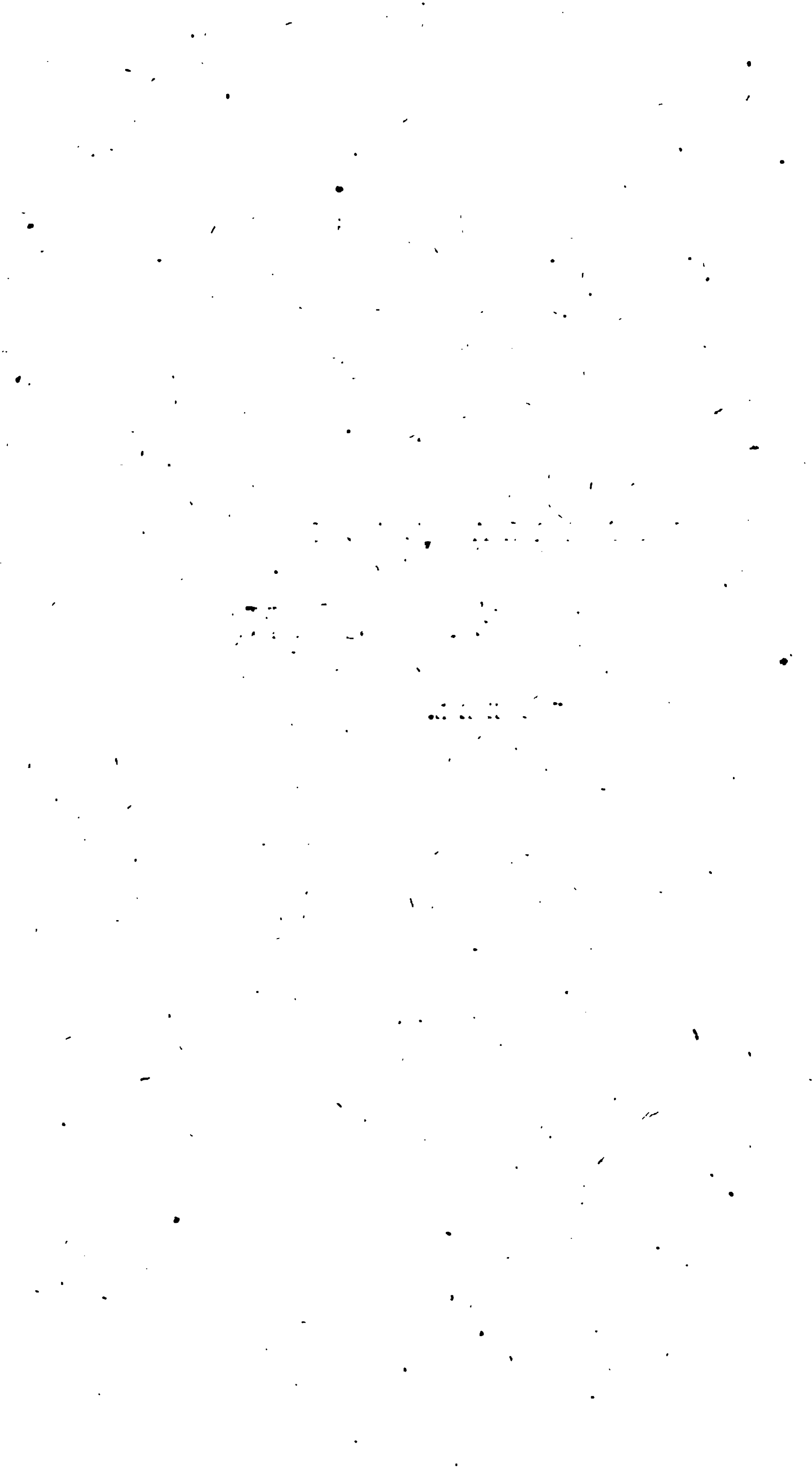

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

I. DEEL.

J. Allart, excudit.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

EERSTE DEEL.

AA — AD.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN EN POURTRAITTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXV.

BERICHT

VAN DEN

UITGEEVER.

Ziet hier, waarde Landgenooten, het EERSTE DEEL van den TWEEDEN DRUK des VADERLANDSCHEN WOORDENBOEKS. Heeft de Schrijver van het zelve, bij de eerste uitgave, het geluk en genoegen gehad, dat deeze zijn arbeid de algemeene goedkeuring van weldenkende en kundige Vaderlanders wegdroeg, en hij de eerste Deelen ras zag uitverkogt; wij twijffelen niet, of deze TWEEDE UITGAVE zal met die zelfde graagte ontvangen worden. Dit is ten minste zeker, dat mijn oogmerk is, dit alleronmisbaarste werk, voor ieder een, op nieuws, verkrijgbaar te doen worden. — Uit de afgifte van dit eerste Deel, zal ieder kundig Leezer zien, dat door mij kosten noch moeite *gespaard zijn*, om een werk van die waardij zo wel uitgevoerd ten voorschijn te doen komen als mooglijk is, en, door de bijgevoegde Plaaten en Pourtraiten, wel is waar, kostbaarder, maar ook tevens luisterrijker en interessanter te maken.

Van den Inhoud deezes Werks behoeft hier niets gezegd te worden. Zij, die daar van nog onkundig zijn, verzoeken wij alleen, een der Deelen te doorbladeren, en het zelve artikelsge-

wijze te vergelijken bij andere WOORDENBOEKEN, waarmede hunne Boekerijen reeds voorzien zijn. Hier door zullen zij ras overtuigd worden, dat in de reeds uitgegeevene Deelen, niet alleen eene groote meenigte Artikelen gevonden wordt, die men in andere te vergeefsch zoekt, maar dat ook de zulke, welke in dit Werk voorkomen, meer uitgewerkt, en vollediger zijn, dan in andere, en dat het gefchiedkundige, ons Vaderland betreffende, daarin vervolgd is, tot op dezen tijd.

Het XIII. Deel, 't welk reeds is afgedrukt, en, zo fpoedig de Plaaten in gereedheid zijn, met de KAART van GELDERLAND, zal worden uitgegeeven, zal op nieuws ten bewijze ftrekken van des Schrijvers aanhoudenden lust en ijver, om dit Werk zo volledig te maaken als mooglijk is.

De Lijst der Inteekenaaren, op deezen nieuwen druk, zal, in een der volgende Deelen geplaatst worden.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

A A.

Aa, of Aha, een woord, 't welk, in de oude Duitsche taal, eene *Rivier*, *Riviertje*, *Vloed*, *Stroom*, *Beek* of *Water* betekent: dus heeft men in *Duitschland*, onder anderen, de *Swarts*, of *Schwartz-Aa*, of *Aha*, dat zo veel zegt, als het *Zwarte Water*. Meer andere, door mijnen voorganger HALMA gemeld, doch die, naar mijne gedachten, tot dit bestek niet behooren, achterlatende, noemen wij hier liever de volgende:

Aa, of Aha, een *Riviertie*, 't welk zijn oorsprong heeft in 't *Zuidwester* gedeelte van 't Bisdom *Munster*, bijna twee mijlen ten Z. W. de Stad *Coesveld*, loopende door 't Stedeke en 't Rechtsgebied van *Alwis*, *Boekholt* en 't *Graafschap Zutphen*; vervolgens, tusschen 't Stedeke *Anholt* en *Burgh*, in den *ouden Ysel* vallende, of digt by de Stad *Doesburg*, zig ontlastende in den *Ysel*. — Nog is 'er eene andere

Aa, of Aha, omtrent *Groningen*, aan wiens rechter Oever die Stad gebouwd is; deeze rivier begint, in 't opperste gedeelte van *Drenth*, een weinig boven 't Dorp *Westrop*, in eenen zandigen grond, en loopt van daar, met eenen krommen stroom, N. N. W. naar *Groningen*, ter lengte van agt uuren. Eertijds veréénigde zig deeze Rivier, één uur van daar, met de *Hunsingis*, doch nu binnen de muuren van gemelde Stad, met welke zij, door wonderlijke bogten, door de *Marnamaner* of *Marmershaven*, nu de *Lauwer-Zee* genaamd, zig in de *Noord-Zee* ontlast.

Zie ALTINO, *Belgii Inferior. Descr.* Tom. I. p. 3.

Aa, ook wel de *Kalte Aa*, of *Aha* (het koude water) ge-

naamd, een klein Riviertje, 't welk zijn oorsprong neemt in 't Westerdeel van 't Bisdom *Munster*, bijna drie uuren ten W. de Stad *Coesveld*, loopende mede door 't Stedeke en 't gebied van *Ahuis*, doch onderscheiden van 't voorgemelde; vervolgens stroomt het door 't Landschap *Twenth*, voorbij het Stedeke *Goor*, en niet verre van daar, in een ander Riviertje, de *Regge* genaamd, vallende, schiet het verder N. N. W. door 't Drostampt *Zallant*, niet verre van *Ommen*, alwaar het in de *Vecht* valt.

Zie RAIJ, *Geographiesch Woordenb.* p. 1.

AA, een ander, insgelijks een klein Riviertje, in *Nederland*, en wel in de Provintie *Overijssel*, welk zijnen loop neemt door *Zwolle*, ontvangende aldaar 't zo evengemelde *Riviertje de Vecht*, en stroomt van daar voorbij *Hasselt*; een weinig verder draagt het den naam van 't *Zwarte Water*, loopende voorbij *Zwart-Sluis*, en zig in de *Zuider Zee* ontlastende.

Ibidem.

AA, doorgaans bekend bij den naam van de *Steenwijker Aa*, welke ontspringt in 't Westergedeelte van 't Landschap *Drenth*, en loopt door 't N. W. van de Provintie *Overijssel*, voorbij *Steenwijk*, en daarna door *Blokzijl*, in de Zuider-Zee. Zij draagt ook wel den naam van de *Blokzijler Aa*. In 't Jaar 1758, op den 14 van Julij, deedt de *Raad van Staate* eene ernstige waarschuwing, tegen 't toedammen van dit *Riviertje*.

Zie *Nederl. Jaarb.* 1758, bl. 885.

AA, eene andere Rivier van dien naam, welke zig bij de Stad *Breda*, eigenlijk *Breed' Aa* genaamd, veréénigt met eene andere, *Mark* of *Mercke* genaamd; hier door ruimer geworden zijnde, heeft zij ook den naam van *Breede-Aa* gekreegen, en dien aan de Stad, zo evengemeld, medegedeeld. Door de gemelde verwijding, eene bekwaame bevaarbaare Rivier geworden zijnde, gaan de Scheepen, langs haare boorden, tot aan de *Ginneke* toe. — Hooger op naar *Hoogstraten*, draagt zij den naam van de AA: nederwaarts, en in de gemelde Stad, dien van de *Mercke*; ook word ze van eenigen (met het koppelwoord) *Merk-Aa* genoemd. Wat het geschiedkundige aangaat; toen de *Spanjaarden*, onder

't

't gebied van *Ambr. Spinola*, Ao. 1624 1625, de Stad *Breda* zeer streng belegerd hadden, werd, op bevél van deszelfs Eigenaar, *Prins Maurits*, op Kersdag, 1624, een begin gemaakt, door 't leggen van een Dijk, om de *Mercke* te stoppen, en tien roeden boven *Zevenbergen*, aan de Brabandsche zijde, voorzien met twee Schanzen, niet zonder groote moeite en zwaare kosten; dit werd aangevangen op *Lamsgat*, met oogmerk, om door de gezegde opstopping, de belegeraars tot het opbreeken van 't beleg te noodzaaken, of te doen verdrinken. Te eerder scheen dit te moeten volgen, omdat, als de Dijk voltooid zoude zijn, de Kom, door Verlaaten en Sluizen, bij springtij, of andere hooge Vloeden, kon vermeerderd worden. Doch toen deeze arbeid bijna voltooid was, en de gehoopte uitwerking verwacht werd, kwam 'er, op den 23 Febr. 1625, zulk eene geweldige aanperzing van water, dat 'er meer dan twee roeden van den Dijk wegspoelden; 't welk eene aanmerklijke diepte maakte. Geen moeite werd 'er ontzien, om dit te herstellen; maar de aanhoudende hevige stormwinden, en de kracht des waters, door dezelve voortgestuwd, veroorzaakten onöverkomelijke verhinderingen: zo dat men zig genoodzaakt vond, den arbeid te staken, en het water zijnen ouden loop te laaten behouden; waarop dan ook de *Stad* (zo als onder 't Art. BREDA zal gezegd worden) in de magt der Spaanschen kwam.

Zie RAIJ, MORERI, AITZEMA, *Zaken van Staat, enz.* I. Deel, fol. 324, 396; *Leven van Maur.* fol. 76; HASSELT, *Hist. de Brab.* p. III. en WASSENAAR, *Hist. Verhaal van 't Jaar* 1625, p. 117.

Behalven deeze vindt men nog eenige andere *Beekjes* en *Rivieren*, in *Nederland*, die den naam van AA. draagen: als, *de oude en wijde Aa*, *by Leiden*; *Havelter-Aa*, omtrent *Bilen* en *Meppel*, *de Friesche Aa*, omtrent *Almeloo*, tusschen *Wijnden* en *Blankemeer*. Nog zijn 'er de

AA, omtrent *Borken*, lopende bij *Westphalen* in den *Yssel*. — AA, bij *Boekholt*. — AA, tusschen *Pentheim* en *Burgsteinfurt*. — AA, tegen over *Emsbuiren*, lopende in de *Eems*. — AA, door *Munster*, mede in den *Eems* lopende. — *Olde* of

Pekel AA, boven *Blijham.* — *Mosfel* AA, bij *Wedde*, vallende in de *Ruite* AA. — AA, lopende uit de *Peele*, door *Helmond*, naar *'s Hertogenbosch.* — AA, bij *Turnhout.* — AA, bij *Grevelingen*, en AA, lopende door *St. Omer.*

Zie SMIDS *Schatkamer*, en *andere.*

AA, (*Adolf van der*) en nog een anderen, die den toenaam van *van der* AA droeg, vindt men op de lijst der Tekenaars van 't beruchte *Verbond der Edelen.* — *Adolf van der Aa* was het ook, van wien men vindt aangetekend, dat hij, tot onderſtand daar van, beloofd had op te ſchieten, eene ſomme van 400 Guldens. Toen men, in 't Jaar 1567, eenen aanſlag op *Walcheren* op 't oog had, welke toevertrouwd was aan *Jan van Marnix*, *Heere van Thoulouze*, Broeder van den vermaarden *St. Aldegonde*, boezemvriend des Prinſen van *Oranje*, had de gemelde Heer van *Thoulouze* zamengeſpannen met *Adolf van der Aa*, die, tot deezen aanſlg, volk te *Antwerpen* had aangenoomen: dat, echter, zo bedekt niet had kunnen geſchieden, of de Regeering had 'er de lucht van gekreegen: waar door dezelve te niet liep, en hij, door *Alba*, 'er om gebannen werd. Volgens ROUCK en BUTKENS, was hij uit een Adelijk *Brabandsch Geſlacht* afkomſtig, doch onderſcheiden van een ander *van der* AA, gelijk kennelijk is uit het onderſcheid der Wapenen; zijnde het Wapen van dit geſlacht een Schilds-Schaakbord, met roode en witte Ruiten, hebbende een zwarte Merle op een wit Veldje in den regter hoek; daar het ander een *wit Bourgondisch Kruis op een rood Veld* heeft. Deze *Adolf*, Zoon van *Johan*, Schildknaap en Schout te *Mechelen*, was gehuwd aan *Sophia van Nispen.* De Heer TE WATER bericht ons, dat hij het *Verbondſchrift der Edelen* mede onderteekend heeft; als mede, dat hij, in den ſlag van *Jemmingen*, den 21 van Junij 1568, geſneuveld is.

Zie J. W. TE WATER, *Historie van 't Verbond*, II. Deel. bl. 135.

Nog vindt men melding gemaakt van eenen Kapitein *van der* AA, die ſneuvelde voor *Geertruidenberg*, 1589; en van eenen anderen, onder de Lijfwacht van Prins *Maurits*, in 1600.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hiſt.* VI. Deel, bl. 124, 224, 255. 'SGRAVEZANDE, *Tweede Eeuwfeest der Middelburgſche Vrijheid*, bl. 65. VAN LOON, *Penningk.* I. Deel, bl. 405-414.

AA,

FILIPS VAN DER AA.

A A, (*Filips van der*) is, naar mijne gedachten, de persoon, van wien men in 't beleg van *Alkmaar* zo veel gewag vindt, en was dezelfde, die, na dat de Roomschgezinden, in 't Jaar 1579, eenige beweeging te *Bommel* veroorzaakt hadden, door 't inbrengen van Krijgsvolk, hen wist tot bedaaren te brengen. Gemelde TE WATER zegt, dat hij was Burgemeester te *Mechelen*; dat hij mede een der *Teekenaars van 't Verbond der Edelen* was, na dat hij, in 1572, uit *Mechelen* gebannen, in Augustus aldaar te rug was gekomen, en zig, met *A. van Dorp*, van die Stad voor *Oranje* verzekerd had. Zijne bedrijven in 't Noorderkwartier zijn, ter aangeweezen plaatze, bij BOOMKAMP te zien. —— In 't Jaar 1575, werd hij Bevelhebber te *Gorkum*, en verrichtte te *Bommel*, het geen zo even gezegd is. —— Ook was hij tegenwoordig bij de Begraafenis van den Prins *Willem den I*, die hem zeer beminde. —— In 't Jaar 1541, zoude hij in den Egt getreden zijn met *Clara des Baries*.

Ibid. bl. 137. BOOMKAMP, *Beschrijving van Alkmaar*, bl. 206-259. *Vaderl. Hist.* VII. Deel. bl. 299. BOR, XI. Boek, bl. 38.

A A, (*Gerard van der*) Zoon van *Jan*, Ridder, en van *Katharina van Barneval*, Vrouwe van *Opeluwe*, *St. Peters Wolawe* en *Drugenaude*, had ter Vrouwe *Petronella van der Laan*, bij welke hij, behalven eene Dogter *Maria*, nog eene andere verwekte, *Anna* geheeten, die zig naderhand in 't Huwelijk begaf met *Jacob van Duivenvoorde*, Heer van *Obdam*, uit welk Huwelijk voortsproot *Nikolaas van der Aa*, Kolonel in 's Prinsen dienst, gehuwd aan *Margriet Hoeffman*, Vrouwe in *Kleidaal*, *Artslaar*, *Stoovers* en *Kouwenstein*. Deeze hun eenige Zoon, *Gerard van der Aa*, Heer van *Zevender en Stoemvinkel*, in 1627 getrouwd met *Theodora*, Dogter van *Johan van Duivenvoorde* en van *Maria van Voerst*, overleed, als de laatste van deezen tak, in 1632. *Gerard*, van wien wij hier eigenlijk spreeken, is niet alleen een der *Teekenaars van 't beruchte Verbond* geweest, maar ook altoos een getrouw aankleever van hetzelve. Op de *afbeelding* van de Lijkstaatsie van Prins *Willem den I*, ziet men hem de Baniere en Wapenen van *Vianen* draagen. Verder vindt men van hem niets, dan dat hij overleed in 1604.

Verscheidene Vrouwen, uit dit geslacht gesprooten, zullen ons elders te vooren koomen.

Zie VAN LEEUWEN, *Batavia III.*, bl. 1157.

AA; (*Isbrandt van der*) men vindt zijnen naam op 't Register der Schepenen der Stad *Utrecht*, in 't Jaar 1402, gemeld, en in 't daarop volgende Jaar, als een der Hoofdmannen, van de tweede Bataillje, die uittrokken tegen den Heer van *Arkel*, in 1404 en 1406 weder als Schepen, en 1408 als Raad en Hoofdman der Koorenkopers; in 1410 werd hij weder als Schepen aangesteld, en twee Jaaren daarna als Raad en Burgemeester; doch in de twisten, in 1413 in die Stad ontstaan, is hij, als mededeelgenoot, der Stad uitgezet, welk vonnis 1415 andermaal bekragtigd werd.

Zie 't Art. UTRECHT, BURMAN, *Utr. Jaarboeken*, I Deel.

AA (*Floris van der*) was een van hun, welke mede de hand leenden tot het gevangen neemen van Heere *Jan van Arkel*, in 't Jaar 1415. *Gerrit van Strijen*, Heer van *Zevenbergen*, was het hoofd der Zuidhollandsche Edelen, die zig hier op hadden toegelegd; welke *van Strijen* hier voor, van Hertog *Willem*, 4500 Fransche Kroonen genoot; aan *van der Aa*, en anderen, werd mede eene goede somme toegelegd.

Vaderl. Hist., III. Deel, bl. 389.

AA, (*Gerard van Renesse*, Heer van der) werd, in den Jaare 1609, door de *Staaten des Lands van Utrecht*, in plaatze van den Heere van *Berckel*, als gekommitteerde gezonden naar 's *Hage*, op de handeling van het Bestand.

Ibid, IX. Deel, bl. 435.

AA, (*Adriaan van der*) een Godgeleerde van *Keulen*, en vermaard in die weetenschap, stierf met roem in zijne Pastorij te *Noordwijk*, 11 Augustus 1640.

Oudh. van Rhijnl., bl. 206.

AA, (*Willem van der*) Burgemeester en Vroedschap der Stad *Rotterdam*, en wel in die voor veele Regenten noodlottige Jaaren 1672 en 1673. Sterk liep deeze Heer, even als *Jan Pesser*, *Adriaan*

Adriaan Vreeze en de Pensionaris *de Groot*, bij 't gemeen in 't oog. Sommigen van hun werden op 's Heeren straaten gescholden en gedreigd, als men ter gemelde plaatze sterk aanhield op 's Prinsen verheffing. In een geduchter oproer aldaar, werd het huis van de Vroedschap *Zoonemans*, (die de Stad had weeten te ontkomen) ten deele geplonderd, daar wel eenig onderzoek na gedaan werd, maar niets op volgde; gelukkig ontslipte *van der Aa* 't oog der woedende *Hagenaars*, die anders hem, even schandelijk als de *de Witten*, zouden hebben omgebragt.

Vaderl. Hist. XIV. Deel, bl. 77, 114, 176, 222.

Aa. (*Peinse van der*) zie Peinse *van der Aa*.

Aa, of Aade, ook wel *ter Aa* en *ter Aade*, is een Dorp aan de Westzijde van de Vecht, in 't Sticht *Utrecht*, aan een water de *Aa*, of *Aade*, bijna drie uuren gaans van de Hoofdstad van 't gemelde Sticht, niet verre van, en bijna tegen over *Nieuwersluis*, en 't Dorp *Breukelen*; de Predikant behoort onder de Classis van *Utrecht*.

Zie Cortgeen, *Stichts Cronijkje*, bl. 106.

Aa, of Aade, (*'t Huis ter*) een zeer oude Heerlijkheid, Slot, of Adelijk Huis, was reeds bekend, ten tijde van Keizer *Otto den Eersten*, bijgenaamd *de Groote*, in 't Jaar 953; het lag in 't Sticht van *Utrecht*, bij het zo evengemelde Dorp *ter Aa*. Voortijds stond dit *Slot*, of *Huis ter Aa*, op eene andere plaats, doch niet verre van die, waarvan smids ons een afbeelding in ruïne vertoond heeft. Het behoorde, gelijk ook *Loenen*, ten tijde der regeeringe van gemelden Keizer *Otto*, aan Graaf *Otto*: maar deeze zig tegen de Keizerlijke Majesteit vergrijpende, werden alle zijne goederen verbeurd verklaard, en *Loenen* aan Bisschop *Balderick* geschonken. In oude brieven en aantekeningen, vindt men menigmaal, lang voor 't Jaar 1000, van dit Huis *ter Aa* gewag gemaakt; in sommigen van die wordt het ook wel *Aha* genaamd. Op de gemeene dagvaart der Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, op den 27 October 1536, werd dit Huis verklaard te behooren onder de vrije Riddermatige Hofsteden. — Van dit Gebouw vertoonde zig deszelfs ruïne, in 't Jaar 1704, aan den Oud-

Oudheidkundigen L. SMIDS, van vooren met een ontoegankelijk Plein, hebbende nog ter rechterhand een ringmuur, en van vooren, aan de slinker zijde, tot op de helft, een stuk muurs; doch op de zijde aan de slinkerhand, was gemelde ringmuur geheel omver gevallen; op 't einde, of op de slinkerzijde naar *Breukelen*; was een nog overeindstaande helft, of doorsnede, van een agtkanten Toren, aan de zijde van 't Plein met zeer doorgaande vensteren: zijnde van binnen, beneden aan den grond, nog eenige uithoeken van een laag gewelf. Deze toren was, door een Gracht, toen reeds met ruigte bewassen, gescheiden van een vierkanten Brug, van vooren opgescheurd, doch aan de andere drie zijden geheel en toegeslooten. De volkomenste afbeelding daar van is die van *Rochman*. gedaan in 1640 en 1647, waarop hetzelve met twee Gevels verbeeld word. De aftekening van *J. Goerre*, vinde ik ruimer en uitgebreider, dan die van *Smids*. — Doch al wat de tijd aan gemelden *Rochman* had overgelaten, is door den moedwil der Franschen, in 't Jaar 1673, vernield. Eenigen tijd te vooren behoorde het aan 't geslacht van *Renesse Moermont*, uit welk geslacht Jonkheer *Reinaud Abram van Renesse*, Heer van *ter Aa*, 'er noch in de Ridderschap van gekend word.

Zie CORTGEEN *Chron.*, bl. 106. M. SCHOOK, *Belg. Fœd.* SMIDS *Schatkamer.*

AA, of AADE, is de naam van een *Riviertje* in *Braband*, ontstaande uit het Moeras de *Peel*, bij de grenzen van *Opper-Gelderland* en 't Graafschap *Hoorne*, loopende door *Helmond* en 's *Hertogenbosch*; hier vereenigt het zig met den *Dommel* en de *Diese*, volgens GUICIARDYN *Deese*, of volgens OUDENHOVEN *Dyse*, en schiet eindelijk, twee uuren gaans verder, langs de Vesting *Crevecœur*, in de Maas. De *Aa* en de *Dommel* loopen beide door de Stad 's *Hertogenbosch*; de *Dommel* met vier, en de *Aa* met twee armen, en komen in de Stads Haven uit. De *Dommel* is de snelste stroom, in de gantsche *Meijerij van den Bosch*, daar naast de *Aa*; beide ontlasten zig in de *Maas*.

Zie RAIJ, p. 2. GUICIARD. fol. 15, 105. OUDENHOVEN *Bes. van den Bosch*, bl. 9.

AA, (*Oud*) was wel eer een Heeren Huis boven *Breukelen*, aan

aan de *Vecht* bij 't Zandpad, rondsom in 't water geleegen, van vooren door een hangend Toorentje, tusschen twee Gevels, kenbaar; door *Rochman* is 't zelve wel eer in Teekening en Prent gebracht, namenlijk van achteren omtrent de Brug en den ingang van het Heeren Huis. Reeds in 't Jaar 1708, was dit eene Boerebruiker, toebehoorende aan den Heer van *Bonenge*, eigenaar van 't gemelde Huis *ter Aa*.

AA, (*Oud*) van het Huis, dat mede deezen naam zoude dragen, en geleegen zijn bij *Leiden*, is in Prent, volgens de afteekening van *H. Schouten*, in 't licht gebracht, doch tot nog toe vind ik 't zelve nergens gemeld. Eerder zou ik gelooven, dat hier door het Dorp *Aade*, of *Oud-Aade* verbeeld word, waar van gewag gemaakt is in de *Kerkelijke Oudheden van Rhijnland*, bl. 318. Rondsom gemelde Stad heeft men verscheide plaatsen, die, den naam van de *Groote Aa*, *Oud Aa*, en andere dragen, waar van 'er sommigen, voorheen uitgeveend, reeds weder droog gemaakt zijn.

AACHT, of AAGT, (*St.*) is de oudste naam, welken het Stedeke *Beverwijk* plagt te draagen; men vindt den oorsprong en reden daar van in de beschrijving van *Beverwijck*.

Zie W. PROCURATOR, A. MATTHEI *Analecta*, MENSO ALTING *Frisia*.

AACHTENKERK, of *Aegtenkerk*, is een Heerlijkheid en Dorp, gelegen Zuidwaards van 't gebied van *Domburg*, versierd met een goede Kerk en Tooren. De Kerk, waarin een gedenkteken van wit Marmersteen, voor den Heere *Henrik Thibaut*, Ridder van *St. Michel*, in leeven Heer van deeze Plaats, als mede voor deszelfs Gemaalin, opgerecht is, word bediend door één Predikant, behoorende onder de Classis van *Walcheren*. In 't Jaar 1753 was Ambachtsheer van deeze Plaats, de Heer *Willem Thibaut*, Scheepen en Raad der Stad *Middelburg*. — Hier van gaat een afbeelding in Prent uit; ten Zuid-Oosten van dit Dorp, ontmoet men de overblijfzels van een Klarissen-Klooster.

Zie de *Tegenw. Staat van Zeeland*, II. Deel, bl. 248. SMALLEGANGE, *Cronijk*. J. W. TE WATER, *Reformatie van Zeeland*, bl. 200, 201 en 212.

AACKINGE, een buurt of gehugt in Friesland, onder 't Dorp *Appelscha* behoorende.

Zie van 't zelve WINSEMIUS en VAN DER HOUVE.

AACKMARIJP, ook wel door anderen *Egmarijp* genaamd, een der zes Dorpen van de Friesche Grieteneij *Uitingeradeel*, onder 't Kwattier van *Zevenwolden*. De Predikant van *Terkappele* bedient ook dit Dorp, 't welk behoort onder de Clasfis van *Zevenwolden*, die op 't *Heerenveen* vergadert. Dit Dorp is door *Stelling-werf* afgetekend, in 't Jaar 1721.

AAGHTENDIJK, of anders St. *Aagtenweg*, welken Graaf *Floris de V.* deed aanleggen, om bij tijden van storm, of hooge watervloeden, het Zeewater te weeren. De weg of dijk loopt buiten de *Beverwijk*, langs 't *Monnikkeveld*, voorbij 't Landhuis *Adric em.* 't Is deeze Dijk, die in 't algemeen *Waterland* insluit en zig tot aan de *Helder* uitbreid. In 't Jaar 1675, brak deeze Dijk door; waar door een groot gedeelte van *Waterland* overstroomde.

Zie ZOETEBOOM, *Zaanlandsche Arcadia*, XII. Hoofdst. bl. 77. SMIDS *Schatkamer*, bl. 3. BRANDT *Hist. van Enkhuizen*, bl. 453.

AAGTENHUIS, zie *Aachtensteen*.

AAGT, (*Jafies*) een Vrouwspersoon, welke, om haare schandelijke leevenswijze, verdient gekend te worden. Om dit te doen, moet vooraf gemeld worden, wat haar gelegenheid verschafte, om haare booze voorneemens te werk te stellen. De Wethouderschap der Stad *Haarlem* had altoos gezorgd, dat tot welzijn haarer Burgerij, het Schoutsampt bekleed werd door Mannen van eer en bekwaamheid. Maar het gezag, en de invloed, welke de Kettermeesters, uit hoofde van hun Ampt, hadden, in die Regeeringsvorm, was oorzaak, dat dit gewigtig Ampt, op hun voorstel, was opgedraagen aan eenen *Jacob Foppens*, een Man, die, hoe slegt ook, van de Roomschgezinden, om zijnen haat tegen de anders gezinten, voor een halven Heilige gehouden werd. Naauwlijks was hij in zijn Ampt gesteld, of hij was inzonder-

derheid bedagt om zijne ledige beurs, te vullen; om 't even, op wat wijze hij aan geld kwam. De gegoede Burgers werden door hem in geduurige vreeze gehouden, doordien hij 'er Lieden, even slegt als hij zelve, toe gebruikte, om deeze weerlooze menschen aan te zeggen, dat zij bij den Schout waren aangeklaagd, 't zij als Ketters, of als vijanden van *Filip* of *Alba*, en dat zij op het punt stonden van gevangen te worden; welke boodschappers, kwansswijze uit menschlievenheid, doorgaans aanbooden, met eene somme gelds den Schout te bevredigen, en de voorgegeeven beschuldiging te doen verdwijnen.

Een der voornaamsten van deeze Spionnen, was het genoemde Vrouwspersoon, op 't uiterlijk aanzien, zo vroom als eene Nonne, die, om geen geld, eene Mis zou verzuimd hebben; alle maanden ging zij ter Biecht en Communie. Door voorspraak van een Geestelijke, had zij het Ampt van haaren Man (die een Portier van de Stad geweest was) behouden. Behalven deezen post, bespiedde zij de deuren en vensters der braafste en welgegoedste Burgers, of bediende zig van fijne kunstgreken, om de Dienstboden en Kinderen uit te hooren, en dus te weeten, wat 'er in 't geheim gezegd en gedaan wierd; en als zij, op deeze wijze, iets meende ontdekt te hebben, kreeg de Schout 'er mede kennis van. Straks wierden zij, die door haar waren aangeklaagd, gewaarschouwd, welke vervolgens zich lieten beweegen, om *Foppens*, door 't geeven van een goed geschenk, te vrede te stellen. *Zo zij zeide*, *hield Aagt niets voor zich zelve*, *maar bedong zo veel zij met mooglijkheid krijgen kon*, *om het volgens haar voorgeeven*, aan armen en boetvaardigen uitedeelen. Hoe 't ging, met dezulken, die haar of den Schout niets gaven, bleek aan eene *Tanneken Ogiers*, van welke zij had nagespoord, dat zij bij een ieder voor eene Godvrugtige en welgegoede Vrouw bekend stond; doch nooit ter Misse ging. Uit haare dienstmaagd wist zij, onder belofte van geheimhouding, te krijgen, dat zij, 's morgens en 's avonds, op een klein kamertje, in den Bijbel van *Luther* las, en daarna God op haare knieën bad. Dit was genoeg, *Aagt* kwam haar waarschouwen, dat zij bij den Schout was aangeklaagd. Maar deeze Vrouw, in plaats van haar of *Foppens* de handen te vullen, erkende, dat zij van de Roomsche dwaalingen ontheven was, ja zogt zelfs *Aagt* daar mede aftebrengen. Zij, door

door den Schout ten haaren huize uitgehaald, en de gezegde Bijbel voor haar gedraagen wordende, van de buuren gevraagd zijnde, wat zij gedaan had? gaf tot antwoord, „ de *schijnheilige* „ *Aagt* heeft mij verraaden, en aan mijn Heer den Schout aange„ bragt, dat ik bestaan heb in *'t Woord Gods* te leezen; dat ik „ voor een ieder beken de waarheid te zijn: liever wil ik het lee„ ven, dan deezen troost derven." Bij deeze bekentenis volhardende, werd zij in 't *Spaarne* verdronken, en haare goederen door den Schout aangeslagen.

De gewoonte was, dat men de ongelukkigen, die te *Haarlem*, uit hoofde van den Godsdienst, gevangen genoomen wierden, op de *St. Janspoort*, onder 't opzicht van *Aagt*, bewaarde; dus had zij een vrijen toegang tot dezelven, en door haar in schijn minzaamen omgang, won zij doorgaans derzelver vertrouwen, en baande zig den weg om hunne geloofsgenooten te leeren kennen. Op deeze wijze had zij een lijst van veele *Doopsgezinden* gemaakt, die zij den Schout ter hand stelde, om vervolgens deeze ongelukkigen, den een na den anderen, te overvallen; doch het plegen van het volgende Schelmstuk liet hun niet toe, dit opzet ten uitvoer te brengen.

Een andere prooij naamelijk voor de hebzugt van deeze twee schraapzieke luiden, wierd een zeker vermaard *Doctor* in de *Medicijnen*, die zeer gierig was, en tevens voor een gegoed man bekend stond, doch zulks nooit had willen weeten. Deez' werd bij *Aagt* verdagt gehouden van Ketterij; in dit vermoeden werd zij gesterkt, om dat hij eenmaal ter Week naar *Leiden* ging. Deeze Doctor, die zijne woonplaats in de *Koningstraat* had, niet verre van 't Stadhuis, was te meer vermaard door een Zalf, dien hij verkocht, en die voor zeer heilzaam wierdt gehouden; deeze diende *Aagt* tot een voorwendsel, om toegang in zijn Huis te krijgen, waar toe zij den tijd koos, waarop zij wist, dat de Doctor naar *Leiden* was. Onder schijn van een rolletje zalf te koopen, zogt zij de meid uit te hooren; doch deeze verzekerde, dat haar Heer degelijk goed *Roomsch Catholijk* was, offchoon hij geen tijd had, om veel ter Misse te gaan; maar dat hij altoos zijn Paaschen bij de Parochie hield. *Aagt* zeide hierop, dan had men den Doctor beloogen; maar dat hij kwalijk deed, de Kerk te verlaaten, om

om geld te winnen; met een vraagende, of hij niet veel gelds bezat; waarop de meid antwoorde, zulks niet te weeten: want, zeide zij, hij is zeer gierig en wantrouwende, verbergende alles in een kist, achter zijn bedstede. Dit was voor dit snoode schepzel genoeg, die alles aan den Schout *Jacob Foppens* aankondigde; neemende te zamen maatregelen, hoe dit geld magtig te worden. *Aagt* was stout genoeg, des Avonds om 10 uuren, op een tijd, dat de Doctor weder van huis was, aan te kloppen, zeggende aan de meid, die niet gaarne open deed, dat zij nog een rolletje zalf moest hebben. De ontmenschte Schout sloop achter haar in huis, waarop zij met hun beiden de meid vermoorden, en 't Lijk onder het Bedde verborgen; toen openden zij de kist, waarin zij niets meer vonden, dan 200 Guldens aan geld en zes zilveren Lepels, waar van *Aagt* een vierde genoot.

Daags daaraan, deuren en vensters geslooten blijvende, en op 't aankloppen der buuren geen antwoord gegeeven wordende, wierd de bekommering, daarover, aan de Regeering bekend gemaakt. Het huis gerechtelijk geopend zijnde, vond men alles op zijne plaats, doch een der Schepenen ontdekte in des Doctors slaapkamer eenig bloed op den grond; waarop *Foppens*, als Schout, zeide: wij moeten hier naauwkeuriger zoeken; en het bedde, waarop niemant, buiten hem, gedachten had, hebbende doen wegneemen, vond men de vermoorde meid op het stroo, en de kist opengebroken. De Doctor te rug gekomen, wierd gehoord, doch zeide op *niemant eenig kwaad vermoeden te hebben.* Doch de Schout, *om zijnen rol wel te speelen, gaf voor, daar meede niet* vergenoegd te zijn, maar tot zo lang te zullen zoeken, tot dat de Moordenaar gevonden werd.

Eindelijk scheen hij eenig vermoeden op te vatten, dat een Neef van de vermoorde, welke dien nademiddag nog bij haar geweest was, en van haar erven moest, den moord zoude gepleegd hebben. Deeze werd gegrepen en verhoord; en om zig van allen vermoeden te ontslaan, ontkende hij, tegen de waarheid, zijne Nicht, in eenigen tijd te hebben gesproken: waardoor hij zig in zo een groot gevaar bragt, dat de Schout hem, met toestemming van Schepenen, op den Pijnbank deed brengen; door pijn gedreeven, bekende hij de Moordenaar te zijn, doch losgelaten, hield hij zijne onschuld staande. Ten gelukke voor deezen ongelukkigen,

gen, kwam dit ter ooren van eene vrouw, die tegen over de deur des Doctors woonde, en bekend was bij de vrouw van een der Schepenen. Deeze verhaalde aan dezelve, dat de gevangene, ter dier tijd, den moord niet kon bedreven hebben, vermits zij de meid noch naderhand gezien had; als mede, dat, des avonds om tien uuren nog aan des Doctors deur was geklopt; dat zij toen in den donker uit een venster had gelegen, en een' vrouwspersoon gezien had, zeer wel naar *Aagt Jasies* gelijkende; dat zij ook geroepen had, „ doe maar open, ik ben *Aagt Jasies*, ik moet „ zalf hebben;" verder, dat de gezegde *Aagt* in huis getreeden zijnde, gevolgd was van een Heer, die veel gelijkheid had met den Schout *Jacob Foppens*. Dit veroorzaakte zo veel ongerustheid bij de Rechters, dat zij den Schout weigerden, den gevangenen andermaal op den Pijnbank te brengen. Een gewigtig voorval redde den onschuldigen; terwijl de Rechters over deeze zaak raadpleegden, ging de Stad aan de zijde van *Oranje* over; waarop de Schout *Foppens* de vlugt nam naar *Amsteldam*, en *Aagt Jasies* zig naar den *Haag* begaf. *Foppens* werd kort daarop van zijn ampt verlaten, en vòor zijn gestoolen geld, wierd hij Kapitein van eene Spaansche Galeij; vermits, egter, het schoutsampt meer in zijnen smaak viel, trachtte hij met eenige Spanjaarden de Stad te overrompelen; ten welken einde hij dan ook *Aagt* ontbood, haar beweegende, zig in stilte binnen *Haarlem* te begeeven, ten einde met behulp van hem en de zijnen, de Stad aan vier hoeken in den brand te steeken. Dit heilloos oogmerk niet wel afloopende, werd *Aagt*, terwijl zij zig met een Schuitje, langs het *Buiten-Spaaren*, naar de *Meer* deed roeijen, op vermoeden gevat, (wijl men haar, in den voorigen avond, zeer driftig had zien heen en weer lopen) en gevangen binnen *Haarlem* gebragt. De Regeerders van *Haarlem*, het voorige nog in geheugen hebbende, ondervraagden haar, zo wel over den gemelden moord, als over de nu voorgenoomene brandstichting. Na eene menigte elkander tegenspreekende uitvlugten, bekende zij, op 't zien van den Pijnbak, zo wel het een als het ander, benevens meer andere feijtelijkheden, door haar en *Foppens* gepleegd; waarvoor zij, op 't *Zand*, levendig verbrand werd; aan de paal staande, beklaagde zij zig even zeer over den Schout *van Haarlem*, als *Scheele Fy* te *Amsteldam*, zig over Schout *Dobbe* beklaag-

klaagde, roepende, „ o *Jacob Foppens*, *Foppens!* waartoe hebt gij „ mij gebragt!" — *Foppens* zelve werd, kort daarna, in een gevegt met de *Watergeuzen*, door eenen kogel getroffen, die hem de wervels aan 't ruggebeen verpletterde. Dus gekwetst, voerde men hem naar *Amsteldam*, alwaar hij, onder ondraaglijke smarten en wroeginge over zijnen misdaaden, als een wanhopend mensch, den geest gaf.

Aagst germonds, zie *Abbekerk*.

Aagte, (St.) eigenlijk St. *Agathe*, is een buurtschap, een half uur gaans ten Zuiden van *Kuik* in *Staats Braband*. Zij heeft haaren oorsprong en naam ontvangen van eene Kapelle, aan de *H. Agathe* toegewijd, die de Roomschgezinden houden voor eene *Edele Maagd* en *Martelaresse*, welke, geduurende de vervolgingen, onder Keizer *Decius*, door deszelfs Stadhouder *Octavianus*, te *Katanie*, op 't Eiland *Sicilie*, zou gedood zijn. Deeze Kapel was, in den Jaare 1371, door Heer *Jan van Kuik den IV*, met toestemming van den Bisschop van *Luik*, aan de Reguliere Kanonikken van 't *H. Kruis*, gemeenlijk *Kruisheeren* genaamd, geschonken, onder voorwaarde, van bij dezelve een Klooster te stichten, gelijk ook daadelijk geschiedde, na bekoomene bevestiging van gemelde gifte, door *Urbanus den IV*, in 't Jaar 1379. De lotgevallen van dit Klooster zijn kenbaar door eene Latijnsche Inscriptie, *staande onder een Schilderij van 't zelve*; waar uit men ziet, dat het Klooster in 't Jaar 1371, (schoon paringet, in zijne beschrijving der Stad *Grave*, II. Deel. bl. 690. verkeerdelijk 1571 stelt) uit de geestelijke goederen gesticht, en in 't Jaar 1582, bij den aanvang der Nederlandsche beroerten, geplonderd en geheel verwoest is; zijnde in 1609, geduurende 't bestand, door gunste van Prins *Filip Willem van Oranje*, te rug gegeeven, door *Maurits* de Kerk versierd, en door *Fredrik Hendrik* geheel tot stand gebragt. Op den 8 Januarij 1644 wierdt dit Klooster met zijn toebehooren verbeurd verklaart; en nadat, in 1648, den Geestlijken was aangezegt, te moeten vertrekken, wierden zij, op den 14 Augustus van dat Jaar, met geweld daar uitgedreven. Op dien tijd waren in 't zelve agttien Priesters, twee Klerken en elf Leekebroeders.

Uit

Uit kragt van de gemelde verbeurdverklaaring, na het teekenen van den Munsterschen Vrede in 1648, behoorde 't zelve aan den Prins van *Oranie*, als Baron des Lands van *Kuik*; echter hebben de Geestelijken naderhand vrijheid gekreegen en als nog behouden, om het te bewoonen en de goederen naar hun welgevallen te bestieren, mits doende eene Jaarlijkse uitkeering van 2000 Gl. aan de Domeinkamer van Zijne Hoogheid. In 't zelve bevinden zich thans agt Priesters, zonder de Leekebroeders, één Prior, één Onderprior en één Procurator. Binnen den omtrek van 't Klooster draagen zij hun Ordensgewaad, doch mogen daar mede niet uitgaan, en ook geen Klokken luiden.

Ingevolge van 't Staatsbesluit van den 12 Maart 1731, zouden de Kloosterlingen (gelijk ook de Nonnen binnen de Stad *Grave*) moeten uitsterven, met verbod van geene nieuwelingen te mogen aanneemen; waarom zij ook gehouden zijn Jaarlijks eene nette lijst, door de bewoonders getekend, te moeten overleveren, gesterkt door getuigen van 't hoog Gericht te *Kuik*. Niet tegenstaande dit Staatsbesluit, hebben deeze Kruisheeren, in 't Jaar 1755, van H. Hoog Mog. verlof gekreegen, om agt nieuwe Geestelijken van hunne Orde te mogen aanneemen: op dien tijd zijn hun even zo veel nieuwe Priesters toegevoegd, waar van 'er in 1777 nog zes, nevens twee ouden, in leeven waren.

Het gebouw van 't Klooster is redelijk groot, doch zonder veel fieraad van binnen of van buiten. De Kapel is oud, doch ruim en lugtig; ook is 'er, op een der bovenkamers, een fraaije Bibliotheek, ten gebruike van de Geestelijken, waar in veele oude en zeldzame Boeken bewaard worden. De landlieden, die in de nabuurschap woonen, maaken gebruik van den dagelijkschen dienst, die 'er verricht word; hoewel ze anders onder de Parochie van den *Pastoor van Kuik* behooren. De Heer *Rademaker* heeft eene afbeelding, zo als het zig het in 't Jaar 1620 vertoonde, nagelaaten.

PARINGET, *Beschryving der Stad Grave*, II Deel. *Kerkelijk Placaatboek*, II Deel. bl: 575. *Tegenw: staat van Staats Braband*. bl: 313. enz. BACHINE *Geographie der Nederl.* IVde bl: 717. enz.

AAGTENRODE, (St.) in 't Fransch *Rode Saint Agathe*, gaf aan

an de Meijerij, waar van dit een der aanzienlijkste plaatzen is, onder het kwartier van *Leuven* in *Braband*, deezen naam, welke ontleend is van den Heilige, die daar geëerd word. Men onderscheide, echter, deeze Heerlijkheid van twee andere *Rodes* in *Braband*, *Rode St. Genes*, en *Rode St. Brix*. *Thomas Lopes à Ulloa* was eigenaar van dit *Aagtenrode*, na dat Filips de IV van *Spanje*, bij Opene Brieven van den 11 Maij 1651, het tot een Graafschap hadt verheven.

Zie CANTELLON, *Verm. van Braband*, I. Deel, bl. 125.

AAL, of *Wier*; op den 30 Januarij 1669, verbooden de Staaten van *Holland* het visschen van hezelve in de Zuider-Zee, en bijzonder op de gronden van 't Eiland *Wieringen*, en ook om 't zelve aan den Dijk te brengen, op een boete van 100 Guldens, en verbeurte van Schip en Goed.

Zie BRANDT, *Vervolg op* CENTEN, bl. 270.

AAL, een Plaats, of Plaatsje, in 't Land van *Altena*, dat volgens eenigen een Kasteel geweest is, door die van *Bommel*, op den 27 Aug. 1511, verbrand; zo als zij ook deeden met het Dorp *Aalburg*, en, in 't Jaar daar aan volgende, met het Dorp *Engelen*.

Zie OUDENHOVEN, *Beschrijv. van Heusden*, en *Beschrijv. van Bommel*, bl. 153.

AALBERT; zie *Albert* en *Albertus*.

AALBERTSBERA; zie *Albertsberda*.

AALBRANDSWAARD; zie *Albrandswaard*.

AALBERICUS, Bisschop van *Utrecht*; zie *Adelbericus*.

AALBERGEN, was wel eer een Klooster, toegewijd aan *St. Anthonius*, op den weg tusschen *Ootmarsum* en *Almeloo*, 't welk door Reguliere Kanunniken bewoond werd, en ondergeschikt was aan 't Klooster *Windesheim*. Naa de Hervorming is het, met

deszelfs goederen, in beslag genomen, door 's Lands Staaten, en word nu, benevens de goederen des geweezen Kloosters van *Sikulo*, bestierd door eenen bijzonderen Rentmeester.

Zie BACHIENE, *Geogr. der Nederl.* III. Deel, bl. 98.

AALBURG, of *Aalborgh*, een Dorp bij de Stad *Heusden*, zo als op 't Dorp *Aal* gezegd is, door die van *Bommel* verbrand, den 27 Aug. 1511. Men telt 'er 58 Huizen en één Koorenmoolen, allen in de lengte staande; de Kerk is niet zeer groot, heeft een matige spitse Tooren, en behoort onder *Heesbeen*. — Zie de boven aangewezene Schrijvers, en *Staat der Nederlanden*, VII. Deel, bl. 283. *Kerkl. Oudh. van Utrecht*, III. Deel.

AALHEM, bij anderen, doch meest bij de Brabanders, gespeld *Alem*, één der Dorpen, behoorende onder de *Meijerij van 's Hertogenbosch*. Toen eertijds gantsch *Braband* eene Jaarlijksche schatting van 140000 Guldens was opgelegd, was de geheele *Meijerij van den Bosch* daar bij gesteld op 19379 gl. 16 st. 3 penn., waar toe het Kwartier van *Maasland*, als een van de vier, moest opbrengen 2094 gl. 13 st. 9 penn., welke somme verdeeld, over de 16 of 17 Dorpen van dat Kwartier, voor die van *Aalhem* bedroeg 60 gl. 14 st.; waar uit men kan opmaken, dat het niet een van de voornaamste was, schoon het zijnen eigen Rechtbank had. In 't Kerkelijke is het gekombineerd met *Maren*. — Zie VAN DEN HOUVE, *H. V. Chronijk*, II. Deel, fol. 367, en een breeder beschrijving hier van op ALEM.

AALMELOO, of *Aalmeloe*; zie *Almelo*.

AALSMEER, een Dorp en vrij Ambacht, onder de Bailjuagie van *Kermer* of *Kennemerland*, in *Noordholland*, zig uitstrekkende van *Leimuiden* en *Ruigenhoek* af, tot aan de nieuwe *Meer*, of *Schinckel* toe. Voortijds werd het gerekend onder *Rhijnland*, schoon 't eigenlijk onder *Kennemerland* behoorde. Dit vruchtbaar en aangenaam Dorp neemt, van tijd tot tijd, af; reeds zedert eene reeks van Jaaren is al 't Voorland weggespoeld, en wat voor de Dorpen, die aan 't *Haarlemmer-Meer* geleegen zijn, nog te duchten is, zal onder 't Art. *Haarlemmer-Meer* worden aangeweezen.

Dit

Dit Dorp heeft een Kerk en Predikant, behoorende onder de Klasse van *Haarlem*. De Kerk stond, vóór de tijden der Hervorminge, ter begeevinge van de Abtdisse van *Rhijnsburg*, en vierde als Patroonen den *H. Petrus* en *H. Paulus*; en wat den Roomschen Godsdienst betreft, behoort het thans onder *Amstelland*. Ten aanzien van zijne legginge, is dit Dorp het buitenste Ambacht; het paalt ten Z. aan Kennemerland, ten W. aan de Haarlemmer Meer, ten N. aan de Rietwijker Oort, en ten O. en ten Z. aan de uitgeveende plassen van *Rhijnland*, *'t Sticht* en *Amstelland*. De grootte is op te maken uit de aantekeningen der Verpondings Lijsten: in die van den Jaare 1631, vind men 1900 Morgen, 449 en een halve Roede Lands voor *Aalsmeer*; doch in 1732 werd het begroot op 1690 Morgen, 576 en een halve Roede, ter zaake van de afspoeling, volgens 't Octroij van den 20 Junij 1725, aldus gesteld; doch het getal der Huizen, in dien tusschentijd van 100 Jaaren, verscheek bijna niets: in de oude Lijsten stond het op 486, en in de nieuwe op 485. Het gantsche Dorp is verdeeld in tien Buurten. Buiten de Hervormde en Roomsche Kerken, (wordende de laatstgemelde door een zogenaamden Jansenisten Priester bediend) heeft men aldaar twee Doopsgezinde Gemeenten, de eene van de *Friesen*, en de andere van de Vereenigde *Vlaamschen* en *Waterlanders*. Het Raadhuis deezes Dorps is in den Jaare 1619 gebouwd. Men heeft aldaar verscheiden Boomkweekerijen, en veele Fruithoven, die voornamelijk ten Z. W. van 't Dorp, aan den uitweg, digt langs de Meer, gevonden worden; inzonderheid is het bekend, door zijne welsmakende *Aardbezien*, die meest in de Stad *Amsteldam* ter Markt gebragt worden. Daarenboven is hier eene zeer bekwaame gelegendheid tot de Visscherij en 't maken van Turf. Altoos heeft *Aalsmeer* onmiddelijk van de Graaflijkheid afgehangen, en staat als nog onmiddelijk onder de Staaten van *Holland* en *West-Friesland*. De Opgezetenen deezer Plaatze zijn van ouds, door 's Lands Graaven, met verscheiden voorregten beschonken; zij zijn Tolvrij, en mogen binnen *Leiden* niet bekommerd worden, alzo zij, nevens andere Dorpelingen, tot het bouwen der daar bekende, en hier naa te noemene *Vischbrugge*, geld geschoten hebben. Ook verkregen zij, den 7 Julij 1556, vrijheid tot het omslaan van 1500 ponden

den van XL groten, tot herstel van de Kerk, enz. De Regeering bestaat uit één Schout, twee Burgemeesteren, zeven Schepenen, en één Secretaris. 't Geen het Turfmaken en de Visscherij betreft, word onder 't opzigt van den Schout en Burgemeesteren, of Ambachtsbewaarders, waargenomen.

Na dat, op den 12 Maart des Jaars 1767, door de Heeren Staaten, het gewigtig besluit genomen was, om het voorgeslagene ter beteugeling van de Haarlemmer-Meer, (*zie hierna 't Art. Haarlemmer-Meer*) te werk te doen stellen, en tevens toegestaan, dat ook in 't bijzonder de oever van 't zelve, langs en ter beschermінge van 't Dorp *Aalsmeer*, zou worden gesterkt, tegen de woede der golven, veroorzaakte dit eene algemeene vreugde bij de inwooners; om hunne oprechte dankerkentenis daar voor, voor 't oog van gantsch *Nederland*, te betoonen, besloten Schout en Schepenen, benevens de gequalificeerde Ingelanden van 't Ambacht, uit aanmerking dat hier door het overschot van het Dorp, en de bezittingen der Ingezetenen, onder den Goddelijken zegen, zouden kunnen beveiligd en bewaard worden, Jaarlijks een plegtigen Dankdag te houden, waar van de eerste zoude gevierd worden op den tweeden Pinxterdag, en vervolgens alle Jaaren op den verjaardag van zijne Hoogheid, den Heere Prinse WILLEM DEN V. Op gezegden tweeden Pinxterdag van gemelde Jaar 1767, werd met de volvoering van dit besluit een aanvang gemaakt.

Zie VAN DER HOUVE, LEEUWEN, *Bat. Ill. Oud. van Amstell. Staat der Nederl.* VIII. Deel, bl. 248. LAMS *Handv. van Kennemerland. Repert. der Plak.*, bl. 34, 188. *Nederl. Jaarboeken*, 1767, bl. 262 en 411.

AALST. 't Land, welk deezen naam draagt, is een *Graafschap*, dat door de *Schelde*, ten N. en W. bepaald word; ten Oosten grenst het aan *Braband*, en ten Zuiden aan *Henegouwen*. Behalven de Steden *Aalst*, *Nineve* en *Geertsbergen*, bevat dit Land 272 Dorpen, die, ten opzigte van 't Geestelijke, onder 't Aardsbisdom *Mechelen* behooren, uitgezonderd *Gaveren*, *Melsene* en *Gendbrugge*, die onder den Bisschop van *Gend* staan. Zeer vrugtbaar is 't zelve in Graanen, Vlas en Hop; ook vind men 'er zeer goede Weilanden.

Van ouds waren de Voorstanders van *St. Baafs*, binnen *Gend*, Hee-

Heeren van *Aalst*; de eerste van die, welke alleen den naam van Voorstander aannam, voerde den naam van *Rudolf*; zijn Erfgenaam was zijn Zoon, bekend onder den naam van *Boudewijn van Gend*, en ook *Boudewijn van Aalst*. Door *Robbert de Fries*, verkreeg hij de Heerlijkheid van *Waas*, en de vier Ambachten, welke hij aan zijnen Zoon en Erfgenaam, *Boudewijn den Groote*, Heere van *Aalst*, naliet: na het overlijden van deezen, werden die goederen bezeten door deszelfs Zoon *Boudewijn*, bijgenaamd de *Scheele*. Deeze liet als Erfgenaam na, eene Dochter *Beatrix*, die in den Egt getreden was met *Hendrik*, Burggraaf van *Bourbourg* in *Vlaanderen*. Doch deeze *Beatrix* werd, door haaren Oom *Isvain*, van de Erfenis haares Vaders verstooken; hij deed zig door zijnen Zoon *Dirk* opvolgen. Deeze onwettige Bezitter stierf zonder kinderen, in 1166; nogthans had hij eenen Erfgenaam benoemd, welke was *Filip van der Elzas*, Graaf van *Vlaanderen*, die wel deeze Landen in bezit nam, doch zonder Kinderen overlijdende, werd zijne Zuster *Margareet*, Gemalin van *Boudewijn*, Graave van *Henegouwen*, Erfgenaame van die Heerlijkheden. *Vlaanderen*, daar de Landen van *Aalst* en *Waas* een aanzienlijk deel van uitmaakten, was door den Keizer van 't Hertogdom *Braband* afhankelijk gemaakt; waarom de Hertog *Hendrik* begeerde, dat deeze *Boudewijn* hem de verschuldigde hulde zou doen. Hier door gedrongen, stond de Graaf het Land van *Aalst* aan zijnen Zoon *Filips*, Markgraave van *Namen*, af, en na den dood van deezen *Filips*, verviel het Land van *Aalst* wederom aan zijne Nicht *Johanna*, Gravinne van *Vlaanderen*, en haaren Man *Ferdinand van Portugal*. Intusschen vernieuwde de Graaf van *Guines*, Erfgenaam van *Beatrix*, zijne eisschen op 't Land van *Aalst*. Het geschil werd, in 't Jaar 1231, bij verdrag tusschen *Boudewijn*, Graaf van *Guines*, en *Ferdinand*, Graaf van *Vlaanderen*, bijgelegd, waar door de laatstgemelde in 't bezit bleef. In 't Jaar 1282, gebood Keizer *Rudolf* aan *Floris*, Graave van *Holland*, als uitvoerder van den Keizerlijken Ban, deszelfs Neef, *Johan van Avennes*, Graaf van *Henegouwen*, in 't bezit van *Aalst* te stellen.

De Regeering van het platte Land van *Aalst*, bestaat in een Hoog-Baljuw, en vijf anderen, over de bijzondere Baljuwschap-

pen; deeze zijn twee Burgemeesters van *Aalst* en *Geertsbergen* toegevoegd, nevens twee Ontvangers over de Kwartieren van *Aalst* en *Geertsbergen*. Het rechtsgebied strekt zig uit tot aan *Gend*, of, om bepaalder te spreeken, tot aan een Brug, die men de *Brabandsche* noemt.

Zie GUICIARDIN, *Beschrijv. der Nederl.* fol. bl. 327, VAN LOON *Gewezen Leenroerigheid van Holland*, in 8vo. bl. 73. *Tegenw. staat van Oostenr. en Fransch Vlaanderen*, bl. 356.

AALST, de Hoofdstad van het zo even gemelde Landschap, geleegen 7 uuren van *Mechelen*, 6 van *Brussel*, en 5 van *Gend*, tusschen beide de laatstgemelde Steden; zij draagt den naam naar een oud Kasteel, 't welk wel eer plagt te staan achter het Gasthuis beneden de Kerk, nu den *Berg van Plaisance* genaamd, welk Kasteel door de *Gothen*, in 't Jaar 489, zou gebouwd zijn. Deeze Stad is vereerd geweest met een Burggraafschap, alwaar men ook voortijds geld plagt te slaan, welk Muntregt van daar naar *Gend*, door Graaf *Guido* of *Guij*, is verplaatst. Ook was hier een Canonikale Prebende van *St. Gaugericus*, nevens twee Mannen- en één Vrouwen-Klooster. Tegenwoordig is 'er maar een Kerspel Kerk, die ook tevens eene Kollegiaale Kerk is; haar Kapittel bestaat uit twaalf Kanunniken, eenen Proost en eenen Deken. In een der Kloosters ziet men het Graf van *Dirk Martijn*, aan wien door sommigen word toegeschreeven, dat hij de verbeterde Drukkonst uit *Duitschland* in *Nederland* zou gebragt hebben, en wiens nagedachtenis door *Erasmus*, die zijn Vriend was, met een Grafschrift vereeuwigd is. De Burgers van *Aalst* genieten nog heden een Privilegie, nevens die van de vier Ambachten, om in de eene en andere Jurisdictie vrij te mogen vaaren; welk voorregt men zegt, hun geschonken te zijn, om dat zij, in het Jaar 1453, zig manlijk gedragen hadden tegen die van *Gend*; verhaalende hunne schade, die zij door dezelve, in 1380, geleeden hadden. Deze Stad is mede berugt geworden, door den dood van den Noorman *Willem*, die voor haare muuren werd doodgeschooten, terwijl hij Graaf *Dirk* van *Vlaanderen*, die daar binnen was, belegerde. In 1483 werd binnen *Aalst* een Landdag

ting gehouden, waar op *Maximiliaan*, Roomsch Koning, genoodzaakt werd, zijne Dochter *Margreet* ten Huwelijk te geven aan *Karel den VIII*, Koning van Frankrijk.

Geduurende den Spaanſchen Oorlog, heeft deeze Stad daar van mede rijkelijk de wrange vrugten geſmaakt. Doch vermits het een der Roomschgezinde Schrijvers gelust heeft, in 't verhaal hier van, eenige van onze Nederlandſche Schrijvers van onwaarheden te beſchuldigen, zullen wij hem zelfs hooren: te meer, daar hij zegt: dit is het waarachtig verhaal, door Mr. *Pieter Gundeele*, Griffier der Stad, die oog- en oorgetuige van alles geweest was, mij toegezonden, en nog in leven, toen hij 't volgende ſchreef. *Meerbeek* dan zegt: „ De *Spanjaarden*, na „ dat *Zierikzee* aan des Prinſen zijde was overgegaan, waren, „ volgens de voorzegging van *Juliaan de Romero*, aan 't muiten geſlagen, en kwamen af naar *Braband*, niet zonder geweld te doen op de Dorpen daar zij doortrokken: want zij „ toen uitmaakten een getal van 6600 Mannen, en daar liep eene „ maare, dat zij die van *Antwerpen*, *Mechelen* of *Bruſſel* waren dreigende, om hunne betaaling te krijgen. De Raad van „ Staate zocht alle middelen, om de Muiters te paaijen; dan wat „ hun ook werd voorgeſteld, zij eischten volle betaaling hunner „ achterſtallen, of dat zij anders eenige Stad of Sterkte zouden „ inneemen, en houden tot zij ten vollen zouden voldaan zijn. „ *Bruſſel* en andere omliggende Steden waren op haare hoede, „ om niet overvallen te worden, en de beroerte was overal groot. „ De Muiters waren ook op hun behoud bedagt, wijl zij zagen, „ dat de groote Steden overal in de Wapenen waren. Op den „ 25 Julij 1576, kwamen zij voor de Stad *Aalst*, tot op een „ vierde van een mijl, aan de Rivier de *Dender*, daar eene „ Brug lag, in een Parochie, *Eerembodegem* genaamd, alwaar „ een groote hoop Landlieden vergaderd was, om hun den weg „ te beletten, beginnende ten dien einde de gezegde Brug af te „ breken: zij bezig zijnde om met de Landlieden, wegens den „ vrijen doortocht te handelen, kwam 'er een Spanjaard aan de „ Brug, om met eenen *N. Boccart* te ſpreeken, en na eenige „ woorden wisſelens, ſtekende na denzelven, ſchoten zijne medegezellen naar de Landlieden, en joegen die op de vlugt; „ dus voor de Stad gekomen, begeerden zij van de Burgers, die

„ zig op de Vesten begeeven hadden. te worden binnen gelaten; „ maar deeze antwoordden, dat hun zulks van 't Hof en van de „ Staaten verboden was, doch boden alle nooddruft en eetwaa- „ ren aan; dan de Spanjaarden hier mede niet vergenoegd, trok- „ ken rondom de Stad, zoekende eene ofterke plaats, om bin- „ nen te komen, die zij ook ten laatften, aan de Rivier, daar „ bijna gèen water in was, vonden. Zij voor een gedeelte bin- „ nen zijnde, trokken recht naar de Markt, en ftelden zig daar in „ flagörde, zonder dat die van binnen eenige tegenweer meer bo- „ den, behalven eenen ouden Burger, *Zeger Bololop*, die daar „ bij het leeven liet." Doch verder ontkent *Meerbeek*, dat die muitende Spanjaarden de Stad geplonderd hebben, zo als men bij *Baudart* en anderen leest. Ook ontkent hij het ophangen van eenen van 's Konings Dienaars, voor de muuren der Stad. Doch het zijn niet alleen *van Meteren* en *Baudart*, die ons dit verhaalen, maar *Strada* zelfs maakt geen zwarigheid, om dit te boek te ftellen, (Zie 't I. Deel, in 8vo. bl. 572.) alleen wil hij, en is genoodzaakt toe te ftemmen, dat zij eenen *Peter* ......, uit wraak hadden opgehangen, en, geduurende hun verblijf, zig van de Burgers de kost deeden geeven.

Bekend is 't, dat deeze oproerigheid der Krijgsknegten de zaak der Spanjaarden merkelijk deed te rugge gaan, wijl de haat van Roomfchen en Onroomfchen hier door des te meer tegen hen ontftoken werd; veele Grooten vielen hierom de zijde van *Oranje* toe. Met het Jaar 1581. zocht de Heer van *Aux*, Broeder des Graven van *Bosfu*, Bevelhebber van *Aalst*, deeze Stad aan *Oranje*, wiens partij hij gekoozen had, te doen overgaan; doch dit gelukte niet vóór het Jaar 1582: terwijl *Parma* voor *Oudenaarde* lag, maakten de Heeren van *Merode* en *Olivier van den Tempel*, een aanflag op de Stad, die zij aan de zwakfte zijde begonnen aantetasten; doch de gantfche bezetting daarop toegefchoten zijnde, om *Merode* te keer te gaan, deed *van den Tempel* de Stad, door de zijnen, aan de fterkfte zijde beklimmen. Eenigen zijner Soldaten, binnen geraakt zijnde, openden de Brusfelfche poort, en deden de overigen insgelijks binnen komen; waar op tusfchen beide partijen een hévig gevegt ontftond, waar in het grootfte gedeelte der Spaanfche bezetting in de pan gehakt werd. Dus kwam *Aalst* aan der Staaten zijde. De *Heer van Merode* werd daar-

daarin tot Gouverneur aangesteld, en de Stad van behoorlijke bezetting voorzien. *Aalst* werd door die van *Vlaanderen*, onder opzicht van den *Kapitein en Ingenieur* (*Johan van den Corput*) *van Breda* met veele Bolwerken versterkt. Naderhand werd de Stad voorzien van eene bezetting van Engelschen, die om gebrek van betaaling, eerst eenen opstand verwekten, en daarna, in de maand December van het Jaar 1584, de Stad aan *Parma*, voor 30,000 Ducaten, overgaven; van toen af, is zij op de zijde des Konings gebleeven.

In 't Jaar van 1671, werd *Aalst*, als niet voldoende voor een Frontierstad, van zijne werken ontbloot. *Lodewijk de XVI*, in de maand Maij des Jaars 1676, *Bouchain* genoegzaam verzekerd achtende, gaf, op den 20 dier maand, bevel, dat zijn leger zoude opbreken; 't welk diensvolgens zijnen weg nam door 't *Land van Aalst*. De Prins van *Oranje* trok den 22 mede op, naar 't zelfde Land, en nam zijn Hoofdkwartier te *Asschen*: en vermits van alle kanten bericht werd, dat de Koning voorneemens was *Aalst* aantetasten, en de Stad te versterken, wilde de Prins, met *Villa Hermosa*, daarin voorzien. Deeze zonden dan alle hunne Dragonders, en 8 Esquadrons Ruiters, onder den Spaanschen Luitenant-Generaal *Don Antonio d'Ageurto*, om zig van alle de Passen en Bruggen, over den Stroom de *Dender*, zelfs in 't gezicht der *Franschen*, te verzekeren. Straks zonden de Franschen op den voortocht van deeze troupen vier Esquadrons af; doch zij werden in een klein gevecht op de vlugt gedreeven, zo dat de Dragonders, op de Passen naar *Aalst*, zig behoorlijk konden verschansen, tot dat het gantsche Leger aankwam; 't welk zig langs den gemelden stroom of Rivier den *Dender*, tusschen *Aalst* en *Dendermonden*, nedersloeg; de Prins van *Oranje* deedt binnen de Stad 4 Regimenten Spanjaarden, en 6 Hollandsche in bezetting leggen.

In 't Jaar van 1708, stond het Leger der Bondgenooten, op den 6 Julij, mede te *Assche*, hebbende tot Bevelhebbers de groote Krijgshelden, *Eugeen* en *Marlbourgh*; dat der Franschen lag tusschen *Aalst* en *Ninove*. De gemelde Generaals der Bondgenooten zochten alle middelen, om den vijand tot een gevecht te noodzaaken, en braken in den nacht, tusschen den 8sten en 9den, op, en met den morgen te *Herslingen* gekomen zijnde, sloe-

gen daar hunne tenten neder, en kwamen de Franſchen al nader en nader bij; doch deeze braken op, en trokken over de *Schelde*, waar door *Aalst*, en deszelfs gebied, van de beide Legers ontlast werd.

Na dat de Franſchen, den 10 Julij van 't Jaar 1745, zig van *Gend*, bij verrasſing, hadden meester gemaakt, veroverden zij, niet lang hier naa, *Brugge* en *Aalst*; doch deeze Stad werd, in de maand October daarop volgende, weder door de Franſchen verlaten, en vervolgens door de Huzaaren en vrij Compagnien bezet.

Van deze Stad heeft men in Prent, een profil van 't Jaar 1617, als mede een platten grond.

Zie GUICIARDIN, *Beſchrijv. van de Nederl.* bl. 329. BENTIVOGLIO, *Nederl. Oorlogen*, bl. 239. STRADA, *Nederl. Oorlogen*, I. Deel, 8vo, bl. 572. *Ibid*, II. Deel, bl. 207, 335. MEERBEEK, *Chronijk*, fol. bl. 414. BAUDART, *Nasſauſche Oorlogen*, 4to. PERS, *Ontſtelde Leeuw*, 4to, bl. 320. WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, VII. Deel, bl. 103, 453, 491. *Staatk. Historie*, XXI. Deel, bl. 67. VAN LOON, *Leenroerigheid van Holland*, bl. 73. *Tegenw. ſtaat der Oost. en Franſche Nederl.*, bl. 358 en 359. SILVIUS, *Zaken van Staat en Oorlog*, I. Deel, bl. 168, III. Deel, bl. 331. HALMA, *Leven van J. W. Friſo*, II. Deel, bl. 36. SCHEUR, *Merkwaardige Gebeurtenisſen*, III. Deel, bl. 302. *Europiſche Merkurius*, 1745, bl. 251.

AALST; zie *Andelst*.

AALST, een Brabandsch Dorp in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*, onder 't kwartier van *Kempeland*, is eene Heerlijkheid, die voor omtrent anderhalve eeuw toebehoorde aan den Heer *van den Cluſen*, wiens geſlacht 'er langen tijd eigenaar van geweest is. Zekere *Hubert van der Cluſen* is ook tevens Heere van *Iſendoorn* geweest. Toen geheel *Braband*, volgens gemaakte ſchatting, 140,000 Gl. moest opbrengen, droeg de *Meijerij* daar van 19379 Gl. 16 St. en 3 Penn., en *Kempeland* 1074 Gl. 1 St. en 9 Penn.; dit Dorp *Aalst* 75 Gl. en 11 St.; in de verponding draagt het nu 826 Gl. 12 St.; ook heeft dit Dorp een eigen

Regt-

Regtbank van zeven Schepenen; de Gereformeerden worden 'er bediend van den Predikant van *Walre*.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, II. Deel. fol. 368. J. LE ROIJ *Verm. Braband*, fol. 162. *Tegenwoordige staat*, II. Deel, bl. 97.

AALST; een Dorp en Heerlijkheid, aan de *Drielsche* en *Welsche Wetering*, niet verre van *Neerhemert* gelegen. Hierbij was voorheen een fraai Slot, waarvan, volgens in wezen zijnde Afbeelding, nog aanzienlijke overblijfzels gezien worden, bestaande in een gebroken muur, 3 ronde Torens en eene steenen Brug. De Kerk van dit Dorp behoorde wel eer onder de Parochie van Wijk; in de Kerk was, ter eere van de Maagd *Maria*, en van *St. Antoni*, eene Vikarij opgericht.

AALST, een ander Dorp van dien naam, 't welk voorheen aan den Graave *van Hoorn* behoorde.

Zie *de Oudh. van 't Bisdom Utrecht*, III. Deel, bl. 15. VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, fol. 80. *Staat van Gelderland*, bl. 295.

AALST; (*Filips* en *Pieter*) schoon 't onzeker is, of deeze tot het Gendsche geslacht van deezen naam behoorden, is het echter zeeker, dat zij, in hunnen tijd, voor Edelen bekend stonden; men vindt hen ook genoemd onder den naam van *Waterlois*. *Deeze beiden tot de Tekenaars van 't* Verbond der Edelen behoorende, was zulks reden genoeg voor den wreeden *Alba*, om hen, op den eersten Junij 1568, te *Brussel*, op een Schandschavot te doen onthalzen, in 't midden van negen Vaandelen zijner Spaansche Beulen; doende hunne hoofden op staaken stellen. Veele andere Bondgenooten ondergingen, op dien dag, het zelfde lot.

Zie VAN MEETEREN, fol. III. Boek, bl. 57.

AALST, (*Joost Mattheus van*) was in zijn leeven een vermaard krijgsbouwmeester, te *Blokzijl*; men vindt van hem aangetekend, dat hij zig, door *Graaf Lodewijk van Nassouw*, liet gebruiken, om, niet zonder gevaar, *Steenwijk*, dat men voorhad

in

in 1592 te belegeren, te bezigtigen, 't welk hij deed, en in *Friesland* berigt bragt, schoon 't voorneemen mislukte.

Zie CENTEN, *Hist. van Enkhuijzen.* bl. 263.

AALST, (*Johan van*) was de eerste Pastoor, die, na de invoering van den Hervormden Godsdienst, *te Vleuten*, *Hermelen*, *Spangen* en omliggende Dorpen, als Predikant gediend heeft; hij overleed te *Utrecht* in 1673.

Oudh. van Utrecht, II. Deel, bl. 347.

AALST, (*Evert van*) gebooren te *Delft*, in 't Jaar 1602, is vermaard geweest, als een bekwaam Schilder, bijzonder in allerlei soorten van fruiten, die hij, zo als ook ijzeren harnassen, zeer natuurlijk wist te verbeelden; hij overleed in 't Jaar 1658.

AALST, (*Willem van*) een Broeders Zoon van *Evert*, welke zijnen Oom, in de Konst, met alle oplettenheid navolgde, niet alleen, maar zelfs verre overtrof. Zijne Jeugd bragt hij door in *Frankrijk* en *Italie*, en bij zijne terugkomst zette hij zig te *Amsteldam* neder, daar hij met lof het Penzeel behandelde, en overleed in 1679.

Zie HOUBRAKEN, *Leven der Konstschilders*, I. Deel.

AALSZUM, een der Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Oostdongeradeel*, in 't kwartier van *Oostergoo*, en heeft een Predikant, die ook *Wetsens* bedient; het behoort onder de Klassis van *Dokkum*. Hier stond wel eer een Klooster voor Nonnen, welke naar den derden Regel leefden; naderhand werd het overgebracht naar *Zevenwolden*. In de Kerklijke *Oudheden van Friesland*, vind men melding gemaakt van een Convent van *Graauwe Zusters*, welk in tijden van Oorlog voor eene sterkte diende, naderhand in *Dongeradeel* overgebragt; het droeg den naam van *Aalsum*, of 't *Aalsummerklooster*.

Zie VAN DER HOUVE en WINSEMIUS. *Kerkl. Oudh. van Friesland*, I. Deel, bl. 417, II. Deel, bl. 310.

AALTEN, een Dorp behoorende tot de Heerlijkheid en onder 't Schouts- of Drostampt van *Brevoort*, in 't *Graafschap* van

Zut-

Zutphen, een halfuur van gemelde Heerlijkheid. Volgens de algemeene Schatting, in 't Jaar 1574, was 't kwartier van *Zutphen* gesteld op 14475 Gl. en dit Dorp op 23 Gl., 12 ſt. 9 pen. In later tijd is *Brevoort*, en dus ook *Aalten*, door Prins *Fredrik Hendrik* in Pandſchap bezeten; (zie BREVOORD). In 't Jaar 1612 werden aan 't zelve, door het Landſchap, twee vrije Jaarmarkten toegeſtaan; de Gereformeerden worden aldaar door één Predikant bediend. Eertijds was het vereenigd met *Winterswijk*, doch werd daar van geſcheiden in 1627.

Zie VAN DER HOUVE, fol. 83. *Staat van Gelderland*, bl. 421.

AAM, (*van der Burg*) een welgeſteld Bouwman, door wiens zonderling geval *het Woud*, in *Delfsland*, den naam van 't *Hooge* of *Rijke Woud* bekomen heeft; dit Dorp legt ruim een half uur ten Zuidwesten van de Stad *Delft*, en wat verder ten Noordwesten van 't Dorp *Schipluiden*. *Aam* reed, met twaalf zijner Zoonen, allen wel uitgedoscht, te paard, eenen der Hollandſche Graaven te gemoet, en bood hem zijne Zoonen aan. De Graaf hem hierop vraagende, welk voorregt hij voor zijn Dorp begeerde? gaf de oude *Aam* ten antwoord: „ Geen ander, dan dat wij on„ zen eigen Pastoor vrij mogen verkiezen;" 't welk hem werd toegeſtaan. Uit hoofde van dit voorregt, word nog heden de Predikant in '*t Woud* beroepen door alle de Mans Ledematen, zonder dat zij eenige handöpening of goedkeuring behoeven aftewagten.

Tegenw. Staat der Nederl. VI. Deel, bl. 524.

AANDIJK, een Dorp, doch door den Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat van Staats Vlaanderen*, als een *Polder* opgegeeven in *Vlaanderen*, onder *Axel-Ambacht*, behoorende onder den Staat van de Veréénigde Nederlanden. Volgens eene aloude ſchatting, moest het *Ambacht* en *Stad Axel* geeven 6 ponden en 4 grooten op ieder duizent, en dit *Aandijk* 42 ſt. Hollands in elke 6000, over geheel *Vlaanderen*: waarom ik vastſtel, dat hier door gemelden Schrijver een misſlag begaan is. Zie VAN DER HOUVE, II. Deel, fol. 439. *Tegenw. Staat*, II. Deel, bl. 450.

AANDIJK, in de Banne van *Lutkebroek*, aan en omtrent den *Noor-*

Noorderdijk, waar van de Morgentalen en 't getal der Huizen in den aanslag van *Lutkebroek* begrepen zijn. *Aandijk*, of *Andijk*, bestaat uit verscheiden buurten of gehuchten, als de *Bangert*, *Krimpen*, *Munnikeij*, de *Kerkbuurt*, de *Geuzenbuurt* en *Broekoort*. *Aandijk* heeft geen bijzonder deel aan de Regeering van *Grootenbroek*; voorheen behoorde het in 't Kerkelijke onder *Wervershoof*; doch, door den aanwas der Ledemaaten, is aldaar, in den Jaare 1667, een Kerk gebouwd, die in 1741 vergroot is: ten zelfden tijde werd het Predikants huis van de Kerk afgenoomen, en een veel fraaijer, aan 't Oosteinde van dezelve, gebouwd.

AANGENHEIJ, ('t *Huis*) doorgaans de Heij genaamd, in 't Land van *Overmaaze*, tusschen *Heerle* en *Kortenbach*, behoorende aan Mevrouw de Wed. *Heldevier*.

AANGIUM, ook *Angjum*, *Aanjum* en *Anijgum*, een der 13 Dorpen van de Friesche Grietenij *Oostdongeradeel*, onder 't kwartier van *Oostergoo*; dit Dorp is een der landen, in 1592, ingedijkt, nadat *Oostdongeradeel*, in den zogenaamden *Frieschen Zundvloed*, doorgaans de *Allerheilige vloed* van 1570, genaamd, door het overstroomen der Zee, zeer veel Lands, en daar onder dit Land of Dorp, verlooren hadt. De Predikant van dit Dorp behoort onder de Klassis van *Dokkum*. In voorige tijden was het vermaard, doordien het de geboorteplaats was van *Lindulphus*, weleer Prioor te *Lidlum*, wiens bloedverwanten, met verlof van *Wibrandus*, mede Inboorling, aldaar een Klooster van reguliere Kanonniken stichtten, waarin hun door *Sibaldus Epinga*, en zijne Broeders, *Nanno* en *Sibrandus*, als ook door hunne Nicht *Ebel Scheltinga*, de hand geboden werd; dit Klooster heeft den naam van *St. Mariaas-berg*; doch met het invoeren van den gezuiverden Godsdienst, vonden de Kanunniken zig genoopt het zelve te verlaaten.

Zie WINSEMIUS *in de stukken; achter zijn Chronijk. Oudh. van Friesland*, II. Deel, bl. 130.

AANGWIRDEN, of *Angwird*, *Angwirden*, en ook *Angwirdum* genaamd, is een Friesche Grietenij in 't Kwartier der *Zevenwolden*; zij heeft de tweede stem in de vergadering der Staaten van

dat

dat Kwartier, en bevat onder zich vier Dorpen, als *Gerstoot*, *Tjallebird*, *Luinjebird* en *Terband*. 't Vermogen deezer Grietenij bestaat in Bouw-, Veen- en Weijlanden, schoon ze ook wel voorzien is van Bosch en Boomgaarden. Volgens *Winsemius* stond aldaar ten zijnen tijde (1622) een *Boom*, wiens stam drie vademen dik was, makende 6 voeten over 't kruis; deze Boom strekte zo wel tot verwondering van 't algemeen, als tot vermaak der aanzienlijksten, die onder deszelfs Lommer zig met het drinken van Wijn, of Bier, plagten te vermaken. De Regtbank, welken de Friezen '*t Weer* plagten te noemen, deezer Grietenij, word in 't Dorp *Tjallbird* gehouden. In vroegere dagen werd het recht spreeken, te *Luinjebirth*, onder den bloten Hemel geoeffend; welke gewoonte, in *Friesland*, op meer plaatzen is in gebruik geweest, volgens WINSEMIUS en SCHOTANUS. Van deze manier van Rechtspleging, onder den blooten Hemel, zie 't Art. *Boomen*. en *Opstals-Boom*.

AANJUM, Dorp in *Friesland*; zie hier boven AANGIUM.

AANSTOOT, een Dorp in *Gelderland*; (zie) OTTERLOO.

AANWAS, of het regt van *Aanwas*, heeft bijzonder plaats in *Gelderland*, ten aanzien van aanschietende of drijvende brokken, tusschen welke en het vaste Land eenig Water vloeit, of wordt ook geoefend, als men met zijnen belaaden Wagen, van zijn Land af, over het tusschen loopend water rijden kan, onder voorwaarde, *dat men de aangewassen plaats* terstond met rijs of geboomte bezette. Een *Aanwas* zonder zulk Land, behoort hem toe, aan wiens Land het zit. Bekend is het, hoe meermaalen ontzachlijke Watervloeden geheele stukken Lands van de eene plaats hebben afgescheurd, en aan de andere aangespoeld. De geleerde REVIUS verhaalt, hoe door den alombekenden *Allerheiligen Vloed*, (1570) „ een Boeren Huis, in het gebied van *Vollenhoven*, onder het Klokkenslag van *Giethoorn*, omsingeld „ van eenige Boomen, terwijl de Bewooners bezig waren het „ Brood in hunnen Oven te bakken, door het Water werdt op„ geligt, met Grondslag, Schuur, Boomen, Oven, Menschen „ en Beesten, en op eene andere plaats aan een ander stuk Land, „ meer

„ meer dan een halve mijl verder, werden nedergezet, buiten „ kennis van de vervoerden, die, na dat de ſtorm bedaard was, „ uitziende, niet wisten waar zij zig bevonden.” *Ubbo Emmius* verhaalt ook, dat in ’t Jaar 1509 een ſtuk Lands, waarop 10 of 12 groote Beesten waren weidende, van ’t andere Land in ’t *Oldtampt*, door den ſlag des Waters, werd afgeſcheurd, en drijvend geworden zijnde, door den Noordwesten wind, voortgeſtuwd tot in den *Dollart*, welken overzeilende, het zig eindelijk aan *Reijdenland* hegte, met behoud van ’t Vee; welke gebeurtenis een zwaar Proces veroorzaakte tusſchen de Eigenaars van ’t vervoerde, en het onderdrukte ſtuk Lands.

Deeze en dergelijke voorvallen zullen, naar alle waarſchijnlijkheid, tot dit regt van Aanwas gelegenheid gegeven hebben, en bijzonder tot de wijze van bezitneeming daar van. Zie hier de gebruiken daaromtrent, zo als ze in de Provintie *Gelderland* plaats hebben.

De berijding, of, zo als men daar gewoon is te ſpreeken, de bevaaring van een aangewasſen ſtreek of hoek Lands geſchied dus: Hij die de bevaaring doen wil, moet ’er voor af den Schout en ook, veertien dagen te vooren, de belanghebbende partijen kennis van geeven. Ten beſtemden dage word de Regtbank op het Land van den bevaarder geſpannen, en ieder, die iets tegen de voorgenomene bevaaring heeft intebrengen, door den Officier gedaagd. De bevaaring voortgang zullende hebben, word ’er een Wagen met Mest beſpannen met vier of zes Paarden, die door twee Voerlieden geleid, naar het aangewasſen Land gevoerd word. Deeze Voerlieden, die Brood en Wijn bij zig hebben, moeten, op bevel van den Officier, driemaal ſtilhouden, en telkens eeten en drinken. Op het nieuwe Land gekoomen zijnde, moeten zij de Paarden uitſpannen en te rug brengen; doch de Wagen word met paalen vast gezet, en moet dus zes weken blijven ſtaan; waarna de Officier den bevaarder in het nieuwe Land moet *zetten heeren en weeren, tot dat hij met beter regt daar worde uitgezet naar Landsrechten.* Doch de *middelzanden of afkomend* Land in ’t midden der ſtroomen, komen den Heer, dat is de gemeene Schatkist, toe; echter moeten ook deeze, eer de Heer of de Provintie ze zig kan toeëigenen, bevaaren worden.

Dit

Dit veertien dagen te vooren in de Kerken afgekondigd zijnde, geschied de bevaaring met de gewoone Marktschuit, mits die een last Koorn kan voeren, bij middelbaar water. In deeze Schuit moeten twaalf volwassene menschen zitten, en vervolgens rondom 't middelrand vaaren, zonder ergens grond te raaken.

Zie *Staat van Gelderland*, bl. 183 en 184. REVIUS, *Historie van Deventer*, IV. Boek. U. EMMIUS, *Geschiedenis van Friesland*, 43 Boek. *Waterregt van Gelderland*, Art. VII. XI. XVI. XXIII. *Groot Gelderfch Placaatboek*, III. Deel, bl. 278.

AAR, een Watervliet, van welke, zo wel als van de *Veenlanden*, het Ambacht *Aarlanderveen* zijnen naam heeft. Ook scheid de watervliet het Ambacht in twee deelen, waar van 't Westelijk gedeelte, *Langer Aar* geheeten, aan de hooge Heerlijkheid van *Eisselijkerwoude*, en het Oostelijk gedeelte, of *Korter Aar*, aan de Ambachtsheerlijkheid van de *Vrijenhoef*, mitsgaders de hooge Heerlijkheden *Nieukoop* en *Schoot*, grenst. 't Ambacht heeft den eigendom van 't Water *de Aar*, welk zijn begin neemt uit den Rhijn te *Alfen*, of liever te *Aarlanderveen*, en, bij het Tolhuis te *Nieuwveen*, tusschen *Amsteldam* en *Gouda*, en wel bij het huis ter *Lucht*, in den *Amstel* valt. Ook is dit water een gedeelte der gemeene trekvaart, tusschen de twee genoemde Steden. Verscheiden overeenkomsten der nabuurige Ambachten, hebben voorheen, en nog heden, over 't gebruik van deeze Vliet, plaats gehad. Volgens eene van dezelve, wordt aan die van *Aarlanderveen* vergund, met een zeker gedeelte Lands, in de *Aar* te mogen uitwateren, en vrij en vrank door alle de wateringen van de *Aar* te vaaren; waar voor zij Jaarlijks eene erkentenis betaalen. Volgens eene andere overeenkomst, met de Ambachten *Zevenhoven* en *Nieuwveen* gemaakt, mogen zij elkanders wateren over en weder gebruiken. Door middel van deeze Vliet, en van nog twee andere waterlopen in dit Ambacht, namelijk de *Abtswatering* en de *Leidsche Vaart*, welke laatste haaren uitloop in de *Braassemer-meer* heeft; hebben de Veenlieden van *Langer* en *Korter Aar* bekwaame gelegenheid, om hunne Turf naar *Amsteldam*, en elders te kunnen vervoeren. Zie verder *Langer* en *Korter Aar*.

Zie *Staat der Nederlanden*, VI. Deel, bl. 269. 350 en 351.

AAR. Dus word (zegt VAN DER HOUVE, in zijn *Handvest Kronijk* I. Deel, bl. 157.) de Vaart in Friesland geheten, die van de Grietenij *Idaarderadeel* naar *Stavoren* haaren loop neemt, van *Leeuwaarden* door *Warstiens*, *Wartena* en zo voorts door *Grouw*, *Irnzummerzyl*, en vervolgens naar andere havens. Dan het blijkt, zegt *Halma*, dat *van der Houve* hier *Winsemius* kwaalijk geleezen heeft, noemende een Vaart *Aar*; want *Winsemius* schrijft dus: „ Door deze Grietenij (*Idaardera*- „ *deel*) loopt zeekere vaart, of *Water-Aar* genaamd, aanvang- „ lijk het *Lang-deel*, voorts de *Graft*, en daarna de *Grouw*, „ strekkende deeze vaart, van *Leeuwaarden*, door *Warstiens*, „ enz." Doch *Water-Aar* is aldaar geen eigennaam, maar verkeerdelijk, met groote Letteren, voor *Water-Adr*, *Waterader*; dus moest 'er staan, Water-aar, genaamd, aanvanglijk het *Langdeel* enz., zo dat het aan het Streepje (of de Comma) hapert: alzo dat Water van *Leeuwaarden*, door *Friesland* loopende, veelerlei naamen heeft, doch nergens de *Aar* heet. Had *Winsemius* geschreven, *een Water*, *Aar*, dan ware het in VAN DER HOUVE te verschoonen geweest. Maar dit moest hij gezien hebben. Zier verder AIR.

HALMA *op 't Art.* AAR. *bl.* 3.

AARDRIJKSWAL, gelegen in de polder *Onwaard*, in 't Land van *Voorne*; zie *Onwaard*.

AARDE; hier door verstaat men den grond, op welken wij woonen, en waar uit wij door konst en arbeid ons voedzel trekken. *Holland*, zegt *Veldenaar*, in zijn Kronijk, *is Broekland ende Waterig* — de *Aarde* is, tot sommige steden, *zeer herde Vruchtbaar*. — *Ende tot veel steden ist morich.* Waar op *Boxhorn* heeft aangetekend, dat *zeer herde Vruchtbaar* eene uitdrukking was, in de oude spraak des Lands, betekenende *zeer Vruchtbaar*. — *Ende tot veel steden ist morich*, dat is *moerachtig*, *slikerich*: *Mor* beduidde bij de Ouden *slic*. d. i. slickerig: waarnaar zodanige Landen in *Braband*, en elders, *Moeren*, en sommige plaatzen, als *'s Gravenmoer*, *Moerkerken*, genoemd zijn. — *Veldenaar* leert ons dus, met weinige

nige woorden, dat de *Aarde* op deeze en geene plaatzen verschillende is. —— Om hier van eenige bijzonderheden te melden, zullen wij, eerst, de *Aarde*, in ieder Provintie, in haare verscheidenheid voorstellen, en daarna het onderscheid op eene en dezelfde plaats aanwijzen.

In de Provintie *Gelderland*, is de *Aarde* zeer vruchtbaar, tot het voortbrengen van Graan en Boomvruchten. In de *Betuwe* vind men dezelve doorgaans bekwamer tot het weiden van Vee; en in de *Veluwe* is de grond meer hei- en zandachtig, en dus schraaler en minder vrugtbaar.

Holland heeft, behalven den grond, welke Graanen, Moeskruiden, Boomooft, Vlas, Hennip, Meekrap, Riet, Gras, Pottebakkers- en Plateelbakkers Aarde voortbrengt, eene menigte Veengronden; doch deze laatste vind men meest in *Amstelland*, *Rhijnland*, *Delf-* en *Schieland*; welke gronden of *Veenen* meestal groote streeken Lands beslaan, die goede Turf voortbrengen; waar van, op 't woord *Turf*, nader zal gesproken worden. —— Voor 't overige noemt men *Holland*, met recht, een laag Land, ten aanzien van deszelfs aangrenzende Landen, dewijl het doorgaans zeer laag en drasfig is, en wel zo laag, dat het, zonder de beschutting van dijken en kaden, niet alleen meestendeels onder water zou leggen, maar, buiten die hulpmiddelen, een onbewoonbaare Moeras zijn.

In *Zeeland* is de grond, of *Aarde*, doorgaans bij uitsteekendheid goed; zijnde meestendeels vet, magtig en kleiagtig, mild in 't voortbrengen van veele schoone en kostelijke vrugten. —— Inzonderheid spant, door deszelfs vochtigheid, het Teelland, in deze Provintie, de kroon; en de Weilanden zijn 'er mede zeer goed. —— Bijzonder is 'er echter de *Derri* of *Darink*; zijnde een zoort van sulferachtige en ziltige Moer, of Aarde, die door de Zee opgeworpen, en zomtijds voortgespoeld, onder de Klei ligt; waar van men oudtijds niet alleen *Turf* plagt te maaken, maar uit welker Asch, besprengd met Zeewater, men ook een zuiver en wit Zout, *Zel* of *Zilzout*, wist te stooken, 't welk door gantsch *Nederland* gebruikt werd. —— Zie van deeze Moer of Zelneering, 't Art. ZELNEERING.

Friesland heeft mede zeer onderscheidene zoorten van gronden: als I. *Zavelagtige zagte aarde*, die men meest langs den

Zeekant binnendijks vind; waaromtrent is aangemerkt, dat hoe laater de Landen worden ingedijkt, hoe zachter Aarde zij uitleveren: geevende echter bekwame bouwlanden. — II. Zwaare *Kleigrond*, die niet alleen zeer goed is tot bouwlanden, maar ook tot goede weilanden. — III. *Moerachtige Aarde*, die gewoonlijk ligt, voos en zwartachtig is. Wel droog gehouden wordende, is dezelve goed tot weilanden, ſchoon niet zo goed voedzel verſchaffende, als de zwaare Kleigronden. — IV. *Zandgrond*; deezen vind men in de Zuidelijkſte deelen der Provintie, en dient meest tot Bouwlanden. — V. *Veengrond*; deeze is van tweederlei zoort, of alleen zulke, die beneden in den grond legt, en van daar opgebaggerd word, om tot *Turf* bereid te worden. (Zie 't Art. *Turf* en *Veenen.*)

De grond van *Utrecht* verſchilt mede aan verſcheiden oorden; digt aan *Amſtelland* en *Rhijnland*, beſtaat dezelve, grootendeels, uit Poelen, Plasſen en Veengronden; doch beoosten en bezuiden de Stad *Utrecht*, en naar den kant van *Montfoort*, ontmoet men taai en vet Kleiland, 't welk Tarwe, Rogge, Haver en Garst welig voortbrengt. Naar den kant van 't *Gooiland*, is de grond hoog en heiachtig, en tegen de *Veluwe* meest broekachtig, dat is, een Zandgrond, die vogtig en vrugtbaar is. — Ook vind men, in deeze Provintie, een bijzonder zoort van Veenen, *Rheenſche Veenen* genaamd, die Jaarlijks mede veel *Turf* uit leveren. (Zie *Turf* en *Veenen.*)

Deeze verſchillende Gronden, die niet alleen, in deeze en geene Provintien of Landſtreeken, onderſcheiden zijn, maar zelfs, gelijk blijken zal, op eene en de zelfde plaats in onderſcheidene beddingen gevonden worden, verdeelt men in vier hoofdzoorten, die ieder in haare bijzoorten onderſcheiden zijn, als:

KLEIJ, in *beste klei*, *blaauwe klei*, *fijne klei*, *grove klei*, *katte klei*, *oker klei en Mergel.*

ZAND, in *Blaauw zand*, *Fijn zand*, *Geel zand*, *Geest zand*, *Grof zand*, *Heizand*, *Okerzand*, *Bruijn Okerzand*, *Oehrzand*, *Schraal zand*, *Wel zand*, *Zand en Keitjes*, *Zwart zand.*

VEEN, *Bestveen*, *Slegtveen*, *Heiveen*, *Zandigveen*, *Darrijveen*, *Molligveen.*

AARDE, *gemengde Zandaarde*, *Zwarte aarde*, *gemengde Klei en Zand*, *Klei en Veen*, *Klei en Darij*, *Aarde en Water.*

Dat

Dat nu veele van deeze ſtoffen op éćne plaats gevonden worden, hier van zal ons *Amſteldam* eene proeve opleveren, die genoeg zal zijn, om ons gezegde te bevestigen; ſchoon anders de beddingen der *Duinen* en *Veenen* hier van ten bewijze zouden kunnen dienen, en het ook zullen doen, wanneer wij dezelven ieder op hunne Artikels beſchrijven.

In 't Jaar 1605, werd, te *Amſteldam*, in 't *Oudemannenhuis*, door *Pieter Pieters Ente*, een put geboord, ter diepte van 232 voeten, en daar in, volgens deeze onderſtaande Tafel, de onderſcheidene zoorten van *Aarde* gevonden.

TAFEL,

Aanwijzende den voortgang, welke op elken dag in het booren van deze put gemaakt is.

			Voeten.
Den 16	Julij,	Donderdag.	54
— 17	—	Vrijdag.	22
— 18	—	Zaturdag.	14
— 19	—	Zondag.	12
— 20	—	Maandag.	27
— 21	—	Dingsdag.	16
— 22	—	Woensdag.	14
— 23	—	Donderdag.	10
— 24	—	Vrijdag.	11
— 25	—	Zaturdag.	9
— 27	—	Maandag.	1
— 28	—	Dingsdag.	10
— 29	—	Woensdag.	5
— 30	—	Donderdag.	3
— 31	—	Vrijdag.	6
— 1	August.	Zaturdag.	5
— 3	—	Maandag.	4
— 4	—	Dingsdag.	3
— 5	—	Woensdag.	2
— 6	—	Donderdag.	3
— 7	—	Vrijdag.	1
Dagen 21.		Voeten	232

TAFEL,

Die de onderſcheidene beddingen der Aarde aanwijst.

	Voeten.
Gehoogde Tuinaarde.	7
Darrij en Veen.	9
Weeke Klei.	9
Zand.	8
Aarde.	4
Klei tamelijk hard.	10
Aarde.	4
Zand, daar Amſteldam meest op gegrond en geheid word.	10
Heel blaauwe Klei.	2
Heel wit Zand.	4
Zavel of drooge Aarde.	5
Mollem, of Spons Aarde.	1
Zand.	14
Zand met Klei gemengd.	5
Zand gemengd met hair en Zeeſchelpen.	4
Harde Klei, zomtijds vermengd met hair en ſchelpen.	36
Harde Klei.	66
Zand, zomtijds vermengd met kleine ſteentjes.	5
Zand.	29
Voeten	232

Zie daar, door eenen arbeid van 21 dagen, gekomen ter diepte van 232 voeten, daar in gevorderd, naar maate de boor, door de meerdere of mindere vastheid der ſtoffen, meer of minder tegenſtand vond, en onder dien arbeid ontdekt de aangewezene beddingen, mede tot het getal van 232 voeten, waar van de *Harde Klei* en 't *Zand* het meeste gedeelte uitmaakten; al hetwelk ons dus kan leeren, uit welke ſtoffen onze Aarde beſtaat.

Aardbeeving; hier door verſtaat men eene beweeging in den grond, die natuurlijk, of bovennatuurlijk, door de onmiddelijke werking der Goddelijke kracht, geſchied. — Natuurlijkerwijze neemen de Aardbeevingen haaren oorſprong uit het vuur, in de holligheden der Aarde, of van de Olijachtige uitdampingen, in dezelve beſloten, die geperst wordende, met groot geweld pogen uittebarſten. Als 'er eene groote menigte van zulke dampen, in 's aardrijks holligheden, met de allerfijnſte vuurdeeltjes zamengemengd worden, door welke zij, verwarmd en aangeſtoken, eene ruimere plaats zoeken, doch die niet vinden, en daar in verhinderd worden, dan doen zij alle beletzels ſchudden en beeven; even als het buskruit, in een engen Loop van 't vuurroer beſlooten, ruimte zoekende, gekraak verwekt. Van hier dat die plaatzen allermeest aan Aardbeevingen onderhevig zijn, welker grond veel ſalpeter, ſulfer, en olijachtige ſtoffen in zig beſloten heeft, en die ligtelijk van 't vuur, of door de fijne ſtoffen, aangeſtoken en ontvlamd worden. Want als de vuurdeelen, die zig daar in onthouden, warmte ontſangen en verdund worden, en in die ruimten niet kunnen beſlooten blijven, dringen zij naar boven, en doen, door hunne ſterke werking, om lucht te krijgen, en in meerder ruimte te geraaken, het Aardrijk door hunne uitbarſting beven; of, wanneer het geopend is, een ſterk gehuil en gedruis uit den afgrond hooren. — De Natuurkenners hebben de Aardbeevingen verdeeld in vier zoorten: I. In Opwerpende, die gantſche eilanden opwerpen; II. Nederwerpende, die Steden en Gebouwen doen nederſtorten; III. Openende, die zeer ſchielijk groote deelen des Aardrijks inzwelgen; IV. Geluidverwekkende, die met een geweldig geloei, gehuil en gekraak, groote beweeging maken:

ken: boedanig een gehuil, ten tijde van den Keizer *Arcadius*, zeven dagen lang, met geweldige Aardbeevingen, gehoord is.

Alhoewel *Nederland*, in een natuurkundigen zin gesproken, wegens zijne Grondgesteldheid, minder aan Aardbeevingen bloot staat, dan andere Landen, is het, echter, van dezelve niet geheel verschoond gebleeven, maar heeft meermaalen, op onderscheiden tijden en wijzen, deeze geduchte bezoeking, zo wel als eene uitwerking der natuur, als als eene straffe Gods, gevoeld.— In 't Jaar 1580, op den 6 April, gevoelde men dezelve tot twee reizen, door alle de *Nederlanden;* zo dat eenige steenen, uit de schuddende Kerken en Torens, wierden losgerukt. Men ondervondt dezelve te *Keulen*, *Parijs*, op Zee, en te *Jork* in *Engeland*, zonder echter groote schade te veroorzaaken. Eene andere viel 'er voor, door gantsch *Holland*, op den 2 Januarij des Jaars 1602, die nogthans geene schade deedt.— Op den 4 April des Jaars 1640, geschiedde 'er, des morgens, tusschen 3 en 4 uuren, eene Aardbeeving, die groote schade veroorzaakte, in *Gelderland*, vooral te *Nijmegen*, in 't *Graafschap Meurs*, in de *Provintie Utrecht*, en voornamelijk in *Braband* en *Vlaanderen*. — Ao. 1693 gevoelde men, op den 18 September, eene diergelijke schudding door gantsch *Nederland*, die, echter, weinig, of geene schade verwekte. — In de maand Julij des Jaars 1751 gevoelden eenige Landen zeer zwaare schuddingen, en bijzonder *Italië*. *Nederland* werd hier van wel verschoond; doch, op dien zelfden tijd, had men hier te Lande een schrikbarend Onweder, van Donder, Blixem, Hagel en Stormwinden, waar door eenige menschen werden dood geslagen. — In 't Jaar 1755, in de maand April, verbeeldde men zig te *Helmond*, in *Staats Braband*, eene of meerder schuddingen te gevoelen; doch anderen waren van gedachten, dat het gekraak veroorzaakt werdt, door het lossen van eenig geschut, in eene naast gelegene vesting. Zeekerder en van meerder belang was de buitengewoone *Waterberoering*, op den 1 November van dat zelfde Jaar, welke op menigvuldige plaatzen bespeurd is, als in 's *Gravenhage*, te *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsteldam*, *Gouda*, *Rotterdam*, en ook in *Noordholland*, *Zeeland*, *Gelderland*, *Friesland*, *Overijssel*, *Groningen*, *Braband*, enz. ja, zelfs in andere gewesten. En schoon wij de uitwerking hier van, op ieder plaats in NEDERLAND,

LAND; onder de bijzondere *Artikelen*, zullen beschrijven, kunnen wij hier echter niet nalaaten te melden, dat deeze *Waterberoering*, doorgaans, met *Aardbeevingen* is verzeld geweest, gelijk ter gemelde plaatze blijken zal. In 't zelfde Jaar, en wel op 't einde van hetzelve, dat is, tusschen den 26 en 27 December, gevoelde men deeze ongewoone beweeging te *Nymegen*, tweemaal, kort na elkander, te *Zutphen*, *Arnhem*, *Kuilenborg*, in de *Meijerij van s'Hertogenbosch*; te *Maastricht*, *Naarden*, in de Provintie *Utrecht*, en te *Gouda*; doch niet alle gelijktijdig, maar tusschen gemelden nacht van den 27 December 1755, tot den 15 Januarij 1756. Op den 18 Februarij des laatstgenoemden Jaars, zijnde den dag, door 's Lands Staaten, tot een algemeenen Dank- Vast- en Bede-dag bepaald, gevoelde men, in meest alle plaatzen van ons Gemeenebest, eene schudding der Aarde, welke, schoon minder dan in andere gewesten, echter alhier heviger was, dan de voorgaande. Volgens echte berichten, waren reeds om zes uuren, des morgens, eenige schuddingen, hoewel niet zo algemeen, gevoeld, dan twee uuren laater. Ligt is het te vermoeden, dat dit alom grooten schrik veroorzaakte, en bijzonder in de plaatzen der godsdienstige zamenkomsten, die, gelijk bekend is, op zulk eenen plegtigen dag, opgepropt zijn met menschen. Doch nergens vind men berigt, dat de ontsteltenis grooter geweest is, dan in de *Luthersche Oude Kerk* te *Amsteldam*, alwaar de zaamgevloeide menigte, reeds verschrikt door 't slingeren der Kroonen, door een valsch gerugt, dat 'er brand in de Kerk was, nog meer in beweeging geraakte. Geen wonder dan, dat de Godsdienst hier ook vroeger, dan naar gewoonte, eindigde.

Te *Maastricht* werd, tusschen den 2 en 3 van Zomermaand, weder eene Aardschudding gevoeld, gelijk ook op den 19 November, ter zelfde plaatze. Te *Amsteldam* heeft men, in dat Jaar, eene Medailje, ter gedachtenisse der droevige Aardbeevingen, vervaardigd, welk stuk den roem der Penning- en Historiekundigen wegdroeg. Ao. 1758, werd, op den 11 Augustus, de gemelde stad *Maastricht* weder door eene Aardbeeving in schrik gebracht, doch geene schade daar door veroorzaakt. Zo ook in 't volgende Jaar, in de maand Augustus, en wel op den 23sten, wanneer niet alleen *Maastricht*, maar zelfs geheel *Staats-*

Bra-

Braband, eene fchudding gevoelde. Zij deedt 'er, echter, minder fchade dan te *Keulen*. Op de grenzen van *Holland* werd zij ook befpeurd.

Op den 20 van Januarij 1760, des s'avonds om tien uuren, werd men, in de meeste oorden van ons Gemeenebest, weder eene merkelijke beweeging van 't Aardrijk ontwaar, welke, op de eene plaats in ééne, op andere in twee of drie fchuddingen, beftaan heeft.

Zie *Vaderl. Hist.* VII. Deel, bl. 331. IX. Deel, bl. 116. XVI. bl. 201. SCHEUR *Merkwaardigfte Gebeurtenisfen*, I. Deel, bl. 61. II. Deel, bl. 397. LE CLERQ. *Nederl. Gefchied.* II. Deel, in fol. bl. 238. *Nederl. Jaarboeken*, 1755, 1756, 1758, 1759 en 1760. *Europifche Merkurius* 1751, II. Deel, bl. 118.

AARDEWERK, in 't algemeen bekend onder de benaaming van *Delffch Porceleinen Aardewerk*. Dit plagt een zeer bloeijende fabriek te *Delft* te zijn. Omtrent het midden der voorige Eeuw werd zij uitgevonden, en na dat men 'er zig met magt op toe gelegd had, zo fterk getrokken, door alle de Provintien, en ook in *Braband*, *Vlaanderen*, *Frankrijk*, *Spanje*, de *Oost-* en *Westindiën*, *Zweden* en *Denemarken*, dat men, binnen weinige Jaaren, 28 Aardewerks- of Plateelbakkerijen aldaar opgericht zag. Ja men heeft 'er tot 30 toe geteld; doch zedert een verloop van 30 Jaaren, is deze Fabriek zodanig te rug geloopen, dat naauwlijks de helft daar van, aan de meesters en arbeidslieden, een behoorlijk beftaan verfchaffen konde; hebbende de meeften niet meer dan éénen Oven. —— Tot dit Porcelein gebruikt men vierderlei Aarde: *Doornikfche* of *Brabandfche* Aarde; *Duitfche* Aarde, welke van *Mulheim* aan de *Rhoer* herwaarts gebracht word; *Zwarte* en *Delffche* Aarde. Deeze vier zoorten moeten onder een gemengd worden; kunnende de eene zonder de andere van geen dienst zijn tot dit gebruik. Ten minften is de *Zwarte* en *Delffche* Aarde onöntbeerlijk. De menging gefchiedt in de Aardewasfcherijen, die men aan de *Schie* of *Rotterdamfche* Vaart vind, en wier getal mede afneemt, naar mate de Plateelbakkerijen verminderen, of minder vertier hebben. — De Aarde word aldaar in een groote

kuip, door eene geduurige roering, met water, tot een dikken pap gemaakt; vervolgens door een fijnen koperen zeef gegooten, en door lafige houte gooten in bakken geloopen zijnde, word ze wederom tot een ſtijve klei gedroogd. Deeze klei naderhand, door treeding, tot eene matige zagtheid gebragt zijnde, word van dezelve het Aardewerk, in allerlei vereischte gedaanten, gedraaid of gevormd; vervolgens in den Oven gebakken, krijgt het de gedaante van graauwen ſteen: waar na 'er het wit verglaasd wordt opgelegd. — De Hoofdſtoffe van dit verglaaszel is Engelsch Tin en Lood, gemengd met Zand, Souda en Zout. Na dat dit mengzel onder den Oven gebakken is, word het op de Witmolens gemalen. Het Aardewerk wordt vervolgens, uit de hand, met allerleij bloemen, vogels en landſchappen beſchilderd; meest met blaauw of rood: tot blaauw gebruikt men de Saffer; de Bolus is de Roode kleur. — Hier op word het Aardewerk andermaal, in ſteenen kokers van gemeener aarde, voltooid in den Oven gebragt, en ten minſten een Etmaal gegloeid; den Oven koud geworden zijnde, wordt het 'er uitgenomen: dan kan men zeggen, dat het klaar is. — Aan ieder Oven, die geſtookt word, rekent men, dat bijkans dertig menſchen, de een meer, de andere min, hun beſtaan hebben. —— Zeer kostbaar maaken de Ovens deeze Fabrieken, dewijl ieder van dezelve niet minder dan met 5 of 6 vademen hout, (zijnde doorgaans zwaar Eijken hout) kan geſtookt worden. Van het geen tot het verglaaszel gebruikt word, is het Tin de kostbaarſte ſtoffe. In ſchilderwerk overtreft het Delfsch-Aardewerk, in veele opzigten, het Indiaanſche Porcelein. —— *Delft* heeft eenen Porceleinſchilder gehad, *Ter Himpelen* genaamd, wiens arbeid nog bij de Konstminnaars in achting is. De ſtoffe van dit Porcelein is niet zo vast, noch tegen 't vuur zo beſtand, als ander Aardewerk. Naa den bloeiſtand van deeze Delfſche Fabriek, heeft men in *Duitschland*, *Frankrijk*, *Engeland*, en op zommige plaatzen van *Holland*, deeze Konst ook beginnen te oeffenen. Voor eenige Jaaren, had men een Aardewerks Fabriek buiten *Amſteldam*, aan den Overtoom, aangelegd, die ſpoedig te niet ging. *Weesp* heeft zijne Porcelein Fabriek, als mede de *Oude Loosdrecht*, daar niet alleen fraai geſchilderd word, maar de ſtukken in fatzoen en dunheid verre het *Delfſche* overtreffen, doch ook zeer veel hooger in Prijs zijn. 't

Geen

Geen echter aan *Delft*, in deezen zijnen hoofdtak van bestaan, het meeste nadeel toebrengt, is het *Engelsch Aardewerk*, 't welk, tot ondergang dier Stad en haare Inwoonders, de goedkeuring van In- en Uitlanders wegdraagt. Hoe weinige zucht wij ook voor die Natie hebben, moeten wij echter bekennen, dat het *Engelsch Aardewerk*, in gladheid, dunheid en netheid, het *Delfsche* verre te boven streeft: en doordien, de prijs genoegzaam gelijk is, worden wij, schoon tegen onzen wil, gedwongen, het vreemde boven het Inlandsche te kiezen. — Wenschelijk ware het, dat de *Delvenaaren* zig met de borst 'er op toeleiden, om deeze hunne Konst, die wel verflaauwd, maar niet verstorven is, weder in haaren voorigen luister te herstellen, en te wege te brengen, dat de verbasterde Hollander moest bekennen, dat geen Uitlandsch Aardewerk tegen 't Inlandsche bestand is. Hier toe aanmoedigende Prijzen uitteloven, zou, dunkt mij, de taak des *Occonomischen* Taks zijn.

AARDENBURG, is een klein Steedje, een uur ten Westen van *Sluis*, aan eene Vaart, of haven, die gemeenschap met de *Zwin* heeft. In oude tijden droeg dit *Aardenburg* den naam van *Rodenburg*; doch wanneer deeze naamverwisseling geschied is, is niet duidelijk aantewijzen. In een der Privilegien van den Jaare 1204, draagt deeze Stad den naam van *Aardenburg*; doch men vind 'er ook van later datum, en wel van 1243, waar in de naam *Rodenburg* nog geleezen wordt; dan dit zijn ook, mijns weetens, de laatsten. Volgens *Guiciardijn* was voorheen dit Steedtje de Hoofdstad van *Vlaanderen*. Een aanzienlijke Koophandel werd 'er voormaals gedreven. Ja men zegt, dat twee *Engelsche* Koningen, *Hendrik* en *Eduard*, aan de *Aardenburgers* verscheiden voorregten hebben toegestaan. Ook hebben de Graven van *Vlaanderen* zig zeer bevlijtigd, om door verscheiden voorregten, den Koophandel van deeze Stad te begunstigen. Alle deeze Voorregten bewijzen, onwederspreeklijk, het aanzien, welk zij voorheen gehad heeft. — *Smallegange* beweert zeer sterk, dat dit *Aardenburg*, nevens andere Vlaamsche steden, weléér tot *Zeeland* zoude behoord hebben. Met meerder grond van zekerheid kan men zeggen, dat het een groote Stad geweest is, en wel van 2000 schreden in haaren om-

omtrek, van een goede zeehaven voorzien; hebbende vier poorten, vijf markten, twee andere ruime plaatzen, twaalf voornaame gebouwen, en wel 74 ſtraaten. Doch wat is beſtand tegen de verandering des tijds? En wat was, in vroegere Eeuwen, beſtand tegen de woedende invallen der *Hunnen*, *Wandalen* en *Normannen*, wier woede zig mede over *Aardenburg* uitgeſtrekt, en het bijna ten eenemaal vernield heeft? — Bijkans vier honderd Jaaren geleden, werd de ſtad weder met muuren omringd, en met eene graft omvangen. Doch die nieuwe luister is naderhand weder verminderd; ten deele door de rampen des Oorlogs, en niet minder door de vernielende Zeegolven. — De Stad was voorheen rondom voorzien met goede weiden; ook wierden 'er veele ſchoone en ſterke Paarden gefokt; maar door het inbreeken der Dijken, en 't overſtroomen der Zee, zijn veele deezer ſchoone Landen onder de golven begraven. — Best is 't, hier over den Ouden *Markus van Vaernewijk* (welke Patricius van *Gent* was) te hooren. Hij zegt: „ In 't Jaar 1477, den 17den September, als *Karel van Bourgondien*, anders de *Strijdbaare*, voor *Nancij*, en *Hertog Karel* van *Gelder*, voor *Doornik* ſneuvelde, ontſtond de hooge vloed, op *Cosmus* en *Damiaansdag*. De ſtorm duurde agt dagen; alle menſchelijke hulp ontbrak. De Oude Stad *Oostende* verdronk, nevens veele Polders, als die van *St. Salvator*, en *St. Clemens*, en nog veele anderen. In 't *Aardenburger Ambacht*, wedervoer dit zelfde onheil de volgende Dorpen: *St. Kruijs*, *St. Laurens*, onze vrouw *bezuiden*, onze vrouw *benoorden*, *Hennebenne*, *Heile*, *Catharina*, of *Kadzant*, nu weer nieuwlings in ſtand gebracht; *St. Baefs*, *Trabeden*, onzer vrouwe bij *der ſluis* enz". Zeer veel leeden de *Aardenburgers*, in den Oorlog tusſchen *Spanje* en de *Nederlanden*, door de Staatſche bezetting van *Oostende* en van elders. Inzonderheid liet de bezetting van *Oostende* de Landlieden geene rust; en wanneer de opgeleide brandſchatting niet in tijds werd opgebracht, wierdenze, door 't Lontrecht, 'er toe gedwongen; men haalde niet alleen het vee uit de weiden, maar zelfs de voornaamſte Perzoonen uit de Dorpen; men voerde ze naar *Oostende*, daar ze op Kosten der Gemeenten onderhouden werden, tot dat de achterſtallen voldaan waren. Het ſtreng vorderen deezer brandſchattingen bewoog de *Vlamingen*, en inzonder-

derhalve de *Aardenburgers*, aan den *Aarsthertog Albertus van Oostenrijk*, die door zijn Huwelijk met de Infante Isabella Klara Eugenia, in schijn, eigenaar van de Nederlanden geworden was, te verzoeken, hun deezen scherpen doorn uit den voet te trekken, door *Oostende* te veroveren. Men weet, hoe veel deeze onderneeming, zo aan de zijde van *Spanje*, als van die der Staaten, gekost hebbe. Ook verschoonde dit de *Vlamingen* niet, dewijl de last van 't Leger des Aartshertogs bijna ondraaglijk was, en de Inkomsten der Provintie, die hier door zeer verminderden, meer last veroorzaakten, dan de voorige brandschattingen; waarbij kwam, dat de *Spanjaarden*, geduurende dit langduurig beleg, *Sluis*, *Aardenburg* en *IJsendijke* verlooren; waardoor *Vlaanderen* in erger staat geraakte, dan 't ooit te vooren geweest was. — *Aardenburg* viel zonder slag of stoot in handen der Staatschen, doordien 6 Vaandelen Duitschers, verbaasd op de aannadering van Prins *Maurits*, de stad ontvlooden. Deeze overwinnende Prins vondt de stad zeer verwoest, en de schoone Kerk bijna geheel geruineerd; niets anders stond van dat gebouw dan het muurwerk, en eenige pijlaaren. *Maurits* leide bezetting daar binnen, en deed de plaats merkelijk versterken. Doch na den Munsterschen Vrede, liet men de vestingwerken vervallen. Zelfs geraakte de stad in zulk eene minachting bij de Generaliteit, dat men, door 't beleid van sommigen, voornam, de sterkten geheel te slegten; indien niet de Provintie *Zeeland* zig, met magt en ernstige vertoogen, daar tegen gesteld had, ware 't met haar gedaan geweest: betoogende de *Zeeuwen*, met kracht van redenen, dat zo *Aardenburg* weg was, *Sluis* niet alleen, maar geheel *Braband*, aan den kant van *Zeeland*, verlooren zoude zijn, en dus die Provintie voor alle vijandelijke aanvallen bloot leggen. Men voorkwam dus wel de slegting van alle de werken, doch de versterking kon niet bewerkt worden. *Aardenburg* bevond zig derhalven in een oogschijnlijken staat, van geen tegenweer te kunnen bieden aan de *Franschen*, die, reeds in 't Jaar 1672, in de *Vereenigde Nederlanden*, veele, en daaronder sterke Steden niet alleen, maar geheele Provintien, hadden weggenomen. In dien staat vertoonden zig, den 26 Junij van dat Jaar, 's morgens som twee uuren, omtrent 6000 Franschen voor *Aardenburg*; dat wezenlijk van binnen ruim zo

slegt

flegt in ftaat was als van buiten: want de Kommandeur, *Johan Kaauw*, was, volgens Patent, met de Bezetting uitgetrokken naar *Sluis in Vlaanderen*, hebbende niet meer dan 36 of 38 man, onder bevel van den Vaandrig *Elias Beekman*, daar binnen gelaaten. Het Magazijn was zo ontbloot, dat 'er zelfs voor geen korten tijd de noodige voorraad tot tegenftand gevonden werd. In deezen wanhopigen ftaat, werd, op bericht van de aannadering der Vijanden, van den nood een deugd gemaakt, en de Wallen bezet met 9 ftukken ligt kanon, waartoe flegts één Konftapel was. De wachten werden bezet en verdubbeld door 235 man, zo Zoldaten als Burgers, die allen, op aanmoediging van gemelden *Beckman*, (die in den Raad verklaard had, van geene Kapitulatie te willen hooren, maar liever tot den laatften man vechten) befloóten hadden, eerder te willen fterven, dan gehoorzaamen aan de wetten der Dwingelanden. In dien ftaat vertoonden zig de Franfchen, onder beleid van den *Marquis de l'Ancre*, Gouverneur van *Aath*, op Ordre des Konings, om deeze onfterke Stad, of *Sluis*, met geweld te befpringen.

De *Franfchen* naderden, op den gezegden tijd, over *Smeetstiesbrugge*, en zonden een Trompetter, om dit *Nest*, zo als zij het noemden, op te eifchen; doch deeze werd terftond met eenen Kogel beantwoord. Hier op volgde eene groote menigte Vijanden, onder het geroep van *Slaa dood! Slaa dood!* op de landpoort aanvallende; welke, echter, na eenen Storm van 1½ uur, door de burgerij en bezetting, werden te rug gedreeven. Ten vier uuren nadenmiddag, kreegen zij in de Stad een fecours van veertig Soldaten, onder het geleide van eenen Vaandrig *Vaanevel*, en ook eenen wagen met Buskruid. Intusfchen deeden die van binnen al wat mogelijk was, om zich in ftaat te ftellen, eenen tweeden Storm te kunnen doorftaan. In den volgenden nacht werd, uit de *Kijkuit*, door de Vijanden, een vuurteken in de lucht gefchoten, 't welk dadelijk gevolgd werd van een ander uit de Tent van den Generaal *Marquis de l'Ancre*; waar uit die van binnen befloóten, dat de ftorm weder zoude aangaan; 't welk ook dadelijk met een groot gefchreeuw gefchiedde. Met éénen fprong waren zij in de Halve-Maan, doch tevens op hun Kerkhof, alzo, door de befprongenen, op hen lustig gefchoten werd. De Verweerders werden telkens

ten voorzien van verfche Lonten, die aan een groot vuur, dat voor de deur van den Prefident Schepen *Roman* was aangeleid, werden aangeftoken, en zo met handen vol naar de wallen gebracht. En dewijl men geene kogels in de Stad had, die op de Roers der burgers pasten, zat de Vrouw van gemelden *Roman*, *Margareet Sandra*, met 10 of 12 Jongens, op haar Stoep, en deed hen dezelve doorkappen, en dus in hunne hoeden naar de Wal brengen; zo als ook met het buskruid gefchiedde. Omtrent 12 uuren, kwam 'er weder een fecours van 110 man van *Sluis* binnen, onder het beleid van den Cornel *Aalbrecht Splinder*; 't welk een grooten moed aan de *Aardenburgers* verfchafte, en de verdeediging van die uitwerking deed zijn, dat de Franfchen, die in de Halve-Maan zich bevonden, om kwartier moeften roepen; 't welk hun vergund werd, mits hun geweer nederleggende, en de brug van de Halve-Maan zelve ophaalende: waar na zij bij troepen werden binnen gelaaten, en in de Kerk opgeflooten; wordende de Officieren van rang in een Herberg ontvangen. Het getal der gevangenen beliep meer dan zeshonderd, die allen naar *Sluis* gevoerd werden. Zo dicht, echter, waren de Franfchen de ftad genaderd, dat eenigen de Gragt, waar in zeer weinig water was, doorwaadden, en zelfs de muuren beklommen; doch, om den manmoedigen wederftand, dien zij in alle hunne ondernee-mingen ontmoetten, vonden zij geraaden, zeer haastig, op den 18ften, door *Maldegem* te rug te trekken, en met vreeze *Aardenburg* te verlaaten. Op deeze wijze werd de Stad, die door *Buchelius de Moeder aller fteden van dit Gewest genoemd wordt*, doch toen als eene verlaatene wees was, op wien het Oog der Goddelijke Voorzienigheid fcheen gevestigd te zijn, door middel van een gering aantal dappere Mannen en Vrouwen, bewaard, tot fchande van grooter en aanzienlijker Steden, die, ten dien tijde, op 't enkel aannaderen der Vijanden, zig flaauwhartig overgaven. Waarom het HALMA lustte, tot lof der *Aardenburgers*, deeze onderftaande regels in zijn *Woordenboek* te plaatzen:

Toen *Vrankrijks* trotze magt
Schier Neêrlandt had verkragt,
Gaf noch de Tuinleeuw blijken
Van dapperheid en moed,

In

In 't Vlaamſche en Zeeuwſche bloed,
't Geen eeuwig s' Lands Kronijken,
Verſiert met glorieſtof
Tot d'*Aardenburgers* Lof.

F. H.

In 't Jaar 1701, werd, door last van hunne Hoog-Mogenden, de Haven dezer Stad toegedampt, waardoor de handel merklijk in verval geraakte. In 't Jaar 1729 beſloot echter eene Maatſchappij van Kooplieden, het pooten der *Mede* aldaar te beginnen, wordende hier, in 1734, insgelijks een groote Krap-Oven gebouwd. Hoe dapper dit *Aardenburg* zig ook in vroegere dagen betoond had, als in 't Jaar 1604, tegen de aanvallen der *Spanjaarden*, en vooral in 1672, gelijk wij gezien hebben, tegen de Franſchen, bezweek het, echter, genoegzaam, in 't Jaar 1747, voor de magt dier Natie, onder *Lowendahl*, die aldaar, op den 17 April, zijn Kwartier nam. Heuchelijker was de dag van den 19 October des Jaars 1749, toen de Haven der Stad, die, om redenen, zedert 1701, geſloten en toegedampt was geweest, weder geopend werd. De Burgerij trok 's morgens, ſierlijk uitgedoscht, naar den Dam; het eerſte Schip, welk 'er binnen kwam, was dat van *Jacob van Okkenburg*, 't welk krielde van menſchen, die nevens de *Aardenburgers*, door hun geroep van *Vivat Oranje!* de lucht deeden weergalmen. De geheele dag werd in eene geoorloofde vreugde doorgebracht. Niet minder aangenaam was de 27 van Junij van 't Jaar 1772, wanneer de *Aardenburgers*, 's morgens, door 't oeffenen der openbaare Godsdienstplichten, met eene blijde nagedachtenis, het *Eeuwfeest* van hunne hier voor beſchrevene verloſſing vierden; de Lof der heldhaftige Burgemeesters *Anth. Peurſen* en *Arnout Vermeere*, benevens die des meergemelden Schepens *Pieter Roman* en deszelfs Echtgenoote, bleef niet ongemeld. Met eerbaare vreugdebetooningen, werd deeze plegtige Gedenkdag beſlooten.

Wat den Tegenwoordigen Staat van *Aardenburg* betreft, men telt 'er thans niet meer dan zes Straaten, 144 bewoonbaare huizen, en ruim 560 Inwooners. De openbaare gebouwen zijn van weinig belang. De Kerk, daar wij hier boven van gewaagd hebben, is zedert dien tijd geheel geſloopt. Die, welke de

Her-

Hervormden thans tot hun gebruik hebben, zou, zegt men, reeds in 't Jaar 940 gesticht, en aan *Bavo* toegewijd zijn; deeze is redelijk groot en net, en pronkt met een fraaien toren. De *Fransche* Gereformeerden hebben hier ook eene Kerk, die door één Leeraar bediend word. Ook hebben de *Doopsgezinden* 'er eene Kerk en Predikant; doch de Roomsgezinden tegenwoordig zelfs geene Kapel, maar gaan te *Middelburg in Vlaanderen* ter Misse; zijnde de Kloosters tot andere gebruiken geschikt. Het *Stadhuis*, zo als de Schrijver van den Tegenwoordigen Staat het noemt, bewijst dat *Aardenburg* nog heden een Stad, en geen open vlek is, gelijk de Schrijver op 't vervolg van SMIDS *Schatkamer* meent. Het staat op een open plein, 't welk met boomen beplant is; in hetzelve heeft de Griffier zijne wooning, en de Regeering twee Vertrekken tot haare bijeenkomsten. De Regeering der Stad bestond voorheen uit één Bailjuw, twee Burgemeesters en agt Schepenen, één Griffier en Thesaurier; doch zedert heeft zij verzocht, dat het getal der Schepenen tot op vier mogt verminderd worden; 't welk, bij eene Resolutie hunner Hoog Mog. van den 23 Maij 1753, werd ingewilligd. De Bailjuw word voor zijn leven, door de Algemeene Staaten, aangesteld, doch de Burgemeesters en Schepenen, Jaarlijks, door de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, veranderd, of in hun ampt bevestigd. De *Admiraliteit* van *Zeeland* houd hier een Ontvanger en Commies. 't Wapen der Stad is, een roode Burgt op een Zilveren veld.

Buiten de platte gronden van *Aardenburg*, die men in Prent heeft, ziet men de belegering daar van, in 1604, door *Hondius*, in Medailje; belegerd en gefortificeerd door *J. Kop*; aangevallen en verlaaten door de Franschen 1672, door *C. Decker*.

Zie GUICIARDIJN *Beschrijv. der Nederl.* fol. 316. SMALLEGANGE *Chronijk van Zeeland*, bl. 210. VAERNEWIJK, *Hist. Belgica*, in 4to IVde Boek. GABBEMA, *Watervloeden*, pag. 216, *Nassouwsche-Helden pronktoneel*, pag. 365. VALKENIER, *Verwart Europa*, pag. 728. SILVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, I. Deel, bl. 311, *Hollandsche Leeuw*. 1672. bl. 94. VAN DEN BOS, *Toneel des Oorlogs*, II. Deel, bl. 219. *Tegenwoordige Staat van Staatsvlaand.* bl. 453. enz.

Nederl. Jaarboeken 1747, bl. 283. *ibid.* 1749. *ibid.* 1772. bl. 617. *ibid.* 1755, bl. 700.

AARDENBURGER-AMBACHT, behoort geheel onder het rechtsgebied van 't *Vrije*; het gedeelte, dat onder de Stad ligt, alleen daar van uitgezonderd. Dit *Ambacht* word door de vaart, die in 't *Lapschuursche-gat* loopt, in twee deelen onderscheiden. Het deel, bezuiden de vaart gelegen, vervat, behalven het Staatsgedeelte van het *Graafschap Middelburg*, de *Kerspels* van *St. Kruis*, *Ede* of *St. Baafs*, *onze vrouwe bezuiden Heile*, en de Polders van *bewester-Eede* en *Izabelle*. Het deel, benoorden 't gemelde Kanaal gelegen, bevat de Dorpen *Kadzand*, *Zuidzand*, het *Retrenchement* en ter *Hofstede*, benevens de *Heerlijkheid Nieuwliet*, en eenige *Polders*, waarvan ieder gedeelte op zijne plaats zal beschreven worden.

Zie *Tegenwoordige Staat van Staatsvlaanderen*, bl. 460.

AARDENBURG, een huis onder 't Bailjuwschap van *'s Gravenhage*, staande in 't Voorhout. Het behoorde weleer, toen het deezen naam droeg, aan de Erfgenaamen van wijlen den vermaarden Heere *Johan van Oldenbarneveld*, Advocaat van *Holland*.

Zie VAN DER HOUVE, *Handvest Chronijk*, I. Deel.

AARE (*Dirk van der*) en ook wel *Theodericus van der Aire* genaamd, een man gesprooten uit een zeer aanzienlijk geslacht, van een hoog gemoed, wijs en verstandig, of zo als het *Veldenaar* uitdrukt, *een duits geboertig man, en de wijs genadig*. *Buchelius* zegt, dat hij *was uit het geslacht der Graven van Aare*, zonder echter te konnen bepaalen, waar dit genoemde Graafschap mag gelegen hebben.

Volgens *Beka* was hij Proost van *Mijdrecht*; doch volgens *Barlandus*, dien wij liever gelooven, Proost van *Maastricht*, in dien tijd, toen de Bisschoplijke zetel van *Utrecht* geweldige schokken leed, door de verkiezing van twee Bisschoppen, *Aarnout van Isenburg*, en *Dirk de Hollander*. *Isenburg* werd, door Graaf DIRK *den* VII, en *Dirk*, door

OT-

OTTO, Graaf van *Gelder*, ondersteund. *Ifenburg* overleed geduurende het geschil, en Graaf DIRK, op zijne reize van *Rome* naar *Utrecht*; waarop deeze DIRK tot die waardigheid werd verheven. Volgens de meeste verhaalen, bevond *Van der Aare* zig in een ander gewest, en wel in *Italie*, om eenige zaaken voor Keizer *Otto* te beschikken. Doch van zijne verkiezing bericht ontvangen hebbende, snelde hij naar *Utrecht*. Bij zijne komst aldaar, vond hij het Bisdom zeer zwaar met schulden beladen; om het daar van te ontheffen, zocht hij zig van zijne magt te bediennen, welke Graaf WILLEM mede in handen zogt te houden; hier uit ontstondt een Oorlog, tusschen den Bisschop en Graaf WILLEM. Bisschop DIRK had zig, met toestemming van 't *Kapittel*, naar *Friesland* begeeven, op hoop van aldaar eenig geld, bij wijze van Bede, te zullen bekomen. WILLEM, die zijnen Broeder, Graave DIRK, het gewest van *Friesland* voorheen had afgedrongen, en daar na, Ao. 1205, in persoon Graaf van *Holland* werd, wilde geene belastingen zijner Onderdaanen, noch vervoering van geld uit zijn land gedoogen. Te *Stavoren*, in St. *Odulfus Klooster*, alwaar de *Bisschop* zig bevond, vattede hij hem, op eene geweldige wijze, aan, met voorneemen om hem naar het Klooster *Oosterzee* te voeren; doch de Monniken, geholpen door veele Godsdienstige en vreesachtige *Friesen* voor den Bisschoppelijken Ban, verlosten Bisschop DIRK uit handen van Graave WILLEM. De Bisschop weder binnen *Utrecht* gekomen, verkropte dit leed eenigen tijd, niet uit eene Kristelijke zachtmoedigheid, maar uit gebrek aan magt om zig te konnen wreken. Dewijl hij intusschen zig zo gerust niet hieldt, dat Graaf WILLEM omtrent hem onverschillig kon zijn, verbond zig deeze met Graaf OTTO van *Gelder* tegen hem. Na het sluiten van 't Verbond, nam OTTO geheel *Overijssel* weg, en leide bezetting binnen *Deventer*. De *Bisschop* trok, met een magtig leger, tegen hem te veld. De Graaf op verre na zo veel ontzag niet hebbende voor dit gemijterde hoofd, noch voor de bedreiging van den Ban, als zijn Groot-Vader weleer betoond had, trok mede op, ter ondersteuning van zijnen Broeder *Willem*, en zijnen Schoonvader *Otto*, verwoestende, met de *Hollanders*, al wat aan deeze zijde van den *Ysel* lag; zelf sloegen de *Hollanders* het beleg voor de Bisschoppelijke Stad *Utrecht*. —

Midlerwijl werd *Otto*, 't zij op raad van den Keizer, of door verraad van zijne Vijanden, door *Graaf Hendrik van Braband*, die zig met den Bisſchop verbonden had, gevangen genomen. Graaf *Dirk*, dit hoorende, brak op, om zijnen Schoonvader te verlosſen, van voor *Utrecht*, rukte voorts met zijne magt naar *Braband*, nam met geweld *'s Hertogenbosch* in, en de beide Broeders van *Hertog Hendrik van Braband* gevangen. *Hendrik*, hier van verwittigd, en geſterkt door de magt van den *Aartsbisſchop van Keulen*, en den *Bisſchop van Luik*, *den Hertog van Limburg* en den *Graaf van Vlaanderen*, trok den met buit beladen *Hollander* na, en vond, volgens het verhaal van *Divæus*, hem onbezorgd, als geenen vijand verwagtende, bij *Heusden*; hij viel hem, volgens het zeggen van gemelden Schrijver, zo onvoorziens en vinnig op 't Lijf, dat de gantſche Legerplaats werd ingenomen, en de *Graaf* zelve gevangen was, eer iemand de wapens had konnen opvatten. — Dus verhaalen het eenpaarig de *Brabandſche Kronijken*; de *Hollandſche*, daarentegen, dat hun volk het *Brabandsch Leger*, hoewel veel ſterker, met groote kloekmoedigheid wederſtaan, doch eindelijk voor de overmagt heeft moeten bukken. Deeze gelegenheid maakte zig VAN DER AARE ten nutte, roovende in *Holland*, doch met weinig voordeel. — Hier naa begaf zig de *Bisſchop* naar de *Veluwe*, veroverde *Zutphen* en *Deventer*, en maakte een zeer grooten buit. Tusſchen *Hertog Hendrik van Braband*, en den gevangenen *Graaf van Holland*, werd een verdrag getroffen, waar bij de laatſte groot losgeld moest betaalen Volgens 't *Goudſche Chronijkje* beſtond dit losgeld in twee duizend pond, en in de *Toetsteen* op 't zelve, word dit bepaald op *twee duizent Mark zilver*. — Eenigen tijd daarna werd, zelf tusſchen deeze hevige Partijen, namelijk den Bisſchop en den Graaf, een Verbond geſloten.

Geen minder aandeel had deeze zelfde *Bisſchop* aan den Oorlog, die daarna onſtond, door het gekoppelde Huwelijk van de Gravinne ADA met den Graave van LOON, die, als verre beneden haar in rang, onder andere ook hierom, door den Broeder van den overledenen *Graaf Dirk*, en dus den Oom van *Ada*, verdreven werd. De *Graaf van Loon* zocht alomme hulp, zelf bij *Bisſchop* DIRK, welken hij in zijne belangen wist

verkrengen, door eene belofte van 1000 Mark, en zo hij (*van Loon*) overwinnaar bleef, *Holland* van hem ter *Leen* te zullen ontvangen. Anderen bepaalen de fom op 2000 Mark: VOSSIUS zegt 3000 ponden vlaams. —— Bisfchop *Dirk*, op hoope van hier door meester van *Holland* te zullen worden, of om dat hij de zaak van *Ada* als de regtvaardigfte befchouwde, viel in perfoon in *Holland*, zelf eer de *Graaf van Loon* nog te velde of bij hem was. *Dirk* nam het *Blokhuis te Leiden* in, en vermeesterde, binnen weinig tijd, genoegzaam geheel *Holland*, en keerde daar op weder te rug naar *Utrecht*. — Doch de vreugde over deeze Overwinning was van korten duur: *Graaf Willem* heroverde fpoedig al het verloorene. De *Graaf van Loon*, *Ada* en haare Moeder werden, niet zonder gevaar, door behulp van *Gijsbrecht van Amftel*, (welke, als Leenman van de *Utrechtfche Kerk*, des Bisfchops zijde had moeten kiezen) binnen *Utrecht* gebracht. Nogthans waagden de *Utrechtenaars*, met eenige gevluchte *Hollanders*, nog eenen kans, en begaven zig te fcheep, onder 't geleide van Heere *Dirk van der Aare*; zij namen bij verrasfing *Dortrecht* in, en ftaken die Stad, na gedane plondering, in brand. De Graaf *van Loon*, ondertusfchen, zo min als *Bisfchop Dirk*, geenen kans ziende om *Graaf Willem* te overmeesteren, of hun doel te befchieten, was van der *Aare* de eerfte, die met *Graaf Willem*, fchoon met weinig voordeel, den vrede floot. De Geleerde *Vosfius* echter is breder in het verhaalen van de voordeelen, welke Bisfchop *Dirk* hier mede behaald zou hebben: *want deeze was*, zegt hij, *de Eerfte Bisfchop*, van wien men verhaald vindt, dat hij zo diep in *Holland* doorgedrongen was, en het tot in 't hart had doen daveren. De *Kennemers* waren met een vloot in 't *Sticht* geland, en hadden het aangetast; doch waren met fchade afgeweezen, en moeften (zegt hij) den vrede koopen. Ook maakt hij gewag van de verdere bedingen, en van de vernedering, welke de *Graaf* voor den *Bisfchop* onderging. Doch de niet min Geleerde *Schriverius* zegt hier op, in zijne Aantekeningen op 't gemelde *Goudfche Chronijkje*: „ 't Is onwaarachtig, dat *Graaf Willem* in wolle Klee„ deren, en Barrevoets, te *Utrecht* komen moest, om zijne ftraf „ af te bidden; dit is van de Monnikken verfiert".

Hoe 't zij, dit is zeker, dat de Bisfchop, door zijne Oorlogen,

gen, zig niet verarmd, maar door dezelve, en inzonderheid door den Oorlog, welken hij tegen de Hollanders voerde, zig zo verre verrijkt heeft, dat hij de verpande Landen en Kasteelen gelost, de achterstallen aan 't Hof van *Rome* afgedaan, en alle zijne Vestingen van genoegzamen voorraad voorzien heeft.

Onder de Schrijvers, die van hem gewagen, is verschil over den tijd zijner Regeeringe en dood; sommigen schrijven hem toe een bewind van 12 of 13, anderen van niet meer dan 4 Jaaren; doch deeze hebben misgetast: en hier door is 't, dat men zijnen dood gesteld vind op 1212, 1211, 1210 en ook op 1202. Volgens eene Lijst der Utrechtsche Bisschoppen, (*door mij opgegeven, op bl. 4. van 't Tweede Boek van mijn Amsteldams Eer en Opkomst, door middel der Kerkhervorming*, enz.) en die ik voor volkomen echt houde, heeft hij geregeerd 14 Jaaren, en is gestorven in 't Jaar 1212, te *Deventer*, doch in de *Domkerk* te *Utrecht* begraven.

Bij den Schrijver van *Batavia Sacra*, vind men een groot beslag van Ordonnantien, door hem als *Bisschop*, met toestemming der *Abten*, gemaakt. Toen hij als 32ste Bisschop den Zetel, door den dood, ontruimde, werd hij opgevolgd door *Otto den I. van Gelder*.

Zie BEKA, *en Theoderik* de II. VELDENAAR, *Fasciculus Tempor.*, *fol.* 260. *De Kronijk van de Klerk uit de laage Landen*, *bl.* 88. *Goudsche Kronijkje*, *bl.* 88. ——— *Toetssteen*, *bl.* 250, 251. *Kronijk van Friesland*, *fol.* 103. VOSSIUS *Jaarboeken*, *bl.* 110 – 119. 120 —— 124. *Batavia Sacra*, II. Deel *bl.* 129, 30, 31 en 132. Aant. 138 enz. *Amsterdams Eer en Opkomst*, *II. Boek*, *bl.* 52. 54. en 55. en andere.

AARLANDERVEEN met *Pulmot*, of *Albrechts-vierendeel van den Bosch*, strekt zig van den *Rhijn*, bij de *Aarbrug*, Noord-oostwaart langs de *Aar*, (zie de beschrijving van deze Watervliet, boven op 't Art. AAR), naar welke, zo wel als naar de Veenlanden, het Ambacht *Aarlanderveen*, of *Aarleveen*, genaamd is. Langs de gemelde Watervliet loopt dit *Ambacht*, tot aan het gerecht van *Vrijenhoef*, en ter zijde van deeze hooge

Heer-

Heerlijkheid, met eenen Landweg, tot aan den Ringdijk, die ten Zuiden der uitgeveende plassen ligt, en met het Rechtsgebied van *Pulmot* stuit aan den *Nieuwkoperdijk*. Van daar keert de scheigrond van *Aarlanderveen* en *Pulmot* weder te rug naar den *Rhijn*, tot over *Zwadenburgerdam*, en gaat, ten Noorden van deeze Rivier, voort, tot aan den gemelden *Aarbrug*.

De Kerk van dit *Aarlanderveen* ligt 5684 Roeden van *Leijden*, 2190 van *Oudshoorn*, 1918 van *Alfen*, 1818 van de *Langerijndijk*, en 1436 van *Langeraar*, een weinig verder van *Nieuwkoop*, en 1600 van *Zwadenburgerdam*. — De buurt aan de zogenaamde laage zijde van den Rijn over *Alfen*, van de *Aarbrug* af tot aan een kleine streek voorbij de *Goudsche Sluis*, schijnt een Dorp op zig zelven; te meer, dewijl de bewooners daarvan tot de Kerk van *Alfen* en den *Brandschouw* onder die Ambachtsheerlijkheid behooren; doch voor 't overige behoort deeze streek onder het Rechtsgebied van het Dorp, welk wij hier beschrijven. — De voornaamste en volkrijkste buurt ligt landwaarts in, strekkende, langs den *Aarlanderveenschendijk*, zo verre die bestraat is, met eene dubbele reij huizen, ter wederzijde, en word, omtrent de Kerk en verdere Boerewooningen en Werven, door slooten van gemelden dijk of weg afgescheiden.

Op dit Dorp vind men de fierlijkste Kerk, die in eenig Dorp daarom streeks te zien is; zij is voorzien van een fraaijen achtkanten Toren. De Predikant, die tot de Klassis van Woerden behoort, heeft hier zijne wooning. De eerste, die alhier beroepen werd, was *Florentius Mari*, Ao. 1590. Ook hebben de Roomschgezinden hier eene Kerk, tot oeffening van hunnen Godsdienst, waar van de volgende Pastooren ons in de *Oudheden van Rhijnland* worden aangewezen: in 1366 *Philip Gerrits*; — 1573, *Johan Adriaanszoon* van s'Gravenhage, die de Opvolger was van *Jacob van Leeuwen*. — Na hem *Floris van Vianen*, gevolgd door *Pieter Pelt van Vianen*. — *Gijsbert Bosman*; Mr. *Egbert van Borculo*, die in 1670 te *Amesfoort* overleed. — *Johan van Pelt*, 1704; en daarna *Andries Janszen*.

Wat de *Veenen* aangaat; ter wederzijde van den gemelden Dijk; achter de Huizen en Werven, liggen twee Veenpolders, waar van de eene Noordwaards ten Oosten, voor het grootste gedeelte, zedert veele Jaaren, verveend is, en thans eene aanmerkelijke

D 4 wa-

waterplas uitmaakt, die met eenige andere tot aan het Sticht loopt; aan de Westzijde is, voor zo verre het Veen ſtrekt, eenige Jaaren herwaards, een nieuwe Veenderij, door de Hoogheemraaden van *Rhijnland*, toegeſtaan, onder bepaaling, dat de uitgeveende plas, binnen een bepaald getal van Jaaren, uitgemaalen en droog gemaakt moet worden.

In den *Karsſteker Polder*, is, door de Regeerders van *Amſteldam* en *Gouda*, aanbeſteed het graven van eene Vaart, uit de *Aar* naar den *Rhjn*, tot gemak der Trekſchuiten op beide ſteden vaarende, bekend onder den naam van de *Nieuwe Vaart.*

Het getal der Huizen ſtond, in den Jaare 1632, op de Verpondings lijsten, op een getal van 221, en in de nieuwere Lijsten op 883 Huizen en 2 Moolens.

Deze Ambachtsheerlijkheid behoorde wel eer, nevens andere, aan het Geſlacht van *Oudshoorn*; (zie OUDSHOORN). Doch dit geſlacht al zedert het Jaar 1300 verbeurd verklaard zijnde, ging dezelve, in 1353, over aan *Arnold van Yſelſtein*, die'er door inkoop Eigenaar van werd. Vervolgens kwamen deeze goederen aan 't Geſlacht van *Raaphorst*, en verder aan den *Huize van Kuilenburg*, en van daar aan den Koning van *Spanje*, of liever aan de Graaflijkheid: na het afzweeren van den Koning, door de *Staaten* verbeurd verklaard zijnde, werden ze aan *Ernst van Manderſloo*, Veldmarſchalk in dienst der Staaten, in mindering zijner achterterſtallen, Ao. 1593, ter leen uitgegeven, en door deszelfs Erfgenaamen, in den Jaare 1619, verkocht aan Vrouwe *Margreta van Meckelen*, die ze twee Jaaren later weder verkocht aan *Hugo Spiering*. In 't Jaar 1627 kwamen ze weder in handen van gemelde Vrouwe van *Mechelen*, die ze naderhand andermaal afzonderlijk verkocht. Dus kwamen zij aan 't geſlachte van *Nomus* of *Nooms*, bij wiens nakomelingen zij bezeten zijn, tot in den Jaare 1733, wanneer, door inkoop, van dezelve Eigenaar werd de Heer *Kornelis Aarſens van Hoogerheide, Heere van Voshol, Kolonel en Kapitein in 't Regiment Hollandſche Guardes.*

De Eigenaar, of Heer van *Aarlanderveen*, thans de Baron C. VAN BOETSELAAR, beſchreeven in de orde der Ridderſchap en Edelen van Holland en Westfriesland, enz. oeffent niet alleen het recht van onmiddelijke aanſtelling der Regenten van 't

Dorp

Dorp en Ambacht, die geduurende hun gantsche Leeven in bezitting blijven; maar ook van hun, die Jaarlijks aankoomen. Ook heeft hij het recht van goed- of afkeuring van den Predikant, die door den Kerkenraad beroepen wordt, en meer andere rechten.

Zie *Staat der Nederlanden*, VI. Deel, bl. 269. enz. *Oudheden van Rhijnland*, bl. 337. VAN LEEUWEN, *Bat. Illustrata*, fol. 158.

AARLE, of *Beek bij Aarle*, is eene Heerlijkheid, welke met *Aarle* en *Rixtel* éénen rechtbank uitmaakt. Zij behoorde voorheen aan *Philips van Leefdaale*, daarna aan den *Marquis van Aste*, en vervolgens aan den *Marquis van Aste*, oudsten Zoon, en na hem aan den *Baron van Raasfeld*, en eindelijk, door verkoop, aan den Heer *Gerrit de Jongh*, Erf-Secretaris van *Vechel* en *Erp*. — AARLE ligt een half uur ten Noorden van BEEK; de Predikant van *Aarle* bedient ook *Beek*. — Zie *Staat der Nederl.* II. Deel, bl. 141.

Bij andere Schrijvers vind men deze Dorpen, *Aarle* en *Beek*, als twee bijzondere gesteld, schoon de aangewezen Schrijver ze als onder een mengt, ten minsten opzettelijker spreekt van *Beek*, dan van *Aarle*. Uit een oud Handschrift, behelzende de tax der steden van de Hertogen van *Braband*, over de Stad en ieder Dorp der Meijerij van *s' Hertogenbosch*, van 't Jaar 1406, is mij, echter, gebleeken, dat ze onderscheiden zijn: want, onder 't *Schoutheid Ambacht van Peelland* (staat 'er): item *Beeke*, *Aarle*, en de *Rijxstel* CIX Oudschilde I derdendeel: in de Schattingen over de Haatsteden, Ao. 1515 gedaan, door de *Staaten van Braband*, te betaalen bij 't Half jaar. Verder staan ze insgelijks, onder 't Kwartier van *Peelland*, in de Meijerij, *Aarle*, *Rixtel* en *Beek*, als drie onderscheidene Dorpen, aldus: *Aarle* en *Rixtel*, 879 Gl. 4 st. 3 penn. Daarna *Beek* bij *Aarle* 123 Gl. 16 St. 't Is waar, 't geen men bij Jonker *M. van der Houve*, in de Lijst der Smaldeelingen des Hertogdoms *Braband*, getrokken uit de *Novennale Bede*, van 140,000 Guldens, voor de twee derde deelen, leest; schoon 't eerste naast aan de waarheid schijnt te koomen: want aldaar ziet men 't woord *Aarlebeeke* te zaam gevoegd. „ In de gemelde Jaarlijksche Schatting, genaamd Beede,

„ van 140,000 Gl. — ſtond de geheele *Meijerij van den Bosch* „ geſteld op 19379 Gl. 16 St. 3 Penn. — In deeze Som moest „ het kwartier *Peelland*, (een der vier kwartieren van de *Meije-* „ *rij*) draagen 5692 Gl. 10 ſt. 3 penn. — die omgeſlagen zijn- „ de, over de 26 of 27 Dorpen, en eenige Gehugten deezes „ kwartiers, kwam *Aarlebeeke* te ſtaan, te zamen met *Rixtel*, „ op 363 Gl. 3 St.". — Doch als men dit vergelijkt met de voorgemelde oude Lijsten, zal men gemaklijk kunnen opmaken, dat hier door den Schrijver, of Drukker, een fout zal begaan zijn, geſteld hebbende *Aarlebeeke* en *Rixtel*, voor *Aarle*, *Bee-ke*, en *Rixtel*. Met te meer regt mag men dit beſluiten, om reden, dat men in dit zelfde kwartier van *Peelland* nog een fout begaan vind, alwaar men leest *Stitout*, in plaatze van *Stiphout*.

In dit *Aarle* dan, welk wij voor een onderſcheiden Dorp van dat van *Beek* houden, plagt voorheen een *Kapel* te ſtaan, *Onze Lieve Vrouw op 't Zant* genaamd, welke plaats, om de voorgewende Mirakelen, die aldaar geſchied zouden zijn, van een grooten toeloop van Roomschgezinden bezogt werd.

In 't Kerkelijke behooren onder den Ring van *Peelland*, *Aarle*, *Beek* en *Lieshout*.

Zie OUDENHOVEN, *Beſ. van den Bosch*, II. Deel, bl. 19. 82. en 84. VAN DER HOUVE, *Handv. Kronijk*, II. Deel, fol. 367.

AARLE, een buurt in Kempeland.

AARNEMUIDEN, bij de meesten *Arnemuiden*, en bij eenigen *Armuien* genaamd, was voorheen een treffelijke Stad in *Zeeland*. Zie ARNEMUIDEN.

AARNHEM, anders *Aarnheim* en *Aarem*, de hoofdſtad der Provintie *Gelderland*. Zie ARNHEM.

AARNOUD, *Arnold*, *Arnould*, enz. Zie van hun, die deezen naam draagen, ARNOUD.

AARNOUTSWOUDE; zie AARTSBERGEN.

AARNSMA, een Adelijk Geſlacht in Friesland, door huwelijk ver-

maagschapt aan die van *Aijsma*, *Lauta*, en *Sijtzama*. — (Zie het vervolg.)

Aarschot, een klein Stedeke, aan de Rivier de *Demer*, 3 uuren van *Leuven* en *Diest*, en 4 van *Mechelen* en *Lier*, is al zedert het Jaar 1100 bekend geweest; staande toen onder bijzondere Heeren. — Ten tijde van *Godefroy*, Hertog van *Neder-Lotharingen*, vind men melding gemaakt van eenen *Aarnout*, Graave van *Aarschot*, toen den naam dragende van *Alderschot*. Het geslacht van deezen *Aarnout* uitgestorven zijnde, verviel dit *Aarschot* aan *Godefroy*, die de broeder was van Hertog *Jan van Braband*; welke *Godefroy*, nevens zijnen Zoon *Jan*, in 't Jaar 1302, sneuvelde in den slag voor *Kortrijk*. — Dus kwamen de goederen, door Erfenis, op zijne dochter, die gehuwd was aan den Graave van *Vaudemont*; uit welk geslacht is voortgekomen *Margreet*, dochter van *Anthoni van Lotharingen*, Graave van *Vaudemont*, welke dit *Aarschot* aan *Anthonij de Croij* ten Huwelijk bracht. — In 't Jaar 1533, werd dit Graafschap, door Karel den V, tot een Hertogdom verheven; naderhand werd de Hertog van *Aarschot* Grande van *Spanje*, van den eersten rang. *Filips de Croij*, Hertog van Aarschot, in 't Jaar 1612, overleden zijnde, liet na, als Erfgenaame, zijne eenige Dochter, *Anna de Croij*, die in huwelijk trad met *Karel de Ligne*, Prins van Aremberg; uit welk huwelijk de Hertogen van *Aarschot* en *Aremberg* zijn voortgekomen. — Hier is een Kapittel van 12 Kanonniken, eenige Kloosters en een Bagijnenhof. In 't Geestelijke behoort de Stad onder den Aartsbisschop van *Mechelen*, en verder onder dit *Aarschot*; behalven de Baronnije *Botselaar*, *Heverle* en *Bierbeek*, zeventien Dorpen. De Landstreek wordt door eenen Drossaard bestierd. In de Spaansche Oorlogen heeft deeze Stad rijklijk haar aandeel gehad.

Aarschot, (Filips van Croij, *Hertog van*) afkomstig uit een voornaam geslacht in de *Nederlanden* (zie Croij), en wel uit *Filips van Croij*, Hertog van *Aarschot*, Ridder van 't Gulden Vlies, Gouverneur van *Namen* en *Luxemburg*. Zijne eerste Gemalin was *Anna van Croij*, erfdochter van *Karel*, Vorst van *Chimaij*, uit welk huwelijk drie Zoonen voortkwamen, van welke

ke *Filips*, waarvan wij hier ſpreken, de tweede in ouderdom, zijnen Vader, in 't Jaar 1549, opvolgde. In 't Jaar 1556, was deeze *Filips* onder het getal der Edelen, welke, door Koning *Filips* van *Spanje*, met de Ridderorde van 't Gulden Vlies vereerd werden. Waarſchijnlijk is het, dat hij, naderhand, tot Raad, of een der Leden van den Raad van Staate, werd aangeſteld. Voor dat de Koning uit de *Nederlanden* vertrok, zocht hij tefſens eene beſchikking over de krijgsmacht te maaken. — De Bende van Ordonnantie, die zedert *Hertog Karel van Bourgondien* op de been gehouden, en door *Karel den* V, in 't Jaar 1547, tot op 3000 paarden gebracht was, zocht *Filips* voltallig te maaken; en ſchoon hem dit niet gelukte, verdeelde hij ze echter in veertien Kompagnien: over een van deeze werd *Aarſchot* het bevel opgedraagen, in 't Jaar 1559. — Elk weet, hoe zeer het gezag, welk *Filips*, na zijn vertrek, aan *Granvelle* had gegeeven den haat tegen hem, door het misbruik van hetzelve, ontſtoken had, en hoe veele Edelen zig tegen hem verzetten, zelfs door het teekenen van 't onderling verbond; waarin echter *Aarſchot*, en eenige anderen, weigerden te treden; verzettende zig hier in tegen *Oranje*, en die het met hem hielden. Ook was *Aarſchot* een van die geenen, welke, in 't Jaar 1567, aan de Landvoogdesſe beloofden den nieuwen Eed, tot handhaving van 't Roomſche geloof; gelijk hij ook kort hier op zijn woord hieldt. Niet alleen de vernieuwing van den Eed, maar ook zijne overige bedrijven toonden, hoe ſterk hij ijverde voor het bewaaren en herſtellen van den Roomſchen Godsdienst, waar van hij te *Doornik* blijken gaf. Om deeze zijne verknochtheid, werden, in het zelfde jaar, ter zijner eere, te Antwerpen, verſcheiden Penningen geſlagen. De eerſte, die ons daar van voor komt, is een Legpenning, waar op men, aan de eene zijde, een *gekroond wapenſchild* ziet, *omhangen met de ridderorder van 't gulde-vlies*, en tot randſchrift: IK CROIJ ZAL 'ER TOE GERAAKEN 1567; en op de andere zijde een *vierhoekigen voetangel*, met het omſchrift: DE DEUGD KAN NIET STRUIKELEN. Eene andere, veel grooter, heeft op de regter zijde, zijn *borstbeeld*, ſtaande op zijn geknot armſtuk het Jaartal 1567, tot randſchrift zijnen naam en tijtels; op de tegen zijde ziet men *een hand*, *die uit de Wolken komt*, *houdende eenen bijenkorf*, *met deeze*

voor-

worden op eenen vliegenden wimpel, tot *bijschrift*: DULCIA MIXTA MALIS. d: i: GEEN LIEF ZONDER LEET. Behalven deeze, zijn 'er twee kleindere van de zelfde gedaante.

Het beloop der Nederlandsche beroerten doet ons zien, dat de Hertog van *Aarschot* een man van groot aanbelang is geweest voor beide twistende Partijen. De Landvoogdes had hem, voorheen, niet zo zeer om dat hij in *Duitschland* was opgevoed, en daarom, gelijk zij in den Raad voorgaf, te aangenaamer zoude zijn, de eere vergund, om naar dat gewest te trekken, ter verkiezing van den Roomsch-Koning, als wel om hem te doen stand houden in zijne partijdigheid tegen *Oranje*, wiens lievelingen en aanhangers alle moeite van hunnen kant aanwendden, om hem in hunne belangen te brengen. *Aarschot* van zijnen kant verklaarde, in 't Jaar 1563, volmondig, aan den Graave van *Egmont*, dat hij niets tegen *Granvelle* had; dat hij den Koning geen wet wilde voorschrijven, en dat hij voor zig, noch van *Oranje*, noch van den Graave van *Egmont*, wilde verstaan, wat hem te doen stond. Van deeze denkwijze vertoonde hij openbaare blijken, in 't Jaar 1566, als *Margreta van Parma* in den *Raad* voorsloeg, of men de Edelen, die eerstdaags binnen *Brussel* verwacht werden, gehoor zoude geeven: zijn Advijs was, „ dat hij niet wist, tot wat einde het dienen zoude, dat 'er Vijfhondert mannen in de Stad „ zouden gelaaten worden, alleen om een Verzoekschrift te over„ handigen; dat dit geen schijn van een ootmoedig verzoek had, „ enz." — *Aarschot*, om opzettelijk te toonen, dat hij een vijand van de *verbonden Edelen* was, deed, in tegenoverstelling van hun bekende *Geuzenapje*, eenige *lieve vrouwe beeldekens*, naar die van *Hal* gemaakt, op zilveren penningen uitgedrukt, aan den hoedband hegten, en die ook zijne dienaars draagen; ten teken, dat zij zig aan de Roomsche Kerk verbonden hielden. Hij en de zijnen, zig met dit teken binnen *Brussel* vertoonende, kreegen spoedig veele navolgers. Dit behaagde de *Hertoginne van Parma* zo zeer, dat zij terstond *Paus Pius den Vijfden* 'er kennis van gaf; die, om hier over mede zijn genoegen te kennen te geeven, deeze penningen, naar de wijze der Roomsche Kerke, deed wijden, en aan hun, die ze droegen, verscheide *Aflaten* verleende. — *Van Loon*, in zijne Nederlandsche Penningkunde,

de, I. Deel, bl. 88, vertoont ons deeze penningen in vierderlei grootte, hebbende de twee grootsten, op de voorstukken, rondom den rand dit opschrift: SALVATOR MUNDI, ZALIGMAAKER DER WAERELD. Op de ruggestukken staat het Lieve vrouwe beeld van *Hal*, binnen deeze woorden: NOTRE DAME DE HAL, ONZE LIEVE VROUW VAN HAL. De twee kleindere zijn de voorige gelijk, uitgezonderd dat zij op de voorzijde geen omschrift, en de grootste van deeze alleen het woord SALVATOR heeft. — 't Was niet alleen de haat, wegens den *Kardinaal*, die *Oranje* en *Aarschot* tegen elkander in 't harnas joeg, maar 'er was reeds een oude wrok tusschen hen, wegens hunnen Adel en Afkomst. *Prins Willem* echter het gezag van *Aarschot* kennende, en voorziende de *Spaansche* aanhangelingen geen grooter afbreuk te kunnen doen, dan door zulke Mannen daar van aftetrekken, zocht, door bijzondere gezanten uit *Holland*, den *Hertog* den naam van *Verlosser* en *Vrijmaker* van *Nederland* te doen aanneemen; hem door brieven betuigende, dat hij, als Opperhoofd van den Raad, waartoe hij, door den Koning, om zijn Adeldom, Rijkdom en aanhang, gelijk wij reeds gezegd hebben, gekoozen was, zulks met goede gelegenheid doen konde, indien hij zig met hem vereenigde. Ja men zegt, dat *Oranje*, om hem overtehaalen, zo verre ging, dat hij hem een tweevoudig Huwelijk, tusschen zijnen Zoon *Filips Willem* en de Dochter des *Hertogs*, en tusschen den Prins van *Chimaij*, den Zoon des *Hertogs*, en eene *Dochter* van *Oranje*, voorsloeg. Men vind 'er, die zeggen, dat dit aanbod van die uitwerking was, dat *Aarschot* van de zijde van *Spanje* begon te vervreemden. Hoe 't zij, ik voor mij geloof eerder, dat de muiterij van 't *Spaansche* Krijgsvolk veele Edelen heeft doen wankelen, en besluiten, om in 't geheim met *Oranje* te handelen. Te meer moet *Aarschot* afkeerig geworden zijn van de *Spanjaarden*, toen hem, in 't Jaar 1576, door *Roda*, de naam gegeven werd, dat hij de Oorzaak was van 't gevangenneemen van den Raad van Staate binnen *Brussel*. De Staaten, echter, het gedrag van *Roda*, die als Landvoogd wilde aangezien zijn, afkeurende, droegen, op hunne bijeenkomst te *Brussel*, het Opperbeleid der Zaaken, en bijzonder dat van den Oorlog, op aan den Hertog van *Aarschot*; voegende hem toe, als Stedehouder, den Graaf van *Lalaing*, en

als

als Veldmaarschalk den Heer van *Goignies*. *Don Louis de Requesens* overleden, en Don Jan van *Oostenrijk*, als algemeen Landvoogd in *Nederland* gekomen zijnde, werd, in 't Jaar 1577, de Hertog van *Aarschot* door hem aangesteld, als Burgtvoogd van *Antwerpen*; ook kwam hij, kort daarna, uit naam des *Landvoogds*, nevens anderen, te *Geertruijdenberg*, begeerende dat het Eeuwig gebod in *Holland* en *Zeeland* zoude worden afgekondigd, en men alles, nu 't Spaansche Krijgsvolk vertrokken was, zou nalaaten wat mistrouwen verwekken kon. Sterk beijverde hij zig ook, om den Prins van *Oranje* en anderen het Eeuwig gebod te doen ondertekenen. Doch *Oranje* antwoordde rondborstig, dat de aangenomen Godsdienst de oorzaak van zijne weigering was; en daar op zijn hoofd ontdekkende, zeide hij: *Ziet deezen kaalen kop, en weet dat ik niet min van herte dan van hoofd kaal ben.* — De daarop volgende verkiezing van *Oranje*, tot Ruwaard van *Braband*, stak den Koningsgezinden sterk in 't oog; waarom zij zich beijverden, om den ouden haat bij *Aarschot* tegen *Oranje* te doen herleven. Dit gaf aanleiding tot veel twistens over de keuze van eenen nieuwen Landvoogd, die echter, gelijk bekend is, werd uitgebracht op den Aartshertog *Mathias*, na dat alvoorens *Aarschot*, door den Raad van Staate, tot Stadhouder van *Vlaanderen* was aangesteld. De drift van den Hertog ging zo verre, dat hij als de voornaamste geboekt staat, die het ontwerp gesmeed hadt, om den Aartshertog, door behulp van 't Leger te *Wavere*, in zijn geweld te krijgen; 't welk echter, door de Legerhoofden, die meest *Oranje* toegedaan waren, verhinderd werd, en ten gevolge hadt, dat *Mathias* meer afhankelijk van *Oranje*, dan van *Aarschot* werd.

Terwijl de Staaten bezig waren, met het beramen der voorwaarden, op welke men den *Aartshertog* zou aanneemen, rees te *Gend* eene beweeging, die zeer nadeelige gevolgen hadt, welke, door veelen, op rekening van *Oranje* gesteld werden. Doch *Strada* zegt alleen, dat het ter gunste van *Oranje* geschiedde. *Bentivoglio* spreekt iets duidelijker, en zegt, dat toen *Aarschot* naderhand ontslagen werd, het geschiedde op zulk eene wijze, dat hij *Oranje*, bijna geheel, voor de oorzaak daar van moest houden. — Doch laat ons de zaak in haare ware gedaante, volgens onze *Vaderlandsche Historie*, hier nederstellen; dit zal ons

ons leeren, dat deeze beschuldiging op geene vaste gronden steunt. —— „ De Hertog van *Aarschot* (zegt *Wagenaar*) had, „ toen hij als Stadhouder van *Vlaanderen*, te *Gend* ingehaald „ werd, onder anderen te kennen gegeeven, dat hij kwam, om „ de oude gerechtigheden te herstellen. —— De *Prins* (zegt „ hij) had, in deeze Stad, verscheide aanzienlijke Vrienden, die „ door hem met naamen genoemd worden, als: *Francois van* „ *Kethulle*, Heer van *Rijhoven*, Jonker *Jan van Imbize*, *Kroi-* „ *velde*, en anderen; die, de lugt weg hebbende van den toe- „ leg, om den Prins te vernederen, en in aanmerking nemende, „ met welke een' breeden last de Hertog van *Aarschot*, door „ den regeerenden Raad, voorzien was, begonnen te dugten, „ dat men hun, bij eene merkelijke omkeering der dingen, reken- „ schap mocht afvorderen van bedrijven, die zij niet dan voor „ gunstiger Regters zagen te verantwoorden. —— 't Gebeurde „ zelfs, dat *Rijhove* in gesprek geraakt met de Heeren van *Cham-* „ *pagnei* en *Swevighem*, die den Hertoge van *Aarschot* waren „ toegevoegd, zo nadeelig van den Prinse hoorde gewaagen, dat „ hij zig gedrongen gevoelde, het zijne 'er tegen te zeggen; „ waar door hij, en allen, die hem, den Prinse en den Onroom- „ schen Godsdienst, eenigzins, aanhingen, gemijd en verdacht „ gehouden werden. Zij rotten dan te samen, om den slag, die „ hun dreigde, te schutten." *Tot dus verre nog geene erger- lijke daad, die den Prinse kan worden aangewreven.*

„ *Rijhove*, (dus vervolgt het verhaal) toog op *Antwerpen*, „ naar den Prinse, en vertoonde hem, hoe 't te *Gend* geschapen „ stond. De Vaandels, voorheen, door zijne Doorluchtigheid, „ afgezonden, om 't Slot te dwingen, lagen hier nog, en *Rijho-* „ *ve* hadt gaarne verlof gehad, om zig van dezelve te bedienen, „ tot sterking van zijn Partij, waar toe de Prins echter niet ver- „ staan kon."

(*Dit is meer eene ontschuldiging dan beschuldiging.*)

„ Toen sloeg *Rijhove* voor, om zig en de zijnen te redden, „ door het verwekken van eenen Opstand onder de gemeente: „ doch de Prins scheen deezen voorslag verre van de hand te wij- „ zen."

(Dit woord SCHEEN, doet ons denken, dat de Vaderlandsche Historieschrijver hier mede den Prins, ingewikkeld, van de daad

heeft

heeft willen beschuldigen; doch die schrandere Schrijver wist te wel, dat, bij onpartijdigen, de SCHIJN voor geen WAARHEID word aangenomen.)

„ Des anderendaags, vraagde hij *Rijhove*, of hij nog bij zijn „ voorneemen van gisteren bleef; en toen *Rijhove* hier op beves- „ tigend antwoord gegeven had, trok de Prins de schouders op, „ en keerde zig van hem af."

(Indien de beschuldiging immer kracht kon krijgen, moest men ze hier vinden, het zij door aanstooking of goedkeuring; doch wij zien hier duidelijk eene afkeuring: want zou men niet mogen onderstellen, dat de Prins, door zig van hem aftekeeren, ook de daad afgekeurd heeft, en door het ophaalen der schouders te kennen heeft willen geven, dat hij het niet kon beletten, wijl de Gentenaars onder het gebied van *Aarschot* stonden? Doch men zou konnen zeggen, dat Oranje, in plaats van enkel de schouders op te haalen, de zaak had moeten afkeuren, en ten hoogsten verfoeijen. Maar kan men meerder afkeer van eene kwaade daad betoonen, dan hem, die ons 'er den voorslag van doet, den rug toe te keeren? en wie staat ons borg, dat Oranje hem 'er de hatelijkheid niet van voorgesteld heeft?)

„ 't Blijft dan onzeker, hoewel 't van geloofwaardige Schrij- „ vers bevestigd word", (zegt *Wagenaar* verder, en haalt daar op *Thuanus* aan: ik zeg niet dat *Thuanus* een Schrijver is, die geen geloof verdient; maar ik denk, ware de zaak zeker, *Strada* zou ze niet verzwegen hebben, en de nog partijdiger *Meerbeek* nog minder,) „ of de Prins in *Rijhoves* voorslag bewilligd „ hebbe, of niet. Vaster gaat het (zegt hij,) dat *Aldegonde* „ *Rijhove* kort hier na ried, zijn voornemen in 't werk te stel- „ len, zonder den Prins", (die als veel te Staatkundig bekend is, om dit te hebben toegestemd) „ deswegen verder te moei- „ jen. — „ *Rijhove* keerde dan naar *Gend*: ook zond de Prins „ den Heer van *Dolhain* derwaards, om acht te geeven op 't geen „ 'er voorviel. Op den 28 van Wijnmaand, spreekt *Imbize* den „ Hertog van Aarschot op straat aan, en dringt hem tot de be- „ loofde verkondiging van herstelling in de oude Voorregten. „ AARSCHOT barst hier op uit, dat men die muiters; die Vrij- „ heidkraaijers wel zou doen zwijgen, met een' Strop om den „ hals, al waren ze nog zo zeer opgestookt door den Prins van

„ *Oranje*. Op dit woord vatte *Imbize* en veele der omstanderen
„ vuur. Men loopt te Wapen. De Burgers kiezen partij, deez'
„ voor *Aarschot*, en die voor *Imbize*; de beweeging duurde
„ echter niet lang; doch was maar pas gestild, toen *Rijhove* ter
„ Stad inkwam, en verneemende, wat 'er gebeurd was, 't spel
„ op nieuw aan den gang hielp, drijvende dat men gevaar liep
„ van uit 't bedde geligt te worden, zo men 'er nu op slaapen
„ bleef. Zijne aanhangers, behalven *Imbize*, die zig buiten
„ schoots hield, volgden hem naar 't Prinsen Hof, en naar 's Gra-
„ ven Slot, prikkelende, onder weg, de gemeente aan, met be-
„ geerte naar Vrijheid en Eere, zonder echter merkelijken aanhang
„ mede te sleepen. *Rijhove* toen bezeffende, hoe gevaarlijk hij
„ stond, en wat hem een kort en moedig besluit waardig zou
„ kunnen zijn, spoedde zig naar 't huis des Hertogs van *Aar-*
„ *schot*, doet zig openen, neemt den Hertog gevangen, en daar
„ na ook de Heeren van *Rasinghem* en van *Sweveghem*, *Jacob*
„ *Hessels* en *Jan de la Porte*, Raaden van Vlaanderen, *Jan*
„ *Visch* of *Visscher*, Baljuw van Ingelmonster, en verscheide
„ anderen. Toen was hij meester van *Gend*, daar hij zig sterkte
„ met 300 Soldaaten, en de Burger-Vendels, bij voorraad, aan
„ hem deed zweeren, tot dat 'er nader last van de Algemeene
„ Staaten en den Prins komen zou."

Tot dus verre het verhaal van de gevangeneming des Hertogs van *Aarschot*; waarop de Heer WAGENAAR laat volgen, dat de Staaten en de Prins zig zeer misnoegd toonden, over deeze stoute onderneeming; zendende de Staaten den Advocaat *Liesveld*, en de Prins Jonkheer *Arent van Dorp* af, om den Hertog van *Aarschot*, die door deszelfs bewerking Stadhouder van Vlaanderen geworden was, te doen ontslaan, dat ook geschiedde. Wat verder te *Gend* voorviel, zal onder 't *Artikel* daarvan gemeld worden. — Hier moet ik nog bijvoegen, dat het bij mij vast staat, dat door geen onpartijdig mensch, eenige beschuldiging, ten nadeele van den Prins van *Oranje*, hier uit te haalen is; ja zelfs niet uit de woorden van THUANUS, noch van anderen, noch bij eenige andere der oudste en echtste Schrijvers. — De aanmerkingen, hier door ons gemaakt, meenden wij aan de Eere van den besten der Prinsen, en 't voorbeeld van alle Vorsten, den GROOTEN WILLEM, verschuldigd te zijn. — Dan laat ons tot *Aarschot*

we-

wederkeeren, en zijne Levensschets voleindigen. Kort na zijn aftog, vind men, dat hij, benevens den Graaf van *Lalain*, den Hertog van *Alençon* plegtig ontvangen heeft. In gewigtiger bezigheid ontmoeten wij hem, als hoofd der afgezondene Nederlanders, op de vruchtelooze Keulsche Vredehandeling; (zie 't Art. *Vredehandel van Keulen.*) Bentivoglio zegt: „ des Konings „ zaak bekwam echter daar in groote eer en lof," uit oorzaak van 't besluit, 't welk de Hertog van *Aarschot* nam, om de zijde der afgevallenen niet meer te volgen; 't welk ons voorige gezegde bevestigt, namelijk van hoe veel belang de Perzoon des Hertogs was, voor de partij, die hij omhelsde. *Strada* noemt hem onder de geenen, die zig met den Koning verzoenden: waarom hij dan ook te *Keulen* bleef, en aldaar, met de Staaten en den *Prins*, de kosten dezer vrugtelooze onderneeming, die op drie-en-twintig duizend acht honderd ponden begroot werden, regelde. — 't Bleek, echter, eerlang, namelijk in 't Jaar 1581, dat de Spanjaarden, en bijzonder de Hertog van *Parma*, niet veel vertrouwen op den Hertog van *Aarschot* stelden. Want als hij ten aanhooren van veelen gezegd had, dat *Parma* Kamerijk in de handen van *Alençon* had doen vallen, op dat hij daar door zoude toonen, bijzonder aan de Waalen, hoe noodzaaklijk het uitlandsch Krijgsvolk was, zo verachtte, zegt *Strada*, Parma dit zeggen, vermids hij den inborst van dien Man kennende, hem weinig betrouwde; zo als hij ook aan den Koning geschreeven had, *dat de* Krijgsraad ligtelijk konde getuigen, met welk een overeenstemming *hij zelf tot een Veldslag niet verstond.* — 't Kasteel van Brugge, 't welk, in 't Jaar 1584, door eenen *Demetrij*, die aldaar 't gebied had, op het punt stond van aan *Alençon* te worden overgeleverd, bleef echter aan de Spaansche zijde, doordien gemelde *Demetrij* den misslag beging, om den brief, waar in 't geheim gemeld stond, en die aan een Hopman geschreeven was, te voorzien met een Opschrift aan den Hertog van *Aarschot*, die daar op terstond het voorneemen verhinderde: en na dat *Brussel* aan de Spaanschen was overgegaan, bezorgde *Aarschot*, door zijnen aandrang, dat de Burgers de voorwaarden, hun door *Parma* voorgeschreeven, aannamen.

Antwerpen, in 't Jaar 1585, aan *Parma* zijnde overgegaan, beslooten de Spanjaarden en Italiaanen, op den brug, die over de

Schelde geslagen was, ter eere van den Overwinnaar, een plegtige staatsie aan te richten. *Parma*, over de vinding van hunne gemaakte Eertekenen, wonder in zijnen schik, besloot, den volgenden dag, door het aanrechten van eenen maaltijd, hunne blijdschap te vermeerderen. Het Leger deed zijn Avondmaaltijd op den gemelden brug, waar bij *Aarschot* en anderen opschaften, en de Graaf van *Mansfeld* en anderen 't ampt van schenkers waarnamen. *Aarschot*, die, zedert de overgaave van *Brugge*, tot Stadhouder aldaar was aangesteld, werd, in 't Jaar 1588, tot den Rijksdag naar Duitschland afgevaardigd. Na dat men, onder alle woelingen des Oorlogs, in 't Jaar 1595, onder den Aartshertog *Ernestus*, weder eene raadspleeging, over 't werk der Vredehandelinge, had aangevangen, verklaarde *Aarschot*, in eene Vergadering, ten dien einde belegd, dat 'er geen Vrede te wagten was, zo lang men 't Uitheemsch Krijgsvolk in 't land hield, en den Spanjaarden 't voornaam bewind der Regeering gaf. De Leden der Staaten hoorden, met verwondering en genoegen, deeze rondborstige verklaaring; doch hij voegde 'er tevens bij, dat men hier op niets besluiten kon, zonder de toestemming des Konings, dien men dit ernstig moest aanraaden. —— Om tot zijn einde te spoeden, zoude men nog kunnen zeggen, dat hij de moeilijkheden van zijnen rang, en den haat der Grooten, eindelijk moede geworden is: want hij onttrok zig der Nederlanden, en begaf zig met der woon naar Venetie, daar 't hem, zo hij zeide, ten minsten geoorlofd zijn zou, vrij te sterven. Hij overleed aldaar, ten huize van *Karel Helman*, op den Elfden van de maand November van 't gemelde Jaar 1595. Bij zijne eerste Gemalin, *Johanna van Halewijn* en *Comines*, verwekte hij drie Kinderen: *Margreta van Croij*, naderhand gehuwd aan *Pieter van Hennin*, Graave van *Bosfu*, doch overleeden zonder Kinderen; voorts *Karel van Croij*, (zie 't Art. CROIJ.) gehuwd aan *Maria van Brimels*; en *Anna van Croij*, door wier Huwelijk, met *Karel de Ligne*, Prinse van *Aremberg*, (zo als op 't voorige Artikel gezegd is) de goederen van *Croij* in dat geslacht zijn overgebragt. De Gemalin van deezen, in 't Jaar 1581, overleeden zijnde, begaf hij zig in een tweede Huwelijk, met *Johanna van Blois*, Dochter van *Lodewijk*, Heere van *Treslong*, en *Charlotta van Humieres*, zonder daar bij Kinderen verwekt te hebben. 't Wapen

pen van deezen Hertog van *Aarschot* was, een in vieren gedeeld Schild, hebbende één en vier, drie roode Balken op een Zilver Veld; twee en drie, drie zwarte Sijmessen op dito Velden; zijnde het Schild bezet met eene Hertoglijke Kroon, en omgeeven met een Ridder-Order van 't Gulden Vlies.

Zie E. VAN REID, *Nederl. Oorlogen*, II. Boek, bl. 23. BAUDART, *Gedenkwaardige Oorlogen*, bl. 258. BOR, I. Boek, bl. 13, IX. bl. 170, X. bl. 244, XIII. bl. 100. BENTIVOGLIO, *Nederl. Hist.*, bl. 237, 276 en 318. BRANDT, *Hist. der Reform.*, I. Deel, bl. 293. STRADA, *Nederl. Oorl.*, I. Deel, bl. 50, 182, 186, 262, 282, 377, 383, 576, 604, 609 en 616; II. Deel, bl. 6, 8, 13, 119, 121, 139, 240, 485, 490 en 693. VAN LOON, *Nederl. Penningk.*, I. Deel, fol. 88, 89, 92, 94 en 465. *Vaderl. Hist.*, VI. Deel, bl. 6, 7, 45, 86 en 212; VII. 107, 145, 148, 157, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 181, 278 en 315; VIII. 407, 410. BOR, *Nederl. Beroerten*, XXXII. Boek, fol. 121. en anderen.

AARSEN; een Huis en Heerlijkheid, gelegen in 't Overkwartier van Gelderland, benoorden de *Maas*, niet verre van die Rivier, en dicht bij *Walbeck*. Van hun, die deeze Heerlijkheid bezeten hebben, vind men geen gewag gemaakt. In 't Jaar 1635, werd een Schans, in het Dorp van dien naam, door de Staatschen, ingenomen en geslegt.

Zie SLICHTENHORST, Beschrijving van *Gelderland*, onder *Zutphen*, en COMMELIN, Leeven van *Fredrik Hendrik*, I. Deel, bl. 229.

AARSSEN, (*Cornelis van*) is de naam van den eersten, dien wij vinden van dit geslacht, 't welk, wil men, afkomstig is uit *Braband*, doch, gelijk vervolgens blijken zal, verscheiden voornaame Mannen heeft voortgebracht, die zig in Holland zeer vermaard gemaakt, en, door Huwelijken, met de eerste en aanzienlijkste Geslachten, vermaagtschapt hebben. Van deezen *Cornelis*, en van *Petronella Beeckmans*, zijne Echtgenoote, was nagebleeven een Zoon:

AARSSEN, (*Jan* of *Johan van*) die in Huwelijk had *Regie-*

giera, Dochter van den bekenden *Lodewijk van Leefdael*, Heere van *Laer* of *Leefdael*, ('t Huis bij *Rheenen*,) en van *Elizabeth van Vlierbeek*; deeze liet insgelijks een Zoon naa:

CORNELIS, die, in den ouderdom van 23 Jaaren overleedt, en bij zijne Weduwe, *Adriana van der Schellach*, naliet eenen Zoon, mede CORNELIS genaamd, die ter Vrouwe gehad heeft *N. Liesfelingen*, welke, in den ouderdom van 24 Jaaren, bij hem Moeder en Weduwe bleef van twee Zoonen: *Johan*, de Jongste, die in Italie overleed; en de Oudste, *Cornelis van Aarsſen* of *Aersſen*, Heere van *Spijck*, die te *Antwerpen* ter waereld kwam, in den Jaare 1543. Deeze groote Staatsman was, in 't Jaar 1574, Secretaris, en in 1582 Penſionaris te *Brusſel*, en dus in 't bekende tijdſtip, waar in het Neerlandsch Staatsgebouw nog op zulke losſe ſchroeven ſtond, dat men, na lang overleg, tot het beſluit gekoomen was, om de heerſchappij deezer Landen aan Frankrijk op te draagen; onder de Gezanten, ten dien einde naar dat Rijk afgevaardigd, bevond zig mede deeze *Cornelis van Aarsſen*. Op 't Art. van ELBERT LEONINUS, Kanzelier van Gelderland, die het woord bij Koning *Hendrik den IV* voerde, zullen wij zien, hoe vrugteloos die bezending, (waarom men toen zeer rouwig, en naderhand verheugd was) geweest is. 's Mans bekwaamheid deed de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* beſluiten, hem het gewigtig Ampt van *Griffier*, dat is Secretaris van Staat, optedraagen: en na dat het, in de maand Augustus 1584, hem was aangebooden, werd het van hem, op verſcheiden voorwaarden, aangenoomen; onder anderen, dat hij het, geduurende zijn leeven, behouden zou: 't welk, om 't belang, dat men in hem ſtelde, werd toegeſtaan. Men vind aangetekend, dat die van *Brusſel* hiermede zo vereerd waren, dat zij, door een plegtig Gezantſchap, de *Algemeene Staaten*, voor de gedaane keuze, deeden bedanken. REIJD en BOR tekenen aan, dat de *Admiraut van Arragon*, geduurende zijne Gevangenis in 's *Hage*, in 't Jaar 1602, verſcheiden voorſlagen van Vreede, zo aan *Barneveld*, als aan den *Griffier*, gedaan heeft, die, door hen, den Staaten, op wier bevel zij met hem geſprooken hadden, getrouwelijk werden aangediend. Even getrouw kweet hij zig, in vervolg van tijd. Men weet, hoe de beruchte *Pater* JAN NEIJEN in Holland gekomen

nen was, om den Vrede, of eenen stilstand van Wapenen te bewerken. Terwijl hij, in 't Jaar 1606, te *Delft*, na het besluit der Staaten wagtte, bracht hij zijnen tijd niet ledig door, zoekende eenigen door redenen, en anderen door geschenken, tot vreedzame gedachten te beweegen. Onder deeze laatste waagde hij ook eenen kans op *Aarssen*, nodigende hem tot een geheim gesprek. De *Griffier*, niet onkundig, waarop dit mogt toegelegd zijn, was voorzichtig genoeg, om zijnen naam, zo wel als zijn persoon, in deeze gevaarlijke omstandigheden, voor opspraak of nadenken te beveiligen; dus nam hij alvoorens raad met Prins *Maurits*, en begaf zig daarna tot *Neijen*, die hem op alle wijze vriendelijk begon te bedanken, om dat de Vredehandel door zijn toedoen een aanvang genomen had; ook had hij hieromtrent wezenlijke verpligting aan *Aarssen*: want door middel van eenen *Krauwels*, een Bloedvriend van den *Griffier*, was *Neijen* in Holland gekomen, en had toegang in zijn huis gekreegen. Voortgaande, verklaarde hij, hem niet onbekend te zijn, in hoe groot een gevaar zig *Aarssen* gestoken had, indien de zaaken eenen anderen keer genomen hadden; dat de Aartshertog, uit de zugt, die hij tot den Vrede betoond had, groote genegenheid voor hem had opgevat; dat, ten blijke hier van, hem het huis, dat hij voorheen te *Brussel* bezeeten had, weder zoude worden ingeruimd, en men voornemens was, hem naderhand nog grooter geschenken te doen; dat de Markgraaf *Spinola* hem, als 'er eene Vrede of bestand voor negen Jaaren gesloten werd, vijftig duizend Kroonen, *of zo men elders gemeld vind*, eene Obligatie van *Spinola*, van tagtig duizend Ducaaten, getekend met de eigen hand van *Spinola*, zou ter hand doen stellen; *Spinola* voegde nog daar bij, dat hij bereid was, hem, op bericht daar van, vijftig duizend Kroonen te doen toetellen, waar en wanneer hij het begeerde; en eindelijk bood hij hem, uit naam van *Spinola*, voor zijne Huisvrouw, een Diamant van zeer groote waarde aan. De *Griffier* bedankte niet voor 't Huis te *Brussel*, oordeelende het zelve, hem uit kragte van 't gemaakte verdrag, waarop *Brussel* was overgegaan, toe te koomen; en na eenige weigering, aanvaardde hij den Diamant en het Handschrift; maar ontdekte meteen zijn wedervaaren aan Prins *Maurits* en aan *Barneveld*. Prins *Maurits* was van oordeel, dat de zaak nog een poos geheim moest blij-

ven, doch floeg het bewaaren der geschenken, hem door *Aarssen* gevergd, van de hand. *Neijen*, die zeker dacht, den *Griffier* reeds aan zijn verleidend snoer gekluisterd te hebben, spoorde hem gestaag door Brieven aan, om ook de vijftig duizend Kroonen te ontvangen. *Aarssen*, daarentegen, vreezende, en niet zonder reden, dat zo een gevaarlijk geheim eens ten zijnen nadeele mogt uitbarsten, besloot zeer wijslijk, de gantsche zaak ter Algemeene Staatsvergadering bloot te leggen. Dit besluit ter uitvoer gebracht zijnde, stelden de Staaten het Handschrift en den Diamant in handen van *Joris de Bie*, hunnen Thesaurier, een Man van beproefde trouwe. Dan, hoe *Aarssen* hier ook te werk ging, kon hij echter den laster van 't Gemeen, doorgaans zo onkundig in Staatsgeheimen, en gereed om het ergst liefst te gelooven, niet ontgaan. Men beschuldigde hem van slinkschen handel met den Vijand; het welk hem zo diep ter harte ging, dat hij besloot, zig in openbaaren geschrifte te verdedigen. De haat van 't Gemeen, en zelfs van aanzienlijker Persoonen, die, nevens Prins *Maurits*, tegen 't bestand arbeidden, werd zo heftig, dat de Advocaat *van Oldenbarneveld*, en de Griffier *Aarssen*, groot gevaar liepen, zo niet hun leeven, ten minsten hunne Ampten te verliezen; ja, men schroomde niet te zeggen, dat de beiden *Aarssens* den Staat verraaden hadden, namelijk de Griffier en zijn Zoon, van wien in 't volgende Art. zal gesprooken worden. *Maurits* drong, in 't Jaar 1608, sterk op zijn genomen besluit, om geen verdrag aantegaan, dan waarbij 's Lands Oppermacht voor altoos erkend werd; zendende zelfs, ten dien einde, Brieven rond aan de Hollandsche Steden, welke, gevolgd door verscheidene schriften van minder gewigt, eene vervaarlijke gisting in de gemoederen veroorzaakten. In eenige van dezelve werden de gemelde Persoonen gebrandmerkt, als smeders van verderflijke aanslagen, zo als men 't Bestand voorstelde naar hunne denkwijze te zijn. Tot hier toe schijnen de *Advocaat* en de *Griffier* van ééne partij geweest zijn. Echter zou men moeten besluiten, dat de *Griffier* naderhand de zijde van Prins *Maurits* gekoozen heeft: want de *Vaderlandsche Historie* levert ons eenige bezwaaren op van *Aarssen*, ten laste van den, in den Jaare 1619, gevangenen Advocaat *Barneveld*, hier in bestaande: „ dat hij van het hier voor verhaalde, tusschen hem en *Jan*

„ *Nei-*

„ Neijen, aan den Advocaat kennis gegeeven, en dat deeze hem „ gezegd had, dat hij 't zeggen moest aan *Hogerbeets*, *Uiten-* „ *bogaard*, *Bruinink* en *Kromhout*; dat hij 't egter niet had „ gedaan; dat hij verder aan den Advocaat gezegd had, dat „ *Krauwels* hem bericht had, dat *Neijen*, behalven het Hand- „ schrift hem overhandigd, nog een ander van honderd duizend „ Dukaten had, welk hij meende, aan een Persoon van meer- „ der aanzien, dan hij was, te moeten aangebooden zijn, zon- „ der dat hij echter wist, dat zulks geschied was; dat *Krauwels* „ hem ook verklaard had, verwonderd te zijn, dat eenige der „ voornaamsten uit de Regeeringe, zelfs oude en egte Geuzen, „ zig zo lieten misleiden, dat zij zulke geschenken ontvingen; „ hem noemende twee, die zulks gedaan hadden, te weeten „ *Berenstein*, Burgemeester van *Delft*, en *Ruikhaver*, Burge- „ meester van *Haarlem*; dat de eerste een kostbaaren Diamant „ ontvangen hadt, zonder dat hij wist wat den anderen was be- „ handigd; maar de Diamant was gekocht van eenen *Duarte* „ *Ferdinando*, Juwelier; dat hij, *Aarsfen*, dit den Advocaat „ mede te kennen gegeven hadt, die daarop gezegd hadt, zwijgt „ daar van stil, ik zal het zelfs eens onderzoeken. Dat hij, et- „ lijke dagen daarna, den Advocaat deswege wederom had aan- „ gesproken, die hem zeide, dat hij 'er naar gevraagd had, en „ dat 'er niets aan was."

In 't Jaar 1621, verzocht de Heer van *Aarsfen*, om zijnen ouderdom, ontslag van zijn Ampt, of iemand ter zijner hulpe. De Heeren Staaten benoemden daar toe, in Augustus des zelfden Jaars, den Heer van *Goch*, die echter eerst den 15 Febr. 1622 den Eed deed. Doch deeze meest afwezend zijnde, verzocht *Aars-sen*, dat die geheel in 't Ampt mogte gesteld worden, 't welk aan hem, den 6 October 1623, werd toegestaan. De erkentenis der Staaten, voor zijne gedaane diensten, ging zo verre, dat hij niet alleen zijne Wedde, maar ook zijnen Rang en Zitting in de Vergadering bleef behouden. Hij had ter Vrouwe *Emmerentia de Regeniers*, Dochter van *Jaques de Regeniers*, en van *Agnes de Temsicque*, welke beide, in 't Jaar 1627, overleden, en begraven zijn in 's *Gravenhage* in de Groote Kerk. Uit hun Huwelijk zijn voortgekomen vier Kinderen: I. *François*, (van wien in 't volgende Art. zal gesproken worden,) II. *Jacques van Aars-*

 sen,

sen, Heer van *Triangel*; deeze was, in 't Jaar 1608, President in den Raad van Braband, en had in Huwelijk *Maria van der Veeken*, Dochter van *Johan van der Veeken* en van *Johanna Quingets*, Heere en Vrouwe van *Capelle* en *Nieuwerk*: hij overleed 1660, nalaatende drie Kinderen, waar door het geslacht van *Aarssen* vereenigd werd met dat van *Hack Hogenheide* en *Cuik van Meeteren*, enz. III. *Johan*, Heer van *Werkhout*, enz. die zijn Broeders Vrouws Zuster ten Huwelijk had, bij welke hij verwekte eenen Zoon, *Cornelis* genaamd, die ter Vrouwe had de Dochter van den vermaarden *Jacob Cats*, en bij haar vier Kinderen. Door 't Huwelijk van deszelfs jongste Dochter *Anna*, werd het geslacht van *Aarssen* vermaagschapt met dat van *Wassenaar*. IV. *Cornelis*, die ongehuwd te *Brussel* overleed.

Zie DE GROOT, *Jaarboeken*, bl. 540, enz. BOR, XIX. Boek, bl. 32, 53 en 54, XXXVII. bl. 53 en 58. REIJD, bl. 445. JEANNIN *Negotiatien*, tom. I. p. 247, tom. II. p. 524 en 525. *Vaderl. Hist.* X. Deel, bl. 348 en 349. waarin men 's Mans *Afbeelding* vind.

AARSSENS, (*François*) of VAN AARSEN. Sommigen houden hem voor eenen der bekwaamste Mannen, die ooit in dienst der Staaten geweest zijn; anderen zeggen, dat hij de gevaarlijkste Man was, die ooit in de Nederlanden geleefd heeft. Wie van deezen de waarheid op zijne zijde hebbe, zal uit het volgende verhaal moeten blijken. —— In zijne Jeugd, verzocht de Griffier *Cornelis Aarssen*, aan den Heere *du Plessis van Mornaij*, deezen zijnen Zoon in zijn gevolg te willen neemen; dit toegestaan zijnde, kreeg hij daar door gelegenheid, der Fransche Taale en Zeden magtig te worden. Door de bewerking van den Heere *van Oldenbarneveld*, werd hij, in 't Jaar 1598, wanneer hij den Ouderdom van 26 Jaaren bereikt had, in plaats van eenen *Levijn Calvard* of *Caluard*, als de vijfde Agent der Algemeene Staaten, aan 't Hof van Frankrijk aangesteld, en verbleef aldaar eenen geruimen tijd. Onder het voorgaande Artikel van deszelfs Vader, hebben wij gezien, dat deeze, in 't Jaar 1608, mede den naam had, den Staat te hebben verraaden, en dat hij, als een smeeder van verderflijke aanslagen, in verscheiden openbaare schotschriften was uitgekreeten. Uit het beloop der zaken, in dien

dien tijd voorgevallen, meen ik, met grond te mogen besluiten, dat de *Aarssens*, tot vordering van 't BESTAND, hebben medegewerkt. Want, na dat de beruchte Pater *Jan Neijen*, in 't Jaar 1607, 'er de voorslagen toe gedaan had, toonde zig de Koning van Frankrijk daaromtrent niet onverschillig, dewijl hij aan *F. Aarssens*, (welke, in dien tijd, eenen keer naar Holland stond te doen,) bevel gaf, hem het antwoord van zijne Meesters, op de volgende Vraagen, terug te brengen. I. Of zij, in den staat, in welken zij zig bevonden, buiten de hulp hunner nabuuren, zig konden handhaaven? II. Welke geneigdheid zij tot den Vrede hadden? III. Welke verzekering zij hadden om dien te verkrijgen, en of zij de tusschenkomst des Konings daar toe nodig oordeelden? IV. Welke voordeelen zij zijner Majesteit voorneemens waren toe te staan, in gevalle hij aan Spanje den Oorlog verklaarde? V. Of zij, zig begevende onder de bescherming zijner Majesteit, de vrije oeffening van Godsdienst aan de Roomschgezinden zouden willen toestaan?

Doch *Aarssens*, in Frankrijk terug gekeerd, bragt op deeze Vraagen geen ander antwoord mede, dan dat hij noch met de Staaten, noch met de voornaamste Leden van Regeering, 'er van had durven spreeken. Als daarna de Staaten, van den Koning, eenen onderstand van drie millioenen verzochten, in plaatze van één, welken zij tot hier toe genoten hadden, gaf de Koning ten antwoord, dat, zo men meer onderstand begeerde, waar toe hij niet ongeneegen was, men hem ook andere voordeelen moest toestaan. Intusschen werd zijne Majesteit bericht, dat de Staaten, zonder zijne kennis, met den Aartshertog in onderhandeling getreeden waren. *Aarssens* hield zig daar van geheel onkundig, en bood aan, op nieuw, eenen keer naar Holland te doen, en te weege te brengen, dat men geen verdrag met den Vijand, buiten zijne Majesteits goedkeuring, sloot, en nam verder aan, de bovengemelde Vraagen te doen. *Aarssens* vertrok van 't Hof, en kwam uit den *Haag* niet eerder te rug, dan na dat de wapenstilstand voor agt Maanden gesloten was; ook gaven de Staaten, (schoon door den Koning met zeshonderd duizend Guldens ondersteund) 'er aan zijne Majesteit geene kennis van, dan na dat de zaak geklonken was. En dus, zeggen sommigen, waren de redenen van 's Konings ongenoegen niet ongegrond: te meer, indien

het

het gerucht (dat 'er terſtond met de komſte van *Aarsſens* in den *Haag* ontſtond) niet zonder grond was, hier in beſtaande; dat Koning *Hendrik* voorneemens was, de Regeering in Holland te veranderen, en de Staaten te noodzaaken, hem de Heerſchappij (die nu ſmaaklijker ſcheen, dan toen die door den *Griffier* werd aangebooden,) op te draagen. Uit dit verhaal, zegge ik, mag men beſluiten, dat zij beiden de hand gehad hebben in 't ſluiten van 't Bestand, en dus hun aandeel in de daar tegen uitgekomene Schotſchriften.

Toen in 't Jaar 1609, op den 9 April, 't Bestand voor twaalf Jaaren geſloten was, verkreeg *François Aarsſens* den rang van eerſten Ambaſſadeur van den Staat aan 't Hof van Frankrijk, na zijne terugkomst van *Venetien*. Hier door kreeg hij gelegenheid, om onder de grootſte Staatkundigen, als Koning *Hendrik den IV*, *Roni Sillenii*, *Jeannin* en anderen, zijn verſtand te oeffenen. Zijn gedrag de goedkeuring des laatstgenoemden wegdraagende, deed deeze hem zo verre in 's Konings gunst deelen, dat zijne Majesteit, uit achting, hem beſchonk met de waardigheid van de Ridderörde van *St. Michiel*. Niet minder wist hij zig, bij de Moeder des Konings, bemind te maaken, door wier Hovelingen hem alle de geheimen van 't Hof kenbaar werden; doch de dienst, welken hij daar door aan zijne Meesters bewees, deed 'er zijne achting daalen. In Holland werd mede niet veel goeds van hem gezegd, om reden, dat hij een ſterk voorſtander van 't Stadhouderlijk gezag was; en daarenboven de handelwijze van *Jeannin* en van *du Maurier*, en dus ook de belangen van 't Franſche Hof, dwarsboomde. Dit was de reden, dat men hem hier te veel hadt. Toen *Aarsſens* voorſloeg, eenen keer naar Holland te willen doen, ter beſtiering van zijne huislijke zaaken, werd hij (zegt Auberij) op zijn woord gevat; die daar bij voegt, dat hij, om aan zijne gierigheid te voldoen, en een geſchenk van hunne Majesteiten te bekoomen, voorgaf zijne bediening in handen van zijne Meesters te willen ſtellen; hij laat daarop volgen, dat hij een geſchenk ontving, ter waarde van veertien of vijftien duizend Guldens. *Aarsſens* ontkende echter naderhand, dat hij zijn afſcheid, als Ambasſadeur, van hunne Majesteiten genomen had. Doch hoe zeer hij ook aanhield, om weder bezit van het Ampt te neemen, het gelukte hem niet; hij werd

werd ontslagen, op den 13 November in 't Jaar 1616, en de Heer van *Langerak* in zijne plaats gezonden. *Aarssens* kende zijne Vijanden, en, volgens zommigen, was dit de bron van zijnen haat tegen 's Lands Advocaat, als houdende dien voor den Man, door wien hij, op aandrijving van den Heer *du Maurier*, van zijn Ampt ontzet was. Als een bewijs van zijn veranderlijk gedrag, naar gelange zulks met zijne belangen best overeenkwam, beroepen zij zig op zijne voorige goedkeuring van het Boek van *Uitenbogaart*, over 't Gezag der Overheden in Kerklijke Zaaken. *Trigland* en anderen zoeken hem van dien blaam te zuiveren. *Brandt* verhaalt, dat hij zig, in 't Jaar 1617, in drift, tegen eenigen zoude hebben laaten ontvallen, dat het gezag van sommigen zo niet gevestigd was, of het kon wel worden ter neergeworpen. Als naderhand, niet alleen het gezag, maar ook de Persoon van 's Lands Advokaat, groot gevaar begon te loopen, en de schimpschriften tegen den achtbaaren Grijsäart in menigte in 't licht kwamen, waren 'er inzonderheid twee, die in bitterheid en scherpheid boven anderen uitmuntten, in April des zelfden Jaars uitgekomen: het eene voerde ten Tijtel: *Practijke van den Spaanschen Raad*; het andere, *Noodwendig en Leevendig Discours*. *François Aarssens* werd bij veelen voor den Schrijver gehouden. Voor de zulken, die geene kennis aan dergelijke Schriften hebben, zal het niet ondienstig zijn, een kort verslag daar van te geeven.

De Inhoud van 't eerste was: Dat het oogmerk van den Spaanschen Raad was, *I. Treves te maaken. II. Disputen* onder de Gereformeerden te veroorzaaken, over de Religie, den vrijen wil, afval der Heiligen, enz. Welke pointen, daar in worden gezegd, te zijn aangeweezen door *Lipsius*, *Putaneus* en *Campanella*, en dat dezelve nu hier te lande werden gepractiseerd, door de Arminiaansche en Libertijnsche Politieken, die zig te zamen met een hoofd verbonden hadden, waarmede zij raad hielden, en Resolutien formeerden. Het derde Point van den Spaanschen Raad, was, om Prins *Maurits* tot minder magt te brengen, of ten minsten van zijn Gouvernement te deporteeren; of, zo als het 'er letterlijk word uitgedrukt hem met eenen langen Tabbaard in den Raad van Staate te zetten, om daar in als een O in 't Cijffer te weezen. Verder gevraagd wordende, wie

dat

dat alles beleid had? was het antwoord, de Advocaat van 't Land, die, door Geld- en Eergierigheid, van zeer geringen staat was gekoomen tot het meeste gezag in 't Land; wordende verder afgeschetst, als altoos geweest te zijn, een Vijand der Kerklijke Order, die zig beroemd had, *Uitenbogaard* Arminiaansch gemaakt te hebben; waarop niet onduister word te kennen gegeeven, als of zulks, door middel van Spaansche Pistoletten, geschied zoude zijn. Vervolgens werd de Heer *van Barneveld* daar in beschuldigd, grooter gezag geoeffend te hebben, dan ook voorheen de Hollandsche Graaven; dat hij *François Aarssens* van de Ambasfade naar Frankrijk had doen revoceeren, en eenen ander (den gemelden Heer van *Langerak*) in zijne plaats doen aanstellen, van wien geene de minste diensten vernomen werden. Wijders, dat de *Advocaat* alle de Officien tot zig trok, en die van zijnen aanhang daar mede voorzag; hebbende hij, zo als 'er gezegd word, zijnen Schoonzoon, den Heer van *Veenhuizen*, zijnde de jongste der Raadsheeren, met voorbijgaan van den Heer *Franken*, President van den Hoogen Raad gemaakt; dat hij zijne Kinderen had voorzien met de treffelijkste Ampten, als den eenen met het Houtvesterschap van Holland, en den anderen met het Gouvernement van *Bergen op den Zoom*. Voorts, om een einde te maaken van alle die opgeraapte beschuldigingen, dat *Barneveld* aan den President *Jeannin* (onder 't handelen over 't BESTAND) beloofd had te bezorgen, dat aan de Roomschgezinden de vrije oeffening van hunnen Godsdienst zoude worden toegestaan. In 't slot van dit *Libel* word gezegd: dit is de Man, die ons, buiten nood, aan de *Treves* geholpen heeft, na vooraf gehoudene Correspondentie met den Vijand.

In 't tweede, of *Noodwendig Discours*, word gezegd, dat het welvaaren van het Land rustte op vier fondamenten: I. *De Kristelijke Gereformeerde Religie.* II. *De Wettelijke Regeering.* III. *De bediening van de Justitie.* IV. *Die van 't Krijgsweezen.* Dat, wat aangaat de eerste, dezelve van langzaamerhand word ondermijnd, door het invoeren van nieuwigheden, enz. dat ten aanzien van de tweede, de Heer *van Barneveld* zig van al het gezag had zoeken Meester te maaken; dat hij, met zijnen achterraad, ondernam, de Justitie de hand te sluiten, en onbepaalder dan een Vorst wilde heerschen; dat hij en de zijnen

nen 't bestier van 't Krijgsvolk geheel zochten te ontzenuwen, en, door het aanneemen van Waardgelders, Prins *Maurits*, die, volgens de gedachten van *Barneveld*, naar de Souvereiniteit stond, den voet te ligten: tegen welke zaaken, de Schrijver zegt noodig te zijn, de bij hem aangeweezene middelen. Dit Boeksken, geschreeven met eene Pen, niet gedoopt in Inkt, maar in bittere Galle, eindigt met eene waarschuwing, dat het meer dan tijd was, zijne aangeweezene middelen te werk te stellen.

Onder 't Artikel JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, zullen wij gelegenheid hebben te zien, wat tegen deeze Schendschriften door hem verricht is. Hier, echter, mag niet verzweegen worden, dat de Heer *van Barneveld* daar tegen eene Remonstrantie in 't licht gaf: waarop een ander Boeksken volgde, getiteld: *Ontdekkinge van de valsche Spaansche en Jezuitische Practijken, gebruikt tegen eenige van de beste en getrouwste Patriotten en Dienaars van 't Vaderland, enz.* Het was voornamelijk ingericht ter wederleggingе van de twee gemelde Geschriften; en voor Schrijver daarvan werd gehouden de Heer *van der Mijle*. *F. Aarssens*, die daar in mede niet gespaard werd, gaf daarop eene nadere Remonstrantie in 't licht. Op eene andere plaats zullen wij zien, welke moeilijkheden hier uit tusschen gemelden Heer *van der Mijle* en *Aarssens* ontstonden. Ter Vergaderinge van de Staaten van Holland, werd meer dan eens de voorslag gedaan, om de laatstgemelde Remonstrantie van *Aarssens* gerechtelijk te doen ophaalen, en hem het verder schrijven te verbieden: waarop, echter, zo ver mij bekend is, geen besluit genomen is.

De *Koning* van *Frankrijk*, die, gelijk bekend is, zig naderhand veele moeite gaf, ten voordeele van de groote en voornaame Staats-Gevangenen, deed, door de Heeren *du Maurier* en *Boississe*, eenige klagten tegen den Heer *François Aarssens* inbrengen, voornaamelijk hier in bestaande, dat hij, *Aarssens*, (nu, door Koop, geworden Heer van *Sommelsdijk*) in zeker naamloos geschrift, ten nadeele van zijne Majesteit zoude gesproken hebben; en *Boississe*, hierop geen voldoend antwoord bekomende, trok zeer verstoord uit den *Haag*. Naauwlijks was hij te *Antwerpen*, of hij ontving bevel van zijnen Vorst om te rug te keeren.

Terwijl men in '*s Hage* bezig was, met het aanstellen der vieren-

en twintig Rechteren over de bovengemelde aanzienlijke Gevangenen, vond Prins *Maurits* nodig, de Leden der Ridderschap (welke, reeds in 't Jaar 1618, door vijf Hollandsche Edelen vermeerderd waren,) met nog twee anderen te versterken; na hevige debatten, tusschen gemelden Prins, en die van de Ridderschap, en onder aantekening van Acte van Non-Prejuditie, geschiedde dit, door aanstelling van den Heer *Daniel de Hartaing*, en *François Aarssens*, Heer van *Sommelsdijk*. De aanstelling der Rechteren geschied zijnde, beklaagden zig de Huisvrouw en Kinderen van 's Lands Advocaat, bij Requeste aan Hunne Edele Groot Mogende, dat zij tot hunne droeffenisse hadden verstaan, dat *François Aarssens*, in de tegenwoordigheid van Hunne Ed. Gr. Mog. zig had onderwonden, kennis te neemen van hoogwigtige zaaken, den Heere *van Barneveld* raakende; daar gemelde *Aarssens* opzettelijke en *kapitaale* Vijandschap tegen hem en zijn Huis betoond had; merkende zij hem verder aan, als een der medewerkers van de Apprehensie van den *Advocaat*; weshalven zij, naar rechten, verzochten, dat, als de zaaken van haaren Man en hunnen Vader dienende waren, zijne partijen mochten worden bevolen te vertrekken. Bij de Staaten werd hier op, in afweezigheid van *Aarssens*, *Muijs* en *Paauw*, verstaan, dat de voorsz. Requeste ten onrechte gepresenteerd, en die Heeren daarbij ongelijk was aangedaan; dat het aan *Sommelsdijk* zoude gelaaten worden, of hij zig wilde absenteeren dan niet; dat de anderen, volgens uitgebrachte kommissie, zouden worden verzocht, te blijven fungeeren.

Dat *Aarssens*, schoon geen Rechter, echter in de zaak van *Barneveld* geraadpleegd heeft, moet men uit het verhaal van *Brandt* besluiten; want daarin leezen wij dat *Aarssens*, met *Magnus* en nog een derden, in gesprek zijnde, *Magnus*, onder anderen, zoude gezegd hebben: „ De Man is oud: zou 'er geen „ middel zijn, hem 't Leeven te spaaren? Hij is oud, en zal „ niet lang meer leeven. Het zal zo cruël gerekend worden!" Daar *Aarssens* op zoude hebben geantwoord: „ Zo hij niet en „ sterft, is al ons dessein te niet, en wij zijn in prijkel van om „ te koomen; dus moet hij sterven: daar is geen andere reme„ die." Toen eindelijk het harde doodvonnis over dien vermaarden Man was uitgesprooken, werd 'er door Brieven, nevens de ge-

gedrukte Sententie, onder anderen, aan den Koning van Frankrijk kennis van gegeeven, en tevens, in dien zelfden Brief, aan den Vorst geklaagd, over het gedrag van *du Maurier*; met verzoek dat zijne Majesteit aan dien Heer zoude gelieven te belasten, zig voortaan te onthouden van het voeden of ondersteunen van partijschappen in den Staat. In Frankrijk (zegt gemelde Heer *Brandt*) hield men, deezen Brief door *Sommelsdijk* geschreeven te zijn. En zelfs in de vertaaling van het antwoord, op denzelven, word hij (*Aarssens*) genoemd „ De zelve fielt (Garnement) „ die uit Parijs was weg gejaagd, die zijn best deed, om verandering te maaken in 't verbond, daar zijne Majesteit de Staaten „ mede vereerd had." *

Hoe gehaat dus *Aarssens* aan 't Hof van Frankrijk, en hier te Lande, ook ware, bij hen, die de partij van *Barneveld*, ook na zijnen dood, aankleefden, heeft hij, echter, zig weeten staande te houden, en zijne bekwaamheden te doen gelden. Want, in 't Jaar 1624, vinden wij hem, nevens anderen, als eenen der Afgezanten naar Engeland, tot het sluiten van een wederzijdsch verbond van bescherming, en ter bevorderinge der zaaken van den ongelukkigen Keurvorst van de *Paltz*, 's Konings Schoonzoon. De zaaken in dat Rijk haar beslag gekreegen hebbende, begaf hij zig, in 't volgende Jaar, naar Frankrijk (alwaar wij hem, zo even, zo haatelijk afgeschilderd gezien hebben,) met oogmerk, om, met *Lodewijk den XIII*, een gelijk verbond tot stand te brengen. Hij werd 'er niet alleen met eere en achting ontvangen, maar zelfs de eerste Staatsdienaar, de Kardinaal de *Richelieu*, bediende zig van hem, tot de onderhandeling met die van *Rochelle*; deeze zaak wist hij zo verre te brengen, dat de Koning met die Stedelingen in de punten van een verdrag overéénkwam; hij schikte die van den Staat en den Koning meede op een goeden voet, schoon in de laatste, door de eerste, eenige vertraaging veroorzaakt werd; dewijl het opontbod der Staatsche Vloot, van voor *Rochelle*, geen minder gevaar en ondank voor den Heer *Aarssens*, dan schrik en verstoordheid bij den Koning, te weege bragt. De Vorst zeide in toorn, „ dat „ de Staaten hem misleid, en gearbeid hadden om die van *Rochelle* te sterken, Hem zoekende te dwingen tot het sluiten van „ eenen schandelijken Vrede; dat noch op hunne verbonden,

„ noch op hunne beloften ſtaat te maaken was, en dat zij hunne
„ kleine genegenheid voor zijne Kroon en Rijk openlijk betoond
„ hadden". —— In perſoon zeide hij tegen *Sommelsdijk:* „dat
„ men hem, met het terug roepen van den Admiraal *Hautain*,
„ eenen trek geſpeeld had, dien hij niet kon verzwelgen; dat hij
„ niet tot den Vrede wilde gedwongen zijn, en dat hij voldoe-
„ ning begeerde". Nog heviger was de Kardinaal. „ Men ſcheen
„ (zeide hij) met den Koning te ſpotten; men had den Vorst on-
„ dankbaar, onvoorzichtig en ontrouw behandeld; men had hem
„ ontwapend, ter gunſte der Kerke". Zeker is het dat *Sommelsdijk* van 't opontbod van *Hautain* verwittigd is geweest, ſchoon hij 't als een geheim verzweegen had. Men was hier van niet onkundig aan 't Franſche Hof, en daarom van begrip, hem terſtond zijn afſcheid te geeven; doch naderhand werd in den Raad beſlooten, het aan zijne keuze te laaten, om te blijven of te vertrekken; echter onder die bepaaling, van in geene nadere onderhandeling met hem te treeden, voor en al eer zijne Majeſteit, over het vertrek van *Hautain*, voldaan was.

Zijne ſchranderheid bezorgde hem de middelen, om zijn vertrek op alle wijzen te vertraagen; betuigende aan eenen ieder, dat hij gantsch onkundig van de zaak was, en tevens verklaarende, de vriendſchap van den Kardinaal, die hij hoogſchatte, te willen verbeuren, indien men hem van het tegendeel konde overtuigen. *Richelieu* ſcheen hier op een weinig te bedaaren, doch ſprak zonder ophouden van de voldoening, die men aan den Koning ſchuldig was. *Sommelsdijk* was van oordeel, dat die beſtaan kon in 't herzenden van *Hautain* voor Rochelle, of in 't verkoopen en leeveren van zes ſcheepen aan zijne Majeſteit. De Staatsdienaar verſtond, dat de Staaten eenen Perſoon van aanzien in Frankrijk moesten zenden, om hun gedrag bij den Koning te verſchoonen; dat zij den Kapitein *Quast*, die van de Engelſchen, onder Franſche Vlag, vertrokken was, en van wien gezegd werd, dat hij dezelve met verachting had afgeworpen, moesten afzetten, en 't Ampt van den Vlootvoogd *Hautain* ſtellen in handen van zijne Majeſteit, welke als dan aan de Staaten zoude verzoeken, hem in 't zelve te laaten.

Ligt is 't op te maaken, dat het ſluiten van 't verdrag, waar toe AARSSENS was afgezonden, onder deeze twisten, den kreeftengang ging:

ging: de overeenkomst van de Rochelsche zaaken zou het echter tot rijpheid gebracht hebben, zo niet een nieuw misverstand, tusschen Frankrijk en Engeland, andere hinderpaalen in den weg gebracht hadde, die van dat belang waren, dat AARSSENS zig tot zijn vertrek begon te bereiden. Alvoorens deed hij nog eenige poogingen, om 't Verbond van onderlinge bescherming tot stand te brengen; doch het Hof ontwierp voorwaarden, zo hard, dat hij ze niet durfde aanneemen. De onaanneemlijkheid van dezelven, stuk voor stuk, hebbende aangetoond, bood hij echter aan, die met zig te neemen, en het goeddunken van zijne Meesters 'er op te vraagen. Op den 21. April 1626, nam hij, in een openbaar, ten dien einde verzocht, gehoor, afscheid van den Koning, en kwam, den agtsten der volgende maand, van *Parys* in 's *Hage* te rug; op den volgenden dag deedt hij, in de vergadering der Staaten, verslag van zijne verrigtingen.

De verbitteringen, tusschen de gemelde Hoven van Frankrijk en Engeland, waren, in 't volgende Jaar, zo sterk toegenomen, dat men, hier te Lande, voor eene openbaare Vreedebreuk beducht was, om dat de Engelschen bezetting in Rochelle zochten te brengen, en die van de stad weigerden, zig aan Frankrijk te onderwerpen. Engeland en Frankrijk deeden hun best om den Oorlog tusschen den Staat en Spanje gaande te houden. De Staaten, van hunnen kant, zogten niets anders, dan den Vrede, tusschen *Karel* en *Lodewijk*, te bewerken. Frankrijk bood nu wel den Staat eene nadere verbintenis aan; maar de grootste zwaarigheid bestond, aan de zijde der Staaten, indien men nu met Frankrijk sloot, hier in, hoe men geheel onzijdig zou blijven in deszelfs verschillen met Engeland. Zo geperst, besloten dezelven eerlang tot het afzenden van een buitengewoon Gezantschap aan de beide Mogendheden. Dus vertrokken de Heeren *Aarssens*, *Vosbergen*, *Brandwijk* en *Paauw*, naar Engeland en Frankrijk. Met het begin van 't jaar 1629, kwamen de laatstgemelde Heeren van daar te rug, zonder, door middel van binnenlandsche beroerten, daar veel verricht te hebben; echter was de bemiddeling van die beide Gezantschappen van dat gevolg, dat de Vrede tusschen de twee Mogendheden, op den 24 April van dat Jaar, getekend werd. De Gezanten in Frankrijk konden niet zo veel ten dienste van hunne Meesters uitwerken: dewijl *Lodewijk*

de XIII, na 't sluiten van den Vrede met Engeland, nog onhandelbaarder werd; dus zij onverrichter zaake te rug keerden.

De Algemeene Staaten, en bijzonder die van Holland, in 't Jaar 1640, hun genoegen betoonende, over het voorgenomen en toen op handen zijnde Huwelijk, tusschen den Zoon van Prins *Fredrik Hendrik*, bij ons bekend onder den naam van *Willem den II*, en *Maria*, Dogter des Konings van Engeland, werd, onder andere Heeren, *Aarssens* naar Engeland afgevaardigd, van waar hij, eerst in het voorige jaar, was te rug gekomen, om op eene hoogstaatelijke wijze deeze Prinses, voor den jongen Vorst, ten Huwelijk te verzoeken, en ook om de bepaalingen over 't huwlijksgoed te maaken. Zo verre mij gebleeken is, was dit het laatste gezantschap, 't welk de Heer *Aarssens*, in dienst der Republiek, bekleed heeft. De Heer van *Wimmenum*, op den vierden van November des Jaars 1640, overleeden zijnde, werd *Sommelsdijk*, uit de Ridderschap van Holland, in deszelfs plaats, afgevaardigd in de Vergadering der Staaten Generaal, alwaar hij, op den agtsten December, in alle de openstaande Commissien werd ontvangen.

Hoe hij, in alle die posten, gehandeld hebbe, hier over, gelijk wij bij den aanvang zeiden, is zeer verschillende geoordeeld; daar hij meest in netelige omstandigheden gebruikt is, was dit niet wel anders mogelijk: want de Vriendschap van den eenen genietende, kon hem de haat van den anderen niet ontgaan. Doch, zonder hem te verdeedigen, moet men hem 't regt doen, van te zeggen, dat op de Schilderij, die AUBERRY van hem maakt, niet veel staat te maaken is, dewijl die anders schrandere Schrijver al te sterk partij nook voor zijnen Vader, die 's mans geslagen Vijand was, en hij dus zo min voor een goed Rechter over *Aarssens*, als deeze over *Barneveld* kon gehouden worden; verzwijgende hij zelfs al den lof, die hem in Frankrijk, zo over zijne dapperheid, in 't Jaar 1593, betoond, als over andere bekwaamheden, was toegekend.

Dit alles onbeslist laatende, verdient nog van hem gezegd te worden, dat hij, hoe zeer van den eenen gehaat, en van den anderen bemind, echter, den naam van een groot Man gehad heeft. De meergemelde Kardinaal de *Richelieu*, zo bekwaam om iemands waarde te schatten, betuigde, in zijn leeven

ven maar drie groote Staatkundigen gekend te hebben: hij bedoelde onzen *François Aarssens*, Heer van *Somelsdijk*; *Oxenstiern*, Kanselier van *Zweeden*, en *Trajano Viscardi*, Kanselier van *Montferat*; waar bij men hem zelven wel als den vierden plaatzen mag. *Aarssens* was geboren in 't Jaar 1572; hij overleed den 27 December 1641, in den Ouderdom van 69 Jaaren, en werd begraaven op zijne Heerlijkheid Sommelsdijk, alwaar men dit volgende Grafschrift vind:

„ *François van Aarssen*, Ridder van de Orde van St. Mi„ chiel, Heer van Sommelsdijk, Plaat, Bommel en Spijk, in zijn „ leven eerste Ordinaris Ambassadeur in Vrankrijk wegens de Ver„ eenigde Nederlanden, nog twee Extraordinarisse aldaar, nog „ vijf in Engeland, nog twee aan de Republiek van Venetie, „ ter hoogste eere en voordeel van den Staat uitgevoerd hebben„ de, naderhand in den Raad van Staate, laatstelijk ter Vergade„ ring van de Staaten Generaal uit de Ridderschap van Holland „ gedeputeerd, is onder de zijnen, uit deze tijdelijkheid geschei„ den en even zo stichtelijk, als hij die eerlijk en dienstig den „ Vaderlande hadde toegebracht, in 's Gravenhage den 27 De„ cember 1641 overleeden." Hij was getrouwd met *Petronella van Borre*, wier moeder uit het Geslachte van *Telbout* was, bij welke hij verwekt had vier kinderen, als:

1. *Cornelis van Aarssen*, (zie het volgende *Art.*) 2. *Emmerentia*, die in Huwelijk trad met *Filip van Steenland*, Heer van *Greisoort*, Drost van *Buuren*. 3. *Adriana*, gebooren te *Parijs* in 1606, getrouwd met *Alexander Zoete de Lacke*, Heere van *Zevender en Potshoek*; zij stierf 15 Nov. 1677. en hij 30 Aug. 1678. 4. *Maria*, die ten Gemaal kreeg *Willem Maurits* van Nassau, Zoon van *Justinus* van Nassau, Admiraal van *Zeeland*, Gouverneur van *Breda*, en van *Anna*, Dogter van *Johan*, *Baron van Merode*, uit welk huwelijk 3 Kinderen verwekt werden: *Justinus* van Nassau, *Anna* van Nassau en *Justina* van Nassau. Bij *Wagenaar*, Deel X. vind men 's Mans Afbeelding, naar 't Origineel van *Mierevelt*.

't Wapen van *Aarssens* is in vieren gedeeld, waar van een en vier heeft een zilveren schild, over dekt met een geschakeert wit en zwart *St. Andries Kruis*; twee en drie een gouden veld, waarop

op drie zwarte Rotganzen zonder bekken en pooten, twee boven en een onder.

Zie AUBERRY, *Gedenkschriften*, bl. 301-360. J. V. UITENBOGAART, *Kerkl. Historie*, bl. 402, 403, 936, 1001. enz. J. TRIGLAND. *Kerkl. Historie*, fol. 1003, 1005, 1008. *Leven van Barneveld*, bl. 146 en 333. BRANDT, *Hist. der Rechtspl.* bl. 156 en 226. *Reformatie*, IV. Deel. bl. 246. *Vaderl. Hist.* IX. X. en XI. Deel. AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, I. Deel, fol. 191, 194, 543. II. Deel. 709, 717.

Bij den laatstgemelden Schrijver kan men vinden, de Instructien en Geloofsbrieven, hem door den Staat mede gegeeven; waarbij aanmerkenswaardig is, dat die door hem zelven zijn opgesteld; het vertrouwen, welk men in zijne bekwaamheid stelde, is hier uit ligt op te maaken.

J. LE CLERC, *Nederl. Geschiedenissen*, II. Deel. 110.

AARSSENS, (*Kornelis*) dus genaamd naar zijnen Grootvader, boven gemeld, en, in 't Jaar 1642, beschreeven in de Ridderschap van Holland. Hij was Heer van Sommelsdijk en Spijk, en werd gehouden voor den rijksten ingezeetene van gantsch *Holland*. Men vind dat hij Gouverneur van Nijmeegen, en Kolonel van een Regiment Kavallerij, in dienst van den Staat, was, in 't Jaar 1650, enz. Wegens zijne Militaire Ampten, had hij, door Prins *Willem den II*, zig mede laaten gebruiken tot den veel gerucht maakenden aanslag op *Amsteldam*; 't geen hem, zo wel als anderen, welke met die onderneeming belast geworden waren, veel spels veroorzaakte; de haat van die van Holland was inzonderheid op hem gevestigd, om reden, dat hij tevens Lid der Hollandsche Ridderschap was. *Sommelsdijk* kon dus niet onkundig blijven van het onderzoek, welk 'er bij de *Staaten*, naa 's Prinsen overlijden, gedaan werd, naar hun, welke *Willem den II* tot dien aanslag, (welken men noemde een attentaat op de Vrijheid, Hoogheid en Souverainiteit van deeze Provintie, directelijk strijdende tegen alle Wetten, Rechten en Privilegien van dezelve,) hadden aangeraden, of daar toe behulpzaam geweest waren; en teffens ook niet van de geruchten, die 'er van hem alom-

alomme verspreid werden. Den 15 en 16 Junij 1651, waren de Gekommitteerden der Staaten van Holland bezig, met het verhooren van de Klerken *Heiligersich*, *Hulst* en *Cunes*. Terwijl zij hier mede bezig waren, kwam de Heer van *Sommelsdijk*, van zijn huis te Spijk, in 's Hage, en in de Vergadering verschijnende, gaf hij te kennen, dat hij gekomen was, om zig te verantwoorden, indien 'er iets op hem te zeggen viel. Hij verklaarde daarop, bij monde, zonder na eenige beschuldiging te wagten, of voor dat hem iets gevraagd werd, „ Dat hij, in de „ maand Junij des voorleeden Jaars, weinige dagen voor zijn „ vertrek naar Scherpenzeel, ontboden was geweest in de Kamer „ van zijne Hoogheid den *Heere Prince van Oranje*, en dat „ gemelde zijne Hoogheid hem als toen had gekommuniceerd, „ geresolveerd te zijn, *Graaf Willem*, *Stadhouder van Friesland*, *met eenige Ruiterij*, *binnen Amsteldam te zenden*, *om* „ *aldaar audientie als Stadhouder te mogen bekomen*, en ook „ van meeninge te zijn, zijn Persoon, met het Guarnisoen van „ *Nijmegen*, daartoe te gebruiken, om de troupen, ter uitvoe„ ring van 't voorneemen, een gedeelte van den weg, te gelei„ den; dat na eenige verschillen, rakende de grootheid van de „ Distantie, de hette van 't jaargetijde, en de magteloosheid „ der Paarden, bij hem (*Aarssens*) daartegen ingebracht, zij„ ne Hoogheid die zaak in nadere bedenking had genomen; dat hij, „ des daags daar aan, met Graaf *Willem*, aldaar weder verschee„ nen was, en zijne Hoogheid toen verklaard had, als nog bij „ zijn voorneemen te blijven, onaangezien zij beiden daarop „ wederom de voorz. zwarigheden geopperd hadden; zeggen„ de zijne Hoogheid, men zoude het beproeven, en met de „ Rui erije zo verre rijden, als men komen kon; en ingevalle de„ zelve niet tijdig genoeg bij der hand was, dat Hij zelve in „ Persoon met meerder magt derwaards aan zou komen, om re„ paratie en satisfactie te verkrijgen; dat echter in dier voegen „ de zaak is blijven staan, zonder dat zijne Hoogheid, in de „ twee naast volgende dagen, of met hem, of met Graaf *Wil*„ *lem*, gezamentlijk, of afzonderlijk, daar van gesproken had; zo „ dat hij toen van meening was, dat de Prins de zaak uit zijne „ gedachten gesteld had; doch dat zij beiden, op den derden dag, „ weder door zijne Hoogheid ontbooden waren, die aan hun

 „ ver-

„ verklaard had, dat hij nu den dag, de week, de troupen en „ verder alles had vastgesteld en geordonneerd; begeerende dat „ zij, zonder uitstel, met het werk zouden voortvaaren, en dat „ hij, *Sommelsdijk*, vooruit zoude trekken, om de troupen te „ ontvangen, op de heide van *Harten*, en die door verscheide „ Dorpen geleiden, bij geschrifte opgegeeven, tot Abcoude, „ om dezelve aldaar alle aan Graaf *Willem* overtegeeven. — „ Dat hij, *Sommelsdijk*, den voorsz. weg in aanmerking neemen-„ de, tot verschooning zijns persoons, den grooten afstand zijne „ Hoogheid te gemoet gevoerd hadde, en zijne Hoogheid ge-„ disponeerd, om de troupen, die zij geleiden zouden, in plaats „ van op gemelde *Heide*, tot *Scherpenzeel* te mogen verwach-„ ten, en dat hem daarop zijn afscheid gegeeven werd, met or-„ der, om den tweeden dag daar aan te vertrekken, doch alvoo-„ rens nader order te komen ontvangen; met bijvoeging, dat de „ Prins den Graaf van *Dona* zoude gelasten, de troupen te Har-„ ten te ontvangen, en tot Scherpenzeel te geleiden; dat, in ge-„ volge van dien, hij, op den gezetten dag, ten elf uuren, in „ zijne reiskleederen, bij zijne Hoogheid was gekomen, om te „ verneemen, wat de Prins hem verder zoude gelieven te gelas-„ ten, en dat dezelve bleef bij de orde, straks gemeld, gegeeven, „ en hem uitdrukkelijk belastede, zijnen weg te neemen over „ *Amsteldam*, en te rijden door alle de Dorpen, in geschrifte „ gemeld, en wel te letten op den afstand van dezelven, om zig „ in 't geleiden van de Troupen daarnaar te kunnen regulee-„ ren; voegende voor 't laatst daarbij, *dat hij Graaf Willem* „ *gelast hadde, de troupen, in de stad gebracht hebben-* „ *de, zodanige ordre te stellen, dat geen leed, aan de* „ *burgers noch aan de soldaaten, aldaar zoude worden* „ *gepleegt*; *en schoon het ook gebeurde dat iemand zig jegens* „ *de Ruiterij kwaame te stellen, dat hij, om een kleinigheid,* „ *zich niet zoude verzetten*; *zelfs niet, al waare 't dat iemand* „ *op de Ruiterij mogt komen te schieten*; en aan hem, *Sommelsdijk*, „ in 't bijzonder bevolen had, te willen helpen beletten, dewijl „ Graaf *Willem* vol vuurs, moedig en wat haastig was, dat 'er geen „ de minste wanorders ontstonden. — Dit zeide *Sommelsdijk*, al „ het voorgevallene te zijn, voor zijne reize naar *Scherpenzeel*". Het verhaal van zijnen togt thans vervolgende, zeide hij, „ dat hij

„ hij den 27 Julij, des nademiddags om één uur, uit den *Haag* „ was vertrokken, over Leiden, en komende omtrent Koudekerk, „ alleen van zijn Kamerdienaar verzeld, aldaar door den *Marquis* „ *de Vieuville* werd ingereeden, die hem zeide, van zijne Hoog- „ heid gelast te zijn, om zig bij hem te voegen, de Ruiterij te „ volgen en van alles verslag te moeten doen; 't welk *Sommels-* „ *dijk* zegt, hem vreemd te voorengekoomen te zijn, wijl zijne „ Hoogheid hem in deeze zaak nooit van gemelden Marquis ge- „ sprooken had, en dat schoon dezelve zeide, zodanige orders „ en bericht van zijne Hoogheid ontvangen te hebben, zig ech- „ ter tegen hem niet had uitgelaaten, dan in algemeene bewoor- „ dingen; dat hij de troupen tot *Abcou* zoude geleiden, en dat „ zij te zaamen gereeden zijn tot aan den *Overtoom*, en des „ avonds, omtrent half tien uuren, aldaar aangekoomen waren, „ en, van wegen de duisterheid, in een der grootste Herbergen „ aldaar vernagt hadden; dat zij lieden, 's anderdaags 's morgens „ om half vijf uuren, zijn gereeden naar *Amsteldam*, en omtrent „ de *Leydsche* poort verscheiden Paarden ontmoetende, onder „ welke eenige Merrien waren, wat disorder voorviel; en hij, „ *Sommelsdijk*, zijn Paard de spooren geevende, wat vooruit „ gereeden was, blijvende de Marquis nog verder achter, wijl „ zijn Kamerdienaar hem moest helpen, in 't maaken van deszelfs „ stegelreep, die gebrooken was; zijnde hij intusschen voortge- „ reeden, zonder op te houden, door de stad, den naasten weg „ naar de Utrechtsche Poort, (die hij meent de Reguliers-poort „ genaamd te zijn) en dat hij middelerwijl, op 't midden van de „ Reguliers Breestraat, was ontmoet, gegroet en aangesprooken, „ door den Schout of Secretaris van *Buuren*, doch dat hij ter- „ stond weder van denzelven was afgescheiden, en van opgemel- „ den Marquis niet eerder werd ingehaalt, dan 60 of 70 passen „ buiten gemelde Poort. — Dat de klok toen vijf uuren zijn- „ de, hij zijn Horlogie daarop gesteld had, om te beter gissing „ te kunnen maaken, hoe veel tijd van doen zoude zijn, om „ van *Abcoude*, door de Dorpen *Bambrugge*, *Loenen*, *Vree-* „ *land*, *Kortenhoef*, *Hilversom*, *Soest* en *Leusden*, tot *Scher-* „ *penzeel* te koomen, om in den terugtocht zig daarnaar te rege- „ len; dat hij door gemelde Dorpen gereeden zijnde, des avonds

„ om vijf uuren te *Scherpenzeel* gekoomen was; zijnde de Mar-
„ quis van hem gescheiden, om een keer naar *Amersfoort* te doen,
„ en omtrent middernagt eerst ter gemelde plaats gekoomen; dat
„ zij beiden, den volgenden dag, te *Scherpenzeel* gebleeven zijn,
„ hun middagmaal gehouden hebben op 't huis van den Heer van
„ *Scherpenzeel*, hunne Paarden gereed houdende, en dus de
„ troupen verwagtende, wier aankomst hem om vijf uuren des na-
„ demiddags verwittigt werd, en dat hij, daar op van dat ogen-
„ blik af aan was voortgetrokken, van plaats tot plaats hier boven-
„ gemeld, tot op de Heide boven *Hilversum*, alwaar, door
„ storm en opkoomend onweder, de troupen verhinderd werden;
„ toevende daarop een korte poos in het Dorp na de agtergeblee-
„ venen; dat bij het vertrek uit dat Dorp, de Donder verzwaa-
„ rende, eenige den regten weg namen, terwijl 10 Kompagnien
„ eenen anderen weg waren ingeslagen, het geen eerst omtrent
„ *Vreeland* ontdekt werd; dat hij, *Sommelsdijk*, echter met zij-
„ ne Ruiterij was voortgezet tot *Abcoude*, alwaar hij zeide, naar
„ gissing, omtrent 's morgens half vijf uuren te zijn aangekoomen:
„ wordende hij aldaar ontmoet door Graaf *Willem*, met 2 of 3
„ andere Officieren, die hem vraagden, of alle de troupen bij
„ een waren? doch bevindende het agterblijven van eenigen,
„ toonde hij zig daar over zeer misnoegd: (men weet, dat hij 'er
„ reden toe had: want dit word doorgaans gehouden, als de oor-
„ zaak van de mislukking van deeze stoute onderneeming.) Graaf
„ *Willem* zoude echter in twijffel gestaan hebben, of hij, onaan-
„ gezien deeze afdwaaling, zijne kommisfie niet zoude nakomen
„ en voortzetten, maar wilde het niet alleen op zig neemen, maar
„ dat hij, met de Officieren, daarop geraadpleegd hebbende, ge-
„ noegzaam beslooten had, de marsch voorttezetten. *Sommels-*
„ *dijk* zegt verder, dat hij geadviseerd heeft dat men het niet be-
„ hoorde te tendeeren, als strijdende direktelijk tegen de Intentie
„ van zijne Hoogheid, dewelke niet wilde het werk aangevangen
„ hebben, als met een groot getal, om disorders te verhoeden,
„ en ook dat met weinig volk inkomende, de Burgers en Soldaa-
„ ten niet mogten worden geanimeerd, om zig daar tegens te
„ stellen, en tot feitelijkheden te koomen, die zijne Hoogheid,
„ in alle manieren, begeerde verhoed te hebben. Dat deeze zij-
„ ne redenen, zo wel Graaf *Willem*, als de andere Officieren

„ be-

„ bewogen hadden, daar te blijven wachten, tot de aankomst van
„ de resterende troupen, die bij *Naarden* afgedwaald zijnde,
„ omtrent drie uuren later aankwamen. Dat toen Graaf *Willem*
„ heeft besloten op *Amsteldam* aantetrekken, en een Brief van
„ zijne Hoogheid te doen overleveren, zijnde aldaar een gerui-
„ men tijd gebleeven, tot dat door eenige Heeren, waar onder
„ mede de Heer *Huydekooper* was, hem antwoord op de voorz.
„ Missive was toegekoomen, en dat hij daarop beslooten had,
„ te *Ouderkerk* te gaan logeeren, alwaar, daags daaraan, ordre
„ van zijne Hoogheid gekoomen zijnde, om de troupen te ver-
„ deelen, de Heer van *Zuilenstein* naar *Muijden*, en hij, *Som-
„ melsdijk*, naar 't Huis ter *Hart* gezonden zijn, en dat hij ver-
„ staan hadt, dat zijne Hoogheid des avonds te *Ouderkerk* zoude
„ zijn, echter niet verder gekoomen is dan tot *Amstelveen*. Dat
„ *Sommelsdijk*, trekkende naar den hem aangeweezenen Post, ver-
„ staan had, dat aan den Overtoom eene doorsnijding was ge-
„ maakt, en eenig volk gelegt was; dat door hem vijf-en-twintig
„ Ruiters en dertig Muskettiers waren voorafgezonden, op wel-
„ ker aankomst het daar zijnde volk den post verlaaten had, en
„ dat hij, na het doen leggen van eenen brug, 'er was overge-
„ trokken, en verder de marsch genomen had, regt toe op het
„ Huis ter *Hart*; alwaar terstond bij hem gekomen waren de
„ Heeren van *Haarlem*, zeer ontsteld en verbaasd, meenende dat
„ het op hunne stad gemunt was; doch dat hij hun verzekering
„ hadde gedaan, op ordre van zijne Hoogheid, dat noch op de
„ stad *Haarlem*, noch op de Burgerij werd gezien. — En
„ als hem bij het afscheidneemen de Heer van der *Kamer* vraag-
„ de, of de 6 of 7000 man Zweedsche troupen, in 't land van
„ Gulik, door zijne Hoogheid ontboden waren, hij daarop ge-
„ antwoord had, dat, zijns weetens, geen de minste Communi-
„ catie tusschen zijne Hoogheid en dezelven was; maar dat die
„ troupen, om achterstallige kontributien in te vorderen, waren
„ gesteld, en dat hij daar hadt bijgevoegd, dat het goed zoude
„ zijn, dat 'er geen nader en meerder Korrespondentie en gemeen-
„ schap was, tusschen de stad *Amsteldam* en 't Parlement van
„ Engeland; en dat na eenige redenwisseling daar over, hij,
„ *Sommelsdijk*, eindelijk gezegd had, dat zijne Hoogheid aan
„ hem, zes dagen te vooren, berigt had, dat hem een Brief ver-
„ toond

„ toond was, geschreeven uit *Londen* aan een Engelsch Officier, „ inhoudende dat het Parlement belooft had, tien duizend Man „ tot bijstand van de stad *Amsteldam* te zullen zenden; en dat „ zijn Hoogheid ook hadde gezien een lijst, waarop de naamen „ der Kolonellen en andere Hooge Officieren van 't voorz. volk „ uitgedrukt waren: daarbij voegende, dat zo die van *Haarlem* „ iets verder mochten hebben gedeposeert, hij dezelven hield „ voor zo eerlijke luiden, dat hij hun de Memorie ververschen„ de, zij met elkanderen in hunne verklaaringen wel zouden over„ eenkomen. Dat *Sommelsdijk*, volgens zijne verklaaring, nu „ de wacht aan 't huis *ter Hart*, met een Kompagnie Paarden, be„ zet hebbende, en verwittigd van de komst van Prins *Willem* „ tot *Amstelveen*, op deszelfs ordre, des daags daar aan, 's mor„ gens vroeg, zig mede derwaarts hadde begeeven; verhaalende „ aan denzelven de bekommering van de gemelde Heeren van „ *Haarlem*, en wat hij hun geantwoord had; dat hij des avonds „ weder naar zijn kwartier was vertrokken, en op zijn vertrek „ van den Prins verstaan had, dat hij order gegeeven had, om „ het volk onder hem, *Sommelsdijk*, staande, te veranderen in „ heele kompagnien, en dat hij vervolgens, op de order aan hem „ gegeeven, met eenige kompagnien, onder zijn Schoonbroeder, „ den Heer van *Steeland*, den post te *Sparendam* hadt verze„ kerd, en des anderen daags in zijn kwartier was gebleeven. „ Dat hij, des Woensdags 'ten Hove gekomen zijnde, verstaan „ had, dat tusschen zijne Hoogheid en die van *Amsteldam* over „ een accommodement gehandeld werd, en dat hij den nacht „ daarop volgende, door Graaf *Willem* order bekoomen had, de „ troupen weder van *Sparendam* naar *Ouderkerk* afteleiden, al„ waar de Patenten zouden zijn, om het volk weder naar hunne „ Guarnisoenen te doen trekken. *Aarssens* besloot deeze ver„ klaaring met aan te toonen, dat hij in deezen was gebruikt als „ Kolonel ten aanzien van 't meerendeel van zijn Regiment, als „ Gouverneur ten aanzien van alle de Ruiterij van zijn Guarni„ soen, en als Ritmeester ten aanzien van zijne Kompagnie, en „ dat hij hadde gedagt, gehoorzaamheid schuldig geweest te zijn „ aan den Kapitein Generaal en Stadhouder deezer Provintie, in „ dat vertrouwen, dat allen, die weeten, wat een Officier aan den „ Generaal schuldig is, een gunstig oordeel tot zijn voordeel in „ dee-

„ deezen zonden moeten geeven; betuigende hij verder, dat dee„ ze zijne verklaaring was naar de oprechte waarheid, die hij al„ toos hulde gedaan had; verzoekende, dat op alle de omstan„ digheden zodanig mogt worden gelet, dat alle vooroordeel „ weggenomen zijnde, mogt blijken, dat hij onschuldig was, „ in de drie navolgende pointen, die hij verstond, ten zijnen las„ ten te zullen geïnferreerd worden; namentlijk, vooreerst, dat „ hij zoude gehandeld hebben tegen zijnen *Politiken Eed*; ten „ tweeden, *dat hij zoude bespiet hebben de wallen van Amstel„ dam*; en ten derden, *dat hij de Auteur zoude weezen van „ voorsz. geruchte van 't contract, bij die van Amsteldam met „ het Parlement van Engeland aangegaan.* Hij besloot met te „ zeggen, dat van dit alles aan Haare Ed. Gr. Mog. gunstig rap„ port mogt gedaan worden."

Deeze uit eigene beweeging gedaane verklaaring, en verhaal van dingen, naar welke door niemant gevraagd was, had gantsch andere uitwerkzelen, dan *Sommelsdijk* verwagt had: want in plaats van hem te rechtvaardigen, werden, door de redeneeringen, daar over gehouden, nieuwe verdenkingen veroorzaakt.

Hij daar van onderricht zijnde, begreep alles in drie hoofdpointen, waarop hij zig nader, op de volgende wijze, verdedigde.

Op de beschuldiginge, *dat Hij, om zijnen Politiken Eed, het bevel van zijne Hoogheid niet had behooren aanteneemen, noch te zwijgen*, antwoordde hij, dat men, om daar over te oordeelen, behoorde intezien de gantsche gelegenheid van het bewind van den Prins, en van de zaaken in derzelver omstandigheid, en vervolgens acht geeven op de navolgende redenen.

Dat wijlen zijne Hoogheid was geweest Kapitein Generaal en Stadhouder; dat die hem gebruikt had, niet als een geleend Officier, maar als Kolonel, Gouverneur en Ritmeester, om 's Lands troupen, die hem absolut waren aanbetrouwd, te geleiden, in eene Stad van 't Land: en waarom? om van die Stad te verkrijgen Audientie, die hem geweigerd was, en van welke weigering hij voorheen, in de vergaderinge van haare Hoog Mogende, geklaagt had, dat hij, in zijn ampt, als Stadhouder verkort was, en gezeid hadde, zulks ook alleen te begeeren tot herstel, (gelijk hij ook, in den Brief aan de Heeren van *Amsteldam*, gesteld had) om aldaar voortedraagen zaaken, die den dienst van 't Land be-

betreffende waren; maar niet tegenstaande dit alles, zeide hij, genomen dat men het zo kwalijk had willen duiden, als het nu bij veelen gedaan werd, zo verzocht hij evenwel Haar Ed. Gr. Mog. in aanmerking te willen neemen: vooreerst, dat al hadde hij het bevel van zijne Hoogheid geweigerd, en verzweegen, deze daarom van zijn voorneemen niet afgezien, maar hem zou beschuldigt hebben, zijnen *Militairen Eed* niet nagekoomen te zijn, en zig dus aan de zwaarste straffen, volgens krijgsgebruik, te hebben schuldig gemaakt. En in zo verre hij nog meer hadde willen doen, met aan te brengen aan Haar Ed. Gr. Mog. het geen hem zijne Hoogheid belast hadde, en dat zulks zonder bewijs (gelijk hij daar toe geen schriftelijk bevel gehad hadt, wijl hem alles mondeling was aangezegd) zoude hij van den Prinse als een Leugenaar en Lasteraar vervolgd, en door Haar Ed. Gr. Mog. als een uitzinnige aangezien zijn: en, behalven dit alles, bad hij, dat Haar Ed. Groot Mog. geliefden te gedenken, „ dat toen zijne Hoogheid, „ zelfs aan de volle vergadering, zijn voorneemen deed bekend „ maaken, door den Raadpensionaris, niemand van alle de gee„ nen, die het aanhoorden, een woord daar tegen gesproken „ had, maar dat alle de Leden toen met zwijgen dat werk schee„ nen te Consenteeren, dat hij, door de verbintenissen van zijne „ Militaire Ampten, zig daar in had moeten laaten gebruiken." En dus vertrouwde hij, dat men van hem niet zou konnen begeeren, iets 't welk de geheele vergadering niet had willen doen.

Wat het tweede point aangaat, het bespieden van de wallen der stad *Amsteldam*, daarop zeide *Sommelsdijk* het zelfde, het geen hier voor verhaald is, namenlijk, dat hij binnen een half uur was gereeden van de Herberg aan den Overtoom, tot buiten de Utrechtsche Poort, in genoegzaam dezelfde bewoordingen als boven zijn aangehaald; alleen met bijvoeging van noch last, noch gedachten daar toe gehad te hebben; en dat zijn weg door *Amsteldam* nergens toe gediend had, dan om de Marsch door de Dorpen gade te slaan, zo als hier boven gemeld is. Het derde point, wegens het gesprek met den Heer *van den Kamer* van *Haarlem*, behelst in substantie mede niets anders, dan het voorverhaalde; alleenlijk voegde hij 'er nevens, dat de Officier, hem door zijne Hoogheid genoemd, tegenwoordig in den *Haag*, en ook bereid was gestand te doen, dat hij niet alleen zodanigen

Brief

Brief aan zijne Hoogheid vertoond, maar ook nog verscheide andere van gelijken inhoud gezien hadt.

Deeze verklaaring, zeide hij, een kort en waarachtig verhaal te zijn van dat geene, wat hij tot nadere Informatie en Justificatie, zo van Haar Ed. Gr. Mog. als van zijn Persoon, gedacht had te moeten voordraagen, in hoope, dat daar mede genoegen zoude genomen worden; met aanbieding van nog nadere opheldering van zaaken, als men zulks begeerde.

De Staaten der Provintien, en bijzonder die van Holland, het gebeurde in 't voorige Jaar nog dieper willende inzien, brachten de Staaten van Friesland, voornamenlijk om Graaf *Willem* van dit snoer los te krijgen, ter Staatsvergadering in, een Concept van *Generaale Amnestie*; om hetwelk te smaaklijker te maaken; werd aan *Sommelsdijk* geraden, zig bij een uitdrukkelijk verzoek in dezelve te recommandeeren.

Hij onderwierp zig daar aan, zeggende eerst mondeling, dat hij met groot ongenoegen en verwondering verstaan had, dat al het geene hij in de vergadering van Haar Ed. Gr. Mog. gezegd en voorgedragen had, zo kwalijk verstaan en opgenomen was, even als of hij daar door had willen aanbieden, zijne zaak in rechten voor den Rechter te verdeedigen; daar hij nogthans verklaarde, geene andere meeninge gehad te hebben, dan om alleen met allen eerbied Haar Ed. Gr. Mog. welke hij hadde verstaan, dat door haare Kommissarissen zig informeerden op zijne Actien aangaande de Expeditie naar *Amsteldam*, de waare geschapenheid daar van zelfs te verklaaren, *met vast vertrouwen, dat hij daar mede* Haar Ed. Gr. Mog. volkomen voldoening zoude gegeven hebben: waarom hij goed vond, als nog voor deezen te verklaaren, zijne intentie niet anders geweest te zijn, als hier vooren verhaald is, en daar beneffens Haar Ed. Gr. Mog. ootmoediglijk te verzoeken en te bidden, zijn doen en zeggen niet anders te willen opneemen, en dienvolgens hem, nevens alle andere Officieren en Ingezetenen van deeze landen, die in 't werk van *Amsteldam* zijn gebruikt geweest, mede te begrijpen in de *Generaale Amnestie*, daar van hij verstond, dat met andere Provintien gehandeld werd. Dit voorstel werd gevolgd van een nader Request van deezen Inhoud:

Aan

„ *Aan de Ed. Groot Mog. Heeren Staaten*
„ *van Holland en Westfriesland.*

„ Vertoont met behoorlijke eerbiediging de Heere van *Sommelsdijk* zo ongelukkig te zijn, dat hoewel hij zijn best gedaan heeft, om door een oprecht en respectueus bericht, UEd. Groot Mog. te voldoen, aangaande zijn Emploij, in 't werk van *Amsteldam*, hij evenwel verneemt dat UEd. Groot Mog. noch daar van misnoegt blijven; soo bidt hij dan wederomme door deesen heel ootmoedigliijck UEd. Groot Mog. acht te willen neemen op den schuldigen plicht, en den *dwang van zijne Militaire bedieninge*, ende verzoekt ook dien volgende, op het onderdanigst, hem gelieven te begrijpen in de aanstaande *Amnestie*, met die verseeckeringe, dat hij daar door aan UEd. Groot Mog. te meer zijn en blijven sal

„ *Den aller ootmoedigsten en Gehoorsaemsten*
„ *Dienaar en Onderdaan.*

„ Was Onderteeckend.

„ C. VAN AERSSEN VAN SOMMELSDYCK."

'Er was reeds werkelijk een ontwerp van zulk eene algemeene Vergiffenis (*Amnestie*) gemaakt; en dewijl *Sommelsdijk* het voornaam beleid van den aanslag aan Graave *Willem* hadt toegeschreeven, drongen Friesland en Stad en Lande 'er des te ernstiger op aan; doch Holland, staande op het recht, om 't zelve te oeffenen, daar men 't goed vond, nam 'er geen genoegen in. Na dat evenwel de Ridderschap van Holland zig bij Friesland en Groningen gevoegd had, bewilligde Holland 'er in, op voorwaarde, dat *Sommelsdijk* zig voortaan uit de vergaderinge der Staaten onthield. Hij hier in bewilligd hebbende, werd, op den 19 Augustus 1651, de algemeene vergiffenis, zonder uitsluiting van iemand, met eenpaarige stemmen, vastgesteld, en in de volgende bewoordiging naderhand afgekondigd:

„ Men beloofde bij dezelve, nu noch nooit te zullen gedenken aan het geene in den voorleeden jaare voorgevallen was, en ver-

klaar-

klaarde, de besluiten van den vijfden en zesden van Maijmaand des gemelden Jaars, voor nietig, kragteloos en van onwaarde, zo wel als alles, wat in dezelve verrigt en ondernomen was, waarvan de blijken en overblijfzels uit de openbaare Registers geligt zouden worden.

Sommelsdijk overleed in 't Jaar 1662. Hij was getrouwd geweest met *Lucia van Walta*, dochter van *Pieter van Walta* en *Ida Donia van Harinxma*, bij welke hij verwekt had agt Kinderen: I. *François van Aarsfen*, Heer van *de Plaat*, welke, na het doen van eene agtjaarige reize door *Europa*, in den bloei zijns leevens, op een tocht van *Engeland* na *Holland*, in 't jaar 1659, ongelukkig omkwam. II. *Kornelis*, (zie het volgende Art.) III. *Petronella*, getrouwd met *Johan van Wevoort*, Heere van *Osfenberg*. IV. *Isabella van Aarsfen*, Gemalin van Hendrik, Graave van *Nasfau*, Heere van *Ouderkerke*, Veldmaarschalk der Troepen van den Staat, welke naliet zes Kinderen: 1. *Lodewijk van Nasfau*. 2. *Hendrik, Graaf van Nasfau*. 3. *Cornelis, Graaf van Nasfau*. 4. *Maurits, Graaf van Nasfau*. 5. *Isabella van Nasfau*, en 6. *Anna van Nasfau*. V. *Henrietta*, getrouwd met *François de Zoete de Laeke van Villers*. VI. *Anna*. VII. *Maria*. VIII. *Lucia*. De drie laatste zijn ongehuwd gestorven, en, volgens 't zeggen van *Auberij*, waren zij navolgsters van den beruchten *Labadie*.

Zie de *Hollandsche Merkurius* van 1650. Aitzema, *Zaaken van Staat en Oorlog*, III. Deel. bl. 588. 600. enz. *Herst. Leeuw*, 67-462. Auberry, *Gedenkschriften*, bl. 365.

Aarsens, (*Kornelis*) door den dood van zijnen Broeder *François*, in 't jaar 1659, de voornaamste erfgenaam van alle de groote Rijkdommen zijns Vaders geworden, heeft in huwelijk gehad de oudste Dochter van den Markgraave van *St. Andre Montbrun*, een man, die zig, door de beruchte bescherming van *Candia*, vermaard gemaakt heeft.

Wagenaar, in zijn XIII. Deel, bl. 210 en 211. een verhaal doende van den Zeeslag, tusschen de Hollandsche en Engelsche Vlooten, zegt: „ Dien zelfden morgen, was de Heer van *Sommelsdijk* in 's Lands Vloot gekomen, en had zig aan boord van „ het schip van den Luitenant-Admiraal *Tromp* begeeven, onaan-

„ gezien de *Ruiter* hem verzogt hadt, dat hij zig op zijn schip „ onthouden wilde: het welk (zegt hij verder) daarna, bij sommigen, vermoeden baarde, als of hij *Tromp* eenen raad was ko„ men geeven, die met 's Lands dienst niet wel bestaan kon." Onze Geschiedschrijver meldt niet, in welken rang of Karakter *Sommelsdijk* in de Vloot gekoomen was, en dien wij ook niet hebben kunnen opspooren. *Aitzema* zegt mede, zonder daar van iets te melden, in 't vijfde deel van de Zaaken van Staat, enz. bl. 807. „ De Heer van *Sommelsdijk* was mede gegaan op „ 't schip van *Tromp*, en wedergekomen, deed meest gelijk rap„ port (namelijk als het verhaal van den *Luitenant Admiraal van* „ *Meppel*, dat hij voor af had laaten gaan); hij voegt 'er nevens, „ dat op naam van *Aarssens van Sommelsdijk*, een relaas ten „ voordeele van *Tromp* gedrukt was, 't welk hij *Sommelsdijk* ont„ kend had, het zijne te zijn, en naderhand ontdekt werd, ge„ schreeven te zijn door den Heer *Kievit*, den Zwager van *Tromp*, „ wiens onheil hier door was aangevangen." De bovenstaande ingewikkelde beschuldiging word, derhalven, hier door weggenomen. —— Niet min ongunstig is de uitdrukking van *Wagenaar*, op bl. 338. van dat zelfde Deel, ter gelegenheid van 't Verhaal van eenige twisten, ontstaan over de verheffing der Leenen, tusschen die van *Holland* en *Zeeland*; hij zegt: „ *de Heer* „ *van* Sommelsdijk, *sedert veele jaaren uit de gunst der Staa*„ *ten van Holland vervallen, had die van Zeeland, die hem* „ *beter zetten mogten, te liever voor zijne Leenheeren willen* „ *erkennen, gelijk hij, inderdaad, gedaan had.*"

Men moet aanmerken, dat de Heer *Wagenaar* hier een misslag begaan, en Vader en Zoon voor één Persoon genomen heeft. *Kornelis van Aarssen*, die uit de gunst der Staaten van Holland vervallen was, gelijk hij het uitdrukt, was, gelijk wij, in 't voorige Art. gezien hebben, in 't jaar 1662 reeds overleeden; en dit geval, in den jaare 1668 voorgevallen, kan hem dus niet betreffen. —— En wat aangaat de Leenverheffing van de Staaten van Zeeland, hier toe geloof ik, dat *Aarssens* zeer groot regt had, om reden, dat de Heerlijkheid van *Sommelsdijk*, reeds als een Leên van Zeeland, bezeeten was door Heer *Adriaan van Borselen*, in 't Jaar 1466, gelijk wij, onder het *Artikel* BORSSELEN, nader zullen aanwijzen.

On-

Onder 't Art. van de *West-Indische Maatschappij* zullen wy breeder spreeken van *Suriname*; hier ter plaatze kunnen wij niet nalaaten, 'er melding van te maken, in zo verre het betrekking heeft op dezen *Kornelis Aarssens*. Nadat de Staaten van Zeeland, eenige Jaaren, in 't bezit van die Volkplanting geweest waren, besllooten dezelve, in 't Jaar 1682, die aan de West-Indische Maatschappij, voor een somme van twee honderd en zestig duizend guldens, over te doen, zo als ook, volgens Octroi van de Algemeene Staaten, op den 23 Sept. des gemelden Jaars, geschiedde. De Maatschappij, deezen last ter onderhouding voor zig te zwaar oordeelende, vond, in 't volgende jaar, geraaden, 'er twee derde deelen van af te staan; het eene derde deel werd door de Stad *Amsteldam*, en het andere door den Heer *Kornelis Aarssens*, Heer van Sommelsdijk, tot den zelfden prijs, overgenomen; behoudende echter de Staaten Generaal de oppermacht over de Volkplanting.

In 't Jaar 1683, trok *Sommelsdijk* naar Suriname, en aanvaardde de Landvoogdije over die Volkplanting; hij bouwde 'er twee Sterkten, welke hij van behoorlijke Bezetting en Oorlogsbehoeften voorzag. Niet veele jaaren na zijne aankomst, dat is in 't jaar 1688, ontstonden 'er eenige klagten over zijn bestier. De Hollanders zagen nu, dat zij eene verzekerde bezitting hadden, en meenden, dat de Volkplanting genoeg in bloei was, om haar te doen bestaan. *Aarssens*, daarentegen, meende dit nog verder te brengen; dan hier toe moesten de handen aan de ploeg geslagen worden. Deeze verschillende gedachten waren naderhand de oorzaak van zijnen dood. De pointen van bezwaar, eerst tegen hem ingebracht, bestonden hier in: I. Dat hij de Raaden der Justitie en Politie niet tijdig genoeg had aangesteld, en aangesteld zijnde, niet naar behooren gekend had. II. Dat de opgezetenen hooger door hem bezwaard wasen, dan volgens Oktroi geschieden mocht. III. Dat hij een Pakhuis voor zig hield, tot merkelijk nadeel der Kolonisten. IV. Dat 'er, door zijn bestier, een schip, voor rekening van eenige bijzondere Directeuren, uit Ierland, geladen met gezouten Ossen- en Varkens-vleesch, geland was, welke mondbehoeften, volgens Oktroi, uit Holland komen moesten. V. Dat *Aarssens*, tegen het oogmerk der Staaten, twee Roomsche Geestelijken in de Volkplanting had laaten komen. VI. Dat hij

hij den eenen boven den anderen begunstigde in 't waardeeren van de suiker. — Men vind aangetekend, dat *Aarssens*, op de klagten der Staaten, over deeze ingebrachte bezwaaren, zijn gedrag, in veele opzichten, veranderd had; doch het vuur, dat onder de assche smeulde, kreeg eerlang lucht, en borst, alte deerlijk voor hem, in ligte vlamme uit. Gebrek aan toevoer van volk uit Nederland noodzaakte den Gouverneur en Soldaat de handen uit den mouw te steeken. De laatsten, die, gelijk wij gezegd hebben, zig verbeeldden, dat de Kolonie genoeg opbracht, om hen te doen bestaan, klaagden aan *Sommelsdijk* over het slaafachtig werk, 't geen zij moesten doen, en eischten meer verteering. Toen zij, op het inbrengen van deeze klagte, zo als zij meenden, met te veel strengheid, werden afgezet, liepen zij naar huis, en haalden hun geweer. *Aarssens*, in plaats van hen te ontzien, meende door zijn gezag hen te kunnen temmen, en ontmoette hun, in plaats van goede woorden, met den Sabel in den vuist, en sprak hun aan, op een zeer ernstigen toon. De Soldaaten gaven bijna allen te gelijk vuur, en troffen hem zodanig, dat hij, na het ontvangen van zes-en-veertig wonden, op den 19 Julij des gemelden Jaars 1688, op eene jammerlijke wijze het leeven liet. De Heer *T. Pistorius* heeft, achter zijne Beschrijving van Suriname, een omstandig verhaal van dien moord nagelaaten, van welks omstandigheden en gevolgen wij ons op 't Art. *Suriname* bedienen zullen. Zie hier de Beschrijving van 't Karakter, ons door zijn Ed. van den Heer van *Sommelsdijk* opgegeeven: „ Zijne Excellentie (zegt hij) was een uitmeemend vriend van God „ en Godsdienst, en was daaglijks bedagt om door zijn eigen „ voorbeeld, zijne onderhoorende de waare eerbied hier voor in „ te boezemen, en als een Baak hun de beoeffening van alle Kristelijke deugden aangenaam en eigen te maaken; en de geenen, „ die hem hier in meest volgden, waren zijne beste vrienden, „ onaangezien haar staat, geslacht of sexe; in tegenoverstelling „ was hij een vijand van alle baldadigheid, ongebondenheid en „ ontucht, en ging deeze ondeugden met een mannenmoed, in „ grooten en kleinen te keer. Zijne voornaamste pooging bestond „ verder, eene verandering onder de Militaire te maaken, welke „ grootendeels in alle spoorloosheden versoopen laagen; des schuikte hij alom den overdaad, en inzonderheid in 't gebruiken van

„ on-

„ onmatige spijs en drank, als de baarmoeder van ongeregelde
„ wellusten zijnde, en speende hun met een matiger, doch tef-
„ fens voldoenend onderhoud; en bij dit zocht hij hun door eene
„ geduurige bezigheid, van alle ongebondenheid aftetrekken."
Gelukkiger, derhalven, ware hij geweest, indien hij, op den raad
van Prinse *Willem den III*, in Holland ware gebleeven, dan zig,
door zijne naauwgezetheid, ten prooij voor de muitzugt te stellen.
Hij had ter vrouwe *Margareta du Puys*, *Marquisinne van St. André Montbrun*, bij welke hij verwekt had vier Kinderens:
1. *Alexander*, *Heer van Plaat*. 2. *François*, (zie het volgende Art.) 3. *Maria* en 4. *Carel*.

Zie *Hollandsche Merkurius* van 't Jaar 1688. R. DE HOOGE, *Spiegel van Staat*, II. Deel, bl. 84.

AARSSENS, (*François*) Zoon van den zo even gemelden *Kornelis Aarsſens*, bekend onder den naam van de Heer van *Chatillon*. In 't Jaar 1689 was hij Luitenant ter Zee, onder het Collegie ter Admiraliteit van *Amsteldam*, en verkreeg verlof van de Algemeene Staaten, tot het doen van eenen keer naar *Suriname*, tot het bijeenverzamelen van de nalatenschap zijns Vaders. Doch hem trof hier insgelijks een deerlijk ongeluk. Want na dat eenige Fransche Oorlogschepen, in 't gemelde Jaar, op de Engelschen *St. Christoffel* veroverd hadden, wendden zij het, met tien schepen, naar *Suriname*, (alwaar, na den dood van gemelden *Aarsſens*, de ondergezaghebber *Scherpenhuizen* was aangekomen,) om de Hollanders, ware 't mogelijk, van daar te jaagen. De nieuwe Bevelhebber, kennis van hunne aannadering gekregen hebbende, deed alles, (gelijk wij, onder 't Art. *Suriname* en dat der *Westindische Maatschappij*, nader zien zullen) om hen wel te ontvangen. De Heer *François van Aarsſen*, toen reeds Heer van *Sommelsdijk*, bevondt zig, op dat tijdstip, om de bovengemelde reden, in *Suriname*; het gebied voerende over eene Batterij, laadde hij, in zijnen ijver, zelf het geschut; doch, zo als hij ten tweeden maale hier mede bezig was, trof hem het ongeluk, dat het stuk afging, eenige stukken van zijne vingeren wegnam, en hem deerlijk in 't aangezicht kwetste; nogthans werd hij, na verloop van eenigen tijd, van zijne wonden gelukkig geneezen. Naderhand bekleedde deeze *Sommelsdijk*

 den

den rang van Vice Admiraal, bij het Collegie van *Amsteldam*; in welke waardigheid hij, in 't Jaar 1721, met een Esquader van agt Oorlogschepen, tegen de *Algerijnen*, naar de Middelandsche Zee gezonden werd, zonder echter in dien kruistogt iet merklijks te verrichten. Gelijken kruistocht deed hij in 't Jaar 1724. In 't Jaar 1726, gelukte het hem, op diergelijken togt, na eenige onderhandelingen, op den agtsten van de maand September, den vrede te sluiten, op voorwaarden, die voor den Staat niet onvoordeelig waren; waarna hij, met de vloot, naar het Vaderland te rug keerde. Met een vloot van twaalf schepen bevond hij zig, in 't Jaar 1729, nevens de Engelschen, onder hunnen Admiraal *Wager*, welke beide vlooten alleen verzameld scheenen, om de Spanjaarden eene vreeze aantejagen, wijl van de gedreigde landing niets gebeurde.

In 't Jaar 1712 was hij in Huwelijk getreeden, met *Maria van Aarssen van Werenhout*, en had bij haar verwekt 5 Kinderen: 1. *Anna Margareta*, 2. *Elizabeth Louisa*, 3. *Henrietta*, 4. *Cornelis*, die stierf 1624. 5. *François Cornelis*, gebooren 25 Aug. 1725.

Zie de *Hollandsche Merkurius* van 1689, bl. 59 en 60. *Staat der Nederl.* I. D. bl. 538. SUIKER, *Algemeene Geschiedenissen*, II. Deel, VIIIste tijdbestek, bl. 423. *Vaderlandsche Historie*, VIIIste deel.

AARSSEN, (*Jonkheer* FRANCOIS CORNELIS, *Baron van*) Heer van Sommelsdijk, Ooltjesplaat, Bommel en Craaijestein, beschreeven in de Ridderschap en Edelen van Holland en West-Friesland, Generaal Major en Colonel van een Regiment Infanterij, zedert 't Jaar 1766. en

AARSSEN, BEYEREN (A. N. *Baron van*) Heer van den Dorpe en Lande van Voshol, Meeteren en Triangel, Colonel bij 't Regiment Guardes Infanterij, Hoogheemraad van Delfland, enz. zedert 1767. Van het aanzienljk geslacht van *Aarssen*, zijn deeze beiden nog in leeven.

AART, een Dorp, onder 't Panderschap van Herwen, niet verre van gemelde *Herwen*. 'Er zijn 'er, die meenen, dat van dit

Aart,

Aart, onder den naam van *Arenacum*, en *Arenatium*, in de reistafelen van *Peutingerus* en bij *Tacitus*, gewag gemaakt word. In de schatting, die, in 't Jaar 1547, over geheel Gelderland geslagen werd, droeg *Aart* 170 Gl. - : - 5¼ penningen. Voorheen had dit Dorp een eigen Predikant; in 't Jaar 1609 werd aldaar beroepen *Hubertus Liesselius*; en in dat zelfde Jaar *Henricus Ebberus*; 1615 *Christophorus Reusnerus*; *Henricus Bucherus* 1621; *Casparus Rosa* 1621. Doch, in 't Jaar 1627, werd het vereenigd met *Herwen*.

Staat der Nederl. III. Deel, bl. 256. ALTING, *Germ. Inferior. Not.* T. 1. pag. 8. HOUVE, *Handv. Chronijk*, I. Deel, fol. 78.

AARTSBERG, of *Heer-Aartsberg*, en ook *Bergambacht*, is de naam van een oud en adelijk kasteel, geleegen onder *Berg-Ambacht*, niet verre van de rivier de Lek. Volgens het algemeen gevoelen, werd het gesticht door Heer *Aart*, of *Aarnout van Arkel*, op eenen Berg; waarom de Heeren van *Aartsberg*, in sommige oude brieven, Heeren *van den Berg* genaamd worden. Het hooge rechtsgebied, 't welk aan de Heeren van *Zuilen van Nieveld* (waar van in 't volgende Art. zal gesproken worden) plagt toe te koomen, is, in 't Jaar 1624, door de Staaten van Holland gelost. Naderhand is dit adelijk huis overgegaan aan 't geslacht van *van der Kapelle*, in Gelderland. Zie breeder van dit *Aartsberg*, of *Heer-Arentsberg*, 't welk zig, in 't Jaar 1734, volgens een daar van uitgaande Prent, in een goede gedaante vertoonde, *Berg-Ambacht*.

OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuid-Holland*, bl. 376. 411. SMITS, *Schatkamer*, bl. 5. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.* fol. 1212. *Oudheden van 't Bisdom Utrecht*, III. Deel, bl. 390.

De TWEE AARTSBERGEN, waarin gelegen het Dorp van Aartswaart op de Mase, worden in sommige oude Brieven genaamd Hartswaarde, of Hereswaert, op den Alm. De genoemde Ambachten hebben, in 't Oosten, Op alm en Voorensaterwaart, mitsgaders het Riviertje de Middelt; ten Zuiden, de Oude Mase; ten Westen zijn ze gescheiden door de Alm en de Mase, waar van

Almvoet zijnen naam heeft; in 't Noorden de Alm, en daar tegen over Eenkerk, Emesteijn en Almvoet; zijnde de voorz. twee Ambachten groot 703 morgen.

Zie VAN DER DYK, *Handv. van Zuid-Holland*, bl. 37.

AARTSBERGEN, (*Willem van Nijveld*, *Heer van*) heeft zig, in 't Jaar 1566, ten tijde van den algemeenen Beeldenstorm, zeer berucht gemaakt. Daar word verhaald, dat *Wesfel van Boetselaar*, Heer van *Asperen*, welke, reeds eenigen tijd te vooren, in zijne steden had laaten prediken, de Beeldstormers, door de Waterpoort, achter zijn slot, in de stad *Asperen* zou hebben binnen gelaaten; waarna zij alle de Kerken en Kloosters aldaar zouden geplonderd hebben; en verder, dat zij, die deezen moedwil pleegden, deezen Heer van *Aartsbergen*, die toen Drosfaard van Kullenburg was, aan hun hoofd hadden; welke, ten dien einde, door eenen *Wesfel*, natuurlijken Zoon des Heeren van *Asperen*, derwaarts zoude ontboden zijn. Wat hier van zij, en hoe hij mogelijk zig hier in, door een verkeerde drift, moge misgrepen hebben, of niet; dit is ten minste zeeker, dat hij in de Sentenцien van *Alba* beschuldigt werd; „ dat hij zig nevens andere sectarissen bevonden heeft, in den Thuijn van eenen *Fransch van Noth*, buiten de stad *Schoonhaven*, en daar zijn Kind heeft „ doen doopen, Psalmen in de Kerk gezongen, en Aalmoesen „ vergaderd:" alle zaaken, bij dien Tijran ten hoogsten strafbaar. Verder word hij daarin genoemd, „ een groot Sectaris, „ van 't getal der Verbonden Edelen, die hun verderflijk en oproerig verbond getekend hebben, en ook oorzaak geweest zijn „ van 't breeken der Beelden, in de steden *Utrecht*, *Culemborg*, „ *Vianen* en *Asperen* voorgevallen, en zelfs de Breekers in de „ voorsz. steden aangevoerd, en in 't Klooster der Predikheeren „ in *Utrecht*, geduurende het breeken, groote smaat aangedaan „ heeft, en zelfs de overste van 't Klooster gedreigt, indien hij „ zijn valsche leere, (zo hij zeide) niet wilde herroepen, dat „ men haar alle zoude dooden; dat hij van *Delft*, op zijnen wagen, een Predikant tot Schoonhoven gebracht heeft; de Kapel, „ bij zijne Voorvaderen te *Aartsbergen* gesticht, heeft doen afbreeken, en dat hij berugt is geweest, van dubbele soldij, onder de Soldaaten van *Brederode*, te *Vianen* gehad te hebben."

De

De Indaaging, het Bannisſement en de Confiscatie zijner goederen waren geteekend, den 8 Januarij 1568. Dat *Aartsbergen*, echter, de handen van deezen wreeden vervolger heeft weeten te ontkomen, blijkt, om dat hij gevonden word onder die geenen, welke, in 't Jaar 1572, door *Willem den Eerſten*, naar Engeland gezonden waren, om te beproeven, of 'er mogelijkheid ware, de Koninginne de belangen van den Prinſe en de Staaten te doen omhelzen; waarin echter de afgevaardigden niet naar wensch ſlaagden.

NB. Deeze *Willem van Nijveld*, Heer van *Aartsbergen*, moet niet vermengd, of voor den zelfden Perſoon gehouden worden met een anderen, van welken wij nader melding zullen maken, onder 't Art. van *Nijveld* (Jonkheer *Willem van Zuilen* van)

Zie *Vader. Hiſt.* VI Deel, bl. 187 en 466. *Sententien van Alba*, bl. 151. 153 en 154.

Aartsbergen, (*Alexander van den Kapelle*, Heer van) *Boedelhoff* en *Merveit*, Lid der Ridderſchap van 't Graafſchap *Zutphen*, Gekommitteerde ter Vergadering van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Richter der Stad en des Ampts van *Doesburg*. Na dat ons Vaderland, na dien langduurigen en bloedigen Oorlog met Spanje, eindelijk den zo lang gewenschten vrede, in 't Jaar van 1648, verkreegen had, werd gantsch Nederland, kort daar na, ontrust, door inwendige ſtaatsverſchillen, die bijna van de allergevaarlijkſte gevolgen, en helaas! niet dan van een al te langen duur, geweest zijn. Bekend is de twist, die 'er ontſtond, tusſchen de Provintie Holland, ter eener zijde, en zijne Hoogheid Prins *Willem den II*, en de Staaten der andere Provintien, ter andere zijde, wegens de vermindering van 's Lands Krijgsmacht, waarop de eerstgemelde ſterk drong, en waar tegen de anderen zig met ernst aankanteden. Op eene andere plaats zullen wij gelegenheid vinden, deezen gantſchen twist in zijn geheel voorteſtellen. Met een woord merken wij hier aan, dat die van Holland beſlooten, negen-en twintig Vaandels onbetaald te laaten, waar tegen de Algemeene Staaten ſtrijdende bevelen gaven, en teffens tot het doen eener bezending aan de ſteden van Holland; welke veel gerugt maakende bezending ook deezen

Heer van *Aartsbergen*, in dit gedeelte onzer Vaderlandſche Geſchiedenisſen, befaamd gemaakt heeft. Zijner Hoogheid, die zig aan 't hoofd derzelve begeerde te ſtellen, werden toegevoegd, of door hem uit de Algemeene Staatsvergadering gekoozen, de Heeren *Aartsbergen*, *Maregnault*, *Renswoude* en *Klant*, en uit den Raad van Staate, *Aſperen*, *Lukasz* en de Theſaurier Generaal *Brasſer*. *Dordrecht* was de ſtad, daar men het op aanleidde, om dezelve eerst, en daarna de andere ſteden, tot eensgezindheid met de Algemeene Staaten en zijne Hoogheid, te brengen. Hier werd aan zijne Hoogheid en bijhebbende Heeren, in den vollen Oud-Raat, het verzochte gehoor toe geſtaan, op vertooning van 't Patent, of algemeenen Brief van hunne Hoog Mog. welke van deezen inhoud was:

Erentfeſte, Eerzame, Vroome, Lieve, Bezondere!

„ Al[illegible]o wij hebben verzocht ſyne Hoogheid, ende Gecom„ mitte[illegible] uit het middel van onſe vergaderinge, als ook uit den „ Raat van Staate deſer Vereenigde Nederlanden reſpective, d'E„ dele Erentfeste, Hoochgeleerde ſeer discrete Heeren, van „ *Aertsbergen*, *Mauregnault*, van *Renswoude*, *Clandt*, van „ *Aſperen Lucasz.*, en den Theſaurier Generaal *Brasſer*, om „ aan Ul. voor te draagen ende te repreſenteeren eenige poincten „ van aanbelang, den dienst van den lande in 't Generaal als ook „ Ul. ſtadt, ende by Conſequentie ende reflexie den goeden in„ zetenen van dien Concerneerende; ſoo hebben wy nae voor„ gaande en rype deliberatie goetgevonden, Ul. mits deeſen vrunt„ Ernſtelyk te verzoeken, dat dezelve gelieven ſyne Hooggemelde „ Hoogheyt, als oock de opgemelte Heeren onſe Gedeputeerden „ te verleenen ſpoedige Audientie, ende toeſtaan volkomen ge„ looff als ons ſelven, mitsgaders hun ten ſpoedigſten op derzel„ ver aenbrengen te laten wedervaaren vruchtbarig antwoord ende „ Reſolutie, waar toe ons verlaatende" enz."

De Heer van *Aartsbergen* was het, door welken het ſchriftelijk voorſtel der Bezendinge ter vergadering werd voorgeleezen, behelzende; „ Dat de Staaten van Holland den ſtaat in groote „ verwarringe gebracht hadden, door uit eigen hoofde eenige „ Kompagnien Ruiterij en Voetvolk afte danken, onaangezien de „ an-

„ andere Gewesten, zig tegen zulk een bedrijf, als strijdende „ met de Unie, ernstelijk hadden aangekant; dat de afgevaardig- „ den der Sad *Dordrecht* in deeze bijzondere afdanking hadden „ bewilligd, schoon zij recht strijdigen last van de Wethouder- „ schap hadden ontvangen; dat deeze onderneeming van eene „ enkele Provintie den Prins en den Raad van Staate te meer „ bekommerd gemaakt heeft; om dat 'er de verbreeking der „ Unie, 't bederf van den Staat en van de Ingezetenen, en bij „ gevolg de ondergang van den Hervormden Godsdienst uit te „ duchten was; dat men hierom, tot deeze bezending besloten „ had, aan welker hoofd de Prins zig wel had willen stellen, om „ met zo veel meer nadruk en vrugt voor te draagen, wat de „ voorouders, ter liefde van de belijdenis der waare Leere, had- „ den willen ondergaan. Dat *Willem*, Prins van *Oranje*, uit „ medelijden met 's volks elende, de gewesten in de wapenen „ geholpen, en als tot een lighaam vereenigd had; dat deeze ver- „ eeniging den Staat ontzachlijk had gemaakt voor zijne vijanden, „ en ge-eerd bij al de waereld; maar dat de eerste jaaren van den „ Vrede dien nu met eene verandering dreigden, die de rust zou „ stooren, zo men gedoogde, dat de gewesten den band braken, „ die hen vereenigd hield. Dat de Raad van Staate, om zulks „ voor te komen, eenen staat van 't Krijgsvolk, welk in de be- „ zettingen vereischt werd, aan de gewesten gezonden had; doch „ dat Holland dien niet had willen aanneemen, weigerende zelfs „ in onderhandeling te komen met de andere gewesten. Dat hier „ op eene bijzondere afdanking van een groot deel Krijgsvolk „ gevolgd was, onaangezien zulks door eenige voornaame Leden „ van de Vergadering van Holland zelve was tegengestemd. Dat „ de Prins en de Raad van Staate hier op te rade geworden wa- „ ren, om zulk een ongewoon gedrag, door ongewoone midde- „ len, tegentegaan; onder welke men geen bekwaamer had kon- „ nen uitvinden, dan het doen eener bezending aan de steden. „ Dat men niet twijffelde aan den bezwaarden staat der geld- „ middelen van Holland, doch dat de andere Gewesten, in 't „ zelfde geval waren. — Dat een Krijg van omtrent een Eeuw, „ het Land in deezen staat gebracht, doch de Landzaaten te ge- „ lijk de dierbaare Vrijheid verschaft had, welke zij nu genoten. „ Dat men Holland verlichten moest; doch dat de Bondgenoo-

„ ten,

„ ten, hier toe eenpaarig behoorden te bewilligen. — Ten be-
„ sluite, werd de Wethouderschap van *Dordrecht* verzocht, acht
„ te willen slaan op dit alles, onscheidbaar te willen blijven aan
„ de *Unie*, en te willen herstellen, het geen strijdig daar tegen
„ gedaan was."

De Propositien, daarna gedaan, in de steden van *Gorichem*, *Schoonhoven*, *Rotterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Leiden*, liepen bijna op een en 't zelfde uit; dus zullen wij ons hier alleen tot *Dordrecht* bepaalen, om dat in 't verhandelde aldaar de meeste tegenstand ontmoet, of, zo men liever wil, de naam van *Aartsbergen* daar inzonderheid, en bijzonder in onze Vaderlandsche Historie, gemeld word; en ten dien einde, als een Authenthiek stuk, hier in voegen, de *Memorie* van 't geene bij zijne Hoogheid, en Haar Hoog Mog. Gedeputeerden, geresolveert, en, te *Dordrecht*, mondeling geproponeerd is, den 10 Junij, 1650. Vervolgens zullen wij het verhaal van onzen *Vaderlandschen Historieschrijver* ter nederstellen, en eindelijk het geen de Heer van *Aartsbergen*, in zijne *Gedenkschriften*, zelve heeft op 't papier gebracht, mededeelen: op dat de Leezer in staat zij, hier van een volledig begrip te vormen. De gemelde Memorie was van den volgenden inhoud:

„ Sijne Hoogheit ende de Heeren haer Ho. Mo. Gedeputeer-
„ den, tot de besendinge aen de steden van de Provintie van
„ Holland, hebbende tot Dordrecht ontvangen, delatoir ant-
„ woord, op de eerste propositie aen den Outraed gedaen, heb-
„ ben bevonden, dat daer mede haer Ho. Mo. Resolutie ende
„ oogmerk niet alleen in die stadt, maer ook bij gevolg in an-
„ dere steden vruchteloos zoude werden gestelt, ende ondertus-
„ schen, de separate Licentieeringe ende reductie van 's Lands
„ militie haer effect soude gewinnen. Ende daer over naer voor-
„ gaende deliberatie goedgevonden, te versoeken nieuwe Convo-
„ catie van den outraed; ende dese geoptineert hebbende, te ver-
„ toonen, dat sijn Hoogheijt en de Heeren Gedeputeerden niet
„ gezint waren te prejudiceeren de souverainiteit, Rechten ende
„ Liberteit van de Provintie van Holland, ofte Leden van dien,
„ over 't formeeren ende inbrengen van Provintialen advijzen,
„ maer veel eer dezelven te helpen Conserveeren, met ende door
„ het maintien van de algemeene *Unie* der Bondgenooten. Edoch

„ al-

„ alzo de gezamentlijke Bondgenooten, bezorgden verbreekinge „ van de *Unie*, in de beginzelen van den Vrede door feparate „ Casfatie, en de reductie van 't gemeene Krijgsvolk, ende daer „ uit niet dan zwarigheit ende onheil te gemoet zagen, dat haar „ Ho. Mog. goetgevonden hadden, tot weeringe van dit schandelijk kwaat, in fijn geboorte, de leden dezer Provintie recht „ te doen informeeren, ende dezelve ferieuslijk te vermaanen, „ tot het devoir, daar aan zij gehouden zijn, uit kragte van de „ *Unie*; ende dat daeromme zijn Hoogheid ende zij Heeren Ge- „ deput. uit de name der Bondgenoten verzogten den Outraet „ dezer Stede, als mede part hebbende in de *Unie*, en 't wel of „ kwalijk vaaren van het Lant, dat zij willen helpen repareeren „ de Contraventie, tegen de *Unie* geschiet; met applicatie van „ het 22ste Art. van de *Unie*, en de Observantie daar op gevolgt. „ Ende tot dien einden helpen kontinueeren, de betaaling van de „ Gelicentieerde militie, tot dat de Provintie over 't stuk van de „ Casfatie foude wezen vergeleeken, met verklaaringe, dat men „ niet en zoude vertrekken voor en aleer, dat men dezen aan- „ gaanden hadden bekomen positive ende cathegorische ant- „ woord, ofte, dat men genoodzaakt zoude wezen, andere tale „ te gebruiken. Alle het welke bij den Heer van der *Capellen* „ *van Aartsbergen* uitgesprooken ende met redenen ende exem- „ pelen daar toe dienende, bekleedet is geworden; bedankende „ de Heeren van den Outraat, uit naam van zijne Hoogheid, en „ de Heeren Gedeput over haer Achtb. verklaaringe, van dat zij „ willen onverbreekelijk verblijven bij de *Unie*, ende verzoeken- „ de, dat dezelve dien volgende effectivelijk helpen repareeren „ de inbreuk in de *Unie* geschied, door Provisioneele betaalinge „ van de gelicentieerde militie, alzo daar in geen beswaar of „ prejudicie de Heeren Staaten van Holland en de Leden van „ dien aangedaan wierde, zijnde de separate Casfatie een Contra- „ ventie van de *Unie*, ende alsulks bij de *Unie* voor nul ver- „ klaard."

„ Waarop alzo den Outraat afgetreden is geweest, laatende „ zijne Hoogheid ende de Hr. haar Ho. Mo. Gedeputeerden ver- „ blijven, gelijk voorgeslaagen ende verzocht was, in de plaatse „ van Audientie, ende wederomme naar gehoudene deliberatie „ binnen gestaan; heeft den Outraat bedankt, zijn Hoogheid en- „ de

„ de Heeren, haar Ho. Mo. Gedeputeerden, ende verklaart op
„ 't geproponeerde satisfactie aan zijne Hoogheid, als haren Stad-
„ houder, edoch getoond misnoegen te hebben over iets van 't
„ geene gerepresenteerd was, en verwijgert aan te wijzen, waar
„ uit misnoegen procedeerden, onaangezien den Outraat bij de
„ Heeren haar Ho. Mo. Gedeput. instantelijk verzocht wierden,
„ daar van staande Vergaderinge te willen openinge doen, ende
„ in verder Kommunicatie komen.

„ De toegeseide antwoort ende satisfactie door Gedeput. uit
„ den Outraad aan zijn Hoogheid gebracht wesende, is bevon-
„ den, dat deselve was strekkende, tot bevorderinge van Provi-
„ sioneele betaalinge van de gelicenticeerde militie, ende alsulks
„ onnodig geweest vorder instantie te doen, of andere Tale te
„ spreeken, die andersints gebruikt ende geëxpliceert zoude zijn
„ geweest, naar 't geene zoude voorvallen, ende andersints ge-
„ oordeeld was over een te komen met den Teneur van de *Unie*,
„ ende onderhoudinge van dezelve, zonder daar onder eenige
„ komminatie of feijtelijkheid, begrepen te hebben."

„ Hier van heeft zijne Hoogheid ende Heeren haar Ho. Mo.
„ Gedeputeerden ten versoeke van den Heer van *Aartsbergen*
„ bovenstaande resolutie en verhaal bij geschrifte doen stellen,
„ met verklaaringe, dat bij dezelve in de voorsz. mondelinge
„ Propositie niet anders is gezeid geweest, als 't geene Con-
„ form was, onse intentie ende de letter van 't 23ste Art. van
„ de *Unie*."

Actum in 's Gravenhage 10 *Augustus, Ao.* 1650.

(Get.) G. P. D'ORANGE, *en verder*
Gemelde Heeren Gedeputeerden.

In het XII. Deel zijner *Vaderlandsche Historie*, verhaalt de Heer WAGENAAR het volgende, ten opzigte van het tweede gehoor: „ *Aartsbergen* verklaarde toen, in eene Aanspraak, die
„ den Oud-Raad, scherp, bitter en onverdraaglijk voorkwam,
„ dat zij niet uit de stad zouden gaan, enz." Doch deeze vinnige aanspraak, gelijk hij verder meldt, deedt geen vrucht altoos. De Regeering van *Dordrecht* antwoordde, „ dat zij zig zeer ge-
„ belgd

„ belgd hield, over de fcherpe en dreigende woorden, met wel-
„ ke *Aartsbergen* hun bejegend had; dat zij zig, deswegen, in
„ alle gelegenheden, gevoelig zouden toonen; en dat voor zo
„ verre hij ook tegen de opperfte magt en vrijheid van de Provin-
„ tie, en tegen de goede meening der fteden, waar uit zij be-
„ ftaat, hadt gefproken, zij, daar van, ter naaster Dagvaart,
„ verflag zouden doen, en herftelling vorderen."

Dus fchreef de Heer *Wagenaar*, volgens het geleide van zijnen gids; welke vraagbaak, voor hem en voor eenen ieder, die ten dien tijde gefchreeven had, tot onwederfpreeklijke getuige van zijne gezegden zou gediend hebben. En wie zou niet hebben moeten befluiten, uit de aangehaalde woorden van gemelden *Wagenaar*, dat *Aartsbergen* een van die geenen geweest was, die uit Partijfchap, of onbezonnen ijver, *Prins Willem den II* tot dien zo roekeloezen als dwazen ftap, het gevangen neemen der bekende zes Heeren, en 't daarop gevolgde beleg van *Amfteldam*, aangeraden had?

Daar het, ondertusfchen, in laatere tijden, gebleeken is, dat de meer gemelde Heer *Wagenaar* zelve overtuigd is geweest, dat men den Heere van *Aartsbergen* te kort deed, met hem te be-fchouwen, of gelijk te ftellen met hun, die, in verwachting van aanzien en voordeel, als laage zielen en verachtelijke flaven, 's Land Vrijheden en Voorrechten aan de Heerschzugt en drift van een *Eminent* hoofd opofferden; en hij de loflijke edelmoedigheid gehad heeft, daar de ftukken, tot 's mans verdeediging ftrekkende, toen hij zijne Vaderlandfche Historie fchreef, hem te laat waren ter hand gekomen, 'er naderhand, in zijne Befchrijving van *Amfteldam*, gebruik van te maken, en aan te toonen, met bewijzen, die vrij voldoende zijn, dat de Publieke Schrijvers en Registers van dien tijd het verrigte van den Heere van *Aartsbergen* zeer partijdig hebben befchouwd, zo gebiedt ook onze pligt, dat geen te melden, 't geen verder kan dienen, om *Aartsbergens* eere bij het nageflacht te zuiveren.

Dat men den Heer van *Aartsbergen* niet te houden hebbe, voor eenen dier kwaade raadslieden, die zijne Hoogheid hebben aangefpoord tot het gevangen neemen van de Leden van Staat, zal blijken, als men 's mans eigen woorden hier op naflaat. —

„ Ik wierde (zegt hij) tusfchen negen ende tien uuren ontbo-

„ den

„ den bij den Prins, die mij zeide, *gij zult wel gesurpreneert*
„ *zijn, als ik u sal zeggen, wat ik gedaan hebbe, verhaalende daarop het arrest ende desſein.* Ik verſchrikte, als ik het „ hoorde, alzo ik nooit zin hadde, dat men tot extremiteijten „ behoorde te koomen; ook dikwils zijne Hoogheid hadde gezeid, als ik bezorgde, dat zijn inclinatie daartoe ſoude mogen „ ſtrekken, dat 't ſelve ondienſtig was, ende vermengt met zijn „ ruijne ende verlos (verlies) van autoriteit, die éénmaal vervallen wezende niet wederom opgericht zoude kunnen worden; „ ende bij zo veer (zegt hij verder) dezelve mij klaarlijk van „ zoodanige voornemen hadde geſprooken, ſoude noch ſterker „ aengeraden hebben, om daer toe niet te willen komen." — En verder: „ Dat het een al te harde en vooruitſiende reſolutie „ was, ende dat ik die ſake ſoude moeten refereeren aan mijne „ principalen, kunnende daer noch voor noch tegenſpreken."

Hier uit blijkt ten klaarſten, dat dit bedrijf in geenen deele door de bewerking van den Heere van *Aartsbergen* is geſchied; ja uit 's mans gedenkſchriften, en uit de woorden van den Heer *Wagenaar*, zien we zelfs, dat zijn Ed. en andere Gedeputeerden van Gelderland zeer ſchoorvoetende gekomen zijn tot de gewigtige Commisſie en Reſolutie van den 5 Junij, en zig daar toe niet dan met moeite lieten beweegen. En wat de andere taal aangaat, die hij gezeid had te zullen voeren, wanneer die van *Dordrecht* niet aan de hand kwamen, deeze zou alleen beſtaan hebben, in eene vraag, door den Prins te doen, aan ieder lid van den Oudraad: „ Wat men dagt, dat volgens het vier en twintigſte Lid „ der Unie behoorde gedaan te worden, omtrent zulke Leden, „ die nog zwarigheid maakten?". — Ook ziet men, in de aangeweezene ſchriften, dat *Aartsbergen*, in plaats van den Prins in zijne roeklooze onderneeming te ſtijven, hem geraden hadde, dat hij alleen in de overige ſteden zoude gaan, en hen Gedeputeerden naar den Haag laaten vertrekken, om verſlag te doen, alzo hij om hunnent wille onaangenaam was, doch dat hij (de Prins) daartoe niet wilde verſtaan; en zelfs, dat *Aartsbergen* het hart hadde, om zijne Hoogheid te *Dordrecht* te keer te gaan, zeggende tegen den Prinſe, (als die zeide: als die van *Dordrecht* niet wel wilden, ſo ſoude hij moeten ſien, wat in zijn briefken van Authoriſatie ſtondt,) „ *dat is eene ſaake, daar de Gecom-*
„ *mit-*

„ *mitteerden van haar Ho. Mo. niet in te seggen hebben, dat* „ *gaat u Hoogheit alleen aan; ons officie bestaet alleen in mid-* „ *delen van inductie.*"

Niet minder is de Heer van *Aartsbergen* verdacht geweest, kennis gehad te hebben van 't vermaarde beleg van *Amsteldam*, waar van wij, op 't *Art.* WILLEM DE II, omstandig handelen zullen. Hier zullen wij den Heer van *Capellen van Aartsbergen* zelven hooren spreeken. Zijn Ed. drukt zig hier over aldus uit:

„ De Heeren Gecommitteerden van Holland ter vergaderinge „ van Haar Hoog Mog. voorgesteld hebbende, dat men zijne „ Hoogheid zoude verzoeken, om te komen van *Amsteldam*, „ alwaar dezelve met eenige Troupes lag, om in 's *Gravenhage* „ bij te woonen de Deliberatien van Haar Hoog Mog. die deeze „ gelegenheid van tijden was vereischende, zijn de Gedeputeer- „ den van Gelderland afgetreden, in de Ordinaris Vertrekkamer, „ en zijn present geweest, de Heeren van *Bronchorst*, *Verbolt*, „ *A. van der Cappellen* en *H. van der Cappellen* tot *Rysselt* „ (Broeder van *Alexander*) *H. van Dort*, *Raesvelt*, *Hugens* „ ende *Ommeren*. Onder andere discoursen, ende woorden al- „ daar gebruikt, zijn eenige van dezelven, tegens behooren „ ruchtbaar gemaakt, ende aan andere buiten dezelve Heeren ge- „ rapporteerd geworden, ende daar in verdraait de intentie ende „ woorden van *Alexander van der Cappellen*, dewelke gezeid „ en gesustineerd heeft gehad, dat men die sake soo desperaet „ niet mochte houden ende stellen; daar was noch wel middel, „ om bij accommodatie de swarigheit, die 't Lant scheen te dreij- „ gen, tot contentement ende gerustheit wech te neemen: ende „ dat men, om daer toe te komen, moste deputeeren eenighe „ naer syn Hoocht. ende dezelve versoeken, dat hij de troupes „ wederomme wilde senden in haer garnisoenen; dat de Provin- „ tien moesten treden tot effectueele Cassatie, geven wat conten- „ tement aen Hollant, ende te gelijk ook die van Hollant moes- „ ten aenneemen den staet van oorloge." —

Onder het raadpleegen, voerde *A. v. d. Kapellen* den Heere *R. Hugens* te gemoete: „ Hoe sijt gij nu soo bekommert met de „ Stadt Amsterdam? Ik hebbe tot meermaelen, wel hooren seg- „ gen, dat het goet ware, dat Amsterdam mochte gedwongen „ wor-

„ worden, siinde haere magt ende Regeeringe bedenkelik voor „ de andere leden ende Provintien." — Deze woorden, zegt *Aartsbergen*, zijn verkeert opgenomen, als beduidende niets anders, als of *Alex. van der Kappellen* hadt gezegt: „ Mijn Heer „ *Hugens!* gij weet wel, dat 'er geresolveerd is, Amsterdam met „ kracht van wapenen te dwingen." — Hier uit werd het besluit opgemaakt, dat *Alex. van der Kappellen* kennis hadde van de Resolutien voorsz., en als zodanig oorzaak was van 't beleg van *Amsteldam.* Dis is mij, (tekent hij verder aan,) alzo voorgekomen op den Landdag binnen *Nymeegen*, alwaar *A. de Bye* mij uit goede meeninge vraagende, of ik zulks aan *R. Hugens* hadde gezegd; daarop ik vreemd toehoorende, voor antwoord gaf: „ dat ik geen kennisse hadde, dat elders t'eeniger tijd geresolveert zoude zijn Amsteldam te dwingen; ende alsuks zodanig „ rapport niet anders konde houden, als voor een openbaare leugen; hielt ook voor schelmen ende oneerlicke luiden, die mij „ sulks nagaaven." — Verhaalende te gelijk naar mijn beste onthoud, 't gene tusschen ons gepasseert was, zeggende daarop de Heere *de Bye:* „ dat luidt anders, als mij voorgekomen was; „ ik hebbe *Hugens* ook wel dergelijke propoosten hooren voeren."

De Heeren van *Bronkhorst* en *Verbolt*, (voegt *Aartsbergen* hier tot bevestiging bij,) bij mij gevraagd wezende, of zij hebben gehoord de voorsz. aansprake aan *Hugens*, invoegen die gerapporteert was, verklaaren alle beide, niet gehoord te hebben, dat ik zoude gebruikt ofte gezegd hebben het woord *Resolutie.*

Dat de voorslag van *Aartsbergen*, om zijne Hoogheid te verzoeken, de Troepen van voor *Amsteldam* te doen delogeeren, en wederom in haare Garnisoenen te zenden, niet alleen zijn beslag kreeg, is bekend; maar teffens weet men, dat tot het doen dezer bezending, onder andere Heeren, ook de Heer van *Aartsbergen* benoemd geweest is. —

Hoe de Heer van *Aartsbergen*, verder, in 't behandelen van Staatszaaken, en wel op de berugte groote vergadering, naa 's Prinsen dood, zig gedragen heeft, is bekend uit 's mans eigen *Gedenkschriften*, welke wij verschuldigd zijn aan *Jonkheer Robbert Jasper van der Cappellen, enz.* welke dezelve, ter verdediging van den goeden naam zijns Oud- Over-Grootvaders, in 't licht ge-

gegeeven heeft, en die ons hier, en verder in andere zaaken, ter opheldering onzer *Vaderlandsche Geschiedenissen*, nog dikmaals te stade zullen komen.

Uit deze dan overgenomen hebbende, het geen wij dienstig oordeelden, ter opmaaking van 's mans Levensschets, zullen wij zijne afkomst daar uit mede ter nederstellen.

Onzeker is de nette tijd van zijne geboorte; de Heer van der *Cappellen* stelt denzelven in 't tijdperk tusschen de Jaaren 1590 en 1600. „ In 't Jaar 1616 (zegt zijn Ed.) den 30 van Oogstmaand, is hij, Jonker *Alexander van der Cappellen*, in den echt verbonden, met Jonkvrouwe *Emelia van Zuilen van Nijevelt*, dochter van *Fredrik van Zuilen van Nijevelt*, Heere van *Aartsbergen*, *Berkoude*, *Utenéng*, enz. wiens Vader, *Willem van Zuilen van Nijevelt*, in de geschiedenissen voorkomt, als een der voornaamste en eerste Tekenaars van 't Verbond der Edelen, Ao. 1566. Zie ZUILEN VAN NYEVELT."

„ Door welk Huwelijk de Heer *van der Cappellen*, na den dood van zijnen Schoonvader, geworden is Heer van *Aartsbergen*. Zijn sterfdag heb ik niet kunnen ontdekken, (zegt de meer gemelde Heer *R. J. van der Cappelen*,) dan dit wist zijn Ed. dat hij in 't Jaar 1656. overleden is, en begraaven te *Bergambacht*."

Hij was de jongste Zoon van Jonkheer *Gerlach van der Cappellen* en *Margaretha Schimmelpenninck van der Oijen*; zijn Vaderlijke Grootvader was *Hendrik van der Cappellen*. Van deezen als ook van *Gerlach van der Cappellen*, en deszelfs broeder *Hendrik*, en anderen van dit geslacht, zullen wij nader spreeken, onder 't ART. CAPPELLEN, en als dan ook melding maaken van eenen *Gerlach van der Cappellen*, *Heere van den Dam*; enz.

't Geslacht der *Van der Cappellens* dus daar latende, om tot onzen *Alexander* weder te keeren, dient hier nog te worden bijgevoegd, dat hij van zijnen Vader *Gerlach* eene opvoeding ontvangen had, overeenkomstig zijnen staat en geboorte, en, tot meerdere jaaren gekomen, een gedeelte van zijnen Leeftijd besteedde in vreemde gewesten, en voornamelijk in Frankrijk. Omtrent het Jaar 1620 van daar te rug gekoomen, maakte hij, in 1621, een aanvang van zijne Staatkundige en andere aantekeningen, waardoor hij, schoon nog geen aandeel in 's Lands bestier hebbende, door zijnen vader gelegenheid had, om de gewigtigste,

ſte, zo binnen- als uitlandſche zaaken te leeren kennen. — Hoewel de belangen der Hervormde Kerke van harten toegedaan, was hij, nogthans, geen van dezulken, welke, door een onbezonnen ijver, alles daar aan zochten op te offeren. Groot was evenwel zijne zorge voor 't behoud der voorregten en vrijheden, en hij dus een hater van hun, die dezelven, om eigen belang of kleinmoedigheid, ten prooije gaven. Doorkneed in de gebreken van ons ſtaatsbeſtuur, kende hij ook tevens de moeilijkheid, die 'er aan vast was, om hetzelve te verbeteren. Uit liefde voor zijn Vaderland, was hij het Huis van *Oranje* zeer toegedaan, zonder evenwel een ſlaaf te worden van de begeerten en driften dier Vorsten. Door den jongen en al te vuurigen *Prinſe Willem den II* de gevolgen zijner onbezonnene onderneemingen, daar 't pas gaf, onder 't oog te brengen, toonde hij, deszelfs waare vriend te zijn; waar van hij, meer dan eens, openlijke blijken gegeeven heeft.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hiſt.* XII. Deel, bl. 70, 71, 74, 89. en de daar aangehaalde Schrijvers. als: AITZEMA, WICKEFORT, enz. *Amſteldam*, in fol. III. Stuk, bl. 504. en 505. In 8vo. XIII. Stuk, bl. 274 — 281. *Gedenkſch.* II. Deel, Voorreden XXXI—XLV. bl. 265, 286, 87 — 91, 455 — 458.

AARTSHERTOG. Zie *Albertus*, *Ernestus*, *Mathias*.

AARTSWOUDE, ook bij zommigen *Eertswoude* genaamd, is een Baljuwſchap en Dorp, behoorende onder de Stad *Hoorn*. Meermaalen vind men, in oude brieven, 't woord *Aarts* veranderd in *Eerts*, als: *Eerts Biſchop*, *Eerts Diaken*, *Eerts Hertog*. Bij *Goudhoeven* en anderen, wordt de naam van dit Dorp, niet *Aarts*, maar *Eerstwoude* geſpeld. Ook plaatst hij 't zelve onder *Medenblik*, waar van het twee uuren geleegen is. Anderen zijn van gedachten, dat de naam van dit Dorp zijnen oorſprong verſchuldigd is aan eenen Heer *Aart*, uit een voornaam Westfrieſch geſlacht afkomſtig; dat deeze bezitter zoude geweest zijn van een Woud, en daar aan, door deezen Heer *Aart*, een Dorp zoude gehecht zijn. In de naamlijst der *Predikanten* word het mede *Eertswoud* geſpeld, op welken naam 'er meer van zal gezegd worden. Dit *Aartswoude* behoort thans aan Vrouwe ANNA AR-

NOL-

NOLDINA, Baronesse van *Boetselaar*, Douariere van *Wassenaar*, *Starrenberg*, Vrouwe van *Maaslandsluis*, enz.

Zie HALMA, enz.

AASEN of *Asae* en *Asen*. Onder deeze benaming werden de Goden der *Deensche* en andere Noordsche volken verstaan, gelijk blijken kan uit het verbod van *Bisschop Maarten*, om dezelven te eeren; want aldus zegt hij: „ 't Is de manier in deeze Landen, op de gastmaalen, ter gedachtenisse van *Thorer*, *Odijn*, en andere ASEN, bekers te drinken; deze manier wil ik door u hebben afgeschaft, en ingesteld dat 'er voortaan ter mijner gedachtenisse zal gedronken worden: want, zegt hij, het is behoorlijk, dat die oude manier worde afgelegd."

Zie ALKEMADE, *Nederlandsche Dischplegtigheden*, II. Deel, bl. 159.

AASDOMS-RECHT, in tegenoverstelling van *Schependoms-recht*, eene oude benaming, welke tot nog toe in gebruik is gebleeven. Niettegenstaande de vereeniging van Holland en Westfriesland, heeft dezelve het verschil in de wijze van eenige rechten, en bijzonder in het versterfrecht, niet op een gelijken voet kunnen brengen; blijvende ieder gedeelte, onverzettelijk, bij zijne oude gewoonte. Dus volgt het eene gedeelte van *Holland* het *Zeeuwsche Schependoms-recht*, en een ander gedeelte het *Friesche Aasdoms-recht*; 't welk voornaamlijk plaats heeft in *Noordholland*, *Kennemerland*, *Amstelland*, *Gooijland* en *Westfriesland*, als 't naast aan *Friesland* grenzende. Men volgt hier het spreekwoord: *Het naaste bloed, Beurt het goed*; welverstaande, dat het nedergaande bloed gaat voor het opgaande, en 't opgaande voor zijlingsche magen. Zo wel in 't *Aasdoms-*, als in het *Schependoms-recht*, zijn, door de Overigheden, volgens aanwijzing van *H. de Groot*, verscheiden veranderingen gemaakt. — Wat den Oorsprong van de benaming van dit recht aangaat, dient men te weeten, dat eertijds de Schout in *Friesland* het recht vorderde, maar dat het vonnis bij de buuren geweezen werd. Doch vermits deeze in het Recht niet allen even bedreeven waren, en men gebonden was aan veele zeden en gebruikelijke woorden, die men niet mocht te buiten gaan, hadden zij, tot hunnen Voorzitter en be-

bestierder, eenen, welken men *Azing* noemde, die ook wel een gebuur, doch ervaarener dan de anderen was. In de oude *Friesche* Wetten en Rechten, droeg hij den naam van *Aesga*, 't welk bij ons *Azig* betekent. De oorsprong van dit woord *Azig*, of *Azing*, moet, waarschijnlijk, afgeleid worden van de verandering der letteren *Sut*, als kenbaar is uit *Water* en *Wasser*, *eten* en *essen* enz. gelijk dus, in de oude *Friesche* Wetten, de Rechters *Atten* genoemd worden, en nu nog in *Drenthe*, de drie- en twintig rechters, *Etten*. — *Aasdom* en *Aasdoms-recht* waren dus verkortingen van *Azigdom* en *Azigdoms-recht*. *Doem* betekende ook Vonnis. Doch hier bij moet nog worden aangetekend, dat men te *Rotterdam* en in *'s Hage*, zig naar 't *Schependoms-recht* schikt; volgens welk recht het goed moet gaan van daar 't gekomen is; dat is aan den Vader en Moeder van den overledenen, indien zij beiden nog in leeven zijn; doch een van beiden gestorven zijnde, geheel aan de bestorvene zijde, eerst aan Broeders en Zusters, en voorts aan derzelver kinds-kinderen, bij plaatsvulling; en beiden gestorven zijnde, aan weerskanten, evenveel, op gelijke wijze. Bij ontstentenis van Nakomelingen van Broeders en Zusters, komt het goed aan Grootvader en Grootmoeder van beide zijden, en na hun aan Oomen en Moeijen, en derzelver afkomelingen. Dit recht volgde men van ouds in *Zuid-Holland* en in 't *Land van Voorne*. — In 't Jaar 1580, trachtte men, door eene Politike Ordonnantie, dit tweederlei recht op een eenparigen voet te brengen; meest helde men over tot het *Schependoms-recht*. Ook kwam men zo ver, dat in een gedeelte van deeze Provintie, deeze Ordonnantie werd aangenomen. Aan *Haarlem*, *Leiden*, *Amsteldam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Woerden*, *Naarden*, *Monnikendam*, *Medenblik*, *Muiden*, *Purmerend* en *Weesp*, en dus aan veertien beslooten steden, en de daartoe behoorende Dorpen en gehugten in Noord Holland en West-Friesland, na het emaneeren van 't Plakaat droog gemaakt, en dus aan *Texel*, *Vlieland*, *ter Schelling*, *Wieringen* en andere aan de Zuider zee liggende plaatzen; verder, de *Beemster*, *Purmer*, *Schermer*, *Heer-Huigenwaart*, *Wieringerwaart* en de *Zijpe*, &c. als mede aan de Steden, Heerlijkheden en Dorpen, onder het *Dijkgraafschap van Rijnland*, in 't land van *Woerden*, en beoosten of benoorden *Rijnland*, en 't land van *Woerden*

den in Holland geleegen, uitgezonderd *Waddiksveen*, *Boskoop*, *Reewijk*, *Sluipwijk*, *Bloemendaal* en *Middelburg*: aan alle deeze werd, volgens Plakaat van 18 December 1599, toegestaan, in veele deelen, zig aan het oude of *Aasdoms-recht* te houden. — Te *Rotterdam*, en in *Schieland*, heeft, volgens eene bijzondere vergunning van den 23 December 1604, het recht van plaatsvullinge, in de zijdelingsche erffenissen, nog twee graaden verder plaats, dan in andere oorden, daar men zig aan de Politike Ordonnantie houd. Het gaat hier, namelijk, niet als elders, niet slegts tot de afkomelingen van de Oomen en Moeijen des overleedenen, maar ook tot de afkomelingen zijner Oud-Oomen en Moeijen. In de Landen van *Arkel* en *Heusden*, heeft nog een bijzonder versterfrecht plaats, schoon men 'er zig meest aan de gemelde Politike Ordonnantie houdt.

Zie VAN DER HOUVE, *Handvest Kronijk*, I. Deel, bl. 78-89. H. DE GROOT, *Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleerdh.* II. Boek, bl. 169. *Groot Plakaatboek*, III. Deel, bl. 502. I. Deel, bl. 343. 347. VAN LEEUWEN, *Roomsch Holl. Recht*, III. Boek. XIII. Deel, No. 9. bl. 10-267. J. VAN DER EYK, *Handv. van Zuid Holl.* bl. 89.

AATH, eene kleine doch sterke stad in *Henegouwen*, aan de Rivier de *Dender*, welke daar midden door loopt, zes uuren van *Doornik*, en vijf van *Oudenaarden* en *Mons*. Naadat deeze stad, in 't Jaar 1667, door de *Franschen*, was ingenomen, werden de Vestingwerken, door den vermaarden *Vauban*, merkelijk verbeterd. Tegenwoordig is zij voorzien van agt bolwerken, even zo veele Halve-Maanen, verscheiden goede buitenwerken en eene diepe Gragt. Verder word dezelve, door met hooge boomen beplante wallen, zodanig beschut, dat men 'er naauwlijks meer dan den spits van den toren van kan zien. De stad heeft drie poorten, behalven die van den ouden Ringmuur der stad, die tot Pakhuizen gebezigd worden. Weinig nut heeft *Aath*, ter haarer bescherminge, van 't oude Kasteel. Volgens verdrag van den *Nijmeegschen* vrede, gaf *Frankrijk* de plaats wederom over aan Spanje; doch, na den dood van *Karel den II*, Koning van *Spanje*, *Aath*, nevens andere Nederlandsche plaatzen, met *Fran-*

ſche troupen bezet zijnde, werd het, in 't Jaar 1709, door de Bondgenooten, ingenomen, onder bevel van den Veldmarſchalk *Ouderkerk*. In 1716 is deeze ſtad weder aan de Keizerlijken ingeruimd. *Aath* is zeer volkrijk, doch de gebouwen zijn niet zeer fraai. Niet verre van *Aath* is eene Vrouwelijke *Abtdije*, in 't Jaar 1126, door *Ida*, Weduwe van den Heere *Chivres*, geſticht. Veele voornaame mannen heeft *Aath* voortgebracht: onder anderen *Willem Mecerus*; *Willem Montan*; *Petrus Gudelinus*; *Julius Fosſetier*; *Jean Briard*; *Aarnout* en *Johan Lenſeus*, en verder *Johan Leuellard*, die, in 't Jaar 1610, eene beſchrijving van deeze ſtad heeft doen uitgeeven.

Het zal niet ondienstig zijn, hier een weinig omſtandiger te ſpreeken van 't inneemen deezer ſtad, in 't Jaar 1709. De Koning van *Frankrijk* had den Hertog van *Vendome* de magt gegeeven om het bevel over de Krijgsmagt te voeren, en, gelijk hij zeide, in derzelver harten, den geest van onverzaagdheid en ſtoutmoedigheid, zo eigen aan de *Franſchen*, weder te ontvonken. Doch die Generaal vond de Legers in *Vlaanderen* niet in de vereischte geſteldheid, om zijnen roem, dien hij in *Italie* behaald had, ſtaande te houden; dus moest hij *Meenen* zien winnen, en *Aath* aan de Bondgenooten overgaan.

Na dat de *Franſchen Kortrijk* hadden verlaaten, en *Dendermonde* genoodzaakt was, zig mede overtegeven, beſlooten de Bondgenooten hunnen glorierijken Veldtocht voor dat Jaar te eindigen, met de belegering van deeze ſtad. Naadat de manſchap, die het beleg van *Meenen* hadt bijgewoond, zig bij het Leger verzameld hadt, trok de Hertog van *Marlborough* over de Schelde; aan eene andere bende, onder den gemelden Veldmaarſchalk van *Ouderkerk*, werd deeze onderneeming betrouwd. JOHAN WILLEM FRISO, Prins van *Oranje*, verzelde hem; deeze vatte post op de Pachthoeve van *Beaumont*, aan den voet van de hoogte voor *Aath*, van waar hij de ſtad, van tijd tot tijd, ontrustte. De Loopgraven werden geopend den 20 September, tusſchen de *Dender* en de beek van *Chambron*, zonder dat de belegerden zulks eerder, dan laat in den nacht, ontwaar werden. Op den 24 begon het geſchut, met groot geweld, te ſpeelen; doch de ſterkte van 't muurwerk was oorzaak, dat het, in 't begin, weinig uitwerking deedt. Eindelijk werdt, in twee ſtormen, de Con-

Contrescharpe bemagtigd. Naadat 'er bres geschooten was, beval de Gouverneur den Grave van *St. Pierre*, den 1 October, de Chamade te slaan. Doch vermits de Heer van *Ouderkerk* naar geen verdrag wilde luisteren, dan op voorwaarde dat de gantsche Bezetting zig krijgsgevangen moest geeven, beschouwde de Gouverneur dit als eene te harde voorwaarde. De belegeraars hier op, tegen den avond, hun vuur verdubbelende, begon hij, met het aanbreken van den volgenden dag, het optegeeven, om door storm niet overrompeld te worden.

HALMA, *Leven van* J. W. FRISO, I. Deel, bl. 201. 2 en 3.

AAXTERWYK, bij anderen *Auxwijk*, *Aaxwijk* en *Axwijk* genaamd, een der Waterlandsche Dorpen, behoorende aan de stad *Edam*, zeer gelijk aan twee andere Dorpen *Kwadijk* en *Middelie*. Veel verschil is 'er over den naamsoorsprong van dit Dorp. Daar zijn 'er, die meenen, dat dezelve afstamt van *Aax* of *Ax*, (een bijl); anderen, van een Persoon *Auwe*, een naam onder de Friezen niet onbekend, die hier zijn wijk genomen had, en dus gezegd *Auweswijk*; nog anderen, dat hij afkomstig is van eene groote menigte vogelen, *Aaxters* of *Exters*, die hier hunne wijk hadden, en in eene talrijke menigte op de boomen zaten. Schoon men niets met zekerheid bepaalen kan, schijnt, echter, dit laatste het aanneemelijkste gevoelen.

ZOETEBOOM, *Hist. van Waterland*, *pag.* 36 en 39.

AAXENS, een Heerenhuis, in de Grietenij van *Wonseradeel*, een tweede uur ten Noordoosten van *Gronterp*.

AAZ, of *Aesgraven*, was een zoort van Rechters, in den *Briel*, voor en omtrent het Jaar 1400. Zij werden gekoozen door den Baljuw en 't Gerecht; doch hij zelve verkoor zig 12 mannen, die men Ridders noemde. Het Ampt van deezen bestond, in het recht te spreeken en vonnis te wijzen, over de verschillen, die ontstaan mochten tusschen de Kabbeljauw visschers en andere, die zig geneerden met het vangen van Aas, ter bevorderinge van den Kabbeljaauwteelt nodig. De aanzienlijke neering, die voorheen in den *Briel* mede plaats had, maakte dit Rechterampt noodzaaklijk. Dus was de *Aax-*, of *Aaz-Graaf*, met zijne Ridders,

Rechter over de versche visch, of 't Kabbeljaauwwas. Zij moesten tevens toezien, dat de Staelliedeu, of Aasvangers, zo veel Aas verkochten, als tot voortzetting van de teelt noodig was. Ook was daar bij bepaald, dat de Kabbeljaauw van den *Briel* altoos, boven die van de Landen van *Voorne*, de voorkeur had, om reden, dat de eerstgenoemden de wateren van de laatstgemelden in pacht of huur hadden.

Zie ALKEMADE, *Beschrijving van den Briel*, in fol. bl. 271.

AAZING; zie de betekenis van dit woord, onder 't Art. AASDOMS-RECHT, hier boven.

ABBAGAR, ook *Abege* en *Abinga* genaamd, is een Dorp in de Grietenij *Wimbritseradeel*, bij de stad *Ylst*, in *Friesland*. Vóór de Hervorming behoorde het onder het Dekenschap van *Bolswert*; brengende de Parochiekerk op 90 Goudguldens, en 't Vicarisschap 58. Aan den Proost werden betaald 8 Schilden. Doch naa de Hervorming is het gecombineerd met, en word bediend door den Predikant van Oosthem. Met Oosthem en Fologare, staat het onder de Klassis van Sneek.

Zie *Kerklijke Oudh. van Friesland*, II. Deel, bl. 33. HALMA, ABBEGAE.

ABBEKERK; de Stede, die deezen naam draagt, bestaat uit de Ambachtsheerlijkheid van dien naam, waar toe behoort *Twisk*, *Midwoud*, en het noordelijk gedeelte van *Lambertschagen*. In 't Jaar 1741 werd zij aan de Regenten verkogt voor 5000 Guldens. Zij is gelegen in *Noord-Holland*, één uur van *Medenblik*. De tegenwoordige Regeering bestaat uit een Crimineelen en Civielen Schout; de aanstelling van den eersten staat aan de Staaten van *Westfriesland*, en van den anderen aan de Ambachtsheeren; verder uit 43 Vroedschappen, 2 Burgemeesters, en 9 Schepenen. De Vroedschappen worden gekooren, uit de meest gegoede burgers, door zes daar toe gemagtigde Rijkdommen, of Riggelmeesters, gelijk men hen hier noemt. Zij hebben de magt, om ieder Burger onder Eede aftevraagen, hoe veel hij gegoed is; waar van lijsten onder hen berustende zijn. Op Nieuwjaarsdag kiezen zij, uit de Vroedschap, negen Schepenen, waar van 'er drie te

Ab-

Abbekerk, drie te *Twisk*, en twee te *Midwoud* zijn, en de negende te *Lambertschagen*. De Vroedschappen kiezen twee Burgemeesters, welke, op de Rechtdagen, de voorzittende Heeren zijn, doch, in Crimineele zaaken, slegts eene raadgeevende stem hebben. Ook stellen zij, nevens de Vroedschappen, den Secretaris aan. Verder hebben zij 't recht van goed- of afkeuring, in het beroepen van een Predikant.

Ten aanzien van deszelfs bijzonderen Ban, of Rechtsgebied, is *Abbekerk* omringd van *Twisk*, *Benningbroek*, *Sijbekarspel*, *Opmeer* en *Lambertschagen*. De grootte word geschat op 507 Morgen, 305 en een halve Roeden Lands. Het getal der Huizen beloopt omtrent 90. Ook staat hier het Raadhuis van de Ambachtsheerlijkheid. Voorheen had *Abbekerk* eene Parochie, die door de Graaven van *Holland* begeeven werd; doch de bevestiging van den Parochiaan moest bij den Proost van *Westfriesland* gehaald worden. De Pastoor had 'er een woonhuis, en 9 morgen lands; welke, echter, belast waren met een deel in het onderhoud der dijken. De Kerk pronkt met een spitzen toren; in 't Jaar 1656, werd aan denzelven de eerste steen geleid. De Hervormde Godsdienst heeft hier al vroeg gebloeid; in 't Jaar 1572, werdt hier tot Leeraar beroepen *Rippertus Sixtus*.

In den Jaare 1658, werd *Abbekerk* zeer berucht, door het zonderling geval van AAGT GERMONTS, Huisvrouw van *Claas Nijszoon*, te vooren onbesprooken lieden, niet rijk of arm, en den Roomschen Godsdienst toegedaan. Volgens haar voorgeeven, hadt zij driemaal gekraamd; doch naderhand werd ontdekt, dat de eerste zogenaamde Vrucht bestaan had, in een opgemaakten Verkensreuzel; het tweede in een Kind, opgemaakt van oude lappen; het derde in een famenstel van Stokvisch en roode Kool, in plaatze van 't hoofd; de armen waren van Beulingen gemaakt. Het kon niet anders zijn, of de bijzondere manier, waar mede deeze baringen verzeld geweest waren, moest groote opspraak veroorzaaken: I) Omdat het altoos geschied was, zonder bijzijn van wettige getuigen. II) Omdat de gewaande Kinderen van geene buuren gezien waren, of mochten gezien worden; ja zelfs niet van de Moeder, die ze gebaard hadt, uitgenomen het eerste Kind, welk men voorgaf, een misgeboorte geweest te zijn. III) Omdat *Aagt*, in de twee laatste Kraamen, was geholpen, door

een

een zogenaamd Vroedwijf, haar onbekend, en door geen mensch buiten haar gezien. Dit gerucht was als een rollende sneeuwbal, die hoe langs hoe grooter word, en maakte dus ook de Rechters wakker. Na de begraaving van 't zogenaamde derde Kind, beslooten zij, de Kistjes te doen openen, en bevonden de daarin begraven zogenaamde Kinderen, zo als hier boven beschreven is. Hier op deed de Baljuw, *Johan de Mijst*, *Aagt Germonts*, die als nog de gedaante van eene Kraamvrouw had, in haar huis, door Gerechtsdienaars, bewaren, en, na verloop van zes weeken, in de gevangenis overbrengen. Alle de getuigenissen, die naderhand werden ingehaald, behelsden eenpaarig, dat geen der getuigen de zogenaamde Kinderen gezien had, of had mogen zien; waarom men in 't eerst onderstelde, dat *Aagt* nimmer gekraamt had. Doch eene verklaaring van twee beëedigde Vroedvrouwen en Buuren, behelzende, dat zij alle tekenen, die men aan eene Kraamvrouw gewoon was te ontdekken, bij *Aagt* gevonden hadden, uitgenomen het zog in de Borsten, bragt het vermoeden op de baan, dat de Kinderen, door haar ter waereld gebragt, vermoord, of anderzins door haar verduisterd waren; te meer, daar zij bij haare verklaaringen, wezenlijk gebaard te hebben, volhardde. De Man van *Aagt Germonts* verzocht meermaals het ontslag van zijne gedetineerde Huisvrouw, onder belofte van 't stellen van behoorlijken borg. De Baljuw, daarentegen, eischte, om van de gevangene nader bekentenis te bekoomen, van Schepenen vrijheid, haar tot scherper onderzoek te mogen brengen; doch deeze zig hier in bezwaard vindende, besllooten, alvoorens daar in toetestemmen, het Advis van kundige en onpartijdige Rechtsgeleerden inteneemen. Drie van *Amsteldam*, *P. Cloek*, *P. Bisschop* en *C. Hop*, adviseerden, dat 'er nog geen grond was, de gevangene op den Pijnbank te konnen brengen, om reden dat het nog niet in Rechten bewezen was, dat zij wezenlijk Kinderen gebaard, veel min dezelve mishandeld had. Twee anderen in 's Hage, *W. de Groot* en *Jacob van Strijen*, waren van gedachten, dat indien, na gedaan onderzoek en vergelijk van de Gevangene tegen de Getuigen, geen meerder verschooning, of zuivering voor de Gedetineerde kwam te blijken, men den Officier zijnen eisch behoorde in te willigen, en haar verzoek, van Provisioneel ontslag, te ontzeggen. Hier door raakten de Rechters, in deeze duistere

zaak,

zaak, het ſpoor nog verder bijster; en nog meer, omdat een Kerkelijk Perſoon zijne gedachten in geſchrift ſtelde, en de zaak dacht te brengen tot een werk des Duivels. Doch de Rechtsgeleerden brachten hier tegen in, de bekende ſpreuk, *a posſe ad esſe non valet argumentum*. De Rechters, om uit deezen doolhof te geraaken, hielden raad bij twee Rechtsgeleerden te *Hoorn*. Terwijl deeze bezig waren om hun advijs in gereedheid te brengen, vondt *Aagt* middel om de gevangenis te ontſnappen; doch vermids de Baljuw den man, als daar toe de hand geleend hebbende, in haare plaats deed ſtellen, was dit het middel, dat zij te rug kwam. Naadat het *Hoornſch* advis was ingekoomen, werd aan den Baljuw, volgens het oordeel van *P. A. Overwater* en *H. Gaarman*, vrijheid gegeeven, om *Aagt*, door eene gematigde tortuure, tot nader bekentenis van de waarheid te brengen. De Rechters hier toe beſlooten hebbende, bedacht, en bracht de gevangene weder een ander voorwendzel op 't tapijt; zij zeide, niet te gelooven, dat ze, de twee laatſte reizen, gebaard hadt; en dit dacht haar de waarheid te zijn, uit hoofde eener openbaaringe, haar in de gevangenis te vooren gekomen: welke verſchijning zoude beſtaan hebben, in die van 't onbekende Vroedwijf. Doch vermids haar verhaal, met dat van haaren Man, hieromtrent gedaan, niet overeenſtemde, beſlooten Schepenen eindelijk tot de Tortuure, welke aan haar, den 11 Maart 1659, werd te werk geſteld, zonder dat zij echter iets anders bekende. Eenigen tijd daarna eischte de Baljuw, dat de gevangene haare gebaarde Vrugt, 't zij levend of dood, zoude aan den dag brengen, en, bij gebreke van dien, gebracht worden ter plaatze, daarmen gewoon is Juſtitie te doen, om aldaar eerst geworgd en vervolgens verbrand te worden. Doch de Adviſen der Rechtsgeleerden, ten haaren voordeele, deeden de Rechters beſluiten, om in plaats van aan deezen geſtrengen eisch te voldoen, haar te vonnisſen, om met drie, ten dien einde te makene poppen, in haare armen, den tijd van een geheel of half uur te pronk te ſtaan, en verder te voldoen de kosten van de Procesſe, ter taxatie en moderatie van den Gerechte. Voor 't oog van eene menigte aanſchouwers, werd dit, op den 17 April, volvoerd. *Aagt* kwam, dien zelfden avond, weder in haar huis, bij haaren Man. Hoe vreemd nu dit ook ſchijnen moge, is ons echter nergens gebleeken, de re-

reden, waarom men dergelijke gewaande Kraamen heeft voorgegeeven. Een breedvoeriger verhaal hier van is te vinden, in een berigt der gantsche Proceduure, in 't licht gegeeven door den Secretaris *Jacob Landman*, onder den Tijtel, *Misgeboorte van 't Abbekerker Wijf*, in 8vo. 1661.

ABBEKERK, (Mr. *Floris van*) in leven, oud Presideerend Burgemeester en Raad in de Vroedschap der stad *Hoorn*, mitsgaders Commissaris der Pilotagie, en Gecommitteerde in 't Edel Mog. Collegie der Gecommitteerde Raaden, ter Admiraliteit in West-Friesland en 't Noorderkwartier, overleeden te *Hoorn*, den 15 Jan. 1748, in den ouderdom van bijna 73 jaaren.

N. Jaarb. 1748. bl. 136.

ABBEMA, voorheen eene Donatie of Stins in Friesland, te *Irnsum*, behoorende, als eene der zes Parochien, onder *Rauwerderhem*, een der Grietenijen in *Oostergo*. In den vernielenden tweespalt, tusschen de *Schieringers* en *Vetkopers*, werd dezelve, in 't Jaar 1462; door *Jancke Douwema*, als de laatsten toegedaan, na het winnen van een bloedigen Veldslag, geheel uitgeroeid. 't Edel geslacht van deezen naam heeft zig, zo door huwelijken als anderzins, vereenigd met die van *Oud Harinxma*, *Harinxma tot Ylst* en *Kinschot*.

WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland*, IX. Boek, bl. 271.

ABBEMA, (YDDE of EDO) Zoon van *Sipke Abbema*, Olderman te Sneek, verwekt bij *Rinck Baringa*. Hij trouwde met *Eedwer Popma*, en was, in 't Jaar 1566, Burgemeester te Sneek. In de Provintie *Friesland* is zeer bekend een Adelijk geslacht van *Abbema* te *Husum*. Op de Lijst daar van vind men gemeld *Hessel Abbema*, gehuwd met eene dochter uit het Adelijk huis *Oenema* te *Wirdum*, en gestorven 1454. Meermaalen is dit geslacht vermaagschapt geweest aan die van *Hettinga* en *Harinxma*, welken laatsten naam zommige takken van *Abbema* hebben aangenomen: doch op die Lijst vind men deezen *Ydde*, en nog eenen *Florentinus*, waar van *Winsemius* gewag maakt, niet; hierom is men van gedachte, dat deeze tot het zelve geslacht niet behooren. Wat hier van zij, *Ydde* behoorde tot het verbond der Edelen. *Popke*

Roor-

Roorda ſtelde hem de ſleutels van Sneek ter hand; waar uit blijkt, dat hij in groot vertrouwen bij de Landgenooten moet geweest zijn: en dit vertrouwen moest verzeld gaan met den haat van *Alva*. Doch, hij was hier tegen zo wel op zijne hoede, dat hij beſloot, zig in Friesland te houden, zonder aan de indaaging des Hertogs, om te *Antwerpen* te verſchijnen, gehoor te geeven. Met het Jaar 1572, beſloot hij, zig als een redder van het verdrukte en getrapte Vaderland te doen kennen. Onder anderen ondernam hij eenen aanſlag op *Leeuwarden*, die, echter, in dien tijd niet gelukte.

Volgens geſchrevene en medegedeelde Berichten van den Heer *E. M. van Burmania*, aan den Heer *J. W. te Water*, door mij overgenomen.

ABBEMA, een Lusthuis of State in de Grietenije *Idaarderadeel*, ten Z. W. van *Grouw*.

ABBENBROEK, bij verſcheidene Graaven, voor eene Hooge Heerlijkheid erkend, is geleegen ten Noorden van *Heenvliet*, ten Oosten van 't *Land van Putten*, ten Zuiden aan 't Zuidland, van den *Ouden Hoorn*, en ten Westen aan den *Nieuwen Hoorn*, in de landen van *Voorne*. De oude Rivier, die haaren loop eertijds ten Oosten van *Abbenbroek* had, naar de *Bornisſe*, deed deze Heerlijkheid en Dorp in welſtand toeneemen. Zommigen meenen, dat de naam moet worden afgeleid van het broekachtig of moerig land, 't welk daar gevonden word: anderen voegen daarbij, dat de oorſprong word afgeleid van den eigendom, welken de *Abt van Epternach* aan deeze landſtreek had; ſchoon 'er ook zijn, die dit zeer onzeker houden. De grootte van deeze Heerlijkheid word geſchat op 1803 gemeten 166 roeden. In 't Jaar 1745, telde men 'er 78 huizen, en 340 Ingezetenen, die zig geneeren met den Landbouw, de veehoederij, het maaken van Boter en Kaas, het bouwen van Vlasch en planten van Meede.—

Al voor 't Jaar 1235 vind men van deeze Heerlijkheid en derzelver Heeren gewag gemaakt; ten minſten leest men, dat Heer *Jan van Abbenbroek*, op een Steekſpel, te *Haarlem* aangeregt, door *Graaf Floris den IV*, tegenwoordig was. Doch het Geſlagtregister begint niet vroeger dan van 1350. —

'T Dorp

't Dorp van deezen naam ligt in 't Noordoosten van de Heerlijkheid, niet verre van *Bornisse*, in eene aangenaame gedaante, zijnde een langwerpig halfrond, versierd met fraai geschooren Lindeboomen, en een loopend water, welk door de *Bornisse* dagelijks ververscht word. Veel heeft *Abbenbroek* door den Oorlog geleeden, bijzonder in de twisten, tusschen de *Hoekschen* en *Kabbeljaauwschen*, en ook op 't einde van den *Spaanschen* Oorlog, in de Jaaren 1640 en 1644; in welk laatstgenoemde jaar, de Secretarij geheel door 't vuur verslonden werd; tot onherstelbaare schade van veele merkwaardige zaaken, en tot nadeel van het Dorp, 't welk voorheen veel uitgebreider was. De Kerk is een groot gebouw, voorzien met een dikken toren; zij was de Parochie-Kerk van den *H. Egidius*, of, gelijk anderen willen, aan de *H. Maagd Maria* toegewijd. De Burggraven van *Montfort* hadden hier een Kapittel gesticht, op den naam van den *Abt Egidius*, op den 11 Meij, 1483: ook waren 'er agt Kanunniken, de Deken daar onder gerekend, die een dubbele Prebende genoot. Het Kapittel van *Abbenbroek*, hoewel van Bisschoppelijke magt ontheven, werd, echter, door den Heer van *Hermale*, als Officiaal van den *Aartsbisschop van Utrecht*, in 't Jaar 1571, gevisiteerd. Verder telde men te *Abbenbroek* zeven Vikarijen. Zedert de Hervorming, is *Abbenbroek* gebragt onder de Klassis van *Voorn* en *Putten*, en behoort onder den Ring van *Putten*. De Predikant, die deeze plaats bedient, word onmiddelijk door den Heer van *Abbenbroek* aangesteld, die het oude Tractement, bij wijze van onderstand, aan 't Geestelijk Comptoir moet opbrengen. Uit de Naamlijst der Predikanten blijkt, dat de *Abbenbroekers*, al vroeg, de gezuiverde Leere des Euangeliums omhelsd hebben; reeds in den Jaare 1574, vindt men hier als Leeraar genoemd *Hermanus Geldreus*.

Ook ziet men 'er een fraai Rechthuis, in 't jaar 1645, door den *Graaf van Merode*, voor drie vierde, en den Heer *Nicolaas van Abbenbroek*, als gezamentlijke eigenaars dezer Heerlijkheid, gebouwd. Thans strekt het mede tot een woonplaats voor den Baljuw. Het Huis der *Heeren van Abbenbroek*, waar van in 't Jaar 1779 bezitter was de *Hoog Ed Geb. Heer* LUCAS WILLEM, BARON VAN ESSEN, enz. enz. enz., en aan wien de volstrekte aanstelling van alle hooge en laage Amptsbedieningen staat, is een aangenaam verblijf.

De

De eerste, welken wij, op de Geslachtlijst der Heeren van *Abbenbroek*, genoemd vinden, was *Jan van Abbenbroek*, welke leefde in 't Jaar 1235. Zedert ontmoeten wij niemand van dit Geslacht, vóór het Jaar 1350; deeze was insgelijks een *Jan van Abbenbroek*, wiens achter-kleindochter, *Katharina van Abbenbroek*, de Heerlijkheid overbracht aan *Boudewijn Hart van der Woert*; deeze was voorgegaan door *Jan van Abbenbroek Janszoon*, wiens Zuster was *Katharina van Abbenbroek*, Abtdisse van *Loosduinen*. Hij gewan Heer *Jan van Abbenbroek*, in 't Jaar 1410, die getrouwd was met Vrouwe *Margreta van der Maalstede*; verder Jonkvrouwe *Nathalia van Abbenbroek*, die Nonne te *Loosduinen* werd; *Gerrit van Abbenbroek*, (zie beneden) en *Hendrik*, die naliet Vrouw *Hadewijn*, voor een agtste deel Vrouw in *Abbenbroek*, en gehuwd met *Gerrit van der Hoeve*, Raad van *Hertog Philips van Bourgondien*, Graave van *Holland*.

Gerrit van Abbenbroek, Heer van *Abbenbroek*, werd gevolgd door zijne zo even gemelde dochter, *Katharina*, wier Echtgenoot, *Boudewijn Hart van der Woert*, in 1442, Schout van *Delft*, en Hoogheemraad van Delfsland was. Zijne nakomelingen namen den toenaam van *Abbenbroek* aan. — Hij gewan *Gerrit*, *Heer in Abbenbroek*, die, boven zijn vierde in *Abbenbroek*, in 't Jaar 1488, nog kogt, van *Joost van der Hoeve*, deszelfs achtste. In 't Jaar 1466, werd hij, bij afstand van zijnen Vader *Boudewijn Hart van der Woert*, Hoog-Heemraad van *Delfsland*; in 1486 was hij Baljuw van *Putten*; en in 1488, werd hij te *Dordrecht* Ridder geslagen. Ook was hij Ridder en Raad van *Keizer Maximiliaan*, en van *Filips van Oostenrijk*. Hij behoorde onder die geenen, welke de *Kabbeljaauwsche* partij waren toegedaan, en was, nevens zijn behuwd-broeder *Willem van Valkenstein*, in een gevecht, aan de Vaart bij Utrecht, in den Jaare 1481, door de *Hoekschen*, gevangen genomen. In 't Jaar 1489 tekende hij, met de *Rotterdamsche Hoekschen*, de overeenkomst, wegens de brandschatting van den Haag. — Hij stierf in 1494, geene Kinderen nalaatende, bij zijne huisvrouw KATHARINA, Dogter van *Floris van Boshuijzen*.

Uit het gezegde Huwelijk van *Katharina van Abbenbroek* en *Boudewijn Hart van der Woert* waren verder voortgekoomen: *Boudewijn*, en Vrouw *Helwig*, die zig in 't huwelijk begaf, eerst

met *Willem van der Oostende*, in Zeeland, bij wien zij gewan *Cillis*, die trouwde met *Hillegond van Boshuijzen*, en daar na met *Willem van Valkenstein Simonsz.*, Baljuw van *Voorn*, die bij haar verscheiden Kinderen verwekte; wijders *Adriana van Abbenbroek*, die zig in huwelijk begaf met *Willem van Foreest*, en éénen Zoon naliet.

Gerrit van Abbenbroek, zonder Kinderen overleden zijnde, volgde hem zijn broeder, *Boudewijn*, tweede Zoon van *Boudewijn* en *Katharina*. Deeze had in huwelijk Vrouw *Natalia van Geersdijk*, *Volkaarts* Dogter, uit welk huwelijk zijn voortgekomen: I. *Boudewijn*, Ridder, die in huwelijk had *Magteld van Diemen*, en zonder Kinderen stierf. II. Jonkvrouw *Helwig*, Nonne te *Delft*. III. Vrouw *Katharina*, Echtgenoote van *Jan van Dorp Kornelisz.* IV. *Maria van Abbenbroek*, en V. Vrouw *Kornelia*, getrouwd aan *Adriaan van Dorp*, broeder van *Jan*, bij wien zij Kinderen heeft nagelaaten. *Boudwijn* stierf 1487, en werd gevolgd door zijne Dogter,

Maria, die gehuwd was aan *Jan van Scharrenberg*, Heere van *Spieringshoek*; uit welk huwelijk gebooren werden, *Evert*, die Kanunnik in den *Haag* en te *Abbenbroek* was, en *Gerrit*, die zijn Moeders toenaam aannam. Deeze, te weeten,

GERRIT, HEER VAN ABBENBROEK, had tot zijne eerste Vrouw N. N. bij welke hij verwekte: I. *Jan van Abbenbroek*, die ter Vrouwe had *Wilhelmina van Zevender*, *Willems* dogter, zonder Kinderen gestorven. II. *Jan van Abbenbroek*, de Jonge, Kanunnik aldaar. III. Vrouw *Maria van Abbenbroek*, getrouwd met *Kornelis van Wijngaarden*. Tot zijn tweede Vrouw had deeze Heer *Gerrit*, *Magdelena van Berg*, te *Delft*, waar bij hij verwekte: I. *Claas van Abbenbroek*, II. *Boudewijn*, die in Huwelijk had *Barta Storms*, te Delft. III. *Alijd van Abbenbroek*, gehuwd met *Nicolaas Kamerling*, Raad in 's Hage, die eenen Zoon, *Gerrit Kamerling*, naliet. Heer *Gerrit van Abbenbroek* stierf 1551, en werd gevolgd door

CLAAS VAN ABBENBROEK, die stierf, in 't Jaar 1607, nalatende een Zoon, mede CLAAS genaamd, die, voor een vierde deel, Heer van *Abbenbroek* was, en zig in Huwelijk begaf met Vrouwe *Maria van der Nijenberg*, *Kornelis* Dogter, uit welk Huwelijk mede een Zoon, CLAAS VAN ABBENBROEK, nableef. De overige

rige drie vierde deelen, van welke gemelde *Claas* geen bezitter was, zijn gekoomen aan de Huizen van *Montfoort*, *Borsselen*, *Merode* en laatst aan die van *Alewijn*. 't Wapen van *Abbenbroek* is een witte Broek, op een blaauw veld. Een ander van dat van *Abbenbroek* is een zilveren Schild, waar op een roode balk, onder en boven met spitzen, op welks midden mede een witte broek staat. Men zie de Zeeuwsche Wapenkaart, en 't Adelijk Wapenboek. In de Wapenkaart ziet men nog een geheel ander Wapen, zijnde een zilveren bank, staande met twee pooten op een blaauw veld.

Zie GOUDHOEVENS *Chronijk*, bl. 174. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 826. ALKEMADE, *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 180. BURMAN, *Utrechtsche Jaarboeken*, III. Deel, bl. 526. *Oudheden van Zuid-Holland. Staat der Nederl.* VII. Deel, bl. 155-158.

ABBENBROEK, op 't Eiland *Tholen*, onder *Vosmeer*, volgens de oude Leenregisters, bekend bij den naam van 't *Slot te Abbenbroek*, anders ook *Velgersdijk* genaamd, werd, volgens *Smallegange*, voorheen bezeten bij die van *Abbenbroek*, *Borsfele*, *Brederode*, *Montfoort*, *Esfche* en *Bronkhorst*. Volgens deezen Schrijver, zou dit geslacht met dat van Holland, door ons zo even gemeld, geene gemeenschap gehad hebben. Doch J. TE WATER, in zijn Hoog Adelijk Zeeland, maakt van geen ander gewag.

Zie de *Chronijk van Zeeland*. J. TE WATER, bl. 93. 124. in de Voorreden, en in 't werk zelve, bl. 138.

ABBENWIER, eene Hofstede, in de Grietenij van *Rauerderhem*, een kwartier uur ten zuiden van *Irnsum*.

ABBENWIER, eene Hofstede, in de Grietenij van *Oostdongeradeel*, een half uur ten oosten van *Anjum*.

ABBES. (*Sixtus*.) Ongetwijfeld was deeze de zelfde, die, in de Kerkelijke Oudheden van *Friesland*, bekend is onder den naam van SIJTTIO ABBES, en daar gezegd word, Pastoor in *Aldenhoven* geweest te zijn. In 't Jaar 1566, verliet hij den Roomschen

Godsdienst, en nam dien der Hervormden aan. In de Kerkelijke Geschiedenis van *Oostfriesland* word van hem gezegd, dat hij was van *Leeuwaarden*, en dat hij te *Embden*, den 2 October 1567, aannam, de kranken te bezoeken, en Lijkredenen te doen; en den 12 Jan. 1568, toonde hij zig genegen, den vasten dienst aldaar te aanvaarden. Nog vind men aangetekend, dat die van *Haarlem*, door zekeren *Hans Kolderman*, om zijnen dienst zeer ernstig lieten verzoeken; doch dat hij, den 13 September van dat zelfde Jaar, aan de Pest overleed.

Kerkelijke Oudh. van Friesland, I. Deel, bl. 355. MEINERS, I. Deel, bl. 457.

ABBINGA, een Adelijk slot te *Husum*, onder *Leeuwaarderadeel*, thans bewoond door de Wed. van Jonker *Albertus Emilius L'Ammoraal Rengers*, geb. *Unia*. Weleer was het bewoond door *Epo van Douwna*, wiens Vader *Gosso* getrouwd was met *N. Abbema*.

ABBINGA, een ander Slot van deezen naam, in de Grietenij van *Ferwerderadeel*, een half uur ten noorden van *Blij*.

ABCOUDE, of *Abkoude*, bij verkorting *Abcou* genaamd, is een aanzienlijk en vermaard Dorp, gelegen aan de Vaart tusschen *Utrecht* en *Amsteldam*, vijf uuren gaans van de laatstgenoemde stad; doch, als een Ambachtsheerlijkheid, behoorende onder 't Sticht. Zeer vermaard is dit Dorp, door de beroemde Paardemarkt, die aldaar, Jaarlijks, in de maand Augustus, gehouden word. Hoewel de omliggende grond zeer moerassig is, vind men 'er, nochtans, zeer goede weijlanden. Wegens den naamsoorsprong, vind men verscheidene gedachten. Zommigen leiden den naam af van de *Chauchers*, of *Cauchen*, welke alhier hunne woonplaats zouden gehad hebben. Anderen getuigen, in zeer oude Brieven, geleezen te hebben, dat de naam deezer plaatze zou geweest zijn *Abscou*, volgens hen zo veel betekenende als *Abtskouw*, om dat 'er eertijds zou geweest zijn een *Kouw* of *Klooster*, en dat een Monniken-Convent, voor eenige Eeuwen, een *Kouw* of *Kooij* plagt genaamd te worden. Anderen, wederom, geeven aan deezen naam eene bijzondere betekenis; zij zeggen,

gen, dat zekere *Abbichje*, of *Abbinchje*, een ſnood booswicht, hier te lande, met zijn diefachtig gezelſchap, toen het land nog woest en boschachtig was, zijn Kouw of Spelonk gehad hebbe; en dat deeze plaats, van dien tijd af, den naam naar deeze Roovers en Moordenaars, *Abbichjes-Kouw*, zou gekregen hebben. Wat het Boſch aangaat, zie daar van onder *Amſtelland*. In de Oorlogen, tusſchen *Holland* en 't Sticht van *Utrecht*, menigvuldig gevoerd, heeft dit Dorp en Slot veele veranderingen en rampen ondergaan; die van 't Jaar 1672, waren geenzins de minſte van dezelve, gelijk wij, onder 't geſlacht van *Abcoude*, nader zien zullen.

Ten Noordwesten van 't Dorp, ligt het *Abcouder-Meer*, een waterplas van omtrent 150 Roeden in 't vierkant, en zeer viſchrijk.

Het *Slot*, welk deezen naam draagt, was oudtijds een der ſterkſte Sloten in dien oord, en reeds, in 't Jaar 1268, bekend en verwoest; doch naderhand weder opgebouwd.

Om alle herhaaling, zo veel mogelijk, te vermijden, zie hier, wat 'er van 't Geſlacht van Abcoude gezegd word; de Historie van het Dorp, de Ambachtsheerlijkheid en het Slot is in dit verhaal begreepen. Schoon het geſlacht zelve overlang is uitgeſtorven, kunnen wij niet voorbij, 'er melding van te maaken, dewijl verſcheiden Heeren uit hetzelve, in de Utrechtſche Oorlogen, ons dikmaals zullen voorkomen. De eerſte, welken wij genoemd vinden, was

WILLEM, Heer van *Abcoude* en *Wijk*, welke geleefd heeft in 't Jaar 1080. Daarna vind men gemeld HENDRIK VAN ABBEKENWALDE, zo als het, in de Kerkelijke Oudheden, volgens *Beka*, genaamd word, op 't Jaar 1086, volgens een Brief van Biſſchop *Coenraad* van 1085. Onzeker is het, uit welk geſlacht deeze afkomſtig zijn. Dit is bekend, dat de laatere Heeren van *Abcou* zijn afgedaald uit den alouden ſtam der Heeren van *Zuylen*, welke reeds in de twaalfde Eeuw gebloeid hebben. De eerſte, die ons hier van voorkomt, is

SWEDER VAN ABCOU, (na dien tijd gezegd *Sueder van Apekewouden*) Ridder. Hij leefde in de dertiende Eeuw, en werd, met *Sweder van Boſinchem*, door Heer *Hendrik van der Lekke*, in 't Jaar 1268, aan 't Kappittel van St. *Marie* te *Utrecht*, tot

borge gesteld. wegens 't Gericht en de *Tins van Lopick*; gelijk blijkt uit een brief, die aldaar bewaard word, en met zijn Zegel bekragtigd is. Volgens sommigen is zijne Vrouw geweest *Agnes*, Dogter van Heere *Gijsbrecht van Bronckhorst*; doch, volgens anderen, een Erf-dogter der voorgaande Heeren van *Abcoude*. Hij liet na eene Dogter, MABELIA van *Abcoude*, die getrouwd is geweest met *Hugo van Vianen*, welke in 1302 sneuvelde; zijne Weduw overleefde hem tot in 't Jaar 1342. Hij liet verder na een Zoon *Gijsbert*.

GIJSBERT VAN ABCOUDE, Ridder, was de Zoon van bovengemelden *Sweder*, zo als blijkt uit een brief van hem, van 't Jaar 1289, waarin de twist, tusschen zijnen Vader en den Dom-Proost, over het gerecht van Amerongen, en deszelfs toebehooren, door hem beslist werd. Neffens *Abcoude*, was hij Heer van *Wijk te Duurstede*, waar aan hij, in 't Jaar 1300, als toen nog een Dorp zijnde, Stads recht verleende.

SWEDER, dien men houd voor den Zoon van gemelden GIJSBERT, Heer van *Abcoude* en *Wijk*, heeft het *Huis te Duurstede*, welk hij als een Leen bezat van de Graaven van *Benthem*, en van de Bisschoppen van *Utrecht*, te Leen ontvangen, na dat *Johan*, Graaf van *Benthem*, benevens zijne Vrouw en Zoonen, veele van de goederen, die aan hem leenroerig waren, aan Bisschop *Jan van Diest*, in 't Jaar 1328, verkocht hadt. Het Slot van *Abcoude*, welk, in 't Jaar 1268, door *Gijsbrecht van Amstel*, na de opbreeking van 't beleg van *Vreeland*, verwoest was, heeft hij, in 1328, weder opgebouwd. In 't Jaar 1345, werd het belegerd en ingenomen, door Bisschop *Jan van Arkel*, om reden, dat *Sweder*, aan den Hollandschen Graave, eenige hulpbenden gezonden had. Uit zijn huwelijk met MABELIA, Dogter van *Jan den X*, van dien naam onder de Heeren van *Arkel*, heeft hij verwekt eenen Zoon, GIJSBERT, en eene Dogter MABELIA; hij stierf 1347, en werd te *Wijk* begraaven.

GIJSBERT, Ridder, Heer van *Abcoude* en *Wijk*, trouwde JOHANNA VAN HOORN, Dogter van *Willem Gerrardz. van Hoorn*, *Altena* en *Gaasbeek*, en van ODA, Vrouwe van *Putten* en *Strijen*. Door zijn huwelijk kwam hij in het bezit van deeze heerlijke goederen. Bij zijne huisvrouw verwekte hij twee Zoonen, *Willem* en *Sweder*. Behalven deeze, hadt hij eenen natuurlijken

Zoon,

Zoon, Heer *Jan van Limbeek*, dien hij, 1379, begiftigde met de Ridderhofstad *Rijsenborch*. GIJSBERT overleed 13 Sept. 1397, en werd begraaven te *Wijk*, alwaar hij, 1361, een Kapittel van 10 Kanunniken gesticht had.

WILLEM, zijn oudste Zoon, werd, na zijn overlijden, Heer van *Abcou* en *Wijk*. Hij nam ter Vrouwe MARIA, Vrouw van *Walecourt*, bij welkè hij verscheiden Kinderen verwekte, als: *Jan*, *Gijsbert*, *Maria*, (die allen voor hem stierven) en *Johanna*. Daarenboven had hij verscheiden natuurlijke Kinderen, als: *Jan van Wijk*; *Jan van Meerten van Abcoude*; *Jan van Driebergen*; *Tda*, getrouwd met *Hendrik Moljaart*; *Tda*, getrouwd met *Hendrik van Wamel*; *Elizabet*, getrouwd met *Jan* of *Daniel van den Poel*; *Floris*, en nog een anderen Zoon. Twee dagen voor zijn overlijden, begiftigde hij hen allen met aanzienlijke legaten. Hij stierf, 23 Maij 1407, en werd te *Wijk*, in 't Nonnen Klooster, welk hij aldaar, in 1401, gesticht had, begraaven.

JOHANNA, de eenige echte Dogter, door WILLEM nagelaaten, was, al voor zijn overlijden, gehuwd aan JAN VAN BREDERODE, Zoon van *Reinout van Brederode*. Terstond naa den dood van Heere WILLEM, ontstonden 'er groote twisten, over de goederen van *Abcou* en *Wijk*, tusschen *Brederode*, en haaren Neef *Jacob van Gaasbeek*, Zoon van *Zweder*, tweeden Zoon van *Gijsbert*, den jongsten broeder van *Willem van Abcoude*, of, om kort te zijn, haaren en zijnen behuwd Oom. Verschillende zijn de verhaalen hier omtrent. *Heda*, in zijn *Chronijk*, bladz. 268. zegt: „ Deeze *Jan*, niet genoeg hebbende om prachtig te kunnen leven, had zijne Huisvrouw, genoegzaam tegen haaren wil, bepraat om te *Wijk* Non te worden, „ en hij had zig in 't Kathuizer Klooster begeeven. Doch de „ tijding van zijns Schoonvaders dood krijgende, smeet hij zijnen „ Monniks-Kap weg, en kwam heimelijk met eenig volk te *Wijk*, „ nam zijne Vrouw weder tot zig, en trachtte zig in 't bezit te „ stellen van de goederen, door zijnen Schoonvader nagelaten; „ doch de Bisschop hier van kennis krijgende, zond eenig krijgsvolk naar *Wijk*, en kreeg *Jan van Brederode* gevangen, ontboodt Jonkheer van *Gaasbeek*, als naasten Erfgenaam, aan

„ wien hij *Wijk* overgaf, en verlijde hem met de Heerlijkheid „ van *Abcou.*

Ondertusschen *Joh. van Leiden* en *P. Voet*, van de daden der Heeren van *Brederoae* sprekende, zeggen, „ Dat Heer *Reinout* in 't „ Jaar 1390 is overleeden, en dat zijn oudste Zoon *Dirk*, zig in „ 't Jaar te vooren, in 't *Kathuizer Klooster* te *Diest*, in *Bra-* „ *band*, begeeven hebbende, gevolgd is door zijn tweeden Zoon „ *Jan*, en dat diens Vrouw zig in 1401 in 't Nonnen Klooster te „ *Wijk* begeeven heeft, (zonder bijvoeging, dat zij tot dat besluit „ in eenigen deele zouden gedwongen zijn) en dat *Jan*, een „ Leekebroeder, in 't Kathuizer Klooster te *Utrecht*, geworden, „ na den dood van zijnen Schoonvader, verlof van den Paus ge- „ kreegen hebbende, om zijne order te verlaaten, verzocht heeft, „ zijne Vrouw weder bij zig te mogen hebben; doch dat de Bis- „ schop hem dit weigerende, hij met eenig volk tot *Wijk* geko- „ men is, en zijne Vrouw van daar gehaald heeft; dat de Bis- „ schop, dit hoorende, mede met eenig volk naar *Wijk* getrokken „ is, de stad heeft ingenomen, *Jan van Brederode* in gevanke- „ nis, en zijne Vrouw weder in 't Klooster gebracht heeft, al- „ waar zij een jaar daarna van verdriet gestorven is, en dat Heer „ *Jan*, na zijn ontslag, naar *Frankrijk* getrokken, in een slag „ tegen de *Engelschen*, gesneuveld was.

SWEDER, *Heer van Gaasbeek*, *Putten* en *Strijen*, had ter Vrouwe ANNA, Dogter van den Graave van *Leiningen*, bij welke hij verwekt had JACOB, en eene Dogter JOLENTA, die zig in Huwelijk had begeeven met Heer *Hubert den V* van dien naam, onder die van *Culemborch*, doch welke *Jolenta* zonder Kinderen overleed. *Sweder* had, in 1393, buiten de Weerd-Poort, te *Utrecht*, een Kathuizer Klooster gesticht, en stierf den 22 April van 't Jaar 1400, volgens zommigen, op eene reize naar *Rome*.

JACOB VAN GAASBEEK, *Putten* en *Strijen*, kwam, na den dood van zijnen Oom *Willem*, aan het bezit van *Abcoude* en *Wijk*, door behulp van de Bisschoppelijke magt, en medewerking van eenige anderen, en onder deeze *Barent Proeijs*, Schout van *Utrecht*, die, tegen den wil van de Magistraat dier stad, hier toe de hand geleend had. Door zijne onderscheidene verrigtingen, heeft deeze *Jacob van Gaasbeek* zig zeer beroemd gemaakt,

maakt, in onze Vaderlandsche Geschiedenissen, gelijk nader blijken zal in onze berigten, wegens de *Hoeksche* en *Kabbeljaauwsche* twisten, waar aan hij geen gering aandeel had. Hier ter platze dient alleen gezegd te worden, dat hij, door het verloop zijner zaaken, in 't Jaar 1449, zig genoodzaakt vond, de Stad *Wijk*, nevens de Sloten van *Duurstede* en *Abcoude*, met alle de Rechten en Heerlijkheden, en daar onder ook de *Gaasbeeksche* Leenen, aan Bisschop *Rudolf van Diepholt*, afteftaan, en als lijftocht van dezelve weder te ontfangen. Doch ook deeze moest hij naderhand, voor een somme gelds, aan de Staaten van 't Sticht overgeeven; welke somme, door eenigen, op 12, door anderen op 13000 guldens gesteld word. Hij stierf, niet, zo als *Heda* zegt, in 't Jaar 1450, maar in 't Jaar 1459. *Mattheus* verhaalt, dat de Staaten, naa zijn overlijden, vermits hij geene wettige erfgenaamen had, eigenaars van de Heerlijkheid van *Abcoude*, en van de Stad en het Slot van *Wijk* geworden zijnde, die overgaven aan Bisschop *David*, onder verband van dezelve nooit van 't Sticht te vervreemden, of iets daar mede te doen, zonder toestemming der Staaten. Doch aan de Staaten van *Utrecht* vertoonde zig *Antoni*, Bastaard van *Bourgondie*, als eisscher van de goederen van *Abcoude* en *Wijk*, ten minsten voor het vruchtgebruik daar van; voorgeevende, dezelven van Heere *Jacob van Gaasbeek* gekocht te hebben. Of deeze eisch gegrond ware, dan niet, is mij niet gebleken; maar wel, dat de Staaten, zijn voorgegeeven recht, met 13000 guldens, hebben moeten afkoopen. *Heda* zegt, in de *Levensbeschrijving van Bisschop David*, en zijnen opvolger *Fredrik van Baden*, dat de Staaten des Lands van *Utrecht*, tot vijfmaalen toe, den eigendom hebben moeten betaalen, eer zij het volle bezit verkreegen. Naa dat zij, eindelijk, aan het volle bezit gekomen waren, is *Abcoude*, langen tijd, geweest, de woonplaats der Maarschalken van 't Nederstigt, die men daar om ook wel de *Maarschalken van Abcoude* genaamd vind, tot dat het geheele Slot, door bouwvalligheid, onbewoonbaar is geworden. Niet minder nadeelig, dan de rampen van den Oorlog, reeds vermeld, was de aanval van eenige Stichtsche stroopers, in 't Jaar 1527. Doch de Bisschop, even voor dien tijd, eenig volk op 't Slot geworpen hebbende, bracht het Krijgsgerucht de Boeren in 't geweer: waarop

de roovende benden besloten, zig liever aan de genade der bezettelingen, dan aan de ongenade der Boeren overtegeeven. Hachelijker stond het 'er mede, in 't Jaar 1672, ten tijde van den Franschen inval. Want schoon deze Heerlijkheid onder het *Sticht* behoorde, en dus, even als aan de Provintie, aan dezelve, door *Lodewijk den XIV*, bevrijding en bescherming beloofd was, hebben de Franschen, echter, omdat op het Slot eenige Hollandsche Soldaaten lagen, den 17den November des gemelden Jaars, omtrent 450 koppen (op bevel van den Hertog van *Luxemburg*) bij nacht, geplaatst, tusschen 't Dorp *Baambrug* en 't Slot van *Abcoude*; van daar vaardigden zij 40 man van de hunnen af, die buiten om 't Kasteel, over het onderwaterstaande land, naar 't Dorp trokken, en het met een vervaarlijk geschreeuw besprongen; voorts met fakkelen, en andere vuurwerken, welke zij met zig brachten, verscheiden huizen in den brand staken, waar door, in den tijd van 3 uuren, over de honderd gebouwen in de assche gelegd werden. De meeste Inwooners, dus overvallen, uit hunne bedden opvliegende, ten deele naakt, ten deele half gekleed, bergden hun leeven, op het ondergeloopen land, daar zij in zulken ellendigen staat, in eenen kouden winternacht, half in 't ijs moesten staan. Doch nog ongelukkiger dan deeze waren zij, die in hunne wooningen, door de *Franschen*, verrast wordende, in en met dezelve verbrandden. Anderen, geen minder deernis waardig, in de vlucht achterhaald, werden met de beenen aan de staarten van Paarden, of met het hair aan de beenen der daarop zittende ruiters, gebonden, en dus naar *Utrecht* gesleept, daar hunne meer dan doodelijke smarten nog vermeerderden. De bezetting des Slots, deezen onraad verneemende, bevond zig te zwak om iets te onderneemen. Nogthans durfde zij haaren post niet verlaaten. Dus koos zij den veiligsten weg, om door seinschooten, aan de omgelegen Dorpen, een teken te geeven, om op hunne hoede te zijn, en de noodzaaklijkheid van bijstand te doen kennen. Dit hadt ten gevolge, dat aanstonds, uit de stad *Weesp*, eenig volk aankwam; doch de *Franschen* waren reeds geweeken. Ondertusschen was de komst deezer hulpbenden niet geheel vrugtloos. De brand in 't Dorp, en in de Kerk werd gelukkig gebluscht, en dus nog wel een derde deel van dit schoone Dorp behouden. Leed was het

ech-

echter den verwoesteren, dat 'er iets was blijven ſtaan. Op den 30 November deeden zij een nieuwen aanſlag, tot de gantſche vernietiging; maar de bezetting van 't Slot, nu verſterkt zijnde, ontving hen op zulk eene wijze, dat zij, in plaats van gevangenen mede te neemen, veelen moesten achterlaaten. 't Geen de Oorlog niet hadt kunnen bewerken, wrogten zedert de alverſlindende tijd en de ſtormwinden, waar door het Slot, in 't Jaar 1703, genoegzaam geheel vernield was.

De opmerkzaame Doctor *Smits* zegt 'er van, dat hij, op den 29 Aug. des Jaars 1705, het Slot bevond te ſtaan op een moerasſigen grond, hebbende, naar de zijde van *Baambrug*, twee ronde Torens, met een geſcheurd muurwerk aaneengebonden; en naar de zijde van *Abcou* een vierkanten Toren, in 't midden van omvergevallene muragien; zo als hij het beiden in afbeeldzels vertoont. De aftekening, door *Visſcher*, vertoont het Slot in zijnen welſtand. Om, echter, een denkbeeld van deszelfs waare gedaante te maken, zijn de afteekeningen van den zindelijken *Rademaker* het best voldoende. In zijne 243ſte afbeelding word vertoond 't Slot van *Abcou*, zo als het zig Ao. 1700 vertoonde. 244, het gezicht van 't zelve bij den dikken zwaaren vierkanten Tooren, en nevensſtaande zijmuuren, met uitgeholde nisſen. Ao. 1702.

245. Een gezicht van binnen tegen den zeskanten Tooren, en nevensſtaande zijmuuren, met hunne gewelfzels en zijboogen, vertoonende de Romeinſche Grootheid en bouworder.

246. Vertoont de overgebleevene brokken muur van de andere zijde.

247. De onderſte gewelven in 't Slot, die afgebeeld zijn, om eene vertoøning te geeven van de forſche gedaante van 't gebouw.

In 't Jaar 1715. is dit Slot en Heerlijkheid van *Abcoude*, door Hun Ed. Mog. de Staaten van *Utrecht*, verkocht aan den Heer *Theodorus de Leeuw*; welke hetzelve, voor een gedeelte, weder heeft opgebouwd, verkiezende daar toe een der Toorens, welke nu een aanzienlijk Landhuis en aangename wooning maakt.

Zie M. VAN DER HOEVE, *Handv. Chronijk*, I. fol: 149. VAN LEEUWEN, *Bat.* fol. 91. COERTGEENS, *Stichtſche Chronijk*, bl. 93. MATTH. *Analecta*, en VERHOEVEN, *Beſchrijving van Amersfoort*, p. 293. W. HEDA, bl. 287.

MATTH.

MATTH. *de jure gladii*, cap. XXIV. p. 400. VALKENIER, *Verward Europa*, p. 819. SYLVIUS, *Vervolg op Aitzema*, I Deel, fol. 497. SMITS, *Schatkamer*, en RADEMAKER, *Kabinet der Nederl. Oudh.* VAN ROOYEN, *Nederl. Oudh.*

ABCOUDE. (*Jan van*) was een van hun, welke, door die van Utrecht, in den Jaare 1419 of 1420, geduurende den Hoekschen en Kabbeljaauwschen Oorlog, waren gevangen genomen, op het Huis te *Poelgeest*. Die van *Leyden*, daarentegen, eenig volk van den Bisschop in handen hebbende, deeden hem, niettegenstaande het ernstig verzoek om hem te mogen lossen, op order van Hertog *Aalbrecht van Beijeren*, het hoofd afslaan; waar tegen die van *Utrecht* het zogenaamde recht van wedervergeldinge oeffenden. Zie hier 't besluit van den Raad, daar bij genomen, 't welk wij, met de eigen woorden, hier zullen ter nederstellen, om ten bewijze te verstrekken, met welke woede die Oorlog gevoerd is. „ Alsoe alst openbaar ende kenliken is, dat „ onse genedige Heer van Utrecht, ende die stat van Utrecht, „ mit grooten gewelde ende onrechte, die hem overdadeliken „ aangedaen, ende in enen oirloge gedrongen syn, daer sy nu „ thans ynne staen. Welc oirloge onse Heer van Utrecht, ende „ die stat van Utrecht eerliken en ridderliken gevoert hebben. „ Des ist geschiet, dat hulpere ende vrinde ons Heeren van „ Utrecht en der stat van Utrecht nedergelegen syn by Leyden. „ Ende doe onse Heer ende die stat van Utrecht dat vernamen, „ deden sy heur brieven schryven aen die stat van Leyden, ende „ tot Alfen leggende, dat men mit horen hulperen ende dieren „ eerliken ommegaen woude; wantent in eenre Heeren veete waren, ende verheuden woude, dattet onsen voirscreven niet en „ misschiede, aen horen live ende gesin; mer dat men sy scattede, ende mede omme ghinge, als men mit ghevangen pleecht, „ die in eeren ghevangen syn. — ende doe ons Heer, en der „ stad brieven van Utrecht des s'morgens daer quaemen, doe deden sy uitleiden drie uuren nademiddage des selven dages vier „ of vive ons Heren en der stat vrinde hulpere en dienre, en deden hem dat hoeft afslaen. Hierom selmen rechte voert uitleiden, ende weder dat hoeft afslaen *Jan die Duvensoen van*

„ *Ab-*

„ *Abcoude*, *Aelbert van Ysselstein*, *dubbelde Direx breuder*, „ *Heynkyn*, die bode was van *Amsterdam*, *Aerent Heymen* „ *oen*, schout tot *Neyenveen*, ende *Jacob Matthyssoen*. Ende „ wast dat aen ons Heren ende aen onser stat vrinden, hulperen „ ende dienre, eenige onredelicheit vorder gekeert worde, so „ woude hem onse Heer van Utrecht ende die stat van Utrecht „ vorder ende scherpeliker, daar na rechten, als dat gebeuren „ soude."

Dus geboekt in het Buurspraakboek van Utrecht van 't jaar 1420. Vrydags na Elizabeth.

Abcoude. (*Hendrik van*) Op de Regeeringslijsten der stad *Utrecht*, in 't Jaar 1440, vindt men hem reeds als Raad gemeld, en vervolgens tot in den jaare 1467. Nevens eenige anderen, werd hij, in dat jaar 1467, gebannen, om reden, gelijk 'er, in 't Buurspraakboek van *Utrecht* gezegd word, dat zij aanloop en vergaderinge gemaakt hadden, waar uit groote bloedstorting en tweedracht binnen de stad stond gebooren te worden; waarom de oude en nieuwe Raad van *Utrecht* hem gebied, te zullen wezen en blijven in 't overslicht van Utrecht, dat men Overijssel hiet, en niet nader aan de stad te komen, dan het den Raad believen zal. Van de redenen, welke die Persoonen bewoogen hebben tot dien oploop, noch van de wijze of plaats, op welke zij onbehoorlijke vergaderingen gehouden hadden, word niets gemeld. In 't jaar 1470, werd *Hendrik van Abcoude* en anderen toegestaan, in de stad te mogen komen.

Abcoude, (*Hendrik van*) van den voorgaanden onderscheiden, schoon insgelijks in eenig aanzien te Utrecht, alwaar hij verscheiden maalen als Ouderman (Overman of Deken) gemeld word. Om het Oproer, door Bisschop *David van Bourgondien* verwekt, vondt hij, nevens eenige anderen, in den jaare 1481, zig genoodzaakt, de stad te ruimen. — *Goudhoeven*, *Chronijk*, bl. 525.

Abcoude, (*Dirk van*) *Vicaris* van *St. Pieters Kerk van Utrecht*, bevorderde, in 't Jaar 1566, door zijne schriften, zeer sterk

ſterk de Reformatie. Lang werd hij daar over, in 't Bisſchoppelijk Hof, gevangen gehouden, en bekwam zijne vrijheid niet, dan door eene gedwongene wederroeping. Hij vondt het geraaden, zig naar den tijd te ſchikken, houdende zig aan 't bekende zeggen: *ik ſwoer met de tong, maar niet met het gemoed.* Onder voorwendzel van lichaamelijke zwakheid, mijdde hij, echter, zo veel hem doenlijk was, het bijwoonen van de Misſe. *Brandt* zegt, dat zijne ſchriften zeer bondig waren. Voor ieder afdeeling, las men zijne Zinſpreuk: *zijt zonder gal, godvruchtig.* Heimelijk werden ze bij eenigen uitgeſchreeven en geleezen.

Hist. der Reformatie, I Deel, bl. 301.

Abdagus; bekend is het, uit de oude Geſchiedenisſen van ons Vaderland, welke verwoestingen de Noordſche Volkeren, meermaalen, hebben aangericht, en welke magt de *Frankiſche* Vorsten, tegen hun, op de been moesten houden; men leest in dien tijd bijna niets dan van roven, plonderen en branden. Onder die geenen, welke, door de Vorsten, als Opperheeren of Graaven, waren aangeſteld, om de Landzaten, tegen hunne woede, te bevrijden, was deeze abdagus, welke, in 't Jaar 873, met eene menigte *Frieſen*, den Deen *Rudolf* tegen trok, en met hem in een hevig gevecht geraakte, aan 't Oosteinde van 't Flie. *Rudolf* ſneuvelde reeds in den aanvang van den ſtrijd; waarna de *Friezen* de zege bekwamen, en de *Deenen* noodzaakten, onder zekere voorwaarden, het land te ruimen. Schoon de meeste oude *Frieſche* Schrijvers deeze overwinning op rekening van hunne *Poteſtaten* ſtellen, komt echter de eer daar van deezen *Abdagus* toe.

Zie schotanus en f. sjoerds, *Jaarboeken*, II Deel, bl. 64.

Abdinkhof, of *Abdinkhoven*, was, volgens *Sligtenhorst*, in zijne *Gelderſche Geſchiedenisſen*, een uitermaate kostelijke Abdij; die echter, volgens *Trithemius*, geene vijftig jaaren heeft geſtaan. Zij was geſticht door eenen *Menwercus*, den zoon van *Wiking*, Voogd van *Gelderland*, of, zo anderen zeggen, van *Imodus*, Graave van *Teiſterband*. De voorſtanders van het eerſte gevoelen, voegen 'er nevens, dat hij drie Broeders gehad heeft, allen van aanzien. De eerſte van deeze, was *Wichard de III*, de zevende Voogd van *Gelderland*; de tweede, *Willem*, die de

21ste Bisschop van *Utrecht* was; en de derde, *Richard*, die den Mijter te Luik gedragen heeft. *Menwercus* was Bisschop van *Paderborn*, alwaar hij een Klooster zou gestigt hebben, 't welk deezen zelfden naam droeg, en hij, nevens zijne andere goederen, en ouder die *Putten*, op de *Veluwe*, en de Parochie van *Abdinkhof*, met groote inkomsten voorzien heeft. Dit Klooster had eene deftige Celle, of Uithof, welke de woonplaats was van eenen Monnik, die de inkomsten van alle de goederen des Kloosters ontving. Ook waren hier bij twee Vikarijen, de eene ten dienste der Maagd *Maria*, de andere van den Apostel *Andreas*.

Zie van RHYN en VAN HEUSSEN, *Oudh. van Deventer*, II Deel, bl. 389. 394.

ABDYEN; deezen naam heeft men gegeeven aan verscheiden Kloosters, zo van Mannen als Vrouwen, zedert de naamen *Abt* en *Abtdisse* in gebruik geraakt zijn; mits dat dezelve, in 't een of ander, boven *Priorijen* en gemeene Kloosters uitstaken, en door *Abten* of *Abtdissen* bestierd werden. Volgens *Brandt* waren zij zo menigvuldig in de *Nederlanden*, dat, tusschen het Jaar 1100 en 1200, zesenzestig Abtdijen aldaar gestigt werden. Van eenige derzelven zijn, hier en daar, nog overblijfzels te vinden. Zedert de vastftelling der Hervorminge, zijn de meeste tot andere, meest Waereldlijke oogmerken, besteed. De onderscheidene Abtdijen zullen wij hier op noemen; doch derzelver stichting, lotgevallen, voorrechten, enz. moeten op de bijzondere *Artikels* gezocht worden. Die de Lezer zig verbeeld hier te ontbreken, zoeke hij hier na op '*t Art.* KLOOSTERS.

ABTDYEN IN GELDERLAND.

Abdinkhof, zo even gemeld. *Bielhem* of *Bethlem*, van Augustijner Monniken bij *Deutekom*. *Elten*, van Adelijke Kanunnikessen, voor deezen behoorende onder *Zutphen*, doch naderhand, door *Karel van Bourgondien*, nevens 't geheele Drostampt van *Elten*, aan de Vorsten van Kleef vervreemd; deeze was de oudste en rijkste van geheel Gelderland. *Marienweerd*, een van Premonstratenzer Monniken, tusschen *Thiel*, *Buuren* en *Kuilenburg*.

In Holland.

Bern, een Abtdij van Premonſtratenzer Monniken, aan de *Maas*, bij *Heusden*. *Egmond*, eerst een Vrouwen Klooster, en daarna eene Abtdij van *Benediktijner Monniken*, in 't Noordwesterdeel van *Kennemerland*, bij Alkmaar. *Koningsveld*, van Edele Jonkvrouwen, aan de *Schie*, bij *Delft*. *Leeuwenhorst*, desgelijks, eene mijl van Rhijnsburg. *Loosduijnen*, van Nonnen, bij den *Haag*. *Mariënkroon*, te *Heusden*, voor Monnikken van de *Cistercienzer* order. *Onzen Lievenvrouwenberg*, een dito, buiten *Tsſelſtein*. *Rhijnsburg*, een Abtdij van Edele Jonkvrouwen, van de order van *Benedictus*, nabij *Leiden*.

In Zeeland.

De Abtdij van *Middelburg*, onzer *Vrouwen* genaamd, Premonſtratenzer Monniken. *Jeruſalem te Biezelingen*, voor Edele Jonkvrouwen, van de *Auguſtijner* orde, op *Zuidbeveland*. *Bethlem*, *Marienhof*.

In Utrecht.

Abts-ſtee. *Bern*. *Marienburg* te *Zoest*, voor *Brigitte-Juffers*. *Mariendale*, of ten *dale*, aan de Vecht, voor Adelijke Nonnen. *Oostbroek*, *St. Laurens* of *Vincenten*, te *Oostbroek*, voor Benediktijner Monniken. *Oudwijk*, bij de *Bilt*, voor Adelijke Nonnen. *St. Paulus*, in *Utrecht*, voor Benediktijner Monniken. *St. Servaas*, in *Utrecht*, voor Adelijke Nonnen. *'t Vrouwen-Klooster* in *Oostbroek*, van Benedictus orde. *Witte vrouwen* in *Utrecht*, voor adelijke Nonnen.

In Friesland.

Abtdij te *Dokkum*, voor Reguliere Kanunniken. Abtdij te *Bergum*, voor Auguſtijners. *Bethanie* of Fosweerd, te *Ferwerd*, in Oostergoo, van Benediktijner Broeders en Zusters. *Bloemkamp* of *Oldeklooster*. *Jeruzalem*, *Gerricum*, of *Gerrikskloos-*

klooster. Klaarkamp. Lidlum. Ludinga-kerke. Mariendale. Mariengaarde. St. Odulphus.

IN OVERYSSEL.

Ter Hunnepe, bij *Deventer. Marienberg*, in *Salland. Marienkamp*, bij *Kampen. Weerselo.*

IN GRONINGEN EN OMMELANDEN.

Aduwerd, of *Auwerd*, in 't Westerkwartier. *Bloemengaarde*, of *Hortus Floridus. Rottum*, in *Hunsingo. Feldwirth. Gallie. Laurisham. Lorsch. Wittewierum. Zibekelo.*

IN 'T LANDSCHAP DRENTHE.

Dijkelinge, bij *Thorst. Onzer Lieve Vrouwe ten Kampen.*

IN VLAANDEREN.

St. Waast. St. Bertin van *Orval*; van *Rolduc*; van *St. Maarten*; *van St. Amand ten Duijnen.*

IN BRABAND.

Van St. Benedictus Orde voor Mannen.

Gemblours. Haffighem. Vlierbeeke.

Vrouwen van de zelfde Orde.

Bijaarden. Ter Voorst.

St. Bernardinen.

St. Bernards, op de Schelde. *Nijzeele. Van Vilers.*

Van Nonnen.

Argenton. Ewijers. Floreval. 's Hertogendaale. Ter *Kameren-Linter. Muijsen. Nazareth. Ramelje. Roozendaale. Vrouwenperk.*

Premonstratenzer Orde.

Dilighem. Everbode. Grimbergen. Heiligsom. St. Michiels. Park. Tongerlo.

ABDORITEN, of ook *Abodriten* genaamd, was een soort van *Sclaven*, door *Karel den Grooten*, in de Landen der t'ondergebrachte *Saxers* geplaatst. Doch in dit bezit, werden zij, door de woedende *Deenen*, gestadig ontrust, en, reeds in 't jaar 808, door hen, met behulp van de *Saxers* en *Franken*, cijnsbaar gemaakt. Hoe veele moeite zij, in 't jaar 815, ook aanwendden, om den *Deenen* slag te leeveren, zij moesten onverrichter zaake te rug trekken, en zig met de gepleegde verwoestingen vergenoegen.

GOUDHOEVE, *Chronijk*, bl. 54. *Vaderl. Historie*, I Deel, bl. 442. D. II. bl. 36 — 44. VAN LOON, *Aloude Hist.* bl. 23. J. KOK, *Amsterd. Eer en Opkomst*, I Boek, bl. 72.

ABEELE, Huis en Heerlijkheid, 't welk van 't Geslacht van *Abeele* zijnen naam ontleend heeft, was eerstijds geleegen tusschen *Middelburg* en *Vlissingen*, alwaar nog eenige Herbergen staan, de *Abeelen* genaamd. Het huis, zedert, tot op den grond, afgebroken zijnde, is 'er niet dan de naam van overgebleeven. Het Ambacht of de Heerlijkheid behoort onder *Oosterstein*; zie OOSTERLAND. Wat het Geslacht van *Abeele* aangaat, de Heer *J. W. Te Water* zegt, in zijn *Hoogadelijk Zeeland*: „ Dat „ dit Geslacht niet oorspronkelijk is uit Zeeland, maar met de „ Hollandsche Graaven, uit den Huize van *Henegouwen*, daar „ uit, in Zeeland gekomen is, en zig ook in Holland heeft uitge„ breid, waar door 't ook onder de Edelen van die Provintie ge„ teld word". Veelen van dit Geslacht vind men op de Lijsten van Zeeland, en ook bij van *Leeuwen*; doch in *Smallegange's* Chronijk, ziet men een Geslacht-register, welk hij zegt voor lang uitgestorven te zijn. Verder vindt men, bij *te Water*, Heer *Hendrik van de Abeele*, en ook het bewijs, dat zijn Geslacht uit *Hameijde*, in *Henegouwen*, afkomstig is, als ook dat het laatste mannelijk ooir van het zelve geweest is *Jacob van den Abeele*, gestorven Ao. 1577. Deeze Heerlijkheid was voorheen in tweën onderscheiden, in *Groot-* en *Klein-Abeele*, schoon 't door één Heer bezeten werd. 't Wapen van dit Geslacht is, volgens de Zeeuwsche Wapenkaart, 3 zweevende roode balken, op een zilverveld.

Zie J. W. TE WATER, *Hoogadelijk Zeeland*, bl. 28. in de

Voor-

Voorrede, bl. 117 en 118. in 't werk zelve, en de daar bij aangewezen Schrijvers, als BOXHORN, *Toneel van Zeeland*, bl. 55. *Batavia Illustrata*, bl. 1189. *Chronijk van Zeeland*, bl. 52 . 526 — 664 en 665. *Staat der Nederlanden*, X Deel, bl. 507.

ABORIGINES, is de naam, welken, volgens TACITUS, de Oude *Duitschers* zouden gedragen hebben, als afkomstig van *Tusco*, een afstammeling van *Japhet*; hoewel andere dien doorluchtigen Romein hebben tegengesproken. De zulken beuzelen, gewisselijk, die waanen, dat zij geene Voorouders gehad hebben, en uit de Aarde zijn voortgesproten.

ABRAHAMS, (*Gerrard*) bekend bij den naam van *Lekkerbeetje*, was Luitenant, in dienst der Spanjaarden, onder de Kompagnie van *Grobbendonk*, Gouverneur van 's Hertogenbosch. Zeer befaamd heeft hij zig gemaakt, door een buitengewoon gevecht, in 't Jaar 1600, tegen een Fransch' Officier, in Staaten dienst, *Breauté* genaamt; *Lekkerbeetje* sneuvelde in dien strijd, en werd binnen 's Bosch plegtig begraaven. De afbeelding van dit gevecht vind men meer dan eens in prent, en een omstandiger verhaal daar van, op het *Artikel* BREAUTE.

BEYERLING, *Chronog. ad* A. 1600. en de meeste Schrijvers van dien tijd.

ABRAMSEN, (*Isack*) was gebooren den 15 *Aug.* 1663, te *Vlissingen*, alwaar hij 't ampt van Krankbezoeker waarnam, en overleed den 4 Octob. 1714. Door de volgende Schriften heeft hij zig beroemd gemaakt: als; *Zions Halelujah*, uitgegalmd, in 3 deelen; een Tractaatje, *over 't Verbond der Genade*; *Hoofdst. der Christelijke Religie. Sleutel des Catechismus*; en *Kronijk van de voorn. Kerkl. en Waereldl. Geschiedenissen.* Dit laatste Werk, schoon meer dan eens gedrukt, en, gelijk alle de andere, in een eenvoudigen en weinig beschaafden stijl geschreeven, bevat, echter, zeer veele wetenswaardige zaaken, deeze landen, en bijzonder *Zeeland* betreffende, welke men elders zelden vind aangeteekend.

Zie LA RUE, *Geletterd Zeeland.*

Abselius, (*Willem*) geboortig van *Breda*, staat gemeld, als een, naar dien tijd, geleerd Karthuizer Monnik, en Prioor van het Klooster dier Orde te *Brussel*, en daar na te *Brugge*. Van hem zijn verscheiden werken nagebleven. Hij is overleeden Ao. 1471.

Val. Andr. *Bibliotheca Belgica.*

Absdaale, of *Abtsdaal*, een Polder in Staats Vlaanderen, en dus onder het gebied van den Staat. Het is een van die Polders, welke, in die landstreek, of in het *Hulsterambacht*, vergaan zijn door het Zeewater, 't welk aan dit *Abtsdale*, op verscheiden tijden, zwaare rampen heeft toegebracht. In eenen zeer hoogen vloed, ontstaan door een verschrikkelijk onweder, in November 1570, werdt deeze Polder, nevens andere, overstroomd, en bleef langen tijd bedolven onder 't water, welk in 't Jaar 1606, bij eene andere overstrooming, nog merkelijk hooger klom. In 't jaar 1617 werd ze weder bedijkt; doch de inval der Franschen, in 1672, maakte het doorsteken van den Zeedijk voor *Absdaale* noodzaaklijk. Dus werd deeze Polder onder water gezet, en is, tot 1692, met de Zee gemeen gebleven; zonder zijn voorige gedaante weder bekomen te hebben.

Zie Landsbergen, *Beschrijving der Stad Hulst*, bl. 238 — 243.

Abskerke, of anders *Heer-Abtskerke*, en ook wel *Scrabskerke* genaamd, zijnde zo veel als de Abdijkerk, of een eigen goed, van de nabijgelegene Abtdij *Jerusalem* tot *Biezelingen*. Dit Abtskerke, gelegen op 't Eiland Zuidbeveland, is een Dorp van weinig aanzien, nabij de Stad Goes; het heeft een Kerk, die voorzien is van eén dikken Tooren. De Predikant van dit Dorp bedient ook *Baarsdorp*, en is gecombineerd met *Sinoutskerke*. *Abtskerke* behoort aan verscheiden Ambachtsheeren; de grootte word bepaald op 1362 Gemeten 230 Roeden.

Smallegange, *Kronijk van Zeeland*, bl. 745.

Abspoel of *Abtspoel*, dus genaamd, ter oorzaake van 't moerassig land, waar op dit Huis, bij de stad Leyden, aan de westzijde van 't Veer te *Warmond*, in *Oostgeest*, of *Oestgeest*, onder Rhijnland, gebouwd is, door Heer *Willem van Mathenés*,

Abt

Abt van Egmond, in 't Jaar 1458 overleeden. Naderhand strekte het tot een Lusthuis voor zijne opvolgers. In den vernielenden Oorlog met *Spanje*, en wel ten tijde van de strenge belegering van *Leyden*, werd het, door de Spanjaarden, verbrand. Naderhand herbouwd zijnde, door Heer *Foy van Broekhoven*, vertoonde het zig in eene fraaije gedaante, zo als men 't in de *Delices de Hollande* vind afgebeeld.

Volgens L. SMIDS vind men daar van eene Afbeelding onder de Teekeningen van *Roghman*, van welke Teekeningen wij niet kunnen nalaaten, hier ter plaatze iets te zeggen, om reden, dat veele van dezelve aan den kundigen *Smids* onbekend zijn gebleeven. — *R. Roghman*, dien wij, ter zijner plaatze, nader zullen leeren kennen, was gebooren te *Amsteldam*, 1597, en overleed aldaar 1687. Zijn arbeid bestaat in 241 uitmuntende Teekeningen, met zwart krijt, de Pen, en O. I. Inkt vervaardigd. Zij zijn verdeeld in zes deelen, die weleer behoord hebben aan den Heer VERHOEK, doch tegenwoordig berusten in het Kabinet van den Konstkundigen Heere C. PLOOS VAN AMSTEL, JACOB CORNELISZ., onder den tijtel van *Antiquitates Belgicæ, Arte Incomparabili, atramento Indico delineatæ per* R. R. Het Eerste deel begint met het Slot te Muiden, en het Tweede eindigt met het Huis te Groennouwe. Het Derde en Vierde bevat de Huizen en Sloten, in *Holland*, *Rhijnland*, *Delfsland* en *Schieland*. Het Vijfde behelst Zuid-Holland, en het Zesde Noord-Holland en Kennemerland. Wanneer 'er ons vervolgens te vooren komen, die door *Smids* niet beschreeven zijn, zullen wij dezelve met een * voor den naam van *Roghman* tekenen.

In 1746 behoorde dit huis aan den Heere en Mr. *Willem Plaats*, Raad in de Vroedschap der Stad *Leyden*.

Bij *Ampzing*, in zijne beschrijving van *Haarlem*, vind men aangetekend, dat dit Huis, in 1577, bewoond werd door *Nicolaas de Nova Terra*, welke, zijn Bisdom van *Haarlem* aan *Goverd van Mierlo* afgestaan hebbende, zig daar op eenigen tijd onthield, zo als uit eenen brief van hem blijkbaar is. Voor dat wij den Brief zelven plaatzen, dient gemeld te worden, dat deeze *Nova Terra*, met toestemming van den Paus, zijn Bisdom, voor 4000 Gl. had afgestaan: doch vermids hij naderhand weigerde, zijn woord gestand te doen, schreef *Nova Terra* aan Jonkheer

Adriaan van Swieten, toen Gouverneur van *ter Goude*, met verzoek dat de Prins van Oranje hem behulpzaam zijn zoude, in de volgende woorden. „ Wisten mijne Heeren, wat spijt, „ hoogmoed en verdriet, de goede schoon woord geevende „ Monnik sonder meenen, mij, die hem mijn stoel geruimd „ hebbe, is doende; myne Heeren souden hen te samen ver„ wonderen, ende medelijde met mij hebben: tot Haerlem ko„ mende, dese waardige Bisschop doen mijn Cousyn *Heda* mijn „ Huisraad scheep zoude doen, die ik van Utrecht daar dedé „ brengen, heeft die doen arresteeren; het huis van Klaas van „ der Laen, by my tot myn zelfs woninge wederom gekocht, „ dat tot noch toe geweldiglijk behoudende en gebruikende; „ daarenboven begroeft twee Koffers met geld in de Schoorsteen, „ en liep weg van zyn Schaepen naar *Braband* toe, doe hy niet „ wel genoeg plukken mocht, liegende den eene logen over den „ ander, dat hy geen geld hadde my te betaelen, maar mijn paon„ niers, die vonden den Aap, met staart en al; voort meer an„ dere spyten my achter myn rugge aengedaen, waert te lange „ alhier te verhaalen, dan nu kort (schrijft hy) heeft hy hem „ verstout ook stilzwygende te verheuren 't land, 't welk om 't „ Huis *Abtspoel* legt (altoos voormaals by my gebruikt), tot syn „ zelfs profyt, *cui nihil satis est*, *inexplebili habendi siti cor„ repto.* Hieromme neem ik myn keer, tot onse onderlinge ou„ de vrundschappe, begeerende hertelick in dese myne grote be„ hoeftelykheid, niet hebbende een dienaar die my leyden mach, „ dan een oude dienstmaagd, sittende hier in een geleend huis, „ my behulpig te wesen, en aen de Prince te recommandeeren, „ dat ik tot mynder gerechtigheid komen mag. Was onderty„ kend *Idem ille totus quicquid est vester Nicolaus à Nova* „ *Terra*, *desolatus ab hominibus*," (hier scheen iets te ontbreken) *qui spero erit consolator meus.* En op den kant stond, den 12 Junij 1577.

GOUDHOEVEN, *Chronijk*, fol. 61. *Delices de Hollande.*

ABTSTEDE, door *Melis Stoke*, *Abstede* genaamd, is eene zeer vermaakelijke buurt, even buiten de Tolsteegpoort der Stad *Utrecht*, alwaar des zomers eene menigte menschen hun vermaak neemen, in welgeplante hoven, groene weijden en vrucht-

baa-

baare Koornakkers. De oudheid deezer plaatze blijkt hier uit, omdat men vind aangetekend, dat *Floris de Zwarte*, broeder van Graaf *Dirk den V*, aldaar, in 't Jaar 1137, door de Heeren van *Kuik* en *Arentsbergen*, werd dood geslagen. Den naam van *Abtstede* heeft het ontleend van de Abtdij, door *Willebrand de XXV*, Bisschop van *Utrecht*, in 't Jaar 1230 aldaar gesticht; brengende de gemelde Bisschop de Nonnen, tegen haaren wil, van daar, in 't St. *Servaas Klooster* binnen de stad. Schoon de Abdisse dit *Abtstede* tot een plaats van haar vermaak behouden heeft, maakt het, met de Tolsteeg en de Gansesteeg, een aangenaame Voorstad. Even als een Dorp, heeft het zijn eigene gerechtigheid en rechtbank; en hoewel het onder den Schout van de *Witte Vrouwen* staat, zijn het, twee bijzondere gerechten, doende ieder van die recht over schade en schuld, als andere Dorpen.

Zie MATH. *Analecta.* BOOTH. *Beschryving van Utrecht*, enz.

ABTS-RECHT, eene Heerlijkheid, bijna een half uur gaans, ten Zuiden der stad *Delft*, ten Oosten en ten Westen aan de *Schie* gelegen. Zij bevat in 't geheel slegts 20 huizen; de uitgestrektheid der Landerijen word begroot op 613 morgens en 440 Roeden. Voorheen behoorde het aan de Abten van *Egmond*, van waar zij haaren naam ontleend heeft. Doch na het aanslaan der geestelijke goederen, en de afzweering van den Koning van *Spanje*, kwam het aan de Staaten van Holland. Voor eene somme van zes honderd guldens, hebben die van *Abts-recht*, bij de Staaten, afgekocht een recht, in 't Jaar 1590, 't welk hier nog plaats had; hier in bestaande, dat de Heer, bij het overlijden zijner Onderdaanen, het beste pand uit den boedel kiezen mocht.

Zie BLEISWYK, *Beschrijving van Delft*, in de Narede. VAN LOON, *Aloude Regeeringswijze*, III. Deel, I. bl. 94. *Resolutie van Holland*, 16 Maij 1595.

ABT. Bij de geleerden vind men aangetekend, dat dit naamwoord afkomstig is van 't Hebreeuwsche woord *Abba*, betekenende *Vader*. In 't bijzonder werd deeze naam gegeeven aan de Hoofden van de Maatschappijen der Monniken, die Kloosters gesticht hadden, welke zij bestierden, en naderhand aan de geenen, welke daar toe verkooren werden. Volgens het besluit van 't

Concilie van Chalcedon, waren deeze *Abten* aan de Bisschoppen onderworpen. Hoewel naderhand eenigen van deeze onderwerping ontslagen zijn, behielden zij, echter, hunne zitplaatzen, in kerkelijke vergaderingen, beneden de Bisschoppen. Maar dat hun rang, van tijd tot tijd, vermeerderd is, zou men mogen besluiten, uit de vrijheid, die eenigen genoten hebben, namelijk om 't Kruis en den Mijter te draagen. Zelfs heeft men 'er gevonden, die voorgaven, dat hun de Bisschoppelijke magt toekwam. Ook zijn 'er onder hen geweest, die niet alleen de vrijheid hadden, om de kruinen te scheeren, maar zelfs om plaatzen van minder orders te begeeven. Dus gaf *Innocentius de VIII*, aan den Abt van *Citaux*, de magt om Diaconen aantestellen. Eenigen van hun werden ook Kardinaalen genaamd. Zodanig was een bevelvoerende Abt, wanneer 'er twee Abtdijen, die eerst vereenigd, doch naderhand gescheiden waren, door hen in 't bijzonder bestierd werden. De Reguliere Kanunniken gaven aan hun opperhoofd, naderhand, mede den naam van Abt, schoon deeze in rang van anderen onderscheiden zijn gebleeven. Doch alle de Abten zijn geen Monniken geweest: want deeze naam was reeds in de tiende Eeuw zo geliefd, dat een Klerk van goeden huize, die ergens slegts een Kerkje of Parochie bediende, zig terstond deezen naam toeëigende; ja dat meer is, de grootste Heeren van het land waren met deezen Eernaam gediend. Want bij *du Chesne* leest men, dat *Hugo de Groot* of *de Witte*, Vader van *Hugo Capet*, den naam van Abt gedragen heeft. De meesten, welke die waardigheid, in Nederland, bezeten hebben, zullen ons, op hunne bijzondere *Artikelen*, voorkomen.

Abtswoud, *Abtswoude*, oudstijds *Papswoude*, en nu gemeenlijk *Papsou* genaamd, eene wijduitgestrekte streek of buitenbuurt, onder *Delft*. Voorheen behoorde het aan de *Abten van Egmond*, die, echter, uit hoofde van deze Heerlijkheid, niet als andere Vasallen ter dagvaart van *Holland* beschreven werden, wanneer 'er eenige omslagen, van Beden of anderzins, geëischt en toegestaan moesten worden. —— Ten tijde van *Hugo van Haarlem*, den 23sten *Abt van Egmond*, die in 't Jaar 1326 verkooren, en in 1345 gestorven is, gaf de Abt met de zijnen voor, dat allen, die op de Godshuizen-Landen van *Egmond*, op *Achthoeven*, en in *Papswoude* woonden, vrij waren van *Gravelijke Beeden* en *Heir*-

Heirvaart; doch vermits zijne bewijzen niet voldoende waren, beval *Willem*, Graaf van *Henegouwen*, *Holland en Zeeland*, bij opene brieven, gegeven te St. *Geertruijdenberg*, in 1333, dat zo lang de *Abten van Egmond* zodanige vrijdommen niet voldoende konden bewijzen, en die van *Papswoude* geene welgeborene lieden waren, des Graven *Beede* en *Heirvaart*, met zijne lieden van den Hove van *Delft* gelden zouden, zo als geschied en ooirbaar geweest was onder de voorige Graaven.

Zie verder 't *Art.* POOT, (H. C.) Inboorling dezer Plaatze. MATHEUS in *Jan. van Leiden*; *Chronijk van Egmond*; VAN DER HOUVE, *Handvest-Chronijk. Oudheden van Delfland. Staat der Nederlanden*, bl. 572.

ACA of ACCA, word genoemd onder de eerste Euangelie-predikers in *Nederland*, bijzonder in *Friesland*, en door sommigen onder de reis- en medgezellen van *Willebrordus*; hoewel dit, door anderen, niet zonder grond, word tegengesproken. Zekerder gaat het, dat hij een groot vriend van *Beda* geweest is, gelijk uit verscheide plaatzen van zijne *Historie* is op te maken; als mede, dat hij in dienst van *Wilfridus* geweest is, om zig te beter te bekwamen, tot zijns meesters dood toe; waarna hij Bisschop van *Hagulstad* werd. Hij overleedt aldaar, op den 20 October des Jaars 704.

Zie BEDA, Lib. 5. Cap. 21.

ACADEMIE, *Akademie*, in 't Nederduitsch *Hooge School*, of *Lands School* en *Provintiaal Schoole*, vermids de onkosten, daartoe vereischt, door de geheele Provintie gedraagen worden, en zij onder derzelver bestuur en opzigt staat. *Stads-Academien* zijn de zodanige, die met goedkeuring der *Provintie*, waaronder de *Stad* behoort, zijn opgericht, doch door de Stad onderhouden worden. 't Is noodeloos, hier aan te merken, dat dit de Kweekschoolen der Geleerdheid zijn, waarin de jeugd in Godsvrucht, waarheid en kennisse van alle nutte wetenschappen onderwezen wordt. De doorluchtige en zeer ervarene Mannen, welke in 't vervolg van dit werk zullen te vooren koomen, en hunne schatten van Geleerdheid in dezelve vergaderd hebben, kunnen hier van ten bewijze strekken. — Reeds in de jaaren 1687

1687 en 1695, werd de Lof derzelve uitgesprooken, door den nijvren Duitschen Godgeleerde, *Henricus Ludolphus van Benthem*, in zijnen *Hollandschen School* en *Kerkenstaat.* Onder andere zegt hij, „ dat men zig dient te verwonderen, dat de Vereenigde Ne-„ derlanden, binnen de naauwe paalen van hunnen omtrek, zo „ veele *Academien*, behalven de *Illustre Schoolen*, hebben, en „ 't echter geen van die, aan eene groote menigte Studenten ont-„ breekt." Geen minder Lof word, door hem, aan de *Hoogleeraars* gegeeven, van wegen hunnen vlijt en zeer nutte lessen, welke zij der Jeugd inprenten. Vijf van deze Kweekschoolen zijn 'er in *Nederland*, zijnde die van *Nijmegen*, kort naa deszelfs oprichting, te niet geraakt. In de volgende tijdorde, zijn deeze *Academien* gestigt. I. Die van *Leiden*, in *Holland*, 1575. II. Die van *Franeker*, in *Friesland*, 1585. III. Die van *Groningen*, 1614. IV. Die van *Utrecht*, 1636. V. Die van *Harderwijk*, 1648. Behalven deeze zijn 'er eene menigte *Illustre* of *Doorluchtige Schoolen*, als te *Amsterdam*, *Dordrecht*, *Middelburg*, enz. (Zie *Illustre Schoolen.*) De *Academien* zullen wij hier opnoemen, naar de ordre van 't Alphabet.

Academie te *Franeker.* Toen, bij de vastftelling der *Reformatie*, in de Provintie Friesland, door 's Lands Staaten, de zamenwooning van Monniken en Nonnen, in de Kloosters, was afgeschaft, bleven, echter, de Conventsgoederen en inkomsten in voorigen staat. Geenzins wilden zij gedoogen, dat onbeampte perzoonen dezelve voor zig in 't bijzonder, tot waereldsche gebruiken, zouden genieten. Hierom namen zij, op den 17 October 1584, een Staatsbesluit, inhoudende dat men de voorschrevene goederen zou aanleggen, ter oprechtinge eener *Hooge School*; Jaargelden voor de daartoe behoorende *Hoogleeraars*; onderhoud van eenige *Alumni*; aanbouw van Gasthuizen en andere Godvruchtige werken; en dat het overschot zou strekken tot aflossinge van de lasten der Provintie. De redenen van dit besluit waren deeze: omdat de Klooster-inkomsten niet beter, dan tot dienst der Kerken, Schoolen en Godshuizen, konden worden aangelegd; dat ook, zonder Geleerdheid, geen Gemeenebest of Republiek bestendig blijven kon. En verder, dat noch Gods Kerk, noch de Staatsregeering zonder geleerde Persoonen bestaan kan. In het hoofd van 't Staatsbesluit vind men

de

de volgende Resolutie, „ waarna des Landschaps gewezene Con„ ventsgoederen, Landen en Inkomsten, in Conformité van Gods „ woord, alle rechten en billijkheeden, zullen gedeeld en geïm„ plojeerd worden; was ondertekend, voor 't kwartier *Oostergoo*, „ bij *Tako Bottinga*, *Daeke Aitsma*; voor 't kwartier *Wester*„ *goo*, bij *Hessel Douwe Epema*, en *Seerp Bonga*; voor dat „ van *Sevenwolde*, bij *P. Tatmans*, *Sybren Hiddesz.*" Voor de Steden, te verstaan van de Kloostergoederen, die de Provintie toen bezat, bij *Adgie Lambertsz. Wijne Hantsz. J. Herne Ammama*. *Franeker* was de plaats, voor de gemelde *Hooge School* bestemd; de tijd der Inwijding den 29 Julij des jaars 1585, wanneer dezelve ook plegtig verricht werd, na dat alvoorens, door Burgemeesteren van *Franeker*, in erkentenisse van deeze weldaad voor hunne Stad, nevens den Staat dier Stad, om goede en onderlinge Correspondentie te houden met de Hoogleeraaren, daar aan 't volgende *Octroy* verleend werd:

„ Burgemeesteren en Raad der Stad *Franeker*, Certificeeren „ mits deezen, waarachtig te wezen, dat alle de Heeren Profes„ sooren van de Loffelijke Universiteit, bij den Landschappe van „ Friesland, binnen deeze Stede opgericht, midsgaders alle Stu„ denten, dezelve frequenteerende, geaccordeerd en toegezegd „ is, alle vrijheid, gelijk in andere Academien, en bijzonder bin„ nen *Leyden* in Holland, te zullen genieten, zo wel in zaaken „ van belastingen, den Landschappen ofte de gemeene zaaken, „ als onzen Stad Concerneerende; 't welke ook naderhand bij „ zijn Exellentie den Grave van *Lijcester* geratificeert en geap„ probeert is. Zulks dat de voornoemde Heeren niet alleen van „ burgerlijke lasten, daar mede anderzints de gemeene Ingezete„ nen onzer Steden bezwaard worden, als wachten en tochten „ te houden, schattinge te geven, particuliere middelen, of eeni„ gerhande belastinge te dragen, hoedanig die zoude mogen wee„ zen; maar ook van alle Generaale beswaarenissen, de gemeene „ saken, zijn Exell. ofte de Landschappen aangaande, als zijnde de „ generaale middelen tot uitvoeringe van den Oorloge ingewilligd, „ of als noch in te willigen, Impositien, Accysen, en andere hoe „ ze genaamd mogen worden, geheel en in alles vrij te zijn, en „ de allesins ongehouden, dat ter saake diend &c. aan iemand, „ 't zij Officier, Collecteur of Pachtenaar te betaalen."

Op

Op den laatsten van September des volgenden Jaars werd dit Octroij openlijk afgekondigd. In dat zelfde jaar, werd, door de *Staaten van Friesland*, tot Kurator van de gemelde Academie aangesteld, op de wijze van *Holland*, *Kempo van Donia*, en naderhand, in deszelfs plaats, *Hobbe van Waltinga*, Grietman van *Franekeradeel*, die bij beurten dezelve Commissie zo lang bediend hebben, tot dat eindelijk, om zorge te dragen voor de Kwartieren, des lands intrest, en de *Alumni*, de Staaten, uit ieder der vier Leden van Friesland, één Kuratoor van de Academie gesteld hebben. De eerste, die, als zodanig, deeze waardigheid bekleedden, waren *Kempo van Donia*, *Jelger van Feytsma*, *Elardus Reynalda*, *Gellius Hillama*. Tot heden toe heeft dit gebruik plaats gehouden.

De Eerste Professooren in deeze Academie waren;

In de THEOLOGIE.

Sibrandus Lubbertus, *Martinus Lydius*, *Henricus Antonides*, en gevolgd door *Johannes Acronius*, *Sixtimus Ammama*, *Johannes Maccovius*, *Cloppenburg*, *Clsto*, *F. Morus*, *Harmanus Venema*, *Petrus Conradi*, *S. H. Manger*, *J. Ratelband*.

In de RECHTEN.

Julius Beijma, *Henricus Schotanus*, gevolgd door *Johan van den Sanden*, *Marcus Lijclama à Lijclama à Nijholt*, *Paulus Busius*, *Joachim Andrea*, *Tuneus*, *Faber*, *Hector Bouricius*, *Wisenbach*, *H. Cannegieter*, *Bavius Voorda*, *Ægidius Wigeri*, *Joannes Valckenaar*.

In de MEDICYNEN.

Andreas Aulætus, gevolgd door *Raphael Klinkbijl*, *Augustinus Adama*, *Menelaus*, *Winsemius*, *G. Ouwens*, *C. E. de Lille*, *Gadso Koopmans*.

In de PHILOSOPHIE en TAALEN.

Petrus Tiara, *Johannes Drusius* en *Lollius Adama*, zijnde ge-

gevolgd door *Johannes Arcerius*, in de Griekfche Taal; *Eylardus Rynalda*, naderhand Curator; *Henricus de Veno*, in de Filofophie; *Theodorus Leontius*, in de Latijnfche Taal; *Andreas Roorda*, *Adrianus Metius*, in de Mathefis; *Henricus Rhala*, in de Welfprekenheid en Hiftorien; *Sixtus Arcerius*, in de Griekfche Taale; *Arnoldus Verhel*, in de Filofophie, *Gruterus*, *Palatinus*, *C. Pynaker*, *J. Coccejus*, *Fullenius*, *S. Phocilides*, *H. Rala*, *Nicolaas Ypey*, *Joh. Schrader*, *J. Garcin*, *J. H. Verfchuir*, *J. H. van Swinden*, *E. Wasfenberg*.

NB. De verdere Hoogleeraars, zo op deeze als andere Hooge Schoolen geweest zijnde, of nog in wezen, zie hier na Utr. Acad. en de *Naamlijst* daar van.

Op den gemelden 29 Julij 1585, werden de eerfte Heeren Profesfooren, plegtig, tot de Academie ingeleid. De Heer *Abel Franckema*, Gedeputeerde der Heeren Staaten van Friesland, in 't bijzijn van eenigen hunner gelastigden, deed eene Latijnfche redenvoering, welke naderhand in druk is uitgegeeven, onder den tijtel *Oratio D. Abeli Franckema*, enz. waarvan de zaaklijke inhoud deeze was: „ In 't herftellen van de Religie, en om de Kerk tot een Gemeenebest te grondvesten, is, „ naar aller toeftemminge, *het onderwijs der Jeugd* het eerfte „ en voornaamfte, dat te behartigen is. Dit is een gezegend middel, zo wel om de Kerk, als 't Gemeenebest, duurzaam te „ doen zijn, en derzelver voortgang beftendig te doen vorderen, „ naar 't gevoelen en de zaamenftemminge van alle volkeren. En „ gelijk Godvrugtige Overheden dit ter harte genomen hebben, „ dat, zo ras het licht des Euangeliums op nieuw begon doorte„ breken, en de Staat eenigen bloei genoot, zij openbaare Schoo„ len hebben geflicht, tot onderwijs der Jeugd, en voortplantinge „ van den Godsdienst, zo hebben ook de Staaten van Friesland „ dit ernftig ter harte genomen, zo dra zij eenige ruimte bekwa„ men, daar te vooren hunne handen door dwinglandij en duifte„ re tijden gebonden waren. Zij hebben, om diepe onwetenheid „ en godlooze bijgelovigheid te verbannen, niet alleen in Steden „ en Dorpen laage Schoolen geplant, maar ook eene publieke en „ boven andere uitmuntende Academie, (waartoe bekwaam was „ gemaakt een gebouw, dat voorheen de Kruisbroeders voor hun

„ Kloos-

„ Klooster gediend had) en daar in geroepen Leeraars van beken-
„ de Geleerdheid en Deugd, en deezen Tempel geheiligd, voor
„ den Heere Christus en zijn volk. Wanneer zij dus omzagen
„ naar zodanige Mannen, die, met schoone gaaven van wandel
„ en geleerdheid, voorzien waren, die aan dit Godvrugtig oog-
„ merk zouden kunnen voldoen, zo heeft het hun goedgedacht,
„ van wegens den lof uwer naamen, zeer geleerde Mannen, wel-
„ ken zij van uwe gaven zelve geweten, en van andere geloof-
„ waardige menschen gehoord hebben, ulieden, met eene groote
„ overéénstemminge, tot deeze waardigheden te verkiezen. Dee-
„ ze dag was beraamd, om u in deze onze Academie in te leiden;
„ zulks gij, van nu af aan, een begin kunt maken met uwen
„ dienst. *Hun Ed. Mog.* geven u volle magt, om in deeze hun-
„ ne Hooge School lessen te geeven, te leeren en in te scherpen,
„ alles wat tot ware deugd en goede zeden strekken kan; ieder
„ naar den aart van zijne beroepingen. Intusschen, op dat alle
„ dingen eerlijk en met orde geschieden, en daar 't Gemeenebest
„ ten hoogsten aan gelegen is, dat 'er tusschen de Leeraars, zo
„ van Schoolen als Kerken, eene goede Eendracht zij, vooma-
„ mentlijk in 't stuk van de Religie, waarin de Apostel wil, dat
„ allen het zelfde spreeken en gevoelen: om dit zo heilzaam oog-
„ merk te bereiken, word van u gevorderd, Studeerende Jonge-
„ lingen, in den loop uwer Studien, u zo te gedragen, dat gij
„ toont, niet alleen de waarheid lief te hebben, maar ook uwe
„ Leeraars; steeds indachtig zijnde, dat zo gij hen als waarde
„ Ouders en Voorgangers bemint, navolgt en eert, gij niet alleen
„ kragtig zult worden aangespoord, maar ook eenen zeer gebaan-
„ den weg zult hebben, om goede vorderingen te maaken."

Door den nieuw beroepenen Hoogleeraar *Henr. Antonides* werd deeze Aanspraak, op staanden voet, in 't Latijn, met groote cierlijkheid en deftigheid, beantwoord.

Om dit nieuw gesticht verder behoorlijk te onderschragen, werd, aan deezen *Tempel van Minerva*, een reglement van de beste en billijkste wetten voorgeschreven, op dat Leeraars en Leerlingen weeten zouden, waarnaar zig te gedragen. Het bestondt in zestig Artikelen, ten dienste der Academisten afzonderlijk gedrukt, en ook te vinden bij *Schotanus, Beschrijving van Friesland*, bl. 145. als mede bij *F. Sjoerds, Oud en Nieuw Friesland*, bl.

576—596. Van tijd tot tijd zijn eenige veranderingen en verbeteringen in dezelve gemaakt: want, in 't Jaar 1589, was vastgesteld, dat het getal van 's Lands voedsterlingen (*Alumni*) niet boven de 124 zoude mogen gaan. Doch 2 jaaren laater werd dit getal bepaald op 100; in 1602 op 80; bij een Staatsbesluit van 22 Feb. 1618, op 41. In 't noodlottig Jaar 1672 werd besloten, hen geheel en al aftefchaffen; 't welk, echter, buiten effect gebleven is, wijl 'er doorgaans zes Perzoonen dit voorrecht genooten. Onbepaald is doorgaans het getal der geenen, die hier op de Beurse kunnen spijzen, mids zig aan de wetten, daar toe in 't bijzonder gemaakt, onderwerpende. Zedert eenige jaaren is de Beurse geheel vernietigd, en het woonhuis van den *Burfarius*, in 't welke de *Alumni* plagten te eeten, tot eene Burgerwooning bekwaam gemaakt. Thans geniet een bepaald getal Studenten eene zekere somme uit 's Lands Kas, tot hun onderhoud. Ondertusschen wordt ons berigt, dat thans aan de herstellinge der Beurse wederom gedagt wordt. De zorge van 's Lands Staaten, voor dit hun opgerecht Lusthof der Wetenschappen, ging zo verre, dat zij het met een voortreffelijke Boekzaal, ten nutte van de studeerende Jeugd, deeden voorzien, die van tijd tot tijd verbeterd is; gelijk blijkt uit den Catalogus, daar van gedrukt Ao. 1712. en deszelfs bijvoegzel van 1749, in vergelijking van die van 1656, en uit de nieuwe Ordonnantien daar op gemaakt 1650 en 1748. Geduurende de eerste vierendertig jaaren, was het opzicht over dezelve den Academischen Senaat aanbetrouwd; doch in 1618 werd hier van een bijzonder Ampt gemaakt, met den tijtel van *Bibliothecarius*, op een Jaarwedde van 250 Guldens. Eindelijk is de Hooge School voorzien van een ruimen *Hortus Medicus*, of Kruidtuin, en een *Hortulanus*, die over denzelven het opzigt heeft.

't Getal der Hoogleeraaren is niet altoos even groot geweest, schoon het doorgaans uit 15 bestaat. Even weinig word hunne wedde op een eenpaarigen voet gehouden. Niet ondienstig zal het zijn, dit verschil hier te doen opmerken. *Cloppenburg* werd aldaar aangesteld als Professor in de Theologie, op een Jaarwedde van 1000 Gl., die, in dat zelfde Jaar, nog vermeerderd werd met 200. In 1636, werd *D. Cluto*, tot buitengewoon Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, beroepen, op een wedde van 400, en

en op die zelfde somme *Coccejus*, in de Hebreeuwsche taal. De Jaarwedde van den Heer *B. Fullenius*, als Professor in de Wiskunde, werd, in 1648, vermeerderd tot 1000 Gl. In 1636 werd 'er de Heer *Gruterus*, als Hoogleeraar in de Grieksche taal, beroepen op een wedde van 800. en *T. Morus* in de Godgeleerdheid, op een Traktement van 1600. In 1628 *J. G. Palatinus*, als Prof. Extraord. in de Latijnsche taal, op een wedde van 400. *J. Phocilides*, in 1647, in de Philosophie, op 700. Dr. *C. Pijnaker*, als *Juris Primarius Prof.* op 1000, en, in dat zelfde Jaar, *H. Rala*, in de Historien en Rechten, verhoogd van 700 tot 1000; ook dat van *Schotanus*, in 1644, tot 800. *P. Winsemius*, Historieschrijver van Friesland, in 1636, beroepen als Hoogleeraar in de Historien, op een wedde van *f* 200. De aanstelling van *Wissenbach*, tot eersten Professor in de Rechten, geschiedde, 1647, op een Traktement van 800, en, in 1648, verhoogd tot 1000, en nog eens, in 1654, tot 1200 guldens. Zodanige verhoogingen geschiedden veeltijds, als een Hoogleeraar grooten opgang maakte, of men vreesde, dat hij naar eene andere Academie zou beroepen worden. Aan eenigen werd terstond een aanzienlijker wedde toegelegd, als men hen daar door van eene andere Hooge School bekomen moest. Verder zijn aan deeze Academie zodanige bedienden, als daar toe vereischt werden. Behalven de Curatoren, en den Heer Erfstadhouder als Curator *Magnificentissimus*, heeft men een *Secretaris*, *Promoter* met zijne *Adsistenten*, *Pedellen* of *Bodens*, enz. — Van de *Curatooren* der Academien, als opperste bezorgers, zal, in een bijzonder Artikel, gesprooken worden: dit alleen voegen wij hier nog bij, dat 'er spreekende bewijzen, in menigte, voorhanden zijn, van Mannen, die ons in 't vervolg zullen te vooren koomen, die hier eenen schat van wijsheid hebben uitgestort en opgezameld, waar door aan Land en Kerk oneindige diensten bewezen zijn, en die ieder rechtgeaart Vaderlander verplichten, om 's Hemels bijstand en duurzaamen zegen, zo wel over deeze als de volgende Akademien, die wij hier beschrijven zullen, aftesmeeken.

Zie verder WINSEMIUS, *Chronijk van Friesland*. SCHOTANUS, *Chronijk en Beschrijving van Friesland*. F. SJOERDS, *Oud en Nieuw Friesland*, II. Deel.

ACA-

ACADEMIE van *Groningen*. Onder het Stadhouderschap van Graaf *Willem Lodewijk van Nassau*, in het Jaar 1614, besloo. ten de Staaten van Stad en Lande, tot voorstand van Land en Kerk, tot de oprichting eener *Hooge Schoole*, binnen hunne Provintie, en wel binnen de gemelde stad; op dat de Jongelingen niet genoodzaakt zouden zijn, zo ras zij de Latijnsche Schoolen gepasseerd waren, om tot verdere bekwaamheid te geraaken, naar andere plaatzen te trekken, maar in hunne Vaderstad, uit de bronnen der Wijsheid, zouden kunnen gelaafd worden, en daar van verzadigd zijnde, voor Stad, Land en Kerk, en voor de gantsche Maatschappij, tot nuttige leden kunnen verstrekken. — Dit zo wijs als nuttig besluit was niet genomen, of het werd terstond te werk gesteld, en tot het beroepen van zes beroemde Mannen, als Hoogleeraaren, overgegaan. De keuze werd uitgebracht op *H. Ravensberg*, als eersten Hoogleeraar in de Godgeleerdheid; *C. Pijnaker*, in de Rechten; *Nicolaas Mullerius*, in de Mathesis; *Ubbo Emmius*, in de Griekische Taale en Historien; *Guilielmus Macdowell*, in de Logica, Phijsica en Metaphijsica; en Doctor *Erpinus Huninga*, in de Philosophie en Ethica.

De plegtige Inwijdinge deezer Provintiaale *Academie* geschiedde, den 23 Augustus des gemelden jaars. In de tegenwoordigheid van 's Lands Staaten, deedt de Heer PANCRAS, Stads Sijndicus, eene gepaste Redenvoering, uit naam van de Provintie, waarop Professor *Ravensberg*, in eene sierlijke Redenvoering, antwoordde. Nog Jaarlijks wordt deeze Geboortedag der Academie gevierd, en op denzelven een nieuwe *Rector Magnificus* aangesteld.

Het Gebouw, alwaar de lessen zouden gehouden worden, werd gemaakt ten Noorden van de *Franciskaner*, of *Broerkerk*, daar te vooren een Nonnenklooster geweest was, midden in de Stad, doch buiten het meeste gewoel. In het zelve vind men drie ruime Gehoorplaatzen, met banken en Catheders. Met de wooningen van de Pedels, en de uitsteekend sierlijke Senaatskamer, maaken deeze een vierkant uit, welk in het midden eene bevloerde plaats heeft. Ten westen van dit Gebouw zijn drie Provintiaale wooningen, waar in de drie oudste Professooren gehuisvest zijn.

De Franciskaner Kerk werd vervolgens tot alle de openbaare bevorderingen en plegtige Akademische verrigtingen gereed gemaakt;

maakt; gelijk ook, ten Oosten en Zuiden dezer Kerke, het *Theatrum Anatomicum* en de *Bibliotheek* geplaatst zijn.

Ten behoeve van veertig behoeftige Studenten, welk getal naderhand tot zestig vermeerderd is, is een bijzonder huis gemaakt, de *Beurse* genaamd. Bij ouds voor 45, doch tegenwoordig voor 55 Guldens jaarlijks, genieten zij aldaar, 's middags en 's avonds, vrije tafel. 't Geen daar aan te kort koomt, wordt, door de Staaten der Provintie, uit de Inkomsten der Geestelijke goederen, aan den Bursarius vergoed. Deeze *Academie* staat onder het opzicht van zijne Hoogheid, als *Curator Primarius*, enz. en zes andere *Curatooren:* drie uit de Stad, en drie uit de Ommelanden. In 't Jaar 1777, bekleedden deeze waardigheid, wegens de Stad, de Heer *Anth. Adriaan van Iddekinge*; de Heer *Hendrik van Sijsen*, en de Heer *Cornelis Tjassens*, Burgemeesteren; wegens de Ommelanden, de Heeren *G. Alberda*, Heer van *Dijksterhuis*; *E. P. Alberda*, Heer van *Bloemersma*, en *L. S. Rengers*, Heer van *Farmsum*. 't Getal der Professooren is tegenwoordig 16.

Zie de *Chronijk van Groningen*, de Druk van 1743, bl. 216.

ACADEMIE, te *Harderwijk*, nevens de laage Schoolen, welke in deze Stad gevonden werden, is, door de Staaten van 't *Kwartier van de Veluwe*, in den Jaare 1600, alhier mede eene Hooge School gesticht, die, van 't *Frater* of *Broederhuis*, naderhand verplaatst is naar 't *Katharine-Klooster*. Welhaast liet het zig aanzien, dat deeze Hooge School, door gebrek aan nodige middelen, tot onderhoud der *Professooren*, ten val zoude geraken. Om dit voortekoomen, beslooten de Edele Mogende Heeren Staaten van de Provintie *Gelderland*, op den 1 Junij 1647, binnen *Zutphen*, op Request van *Seger van Arnhem* en *Johan van Wijnbergen*, als *Curatooren*, om dezelve tot een Provintiaale Academie aanteneemen, en daar toe te beroepen twee Professooren in de Theologie; twee in de Rechten; één in de Medicijnen; één in de Historien en Welsprekendheid, en één in de Philosophie. Tot onderhoud van dezelve, hebben de drie Kwartieren een Jaarlijksche somme vastgesteld, behalven eenige vrijheid van Impost, volgens Resolutie van den 11 Augustus 1648, bestaande in één Oxhoofd Wijn, en zes Tonnen Bier, voor ieder

Pro

Professor en openbaar Student. Op den 13 Junij 1649, werd deeze vrijheid verhoogd, voor ieder Hoogleeraar, tot 2 Oxhoofden Wijn en 15 Tonnen Bier.

In 't Jaar 1651 begonnen de Staaten van 't *Kwartier van Nijmegen* zwarigheid te maaken, in 't betaalen van hun aandeel, tot onderhoud der Academie. Van tijd tot tijd werden deeze zwarigheden grooter. Het gevolg hier van was, dat de Staaten der Provintie, den 24 April 1675, het wanhoopig besluit namen, de Professooren te laaten uitsterven, en de Academie te vernietigen. Doch op voorspraak en door den invloed van wijlen zijne Hoogheid *Willem den III*, als Erfstadhouder dier Provintie, werd dezelve, den 16 Junij 1692, hersteld en als uit haaren asch herbooren. Al zints langen tijd, hadden de overige *Geldersche* Steden, het voorregt, welk *Harderwijk* hier door boven haar genoot, met een afgunstig oog beschouwd; doch het besluit van de Staaten, van den 7 October 1653, bevestigde dit voorrecht, dewijl toen werd vastgesteld, dat de Academie, aan de Stad *Harderwijk*, niet gevoeglijk ontnomen, noch elders geplaatst kon worden, als zijnde daar gesteld, bij een gezegeld Octroij, dat niet wel kon worden ingetrokken. Dus werd de Hooge School van *Harderwijk*, door een Vorstelijk Diploma, tot een *Provintiaale Academie* bevestigd, en voorzien met goede en billijke Wetten, die, in 't Jaar 1727, op nieuw, door den druk gemeen gemaakt zijn.

In den eersten bloei deezer Academie, was bij dezelve, in 't Jaar 1616, op aanraden van *Prinse Maurits*, mede een openbaare *Beurse* of *Oeconomie* opgericht, tot onderstand van *Veluwsche*, en bij gebrek aan Inlandsche, van Buitenlandsche Studenten. Doch deeze vrijheid is, in den Jaare 1641, ingetrokken, en het Gebouw, 't welk eertijds daartoe diende, bekwaam gemaakt tot inwooninge voor twee Professooren in de Godgeleerdheid.

In den aanvang stond deeze Academie onder 't opzigt van twee Curatooren; maar zints dezelve tot eene Provintiaale School verheven is, word zij geregeerd door zes Heeren, als één uit de *Ridderschap*, één uit de *Regeering der Steden*, van ieder der drie kwartieren: zijnde zijne *Hoogheid de Prins Erfstadhouder*, van deeze, zo als van de andere Academien, *Curator Magnificentissimus*. De tegenwoordige Heeren Curatooren zijn, wegens de *Ridderschap*,

de Heer *Gerrard Baron van Lijnden*, enz. enz. enz. wegens de Steden, de Heer *J. N. van den Steen.* Uit *Zutphen*, wegens de Ridderſchap, de Heer *J. A. Baron van Hekeren*, enz. wegens de Steden de Heer en Mr. *E. van Lobenſels.* Uit de *Veluwe*, wegens de Ridderſchap, *Jonkh. Gooſen Geurt Baron van Bentinck*, enz. enz. enz. wegens de Steden, de Heer en Mr. *Heribert van Westervelt*, enz. De tegenwoordige Profesſooren zijn, in de Th. *Johannes Hermanus Schacht*, *Everhardus Scheidius*, en *Hermanus Muntinge*; in de Rechtsgel. *Johannes Alexander Guinardus*, en *Petrus Roskam*; in de Medicijnen, *Matthias van Geuns*, *Rudolfus Forſten*; in de Philoſoph. *Bernhardus Nieuwhof* en *Cornelius Wilhelmus de Rhoer Jacobsz.* Dus is het getal der Hoogleeraaren aldaar Negen, en niet Zeven, zo als in den tegenwoordigen ſtaat van *Gelderland* gezegd word, bl. 472. In het voorgaande Jaar, is, door den Wel Ed. Heer en Mr. DANIEL TULLEKEN, Heer van *Melis* en *Marijkerken*, Oud-Burgemeester der Stad *Middelburg*, aan deeze Academie een aanzienlijke Boekſchat preſent gedaan.

Zie SCHRASSERT, *Beſchrijving van Harderwijk*, I. Deel, bl. 85. enz.

ACADEMIE, te *Leyden*, welke Stad, als gelegen midden in Holland, hier toe, door den Vader des Vaderlands, *Prins Willem den Eerſten*, tot de Zetel en Kweekſchool der geleerdheid verkooren was. De redenen, waarom deeze Vorst, (wiens zinnen alleen geſleepen waren, om Nederland van 't Juk der Slavernij te ontheffen,) het oprichten eener Hooge Schoole binnen 's Lands ten uiterſte noodzaaklijk vond, gaf hij, door eenen Brief aan de Staaten van Holland en Zeeland, op den 28 Decemb. 1574, uit *Middelburg*, op de nadrukkelijkſte wijze, te kennen. Het woelen en vonnisſen, door den Spaanſchen Koning naderhand hier tegen gedaan, hebben doen zien, hoe ſchrander *Vader Willem* hunne oogmerken wist te verijdelen, en derzelver magt te knotten. 's Lands Staaten, beter dan iemand, 's Prinſen wijsheid kennende, aarzelden zelden, om zijne voorſlagen ten uitvoer te doen brengen, ten minſten niet in dit groot en gewigtig ontwerp, daar Nederland, en geheel Europa, ja de gantſche bekende waereld, als nog de aangenaame gevolgen van

ſmaakt

smaakt en geniet. Geen Nederlander leeft 'er, of hij weet, wat *Leyden*, met deszelfs inwoonders, in de gestrenge Belegering van de *Spanjaarden*, heeft doorgestaan: hoe deszelfs Burgerij alles in de waagschaal stelde, om zig zelve en de Stad van 't juk der dwingelandij te bevrijden; van welke bevrijding die van den gantschen Staat afhing; welke met hun moest staan of vallen. Hij weet ook, hoe zeer de *Leydenaaren*, door 't lijden, aan goed en bloed verarmd geworden waren. En schoon 'er mochten zijn, dier hier van onkundig waren, de *Groote Willem*, gezeten aan 't hoofd van 's Lands Staaten, toonde, als een waar Vader des Vaderlands, hier van ten vollen overtuigd te zijn. Om hunne liefde met edelmoedige dankerkentenisse te paaren, gaf hij, volgens wettig gezag, aan deeze bewaarders en verdeedigers der edele Vrijheid, de keuze om, voor eenige Jaaren, ontlast te zijn van Impost, Tollen en Schattingen; of het Voorrecht, van in hunne Stad eene Academie te mogen oprichten. Naar tijds omstandigheden, scheen de ontheffing van belastingen, voor 't uitgeputte Leiden, het dienstigste, doch de Hooge School het eerlijkste. Daarenboven was de vrijheid van lasten slegts voor een tijd; en de nood des Lands kon vereisschen, dat deeze noodzaaklijk moesten opgebracht worden. De Academie, daarentegen, scheen, onder den invloed van den Goddelijken zegen, duurzaam, nuttig, voordeelig en roemrijk te zullen zijn. Dus volgde, bij Leydens Burgervaders, het besluit om door den zuuren appel (zo men zegt) te bijten, de lasten te dragen, op hoope van 't goed gevolg der Hooge Schoole. Dit besluit werd gevolgd van dat van 's Lands Staaten, welke, volgens Resolutie van 6 Januarij des jaars 1775, aan die van *Leyden* het voorregt verleenden, met uitsluiting van alle andere Steden, in *Holland* en *Zeeland*, in hunne Stad, eene Academie te mogen stigten.

Gemelde Staaten van Holland, om tot dit groote oogmerk, al wat mooglijk was toe te brengen, begiftigden dezelve met verscheiden Goederen en Inkomsten, inzonderheid van Landerijen, Pachten, de Inkomsten der Conventen, en Kloosters van Monniken en Nonnen. De Inwijding van deezen *Eersten Tempel*, den Godsdienst en andere nuttige Wetenschappen geheiligd, geschiedde op den 8 der maand Febr. 1575, onder 't beleid van den *Prinse van Oranje*, en het hoog gezag der Staaten, met grooten toestel en

een algemeen vreugdbedrijf, onder den toevloed van eene menigte mannen van aanzien en hoogen rang.

Na dat men des morgens, ten zeven uuren, in de Groote Kerk gepredikt, en God om zijnen zegen gesmeekt had, kwam om 9 uuren de Schutterij in de Wapenen, onder de Vaandelen van *Claas Huigense Gaal*, en *Claas Dirk van Montfoort*, Kapiteinen; van voor 't Raadhuis trokken deezen af, door de *Bree-* en *Nobelstraaten*, naar den Hoogerwoerdschen brug, daar eene Triumphboog gemaakt was, met rood en wit Laken bekleed; en van daar door de andere straaten aan den Nonnenbrug; voorts, langs de oostzijde, naar de plaats voor deeze nieuwe *Academie* geschikt; zijnde eertijds geweest het Klooster van *St. Barbera*, naderhand 's Prinsen Logement. Op deeze volgde een overdekte Speelwagen, waarop eene Vrouw in wit gewaad zat, verbeeldende de H. Schrift, gaande nevens dezelve vier perzoonen, verbeeldende de vier Euangelisten. Vervolgens eene Vrouw, gezeten op een Paerd, verbeeldende de Gerechtigheid, rijdende tusschen 4 Mannen, uitbeeldende vier voornaame Rechtsgeleerden, als: *Julianus*, *Papinianus*, *Ulpianus* en *Tribonianus*, in ouderwetsche kleeding, gaande aan hunne zijden twee voetjongens en vier Helbardiers. Daar na eene Maagd, de naam van *Medicina* voerende, mede te Paard, rijdende, gelijk de voorgaande, tusschen Perzoonen, vier voornaame Artzen verbeeldende, als *Hippocrates*, *Galenus*, *Dioscorides*, en *Theophrastus*, en mede ter zijde van die, twee voetjongens en vier Hellebardiers. Na haar vertoonde zig de Godin *Pallas*, of *Minerva*, mede te Paard, en naast haar de twee groote Philosophen *Aristoteles* en *Plato*, de welspreekende *Cicero*, en de vermaardste der Latijnsche Poëten *Virgilius*; wordende begeleid, even als de voorige, door Hellebardiers en Muzikanten, en achter hun vier stads Boden. Daarop volgde de beroemde CASPER COOLHAAS, een der Leydsche Predikanten, en bekend als de eerste Professor in de Godgeleerdheid, gaande dezelve tusschen de Heeren, Mr. *Gerrard van Wijngaarden*, en Jonkheer *Jacob van der Does*; hij werd gevolgd door den Edelen Heer en Mr. *T. van der Nieuwburg*, die op zig genomen had eenige Lessen in de Rechten te geeven; hebbende aan zijn rechterhand den vermaarden *Janus Dousa*, en ter slinkerhand den Edelen Heer en Mr. *Artus van Brederode*; daarna de Heer

Heer en Mr. *Joost de Menijn*, die zig mede tot het geeven van eenige Rechtsgeleerde Lesfen verbonden had; hebbende aan zijne rechterhand, Jonkheer *Arend van Duivenvoorden*, en ter flinker den Heer *Foij van Broekhoven.* Na deeze volgden *Petrus Forestus*, als Hoogleeraar in de Medicijnen, tusfchen de Heeren *Willem van Heemskerk Janszoon*, en *Dirk van Montfoort Jacobszoon*; hen volgden, de Geleerde *Laurentius van Oirschot*, mede Hoogleeraar in de Geneeskunde; gaande tusfchen *Willem van Loo* en *Cornelis Adriaansz. van Barrevelt.* Vervolgens ging de Geleerde Mr. *Gerardus Bontius*, die eenige Lesfen geven zoude in de Astronomische en Mathematische Wetenschappen, tusfchen *Cornelis Huigensfe van Toornvliet*, en *Pieter Hendrikfen Wasfenaar.* Ten laatften kwam Mr. *Cornelis de Groot*, die op zig had genomen, eenige Lesfen te geven in de Philosophie, tusfchen *Pieter Oem* en *Pieter Jorisz Cortevelt*, en na deeze de overige Magiftraats Perzoonen der ftad, en andere lieden van rang en aanzien. De Trein werd befloten door twee Vaandelen van de Schutterij, onder de Kapiteinen *Albrecht van Raaphorst* en Mr. *Simon van Veen.* Deeze Trein gekomen zijnde aan den Nonnenbrug, vondt op 't Rapenburg een Triumphschip, tot op 't water bekleed met rood en wit Laken, en omhangen met Tapijten, waar onder een Lauwerkroon, verfierd met Oranje-Appelen. Binnen in 't fchip, zag men in 't rond *Apollo* met de negen *Mufen* zitten, allen antieks gekleed. Aan 't roer ftond *Neptunus*, die, met de zijnen, de ftad ter ontzetting hebbende bijgeftaan, nu fcheen de geleerdheid te willen binnen leiden. *Apollo* hadt een luit in de hand, waarop hij zeer lieflijk fpeelde, en door de Zanggodinnen met haare fpeeltuigen vergezeld wierd. Zeer langzaam voer dit fchip langs 't gemelde Rapenburg, naar de plaats der *Academie*, alwaar *Apollo* met zijn gevolg aan land traden, verwachtende de voorgemelde train. Op de aankomst, omhelsden en begroetten zij elkander, over en weder, met Latijnfche vaerzen, op die gelegenheid pasfende. Voorts gingen ze, met de gemelde Edelen, in de Nieuwe Hooge School, die insgelijks met Tapijten, roode en witte Lakenen, opfchriften, de wapenen des *Prinfen van Oranje*, Holland en de ftad *Leyden*, verfierd was. Toen deed de reeds gemelde *C. Coolhaas* de Eerfte Redevoering, ftrekkende inzonderheid tot Lof der Godgeleerd-

leerdheid. Intusschen trok de Schutterij, die voor en achter den train gegaan had, den hoek van den St. Anthonis brug om, langs de Hoogewoerd, enz. Na 't eindigen der Oratie, keerden de Heeren, uit de Academie, te rug naar 't huis van *Naaldwijk*, alwaar, van flads wegen, een treffelijke maaltijd bereid was, niet alleen voor de Hoogleeraaren, maar ook voor andere persoonen van rang. Met de grootste geschiktheid en vreugde, nam dat Feest der Inwijdinge hier mede een einde.

Ligt is het te denken, dat, van wegen de omstandigheid des tijds, de menigte der Studenten niet zeer groot was. Want daar andere Hooge Schoolen, eerst na 't zwijgen der wapenen, waren opgericht, werd deeze gesticht in een allergevaarlijksten tijd; een tijd, waar in *Pallas* zelve gewapend ging, en de Leeraars hunne Leerlingen, met blinkende wapenen, naar de Academie geleidden. Binnen kort, echter, maakte deeze Hooge School een luisterrijken opgang. Het Academiehuis bleef, ter eerstgemelde plaatze, eenigen tijd, doch werd daar na, 1681, verplaatst in 't eertijds Witte Vrouwen-Klooster. Dit, in 's Jaar 1616, door een schielijken brand verteerd zijnde, volgens een opschrift, daar nog te zien, werd, op besluit van de Ed. Gr. Mog. Staaten van Holland en Westfriesland, het tegenwoordige gebouw begonnen en voltrokken, en tot het geven van openbaare lessen, op den 1 Junij 1618, ingewijd. De Wetten en Statuten, hier toe behoorende, zijn bij de *Elzeviers* en anderen afzonderlijk gedrukt, en mede te vinden bij v. LEEUWEN, *Bat. III.* bl. 344. enz. Eenige verandering onderging deeze Academie, in de beruchte Jaaren 1618 en 1619, ten aanzien der Professooren. Doch laat ons nog een weinig voorwaards treden. Naauwlijks was deeze Hooge School opgericht, of de Edele Heeren Curatooren waren teffens bedacht, tot de oprichting eener daar bij behoorende openbaare *Bibliotheek.* De eerste gifte hier toe geschiedde door *Prins Willem*, bestaande in de *Biblia Regia*, en den *Joodschen Talmud.* Zo door aankoop als erffenissen, legaaten, en volgens order, op het drukken van Boeken met Privilegie, is dezelve zedert tot die grootte aangewassen, dat ze voor Liefhebbers dubbel der moeite waardig is bezien te worden; gelijk uit de daar van gedrukte naamlijst of Catalogus, kan worden opgemaakt. Verder vind men hier een allerkeurigst *Observatorium*, met alle de daar toe vereischte werktui-

tuigen; een *Anatomisch Amphitheater*; een overheerlijken *Kruidhoff* en *Bloemtuijn*, welke nog, in 't Jaar 1735, vergroot is, en verder al dat geene, 't welk tot zulk een Kweekschool vereischt word. Op den 8 Febr. des Jaars 1624, werd het eerste *vijftig jaarige Jubelfeest* deezer toen reeds bloeijende Hooge Schoole, met groote statelijkheid en vreugde, onder allerlei slag van Menschen, van alle oorden derwaards gelokt, gevierd, en de openbaare Redenvoering, op dien dag, uitgesprooken, door den vermaarden *Petrus Cunæus*, welke toen zijn Rectoraat aanvaardde. Men denke echter niet, dat deeze *Academie* ook niet haare treurige lotgevallen gehad heeft. Zwaare rampen heeft zij doorgestaan; de beklaaglijkste Broedertwisten der voorgaande Eeuwe deeden derzelver Grondvesten daveren. Niet min streng was de bezoeking, door de slaande hand Gods, welke haar en gantsch Leyden trof, in den Jaare 1669, bestaande in een zoort van Pestilentie, die de leden van den Raad, van de Kerk en ook van de Academie zo fel aantaste, dat de Hoogleeraars bijna tot op de helft werden weggerukt. Deeze breuke was naauwlijks geneezen, of het akelig jaar 1672 genaakte, en scheen, voor deeze Hooge Schoole, doodelijk te zullen zijn. Wie kon anders verwagten, daar men, van de muuren van 't bange Leyden, de rook en vlammen, van de zedert dien tijd beruchte Dorpen *Bodegraven* en *Zwammerdamme*, kon zien ten Hemel stijgen. De Academische Jeugd, tot eene Kompagnie Voetknechten opgeschreven, behandelde, in dien dringenden nood, de Wapenen in plaats van Boeken. Uit de Hoogleeraaren, gebood als Kapitein over hen, CHRIST. MELDER, een man van zo grooten moed als geleerdheid; zijn Luitenant was CAROLUS DE MAATZ, M. Doctor en Chemiæ Professor; zijne Vaandrigs, uit de Studenten gekoozen, waren, onder andere, de Doorluchtige SOBIETSKIJ, neef des Konings van Poolen, en KOENRAAD RUYSCH, naderhand Burgemeester der stad Leyden, bij wien ook het Vaandel der Academische bende, ter gedachtenisse en eere van zijn geslacht, lang bewaard is. Aan deeze moedige keurlingen, werd de Stads Poort, uit welke men naar den Haag gaat, en het toezigt op toorens en wallen, aanbetrouwd. Voor hunnen ijver, moed en waakzaamheid, is hun de welverdiende lof, met volle handen, toegezwaaid. Elders zal door ons gemeld worden, hoe het Gode behaagd heeft, Nederland, en nevens hetzelve

zelve onze *Academie-ſtad*, van de *Franſche* magt te bevrijden. Hier moeten wij aantekenen, dat, naa het verdwijnen dier donkere Oorlogswolken, het volle Honderdjaarig Eeuwfeest, op den 8 Februarij van 't Jaar 1675, gevierd werd. Verbeeld U, mijne Leezers, een drom van uitmuntende Mannen, van den hoogſten rang en waardigheid, van alle oorden zaamgevloeid; alle de hoeken der ruime Gehoorzaal, met een ſchaare van toehoorders opgepropt, en hoe groot ook, echter te eng, om die gantſche menigte te bevatten. Onder alle deeze aanzienlijke toehoorders, bevondt zig ook zijne Hoogheid Prins *Willem de III*, voorheen Burger deezer Academie. De Hoogleeraar *Arnoldus Sijenge* deedt de plegtige Redevoering, op welke een allerverrukkelijkst Muziek volgde. De Academiſche Raad, de Hoofden der Wethouderſchap, en verſcheiden Heeren van het Hof, werden, vervolgens, in de Stads Doelen, onthaald op een pragtigen maaltijd, welken Prins *Willem* met zijne tegenwoordigheid vereerde. In den volgenden nacht werd een kostbaar Vuurwerk afgeſtoken. Doch, laat ons voortgaan, om, na het verhaal van 't derde vijftig jaarige Eeuwfeest, het vierde, in onze dagen gevierd, te naderen. Niet min nam de bloeij deezes Heerlijken Tempels toe, na het ſluiten der Vrede met Frankrijk, in 't Jaar 1678. Uit de hier na volgende lijst der Profesſooren is te zien, welke flonkerſterren van Geleerdheid aan den Leydſchen Hemeltrans geblonken hebben, en als nog haare ſtraalen van Geleerdheid uitſchieten. De 8ſte der meergemelde maand Februarij 1725, was de dag, die geſchikt was, ter viering van dit vierde feest, waar op de plechtige Redevoering gedaan werd, door den Hoogleeraar *Franc. Fabritius*, uit welke wij een groot deel van dit ons verhaal ontleend hebben. Niet min plechtig dan de voorige wierd deeze dag doorgebracht. Alleen voegen wij hier bij, dat, behalven gemelde Redevoering, dit feest vereerd werd, met eene menigte van Lofvaerzen, van welke, onder anderen, uitmuntten, *Gerh. Kempher*, Eeuw-Triomf, en *Joh. Schroder*, Jubelfeeet der Leydſche Academie. Van geen minder aanbelang is de Kerklijke Redevoering, door den Eerw. *A. van Bosheiden*, op dien plegtigen dag, in de Groote of St. *Pieters Kerk* uitgeſprooken, en door den druk gemeen gemaakt.

Tegen den 8ſten van Februarij des jaars 1774, was de Achtbaare Regeering deezer *Academie-ſtad* reeds voorheen werkzaam ge-

geweest, om den dag, op welken het *Tweehonderdjaarige Eeuwfeest* inviel, hoogstaatelijk te doen vieren. Hoewel, kort te vooren, 't *Tweede Eeuwfeest van Leydens verlossing* plegtig gevierd was; (zie LEIJDEN) spanden thans, echter, de Heeren Curatooren, de Academische Senaat, de Magistraat der stad Leyden, en zelfs de Heeren Studenten, alle hunne krachten in, om alles met luister en ordre te doen afloopen; hier bij kwamen nog de schikkingen, die 'er vereischt werden, tot de *Promotie met de Kap*, of *more majorum*, welke plegtigheid, te *Leyden*, zedert het Jaar 1735, niet geschied was. De plegtigheid, daar bij gebruikelijk, is door ons, in 't volgende Art. ACADEMIE VAN UTRECHT, omstandig beschreven. Dus gaan we tot de Plegtigheden der feestviering over, en vangen dezelve aan met het geen op den 4 Feb. verricht werd. Een Gouden Gedenkpenning, op deeze gelegenheid toepasselijk geslagen, werd, op deezen dag, uit naam van de Heeren Curatoren en van Burgemeesteren, als Mede-Curatoren, vereerd aan de Heeren van den Gerechte, derzelver Ministers, en aan elk der Heeren Professooren, gelijk ook aan de Heeren Oud-Burgemeesteren, den Secretaris van de Universiteits Vierschaar, Bibliothecaris, Lectoren, en Onder-Regent van 't Staaten Collegie. De Heeren *Dijkgraaf* en *Hoogheemraden van Rhijnland*, en derzelver Ministers, ieder van die Leden der Vroedschap en Veertigen, welke dezelve nog niet ontvangen hadden, als ook de Leerlingen der vier bovenste Latijnsche Schoolen; verder alle de Protestantsche Predikanten, Rector en Præceptoren, enz. alle deeze ontvingen, naa de viering van het feest, diergelijk een Penning, doch van zilver; als mede de Studenten en nog verscheiden anderen, op den 7den.

De vierings-dag dan vast naderende, waren eenige Heeren Predikanten, in hunne Gebeden en Dankzeggingen, de *Academie*, op eene bijzondere wijze gedachtig; de Leerreden van den Heer C. *Zoutmaat* was geheel op dezelve betrekkelijk gemaakt.

Na voorgaand verzoek, uit naam van den *Rector Magnificus*, en na bekoomene toestemming van de Heeren Burgemeesteren, was de *St. Pieters-Kerk* gereed gemaakt tot de plegtige Redevoering. 's Morgens vroegtijdig verzamelden zig agt Kompagnien Schutters in de Wapenen, in eene orde, welke de goedkeuring en roem van alle de aanschouwers wegdroeg. Zij begaven zig ver-

vervolgens naar de aangeweezene posten, en fchaarden zig in twee reijen, van de Witte Poort tot aan 't Stadhuis, en verwachtten in die orde de komst van zijne Hoogheid Prins *Willem den Vden*, met deszelfs gevolg. De Magiftraat der ftad vergaderde tegen half tien in de Vroedfchaps-kamer, en ging van daar naar de *Academie*; wordende voorgegaan door de Pedellen, met hunne Staven in de hand, gekleed in hunne Tabbaarden, gelijk de gantfche Train in hunne plechtgewaaden was uitgedoscht. Zij werden vóórafgegaan en gevolgd van een Detachement Dragonders te paard. Aan de *Academie* gekoomen zijnde, vonden zij aldaar den *Academifche Senaat* vergaderd, zo als ook de Studenten zig, reeds op hunne plaatzen, in dezelve vervoegd hadden. Na dat hier de Rector, Adfesfooren, Schout, Burgemeesteren en Schepenen, volgens Jaarlijkfche gewoonte, in den Eed waren genomen, trok de gantfche ftoet naar de Kerk, en wel in die order, en overeenkomst, als 1733 daar van gemaakt was. De Heer GAUBIUS, als *Rector Magnificus*, ging tusfchen de Heeren van *Boetzelaar* en *Bleiswijk*, als *Eerfte Curatooren*; op deeze volgden de twee *oudfte Profesfooren* in de Godgeleerdheid, tusfchen den *derden Heer Curator W. Huijgens*, *Heer van Honcoop*, enz. en den Heer *Hoofdofficier van Alphen*; wijders de Heeren Profesfooren twee aan twee, tusfchen twee Heeren van de Magiftraat en de Ministers der ftad; achter deeze gingen de twee Lectoren, die van de Studenten (onder welke vijf Heeren, die tot de begroeting van zijne Hoogheid gecommitteerd waren, den voorrang hadden) gevolgd werden. Vóór deezen aanzienlijken train, gingen de Pedellen, en achter dezelve de ftads bedienden. Voorts werd de train door een Detachement Dragonders geopend en geflooten. Men begaf zig in die orde over den Nonnenbrug, langs de Steenfchuur, en door de Nieuwfteeg, naar de St. *Pieters-Kerk*, links afgaande, om de zuiderdeur van de Kerke in te gaan en vervolgens het Choor op, en van daar in 't vertrek van de Heeren Kerkmeesters; blijvende de Studenten in de Kerk. De Heeren Curatooren, de Magiftraat en Ministers, begaven zig, in dezelfde orde, uit de Kerk naar 't Stadhuis, ter afwachting van Zijne Hoogheid.

Intusfchen begaf zig een ontelbaare fchaar, van alle oorden zaamgevloeid, naar de Kerk, om het doen der *Oratie* bij te woonen;

nen; niemant echter werd in dezelve toegelaaten, dan die voorzien was van een lootje of kaaartje, voorheen, door Curatooren en Burgemeesteren, uitgedeeld. Tusschen half tien en tien uuren kwam zijne *Hoogheid*, *de Prins Erfstadhouder*, gezeten in zijne Staatsiekoets, met zes paarden bespannen voor de stad; op deeze Koets volgden twee anderen, mede met zes paarden; gemelde Prins werd verzeld van zes Edellieden, eenige Pages, twee Loopers, een kommando Garde du Corps, en eenige *Cent Suisses.* Buiten de Witte of Haag Poort, stond een Eskorte Dragonders gereed, om Hoogtsdezelve in te wachten, en door de geschaarde Schutterij naar 't Raadhuis te geleiden. Onder het gebalder van het geschut, het geblaas der Instrumenten, en speelen der klokken, naderde Zijne Hoogheid het Raadhuis, en werd aldaar aan den trap ontvangen, door den Burgemeester *Marcus*, en den Pensionaris van *Roijen*, en op 't bordes, door den Heer *Curator Huijgens*, en den Burgemeester *Crucius.*

De Vorst, de Complimenten ontvangen hebbende, maakte gebruik van een daar toe vervaardigd *Dejeuné.* Intusschen veranderde de Schutterij van standplaats, en schikte zig langs den weg, die de train van 't Stadhuis naar de Kerk neemen zoude.

Om elf uuren kwam zijne Hoogheid van 't Stadhuis. De *Guardes Dragonders* openden de Mars; na deeze volgden vier Boden, de Loopers en *Cent Suisses* van Zijne Hoogheid. Voor den Vorst gingen zijne Edellieden met ongedekte hoofden. De twee Eerste Heeren Curatoren plaatsten zig ter wederzijde van denzelven, terwijl de andere Heeren zig in de hier voorgemelde orde schikten, en de train ook even eens beslooten werd. De schikkingen, in de gemelde *St. Pieters Kerk* gemaakt, bestonden hier in. De gewoone Vroedschaps bank was voor Zijne Hoogheid gereed gemaakt, zijnde dezelve, van vooren, overdekt met een rood fluweelen kleed, omzet met gouden Kanten. Ter rechter zijde van dezelve waren plaatzen geschikt voor den Rector Magnificus, de Heeren Curatooren en Professooren; en ter linker zijde voor die van den Gerechte en Ministers der Stad; en achter deeze, aan wederzijde, was de plaats voor de Heeren Studenten; de Stoelen, anders in 't ruim staande, waren nu voor de Vrouwen in 't Choor geplaatst. Dwars door het ruim stonden twee banken, voor 't aanzienlijk gevolg van zijne Hoogheid en anderen.

ren. Het Doophek weggenomen zijnde, waren, recht tegen over 't gestoelte van den Prinse, voor den Predikstoel, twee Catheders geplaatst, de eene hooger dan de andere, welke zouden dienen tot de Promotie, die den volgenden dag geschieden moest. Onder het Orgel was een uitstekend fraaij Orchest geplaatst, dat vervuld werd met zeventig Muzikanten, voorzien van allerlei Instrumenten. Reeds voor de komst van zijne Doorluchtige Hoogheid waren op hetzelve eenige fraaije stukken uitgevoerd, waar onder het Orgel zig telkens deed hooren. Het streelend Muziek liet zig hooren, bij 's Vorsten intreede in de Kerk, en zo lang, tot dat de Heer *Rector Magnificus* gereed was, om zijne Redevoering te beginnen.

De train in de Kerk gekomen, en op de aangeweeze plaatzen gezeten zijnde, werd de Vorst, uit naam der Heeren Studenten, met een korte aanspraak, in de Nederduitsche taal, verwelkomd, door den Heer *H. Huijgens*, van *Haarlem J. U. Cand.* De Heer HIERONYMUS DAVID GAUBIUS, als afgaande *Rector Magnificus*, begon toen zijne Redevoering, waar mede hij die waardigheid nederleide. Het hoofdonderwerp van dezelve was: *Over de wonderbaare blijken der Goddelijke Voorzienigheid in het grondvesten, beschermen en luisterrijk maken van 's Lands Hooge Schoole te Leijden.*

In 't midden der Redevoeringe, die meer dan twee uuren duurde, nam de Redenaar een weinig rust; geduurende welke tusschenpoozing de Muzikanten zig met hunne speeltuigen lieten hooren, gelijk ook geschiedde, naa 't eindigen van dezelve.

De Heer Professor *van Doeveren*, als nieuw aangestelde Secretaris der Universiteit, begaf zig vervolgens naar den Predikstoel, om, door het afleezen van den *Electie-brief*, bekend te maaken, dat de Hooggeleerde Heer *Diderik van der Kemp* tot *Rector Magnificus* was aangesteld, en dat hem de Heeren Professooren *de Moor*, *van der Keesfel*, *Sandifort* en *Valckenaar* tot Adsessores waren toegevoegd. De Heer van *Roijen*, Professor in de Medicijnen, schetste vervolgens, in een cierlijk Latijnsch dichttafreel, de meeste der Hoogleeraaren, die, zedert de oprichting der *Hooge Schoole*, in de Genees-, Heel-, Schei- en Kruidkunde gebloeid hebben. Na dit alles begaf zig de aanzienlijke train uit de Kerk naar de Doelen, langs welken weg de Schutterij, ge-

geduurende de plechtigheid in de Kerk, zig geſchaard had. Het Hoog en aanzienlijk gezelſchap, in de Doelen bijeen zijnde, als de plaats daar de maaltijd zou gegeeven worden, gaf de Colonel *J. J. Hubrecht*, op verzoek van zijne Hoogheid, order te vertrekken, zonder dat zij, van wegen het onſtuimig en regenachtig weder, behoefden te defileeren; de Kompagnie van zijn Wel Ed. bleef alleen de wacht aan de Doelen houden. De tafel was gedekt met zes-en-vijftig Couverts, en voor de Schoorſteen een fraaij Orchest vervaardigd, waar op de Muzikanten, geduurende de Maaltijd, zig naar de konst lustig deden horen. Alleen teekenen wij hier nog aan, dat onder de Gasten, tot deezen Maaltijd, door zijne Hoogheid genodigd was, de Hoog Edele Geſtrenge Heer Mr. *Hendrik Fagel*, *Griffier* der Staaten Generaal, om reden, dat zijn Wel Ed. Voorzaat, de Heer *Gaspar Fagel*, *Raadpenſionaris* enz. bij de viering van 't Eerſte Honderdjaarig Eeuwfeest, onder het gezelſchap van den Stadhouder *Willem den III*, was tegenwoordig geweest. Het Deſert van deezen Maaltijd was een voortreffelijk werkſtuk, waar in alles op de omſtandigheid toepasſelijk gemaakt was, en tot geen kleinen roem verſtrekte voor den Konfiturier *Jan Honkoop*, die het vervaardigd had.

Volgens het gemaakte ontwerp zouden de Prins en verder aanzienlijk gezelſchap, na het eindigen van den Maaltijd, onder het licht van flambouwen, in ſtaatſie zig begeeven naar de plaats, daar men toebereidzels gemaakt had, om een kostbaar Vuurwerk afteſteken.

Door gunstige toeſtemming van de Wel Ed. Achtb. Magiſtraat, was den Studenten hier toe vrijheid verleend. Deeze, als bekostigers daar van, hadden twaalf uit de hunnen verkooren, om daar over het opzicht te hebben. De Hoogleeraar *Runckenius*, daar over geraadpleegd zijnde, hadt de Zinnebeelden en 't Opſchrift daartoe opgegeven. In den *Rhijn*, tusſchen de Haagſche en Morſchpoorten, was een prachtig gevaarte, in de gedaante van eenen *Tempel*, opgericht, ſtaande op een zwaar voetſtuk, ter hoogte van vier voeten. In 't midden zag men een trap, zeer natuurlijk geſchilderd, die naar een voorportaal ſcheen te leiden, het welk van vooren op twee Kolommen rustte, van agteren op twee pilasters, waar door men *Minerva*, als op de Wolken, in

in den *Tempel* zag daalen. Het Gebouw zelve was veertig voeten hoog, en zesendertig breed; aan ieder einde werd het door twee Pilasters onderſteund, en aan beide zijden verlangd door twee uitſtekende hoeken, welker einden mede op twee Kolommen rustten, waardoor de *Tempel* zig voor 't oog merkelijk grooter vertoonde dan hij wezendlijk was. Vier geſchilderde ſtandbeelden duidden de vier Faculteiten aan, als de Godgeleerdheid, Rechtgeleerdheid, de Geneeskunst, Wijsbegeerte en fraaije Wetenſchappen. Op de gemelde Kolommen rustte het lijstwerk, boven welke een fraaije Baluſtrade was. Boven het Portaal verhief zig een heerlijke Frontiſpice, waarop een trotſch *Appolo's Beeld* ſtond; hebbende in de linkerhand een harp, die op een Altaar rustte, en in de rechter een boog, en op den rug een Bondel met Pijlen. Aan ieder zijde van dit beeld lag een *Genius*, de een een Muzijkboek, en de andere een Kraps houdende. Op het lijstwerk waren zes vaazen geplaatst, ſtaande juist op iedere Kolom een Pilaster. Het Frontiſpice pronkte, buiten andere bouwſieraden, met de Wapenen van den Staat, van zijne Hoogheid, van de Stad en van de *Academie*, allen konſtig geſchilderd. In het *Fries* van het voorportaal ſtond, met gouden letteren, een Latijnſch Opſchrift, welk in 't Nederduitſch deezen zin uitmaakte: *Uit hoofde dat de Luister der Academie, de moeder van Wijsheid en Geregtigheid, nu twee honderd jaaren lang, onverduisterd gebleven is, word dit Eeuwfeestlijk vermaak, door haare tederminnende Zoonen, aangericht.*

Omtrent den dag, die ter afſteking van het Vuurwerk bepaald was, werden voor den Tempel, aan de hoeken, twee prachtige Naalden opgericht, waarop, gelijk ook op 't beeld van *Appollo*, een groote Zon van Konstvuur moest branden. Met ſtilzwijgen gaan wij voorbij, de ſchikkingen hier toe verder gemaakt, zo van lootzen, voor de hooggemelde aanſchouwers, als ook de voorzorge van de Ed. Achtb. Magiſtraat, ter voorkoming van ongelukken.

Des morgens hadt men reeds gevreesd, dat het afſteeken van het Vuurwerk, wegens den aanhoudenden regen, geen voortgang zou konnen hebben; en met den middag nam zijn Hoogheid genoegen in 't verzoek der Heeren Studenten, beloovende dien Vorst, daags daar aan, hun met zijne Hooge tegenwoordigheid te zullen

len vereeren. Dus vertrok de Prins, na dat de Maaltijd geëindigd was, in een Jacht naar den Haag. Uit dit en 't voorige verhaal kan men opmaaken, in hoe verre het oordeel en de goede smaak bij onze Landgenoten zijn toegenomen; hebbende deeze tegenwoordige schikking en verrichtingen de goedkeuring van alle onpartijdigen weggedragen: vermits alles met zo veel luister ten uitvoer was gebracht, dat Momus nergens zijne tanden in kon slaan.

Den volgenden dag geschiedde de plegtige Promotie met de Kap, aan de Heeren *Vosmaar*, *Brantsma*, *Forsten* en *van der Heim*. Zij waren gekleed in zwarte Zijden Damasten Tabbaarden, met fluweelen opslagen. Zie de verdere omstandigheden op 't *Art.* ACADEMIE VAN UTRECHT. Zijne Hoogheid, vroegtijdig binnen *Leijden* gekomen, en, even als den voorigen dag, op het Stadhuis, op een Dejeuné onthaald, ging, met de Leden van de Regeering, enz. in de zelfde orde, naar de Kerk, alleen met die uitzondering, dat de Schutterij niet in 't geweer was. Na het eindigen van de Plechtigheid, begaf zig zijne Hoogheid, de Heeren Curatoren, die van den Geregte, en derzelver Ministers, door de Pedellen tot aan de Kerkdeur geleid, tusschen een gedeelte der Academische Studenten, die in de Kerk met ontbloot Zijdgeweer stonden, naar 't Stadhuis, van waar Zijne Doorluchtigheid en de Heeren Curatooren, door de Heeren Burgemeesteren, en den Heer Pensionaris, naar 't gemeene Landshuis geleid werden, alwaar zij, door Heeren Dijkgraaf en Hoogheemraden van *Rhijnland*, ter Maaltijd verwacht werden; keerende de Heeren Burgemeesteren en de Pensionaris naar 't Raadhuis te rug.

De gepromoveerde Heeren werden insgelijks, op een statelijke wijze, uit de Kerk, door een groot gedeelte der stad, omgeleid, op boven gemelde wijze, doch nu de hoofden gedekt met de zwarte fluweelen Bonnetten, en omhangen met de hun vereerde Gouden Penningen, tusschen hunne Promoters, gevolgd door de Heeren Studenten, ieder in hunne Faculteit, onderscheiden en kenbaar aan de Kokardes op de Hoeden; wordende deeze train geopend en gesllooten, door een Detachement Guardes Dragonders. Aan de Doelen gekomen, schaarden de Heer *Rector Magnificus*, de Heeren Doctooren, Professooren, en die meer in den train waren, zig in eene Rij, voor welke de Hee-

ren Studenten, met hun Zijdgeweer, salueerden, en vervolgens aftrokken. Hierop begaf zig het Gezelschap naar de groote zaal, alwaar een tafel met negen-en zestig Converts gedekt stondt. Een weinig daarna, gingen die van den Gerechte, en humne Ministers, mede derwaards, om den maaltijd, die op kosten der gepromoveerde Doctooren gegeeven werd, bij te woonen; geduurende denzelven werd, even als den voorigen dag, een treffelijk Muzijk gehoord.

Even na acht uuren eindigde de Maaltijd; waarop het gantsche gezelschap vertrok, uit den *Doele*, naar de plaats van 't Vuurwerk, en wel in de daartoe vervaardigde Lootzen, die van de nodige Meubelen voorzien waren. Kort daarna kwam ook Zijne Doorluchtige Hoogheid, verzeld van 't gemelde aanzienlijk gezelschap, onder 't lichten van flambouwen, en een Eskorte Dragonders, en eenige *Cent Suises*. Na een weinig toevens werd 'er een sein gegeeven, om met het aansteeken des Vuurwerks een aanvang te maken; ondertusschen deed zig een heerlijk Muzijk hooren. 't Vuurwerk zelve werd, door middel van een Lijnlooper, door Zijne Hoogheid, aan het branden gebracht. De aanhoudende regen was oorzaak, dat de Chineesche Vuurwerken, al te nat geworden, weinig uitwerking deeden; ook belette dezelve het volle gezicht der fraaije Illuminatie. Het geen onbeschadigd gebleven was, voldeed niet alleen aan de verwachting, maar overtrof dezelve verre. Het hooge Gezelschap, behalven een ontelbaar getal van Aanschouwers, zig een half uur met een aanhoudend vuur verlustigd hebbende, en toen met het overige moest opgehouden worden, vertrok Zijne Hoogheid, met deszelfs Gezelschap, in een Jacht, naar *'s Hage*, wordende met het Geschut van de Stads wallen begroet. Dus eindigde deeze Feestviering, welke, in alle haare omstandigheden, in de beste orde was afgelopen.

De verrichtingen van den 8sten en 9den waren te menigvuldig geweest, om, volgens Jaarlijksche gewoonte, de *Academie Wetten*, op een dier dagen, voor te leezen; dit geschiedde nu, op den voormiddag van den 10den Februarij, met meer dan gewoone pracht en luister, voor een menigte aanhoorders. In 't volledig zamenstel dier Wetten, vind men alles, 't geen zo tot de Academie in 't algemeen, als tot den Kruidhof, de Anatomie,

Bi-

Bibliotheek, het Staaten-Collegie, het Fransche Collegie, in 't bijzonder betrekking heeft. Het weêr op dezen Avond gunstiger zijnde dan den voorigen, werd de Tempel op nieuw verlicht, en verder dat geen, daar men daags te vooren geen gebruik van had kunnen maken, afgestoken, tot volkomen genoegen der bekostigers en aanschouwers. De verdere omstandigheden der Vreugdebedrijven, zo van 't kostbaare Bal op de Doele, als de andere Illuminatien, in den Burg, de Herberg 't Zwijnshoofd, enz. gaan wij met stilzwijgen voorbij, en wijzen den Leezer, die begeerig mocht zijn, van deze bloeijende Schoole meer te weeten, na

ORLERS, *Beschrijving van Leyden.* FABRITIUS, *Redevoering, van* 1725. P. VAN DEN BOSCH, *Beschrijving der Plegtigheden*, 1775. in 8°. en andere Schriften van dien tijd.

ACADEMIE *van Nijmeegen*; zie *Illustre Schoolen.*

ACADEMIE *te Utrecht.* Deeze Hooge School, eerst eene Doorluchtige of Illustre School, doch in 't Jaar 1636 veranderd in eene Hooge School, maakte, zints haaren aanvang, een zo voorspoedigen opgang, dat de Magistraat der Stad goedvond, op haare eigen kosten, dezelve daar toe te verheffen. Van de Staaten dier Provintie verkreegen de Wethouders het verzochte Octrooij, in de maand Februarij van dat zelfde jaar.

De Inwijding geschiedde den 16den Maart 1636; des Zondags te vooren waren, op last der Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen, in alle de Kerken der Stad, gebeden gedaan, om den Goddelijken Zegen over dat werk af te smeeken. De vermaarde *Voetius*, eerst Professor in de Illustre School, en daarna op deeze Academie, predikte dien dag over Luc. II. vs. 49. De Inwijding geschiedde in de Dom-Kerk, met plechtige Statie; door een aanzienlijk gevolg werden de nieuw gekoorene Professooren naar de plaats der Inhuldiging geleid. Geen geringen luister gaf aan dezelve de tegenwoordigheid der Doorluchtige Prinssen, *Mauritius*, *Eduard* en *Philips*, Zoonen van den gewezenen Koning van *Boheemen*, Paltsgraven aan den Rhijn, Hertogen in Beijeren; als ook die van *Johan Lodewijk*, Paltsgraave Hertog van Beijeren, enz. Onder de Inleiding hoorde men een geduurig en heerlijk Muzijk, zo van stemmen als speeltuigen; de Avond

werd met maaltijden, het afsteken van Vuurwerken, enz. doorgebracht: in 't Agnietenklooster, was, onder andere, op bevel van de Magistraat, een plegtige Maaltijd bereid. Na die luisterrijke Inwijding, heeft deeze Hooge School met glans haar hoofd beginnen op te steeken, en handhaaft haare achting tot op dezen dag. In den Jaare 1672, geduurende de Zeventienmaandige Overheersching der Franschen, leedt zij wel een harden schok; doch geraakte niet geheel in onmagt. Kort na derzelver vertrek herwon zij haaren voorigen luister, door sommigen, aan den ijver en Geleerdheid van den vermaarden Godgeleerde GIJSB. VOETIUS en andere toegekend. De meer genoemde *H. L. Benthem*, in zijn *Nederlandsche School en Kerkstaat*, is zeer breedspraakig in den Lof deezer Academie, en verwondert zig teffens over het aantal der Studenten, om reden, dat dezelve hier die voorrechten niet kunnen genieten, als elders.

In de maand Maart des Jaars 1686, werd het Vijftigjaarige Jubel deezer aanzienlijke Hooge Schoole, met een zonderlinge praal en pracht, gevierd. De openbaare Redenvoering werd gedaan, door den vermaarden Hoogleeraar J. GEORGIUS GRÆVIUS, en in den avond Vreugdevuuren en konstige Vuurwerken afgesteeken.

Plechtiger, en van meerder omslag, was de viering van het tweede vijftigjaarig Jubel, op den 27sten Maart des Jaars 1736. Na dat de Heeren Burgemeesters en Vroedschappen der Stad *Utrecht* een besluit genomen hadden, om het Honderdjaarig Feest van de Academie met luister te doen vieren, werd het maken van de nodige schikkingen en toebereidzelen bevolen aan de zorge der Heeren Oud-Burgemeesteren van *Soesdijk* en van *Mansveld*, en der Vroedschappen van *Cleef*, *Mansveld*, *Burman* en van *Ochten*. De voorafgaande toestel, de tijdingen in de openbaare Couranten, en de aangeslagen Bekendmaakingen, waarbij de Heer *Drakenborch* een ieder noodigde, tot het bijwoonen der openbaare Feesten, deed het gerucht hier van zig alom verspreiden; dagelijks begaf zig een groot aantal vreemdelingen van wijd en zijd naar *Utrecht*. Des Zondaags den 25sten werden, op last van Burgemeesteren, in alle de Kerken, openbaare gebeden gedaan, om den zegen voor 't verder behoud der Academie af te smeeken; en des namiddags, door den vermaarden H. VAN ALPHEN, in de Domkerk, eene plegtige Redevoering gehouden, wel-

welke naderhand in druk is uitgegeeven, en onder de ſtukken van dien tijd bewaard word; even als die van J. ODE, weinig dagen te vooren, als tot eene voorbereiding, over 't Jubeljaar der Hebreeuwen uitgeſproken. Op den gezegden Zondag werden de Keteltrommels, die mede tot het Muzijk zouden dienen, onder het geleide van eenen Wachtmeester, en zes man te paard, met bloote Zabels, van 't Regement van den Heere General Luitenant Grave *de la Leck*, in de Stad, en in 't huis van den Preſident Burgemeester gebracht, alwaar vervolgens een Ruiter de wacht bleef houden.

Den 26ſten des morgens, omtrent negen uuren, verſcheenen de Studenten voor de Senaatkamer, allen met Kokardes op de hoeden; de *Rector Magnificus* overhandigde hun ieder een Penning, door de Ed. Gr. Achtb. Regeering, ter gedachtenisſe van 't Eeuwfeest, aan hun geſchonken. De Vroedſchap *Burman*, met den Heer *J. J. van Mansveld*, door de Heeren Curatoren daartoe benoemd, deedt, bij deeze gelegenheid, eene korte en zeer gepaste aanſpraak, in de Latijnſche Taal. Des namiddags nam men de proef van het Muzijk, in de Domkerk, op het daartoe vervaardigde Orchest. De ingang der Kerke was met een wacht van Soldaten bezet. Des anderendaags, den 27ſten, den Feestdag zelven, verſcheen, des morgens vroeg, een gedeelte van het Regiment van den Kolonel *de Guy*, in de Stad in bezetting liggende, in de Wapenen. Ten zes uuren werden twaalf ſtukjes kanon op het oude Kerkhof losgebrand, en om zeven uuren begonnen alle de klokken te luiden, tot agt uuren, en van dat uur tot het volgende te ſpeelen; waarna het luiden, tot tien uuren toe, hervat werd. Ook deeden zig, geduurende dien tijd, de ſpeeltuigen, zo voor 't Stadhuis als elders, hooren. Te negen uuren, werd de *Rector Magnificus*, en de andere Profesſooren, door een deputatie van hun Ed. Gr. Achtb. van de Senaatkamer gehaald, en naar 't Stadhuis geleid. Uit naam der Wethouderſchap bedankte de Hoogleeraar *Verweij* zijnen Amptgenoot *Drakenborch*, voor het beſtier der Hooge Schoole, in 't afgeloopene jaar geoeffend, en droeg het vervolgens op aan Profesſor *Wesſeling*. In 't gaan naar 't Raadhuis, werd de train geleid door de Pedellen, met hunne ſtaven in de hand. De Hoogleer-

leeraars, gaande twee aan twee, waren uitgedoscht in hunne Professoraale kleeding.

Bij hunne komst aldaar, begroette de Rector Magnificus de Heeren Burgemeesteren, en wenschte dezelven, in eene *Nederduitsche* aanspraak, *geluk met het Eeuwfeest*, die door den President Burgemeester minzaam beantwoord werd. Om tien uuren begaf zig de vergadering naar de Kerk, in deeze orde: Eerst de Geëligeerde Heeren van de Staatekamer, het eerste lid van den Staat uitmaakende, gevolgd van de Heeren Edelen en Ridderschappen, en Gedeputeerden der kleine Steden, nevens den Secretaris van Staat, voorgegaan door eenen Serjant, vijf Granadiers, en eenige Muskettiers ter zijde. Daarop volgden hunne bedienden, met derzelver Wapenstokken in de hand; de Noorddeur van de Kerk in getreeden zijnde, verscheenen de Raadsheeren van den Hove. Intusschen begaven zig de Predikanten in de Consistoriekamer. De bovengemelde Heeren plaats genomen hebbende, kwamen de Leden van de Regeering, het derde lid van Staat, als Curatooren van de Academie, en daarop die van den Academischen Senaat, en vervolgens de overige Heeren van de Vroedschap. Nadat ieder zjine plaats genomen, en de ontelbaare schaare van hoorders mede gezeten waren, werd de Rector Magnificus, door twee Heeren Gecommiteerden, gebracht aan den stoel, welke met een Tapijt behangen was. Intusschen deden zig vier en zestig Meesters, in de Konst der Muziek geoeffend, op eene zonderlinge wijze, op hunne Instrumenten hooren; onder dezelve bevonden zig eenige Zangers en Zangeresfen. Na dat dit bijkans een half uur had geduurd, begon de Redenaar te spreeken; zijne taak tot op de helft hebbende afgedaan, maakte hij eene tusschenpoozing van bijna een half uur; geduurende welken tijd het tweede Muzijk gehoord werd, en dit geëindigd zijnde, hervatte hij den draad zijner Redevoering. Aan het einde van dezelve, begon het derde Muzijk, 't welk even lang duurde als het voorige. Daarmede werd de plechtigheid voor dien dag in de Kerk besloten. Ten twee uuren ging de Illustre vergadering ter Oostdeure der Kerke uit, alwaar een wacht stond van zestig Granadiers, en reedt vervolgens, in vijftig Koetzen, van daar, naar 't Stads-Kinderhuis. 't Geen de staat-

ftaatfie vermeerderde, was een Calvalcade van twintig Studenten, voorafgegaan door twee Trompetters van 't Regiment van den Heere Prinfe van *Hesfen Philipsdal*, in hunne volle monteering te paarde; waarop een *Silenus* volgde, wiens paard tot dekkleed een Ezelsvel had; drie *Bacchanten* volgden hem in de eerfte, en drie in de tweede Rij. Deeze dienden tot een voorftoet van een open Faëtonswagen, befpannen met zes paarden, en behangen met tijgervellen, om de tijgers van Bacchus te vertoonen; de twee voorften, waarop een voorrijder zat, die, zo wel als de Koetzier, in 't blaauw gekleed, en ook vermomd was, waren mede met dergelijke vellen bedekt. Op de wagen zat een perzoon, verbeeldende *Bacchus;* hebbende een groenen fchaal in de hand, waaruit hij zomtijds een teugje nam, en de aanfchouwers toedronk; zijn fchaal werd gevuld door twee, bij hem zittende *Saters*, die tusfchen beiden op hunne fluitjes fpeelden; aan ieder zijde van den wagen reeden twee perfoonen te paard. Alle deeze, als ook die achter reeden, waren op zijn Romeinsch gekleed. — Dan laat ons keeren ter plaatze, daar de maaltijd bereid was.

Men had het Kinderhuis hier toe verkooren, om dat in de zelfde Zaal van dat huis, honderd Jaaren te vooren, de Inwijdings-maaltijd der Academie gegeven was. Van binnen, voor aan de balcon, opgericht voor de Muzikanten, hing een tafreel, met waterverwe befchilderd, verbeeldende een doorfneden Tempel, wiens pilasters befchilderd waren met de Wapenen der Heeren Burgemeesteren en Vroedfchappen, die voor honderd Jaaren geregeerd hadden, en van de tegenwoordige, met een lint aaneen gevlochten. Op een ander tafereel ftond, op blaauw-marmer, het Jaartal 1636, en daar boven het Wapen der Academie, zijnde een Zon, met Stads Wapen in het midden; op den tweeden 1736, en daar boven de Honderd-jaarige tijdwijzer, door een flang omgeven, enz. enz.

In de zaal ftond een tafel met 108 borden, hoewel niet meer dan 95 perzoonen ter maaltijd verfcheenen. De tafel had de gedaante van een hoefijzer, aan ijder vleugel lang 62 voeten, en breet 4 voet en 6 duim. Zo dra de Gasten, in hunnen rang, volgens eene daar van gemaakte aftekening, gezeten waren, werd

door den Professor het gebed gedaan. Na dat het tweede gerecht was afgenomen, volgde een prachtig en niet min konstig nagerecht, bestaande in een zogenaamd Parterre of Bloemperk, uit 56 stukken zaamgesteld. Geduurende het eerste en tweede gerecht, hoorden de gasten een alleraangenaamst Muzijk. Terwijl het nagerecht werd opgedischt, begaven zig de aanzienlijke Gasten in een ander vertrek. Na hunne wederkomst aan de tafel, booden de Gekommitteerde Gastheeren, *Burman* en *van Mansveld*, aan de genodigden den zilveren Eeuwpenning aan, welken hun Ed. Gr. Achtb. bij deze gelegenheid hadden doen slaan; wordende dezelve naderhand, aan de afwezenden, door een Secretaris ter hand gesteld. Na den Maaltijd, ging het talrijk gezelschap deel neemen aan de vreugde, die, zo door Illuminatien als Vuurwerken, elders bedreven werd. Geen van de minste vermaken, daar het oog zig mede verlustigde, was, de verlichting van den Dom-Toren, de Academie, de Latijnsche School, en andere gebouwen, onder welke inzonderheid uitmuntte het huis, waarin de Studenten, op eigen kosten, eenen maaltijd hadden doen aanrigten. —

Den volgenden dag hield men voor een rustdag der Feesten. De 22ste, waartoe wij ons spoeden, was geschikt tot het doen der plegtige Promotie, *More Majorum*, dat is: Bevordering naar de oude wijze, of, *met de Kap.* De vier Heeren, welke, door den Hoogleeraar *Otto*, stonden gepromoveerd te worden, waren: ARNOLDUS RAM, EVERHARD VAN HARSKAMP, PH. VAN WESTREENEN, *Utrechtenaars*, en D. SCHMIDT, een *Breemer*; nog twee, onder Professor *Voorda* gepromoveerd, waren A. VAN DER STEEN, van *Thiel*, en J. VAN RHEDEN, van *Bremen.* — De Domkerk was des morgens, om negen uuren, van geen minder aantal van menschen voorzien, dan twee dagen te vooren. De Leden van de verscheiden Collegien kwamen toen ongenodigd, en plaatsten zig in hunne bijzondere banken. De Jufferschap bezette de gemaakte galderijen. Vóór het verrichten van de plegtigheid, werd 'er weder een fraai Muzijk gehoord. Intusschen vergaderden de zes Heeren Candidaten in de kamer van den Senaat, in 't zwart gekleed, met mantel en bef; de Paranijmphen bleven in 't Auditorium, en het vertrek der Pedellen. De Rector Magnificus *Wesseling* en de Promotor *Otto* gingen vooruit, en de vier Candidaten volg-

PROMOTIE MET DE KAP.

volgden; daarop volgde de Promotor *Voorda*, met zijne twee Candidaten, en vervolgens de overige Leden van den Senaat, aan paaren. Voor den Predikſtoel was een dubbel geſtoelte opgeſlagen, met tapijten behangen; de Rector Magnificus en andere Hoogleeraaren plaatſten zig op banken voor hetzelve. De Heer *Otto* trad op de bovenſte, en zijne Candidaten ſtelden zig in 't benedenſte gedeelte. Thans deed gemelde Promotor eene Latijnſche Redenvoering: „ Voor de oude gewoonte, om de Eertrappen „ den Leeraaren in 't openbaar te geven, voornamelijk op Jubel„ feesten van Academien." Hierna nodigde hij de Candidaten op het bovenſte gedeelte van het geſtoelte, daar hij hen, met het toereiken van de rechterhand, verwelkomde, eene aanſpraak deed, en het gewoone formulier van Promotie uitſprak. Vervolgens omhing hij elk van hun met den Doctoraalen Tabberd. Profesſor *Voorda* gaf hun wijders, eerst een geſloten, en daarna een open boek; ſtak hun een ring aan den vierden vinger, en zette hun een fluweelen bonnet op het hoofd. Daarna hing de Promotor ieder een gouden penning, aan een rooden en zilveren koord, om den hals, verſierd, aan de eene zijde, met de afbeelding van eenen Gepromoveerde, hangende hem boven het hoofd een Laurieitak, van twee Engeltjes, aan weerskanten vastgehouden, waar boven de Zon der Academie, en rondsom de woorden: *Hæc Doctorum præmia*; het opſchrift was: *Munificentia Magiſtratus et Decreto Senat.* Eindelijk gaf de Promotor ieder der Gepromoveerden de rechterhand, en ſprak een Zegenwensch over hen uit. Dus als Doctoren toegerust, deed de een na den anderen, met gedekten hoofde, eene korte Redenvoering.

Zo dra de Hoogleeraar *Otto*, met de zijnen, van het geſtoelte was getreeden, trad de Heer *Voorda* met de zijnen daarop. De Redenvoering des Hoogleeraars had ten onderwerp: „ de Rechts„ geleerdheid, welke bij een braaf Rechtsgeleerde moet plaats „ hebben." Hij verrichtte dezelfde plegtigheden, alleen met dit onderſcheid, dat hij eerst het open en daarna het geſloten boek gaf. Met de redenvoeringen van deze twee laatsten eindigde de plegtigheid, welke wij, onder 't Art. LEYDEN, beloofd hadden, hier te zullen verhaalen.

In 't gaan uit de Kerk, ging ieder Gepromoveerde, in zijn

plegtgewaad, tusfchen twee Profesfooren, en de Paranijmphen twee aan twee, uit den Dom naar het Kinderhuis, alwaar dezelfde tafel noch ftond, en nu met zeventig borden was gedekt. Twee Heeren Burgemeesteren, verfcheiden Leden van de Vroedfchap, de gantfche Senaat, de Paranijmphen en verfcheiden andere genodigde gasten, woonden den maaltijd bij.

De Heer van *Alphen* deed wederom het gebed. De maaltijd en het nagerecht waren niet minder keurig en pragtig dan de voorgaande. Het oud gebruik, van het aanbieden van Eerewijn aan de Gepromoveerden, uit naam van Burgemeesteren, werd thans ook niet vergeeten. Omtrent vier uuren, kwamen zes Stads Boden, dragende met hun allen twaalf kannen, waarin men gewoon was den Eerewijn aantebieden, hoewel dezelve ledig waren; wordende aan ieder der Gepromoveerden, in de plaats van wijn, gegeven een ordonnantie tot laste van de Stad, van twaalf guldens en tien ftuivers. (Te *Leyden* beftond deze gift, in 1775, aan ieder der gepromoveerde Heeren, uit een fomme van veertig guldens.) Het Muziek, geduurende den maaltijd, werd in de uiterfte orde ten uitvoer gebragt. Na dat de gulle vreugde en vergenoeging zig verzadigd had, fcheidde het gezelfchap langzamerhand; doch de Gepromoveerden en hunnen Paranijmphen toefden tot 's nagts ten twaalf uuren, en begaven zig toen, met eenige Muzikanten, naar de wooningen der Juffers, die zig verledigd hadden tot het verfieren hunner Bonnetten; geevende, tot dankbaarheid, een Serenade of Nacht-Muzijk aan dezelve. Overal werden zij door een Luitenant met zijne wacht verzeld.

De tafel bleef, in de zelfde orde, ftaan tot den volgenden dag, op welken de kinderen uit het Wees- en Stadskinderhuis op het overfchot onthaald werden. Met hunnen maaltijd eindigde het Eeuwfeest der Utrechtfche Academie, ten genoegen van duizenden, die hetzelve hadden bijgewoond.

Soortgelijke Promotie heeft, zedert, in de *Rechtsgeleerde Faculteit*, aan deeze Academie, meermaalen plaats gehad: als nog den 24ften September van dat zelfde jaar, aan den Heer HERMANUS VAN VIANEN; den 21ften September 1744, aan den Heer M. STRAALMAN, *Amfteldammer*; den 7den October 1756, aan de Heeren F. J. VAN WESTREENEN, H. VOORDA en C. A. WACHENDORFF,

Ut-

Utrechtenaars; en nog onlangs, op den 28sten Maij 1776, wierd de Heer N. C. VAN CLEEF, *More Majorum*, tot denzelfden eeretrap bevorderd. — De plegtigheden, door de Heeren Studenten dezer Hooge Schoole verrigt, in den jaare 1747, en op den 8sten Maart 1766, bij de meerderjaarigheid van Neerlands Erfstadhouder, Prins WILLEM DEN V, zullen op 't Art. UTRECHT, verhaald worden. —

Zie A. DRAKENBORCH, *Plechtige Redenvoering*, in 4to. 1737.
H. VAN ALPHENS *Leerreden, bij die gelegenheid gedaan, den 25 Maart.*
J. ODE, *Verhandeling over 't Jubeljaar der Hebreeuwen, den 27sten dito.*
Omstandig en Naauwkeurig Verhaal van de Plegtigheden, enz. enz.
De Lofvaerzen van K. Westerbaan en anderen.
De Europische Merkurius van 1736, voor de maand Maart.
Academische Uitspanningen, enz. in gr. 8°. bl. 185. enz.

NAAM-

NAAMLIJST

DER

NEDERLANDSCHE HOOGLEERAAREN,

Zedert de oprichting der Hoogeschoolen te Franeker (F), Groningen (G), Harderwijk (H), Leyden (L) en Utrecht (U).

In de Theologie (Th.), in de Rechten (R.), in de Philosophie (Ph.), in de Medecijnen (M.), Taalen en andere Wetenschappen (T.).

Adama (Lud.) Ph.	F.
Adama (A.) M.	F.
Abresch (P.) Th.	G.
Acronius (J.) Th.	G.
Aemilius (A.) T.	U.
Agricola (R.) T.	G.
Alberti (J.) Th.	L.
Albinus (B. S.) M.	L.
Albinus (C. B.) M.	U.
Albinus (F. B.) M.	L.
Allemand (J. N. S.) Ph.	L.
Alphen (H. van) Th.	U.
Alting (H.) Th.	G.
Alting (J.) Th.	G.
Amama (S.) Th.	L.
Amesius (J.) Th.	G.
Andala (. .) Ph.	F.
Andræ (T.) R.	G.
Antonides (F. P. J.) Th.	L.
Arcerius (S.) Th.	G.
Arcerius (J.) Th.	F.
Arminius (J.) Th.	L.
Arnoldi (N.) Th.	F.
Arntzenius (H. J.) R.	G.
Auletius (A.) M.	F.
Balk (. .) Ph.	F.
Bamius (F.) Th.	L.
Bank (L.) Ph.	F.
Bannius (F.) Th.	L.
Barbeirac (J.) R.	G.
Barchusen (J. C.) M.	U.
Barleus (C.) T.	L.
Barleus (L.) T.	L.
Basilius (P.) T.	L.
Bastingius (J.) Th.	L.
Baudius (D.) R.	L.
Bauldery (P.) Th.	U.
Beeckers (A. v. T.) R.	L.
Berkringer (D.) T.	U.
Bernardus (J.) T.	L.
Bernoulie, Ph.	G.
Berteling (M.) Th.	G.
Berteling (J.) Ph.	G.
Bertius (P.) Th.	L.
Beyma (J.) R.	L.
Bidlo (G.) M.	L.
Blanklaart (N.) M.	F.
Bodecherus (J.) T.	L.
Boekelman (J. F.) R.	L.
Boerhave (H.) M.	L.
Boers (C.) Th.	L.
Bois (A.) Ph.	F.
Boll (J.) T.	L.
Bondam (P.) R.	U.
Bonnet (G.) Th.	U.
Bontius (G.) R.	L.
Bontius (G.) M.	L.
Bontius (R.) M.	L.
Boom (Fr.) T.	L.
Borgesius (J.) T.	G.
Bornius (. .) T.	L.
Botesius (J.) T.	L.
Bouritius (H.) R.	F.

Box-

Boxhorn (M. J.) R. L.
Braunius (J.) Th. G.
Bredius (F.) T. L.
Broen (J.) M. L.
Broes (B.) Th. L.
Bronchorst (E.) R. L.
Brugmans (A.) T. G.
Bruyn (J. de T. U.
Bruyn (G.) de Th. U.
Burgersdyk (F.) T. L.
Burman (F.) Th. U.
Burman (P.) T. U.
Burman (F. F.) Th. U.
Burman (F.) Th. U.
Burman (P.) T. U.
Buma (D.) Th. T.
Buisius (P.) R. F.
Buschius (M.) Ph. F.
Byl (H.) M. L.
Cammers (G.) M. G.
Camper (P.) M. G.
Cannegieter (H.) R. F.
Cannegieter (J.) R. G.
Canter (A.) H.
Cappellus (L.) H.
Castelloneus (J.) T. U.
Chevalier (P.) Th. G.
Christenius (J.) R. H.
Clauberge (J.) T. L
Clingbyl (R.) M. F.
Cloppenburg (J.) Th. F.
Clusius (C.) M. L.
Cluverius (P.) T. L.
Coccejus (J.) Th. L
Coccejus (H.) R. U.
Coddeus (G.) T. L.
Coetier (G.) Ph. F.
Coest (H.) T. L.
Coeman (S.) R. L.
Colonnius (P.) Th. H.
Colonnius (D.) R. L.
Conradi (P.) Th. F.
Coolhaas (C.) Th. L.
Craanen (F.) M. L.
Cremer (B. S.) Th. H.
Cremer (F. L.) Th. G.
Crusius (G. C.) R. L.
Cuchlines (J.) Th. L.
Cuneus (P.) R. L.
Cuppius (G.) R. F.
Cyprianus (A.) M. F.
Damman (A.) T. L.
Damnius (N.) T. L.
Danneus (L.) Th. L.
Dedel (N.) R. L.
Dekker (F.) M. L.
Delmatius (C.) T. L.
Demaets (C.) M. L.
Demaets. (. .) Th. U.
Descartes (R.) Ph. L.
Deusingius (A.) T. G.
Diemerbroek (J.) M. U.
Diest (H. v.) H.
Dieu (L. d.) Th. L.
Dodoneus (L.) M. L.
Does (J. v.) R. L.
Doeveren (G. v.) M. L.
Donnellus (H.) R. L.
Drakenburg (A.) T. U.
Drelincourt (C.) M. L.
Driessen (A.) Th. G.
Driessen (P.) T. G.
Drusius (J.) T. L.
Dukerus (C. A.) T. U.
Eck (C v.) R. U.
Elsnérus (G. M.) Th. U.
Emmius (U.) R. G.
Ens (Joh.) Th. U.
Episcopius (S.) Th. L.
Erpenius (T.) Th. L.
Esgers (J.) Th. L.
Essenius (A.) Th. Ut
Eyssonius (H.) M. G.
Faber (H.) R. F.
Fabricius (Fr.) Th. L.
Feugerus (G.(Th. L.
Florentius (H.) M. L.
Folkenius (H.) Th. H.
Forest (P.) M. L.
Forsten (R.) M. H.
Francelius (J.) M. F.
Frijtag (J.) G.
Fullenius (B.) T. H.
Gail-

Gailjard (J.) Th.	L.
Gallus (C.) Th.	L.
Gansfort (W.)	G.
Garcin (J.) T.	F.
Gaubius (H. D.) M.	L.
Gebhardus (J.)	G.
Gelre (T.) T.	H.
Gent (C.) T.	L.
Gerdes (D.) Th.	G.
Gesler (J.) R.	H.
Geuling (A.) T.	L.
Geuns (M.) M.	H.
Gillisſen (Æ.) Th.	L.
Glins (T. v.) R.	H.
Goens (R. M. van) T.	U.
Gool (J.) T.	L.
Goor (H.) T.	U.
Gomarus (F.) Th.	L.
Gorter (J. de) M.	H.
Graaf (Th. v. d.) M.	H.
Graevius (J. G.) T.	U.
Graevius (A.) Ph.	F.
Graeuwen (P.) M.	G.
's Gravezande (J.) T.	L.
Greidanus (J.) Ph.	F.
Greve (P. v.) R.	H.
Gronovius (J. F.) T.	L.
Gronovius (J.) T.	L.
Groot (C.) R.	L.
Grutterus (T.) T.	G.
Gryphius (A.) R.	L.
Guuſet (J.) Ph.	G.
Guſins (A.) R.	H.
Hactingius (J.) R.	F.
Hahn (Id.) M.	L.
Hallen (H.) Th.	U.
Hamelsveld (IJ. van) Th.	U.
Harder (H.) T.	L.
Haſius (N.) T.	L.
Haverkamp (S.) T.	L.
Hautecour (H. P.) Ph.	F.
Hereboord (A.) R.	L.
Heidanus (A.) Th.	L.
Heinneccius (J. G.) Ph.	F.
Heinſius (D.) T.	L.
Hemſterhuſius (T.) T.	L.
Hennert (J. F.) T.	U.
Hermannus (P.) M.	L.
Hermannus (R.) T.	H.
Heurnius (O.) M.	L.
Heurnius (J.) M.	L.
Heyman (J.) T.	L.
Hoboke (N.) M.	H.
Hoenradus (L.) R.	L.
Hollebeek (Ew.) Th.	L.
Holman (J.) Th.	L.
Holwarda (J.) Ph.	F.
Hommius (F.) Th.	L.
Honert (T. H. v. d.) Th.	L.
Honert (J. v. d.) Th.	L.
Hoogvliet (N.) Th.	L.
Hoornbeek (J.) Th.	L.
Hoorne (J.) M.	L.
Hornius (J.) M.	L.
Hornius (G.) Ph.	F.
Horthemels (J.) Ph.	U.
Hottones (P.) M.	L.
Houck (F. G.) R.	U.
Huber (U.) R.	F.
Hulſius (A.) Th.	L.
Hulſius (P.) T.	G.
Huninga (J.)	G.
Jacheus (G.) T.	L.
Jargius, (. .) T.	L.
Ihoven (W. v.) Th.	U.
Iſendoorn (G.) T.	G.
Junius (F.) Th.	L.
Junius (F.) T.	L.
Junius, (A.) T.	L.
Keeszel (G. v. d.) R.	L.
Kemp (D. v. d.) Th.	L.
Klenk (J.) T.	L.
Klinkbyl (R.) M.	F.
Kluyt, (A.) T.	L.
Kochius (J.) M.	H.
Koopmans (G.) M.	F.
Kooten (Th. v.) T.	F.
Kuypers (G.) Th.	G.
Kyperus (A.) M.	L.
Lampe (F. A.) Th.	U.
Langius (N.)	G.
Latane (P.) M.	F.

L'em-

L'empereur (C.) Th.	L.	Moneus (J.)	G.
Lemonon (T.) M.	F.	Monnon (J.) Ph.	F.
Leontius (T.) Th.	F.	Moor (B. de) Th.	L.
Lettingius (J.) R.	L.	Mordisonius (J.) T.	L.
Leusden (J.) Th.	U.	Moreelsen (H.) R.	U.
Leusden (R.) M.	U.	Mort (J.) M.	L.
Leydekker (M.) Th.	U.	Morus (T.) Th.	F.
Lille (C. E. d.) M.	F.	Moijne (Steph. le) Th.	L.
Linden (J. A. v. d.) M.	L.	Muller (N.) M.	G.
Linden (H. A. v. d.) Th.	F.	Muller (P.)	G.
Linderhausen (J.) R.	L.	Munniks (S.) M.	U.
Lorre (. .) Ph.	F.	Munniks (W.) M.	G.
Lipsius (J.) R.	L.	Munting (A.) M.	G.
Lubbers (T.) Th.	G.	Muntinge (H.) Th.	H.
Lubbertus (S.) Th.	F.	Munsterus (Ch.) M.	F.
Luchtmans (P.) M.	U.	Murditanus (J.) T.	L.
Luits (J.) Th.	U.	Musfinga (J.) Ph.	G.
Lulofs (J.) T.	L.	Musschenbroek (P. v.) Th.	U.
Luzac (J.) T.	L.	Muijden (J. van) R.	U.
Lydius (M.) Th.	F.	Muijs, M.	F.
Lyranus (A.) T.	L.	Nahuijs (A. P.) M.	U.
Lyreus (J.) T.	U.	Nahuijs(G. J.) Th.	L.
Maastricht (P. v.) Th.	U.	Neostadius, R.	L.
Maccovius (J.) Th.	F.	Nethenius (M.) F.	U.
Mackdowel, T.	G.	Neuberus (J. C.) Th.	L.
Maestertius (J.) R.	L.	Neuhuize (E.)	F.
Makelo (Joh.) T.	L.	Neuhuize (R.)	F.
Manger (S. H.) Th.	F.	Nieuwhof (B.) T.	H.
Mansvelt (R. v.) T.	U.	Nieuwstad (C.) R.	L.
Marchant (S.) R.	L.	Noodt (G.) R.	L.
Maresius (S. d.) Th.	G.	Nuck (A.) M.	L.
Mark (J.) à Th.	L.	Nijhof(M. Lijclama van) R.	F.
Mark (F. A. v. d.) Th.	G.	Ode (J.) Ph.	U.
Mattheus (A.) R.	L.	Offerhaus (L.) T.	G.
Mattheus (F.) R.	U.	Oirschot (L.) M.	L.
Mattheus (Ph.) M.	U.	Oosterdijk (N. G.) M.	L.
Mattheus (C.) M.	G.	Oosterdijk (schagt.) M.	L.
Melder (Ch.) T.	L.	Oosterdijk (J.) M.	L.
Merula (P.) T.	L.	Oosterdijk (J. Herm.) M.	U.
Metius (A.) Ph.	F.	Oosterdijk Schagt. (J.) M.	U.
Meulen (G.) Th.	L.	Ortwijn (J.) R.	H.
Meursius (Z.) T.	L.	Otto (E.) R.	U.
Meyer (J.) Th.	H.	Ouwens (G.) M.	F.
Meyerus van Adrichem, R.	L.	Paauw (P.) M.	L.
Meyvartius, T.	G.	Pachenstecher (AA.)	G.
Mill (D.) Th.	U.	Pachenstecher (J. A.) R.	H.
Mol (P.) M.	F.	Palatinus (J. G.) T.	H.
Molineus (P.) Th.	L.		Pa-

Paradijs (N.) M. L.
Pafor (M.) T. G.
Pafor (G.) Ph. F.
Perizonius (J.) T. L.
Perizonius (C.) T. G.
Pestel (F. VV.) R. L.
Pitcarnius (A.) N. L.
Pitifcus (S.) T. U.
Phocilides (J.) Ph. H.
Poll (L. v. d.) R. U.
Polijander (J.) Th. L.
Polijander (J.) van Kerkhoven Th. L.
Pontanus (H.) Th. U.
Pontanus (J. J.) Th. H.
Prædenius (R.) G.
Pijnaker (C.) R. L.
Pijnaker (J. C.) R. G.
Raau (J.) M. L.
Rau (S.) T. U.
Raauwerts (J. J.) G.
Ramefius (J.) Th. L.
Raphelingius (F.) T. L.
Ratelband (J.) Th. F.
Rathle (A.) T. L.
Ravensberg (H.) G.
Ravensperg (J.) T. U.
Ravius (S.) Th. U.
Ravius (S.) M. U.
Ray (J. de) M. L.
Reland (A.) Ph. U.
Reeland (H.) T. U.
Regius (H.) M. U.
Regius (J.) Ph. F.
Regnerius ab Oofterga. R. U.
Renferd (J.) Ph. F.
Reifenberg (J.) R. F.
Reinecher (H.) T. L.
Reinerus (H.) T. U.
Reitz (J. F.) M. U.
Revius (J.) Ph. L.
Rhala (Henr.) R. F.
Rhoer (J. de) T. G.
Rhoer (C. W. de) Ph. H.
Rietveld (P.) Th. L.
Rivetus (A.) Th. L.
Roccoles (J. B.) R. L.
Roël (H. A.) Th. U.
Roorda (A.) Ph. F.
Roskam (P.) R. H.
Rosfyn (J. J.) Ph. U.
Roijen (A. v.) M. L.
Roijen (D.) T. L.
Roijen (R.) T. L.
Ruardi (J.) T. G.
Ruhnkenius (D.) Ph. L.
Rucker (J. C.) R. L.
Rucker (J. G. C.) R. U.
Ruifch (A.) M. L.
Ruijfch (H.) T. U.
Rijke (Th.) T. L.
Rijnalda (A.) Ph. F.
Sage (Le) ten Broek. Th. G.
Salmafius (Cl.) T. H.
Sande (J. v. d.) R. F.
Salomons (H.) T. L.
Sandifort (E.) M. L.
Saravia (A.) Th. L.
Saxe (C.) Ph. U.
Schaaf (C.) T. L.
Scaliger (J.) T. L.
Scaliger (J. J.) T. L.
Schacht (L.) M. L.
Schacht (J. H.) Th. H.
Scheidius (E.) Th. H.
Schelkens (J.) R. F.
Schelle (J. v.) Th. L.
Scheltinga (T.) Th. H.
Scholten (H.) Th. L.
Segaar (C.) Ph. U.
Schroeder (L. C.) R. G.
Schroeder (N. G.) M. G.
Schultens (A.) Th. en J. L.
Schultens (J. J.) Th. L.
Schultens (H. A.) T. L.
Sibrandi (J.) Ph. F.
Smit (Ad.) T. L.
Smout (A.) T. L.
Snellius (R.) T. L.
Snellius (W.) T. L.
Sofius (T.) R. L.
Sphanheim (F.) Th. L.
Spanheim (F.) de Zoon Th. L.
Spineus (G.) T. L.

Stra-

Straten (W. v. d.) M. U.
Steinberg (F.) Ph. G.
Stuart (Ad.) T. L.
Stuart (D.) T. L.
Sturmius (A.) Th. L.
Sturmius (H.) Th. L.
Swanenburg (C.) R. L.
Swartehengst (J.) T. L.
Swinden (J. H. v.) Ph. F.
Sijen (Ar) M. L.
Sijlvius (F. Delboe) M. L.
Sijlvius (Corn.) R. L.
Terentius (J.) Ph. F.
Thiele (Corn. v.) Ph. H.
Thinunga (Ger.) R. L.
Thijsius (Ant.) Th. L.
Thijsius de Zoon. R. L.
Tiara (P.) T. L.
Tollius (C.) T. H.
Tollius (H.) Ph. H.
Til (S. v.) Th. L.
Trelcatius (L.) Th. L.
Trelcatius de Zoon. Th. L.
Trigland (J.) Th. L.
Trigland (J. de kleinzoon) Th. L.
Trigland (J. Jacobz. & J. Nep.) Th. L.
Trigland (Th.) R. H.
Trots (G. H.) R. U.
Tijdeman (M.) R. U.
Uitman (A.) T. L.
Valkenaar (L. C.) T. L.
Valkenaar (J.) R. F.
Valkenier (J.) Th. L.
Valkenburg (A. v.) T. F.
Vallan (J.) M. U.
Velzen (C. v.) T. G.
Venema (H.) Th. F.
Veno (H.) T. F.
Verhel (A.) Ph. F.
Verschuur (J. H.) T. F.
Verschuur (G. F.) M. G.
Vinnius (A.) R. L.
Vinnius (S.) R. L.
Vitriarius (P. R.) R. L.
Vitriarius (J. J.) R. L.
Vitringa (C.) Th. F.
Voget (A.) Th. U.
Voet (J.) R. L.
Voetius (G.) Th. U.
Voetius (P.) T. U.
Voetius (D.) R. U.
Volder (B. de) T. L.
Voltelen (F. J.) M. L.
Voorda (J.) R. U.
Voorda (B.) R. L.
Voorda (J. H.) R. U.
Vorstius (Ev.) M. L.
Vorstius (A.) M. L.
Vorstius (Coenr.) Th. L.
Vos (J. A.) Th. U.
Vossius (G. J.) T. L.
Vossius (J.) T. L.
Vriemoet (E. L.) T. F.
Vries (G. d.) Ph. U.
Vulcanus (B.) T. L.
Waaijen (J. v. d.) Th. F.
Wachendorf (E. J.) M. U.
Walleus (Ant.) Th. L.
Walleus (J.) M. L.
Walleus (Anthz.) T. L.
Wassenberg (E.) T. F.
Water (J. W.) Th. L.
Weis (A.) R. L.
Welmannus (H.) G.
Werdenhage (J. H.) H.
Wesseling (P.) T. U.
Wesselius (J.) Th. L.
Westenberg (J. O.) R. L.
Westerhoven (J.) T. L.
Wider (F. A.) T. G.
Wigeri (E.) R. F.
Wieling (A.) R. U.
Willhemi (V.) T. L.
Winsemius (P.) T. F.
Winsemius (M.) M. F.
Wissenbach (J. J.) R. F.
Winter (. .) T. F.
Witmarus (A.) G.
Wittich (J.) T. L.
Wittichius (C.) Th. L.
Witz (H.) Th. L.

Witzius (F.) Th.	F.	Wijnen (G.) Ph.	H.
Woertman (J. G.) M.	U.	Wijnpers (D. v. d) Ph.	L.
Wolferdus (M.) Ph.	H.	Ypeij (N.) T.	F.
Wolzogen (L.) Th.	U.	Zijl (C.) M.	H.
Wijkerfloot (Ab.) R.	U.		

Vide F. SWEERTII *Athenæ Belgicæ.*
Statuta & *Leges Acad. Frif. quæ eft Franequeræ.*
Effigies & *Vitæ Profesf. Groning.* &c.
E. L. VRIEMOET, *Athenæ Frifiacæ*, *Almæ Academiæ Leidenfis.*

Dewijl de meeste van deeze, op hunne bijzondere Art. nader zullen gemeld worden, dacht het ons genoeg, bij voorraad, hier hunne Naamen te melden, zonder aanwijzing van verplaatzing, fterftijd of iet anders: zijnde deze *Lijst* opgemaakt, na de Pourtraiten, die daar van in Prent uitgaan, en dus, fchoon van de eene Hooge School tot de andere overgegaan, maar ééns genoemd.

ACHLUM, een der elf Dorpen van de Grietenije *Franekeradeel*, onder het Kwartier *Westergo*, in Friesland, een uur van de Stad *Franeker*, aan den zeer bekenden *Slag-Dijk* geleegen. Dit Dorp, uit 38 Stemgeregtigde Zathen-Lands beftaande, is in het Kerkelijke vereenigd met *Hitzum*, behoorende onder de Klasfis van *Franeker*. De Reguliere Kanunniken van *Ludingakerke* brachten het Klooster *Achtelum* derwaards, volgens *Winfemius*, door den Abt *Wigboldus* gefticht. In den Oorlog van 1572, is dit, benevens het Convent van *Oldenklooster*, en eenige andere Conventen, verwoest.

WINSEMIUS. VAN DER HOUVE. *Oudheden van Friesland*, II. Deel, bl. 51. en 131.

ACHTERBROEK, gewoonlijk op honderd morgens begroot, is, met *Berkwoud*, of *Berkhoude*, een en dezelfde Ambachtsheerlijkheid; grenzende, ten Noordwesten, aan *Stolkwijk* en *Zuidbroek*, ten Zuiden aan *Lekkerkerk*, ten Zuidwesten aan *Krimpen*.

Zie VAN DER EIJK, *Handvest van Zuid-Holland*, bl. 386.

ACHTERLAND, is een gedeelte van de laatstgemelde Ambachtsheerlijkheid, waar van zijne Doorl. Hoogh. de Heer Prins van

Oran-

Oranje, WILLEM DEN VIJFDE, den Tijtel voert, aangezien het onder de *Baronij* van *Liesveld* behoort. (Zie *Gelkenes*.)

ACHTHOVEN, een uur gaans ten Westen van *Vianen* geleegen, is eene Ambachtsheerlijkheid met *Leksmonde*, behoorende aan den Heere *Mourits Cornelis de Waal*, Deken in het Kapittel van *Oud-Munster*, te *Utrecht*. Zie LEKSMOND.

ACHTHOVEN, eertijds een Dorp, in de Groote Zuidhollandsche Waard; doch, in den vloed van 1421, benevens veele andere, verdronken.

VAN DER HOUVE, bl. 86.

ACHTHOVEN, een klein gehucht en Waterverlaat, tusschen *Amsteldam* en *Woerden*.

ACHTHOVEN, dus genaamd naar de *Acht hoven*, of Hofsteden, waar uit eertijds het Dorp bestond, is thans volkrijk en welvaarende. Het Kapittel van *St. Pieter* te *Utrecht* verkogt dit, in den Jaare 1621; en het heeft nu, eenigen tijd, behoord aan den Heere *F. van Collen*, Schepen en Raad der Stad *Amsteldam*.

ACHTKERSPELEN, een Grietenij in *Friesland*, onder het Kwartier van *Oostergoo*, waarin zij de zesde stem heeft. De naam is ontleend van de *Acht Kerspel-Kerken*, namelijk: *Suirhuisum*, *Augustinesga*, *Harkema Opeinde*, *Drogenham*, *de Coten*, *Optwijsfel*, *Buitenpost*, *Lutkepost*; waarbij zedert nog drie andere aangebouwd zijn, behoorende onder het bestier van den Grietman *Daniel Blok van Haarsma*. Deeze voor de Jagt zeer geschikte landstreek, heeft de Groninger Ommelanden ten Oosten, en wordt daar van afgescheiden door den *Lauwerstroom*, welke uit de Drentsche Veenen ontspringt. *Caspar de Robles*, in de *Friesche* geschiedenissen zeer bekend, heeft door deeze Grietenij een vaart doen graaven, welke in het *Bergumer Meer* valt, en zeer geschikt is voor den binnenlandschen Scheepvaart van de *Lemmer* naar *Groningen*. Het Wapen der Grietenij bestaat uit acht Kerken. Zij heeft veel deel gehad in den Spaanschen Oorlog, wanneer de Kerk van *Buitenpost* afgebrand, en die van *Suirhui-*

 sum

sum zeer geschonden werd. Naderhand, echter, zijn ze beiden treffelijker herbouwd.

De in- en opgezeetenen deezer Grietenij weigerden, in het jaar 1398, het juk der Graaven van *Holland* te draagen, en bleeven, boven alle andere *Friesen*, voor 't dreigende geweld onbevreesd.

VOSSIUS, in zijne *Nederlandsche Jaarboeken*, noemt hen *Octopagici*; welk woord zijn Vertaaler *N. Borremans* heeft vertolkt voor *Achtdorpers*; 't welk, in de daad, de letterlijke betekenis van dat woord is. Misschien, zegt hij, werden zij dus genoemd, om dat de Landstreek, daar zij in woonden, uit agt Dorpen bestond.

Die van *Achtkerspelen* staken eenige, volgens zommigen, twee Scheepen van de Graven van *Holland*, die door kalmte aan hunne oevers gedreven waren, in brand, en noodzaakten de daar op zijnde manschap de vlugt te neemen. Die van *Stellingwerf* en van *Schoterland*, en andere *Friesen*, volgden dit voorbeeld van kloekmoedigheid. Gezamenlijk verzetteden zij zig tegen den Hertog *Aalbrecht van Beijeren*, die hen hierop moest verlaaten. — Gemelde VOSSIUS zegt, dat de bewooners van deeze Grietenij op de *Hollanders* verbitterd waren. — Zie verder AALBRECHT VAN BEIJEREN.

HALMA, en de daar bij aangewezen Schrijvers, als: VAN DER HOUVE, *Handv. Chron.* I. Deel, fol. 156. WINSEMIUS, achter zijn Chronijk. BORREMANS, Aant. op *Vossius*, pag. 612. SCHOTANUS, *Chronijk*, bl. 221.

ACHTIENE, (de) een Adelijk Slot, in de Grietenij van *Tietjerksteradeel*, een half uur ten Zuidoosten van *Oostermeer*.

ACHT-TIENHOVEN, word, door VAN DER HOUVE, in zijn *Handvest Chronijk*, voor het zelfde Verlaat gehouden, 't welk wij boven, onder den naam van *Achthoven*, vermeld hebben, als gelegen tusschen *Amsteldam* en *Woerden*, en stelt het te lasten onder *Vianen*; doch *Achtienhoven*, door hem van *Achthoven* onderscheiden, te behooren onder *Leiden*. Het word ook *Achtienhoven* en den *Bosch* genaamd. De Eigenaar daar van is de Heer

Heer en Mr. *Dominicus Costerus*, Burgemeester van *Woerden*, enz.

VAN DER HOUVE, bl. 112. 137. enz.

ACHT-TIENHOVEN, een Dorp, of groote buurt, onder *Utrecht*, gehecht aan het Dorp *Westbroek*, hebbende een eigen halsrecht. In mijne jeugd (zegt *Halma*,) hebbe ik aldaar op den dijk een galg opgerecht gevonden, voor het Huis van den Baljuw, *Simon Logier*, om 'er een misdaadiger aan te hangen. De Kelder, voegt hij 'er nevens, onder 't huis van den Baljuw, was de gevangenis. Dit Dorp behoort onder de Proostdij van *St. Jan*, te *Utrecht*, en word in 't Kerkelijke bediend, door den Predikant van *Westbroek*. Zijnen naam heeft het ontleend van achttien hoven, of Hofsteden, waar uit het bestond. Het behoort onder de Klassis van *Amersfoort*.

HALMA. HEDA, *Historie van Utrecht*. MATTH. *de Nobilit. Lib. II.*

ACKERSDIJK, ook *Akkersdijk*, of *Vrouwenrecht* genaamd, behoorende, ten aanzien van 't rechtsgebied, onder de hooge Heerlijkheid of Abtdij van *Rhijnsberg*. Ten Noorden paalt dit Dorp aan *Vrijenban*; ten Oosten aan *Berkel* en *Rodenrijs*; ten Zuiden aan *Schieveen*; en ten Westen aan de *Ketel* en *Vrijenban*. De naam van *Ackersdijk* heeft geene bekende afkomst; dan die van *Vrouwenrecht* leidt men af van den eigendom, dien de Abtdis van *Rhijnsburg*, als Kloostervoogdes, hier aan gehad heeft. Hierna zal het blijken, dat zij ook Vrouwen van *Rhijnsburg* genaamd worden. De uitgestrektheid van dit Dorp, of gehugt, word bepaald op 377 morgen, en 89 roeden. Het heeft geen Kerk, en 't getal der huizen is niet boven veertien. Nogthans hebben twee welgeboorene mannen van *Ackersdijk* zitting in den Vierschaar van *Rhijnsburg*; en in 't burgerlijke heeft het een Schout en Secretaris, zijnde de Heer *Samuel Prijn Jz.*

VAN DER HOUVE, bl. 110. HALMA, *Staat der Nederlanden*, VI. Deel. bl. 600.

ACKERSLOOT; zie AKERSLOOT, een Dorp onder *Kennemerland*.

ACKERWOLDE, of *Ackerwoude*, een der twaalf Dorpen van de Friesche Grietenij *Dantumadeel*, in 't Kwartier *Oostergoo*. De Predikant, die ook de *Mumerwolde* en *Feenwolde* bedient, staat onder de Klassis van *Dokkum*.

HALMA en WINSEMIUS.

ACKOIJ, of *Acquoi*, een Baronnij en Dorp, rondsom in Koorenlanden gelegen, ten Zuidwesten van *Leerdam*, en ten Noordoosten van *Asperen*, omtrent een half uur van laatstgemelde plaats. Na dat *Jan de VIII*, van *Arkel*, zijn kruistogt naar 't H. Land gedaan had, stichtte hij, in 't Jaar 1140, dit *Ackoij*. Voor de Hervorming plagt de Godsdienst hier bediend te worden, door een der *Norbertijner* Monniken van *Marienwaart*. Het Kerkje is van eene zeer oude gedaante. De Barronnij behoort aan den tegenwoordigen Erfstadhouder, die 'er een Drossaard, welke ook die van *Leerdam* is, aanstelt, en tevens Dijkgraaf en Stadhouder van de *Leenen* is, en een bijzonderen Schout onder zig heeft. Het Dorp *Ackoij* is, zedert 1585, door de Geboorte van den vermaarden CORNELIUS JANSSENIUS, berucht geworden. Hier van gaat een fraaij gezigt in prent uit.

Kerkl. Oudh. van Utrecht, II. Deel, bl. 663. *Staat der Nederlanden*, VII. Deel, bl. 509.

ACKRUM, of *Akrum*, een der zes Dorpen, in de Friesche Grietenij *Utingeradeel*, in 't Kwartier van *Zevenwolde*. Hier is een groote doortogt, over de Schouw, naar de *Wouden*, *Steenwijk* en *Drenth*, zo te water als te lande. Het Convent of Klooster *Aelsum* heeft hier gestaan. Dit Dorp heeft eene eigen Kerk, en een Predikant, die ook *Terhorne* bediend; staande onder de Klassis van *Zevenwolden*.

WINSEMIUS, *Besch. van Friesland*. HALMA.

ACOSTA. (*Gabriel d'*) Hoewel deeze beruchte persoon geen *Nederlander* was, kunnen wij, echter, niet nalaaten, hem hier te plaatzen. Over de juistheid onzer keuze, laaten wij den Leezer oordeelen.

Eerst was hij een Christen, daarna een Jood, en eindelijk zonder eenig geloof. Terwijl hij te *Amsteldam* woonde, werd hij,

hij, door wraakzucht vervoerd, om eerst zijnen broeder, of, gelijk anderen zeggen, zijnen Neef, en daarna zig zelven van 't leeven te berooven. Op deezen, terwijl hij voorbij zijn huis ging, loste hij een Pistool. Doch het Geweer weigerende, en hij zig ontdekt ziende, floot hij verbaasd de deur, en benam met een ander Pistool zig zelven het leeven. In zijne wooning vond men een Latijnsch geschrift, waarin hij de gevallen van zijn leven en wederwaardigheden beknopt had opgesteld.

„ Hij was, (schrijft hij in 't zelve) te *Porto*, in *Portugal*, „ omtrent het einde van de 16de Eeuw, gebooren uit Edele Ou- „ ders, wel Jooden van afkomst, maar tot den Christen Godsdienst „ gedwongen. Zijn Vader, naar zijn beste geweten, een goed „ Christen zijnde, voedde hem geregeld op, en hij *Acosta* was „ Eerbaar, Edelmoedig en als Jongeling medelijdende, en tevens „ zorgvuldig in den Roomschen Godsdienst onderweezen; Stu- „ deerende verder in de Rechtsgeleerdheid. Zeer beangst voor „ de verdoemenis zijnde, las hij vlijtig het Euangelium en de „ Boeken der Misse; dan hoe meer hij las, hoe vreesagtiger hij „ werd. Onmogelijk scheen het hem, op de gedane biegten ver- „ geving te krijgen; en dus wanhoopte hij aan zijne Zaligheid. „ Tweeëntwintig Jaaren oud zijnde, begon hij te twijffelen aan „ een Leven na dit Leven: want zijne bedorvene reden gaf hem „ dit in. Op zijn 25ste Jaar kreeg hij eene Kerklijke bediening. „ Doch de Roomsche Godsdienst gaf hem in 't geheel geen ge- „ noegen; en *Mozes* en de Propheten leezende, vond hij daar „ zaken in, die, volgens zijn oordeel, 't Euangelium tegenspra- „ ken. Om dat zo wel de Christenen als de Joden aan het Oude „ Verbond geloofden, besloot hij hierom, voortaan *Mozes* te ge- „ loven, dat is, een Jood te worden. Zijne bediening, daarop, „ aan een ander overgedaan hebbende, is hij, met groot gevaar, „ met zijne Moeder, Broeders, enz. die hij reeds in 't Jodendom „ onderwezen had, scheep gegaan, en te *Amsteldam* gekomen. „ Alhier de Jooden in volle vrijheid vindende, deed hij zig zelven „ en de zijnen, volgens de Wet, besnijden, veranderende zijnen „ naam *Gabriel* in dien van *Uriel*. Doch niet lang hadt hij on- „ der de Jooden verkeerd, of de Godsdienst van deze stond hem „ ook tegen; hij wilde zig in geenen deele aan de Inzettingen „ derzelver onderwerpen. Hier door werd hij zo gehaat, dat zij

„ hem uit de *Synagoge* banden, en alle onderhandelingen met hem
„ afsneden; dat tot zo verre ging, dat zelfs zijne Broeders, uit
„ vreeze voor straffen, hem zonder spreeken voorbij gingen. Dit
„ bewoog *Acosta*, om tegen het gevoelen der Pharizeeuwen te
„ schrijven. Ook had hij vastelijk ingezogen, dat de belooningen
„ en straffen der Oude Wet enkel tijdelijk waren, en dat de on-
„ sterflijkheid der Ziele niet dan een verdichtzel was: ja dat Mozes
„ zelf, naar zijne gedagten. geen gewag 'er van maakte. Met blijd-
„ schap hoorden dit zijne vijanden, in de hoop dat deeze erger-
„ lijke gedachten hem zelfs bij de Christenen gehaat zouden ma-
„ ken. In 't Jaar 1623, deden zij tegen hem, een boekje van
„ zekeren Geneesheer, over de Onsterflijkheid der Ziele, in druk
„ uitgaan. Hier werd hij ten toon gesteld, als een man, die de
„ Onsterflijkheid der Ziele lochende, en niet beter dan een Epi-
„ curist of Godverzaker was. Van dien tijd, zegt hij, nam zijn
„ lijden een begin. De jongens, van de Jooden aangestookt,
„ wezen hem met vingers naa, kwamen voor zijn deur, scholden
„ hem voor een afvalligen, en riepen *Mara*; ja wierpen hem
„ met steenen. Na al dien hoon, had hij de onvoorzichtigheid,
„ het gemelde boekje, tegen hem geschreven, te beantwoorden.
„ Hij ontkende niet alleen de onsterflijkheid der Ziele, maar
„ toonde ook de Jooden aan, hunne afwijking van Mozes Wet.
„ Weinig kwaads zou hem het laatste gedaan hebben; maar van
„ 't eerste bedienden zig de Jooden, om hem bij de Overigheid,
„ als over een zaak, de Christenen zo wel als hun raakende, aan
„ te klagen. Dit hadt ten gevolge. dat hij in hechtenis genomen,
„ doch, na verloop van agt of tien dagen, onder borgtocht, ont-
„ slagen werd. Hij moest dit zijn schrijven, aan den Heer Hoofd-
„ officier, boeten met 300 Guldens, en verbeurte van alle de
„ Exemplaaren.

„ Zedert dien tijd (zegt hij verder), nademaal de ondervinding
„ en Jaaren veele dingen ontdekken, en dus 's menschen oordeel
„ veranderen; (laat mij vrij spreeken: want waarom zou het
„ iemand, die zo veel als zijn Uittersten wil maakt, op dat hij
„ de menschen rekenschap van zijn leven, en een waarachtig
„ voorbeeld van menschelijke rampen nalaat, niet vrij staan, in zijn
„ Uittersten Wil de waarheid te melden?) trok ik in twijffel, of
„ de Wet van *Mozes* wel voor Gods Wet moest gehouden wor-

„ den.

„ den. Want (gaat hij voort) daar waren veele dingen in, die
„ mij bewoogen of dwongen, het tegendeel te zeggen. Eindelijk
„ stelde ik bij mij zelven vast, dat het de Wet van God niet was,
„ maar enkel een menschelijk verdichtzel, gelijk 'er veele zijn.
„ Veele zaken streden daar in tegen de Wet der Natuur; en God,
„ als de maker der Natuur, kon tegen zig zelven niet strijdig zijn,
„ zo als het echter zoude zijn, indien hij den mensch daar tegen
„ strijdende dingen voorstelde. Dit bij mij zelven dan dus vast-
„ gesteld zijnde, sprak ik mij zelven, (en och! roept hij uit, was
„ dit nooit in mij opgekomen;) wat zal 't mij baten, indien ik,
„ tot mijnen dood toe, afgezonderd blijve van den Raad en 't
„ volk der Joden, voornamelijk, wijl ik in deeze landen een
„ vreemdeling ben, en met de burgers geen omgang kan hebben,
„ wier sprake ik zelfs niet verstaa? 't Zal best zijn tot hun weder
„ te keeren, hunne voetstappen na te volgen, om onder de Aa-
„ pen, zo men zegt, voor Aap te speelen. In dat opzicht, heb
„ ik mij wederom tot hunne gemeenschap begeeven; mijn gevoe-
„ len herroepen, hunne wetten weder ondertekend, na dat ik
„ vijftien jaaren van hun was afgeweken, door bemiddeling van
„ mijns Vaders Zusters Zoon. Doch eenige dagen daarna werd
„ ik door een Zoon van dien Neef, die ten mijnen huize woonde,
„ aangeklaagd, over de toebereiding der spijzen, en andere din-
„ gen meer, waar uit hun bleek, dat ik geen rechte Jood was.
„ Uit deeze betichting rees een nieuwe en zwaare oorlog: want
„ mijn Neef, die mijn bemiddelaar geweest was, meende door
„ mijne schande, eer te behaalen. Hij hovaardig, onbeschaamd
„ en onvoorzichtig zijnde, trok mijne broeders tot zig, en was
„ de aanvanger van dezen nieuwen oorlog; latende niets onbe-
„ zocht, van dat geen, dat tot nadeel van mijne Eer en Goe-
„ deren, en dus van mijn leven konde strekken. Hij belette mij
„ mijn aanstaande Huwelijk, bezorgende, dat mijn broeder mijne
„ Goederen onder zig hield. Laat het met één woord genoeg
„ zijn; hij was mijn vijand, die mijn volslagen bederf zocht. Be-
„ halven deezen familie-oorlog, was 'er nog een andere, van 't
„ volk en de Rabijnen, die mij, met een nieuwen haat, begon-
„ nen te haaten, en veele onbeschaamdheden tegen mij bedreven;
„ waarom ik hunne rechtspraak verachtte. 'Er viel nog iets voor;
„ juist op dien tijd was ik in gesprek geweest, met twee mannen

„ van *Londen*, die in deeze Stad gekomen waren; zijnde de eene „ een *Italiaan*, en de andere een *Spanjaard*: beide Christenen, „ doch mede van Joodsche afkomste. Zij gaven mij hunne be„ hoeftigheid te kennen, en raadpleegden met mij, om met de „ Jooden gemeenschap te maaken, en tot hunnen Godsdienst „ over te gaan. Ik raadde hun, zulks niet te doen, maar te blij„ ven die ze waren: want dat hun onbekend was, het juk, dat „ zij op den hals hadden; doch hun tevens waarschuwende, dit „ mijn gezegde aan de Jooden niet bekend te maken. Maar die „ kwaadaartige menschen, op hoop van vuil gewin, gingen, in „ plaats van hun woord te houden, alles aan mijne beste vrien„ den, de Pharizeen, overbrengen. Daarop vergaderde de *Sijna„ goge*: de Rabijnen werden grimmig; 't wuft gemeen schreeuwde „ met luider stemme tegen mij. Zij daagden mij voor den groo„ ten Raad, en stelden mij voor, dat zij iets tegen mij hadden, „ met zulke naare gebaarden, als of 'er mijn hals aanhing. Ein„ delijk vonnisden zij, dat bijaldien ik een Jood was, ik hunne „ uitspraak moest afwachten en daar aan voldoen; zo niet, dat ik „ weder moest gebannen worden. — Schoone Rechters! die „ mij vonnisden, om mij te plagen, en die, als ik u nodig hadde, „ om mij voor een anders geweld te bewaaren, geen rechters zijt, „ maar slaven! Eens anders gebied onderworpen; wat is uwe „ uitspraak? wien wilt gij, dat ik zal gehoorzamen? In 't kort, „ zij lazen mij een geschrift voor, behelzende, dat ik met een „ rouwkleed aan, een zware waschkaars in de hand, in de *Sij„ nagoge* moest komen, en aldaar zekere van hun opgestelde „ vuile woorden voor de vergadering uitspreeken, waarmede mij„ ne ongerechtigheden door mij zelven vervaarlijk moesten worden „ uitgekreeten: en daarna moest ik mij, in 't openbaar, met een „ lederen geessel, in de *Sijnagoge*, laten geesselen, en eindelijk „ mij op den Drempel nederleggen, op dat al het volk over mij „ zoude heen gaan, en daarna eenige dagen vasten.

„ Toen dit geschrift gelezen was, blaakte ik van gramschap; „ doch bedwong mij, en gaf ten antwoord, dat ik aan zodanige „ uitspraak niet konde voldoen; waarop zij besllooten, mij ander„ maal te verbannen. Veelen van hun waren daar mede nog niet „ vergenoegd, maar spogen mij op straat aan. Zeven jaaren duur„ de deeze strijd, in welken tijd ik ongelooflijk veel moest uit-

„ staan,

„ ſtaan, zo van 't volk, als van mijne vrienden. Eindelijk op „ hunne beloften, dat zij alles ten beste zouden ſchikken, onder- „ wierp ik mij aan hun opgelegd vonnis."

Uit zijn verder verhaal ziet men, op welke wijze hij dit vonnis ondergaan heeft. Op dit berigt laat hij volgen een zamenſtel van waangevoelens, ongerijmde lasteringen, en kwaadaartigheden, zo tegen Jooden als Christenen; welke laatſten, door den geleerden PH. VAN LIMBURG, mannelijk wederlegd zijn. Hoe wanhopend deeze mensch zijn rampzalig leeven geëindigt hebbe, is in 't begin van dit Art. gezegd.

Zie PH. VAN LIMBORGH, *de Waarheid van den Christelijken Godsdienst.*

ACRONIUS, (*Johannes*) onderwees de Wis- en Geneeskonst te *Bazel*, met zeer veel roem, en ſchreef verſcheiden Boeken: als, *De Terræ motu; de Sphaera; de Aſtrolabiis; Annulis Aſtronomicis.* Hij was gebooren in 't laatstgemelde Dorp *Ackrum*, en ſtierf te *Bazel*, in den bloei zijner jaaren, Ao. 1563.

Zie ZWEERTS, VALERIJ & FOPPENS, *Bibliotheca Belgica.*

ACRONIUS, (*Johannes*) broeder van *Ruardus*, die volgt, was van geboorte een Fries, en, gelijk eenigen zeggen, een Man van woeligen en onrustigen geest. Hij verliet, (zeggen zij) de Kerk van *Wezel*, als dezelve, benevens de Stad, in groot gevaar was, om door *Spinola* te worden ingenomen. Zij voegen 'er nevens, dat hij, te *Deventer*, duidelijk deedt blijken, dat het Leeraarampt hem aldaar niet konde worden opgedraagen, zonder de Stad tevens van een kwaad burger te voorzien. Hij ſcheidde, zo als men elders gemeld vindt, met weinig eere, van de Kerk van *Groningen.* Te *Franeker* zou hij geene genoegzaame kundigheden hebben bezeeten, tot de plaats, daar hij zig wilde indringen. Eindelijk werd hij Predikant te *Haarlem*, en droeg zig daar volgens zijne gewoonte, namelijk alles tegenſpreekende en bedillende. Zulk een Karakter wordt hem, in de Kerklijke Geſchiedenisſen van *Uitenbogaart* en *Brandt*, toegeëigend. *Schrevelius*, in zijne beſchrijving van *Haarlem*, ontneemt hem den lof niet van een Geleerd man, doch ſchrijft hem mede een oproerigen Geest toe. Doch als zij, die onpartijdig willen oordeelen, deeze beſchuldi-

gin-

gingen vergelijken, met het geen anderen, en onder deeze *Baudart* en *Trigland*, wegens hem hebben aangetekend, zal het blijken, dat 'er, van beide kanten, groote partijdigheid onder liep; doch ook teffens, dat hij een zeer driftig Yveraar tegen de aanhangers van *Arminius* geweest is; het geen hem, in die tijden, bij de eerstgenoemde Schrijvers gehaat, en bij de laatsten tot een voorwerp van hoogagtinge moest maaken. Zijn gedrag op het *Delfsche* Sijnode gaf daar toe wel de meeste aanleiding: schoon wij gaarne erkennen, dat eene al te onbezonne ijver, en een volslagene onverschilligheid, in een Kerkenleeraar, twee gevaarlijke uitersten zijn. De drift tegen hem ging zelfs zo verre, dat men hem vergeleek bij eenen HESHUIZEN, op wien men dit tweeregelig vers gemaakt had:

„ *Heshuizen* waarom zaagt g'u uit vier Steden jagen?
„ Was 't niet, om dat gij u oproerig had gedragen?"

Doch deeze vergelijking was oneigen, om dat men *Acronius* nooit bewijzen kon, dat hij ergens was uitgezet. *Ampzing*, die zijn Amptgenoot was, roemt, in zijne beschrijving der Stad *Haarlem*, zijne Geleerdheid en ijver voor de Waarheid. *Acronius* stierf in 't Jaar 1627, en heeft een boek geschreven, over 't Recht van Patroonaatschap, enz.

ACRONIUS, (*Ruardus*) even als zijn broeder *Johannes*, mede van geboorte een Fries, en niet min geleerd in de Godgeleerdheid en Taalkunde. — De eerste blijk, die men van zijne verdeediging van de Leere der Hervormden vindt, is zijne disputatie, met *Pieter van Ceulen* gehouden, welke een ijverig Doopsgezinde te *Leeuwaarden* was. Deeze Disputatie is te vinden in een Boek, *'t Protocol* genaamd. In 't Jaar 1601 was hij Predikant te *Schiedam*, en gaf aldaar zijne *Enarrationes Catecheticae* in 't licht. *Gomarus* koos hem, in 't Jaar 1609, tot eenen zijner helperen, op de beruchte *Haagsche Conferentie*. Eenigen tijd daarna, beantwoordde hij het Boek van *Uitenbogaart*, over 't *Recht der Overheden*. Hij voegde 'er nevens eene Verhandeling over het onderscheid, tusschen 't Waereldlijk en Kerklijk recht, zeven Eeuwen achter een in agt genomen. Hij was een der eersten, die zij-

zijnen naam stelde onder het Tegen-Vertoog, aan de Hoog Mog. Heeren Staten tegen de Remonstrantie van 1610, opgedragen. Eindelijk was hij een Lid der Conferentie, Ao. 1611. Zijne *Afbeelding* gaat in prent uit.

ACRONIUS, (*Johannes*) als Proponent beroepen te *Velp* en *Rozendaal*, 1621; te *Wageningen* 1627, alwaar hij, in den jaare 1648, overleedt.

——— (*Ruardus*), anders *Ruardus Ambrosius Lucaszoon*, werd Predikant aan de *Koog*, 1642; 1644 te *Bergen*; 1659 te *Schellinghout*, en stierf aldaar Ao. 1669.

——— (*Gellius*). Deezen naam vindt men onder den beruchten brief, door de *Friesche* Predikanten, in 't Jaar 1587, aan de Koningin van *Engeland* gezonden.
Zie BRANDT, I. Deel, bl. 723.

ACRONIUS, (*Daniel*) heeft, in 1651, eene Historie der Steden beschreven, die te *Francfort* gedrukt is.
KONING, *Biblioth. Vetus* & *Nova*.

ACTIEHANDEL, is een bedrijf, 't welk, in vroeger jaaren, en voornaamelijk in 1719 en 1720, door bijna 't grootste deel van Europa, zo veel geruchts gemaakt heeft, dat wij niet kunnen nalaaten, te deezer plaatze, daar van eenig berigt te geeven. Hierom zal de Leezer het ons ten goede houden, dat wij, om ons verslag in orde voor te draagen, een uitstap doen naar *Frankrijk*, als de Baarmoeder, en van daar oversteeken naar *Engeland*, als de Zoogvrouw; waar na wij de heillooze gevolgen van deezen handel in de Nederlanden zullen beschouwen. Doch vooraf zal noodig zijn, den Leezer een denkbeeld te geeven, wat *Actien* zijn, en wat de *Actiehandel* betekene.

Al lang vóór het veel gerucht maakend tijdstip, waren de *Actien* in de Nederlanden bekend. Want toen in den jaare 1602, door eenige Kooplieden, die zig te zamen voegden, een Maatschappij van Koophandel, of, zo als de Kooplieden gewoon zijn te spreeken, een Kompagnie van Kommercie, op zommige kusten

ten en gewesten in de Oost-Indiën, te *Amsteldam*, *Middelburg*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, werd opgericht, en zij voorneemens waren, eenige Schepen uitterusten, werd daar toe eene groote somme gelds vereischt, welke zij onder elkanderen; na dat hunne Kompagnie, met gezag en Octrooij van hunne Hoog Mog. de Hr. St. Gener. der Vereenigde Nederl. was bevestigd, (gelijk wij onder 't *Art.* OOSTINDISCHE MAATSCHAPPY zullen zien), bij wijze van aandeelen, of *Actien*, bedraagende ieder 3000 guldens, in eene gemeene kasse bragten; waar van aan ieder, een geschreeven of gedrukt bewijs werd gegeeven, met belofte van hem zijn aandeel in de winst, dien men doen zoude, te zullen laaten genieten: om welke verwachting van deel in den winst, de eigendom van 3000 ingelegd kapitaal, eigenlijk eene *Actie*, zo veel als een hebbend recht, genoemd werd.

Uit de deelgenooten werden eenige Directeurs of Bewindhebbers aangesteld. Van den beginne af aan, werd 'er Koophandel met gemelde *Actien* gedreeven; dat is, zommige van de eerste aanvangers van de Kompagnie, of derzelver Erfgenaamen, hebben hun eigen, of hunner voorzaten kapitaal, of, om bepaald te spreken, hunne *Actien* of *hebbend recht*, aan anderen, en die weder aan anderen, enz. verkocht; welke men handelaars in *Actien* genaamd heeft: te weeten de zodanigen, die hun werk maakten, dezelve te koopen en te verkoopen. Het getal van deeze is, van den beginne af aan, voornamelijk te *Amsteldam*, zeer groot geweest; waar toe de ongemeene aanwas en voortgang van de Kompagnie niet weinig geholpen heeft. Men weet dat het hier mede zo voordeelig ging, dat de jaarlijksche uitdeeling zomtijds 30, 40, 50 ja eens 75 van 't honderd geweest is. Dit moest eigenaartig te wege brengen, dat de prijs van ieder honderd guldens ingelegd kapitaal, (want schoon een Actie 3000 guldens is en blijft, in 't kopen en verkopen, echter, heeft men de gewoonte, altijd bij 't honderd te spreken), en overzulks het recht van de winst daar in, is gereezen tot 890; te weeten, voor het tijdstip van den beruchten *Actiehandel*.

De uitdeeling van den winst, die jaarlijksch geschied, is altoos onzeker, om dat de Koophandel niet altijd even voordeelig gaat, en 'er zomtijds schepen verongelukken, of oorlog in de Indien voorvalt, en andere rampen, die men nooit zeker kan wee-

ten,

ten, voor dat de Bewindhebbers de rekeningen van alle de kosten en schaden hebben doen opmaaken, en bevonden, hoe veel de uitdeeling van den zuiveren winst zijn kan. Deeze onzekerheid is oorzaak, dat de waarde of prijs van een *Actie*, op den eenen tijd, meerder of minder, hooger of lager geweest is, dan op den anderen, naar gelange de berichten, die men had, of die verspreid werden, voor- of nadeelig waren. Zelf hangt dit af van den voor- of tegenspoed van het Gemeenebest. Hier uit is wederom ontstaan eene andere soort van Actiehandel, die wel geen koop of verkoop genoemd kan worden, maar *premie geeven en trekken* heet; 't geen aldus toegaat. Als men zig verbeeld, dat de prijs der *Actien* zal rijzen, of dat de uitdeeling hooger zijn zal, dan in 't voorige jaar, waar naar de prijs der *Actien* zig doorgaans regelt, doch waar van de kooper niet volkomen verzekerd *is*, en daarom, aan 't koopen van *Actien*, geene groote somme wil waagen; in dit geval zoekt hij zelve, of door zijnen Makelaar, naar eenen man, die zulke voordeelige gedachten van de *Actien* voor dien tijd niet heeft, of die, om andere redenen, op hoop van winst, gelijk als hij, *Actiehandel* met hem drijven wil. Met deezen treedt hij in onderhandeling, en geeft hem aanstonds eene zekere kleine somme, die ook bij per-cent van ieder *Actie* gerekend word, en Premie (even als of men zeggen wilde *beloning*), word genoemd, als eene Verbintenis, om hem, binnen een loopenden, of ook wel zomtijds alleen, op zekeren bepaalden tijd te leveren, en te transporteeren, of over te draagen, een of meerder *Actien*, dat is den eigendom, en, gevolglijk, het recht van deel in den winst van een of meermaal 3000 guldens ingelegd capitaal, ieder honderd tegen zo veel, te betaalen op zodanigen tijd, of wijze, als zij te zamen vastitellen en overeenkomen. Indien nu, gedurende den bepaalden tijd, de prijs van de *Actien*, door de uitrekening en verklaaring van de Bewindhebbers, met hoe veel percent de uitdeeling gedaan zal worden, of door waare of valsche berichten of geruchten, of gissingen, of anderzints, kome te rijzen, dan kan de *Premiegever* de bedongene *Actie*, of *Actien*, van den *Premietrekker*, op zijnen tijd opeischen, mids hem, bij het Transport, of zo als zij overeengekomen zijn, betaalende zo veel voor ieder honderd guldens, als zij, bij 't maken van 't contract, bepaald hebben; daar onder niet ge-

gerekend de reeds gegevene Premie, die de Trekker altoos geniet, voor het gevaar, welk hij loopt, en voor niet behoud, ingevalle de prijs der *Actien* gedaald of niet geklommen is: dewijl hij, in dat geval, geene *Actie*, of *Actien*, behoeft te leveren, ten ware de Premiegever dwaas genoeg was, of reden hadde om ze evenwel te willen ontfangen. Op deze wijze kan ook gehandeld worden, als iemand meent, dat de prijs der *Actien* daalen zal; in welk geval hij aan eenen anderen, die van andere gedachten is, of met hem handelen wil, premie geeft, om vast te staan, om één of meerder *Actien*, binnen of op zekeren tijd, van hem te zullen ontvangen, tegen zo veel ten honderd. Dus kân men, zo in 't koopen en verkoopen van *Actien*, als in 't geven en trekken van Premie, om dezelve te leveren, of te ontfangen, zodanige bedingen en voorwaarden maaken; als men te zamen goed vind. 't Welk wel de omstandigheden verandert, maar de zaak altijd een *Actiehandel* doet blijven.

Dit is de oorsprong, het begin en de grond van den Handel, welke altoos met zeer veel drift, en nog meer met konsten, listen, streeken en bedriegerijen, is gedreeven in de *Actien*, zo van de voorn. Vereenigde Nederlandsche Oostindische, als van de Westindische Kompagnie, die bijna op gelijken voet is opgericht, en ook van andere Kompagnien, die, van tijd tot tijd, in Engeland, Frankrijk, of elders ontstaan zijn. Niet alleen drijft ieder landaart deezen handel in de *Actien* van zijn eigen land; maar neemt ook deel aan de Actien van buitenlandsche Maatschappijen. Al vroeg liep dit, in Holland, zo hoog, dat de Heeren Staaten, den ondergang van veele familien willende verhoeden, in den jaare 1610, en verder 1621, 1623, 1624 en 1677, bij Plakaaten en Ordonnantien, daar tegen hebben voorzien; gelijk ook bij de Magistraat van *Amsteldam*, dien aangaande, verscheiden keuren zijn gemaakt. Doch laat ons overgaan tot die verbaazende omstandigheden, die daar uit gevolgd zijn.

Te *Parijs* was, zedert het jaar 1712, met veele veranderingen en bij verscheidene trappen, als onder anderen ook onder den naam van de *Westindische Kompagnie*, gemaakt en opgericht, en in December 1718, door 't Koninglijk gezag bevestigd, zekere Kompagnie van Kommercie op de rivier *Missisippi*, in 't Landschap *Louisiana*, in *America* gelegen. De inlaag dier Kom-

Kompagnie bestond in een kapitaal van 100 Millioenen Livres. Men kon daar in deel neemen voor papierengeld, of Actien, ieder van 500 Livres. Het volk was dies tijds overlaaden met dit papierengeld, 't welk, in den gemeenen kours, niet hooger, dan 30, 35 of 40 per cento, aangenomen werd. De gemelde bevestiging met 't Koninglijk gezag was meest en alleen uitgewerkt, op het aanzien en gezag van den Hertog van Orleans, als Regent van Frankrijk, welke daar toe gebruikte den berugten JAN LAW, gebooren in *Schotland*, uit burger Ouders. Zijne voortreffelijke Practijken, om papier in plaats van geld te doen rond gaan, hadt hij voorheen ook aan de Regeering van Groot Brittannie aangebooden; doch was zedert uit dat Rijk gevlugt. In Holland was zijne aanbieding insgelijks van de hand geweezen. Thans zig te *Parijs* onthoudende, werd hij, om zijne doorslepenheid in 't stuk van de Finantien, door den gemelden Hertog gebruikt, om de Finantien van dat Rijk, toen zeer in verval, te herstellen. Door zijne listen en gadelooze konststreeken, wist hij zo veel uit te werken, dat men, door de gantsche stad, niet anders hoorde spreken, dan van onbegrijpelijke voordeelen, die deeze Kompagnie zou aanbrengen. Op het wijs beleid van den doorsleepen LAW, waren, bij den eenen, op dwaaze harssenschimmen, bij anderen, en bij veelen op volstrekt geene gronden, (want een tuijmelgeest beheerschte toen het menschdom,) alle deeze voordeelen gegrond.

Dit deed de *Actien*, in 't jaar 1719, ongemeen rijzen, en nog meer, na dat, in de maand Maij, de Oostindische en Chineesche Kompagnien, met die van *Missisippi*, waar aan mede de tijtel van de *Kompagnie der Indiën* werd gegeeven, vereenigd waren. Na dat men, op nieuw, verscheiden inschrijvingen, bij 20 en 50 millioenen teffens, tegen eene overmaatige somme het honderd Livres oud kapitaal, had laten doen, zijn ze ten laatste verkocht tot 2050 Livres het 100. Grooten en kleinen, rijken en armen, Koopman, Kruijer, ja de allergeringste zoort van menschen, die niets in de waereld hadden, Stalknegts, Lakeijen, ja, Vrouwen zelfs werden Actionisten; en men vondt eene meenigte menschen, die, door 't geeven van eene premie, op den eenen dag, des anderen daags bezitters van honderd duizend, en, binnen weinige dagen, van eenige Millioenen guldens waren. Het bleef niet bij

de inwooners van *Parijs*. Van alle oorden begaven zig de menschen derwaarts, even als of zij daar kwamen, om slegts geld te winnen en onnoemlijke schatten van daar te haalen. Doch deeze ijlhoofdigheid was van korten duur. LAW, onlangs ten hemel verheeven, werd eerlang tot in den afgrond vervloekt. Want na dat die algemeene razernij ruim een Jaar geduurd had, en des Konings schatkisten gevuld waren: nadat LAW, en anderen, eene menigte Millioenen gewonnen hadden, en het menschelijk verstand geen hooger verkrachting lijden konde, naamelijk toen de Actien, tot over de 2000 Livres, de 100 Livres oud kapitaal, gereezen waren, en weder eenmaal zo schielijk daalden, als ze geklommen waren; toen begon men de oogen te openen en de dwaasheid te zien, en met een de uitwerking van den *Windhandel*; bestaande de gantsche rijkdom slegts in papieren Actien, welke niemand meer wilde hebben. Dus verdween, met die gewaande schatten, ook het Crediet. Voordat, echter, deeze drukkende omstandigheid zig in *Frankrijk* deedt gevoelen, was die zelfde dolheid naar *Engeland* overgevloogen. Reeds te vooren had men aldaar in allerhande zoort van Actien gehandeld; doch op 't einde van het Jaar 1719, begon men aldaar, op 't voorbeeld van Frankrijk, in *Actien* op de Zuidzee te handelen. Van de stad *Londen* nam deeze zotheid haaren aanvang, en sloeg van daar naar elders over. De Heeren Bewindhebbers stelden alle hunne krachten te werk, om de gemoederen te doen vuur vatten. De Actien van de Kompagnie, (en die van alle andere naar evenredigheid) klommen, in den tijd van weinige maanden, elke 100 pond St. van 106 tot 1100 ponden; doch spoedig daalden zij weder tot den ouden prijs, na dat, in de grootste drift, ook nieuwe inschrijvingen van eenige Millioenen ponden St. tegen 300, 400, en twee tegen 1000 het 100 oud kapitaal, gedaan waren, die naderhand tot 400 gereduceerd werden; met geen minder gevaar, dan van eene gantsche omkeering.

Doch laaten wij tot ons Vaderland te rug keeren. De Nederlanders, en bijzonder die van Holland, reeds jaaren lang voor schrandere Kooplieden bekend, geraakten mede aan 't woelen, en wilden noch Franschen, noch Engelschen toegeeven, maar gingen helaas! nog eenige stappen verder. Het was in de maand Junij, des jaars 1720, als het spel in Frankrijk zo goed als ten

ein-

einde, en in Engeland nog op zijn best was; dat deeze Actien naar Holland oversloeg, en als een Blixem alle de Provintien doorvloog. *Amsteldam*, Hollands grootste Koopstad, leedt den eersten aanval, doch stond den eersten storm voor dien tijd manmoedig door. Spoedig kwam men aldaar met een Project van eene *Assurantie Kompagnie* voor den dag; doch de wijze Magistraat wees de Oprechters van de hand, en belette 'er de uitvoering van. Dus vervoegden zig de Projecteurs naar *Rotterdam*, als de tweede voornaame stad van Negotie, en wisten aldaar hun voorstel ingang te doen krijgen. Dit verkregen hebbende, sloeg men de hand aan 't werk, en maakte de Artikelen openbaar. Tijd en plaats ter intekening bepaald zijnde, kwam het volgende Ontwerp ten voorschijn, waar op het volgende project mede voor den dag kwam.

„ Nademaal het Assureeren van Schepen en Koopmanschappen, „ voor de gevaaren der Zee, en van Oorlogen, noodzaaklijk „ is voor de Negotie en Zeevaard, en dat men ziet in Engeland „ een Maatschappij daar toe opgericht, om door een groot zamengevoegd kapitaal, de geene, die zig willen doen Assureeren, volstrektelijk gerust te stellen; zo heeft de aanlegger deezes geloofd, dat 't, immer zo propoostelijk was, dat zodanig „ eene Maatschappij, of 't zamenvoeging van kapitaal, in deeze „ stad *Rotterdam* werd opgerigt, als reeds in Engeland, met „ succes geschied is, en proponeert ten dien einde, de intekening op de volgende voorwaarden.

„ I. Dat het geheele kapitaal bestaan zal uit 120 Tonnen „ Gouds.

„ II. Dat ieder Intekenaar in handen van suffisante Kooplieden, „ hier na te noemen, zal betaalen van zijne intekening een vijfde „ per cento, dat is vier stuivers van ieder honderd Guldens, of „ twee Guldens van ieder duizend Guldens.

„ III. Voor 't einde van de maand Julij, of eerder, zo men „ eerder gereed zal zijn, zal men alle de Geintresseerden doen „ bijeenkomen, om bij meerderheid van stemmen Directeurs te „ kiezen van deeze Maatschappij, uit de Geintresseerden deezer „ stad *Rotterdam*.

„ IV. Men zal nooit meer geld eisschen, als de geintresseerden, in der tijd bij meerderheid van stemmen zullen noodig

„ oordeelen, om deeze Maatschappij zo gerust te doen zijn, „ voor de Geassureerdens, als 'er eenige gerustheid kan ver„ eischt worden.

„ V. Niemand zal minder mogen intekenen, dan 5000 Gul„ dens, en niet meer dan 50,000.

„ VI. Men behoud voor zig, dat men de geenen, die in 't „ publiek niet geconcipieert zijn of gerecipieert worden, voor „ 5000 guldens, gegoed te zijn, haar intekenbriefje hier na te „ noemen, zal mogen weder geven, en zo wijders geproportioneert.

„ VII. Verders zo word gereserveert, zo bijaldien, dat 'er „ meerder som werd ingetekend, als 't bovengem. kapitaal, in „ 't Art. I. dat men de Intekenaars, na rato zal mogen vermin„ deren.

Deeze intekening, waar toe op den 12 Junij werd gevaceert, onder beurstijd, geschiedde met zo veel drift, dat 'er eens zo veel werd ingeschreven, als tot het oogmerk noodig was. Zo groot was de drift, dat de ingetekenden, den volgenden dag, meer dan 150 percent op hunne ingetekende Kapitaalen konden winnen. Vervolgens werd eene nader verklaaring der gemelde Artikelen in 't licht gegeeven, bestaande in vijf Artikelen, waar van 't I. behelsde de verkiezing van twaalf Directeuren, die uit liefde de Kompagnie zouden dirigeeren. II. Dat 'er waren ingeschreven twaalf millioenen Guldens, waar van geëischt werd vijf percent, voor dat Jaar, te betaalen in drie maanden. III. Waarop de Assurantie zal gedaan worden, tegen betaaling van een Convenante premie, met belofte van prompte voldoening voor gevallen schaden. IV. Dat ook de ingekomene penningen, ten profijte van de Geinteresseerden, zullen gebruikt worden, tot de Discompte, beleeningen, enz. V. Dat de Kompagnie, aan de Geïnteresseerden, alle zes maanden publieke rekening en uitdeeling doen zal, enz.

Verder maakten de Directeurs bekend, dat zij, na den 16 Augustus 1720, zouden treden tot het doen van *Discontes*, en ook zouden Assureeren voor Brandschaden, tegen de daarbij gevoegde koursen en premien voor een loopend jaar.

Hier op volgde *Middelburg*, alwaar mede, schoon met eenige weinige verandering, een dergelijke Kompagnie werd opge-

gericht, bestaande het kapitaal aldaar uit 200,000 ponden Vlaams, en ieder kapitaale Actie in 1000 ponden Vlaams, waar van betaald moest worden, bij den aanvang, 50 percent. Doch *Middelburg* ging verder, en richtte ook eene Kommercie Kompagnie op.

Delft schreef ook een Assurantie Kompagnie uit, van 6 millioenen, ieder Actie van 3000 gulden, waar van de deelneemers zouden betalen één percent; verder was deeze geschikt, even als die van *Rotterdam*.

In den *Haag* ging men nog verder; men maakte aldaar een ontwerp van inleg van 100 millioenen guldens, onder den tijtel van *Extract, Project, of Concept van een Generale Kompagnie van Assurantie, Beleningen en Loterijen*, opterechten met Octroij van haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en Wistfriesland, enz. bestaande in XI Artikelen, en eene aanwijzing, dat de Intekening kon geschieden ten huijze van *Rijk*, Makelaar aldaar. Het biljet, waar mede de inschrijving bevestigd werd, was van deezen inhoud, gelijk doorgaans alle anderen.

Inschrijvings-Biljet van de Kompagnie van Assurantie van honderd Millioenen.

„ Ik ondergeschrevene verbinde mij om te neemen . . .
„ Actien, ieder Actie ter somma van 1000 guldens, in de Compagnie van Assurantie &c. voor den lande van *Holland* en *Westfriesland*, zo dra het Octroi, van haar Edele Groot Mogende de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, daar op zal worden verleend.
„ *'s Gravenhage den . . Julij* 1720.
„ Somma . . . .

Doch alzo het vereischte Octroij achter bleef, was en bleef dit ook een Project, dewijl hunne Ed. Gr. Mog. de Inschrijving schielijk verboden. Te *Gouda* volgde hier op eene inschrijving van 10 Millioenen, waar van ieder Actie zou bestaan in een somme van 2000 Guldens, te betaalen een percent bij de intekening, insgelijks tot het doen van Assurantie: aan de deelneemers werd jaarlijks 3 percent van hun Kapitaal beloofd. Terwijl men hier mede

zwanger ging, baarde een ander een aanmerkelijk Project van eene Assurantie Kompagnie, tot afdoening van 's Lands schulden, onder den tijtel van Assurantie Kompagnie der Vereenigde Nederlanden, wier Kapitaal zou bestaan uit 75 Millioenen Guldens, verdeeld in 10,000 Actien, ieder tot 7500 guldens; waar op, echter, slegts 3900 guldens, in dertien termijnen, zullen betaald worden. Dan de Staat besloten hebbende, geene Kompagnieschappen, van wat aart zij ook mochten zijn, te beschermen, werd dit Ontwerp terstond van de hand geweezen. Hierom oordeelen wij het onnoodig, daar van uitvoeriger te gewaagen. Wij volgen de tuimelgeest, en stappen over in *Noord-Holland*.

HOORN opende aldaar het toneel, met het oprichten van eene Kompagnie van Kommercie en Navigatie, met toestemming der Burgemeesteren van die stad. De Kompagnie zou bestaan uit 10,000 *Actien*, ieder van 2000 guldens; makende een kapitaal van 20 Millioenen. De verwachting, welke men hier van had, maakte den toeloop van Intekenaars ongelooflijk. 'Er was gebrek aan schuiten en Rijtuigen, om dezelve over te voeren. Huisvesting, of Mondkost, was in de stad niet te bekoomen. Hadde men alle intekeningen toegelaten, dezelve zouden alle anderen overtroffen hebben. Dit maakte andere steden wakker. *Purmerend* scheen nu de plaats te zijn, daar men rijk konde worden. Burgemeesteren aldaar verleenden Octroij, ter oprichtinge van een Kompagnie van Assurantie, Kommercie, Bodemarij, &c. bestaande uit vijf Millioenen, en 't kapitaal van ieder *Actie* van 1000 guldens. *Monnikkendam* kwam vervolgens voor den dag, met Conditien van eene Kompagnie van Kommercie, Navigatie, Assurantie, Scheepsbouw, Lijnslaan, Houtzagen, en andere voordeelige handelingen en werken, mede met toestemming van de Regeerders dier stad. Het fonds zou bestaan uit 20 Millioenen, en verdeeld zijn in 10,000 Actien, ieder van 2000 guldens.

De Regeerders van *Medenblik* gaven mede consent, voor eene Kompagnie van Kommercie en Navigatie, bestaande uit 16 Millioenen, verdeeld in 8000 *Actien*, ieder van 2000 guldens. Eene diergelijke Kompagnie wierdt opgericht te *Alkmaar*, van 24 Millioenen, verdeeld in 12000 *Actien*, groot ieder 2000 guldens. Waarop het Project van *Enkhuizen* volgde, voor Kommercien, Navigatien, Assurantien en Visscherijen van 20 Millioenen en 10000

Ac-

Actien, ieder als de voorige van 2000 Gulden. *Edam* dacht zig mede te verrijken; zij scheen onkundig te zijn hoe veelen reeds in Frankrijk, hier door, tot den Bedelzak gebracht waren: deeze stad meende het beter te maken, dewijl zij, als later beginnende, eenige gebreken zocht weg te neemen. Het fonds aldaar zoude bestaan uit 16 Millioenen, verdeeld in Actien van 2000 guldens, en mede worden aangelegd tot een Kommercie, Navigatie en Assurantie Kompagnie, enz. Terwijl men dus overal in de weer was, hadden de *Amsteldamsche* Kooplieden een ander denkbeeld, en presenteerden aan de Regeering dier stad een request, getekend door 277 Christen en 12 Joodsche Kooplieden; waarin zij verzochten, dat dergelijke Kompagnien, waar mede men hier ook zwanger ging, mochten worden geweerd; toonende de schadelijkheid daar van voor den weezenlijken handel nader aan, in een breedvoerig beredeneerd plan, dat bestond uit 7 Artikelen.

Doch gelijk 'er nog heden eene jalouzij tusschen de Provintien plaats heeft, was 't ook toen. Holland, vreesde men, zou alle de schatten der waereld alleen inslokken; en dit kon met geene goede oogen worden aangezien; ieder moest waken, om daar ook zijn deel van te krijgen. *Gelderland* stak nu het hoofd op, met een Project van de Provintiaale Geldersche Kompagnie van Kommercie, enz. welke bestaan zou uit een kapitaal van 18 Millioenen en 750 duizend guldens, verdeeld in 7500 *Actien*, ieder 2500 guldens, waarmede, van tijd tot tijd, alles zoude begonnen, en (dit wisten ze vooraf) aanmerkelijke voordeelen behaald worden. Dan de Staaten dier Provintie namen, in hunne vergadering, op den 13 Septemb. 1720, het manmoedig en heilzaam besluit, tot beschaaminge van hunne nabuuren, om 't gemelde Project geheel te verwerpen.

Dit dan in Gelderland afgedaan zijnde, stappen wij over naar *Utrecht*, niet naar de stad alleen, maar naar de geheele Provintie. Hier zou men dingen verrigten, bij welke die van alle andere gewesten geen handwater konden bieden. Niettegenstaande men ook hier kasteelen in de lucht bouwde, moeten wij, echter, den aanleg en afloop van dat werk verhaalen.

Het is niet te twijfelen (zeggen de Staaten dier Provintie, in het hoofd van 't Plan,) of eene generale Kompagnie zoude, voor de Kommercie deezer landen, niet ondienstig zijn; dog vermids

veele steden geduurende dien tijd, dat ter Generaliteit over zulke generale Kompagnien gedelibereerd werd, niet te min Particuliere Assurantie en Kommercie Kompagnieschappen opgerecht hebben, en nog daaglijks oprechten; en dat genoegzaam bekend is, dat de Provintie van *Utrecht*, wegens haare schoone situatie, niet minder dan de andere Provintien, tot de Kommercie bekwaam is, en nog meerder zoude worden, wanneer het Anno 1669, aan haar Ed. Mog de Staaten van de Provintie van *Utrecht*, overgegevene Project, tot verdieping van de vaart van *Utrecht* in den *Eem*, en voorts tot in de Zuiderzee, wierd geëxcuteert, zo is 't dat in verwachting van Godes Zegen, onder Protectie en met permissie van Hun Ed. Mog. de Staaten der Provintie, zal worden opgerecht, eene Kompagnie van Kommercie en Assurantie, aan dewelke hooggemelde Staaten van de gedachte Provintie, tot merklijk voordeel van de Komp. mede permissie hebben vergund, tot oprechting van een Wisselbank in de stad *Utrecht*, en het houden van Loterijen; en vermids haar Ed. Mog. zig ook verder daar bij hebben gedeclareerd, dat zij in 't vervolg, wanneer deeze Komp. geëtablisseerd zal zijn, meerder Avantages aan dezelve, zo verre die aan het welzijn van de Provintie, en derzelver ingezetenen niet strijdig zijn, wel willen toevoegen, zo kan men op goed fondament hopen, dat deeze Komp. het gewenscht succes hebben, en zo wel aan deeze Provintie, als derzelver Inwoonders, en niet minder aan de participanten, merkelijke voordeelen zal aanbrengen; 't welke God geve!

De Conditien waren deeze navolgende, I. Het Octroij, hier toe verleend, was bepaald met uitsluiting van alle anderen, voor den tijd van dertig jaaren, vrij van alle belastingen, mids dat ieder jaar, van elke Actie, betaald moest worden 5 gulden. — II. Dat het kapitaal zou bestaan in 10 Millioenen, en verdeeld worden in 10,000 Actien, ieder van 1000 guldens. III. De eerste 5 percent zoude betaald worden, primo October 1720; de 2de, primo Januarij 1721, en de overige 90 percent van 6 tot 6 maanden. Deeze Actien, na behoorlijk geboekt te zijn, zullen worden veraliëneerd of verkocht, mids behoorlijk te doen transporteeren, en ieder transport geschreven op een Zegel van 6 st. en dat voor het transporteeren van ieder Actie betaald word 40 st. door koper en verkoper ieder de helft. IV. Niemand zou meer mogen in-

inteekenen, dan voor 50 Actien: en iemand in gebreken blijvende, om de tweede of verdere termijnen te voldoen, zal van zijn recht vervallen, en de Actien ten voordeele van de Comp. verkocht worden. V. Word bepaald de verkiezing van de Bewindhebbers, en Hoofdparticipanten. VI. Wie verkiesbaar zouden zijn, en wat tractement dezelve genieten zouden, enz. VII. Hoedanige bedienden zij zouden mogen aanstellen. VIII. Een bepaaling op het kiezen der Correspondenten, en hunne verrichtingen, enz. IX. Magt aan de Bewindhebbers, tot het gebruik der Penningen verleend. X. In wat manier de Wisselbank te *Utrecht* zou worden opgerecht. XI. De bescherming, die de gemelde Staaten aan dien Bank en Kapitaal verleenen zouden. XII. Van de Loterijen, die ten voordeele van de Comp. zouden worden opgerecht. XIII. Dat de Bewindhebbers de magt zouden hebben, het voorgemelde Kapitaal, onder dezelfde voorwaarden, met nog 10,000 Actien te vergrooten. XIV. De Vrijheden, die de Koopmanschappen van de Comp. zouden genieten. XV. Van de wijze van beslissing, bij ontstaande verschillen. XVI. Van het doen der Rekeningen. XVII. Van de uitdeelinge, die bestaan zou in zes percent in 't jaar, geduurende de 30 jaar.

Na dat deeze pointen, en bijzonder die van 't project van 1669, bij de Staaten der Provintie in overweginge genomen waren, en zij hadden doen Examineeren het plan tot verdieping van de Vaart van *Utrecht* tot aan den *Eem*, en van daar tot in de *Zuiderzee*, en bevonden, dat het niet alleen doenlijk, maar grootlijks tot voordeel van de Comp. zoude zijn; en dat die Vaart in 12 maanden zoude kunnen gereed en bevaarbaar zijn, hebben Haar Ed. Mog. aan deeze Comp. toegestaan, en de Comp. heeft aangenomen, het verdiepen, en navigabelder maaken van denzelven, op de volgende Conditien.

De Comp. zal de Vaart, van *Utrecht* naar de *Eem* loopende, lang zijnde 4644 voeten, navigabelder maaken, mits maakende denzelven 12 a 15 voeten diep, 2 a 300 voeten breed.

De Landerijen, door welke deeze Vaart, volgens 't gemaakte, of nog te maakene nader bestek, (waar bij reeds bepaald is, dat die van de *Eem*, naar de Zuiderzee, mede 12 a 15 voeten diep zal gemaakt worden, om alzo, met Zeeschepen, voor de stad *Utrecht* te konnen opkoomen) uitmaakende 232 Morgen, zoude

de loopen, willen Haar Ed. Mog. naar den tegenwoordigen prijs derzelver, taxeeren, naar verhoor van gerechten, waar onder dezelve gelegen zijn, welke de Kompagnie aan de Eigenaars zal vergoeden, en die, daar voor, de voordeelen, daar uitkomende, zal genieten. Daarentegen dispenfeeren Haar Ed. Mog. de Komp. van de betaaling der 5 guldens, van ieder Actie, volgens Art. I. en XIII. vast gefteld, willende Haar Ed. Mog. deze noch eenige andere belasting van de Komp. geduurende den tijd van 30 jaaren, eisfchen.

Ook geven Haar Ed. Mog. in vollen eigendom over aan de Kompagnie, alle de landen, langs den voorfchreven wijder te makenen Vaart, op 1600 roeden leggende, zo wel ter rechter als ter flinkerhand, tot de Domeinen der Provintie van *Utrecht* behoorende, om dezelve te kultiveeren, te beplanten, veenen, en uittegraven, zo als de Kompagnie zal te rade worden; zullende de landen, geduurende 30 jaaren, genieten vrijheid van Impofitien.

Zo dra de Vaart gereed en vaarbaar gemaakt zal zijn, zal de Kompag. genieten, geduurende den tijd van 30 jaaren, de revenuen van de tol, van de visfcherij, Haven-, Sluis- en Bruggeld, en ook de magt hebben om de daar toe nodige bedienden en Beurtfchippers aan te ftellen, voor den gemelden tijd.

Ook zal de Komp. de geinundeerde landen aan zig moeten neemen, of zig met de eigenaars daar over verdragen, mids daar af betaalende de gewoone lasten.

Haar Ed. Mog. geven ook aan de Komp. voor gemelden tijd van 30 jaaren, de Tollen van deeze Provintie, te *Utrecht*, aan de Vaart, en te *Wijk*, mids dezelve niet te verhogen, en daar voor aan Haar Ed. Mog. jaarlijks te betaalen, 12000 guldens van 40 Grooten ieder, en de daar zijnde bedienden, geduurende hun leven, te emploijeeren of te falarifeeren.

Ook zal deeze Komp. bevoegd zijn, om 's lands middelen te pachten. Haar Ed. Mog. cedeeren, in vollen eigendom, aan de Komp. 't zogenaamde Ammunitiehuis, om daar in te houden haare Comptoiren, voor de fomma van 12000 guldens eens, contant te betaalen, zullende het zelve, geduurende de gemelde 30 jaaren, van alle lasten vrij zijn. —

Zo ras deeze Kompagnie, door zo veele uitlokkende voordeelen

len finaakelijk gemaakt en ſtaatswijze was opgericht, geſchiedde de inſchrijving daar toe, op eene ongewoone en ſtaatelijke wijze. Het voetvolk ſtondt in de wapenen, en achter het zelve de Cavallerij met uitgetogen Sabels; tusſchen beide door pasſeerden de Intekenaars naar de Zaal, alwaar de Koffers geplaatst waren, om de Intekeningen in dezelve te werpen. Een gedeelte van den Dom, voorheen omvergewaaid, was geſchikt tot een Beurs, alwaar men vervolgens een groot aantal perſoonen zag, om deezen Windhandel te drijven, en de Actien met veel voordeel verkocht werden. Het geen deeze zeer hoog deed rijzen, was, de beloofde uitdeeling van 6 percent, volgens Art. XVII. ſchoon men niet gezegd had, of die afgifte zoude zijn van 't Kapitaal of van de winsten.

Op dit veel belovend plan, volgde de oprichting van een Kompagnie in *'s Gravenhage*, groot 10 Millioenen, verdeeld in 5000 Actien, ieder tot 2000 guldens, mede tot beleening van Wisſelbrieven, Asſurantien, enz. Daarna volgden *Weesp*, *Muyden* en *Naarden*. De eerstgemelde ſtad hadt tot oogmerk eene Kompagnie van Kommercie, Navigatie, Trafique, Asſurantie, Bodemarij, beſtaande het fonds uit 15 Millioenen, verdeeld in 7500 Actien. De Kompagnie van de tweede ſtad, tot het zelfde einde ingericht, beſtond in 5 Millioenen, verdeeld in 5000 Actien, ieder van 1000 guldens. In de derde ſtad hadt men het oog op een Komp. van Manufactuuren, als Lakenen, Zijden Stoffen, Fluweel-fabriek, de Rogge en Boekweit-Negotie, Tabak-plantinge en Spinnerijen, enz. Het Kapitaal en de verdeeling was hier van even als te *Muijden*. Overijsſel begon nu mede ten toneel te verſchijnen. *Zwol* bracht een project van een Kommercie en Asſurantie Komp. ten voorſchijn, waar van 't kapitaal zoude beſtaan in 10 Millioenen, verdeeld in 10000 Actien. *Kampen* een dito van 15 Millioenen, verdeeld in 15000 Actien. *Hasſelt* vergenoegde zig met eene inſchrijving van 6 Millioenen, verdeeld in 3000 Actien; waarna *Steenwijk* volgde, met een van 12. Millioenen, verdeeld in 6000 Actien.

Friesland was te naijverig om ſtil te zitten, en kon de ſtreelende vooruitzigten der nabuuren met geen onverſchillig oog aanzien. Dus kwam *Harlingen* met een plan voor een nieuwe Komp. ten voorſchijn. Doch de Staaten dier Provincien, het

voor-

voorbeeld van *Holland* en *Westfriesland* volgende, bleef het bij het bloot beraamen van dit plan berusten. Even als het Project van *Gabriel de Sousa Brito*, ter oprichting van een generale Komp. op de wijze als de koninklijke Bank van Engeland en de Zuidzee Komp. werd het door hun Ed. Groot Mog. van de hand geweezen.

Middelburg, in plaats van eene, twee Kompagnien hebbende uitgeschreven, meenden *Vlissingen* en *Ter Veer* even zeer daar toe gerechtigd te zijn. De eerste schreef een Kompagnie uit, wiers fonds zoude bestaan in 30 Millioenen, verdeeld in 10000 Actien, en *Veere* van 25 Millioenen, verdeeld in 12500, ieder van 2000 guldens. Holland, daar men 't eerste voorbeeld hadt gegeeven van de oprichting deezer Kompagnien, zag ook het einde daar van; *Woerden* was de laatste stad, die daar op het vernuft te werk stelde: aldaar zou men aanvangen met een kapitaal van 6 Millioenen, die verdeeld zouden worden in 6000 Actien; men zoû daar mede Negotie drijven in Hennip, Manufactuuren en Zeildoek, 't slaan van Kabels en Touwerk, 't maken van Kaas, 't bakken van Pannen en Tegels.

Te *Haarlem*, *Leyden*, *Amsteldam*, en in andere steden, ontbrak het ook niet aan kooplieden, en andere, die zodanige Kompagnien gaarne zouden gesmeed hadden, en ook reeds werkelijk daar mede een begin maakten. Maar dezelve zijn, op de allerloffelijkste wijze, door de Magistraten, met voordacht gestuit, gelijk wij reeds gezien hebben. Dit, echter, belette de drift niet van 't onbesuist loopen en draven, door gantsch Holland, van de eene stad naar de andere, en zelfs daar buiten, om deelgenooten der Kompagnien te zijn, even als of het eene voordeelige bediening ware, deel in de inschrijvingen te mogen hebben. De reden, dat deeze verblindheid en dolheid zo hoog klom, en dat zulken, die geen duit in de waereld hadden, voor 50,000, en 100,000 guldens durfden intekenen, was, om dat in alle deeze Kompagnien, weinig, en in zommige slegts 2 of 3 percent, bij provisie, moest gefourneerd worden, als mede, om dat de zulken, die dit weinige niet konden of niet wilden fourneeren, de Actien terstond met winst konden verkoopen, zelfs die van de allergeringste steden, wijl 'er zeer weinige waren, die geen opgang maakten. Dit kopen en verkopen maakte te *Amsteldam* eene

eene verbaazende beweeging. Ook had de sterke rijzing en vermeerdering der nieuwe Actien van de Westindische Kompagnie den toom gantsch doen losrukken. Niemand vond men bykans, of hij was een Actionist, handel drijvende in Actien van de Oost-, of Westindische Kompagnie. Men noemde dit te regt de *Bubbel*, (Waterblaas) zo als, in navolging van Engeland, de Actien deezer nieuwmodische Kompagnien, zedert, hier te lande, genoemd werden.

Groot was het geschreeuw, van nieuwe uitrustingen van Scheepen; van nieuwe Kommercien; van 't ondekken van nieuwe landen; het graven van Grachten en Kanaalen; oprichtinge van nieuwe Fabrieken, enz. even als of 'er een nieuwe waereld uit den grond zou te voorschijn komen, bezaaid met Inwooners, die alle die nieuwe Producten op 't greetigst zouden verslinden. Door dit alles was de beweeging te *Rotterdam* en *Amsteldam* ongemeen groot, bijzonder in laatstgenoemde stad. De beurs, hoewel alle andere negotie scheen verbannen te zijn, was te klein; de Actionisten begaven zig, met hoopen, naar den Dam, en verder in de Kalverstraat, die, in navolging van *Parijs*, den naam van *Quimquampoix* kreeg, en, door 't gedrang, bij nacht en dag, ondoorgangelijk was; de Herbergen en Koffihuijzen, bijzonder 't *Engelsche* en *Fransche*, kon men zonder gevaar niet in of uitkomen. Door de drift om geld te winnen, waren de Actionisten als dolle menschen geworden. Nergens in scheen men *Parijs* of *Londen* te willen toegeeven. Zommige Actionisten hielden Visscherspinken, die niets deeden, dan van Holland naar Engeland heen en weder vaaren, om den Prijs der Actien over te brengen. Daarentegen bleven de Koopvaardijscheepen ledig en stil; alle handel, neeringen en handwerken, behalven koets en wagens, huizen bouwen, even als Kastelen in de lucht, en al wat tot weelde strekken kan, stonden stil. Alle redeneeringen waren uit; nergens hoorde men dan van Kompagnien, Actien, Tonnen Gouds, Millioenen, die men reeds gewonnen had, of nog zoude winnen. Tegenspraak, of gegrond onderzoek, of deeze *Bombario* kon stand houden, werd niet geduld; men moest maar dom weg handelen, om schatrijk te worden. Het verwonderlijkste van dit gantsche spel was, dat men kocht, en verkocht, en crediet gaf voor tien duizendmaal meer, dan men in de waereld had; ja men verhandelde in een land meer geld in Actien, dan

'er

'er in geheel Europa was. Dag aan dag, uur aan uur, reezen de Actien: die van de Oostindische Kompagnie tot 890 het 100, waarop ze reeds te vooren waren; in deezen dollen tijd tot 1210; die van de West, van 98 tot over de 600; die van de Zuidzee Komp. van *Engeland* van 106 tot 1020, hoewel ze te *Londen* niet hooger zijn geweest dan 1100; die van *Rotterdam* tot 210 het honderd, en alle de andere naar evenredigheid. Doch deeze zinneloosheid moest, hier zo wel als elders, eenmaal het hoogste toppunt bereiken, en het gantsche windgebouw in duigen vallen. Deeze tuimeling geschiedde in 't laatst der maand October 1720, wanneer de Actien van de Zuidzee te *Londen* begonnen te daalen; waar op alle de andere den zelfden gang gingen. Deeze daaling ging hier even als te *Parijs:* zij volgde nog tienmaal spoediger dan de rijzing geschied was. Jammerlijk zag het 'er uit, in de kleine steden van *Noord- en Zuid-Holland*, daar men zig van de Actien niet ontdoen kon, al wilde men geld toegeven. De Actionisten stonden benaauwd te kijken, en hadden groot berouw, om dat ze niet verkocht hadden. In *Amsteldam* hadden ze nog den spijt van door het gemeen bespot te worden. De smalle gemeente vondt 'er, in den beginne, smaak in; ook waren 'er onder hun, die, met 25 guldens, twee a drie duizend gewonnen hadden; doch ziende, dat alles buiten dat stil stond, en dat de hollende Actie-wagen achter uit begon te loopen, begon dit spel te verveelen. Opgeschotene Jongens, Mansperzoonen van 't slegtste zoort, voegden zig onder de Actionisten, speelden den rol van kopen en verkopen, met veele gebaarmaakingen. De Liedzangers en Straatschreeuwers bragten het hunne toe, loopende dagelijks met nieuwe deunen, hekel- en schotschriften, onder allerhande vreemde benaamingen. Hier schreeuwde 'er een, dat het door de ooren gilde, de *Roskam der Actionisten*; een ander *de Actionisten in de rouw*; *de Banckeroutiers wagen naar Vianen*; *Loop aan*, *Loop aan*; en andere dergelijke meer. De oogen schemerden op de Boekwinkels, die alom voorzien waren van Gedichten en Spotprenten, waar van de nagebleevene Actieboeken nog ten bewijze strekken. De Schouwburg had 'er mede zijn deel van, door de vertooning van *Quimquampoix*, *Harlequin Actionist*, en anderen. Nog slegter rol speelde men des avonds voor een der Koffijhuizen in de Kalverstraat, alwaar, door het

het gemeen, eerst de glazen werden ingesmeeten, en daarna de deur open geramd; dat verder zoude gegaan zijn, zo niet, op ordre van de welwijze en voorzienige Magistraat, door de Dienaars van de Justitie en Nachtwacht, hier in voorzien was, en verder moedwil, door het afkondigen van eene strenge keure, op het ernstige verbooden. Zo yverig men voorheen geweest was met maken en breeken, zo haastig was men toen met het verkopen van Huizen, Hofsteden, Rijtuigen en Paarden, enz. Zommigen van deze ongelukkige Handelaars ging het verlies zo na, dat het niet alleen hun goed, maar ook hun verstand koste; zelfs vondt men 'er onder, die zig zelve om 't leven brachten. 'Er waren 'er die zeiden, dat indien zij tijdig hunne Actien verkocht hadden, 1, 2, 3 maal 100,000 Guldens, en meer, zouden gewonnen hebben. Men wil, dat door dit spel veele familiën bedorven zijn. En nog kwam het ergste achter aan; de Gerechtshoven en Rechtbanken werden overladen met Procesfen. Eenigen, die 'er zig weinig aan lieten gelegen zijn, of zij den naam van eerlijk behielden, behielpen zig met de voorige Plakaaten, waartegen zij zelfs gehandeld hadden. Volgens 't gemeene spreekwoord werd dit genoemd, *zig met Fredrik Hendrik te behelpen:* waarschijnlijk, om dat, ten tijde van dien Prins, veele menschen, die Actien hadden verkocht of gekocht, welke zij niet hadden, of behoorlijk op hunnen naam gesteld waren, vervolgd wordende, om dezelve te leveren, op 't fondament van die Plakaaten, waarbij, onder anderen, zodanig kopen voor nietig en onwaardig verklaard werd, en waartegen dan Mandement Poenaal van den Hove verzocht werd, dewelke begonnen, *Fredrik Hendrik bij de Gratie* enz. Eindelijk, de elenden, uit deezen verwarden handel gesprooten, zijn onbeschrijffelijk, en drukten den gantschen Koophandel uittermate. Wel is waar, 'er zijn eenige menschen rijk bij geworden, zommigen schatrijk, voornamelijk de zulken, welke niets te verliezen hadden, en arm waren toen zij begonnen; doch een veel grooter aantal is daar door arm geworden, en meest doordien zij, op hoop van al hooger en hooger prijzen te maken, niet verkoopen wilden.

Nog eene aanmerking, en daarmede zullen wij het berigt wegens deezen Windhandel, die met recht onder de rampen des Vaderlands mag geteld worden, eindigen. — De Zeven Provintien

za-

zagen vier van dezelven, eensklaps verrijkt met een kapitaal van omtrent 300 millioenen, buiten en behalven het geen de Actien van de Oost- en Westindische Compagnien waren verbeterd. Doch waarin bestond de Rijkdom? in Papieren, die de bezitters geen duit rijker maakten. Gelukkig ondertusschen, dat de dolste Razernij de kortste, en dit schimmespel zo kort en schielijk geëindigd is, als het begonnen was; in Holland en de nabuurige Provintien hadt het naauwlijks zes maanden geduurd, schoon heviger toegegaan, dan in Frankrijk of Engeland. De meeste van de voornoemde nieuwe Kompagnien in de bijzondere steden vervielen, met den ondergang van den Actiehandel, uitgenomen die van *Rotterdam*, die staande gebleeven is. De Actien van de Oost en Westindische Kompagnien zijn zedert tot de gewoone hoogte gedaald. Ter nagedachtenis van deezen zwaaren schok voor Neerlands Koophandel, zag men een Medalje te dier tijd in 't licht komen, ter grootte van een zilveren Ducaton, verbeeldende *Mercurius*, door een zoort van Harpijen aangevallen, mishandeld en gekluisterd; welke gedrochten van *Bellerophon*, op Pegazus gezeten, op 't vertoonen van zijn schild, waarop men het wapen van *Amsteldam* ziet, verjaagd worden. In de lucht vertoont zig een benevelde zon, en tegelijk de Zuide en Ooste winden, waardoor de Kogge dier stad op de baaren gezold word, met het opschrift: *Hoc monstra Repello*, dat is: hiermede verdrijf ik de gedrochten. *Anno Memorando*, in 't gedenkwaardig Jaar. Op de tegenzijde heeft men dit opschrift: *Posteritati. Mercatura ab ignoto Monstrorum genere Pravido Consilio Liberata MDCCXX*, dat is: aan den Nakomeling; de Koophandel van onbekende Gedrochten, door voorzichtigen Raad, bevrijd. MDCCXX.

ADA, de Dogter van Prins *Hendrik*, eenigen Zoon van *David*, Koning van *Schotland*, werd, Ao. 1162, de Echtgenoote van Graaf *Floris den III* van dien naam. Met eene aanzienlijke Vloot werd deeze Prinses afgehaald, en aan den mond der Maze aan land gezet. Men vind van haar niets aangetekend, dan dat zij in 't Jaar 1195, bij de verzoening van haare twee Zoonen, *Willem* en *Dirk*, is tegenwoordig geweest, en dat zij naderhand den jongsten, *Willem*, raadde, zig niet tot zijnen Broeder *Dirk* te begeven. Haare andere Kinderen vindt men genoemd op het

Art.

Art. FLORIS DE III. Haar graf is geweest te *Middelburg*, dat verkeerdelijk aan haare Kleindochter *Ada*, Gravinne van *Holland*, is toegeschreven. Zie 't volgende *Art.*

Zie de *Oude Hollandsche Kronijken.*

ADA, *Gravin van Holland en Zeeland* enz. dogter van *Graaf Dirk den VII* van dien naam, en den XVden in den rang der Hollandsche Graaven. Onze vermaarde Arcadia-Schrijver, de Raadsheer *Heemskerk*, noemt haar de schoonste van alle de Vorstinnen van haaren tijd. Eer wij voortgaan, haar nader te doen kennen, moet ik den Lezer berichten, dat ik haare kenschets, bij mijnen Voorganger HALMA, zo gebrekkig vind voorgesteld, dat we verpligt zijn, op alle zijne gezegden aanmerkingen te maken, en 't verkeerde daar van aan te toonen: waaruit men zal konnen zien, hoe onze Vaderlandsche Geschiedenissen, van tijd tot tijd, nieuwen luister ontvangen hebben. Haare Moeder *Adelheid*, Weduw van Graaf *Dirk den VII*, trouwde haar uit, buiten kennis en tegen wil van de Staaten van *Holland*, aan den geringen *Grave van Loon*, enkel uit staatzucht, om de Regeering in eigen handen te krijgen of te houden.— (Doch de kundige *Frans van Mieris*, in zijne aanteekeningen op de Chronijk van de *ongenoemde Klerk*, zegt, dat dit met de waarheid niet overeenkomt; want dat men vindt, bij *T. Rijmer*, Tom. I. p. 144. in een der Brieven van Vrouwe *Aleid* geschreven, aan Koning *Jan*, over de Wettigheid van het Huwelijk van haare Dogter *Ada* met den Grave *van Loon*, en om haar uit de gevangenis of bewaaring te verlossen, dat *Willem*, Graaf *van Loon*, zijne Bruid ontvangen had uit handen van Graaf *Otto van Benthem*, Oom van haaren overledenen Vader *Dirk*; en dat dit geschied was, in tegenwoordigheid, met raad en bewilliging van de bijgenoemde Hollandsche Edelen, als *Rogier van Merhem*, *Hugo van Voorn*, *Diderik van Altena*, *Simon*, *Jan* en *Ysbrand van Haarlem*, *Willem van Teilingen*, *Wolfert* en *Floris* van *Lede*, (of van *Leerdam*,) *Arnoud* en *Hendrik van Rijswijk*, *Wouter van Egmond*, en veele anderen. En (zegt die Aantekenaar) indien men deezen Brief vergelijkt met het gezegde van *Melis Stoke*, in zijn Rijm-Chronijk, op het einde van *Dirk den*

VII, en met dat van *W. Procurator*, dan zal de waarheid van dit geval beter blijken.)

Terwijl haar man, Graaf *Dirk*, ziek lag, had zij dit Huwelijk heimelijk gesllooten; vermids zij ſtaat maakte, dat zulk een arm Graaf, buiten alle verwachtinge tot zodanigen hoogen ſtaat, door haar bevorderd, en tot zulken doorluchtigen echt geraakt, het roer van 't ſtaatsbeſtier ligtelijk in haar geweld zoude laten.

In een mijner voorheen uitgegevene werken, heb ik gezegd dat Graaf *Dirk*, op zijn ziekbedde, voor zijnen dood, wel gaarne met zijnen broeder *Willem* zig had willen verzoenen, en hem tot Voogd over zijne onmondige Dogter *Ada* aanſtellen, zo niet de heerschzuchtige *Aleid* dit had weeten te verhinderen. Hier voeg ik daar bij, dat *Aleid*, met reden, (als uit haren aart heerschzuchtig zijnde) zig niet veel goeds kon belooven uit die voogdijſchap van Graaf *Willem*, aan wien zij voorheen, bij *Alkmaar*, zo een zwaare nederlaag had toegebragt. Hierom wist zij het ſtuk in diervoege te beleggen, dat zij den gemelden *Otto van Benthem*, en de Edelen, die het met haar eens waren, ſmaak in haar ontwerp deed krijgen.

Dit gebeurde in 't jaar 1203. Doch het was een ongelukkige trouwdag, en deeze jonge, onſchuldige en hoogaanzienlijke Vorſtin ADA, grootlijks te beklaagen, het ſlachtoffer te moeten zijn van haar moeders eer- en ſtaatzucht. Want haaren Oom of Vaders Broeder, Grave *Willem van Oost-Vriesland*, [*dit is eene verkeerde benaaming, meermaals in de Oude Kronijken voorkomende; en het verwondert mij, dat de kundige* HALMA *zijne leezers niet heeft gewaarſchuwd, dat men hier niet* OOST-VRIESLAND, *maar* WEST-VRIESLAND *leezen moet; want als Graaf van West-Friesland, was deeze Willem, Dirks broeder, voorheen door Gravin Aleid, met zijne West-Friezen bij Alkmaar geſlagen*], was 'er geene de minſte kennis van gegeeven: en hij daarenboven, door Vrouwe *Adelheid* of *Aleid*, onbehoorlijk gehoond, en verhinderd, bij den zieken Graaf zijnen broeder te mogen komen. Van hier dat hij ADA, op aanporring der Staaten des Lands en eigen drift te zamen, met haaren nieuwen Man beoorloogd, gevangen genomen, naar *Texel* gevoerd, en aldaar in eene onbeſlotene hegtenisſe heeft gehouden, waar in zij kort daar na over-

overleed; hebbende naauwlijks een jaar den tijtel van *Gravinne van Holland en Zeeland* gevoerd, zonder nog de huldiging ontfangen te hebben. Ten tijde haars afsterveus, was zij niet ouder dan 18 jaaren. Het lijk werd naar *Middelburg* gevoerd, en daar in de *Abtdij* begraven, eerze noch van Grave *Lodewijk van Loon* beslapen was. Immers heeft zij geene Kinderen nagelaten.

Dus luidt het gewoon verhaal wegens de lotgevallen van Gravinne ADA. Doch vermids dit berigt geenzins met de waarheid overeenstemt, vinden wij ons verpligt, hier te doen volgen, 't geen bij de meeste Schrijvers gevonden word. 't Is waar, dat aan Graave *Willem* geene de minste kennis van 't voorgenomen huwelijk, noch van de voltrekking van hetzelve gegeven was; doch de toeleg was, echter, zo geheim niet gebleven, of eenige andere Edelen, Graave *Willem* meer dan Vrouwe *Aleid* toegedaan, kregen 'er de lucht van. Onder deeze bevond zig *Filips van Wassenaar*, welke verklaarde, dat men niets moest ontzien, om Graaf *Willem*, in de Voogdijschap, die hem van rechtswegen toekwam, te handhaven. Men weet, hoe Vrouw *Aleid*, om haaren slag zeker te neemen, bij het toeneemen van de ziekte haars Gemaals, en op de tijding van de zekerheid van deszelfs dood, Graaf *van Loon*, in stilte, in Holland had doen komen, om bij de hand te zijn, en, zo dra de Vader den geest gegeeven had, het huwelijk met haare Dogter te voltrekken. Hij onthield zig eenigen tijd op 't Huis van *Altena*, wiens eigenaar volkomen in zijne belangen was; en op de eerste tijding van 's Graven dood, begaf hij zig terstond naar *Dordrecht*, alwaar hij, zonder uitstel, met de jonge ADA in den Echt verbonden werd, en wel met zulk een drift, dat men zig geen tijd gunde, om 's Graven Lijk eerst ter aarde te bestellen, ja, in 't zelfde huis, daar de overleedene Graaf nog boven aarde stond. Graaf *Willem* had ook zo haast geen bericht van 's Graven dood ontvangen, 't geen niet geschiedde, dan na dat het Huwelijk reeds eenige dagen voltrokken was, of hij spoedde zig naar Holland. In de *Zijpe* geland, verzocht hij vrijgeleide van Vrouw *Aleid*, of van Graave *Lodewijk*; hij gaf voor, zijn broeders Graaf te *Egmond* te willen bezoeken: doch dit geleide werd hem ronduit geweigerd. De misnoegde Edelen, waar van men *Filips van Wassenaar* en *Jan van Rijswijk* voor de hoofden moet houden, (waarbij zig naderhand *Si-*

mon

mon van Haarlem, *Willem van Teilingen*, *Wouter van Egmond*, *Albert Banjaart*, en *Jacob Burgraaf van Leiden*, voegden, schoon sommigen van deeze eerst in 't Huwelijk gestemd hadden,) bewerkten, dat Graave *Willem* eerst in Zeeland het bewind werd opgedragen. Intusschen arbeidden de Edelen in Holland heimelijk, om de Kennemers de zijde van *Willem* te doen omhelzen, en Vrouw *Aleid*, zo wel als de *jong getrouwde*, te *Egmond*, daar zij verwacht werden, om den Maandelijkschen Kerkdienst van den overledenen Graave bij te woonen, te overvallen en gevangen te neemen. Doch deeze aanslag werd, door eenen *Walter de Raven*, die *Lodewijk* was toegedaan, ontdekt; en Vrouw *Aleid* en haare Kinderen kreegen, op den 27sten dag na 's Graven overlijden, terwijl zij zig te *Haarlem* bevonden, daar kennis van. Elders heb ik verhaald, hoe zij door *Gijsbrecht van Amstel* naar *Utrecht* geholpen werden. De ongelukkige *Ada*, die nu 18 dagen gehuwd was geweest, en haaren man voor eenige jaren verliet, vlood, onder de bescherming van *Reinier Meerhem*, *Hugo van Voorne*, en eenige anderen, op den Burgt van *Leijden*. Doch om deeze sterkte werd, door de *Kennemers*, onder bevel van *Wouter van Egmond* en *Albert Banjaart*, terstond het beleg geslagen. *Filips van Wassenaar* toog ook met zijn volk derwaards, zijnde *Jan van Rijswijk* toen reeds overleden. Schoon alle de bewooners der *Rijnlandsche* Dorpen op de been kwamen, om den Burgt te ontzetten, noodzaakte gebrek aan mondkost de belegerden, zig op voorwaarden over te geeven. Vrouw *Ada* werd gesteld in handen van haaren Bloedverwant, *Heere Willem van Teilingen*, die haar met alle heuschheid deed bewaren. Doch Graaf *Willem*, daarna in *Holland* gekomen, en door de *Kennemers* voor Graaf erkend zijnde, werd de Gravinne, volgens de *Oude Kronijken*, naar 't Eiland *Texel* gevoerd, alwaar zij eenigen tijd bewaard, en volgens haaren staat behandeld werd. Van daar deed haar Graaf *Willem* naar *Engeland* voeren, alwaar zij eenige jaaren werd opgehouden. Dit verdient te meer onze opmerking, om dat HALMA, in navolging van de *Oude Kronijken*, hier van geen gewag maakt, en, gelijk wij gezien hebben, haaren dood, ten onrechte, stelt in 't jaar 1204, het 18de haares ouderdoms. In den Brief van Vrouw *Aleid*, boven vermeld, waarin zij bewees, dat het Huwelijk met toestemming

GRAVINNE ADA OP DE BURGT TE LEIJDEN BELEGERD.

ning der *Hollandsche Edelen* voltrokken was, klaagt zij verder over eenige Afgunstigen, die den Koning hadden ingeblazen, dat de echtverbintenis onwettig was, en bidt dat hij daar aan geen geloof wilde slaan. 't Is ook niet onwaarschijnlijk, dat Graaf *Willem*, of eenige anderen, *Ada* hadden weten in *Engeland* te houden, door den Koning in het gevoelen te brengen, dat deze de eenigste weg was, om den vrede binnenlands te bewaaren. De Brief, waar van wij hier spreken, en voorheen gesproken hebben, ging verzeld van een verbond, gemaakt tusschen *Lodewijk van Loon* en den Koning, en werd overgebragt, door eenen *Wouter Bertrand*, die gelast was, het verbond te beëdigen, en ook, waarschijnlijk, om Gravin *Ada* van daar te haalen; want men vind, dat de Koning haar kort daarna ontslagen heeft. Van elders blijkt het, dat zij, in 't jaar 1218, nog in leeven was: onder andere uit een der gunstbrieven van Graave *Lodewijk van Loon* van dat Jaar, schoon haar naam daar in verkeerdelijk *Ida*, in plaatze van *Ada*, gespeld wordt. Ook vind men dat zij te *Herkenrode*, en niet te *Middelburg*, begraven is. Op al dit gezegde zie men den Heer *Huidekoper*. Wat aangaat, dat zij, door den Graaf *van Loon*, volgens de Oude Schrijvers, niet zoude beslapen zijn; *Alkemade* wil ons dit ook doen geloven: doch op welken grond, is ons onbekend. Wij geloven, dat dit zo zeker is, als dat men haaren dood stelt op 't jaar 1204, of op dat van 1218. Voorheen hebben wij gezien, dat *Ada* 18 dagen was gehuwd geweest was, eer zij van haaren man scheide; lang genoeg, voorwaar, om het huwelijk wezenlijk te voltrekken. De staatkunde van haare Moeder ten minsten vereischte niet, om hier toe verhindering bij te brengen.

Anderen geloven, dat dit is uitgedacht door hen, die dit Huwelijk trachten onwettig te verklaaren; immers, dat zij geene kinderen heeft nagelaten, strekt hier van tot geen bewijs.

Bij veele voornaame Schrijvers word Vrouw *Ada* op de lijst der Graven van *Holland* niet gesteld, zelfs niet in de oude Latijnsche Kronijken uit de *Abtdij van Egmond*; noch van *Johannes Beka*, noch van *Jan Veldenaar*, en meer anderen. Men weet, echter, dat zij, na haars Vaders dood, 'er het volle recht op had; ook heeft *Melis Stoke* haar het zelve niet benomen, schoon de Geleerde *Schriverius* meent, dat dit niet van den Autheur,

maar van den Uitschrijver, naar zijn goedvinden, daar in gelast is. Doch daar op (zegt HALMA) heeft een geleerd man, in eenen zijner brieven, deeze aanmerking gesteld: (Een ieder weet, in hoe hooge achting de *Rijm-Chronijk* bij alle verstandige Oudheidonderzoekers is, en zelfs bij *P. Schriverius* gehouden word. Indien men nu zoo ligtelijk, op een bloot meenen, vermag voor te geeven, dat 'er bij den Uitschrijver, of Uitgever, iets in veranderd is, zouden anderen, in andere zaaken, ook zig zelven 't recht, of onrecht mogen aanmatigen, om de bewijzen, uit dien Schrijver, zo hoog in achting, als 't in hunne kraam te passe kwam, te verijdelen.) Doch, hier op moet worden aangemerkt, dat het zeer onbestaanbaar is, als *Schriverius* zegt: „ lichte blyft „ Joncvrouw *Ada* after om haer cort rijck en cort leeven, mede „ om dat zij niet gehuld is geweest": want dus geeft en ontneemt hij haar een Graafschap, dat haar wettig toekwam. *Wagenaar*, met den aanvang van zijn *Agtste Boek*, gebruikte dan ook eene verkeerde uitdrukking, als hij zeide: ADA, *door haare Moeder, Vrouw Aleid, aan 't Graafstijk bewind geholpen*; daar hij had moeten zeggen, UIT *geholpen*, wijl men haar niet anders kan beschouwen, dan als eene Gravin, die door haar Moeders heerschzugt, van 't Graafschap ontzet was.

In de groote oude Hollandsche Kronijk, uitgegeeven lang voor de uitgaave van *Goudhoeven*, vind men haar als wettige Erfgenaame, en opvolgster der Graven van Holland geplaatst. Ook in alle de uitgaaven van *Goudhoeven*, vind men haar als de eenige Dogter van *Dirk den zevenden*, en 15de *Gravin van Holland*, *Zeeland* en *Vrouwe van Friesland*. Haar toegevoegde en opgedrongen man, Graaf *Lodewijk van Loon*, was, zo veel men uit de oude Schriften kan afneemen, een Zoon van *Gerrard van Loon*, gelijk onder dat Artikel nader zal worden aangeweezen. Verder discht HALMA zijnen Lezeren een verhaal op, uit de *Fasciculus Temporum*, 't welk wij achter wegen laten, om dat wij meenen, onze Leezers, met onze bijvoegzels, meerder dienst gedaan te hebben.

Men zie, het geen op het Art. DIRK VAN DER AARE gezegd is, en 't geene verder op WILLEM DE I, ADELHEID, en LODEWIJK, *Grave van Loon* zal gezegd worden; en hier, wat de Geleerde Heer

Heer *Huidekoper*, in zijne aantekening op *Melis Stoke*, heeft aangetoond, als een misslag bij de Oude Schrijvers begaan, met deeze *Ada* te benoemen met den naam van *Aleid*, en aan *Dirk den Zevenden* toe te schrijven twee Dogters; de eene *Aleid*, de andere *Ada* genaamd, waar in ze door laatere Schrijvers gevolgd zijn. *Meerhout*, zegt hij, wist beter, maar noemt ze ook *Aleidis*, dat door zijn Ed. word aangetoond, eene verzinning te zijn, en ook waar door dezelve ontstaan is. Hij toont daarop duidelijk, dat MELIS, vs. 1370 haar noemt de *Eénige Dogter van Graaf Dirk den VII*, en vraagt daarop, waar uit blijke, dat *Ada* nog eene Zuster gehad heeft, en waar die *Aleid*, als de oudste en dus Erfdogter, gebleven, waar en wanneer zij overleeden is? Verder doet hij zien, den misslag, dat van de gemelde *Aleid*, die ons bij *Slichtenhorst*, en anderen, als de ondertrouwde *Bruid* van *Jonkheer Hendrik van Gelder*, voorkomt, gezegd word, *dat ze beiden, kort na de Bruiloft*, 1198, *Kinderloos gestorven en te Rhijnsberg begraven zijn*; waarop zijn Ed. aanmerkt, dat het niet onnatuurlijk is, dat Kinderen kinderloos sterven, en toont dat ze nooit Bruiloft gevierd hebben, nooit getrouwd, maar alleen aan elkander verloofd zijn geweest; en dat de Schrijvers zig van haar niet wetende te omdoen, de levende met de doode begraven hebben. Uit den *Brabandschen* Schrijver *Butkens* tekent bij aan, het geen bij de Hollandsche niet te vinden was: „ Men heeft deeze allerongelukkigste Erfdogter *Ada*, bij „ haar leven, in tweën gedeeld, om 'er nog een *Aleid* van te „ maken; en na haaren dood, heeft men ze weder als tot beter- „ nisse te zaam gesmolten met eene levende *Aleid*. Zie I. Deel, bl. 473."

„ Vrouwe *Aleiden* noch den niwen here.
„ Ne swoeren si trouwe nemmermere.

„ zegt *Melis* p. 21. in *Ada*, welke twee vaersen, volgens den „ Heer *Huidekoper*, met opmerking verdienen beschouwd te „ worden, en de *Goudsche Kronijk* (zegt hij) voegt 'er bij: *want* „ *sy Alyt ende haer Dogter, noch den Jonge Grave Lodewijk* „ *niet ontfangen en wouden*. Lang, dus schrijft hij verder, heb „ ik dit aangezien als eene verbastering van *Melis*; die, door

„ het verzwijgen van den naam van *Ada*, scheen te kennen te „ geeven, dat dit weigeren van trouwzweeren geene betrekking „ had tot haar zelve; maar alleen tot haare Moeder en Man. Want „ de onbetamelijkheid, waar mede *Ada*, door list van *Aleid*, in „ de armen van *Lodewijk* geworpen is, terwijl het Sterfhuis, daar „ de Vader nog boven aarde stondt, weergalmde van 't gejuich „ der Bruilofstgasten, waar van men zelfs onder 't geringe volk, „ zeide *Meerhout*, geen voorbeeld gezien had, benevens de „ staatzucht van de Moeder, die, gelijk de zelfde tijdgenoot „ aangetekend heeft, alleen voor hadt, zelve het bewind te voe- „ ren, en den jongen *Lodewijk*, die alles aan haar verplicht zou „ zijn geweest, van haare hand te doen vliegen; scheen meer dan „ genoeg te zijn, om, zo *Moeder*, als *Man* van *Ada*, in eenen „ algemeenen haat te brengen, buiten alle bewind te stellen, en „ de *Voogdije* des Lands te ontneemen aan *Lodewijk*, en op te „ dragen aan *Willem*, gelijk natuurlijk vloeit uit de vergelijkinge „ der woorden van *Melis*, IIIde Boek, vs. 44. en II. vs. 1396, „ daar hij duidelijk spreekt van beider Voogdije. En dit weder- „ om vergelijkende met onze tegenwoordige plaats, besloot ik, „ dat de toeleg van *Philips van Wassenaar* en andere alleenlijk „ geweest was, om *Ada* wel te erkennen voor *Gravinne*, maar „ om haar en haar Land, bij *voorraad*, te stellen onder Voog- „ dije van haaren Oom *Willem*. Maar zedert is mij de uitvoe- „ ring ondoenlijk voorgekomen. *Ada* was jong, zij had een jong „ man, zij hadt hem eerst voor weinig dagen getrouwd; zij had „ hem getrouwd, op raad van haar Moeder, van welke zij, als „ een éénig kind, zekerlijk tederlijk geliefd is geweest: zoude zij „ deeze en dien verlaten, om zelven geregeerd te worden, door „ die geenen, dieze verdreven hadden? Neen, 't was hier, na „ den dood van *Graaf Dirk*, van wederzijde, aanstonds onder „ of boven. En inderdaad, door dat verhaaste huwelijk was de „ gesteldheid der zaken zo hachlijk geworden, dat 'er geen an- „ der middel overig was, dan om de ongelukkige *Ada* op te of- „ feren, aan de misdaad van haare Moeder, en haar te gelijk „ met haaren nieuwen Heere, geweldigerhand, uit den lande te „ verdrijven; en *Willem* te plaatsen in haaren Graaffelijken stoel. „ Men ziet niet alles op een tijd. Nu zie ik, dat *Melis* hier we- „ derom bedorven is, en dat men voor *Aleiden* moet leezen *Aden*."

Voor-

Vooreerst hebben wij die zelfde misschrijving, *Aleiden* voor *Aden*, aangetoond. Ten anderen komt *Aleid* hier niet te pas. Zij wilde wel blijven regeeren, op naam van haare Kinderen; maar zij was niet dwaas genoeg, om te vorderen, dat de Edelen haar den Eed van getrouwigheid moesten doen, welken zij aan *Ada*, volgens haare geboorte, verschuldigd waren; en dit was ook 't geen zij aan *Willem* beloofden. Hadde *Philips van Wassenaar* dit beloofd, dan had hij gezegd, dat hij had moeten zwijgen. Dit laatste zag ook de schrijver van de *Goudsche Chronijk*, maar hij zag den misslag niet, van *Aleid* te noemen in plaats van *Ada*, gelijk men bij hem leezen moet. II. Deel, bl. 123 en 124.

Vs. 570. zegt *Melis*. Ade de voer horre veerde,
en is sonder Oer verstorven.

Op deeze regels, en op het geen wij boven van *Ada* gezegd hebben, zullen wij de Aantekening van den Heer *Huidekoper* hier bij voegen. „ *A. Mattheus*, op zijnen *Beka*, p. 124. zegt, „ dat *Schriverius*, *Pontanus*, *M. Vossius*, en anderen, het „ overlijden van *Ada* stellen op het jaar 1204; dit zelfde jaar „ vind men onder haar Afbeeldzel in de *Goudsche Chronijk* enz. „ Melis zegt eenvoudig, dat ze gestorven is, zonder Kinderen „ natelaten. Maar *Meerhout* spreekt zedert haare vervoering naar „ *Texel*, niet verder van haar; dit doet mij denken, dat zij „ waarschijnlijk in 't laatst van 1205 zal overleden zijn; *Heraud* bepaald haar dood, uitdrukkelijk, als men schreef XIIC „ en V. Toen haar Man, in 't voorjaar, een nieuwen kans wilde waagen, om Holland te winnen, moet zij nog geleefd hebben; alzoo hij naa haaren dood, geen recht ter waereld op „ Holland of Zeeland, en 'er dus ook weinig of geen aanhang „ meer te wagten had, en in 't Jaar 1206, toen haar Man hertrouwde, moet zij overleden geweest zijn. En zo kan men „ natuurlijkst begrijpen, waarom *Meerhout* van haar zweeg: „ wiens laatste woorden opmerklijk zijn. *Ecce longam gestorum seriem qualicunque stilo exaravimus. Alia, præter hæc, si forte supervenerint, quæ ad præsens negotium spectant, alterius executioni committimus*; een klaar bewijs, dat

„ hij dit ſchreef aanſtonds, en dat *Lodewijk* en *Aleid*, *ſpe ſua* „ *fruſtrati & illuſi ad propria redierant:* en terwijl de onge„ lukkige *Ada* noch leefde op *Texel*, daar zij eerlang, waar„ ſchijnlijk van hartzeer, overleed. Want zo 'er in deeze zaake „ iets verder mogt voorvallen, dat liet *Meerhout* over aan an„ deren."

Verder toont zijn Ed. de misſlagen, (zo als hij onderſtelt) door *Mattheus*, van *Loon* en *Wagenaar* begaan, wegens den ſterftijd van Gravin *Ada*, ontſtaan door de naamsverandering van *Ada* in die van *Aleid*. Om de zwarigheden, die hem hier bij voorkomen, weg te neemen, onderzoekt hij eerst de vlugt van *Ada* naar Engeland, „ waar van, zegt hij, *Meerhout* zweeg, en „ *Melis* niets wist; maar hoe kwam *Ada* in Engeland? Zij is „ 'er gezonden, zegt *Mattheus*, p. 125, en wijst ons naar *Joh.* „ *a Leidis* XX, 2. daar ik wel *Texel*, maar geen *Engeland* ge„ noemd vinde. *Graaf Willem deedt haar naar Engeland* „ *voeren*, zegt de *Vaderl. Hiſt.* p. 305, en beroept zig op den „ valsch verklaarden brief van *Paus Honorius*. Zij ontvlugte uit „ haar gevangenis van *Texel* naar *Engeland*, en werd daar we„ der gevangen, doch 1207 losgelaten: volgens van *Loon*, die „ 'er eene omſtandigheid bijvoegt, die vreemd is. Want hij wil, „ dat *Arnoud van Loon*, *Lodewijks* broeder, voor *Ada* in En„ geland te pande bleef, en daar door, in 1218, niet mede met „ zijne twee broederen, *Lodewijk* en *Hendrik* is vergeven ge„ worden, en dus zou *Arnoud* voor zijns broeders Vrouw, elf „ jaaren, naa haar ontſlag, of liever 13 jaaren, naa haar dood, „ ten gijzel gelegen hebben. Dan uit brieven bij *Miraeus*, of „ wel in 't *Supplem.* 845 & 846 blijkt het tegendeel van dit ge„ zegde." Wij zullen hier geen verder gewag maaken van alle de misſlagen, welke de Heer *Huidekoper*, omtrent dit ſtuk, bij *Wagenaar*, van *Loon* en *Butkens* meent ontdekt te hebben, maar ons vergenoegen, ten beſluite hier alleen nog bij te voegen, dat zijn Ed. onderſtelt, dat dezelve hier uit ontſtaan is, dat *Butkens* het ſpoor bijster is geworden, door 't uitvallen van eene letter, en dat hij *Lodewijk des Graven van Loons Vrouw* A, nam voor *Ada*, in plaatze van *Aleid* van *Braband*, die zijne tweede vrouw was, en welke naam *Aleid* ook die was van de vrouw van *Arnoud*, *Lodewijks* broeder. Den Leezer, die begeerig is dit

ver-

verder uit te pluizen, wijzen wij naar de meergemelde aant. op dit 570 vſ. in de druk in 4to, 2de Deel, van bl. 154—164. Verder ziet men uit deeze Aantekeningen van den kundigen *Huidekoper*, dat hij de vervoering van *Ada*, naar *Engeland* genoegzaam als geheel onzeker houd. Nogthans zal men hier aan niet zo gereed de toeſtemming geeven, als men het oog ſlaat op den hier voorgemelden Brief van Vrouw *Aleid* aan den Koning van Engeland, bij MIERIS in zijn *Charterboek van Holland*, I. Deel, bl. 152. en daarbij voegt de overeenkomst van den Graave *van Loon*, wegens den dienst aan den Koning van *Engeland*, en deszelfs Neef den *Roomsch Koning*, ter gemelde plaatze. Doch het geene, naar mijne gedachten, hier allerſterkst ſpreekt, is, het geen men vind in 't Vredes-Verbond, tusſchen *Lodewijk*, Graaf *van Loon*, en *Willem*, Oom zijner Gemalinne *Ada*, die de Zoon was van *Floris den III*, Graaf van *Holland*, door bemiddeling van *Philips*, Markgraave van *Namen*, te *Brugge*, in October des Jaars 1206, geſlooten; waarin men onder anderen leest: „ Heer „ *Willem* zal zijne booden naar *Engeland* zenden, tot weder- „ krijging van zijne Nicht, en om die aan den Graaf *van Loon* „ weder te geeven; indien hij dezelve door zijne gezanten niet „ kan wederkrijgen, zo zullen die Afgezanten hem een vrijgelei- „ de bezorgen, op dat Hij zelfs derwaart kan gaan; en zo zij „ zulks ook niet kunnen bekomen, zo zal de Heer Markgraaf „ van *Namen* hem dat vrijgeleide moeten verwerven. En indien „ Heer *Willem*, in eigen perſoon, haar niet wederkrijgt, en de „ Heer Markgraaf van *Namen*, het zij door brieven van den Ko- „ ning van *Engeland*, het zij door geloofbaare getuigen, kan „ te weeten komen, dat Heer *Willem* zijn best daartoe niet ge- „ daan heeft, en hij haar wel had kunnen wederkrijgen, bijaldien „ hij het begeerd had, zo zal Heer *Willem*, en de Markgraaf van „ *Namen*, met hem wederom twee eerzaame mannen, op hunnen „ Eed, en eenen Abt, op zijne gehoorzaamheid aangemaand, „ derwaards zenden, op dat zij gaan zien en onderzoeken, of „ Heer *Willem* zijn best gedaan heeft, om haar weder te krijgen. „ Indien de Gezanten getuigen, dat Heer *Willem* zijn best niet „ gedaan heeft, zo zal hem de Heer Markgraaf dwingen, 't zij „ door 't vorderen van Pandsluiden, of andere bekwaame midde- „ len, om haar weder te doen geeven. Indien zij getuigen, dat

„ hij

„ hij zijn best gedaan heeft, zo zal hij deswegen vrij en onge-
„ ſtoort blijven". Wie nu kan gelooven (ſchoon de Heer *Huidekoper* dezelve als onegt aanmerkt,) dat zulk een voornaam point in een Vredes-Verdrag zou geplaatst zijn, indien *Ada* zig niet werklijk in *Engeland* bevond, en wel onder bewaarender hand? Teffens doet dit ons zien, dat zij in 't Jaar 1205 reeds niet kan overleeden geweest zijn. Indien de Jaartekeningen der Oude Brieven zeker zijn, zo blijft 'er eenige duisterheid, over den ſterftijd van Gravin *Ada*. Volgens geleide van onze *Vaderlandſche Historie*, II. Deel, bl. 330 en 331, hebben wij hier voor melding gemaakt van twee Brieven van den Graave *van Loon*, van 't Jaar 1213 en 1218, en daar uit aangetekend, dat zij toen nog in leeven was. Dit blijkt ook uit een Verdrag, tusſchen den *Hertog* van *Braband*, *Hendrik den I*, en *Lodewijk*, Graaf *van Loon*, die den Oorlog tegen elkander gevoerd hadden; in welk Vedrag de *Hertog* verſcheidene Goederen aan den Graaf *van Loon* geeft, of afſtaat, met oogmerk, om zijne Dogter *Aleide* aan den Graaf *van Loon* ten Huwelijk te geeven, en dus deszelfs eerſte Huwelijk met *Ada van Holland* te vernietigen, alsof die niet wettig verbonden was. Ook belooft de *Hertog*, den Graaf *van Loon* aan een goed Verdrag met Graaf *Willem van Holland* te zullen helpen. Doch het Jaar 1206 maakt hier eenige zwaarigheid, wijl 'er Schrijvers gevonden worden, die dit verdrag na den dood van *Ada* onderſtellen gemaakt te zijn. Maar dit vervalt, als men nagaat, dat dit onnodig zoude geweest zijn voor den Graave *van Loon*, indien de dood van *Ada* zijn eerſte Huwelijk verbrooken, en hij dus op *Holland* niets meer te eisſchen had; en dat als dan Vrouw *Aleïd*, in 't volgende Jaar, zig niet had behoeven te vermoeijen, om de Wettigheid van dat Huwelijk aan den Koning van *Engeland* te bewijzen, noch deeze, om hetzelve te doen onderzoeken. Ik voor mij zie dan in dat Verdrag, 't welk men vind bij BUTKENS, in zijn *Troph. de Brab. Tom. I.* en bij MIERIS, in zijn *Charterboek*, I. Deel, bl. 151. niets dan een overmaat van ſmarte voór de Jonge Gravin *Ada*, beſtaande in de laagheid van haaren Gemaal, die ziende, dat de zaaken in *Holland* niet wel vlotten wilden, laf genoeg was, op hoop van in *Braband* beter te zullen ſlagen, tot dit verdrag over te gaan, dat hem egter voor eerst niet gelukte. Ondertusſchen blijft het zeker, dat *Lodewijk*

van

van Loon, naderhand, zig met *Aleid*, Dogter van gemelden Hertog *Hendrik*, in een tweede Huwelijk begeeven heeft; en zijn dood word door *Wagenaar* gesteld, bl. 340, in 't jaar 1218; in welk Jaar *Wagenaar* ook zegt, dat *Ada* overleden is. *F. van Mieris* zegt, in zijne *Aantekeningen op de Chronijk van Holland*, door de *Onbekende Klerk*, bl. 100. „ *Ada* overleefde haaren „ Gemaal, *Lodewijk* Graaf *van Loon*, welke in 't Jaar. 1218 „ stierf."

Doch *Wagenaar* en *Mieris* hebben hier beiden misgetast, en zig bedrogen met de naamen van *Ida* en *Ada*, wijl het ontwijffelbaar vast gaat, dat de Graaf *van Loon*, in zijne beide brieven van 't Jaar 1213 en 1214, niet spreekt van *Ada van Holland*, zijne eerste, maar wel van zijne tweede Huisvrouw, *Aleid van Braband*, zo als boven reeds is aangewezen.

Maar genoeg hier van, om vast te stellen, dat de ongelukkige *Ada* is geweest de XVde in den rang der Gravinnen van *Holland*; van het Graafschap ontzet, door haar Moeders onbepaalde heerschzugt en opgedrongen Huwelijk met *Lodewijk van Loon*; (hetwelk wij mede voor wettig houden, zonder ons te stooren aan de beuzelpraat, dat zij door haaren man niet zoude beslaapen zijn; waarop wij reeds hebben aangemerkt, dat de Staatkunde van haare Moeder recht het tegendeel vorderde: hier merken wij nog aan, dat zo 'er geen kragtiger bewijs kan worden bijgebracht, dan dat zij zonder kinderen gestorven is, dit niets zegt, en even zo ongezouten is, als hetgeen door *Alkemade* word bijgebracht, als eene reden, waarom 'er van haar geene *Graaflijke Munte* gevonden wordt, namelijk om dat zij niet gehuldigd was. Maar kon 'er beweezen worden, dat zij niet beslaapen was, dan had *van Loon* dit moeten doen, als hij zijn Huwelijk onwettig wilde doen zijn. Want de groote *Hugo de Groot* leert ons, in zijne *Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheid*, dat men oudtijds in deeze Landen de Huwelijken plagt te voltrekken, zonder veel gebaars, alleen door bijslaaping, met kennisse van de bloedvrienden van wederzijden, en dat de bevestiging van den trouw, op 't Raadhuis of in de Kerk, in laater tijd in gebruik gekomen is; en elders zegt hij, dat deeze twee zaaken volbragt zijnde, als dan een wettig Huwelijk daar is) dat ze lang voor hem overleden is, en wel in 't jaar 1206, waarin *van Loon* voor de tweede maal gehuwd

en ook door Geleerdheid en in Konsten uitmuntten, als perzoonen, die van aanzien en rang in 't gemeenebest veradeld geworden zijn; waar van 't Latijnsche vaers tot ons is overgekomen, beduidende dit volgende in 't Nederduitsch:

Twee maaken een Edelman,
Die krijg verstaat en konsten kan.

De beste Adel heeft haaren oorspronk uit de deugd. Want wat is de Adel zonder zeden en voortreffelijke deugd? vraagt een onzer beste Zedeschrijvers. En doet daar op, volgens *Ovidius*, *Ulisses*, den snorkenden *Ajax* antwoordden:

Nam genus & proavos & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Waar bij het zeggen van eenen onzer Nederduitsche Dichters mede niet te onpasse komt, als hij zegt:

Weg dan waereld met uw brommen
Op doorluchtige adeldommen,
Zo gij van de deugt ontaert,
Is uw adeldom niets waert.

De *Hollandsche Adel* word meerendeels benoemd, bij hunnen eigen naam, of den bijnaam van een *dorp*, *huis*, *land* of *heerlijkheid*, waar van zij bezitters zijn, of die van hunne voorouders op hen zijn gekomen. Van hier, dat meestal het woordtje *van* gesteld wordt tusschen hunnen eigen en den toenaam; als, het bijvoeglijk, van *Arkel*, van *Amstel*, van *Assendelft*, enz. hoewel sommigen den eersten naam van hun geslacht alleen gevoerd hebben, als *Polkijn*, *Banjart*, *Nagel*, enz. Zeer aanzienlijk is de Adel voortijds alhier geweest, de kleinheid des lands in aanmerking genomen zijnde. Uit oude Rekeningen, Blafferts, Aantekeningen, en oude Chronijken, kan men optellen, dat alleen in Holland zig bevonden hebben, *twee hondert twee-en-dertig* onderscheide Edele geslachten, ieder een bijzonder wapen voerende; alhoewel men moet aanmerken, dat 'er ook veelen onder we-

waren van een jonger broeder, van deezen of dien Heer gesproten, die het vaderlijk wapen, 't zij in verwe, 't zij met eenig ander teken veranderden; en eenen anderen bijnaam aanneemende, van een stuk lands, zijnde een leengoed, dus eene nieuwe geslachtlinie hebben aangevangen. De oorzaken, waar door de meenigte van deeze Adelijke familien zo zeer verminderd is, worden in 't volgende Art. aangeweezen; waar bij men mag aanmerken, dat de *Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden* geene nieuwe Edelen maken. Op het jaar 1620, zegt HALMA, kon 't getal der bekende Edele stammen naauwlijks 35 opleveren, voerende verscheiden bijnaamen en wapenen. Bij *Goudhoeven* vind men eene lijst van de Hollandsche Adelijke Geslachten, zo veel uit de oude Kronijken en schriften, in zijnen tijd, konden opgezocht worden, en omtrent het jaar 1620 waren bekend geweest. De meeste Edele geslachten waren alreeds verstorven, immers in Holland niet meer bekend, of tot zulken laagen staat vervallen, dat hunne afstammelingen (indien 'er nog eenigen mochten zijn uit Echten bedde) van de andere Edelen niet meer erkend werden. Zij zijn deeze volgende.

Altena.	Bleiswijk.	Dongen.
Amstel.	Blommendael.	Dussen.
Ackersloot.	Beets.	Diemen.
Ackoij.	Brakel.	Dever.
Adrichem.	Banjaart of Banyon.	Daellem.
Ameide.	Blommestein.	Drimmelen.
Aalburg.	Berge (van den)	Diepenburg.
Almonde.	Beuckelaar.	Elshout.
Althen.	Boel.	Eemskerk.
Abbenbroek.	Boom.	Eversdijk.
Alblas.	Boekhoven.	Eethen.
Albout.	Beverwaerde.	Eggert.
Almerongen.	Cralingen.	Goude.
Bakenesse.	Crajestein.	Geervliet.
Bakkerwaerde.	Cronenburg.	Groenevelt.
Binkhorst.	Castricum.	Grebber.
Bootersloot.	Croesink.	Gijssen of Gijssen.
Boeckel	Coulster.	Ghour.
Benschop.	Cranenburg.	Gellerhem.
Benthem.	Cuijl.	Haarlem.
Bergen.	Doortoge.	Hedikhuisen.
Besoijen.	Duijven.	Hechuisen.

Heusden.
Hoorne.
Heemskerk.
Heemstede.
Hodenpijl.
Hoochtwoude.
Heerman.
Heerlaer.
Heenvliet.
Hesbeen.
Hargen.
Houweningen.
Hillegum.
Isel of Ysselstein.
Kuser.
Kijfhoek.
Kedichem.
Leerdam.
Langerack.
Liesvelt.
Leede.
Loenresloot.
Meerestein.
Monster.
Moerkonk.
Made.
Molenaar.
Moordrecht.
Muijlwijk.
Mark.
Nagel.
Noortwijk.
Nijenrode.
Nijenstein.
Noorden.
Nederveen.
Nachtegaal.
Oesthoorn.
Oosterwijk.
Oestgeest.
Putten.
Polkijn.
Polanen.
Poel.
Potter.
Poelenburg.
Rijswijck.
Ruven.
Rodenrijs.
Rijsoort.
Rolland.
Riede.
Rosendaal.
Rosenburg.
Rousenburg.
Strijen.
Sluise.
Sassenheim.
Schotland.
Sandhorst.
Slingeland.
Sevenbergen.
Schoonhoven.
Spaerwoude.
Spieringshoek.
Sait.
Sasbout.
Spijsdrager.
Stapel.
Steenhuisen.
Stoop.
Tol.
Tetrode.
Tolloise.
Veen.
Vooren.
Velsen.
Vianen.
Valckenburg.
Vliet.
Voorhout.
Vrese.
Valckestein.
Wassenaar.
Woerden.
Wouden.
Woerdt.
Waterlant.
Wijck.
Wateringen.
Warmond.
Wisse.
Weijburg.
Wiwijk.
Werve.
Waele.
Wielnisse.
Weldrecht.
Zaenen.
Zijl.
Zuidwijk.

De overige Hollandsche Adelijke geslachten, waar van, in 't gemelde Jaar 1620, nog mannelijke afstammelingen gevonden werden, doch waar van 'er ook zedert dien tijd al verscheidene familiën zijn uitgestorven of te niet gegaan, waren deeze:

Arckel.
Asperen.
Amstel van Mijnden.
Assendelft.
Alckemade.
Ameijde.
Albout.
Brederode.
Burch.
Bouchorst.
Boschhuizen.
Bekestein.
Boetselaar.
Coppier.
Clootwijk.

Duon-

Drongelen.	Linden.	Rhenegum.
Duivenvoorde.	Loon.	Rietwijk.
Dorp.	Merwede.	Spiering.
Does.	Mattenesse.	Spangen.
Duijn.	Meinden.	Schagen.
Duijck.	Mijle.	Sommevelt.
Egmont.	Naeldwijk.	Schoten.
Endegeest.	Nijenburg.	Suijs.
Emmichoven.	Oem.	Teijlingen.
Forreest.	Outheusden.	Treslong.
Haghe.	Persijn.	Veuren.
Haastrecht.	Poelgeest.	Wijngaarden.
Heuckelum.	Pijnssen.	Westerbeek.
Jode. (de)	Raaphorst.	Wena.
Loo.	Ruichrok.	Zwieten.
Leeuwen.	Rode, nu Rhoon.	Zevender.

ADEL. (*Zeeuwsche*) Schoon onze voorganger, op dit *Art.* van denzelven geene melding maakt, waar van de reden ons onbekend is, dacht ons echter noodzaaklijk, 'er hier van gewag te maken: I. Om dat de *Zeeuwsche* Adel niet min luisterrijk is geweest, dan die van Holland. II. Om dat dezelve voormaals niet minder talrijk plagt te zijn. Ja zelfs, zegt de Eerw. *J. W. te Water*, wiens leiding wij hier volgen, zou dat getal vrij groot konnen schijnen, voor een gewest, dat zo weinig vast land beslaat, en zo klein van omtrek is als Zeeland: dog men moet aanmerken, (zegt die kundige schrijver verder) dat voortijds elk steenen huis, slot, kasteel, Dorp en kleine stad, zijnen bijzonderen Heer had, uit Edelen geslachte: in zo verre, dat 'er zelfs van alle Graaflijke of goede steden, niet meer zijn geweest dan twee, welke nooit aan bijzondere Edelen hebben behoord: *Middelburg* en *Zierickzee*. De oorzaaken van de vermindering, even verwonderenswaardig, door zijn Eerw. opgegeven, zijn genoegzaam dezelfde, als die wij bij het Art. der Adelijke Huizen enz., zullen opgeven; want, zegt hij, „ de Nederlandsche beroerten hebben 't getal der „ Edelen in Zeeland merklijk verminderd, alzo zij meest alle den „ Roomschen Godsdienst aankleefden, en Spaansgezinden waren, „ en sommige zelfs slaven van *Alva* en *Requesens*, die zig zo „ verre lieten vervoeren, dat zij zig niet alleen vervolgers van „ den gezuiverden Godsdienst, maar ook vijanden van de vrijheid „ en 't Vaderland betoonden, en dus zig genoopt vonden, bij

„ de verandering van Regeering, en staving der vrijheid, naar „ andere Landschappen, meest naar *Braband* en *Vlaanderen* te „ begeven, zo als sommige hunner nakomelingen zig daar nog „ bevinden. Andere bleven wel in de Provintie, of keerden „ daar weder in te rug, zo veranderd, dat zij 'er niet meer in „ bekend scheenen; en wat poogingen zij aanwendden, om het ten „ hunnen opzichte weder in de oude plooij te brengen, dezelve „ waren vruchteloos: dus begaven zij zig dan naar andere Pro- „ vintien van 't vereenigd Nederland, daar zij in hunnen rang „ konden hersteld worden." 'Er bleven dan maar enkele geslachten of Takken der Edele stammen in Zeeland, voor welke geen andere weg openstond, dan zig in den Krijgsdienst, of in de Regeeringe der stemmende steden van die Provintie te begeeven; doordien het Lid der Ridderschap en Edelen van Zeeland, zedert de Gendsche Bevreediging, in 1576, in den Perzoon des Prinsen van Oranje, als zijnde de eerste Edele van die Provintie, verbeeld word. De Lijst daar van door zijn Eerw. opgegeeven, is deeze. Eer wij dezelve plaatzen, moeten wij vooraf aanmerken, dat, door bovengemelde oorzaaken, ook hier gebeurd is, het geen wij reeds ten opzigte van den Hollandschen Adel gezegd hebben.

Abbenbroek.
Abeele.
Abeele van Oosterstein.
Arnemuijden.
Baenst.
Baerland.
Baerlant.
Beeckeren, of Biggekerken.
Bergen in Kennemerland.
Blans.
Bleiswijk.
Blois van Treslong en Bitland.
Blok van Jersikendamme.
Boede.
Borndamme.
Boschuizen.
Borssele.
Borssele van Baersdorp.
Borssele Cortgene.
Borssele v. der Hoge.
Borssele St. Maartensdijk.
Borssele Sandijk.
Borssele Schellag.
Borssele v. der Veere.
Borssele Spreeuwenstein.
Borssele Weldamme of Clevendamme.
Borssele Brigdamme.
Borssele Laterdaale.
Brigdamme.
Brouke.
Bruelis.
Burcht.
Buttingen.
Campe.
Cats.
Cats van Weldamme.
Cats van Welle.
Cats Sijmonskerke.
Cattendijk.
Castillon.
Cleverskerke.
Cloetingen.
Cocq van Opijnen.
Cortgeene.
Coudekerke.
Couwerven.
Crabel.
Cralingen.
Croeser.
Cruiningen.
Dalem.

Dom-

Domburg.
Duivelant.
Duvenee.
Egmont.
Emelisse.
Everdinge.
Everinge.
Eversdijk.
Eijl.
Fijk.
Glijmes.
Goes.
Grijpskerke.
Haemstede.
Haijman.
Heenvliet.
Herwijnen.
Hoogerdeure.
Hooge.
Hooglande.
Houts.
Jersicke.
Kerkwerve.
Kervink.
Lalain.
Lisse.
Lodijcke.
Lunkerke.
Maelstede.
Maldegem.
Meere.
Meliskerke.
Moermont.
Nieuwenhove.
Nieuwerve.
Nisse.
Olstende.
Oostdijck.
Oostee, Oostede.
Oostende.
Oosterstein.
Oostkerke.
Oudendijk.
Pels.
Peters dict. Cats.
Poele.
Poppendamme.
Pouckes.
Reimersmale.
Renesse.
Ruichrok.
Sabbingen.
Sandelijn v. Herenthout.
Schellag.
Schengen.
Scherpenisse.
Schoonhoven.
Schore.
Schoudee.
Serooskerke van Thuil
Smallegange.
Soetelingskerke.
Somerzee.
Soutelande.
Spreeuwstein.
Staple.
Stavenisse.
Suijs.
Swanenburg.
Sijmonskerke.
Tuil van Serooskerke.
Uittenwaarde.
Valkenisse.
Valkestein.
Vilain van Gent.
Vliet.
Vlissingen.
Voirne.
Voorhouten.
Vriese van Oostende.
Watervliet.
Weerde.
Weldamme.
Welle.
Wemeldingen.
Werve.
Westkerke.
Wissekerke.
Zouburg of Suijburg.
Zuidland.

Omtrent of kort voor 't jaar 1420, waren in Holland en elders eenige Huislieden, die, door hunnen aanzoek bij Keizer *Sigismundus*, Privilegien en Vrijheden van Adeldom verkregen hadden. Geweldig mishaagde dit, niet alleen aan de Ridderschap, en hun, die van natuure gebooren Edelen waren; maar zelfs aan andere Boeren. Ingevolge hier van, vervoegden zij zig bij Hertog *Jan van Beijeren* (eerst Voogd, en daarna Graaf van Holland en Zeeland,) en hielden bij hem aan, om hier in te voorzien; zij verzochten hem tevens, te gelasten, dat geene Landlieden of Boeren den Adelstand zouden mogen bekleeden, dan alleen met toestemming van den Graave van Holland en Zeeland. Hier op

deed de Hertog de volgende Ordonnantie te voorſchijn koomen.

„ *Jan* bij der Gratie Gods, Paltsgrave op den *Rhijn*, Hertog „ in *Beijeren* &c. laat weeten, allen onzen Baljuwen, Schouten, Rechteren en Edelmannen, Scheepenen, Gezwoorene „ Afingen, en vorder overal in de landen, van *Holland* enz., „ hoe wij dagelijks wel verzocht worden, van onze getrouwe „ huislieden, in de Dorpen gezeten, klagende, dat zommige „ hunner medebuuren, bij den allerdoorlugtigſten onzen genadigen Heere den Roomſchen Koning geweest zijn, en zommigen „ daar geſchikt hebben, om Privilegie en Vrijheid van Edeldom, „ die zij van zijne Mogenheid verkregen hebben, in groot achterdeel van onzen Heerlijkheid, en vermindering onzer daaglijkſche dienſten, die wij tot hier toe, uit alle Dorpen gehad „ hebben. Ende want onze meeninge niet is, onzes genadigſten „ Heere Konings brieven te krenken, zo wij wel kennen, dat „ het in zijne Koninglijke macht is, den Onedelen en Edelen, „ nadat hem Godt, en de waereldlijke wijsheid tot de Keizerlijke Hoogheid verheven hebben, maar ook meinen, dat hij ons „ billijk, om onzer diensten met zijne Giften niet te verminderen, „ noch buiten onzen conſent verachten zal: zo is 't dat wij U „ allen Amtlieden, en dienende voorſchreven, ende elke bijzondere ontbieden, en bevelen op onze hulde, dat gij voortaan, „ op zulke Koninglijke Brieven, als voorſchreven is, niemants „ aanbrengen hoord nog vorderd, nog vonnisſe daarop vraagd, „ nog en wijst, alzo lieve wij u zijn; ten zij, dat onze brieven „ van Conſente en Confirmatie daarbij zijn, door u of uwer „ eenigen ende heuren brieven van getuigen, daar af buiten ons „ verkregen hebben, zo willen wij doch, dat die hun geen ſtaat, „ noch baten doen, maar in huislieden ſtaat, wezen en blijven „ zullen. — Alzo het ons kennelijk aanraakt in alle zaken, „ ende gevaarde, ter tijd toe, dat zij onze Conſente en Confirmatie, daar hebben, ende anders niet, want waart, dat hier en „ boven deedet, of zij ons niet en dienden, in alle ſtaaten en „ diensten, gelijk den Huisluiden, dat zouden wij aan u, en haar „ houden en verhaalen, als den geenen, die ons geweld deden, „ aan onzen Heerlijkheeden, zonder eenig verdrag, in oirkonden, &c. datum *'s Hage*, den 27ſten dag in April, Anno „ 1422."

Uit

Uit dit Bevelſchrift, Ordonnantie of Handvest, zien wij den twist en jalouzij, die 'er heeft plaats gehad, tusſchen den Ouden Adel, en welgebooreene Mannen, en mindere Landlieden. 'Er zijn 'er, in de daad, die gemeend hebben, dat door de Welgebooreene Mannen insgelijks een zoort van *Adel* verſtaan werd; en dat *Adel* van de *Ridders* moet onderſcheiden worden; zijnde de laatste de zulken, die om hunne ongemeene daaden, kloekheid en deugd, tot zekere zoort van *Ridderſchap* verheven waren: terwijl de Welgebooreenen hunnen *Adel* ontleenden van de geboorte, en niet door eigen daaden hadden verkreegen, en die ook *Jonkeren* genoemd werden. Doch dit onderſcheid van *Jonkeren* en *Ridderen*, hoe veel ſchijn hier voor zijn mag, is echter minder weezenlijk. Uit het bovenſtaande *Handvest*, en van elders blijkt, dat de natuurlijke, en, om zo te ſpreeken, gebooreene Edelen niet wilden gedoogen, dat eenige van de Landlieden, in *Holland*, tot den *Adelſtand* zouden geraken; 't welk, ongetwijfeld, moet verſtaan worden van die geenen, dewelke als de Oudſte, Rijkſte en Aanzienlijkſte, onder de Welgebooreenen gerekend zijn geweest, waaronder, van oude tijden, lieden van groote middelen en aanzien waren. 't Geen hiertoe meer voet gaf, was, dat ſommigen onder de Edelen, verſtaanwende van de dapperheid hunner voorouderen, zig tot ledigheid, zorgloosheid en kwaade huishouding begevende, door den tijd afſtand van hunne Adelijke goederen moesten doen, die daar door overgingen tot hun, die van den burgerſtand waren; welke, door hunne zuinigheid en ſoberder Levenswijze, zig in ſtaat bevonden, om de adelijke goederen, met hunne beſpaarde penningen, van den berooiden Adel te koopen, tot minachting van den Ouden Adel, en vergrooting van hunne eigen geſlachten, die zij, door dien weg, in den Adelſtand zochten intedringen; waartoe de hebzugt van *Sigismundus* hun dienſtig was: te meer, om dat hij geen nadeel lijden konde van de dienſten, van welke zij daar door ontſlagen werden. Om hier in 't voorbijgaan aan te tekenen, wie eigenlijk Welgebooreene Mannen van Ouds geweest zijn, zullen wij ons bedienen van de woorden van den doorluchtigen *Hugo de Groot*. „ 't Zijn die „ van Aver tot Aver, (van Ouder tot Ouder) van Rijke gequalificeerde en vrije lieden gekomen zijn, die van Ouds, zo het „ ſchijnt, tot Rechters van het Baljuwshof zijn gebruikt geweest, „ daar

„ daar uit het voortgekomen is, dat dezelve Regters, die men „ ook Geswoorene Leenmannen ende Mans-mannen noemt, doorgaans Welgeboorne Mannen genoemd worden, en daarin van „ de Gemeene Luiden onderscheiden worden."

Alle *Adel* is voortgekoomen, uit gunst van de hoogste magt, om zekere goede diensten, den lande beweezen; of uit geboorte, hoedanigen zijn de Afkomelingen van Keizers, Koningen, Prinsen, Graven, Baronnen, Ridders, enz. Al van ouds was de Adeldom van zommigen van deeze zo bekend, dat dezelve niet behoefde beweezen te worden. Van dien aart waren de Edelen, die men van ouds gewoon was, ter Dagvaart te beschrijven. Tot bewijs van een Adelijk geslacht is genoeg, (in het algemeen genomen,) dat iemand van een Edelman, uit een Wettig Huwelijk, gebooren is, alware het uit een Onedele Vrouwe: want eene Vrouw geeft noch neemt den Adel aan haare kinderen.

Schoon, volgens de regelen des rechts, geene Bastaarden onder de Edelen mogen gerekend worden, heeft men echter, hier te lande, het gebruik der Franschen naagevolgd, en dezelve 'er onder gerekend; doch met dit onderscheid, dat zij het wapen niet anders mogen voeren, dan met een Baar of Streepe, beginnende van de linkerhand, opwaards gaande, naar de Rechterhand doorgehaald. — Dan de regte Hollandsche Adel is niet zo zeer voortgekomen uit een aangebooren voorrecht van Geslachte, als wel uit gifte, of vergelding van kloeke daaden; ten minsten, Koningen noch Graaven hebben een erflijken voortgang in Holland gehad, alzo de Batavieren, van de Oudste tijden af, vrije lieden geweest zijn, zo als, bij eene andere gelegenheid, bewezen zal worden.

Deeze Giften dan bestonden in tijtelen van Ridderen, enz. en bezitting van Baronnijen, Heerlijkheden, Dorpen, Ambachten, Kasteelen, Sloten en andere Heerlijke goederen, welke zij van de Graaflijkheid, onder Hulde en Manschap, te Leen ontvingen; welke dienst van den Leenman hier in bestond, dat hij gehouden was, het Gemeene Land en de Graaflijkheid, in alle Heirvaarten en Oorlogen, op de Landpaalen vallende, ten dienste te zijn: waarom ook die geene, die tot den staat van den Ridderschap nog niet gekomen waren, *Schildknapen*, of *Schildboertige* Mannen genaamd werden.

Dee-

Deeze Edelen dan, die door hunne dapperheid, betoond in 't voorstaan van 's Lands Vrijheid, in den Oorlog uitmuntende, daardoor die voorrechten met het zwaard gewonnen en verkregen hadden, hebben, door den tijd, een gevolg en recht des bloeds gemaakt; met dit onderscheid, dat hoe hooger van Bloed hij is, en met hoe grootere meerderheid van kwartieren hij dat bevestigen kan, hoe hij meerder aanzien en gezag heeft. Veel grooter was het gezag van deeze, dan dat der zulken, welke door hunnen Rijkdom, en de middelen, die zij bezaten, boven hunne landgenooten zogten uit te munten, en, ten dien einde, zich bedienden van geleende Tijtels, van Welgeboorene Heeren en Mevrouwen; waartegen, bij *Rouc*, in zijn *Nederlandsche Wapen-Heraut*, te vinden is, een allerscherpst Edict van Koning *Philips den II*; zie hetzelve, bl. 353 enz.

Onder deeze Ridderen, die den Rechten Adel uitmaakten, waren sommigen, aan wien, bij versterf van hunne vooroudereu, of anderzints, hooge of laage Jurisdictien, enz. te leen werden uitgegeeven; met dit onderscheid, dat de Heerlijkheden, welke Jurisdictie en het regt van zittinge ter Staatsvergaderinge medebragten, ondeelbaar waren, en komen moesten op den oudsten Zoon; bij gebrek van deezen, vervielen dezelve wederom aan den Heer; van ouds droegen deeze den naam van *kwade Leenen*. Ook schijnt hier uit ontstaan te zijn, dat wanneer een Ridder, in oude tijden, veele Landerijen en Heerlijkheden bezat, op den Oudsten Zoon de Vaderlijke naam, met de Wapenen, mitsgaders de voornaamste Heerlijkheid overging, en de jongere Broeders met mindere Landerijen, volgens de verdeeling, door hunnen Vader gemaakt, moesten te vreden zijn; waarop zij dan dikwils een Kasteel of Slot bouwden, en hunnen naam daarna veranderden. Eene zeer groote ongelijkheid hadt dikmaals hier in plaats: omdat veeltijds de oudsten het grootste of meeste deel der goederen na zig namen, en de Jongere bijna niets behielden.

Nadat, echter, vervolgens de *Hollandsche* Leenen tot onsterfselijke Erfleenen gemaakt waren, (die men *goede* of *Hollandsche Leenen* noemt,) werd dit onderscheid, tusschen het Erfdeel van de Oudste en Jongste Zoonen, merkelijk verminderd. De Heeren van *Polaanen*, *Duivenvoorden*, *Warmond* en *Obdam*, uit een jonger Zoon van *Wassenaar* voortgekomen, hebben den

 naam

naam van *Wassenaar* verlaaten, en een nieuwen naam aangenomen hebbende, het Wapen van de *Wassenaars*, zo als het bij de oude Burggraven van *Leiden* mede gevoerd is, zijnde drie zilvere wassende Maanen in een rood schild, met een gulde Baar op een schilt van lasuur gequartileert, veranderd in drie zwarte wassende Maanen; de eene op een zilveren, de andere op een gouden schilt; tot dat zij, bij het afsterven van Heere *Johan van Wassenaar*, in zijn leven Burggraaf van *Leiden*, enz. die in 't jaar 1523, zonder mans oir na te laten overleed, wederom de volle Wapenen, en den naam van *Wassenaar* hebben aangenoomen.

Wat nu de Voorrechten van den *Adel* aangaat, deeze waren altoos in groot aanzien. Onder de Graaflijke Regeering was het gezag der Edelen zo groot, dat de Graaven, zonder hunnen wil en toestemming, bijna niets konden uitrechten; geen Oorlog aanvangen; geenen Vreede maken; schattinge noch Contributien over den Lande heffen, of eenige andere zaaken beschikken, zonder advis en toestemming van de Edelen en steden van de Landen, die daarop beschreven werden. Ook werden de Edelen, nog zelfs door *Filips den II*, voor de hoogste en voorzittende leden gehouden. In vroegere dagen werd, volgens de *Salische Wetten*, een kwetzing of Doodslag, aan een Edele begaan, hooger geboet, dan aan een Onedele; welke Wet, door een Handvest van Graaf *Jan van Henegouwen*, aan die van *Kennemerland* gegeven, in 't Jaar 1303 bevestigd is. Volgens andere *Handvesten* van 1303 en 1305, waren zij *Schot-* en *Lotvrij* gesteld. Ook kan men bij *Merula*, in zijn Tractaat van de Wildernissen, zien, hoe zij de vrijheid van de Jacht hadden.

Onze voorganger HALMA verhaalt het oude vertelzel, dat Graaf *Floris de V*, mede tot smaad van den *Adel*, veertig der rijkste boeren of huislieden tot den *Adelstand* verheven heeft. Dan in mijn *Amsterdams Eer en Opkomst, door middel der Hervorming*, enz., heb ik reeds getoond, dat veelen dit voor een bloot verdichtzel houden, en meenen dat het vertelzeltje zijnen oorsprong heeft uit de schriften van *Mireus*, alwaar van twaalf Edelen gesproken word, welke *Floris*, in 't jaar 1290, met den naam van *St. Jacobs Heeren*, zoude Ridder geslagen hebben. *Orlers*, in zijne *Beschrijving van Leiden*, heeft ook aangetoond, dat hier van in 't *Oude Chronijkje* niets gevonden word.

De

De volgende Vorsten, die Nederland als Graaven beheersch- ten, maakten integendeel hun werk, om door alle middelen en wegen, den Adel te doen verflaauwen, en te verminderen, om dus hunne Heerschappij verder en volstrekter uit te breiden. De Jesuit *F. Strada* beschuldigt den *Adel*, dat zij hunne goederen, door eene slegte en onbandige Levenswijze, doorbrachten, en, na de verkwisting, middelen tot oproer zochten. *Prins Willem de Eerste*, daarentegen, betuigt wegens zig zelven en andere Edelen, dat zo wel *Karel de Vyfde* als *Filips de Tweede*, het verwelkomen van Ambasfadeurs, enz. op hem en andere Edelen had laten aankomen; dat zij, om 's Vorsten grootheid en eer te bewaaren, dezelve Vorstelijk moesten ontvangen en onthaalen, waardoor hun vermogen niet weinig bekort, en zij in 't gevaar gesteld werden, om hunne middelen zo verre te verliezen, dat zij 'er zig niet meer van geneeren konden, en dus hun *Adel* ook gevaar liep. Verder laat HALMA hier op volgen, eenige naamen van die geenen, welke, als verbonden Edelen, het beruchte Smeekschrift, Ao. 1566, aan de Landvoogdesse aanboden. In ons berigt wegens het Verbond en Smeekschrift der Edelen, zullen wij deeze lijst plaatzen. Men leeze het Tractaat van *S. van Leeuwen*, over het onderscheid en recht der Edele en Welgeb. Mannen.

ADEL, in 't Sticht van *Utrecht*. Dewijl van den alouden Adel, in dit Gewest, geene voldoende berigten voorhanden zijn, moet men zig vergenoegen met de lijsten, te vinden bij *Goudhoeven*, en in de *Wapenkaart* van de Edele en Aanzienlijke Geslachten, die wij hier gevolgd zijn, schoon ons bekend is dat op dezelve veelen, die niet van Adel zijn, genoemd worden.

Aa. (van der)
Abcoude van Meerten.
Achteveld.
Ackeveld.
Aemilius.
Alendorp.
Aller.
Alkevijn.
Amerongen.
Amerongen v. Borre.
Amerongen van Scheer.
Amersfoort.
Amstel.
Anxtel.
Appeltern.
Aesfewijn.
Asch. (van)
Asch van Wijk.
Baexen. (van)
Baerle. (van)
Baarn van Schonauwen.
Beck. (van)
Beek. (van der)
Beer. (de)
Beer. (de)
Bemmel. (van
Benthem. (van)
Benthem. (van)
Benschop. (van)
Berck. (van)

Berg.

Berg. (van den)
Beyer.
Blocklant. (van)
Blok.
Blockhoven.
Blois van Treslong.
Bloemensweerde. (v.)
Boeckholt.
Boekhorst.
Boeckhout.
Boetzelaar. (v. d.)
Boetzelaar van Asperen.
Boesichem. (v.)
Boll.
Bole. (de
Bogaart.
Bogaart. (van den)
Bogaart. (van den)
Booth.
Borg (van der)
Borre.
Bossche. (van der)
Botbergen.
Both v. d. Eem.
Both v. Scherpenseel.
Both v. d. Poll.
Botter.
Botter van Snellenburg.
Braeckel (v.)
Braam.
Brederode.
Brienen.
Broekhoven (v.)
Broekhuizen.
Bronkhorst. (v.)
Bronkhorst van Battenburg.
Bronkhorst.
Brouxcelles (de)
Bruyn. (de)
Buckel. (v.)
Beuren. (v.)
Beuren van Reygersoort.

Burg. (v. d.)
Burman.
Buys.
Buth.
Butendyk.
Buser.
Byler. (v.)
Byler. (v. d.)
Casembroot. (de)
Canter.
Cappelle. (v. d.)
Catz.
Catz van Welle.
Clarenborg.
Clauwert.
Cleeff.
Cleeff. (v.)
Cloeting.
Cloek.
Clyenburg.
Cock. (de)
Coddenoort.
Colenberg. (v.)
Compostel.
Compostelle.
Compostelle.
Conink. (de)
Copes.
Colverschoten.
Coudenhoven. (v.)
Cragtwyk. (v.)
Crom.
Croese.
Cronenburg. (v.)
Crook.
Cuyk. (v.)
Cuylenborg. (v.)
Cuylenborg van Pyzenberg.
Dam. (d'Albaing v.)
Damasche. (v.)
Darthusen. (v.)
Dashorst.
Davelaar.
Deenemarken.
Dekkers.
Deuverden.

Deventer. (v.)
Deventer, gezegd Prounink.
Diemen. (v.)
Diemerbroek.
Diepholt.
Dier.
Dierout.
Diest. (v.)
Diest. (v.)
Doet. (v. d.)
Doorn. (v.)
Doorn van Forden.
Deurne. (v.)
Dole.
Dolre. (v.)
Dom. (v. d.)
Dompselaar.
Doornick.
Dorsche.
Doyenburg.
Drakenburg.
Driebergen.
Driel. (v.)
Drielenborg.
Droem.
Drunen. (v.)
Dussen. (v. d.)
Durens.
Duvenvoorde.
Duiver.
Eck v. Phantelon.
Eede. (v.)
Eedel. (d)
Eem. (v. d.)
Enckvoorde.
Enge. (v. d.)
Enghuizen.
Eyk.
Eyk. (v.)
Ewyk. (v.)
Everdingen.
Foek.
Foeyt.
Foreest.
Freys.
Freys v. Dolre.

Freys

Freys v. Kuynre.
Gaasbeek.
Gelder.
Gendt.
Gent.
Gent.
Gerobulus.
Garstman. (de)
Geer. (de)
Geyn. (v.)
Geyn (v.) Wulven.
Goden.
Goyer. (de)
Golstyn.
Goor.
Gouda.
Goude. (v. d.)
Grauwert.
Groenenberg.
Groenenberg. (Rhyn van)
Groenensteyn.
Groenevelt.
Groenewoude.
Groesbeek.
Grootveld.
Gronsvelt.
Groueſteins.
Gruter. (de)
Gruyter. (de)
Gunter.
Haagen. (v. d.)
Haan. (de)
Haar. (v. d.)
Haaze (de)
Hackfort.
Haek.
Haeſten.
Haeſten de Kraan.
Halmale.
Hamel.
Hamerſteyn.
Hamersveld.
Hardevelt.
Hardenbroek.
Hardenbroek v. Wulven.
Harskamp.
Hartevelt.
Hatting.
Hattum.
Hattum v. Ryn.
Hattum v. Styn.
Heemskerk.
Heemſtede, gezegd Wulven.
Heereman.
Heermaale.
Heeze.
Hellemich v. Welle.
Helsdingen.
Hemert.
Hemerden.
Hengst. (v.)
Hesſels. (v.)
Heurnius.
Hilten. (v.)
Hinderſteyn. (Wulven)
Hinderſteyn. (Zuurmont)
Hinderſteyn. (Graauwert)
Hol.
Holle.
Hollandt.
Hoogelande.
Hoolck. (v.)
Hombout.
Hondt. (de)
Honthorst.
Horne. (de)
Horst (v. d.)
Hove. (v.)
Hove (v.) v. Zyl.
Houeſt.
Houdaan.
Huxwier.
Hugtenbroek.
Huydekoper, gezegd Wieringen.
Huyter. (de)
Jong. (Haak de)
Jonge. (de)
Jode. (de) gezegd de Jonge.
Jode. (de) gezegd de Ryke.
Juchem. (v.) Aarsſen
Jutphaas.
Isſelt.
Ysſendoorn.
Ysſelſtein.
Karremans.
Karreman.
Kemp. (de)
Kerk (v. d.) Verkerk.
Kerkraat.
Kelet (v.) Hackfort.
Klerck.
Knoop.
Knyff.
Knyff. (de)
Koning.
Kraane. (de)
Kriex.
Kuynre.
Laar. (v.)
Lange. (de)
Lange. (de)
Langerack.
Landskroon.
Lam.
Laurenberg.
Lecke. (v. d.)
Leefdaale.
Leemputte.
Leeuw. (de)
Leeuwaarden.
Leeuwen. (v.)
Leeuwenberg.
Ledenberg.
Lent. (v.)
Leusden.
Lichtenberg.
Lichtenberg.
Lieboort.
Lieſlink.
Lienlaar.
Lingen. (v.)

Lip-

Lippe. (v. d.)
Lith de Jeude.
Lockhort.
Loenen. (v.)
Loenresloot.
Loon. (v.)
Loten.
Luchtenburg.
Luls.
Lumenburg.
Luttekenhuis.
Lynden.
Lynden (v.) Vonck.
Lyster.
Maarsen. (v.)
Maats (v. d.) à Matthz.
Malapart.
Malsen.
Mannaart.
Mansvelt.
Maréz. (de)
Marcelis.
Marsche. (v. d)
Martens.
Matenesse.
Maurick.
Meer. (v. d.)
Meer. (v. d.)
Meer. (v. d.)
Meerenborg
Meerten. (v.)
Meerten. (v.)
Meerten v. Abcoude.
Melleeren.
Meyster.
Meye. (v. d.)
Mierloo.
Middelcoop.
Middelkoop.
Milan (de) Visconti.
Moerendaal.
Mode.
Montwyk.
Montfoort.
Montfoort v. Blokland.
Montfoort. (de Rovere)
Moreelze.
Mouwer.
Meulen. (v. d.)
Mulaert.
Muyden. (v.)
Myer.
Mynden.
Nassau la Leck.
Nassau Zuilenstein.
Nellestein.
Noest.
Nyendaale.
Nyenrode.
Nyhoff.
Nypoort. (v. d.)
Nypysen.
Nievelt.
Oestrum.
Oldenbarneveld.
Ommen. (v.)
Oort van Waveren.
Ormea.
Ort v. Nyenrode.
Oudegyn.
Ouderidder.
Ouderidder Grauwert.
Oudshoorn. (v.)
Overmeer.
Overryn. (Pocuyt v.)
Overde vecht.
Pallaes.
Panhuis.
Parmentier.
Pauw.
Pauw. (de)
Pellencussen.
Persyn.
Pesters.
Petit. (le)
Piek.
Pit.
Ploos v. Amstel.
Pocuyt.
Poll. (v. de)
Pott, Pott.
Proeys.
Pyll.
Quarebbe.
Quellenburg.
Quint.
Raaphorst.
Raaphorst.
Radelant.
Ram.
Ram.
Ratingen.
Ratingen.
Ravesway.
Regius.
Renesse.
Rede (v.)
Rheenen.
Rheenen.
Ridder. (de)
Ridder.
Ryneveldt (de Voogt).
Ryzenburg.
Sande (v. d.)
Schaap.
Schade.
Schadyk.
Schalwyk.
Schenk. (v.) Stantenburg.
Schenk van Nydegen.
Scherpenborg.
Scherpenzeel.
Schonenborg.
Schonauwen.
Schoordyk.
Schoordyk van Rynauwen.
Schott.
Schouten (van der) Ketlaar.
Schouten.
Schrassert.

Schro-

Schrodekyn.
Schroijestijn.
Schorman.
Seldenck.
Slaghek.
Sloijer.
Smissert.
Sneek. (v.)
Snellenborg.
Sneul. (v.)
Snoije.
Soest. (v.)
Someren. (v.)
Sompeecken.
Speulde.
Spiegel.
Splinters.
Spoor.
Spruit.
Steenbergen.
Steenre.
Steck.
Stelle.
Sterkenburg.
Stoutenburg.
Straten. (v.)
Strik.
Strik v. Linschooten.
Swart.
Swart. (de)
Salm.
Salmius.
Taats v. Amerongen.
Taats v. Maaren.
Taats v. Rijnestein.
Taats v. d. Wijde.
Teijlinge.
Thin.
Thiell (v.)
Thiens.
Toll.
Trinde.
Tricht. De Trajecto.
Trillo.
Turnhout.
Turck.
Tuyl (v.) Serosk.
Ubbelschoten.
Utenbogaart.
Utenbroek.
Uteneng.
Utengoije.
Utenham.
Utenhove.
Uterloo.
Uterwaard.
Utewaal.
Utewaal.
Utrechs.
Valckenaar.
Valkendaal.
Vecht. (van der)
Vechten (v.)
Veen. (van)
Veen. (van)
Velde. (v. d.)
Velde, gezeijd Honselaar.
Veldhuizen.
Verborg.
Verborcht.
Vereem.
Verheul.
Verhorst.
Vermeer.
Verwij.
Vijanen.
Vijanen.
Vissere. (de)
Visscher de Geer.
Vleuten.
Vlugh.
Voet.
Voet v. Winsen.
Vonck.
Vonck v. Lijnden.
Vocht. (de)
Voocht Rijnevelt.
Voorne.
Voorschoten.
Voorst. (v.)
Voord (v. d.)
Voorst. (van der)
Vosse. (de)
Vosch van Roelinkswaert.
Voskuijl.
Vreese. (de)
Vrencke.
Vuijstingh.
Wachendorff.
Wael (d.) v. Moesbergen.
Waelv. Vroonestein
Wael v. Vijanen.
Wanrode.
Warmvliet.
Wassenaer.
Weede.
Weerdenburg.
Weldam.
Well.
Welij.
Wijnkom.
Werkhoven.
Westreenen.
West-Rheenen.
Weyde. (v. d.)
Weyde. (v. d.)
Weyde. (v. d.)
Wildt. (de)
Winssen.
Witte. (de)
With. (de)
With Zondenbalch.
Witt (de) gez. Vrenke.
Wittenhorst.
Woerds. (v. d.)
Woerden v. Mierloo.
Woerden v. Vliet.
Wolff. (de)
Woutman.
Woudenburg.
Wijck.
Wijck v. Asch-wijk.
Wijck v. Asch-wijk.

Wijck

Wijck v. Asch-wijk.
Wijck v. Abcoude.
Wijck v. Hoinfoirde.
Wijck v. Woerdt.
Wijckerfloot.
Wijckerfloot.
Wijfe. (de)
Wijs. (de)
Wijnbergen.
Wulven.
Zaal.
Zaal Uteneng.
Zas.
Zas v. Weldam.
Zem.
Zoes.
Zevender.
Zoudenbalg.
Zuurmont.
Zuidoort.
Zuijlen.
Zuijlen (van Blazenburg.
Zuijlen v. d. Haar.
Zuijlen Hardenburg.
Zuijlen Harmelens.
Zuijlen v. Natewisch.
Zuijlen v. Nijvelt.
Zuis.
Zijpeftein.
Zijl. (v.)
Zijl.
Zijrick.

Wij hebben onder ons agt oude Copijen van de vrije Ridderhofsteden in 't Sticht van *Utrecht*, met bijvoeging van den tijd, wanneer zij bekend zijn geweest. Zes van dezelve komen in alles naauwkeurig over een; in twee andere ontmoet men, hier en daar, eenig verfchil in de fpelding der woorden; doch dit befchouwen wij als een misflag der affchrijveren, om reden, dat ik een negende affchrift gevonden heb, onder de Manufchripten, berustende in de uitmuntende Boekverzameling van den Heere Prinfe Erfftadhouder, welk met de zes voorige overeenkomt. Onder de Parochie van de BUURKERK te *Utrecht*, worden gefteld *van de vecht*, nu *over de vecht*, bekend in 't Jaar 1250, *Oud ridder*, nu *Grauwert*, bekend 1230, 1307: Onder de Parochie *St. Jacobsveen*, bekend 1076; *Uittenweerde*, met de Golven, 1300. NICOLAAS; *Vechten*, in 't jaar 728 (daarna Wiltenburg, 870; *Reijnouw*, *Rhijnauwen*, 1312; *Groenewoude* 1350. St. GEERTRUID; *Lubenesfe* 1400; *Ter Aa*, *Ter Ade*, al bekend 1156; *Ruwiel*, *Ruviel* 1300; *Claarenburg* 1336; *Abcoude* 1086, en 1280; *Amerongen*, bekend 1314. *Zuileftein* 1410; *Ginckel* 1400; *Taatswijk*, *Teutschwerck*, of *Teutswijk*, nu gezegd *Natewisch* 1270; *Uittenbroek*, *Huchtenbroek* 1350; *Cols Schoten* (doch dit was eene bouw-woning, en geene Ridderhofftad.) *Leyvendael*, *Leefdael* . . . . BENSCHOP; *Snellenberg* bekend 1300; *Guynterftein*, van der *Hoeuf* 1300; *Broekzede* of *Breuckelen*, *Neyenroden* 1318. Guinterftein, nu *Gunterftein* 1300; *Audaen Oudaan*, ook *Oud Aa* 1350; *Rietveld* 1385. BUNNIK; *van den weerd* 1108. *Cothen*, *Blommenweerde*, bekend 1336; *Rynenburg*, nu Rhijneftein, of oud Rhijneftein 1320.

THOORN,

THOORN, of DOORN, *Thoorne* of *Doorn*, bekend 1328. Velzen 1370; Deatheren, Derthuizen, 1340; *Moesbergen*, dus staat in de eene Copij, en in de meeste *Moersbergen*, 1560. *Tuul*, *Tuyl* 1360; *Voorde* 1360; *Brouchuyzen* 1292. EEMNESSE, *Drakenburg* bekend 1340. GEYN, *Oude Geyn* 1350. *Snoijen-Toorn* 1300. GOY *en* HOUTEN, Goy 1126. *Oesterchem* (*Oesterghem* en *Oosterchem*) 1290; *Bloemenstein* 1229; *Wulven* 1200, *Oudwulven* 1200. HERMELEN, *Hermelen* 1272. JUTFAAS, van ouds JUDITHFAAS, *Jutphaas* 1165. *Rhynhuyzen* 1370. *Wyndestein*, *Rhynestein* 1300. *Heemstede* 1323. *Plettenburg*, bij die van Goij gebouwd 1300. *Remestin* 1350. *Vronestein* 1300; *Galesloot* 1380. *Stormdyk* 1400. LEUSDEN, *Amersfoort* 1232. *Stoutenburg* 1251. *Backevoort* 1006. *Weede* 1250. *Lokhorst* 1240. *Heeze* 1260 *Hoekhorst* 1430. *Horst Rumelaar* 1340. *Droeffelaar*, *Emelaar* en *Achtevelt*, zijn alle bouw-woningen geweest. LOENEN, *Gronenburg* bekend 1230. *Mynden* 1270. *Ten Velde* 1370. *Loenresloot* 1356. *Overmeer* nu *Horst*, 1340. LINSCHOTEN, 1282. *Rynevelt* 1360. *Nesscho*, *Nesshe* 1350. LOPICK, *Sevender* 1250; *Sevenhoven*, *Sevenhouen* bewoond, bij die van *Vliet*, 1312. *Cabauw* 1500. OVERLANGENBROEK, *Kleine Zuilen*, *Zuilen* . . . . NEDERLANGENBROEK, *Sterkenburg* 1330. *Sande* nu *Sandenburg* 1320, *Stauer* (*Staver*) 1340. *Walenburg* 1250. MONTFOORT, *Montfort* 1130. *Pollanen* (*Polanen*) 1350. *Meerlo* 1230. *Hoolestein* 1350. MAERSEN, *Zuilen*, met het geregt van *Zwesereng* (in oude brieven *Sweeren-Eng* en *Swederen-Eng* genaamd) 1300. *Meer* 1086. *Boelenstein*, *Boolenstein* 1350. ODICK (*Odyk*) Beverweert, 1194. RHEENEN, 1126. *Horst* 1160. *Tollenburg* 1310. *Lair*, *Leur*, naderhand *Leven* of *Lievendaal*, 1340 en 1490. SCHALKWYK, *Wulverhorst* 1350. *Blochoven* 1350. *Merckenburg* gebouwd bij die van Goy 1350. HOLESTEIN, ook *Golestein* 1350 *Weteringen* 1240, daar na bij die van Zuilemborg betimmerd en *Schonauwen* genaamd 1314. SOEST, *Hamelenberg* 1270. ZEIST, of SEIST, *Blykenburg*, *Blikkenburg*, gebouwd bij die van *Wulven* 1300. *Rysenburg* 1240. *Kersbergen*, het Bisschoppelijk Jagthuis . . . . *Vleuten* 1236. *Neyvelt* (*Nieveld*) 1312. *Ham* 1260. *Enge* 1260. *Haar* (*Hair*) 1165. *Welle*, bezeten bij die van *Schade* 1406. *Meye* 1320 *Alendorp* 1382. VREESWYK, of AAN DE VAART, *Vreese* 1145. WIERSE 1200.

WYCK, *Wyk* 1080. *Wykersloot* 1350. *Blasenburg* 1360. *Ryswyk* 1080. WERCKHOVEN, *Werdenberg* 1350. *Dobersdyk*, in de laatere afschriften *Dwarsdyk* 1208. WAAL, *Tulle* 1200. *Wayde* 1350. WOUDENBERG, bij die van Cuilemborg getimmerd 1310. *Lichtenberg* 1294. *Geerestein* 1400. *Groenewoude* 1539; zijnde een ander van dien naam al bekend 1350, als behoorende aan de *St. Nikolaas Kerk.* Ter gelegenheid dat onder de Ridderschap en Edelen van 't Sticht een verschil ontstond, welke Hofsteden tot het draagen der Huisgelden verpligt, of daar van vrij zouden zijn, werd daar van, volgens ordre van de Staaten deezer Provintie van den 10den October des jaars 1536, deeze volgende verklaaring gegeeven: „ Item, die rechte Ridderschap des *Nedersfichts* „ voorsz. die Vesten ende Huizen ende opgetoogen Bruggen heb„ ben, en andere, *die de drie Staaten* voor gerechte Ridder„ schap houden, zullen van haren *Ridderhofsteden*, ende Bouw„ huizen in de wooningen begreepen, van de Huisgelden voor„ schreeven vrij weezen." Daarop hebben gemelde Heeren Staaten, ten dage voornoemd, deeze nadere verklaaringe gegeeven, dat tot den Ridderlijken staat vereischt worden en te zamen moeten gaan, drie hoedanigheden, om denzelven te genieten: I. Dat hij die Eigenaar of Grondheer is van de voorschrevene Hofstede, *gerechte Ridderschap* zij. II. Dat die Hofstede zij een *regte Ridderwooninge.* III. Dat de Bouwhuizen binnen 't begrip van die Riddermatige wooningen begreepen moeten zijn. Voorts verklaarden gemelde Staaten voor Riddermatige Hofsteden deeze volgende: *Leevendael*, *Zuilenstein*, *Natewisch*, *Zuilenburg*, *Hardenbroek*, *Sterkenborg*, *Kysenborg*, *Beverwaardt*, *Huis te Seis*, *Wulven*, *Schonauwen*, *Schalkwyk*, *Reinouwen*, *Heemstede*, *'t Huis te Jutphaas*, naderhand 't Huis *te Rhyn*, *Gyn*, *Rinenburg*, nu *Rhynestein*, *Lockhorst*, *ten Ham*, *de Hair*, *Vleuten*, *Nieveld*, *den Eng*, *Harmelen*, *Ter Horst*, *Loenersloot*, *Ter Aa*, *Oudaan*, *Nieuwenrode*, *Ruwiel*, *huis ter Meer*, *te Maersfen*, *te Zuilen*, *Drakenstein*, *Geerestein*, *Rhynswoude*, *Huis te Doorn*, *Meyert.* Doch alzo, in 't jaar 1482 en 1483, over verscheiden Hofsteden verschillen waren gerezen, hebben de Heëren Staaten gelast, dat de Huisman, die binnen op 't Hof woont, van *rusticaale*, of boeren lasten, ongemoeid zal blijven. De onderteekening van deeze Acte door de *drie* Staaten,

was

was geschied in de wooning van den Grave *Antoni de Lalaing*, Grave van Hoogstraaten, als Stadhouder, ten dage en jaare als boven, in tegenwoordigheid van den Heer den *Dom-Deken* RENE RENES, (volgens mijne Copijen; doch *van der Houve* schrijft *Reinier van Renesse*) *Buysser*, Scholaster te oude Munster, *Suvegarde St. Pieters*; *Knyf* te St. Jans; *Lockhorst* St. Catharine Kerk te Utrecht. *Ernst van Isendoorn*, *Jan van Cuilenburg*, *Jacob van Mynden*, *Jan van Renesse*, *van Wulp*, *Joost van Hardenbroek*, *Gerrit van Risenburg*, *Senior*. *Jan van Duvenvoorden*, *Gerret Bolle* Burgemeester, *Jan van der Hair*, *Adam Ram*. Keizer *Karel de V* deed, wegens 't Huisgeld, in 't jaar 1533, deeze verklaaring uitgaan. I. Ridderhofsteden, opgetoogene Bruggen hebbende, met eigen land, daar toe behoorende, en bij eigen huisgezin gebruikt, zijn vrij. II. *Ridders*, die zelve hunne goederen gebruiken, niet onder zulke Hofsteden behoorende, zijn vrij. III. *Ridders*, eens anders landen gebruikende, zijn vrij. IV. Gebruikende Landen, onder Ridderhofsteden, daar onder woonende, zijn half vrij. V. Huurlingen, woonende onder dezelve, en landen gebruikende, daar onder niet hoorende, zijn half vrij.

ADEL, (*Friesche*) De Oude Schrijvers van die Provintie hebben stijf en sterk beweerd, dat dezelve is afkomstig van ADEL, een Zoon van *Friso*. Dan deeze beuzelingen en droomen zijn reeds zo dikmaals wederlegd, dat het der moeite niet waardig is, daar iets meer tegen intebrengen. Alleen merken wij hier, met een woord, aan; dat het woord *Adel*, zo min daar van, als van 't Hebreeuwsche woord *Adar* afkomstig is. Integendeel word het zelve natuurlijk afgeleid van het Oude *Angel-Saxische* woord *Aethe*, *Ethe*, 't welk eene bezitting van een wettig goed te kennen geeft. Hier voor hebben wij reeds gezien, hoe zommige Edelen, door 's Lands Oppervorsten, om hunne verdiensten, tot Ridders verheven wierden, en dus den besten Adeldom verkregen. Al van ouds werd, in die provintie, onderscheid gemaakt tusschen den *eersten* Adel, den *tweeden* Adel, en de Eigenërfde Staaten.

Hoe luisterrijk de *Friesche Adel* ook in de middel-eeuw

was, gelijk uit de Naamlijst daar van blijken zal, zijn, echter, van deeze, even als van den Hollandschen en Zeeuwschen Adel, veele geslachten, reeds voor lang, uitgestorven, of onder andere familien versmolten; andere, die 'er nog in weezen zijn, staan, door versterf, op den oever van hunnen ondergang; schoon 'er thans onder den Adel deezer Provintie gevonden worden, welke in de middeleeuw daar onbekend waren, en uit andere landen zijn overgekomen. Deeze zijn kenbaar, door de achterste letters van hunnen geslachtnaam, dewijl die van de oude Friesche Edellieden bijna altoos op A uitgaan, als *Aylva*, *Burmania*, *Kamminga*, enz. 't welk aan andere, als *Haersolte*, *Plettenburg*, *Rengers*, niet eigen is. De reden van deezen uitgang op A schijnt te zijn, om dat men hier te lande, achter zijnen eigen voornaam, gewoon was, dien van zijnen Vader te stellen, zo als nog onder de landlieden veel in gebruik is: als *Jan Pieters*, *Klaas Douwes*, *Japik Gerrits*, enz. In welke en dergelijke toenamen, het *Telende geval*; of de *Genitivus*, door een S word betekend, en Zoon beduid, als of men zeide, *Jan Pieterszoon*, *Klaas Douweszoon*, enz. zo als men in Holland gewoon is te schrijven. Doch de oude Friesen, den *Genitivus* willende beschrijven, of uitdrukken, deden de woorden doorgaans uitgaan op *a*, als *ga*, *ma*, *na*, *la*, *ja*, enz. waar uit dan gebooren zijn, *Abbema*, *Goslinga*, *Harinxma*, enz.

Deeze Adel komt, met die der andere Provintien, in veele opzigten, overeen, doch is, in andere bijzonderheden, daar van onderscheiden. Van de voorigen hebben wij gezegd, dat doorgaans de Edelen hunne goederen van de Vorsten ter Leen ontvingen, en hielden. In Friesland is dit nooit gebruikelijk geweest, als zijnde de Friesen ten uitersten afkeerig van alle onderwerping; hebbende nooit de Hollandsche Graaven zo veel voet in Friesland konnen krijgen, om de Leenroerigheid der Edelen aldaar in te voeren. En wanneer, buiten de menigvuldige aanslagen der Graaven, de Hertog van Saxen, door het aanbieden van heerlijke tijtels, de Edelen dier Provintie zocht over te haalen, om hunne Adelijke Goederen en Sloten aan hem op te dragen, en van hem weder te Leen te ontfangen, werd dit voorstel, door den Edelen *Jongema*, zo mannelijk beantwoord, dat de Sax genoodzaakt was, aan de Ridderschap een Renversael te geeven, dat hij van

't

't Leen nooit meer spreken zoude. Dat ook deeze Edelen magtig in Landerijen, Heerlijkheden, en Sloten (*Stinzen*) geweest zijn, zal uit het vervolg van dit werk blijken. Op 't jaar 1280 de halzen vrijer hebbende, als ontslagen van de geduurige bespringing der Normannen en Hollandsche Graaven, is het getal der Stinzen, voorheen daar tegen gebouwd, in getal nog veel vermeerderd; schoon, volgens *Andreas Cornelius*, *Friesland*, in 't Jaar 1274, vol was van geweldige Stinzen, die op hooge plaatzen gebouwd waren: want, zegt hij, *zulx cedert den yare duisent twee honderd vier ende festich niet hadden opgehouden te bouwen, vermits de huisluiden dier tyd zeer ryck, gheweldig en overvloedig waren. Winsemius*, een man die meer geloof verdient, zegt, op 't jaar 1284, dat de *Friesen* onder dekzel van de invallen der Noormannen, begonnen hadden, groote Stinzen en Vastigheden te bouwen, en in zo verre alle hunne magt daar toe aanleiden, dat in een dorp van 30 huizen, zestien Stinzen, van oude *Friesche* steen gemaakt, gevonden zijn. Dit is onzen *Vaderlandschen Historieschryver* ontglipt; want anders had hij, in zijn Derde Deel, bladz. 226 niet konnen zeggen, *dat het*, *omtrent het jaar* 1325, *iets zeldzaams was*, *in Friesland steenen huizen te hebben*. Deeze Stinzen of Sloten, die door het geheele Land verspreid stonden, en, naar tijds gelegenheid, tamelijk naar de konst des oorlogs bevestigd waren, werden van de Edelen zelve bewoond, of door huurlingen bezeten, daar zig andere bijvoegden; waar uit dan de menigte der Friesche Dorpen haaren oorsprong heeft genomen.

De *Vrije Friesen*, niet onderworpen aan de Leenroerigheid, waren ook vrij van *Schot* en *Lot*, en van manschaplevering. Doch hun grootste voorrecht bestond hierin, dat geen Edelman buitenslands, om eenige misdaad, gestraft mogt worden, noch eenige beroepinge, voor eenigen Regtbank, buitenslands, in burgerlijke zaaken, geschieden mocht; behoudens, nochtans, de overzieninge van den Keizer zelven. Dit recht, aan hun behoorende, is, echter, zo bij de *Friesen*, als andere Nederlanders, door den onrechtvaardigen *Filips*, op de deerlijkste wijze, geschonden, door de dagvaardingen en ter dood brengingen van een groot aantal Edelen en anderen. De namen der Edelen, die wij hebben konnen opspooren, zijn deezen: zijnde daar onder alleen

de Geslachtnamen gemeld van die geenen, welke ten tijde van Hertog *Gregorius van Saxen* werden opgeschreeven, en onder verpligting gebracht, om hem den 21sten penning van de inkomsten hunner landen te geeven, in 't Jaar 1504.

Abbema.
Abbens.
Abbits.
Abinga.
Adelen.
Aggits.
Aelez.
Alena.
Andela.
Aylva.
Botnia.
Bottinga.
Branda.
Brantgum.
Broersma.
Burmania.
Bunginga.
Buvinga.
Beima.
Camstra.
Clinga.
Dekama.
Dodinga of Donia.
Douma.
Douwes
Ebes.
Ebinga.
Edisz.
Elixma.
Eminga.
Epis.
Eysinga.
Feckesz.
Feddens.
Feitsma.
Fondens.
Foppinga.
Galama.
Gartma.
Gerbranda.
Glins.
Goslinga.
Gossens.
Gratinga.
Groestra.
Haarda.
Haarsolte.
Hadasz.
Haeytzema.
Hania.
Hankema.
Haniama.
Haringa
Harinxma.
Hartmania.
Haytsma.
Hayetz.
Hemmema.
Hemstra.
Herama.
Herkama.
Hermana.
Herema.
Herkes.
Heringa.
Hessels.
Heslinga.
Hiddema.
Hillema.
Hobbinga.
Holdinga.
Homminga.
Hottes.
Hottinga.
Hoytsma.
Jaerla.
Jaerma.
Janckes.
Jarichsma.
Jelgersma.
Jongama.
Jouwersma.
Juckama.
Juwinga of Jongema.
Kamminga.
Kempinga.
Kempis.
Kijnema.
Luta.
Ludigman.
Lyaukema.
Mantgum.
Martena.
Mekkema.
Menstra.
Mokkema.
Minnema.
Nittama.
Obbema.
Ockingae.
Okkinga.
Onnema.
Plettenberg.
Poppema.
Popta.
Pybesz.
Reinalda.
Rinia.
Rengers.
Remersma.
Remmersma.
Roorda.
Ropta.
Sapma.
Scheltema.
Scheltas.
Schienkes.
Seppesz.

Sik-

Sikkes.	Tadema.	Upkens Uivla.
Sitgema.	Tjaarda.	Vegelin.
Sjaardema.	Tjesſens.	Walta.
Snypma.	Tzaarda.	Wasſenaar.
Swartzenburg.	Tziebbetsz.	Wobbes.
Sybranda.	Unia.	Wybalda.
Sytsz.	Upkens.	Wybes.
Tanie.		

Thans gaan wij over tot de Stamnaamen van den *Brabandſchen Adel*, waaronder mede veele gevonden worden, die zig in de Nederlandſche Provintien hebben neder gezet, en, zo door Huwelijken als anderzints, aan de eerſte en voornaamſte familiën zijn vermaagſchapt.

Aa. (v. d.)	Berckel.	Berthem.
Aarſchot.	Berſele.	Beyegem.
Abſelon.	Berthaut.	Brimeu.
Ackeren.	Beverſluis.	Bygaarde.
Aelst.	Bie. (de)	Bouverie.
Aleyns.	Bierbeeke.	Blaerthem.
Altenhove.	Bloys.	Boshuyzen.
Ameyde.	Blitterswyk.	Bisdom.
Argentus.	Blancaert.	Bosluyt.
Arkennes.	Blyde.	Barlar.
Asſche.	Bocxhorn.	Berlo.
Ayſa.	Bode.	Borcht. (ver)
Back.	Bommale.	Buſegem.
Baceler.	Boot.	Bouchem.
Baerdegem.	Borchoven.	Boulant.
Barlaimont.	Borgneval.	Blesten.
Barchon.	Borgrane.	Blesten.
Baten.	Borcht.	Beckewerf.
Bau.	Bosſche. (v. d.)	Brecht. (v.)
Bauterſem.	Boxtel.	Brulocht.
Bauſele.	Boulaar.	Brimeu.
Bayly.	Brant.	Bouſeval.
Bedelman.	Brabant.	Beer.
Beerthem.	Breda.	Boulton.
Begge.	Barionagie.	Caasdoek.
Bergen.	Broeke. (v. d.)	Caerlo.
Berlar.	Brecht.	Calſteren. (v.)
Bechem.	Berlaer.	Camerlinc.
Berghe. (v. d.)	Bergge.	Campen. (v.)

Campenhaut.
Cauwerberg.
Cauwerberg. (v.)
Catsart.
Cayer.
Cobbeghem.
Cockelberge.
Cluting.
Coelput.
Colibrant.
Collay.
Conninck.
Coenen.
Coutereau.
Couterel.
Cossar.
Cranendonck.
Craechoven.
Crainhem.
Cresem.
Criecsteen.
Crupelant.
Dale. (v.)
Daelhem.
Damaes.
Damme.
Daens.
Delbroek.
Deurne.
Dicbier.
Dielbeeke.
Diest.
Diegem.
Diemen.
Diest. (v.)
Dinter.
Delft. (v. d.)
Doerne.
Dormale.
Dormale. (v.)
Dorpe
Dongelberg.
Douvrin.
Eechoven. (v.)
Eedelheere.
Eetvelt. (v.)
Eggeloy.
Elsbrouk.
Elst. (v. d.)
Enelooge.
Enghien.
Eppeghem.
Erp. (v.)
Esselen.
Etten.
Eyck.
Eyhem.
Eynatten.
Fleppes.
Form.
Fraybaert.
Fraybaert.
Gaesbeeke.
Geele.
Geldenake.
Gheet.
Gheete.
Glymes.
Goedestoy.
Gofenhoven.
Gottigneys.
Grimbergen.
Grimbergen. (v.)
Geurix. (St.)
Hallar.
Halen. (v.)
Hallen. (v.)
Halmale.
Harcies.
Harlar.
Hamme. (v.)
Hamale.
Hambroeck.
Hannuyt.
Happart.
Haenkenschoet.
Hautem. (v.)
Hautappel.
Hautepen.
Hauthem. (v.)
Heetveld.
Hartwyk.
Hevere.
Herpe.
Hellebeeke.
Heffene.
Hellicht. (uiter)
Helmont.
Herpoge.
Hers.
Helt. (d.)
Herwyn. (v.)
Heyden (v. d.)
Herlar.
Hermeys.
Heetveld.
Heyme.
Herbais.
Hoboke.
Hobosch.
Hofstade.
Hoen.
Hostad.
Horne.
Horion.
Houte.
Jauche.
Immerseel.
Indoigne.
Impel.
Impeghem.
Ipelaar.
Issche.
Itter.
Keele.
Keermans.
Keersmaker.
Ker.
Kersbeke.
Kestebeeke.
Kets.
Keynooge.
Labus.
Landries.
Lanais.
Lare.
Lathem.
Lee. (v. d.)

Le-

Lechy.
Lederberge.
Leefdaale.
Leeuw.
Leeze.
Lieminge.
Lieskenrode.
Limale.
Limpiaes.
Linden. (v. d.)
Linderen.
Linteren.
Lisse.
List. (v. d.)
Loe.
Lombarts.
Lommel.
Lonchamp.
Loon.
Lonshein.
Loun.
Magnus.
Malase.
Malsen.
Marblays.
Maruel.
Martselaar.
Massenhove.
Mechelen.
Meeren.
Meerhem.
Meerte.
Meghem.
Meclkeren.
Meldert.
Melyn.
Mennens.
Merxcum.
Merode.
Meulendonc.
Millinc.
Mire.
Mol.
Molen.
Molenbays.
Moiterre.
Montenaken.
Mulenbeke.
Mulendonk.
Namen.
Nederven.
Nethene.
Nispen.
Nobel.
Nollen.
Nolingers.
Noris.
Noyts.
Oribeke.
Oisterhaut.
Ophem.
Oppem.
Oppendorp.
Opperbays.
Ording.
Orsure.
Os.
Osy.
Oyenbrugge.
Oxelaer.
Pape.
Pape. (de)
Pede.
Perwys.
Pietersem.
Pinnoc.
Plattoet.
Plast.
Plecvors.
Pot.
Pul.
Putoir.
Pyliepeert.
Pylyser.
Pypenpog.
Quabeke.
Quaderbrugge.
Quane.
Quarebbe.
Rancourt.
Ranst.
Rausfen.
Redighem.
Repe.
Releghem.
Reues.
Riddere.
Ripenhaut.
Rode. (v.)
Roelants.
Roelofs.
Rogge.
Rolibuc.
Rollegem.
Roovere. (de)
Rotselaar.
Rouck.
Roules.
Runtsvoort.
Rycke.
Sadelaar.
Sanders.
Schalige.
Schavey.
Scholaster.
Schoonhoven.
Schoonvorst.
Schoonejans.
Schoof.
Schroots.
Seebroek.
Sellebeke.
Sevenbergen.
Sichenrode.
Sleeuws.
Smyers.
Sombref.
Sompeke.
Sorgeloos.
Spant. (v. d.)
Spout.
Spysken.
Schryhane.
Stalle. (v. d.)
Steen. (v. d.)
Steene. (v. den)
Steenwegen.
Stock. (v. der)

Straten. (van der)	T'serraets.	Walhaim.
Steynvoert.	T'suverts.	Wange.
Symaer.	Tympel.	Watermase.
Swanen. (Uiter)	Ursel.	Wavre.
Tag.	Vierſel.	Werve.
Terroelofs.	Vieleer.	Wesenbeeke.
Thornes.	Viles.	Wesemale.
Tommen. (v. den)	Volcart.	Winghen.
Tours.	Vorselaar.	Witthem.
T'sercaels.	Vranx.	Wynegem.
T'serhuigens,	Walem.	Zwalf.
T'serjacops.		

Van GELDERLAND en OVERIJSSEL, schoon de *Adel* in die Provintien zeer talrijk is, hebben wij geen voldoend verslag konnen geven.

ADELIJKE HUIZEN, *Heerlijkheden*, *Kasteelen*, *Sloten*, *Burgten* en andere Gebouwen, dienende, of in voorige tijden gediend hebbende, tot verdediging, sieraad of vertooning van Adeldom, zijn, binnen den bepaalden omtrek of engen kring der *Nederlanden*, zo menigvuldig geweest, dat zij de verwondering van in- en uitlanders tot zig getrokken hebben. Derzelver vermindering of verval, als mede van die van den *Adel* zelven, of van de eerste stigters, moet aan verscheiden oorzaaken toegeschreeven worden. De invallen der *Deenen* en *Normannen*, waartegen veele gesticht zijn, hebben ook veele van dezelve doen verwoesten, gelijk voorheen, in de Oorlogen tusschen de *Batavieren* en *Romeinen*, geschied was. De dood, die veele van de oudste *Adelijke Familien* verslonden had, is ook oorzaak geweest, dat veele van hunne stichtingen zijn te gronde gegaan; anderen zijn door den roest des tijds vernield, of tot geestelijke gebouwen veranderd, als *Rijnsburg*, *Leeuwenhorst* en anderen. Eene menigte is, door slaande waterbaaren, in puinhoopen veranderd; en geen minder zijn 'er door geduchte watervloeden vernield. Doch wel inzonderheid moet derzelver verval worden toegeschreeven aan de veelvuldige oorlogen, in oude tijden gevoerd, tusschen de *Hollandsche Graven* en de *Utrechtsche Bisschoppen*, en de eerstgenoemde en de *Westfriesen*; als ook tusschen de *Gelderschen* en *Friesen*, in den tijd van Vrouwe *Ada*, en tusschen de *Kennemers* en

en *Friesen*. Niet min vernielende, voor deeze gestigten, zijn geweest, de verderflijke twisten van *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* in *Holland*, der *Bronkhorsten* en *Heeckerens* in *Gelderland*, der *Schieringers* en *Vetkopers* in *Friesland*, als mede die van het *Kaas en Broodspel*. Zeer veele zijn gevallen in den Spaanschen Oorlog, en onder den Yzeren duim van *Alva*; en laatstlijk in den Oorlog van 1672. Van alle deeze heerlijke gebouwen, zullen wij, vervolgens, op hunne bijzondere *Artikelen*, gewag maken, zo wel van die, welke, door hunne trotsche bouwing, tot luister der eigenaars strekken, als van die geenen, wier gebrokene toppen, muuren en toorens, ter oeffening van onze konstenaars strekken, om dezelve op 't Papier, in 't Koper, of op Doek te brengen; en ook van de zodanige, wier overschot, met ruigten bewasfen, tot verblijfsplaatzen voor Nachtuilen en andere dieren geworden zijn.

ADEL. Volgens 't zeggen van de oude *Friesche* Schrijvers, was hij de Vader van FRISO, die gehouden word voor den Stamvader der *Friesen*. Deeze ADEL zou het gebied gevoerd hebben, in zeker Landschap, dat den naam van *Benedicta Frisia* voerde; schoon andere Schrijvers het noemen *Prasia-Prasii*. Allen, welke ons dit weeten te berigten, weeten teffens uit te rekenen, dat deeze Vorst bepaaldelijk van SEM afkomstig is. SEM, zeggen zij, had een Zoon, met naame *Arphaxad*; de Zoon van deezen was SALEM, welke een Zoon HEBER had. Deeze won *Phaleg*, *Phaleg* wederom *Ragau*, en uit *Ragau* kwam voort ADEL, die FRISO gewan. *Ragau*, de Vader van *Adel*, had, zo als zij zeggen, van *Sem* een staalen kroon ontvangen, en daarbij een rooden standaart van wonderbaare kracht. Deeze ADEL zou, volgens hun verder verhaal, door den Tijran *Agrammes*, uit het rijk verstooten, en met zijne drie Zoonen, *Freso*, of *Friso*, *Saxo* en *Brumo*, naar *Athene* in Ballingschap vertrokken zijn, alwaar zijn Zoon *Saxo*, eene wijl tijds, bij PLATO zou hebben school gegaan; doch zijn andere Zoon, FRISO, heeft het leger gevolgd, eerst van *Filips*, en daarna van *Alexander den Grooten*, en is eindelijk, zo als nader onder zijn *Art.* zal gezegd worden, in 't 313 Jaar voor CHRISTUS geboorte, met zijne Vloot, in *Friesland* aangekoomen.

Zie S. PETRII, *Hamconius*, *Scharlensis* en andere.

ADEL,

Adel, de oudfte Zoon van *Frifo*, en dus de kleinzoon van *Adel*, hier boven gemeld, is, volgens de daarbij aangewezene Schrijvers en anderen, zijnen Vader in 't Vorftendom opgevolgd, en had ter Vrouwe zwobbina, die voor eene dogter van eenen der *Zwabifche* Koningen opgegeven word. 'Er zijn 'er, die den tijd zijner Regeering ftellen op vier en negentig, anderen op agt en zeventig jaaren. Hem word den lof toegefchreven, van een zedig en eerbaar Prins te zijn geweest, die zijn volk, door goede wetten, zeer befchaafd heeft, en met de nabuurige Vorsten in goed verftand leefde; ja men zegt, dat hij in zulk een aanzien was, bij de andere Vorsten, dat zij die geenen, welke eene goede manier van Regeeren hadden, *Adelingen* noemden. Op 't Art. *Adel* hebben wij reeds aangetoond, dat de naam van Edellieden, niet van hem, maar uit de waare verdiensten afkomftig is. Zijn dood word gefteld 150 jaaren vóór onze tijdrekening, en als zijn Opvolger genoemd zijn Zoon *Ubbo*. Die hier van meer begeert te weeten, zie winsemius, bl. 12.

Adela, bekend als eene Dogter van *Dagobert den II*, en tevens als de Grootmoeder van *Gregorius*, Bisfchop van *Utrecht*, word gehouden voor de ftigteresfe van de vermaarde Abtdij te *Trier*, alwaar zij, in 't Jaar 742, Weduwe zijnde, het geestelijk gewaad aanvaard had.

Ludgerus, *in 't Leven van Gregoor*, Cap. 4.

Adela, eene der Dogters van Graaf *Wigman den V*, Heere van *Nardingerland*, *Urk*, en een gedeelte van 't Graaffchap *Hameland*, (bevattende, onder andere ftreeken, de *Betuwe*) en van *Kunigunda*, Dogter van den Landgraaf van *Thuringe*; uit welk Huwelijk was voortgekoomen nog eene Dogter, *Luitgard*, en buiten deeze, een Zoon, die bekend is onder den naam van *Wigman den VI*. Zelden heeft de Natuur twee zo verfchillende fchepzelen, als *Luitgard* en *Adela*, uit éénen vader en moeder, doen te voorfchijn koomen. De eerfte was zo beroemd om haare deugd en Godsvrucht, dat haar Vader voor haar de Abtdij en 't Nonnenklooster op den *Elterenberg* deede ftichten, en haar daar over als de eerfte Abtdisfe aanftelde. Keizer *Otto de II*, om de liefde, welke hij voor deeze Vrouw, zijne Nicht, bezat, begiftigde, in den

den jaare 968, dit geestlijk gesticht met veele goederen en voorregten: onder anderen, met den ontvangst van den Tol op den *Yssel*, met het Land van *Urk*, en dat van *Nardingland*, thans het *Gooyland*, waarvan de Giftbrief te vinden is bij MATTH. *Analecta*, *Tom.* VI. pag. 43. *Adela*, daarentegen, was wraakzugtig, hoogmoedig, wulps, en tot alles wat slegte begeerten en lusten kan voeden, ongemeen geneegen; met één woord, 'er was geen de minste schijn van deugd bij haar te vinden. Graaf *Arnoud*, wiens landen, aan en om de Zuiderzee geleegen, in 't Jaar 991, met een inval van eenige Zeerovers, die te *Stavoren* geland waren, gedreigd werden, had hier door de handen vol; hij werd nog meer bezwaard, omdat met den dood van *Wigman den V.* (die Oom van *Arnoud* geweest was,) *Adela* niet alleen twist over haars Vaders Erfenis met haare Zuster zocht, maar tot gevaarlijke daadelijkheden uitspatte, tot zo verre zelfs, dat zij de komst des Keizers te *Nymeegen* noodzaaklijk maakte. *Adela*, die getrouwd was met *Imed*, Grave van *Redichem*, (*Rekom*) gelegen bij *Arnhem* in de *Veluwe*, was van oordeel, dat de begiftigingen, zo aan haare Zuster als aan 't gemelde Klooster, onbestaanbaar waren met de *Saxische* Landrechten, volgens welke alle vervreemding van Riddermatige goederen, zonder uitdrukkelijke bewilliging der naaste erfgenaamen, wel strengelijk verboden was. Op deezen grond bevlijtigde zij zig, na den dood van haaren Gemaal, wien zij twee Zoonen en twee Dogters had doen gebooren worden, haare Zuster, *Luitgard*, met behulp van eenen *Balderik*, Broeders-Zoon van *Godefried*, toen Voogd van *Gelderland*, vermits haare Zuster haar het trouwen met denzelven verhinderde, bij alle voorvallen, te ontrusten, en allen hoon aan te doen. *Godizo*, die, als Neef, eerst met *Adela*, doch nu met *Luitgard*, zeer naauw bevriend was, deeze mishandeling ziende, rukte, met eenige benden, voor 't Slot van *Adela*, nam hetzelve in, en, na gedaane plondering, deed hij 'er den brand in steeken.

Adela, die naauwlijks zijne handen ontkomen was, vierde zo verre den toom aan haare wraakzugt, dat zij, door eenige omgekochte booswigten, haare Zuster *Luitgard*, door vergif, deed ombrengen. Maar deeze booswigten, gevangen genomen, en tot straf voor hun misdrijf, de oogen uitgestooken zijnde, verzwegen, ten haaren geluk, voor dien tijd, haaren naam, als de

aan-

aanlegster van dit snood bedrijf. Zij dus haare Zuster uit den weg geruimd hebbende, was voorneemens, door middel van eenen *Balderik*, (die *Teschenmacher*, in zijne *Annal. Cliviae*, fol. 211. wil, dat een Graaf van *Kleef* zoude geweest zijn,) van haars Vaders goederen, zo door hem, als door haare Zuster nagelaaten, en aan 't Klooster geschonken, zig met geweld meester te maaken; 't welk haar, hoewel voor een korten tijd, gelukte. Want, door magt van den Keizer, zag zij zig eerlang genoodzaakt, die met schande wederom afteftaan. Om eenen man te hebben, die haar beschermde, tradt zij, na den dood van *Imed*, op den raad van haare vertrouwelingen, met gemelden *Balderik*, met wien zij reeds in ontugt geleefd had, in den echt; 't welk nooit zou gebeurd zijn, uit hoofde van de ongelijkheid van haare geboorte, indien haare Zuster langer geleefd had. Naauwlijks was dit Huwelijk voltrokken, of *Balderik* nam, op den raad van *Adela*, gewapenderhand, niet alleen het Dorp *Elten* in; maar zelfs de in 't Klooster geweekene Dorpelingen werden door hem zo vinnig bestreeden, dat Altaaren, zo weinig als iet anders, verschoond werden. De verweerders waren genoodzaakt, die geenen, op welke *Adela* inzonderheid verbitterd was, in zijne handen te leveren; die voorts, als in zegepraal, door hem werden weggevoerd. Dit bedrijf verhaastte de komste des Keizers, met welken een groot getal Geestelijken en Rijksvorsten overkwam. *Balderik*, zijne magt te zwak kennende, zuste de gramschap des Keizers, door het geeven van eene goede somme gelds. Door middel van een verdrag, werd de begiftiging, door Graaf *Wigman*, bevestigd. De inhoud des verdrags is te vinden bij PONTANUS, in zijne *Geldersche Geschiedenisfen*, in 't V. Boek; het was getekend, den 18 December van 't Jaar 999.

Omtrent het Jaar 1010, ontstond een nieuwe Oorlog, tusschen Graaf *Wigman den VI*, Broeder van *Adela*, en haaren Gemaal *Balderik*, die toen Graaf van *Kleef* was. De *Utrechtsche* Bisschop *Adelbold* mengde zig in denzelven. De oude en hier voor genoemde Voogd van *Gelderland*, *Godefried*, had, om zijn hooge Jaaren, na 't verdrijven van de *Normannen* uit de *Thielerwaard*, die bediening afgestaan, en was, op bevel van Keizer *Hendrik*, daarin gevolgd, door zijnen Zoon *Wittekind*, niettegenstaande hij daar toe zeer onbekwaam was. Zijn schoonbroeder, de

de gemelde *Wigman*, des te doorslapter, onderhield met hem dezelfde vriendschap, die hij voorheen met den Vader gehouden had, met oogmerk, om zig door hem, tegen de magt van zijn Zusters man *Balderik*, te sterken. Om zig nog meer te verzekeren, besloot hij, eene sterkte op de *Maas* te bouwen: eensdeels, om door den tijd het spel geheel meester te worden; anderdeels, om zo wel tegen *Balderik* en *Adela*, als tegen Graaf *Dirk den IV. van Holland*, aan wien hij in den vijfden graad vermaagschapt was, veilig te zijn. — *Wigman* koos hiertoe eene hoogte, omringd van een wijden moeras, gelegen niet verre van de *Maas*, en die dus niet dan te scheep genaakbaar was. De noodige manschap derwaarts getrokken zijnde, en de hoogte in bezit genoomen hebbende, werdt zij, door opontbodene huislieden, ten spoedigste met wallen, gragten en toorens versterkt, en vervolgens van behoorlijke Bezetting voorzien. Toen ondernam *Wigman*, over al het omliggende Land te heerschen, en dwong zelfs de rondom woonende huislieden, de Bezetting van 't nodige te voorzien.

Ondraaglijk was dit bestaan voor *Balderik*, aangezien zijne magt en rijkdom, aan deeze zijde van den *Rhijn*, die van *Wigman* verre overtrof. Dus verzamelde hij zijn Heir, en riep, in allerijl, alle zijne vrienden te hulp, van welke hij ook spoedig onderstand ontving. Doch *Balderik* zag alle zijne pogingen, om de opgeworpene Sterkte in te neemen, vrugteloos afloopen. De Keizer, welke die inlandsche oorlogen gaarne geëindigt zag, ontbood *Wigman* en *Balderik* bij zig in 't leger, maakte den Vrede tusschen hen, en begaf zig daarop naar *Italie*.

Dit afzijn wist zig de onrustige *Adela* ten nutte te maaken. Om haare wraakzugt te meer bot te geeven, was zij bedagt, haaren Gemaal te beschenken met het Graafschap *Renkom*, 't welk aan haaren Zoon *Dirk*, geteeld in haar eerste Huwelijk met *Imed*, uit zijns Vaders erfregt, behoorde; en zie hier, waartoe een vrouw, die haare driften den teugel viert, bekwaam is; haar Zoon bevond zig op zijn slot *Uplag*, niet verre van *Elten*, en aldaar werd hij, door eenige booswigten, door zijne Moeder omgekogt, op de allersnoodste wijze, vermoord, omtrent het Jaar 1014.

Dit snood en gruwelijk bestaan van *Adela* vervulde tegen haar met een diep afgrijzen, niet alleen het gemoed van Graave *Dirk* *van*

van Holland, maar ook van alle de Grooten van dat Gewest en van *Gelderland*, enz.; men liet niet na, alle de ſtraffen des Hemels, als Watervloeden, enz. haar te wijten. *Adela*, over dit ſnood bedrijf aangeklaagd, en te *Dortmond* gedagvaard zijnde, werd aldaar, op volle overtuiging, ter dood veroordeeld; doch, op voorbidding van veelen, behield zij het leeven, onder verband, dat zij, tot ſtraf van den begaanen moord, eenige haarer Erflijke goederen, aan haaren tweeden Zoon *Meinwerk*, die Bisſchop van *Paderborn* was, zoude afſtaan. Op den 10 van Louwmaand 1016, geſchiedde dit, te *Dortmond*, ten overſtaan des Keizers, door *Balderik*, als man en voogd van *Adela*; waartoe de *Utrechtſche* Bisſchop *Adelbold* zijne toeſtemming gaf. Hierdoor werd de rust in *Holland* andermaal herſteld; dog geenzins het onrustig gemoed van *Adela*, 't welk, in plaats van door de laatſte doodſchrik bevredigd te zijn, nog heftiger in beweeging was geraakt. De reize, welke haar broeder *Wigman*, na het laatst gemaakte verbond, naar *Italie* had aangenomen, dacht haar eene bekwaame gelegenheid, om haaren Gemaal aan hooger gezag te helpen. Dus beſtormde zij zijn gemoed, met dreigen en ſmeeken, om hem te noopen ter aanwendinge van zijne poogingen, om even hoog als haar Broeder in magt en aanzien te klimmen: uit eigen aart heerschzugtig, was hij ligt over te haalen. Den Keizer wist hij te bepraaten, dat hem het begeerde gezag werd opgèdragen. Hij, tot Voogd van *Gelderland* aangeſteld zijnde, maakte zig meester van 't ſlot te *Gennip*; 't welk alomme, door het gantſche Land, merkelijke opſchudding veroorzaakte. *Wigman*, op zijne terug reize, hiervan onderricht, ſpoedde zig uittermate, om herwaards te komen, met oogmerk om Bisſchop *Adelbold*, die zig voor *Balderik* verklaard had, op zijne zijde te brengen; 't geen hem ook gelukte. *Adelbold* zelf zogt, door eene ten dien einde beleide vergadering, de nieuwe verſchillen te beſlisſen: doch de partijen niet met elkander konnende overeenkomen, werd een nadere dag bepaald, doch intusſchen, door het volk van *Wigman*, de verblijfplaats van de Zuster van *Balderik*, op eene ongehoorde wijze, aangevallen, en wel zodanig, dat zij, na 't omkoomen van veelen haarer huisgenooten, haaren eenen Zoon, naauwlijks, het gevaar in de Kerk zag ontkomen, en den anderen wegvoeren. Waarop *Balderik* verklaarde, van geenen

Vre-

Vrede te kunnen ſpreeken, voor dat hij en zijne Zuster voldoening hier voor ontvangen hadden. Door de menigte gedreigd, bewilligde hij, echter, tot een gedwongenen ſtilſtand van wapenen, welke, ſchoon met eede bevestigd, met geen beter trouw dan de voorige gehouden werd.

Want als *Wigman*, den volgenden dag, om zijne Zuster *Adela* te bezoeken, zig over den *Rhijn* begeeven hadt, verſcheen aldaar, op het alleronverwagtst, die zelfde manſchap, onder aanvoering van eenen *Geverhard*, die den aanſlag op het Huis van *Balderiks* Zuster gedaan had, en thans vooruit haar te gemoet trekkende, aldus, zonder ontdekt te worden, het verblijf van zijne Zuster bereikte. *Adéla*'s gevolg onthield zig, tot het verzamelen van voeder, langs de Koornvelden, zonder iets kwaads te vreezen: te meer, daar zij reden hadden te ſteunen op 't verdrag, daags te vooren gemaakt. Dog ziende, hoe *Wigmans* vooruitſnellende benden, regtſtreeks, op hun aanzetteden, ja hun, langs verſcheiden oorden, begonnen aan te vallen, vervoegde de eerst van een geſpreide hoop van *Balderik* zig in twee gelederen bij een, om geweld met geweld te keeren; invoegen daardoor een hevig gevecht ontſtond. — *Balderik*, voor wien zig, na eenigen tijd, het geluk begon te verklaaren, begaf zig, echter, bloohartig op de vlugt; waarop hij ſpoedig van alle de zijnen gevolgd werd, veele van welke hunne toevlugt in de Kerk namen. *Wigman*, die op dat pas kwam aanrennen, gebood de Kerk te overweldigen, en de daar in zijnde vlugtelingen gevangen te neemen. Zonder onze herinnering, beſeft de Leezer ligt, dat hierdoor de vijandſchap heviger werd, dan zij ooit geweest was. Door middel van den Keizer, en van den Bisſchop *Adelbold*, werd 'er, echter, wederom een nieuw beſtand gesloten; en het gedrag der twee behuwd-Broeders, die malkanderen daaglijks bezogten, en aan tafel onthaalden, gaf de gantſche waereld reden om te denken, dat nu de verzoening van harte getroffen was. Dan wat gebeurt 'er? *Wigman*, zijnen Zwager, op zekeren dag, pragtig onthaald hebbende, en met geſchenken overladen, en bovendien een eind wegs uitgeleide doende, werd door *Balderik* tot zijnent genodigd. Op raad van de zijnen, ſloeg *Wigman* dit eerst af; dog hij, vreezende dat deeze weigering kwaad vermoeden mogt baaren, bewilligde in 't gedaane verzoek. Toen hij nu de

de verblijfplaats van *Adela* genaderd was, zeide hij: *Tegen den zin der mijnen, begeef ik mij op dit Slot, onzeker wat mij ſtaat te gebeuren; doch ik verlaat mij op God, en op onze gemaakte Vriendſchap.* *Balderik*, hier over verzet, antwoordde, *dat hij, onder Gods hulpe, niets kwaads te wagten had, maar wel al dat geen, 't welk tot vermaak en eer konde ſtrekken.* *Adela* ontving hem, met een drang van hoofſche betuigingen, en ſpilde al wat de vleijerij kon voortbrengen, om haaren haat te bedekken, en haar voorneemen om hem door vergif van kant te helpen. Aan *Wigman* werd het doodlijk middel ſpoedig toegediend; en ſchoon het de begeerde werking niet deed, gevoelde *Wigman*, echter, een ongemeene pijn door 't lijf, en beſloot, hoe eerder hoe beter, naar huis te keeren. Dit geſchiedde reeds den volgenden dag, of, gelijk anderen willen, eenen dag laater, na'dat hij, als zijnde onbewust van het ingenoomen vergif, zijne Zuster voor alle de genootene beleefdheden bedankt had. Doch zij ziende, dat haar broeder haare laagen ontſnapt was, en door haaren Gemaal zelfs een eind wegs geleid werd, zond hem twee haarer knegten achter naa, de eene van welke *Wigman*, als hij een uur van 't Slot, en alleen met eenen zijner vertrouwden vooruitgereden was, zeer verradelijk aanviel, en van 't leeven beroofde, doch die weder, op zijne beurt, door een toeſchietenden knegt van den verſlagenen *Wigman*, doorſtooken werd.

Op dit gerucht kwam *Balderik* (van dit ſnood bedrijf onkundig) aanrennen; op 't zien van zijns broeders Lijk, ſtortte hij een vloed van traanen, en beklaagde deszelfs ongelukkig lot. Doch bevroedende, dat hij, om hunne voorige vijandſchappen, voor den aanlegger van den moord zoude gehouden worden, begaf hij zig, uit vreeze voor 't volk van *Wigman*, ſpoorſlags naar zijn Slot te rug; het reeds tegen hem opgevatte vermoeden werd hier door nog meer verſterkt. De Keizer, die zig in *Bourgondien* onthield, werd ſpoedig hier van onderricht; en om te toonen, hoe zeer hem dit ter harte ging, gaf hij bevel aan den Hertog *Godefried*, en aan den Bisſchop *Adelbold*, om den aanraader van den moord te agtervolgen, en, bij voorraad, alle zijne goederen in beſlag te neemen; verder voorneemens zijnde, binnen kort, tot beſlisſing van zulk een gewigtige zaak, in perſoon herwaarts te koomen.

Al-

Alle de Goederen van *Balderik*, geleegen onder het *Utrechtsche* Bisdom, werden, ingevolge van dit bevel, aangeslagen, en *Uplad* belegerd. Vermids *Balderik* van daar geweeken was, werd dit Slot, door *Adela*, met eene meer dan Vrouwlijke dapperheid, verdeedigd. Want terwijl de belegeraars van buiten alles met geweld aantastten, plaatste zij van binnen, als of 'er eene zwaare bezetting in lag, de Vrouwen, met helmen op haare hoofden, achter de borstweering der Wallen. Eindelijk, echter, vond zij zig genoodzaakt, tot een verdrag te komen, waarbij aan haar de verzogte vergiffenis, midsgaders een vrije uittocht, zo voor haar perzoon als goederen, vergund werd. Na dat zij was uitgetrokken, werden de wallen geslecht, en de geheele plaats aan het vuur ten beste gegeeven. *Balderik*, berooid en beroofd, vond zig verpligt, zig onder de bescherming van den Bisschop van *Keulen* te begeeven, die hem een verblijf en Jaarlijks onderhoud verschafte.

Balderik, buiten schuld, om den dood van *Wigman den VI*, dus uit zijne goederen gezet, bediende zig van een vertrouweling van *Wigman*, om zig meester te maaken van eene sterkte, die, voor des Overledenen minderjaarigen Zoon, door dien vertrouweling bewaard werd. Dit als eene nieuwe beroerte wordende aangemerkt, beschreef de Keizer, tegen den 14den van de maand Maart des Jaars 1018, te *Nymeegen*, eenen zeer grooten Landdag, om daarop deeze zaak, en verder de klagten van die van *Thiel*, tegen Graaf *Dirk van Holland*, te beslissen. In deeze zamenkomst werden de meergemelde Bisschop *Adelbold*, en *Godefried*, Hertog van *Neder-Lotharingen*, tot voogden over *Wigmans* onmondigen Zoon aangesteld. Aan *Balderik* werd vrijgeleide toegestaan, om zig in persoon, tegen de ingebrachte klagten van gemelde voogden, te verdeedigen. *Balderik*'s aanbieding, om zig, tegen hunne bezwaaren, met eede te zuiveren, werd, door de Hertogen *Godefried* en *Bernard*, met groote heftigheid van de hand geweezen; om reden, dat dit, om zijne voorige gedraagingen, hem door de Wetten ontzegd was. De twist hier over werd zo hevig, dat indien de tegenwoordigheid des Keizers zulks niet verhinderd had, *Balderik* hem zeekerlijk zou hebben aangevallen. Nogthans werd hem gebooden, zig uit 's Vorsten gezigt weg te maaken. Eerst begaf hij zig naar *Keulen*, en van daar

naar *Hengibach*, alwaar hij drie jaaren bleef, en in 1021 overleed; wordende zijn lijk te *Zepfflich*, bij zijne Voorouders, begraaven. Een geluk, voorwaar, 't welk zijne ontaarte Gemalin niet mocht gebeuren, alzo haar lijk, als der aarde onwaardig, na haaren dood, ontgraven, en vervolgens (naar het verhaal van 't Leven van *Meinwerk*, Bisschop van *Paderborn*, *Cap.* 40.) in den *Rhijn* gesmeten werd. Doch door de daarop volgende Overstrooming, scheen deeze Rivier het ontvangen van zulk een gehaat voorwerp, ter oorzaake van haare gepleegde gruwelen, binnen haaren boezem te weigeren. Dus was dan het einde van *Balderik*, dusdanig de Uitvaart van *Adela*, wier moordzieken leevensloop wij hier te liever hebben willen plaatzen, vermids zij eene Dogter was van Graaf *Dirk den* III, Oudoom van Keizer *Hendrik den* II.

Zie EGBERT HOPFE, *Beschrijving van Cleef*, pag. 55, 105, 106 en 109. SMETIUS, *Beschrijving van Nijmegen*, bl. 55, 56 VAN LOON, *Aloude Historie*, II Deel, in folio, bl. 203. enz.

ADELA, of *Azela*, was eene Dogter, geteeld in 't eerste Huwelijk van opgemelde *Adela* en *Imed*, nevens haaren Broeder *Meinwerk*, Bisschop van *Paderborn*, erfgenaame van de nagelaatene goederen van hunne ontaarte Moeder; zij maakten dezelve aan de Abtdij van *Elten*, waarin deeze *Adela*, reeds onder haare Moeije *Luitgard*, het geestelijk gewaad had aangenomen, en ook haar leven eindigde.

Zie 't *Leven van Meinwerk, Bisschop van Paderborn.*

ADELARD, gebooren in 't jaar 753, in de Nederlanden, in het gewest van *Austrasie*, was een Zoon van *Bernard*, en Kleinzoon van *Karel Martel.* Eerst werd hij opgevoed aan 't Hof van zijnen Oom *Pipijn*, en ging van daar naar de *Abtdy van Corbie.* Doch de lust tot grooter afzondering dreef hem naar 't Klooster *Mont-Cassyn*, van waar hem *Karel de Groote*, Ao. 777, deed te rug komen, en hem aanstelde tot eersten Staatsminister van zijnen Zoon *Pipyn*, Koning van *Italie*, in 't jaar 796. Ao. 809. werd hij, met eenige Prelaten, naar *Rome* gezonden, om het toen in zwang zijnde geschil, wegens den uitgang van den H. Geest, te beslissen. *Pipyn* ontviel hem in 't daaraanvolgende jaar, en

liet

liet hem het bewind over eenen Zoon van 12 of 13 jaaren. Na den dood van *Karel den Grooten*, werd hij, door *Lodewijk den Goedertierenen*, in de Abtdij van *Heze* gebannen, en verbleef aldaar 3 jaaren; doch keerde, na verloop van dien tijd, naar die van *Corbie* te rug, en stierf 'er, in 827, oud zijnde bijna 73 jaaren.

Zie DU PIN, *Biblioth. Ecclesiast.* Tom. 8.

ADELBERTUS, bij andere *Adalbertus*, ook *Albert* en *Aelbert*, word gezegd Leviet en Aartsdiaken der Hoofd- of St. Martens-Kerk te *Utrecht* geweest te zijn. Deeze zou, nevens anderen, van *Ekbert*, als een medgezel van *Willebrord*, uit *Engeland* naar *Friesland* gezonden zijn, om aan de daar zijnde Heidensche Volken 't Euangelium te verkondigen, en, na veele van deeze tot het Kristendom gebracht te hebben, gestorven en te *Egmond* begraven zijn. De Roomsche Schrijvers verschillen, over den tijd van zijn overlijden. Men meent, zegt *Mutzard*, welken *Halma* hier volgt, dat het voorgevallen is, omtrent het jaar 740, kort na den dood van *Willebrord*. Doch *Veldenaar* stelt het eenige weinige jaaren vroeger, en wel op den 7den dag van Julij; daar de eerste gezegd had, op den 25 Junij, op welken in de Roomsche Kerk zijn Feestdag gevierd word, als zijnde den dag van zijn overlijden; welke dag door anderen op den 15den van die maand verkeerd gesteld is, gelijk wij hier na zullen zien. Volgens verhaal van de Oude Schrijvers, zou, ten tijde van Graaf *Dirk den Eersten*, zijn lichaam uit de aarde geligt zijn; zij voegen 'er bij, dat de Zoon van deezen, namenlijk *Dirk de II*, op die plaats een Klooster ter zijner eere gesticht heeft, bekend onder den naam van dat van *Egmont*. Dit is het waarschijnlijkst gevoelen, hoewel *Schotanus* deezen *Adelbert* den Stichter daar van noemt; waar mede, echter, *Winsemius*, bijna overeenstemt, welke zegt: „Dat „ hij den Zoon des Konings van *Deiren* (Jork) in Brittannijen „ geweest is; dat hij den Koninglijken staat minder dan den Geestelijken achtende, een medgezel van *Willebrord* zou geweest „ zijn, Aartsdiaken te Utrecht geweest hebbende; dat hij in Kennemerland veele Heidenen bekeerd, en daar een kerk gesticht „ heeft, genaamd *Halcmunde*, naderhand in *Egmond* veranderd." Doch hier van nader onder EGMOND. 't Geen wij zo even zeiden, dat het waarschijnlijk door Graaf *Dirk* zou geschied zijn, steunt

op het getuigenis van den vermaarden *Petrus Schriverius*, welke zegt, dat hij in de oude schriften des Kloosters van *Egmond* gevonden heeft, dat *Dirk de II*, Zoon van *Dirk den I*, een ijverig navolger van zijns Vaders devotie, ter eere van God en *St. Adelbert*, in plaats van de houten Kerk, door gemelden zijnen Vader gesticht, eene steenen Kerk, met groote kosten heeft doen bouwen, en zijne Reliquien in een fraai uitgehouwen Zerk gelegt heeft. De algemeene Vraagbaak dier tijden, de overoude *Melis Stoke*, bericht ons, in zijn Chronijk, dat *Dirk de I* een Klooster van hout in 't Dorp *Egmond* stichtte; dat zijn Zoon het (als door de *Friezen* verwoest zijnde) deed afbreken, en een ander van steen daar op deed bouwen. Hij zegt:

„ In sine (1) tiden is 't geschiet
„ Dat St. Aelbrecht was vonden
„ Bi eenre Nonnen (2) *die tien* stonden.
„ Den Grave wijsde waer hij lagh;
„ Doe ginc hi op enen dach
„ Ende deede syn beente verdragen
„ Ter stede daar hi nu leit (3) ten dagen
„ Ende maeckt op hem een Kercke
„ Houten, ende van sulcke wercke
„ Als doe (4) lovelijk ende seede,
„ Nonnen sette hier daar in mede,
„ Die Gode ende sinte *Aelbrecht*,
„ Loven souden na Kersten recht.

(1) namelijk in die van Dirk den I.
(2) ter dier stonden.
(3) in onze dagen.
(4) loflijk ende gewoonlijk was.

Volgens het verder verhaal van deezen veiligsten Gids, in twijffelachtige zaken van die tijden, heeft *Dirk de II* dit gebouw niet alleen in een steenen veranderd, maar ook, om de woede der *Friezen*, de Nonnen van daar doen verhuizen, en Monniken in haare plaats gesteld.

Ten blijke van de achting, die wij voor den arbeid van wijlen den Heere HALMA hebben, hebben wij hem in dit Art. tot dus verre hoofdzaaklijk gevolgd; daar wij anders het zekerste bericht van deezen *Adelbertus*, zo als het hier volgt, volgens het *Batavia Sacra*, terstond zouden geboekt hebben. Men leest, in 't Eerste Deel, bl. 123 en 124. dit volgende, dat wij

wij alleen als de Egte Levensschets aanmerken. „ Zo is dan 'zegt de gemelde Schrijver, als een besluit, welk hij uitzondert van alle de beuzelingen, daar 's mans Leven mede opgevuld was) „ *A-*
„ *delbertus*, die door *J. Gerbrand van Leyden*, *Athalbertus*
„ genoemd word, geweest een Engelsman, en een Monnik,
„ onder bestier van den H. *Egbertus.* Daarna is hij een der reis-
„ gezellen geweest van den H. *Willebrordus*, als dezelve, om-
„ trent 690, naar Friesland trok, en wierd *Leviet* genoemd, zo
„ dat hij waarschijnlijk Diaken zal zijn geweest. Hij was beleeft,
„ ootmoedig, zagtzinnig, en hadde eene groote zugt tot de za-
„ ligheid der menschen. Hij heeft zig opgehouden te *Egmond*,
„ en was gehuisvest bij zekeren *Eggo*, van wien het gemelde
„ Dorp, zo als het zeggen is, den naam van *Egmond* heeft ge-
„ kreegen. Van daar vertrekkende, beloofde hij weder te zullen
„ koomen, als de Korrelen van een Appel, door het vuur groen
„ zouden worden; en als die, volgens zijne beloften, vruchten
„ voortbrachten, is hij ook wedergekeerd.

„ Hij heeft aldaar, en door gantsch Friesland, veele jaaren ge-
„ arbeid, te weeten tot het 40ste, of, zo anderen willen, tot het
„ 45ste jaar van die loopende eeuwe, wanneer hij, vol van goede
„ werken en verdiensten, uit de waereld gescheiden is.

„ Of hij voor, of na *Willebrordus* gestorven is, word door
„ de schrijvers niet aangetekend. Maar dewijl 'er in de Levens-
„ beschrijving van *Bonifacius*, die zijn opvolger in de bestiering
„ der Friezen geweest is, van deezen *Adelbertus* geen gewag
„ gemaakt word, is 't waarschijnlijk, dat hij eerst zal gestorven
„ zijn.

„ Op den 25 Junij word plegtiglijk in de (Roomsche) Kerke,
„ de H. *Adelbertus* gevierd, op welken dag hij ook, volgens den
„ inhoud van zijn Levensverhaal, overleden is, en veele wonde-
„ ren heeft gedaan, waarschijnlijk die, daar de opschriften van
„ zijn Levensverhaal, door den Heere *Mabillon* alleen, zonder
„ het verhaal zelfs (dat die geleerde Heer zig geschaamd heeft
„ uittegeeven) van gewaagen, op pag. 121. van dat werk te vin-
„ den: als het VIde Hoofdst. hoe de gebrande Korrelen van
„ eenen Appel tot eene spruit opgeschoten zijn; Hoofdst. IX. hoe
„ zekere Vrouwe, met naame *Escwar*, door de verdiensten van
„ den H. *Adelbert*, gebaard heeft. Hoofdst. X. hoe dat een balk

„ in de Kapelle van den H. Man, die eerst te kort was, daarna „ langer geworden is dan de anderen; en wat al wonderen meer, „ in 't XI, XII en XIIIde Hoofdstuk voorgesteld.

„ Deeze (versta den bovengenoemden) schijnt geen andere ge- „ weest te zijn (dus vervolgt de Levensbeschrijver) als *Adelbert* „ de Diaken, waar van gewag gemaakt word, in een Brief, die „ de 79ste is onder de brieven van *Bonifacius*, en geschreeven „ door zekeren *Trecea* aan *Lullus*, Bisschop van *Mentz*, „ wiens gebeden hij verzoekt om zig in 't ampt zijner waardig- „ heid, daar hij voorheen toe verheven was, behoorlijk te kwij- „ ten. Ik de minste dienaar der Kerke (zegt hij) die Aldbrecht „ genoemd word, en het ampt van Diaken, hoewel onwaardig, „ bediene, bid u ootmoediglijk, om den wille van God, die al- „ les ordentlijk schikt en bestiert, dat gij mij onder het getal van „ uwe andere getrouwe vrienden goedertierlijk aanneemt: op dat „ ik mij in de bedieninge van mijne waardigheid, die ik voor „ deeze hebbe ontvangen, door uwe heilzaame voorbiddinge, „ daaglijks beter en beter mag dragen.

„ In de Kerklijke Getijden word dit Gebed van den H. *Adel-* „ *bertus* gelezen: Wij bidden u, Heer, verwek in uwe Kerke „ dien zelven geest, wien de H. *Levijt Adelbertus* gediend „ heeft, op dat wij met denzelven vervuld zijnde, trachten te „ beminnen, 't geen hij bemind heeft, en met de werken te „ volbrengen, 't geen hij ons geleerd heeft, enz.

„ Het Lichaam van *Adelbertus* is, door last van Graave *Dirk*, „ vervoerd naar eene plaats, van ouds genaamd *Hallem*, en heeft „ gelegenheid gegeeven, tot het opbouwen van de *Egmondsche* „ Abtdije, die in de tiende Eeuw gesticht werd." Dus verre het *Batavia Sacra*, ter opheldering van s' mans leven.

Zie HALMA, en de daarbij aangehaalde Schrijvers, als: FR. D. MUIZARD, *Kerkl. Hist.* & *fol.* 74. VELDENAAR, *Fasci. Temp. fol.* 248. SCHOTANUS, *Friesche Chronijk.* WINSEMIUS, *fol.* 68. SCHRIVERIUS, *Graaven van Holland*, bl. 23. OPMEER, *Katol. Martelaarsboek*, I. Deel.

ADELBERT, een *Frank*, en Bisschop in 't Land zijner geboorte. Deeze geraakte, nevens *Claudius Clement*, een *Schot*, in

in twist met *Bonifacius*; zij zeiden, dat hij van den Paus gezonden was, om Duitschland te reformeeren: niet om het geloof in Christus, maar den Anthichrist te prediken. Dit was op zig zelve geen Ketterij, maar reden genoeg, om *Bonifacius*, en alle de afhangelingen van *Rome*, tegen hen in 't harnas te jaagen. Schoon zij beide, op aandrijving van *Bonifacius*, te *Rome*, door Paus *Zacharias* zijn afgezet, kan men, echter, geene andere dwalingen van hun aantoonen, om dat wel hunne beschuldiging, maar niet hunne verdediging bewaard is. *Adelbert* is in de gevangenis te *Fuldo* omgekomen.

Basilius, *Nederl. Sulpitius* bl. 91. *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 392. enz.

Adelbold, was de Zoon van *Asconius*, den tweeden Hertog van Friesland. (Met opzigt tot deeze Hertoglijke waardigheid moeten wij hier, als in eene tusschenrede, en in 't voorbijgaan, aanmerken, dat zij niet bestaan heeft in eenen hoogvorstelijken staat of magt; maar dat door Hertogen verstaan werden, hooge krijgsbevelhebbers, die het geheele bewind over den oorlog hadden. En op dien voet kan men de verhaalen dier zogenaamde Hertogen of Heirvoerders toestemmen, zo als ze ons van de Oude Schrijvers worden medegedeeld; en zo ook verzoeken wij den Lezer, dat zij de volgende Hertogen en Koningen, die na hen gevolgd zijn, en die ons verder, ieder op zijn *Art.* zullen voorkomen, gelieven aantemerken.) Deeze Adelbold wordt beschreven, zo onrustig en krijgzuchtig geweest te zijn, als zijn Vader vreedzaam was. 'Er word verhaald, dat hij zig geduurig bezig hield, met onder de nabuuren oproer te zaaijen, en oorlogen te berokkenen. Hij richtte krijgschoolen op, in welke de *Friesen* in de wapenen onderweezen werden. In dien tijd, of onder zijn bestier, was 'er een hoop *Wenden* of *Gotthen* uit het Noorden in Friesland gevallen; maar de dappere *Adelbold*, nevens zijnen strijdbaaren bastaard-broeder *Titus Bojaculus*, booden hun zo een heldhaftigen tegenstand, dat zij terug werden gedreeven.

Eenigen tijd daarna werd *Adelbold* door eene doodelijke ziekte overvallen. Hij deed de voornaamsten des lands tot zig komen, droeg hun *Titus* voor, en prees hem aan dezelve, als Heirvoer-

der of Hertog, aan. *Titus* raadde hem, zijne waardigheid te behouden, zo lang hij leefde; maar *Adelbold* bleef bij zijn voorneemen: zo dat *Titus* de waardigheid moest aanneemen. Tegen alle verwachting, werd *Adelbold* weder hersteld; waar op *Titus* een voorbeeld van bijzondere intooming van staatzucht betoonde, biedende hem ongeveinsd het bestier weder aan. Maar *Adelbold*, die met zijne ziekte van zijne staatzucht geneezen was, weigerde dien last weder te aanvaarden; hij leefde voorts nog een geruimen tijd in stilte, zonder de regeering zig weder aantetrekken. Men zegt dat hij, in zijne vroegere Jaaren, de *Tongeren* tegen de *Romeinen*, en de *Romeinen* tegen de *Markomannen*, of, zo anderen willen, tegen de *Wandalen*, in 't harnas gejaagd heeft. Hij had de regeering aanvaard Ao. 173; stond ze weder af Ao. 185; stierf in 't jaar 208, en werd te *Stavoren*, of, gelijk anderen zeggen, te *Groningen* begraaven. Zie van zijnen Broeder op BOJACULUS (*Titus*). WINSEMIUS. *Chronyk*, *fol.* 28—31. *Oud. van Friesl.* II. Deel, bl. 365. F. SJOERDS. *Jaarboeken*, I. Deel, bl. 202—204. H. SOET, *Op- en Ondergang van Stavoren*, bl. 38.—43.

ADELBOLD *van Winkel*, dus genaamd naar het Dorp *Winkel*, in de *Nieuwdorper Kogge*, onder *West-Friesland*, zeer bekend in de oude Hollandsche Chronijken, was de Zoon en Opvolger van een *Frieschen* Hertog *Asconius*. Hij ontving het onderwijs der Zeden en Staatkunde aan het Hof van Keizer *Antonius den Vromen*; verleende deezen Vorst zeer veel bijstand tegen de *Wenden*; stierf, naa een korten tijd te hebben geregeerd; liet de opvolging, onder toestemming der Staaten, aan *Bojaculus* over, en werd begraven, als een der vijf vermaardste *Friesche* Edellieden, in de stad *Stavoren*.

De oude aanteekeningen geeven aanleiding om te denken, dat, onder dit bestier, de voormaals ongeachte landstreeken, in het Westen van Friesland gelegen, bij aanvang afgedijkt en bewoond zijn geworden; waar omtrent men, echter, met geene volkomene zekerheid iets kan vastsltellen, voor dat de oude *Friesche* Handschriften, in die taal beschreven, en in de Provinciale Archiven berustende, verstaanbaar zullen vertaald zijn; een vereisch, tot de geschiedenis van ons Land zeer noodzaaklijk, doch, veelligt, bin-

binnen weinige jaaren, door het verlies dier Taalkennis, onmogelijk.

VOSSIUS, *Jaarboek. Oude Holl. Chron.* fol. 32. WINSEMIUS. F. SJOERDS *Jaarb.*

ADELBOLD, de XIX Bisschop van *Utrecht*, een *Friesch* Edelman, was zeer geleerd, en een geliefde Raad van *Keizer Hendrik den II*; die hem, uit het *Benedictijner* Klooster *Lobes*, onder het *Luiksch* gebied behoorende, om zijne bekwaamheid, tot deeze waardigheid verhief. Ongelukkig ontvonkte die bevordering zijne aangeboorene heerschzucht, welke, door eene onverwinnelijke drift, hem tot een oorlogzoekenden Vorst maakte. Hij vorderde, van Graaf *Diederik van Holland*, de *Merwe*, een Eiland tusschen Maas en Waal geleegen; en gestoord over deszelfs weigering, plonderde en moorde hij in veele *Hollandsche* dorpen, tot dat de overwinning den Graave begunstigde. Naauwlijks had hij het geweld te vergeefs beproefd, of nam toevlugt tot list; hij stookte des Keizers haat tegen *Diderik*; hij verkreeg de hulp des Hertogs van *Lotharingen*, en der Bisschoppen van *Keulen* en *Cameryk*; dit veroorzaakte eindelijk een der bloedigste oorlogen, die, zedert *Karel den Grooten*, gevoerd zijn. Hoewel, in deeze tijden, de waereldlijke magt, door bijgeloovigheid, verre beneden de Geestlijke Heerschappij was, moest, echter, Bisschop *Adelbold* den vrede vragen. (Zie DIRK DE II)

Zijne eerzucht nu een anderen uitweg zoekende, bepaalde hij zig tot het stichten van voortreffelijke gebouwen. Hij liet het werk, dat *Baldricus* in *Utrecht* had begonnen, afbreeken, en, in zeer korten tijd, een veel pragtiger Kerk in de plaats stellen, waar van heden nog een gedeelte in wezen is. Keizer *Hendrik* kwam met 12 Bisschoppen derwaards, om het Godshuis in te zegenen, ter eere van den Heiligen *Martinus*. Doch het vindt geen geloof, 't welk veelen verhaalen, dat de Graaven van *Gelderland* en *Holland*, als Leenmannen van den Bisschop, hier bij zouden zijn tegenwoordig geweest, aangezien de eerstgenoemden ten dien tijde nog niet in wezen waren.

Het onrustig Kerkbestier van Bisschop *Abold* eindigde met zijn afsterven, in November 1027: men zegt, hoewel zeer ongegrond, dat hij het leven van Keizer *Hendrik*, dat der vroegere *Bisschop-*

schoppen, den lof van het *Heilige Kruis* en der *Heilige Maagd*, zoude hebben beschreven. Uit hoofde van zijnen ijver, tot vermeerdering van de geestelijke goederen, is hij, na zijnen dood, onder de Heiligen gesteld. Omtrent deezen tijd werd het Graafschap *Drenth*, met alle deszelfs gerechtigheden, aan het Bisdom *Utrecht* gehegt.

Auctor Vitæ Meinwerci, *Cap.* 87. VOSSIUS, *Jaarboeken.* MIERIS, *Bisschoppelijke Munte*, bl. 128. *Vaderl. Hist.* II. Deel. H. V. RYN, *Aant op Batavia Sacr.* I. Deel, bl. 644. MELIS STOKE, *in Dirk den III.* bl. 24, 25. SCHOTANUS, *Friesche Hist.* bl 80—81 SCHRIVERIUS, *Beschr. van Holl.* bl. 50. enz. VAN LOON, *Aloud Hist.* II. Deel, p. 84. PICARD *Chron. van Drenth*, bl. 171-174.

Zeer verschillende (dit moeten wij hier nog aanmerken) zijn de gedachten van de meeste deezer Historieschrijveren, wegens het verhaal, dat Graaf *Dirk* tegen de *Friesen* was opgetrokken, om zijns Vaders dood te wreeken, en dat, egter, het magtige leger van *Godefried*, door weinige *Friesen*, zeer schandelijk is geslagen: waar uit zij afleiden, dat de *Friesen*, door Graaf *Dirk* beoorlogd, de zege zouden hebben bevogten, en dat de geslagene *Lotharingers* ter hulpe der Hollanderen waren opgekomen. Dan alles nauwkeurig inziende, zal deeze twijfeling vervallen, wanneer men zig erinnert, hoe, in deezen tijd, een gedeelte der *Friesen* aan den Bisschop van *Utrecht* onderworpen was, en wederom een ander gedeelte onder den Graaf van *Holland* stond.

ADELBRICUS, *Aelbricus*, of *Alberik*, de vierde Bisschop van *Utrecht*, was van geboorte een *Engelsman*. In zijnen vroegsten tijd was hij Kanunnik; geliefd om zijne bijzondere goede hoedanigheden, en door Godsdienstigen ijver, tot voortplanting van het Christendom, herwaards gekomen. Wanneer zijn voorganger, de medelijdende *Gregorius*, door eene beroerte aangetast, tot een kwijnend leeven verviel, benoemde deeze hem, niet alleen tot *Vicaris*, maar begeerde ook, dat hij in de Bisschoplijke waardigheid hem zoude opvolgen. ALBERIK, steeds bedacht op het heilig werk, zond den *Munsterschen* Bisschop, LUTGERUS, naar

het

het Afgodisch volk in *Friesland*, om het tot zijne kudde te brengen, en te doen wederkeeren van de Geloofsvervolgingen, waar toe *Wittekind*, Hertog van *Saxen*, hen had aangezet. Geduurende die onlusten, werd zijn levenslicht uitgebluscht; hij stierf, naa eene korte regeering van 10 jaaren, waarschijnlijk in 788. In deezen tijd overwon *Karel de Groote* den Hertog van *Saxen*, met zijne oproerige Friesche benden. Hij beschonk de Kerk van *Utrecht*, zeer mild, met landen, tusschen de Rivieren de *Lek* en *Tsfel* gelegen; hij bekragtigde de oude vrijheden, en gaf, voor de eerstemaal, in een openen brief, den Bisschoppen den naam van *Priesters*, *Rectors*, of *Regeerders der Utrechtsche Kerk*.

De Jesuit *Bolland*, die in de zestiende Eeuw leefde, en, onder veele andere geschriften, op eene zeer fabelachtige manier, de levensbijzonderheden der vroegste Heiligen heeft zamengesteld, ontkent, dat deeze ADELBRICUS in *Engeland* was geboren; doch met even zo weinig zekerheid, als het voorgeeven van *Heda*, *Molanus* en de *Luiksche Jaarboeken*, omtrent de begraavinge van zijn lijk in den Abtdij der Adelijke Maagden te *Zusteren*. Het vindt bij ons meer geloof, dat deeze Godvrugtige Vader, naa zijn overlijden, onder de Heiligen gesteld, in de St. Salvators Kerk te *Utrecht* is bijgezet.

MATH. *Vet. ævi Anal. Tom. II.* HALMA. WINSEMIUS. *Batav. Sacra*, II. Deel, bl. 484.

ADELBRICUS, *Albrik* of *Alfrik*, was een Eerwaardig Bisschop van *Utrecht*, de negende in rang; een gebooren *Friesch* Edelman, Broeder van den Godsdiensstigen agtsten Bisschop *Frederik*. Zijne Zielshoedanigheden waren zo veel te voortreffelijker, als zijn ligchaamsgestalte mismaakt was. Onder het beleid van *Odulph* Kanunnik van St. *Salvator* te *Utrecht*, in den jaare 838, tot deeze waardigheid gekomen zijnde, moest hij, met de Christen Kerk, zeer veele vervolgingen dragen, van de wreede *Normannen*, *Gothen*, *Zweden* en *Wandaalen*, die, overeenkomstig eener voorzegginge, ten tijde van Bisschop *Frederik* gedaan, veele plaatzen langs den Rhijnstroom en Maas verwoestten. Hij verzette zig geweldig tegen de Ketterij der *Arianen*; deed, ten dien einde, vergezeld van den geleerden *Odulph*, eene reize naar het Noordelijke gedeelte van *Friesland*; stierf in het midden der

ne-

negende eeuwe, naa weinige jaaren geregeerd, en alvorens de *Utrechtsche* Kerk met de meeste zijner goederen te hebben begiftigd.

HALMA. J. G. VAN LEYDEN, *Nederl. Chron.* NEANDER, *de Antiq. Germ.*

ADELBRICUS ADELEN, derde Poteſtaat in *Friesland*, Neef van *Frederik van Adelen*, leefde ten tijde van Bisſchop *Adelbricus den II*, omtrent den jaare 850. Hij verdreef de oproerige *Normannen* uit *Friesland*, na dat deeze, langs den Lauwerſtroom, en omtrent het Dorp *Kollum*, veele verwoestingen hadden aangericht.

HALMA. SCHOTANUS. WINSEMIUS. F. SJOERDS, II. Deel, bladz. 20.

ADELEN, eén voornaam *Friesch* Edel geſlacht, (zie ALBERICUS ADELEN.)

ADELEN, weleer een zeer aanzienlijke Stins, of adelijk huis, benevens dat van *Liaukema*, *Hiddema*, en *Eeisma*, onder het Dorp *Sexbierum*, in de Grietenije *Barradeel*, de derde van het kwartier Westergo, in *Friesland* gelegen. Men oordeelt het geſticht te zijn omtrent den jaare 840; van deszelfs vroegeren luister zijn thans geene overblijfzels voorhanden.

ADELHEIDE, Abtdisſe van *Villigch*, een Klooster onder het Aartsbisdom *Keulen*, was een kind van *Wichard van Pont*, eerſten Voogd van Gelderland, door hem in den Echt verwekt, bij zijne tweede Vrouw, Dogter van *Herman*, Grave van *Zutphen*.

ADELHEIDE, door *Wichard den III*, bij Vrouwe *Margaretha*, Dogter van den Graave *van Loon*, geteeld, volgde haaren Vader in de Regeering op; zij trouwde, met den aanvang van dezelve, in den jaare 1061, aan *Otto*, Graave van *Nasſau*; die, uit zijn eerſte huwelijk, met *Sophia van Zutphen*, reeds een Zoon, *Gerlak*, had verwekt. Deeze, in een zesendertigjaarigen ouderdom, bij *Tsſelmonde* gesneuveld zijnde, had zijnen Vader Erfgenaam gemaakt van het Graafſchap *Zutphen*, het welk alzo, door dit tweede Huwelijk, met *Gelderland* vereenigd werd. De Echt

van

van Graave *Otto* en *Adelheide* werd gezegend met drie Zoonen: *Geerard*, des Vaders opvolger in beide Graafſchappen; *Hendrik*, eerſte Graaf van *'s Heerenberg*; en *Albert*, Proost van *Utrecht*. Vrouw *Adelheide* ſtierf in het Jaar 1085. Sommige Historieſchrijvers hebben gedacht, of *Rotharis*, die op de lijst der Bisſchoppen van *Paterborn* gemeld ſtaat, en bij andere wederom *Baander*, Heer van *Buuren*, word genoemd, een Broeder van *Adelheide*, en wettige Zoon van *Wichard den III* zou geweest zijn; doch dit ſchijnt ons tegen alle bewijs aan te loopen.

Zie AQUILIUS, *Chronijk van Gelderland, met Aantekeningen van* SCHRIVERIUS. SLICHTENHORST, V. en VI. *Boek*. VELP, *Aantekening op denzelven*.

ADELHEIDE, *Adelaide*, of *Alix van Vlaanderen*, dogter van *Robbert den Fries* en van *Geertruy van Saxen*, trouwde, eerst met *Canut*, Koning van *Denemarken*, en daarna met *Rogier*, Hertog van *Calabrien*. In het eerſte Huwelijk werd zij Moeder van *Karel den Goeden*, Graave van *Vlaanderen*, die, in den Jaare 1227, te *Brugge*, gedood werd.

ADELHEIDE, eenige Dogter van *Otto den II*, Graave van *Gelder* en *Zutphen*, met eene plechtige Huwelijksviering te *Stavoren* getrouwd, aan *Willem den I*, Graave van *Holland* en *Zeeland*. Deeze Echt verzoende de *Gelderſche* en *Frieſche* Volkeren. Bij deeze gelegenheid werd eene tweede Verbintenis, tusſchen Graaf *Otto's* Zoon, *Hendrik*, en *Ada*, Zuster van *Willem den I* bepaald; dog *Hendrik* ſtierf voor de voltrekking; en *Ada* moest, weinig tijd daarna, de ongelukkige Vrouw van den Graave *van Loon* worden. De luister van Vrouwe *Adelheide* rees ten top, naa het afſterven van Gravinne *Ada*, aangezien zij, met haaren man, Graaf *Willem*, het Graaflijke beſtier van *Holland* in handen kreeg. Zij ſtierf omtrent het Jaar 1220, nalaatende verſcheiden kinderen, waaruit geſprooten zijn: *Floris*, *Otto*, *Willem*, *Ada* en *Richard*.

Zie SCHRIVERIUS, *Graven van Holland*. AQUILIUS. VOSSIUS en SLIGTENHORST.

ADELHEID, *Alijt*, *Alida*, Dogter van *Diderik*, Graave van

Kleeff,

Kleeff, getrouwd met *Dirk den VII*, Graaf van *Holland* en *Zeeland*. Deeze kloekmoedige Heldin (zegt men) wist Veldslagen te bestieren met het beste beleid, en uittevoeren met een gelukkig gevolg. Toen Graaf *Baldewijn van Vlaanderen*, (zie BALDEWIJN) met de *Drechter-Friesen*, onder 's Graaven Broeder behoorende, zamenspande, en twee Legers te velde bragt, om Graaf *Dirk* te overweldigen, was *Dirderik* in de grootste verlegenheid, en voorzag geene andere uitkomst, dan in het mannelijke hart en de wijsheid van Vrouwe *Adelheid*. Zij besloot, dat hij zijne krijgsmagt insgelijks in twee benden moest verdeelen; waarvan *Diderik* zelve het eene, tegen gemelden *Baldewijn*, zoude opleiden, en zij het andere tegen de *Friesen* aanvoeren. *Adelheid* kogt listig de *Friesen* om, trok op *Willem* aan, en leverde hem, in 't Jaar 1195, nabij *Alkmaar*, slag. Dit gevegt was heevig; de overwinning bleef lang onzeker, tot dat de omgekogte *Friesen*, uit de Dorpen *Nieuwdorp* en *Winkel*, hunnen Veldheer verraderlijk ontvlooden, tot de *Hollanders* overliepen, op hunne Landgenooten, van vooren en van agteren, indrongen, en die wederstaanden nedervelden. *Schriverius* verhaalt, in zijn Werk, *de Keurlijke Toetssteen*, dat 'er veelen sneuvelden; anderen bepaalen het getal op meer dan 4000. Doch ons dunkt, met den gemelden Schrijver, dat dit getal zeer onwaarschijnlijk is. De *Zeeuwsche Chronijk* van *Reigersberg* gedenkt ook van deeze overwinning, maar zwijgt de hoeveelheid der dooden.

Zij schroomde niets, wat de laster of kwaadaartigheid konde aan de hand geeven, om haare eergierigheid en staatzucht uit te voeren. Door deezen prikkel aangespoord, ondernam zij alles, en berokkende den Lande veel kwaads; ontziende zig zelfs niet, haare Dogter *Ada* tot een elendig slagtoffer te stellen. Zie ADA; DIRK DE VII; VAN LOON, WILLEM DE I.

ADELHEID, *Alijd*, *Alijt*, heeft het leeven ontvangen van *Magteld*, Dogter van *Hendrik*, Hertog van *Lotharingen* en *Braband*, bij haaren Echtgenoot Graaf *Floris den IV*. *Jan van Avennes* trouwde met *Adelheid*, om eenen steun te hebben tegen de onrechtvaardigheid zijner moeder, die op de kinderen van haaren tweeden man, *Dampier*, het Erfrecht tragte over te brengen. Hier in stelde hij groote verwachting, alzo Vrouw *Adelheid*

heid de naaste bloedverwante was van den Roomsch' Koning *Willem.* Naa dat Graaf *Floris*, in 1258, aan eene wonde, in het Tournoijspel bekomen, te *Antwerpen* overleeden was, werd zij Voogdesse over haaren minderjaarigen Neef, Graaf *Floris den V.* De *Zeeuwen* erkenden haar in deeze waardigheid; doch de Staaten van *Holland*, geene Vrouwelijke Heerschappij duldende, zetteden zig hier tegen, en verleenden dit bewind aan Graaf *Otto van Gelder*, afkomstig uit den Doorluchtigen Huize van *Nassau.* Dit gaf aanleiding tot de verregaande twisten, en die verwoestende opvattingen der *Kennemers*, „ *om alle de Edelen* „ *te moeten uitroeien*". 'Er ontstond een bloedige strijd tusschen beide partijen, in *Zuidbeveland;* doch het lot der Wapenen was voor *Adelheid* even ongelukkig, als haar laatste leeftijd. Want, naa dat de Jonge Graaf *Floris*, met de *Vlamingen*, in een Verbond gekomen, en Graaf *Otto*, onder toestemming der Staaten, van zijne Voogdije was ontslagen, werd deeze Vrouwe wel eerst begunstigd met de Regeeringszorg, doch eindelijk, met smaad, uit het bewind gezet, en verpligt, in den Jaare 1275, *Holland* te ontruimen. Wij moeten, met andere, bekennen, dat ons de tijd van haar sterven even onzeker voorkomt, als de oorzaak, waar door Graaf *Floris* tot zulk een onbezonnen drift is aangezet geweest.

Zie ALTING. WAGENAAR. *Brief van Hertog Philips*, *van* 31 *Louwmaand* 1340. J. ROSE, *Memorieboek*, fol. 81. VOSSIUS, *Jaarboeken.*

ADELHEID, of *Aleid*, *Alijt*, bijgenaamd *van Poelgeest*, naar den vermaarden stam der *Hollandsche Edelen*, waaruit zij gesprooten was. Zij wordt beschreeven als ongemeen schoon, doch niet minder dartel, wulpsch en ligtvaardig geweest te zijn; en daarenboven zeer hoogmoedig, naa dat Hertog *Albrecht van Beijeren* haar tot Bijzit genomen had.

Aleid toonde, in allen deele, de slegtste partij, dat is de *Kabeljaauwsche* toegedaan te zijn, en hitste dus *Albert* tegen de *Hoekschen* op; het verderflijk vuur van oneenigheid, 't welk nu smeulende was, werd hier door, van nieuws, in ligte vlamme ontstoken. Het gedrag van *Albert* ten opzigte van *Aleid* mishaagde zijnen Zoon *Willem* niet weinig; met verontwaardiging zag hij,

hoe veel de vleijerijen van eene trotsche ontuchtige Vrouwe op het hart zijns Vaders vermochten. Het verdroot hem, eene Hoere meer te moeten ontzien, dan eene eigen Moeder. Niet min ergerde dit gedrag de *Hoeksgezinden*, wier zijde hij voorheen gehouden hadt, als zijnde door hen bevorderd tot *Ruwaard* over *Holland* en *Zeeland*, geduurende de Krankzinnigheid van deszelfs Broeder, doch die nu door hem verdrukt werden. Zij konden niet dulden, dat hij, door eene Bijzit, zig zodanig liet bestieren, dat zij, in plaats van den Graaf en 's Lands Staaten, eene Hoere moesten eerbiedigen en gehoorzaamen; dat, zonder haar, geene ampten begeeven, geen gehoor, noch recht kon verkregen worden; dat zij uit hunne bedieningen schopte, allen, die haar niet aanbaden. De Edelen van deezen aanhang, bemerkende den afkeer, welke tegen haar, bij *Willem*, 's Graven Zoon, plaats had, vermeenden hem geen ondienst te doen, door haar uit den weg te ruimen. Eenigen hunner zaamgespannen zijnde, drongen bij nacht in 's Graven hof, vielen met ontbloot geweer in 't vertrek van *Adelheid*, en brachten haar, met veele wonden, om 't leeven, in het jaar 1392.

Zo verliefd Graaf *Albrecht* was op *Aleid*, zo vertoornd was hij hier over op de moorders; doch wist de drift zijner gramschap beter te verbergen, dan die van zijne Liefde. De bestookers, die veelen in getal en groot in aanzien waren, naar hunne Kasteelen geweken zijnde, werd de Graaf, door de *Kabeljaauwsche* partij, tot wraak aangespoord, en inzonderheid, door Heer *Jan van Arckel*, die, met *Egmond*, het hoofd van den aanhang was. De *Hoekschen* werden dan voor 't Hof gedaagd, doch weigerden te verschijnen voor eenen Vorst, die tegen hun van gramschap blaakte. Hierop werden zij gebannen, en hunne goederen verbeurd verklaard: de voornaamsten, die dit ondergingen, waren *Philips*, *Burggraaf van Leiden*; *Dirk van Asperen*, met zijnen Zoon; de twee Gebroeders Ambachtsheeren *van der Lek*; *Hendrik van Montfoort*; *Jan van Heemstede*; *Jan van Vliet*; *Philips van Polanen*; *Duivenvoorden*, enz. Zeer ernstig smeekte *Willem van Oostervant* zijnen Vader voor hun; doch verneemende, dat hij zelve verdacht gehouden werd, als deelhebber, of ten minste als toestemmer van den begaanen moord, nam hij, nevens anderen, de vlugt, uit '*s Gravenhage*, naar 't Kasteel

teel *Altena*, bij *Woudrichem*. De Oude *Hollandsche Chronijk* zegt, dat *Willem*, op zijne bede, door zijnen Vader, niet verhoord wordende, toornig werd, in arrenmoede van hem scheidde, en zig naar *Outena* begaf.

Daar zijn 'er (zegt VOSSIUS) die meenen, dat de *Hoekschen*, over dezen Handel van 't vermoorden van *Aleid van Poelgeest*, met *Oostervant* hadden geraadpleegd, en dat zij, zonder zig op hem te durven verlaten, dit groote werk niet zouden hebben kunnen onderneemen; dat hij, schoon 't niet goed keurende, het echter niet afkeurde, maar alles bij zig hield, als twijffelende aan de onzekerheid van den uitslag, dien hij zig niet wilde geweten hebben; doch, voegt hij 'er bij, daar alle Schrijvers zwijgen, kan ik niets met zekerheid zeggen.

't Slot *Altena*, welk, met den grondeigendom deezer Heerlijkheid, in 't jaar 1332, door den Graaf van *Kleef*, aan *Willem den III* verkogt werd, was nu, zedert eenigen tijd, door *Albrecht*, aan zijnen Zoon opgedraagen. Een algemeenen Heirvaart beschreven hebbende, begaf hij zig in eigen persoon met het Leger te scheep naar *Gornichem*, van daar voort op *Woudrichem*, en sloeg zig terstond voor 't gemelde Slot neder, bestormde het, met grof geschut (dat toen reeds gemeener geworden was) zo heevig, dat de belegerden, binnen weinig tijds, het bij verdrag moesten opgeeven, behoudende niet meer dan lijf en goed. Het Slot werd, op twee groote toorens na, tot den grond toe geslegt. Inmiddels was *Koenraad Kuser*, Vader van *Willem Kuser*, (die, vermids hij, als Hofmeester van Hertog *Albrecht*, *Adelheid* tegen haare bespringers had willen beschermen, mede om hals geraakt was) op bevel van den Graaf, met eenig krijgsvolk opgetrokken, om de Landerijen te verwoesten, werpende eenige Sloten, als het Huis *Hodenpijl*, *Duivenvoorden*, *Sandhorst*, *Heemstede*, *Paddenpoel*, *Warmond* en meer ander ter neder.

Geduurende deeze gebeurtenis, had *Willem van Oostervant*, op de aannadering zijns Vaders, zig van *Altena* naar 's *Hertogenbosch* begeven; doch zig daar ook niet veilig achtende, week hij, met eenigen zijner vrienden, naar *Frankrijk*. Bisschop *Jan van Luik*, jongste Zoon van Hertog *Albrecht*, kwam uit zijn Bisdom, en bezwoer zijnen Vader, dat hij tog zijnen Oudsten

Zoon *Willem*, als ook de *Hoekſche* Edelen, in genade wilde aanneemen. De Staaten van *Henegouwen* voegden zig daar bij, benevens de afgezondenen der *Hollandſche* en *Zeeuwſche* ſteden; doch zij konden niets anders verwerven, dan dat de bezettelingen van 't Slot *Altena*, behoudens lijf en goed, den vrijen uittogt naar 's *Hertogenbosch* hadden. Zie verder ALBRECHT VAN BEIJEREN, en WILLEM *Grave* VAN OOSTERVAND.

Wij meenen hier bij te moeten voegen, dat de Historien in 't algemeen bevestigen, dat zo wel het leven als de dood van deeze *Aleid van Poelgeest*, veele rampen en verwoestingen veroorzaakt heeft. Wij zullen haar geſlacht, op 't *Art.* POELGEEST, nader beſchrijven, en merken hier aan, den misſlag, door *Suffridus Petri* begaan, met te zeggen, dat Heer *Jan van Arckel*, die, zedert het jaar 1389, het ampt van Stadhouder over *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* bekleed had, middelaar zou geweest zijn, tusſchen Hertog *Albrecht* en zijnen Zoon; daar hij, in tegendeel, met den gemelden *Koenraat Kuſer*, den Graaf op 't hevigst, tegen zijnen Zoon, aanhitſte: als mede, dat de rampzalige, ontuchtige *Adelheid* de Dogter was van Heere *Jan van Poelgeest*, jonger Zoon van *Dirk van Poelgeest*, en van *Clementia van Nieveld*.

ADELUS, de oudſte Zoon van *Friſo*; zie hier voor 't Art. ADEL.

ADEMA, (*Lollius*) was eerst Rector te *Dordrecht*, doch werd, bij 't oprichten der Academie te *Franeker*, aldaar beroepen als Hoogleeraar in de Philoſophie. Uit deszelfs naageſlacht leeft nog *Lollius Adema*, Secretaris van de Grietenij *Wijnbritzeradeel*, nabij de ſtad *Sneek*, in Friesland, wiens Vader geweest is geliefd Leeraar der Nederduitſche Gereformeerde Gemeente te *Oude Schoot*, in gemelde Provintie.

ADEWERT, *Anwert*, *Andewert*, heden *Aduart*, en bij verkortinge *Auwert*, een der vermaardſte dorpen, ten westen van *Groningen*, onder het Westerkwartier in de Ommelanden. Bij dit zeer volkrijk dorp is geleegen het Adelijk en aanzienlijk Slot, de Heerlijkheid *Aduard* genoemd, eertijds een zeer voortreffelijke

ke Abtdij van de *Cistercienser Orde*, waar langs een stroom, welke uit de Drentsche Veenen ontstaat, afloopt, in het Riviertje de *Hunze* vloeit, en bij de gewezen Schans *Aduarder-Zijl* uitwatert. Zie hier van zeer veele bijzonderheden, op 't *Art*. ADUWERT.

ADGILLUS, de eerste Christen Koning, doch de vijfde op den rang der Regeerderen van Friesland; aangesteld, in den jaare 631, door *Clotarius*, Koning der Franken, die, bij overwinning, dat Gewest in bezit had. Hij was, van zijne vroegste jeugd af, zagtzinnig en vredelievend van aart, oeffenende zijne ontvangene heerschappije, zo lang hij minderjaarig was, onder toezicht van vier voogden. Door hem werd de Christelijke Godsdienst, met behulp der Franken, in *Friesland* meer en meer gevestigd. Om van de nabuurige Volkeren eene betere kennis te krijgen, zond hij zijnen Zoon naar *Denemarken*. Hij was de eerste, die op de gedachte viel, om, in deeze laage landstreeken, door *Dijken*, zig tegen de Zee te beveiligen, en hooge *Terpen* aan te leggen, van welke men hedendaags nog veelen in Friesland vindt: eene uitvinding, op dien tijd, voor deeze Volken, van oneindig meer belang, dan de last der Cijnsbaarheid van *Zes Honderd Ossen*, die zij, met de *Neder-Sasfen*, jaarlijks, aan de Franken moesten opbrengen, aangezien te vooren de woedende Zee, door de onverhinderde vloeden, veele beesten wegsleepte, en haare onbegrensde magt, door het verwijden der zeegaten, hand over hand toenam.

De binnenlandsche beroerten onder de Franken, naa den dood van *Clotarius*, verschaften ADGILLUS eene vreedzaame regeering; hij liet de *Engelsche* Predikers onbelemmerd de Euangelieleer verkondigen, en stierf, bij die gevoelens, in het laatste der VII. Eeuwe.

Veel zekerder is zijn karakter uit zijn gedrag op te maaken, dan uit eenige handschriften het bewijs van zijn Vaderlijk geslacht te ontwikkelen. Wij vinden de meeste waarschijnlijkheid in het gevoelen van *Emmius*, die meldt, dat *Ridzert*, Koning der *Friesen*, omtrent de geboorte van *Adgillus*, met der *Franken* Koningen *Clotarius* en *Dagobert* oorlog zoude hebben gevoerd; hij acht, uit veele omstandigheden, dat deeze *Ridzert* Vader van *Ad-*

gillus is geweest, en niet zekere *Beroald*, (gelijk andere gelooven) die nimmer als Koning van *Friesland*, maar wel in het gebied over de Saxen vermeld staat, en gestorven is zonder eenigen opvolger dan *Sighardus*. Ziet ADELBOLD, WINKEL en DIDERIK.

WINSEMIUS, *bl.* 56. EMMIUS. SCHOTAN. *Fries. Hist. bl.* 55. *Oudh. van Kennemerl.* bl. 36. *Amstel. Eer en Opk.* bladz. 34—60.

ADGILLUS DE II, ook wel *Adagild* en *Aldegid* of *Gildus* genaamd, volgde zijnen Vader *Raboud* op, in 't jaar 710. Hij had een opzettelijken haat opgevat tegen den Christelijken Godsdienst, waar van het zaad, door de eerste geloofsverkondigers, onder *Adgillus den I*, gestrooid was; en woedde tegen hetzelve zodanig, dat 'er naauwlijks eenige overblijfzels bleeven. Zijn Bastaardbroeder *Horno*, of *Hornus*, kweekte het weder aan; doch de landzaten bleven Heidensch en hardnekkig; de oorzaaken hiervan worden toegeschreven aan zijne onachtzaamheid, traagheid of vreesachtigen aart, voor de hardhoofdigheid der Friesen. *Willebrord*, die, ter voortplantinge van 't Christendom, alle mooglijke middelen aanwendde, bediende zig van het waereldlijk gezag van *Karel Martel*, om hun te beoorlogen; doch de *Friesen*, om *Adgillus* smaad aan te doen, kozen den Heidenschen *Popta*, door anderen *Rethod* genaamd, Zoon van *Gerlach*, die Veldoverste geweest was, onder *Raboud*, tot hunnen Bevelhebber. Zij zeiden, dat *Karel Martel* niet zo zeer kwam, om den Christelijken Godsdienst in te voeren, als wel om over hun te heerschen, en hunne vrijheden te vernietigen. Maar *Karel*, die gewoon was, alomme, als met een hamer, op zijne vijanden te slaan, en daar door den naam van *Martel* bekomen had, sloeg hun zo geweldig, dat zij gedwongen werden, hunne Afgodische Bosschen en Tempels uitteroeijen, en den Christen Godsdienst weder aanteneemen, schoon het meest in uiterlijken schijn en door dwang geschiedde, naardien zij onder de Franken moesten buigen. Op die voorwaarden behield *Adgillus*, en na hem *Gondebald*, en de jonge *Raboud*, de regeering; hoewel anderen beweeren, dat zij die alleen als Stadhouders, in den naam der Frankische Koningen, bezaten. De *Friesen* beweeren het tegendeel, door de *Munt*, die *Adgillus de II* heeft doen slaan, in 't jaar 733, met dit omschrift: ADGILLUS

LUS SECUNDUS FRISIORUM REX, als toonende dat aan de *Friesche* Koningen de Oppermachtigheid van het Koninklijke gebied, door *Karel Martel*, niet ontnomen was. Doch de Fransche Koninglijke Historie-schrijver *Mezeraij* zegt, dat de Friezen, in het jaar 734, geslagen zijn; zijne woorden zijn deze: „ Met eene gelijke „ gezwindheid verwon hij de Friezen, doodde hunnen Hartog „ *Poppo*, die op *Raboud* gevolgd was, in eenen grooten slag, „ bracht vervolgens Oostergoo en Westergoo onder het juk, smeet „ alle hunne Tempelen, heilige Bosschen, en Afgoden ter neer, „ en bedekte het geheele land met asch en bloed." Dit verwekt eenige tegenspraak tegen het bewijs der munt, welke een jaar ouder is.

ADGILLUS stierf in 739, of, volgens *Schotanus*, 737, nalatende twee Zoonen, *Gondebald* en *Raboud*, en twee Dogters, *Conovella* en *Sandacilla*, waar van de Eerste ten huwelijk is gegeeven aan *Adelbricus*, een Ridder van zeer Edelen Stamme, (Zie *Adelbricus* Adelen.) Het oude Hollandsche Chronijkje verhaalt, dat *Adgillus de II* naliet *Gondebald* en *Raboud*; dat hij de eerste Koning van Friesland was, en met den dapperen *Roeland*, voor 't Christen geloof strijdende, verslagen werd in *Roncevalle*, in 't jaar 770; en dat, van dien tijd af, Frankrijk het Koningrijk Friesland behield: *Raboud*, tweede Zoon van *Agillus*, was (zegt hij) Heer van *Neder-Friesland*, nu *Egmond*; doch dat deeze niet zo magtig als zijne Voorouders was, vermids Friesland onder de magt van *Frankrijk* gebracht was. Of deeze *Adgillus* de stichter van *Alkmaar* geweest is, zal ter behoorlijke plaatze gemeld en onderzocht worden. In de meeste Oude Kronijken heerscht eene dwaaling; zij spreeken slechts van éénen Koning over geheel Friesland; daar echter de oude Schrijver *Fredegardus Scholasticus* zegt, dat, in 't jaar 717, de Koningen van Friesland *Pepijn* de hand boden, om de oproerige *Saxen* te bedwingen, die hunne beloften, drie jaaren te vooren, aan *Carloman* gedaan, verbroken hadden. Deeze onachtzaamheid der Schrijveren heeft veele verwarringen in de geschiedenissen veroorzaakt.

Onder de Schrijvers is ook verschil over den opvolger van *Raboud*; sommigen stellen *Poppo*, maar de meesten *Adgillus*. Beter meenen wij deezen *Poppo*, onder wiens bestier de Euangelie-Predikers volkomen vrijheid kregen, hunne amptsbedieningen waar-

teneemen, als zijnen Veldheer aantemerken: zonder te beslissen, of zij als Souverainen of onafhankelijk, dan als Leenmannen van de Franken geregeerd hebben. Nogthans stemmen wij gaarne toe, dat het recht van muntslag altoos geen bewijs van oppermacht is, schoon *Winsemius* daar uit de onafhankelijkheid zoekt te beweeren. Dit zij genoeg, dat het vast gaat, dat niet *Poppo*, maar *Adgillus de II*, en na hem *Gondebald*, over de *Friesen* geheerscht heeft, en dat hij, volgens het gezegde van *Schotanus*, Ao. 737. overleeden is.

ADINGEN, (*Heer Jan van*) werd door *Albert van Beijeren*, toen Ruwaard, en naderhand Graaf van Holland, in 't jaar 1366, te *Kenoy* in *Henegouwen* onthoofd, zo als hij gevangen en naauwlijks verhoord was; om reden dat hij verdacht was van verstandhouding met de vrienden en aanhangers van den krankzinnigen Graaf *Willem*; of, gelijk anderen zeggen, omdat hij nieuwigheden, ten voordeele van de *Vlamingers*, in het hoofd had, verandering in den Staat zocht te wege te brengen, en, ten dien einde, wapenen en andere gereedschappen te zamen bragt, om poorten, steden en sloten te breeken. Zes, of, gelijk andere zeggen, zeven broeders van den Heere van *Adingen* (of *Adichem*), als ook van *Lodewijk van Male*, Graaf van *Vlaanderen* (dus genoemd, naar een Kasteel, digt bij *Brugge*, waarop de eerste *Lodewijk van Male* gebooren was, die Graaf van Vlaanderen, en Neef der *Adingers* was, als gebooren zijnde uit *Jole*; de dogter van *Robbert van Bethune*, weleer Graaf van Vlaanderen), maakten zig gereed, om den dood van hunnen broeder te wreeken; men noemde de uitvoering van dat vonnis *een Doodslag*. Zij bezetteden de wegen van *Henegouwen*; de kooplieden werden beroofd, huizen en hofsteden verbrand en verwoest. *Albert*, welken zij met nog meer feitelijkheden dreigden, matte hen met kleine schermutzelingen af, en bracht hen zo verre, dat zij niets meer durfden of konden bestaan, alzo zij, binnen kort, in 't slot *Adingen*, bezet en rondsomme besloten werden. Op het gerucht hier van, vloog de Graaf van *Vlaanderen* hun te hulpe, niet verbolgen van gramschap, maar met een bedaard gemoed; hier door bewoog hij den *Ruward*, de belegering op te breeken, en de Broeders in genade te ontvangen. Deeze verzocht hij, dat aan

Al-

Albert de misdaad van den dood van hunnen Broeder zou vergeven worden, mits hij, voor de rust van deszelfs ziele, zoude oprichten, een broederschap van 13 Kanunniken, in 's *Gravenhage*. Anderen voegen hier nog bij, dat hij dien dood, met een groote somme gelds, geboet heeft. Aan het gemelde Kapittel, heeft *Albrecht*, in 't jaar 1372, verscheiden goederen en voorrechten geschonken, en, volgens eenige aantekeningen, Paus *Gregorius de* XI die stichting naderhand goedgekeurd. Doch in 't jaar 1591, heeft *Philips de* II, Koning van *Spanje*, als Graaf van *Holland*, de verkiezing van den Deken, als den dertienden persoon, zig zelven aangematigd; geevende hem eene dubbele Prebende; dat is, van alles zo veel, als twee Kanunniken genooten. Onder de Dekens van dit Kapittel hebben verscheiden voornaame mannen uitgemunt, als *Nicolaas Ruisch*, van *Amsteldam*, *Bernard*, *Bucho ab Ayta*, *Willem Dammaszoon*, *Lindanus*, *Martinus Duncanus*, *Sasbolt Vosmeer* en meer andere,

Zie verder over ADINGEN, MEIJERUS, *Chronijk van Vlaanderen*, op 't Jaar 1366. *Groote Nederlandsche Chronijk*. SCHRIVERIUS *Chronijk*, bl. 377. ALKEMADE, *Munte der Graven*, in fol. bladz. 91. VOSSIUS, *Nederl. Jaarboeken*, bl. 431. *Oudheden van Delfland en 's Gravenhage*, bl. 351. enz. enz.

ADMINIUS, die gehouden wordt voor den Zoon van *Cinobellinus*, der *Britten* Koning, zou, volgens de oudste aantekeningen der Geschiedenisfen van ons Vaderland, in het veertigste Jaar der tegenwoordige Tijdrekeninge, door zijnen Vader, uit het rijk gejaagd, met een klein gevolg, bij den Keizer *Kaligula*, op het eiland der *Batavieren*, overgekomen zijn; men wil, zegt *Wagenaar*, dat *Kaligula*, aan deezen *Adminius* en zijn gezelschap, het Hof van *Agrippina*, bij *Katwijk*, aan de uitwatering van den *Rhijn* gebouwd, tot een verblijf zoude hebben afgestaan, en dat het daarna het *Huis der Britten* was genoemd. Hij bevestigt dit met het onder de overblijfzels van dat Huis, gevonden geldstuk, waarop de vier eerste letteren van *Cinobellinus*, en van de Stad *Camuoldinum*, nu *Walden* geheeten, stonden. Dan wij vinden hier geene de minste zekerheid in, en gelooven dat de Historieschrijver *Wagenaar*, op het voetspoor van zijnen leids-

man *van Loon*, zig hier in vergist, wanneer hij dit als geloofwaardig doet voorkoomen. — *Grotius*, in zijne *Oudheid der Bataviſche Republijk*, leert ons, hoe ook *Junius* en *Scriverius* te onrecht hebben geſteld, dat het *Huis te Britten*, naa die inneeming, zijnen naam zoude hebben gekreegen. Het is waar, dat 'er penningen gevonden zijn, met een omſchrift, *Brittania* en *Britania Victoria*; waaruit onervaarenen gedacht hebben, dat dit *Huis*, door hunne overwinning, den naam van *Britten* heeft gekreegen; nogthans vinden wij hier voor even weinig bewijs, als de Heer *Wagenaar* voor den beſchreevenen penning van *Cinobellinus*.

Zie WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, I. Deel. DE GROOT, *Oudh. der Batav. Repub.* GOOS, bl. 136, 137.

ADMIRAAL, Opperhoofd der Vloot of der Vlooten, een aanzienlijk en gewichtig ampt, reeds bekend onder de Nederlandſche Vorſten, ſchoon die niet gewoon waren, eene geregelde Zeemagt te onderhouden, omtrent het einde der Vijftiende Eeuwe. Keizer *Maximiliaan* beſloot, op den 8 Januarij, 1487, zijnen Admiraal te magtigen, om eenen *Luitenant-Admiraal*, en eenige Raden, ter beſteſlinge van allerlei Zeezaaken, aan te ſtellen. Vijftig jaren later gaf Keizer *Karel de V*, aan zijnen Admiraal, dezelfde magt; en 't ſchijnt dat deeze, nevens zijne bijgevoegde Raden, de Zeezaaken behandelden. Allen, die geene Vreemdelingen in 's Lands geſchiedenisſen zijn, weeten, hoe, in den aanvang der Beroerten met *Spanje*, op naam van Prins *Willem den Eerſten*, als *Admiraal* van *Holland* en *Zeeland*, beſtellingen ter Zee werden uitgegeeven; waar van men gemeld vind, op 't Jaar 1569, hoe de Heer *Dolhain*, om zijn ſlegt gedrag, als *Admiraal* werd afgezet, en de Heer *Lumbers*, in deszelfs plaats, aangeſteld. (Zie DOLHAIN en LUMBERS) Naderhand is dit Ampt over 's Lands Zeemagt bekleed door den Prins *van Oranje*, onder den Tijtel van *Admiraal Generaal*; hij had het recht om voor te zitten in alle Kollegien, en bevelen naar de Vloot aftezenden. Doch ſchoon de Prinſen *van Oranje* dien rang en tijtel bezaten, hebben zij, echter, in perſoon nimmer eenigen Zeetogt gedaan, dan alleen *Willem de Derde*, die, in 't Jaar 1688, met 's Lands Vloot, naar *Engeland* vertrok. De meeſte en voornaamſte togten zijn ge-

gedaan, onder 't beleid van *Luitenants-Admiraalen-Generaals*, *Luitenants-Admiraalen* en *Vice-Admiraalen*. Koning *Willem de Derde* was, ten aanzien van dit Ampt, in 't Jaar 1670, zeer bepaald, en wel zodanig, dat hij niet zoude mogen aanvaarden het Ampt van *Stadhouder* van *ééne*, veel min van *alle* de *Provintien*, en dat hij, in 't aanstellen van Kapiteinen, niet zoude mogen gaan buiten de aan hem ter hand gestelde *Nominatien*. Maar, met de vernietiging van het vermaarde *Eeuwig Edict*, in 't jaar 1672, werd gemelde Zijne Hoogheid, *Willem de Derde*, in alle de waardigheden der voorige Stadhouders hersteld, alle gemaakte bepaalingen vernietigd, en dit hooge Ampt, 't welk altoos aan de Stadhouderlijke waardigheid is verknocht geweest, in den ruimsten zin aan dien Vorst opgedraagen. Dit Ampt, door de Stadhouderlooze Regeering open zijnde, werd, terstond met de aanstelling van Zijne *Doorluchtige Hoogheid*, *den Heere Prinse* WILLEM DEN VIERDEN, Ao. 1747, weder vervuld; en deeze Vorst, alle zijne hooge Waardigheden, door den dood, ontruimd hebbende, liet dezelve over aan deszelfs Zoon, Prinse WILLEM DEN VYFDEN, die thans als ADMIRAAL GENERAAL het gebied heeft over *'s Lands Vlooten*, zijnde tevens *President* en voorzittende Raad, in alle de Kollegien en Rechtbanken der Admiraliteiten, waarin hij bevoegd is, om in Persoon, of door deszelfs Representanten, de stemmen te doen opneemen, en zelve stem te voeren, uitgenomen in geval van verschil over gemaakten Buit of opgebrachte Goederen, waarvan aan Hem de tiende Penning toekomt.

De Stadhouder als ADMIRAAL GENERAAL op de Vloot zijnde, heeft niet alleen het *Praadvijs*, maar nog daar en boven een *Concludeerende* stem, nevens de Gedeputeerden van den Staat; wordende, in tijden van Oorlog, alle vonnissen van opgebrachte Goederen op deszelfs naam uitgebragt.

ADMIRALITEIT. De Nederlandsche Vorsten uit het Huis van *Oostenrijk* hadden wel eenen *Admiraal*, doch geene geregelde Zeemagt, en dus ook geene *Admiraliteit*. *Maximiliaan* gaf zijnen Admiraal magt, om eenen *Luitenant-Admiraal* en eenige *Zee-Raaden* aan te stellen. Doch men vindt geene zekere blijken, of hij van die magt gebruik gemaakt, en zodanig *Kollegie* heeft

heeft opgerigt. De nadere Ordonnantie, door Keizer *Karel den Vyfden*, op de *Zeevaart*, meer dan vijftig Jaaren laater gemaakt, doet eerder denken, dat 'er, tot dien tijd toe, nog geen bijzonder *Kollegie* geweest is. Nadat Prins *Willem* uit *Duitschland* te rug gekeerd was, heeft hij, met den bijzonderen Raad, die hem, in 't Jaar 1573, toegevoegd was, en uit *Negen* Raadsheeren en *Twee* Secretarisſen beſtond, over de Zeevaart geraadpleegd. Ook was die Prins zedert aan het hoofd eener Vergaderinge van Gekommiteerde *Raaden ter Admiraliteit*, die geene vaste verblijfplaats had, maar doorgaans te *Delft*, aan 's Vorſten Hof, bijéen kwam. In *Zeeland*, daar dezelve voor den Gouverneur en de Raaden van des Prinſen *Luitenant-Admiraal* gebracht werden, begon men, in October van het Jaar 1572, het eerst *Licenten* of Losgelden van de *Uitgaande* en *Inkoomende* Goederen te heffen, 't welk, in de Maand April van 't volgende Jaar, in *Holland* werd nagevolgd; in dat Jaar bragten zij op *acht honderd en vijftig duizend Guldens*; terwijl de *Gelei- en Verlofgelden*, door alle de Vereenigde Nederlanden, naa de *Gendſche Bevreediging*, ſlegts ruim één millioen in 't Jaar bedroegen. Merkelijk meer was 'er ingekoomen aan een Komptoir, door den Prins, met geheim verlof des Konings van *Franrijk*, in 't Jaar 1576, te *Calais* opgericht. Zijne Bedienden aldaar gedroegen zig als bijzondere Kooplieden, en gaven Brieven van verzekeringe, tegen de *Hollandſche* en *Zeeuwſche Vrijbuiters*, aan alle Scheepen, die door het *Kanaal* voeren. Voor den Prijs dier verzekeringe, trokken zij, van de *Spaanſche Nederlanders*, van de *Spanjaards* en *Italiaanen*, tien; van de *Portugeezen* agt, en van de *Franſchen* vijf ten honderd. Doch zedert de oprichting van dit Komptoir, kregen de Kaapers zo weinig Schepen in handen, dat zij, te zeer op Buit verlekkerd, eerlang geen acht meer gaven op deze Vrijgelei-Brieven; waar door de gelegenheid dan ook verliep, en dit middel, om Geld te bekomen, teffens te niet raakte. In 't Jaar 1608, toen de *Admiraliteit* op den tegenwoordigen voet in ſtand gebracht was, werden derzelver Inkomſten Jaarlijks op 17 a 18 Tonnen Gouds begroot.

Kort na het ſmartelijk en treffend overlijden van den *Prinſe van Oranje*, ſtelden de Staaten van *Holland*, in 't Jaar 1585, eene nieuwe Inſtructie op, voor hunne *Gekommiteerde Raaden ter Ad-*

Admiraliteit, die toen, 't zij in den *Haag* of te *Rotterdam*, bijeen kwamen, en uit de afgezondenen der zes groote *Hollandsche* Steden bestonden. De *Admiraal* had daar in de eerste plaats, vervullende de openstaande, met voorkennis van de Staaten. In 't Jaar daar aan, stelde de nieuwe Landvoogd LEICESTER eenige nieuwe *Kollegien ter Admiraliteit* aan, voornamelijk in *Noordholland*, dat veel ongenoegen veroorzaakte: omdat de *Admiraliteiten* Provintiale *Kollegien* waren, volgens 't bijzonder goevinden der Staaten van ieder Provintie; en de Staaten de inkomende en uitgaande Rechten verhoogden of verlaagden, zonder daar op een eenparigen voet te houden. De Landvoogd, hoe zeer de Staaten begeerden, dit tot eenigheid te brengen, was onverzettelijk; doch de ongelegenheeden, die hier door daaglijks opkwamen, deeden de *Algemeene Staaten* besluiten, om alle de Kollegien van hun afhangelijk te maken; waarop dan, 1589, het *Opper-Admiraliteits-Kollegie*, bestaande uit Graaf *Maurits*, als *Admiraal-Generaal*, en zes *Raaden*, als twee uit *Holland* en *Westfriesland*, twee uit *Zeeland*, en twee uit *Friesland*, vernietigd werd. Bij voorraad stelde men toen, alleen voor den tijd van een Jaar, vijf nieuwe *Kollegien* aan, die tot nog toe in weezen gebleven zijn; als drie in *Holland*, één in *Zeeland*, en één in *Friesland*. Het Kollegie van de *Maas*, dat, uit hoofde van de Oudheid, den Voorrang en Vlag boven de andere heeft, bestaat uit den *President* den Heere *Prinse van Oranje*, als *Admiraal-Generaal*, en uit *twaalf Gecommiteerde Raaden:* als twee wegens *Gelderland*, één wegens de *Ridderschap van Holland*, één van *Dordrecht*, één van *Delft*, één van *Rotterdam*, één van *Gorinchem*, één van *Schiedam* en *Brielle*, één van *Utrecht*, één van *Friesland*, en één wegens *Overijssel*. Deeze Raaden hebben in dit, noch in de andere Kollegien, geen bepaald getal van zittings Jaaren, hoewel, bij eenige, van drie tot drie Jaaren, schoon die van de *Ridderschap*, en ook van *Zeeland*, een meerder tijd van Jaaren zitten. Het *Edel Mogende Kollegie te Amstel-dam*, bestaande mede uit een gelijk getal van Leden, is het magtigste, door middel van de uitgebreidheid van den Handel en Scheepvaart dier Stad; beloopende de inkomende en uitgaande Regten, jaarlijks, meer dan in de vier andere Kollegien te zamen. Ook legt men dit Kollegie bijna een derde der buitegewoone onderstandgelden

den toe; gelijk, onder anderen, in 't Jaar 1701, geschiedde, wanneer de bijzondere Provintien, aan dat van *Amsteldam*, tot de uitrusting eener Vloot, onder de Admiraalen *Allemonde* en *Callenberg*, 956000 Guldens moesten opbrengen. *Holland* betaalde hiertoe terstond 325000 Guldens, en *Utrecht* 10552 Guldens; doch van *Gelderland*, *Groningen* en *Overijssel*, was een geruimen tijd, na dat de Consenten gedragen waren, nog niets ingekomen; zo dat het Kollegie zig genoodzaakt vond, hunne Hoog Mogende, bij een Brief van den 22 Augustus van dat Jaar, te verzoeken, dat zij die Provintien, tot het opbrengen der ingewilligde onderstandgelden, geliefden aantemaanen. Het Kollegie van 't *Noorderkwartier* verklaarde, in eenen Brief van den 10 Februarij 1702, dat de bijzondere Provintien nog niets ingebragt hadden tót eene buitengewone uitrusting ter Zee, die met Maart gereed moêst zijn. Daarentegen draagt dit Kollegie ook, naar vereisch, wederom meer in de lasten, tot die buitengewoone Uitrustingen; ja, zelfs in tijd van Vreede, onderhoud het meer Schepen, dan de andere gezamentlijk. De Admiraliteit van *Zeeland* heeft negen leden, buiten den President, zijnde Zijne Hoogheid, de Heer *Prins Willem de Vijfde*, met wien het Kollegie van het *Noorderkwartier* uit twaalf, en dat van *Friesland* uit elf Leden bestaat.

Deeze Kollegien is het opzicht en de beveiliging van de Zee, van de Havens en Stroomen aanbevoolen, waar onder de Koophandel mede begrepen is. Tot goedmaking van de Kosten, dienen voornamelijk de Inkomende en Uitgaande Regten, op Schepen, Goederen, enz. welke Inkomsten, in tijden van Oorlog, of in buitengewone uitrustingen, veeltijds verhoogd worden. Dit zal te minder vreemd voorkōmen, als men, volgens de onderstaande Concept-Rekening, in aanmerking neemt, de zwaare kosten, die, op het uitrusten eener Vloot van dertig Schepen van Rang, met hun toebehooren, gewoonlijk dus bepaald worden.

Schepen.	Stukken Kanon.	Koppen.
1	60	550.
6	72 ieder 400 Koppen	2400.
	waar onder begrepen twee Vlaggen	100.
7	94 . . . 325	2275.

Sche-

Schepen.	Stukken Kanon.		Koppen.
17	54	270	4590.
2	24	120	240.
6		60	360.

10515 Koppen.

Kosten op 10515 Man, voor 7 Maanden, tot 36 gl. ter M.	*f* 378540.
—— voor de zes Branders.	90000.
—— —— 6 Fluiten, tot 2000 gl. per M., voor de Mondb.	84000.
—— —— 3 Hoekers en 3 Galjoots, tot 1000 gl, ter Maand	42000.
—— —— 2 Zieke Schepen.	60000.
Onkosten aan een Fiskaal, Secretaris, Predikant, enz.	50000.
Gereed Geld voor 6000 Man, voor 75 dagen, à 10 ſt. daags	225000.
in 't geheel	*f* 929540.

In deeze Rekening is nog niet begreepen, het beloop der Schepen, met derzelver Zeilen, Staand en Lopend Wand, Geſchut, enz.

De Penningen of Conſent Gelden van de bijzondere Provintien, worden, door de Beſtierders der Zeezaken, ontvangen, die verpligt zijn, daar van aan de Generaliteits-Rekenkamer verantwoording te doen. De Admiraliteits-Kollegien geeven vonnisſen over 't verkorten van 's Lands rechten. Indien hier in, door derzelver bedienden, eene Lijfſtraffelijke misdaad begaan is, kan daar van niet geappelleerd worden; hoewel men, in geldzaaken, boven de zeshonderd guldens, binnen den tijd van vier maanden, herziening van het zelve, bij hunne Hoog Mog. mag verzoeken. Ook hebben deeze Kollegien geenerhande Wetgeevende Magt, maar moeten zig gedragen naar de Plakaaten en Ordonnantien, geëmaneerd bij de Staaten Generaal, welke zij, in zaaken van twijffeling, om oplosſing moeten vragen; ſtrekkende het Perſoneele Rechtsgebied der Admiraliteit zig alleen uit tot hunne bedienden. Dus oeffenen zij hunne magt over goederen, waar mede 's Lands rechten benadeeld zijn, welke, bij ontdekkinge, door de Kommiezen ter Recherge, worden aangehaald. Indien 'er ontdekt wordt, dat 'er bedrog gepleegd is, doet de Raad, op verzoek van

van den Advocaat Fiskaal, viermaalen agtereen, dagvaarden de zulken, die eenig recht op die goederen meenen te hebben. Indien 'er niemand verschijne, wordt, na 't overleggen van het Intendit, of den eisch van den Fiskaal, vonnis geveld. De verbeurdverklaaring der aangehaalde goederen heeft plaats, wanneer 'er meer dan een twaalfde gedeelte verzweegen is; doch indien 'er iemand verschijnt, die zig eigenaar stelt, en oordeelt dat de aanhaaling te onrecht geschied is, doet de Fiskaal eisch, en het geschil word, voor den Raad, door gewoone Advokaaten, bepleit. Wanneer 'er minder dan een twaalfde deel verzweegen is, word dat alleen verbeurd verklaard; moetende den aangeever alle de gevallene kosten betaalen, en zijne goederen op nieuws opgeeven.

De verkiezing van Admiraliteits-Raden geschied door de Steden, die recht hebben, Afgevaardigden in de Kollegien te zenden. De gekoorenen moeten den Eed van zuivering doen, en daarna den gewoonen Eed aan de Algemeene Staaten, waarbij zij belooven, zig naauwkeurig volgens de Instructie te zullen gedragen. De Traktementen der Officieren, onder de Kollegien behoorende, zijn zeer maatig. Een Admiraal voor een bijzonder Kollegie trekt 3600 Gl. een Vice-Admiraal 2400 Gl. een Schout-bij-Nacht 1200 Gl. waar van in Holland nog moeten betaalen, voor Amptgeld, de Adm. 540. de Vice-Adm. 360. en de Schout-bij-Nacht 180. bij de aanvaarding van hunne Ampten. Een Kapitein Kommandeur heeft 750 Gl. een Kapitein 360. welke jaarwedden, te *Amsteldam*, alleen getrokken worden door de 18 oudste; trekkende de jongste niets, wanneer zij niet ter Zee gaan. Het voordeel der Kapiteinen bestaat meest in 't verzorgen van den Lijftocht of de mondbehoeften. De Kommandeur geniet 60 of 75 Gl. s'maands, indien hij als Kapitein-Luitenant aan boord van een Vlag-Officier dient; een Luitenant 's maands 30 Gulden; een Schipper 24; een Opperstuurman 36; de andere Stuurlieden 30, de Kommandeur van de Soldaten 14; een Matroos 11; een Soldaat 10 Guldens.

ADMIRANT van *Arragon*; zie ARRAGON.

ADO, *Virfungus*, Grootvader van *St. Ludgerus*, een godvrugtig man, ten tijde van *Radboud*, Koning der *Friesen*. Hij deed alle poogingen, om zijn Vaderland van deezen dwingeland te bevrij-

vrijden; het geen hem in gevaar bragt om door *Radboud* vermoord te worden. Om die redenen vlugtte hij, met zijne Huisvrouw, naar *Frankrijk*, alwaar hij het Christelijke geloof aannam en gedoopt werd. Hij bleef aldaar tot het overlijden des Dwingelands, wanneer hij in *Friesland* wederkeerde, en, door *Karel Martel*, met eenige landen omtrent *Utrecht* beschonken werd.

Adolph van Gelder, eenige Zoon van *Arnold* of *Arnout van Gelder*, uit den stam van *Egmond*, kwam ter waereld in 't jaar 1438, en gedroeg zig zeer hard tegen zijnen Vader; het zij door zijnen eigen boozen aart, het zij door ophitzing van zijne moeder, of van de misnoegde *Geldersche* steden, inzonderheid van die van *Nijmegen*, tegen welke Hertog *Arnold* vijandschap had opgevat; deeze ontnam hun het Stapelrecht der Rhijnsche Wijnen, het geen hij aan die van *Dordrecht* verkogt, ter bekoominge van geld, geduurende den oorlog met Graave *van den Berg*: daarenboven tragtte hij nog een nieuwe belasting in te voeren. *Adolph*, om deeze of andere redenen, zig tegen zijnen Vader verzettende, bleef binnen *Venlo*, alwaar hij, door *Arnold*, die dit kwaad in het begin zocht tegen te gaan, belegerd werd, en zijnen Zoon, op beloften van beterschap, weder in genade aannam. Kort daar na barstte *Adolph van Gelder*, op nieuws, in een veel zwaarder en gevaarlijker wederspannigheid uit, en deed aan zijnen Vader verregaande tergingen en snood ongelijk. Hij zond twee zijner Hovelingen, *Wernard* en *Arend Prangen*, naar *Arnhem*, om aldaar iets voor hem te verrichten. Deeze, uit de stad *Graave* gaande, namen hunnen weg door het gebied van *Kleef*, om 't wederspannige *Nijmegen* te mijden; dog vielen evenwel in handen van *Adolph*. Op het eerste gerucht, dat zij vervolgd werden, vlooden zij in de Kerk van *Zellem*, en grendelden de deuren achter zig toe; maar dezelve werden opgeloopen, zij beiden van het Altaar gerukt, naar *Nijmegen* gesleept, en den volgenden dag, ten spijt van zijnen Vader, onthoofd, laatende den Brief van *Arnold*, ten hunnen voordeele geschreven, ongeopend.

W. Tesſemacher zegt, dat deeze onlusten, tusschen Vader en Zoon, ontstaan zijn, om dat de Vader de broeders *Prangen*, die

bij zijnen Zoon in blakende gunst stonden, en eenen manslag te *Niel* begaan hadden, ter dood had gebracht. Doch *Slichtenhorst* verwijt hem, dat hij iets zegt, 't welk hij nooit bewijzen kan. Het schijnt ons toe, dat *Tesfemacher*, in den naam van *Bruggen*, of in 't geheele geval, dwaalt. *Adolphs* Moeder, *Catharina*, Gemalin van Hertog *Arnoud*, keurde de bedrijven van haaren Zoon goed, en sterkte hem in zijne boosheden, tegen haaren Man. De stad *Nijmegen*, daar zig *Adolph* onthield, ondersteunde hem insgelijks, en rokkende ook *Arnhem* en *Zutphen* tegen hem op. Zo ontaart gedroeg zig *Catharina*, dat zij niet alleen haaren Zoon tot alle wederspannigheid aanzette, maar ook haaren Man schendig hoonde. Daarom verstiet hij haar eindelijk; hoewel hij, op het smeeken haarer vrienden, onbedachtelijk haar weder tot zig nam. Zij, wegens haare verstooting, nog meer verbitterd, spande, op nieuws, met de *Nijmegers* en haaren Zoon aan, brachten nog meer *Geldersche* steden tot hun snood opzet; *Roermond* alleen hield de partij van *Arnold*. *Adolf*, den schijn vertoonende van met zijnen Vader verzoend te zijn, kreeg hem, eindelijk, in zijne magt, door middel van eenige *Nijmeegsche* verraaders, terwijl de ongelukkig Hertog, zeer vergenoegd over de verzoening met Vrouw en Zoon, te rusten lag, zonder eenig vermoeden op dien snooden toeleg. De haat van den Zoon ging zo verre, dat hij zijnen Vader, in 't felste van den vorst, in 't Jaar 1460, naauwlijks half gekleed, met een slaapmuts op het hoofd, over het ijs, naar de Maas deed voeren, en verder naar 't Kasteel *Buuren*, daar hij tot vermeerderinge van verdriet, in een ellendige gevangenis, onder de bewaaring van zijne bitterste vijanden, werd gehouden. Na het volbrengen van dit schelmstuk, nam *Adolph* onwettig den tijtel van Hertog aan, en hield bijna zeven jaaren zijnen Vader in hechtenis. De Hertog van *Kleef*, Oom van *Adolph*, nam de partij op van den gevangenen *Arnold*, kondigde zijnen Neeve met alle zijne aanhangers den Oorlog aan, en deedt eenen inval in 't land van *Nijmegen*. *Adolph* deed, van zijnen kant, het zelfde in 't land van *Kleef*. Ook ontzagen de zijne zig niet, de Landen, Kloosters en Kooplieden van *Braband* schade en verderf toe te brengen. Doch op scherpe bedreigingen van *Philips*, Hertog van *Bourgondien*, week *Adolph* benedenwaarts, en viel, met een gedeelte van zijn Leger, aan het

ein-

einde van de *Betuwe*, onverwacht in de Heerlijkheid van *Kuilemborch*, vermids Heer *Gerard* zig voor die van *Kleef* verklaard had. Hij verdelgde daar alles te vuur en te zwaard. Maar die van *Kuilemburg* deeden een moedigen uitval, sloegen veele *Gelderschen* dood, en dreeven de anderen op de vlugt. *Adolph* kwam, met zijne verzwakte magt, te *Thiel*, na eerst een gedeelte van zijn volk naar *Holland* gezonden te hebben, om 't Slot en steedje *Tsselstein*, het Erfgoed van zijnen Oom van 's Vaders wegen, den Heere van *Egmond*, te verwoesten. De plondering was barbaarsch en wreed, hoewel de overrompeling zonder veel tegenweer geschiedde: de vesting werd bijna over hoop gesmeeten: Kloosters noch Godshuizen werden verschoond. Maar toen deeze verwoesters, na de verrichting van zo eene schendige daad, zig naar *Gornichem*, in 't Land van *Arkel*, begaven, werden zij, ten deele door last van *Philips van Bourgondien*, bij den kop gevat, en, die het niet ontvlugtten, het hoofd afgeslagen, in 't jaar 1466. (Zie YSSELSTEIN). In 't volgende Jaar werd eene wapenschorsing getroffen, tusschen *Adolph* van *Gelder*, en den Vorst van *Kleef*, zijnen Oom van Moeders zijde, voor den tijd van eenige maanden: onder voorwaarde, dat *Adolph* zijnen Vader zoude loslaaten, hem *Buuren*, *Lobith*, of *Lobeek*, of eenig ander Kasteel, inruimen, rijkelijk onderhoud geeven, en ook de vrijdheid van te mogen jaagen, visschen, gaan en staan waar hij begeerde; echter onder hoede van eene genoegzaame wacht, op dat, door zijne volkomene vrijheid, het land niet weder in oproer mogt geraaken. Dit verdrag werd, door bemiddeling van vier Keurvorsten, uitgewerkt, en het onderhoud van den Hertog *Arnold* op 5000 Goudguldens jaarlijks bepaald. *Adolph*, hoe vernederende deeze voorwaarden ook waren, hield, tegen zijn woord, zijnen Vader gevangen; viel andermaal in *Kleef*, met de wapenen in den vuist, tot dat, na veele verwoestingen, op nieuws tusschen hun beiden, in 't jaar 1468, de vrede werd bevestigd. Naauwlijks was het verbond gesloten, of de rustelooze *Adolph* brak de voorwaarden; zo dat de *Klevenaar* den oorlog hervatte, en *Gelderland* veele rampen toebragt. *Adolph* deed niet minder aan *Kleef*. Het kwam eindelijk tot een Veldslag, vóór het aangaan van welken *Adolph*, met geboogene knieën, in tegenwoordigheid zijner Baronnen, Ridderen en anderen, het

volgende gebed deed, dat wij, om zijn allerschandelijkst gedrag te beter te doen kennen, hier bijvoegen. „ Heere Jesus, die met „ een wenk alles bestiert; U, o hartekenner! is niets verborgen, „ en ook met wat een harte ik mijnen Vader gevangen hebbe ge„ zet, en gevanglijk houde, niet uit haat, of eerzucht; maar ten „ beste der arme gemeente, die hij grootelijks beledigde: ware „ het anders, ik zoude uwe gestrenge hand niet konnen ontgaan: „ strijdt dan voor uwen knegt, op dat uw volk niet verlooren gaa. „ Geef dat ik mijnen Oom, den Hertog van *Kleeve*, moge over„ winnen, die, bij mijns Vaders tijd, onze landen zo veel heeft „ onttrokken. Indien mijne wenschen vervuld worden, zo doe „ ik U, ô levendige en waarachtige God! eene gelofte, dat ik „ mijnen Vader zal loslaaten. Ondertusschen weet ik, dat mijn „ bedrijf niet anders dan gerechtvaardigd kan worden." Ieder oordeele, of deeze woorden uit een Godsdienstig of Ongodsdienstig hart voortkwamen. Daar was, onder de zijnen, groote bekommering, dat *Adolph*, in deezen slag, om zijnen snooden handel tegen zijnen Vader, zoude gestraft worden; en hierom was het, dat hij, door deeze betuigingen, in een openbaar gebed, uitgesproken door den mond van eenen Mispriester, getracht heeft, hun deeze gedachten te beneemen en moed in te boezemen. Het gevecht viel voor in 't jaar 1468, tusschen *Wachtendonk* en *Straalen*, omtrent het Klooster 't *Zand*. En gelijk op een rechtvaardige zaak, immers in onze oogen, niet altoos de zege, of de Goddelijke straf ogenblikkelijk op de misdaad volgt, zo bleef ook de overwinning aan de zijde van *Adolph*. — Deeze vermeerderde zijn kwaad gedrag van dag tot dag; want, zo min hij zijne gedaane beloften hield aan de menschen, zo weinig voldeed hij die, welke hij zo plegtig aan God had gedaan. Hij ontsloeg niet alleen zijnen Vader niet, maar liet hem allerschandelijkst in drek en vuiligheid leggen. Een jaar daar naa werd dit monster der Natuur, door Paus *Paulus den III*, zwaarlijk gedreigd, wegens zijnen boozen handel tegen hem, van wien hij, naast God, het leven ontvangen had. *Adolf* riep de Staaten van *Gelderland* bijeen, en verzocht, met een valsch hart, dat hij zijnen Vader uit de boeijen, zijn gemoed van den pijnbank der kwellinge, en zijnen naam van de schande verlossen mogte, door hem uit de gevangenis te ontslaan. Die van *Nijmegen* stelden zig daar geweldig

dig tegen, voor reden geevende, dat zij hun Leven en Goederen nu al dikmaal voor hem, *Adolph*, gewaagd hadden, tot tegenstand van zijnen Vader *Arnold*, die, na zijn ontslag, bij de eerste gelegenheid, hen allen, den een voor den anderen, zou zoeken uitteroeijen, om zijne wraak aan hun te koelen. Toen *Adolph* daar tegen inbragt, dat men hem niet meer naar zijn eigen hoofd zou laten regeeren, maar wel vast intoomen, door voorwaarden en wetten, en hem ook alle begeerten tot wraake, en alle invoeringe van nieuwigheden doen afzweeren, zeiden die van *Nijmegen:* „ Indien gij doch eenmaal gezind zijt, uwen Vader los te „ laten, zullen wij 'er niet tegen worstelen, maar alleenlijk bid- „ den, dat wij, onder uwe heerschappij, en in uwe tegenwoor- „ digheid, onze halzen onder 't zwaard des Beuls mogen leggen, „ om dus met éénen enkelen dood vrij te gaan; daar wij anders, „ onder uwen Vader *Arnold*, duizend dooden te wachten heb- „ ben." Andere meenen, dat *Adolph* wel wist, hoe hij met de *Nijmegers* stond, en dat dit aldus tusschen hen was afgesproken; op dat hij zig eenigzins zoude ontlasten van den blaam, door die schandelijke daaden, op zijnen hals gehaald.

Dit zij hoe het wil; de ongelukkige Vader moest gevangen blijven; en dit was naar den zin van den wreedaartigen Zoon. Maar toen de alom ontzagbaarende Vorst, Hertog *Karel van Bourgondien*, bijgenaamd de Strijdbaare of Stoute, *Adolph* met de meesten van zijnen aanhang, door eenen Heraut, te *Hesdin* in *Artois*, voor zig deed dagvaarden, en, met allen ernst, zijns Vaders loslaating begeerde, verscheen *Adolph* aldaar, en merkte wel haast, indien hij weigerde, ligt zelf gevangen te konnen worden, als zijnde hij reeds in de magt van *Karel*. Hierom zondt hij een eigenhandig briefje aan den Slotvoogd van *Buuren*, waarbij hij beval, zijnen Vader terstond op vrije voeten te stellen; het geen ook geschiedde. Anderen verhaalen dit anders, en zeggen, dat *Adolph van Gelder*, op nieuws, met den Bisschop van *Keulen*, den Heere van *Brederode*, en den Koning van *Frankrijk*, zig verbonden had, tegen den gemelden Hertog van *Bourgondien*, den Hertog van *Kleef*, en den *Utrechtschen* Bisschop, *David van Bourgondien*. Die van *Kleef* schriftelijk daar van onderrigt zijnde, zond den brief aan Hertog *Karel van Bourgondien*, die, aangezet door Paus *Paulus den IV*, en, na deszelfs overlijden,

 door

door *Sixtus den IV*, daarop *Adolph van Gelder*, door *Jan van Kleef* en *Jan van den Bergh*, te *Gent* voor zig riep, en, alzo hij niet verscheen, vervolgens te *Hesdin* in *Artois* ontbood; daar gekomen zijnde, verzogt Hertog *Karel*, dat hij zijnen Vader ontslaan zoude, met belofte, in 't bijweezen van alle daar zijnde Heeren, indien hij zulks hem ten gevalle deed, hem, *Adolph*, in alle billijkheid, weder te zullen believen. Deeze gaf tot antwoord: hij was, met eenen hoogen Eed, aan zijne *Geldersche* Standen, zo Steden als Ridderschap, verbonden, in deeze zaak, niets buiten hunne toestemming te doen; waarop de Hertog, als met een lachenden mond, vraagde, of hij zig dan een slaaf van zijne onderdaanen gemaakt had? hij voegde 'er nevens: indien het daar alleen aan harperde, dan wilde hij haast den steen van 't Graf wentelen. De tegenwoordig zijnde Heeren hielden toen zo sterk aan, dat *Adolph*, niet langer durvende weigeren, bevreesd voor grooter ernst, het gezegde Briefje van zig gaf; waarbij gevoegd werd, dat de Slotvoogd den Hertog *Arnold* moest stellen in handen van *Hendrik van Parwis* en *Philips van Wassenaar*, die voorts den ouden Hertog, uit het Kasteel van *Buuren*, naar *Thiel*, en van daar naar *'s Hertogenbosch* voerden, daar hij, door Geestelijken en Waereldlijken, met eere en achting ontvangen werd. Van daar begaf hij zig naar *Hesdin* in *Artois*, tot Hertog *Karel*, van wien, en van alle de Hovelingen, hij zeer minzaam verwelkomd werd. Doch de snoode Zoon wendde het aangezicht van den Vader af, en vervloekte in zijn hart Hertog *Karel*, door wiens dwang hij zijnen Vader had moeten ontslaan. De *Geldersche* Steden zonden haare Brieven van beklag tegen *Arnold*, en ten voordeele van *Adolph*; doch voor des Hertogs Raad, zochten Vader en Zoon zig, op de beste wijze, te verantwoorden. *Adolph*, wiens gramschap paal noch perk kende, mengde, onder zijne verdediging, zo veele hoon en smaadredenen tegen zijnen Vader, dat zij voor geen Mensch te draagen waren; hij wierp hem de lasterlijkste verwijtingen in 't aangezigt, dreef den spot met eenige hem aangeboorene lichaamlijke gebreken, en gedroeg zig als deszelfs doodelijksten Vijand. *Arnold* verweerde zig zo goed hij, in zijne omstandigheden, konde, en daagde, niettegenstaande zijne zwakheid en ouderdom, zijnen onnatuurlijken Zoon tot een tweegevegt. De vermaarde Geschiedschrijver

Com-

Commines getuigt, dit gehoord en gezien te hebben. De Hertog zocht den Vreede tusschen Vader en Zoon te bewerken; ja bood den wederstrevigen Zoon het Gouvernement van *Bourgondien* aan, boven het bezit van *Gelderland*, uitgenomen de Stad *Grave*, met 6000 Gl. jaarlijks, die tot onderhoud voor den Vader moesten strekken, en ook den Hertoglijken Tijtel, dien hij, geduurende zijn leven, behouden moest. Dan te vergeefs! De gemelde *Commines* bragt dit aanbod aan *Adolph*, die daarop tot antwoord gaf; „ Liever wilde hij zijnen Vader met het hoofd ne„ derwaards, en zig zelven daarna in eenen Put werpen, dan „ dat verdrag aangaan. *Arnold* was 44 jaaren lang Hertog ge„ weest; dus wierd het tijd, dat hij, *Adolph*, ook eens regeerde:" Echter wilde hij hem jaarlijks wel 3000 Gl. doen toekomen, onder voorwaarde, dat hij nooit voet in *Gelderland* zoude zetten. Kort daar op zocht *Adolph*, in vermomde Kleederen, het gebied van den *Bourgondier* te ontsnappen, en was reeds te *Namen* gekomen; doch *Karel* had alom order gezonden, om op hem te passen: en dus werd hij, over de *Maas* willende vaaren, en naar *Gelderland* trekken, door eenen Priester gekend, ontdekt, en naar *Kortrijk* gevoerd, alwaar hij, tot den dood van Hertog *Karel*, in hegtenis bleef. Dus overkwam hem het loon zijner verdiensten, schoon *Karel* hem beter deed handelen, dan hij zijnen Vader gedaan had. Hoe *Arnold* of *Arnoud* de hardnekkige *Geldersche* Steden, door geweld, weder aan zig bracht; hoe hij, ten deele wegens gebrek aan Penningen, om zig aan zijnen Zoon te wreeken, 't Hertogdom *Gelderland* verkocht, of, zo anderen willen, verpandde aan Hertog *Karel* van *Bourgondien*, onder voorwaarde van den Tijtel van Hertog, geduurende zijn leven, te behouden, zal, op het Art. ARNOUD VAN GELDER; nader worden aangeweezen. Toen naderhand Hertog *Karel*, in den slag voor *Nancy*, gesneuveld was, verkoozen de Staaten van *Gelderland*, door dwang onder den nieuwen *Bourgondier* geraakt, terstond *Adolph* tot hunnen Hertog, en de *Gentenaars*, tegen Prinses *Maria*, de eenige Erfdochter van *Karel*, oproerig geworden zijnde, verlosten hem uit zijne Gevangenis te *Kortrijk*.

Adolph, de eerste en laatste van dien naam, Hertog van *Gelder*, na den dood van zijnen Vader, voor wettigen Hertog aangenomen zijnde, had de verwaandheid, om de eenigste Erfdoch-

ter van *Karel den Stouten*, MARIA DE RIJKE, (dus bijgenaamd, naar de menigte haarer Hertogdommen, Graafſchappen, Heerlijkheden en Schatten, door haaren Vader nagelaten) ten Huwelijk te verzoeken, waar toe de *Gentenaars* haar dwingen wilden; (Zie MARIA) *Adolph*, om haar te believen, ondernam eenen Oorlog tegen de Franſchen; doch verloor, in eene ſchermutzeling voor *Doornik*, het leeven. *Adolph* was Weduwenaar, toen hij trachte met gemelde *Maria* in 't Huwelijk te treden; en *Maria*, het voorneemen der *Gentenaars* kundig zijnde, was over zijnen dood niet bedroefd.

Dus verhuisde *Adolph* uit deeze Waereld, in 't 39ſte jaar zijns Ouderdoms. Wij hebben gezien, hoe ſlegt hij met zijnen Vader geleefd had. Nogthans heeft Hertog *Karel* onbillijk met hem gehandeld, ten aanzien van de *Gelderſche* Staaten, na 't overlijden van zijnen Vader. *Adolph* was de Zoon van de Moeije des Bourgondiers; en daar bij hadden zij beide twee Zusters ter Vrouwe gehad. *Adolph*, als een Rijksvorst, was den Vierſchaar van *Karel* niet onderworpen; dus betaamde het *Karel* niet, zijnen Bloedverwant, en deszelfs Kinderen, van hun Voorouderlijk Goed en Erfdeel te berooven, en het, onder de hand, tegen bewilliging van de Staaten van *Gelderland*, van *Arnoud* te koopen, gelijk ook *Jacobus Marchantius* oordeelt.

Adolph liet na, bij zijne Gemalin *Catharina*, Dogter van *Karel van Bourbon*, *Karel van Gelder*, gezegd *van Egmont*, (zie KAREL VAN EGMONT) en eene Dogter *Philippe*, naderhand Egtgenoote van *Rene* of *Renatus*, Hertog van *Lotharingen*, die aan *Karel van Bourgondien* dien doodlijken ſlag voor *Nancij* toebracht. *Adolph* had tot Zinnebeeld, eenen Arend op een Waereldkloot, met het bijſchrift: *Ik tracht na hooger.* Geduurende het Leven van zijnen Vader gebruikte hij wel de magt, maar niet den Tijtel van Hertog. Naa deszelfs dood kon hij, geduurende zijne hegtenis, dien niet voeren; en door de *Gentenaars* daar uit verlost, leefde hij ſlegts een half jaar daarna. Dus was hij eerst Hertog zonder Naam, en daarna zonder Land. Zeer vermeeten vocht hij, met eenige weinigen tegen eene groote menigte *Franſchen*, die uit *Doornik* waren uitgevallen, en ſneuvelde in dat gevegt. Zijn Lijk werd binnen *Doornik* gebragt, en in de *Groote*, of *St. Maria's Kerk* begraaven. Toen, in den aan-

vang

vang der Nederlandsche beroerten, het onstuimige Krijgsvolk en het ontembaar Graauw den schandelijken Beeldstorm aldaar aanvingen, werd zijn Graf mede opgebroken. Zijn Lijk, schoon voort meer dan 80 jaaren aldaar bijgezet, was zeer weinig beschadigd, van wegens de kracht van den Balzem. Maar om een geroep, dat hij niet waardig was in de Aarde te rusten, die zo schandelijk tegen zijnen Vader gewoed had, werd het schendig mishandeld. Geduurende zijn Leven, had *Jacob de Derde*, Koning van *Schotland*, uit *Edenburg*, zeer beweeglijk aan die van *Nijmeegen* geschreven, om het ontslag van hunnen Erfheer, den Doorluchtigen Hertog *Arnold*, zijnen Grootvader; noemende *Adolph* waardig om volgens de Wetten onterfd te worden; biddende hun, zulke Godloosheid in hun gebied niet langer te gedoogen, veel min daar aan de hand te leenen. Doch de verbitterde *Nijmegers* luisterden naar hem niet.

Zie HALMA, *en zijne aangehaalde Schrijvers*: als, TESSEMACHER, VAN HASSELT, *Hist. Gelriæ*, p. 219. enz. PONTANUS, *Geld. Geschied.*, II. Deel, bl. 252. enz. *Oude Holl. Chronijk*, bl. 474. enz. COMMINES, *Hist.* IX. Boek, enz. BOXHORN, *Toneel van Holland*, bl. 309. en anderen.

ADOLPH, Hertog *van den Bergh*, opvolger van Hertog *Reinald van Gelder den Vyfden*, wist, bij Keizer *Sigismund*, door middel van deszelfs gierigheid, en door medewerking van eenige *Geldersche* Steden, meer hem, dan *Arnoud* geneegen, te wege te brengen, dat de Keizer, Ao. 1425, hem met de Hertogdommen *Gelder* en *Luik* beleende; hij verwittigde allen en een ieder der Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, Burgeren en de gantsche Gemeente der Steden *Roermond*, *Goch*, *Venlo*, *Erkelens*, *Stralen*, *Nijmegen*, *Grave*, *Bommel*, *Thiel*, *Wachtendonck*, *Harderwyck*, *Elburg*, *Zutphen*, *Deutechem*, *Doesburg*, *Groenlo* en het Graafschap *Zutphen*, „ hoe hij, na het onvruchtbaar afsterven van zijnen Oom, Vorst *Reijnald*, deszelfs Landen aan „ hem en het Roomsche Rijk toegevallen zijnde, en nu openstaande, dezelve had vergund en overgedragen aan zijnen Oom „ *Adolph van den Berghe*; waarom zijn ernstig bevel was, dat „ zij den gemelden *Adolph*, zonder uitstel of tegenzeggen, zou-

 „ den

„ den aanneemen, en erkennen voor hunnen wettigen Heer, zon-
„ der iets te letten op den Edelman *Arnoud van Egmond*, die,
„ met zijne medehelpers, de voorschrevene Landen, tegen allen
„ Rijksgebruik, had aanvaard; noch hem als Hertog of Graaf te
„ gehoorzamen, of zo te noemen; op straffe zijner Keizerlijke
„ ongenade; hen, ten dien einde, ontslaande van den Eed, door
„ welken zij zig aan *Arnouds* gehoorzaamheid mochten verplicht
„ hebben." Dit aanschrijven geschiedde, niettegenstaande *Sigismund*, in het voorgaande Jaar, had bekend gemaakt, dat, vermits de Hertogdommen van *Gelder* en *Gulik*, nevens het Graafschap *Zutphen*, na den Kinderloozen dood van Hertog *Reijnold*, aan hem en het Roomsche Rijk waren toegevallen, hij, over zulks, zijne Neven *Arnoud* en *Willem*, maar inzonderheid *Arnoud*, als den oudsten en voornaamsten Erfgenaam en regten Heer der voorschrevene Landen hield, en hem ook als Leenman van het Rijk toekende de gemelde Graafschappen en Heerlijkheden, Ridders, Knegten, Staaten en Vestingen, met de onderhoorige Tollen, Schattingen, Ingezetenen, Velden, Wateren en Waterlopen; maar indien *Arnoud* zonder wettige Kinderen overleed, zouden de gemelde Landen overgaan aan zijnen Broeder *Willem*, als zijnde zijns Broeders naaste Erfgenaam; verzoekende, eindelijk, dat Hertog *Arnoud*, of, indien hij niet meer in Leven was, *Willem*, zo haast hij (*Sigismund*) wederom in Duitschland kwam, (wijl hij zig toen te *Offen* in *Hongarijen* bevond) de gemelde Landschappen, van hem, onder het overlangen van het Vaandel, naar 't oud gebruik, als mede van den Roomschen Koning, zou komen ontvangen: voorts behouden zijne en des Roomschen Konings gerechtigheid. Intusschen blijft het, bij sommigen, twijfelachtig, of deeze Brief de Beleeninge van *Arnoud* wel ten volle bevestigd, dan of het maar alleen een ontwerp geweest hebbe. *Adolph van den Bergh* oorloogde wel tegen Hertog *Arnoud*, die, schoon eens en andermaal van den Keizer in den Rijksban gedaan, echter het nest inhield, zo veel *Gelderland* en *Zutphen* betrof: maar *Gulik* trok *Adolph* naar zig. Dit veroorzaakte groote elenden; hij stak zig, door den Oorlog, in zwaare Schulden, en nam groot Geld op, onder Verband van zijne Landen. Zig zelven en anderen zou hij nog meer schade hebben aangedaan, zo de dood, in 't jaar 1434,

of,

of, volgens anderen 1437, hem niet had weggerukt. Hij ſtierf te *Keulen*, en liet zijns Broeders Zoon *Gerrard* Erfgenaam. Men zegt van hem, dat hij van een onſtuimigen en onbeſchaamden aart was; weinig op zijn woord pasſende, en veel min op gedaane beloften, als hij bij de verbreeking zijn voordeel vond. Gerechtigd was hij tot het Hertogdom *Culik*, maar geenzins tot dat van *Gelder.* Men zie verder op ARNOUD VAN GELDER.

Zie HALMA, en de daar bij aangehaalde Schrijvers, als: PONTANUS, *Geſchiedenis van Gelderland*, II. Deel, fol. 209, 211, 212, enz. VELDENAAR, *Faſc. Temp.*, fol. 391.

ADOLPH *van Nasſau*, Stadhouder van den Aartshertog *Maximiliaan van Oostenrijk* (door huwelijk van *Maria*, eenige Erfdochter van *Karel den Strijdbaaren*, naderhand Roomsch Keizer, Heer van *Gelderland*, *Zutphen* enz.) had, omtrent het jaar 1497, groote moeilijkheden met die van *Wageningen*, die noch van deezen *Adolph*, noch ook van *Maximiliaan* (na den dood zijner gemalinne *Maria*, Voogd over hunnen onmondigen Zoon *Philips*, Heer over de Nederlandſche Provintien, naderhand door zijn huwelijk Koning van *Spanje*,) eenig werk maakte, vermits zij hunnen eigen Heere *Karel van Egmond* groote genegenheid toedroegen. Wij hebben, onder *Adolph van Gelder*, Vader van deezen *Karel*, gezien, hoe, om zijn ſlegt gedrag, deszelfs Vader *Arnold* of *Arnoud* zijne Staaten aan den *Bourgondier* had verkocht. Hoewel *Adolph* dit niet had konnen weeren, behield bijkans gantsch *Gelderland* en *Zutphen* zijne liefde voor *Karel*; naa veele moeilijkheden, werd hij aldaar door onderſteuninge van eenige Franſche benden, met veel gejuich ontvangen, en vondt weinig tegenſtand, dan voor *Buuren*, *Leerdam*, *Goch* en *Wachtendonk*. Die van *Arnhem* deeden *Adolph* van *Nasſau*, als Stadhouder van *Maximiliaan* over *Gelderland*, weeten, dat zij den Eed aan hunnen Erfheer KAREL hadden afgelegd, gelijk zij voorheen aan zijnen Vader *Adolf* gedaan hadden; en dat de Eed, aan *Maximiliaan* gedaan, hun door dwang afgeperst, en dus van geene waarde was. *Adolph* van *Nasſau* kon, derhalven, weinig nut van zijn Gouverneurſchap trekken, of *Maximiliaan* dienst doen. Zie breder 't Art. KAREL VAN EGMOND.

Zie

Zie HALMA, en de daar bij aangehaald PONT. *Gelderl. Geschied.* II. Deel, fol. 292, 293.

ADOLPH *van Nasfau*, Broeder van Graaf *Lodewijk van Nassau*, was zeer vermaard in den aanvang der Nederlandsche Oorlogen, tegen den Koning van *Spanje*. Toen deeze beide moedige Helden, nevens den Graaf van *Schouwenburg* en anderen, een deel volks bij een hadden, trokken zij, in Maij 1568, naar *Friesland*, met oogmerk om *Groningen* te veroveren. In hunne Vaendels stond: *Recuperare aut mori; Overwinnen of sterven.* De Hertog van *Alva* zond tegen hen een deel *Spaansche* en *Italiaansche* troupen, onder den Overste *Bracamonte*, den Graaf *van Megen* en van *Aremberg*, enz. De bijeen verzamelde magten kwamen tot een bloedigen slag, waarin veele *Spaansche* Bevelhebbers en Soldaaten sneuvelden; zelf de Graaf van *Aremberg*, een Man onder de zijnen zeer hoog geacht en bemind. Deeze slag viel voor-op den 24 van Bloeimaand van 't gemelde jaar 1568. Het overschot vlood in 't Klooster *Heiliger-Lee*, dat terstond dapper bestormd, en kloekmoedig veroverd werd. Vooraf had een Kogel, van binnen komende, Graaf *Adolph van Nasfau* zo hevig getroffen, dat hij hem het leven benam; schoon andere verhaalen, dat hij, in den aanvang des gevechts, te gelijk met *Aremberg*, om 't leven kwam, en wel op die wijze, dat zij elkander met eigen hand doodden. *Strada* getuigt, dat eenigen, die daar tegenwoordig geweest waren, hem verhaald hebben, dat *Aremberg*, merkende dat zijn volk in wanorder was, en ziende dat de Graaf van *Nasfau* zeer manneiijk vocht, op hem aanviel, en hem wondde; dog dat hij manmoedig voortging, *Adolph* doorschoot, en zijnen degen trekkende, hem doorstak. *Adolph* had nog magts genoeg, het paerd van *Aremberg* te doorsteeken, en hem zo veel te geeven, dat zij beiden dicht bij elkander leggende, den geest gaven. Doch dewijl de Friesche Kronijken de zaak anders verhaalen, word aan dit bericht van *Strada* getwijfeld. Alle onze geloofwaardige Schrijvers verhaalen eenparig, dat *Adolph* sneuvelde in den aanval op het Klooster. Dus blijft dan dit ook een misslag, in de afbeelding, die wij van dien Slag, bekend onder de naam van *Heiliger-Lee*, in onze konstverzamelingen hebben, waar in 't verhaal van *Strada* gevolgd is, door

van

van *Wijngaarden*, en die men, in de *Latijnsche* en *Nederlandsche Historie* van *Strada*, in folio, in 't Eerste Deel, geplaatst vind.

Halma zegt, dat de Lijken van *Aremberg* en *Nassau* in de Kerk des Kloosters te *Heiliger-lee* begraven zijn; maar anderen willen, dat wel *Aremberg* in de Kerk van het Klooster, maar dat van *Adolph* te *Wedden* begraven werd. Dit konnen wij, met de grootste verzekering, melden, dat zijn dood de overwinning duur genoeg deed te staan koomen, dewijl, in 't gemis van deezen jongen Held, de Staat een Man verloor, wiens deugden en dapperheid, in de lente van zijn leeven, een heerlijker oogst in zijn mannelijke jaaren beloofden.

Hij was de broeder van Graaf *Lodewijk*, en dus ook van Prins *Willem van Oranje*, Zoon van Graave *Willem van Nassau*, en van *Juliana*, Dogter van den Graaf van *Stolberg* in *Koningstein*. Deeze Graaf *Willem* had vijf Zoonen, van welke vier hun bloed en leeven in het verdedigen der Nederlandsche vrijheid verlooren; namenlijk Prins *Willem* te *Delft*, Graaf *Lodewijk* en Graaf *Hendrik* in den slag op de Mokerheide, en deeze *Adolph* te *Heiliger-lee*. Zijn Broeder behaalde, buiten dit verlies, hier grooten buit, onder andere zes Metalen Veldstukken, die de stad *Groningen* den Grave van *Aremberg* had bijgezet. Deeze overwinning verwekte geen minder roem onder de welmeenenden, dan roem bij den Hertog van *Alva*, die door nijd besloot het vonnis tegen den Prins uitte spreken.

Zie HALMA, VAN METEREN, WINSEMIUS, REYD, SCHOTANUS, STRADA, HOOFD, WAGENAAR, VI. Deel, bl. 274. MONTANUS, *Leven der Prinsen van Oranje*, bladz. 40. ORLERS, *Geslachtboom*, bl. 38.

Adolph van Nassau *de Jonge*, Zoon van Graaf *Jan van Nassau Catzenellebogen*, *Vianden*, enz. de tweede Zoon van Graaf *Jan van Dillenburg*, gewonnen bij zijne eerste Gemalinne *Isabella van Luchtenberg*, nam, in het jaar 1608, in dienst der Staaten, den last op zig, om de Brandschattingen of Contributien in 't land van *Luxemburg*, die zeer traag werden opgebragt, in te vorderen. Hij trok, den 7 November, uit *Nijmegen*, met 350 Ruiters. In het wederkeeren eenen goeden buit behaald heb-

hebbende, ontmoetten hem, op den weg, 60 vijandelijke Soldaaten, uit *Rijnberk*, die hij wel gevangen nam, doch tot zijn ongeluk weder losliet, op 't woord des Stadvoogds van *Meurs*. Deeze, in hunne bezetting te *Rhijnberk* wedergekeerd, gaven den Gouverneur te kennen, dat Graaf *Adolph van Nassau* niet sterker dan 150 of 160 man, en zeer vermoeid en afgereeden was; dat hij voorgenomen had, te vernagten in de dorpen *Finum* en *Wanum*, beneden *Zante:* op dit berigt besloot de *Spaansche* Gouverneur, hem bij nagt te overvallen. Hij zond *Stanly*, Zoon van den *Engelschen* Colonel *Stanly*, (die voorheen, ten tijde van *Leijcester*, *Deventer* aan de *Spanjaarden* verraderlijk had overgegeeven) met 768 man zijner bezettinge, zo *Engelschen* als *Spanjaarden*, *Walen* en *Duitschers*, daar zig veele Officiers, nevens eenige na buit vlammende Burgers, om dien aanslag te volvoeren, bijvoegden. Des avonds omtrent tien uuren, trokken zij uit *Rhijnberk*, en kwamen, in den morgenstond, aan 't gemelde Dorp; zij vonden geene wacht, en vielen aan met een geweldig geschreeuw en geraas. De Staatsche Ruiters, zig verrast ziende, redden zig met de vlugt, zo zij best konden. Eenige van hun werden gevangen, en 40 of 50 paarden buit gemaakt. Zij, die in het andere dorp waren, door 't schieten gewekt, moesten, op bevel van *Adolph*, terstond opzitten, om hunne makkers te hulpe te koomen. De gevluchten berichtten hun, dat de *Spaanschen* niet meer dan 300 man te voet sterk waren; waarop *Adolph* besloot, hen zelfs in het Dorp aantetasten; doch terwijl hij derwaarts trok, zag hij, dat zij in goede order op hem afkwamen, met voorneemen om hem ook te overrompelen. Graaf *Adolph* beval hierop, dat zijne Ruiters met lange Roers zouden afzitten, en onder bevel van den Ritmeester *Croonenburg* op den vijand los gaan; want deeze was door het kwaad berigt misleid, aangezien de Graaf 350 man, in plaats van 150, bij zig had. Zij begaven zig, intusschen, op het ruime veld, buiten het Dorp, 't welk aan de eene zijde, met een Sloot, en aan den anderen kant met een hage omgeven was, waar door het ongenaakbaar lag. De *Spaanschen* schooten hevig, dog met weinig vrugt. Graaf *Adolph* zocht een doortogt, en vond dien eindelijk, dog zo eng, dat 'er niet meer dan één paard te gelijk door kon. Hij nu eenige Ruiters gelast hebbende, deezen weg te neemen, om de *Spaanschen*

schen te naderen, vond nog eene andere opening van gelijke wijdte, als de voorige. Hij drong evenwel de allereerste daar door; en zo haast hij van 30 van de zijnen gevolgd werd, onderstond hij, daar mede op de vijanden los te gaan, zonder naar andere te wagten. Zijnen hoed in de oogen getrokken hebbende, moedigde hij hun aan, gaf zijn paerd de spooren, en viel op de *Spaanschen* in: draaijende zig geduurig naar de regter hand, om hun den weg naar 't Kerkhof afte snijden. Dus alleen vooruit zijnde, loste hij zijn pistool op den vijand, wierp het weg, nam zijn degen in de slinker, en zijn tweede pistool in de rechterhand; keerde, naa 't afschieten, weder naar de zijnen, en beval hun, den vijand ook zo te bejegenen. Hier op reed hij andermaal vooruit; en de vijanden, aan den eenen kant, niet wel geslooten ziende, brak hij alleen bij dezelve door, en geraakte gantsch buiten 't gezigt van de zijnen door den geweldigen rook van het schieten der Spaanschen. Dus bevond hij zig in 't midden der Spanjaarden, en deed hun zo veel afbreuk als mogelijk was; maar door de menigte omringd, en van alle kanten met pieken en rappieren besprongen, gestoken en gehouwen, ontving hij, als zijnde ongeharnast, eene menigte doodelijke wonden, waar door zijne krachten vervielen. Terwijl hij dus ter regter zijde van zijn paerd overzeeg, ontving hij nog eenen houw over het hoofd, van 't eene oor tot het ander, met een steek onder 't slinker schouderblad. Zijn hert bleef onverzaagd. Hij sprak geen woord, noch gaf eenige blijken, den grootste heldenmoed onwaardig. Intusschen werden de Spaanschen, van de aankomende Staatsche Ruiters, van agteren en vooren, met groot geweld aangetast, met hun eigen spiezen gedwongen, naar den gedagten Sloot te wijken. Onze Held, in 't midden van hun, viel, door 't struikelen van zijn Paard, in dezelve, door welken val hij, aan den wang, zeer gekwetst werd. Zekere Ruiter, *Walraven* genaamd, te vooren van de *Spanjaards* gevangen, dit alles gezien hebbende, riep aan de Korporaal van den Ritmeester *Croonenburg*, die aan de andere zijde van de Sloot was. Deeze schoot toe, vond den Graaf op zijnen rug leggende, tot de kin toe onder het water, met het hoofd op den kant van den Sloot, met de armen en beenen uitgestrekt, zijn paard dood aan zijne zijde. Toen men hem 'er uitgehaald, en 10 of 12 schreeden voortgedragen had, begeerde hij, om de smarte zijns hoofds,

hoofds, dat men hem zoude nederleggen. De Korporaal *Dekker* ging onder een boom zitten, en leide het gekweeste hoofd van den Graaf in zijnen schoot. Naa een weinig rustens, bragt men hem in een boerenhuis, en verbond de wonden. Maar de flaauwten namen hand over hand toe, en wel meest, doordien hij, in 't gevecht zeer verhit, daar na in 't koude water leggende, de natuurlijke warmte verlooren had. De Held stierf, onder het dikmaal uitboezemen der woorden, o Godt! verzoekende zelfs de omstanders, zo lang hij leefde, voor hem te bidden. De dood van deeezen Vorst was oorzaak van het nederslaan van een groot aantal der vijanden: want zo haast zijn lot onder de Staatsche Ruiters bekend was, werden deeze eerst bedroefd en daarna verwoed; zo dat zij gezamentlijk zwoeren, hem te zullen wreeken: een schelm zoude het zijn, die een der Spaanschen kwartier gaf of het leven liet. Zij volbragten hunnen Eed gestreng genoeg: want zij versloegen hen niet alleen vegtenderhand, maar ook die geenen zelfs, tegen den wil hunner Officieren en krijgsgebruik, die te vooren gevangen genomen waren. Niemant dan een Duitsch Serjant, zwaar gekwetst zijnde, werd verschoond. Van der Staaten zijde bleven slechts acht man; omtrent 20 waren 'er gekwetst. De Gouverneur van *Rhijnberg* deed zijne dooden, meer dan 600 in getal, in pontons afhaalen; daar nog 56 gewonden, en 14 onbeschadigden, die zig onder de dooden gelegd hadden, om 't leven te behouden, onder gevonden werden. Anderen verhaalen, dat 'er, van de gantsche menigte, alleen twee gekwetsten ontkwamen. Graaf *Adolph* was niet alleen bij zijn volk, maar bij allen, die hem kenden, ongemeen bemind, en zeer geroemd wegens zijne gadelooze dapperheid, geen gevaar ontziende, en een menigte andere deugden. Hadde hij, in dit geval, zig niet al te ijverig getoond, wat zou de Staat van zijn langer leeven groote diensten, en hij menigvuldige lauerkroonen hebben kunnen verkrijgen? Te vroeg helaas! stierf hij, op 't bed van Eer, niet ouder dan 22 jaar en 3 maanden. Het Lijk werd naar *Nijmeegen* gevoerd, en daar met veel pragt begraaven.

HALMA, en de verder daar bij aangewezene Schrijvers, als: DE KLERK, *Toneel der Hertogen en Graven*, fol. 279. *Nassauwer Helden Pronktoneel*, II. Deel, bl. 383, 384. *Leven en bedrijf der Prinsen van Oranje*, II. Deel, bl.

bl. 317—319. 320. ORTENS. *Nederl. Geschiedenisse*, bl. 464, 465. VAN METEREN *Nederl. Oorlogen*, fol. 613.

ADOLPH, Graaf *van Nasfau*, en Voogd van *Hesfen*, Zoon van Graave *Diderik*, verkreeg, in 't jaar 682, het gemelde Graafschap, dat hij den tijd van 21 jaaren bestierde. Zijne Gemalin was eene Dogter van *Wijbrecht*, Hertog van *Saxen*, *Clodugunda* genaamd, bij welke hij twee Zoonen en eene Dogter verwekte.
Zie ORLERS, *Geslagtboom van Nasfau*, bl. 14.

ADOLPH, Zoon van *Johan van Nasfau*, nevens andere Kinderen, jong gestorven. *Ibid.* bl. 20.

ADOLPH, Zoon van *Georg*, *Graave van Nasfau*, wiens Erfgenaam hij was; deeze had ter Vrouwe *Isabella*, Dogter van *Henrich*, *Graave van St. Paul*, (ofte *Sinpol*) waarbij hij drie Kinderen verwekte. *Ibidem.*

ADOLPH, *Graaf van Nasfau Dillenburg*, Zoon van Graave *Jan*, wien hij volgde in de Regeering, welke hij bekleedde geduurende twintig Jaaren; hij was gehuwd met *Jutta*, eenige Dogter van *Gerard*, *Graave van Dietz*, welk Graafschap zij haaren Man ten Huwelijks aanbragt. Uit deze Echtverbintenis werd verwekt eene Dogter, mede *Jutta* genaamd. *Adolph* stierf te *Dillenburg*, Ao. 1420. *Ibid.* bl. 27.

ADOLPH van *Nasfau*, *Weilburg*, *Wijsbaden*, *Idsteijn*, *enz.* volgde, na den dood van zijnen Vader *Walraven van Nasfau*, in 't Jaar 1289, in de Regeering zijner Landen en Steden. Hij had ter Vrouwe *Imagina*, Dogter van *Gerlacus*, *Graave van Limburgh*, bij welke hij verwekte vijf Zoonen en drie Dogters. Na den dood van Keizer *Rudolph van Hapsburg*, werd hij, Ao. 1292, om zijne uitmuntende deugden, tot deszelfs Rijks-Opvolger verkooren, volgens eenigen, met algemeene goedkeuring der Keurvorsten; doch 'er zijn, die staande houden, dat de keuze alleen door de Geestelijke Vorsten was doorgedrongen, om dat zij met hem het bestier van 't Rijk zouden hebben; en dat daarom *Albert van Oostenrijk*, Zoon van den overledenen Keizer, was

voorbij gegaan. Hoe 't zij, wij weeten dat Keizer *Adolph*, door den Bisschop van *Mentz*, die zijn Oom was, eerst in eenen Oorlog werd ingewikkeld tegen *Lodewijk*, *Paltz-Graaf* op den *Rhijn*, en daarna met *Albrecht*, Landgraaf van *Duringen*. De Slag tegen *Albert van Oostenrijk*, die reeds te vooren, te *Mentz*, tot Keizer verkooren was, is voor hem doodelijk geweest: *Adolph* verloor in denzelven zijn Rijk en Leven, op den 2 Julij 1298. De gemelde *Albert* doodde hem met eigen hand, omtrent *Spier*, na dat hij zes Jaaren, vijf Maanden en zeven-en-twintig Dagen geregeerd had.

Zie ORLERS, bl. 93 en 94.

ADOLPH, Zoon van *Gerlacus*, en Kleinzoon van den zo evengemelden Keizer *Adolph*, bleef, bij deeling van zijns Vaders goederen, Graaf van *Nassau* en *Weisbaden*. *Ibid.* bl. 96.

ADOLPH *van Nassau*, Zoon van den laatstgenoemden *Adolph*; nadat hij tien Jaaren Bisschop van *Spier* was geweest, werd hij, door het gantsche Kapittel van *Mentz*, tot Aardsbisschop en Keurvorst verkooren; maar Paus *Gregorius de Elfde* stelde den Bisschop van *Bamberg* aan, het geen door Keizer *Karel den Vierden* bekragtigd werd. *Adolph*, hoewel hij een grooten aanhang had, geraakte niet in het geruste bezit, dan na den dood des Bisschops, 1380. Zedert dien tijd regeerde hij met lof en rust tot 1388, wanneer hij stierf. *Ibid.* bl. 96.

ADOLPH, Zoon van *Gerlach*, wiens Vader *Johannes* de jongste Broeder van den gemelden Keurvorst *Adolph* was. Deeze *Adolph* volgde zijnen Vader op in zijne Graafschappen van *Nassau*, *Wijsbaden*, *Festeijn*, enz. Zijne Vrouw *Margareta* was eene Dogter van *Bernard*, Markgraave van *Baden*. Hij stierf in 1426, na eene regeering van 33 Jaaren.

ADOLPH, de 69ste Aardsbisschop en Keurvorst van *Mentz*, Zoon van *Adolph van Nassau*; men zegt dat hij zig met geweld tegen *Dintherus*, die wettelijk van 't Kapittel beroepen was, heeft ingedrongen, waar over, tusschen hem en het Kapittel, groote oneenigheid is ontstaan. Volgens verhaal van sommigen, zouden

dee-

deeze geschillen aan het Bisdom en de Stad *Mentz*, meer dan *twintigmaal honderd duizend Goudguldens* gekost hebben. Nogthans heeft hij naderhand zijne bevestiging bekoomen; en door Paus *Pius den Tweeden* wettelijk aangesteld zijnde, bestierde hij het Aardsbisdom dertien Jaaren. Hij overleed te *Eltenfeld*, in 1475, en werd begraven in het Klooster te *Erbarch*. *Ibid.* bl. 91.

ADOLPH, Zoon van *Johannes Lodewijk van Nassau*, *Sarbruch*, enz. die, na den dood van zijnen Broeder *Philips*, hem in de Regeering volgde, had ter Vrouwe *Anna*, Gravinne van *Mansfeld*. Dewijl hij de laatste van het Mannelijke geslacht van *Nassau Sarbruch* was, is het Graafschap *Sarbruch* verstorven aan den naasten Bloedvriend van 't geslacht van *Nassau*, te weeten *Albertus*, Graave van *Nassau Weilburg*, die ter Vrouwe had *Anna*, Dogter van *Willem*, Graave van *Nassau Dillenburg*, Zuster van den Prinse van *Oranje*, *Willem den I.*
Zie ORLERS, bl. 103.

ADOLPH, Graaf van *Meurs*, *Nieuwenaar*, *Alpen*, enz. van wegen de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, Gouverneur van *Gelderland* en *Utrecht*. Wanneer, in het Jaar 1585, de Stad *Nijmeegen*, [door list van den Overste *Schenk*, in dien tijd op der Spaanschen zijde, en door beschikking van eenigen, die binnen de Stad het bestier over het Geld hebbende, zig van het doen der rekeninge zogten te onttrekken,] zig van de Staatsche partij wilde afscheuren, en, ten dien einde, de Roomschen, door die kwade bestierders, aanhitste, was hier uit een kwaad gevolg voor de Nederlandsche Provintien te vreezen. Graaf *Adolph*, de beweegingen der Roomschen ontwaar wordende, tragtte meerder bezetting daar binnen te brengen; maar de Burgerij stond dit tegen: waar door de eerstgemelden noch stouter wierden, en de zaak met *Schenk* zodanig beleiden, dat de Stad overging. De Roomschgezinden, in andere *Geldersche* Steden, staken hier door insgelijks de hoorns op. *Doesburg* dreef der Staaten bezetting uit zijne Vesting, en nam *Spaansche* in. Die van *Arnhem* zouden het zelfde verrigt hebben; dan hier in wist Graaf *Adolph* tijdig te voorzien, en verzekerde zig van de Stad, door de Poorten te overmeesteren, terwijl hij, door een valsch alarm, de

Burgerij naar eene andere Poort lokte. In het volgende Jaar overrompelde hij *Nuits*; *Parma* herwon het zelve kort daarna. In den Slag bij *Amerongen*, tegen de *Spanjaarden*, was deze Graaf van *Meurs* Overste van het *Staatsche* Volk, doch kreeg door *Taxis* de nederlaag. In 1588, werd hij, op verzoek van eenige Burgers, Gouverneur van *Utrecht*. Veele van dezelve, en van de Magistraat, en onder die de Burgemeester *Prouninck*, anders *van Deventer* genaamd, waaren *Leycesters* gezind. Die hevige Stokebrand en oproerzaaijer misleide de meesten, zo door zijne veinzerije, als uitwendigen schijn, en ijver voor den Godsdienst der Hervormden. Dus woedden de misleiden ook tegen de Hollanders, die zij meenden, den welstand der Kerke zo nauw niet ter harte te neemen. Binnen *Utrecht* werden veele blaauwboekjes, tegen die van Holland, gedrukt, uitgestrooijd en verkogt. De *Staaten Generaal*, niet zonder reden, bedugt, dat de algemeene vijand daar uit zijn voordeel zou trekken, deeden, om dit voortekomen, Graaf *Adolph* binnen *Utrecht* komen, om een goede gelegenheid, tot de uitvoering van hun voorneemen, af te wachten. Wanneer aldaar, in 't begin van October 1588, volgens gewoonte, de Magistraat zou veranderd worden, hadden die van de stad Gedeputeerden naar *Engeland* gezonden; doch vermits LEIJCESTER overleeden was, bemoeide Koningin ELISABETH zig niet verder met de Magistraats-verandering. De Burgerij van *Utrecht* was geheel in oproer, het volk onder elkander verdeeld, en gereed tot de Wapenen. Doch de Gouverneur wist zijnen tijd zo wel waar te neemen, dat het eene deel der Burgerij hem toeviel, het andere werkeloos bleef, en hij dus, meester van de stad zijnde, de Magistraat, op den 6den October, veranderde. De gevlugten kwamen weder binnen, onder Eed en belofte van zig nimmer te zullen wreeken over hun, die deel aan derzelver bannissement gehad hadden. *Prouninck*, die onder de misleiden was, werd, na 42 weeken gevangen geweest te zijn, nevens andere ontslagen.

Kort daarna, is Graaf *Adolph*, op den 5 October 1589, door een ongelukkig toeval, om het leven geraakt. Terwijl hij eenige nieuwe uitvindingen van vuurwerken te *Arnhem* bezigtigde, vielen de vonken van een toorts in 't Buskruid; waar door hij doodelijk gewond werd, en den tweeden dag daarna overleed. In

't

't algemeen word hij beſchreeven als een dapper, vroom, goedaartig Man, die onberispelijk van zeden was. Hij ſtierf zonder kinderen, en ſtelde zijne Gemalin, voorheen de ongelukkige weduwe van den onthalsden Graave van *Hoorne*, tot zijne Erfgenaame.

Zie HALMA, *Toneel der Nederlanden*, VAN MEETEREN, HOOFT, DE GROOT, BAUDART, en andere.

ADOLPH *van Kleef.* Zie KLEEF.

ADOLPH *Venator*, of anders *de Jager* genaamd, was, ten tijde van de hevigſte twisten, Remonſtrantsch Predikant te *Alkmaar*; zie van hem en zijne bedrijven VENATOR (*Adolph*).

ADOLPH *van Heemskerk*; zie HEEMSKERK. *Bor.* VII. Boek.

ADOLPHS-LAND; zie OOLTGENSPLAAT.

ADORP en *Harsſens*, twee Dorpen, westwaard van *Noord-* en *Zuidwoude* gelegen, aan de oude *Hunze*. In het Kerklijke zijn deeze Dorpen gecombineerd: ja zelfs in de Roomſche tijden was de Kerk van *Harsſens* aan de Parochie van *Adorp* onderhoorig. De Heer *Arij de Graaf* is, volgens *Bachiene*, *Geogr. der Nederl.* Heer van deeze beide Dorpen. Zie III. Deel, bl. 192.

ADRANA was de oude naam der Riviere, nu de *Eder* genaamd. Aan dezelve zouden de *Batten* en *Batavieren*, toen de *Katten* hunne Landslieden, hen zochten te verdrijven, hunne woonplaatzen gehad hebben. Men beſluit dit uit de aloude overblijfzelen van hunnen naam, in *Battenberg* en *Battenhauzen*. Deeze *Adrana*, of liever *Eder*, loopt door het Graafſchap *Waldek* en door *Hesſenland*, en vereenigt zig, boven *Kasſel*, met de *Fulda*, en beneden *Minden*, met de *Were*, die daar den naam van *Wezer* aanneemt.

Zie ALTING, *Not. Germ. Inferior.* P. I. p. 15. en daar uit *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 12.

ADRIAAN, Opvolger van den Roomſchen Keizer *Trajaan*, bediende zig van de *Bataviſche* Ruiterij, onder de Romeinſche

Legers, en deed zig van dezelve, op zijne togten in 't Oosten, verzellen. Men heeft aangetekend, dat Keizer *Adriaan*, in 't 120 Jaar onzer tijdrekeninge, omtrent den *Donau*, aan zijne bijhebbende Batavische Ruiterbenden beval, die Rivier gewapend en te paard over te zwemmen; dit werd met zulk een vaardigheid verrigt, dat de woeste bewooners van die gewesten 'er verbaasd over stonden. Van een Batavier SORANUS, die in deezen tijd leefde, wordt getuigt, dat hij zo behendig met den boog wist om te gaan, dat hij een pijl, eerst door hem opgeschoten, in 't nederdaalen met een anderen zodanig wist te treffen, dat dezelve aan tweën brak; waar over de Keizer zig zo zeer verwonderde, dat op zijn bevel, de behendigheid van SORANUS in een omstandig *Grafschrift* bewaard is. Volgens de meeste waarschijnlijkheid heeft deeze *Adriaan*, in zijne togten naar *Germanien*, zig eenigen tijd in 't Eiland der *Batavieren* opgehouden. En dewijl aldaar de Koophandel merkelijk in bloei was, is 't ook niet ongegrond te denken, dat hij, ter begunstiginge van dien, in dit Eiland, eene ruime markt gesticht heeft. Want in de oude Reiskaarten vind men eene *Markt van Adrianus*, (*Forum Adriani*) welke markt of plaats niet verre gesteld wordt van het tegenwoordige Dorp *Voorburg* bij *Leyden*. Zie het kaartje, geplaatst in van *Leeuwen*, *Beschrijv. van Leyden*, bl. 9. en de *Beschrijv.* bl. 349.

Vaderl. Hist. I. Deel, bl. 190 en 191.

ADRIAAN FLORISZOON, of anders *Adrianus Florentius*, gebooren te *Utrecht* den 28sten Feb. des jaars 1459, werd Paus van *Rome*, onder den naam van ADRIANUS DEN VI. De gedachten over 't beroep van zijnen Vader zijn zeer verschillende. Eenigen zeggen dat hij een Schoenlapper, anderen een Brouwersknecht; anderen wederom een Houtzager, een Brouwer of Tapijtwerker was. Wij gelooven dat *Floris* een Schuitemaker geweest is, door spaarzaamheid maatig begoed. Zeldzamer is het, dat 'er gevonden worden, die *Utrecht* de Eere van zijne geboorteſtad te zijn ontneemen willen, dan eens *Amsteldam*, dan weder *Ronsana* in *Italie* daar voor stellende. Pater *Hazart* met meer andere strekt ons tot een wettigen getuige. Hij zegt, dat *Hadrianus* een Nederlander, te *Utrecht* gebooren was, getuigen alle, die van hem ge-

geschreeven hebben. *Opmeer*, een *Amsteldamsch* Schrijver, beweert, egter, dat hij te *Amsteldam* gebooren zoude zijn, namenlijk van *Gulielmus Eggert*, een zeer treffelijk burger, die om het geloof buiten lands ging. Of dit zo zij, wil ik niet betwisten; zeker is 't dat niemant ooit op de gedachten gevallen was, dat *Hadrianus* geen gebooren Hollander was, tot aan den tijd, dat, op 't Jaar 1586, zeker *Italiaansch Capucijn*, met naame *Matthias Bellintanus*, in zijne Historie ons heeft willen wijs maken, dat *Adriaan* een *Italiaan* was, gebooren in 't Dorp *Ronsana*; dat zijn Vader was *Johannes Bonus*; en dat hij, in zijne geboorteplaats, *Ludovicus* werd genoemd, maar als Jongeling in Nederland gekomen zijnde, zijnen naam had veranderd in *Hadrianus*. *Bellintanus* voegt 'er nevens eenige bijzonderheden, rakende zijne opvoeding, wapenen en familie. *Henricus Spondanus*, in zijne Kerklijke Historie, merkt daarop aan, dat dit alles is, of een droom van iemant, die slaapt, of wel een Godvruchtig gepeins van een opgetoogen gemoed, tot luister van zijn Vaderland. Over het eerste maake de oplettende Lezer zijne eigen aanmerkingen. *Adrianus* is gebooren in 1459; en *Willem Eggert*, Heer van *Purmerend*, was reeds, volgens zijn Grafschrift in de Nieuwe Kerk, overleeden 1417. Dus kon hij de Vader van onzen *Adrianus* niet zijn, of men moest mede, in een droom, eenen anderen *Willem Eggert* verzinnen. Het laatste gezegde van *Bellintanus* verdient geene de minste aanmerking. FLORIS, die de Vader van *Adrianus* geweest is, zond zijnen Zoon, in de eerste jeugd, naar de school te *Leuven*. De gemelde *Hazart* en andere Roomsche schrijvers zeggen, dat *Floris* arm, maar Godvrugtig was; en dat zijn Zoon, zeer genegen tot de Wetenschappen, door hem niet aan de school kon onderhouden worden, maar dat hij zo veel verkreeg, dat hij in 't *Portsiener Kollegie* of Leerlingsgenootschap, vrije wooning zou hebben. *Onufrius Panvinius* stelt, dat hij in een Kollegie te *Leuven* geraakte, alwaar vroome en behoeftige Jongelingen, eenige jaaren lang, op gemeene kosten, konden studeeren. In de *Utrechtsche* Gedenkschriften vindt men, dat *Floris*, Vader van *Adriaan*, met zijn Schuitemaaken, (onbepaald of hij Meester of Knecht was,) wel eenige middelen had vergaderd; doch echter niet genoeg om zijnen Zoon te laaten stu-

ſtudeeren, en voor zig zelven, tegen den ouden dag, iets over te houden; dat hij, derhalven, door goede vrienden te *Leuven*, verkreeg, om zijnen Zoon in een Kollegie te brengen. *P. Hazart* meldt, dat hij, uit armoede, gewoon was te ſtudeeren bij de Kaars, die ieder nacht, voor het beeld van de H. Maagd, dat nog op den brug bij de Vischmarkt ſtaat, ontſtoken werd; dit, voegt hij 'er bij, is eene overlevering, die te *Leuven* voor waarachtig word gehouden, ſchoon geene der Schrijveren daar van gewag maakt. *Adrianus*, 't zij dit waar of onwaar is, nam zodanig toe in geleerdheid, dat hij tot *Decanus* van de Leuvenſche Hoofdkerk werd aangeſteld, en vervolgens tot *Vice-Kancelier* van de *Leuvenſche* Univerſiteit, die opzicht heeft over alle de Kollegien. Dus maakte hij zig een naam onder mannen van verdiensten; met dat gevolg, dat *Maximiliaan de Eerſte* hem tot onderwijzer van zijnen oudſten kleinzoon, Prins *Karel*, aanſtelde, ſchoon anderen deeze keuze toeſchrijven aan *Margreta* van *Oostenrijk*, Landvoogdesſe der Nederlanden. Waarſchijnlijkst is het dat *Maximiliaan*, die Voogd over den jongen *Karel* was, alzo zijn Vader *Philippus*, op zijnen ouderdom van zes jaaren, overleed, dit, op aanraden van gemelde Vrouwe *Margreta*, zijne Moeij, zal hebben gedaan. *Karel*, naderhand bekend onder den naam van Keizer *Karel den V*, betoonde zo veel genegenheid voor zijnen Leermeester, na dat hij eerst Koning van *Spanje*, en daarna Roomsch Keizer was geworden, dat hij hem tot Gouverneur of Stadhouder over de *Spaanſche* Monarchie aanſtelde, na dat alvoorens *Ferdinand* hem tot Bisſchop van Tortoze had bevorderd. Geduurende zijn verblijf in *Spanje*, verhief hem Paus *Leo de X* tot *Kardinaal*. Door toedoen van Keizer *Karel den V*, beklom hij als opvolger van gemelden *Leo*, den Pauſelijken Stoel. Volgens *Guiciardijn*, geſchiedde die verkiezing, op den 6 Jan. des Jaars 1522. Aan niemand, zegt men, was hij te *Rome* bekend, en nooit was hij in *Italie* geweest. Zekere *Abraham Bazovius* verhaalt, dat nimmer iemand minder naar 't Pausdom getracht, en niemand ooit minder vrienden tot deeze onderneeming gehad had, dan *Adrianus*. In dertien dagen liepen de posten, uit *Rome*, door *Frankrijk*, naar *Spanje*, om zijne verkiezing bekend te maken. Hem vonden zij te *Victoria*, in *Biscaijen*, komende van eenen zieke, dien hij bezocht had. Zij

vielen voor zijne voeten, groetten hem als Paus, en leverden hem de Brieven zijner verkiezing over; waarop hij, zonder eenige verandering van gelaat, zig dus uitliet: „ Indien deeze boodschap „ waarachtig zij, heb ik groote reden om droevig te zijn." Een bijzonder vriend van hem was Mr. *Floris van Wijngaarden*, der beiden rechten Doctor en Pensionaris der stad *Dordrecht*; zo haast hem deeze tijding bekend was, zondt hij hem den volgenden brief, met dit opschrift: „ *Aan den uitneemenden Man*, *Mr.* Floris van Wijngaarden, *Doctor in de beide Rechten*, *mijnen bijzonderen Vriend.*

Heer Doctor, *bijzondere Vriend.*

„ Daar is niemant, die meer verwonderd en verbaasd staat, „ dat een arm mensch, bij ieder onbekend, zo verre van de „ hand zijnde, door eenpaarige stemmen der Kardinaalen tot „ Christus Stedehouderschap is aangenomen, dan ik. Maar 't is „ ligt voor God den armen schielijk te verheffen. Ik schep geen „ vermaak in die eere, en schrik voor zo grooten last. Ik had „ liever gewild buiten Pauselijke, Kardinaalsche en Bisschoppelijke waardigheid in mijne *Proostdij te Utrecht* God te dienen: „ maar ik durf den roependen God niet wederstaan, verhoopende zelf, dat hij de onvolmaaktheid zal vervullen, en genoegzaame kracht verleenen, om dien last te dragen. Ik bidde, „ bidt God voor mij, en doe ook uwe Godvruchtigen bidden, „ dat hij mij onderwijze, om zijne geboden wel uit te voeren, „ en mij waardig te maaken, om zijne Kerk te bouwen. Uit „ *Victoria*, den 15den Feb. 1522.

Op de woorden, *Proostdy* te *Utrecht*, staat aan te merken, dat Keizer *Maximiliaan* hem allereerst tot dat Proostdijschap bevorderd had. Behalven den aangehaalden, zijn 'er meer andere brieven van deezen *Adrianus* voorhanden, aan den gemelden *Floriszoon van Wijngaarden*, terwijl hij nog Bisschop en Kardinaal was, en aan Mr. *Laurens du Bliou*, Griffier, gedagtekend den 11den Augustus 1519, ten voordeele van denzelven, om hem in zijne verloorene Eere te herstellen: zij zijn te vinden in van *Balens Beschrijv. van Dordrecht*. Zie verder FLORIS VAN WIJNGAARDEN.

Tot nader staavinge zijner gedachte, over de verheffinge tot de Pauselijke waardigheid, voegen wij hier nog bij, eenen Brief aan den Kanselier des Keizers, bijna van gelijken inhoud, als dien hij schreef aan zijnen Vriend Mr. *Floris*; zie hier een gedeelte van denzelven: „ Ik worde bijna met alle droefheid aangetast, „ en och of 't mij geoorlofd ware, dat zware pak, 't welke mij „ tevens zo lastig en gevaarlijk is, buiten vreze God te mishagen, van mijne schouderen te werpen, en liever een ampteloos armelijk leeven, in eenig hoeksken te leiden, en mijn „ Conscientie alleen te bezorgen, in plaats van rekenschap voor „ de geheele waereld te moeten geeven!" Aan de vijf Kapittelen van *Utrecht* schreef hij dus: „ 't Is uwe pligt, vuurige gebeden tot God uitteftorten, op dat hij, die ons uit het stof, tot „ deeze hoogste waardigheid op Aarde, heeft verheven, ons ook „ verwaardigde krachten te geeven, en de sterkte des gemoeds „ en ook des Lighaams mede te deelen, om dat ampt heilzamelijk te bedienen."

Hij vermaande *Erasmus*, in zekeren Brief van den eersten December 1522, „ dat hij de treffelijke gaaven des verstands, van „ God ontvangen, ook tot Gods Eere, gelijk hij tot dien tijd „ toe gedaan hadde, zoude besteden; door dit middel, meende „ de Paus, kon hij, door Gods hulp, een groot deel der verdoolden te rug brengen, die nog niet gevallen waren staande „ houden, en die aan 't wankelen of bijna aan 't vallen waren, „ voor den val behoeden.

„ Gij moet ook, zeide hij, aan de spreuk van den *H. Jacobus* gedenken, dat hij, die zijnen Broeder, van de waarheid „ afgedwaald zijnde, bekeert, en eenen Zondaar van de dwaalingen zijns wegs te regte brengt, dien van de dood behoud „ en eene menigte zonden bedekt. 't Is voorwaar niet te zeggen, voegt hij 'er bij, hoe aangenaam een dienst gij zoud „ doen, indien, door uwen arbeid, te wege werd gebragt, dat „ de geenen, die door de snoodste Ketterij besmet zijn, zig liever „ van zelfs bekeerden, dan dat zij wachten zouden tot dat hen de „ tuchtroede der Kerkelijke Canons, en der Keizerlijke Wetten „ ter nedersloeg. Nu, hoe zeer zulks met onzen aart strijd, was „ ons reeds bekend, toen wij te zamen in de vermakelijke onle-

„ dig-

„ digheid der Studien nog te *Leuven* waren, en een Ampte-
„ loos Leeven leidden."

De Heer BRANDT zegt, dat zijne aangeboorene Goedertierenheid, en de vooroordeelen der Scholastijke Theologie, daar hij, van Kindsbeen, in was opgebracht, somtijds tot eene hevigheid tegen *Luther* en andere Leeraars van zijn gevoelen overging. Hij liet zig voorstaan, dat deeze lieden de Roomsche Kerk voor waarachtig hielden, en uit Waereldsche inzichten zulke eene scheuring hadden aangeregt; hier door was 't, dat hij de vergadering van den Rijksdag te *Neurenberg*, in de Maand November te vooren gehouden, door den Bisschop van *Fabriane*, *Franciscus Cheregatus*, had geraaden, na 't beproeven van zagte middelen, tot harde te koomen. Het vooroordeel, noch de partijdigheid had hem echter zo zeer niet verblind, of hij zag en erkende, dat 'er veele dingen in de Kerk waren ingeslopen, die Reformatie noodig hadden. Hij zocht ook tot verbeteringe te komen; maar 'er kwamen, van alle kanten, zo veele zwarigheden en verhinderingen in den weg, dat hij, op zekeren tijd, aan twee van zijne vertrouwdste Vrienden, *Willem van Enkefort* en *David Hez*, bekende, „ dat der Pausfen Conditie ellendig was, aangezien,
„ hij bevond, dat hun ook de magt ontbrak, om naar hun goed-
„ vinden wel te doen, en daar toe hunnen arbeid en naarstigheid
„ aanteleggen. Dewijl dan, vóór zijne voorgenoomene Reize
„ naar *Duitschland*, geene Reformatie door hem konde uitge-
„ werkt worden, zo was 'er anders niet te doen, dan te ver-
„ trouwen op zijne beloften, welke hij vast beslooten had te
„ volbrengen, al zoude hij zijne geheele tijdelijke magt verlie-
„ zen, of, ten Exempel van een Apostolisch leven, tot de uiter-
„ ste armoede te rug keeren." Ook belaste hij wel gestrengelijk aan gemelde zijne Vrienden, de eene van welke zijn Aalmoezenier, en de andere zijn Geheimschrijver was, dat zij, middelerwijl, in het toestaan van aflaaten, dispensatien en coadjutorien, spaarzaam en gematigd zouden zijn, tot dat men deze dingen, door een vaste Wet, tot eenen zekeren Regel zou hebben gebragt. Wanneer hij de Rijksvorsten, op den Rijksdag, tegen *Luther* liet vergaderen, deed hij, ter zelver tijd, den Bisschop van *Fabriane* rondelijk bekennen, dat deeze beroerten uit de zonden der Menschen, voornaamelijk der Priesteren en Prelaten,

wa-

waren voortgekomen; dat ook zelfs in den Heiligen Stoel, eenige Jaaren herwaarts, veele gruwelijke ſtukken waren begaan; dat 'er veele misbruiken in het Geestelijke, en veele onbehoorlijkheden in 't uitgeven der Kerklijke geboden waren geſchied, en alles van ſlimmer in erger veranderd was; dat die beſmettende Krankheid, van het Hoofd tot in de Leden, van de Pauſen tot de mindere Prelaten voortkruipende, zig wijd en zijd verſpreidde; dat 'er naauwlijks iemand gevonden werd, die recht deed, en van deeze kwaale vrij was. Doch alzo hij uit zig zelven, en te gelijk Amptshalven, gehouden was, zijn best te doen om het kwaad te genezen, zo wenschte hij, naar zijn uiterſte vermogen, allen vlijt aantewenden, op dat boven al het Roomſche Hof, daar, misſchien, het meeste kwaad van daan kwam, gebeterd werd. Allen beloofden hier toe hunne waare genegenheid: weshalven hij zo veel te ſterker dit beijverde. Niemand kan het evenwel vreemd dunken, dat de misbruiken niet op een oogenblik werden weggenoomen. „ Want gelijk het kwaad verouderd, en vermenigvuldigd was, zo moest men, om dat te geneezen, niet „ anders dan voet voor voet vorderen, beginnende van 't gewichtigſte, op dat niet alles, mooglijk, door eenen ontijdigen „ lust, om tot geneezinge te komen, in verwarring werd gebracht, of over hoop geworpen." Wij zullen hier op nog een weinig meer moeten ſtilſtaan, aangezien het gewigt der ſtoffe, als de grond van de Reformatie der Kerke.

Deeze ronde bekentenis van den Paus (vervolgt BRANDT) die de oorſpronk van het kwaad aan de Kerkelijke Perſoonen toeſchreef, werd van hun zeer kwalijk genoomen; dezelve zouden hem niet alleen in nog grooter haat en verachting brengen bij het Volk, zeiden zij, maar ook de Lutherſchen ſtouter en moedwilliger maken. Doch inzonderheid mishaagde hun, dat zij hier eene deur geopend zagen, waar door die gehaate vermindering der Waereldſche voordeelen noodzaaklijk moest inkoomen, of dat men hun anders volſtrekt zoude overtuigen, dat hunne kwaade zeden ongeneeslijk waren. Maar de *Duitſche* Volkeren, die hevigst tegen het Pausdom waren ingenomen, namen deze reden zeer verkeerdelijk op; zeggende, dat dit een trek was, aan de Pauzen eigen, gewoonlijk het kwaade bekennende, met belofte van verbeetering, zonder nochthans de waare meening te hebben

om

om het uit te werken; op dat zij de eenvoudigen met dit voorwendzel in ſlaap mogten wiegen, en tijd winnen om zulks tot voordeel waar te neemen.

Wat aanbelangt het zeggen, van voet voor voet te gaan, in 't ſtuk der Reformatie, dit hebben zij, daar mede ſpottende, aartiglijk uitgelegd, zeggende: „ dat men in der waarheid toen wel „ langzaam voet voor voet ging, even als of 'er tusſchen ieder voet „ of treede, een afſtand van een Eeuw tusſchen beiden ging." Doch zij, die de oprechtheid van dezen *Adriaan*, vóór zijn *Pausſchap*, toen hij nog *Bisſchop* en *Kardinaal* was, ondervonden hadden, en zijn goed voorneemen, het welke in alle zijne woorden en werken zig ten klaarſten vertoonde, kenden, namen alles van hem ten goede, niet twijffelende, of deze belijdenis was met ronde oprechtheid geſchied; ook geloofden zij dat hij wel geneigd was om het verval te herſtellen, zelfs ook ſpoediger dan hij beloofd had. Hij begeerde dat *Erasmus*, welken hij met vriendelijke en groote beloften tot zig noodigde, hem op het ſpoedigſte en heimelijkſte, zijnen raad, om de *Lutherſche* beroerten te ſtillen, zoude overſchrijven. *Erasmus* ontſchuldigde zig van de reize naar *Rome*, wegens Ouderdom, zwakke Ligſhaamsgeſteldheid, en om dat zijn doen en laaten aldaar aan meerder misduiding onderworpen zoude zijn, dan wanneer hij te *Bazel* bleef. Hij maakte derhalven aan den *Paus*, tot driemaal toe, zijne bedenkingen, over 't wegneemen der Kerklijke zwarigheden, door Brieven, bekend, daar het bij gebleeven is. Op deze manier ſpreekt BRANDT van hem; waarbij wij nog moeten aanmerken, dat, hoe oprecht men *Paus Adriaan*, uit zijne voorgaande handelingen, mag beſchouwen, eer hij den Pausſelijken Troon beklom, hierop, nogthans, weinig ſtaat te maken was, alzo wij weten, hoe zeer de Menſchen, door de prikkeling der hoogheid, in hunne gedraagingen en gemoedsneigingen veranderen. Eindelooze Leerbeelden van Koningen en Vorſten, die in de gewijde en ongewijde Historien voorkomen, bevestigen ons dit. Ook moet men bekennen, dat *Adriaan*, ſchoon hij het vrije en rondborſtige antwoord van *Erasmus* met geen wederſchrijven beſtrafte, zekerlijk daar in weinig heuſchheid en Hollandſche rondborſtigheid deed blijken, dat hij, op drie Brieven van *Erasmus*, van dien inhoud en dat gewigt, hem niet één woord waardig achte;

iets,

iets, 't welk meer zijnen weerzin en afkeer van eene ernstige Hervorming schijnt te kennen te geven, dan eene ongevoeligheid. Waarschijnlijk heeft onze Landgenoot, op den Pausselijken Stoel zittende, het ingewortelde onkruid en kwaad der Geestelijken, en zelfs zijner naaste Voorzaten, wel ingezien, maar geschroomd; den bijl aan den wortel van dien gevreesden boom te leggen; het geen dus dat groot verloop van tijden, tot op de Reformatie, onvermijdelijk vorderde: want, wat baate het, hier van slechts de weeligste takken af te snoeijen, die vervolgens zig weder ruim zo groot en breed konden uitzetten? Het berigt van zijne verheffing tot het Pausdom, was die van *Leuven* zeer aangenaam, vermits hij op hunne Academie gestudeerd, en de Doctorale waardigheid verkreegen had. Men las aldaar, in een opgehangen Tapijt, deeze woorden: UTRECHT *heeft geplant*; LEUVEN *heeft nat gemaakt*; *de* KEIZER (zijn grootste Bevorderaar) *heeft den wasdom gegeeven.* Iemand, die zig verborgen wist te houden, had de stoutheid om daar bij te schrijven: *Zoo heeft dan* GOD *tot dit alles niets gedaan.*

De Pauslijke Historieschrijver, ONUFRIUS PANVINIUS, die het werk van PLATINA heeft vervolgd, geeft deezen *Adrianus* van *Utrecht*, boven alle beschrevene *Pausen*, den hoogsten Lof. Wanneer hij, den 10 October 1522, gekroond werd, gaf men te *Dordrecht* bevel, daar over een algemeenen Omgang te houden, en in 't *St. Jacobs Gasthuis*, aan ieder arm Persoon, een Brood uit te deelen. ADRIANUS, in het Pauslijk Paleis gekomen zijnde, werd door de Stalknechts van den voorigen Paus, *Leo den Tienden*, verzocht, of zij in hunne Ampten mogten blijven; dog, op zijne vraag, hoe groot hun getal was? tot antwoord krijgende, *honderd*, werd hij zeer verbaasd, en zeide, hoewel *vier* genoeg waren, dat hij echter *twaalf* zoude houden, om de Kardinalen hier in te overtreffen. Ook was zijn mond vergenoegd met weinige spijze, en zijn lighaam met weinige kleederen. Al wat hem van de Pauslijke Inkomsten overschoot, zoude aangelegd worden ten beste van de Christenheid; dus was zijne belofte.

Hij was zijnen Bloedvrienden niet ongenegen; en, echter, bevorderde hij dezelve niet gaarne tot Kerkelijke Ampten: hij zeide, dat Zion niet met bloed moest opgebouwd worden. Op de Academie te *Leuven* deed hij, nu en dan, Redevoeringen. Hij voer he-

hevig uit tegen het bezit van veele Ampten en Jaarwedden door één Persoon, en toonde aan, dat ieder *Prelaat* van de Roomsche Kerke daar zo veel van inslokte als mogelijk was. Paus geworden, trok hij aan zig een groot deel der Kerklijke Inkomsten, inzonderheid der Nederlandsche. Wanneer een van zijn grootste en vertrouwdste Vrienden hem vraagde, waarom hij nu zelf dat geen deed, 't welk hij voorheen in anderen had bestraft, en het ook in anderen duldde, daar het in zijne magt was, dit groot en ergerlijk kwaad te straffen, gaf hij, niet zonder misbruik der H. Schrift, ten antwoord: „ Toen ik een Kind was, sprak ik als „ een Kind; maar nu ik een Man geworden ben, heb ik afgelegd het geene Kindsch is." Op den Rijksdag te *Neurenberg* zond hij zijnen Gezant *Franciscus Therogatus*, om de vervolgingen tegen de Protestanten of Onroomschen in *Duitschland* voorttezetten, en liet de vergaderde Duitsche Vorsten te gelijk aanzeggen, „ dat hij erkende, hoe de wortel van 's Volks boosheid „ uit de Priesterschap, ja zelfs van 't Geestelijke Hoofd (den „ Paus) voortkwam, en nu al lang was voortgelopen tot de an„ dere Leden; dog dat hij (*Adrianus*) zulk eenen vlijt wenschte „ aantewenden, dat de geneezing ook wederom van *Rome* zou „ afdaalen; dat hij de Geestelijkheid wilde reformeeren, en een „ vrij Concilie aanstellen; en of wel de dwaalingen en gebreken „ zo terstond door hem niet verbeterd waren, zulks alleen was „ nagelaten, om dat de ziekte niet slegts verouderd en ingekan„ kerd, maar ook van veelerhande zoort was, en derhalven noo„ dig had, zagt en langzaam behandeld te worden, omdat alle „ haastige veranderingen zeer gevaarlijk zijn, enz." De Jesuit *P. C. Hazart* laat deze beschrijving, in zijn Triumph der Kerke, kort en verminkt afloopen; hij zegt, na de voorstelling van 's Pausen Brief aan den Keurvorst van *Saxen*, „ dat zijne Heilig„ heid ten laatsten beloofde, een algemeen Concilie te zamen te „ roepen, om de bedorvene zeden, voornamenlijk die van de „ Geestelijkheid, te verbeteren. Hier over schreef hij aan alle de „ Keurvorsten en Prinsen des Rijks, die te zamen te *Neurenberg* „ vergaderd waren." Een weinig daarna laat hij volgen: „ Hij „ was bezorgd, om te reformeeren de gebreken der Kerke, en „ de bedorvene Zeden der Geestelijken."

Evenwel heeft hij de regte Reformatie, voor dat hij Paus was, in

in zijne leere steeds hevig tegengestaan, en de *Duitsche* Vorsten dapper aangehitst, om Doctor *Marten Luther* op het strengste te vervolgen. Zie hier van L. GODFRIED, *Utrechtsche Chronijk* 1551. Buiten twijfel zou hij wel iets gedaan hebben, tot verbetering van het Godlooze leeven der Geestelijkheid, van den hoogsten af tot den laagsten toe, en ook wel iets in eenige stukken der Leere, als mede ten aanzien der Aflaaten, (in welke te geeven, zegt *P. Hazart*, hij geheel maatig was) veranderd hebben, omdat dezelve, wegens hunne menigvuldigheid, op veele plaatzen misbruikt, op andere veracht werden. Doch het mogt hem niet gelukken, zijne beloften te volbrengen, vermids een vergiftende brok, immers naar het gevoelen van veelen, den draad zijns levens afsneed. Vermoedelijk hebben de Geestelijken hem dit toegebracht, die geen lust hadden om van hunne snoode ongebondenheid en onchristelijk leeven gereformeerd te worden. BRANDT zegt, dat zijn aangezicht na zijnen dood hevig opzwol; het geen eenigen aan vergift toeschroeven, anderen aan de hitte van de ademhaaling des volks, dat in groote menigte toeliep, om zijn lijk, als dat van een Heilige, te aanschouwen. Dus stierf hij in September 1523; eenige stellen den 14den, andere den 13den van die maand, naa omtrent 20 maanden den Pauselijken tijtel gevoerd te hebben. PLATINA, zijn opvolger, verhaalt zijn overlijden aldus: Vermids hij, met alle magt, de Kerk zocht te reformeeren, bragt hij te wege, dat eenige Christen Vorsten in verbond traden, namelijk de vrije steden van *Italie*, de nieuw verkooren Keizer *Karel de V*, Koning *Hendrik* van *Engeland*, en *Lodewijk* van *Hongarijen*, nevens eenige Vorsten van *Italie*, wier Ambassadeurs de Kardinaal *Pompeus Columma*, te *Rome*, op een Koninklijken maaltijd onthaalde. *Frankrijk* was echter buiten deeze verbintenis gesllooten. De plaats, tot oprichting van dit verbond, was bestemd in de Kerk van *Maria Maggiore*. Paus ADRIAAN wilde, tegen den raad zijner geneesmeesteren, daar bij tegenwoordig zijn. Hij begaf zig, den 4den Augustus 1523, derwaarts, wanneer het een zeer heete dag, en de weg, door het menigvuldige stof, zeer lastig was. De Paus, door dit heen en weder rijden, zeer vermoeid, ging, zonder iets te eeten, naar bed. Den volgenden dag verscheen hij in de Kerk van St. *Maria Maggiore*, bijna ademloos, zwaar beladen met zijn Pauslijk

ge-

gewaat. De handelingen en afkondiging des Verbonds duurden vrij lang; na het einde keerde hij te rug naar het Paleis, alwaar hij vernagt had, zo zeer verhit, dat zijne kleederen doorvochtigd waren. Hij leide zijn gewaad af, ging te bed, terwijl het zweet hem van alle kanten zo geweldig uitbrak, dat alles doornat werd. De lust tot eeten begaf hem, en te gelijk alle zijne krachten. Echter kwam hij dien nagt in het Vatikaan. De pijn in de Lendenen wierd langs hoe heviger; en dus overleed hij, op den 29sten September; *Mezeray* zegt, den 14den; *Hazart*, den 19den: onder 't afbeeldzel in deszelfs boek staat 14den: *Muzart* en andere zeggen, den 13den: oud, volgens *Onufrius*, 64 Jaaren, 6 maanden en 16 daagen; volgens *Brandt* en anderen, 65 Jaaren, 6 maanden en 13 dagen. Hij werd begraven in de *St. Pieters* Kapel, te *Rome*, tusschen de twee Pausen, *Pius den II* en *Pius den III*. *Willem van Enckefort*, een Brabander, de eenigste Kardinaal, dien hij ooit gemaakt heeft, deed naderhand een uitmuntend en overheerlijk praalgraf voor hem maken, in de Kerk van *St. Maria del Anima*, en bragt zijne overblijfzels derwaarts. Behalven het daarop geplaatste Grafschrift, had *Adrianus* voor zig zelven een in de Latijnsche taal gemaakt, waar van de inhoud hier op uitkomt; dat hij het achte, zijn grootste ongeluk, welk hem ooit konde overkomen, dat hij Paus was geworden. Hij zeide daarom in zijne leven dikmaals: *Indien ik een vijand had, wist ik hem geen erger plaag toe te wenschen, dan dat hij Paus moest worden.* Toen eenige lasteraars hem, tot die waardigheid verheven, zijn vreemdelingschap en geringe afkomst verweeten, stopte hij hun den mond, met deeze woorden: *Ik ben een gebooren burger van Utrecht*; het aanzien van die stad, ten dien tijde, kan daar uit worden afgenomen. Dus beriep zig ook, bij zekere gelegenheid, de Roomsch Koning *Willem*, Graaf van *Holland*, daar op. Weet gij niet, zeide hij, dat ik het Burgerrecht van de stad *Utrecht* hebbe, het welk die stad mij geschonken heeft? Niettegenstaande des Pausen deugden, wordt hij zeer veracht door den *Franschen* Historieschrijver *Mezeraij*, mogelijk omdat *Adriaan* het voorgemelde Verbond bewerkt had, daar *Frankrijk* buiten gesloten was: zijne beschrijving komt hoofdzaaklijk hier op uit.

„ Den 29 Januarij 1522, kwamen de Kardinaalen overeen, om

„ *Adriaan Florens*, Kardinaal-Bisschop van *Tortosa*, eenen *Hol-* „ *lander*, gewezen Leermeester van Keizer *Karel den Vden*, „ die, ten dien tijde, *Spanje* bestierde, tot Paus te verkiezen. „ De gantsche Waereld verwonderde zig, na dat de verkiezing „ gedaan was, dat zij, ik weet niet door wat gril, een persoon, „ die op hen niet dacht, gelijk zij ook, tot op dien tijd, niet „ veel om hem gedacht hadden, van zo verre waren gaan zoe- „ ken." Even als of de Kardinaalen niet wel een erger keuze doen, of een Persoon van verachtelijker geslacht hadden kunnen vinden. Ook schrijft hij aan hem toe, het verlies van *Rhodus*. Paus ADRIAAN had voorgenomen, het oude Beeld van *Pasquin*, te *Rome*, in den *Tijber* te laten werpen: doch de Hertog van *Sessa*, Keizerlijke Ambassadeur aan 't Roomsche Hof, wederhield hem hier in, zeggende: dat indien hij *Pasquin* in de Rivier deed werpen, hij wel in een *Kikvorsch* mogt veranderen, en dan, in de plaats van nu alleen heimelijk bij nagt te zingen, openlijk bij dag zijn gekwaak aanvangen. Zijne vaderlijke stad *Utrecht* is door hem met een treffelijk Gebouw versierd, heden nog overgebleeven, schoon merkelijk verbeterd, en het *Pausen-Huis* genoemd; voor den Geevel staat nog een Pauselijk Beeld, van Hardsteen gehouwen, uitgebeeld. Het Huis, van binnen en buiten herbouwd en vernieuwd zijnde, diende den Graave VAN ZINZENDORF, eersten Afgezant des Keizers op de Vredehandeling te *Utrecht*, tot zijn verblijf. In het Jaar 1672, nam de Hertog van *Luxemburg*, als Landvoogd des Konings, van *Frankryk* zijn intrek daar in. Men zegt dat *Adriaan* gebooren is in een Huis, staande in het boveneinde der Stad, op de oude Gragt, voorbij het *Reguliers-Klooster*, nu het *Burger-Weeshuis*, tusschen de *Smee-* en *Reguliersbrugge*, alwaar zijn afbeeldzel eertijds, tegen een zeer ouden houten Gevel, aan de eene zijde van een Uithangbord, stond, met dit bij- of onderschrift; *In Paus Arien*. De houten, naderhand in een fraaijen steenen Geevel verwisseld zijnde, is zijn Borstbeeld, met een Pauslijken Muts op 't Hoofd, en voorgemelde bijschrift, konstig in hard gehouwen steen ingezet. Doch hier dient aangemerkt te worden, dat indien de overlevering der Huizinge vastgaat, en zijn Vader aldaar waarlijk heeft gewoond, toen hem deze Zoon geboren werd, hij voorzeker zo behoeftig niet moet

ge-

geweest zijn, aangezien dit Huis vrij groot, met aanzienlijke vertrekken en een goeden Tuin en Stallinge voorzien, in het beste gedeelte van de Stad ſtaat, en altoos pragtig moet geweest zijn, ſchoon het, in dien tijd, van buiten zo veel aanzien niet heeft gehad.

Wat 's Mans Schriften aangaat, zij zijn in het Latijn bij een verzameld, en maken een klein deel in folio uit; bij *Hazart* vind men de opſchriften der Verhandelingen opgeteld. Men plagt hem doorgaans den tegengeſtelden *Paus* te noemen: want zo opgeblazen, listig en verkwistende Paus *Leo de Tiende* was geweest, zo nedrig, ſpaarzaam en bovenal eenvoudig gedroeg hij zig. *Joh. Anth. Flaminius* noemt hem een volmaakt Prins, maatig, wijs en godvruchtig. Wat de aanmerking aangaat, welke de Heer HALMA hier op laat volgen, namelijk, dat hij zoude beſchuldigd zijn geweest, met Toverij of Duivelskonſtenarij te hebben omgegaan, dunkt ons niet waardig nateſchrijven. Wij voegen ten beſluite hier bij, dat hij van de Romeinen niet zeer bemind was, alzo hij de pracht en overdaad haatte, aan hunne Levenswijze ongewoon was, en de Hervorming dreef; dat hij, terwijl hij Paus was, zijne verklaaring over de IV Boeken van den Meester der Bijſpreuken (*D. Thomas*) liet herdrukken, zonder iets te veranderen van het voorige geſchrevene omtrent *de dwalingen der Pauzen in het geen tot het geloove behoort*; waarop de Heer HALMA deeze vraag en dit antwoord toepast.

Heeft *Utrechts Adriaan* gedwaald
In 't ſchrijven dat de Paus zelfs vaalt,
Terwijl hij was tot Paus verheven?
Of ſchreef hij waarheid? Hoe men 't vat,
Hij is van Romens leer geſpat,
Voor 's Paus onfeilbaarheid geſchreven:
Want of hij dwaald, of waarheid ſchrijft,
't Blijkt dat de Paus hier feilbaar blijft.

F. H.

Paus *Adriaan* is, te *Rome*, door *Johannes Schovelius*, tweemaal naar 't Leven geſchilderd; het eene portret ſchonk hij aan 't Kol-

Kollegie te *Leuven*; het andere liet hij in *St. Marien Kerk* te *Utrecht* ophangen.

Zie HALMA, *en aangehaalde Schrijvers.*

ADRIAAN VAN BERGEN, is de, in de Nederlandsche Geschiedenissen bekende, Turfschipper, door wiens beleid en list de Stad *Breda*, in 't Jaar 1590, in handen der *Staaten* kwam.

Zie het Art. BREDA.

ADRIAAN VAN BLEIJENBURG; zie BLEIJENBURG.

ADRIAANZ, (*Broer Kornelis*) meest bekend onder den naam van *Broer Kornelis van Brugge*, alzo hij daar, den tijd van dertig Jaaren, als *Franciscaner Monnik* en *Gardiaan* van die Orde, met grooten ijver had gepredikt. Hij was niet alleen een Godgeleerde, maar ook, naar de omstandigheden der tijden, in de Taalen wel ervaren. Zeer veel bemoeide hij zig met Staatszaken, dezelve doorgaans op den Predikstoel brengende, en als dan zijne uitleggingen draaijende, naar dat de zaken, van den een of anderen kant, ten voor- of nadeel liepen, en de *Spanjaarden* of *Staaten* hem nabij kwamen. Hij wist, gelijk het spreekwoord zegt, de Huik naar den wind te hangen. Hij was gebooren te *Dordrecht*, Ao. 1521, en heeft geschreven *de VII Sacramentis; Conciones Doctissima*; dus verhaalt *Zweertius* in zijn *Athen. Belg.*

Johannes Lernutius zegt, verscheiden geleerde Leerredenen van hem gezien te hebben, die, na zijnen dood, op zijnen naam, uitgegeven, en onder ons bekend zijn met den naam van *Sermoenen van Broer Kornelis*, doorzaaid met grillen en oneerlijke Loopjes, welke *Sanderus* voorgeeft, door de Kettets daar in geplanst te zijn; doch dit steunt op geen bewijs. De Protestanten spreeken doorgaans van hem, als van een lompen onbeschaafden Grootspreeker, een volleerd Meester in schelden en lasteren. Hij werd voor een geilen en onkuischen Boef gehouden; doch wij vinden onnodig, die te meermaalen herhaalde schandelijkheden hier ter neder te stellen. Hij moest *Brugge*, om die reden, verlaten; doch vond, een Verdediger onder de *Nederlanders*, gelijk men zien kan in de Kerklijke Oudheden van *Zuid-Holland*, in

in de Aantekeningen op bl. 133: hoewel ook aldaar bevestigd wordt, dat de Monniken, voortijds, veele Fabelen, in plaats van Euangelische Waarheden, op den Predikstoel bragten. Men zegt, dat de vermaarde Schilder *Hubertus Goltzius* zijne *Sermoenen* in het licht heeft gebragt. In 't Jaar 1576, werd hem het prediken verboden, en, niet lang daarna, het Minnebroeders Klooster, (waarin zijn verblijf was,) van het gruwel der Sodomiterij beschuldigd; waarom eenige der Monniken met het Vuur gestraft zijn. *Broer Kornelis* leefde nog eenigen tijd daarna, maar elendig kwijnende, en aan veele ziekten onderhevig, tot dat de dood hem, den 14 Julij 1581, in den Ouderdom van 60 Jaaren, wegnam; volgens zommigen werd hij in 't Klooster te *Brugge*, volgens anderen in 't *St. Jans Gasthuis* begraven. Op het Kerkhof te *Brugge* ziet men, in 't Latijn, een breedvoerig Grafschrift, waarin zijne deugden ten hoogsten top gevijzeld worden. Doch om dat wij hem in een ander licht beschouwen, dunkt het ons der moeite niet waardig, het zelve hier te plaatzen.

Zie HALMA, VAN MEETEREN, HOOFT, enz.

ADRIAAN *van der Goes*, Advocaat van Holland; zie GOES, (Mr. *Adriaan van der*)

ADRIAAN *Antonisz*, Burgemeester van *Alkmaar*, enz. zie ANTONISZ. (*Adriaan*)

ADRIAAN *Berkhout*, Zeekapitein; zie BERKHOUT. (*Adriaan*)

ADRIAAN *van Bredehof*, Overste over een Regiment Schutters der *Noordhollandsche* Steden; zie BREDENHOF. (*Adriaan*)

ADRIAAN *Krimpen*; zie KRIMPEN. (*Adriaan*)

ADRIANI, (*Adrianus*) een Jesuit van *Antwerpen*, die veele boeken, in den Nederduitschen schrijftrant, in 't licht heeft gebragt, allen door *G. Brunel*, Kanunnik te *Deventer*, in 't Latijn, uitgegeeven: hij stierf te *Leuven*, 1581.

Zie VAL. ANDREAS, *Bibl. Belg.*

Adriaan *Jacobs*, Predikant der *Contra-Remonstranten* te *Haarlem*. Zie SPRANKHUIZEN.

Adriaan *Simonszoon*, omtrent den Jaare 1618 Predikant te *Charlois*, werd, volgens verhaal van bovengemelden, van zijnen dienst afgezet, en naderhand, om het bijwoonen der Remonstrantsche Sijnode te *Rotterdam*, naar *Waalwijk* gevoerd, met nog zes andere van hunne Predikanten, welker voorheen gemelde vonnis van afzetting (zo hij zegt), schoon zij reeds het land waren uitgevoerd, door de *Dordsche* Sijnode bevestigd werd: om reden, dat zij niet alleen de bekende vijf pointen met groote onstuimigheid hadden gedreven; maar ook om dat sommige van hun, boven dien, met andere dwalingen waren besmet, en, door hunne Anti-Sijnode, schadelijke en schandelijke Ligue, binnen *Rotterdam*, tegen de Republijk en Kerk, zig zwaarlijk hadden verlopen. Hij tekent verder aan, dat in 't jaar 1621, na dat de Remonstranten het waagden, tegen hun bannisement, weder in 't land te komen en te prediken, onder anderen, ook deeze *Adriaan Simonszoon* dit verrigte op zijne voorgemelde standplaats, in het bijzijn van meer dan 2000 menschen; dat de Remonstranten, sedert eenigen tijd, met hem veele moeite gehad hadden; dat men, na eenige maanden twistens, ontdekte, hoe het zijn toeleg was, aan de Heeren Gecommitteerde Raden, bij Requeste, landwinning, of vrijheid om in het land te mogen woonen en verkeeren, te verzoeken, mits tekenende de bekende Acte van stilstand. Eenigen (zegt hij) verhalen, dat de Heeren Raden, zijn verzoek in beraad neemende, hem harde voorwaarden zouden hebben afgeëischt: als, dat hij de huizen zoude moeten noemen, waarin hij geleerd had, de lieden, die hem gehoord hadden, en hoe veel de collecte, welke daar gedaan was, had bedraagen, enz. Doch ik heb, zegt hij, niet verder konnen vernemen, of hij de Heeren daar in ten genoegen is geweest, maar wel dat hem, den 25sten van Herfstmaand, 1621, zijn verzoek is ingewilligd; en dat hij, twee of drie weken daarna, de Acte van stilstand tekende, langs hoe meer van de Remonstranten afweek, die hem het laatste vierendeel jaar gagie deden volgen, of schoon hij de Broederschap, en derzelver Directeuren, met vuile verwen afmaalde, dreigende hun nog wel anders te zullen bejegenen, indien zij hem de gewoone be-

betaaling onthielden. Ook zegt hij, dat *Adriaan* eene korte verantwoording schreef, en het volgende Jaar in 't licht gaf, waar op de Societeit, volgens zijn verhaal, niet waardig oordeelde te antwoorden. Hij was het Kruis moede, (gaat hij voort), daarom hing hem het hoofd naar de Kerk; en het leed ook niet lang, of hij ging bij de Contra-Remonstranten, ondertekende hunne Confessie, Catechismus en de Canons der *Dordsche* Sijnode. Hij deed zijn best om de Remonstranten tot de Kerk te brengen, en werd, op zijn verzoek, bij de *Zuid-Hollandsche* Sijnode, te *Gorinchem* tot het Avondmaal toegelaaten, onder voorwaarde, dat zijne schuldbekentenis voor de Klassis van *Rotterdam*, waar onder hij eerst had behoord, zoude worden gedaan, zo als ook geschiedde. Om deezen afval, zo als zij het noemden, geraakte hij zelfs in verdenking, in het jaar 1622, als een verrader van hun, te *Rotterdam*, gediend te hebben, schoon men zulks nooit heeft kunnen bewijzen.

Zie BRANDT, *Reformatie*, II. Deel, bl. 344—791. 899. III. Deel, 463, 592, 593, 703, 800.

ADRIAAN *van der Mijlen*; zie MIJLEN. (*Adriaan v. d.*)

ADRIAANSZ, (*Jasper*) was een van die geenen, die, bij vonnis van den Hertog *Alva*, in 's *Hage*, tegen den 20 Maij 1568, werden ingedaagd, om dat hij was een aanhanger, zo als in de Sententie gezegd wordt, van de nieuwe Predikanten, en dezelve gehuisvest had; en geholpen in het huuren van een huis om hunne Predikatien te doen, niettegenstaande het verbod van den Baljuw van '*s Hage*; dat hij, als zijnde overste van arme weezen, dezelve schandelijke gezangen had geleerd, (waar mede, waarschijnlijk, de Psalmen, door *Datheen* berijmd, zullen bedoeld zijn) hun twee Kettersche Catechismussen te leezen gegeeven; boosaardig de Kerklijke Persoonen tegengesproken, des nachts ten onrecht geslagen, met het platte van zijnen degen; ergerlijke spreekwoorden, tot versmaading van den Kerkelijken Staat, had voortgebracht; de Beeldbreekers behulpzaam geweest; zeggende onder andere, dat indien zij zig van zijnen raad bediend hadden, zij alle afgoderij zouden hebben afgeslagen; om alle welke be-

zwaarnisfen, hij, nevens vier andere perfoonen, uit *'s Hage*, enz. werd gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard.

Zie MARCUS, *Sententien*, bl. 55.

ADRIAAN-PIETERSZOON AMBACHT, vindt men, onder de verdeeling van *Holland* en *West-Friesland*, aangetekend. In het jaar 1436 verftond men dat hetzelve behoorde gefteld te zijn onder de *Rieder* of *Rijderwaert*, en het Baljuwfchap van *Zuid-Holland*: dus is het ook gebleeven, in de verdeelinge van 1635.

ADRIAANZ, (*Jan*) geboortig van *Leyden*, bekend als een konstig Landfchap-fchilder.

ADRIAAN *Willemszoon*, *Admiraal*, nevens *L. Boifot*, beroemd om zijne dapperheid, betoond in het ontzet van het belegerde *Leyden*, 1574. Zie Art. BOISOT en LEYDEN.

Vaderl. Hist. VI. Deel, bl. 487.

ADRIANA of *Adriaantje*, eene zeer oude Dogter, van welke HALMA gewag maakt, als zijnde te *Zutpen*, 1624, in den ouderdom van 104 Jaaren overleeden.

ADRICHEM, voortijds een zeer oud Slot, de verblijfplaats der Edelen van *Adrichem*, uit het huis van *Brederode*. Vermits het, door de Oorlogen, zeer verwoest was geworden, heeft *Antonius van der Burgt* of *Burgh*, als Erfgenaam van zijne Moeder, *Wilhelmina van Adrichem*, op dit Adelijk erf, wederom een treffelijk huis doen bouwen; het ligt bij het vermaarde dorp *Beverwijk*. *Oud Adrichem* was, door de invallen der kleine *Friefen*, tot den grond toe vernield, en op deszelfs puinhoopen is 't Nieuwe gefticht. THEOFRIDUS, Abt van *Epternach*, die onder Keizer HENDRIK DEN IV, in de XI Eeuw, geleefd heeft, geeft 'er dit bericht van: *Karel*, Zoon van *Pipijn*, Groot-Hofmeester van Frankrijk, en Grootvader van *Karel den Grooten*, heeft, te *Trier* zijnde, den 22ften Maij, de geheele Hofftede *Adrichem* in *Friesland*, (*Adrichium in Frifia*) gelegen in de landftreek *Kinheim*, boven de Rivier *Velfen* (*fuper Flu-*

Fluvium Velfianam) daar de Zee aan de andere zijde vloeit, door een Koninglijk Testament, aan de Kerk van *Utrecht* gegeeven.

Zie HALMA, BRUGMAN, VAN DER HOUVE, JUNIUS, VAN LEEUWEN, enz.

ADRICHEM, en *Adrichum*; een Adelijk en van ouds vermaard geslacht in Holland, door huwelijken vermaagschapt aan die van *van der Dusſen*, *van Leiden* en *Meerman*. Heer *Floris van Adrichem*, Ridder, leefde omtrent het jaar 1300. *Ludolph van Adrichem*, van wien reeds op het Jaar 1086 melding gemaakt wordt, ſtelt men geweest te zijn, een Zoon van *Dirk den IIden*, Heere van *Brederode*. Dat het Slot van dit geſlacht veel ouder, en al omtrent het Jaar 730, aan *St. Marten*, of de *Utrechtſche* Kerke, geſchonken is, blijkt van elders. *Floris van Adrichem*, die geſtorven is 1361, was getrouwd aan Vrouwe *Elizabeth van Zanen*. Hij overleed, in 1595, nalatende *Floris van Adrichem*, die zeer oud werd, en ter Vrouwe had *N. van Brakel*. Hij verwekte bij haar vier Zoonen: *Simon*, zijnen opvolger, alzo *Adrichem* een Leen van het *Utrechtſche* Bisdom was; *Klaas van Adrichem*, Burgemeester van *Haarlem*, die, benevens *Hugo Albout*, onder een oploop der *Kabeljaauwſchen*, in zijn huis overvallen werd, in 1444. Dewijl *Simon van Adrichem* voor die factie, en dus een tegenſtreever was van zijnen broeder, die de *Hoekſchen* was toegedaan, beſtormde hij, onder aanvoering van de Vleeschhouwers, met alle hevigheid, het huis van zijnen Broeder *Klaas*. *Willem van Adrichem*, gehuwd aan *Beatrix van Loenreſloot*, verwekte bij haar elf Dogters; eene van dezelve was gehuwd aan *Philips Fait*; eene andere aan *Balthazar van Buuren*; nog eene andere aan *Arend Piek*, in *Gelderland*; en wederom eene andere aan *Willem van Bloemendaal*, te *Vianen*. *Pieter van Adrichem*, in 1588 geſtorven, de laatſte van het mansoir van dit adelijk geſlacht, liet na alleen eene Dogter, *Clara van Adrichem* genaamd, die tot man had *Jacob van der Does*, te *Leyden*. De oudſte Zuster van *Pieter van Adrichem*, was *Wilhelmina*, getrouwd met *Lieven van Burg*, Burgemeester te *Zirickzee*, die bezitter van 't huis *Adrichem* werd, en wiens Zoon het zelve heeft herbouwd. *Smit* zegt, in zijn *Schatkamer*: „ Heden het Stamhuis van den Heer

„ van *Bloequerij.*" Volgens dien zelfden Schrijver, zijn van den laatstgemelden Erfgenamen geweest, de Heeren *Pieter* en *Ferijk Ruisch*, die het na huns Ooms overlijden, benevens *Merestein*, geërfd hebben. In 1750 behoorde het aan den Heere en Mr. *Jonas Witzen*. *Rochman* vertoont het in drie gezichten, zo als het was den 15 Aug. 1707, met twee Vleugelen uit het water opgebouwd; van vooren met een muur gesloten, en ter slinker zijde met een uitstek, waar op een Toorentje staat. Nog twee andere Zusters van gemelden *Pieter van Adrichem*, hadden den geestelijken staat aangenomen: te weeten, *Cornelia*, Nonne in de *Beverwijk*, en *Elizabeth*, te *Koningsveld*. Het verdere Geslachtregister kan men vinden bij *Goudhoeven* en van *Leeuwen*. Het wapen was, gelijk dat van *Brederode*, gebroken, met een zwart radertje in een schild van zilver, op de borst van een Leeuw.

ADRICHEM, (*Nicolaas van*) was Abt van *Egmond*; zijn leven is door *Bokkenburg* beschreven; zie EGMOND.

ADRICHEM, (*Christiaan van*) een Roomsch Priester, gebooren te *Delft*, den 14 Februarij 1533, Zoon van Heere *Adriaan Claasz. van Adrichem*, Burgemeester der gemelde Stad. Zijn Oud-Oom, van Moeders zijde, was de beroemde *Martinus Dorpius*, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leuven*. Deze *Christiaan*, die ook wel *Christiaan Kruik van Adrichem* is genoemd, werd, op den 7 Maart 1566, tot Priester gewijd, en, na den dood van *Michiel Doensz*, tot Overste van *St. Barberaas Klooster* aangesteld. Een zeer bijzonder Vriend was hij van den vermaarden Pater *Cornelis Musius*, en tevens groot gunsteling van *Maximiliaan*, Markgraaf van *Ter Veer*, die hem, in den gemeenzaamen ommegang, *St. Barberaas Vader* plagt te noemen. In de eerste drift van vervolging tegen de Roomschgezinden, werd hij uit *Holland* verdreeven, verschuilde zig eerst te *Mechelen*, daarna te *Utrecht*, en eindelijk te *Keulen*. Op den naam van *Crucius* heeft hij uitgegeeven, het leven van JESUS CHRISTUS, beknoptelijk uit de *vier Euangelisten* zamengebragt. Achter hetzelve vindt men eene Redenvoering over de Christelijke Godzaligheid, door hem, in een algemeen Kapittel, op den 23 Julij 1570, uitgesproken.

Ter-

Terwijl hij zig te *Keulen* bevond, besteedde hij zijnen tijd met het doorzoeken en bijeenbrengen van het geen zo over de Stad *Jerusalem* als over 't *H. Land*, geschreeven was. Dus als een balling zijn leven, tot op den Ouderdom van 52 Jaaren, gesleeten hebbende, overleed hij, den 20 Julij 1585, en werd in 't Klooster *Nazareth*, 't welk hij eenigen tijd als Pater bestierd had, begraven. Men vond naderhand goed, zijne gedagtenis, door 't volgende Grafschrift, te vereeuwigen.

D. O. M
MONUMENTUM REVER. ET ERUDITI
D. C. CHRISTIANI ADRICHOMI DELPHI.
SACRATARUM VIRGINUM. S. BARBARÆ
APUD DELPHOS HIERARCHÆ.
OBIIT ANNO NATIVIT. DOMINI
CIↃ. IↃ. LXXXV. XII. KAL. JULII.
ANNO ÆTATIS LII.
EXILII VERO QUO CAUSA FIDEI
A. PATRIA EXPULAVIT XIII.

Gens ADRICHOMA *Deo nomen, sed patriæ* DELPHI
Vitam inter Batavos clara potensque dedit.
BARBARÆ *apud fanum rexi sine labe sorores,*
Integra quando domi Paxque Fidesque stetit.
Ast ubi cuncta ruère, Fides, Pax, Jura, recessi,
Anteferens patrio rura Vbiana solo.
Hic Solymorum urbem Bavara de gente dicabam
ERNESTO, *præstans, & memorabile opus.*
Otia pertæsus, scripsissem plura; sed atrox
Vtile Mors studium sustulit omne meum.

Hij heeft zig nog meer beroemd gemaakt door zijn uitgegeeven Boek: *Theatrum Terræ Sanctæ*, of beschrijving van 't Heilige land, eerst gedrukt te *Keulen*, 1593 en 1600, 1603, en naderhand herdrukt te *Leyden* 1628, waarin hij (zegt *Zeilerus*) dat gewest als bij den voet afmeet. Wanneer (zegt hij verder) *Adrichem* nog het ampt van Nonne-Pater te *Delft* bediende, heeft *Pius de V* het zogenaamde Kapittel te *Utrecht* afgeschaft, dus ge-

genoemd, om dat de Kloosters, tot dat Kapittel of die vergadering behoorende, en door onderlingen band vereenigd, gelegen waren onder 't Sticht van *Utrecht*. Verscheiden Konventen hebben het hoofd onder de geweldenarij geboogen; maar andere stelden zig dapper voor hunne Vrijheid in de weer; onder welke onze *Adrichem* uitmuntte. De Nonnen, en ook de Pater, werden, door den Biechtvader van den Hertog van *Alva*, en door andere Trawanten des Hertogs, op eene onbeschofte wijze, bejegend; zo dat men dreigde, den Ban tegen hem uit te blixemen, en hem in den Kerker op te sluiten. Ook werd het gantsche Konvent, tegen de Wetten, in den ban gedaan. Die zelfde Schrijver zegt, in de *Oudheden van Kennemerland*, bl. 371. veel tot lof van de bovengemelde *Cornelia van Adrichem*, als Nonne in de *Beverwijk*, welke hij beschrijft als waarlijk Godvruchtig en eene bekwaame Latijnsche Dichteresse.

ADUWARTSWOUD, een Hollandsch Dorp, verbasterd in *Hazartswoude* of *Haserzou*; zie HAZARTSWOUDE.

ADUWART, een Dorp in *Groningen*; zie ADEWERT.

ADUWART, een van ouds vermaarde Abdij; zie ADEWERT.

ADUARDERDIEP, een stroom, welke, uit de *Drenthsche Veenen* ontstaande, door de *Groninger Trekvaart*, noordwaards, naar de *Hunze* vloeit; daar zij, bij de gewezene Schans *Aduarder-Zijl*, uitwatert. Het Dorp *Adewerd* of *Aduwerd* heeft daar van zijnen naam ontleend.

BACHIENE, *Geograph. der Nederl.* III. Deel, bl. 228.

ADUARDER-ZYL. Bij den bovengemelden Stroom of Uitwatering, lag weleer een sterke Schans, die dezen naam droeg. De *Saxen* hadden dezelve aangelegd, ten einde de Scheepvaart der *Groningers*, langs de *Hunze*, te stremmen; om deeze reden werd dezelve *Weer-Groningen* genaamd. Die van *Groningen*, het nadeel, welk hunne Stad, door deze Sterkte, leed, ontwaar wordende, belegerden dezelve, in den Jaare 1515; en na eene kloekmoedige verdeediging, werden zij 'er meester van, bij verdrag

drag van den 17 Maart; waarna zij haar ten eenemaal deeden slegten, en te gelijk den houten Brug, die over *'t Zuiderdiep* geslaagen was, afbreeken. Eenige Jaaren later is dezelve wederom opgebouwd, en, in 1593, met Staatsch Krijgsvolk bezet. Graaf *Willem van den Berg* belegerde die sterkte. Na tweemaal vergeefs storm te hebben geloopen, geraakte hij, den aanval hervattende, daar binnen. De gantsche bezetting werd, zonder genade, om 't Leven gebragt. Door de Staatschen, werd, in de volgende Jaaren, onder Graaf *Willem van Nassau*, dit bestaan betaald gezet; de Vesting, stormenderhand, bemagtigd hebbende, doodden zij de Bezetting, die uit 135 Man bestond, nevens den Kapitein *Prenger*.

Ibid. bl. 232 en 233.

ADUATIKEN, een Volk, afstammende van de *Kimbriers*, die aan den *Rijn* waren agtergelaten, en waar onder zig de *Teutonen* hebben gemengd, en naderhand door CÆSAR geheel uitgeroeid zijn.

Zie CÆSAR, *de Bello Gallico*, en daar uit *Vaderl. Historie*, II. Deel, bl. 40.

ADULPHUS, een Geestelijk Persoon, die, door sommigen, voor den Opvolger van *Willebrordus* gehouden wordt.

Zie *Batavia Sacra*, I. Deel, bl. 280.

ADVOKAATEN, zijn openbaare Lands Amptenaaren, onder dezen naam bekend, of particuliere Voorspraaken in gerechtszaken.

Advokaaten der Kerke waren, in de oudste tijden, zelfs Koningen en Vorsten, die 'er hunne eer en voordeel in vonden. De Bisschoppen, om zig van de beslommeringen der tijdelijke zaken te ontdoen, stelden, van ouds, eenigen aan, om op hunne Goederen een waakend oog te houden, en dezelve tegen geweld en kwaadaartigheid te beschermen. Maar als zij, naderhand, dikwijls, grooten aanstoot, van deze of geene Vorsten, moesten verdragen, hebben zij magtige en doorluchtige Mannen tot Beschermheeren, of, zo als zij die noemden, *Advokaaten* hunner Kerken aangenomen. Zij werden *Advokaaten* genoemd, om dat zij voor den Bisschop, als zijne Goederen van iemand werden aangetast of gemoeid, de zaak moesten opneemen en voorstaan.

ſtaan. Veel hadden deze *Advokaaten* te zeggen; zonder hunne toeſtemming mogten geene Goederen vervreemd, geene zaaken van groot belang afgedaan worden: Ja, veeltijds hadden zij de magt om met den Zwaarde te rechten. Wij hebben gezegd, veeltijds: want overal hadden zij die magt niet; ook is dezelve, van tijd tot tijd, grooter geworden. Eerst moesten zij den misdadige voor den Rechter ontbieden, en de beſchuldiging tegen hem inbrengen; maar naderhand werd hunne magt ſterker; zo dat zij, zelfs onder dien tijtel, oorlog gevoerd hebben. Want *Hendrik*, Hertog van Beijeren, zeide, (gelijk blijkt uit de Chronijk van *Reigersberg*, op 't Jaar 1162) dat hij het zwaard droeg als Hertog en Advokaat der Kerke. Eigenlijk hadden zij niets te zeggen, in de beſtiering der goederen, noch in 't verkoopen, verpachten of verruilen van Landerijen, dan voor zo veel zij moesten toezien, dat de Abten, door onbehoorlijken handel of door hun brasſen of ſlempen, de goederen niet verkwisteden.

Ook werden zij *Vice-domini* (Onderheeren), *Protectores* (Beſchermheeren) en *Vitrici* (Stiefvaders) genaamd. De laatſte naam word hun gegeven in een open Brief van *Wencelaus*, Hertog van *Saxen*: en niet ten onrechte, om dat zij het zo grof maakten, met de goederen, alsof zij op vijands bodem en kosten teerden. De Kerken en Kloosters hadden eerst zodanige Advokaaten aangeſteld, om hun tegen alle geweld te beſchermen; en naderhand hadden zij geene grootere vijanden, dan die Beſchermheeren. Zij hadden, voorwaar, wel nieuwe Advokaaten nodig gehad, om hen tegen de eerſte te beveiligen. Wil men hier van bewijs, men leeze de Chronijk van *Egmond*, door *Joh. a Leidis*, en men zal zien, hoe die Abtdij geduurig door dezelve geplaagd is. Ook leest men van *Advokaatinnen*, gelijk men bij *Bokkenberg* zien kan, alwaar het Advokaatſchap over de Abtdij van *Egmond*, na den dood van *Willem*, bij gebrek van Mannelijk Oir, wordt gezegd te verſterven op de oudſte Dogter. Zie ook *Miræus*, bij wien men een Brief vindt, aldus beginnende. *Ik Adelisſa, Advokatinne van de Grimberſche kerke*, enz. (*Not. Eccl. Belg. cap.* 183.)

Batavia Sacra, II. Deel, bl. 102–120.

* * *

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

I. DEEL.

AA — AD.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

I. DEEL.

AA — AD.

BERICHT AAN DEN BINDER.

Plaat I. voor het Titelblad.

—— II. tegen over bl. 4.

—— III. ———— bl. 189.

—— IV. ———— bl. 228.

T A F E L

AANWIJZENDE DE

VIER- OF FEESTDAGEN

DER

ROOMSCHE KERKE,

Getrokken uit het Nederduitsch MARTELAARSBOEK *van 't Sticht van* UTRECHT, *opgesteld volgens de gedachte van* J. MOLANUS, *door* JAN VERNENBURG, *in 't Jaar* 1364; *zijnde, volgens de Lijst, de* XLVIII *Bisschop, en de vijfde onder den naam van* JAN, *welke den Zetel bezat van den Jaare* 1364—1371.

De reden, waarom deeze *Lijst* door mij hier is bijgevoegd, is, ter aanwijzing van de dagteekeningen van eene menigte Graavelijke Brieven, enz. waar van in dit Werk gebruik moet gemaakt worden, en waar van veele niet geteekend zyn met den dag of datum, maar waar op men vind na de *vinding van het H. Kruis*, na *Pontiaans Dag*, enz. Zie hier een enkel voorbeeld: De Kerk van *Gouda*, in het Jaar 1552, door den Blixem aangestooken, verteerde geheel tot Asch; de opbouw werd kort daar na ter hand genomen, op kosten der Gemeente, welke Jaarlijks haare offerhande daar toe moest doen, op *Kersmisse Dag*, zijnde den eersten Zondag na *St. Jans Onthoofding*, waar van de *Vierdag* valt op den 29 *Augustus:* dus moest de offerhande geschieden, den eersten Zondag na den 29 *Augustus.*

Om nu deeze *Vierdagen* gemakkelijker te vinden, dacht mij best, die te stellen bij wijze van Register, hebbende niet blotelijk de naamen van die men in de R. Kerk voor *Heiligen* houd, opgegeeven, maar tevens een schets uit haare Legenden 'er bijgevoegd, om die een ieder te doen kennen.

	VIERDAGEN.
ST. AACHT, eene Jonkvrouw in Katanië bij Sicilien, werd gemarteld onder den Rechter *Quintiaan*; zij stierf, na veele folteringen, in den Kerker.	5 Februarij.
AGNIET, eene Jonkvrouw te *Rome*, werd onder den Overste *Sempronius* ter dood gebracht.	21 Januarij.
ALLERHEILIGEN, een Hoogtijd, op welken, door last van den Paus *Bonifacius*, *Maria* en alle de *H:* Martelaaren tot *Rome* moesten worden gevierd; welk bevel door *Gregorius den Vierden* werd vernieuwd, met bijvoeging, dat zulks alom in alle Kerken moest geschieden.	1 November.

AL-

	VIERDAGEN.
ALLERZIELEN; van alle afgestorvene Geloovigen moest gedachtenis gehouden worden.	2 November.
AMBROSIUS, Bisschop te *Milaan*, Confessor, een groot IJveraar voor de Kerk en Gemeente: zo dat hij, door zijne Leere, een groot deel van Italien weder te rug bracht, en de Leere der *Arianen* deed verlaaten.	4 September.
ANDREAS, de Apostel en Broeder van *Petrus* had zijn verblijf te *Patras* in Achajen. Te *Sichem* predikende, werd hij van den Rechter *Egra* gegreepen, in den Kerker gesloten, geslagen, en eindelijk met snoeren aan een Kruis gebonden, daar hij twee dagen hangende, niet ophield te leeren en onderwijzen.	30 November.
APOSTEL-SCHEIDING; dit zou volgens *Beka*, in het twaalfde Jaar na den dood van Christus gebeurd zijn.	15 Julij.
BARBERA, eene Jonkvrouw, die onder Keizer *Maximiliaan* gemarteld, en daarna met het Zwaard gedood werd.	4 December.
BARNABAS, de Apostel, een Discipel van Paulus; zijne Reliquiën zyn gevonden onder de Regeering van Keizer Zeno.	11 Junij.
BARTHOLOMEUS; deeze Apostel predikte het Euangelium in Indiën, en zou op het Eiland *Liparis* eerst zijn gekruist, gevild en daarna onthoofd.	24 Augustus.
BAVO, een Confessor te *Gend*.	1 October.
BENEDICTUS, was Abt bij het Kasteel *Cassini*; zijn leeven en deugden zijn door Paus *Gregorius* beschreeven.	21 Maart.
BLASIUS, was Bisschop te *Sebastiaan*; hij stierf als Martelaar onder den Rechter *Agricolaus*.	3 Februarij.
BONIFACIUS, Bisschop van Mentz; deeze uit Britannie in Friesland komende, predikte daar het Euangelium onder de Heidensche Friezen, en werd van hun met veele van de zijnen gedood.	5 Junij.
BOODSCHAP aan MARIA, door eenen Engel bij de Stad Nazareth.	25 Maart.
BRICTIUS, was Bisschop en Confessor te *Toirs*, een Leerling van *St. Martijn*, en na deszelfs dood, zijn Opvolger.	13 November.
CECILIA, eene Jonkvrouw te *Rome*, bracht haaren Bruidegom *Valeriaan* en zijnen Broeder *Tiburtiaan* tot het Christendom; en als deeze gemarteld wierden onder den Rechter *Almachio*,	

	Vierdagen.
tro, sterkte zij hun beiden; zij wierd gedood ten tijde van *Marcus Aurelius* en *Commodus*.	21 November.
CLEMENS, die gezegd word de IV. Paus na *Petrus* te zijn geweest, heeft het Vormzel na den Doop ingesteld; hij regeerde 9 Jaar, 2 Maanden en 10 dagen, wierd door last van den Keizer *Trajanus* in Zee geworpen.	23 November.
DENIJS, Bisschop te *Parijs*, Martelaar; hij werd door Paus *Clemens* naar Walschland gezonden, en eenige Jaaren daarna, onder den Rechter *Testennijn*, nevens *Rasticus* en *Eleuterus*, onthoofd.	9 October.
DRIE KONINGEN DAG.	6 Januarij.
ELISABETH, Dogter des Konings van Hongarijen, en Weduwe van den Landgraave van Thuringen; bij zijn Leven deed zij Werken van Barmhertigheid, en Weduwe zijnde, leidde zij een Heilig leeven, tot haaren dood, doende veele Mirakelen.	19 November.
FABIANUS, die, zo men wil, de XIX Paus na *Petrus* was, werd onder Keizer *Decius* ter dood gebracht.	20 Januarij.
FRANCISCUS, Confessor te *Assys*, was de Stichter van de Orde der Minder Broeders.	4 October.
GALLUS, van Geboorte een Schot, werd Abt en Confessor in Allemannie, sterft in Swaben.	16 October.
GEERTRUIJ, eene Jonkvrouwe in 't Klooster te *Nievelle*; zij was een Zuster van Hertog *Pepyn*.	17 Maart.
GILLIS, Abt.	1 September.
GREGORIUS, werd Ao. 585 Paus, zijnde de eerste van dien naam.	12 Maart.
JACOB, bijgenaamd de *Mindere*, word genoemd een Broeder des Heeren, en was een Reisbroeder van *Filippus*; te *Jerusalem* zijnde, werd hij van den Tempel gestooten, wordende aldaar begraaven.	1 Maij.
JACOBUS, de *Apostel* en broeder van St. Jan den Euangelist, werd, op bevel van Herodes te Jerusalem onthoofd, zijn lichaam van daar vervoerd naar Spanje, alwaar 't begraven zoude zijn.	201 Junij.
JAN BAPTIST, de Voorlooper van Christus; zijn geboorte word gevierd,	24 Junij.
JAN BAPTIST, onthoofding of vinding van 't hoofd; want zijn sterftijd was omtrent *Paasch*;	

	VIERDAGEN.
doch het hoofd zou naderhand in de ſtad Emasſa gevonden, en in de Kerk verheeven zijn.	
JAN, *Euangelist* en *Apostel*, op bevel van Keizer *Domitiaan* van *Ephezen* te *Rome* gebracht, en aldaar in ziedende Olij geſtoken, waar hij onbeſchadigd uitkwam.	29 Augustus.
	6 Maij.
. . . die na veele vervolgingen en ballingſchap weder te *Epheſe* komt, rechtte daar de Kerk op, en ſtierf in 't 66ſte jaar na Christus, het 99ſte van zijnen ouderdom, en werd daar begraven.	27 December.
JORIS, werd in *Perſien* in de ſtad *Deapolis* gemarteld en gedood.	23 April.
KATRIJN, een Jonkvrouw te *Alexandrien*, om het geloof zwaar gepynigd en eindelijk op bevel van Keizer *Maximus* onthooft.	25 November.
KINDEREN (ONNOZELE) DAG, ziende op het bevel van Herodes, die alle de Kinderen te Bethlehem deed ombrengen.	28 December.
KERSTIJD, dat is de viering van de geboorte van Christus, in 't 42ſte jaar van Keizer *Augustus*, in de 193 *Olimpiade*.	25 December.
KRUISVERHEFFING, door Keizer *Heraclius*; die 't uit Perſien wederbracht, te Jeruſalem, eenige Jaaren daarna vond Paus *Sergius* een groot ſtuk daar van, dat hij alle Jaaren door 't Volk liet kusſen, op den	14 September.
KRUISVINDING, te Jeruſalem, door de Koningin *Helena*, onder de Regeering van *Conſtantijn*..	3 Maij.
LAMBRECHT, Biſſchop te Ludic, Martelaar; deezen de Opziender van het Koninklijk huis berispt hebbende, word hij, in zijn gebed zijnde, in de Kerk gedood.	17 September.
LIBBIJN, (of *Lebuinus*) zijn verheffing tot Priester en Confesſor.	25 Junij.
LIBBIJN, Priester en Confesſor te Deventer ſtierf Ao. . . .	12 November.
LOURENS, onder Keizer Decius, werd hij buiten *Rome* op een Rooster gebraaden.	8 Augustus.
LOIJ (of *Eloij*) Biſſchop en Confesſor der ſtad Namen.	1 December.
LUCIA, eene Jonkvrouw en Martelaresſe, in de ſtad *Sijracuſa* onder den Rechter *Paſchaſius*.	13 December.
LUCAS, de Euangelist, was oud 73 jaaren toen hij ſtierf in Bethanien; zijn gebeente is in 't 20ſte jaar van Keizer *Conſtantijn* overgevoerd naar *Conſtantinopolen*.	18 October.

MAAG-

	VIERDAGEN.
MAAGDEN (11000), die te Keulen zouden zijn gemarteld, waar van de voornaamste *Ursela* was.	21 October.
MAGDALENA, uit welke zeven duivelen zijn uitgeworpen.	22 Julij.
MARGRIET, eene Jonkvrouw te *Antiochien*; nog maar 15 jaaren oud zijnde, werd zij onder den Baljuw *Olsberus* gepijnigt en daarna onthooft.	13 Julij.
MARIA, de moeder Gods, deszelfs geboorte word gevierd.	8 September.
MARIA Ontfangenis.	8 December.
MARIA Hemelvaart, die in 't bijzijn van Petrus en andere Apostelen zoude geschied zijn.	5 Augustus.
MARIA Lichtmis; dit zegt, dat zij haar Kindeken den Heere offerde in den Tempel.	2 Februarij.
MARKUS, de Euangelist, te Rome zijn Euangelie geschreeven hebbende, reist naar Egijpten, word te *Alexandrien* gevangen, in 't agtste jaar van *Nero* gedood,	25 April.
MARTIJN, Translatie, Bisschop en Confessor te Tours, zijne verheffing tot Bisschop.	4 Julij.
MARTIJN, Bisschop en Confessor in *Walschland*, was Patroon in dat Bisdom, sterft in jaar 400.	11 November.
MATTHEUS, de Euangelist en Apostel, predikte in *Ethiophien*, en droeg daar zijn Martelaarschap.	21 September.
MATHIAS, word door de Apostelen, bij 't lot gekooren, in de plaats van *Judas Iskarioth*, en dus de 12de Apostel.	24 Febr
MICHIEL; deeze zoude begraven zijn in den berg *Garganus*, alwaar ter zijner gedachtenis, een Kerk gebouwd is,	29 September.
MORUS, nevens 6666 Heilige Mannen, onder de regeering van *Maximiaan* gedood.	22 September.
NICOLAAS, Bisschop, die Keizer Constantijn bewoog tot barmhertigheid, met eenige Ridders, die ter dood veroordeeld waren, Anno 358.	6 December.
ODULFUS, Priester te Oirschot, trok naar Utrecht, en van daar naar Friesland, daar hij veelen tot het Christendom bekeerde, en stierf in hoogen ouderdom te Utrecht.	12 Junij.
OLOF of OLAUS; deeze staat wel niet in 't *Utrechts Martelaarsboek*, maar *J. Molanus* heeft hem 'er bij geplaatst, om dat hij hier te Lande in groote achting was; zijnde zelfs ter zijner gedachtenisse de *St. Olofs Kapel* te Amsteldam gesticht. Hij was Koning van Noorweegen en Koning der Martelaaren, anno 1028.	29 Julij.

	VIERDAGEN,
PANCRAS, nog maar 14 jaar oud zijnde, werd hij te *Rome* onder *Diocletiaan* gedood.	12 Maij.
PAULUS BEKEERING, 't welk was een jaar naa Christus Hemelvaart.	25 Januarij.
. . . . in banden te Rome.	1 Augustus.
S. PIETERS verheffing, in de Cathedraale Kerk te *Antiochien*, tot Bisschop, in de plaats van *Simon de Tovenaar*, en vervolgens tot Paus,	22 Februarij,
PIETER EN PAULUS, beide Apostelen, gedachtenisse van hunnen dood, waar van de eerste te *Rome* wierd gekruist, en de andere onthoofd.	29 Junij.
PHILIPPUS de Apostel, 't land der Scijten zijnde doorgetrokken, rust eindelijk in Asien.	1 Maij.
PONTIAAN, bij de stad Spoleta als Martelaar gestorven.	14 Junij.
RIDDERS (10,000) die allen in den Berg *Arato* bij *Alexandrien* wierden gekruist.	22 Junij.
SCHOLASTICA, eene Jonkvrouw, bij 't Kasteel Cassenium, de Zuster van St. Benedictus.	10 Februarij,
SEBASTIAAN, stierf als Martelaar onder K. *Diocletiaan* te Rome.	20 Januarij.
SERVAAS, Bisschop van Tongeren, op zekeren dag in den winter, dienst doende, geduurende eene sterke sneeuw, viel 'er op de plaats, die hij tot zijn graf geschikt had, niets: daarom werd daar een Kerk gesticht.	13 Maij.
SIMON en JUDAS, beide Apostelen, de eene in Egijpte, en de ander in Mesopotamie, en daar na beiden in Persie, alwaar zij gemarteld zijn.	28 October.
STEVEN of STEPHANUS, de eerste, die gestenigt wierd, in 't jaar van Christus Hemelvaart.	26 December.
THOMAS, predikte in Persien en Medie 't Euangelium, word gezonden naar Indien, daar hij sterft, en eenige Jaaren daarna na Persien gevoerd.	21 December.
THOMAS; zijne verheffing, dat is, dat zijn lichaam uit Persien werd overgevoerd na *Edessa*.	3 Julij.
TIJBURT of TIJBURTUS, werd nevens *Valeriaan* en *Maximus* te *Rome*, onder den Rechter *Almatro*, gemarteld, en ter dood gebracht, waar van de eerste gevierd word.	14 April.
VALENTIJN, een Priester te *Rome*, word onder K. Klaudius onthoofd; zijn lichaam zou door Marcus en Martha begraven zijn.	14 Februarij.
VICTOR de XVde Paus reg. 15 jaaren, word te Rome gedood onder K. *Severius*.	20 April.

CIV-

	Vierdagen.
VICTOR van *Xanten*, bij *Keulen*, was met 330 anderen Martelaar.	10 October.
VINCENT, een Spanjaard, in de stad *Valencia*, sterft als Martelaar onder Keizer *Domitiaan*.	22 Januarij.
VITI in *Siciliën* gemarteld, en onder *Diocletiaan* gedood.	15 Junij.
URBAAN, de XVI Paus, werd te *Rome* gemarteld, onder den Rechter *Alexander*.	25 Maij.
WILLEBRORD, uit het klooster van *Epternach*, in 't land van *Trier*, word Bisschop en Confessor te Utrecht, Ao. 696, sterft 739.	7 November.

VASTEN AVOND, is Dingsdag na Quinquagesima.

ASCHDAG, is Woensdag na Quinquagesima.

WITTE DONDERDAG, Donderdag voor Paaschen.

GOEDE VRIJDAG, daags daar aan.

SINXEN-DAG, zijnde Pinxter-Dag.

TAFEL

AANWIJZENDE DE

VIER- EN FEESTDAGEN

DER

ROOMSCHE KERKE,

6 Jan. Drie Koningen of Dertiendag.
14 — Pontiaan.
20 — Fabiaan en Sebastiaan.
21 — Agniet.
22 — Vincent.
25 — Paulus Bekeering.
2 Febr. Maria Lichtmis.
3 — Blasius.
5 — Aegt of Agatha.
10 — Scholastica.
14 — Valentin.
22 — Pieters Verheffing.
24 — Mathias.
12 Maart Gregorius.
17 — Geertruij.
21 — Benedictus.
25 — Maria Boodschap.
14 April Tijburt.
20 — Victor.
23 — Joris.
25 — Markus Euangelist.
1 Maij Philippus en Jacobus.
3 — Kruisvinding.
6 — Jan de Euangelist.
12 — Pancras.
13 — Servaas.
25 — Urbaan.
5 Junij Bonifacius.
11 — Barnabas.
12 — Odolf.
14 — Pontiaan.
15 — Vitis.
22 — 10,000 Ridders.
24 — Jan Baptist.
25 — Luibinus.
29 — Pieter en Paulus.
3 Julij Thomas Verheffing.
4 — Martijn.
13 — Margariet.
15 — Apostel Scheiding.
20 — Jacobus.
22 — Magdalena.
29 Julij. Olof.
1 Aug. Paulus in banden.
5 — Maria Hemelvaart.
8 — Laurens.
24 — Bartholomeus.
29 — Jan onthoofd.
1 Sept. Gillis.
4 — Ambrosius.
8 — Maria Geboorte.
14 — Kruisverheffing
17 — Lambrecht.
21 — Mattheus de Euangelist.
22 — Marcus.
29 — Michiel.
1 October Bavo.
4 — Franciscus.
9 — Denijs.
10 — Victor.
16 — Gallus.
18 — Lucas Euangelist.
21 — 11000 Maagden.
28 — Simon en Judas.
1 November. Allerheiligen.
2 — Allerzielen.
7 — Willebrord.
11 — Martijn.
12 — Lebuines.
13 — Brictius.
19 — Elisabeth.
21 — Cecilia.
23 — Clemens.
25 — Katrijn.
30 — Andries.
1 December. Eloij.
4 — Barbera.
6 — Nicolaas.
8 — Maria Ontvangenis.
13 — Lucia.
21 — Thomas Apostel Pred.
25 — Kersdag.
26 — Stephanus.
27 — Jan Euangelist.
28 — Onnozele Kinderen.

TA-

T A F E L

VAN DEN

LEEF- EN REGEERING-TIJD

DER

ROOMSCHE KEIZERS.

Carel de Groote. . .	800	Henrik VI.	1190-1197
Lodewijk. .	814-840	Otto IV. .	1198-1218
Lotharius I. .	840-855	Fredrik II. .	1218-1248
Lodewyk II. .	855-875	Willem .	1248-1256
Carel de Kaale. . .	875-877	Coenraad IV.	1256-1291
Carloman, Lodew. III.		Richard en	
en Carel . .	877	Alphonsus.	
Carel de Dikke . .	880	Rudolf van Hapsburg.	1291
Arnold . .	887	Adolf van Nassau .	1291-1298
Zuentibold . .	895	Albertus I. .	1298-1308
Arnold . .	896	Henrik VII. .	1313
Lodewijk IV. . .	912	Fredrik III.	1328-1346
Conrad I. .	918	Carel IV. .	1346-1376
Henrik I. .	918 936	Wencelaus .	1376-1400
Otto I. .	936-973	Rupertus .	1401-1411
Otto II. .	973-982	Sigismundus	1411-1437
Otto III. .	983-1002	Albert II. .	1437-1451
Henrik II. .	1002-1024	Fredrik IV. .	1452-1485
Coenraad II.	1024-1039	Maximiliaan	1486-1519
Henrik III. .	1039-1056	Carel V. .	1519-1558
Henrik IV. .	1056-1106	Ferdinand I.	1558-1564
Henrik V. .	1106-1125	Maximiliaan II.	1564-1576
Lotharius. .	1125-1137	Rudolph II. .	1576
Coenraad III.	1138-1152	Wierd gevolgd door	
Fredrik I. .	1152-1190	Matthias, enz.	

FRANKISCHE KONINGEN.

Childebert III.	695-711	Carel Martel. .	736-741
Pipijn, Oost-Fr.	680-714	Carloman, Pipijn,	
Dagoberd .	711-716	Childerik III.	742-750
Chilprik II. .	716-720	Pipijn. . .	750-768
Theodorik IV.	720-736	Carolus M. .	768-814

Lodewijk de Godv.	814-840	Filips II.	1180-1223
Lodewijk Germ.	840	Lodewijk VIII.	1223-1226
Carel de Kaale	840-875	Lodewijk IX.	1226-1270
Lodewijk II.	875-876	Filips III.	1271-1285
Lodewijk III.	882	Filips IV.	1286-1314
Carloman	884	Lodewijk X.	1315-1316
Carel de Dikke	888	Filips V.	1317-1322
Otto	888-889	Carel IV.	1328
Carel de Eenvoudige	893	Filips VI.	1350
Rudolf	936	Johannes II.	1360-1364
Lodewijk IV.		Carel V. de Wijze	1364-1380
Lotharius	986	Carel VI.	1381-1422
Lodewijk V.	986-987	Carel VII.	1423-1461
Hugo Capet	996	Lodewijk XI.	1461-1483
Robbert	1031	Carel VIII.	1483-1498
Henrik I.	1031-1061	Lodewijk XII.	1498-1515
Henrik II.		Francois I.	1516-1547
Henrik III.		Henrik II.	1547-1559
Filips I.	1061-1108	Francois II.	1560 —
Lodewijk VI.	1108-1137	Carel IX.	1561-1574
Lodewijk VII.	1137-1180	Henrik III.	1575-1589

HERTOGEN
VAN
BRABAND.

Pipijn v. Lande	615-647	Otto	991-1005
Grimoald	658	Lambert I. en Gerberga.	1005-1015
Ansegisus en Begga	658-687		
Pipijn van Herstal	687-714	Hendrik d'Oude	1015-1038
Carel Martel	714-741	Otto	1038-1039
Pipijn III.	741-768	Lambert Bald.	1039-1054
Carel de Groote	768-814	Hendrik II.	1054-1068
Lodewijk de Godv.	814-840	Hendrik III.	1068-1096
Lotharius I.	840-855	Godefried I.	1096-1136
Lotharius II.	855-869	Godefried II.	1136-1142
Carel de Kaale	840-877	Godefried III.	1142-1186
Lodewijk III.	877-879	Hendrik IV.	1186-1235
Lodewijk en Carloman	884	Hendrik V.	1235-1247
Karel de Eenv.	879-929	Hendrik VI.	1247-1260
Lodewijk IV.	929-954	Aleid voor haare Kinderen.	1260-1266
Lotharius	954-986		
Lodewijk V.	987	Jan I.	1266-1294
Carel	991	Jan II.	1294-1312

Jan III.	1312 1335	Maximiliaan en Maria	1477-1494
Wencelaus met Johanna	1355 1406	Filips van Oostenrijk	1494-1506
Antoni van Bourg	1406-1415	Karel V.	1515-1555
Jan IV.	1415-1426	Filips II. door overdragt	1555-1598
Filippus I.	1427-1430	Afgestaan aan Albertus en Isabelle 1598: hij stierf 1621; Zij	1633
Filips de Goede	1430-1467		
Karel de Stoute	1467-1476	Filips III.	1634-1641

GRAAVEN

VAN

VLAANDEREN.

Diderik	622-692	Gui van Dampiere	1305
Antoni	692	Robbert de Bethune	1322
Bouchard	——	Lodewijk van Nevers	1346
Estorede. Ob.	792	Lodewijk van Male	1384
Diderik	792-836	Filips de Stoute	1384
Ingeram	836-852	Maria van Male	1404
Odoacer	852-863	Jan van Bourgondien	1419
Boudewijn Iste Graaf	863-879	Filip de Goede	1425-1467
Boudewijn de Kaale	879-918	Karel de Stoute	1477
Arnoud de Groote	919-964	Maria van Bourg. Ob.	1482
Boudewijn III.	964	Maximiliaan van Oostenrijk. Ob.	1519
Arnoud de Jonge	965-989		
Boudewijn IV.	989-1036	Filips de Schoone, trekt naar Spanje	1505
Boudewijn V.	1067		
Boudewijn VI.	1070	Karel de V.	1515-1555
Arnoud de Ongeluk.	1070-1072	Filips III. als Graaf van Vlaanderen, de III. van Holland, en II Koning van Spanje	1555-1598
Robert de Fries	1072-1077		
Robert II.	1081		
Boudewijn VII.	1119		
Karel de Goede	1127		
Willem de Normandier	1127-1129	Albert	1598-1621
		Isabella Clara	1598-1633
Dirk	1168	Filips de IV.	1621
Filip	1168-1191	Karel II.	1665
Margriet	1194	Filips V.	1700
Boudewijn VIII.	1192-1195	Karel III. als Koning, als Keizer VI, als Graaf gehuldigd	1717
Boudewijn IX.	1205		
Johanna	1205-1244		
Margriet	1244	Maria Theresia enz.	1745
Willem van Dampiere I.		Franciscus	1765
Willem van Dampiere II.	1251	Josephus de II.	1780

BIS-

BISSCHOPPEN

VAN

UTRECHT.

Willebrord	696-739	Theodorik II.	1198-1212
S. Bonifacius	739-755	Otto I.	1212-1215
Gregorius	755-776	Otto II.	1215-1226
Adelbricus	776-784	Willebrand	1226-1233
Theodardus	784-790	Otto III.	1233-1249
Hacmarus	790-806	Gozewijn van Amst.	1249-1250
Rixfridus	806-828	Henricus I.	1250-1267
Fredricus	828-838	Johannes I.	1267-1287
Albericus	838-845	Johannes II.	1287-1296
Ludgerus	845-854	Willem II.	1296-1301
Hungerus	854-876	Guido	1301-1317
Odilbaldus	876-899	Fredrik	1317-1322
Egiboldus	900 25 Sept.	Jacobus	1322-1323
Radbodus	901-918	Johannes III.	1323-1341
Baldricus	918-977	Nicolaas	1341-1342
Volkmarus	977-990	Johannes IV.	1342-1364
Balduinus	990-994	Johannes V.	1364-1371
Ansfridus	994-1010	Arnoldus II.	1371-1377
Adelboldus	1010-1027	Florens van Wevel.	1377-1393
Bernulphus	1027-1054	Fredrik III.	1393-1423
Willem I.	1054-1076	Zweder van Cuil.	1423-1430
Conradus	1076-1100	R. van Diepholt	1430-1455
Burghardus	1100-1112	Gijsb. van Bred.	1455-1456
Godebald	1112-1127	David van Bourg.	1456-1497
Andreas	1127-1139	Fredrik IV.	1497-1516
Herebertus	1139-1150	Filip van Bourg.	1517-1524
Hermanus	1150-1156	Hendrik van Bourg.	1524-1528
Godefridus	1156-1178	Willem III.	1529-1534
Balduinus	1178-1196	Gregorius Egm.	1534-1559
Arnoldus I.	1196-1197	Fredrik Schenk	1560
Theodorik I.			25 Aug. 1580

GRAA-

GRAAVEN VAN HOLLAND.

Dirk I. van 863 of	922	Jan I. .	1296-1299
zo anderen willen	939	Jan II. van Heneg.	1299-1304
Dirk II. .	939-989	Willem III.	1304-1337
Arnoud .	989-993	Willem IV.	1337-1345
	of 1003	Margreta .	1345-1356
Dirk III. .	993-1039	Willem V.	1356-1357
Dirk IV. .	1039-1049	Albert .	1358-1404
Florens I. .	1049 1061	Willem VI. .	1404-1417
Dirk V. .	1061-1091	Jocoba .	1418
Onder de voogdij van zijne Moeder Geertruid 1061-1063 *onder Robbert de Fries* 1063-1072. *regeert zelfs*	1072-1091	*Trouwt Jan van Brabant; den Hertog van Glocest.* 1422. *regeert met Filips van Bourg.* 1428-1429. *trouwt Frank van Borsselen* 1434. *regeert met Filips tot* .	1436
Floris II. .	1091-1112		
Dirk VI. .	1112-1157		
Met zijne Moeder Petronella. .	1112	Filips van Bourgondien van .	1436-1467
Floris III. .	1157-1190	Karel .	1467-1477
Dirk VII. .	1190-1203	Maria, Vrouw van Maximiliaan	1477-1481
Ada .	1203-1218		
Willem I. .	1203-1223	Filips II. .	1482-1506
Floris IV. .	1223-1234	Karel II. .	1507-1555
Willem II.	1234-1256	Filip III. .	1555
Floris V. .	1256-1296	tot de afzweering	1581

HERTOGEN VAN GELDERLAND.

Wichard I. .	878-910	Gerardus I.	1107-1131
Gerlach .	910-937	Henrik I. .	1131-1162
Godefried .	937-958	Gerardus II.	1162-1180
Wichard II. .	958-973	Otto II. .	1180-1204
Mengo .	973-1011	Gerardus III.	1204-1229
Wiking .	1011-1025	Otto III. .	1229-1271
Wichard III.	1025-1061	Reinald I. .	1272-1326
Aleida en Otto I.	1061-1079	Reinald II. .	1326-1343
Otto van Nassau .	1079-1107	Reinald III. .	1343-1361

Ever-

Everhard .	1361-1371	Maximiliaan .	1477-1491
Wilhelmus .	1371-1402	Carel I. .	1491-1538
Reinald IV. .	1402 1423	Willem II. .	1538-1544
Arnold van Egm.	1423-1471	Carel II. van Oost.	1544-1549
Adolf I. .	1471 1473	Filip en Carel	1549-1555
Adolf II. .	1473-1477	Filip . .	1555
Carolus .	1473-1473	Tot de afzweering .	1581
Adolf III. .	1477		

NEDERLANDSCHE STADHOUDERS EN GOUVERNEURS.

Jan van Arkel. .	1399	P. E. van Mansfeld	1593
Jacob van Gaasbeek.	1425	J. Ernestus .	1594
Filwater . .	1426	K. Albertus .	1598
Frank van Borsfelen	1428	Ernst Casimir .	1620
Hugo van Lanoij	1433	De Graaf van Bukquoi	1621
Willem van Lalaing	1440	Pr. Fredrik .	1625
Gozewijn de Wilde	1444	Hendrik Casimir .	1632
Jan van Lanoi .	1448	Ferdinand van Oostenrijk	1634
Lodewijk van Brugge	1465	Willem Fredrik .	1640
Wolferd van Borsfelen	1477	Franciscus de Melo	1641
Joost van Lalaing .	1480	Em. de Moura .	1644
Jan van Egmond .	1484	Leopold Willem .	1647
Margreta van Oostenrijk	1507	Willem de II. .	1648
Floris .	1515	Don Jan .	1658
Hendrik van Nassau	1517	L. d. Benavides .	1659
Antoni van Lalaing	1522	Hendrik Casimir .	1664
Maria van Oostenrijk	1531	Franciscus de Moura	1664
René de Chalon .	1540	Don Velasko .	1668
Maximiliaan van Kleef	1543	De Zuninga .	1670
Lodewijk van Vlaanderen	1544	Willem III. .	1672
F. Hertog van Savoye	1556	K. de Gurrea .	1675
Margreta van Parma	1559	Alexander Farneze .	1678
Alva . .	1567	Henrik Otto .	1682
Requefens .	1574	Don Antonio .	1685
Don Jan .	1574	Maximiliaan Emanuel	1692
Willem I. . .	1575	Johan Willem Friso	1696
Maximiliaan van Bourg.	1577	W. C. H. F. Friesland, enz.	1711
Don Jan van Oostenrijk	1577	Over de 7 Provincien	1747
Alexander Farneze .	1578	Fr. Eug. van Savoye	1716
Maurits van Nassau	1584	Maria Elizabeth .	1725
Leicester . .		Willem de V. Erfstadhouder . . .	1766
Adolf van Meurs .			
Willem Lodewijk .	1584		

VOOR-

TAFEL VAN DEN LEEF- EN SCHRIJFTIJD DER VOORNAAMSTE ALGEMEENE GESCHIEDSCHRIJVERS.

Julius Cæsar in 't 98ste jaar voor Christus Geboorte.
Strabo . 15.
P. Mela . 45.
Plinius Secundus . 79
Tacitus . . 97
Plutarchus . 100.
Suetonius . 112.
Ptolomeus . . 140.
Antoninus . . 140.
D. Kassius . 220.
A. Marcellinus . 378.
Sosimus . 425.
L. Schafenburg . 1077.
H. Contractus .
K. Kolijn . 1190.
M. Stoke . 1305.
L. van Velthem 1248-1316
Clerk uit de laage landen tot 1316.
Beka tot . 1393.
Fasciculus Temp. tot 1480.
J. Veldenaar tot . 1470.
Jan van Leijden, tot 1504.
Oude Hollands Cronijke de beste tot . 1636.
Goudsche Chronijk 1598.
R. Snoij, geb. 1478 ov. 1537.
A. van Baarland, geb. 1482
obiit. . 1542.
Sassenspiegel . 1482.
Wachtendorp, tot 1650.
J. van der Hoeve, tot 863.
L. Hortensius, geb. 1590.
obiit . 1573.
H. Junius, geb. 1511, ov. 1574.
L. Guiciardijn, tot 1650.
P. Opmeer, geb. 1566 ov. 1601.
E. van Reid van 1555-1601.
P. der Heuter, geb. 1555 ov. 1574.

P. Merula, geb. 1558, ob. 1598.
J. Douza, geb. 1545, ob. 1604.
J. Lipsius, geb. 1547, ob. 1606.
Thuanus, geb. 1552, ob. 1617.
Schreef van . 1548-1608.
Schrick, gedrukt in . 1615.
E. van Meeteren 1404-1611.
P. Bokkenberg, g. 1548. o. 1617.
O. F. Petit, gedrukt 1615.
Goudhoeve, zie O. H. Chron.
H. de Groot, van 1555-1609.
Meerbeek . 1500-1620.
Cluverius, geb. 1580, ob. 1620.
Gisius, van . 1560-1598.
Bor van . 1555-1600.
Meursius, geb. 1579, ob. 1639.
Baudart, van 1602-1624.
P. Pers, van . 1560-1581.
P. C. Hooft, van 1555-1587.
Bentivoglio, van 1559-1609.
Strada, van . 1555-1589.
Boxhorn, geb. 1612, ob. 1651.
P. Schriverius g. 1576, ob. 1660.
M. Schook, geb. 1618, ob. 1669.
Aitzema, van . 1621-1667.
Silvius . 1667-1693.
S. van Leeuwen Bat. III. ged. 1685.
G. Brandt geb. 1626, ob. 1685.
A. Mattheus geb. 1564, ob. 1657.
M. Vossius, van 859-1432.
Wickefort, gedrukt . 1719.
Halma, geb. 1653, ob. 1722.
Basnage, geb. 1653, ob. 1723.
J. en P. le Clerk, van 1567-1740.
G. van Loon, tot 1715.
F. van Mieris, geb. 1689, ob. 1755.
Blomhert, van . 1555-1712.
Scheur, van . 1555-1751.
Wagenaar, van het begin tot 1755.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

TWEEDE DEEL.

AE — AL.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXV.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

TWEEDE DEEL.

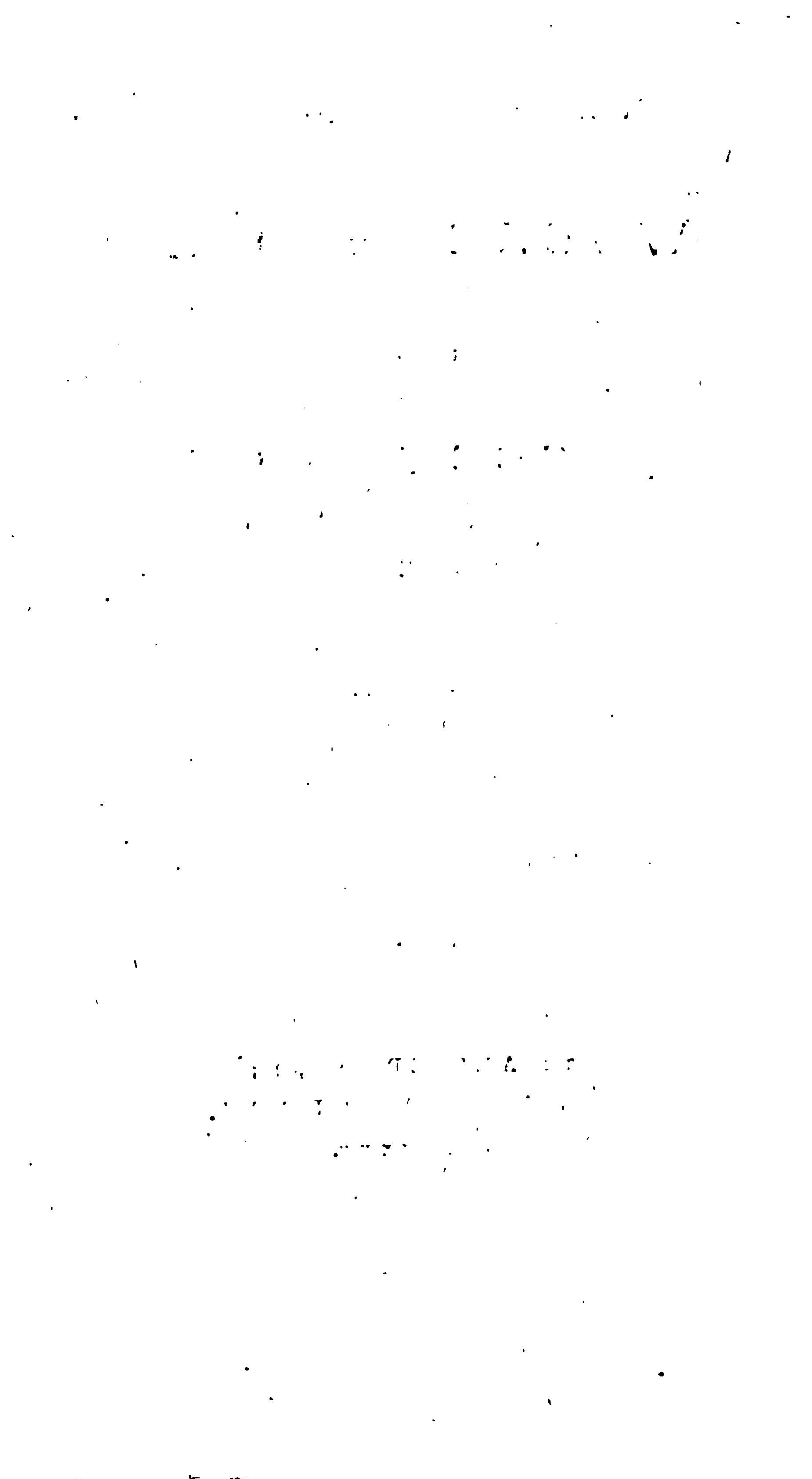
AE — AL.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXV.

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

A E.

AEBINGA, een Adelijk Stamhuis, onder het Dorp *Hyum*, in de Grietenij *Leeuwaarderadeel*; een ander, van dien zelfden naam, legt bij het Dorp *Blye*, onder *Ferwerderadeel*, beide in het kwartier *Oostergo*, in de Provintie *Friesland*. — De Edelen van *Æbinga State*, zijn, in de vroegere Geschiedenissen van *Friesland*, zeer bekend, wegens de geweldige Partijschappen, tegen de Edelen van EMINGA en HUJEMA.

De laatste van het Geslacht van ÆBINGA, waar van wij gewag gemaakt vinden, was TZEMK VAN ÆBINGA, Huisvrouw van TJALLING VAN CAMSTRA, die overleed 1614, volgens aanwijzing van haar Grafschrift, in de Kerk van *Sexbirum*.

Zie GABBEMA, HALMA, WINSEMIUS en BACHIENE.

ÆBINGA, eene verstrooide Buurt, in de Grietenije van *Stellingwerf Oosteinde*, bij Appelsche, Oostwaarts.

Geograp. Woordenboek, 119. BACHIENE bl. 1379.

ÆDGERUS, (*Cornelius*) of *Edgerus van Engenhuis*, werd geboren te *Leeuwaarden*. Men zegt dat hij onbedreeven was in vreemde Taalen, maar, door aanhoudenden ijver, en oplettende verkeering met voornaame Wiskonstenaars, een zeer ervaaren Landmeeter werd. Hij was van zeer veel dienst bij Koningen en Vorsten. Nadat hij, met den aanvang der Nederlandsche Beroerten, naar *Keulen* was vertrokken, vervaardigde hij aldaar eene zeer naauwkeurige Kaart van 't Keulsch gebied, die, in het Jaar 1583, in het licht gegeeven werd.

Zie S. PETRI, *Descript. Fris.*

ÆDO, (*Jongama*); zie JONGAMA (ÆDO.)

ÆGIDIUS, of *Ægidii*, (*Guilielmus*) ook *Willem*, gebooren te *Wisſekerk*, in *Zeeland*, was een vermaard Wiskonſtenaar, hebbende geſchreeven een Boek, genaamt: *de Cœlestium Motuum indagatione, ſine Calculo* 1494, *in 4to.* Deze is de zelfde, door C. GESNERUS, in zijne *Bibliotheca*, p. 299. zeer te onrechte genaamd GUILERMUS ÆGEDIUS DE VUISLELRECH. Bij H. CORDANUS, in zijne Verhandeling *de Sublimitate*, p. 579 en 580. word melding gemaakt van eenen GUILELMUS ZEELANDUS, als van een Wiskonſtenaar, die een konſtſtuk, de *Waereld in het klein* verbeeldende, gemaakt had; het welk, door JANNELLUS TURRIANUS *van Cremona*, eenigen tijd daar na, herſteld werd, die 'er ook een na maakte, ten dienſte van Keizer KAREL DEN V. Men kan met geene zekerheid zeggen, of deze de zelfde *Zeelander* zij, dan of 'er een *Deen* door verſtaan worde; de naam, de gelijkheid van Leeftijd en Konstöeffening, doet vermoeden, dat het de *Zeeuwſche* GUILIELMUS ÆGIDIUS geweest zij.

Zie F. SWEERTIJ *Oudh. van Zeeland*; LA RUE, *Geletterd Zeland*, bl. 474.

ÆGIDIUS *van Delft*, word geteld onder de Geleerde Mannen van die Stad, in wiens gezelſchap ERASMUS groot vermaak vond. Hij was, zijnen leeftijd in aanmerkinge neemende, geen onervaaren Digter, noch onbekwaam Godgeleerde.

BLEISWIJK, *Beſchrijv. van Delft*; *Oudh. van Delfland.*

ÆGISTUS, onder de Roomschgezinden genaamd *de Heilige*; zie EGISTUS.

ÆGUM, een der agt Frieſche dorpen van de Grietenij *Idaarderadeel*, onder het kwartier van *Oostergoo*; dit was voorheen de Viſchrijkſte Oord in *Friesland*, door middel van een Meir, naderhand droog gemaakt.

ÆGUM, legt een kwartier uur gaans van *Ydaard*. In 't *Woordenboek van Friesland*, word deszelfs ligging bepaald, op vier en een half uur van *Leeuwaarden*, ten zuiden; drie kwartier van *Grouw*, en een half uur van *Warrega*, bijna in 't midden tusſchen de twee laatstgemelde Plaatzen.

Zie

Zie HALMA, VAN DER HOUVE, WINSEMIUS, BACHIENE, *Geographiesch Woordenboek.*

ÆEKMARIJP; zie AAKMARIJP.

AELMOESSENIER. In de vroegste tijden der Republiek, waren 'er *Aelmoessenirrs*, die, in deeze hoedanigheid, het Gebed deeden voor de Vergadering der Heeren Staaten, in het begin en op het einde van elke zitting. Doch het misbruik, om het onderwerp der beraadslagingen in de Gebeden te moeten voordragen, onder voorwendzel, van den Hemel de verlichting voor de Leden der Vergadering af te bidden, en dus de zaaken aan den *Aelmoessenier* bekend te moeten maaken, was oorzaak dat dit Ampt vernietigd, en het formulier van een Gebed is opgesteld, 't welk steeds wordt voorgeleezen.

ÆLST, (*Evert en Willem van*) twee vermaarde Delfsche Schilders; zie AALST.

AELSUM, weleer een Klooster, ten Noordwesten van *Akrum*, onder de Grietenij *Utingeradeel*, in *Friesland*, door de Graauwe Bagijnen bewoond, in het begin der XVII Eeuwe nog zichtbaar, op die plaats, alwaar de Rivier de *Boorn* in de *Weeringa-Stroom* valt.

ÆMILIUS, (*Anthonius*) voorheen Hoogleeraar in de Geschiedkunde te *Utrecht*, was gebooren te *Aken*, den 20sten December 1589. Tot Jaaren gekomen, veranderde hij zijnen Naam MELES in ÆMILIUS. Zijn Vader geneerde zig met den Koophandel, dien hij eerst dreef te *Antwerpen*, en daarna te *Rome*. Maar den Hervormden Godsdienst willende aanneemen, vertrok hij van daar, eerst naar *Aken*, en verder naar *Dordrecht*. Na dat ÆMILIUS, te *Aken* onder *Johannes Cuneus*, te *Dordrecht* onder *Adr. Marcellus* en *Gerardus Vossius*, en te *Leiden* onder *D. Baudius* gestudeerd had, bracht hij vier Jaaren buiten 's Lands door. Op het 26ste Jaar zijns Ouderdoms werd hij, in de plaats van *Vossius*, Rector te *Dordrecht*, drie of vier Jaaren daar na te *Utrecht*, en daar na Hoogleeraar op de Academie. Eindelijk beriepen die

van *Leiden* hem, om zijnen Leermeester *Vossius* optevolgen; doch de Magistraat en de Senaat van *Utrecht*, zijne wedde verhoogende, hielden hem aldaar. In 1651 gaf hij in 't licht, eenige Latijnsche Redenvoeringen in Vaerzen. Hij stierf den 10 November 1660.

ÆMILIUS, (*Theodorus*) een deftig, geleerd en godvruchtig Man, die, nadat hij eenigen smaak in den verbeterden Godsdienst had gekregen, voornam, zijn Priesterschap te *Oudewater* te laten vaaren, en geene Missen meer te doen. Dus vond hij nodig, om de vervolgingen te ontwijken, dikmaals van woonplaats te veranderen; onthoudende hij zig nu te *Parijs*, dan te *Leuven*, dan weder te *Keulen*, en ook veel te *Utrecht*. Deeze is het, van wien verhaald word, dat hij, in JACOB HERMANS, naderhand vermaard geworden onder den naam van JACOBUS ARMINIUS, eenige groote bekwaamheden ontdekkende, hem ten Vader verstrekte, ter Schoole bezorgde, en in de eerste gronden der Taalen en Godgeleerdheid deed onderwijzen.

Zie BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 301.

ÆMINGA, een oud Adelijk Huis, in de Grietenije *Wonseradeel*; zie EMINGA.

ÆNGWERDEN, een Friesche Grietenije; zie AANGWIRDEN.

ÆNJUM, meede een Friesch Dorp; zie AANGIUM.

ÆNJUM, een Klooster van dien naam; zie AANJUM.

AERTSWEERDE; dus is de regte Nederduitsche vertaaling van den naam eener Plaatze, geleegen in de groote Zuidhollandsche Waard, in de twaalfde Eeuw reeds bekend, bij den naam van *Villa Herewardus*. In eenen Latijnschen Brief van het Jaar 1272, word deeze Plaats vermeld, onder den naam van *Hanosavard*. Verscheidentlijk wordt dezelve gespeld, gelijk men zien kan bij *Oudenhoven*; die, nogthans, deerlijk mistast, daar hij dit met *Hardinxveld* verwart; zie zijne *Beschrijv. van Zuid-Holland*, bl. 146, 614 en 615. In 't verdrag van Vrede, tusschen Hertog

Hendrik den Eersten van Braband en *Dirk den Zevenden*, Graaf van *Holland*, te vinden in de Handvesten van *Dordrecht*, door den Heer en Mr. *P. H. van der Wall* in 't licht gegeeven, I. Stuk, bl. 15. wordt het genaamd *Harmsweerde*.

Zie *aldaar en in de Aant.* bl. 15 en 16.

ÆSGO, was de naam, dien men, in *Friesland*, gaf aan eén Perzoon, die, nevens den Graaf, de gewichtigste handelingen waarnam, en als deszelfs Adjunct of mederechter moet worden aangemerkt. Hij werd door het volk gekoozen, en door den Koning in zijn ampt beëdigd en bevestigd. Volgens de *Friesche Landrechten*, moesten zij oordeelen in Civile en Geldzaken.

Zie SCHOTANUS, *Friesch Landrecht*, p. 57. F. SJOERDS, *O. en N. Friesland*, I. Deel, bl. 437.

ÆSGO, zou, volgens *Winsemius* en anderen, geweest zijn, de Zoon van FRISO, naar wiens naam, volgens de oude beuzelachtige verhaalen, die Landstreek *Friesland* zoude genaamd zijn. Zie *Winsemius*.

ÆSGO, gebooren te *Winsum*, werd, 1384, de XIX Abt van *Lidlum*, en stierf 1386.

AESGO DE II werd, in 1470, de XXVI Abt te *Lidlum*, in welken post hij van 't Geslacht van *Roordema* veel leeds moest verdraagen, die hem zelfs gevangen namen; doch door WIBO GROVESTINS verlost zijnde, stierf hij in rust, 1480.

AFFERDEN. . . . . zie OFFERDEN,

AFGEVAARDIGDEN; zie AMBASSADEURS, enz.

AFGODEN. Alhoewel, door het geopenbaarde Euangelium, alle Afgöden en derzelver schandelijke dienst, aan alle plaatzen, waar 't zelve zijn heerlijk licht verspreid heeft, uitgeroeid en vernietigd zijn, zal het, echter, niet geheel ondienstig wezen, eene schets te geeven van de aloude Afgoden, welke onze voorzaaten,

 nog

nog in 't Heidendom zijnde, vóór en bij de komst van WILLEBRORD, hier te Lande, eerden en aanbaden; op dat hier door de kracht van 't waare geloof en de daar op gebouwde gronden van 't waare Christendom, van des te meer aanbelang mogen geschat worden.

JULIUS CÆSAR zegt, in zijne aantekeningen, dat de Duitschers, (waar onder de eerste bewooners deezer Landen insgelijks moeten worden verstaan) noch Priesters, noch Offeranden gebruikten; noch eenige Goden eerden, dan die der menschen zinnen onderworpen waren, van welke zij daaglijks hulpe ontvingen; gelijk de Zon, de Maan en 't Vuur: want andere waren hun onbekend. Doch dat deeze bij de oude Duitschers geëerd werden, was, volgens TACITUS, niet hun eigen doen, maar een gebruik, van buiten aangenomen. Waarbij in aanmerking moet genomen worden, de verandering van naamen en opschriften, die nu en dan op deeze en geene Goden werden toegepast. Ten voorbeelde hier van kunnen dienen TUISTON of TUISCON, welke niet anders beteekent dan de Zon, en MANUUS de Maan. En hoe toch zouden zij kennis hebben gekreegen aan de Afgoden der Romeinen, voor dat deeze dezelve hier te lande gebracht, en onder hun verkeerd hadden? JULIUS CÆSAR begaat evenwel eenen misslag, in zijn zeggen: „ dat zij daarom geene „ andere Goden eerden, als de Zon, de Maan, en 't Vuur, en „ dat zij noch Priesters, noch Offeranden hadden; want, dit „ niet gevonden is, bij eenig volk die Afgoden eerden". Nauwkeuriger is dan TACITUS, die zegt, dat zij Priesters en Heidenschen Priesterlijken dienst en Kerkgewoonten hadden. Dan ook hij, zo min als CÆSAR, kon alle de gewoonten en gebruiken der wijd uitgebreide Germanen kennen, wier taal hij niet verstond, en wier land hij nooit gezien had Dit schijnt echter zeker, dat deeze Volkeren, ten tijde van TACITUS, die 150 Jaaren na J. CÆSAR leefde, meerder kennis van de Afgoden der Romeinen hadden: want, zegt hij, van alle de Goden eerden zij allermeest *Mercurius:* en dat *Mercurius* hier te Lande is geëerd geweest, bij de komst van WILLEBRORD, bevestigt MELIS STOKE, in zijne *Rijm-Chronijk.*

Doch om hier geen gewag te maaken van die zeer uitgebreide oude Natien, bepaalen wij ons tot de eerste bewooners van 't Noorder en Noordooster gedeelte van Germanien, daar de Romei-

meinen niet waren doorgedrongen, maar die ſtout genoeg geweest zijn, die Waerelddwingende Volkeren in Italien aanteval-len. Deeze waren het, die den naam van *Cimbren*, *Kelten* en ook *Gallen* droegen; welke eerſte, gelijk bekend is, zig ook in Zeeland, Braband en Vlaanderen onthouden hebben. Onder deeze moeten wij naſpooren den ouden Heidenſchen Godsdienst der Duitſche Volkeren, als van eene Natie, die ook onder de oude Saxen in Nederland gewoond heeft. Hier vinden wij, dat zo wel in onze *Nederlandſche* als in de *Engelſche* taal, de zeven dagen der Weeke de oude benaamingen nog behouden hebben, die zij, in de oude Saxiſche taal, voor meer dan 1000 jaaren, droegen. Maar hier is de vraag, de betekenis van deeze naamen te weeten. JULIUS CÆSAR, gelijk wij gezien hebben, bekent, dat de oude *Duitſchers* de Zon, de Maan, enz. voor Goden hielden; en TACITUS, dat zij den God *Tuiſto* eerden. Zijn nu Zondag, Maandag en Dingsdag, zo als in 't algemeen word aangenomen, aan deeze drie Goden gewijd, zo moeten de overige dagen insgelijks aan Goden toegeëigend zijn geweest. Wij behoeven niet veele moeite te doen om te vinden, dat de Dingsdag was toegeëigend aan Mars, Woensdag aan Mercurius, Donderdag aan Jupiter, Vrijdag aan Venus, en de Saturdag aan Saturnus, in navolging van de Romeinen.

Doch laaten wij die Afgoden ieder op zig zelve beſchouwen. Op den Zondag, bij de Christenen, den eerſten dag der weeke, eerden zij de Zon, en noemden die, volgens de oude taal, *Sunnandeag*. De Romeinen bewaarden het beeld van dezelve in Tempels, waarin zij dezelve eerden en offeranden toebragten, als geloovende, dat de Zon in 't uitſpanzel met deeze in den Tempel overeenkwam. De tweede was de Maan, naar welke zij den dag *Maandag* noemden; de derde van TUISCO, zijnde de oudſte Afgod, welken de bewooners van geheel Germanie hadden; de dag werd, naar hem, in de oude Saxiſche taal, genaamd *Tijwesdeag*; zij hielden hem voor den ſtamvader van alle *Duitſchers*. Op hem volgde *Wodon* of *Wodan*, die veele overeenkomst had met den Romeinſchen Mars: 'er zijn 'er, die zeggen, dat hij ook *Herman*, dat is *Man* of *God* van den krijg genaamd werd; en dat de taalbuiging overeenkomt met *Hermes* en *Mercurius*. In eene andere Landſtreek, en wel in Westfalen, werd hij *Irman-*

zuil, *Hermanzuil* genoemd; en deeze was het, wiens beeltenis door WILLEBRORD verbroken werd. Maar bij de *Batavieren* werd hij geëerd en gediend, onder den eersten naam van *Wodan*, waar van de naam van *Wodensdeag* of *Wodnesdaag* afkomstig is. Daarna volgt *Thor* of *Thurne*, die, buiten de *Saxen*, ook bij meer afgelegene Volken geëerd werd. Zij ontleenden zijnen oorsprong, als bestaande uit Vuur, van de Zon: waar om de dag, naar hem, den naam droeg van *Tsuinersdach*. De Afgodinne FRIGIA was de zesde, die ook door anderen voor eene mannelijke Godheid werd gehouden; de naam van den dag, aan haar of hem toegewijd, was *Frigedeag*. De laatste was de Afgod SEATOR, en de laatste dag der weeke *Seatersdeag* genaamd. Behalven deeze, die zij van de Romeinen hadden leeren kennen, hadden zij nog verscheidene andere Afgoden, doch met dit onderscheid, dat zij de hunne binnen geene muuren of Tempels besloten, maar dezelve dienden in duistere en daar toe geheiligde Bosschen. De Offeranden aan hun geschiedden door hunne Priesters, *Druiden* of *Barden* genaamd; en hoe verschrikkelijk deeze Afgoden zomtijds waren, zal men zien op 't Art. STAVO, den *Frieschen Afgod*, aan wien zij zelfs hunne geliefdste panden, de vruchten van hunne kuische Huwelijksbedden, ten beste gaven, en voor hem slagtten. Tegen deeze gruwelijke afgoderij, als ook tegen het Vogelgeschrei, het brieschen der paarden, 't raad vragen aan eene *Velleda*, en in haare plaats aan zogenaamde *Wittewijven*, heeft zig WILLEBRORD, met meer dan mannenmoed, verzet; vernielende de Beelden, de Bosschen en Altaaren, waar in en op welke de Afgoderij gepleegd werd. Op eene andere plaats zullen wij gelegenheid hebben, de reden na te spooren, waar door deeze Landen en derzelver bewooners, tot bijna 700 jaaren na CHRISTUS geboorte, in de duisternis van 't Heidendom zijn gebleven: zie, onder andere, de Art. BATAVIEREN, NEHALENNIA, VELLEDA, WITTEWIJVEN, WODAN, en op dat van de GEHEILIGDE BOSSCHEN.

Zie de meeste Schrijvers, die van de *Oudheden van Nederland* gewag maaken, en bijzonder R. VERSTEGE, *Nederl. Antiquiteiten*.

AFLAATEN. In 't voorgaande Art. hebben wij gezegd, hoe de ver-

vermaarde WILLEBRORD, met het grootste gevaar des Levens, met zijne medegenooten, zig beijverde, om onze Voorouders van den Afgodendienst der Heidenen vrij te maaken; om deeze loffelijke pooging verdient zijne nagedachten in waarde gehouden te worden. Maar in 't vervolg, 't zij dat hij, uit menschelijke zwakheid, zig verbeeldde, het noodzaaklijk te zijn, zig zelven aan 't Pauslijk gezag te onderwerpen, of dat zulks geschiedde om hier door meerder grootheid en gezag te bejaagen, zag men hem het eene kwaad uitroeijen, en het andere, door de invoering der Roomsche Kerkgebruiken, in de plaats brengen. Onder eene menigte schandelijke en onbestaanbaare misbruiken, die men daar van zoude konnen optellen, komen hier in aanmerking de zogenaamde *Aflaaten*, die, van tijd tot tijd, een Goudmijn voor de Roomsche Geestelijkheid geworden waren. Om dezelve onuitputbaarder te maaken, was dit reeds in de dertiende Eeuw een aanzienlijke Koophandel geworden, waar door zo wel de grootste als de kleinste misdaaden konden worden afgekocht, en waar voor 't verblinde Menschdom, zig verbeeldende dat het Opperhoofd der Kerke magt had de zonden te vergeeven, hunne beste schatten aan zijne Marktmeesters of Commissionarissen gewillig overgaven. Om hier in te zekerder te gaan, had men, te *Rome*, alle zonden op prijs gesteld, waar naar de Biechtvaders genoodzaakt waren zig te regelen. Zie hier 'er een schetze van. Een Jood, dien het geoorloofd was, een Sijnagoge in zijn eigen Huis te hebben, wierd daar voor geschat op dertig Tournoisen, zeven Ducaten en zes Karlijnen. Een Vergiftigster of Bezweerster, na dat zij haare bijgeloovigheid had afgezwooren, voor ieder keer dat zij dit kwaad bedreven had, betaalde zes Tournoisen en elf Ducaten. De absolutie van Ketters, wel verstaande die zig weder tot de Roomsche Kerke begeeven hadden, was gesteld op zesëndertig Tournoisen, drie Ducaten en zes Karlijnen. De absolutie van allerhande Onkuisheid, door een Klerk bedreven, ook met een der Nonnen binnen of buiten de muuren van een Klooster, of met Bloedverwanten, of met Getrouwde, of met eene Geestelijke Dogter, was mede zesëndertig Tournoisen en drie Ducaten. De Onkuisheid tegen de Natuur, negentig Tournoisen, twaalf Ducaten en zes Karlijnen. Het houden van een Hoere, eenëntwintig Tournoisen, vijf Ducaten en zes Karlijnen. De ont-

ſlag van den Eed om een zaak uit te voeren, koste voor een Perſoon, en in eene verbintenis, zeven Tournoiſen, elf Ducaten en drie Karlijnen. Vader-, Moeder-, Broeder, Zuster- en Vrouwen-Moord, vier Tournoiſen, een Ducaat en agt Karlijnen. Op deezen voet werd Jonkheere HENDRIK VAN MONTFOORT, omtrent het Jaar 1448, een zoort van Vader-Moord vergeeven; deeze had zijnen Vader in hegtenis gehouden tot der dood toe; en dit kwaad werd hem, door Bisſchop RUDOLF VAN DIEPHOLT, voor een Geldboete kwijtgeſcholden. Kort daarna, omtrent het Jubeljaar 1450, zond Paus *Nicolaas de Vijfde* den Kardinaal CUSA, een Duitſcher, vermaard, zo door zijne Taalkunde als Geleerdheid, ten deele om de *Aflaaten* te prediken, en ten deele om de gebreken der Geestelijken te verbeteren. Men ontving hem hier te Lande als een Gezant van 't Hof van *Rome*. Van zijne verrichtingen, zal op het *Art.* CUSA, breedvoerig geſproken worden; hier plaatzen wij alleen zijne gedachten over de *Aflaaten*. Zomtijds deed hij zig hooren, dat zij de Menſchen niet beter maar erger maakten: want men woog de zonden niet zwaar genoeg, die zo ligt vergeeven werden; dat de regte boete de *Aflaaten* wel konde derven; dat het Jubeljaar de Beurze en de Zielen beſchadigde; dat de rechte Aflaatbrieven in de H. Schrift te vinden waren. Dan, hoe hij 'er zig dus onder vertrouwde Vrienden over uitliet, hij verkocht, echter, dezelve in 't openbaar. Het was niet alleen de Kardinaal CUSA, die hier door groot Geld bij een verzamelde, maar zelfs voornaame Steden, onder anderen *Amſteldam*, dreeven met de dezelven een ruimſchootſchen Koophandel, en maakten zelfs aan die van *Haarlem* bekend, dat zij te *Amſteldam* te koop waren, van de zelfde kracht en magt als binnen *Rome*, die voor het gemelde Jubel geveild werden. Onder 't Art. LUTHER zullen wij gelegenheid hebben, om een verhaal te doen, hoedanig hij zig tegen dezelve verzet hebbe. Hier moeten wij nog bijvoegen, het geen de Roomſche Schrijvers 'er van zeggen.

'Er zijn onder hen Mannen van naam, die verhaalen, dat de *Aflaaten* door Paus *Bonifacius den Agtſten* eerst zouden zijn ingeſteld; andere daarentegen beweeren, dat het waar is, dat hij allereerst het Jubeljaar heeft ingeſteld en gevierd, met bevél dat men zodanig Jubelfeest in het toekoomende om het *honderdſte*

Jaar

Jaar zoude houden; maar dat de *Aflaaten* ouder zijn dan *Bonifacius*. Dit bewijzen zij uit de Verhandelingen van *Urbaan den Tweeden*, en van *Pascal den Tweeden*. De eerste, die bijna twee honderd Jaaren voor *Bonifacius* de Pausselijke waardigheid bekleedde, heeft, in de vergadering van *Clermont*, Ao. 1096, volle Aflaat verleend aan alle die geenen, die zig op den rol der Kruisvaarders deeden opschrijven en tegen den Turk zouden optrekken. In de *Lateraansche* Kerkvergadering, Ao. 1106, heeft de gemelde *Pascal*, aan alle de geenen, die tot de Sijnode gekoomen waren, veertig dagen *Aflaats* gegeeven. In eene andere Kerkvergadering aldaar, onder *Innocentius den Derden*, in 't Jaar 1216, zijn bekwaame middelen beraamd tegen de misbruiken, die van langzamer hand in het stuk der *Aflaaten* waren ingekroopen. Waar uit dan klaar word aangetoond, dat *Bonifacius de Agtste* hier van als de Uitvinder niet kan worden aangemerkt. Men zou 'er, echter, nog konnen bijvoegen, dat zij, die op de *Aflaaten* gesmaald hebben, in 't Jaar 1170 al beruchter begonnen te worden. Hoe de Katholijken, (zegt onze Roomsgezinde Autheur) een begin van de *Aflaaten* in de H Schriftuur en in de eerste Kerk vinden, zal ik hier niet aanraken; alleen zal ik aanmerken, dat de schrikkelijke misbruiken, die op het stuk der *Aflaaten* zijn ingesloopen, en de onhebbelijke Leeringen van eenige Godgeleerden, de kracht en uitwerking van dezelve veel grooter maaken dan ze indedaad is.

Om nu alleen van de misbruiken te spreeken; voor eerst is het zeker, dat de Predikers, die door den Paus gemagtigd waren de *Aflaaten* te verkoopen en aftekondigen, en de penningen, die daar voor besteed werden, in te zamelen, zomwijlen zulke uitspoorigheden begingen, dat 'er de Menschen van opgetogen stonden. Veele voorbeelden wil ik niet ophaalen; sommige van onze Historieschrijvers hebben dit ten overvloede gedaan; ik zal 'er slegts eenige melden, die mij van zelfs in de hand vallen.

De Duitsche Vorsten, te *Neurenberg* vergaderd, deeden, door hunne Gezanten, klagten daar over aan Paus *Adriaan den Zesden*: zij zeiden, dat daar door al het Geld en alle de Godsvrucht uit Duitschland weg geraakt is; dat de Menschen, door het verkondigen van die *Aflaaten*, aangemoedigd zijn om allerhande Schelmstukken, zonder knaging des gemoeds, te konnen bedrij-

drijven: want, met een zekeren penning op te brengen, waren zij vrij, en zo zuiver als te vooren. En laat ons dit hier bij voegen, waartoe dit de Menschen brengen moest, daar *Leo de Tiende* naderhand goedvond, onder voorgeven van den *Turk* te beoorlogen, doch meest om de ledige schatkist te vullen, en voornamelijk om den bouw van de St. Pieters Kerk te voltooijen, de verkrijging der Aflaats-brieven te doen afkondigen, en daar bij beloofde, niet alleen vergeevinge van alle zonden, maar dat verder gaat, zelfs 't *Eeuwige Leven*, mids de bepaalde prijs daar bij op ieder zonde betaald werd. Ja, hij deed verzekeren, dat straks na de Overgave van het geld, de arme zielen uit het Vagevuur naar den Hemel zouden overgaan.

Al dat geld, zeggen de opgemelde Vorsten, kreegen de Neven van de Pauzen in handen, die 't wel haast verteerden en doorbragten. De zielen der overleedenen wierden te koop gesteld, dewijl men dezelve, voor eene daar opgestelde somme, lossen kon. Dus werden de *Duitschers* arm, en de Aflaatkramers leefden weelig en lekker. P. LANGIUS vaart even geweldig uit, in zijne *Chronica Ecclesiae Cytisensis*; schoon 't ook waar is, dat deeze Schrijver, door zekeren LUPUS, niet vrij van *Lutheranerij* gehouden word; doch zijn oordeel is veel te voorbaarig, alzo hij alle zijne schriften, waar in hij zig tegen die misbruiken verzet, aan 't oordeel der Kerke onderwerpt. *Lupus* zelf zegt, dat deeze uitspoorigheid haar begin schijnt genomen te hebben van *Clemens den V*; en volgens WESSELUS, hebben de Hoogleeraars van *Parijs* de roekeloosheid beteugeld van die lieden, welke aan de Kruisvaders de magt gaven, om drie of vier zielen, die zij begeerden, uit het Vagevuur te lossen. En op eene andere plaats, ('t zijn nog de woorden van LUPUS) spreekt dezelfde *J. Wesselus* op de volgende wijze: De Aartsbisschop van *Florence*, ANTONINUS, die groote voorstander der Aflaaten, belijdt openlijk, dat de afschriften der Bullen van *Clemens den V* zo groot eene uitspoorigheid behelzen, dat hij niet geloven kan, dat dezelve ooit bezegeld zijn geweest: Welke brieven, nochtans, te *Vienne*, te *Limoiges*, en te *Poitiers*, met de zegels daar aan, in de Privilegie-kist bewaard worden. (Dan van CLEMENS, nader op 't einde van dit Art.) Laat ons eerst iets zeggen van de mildheid, of liever inhaligheid van *Bonifacius den IX*, die, zo men *Bernardinus*

nus Corius gelooven mag, buiten de maat ging, dewijl hij aan het Hertogdom *Milaan* een Aflaatsbrief zoude hebben toegestaan, van die kracht, dat een ieder, als hij slegts de vereischte penningen opgebracht had, van alle zonden zoude ontslagen zijn, al hadde hij zelfs niet gebiecht, noch berouw daar van getoond. Niet min was de Geestelijkheid van *Luik* gestoord op de Aflaaten, door *Pascal den II* verleend, waar bij mede vergeeving, zonder berouw of biecht, belooft werd; ja zelfs vrijheid om in 't toekomende nog andere te begaan. Maar laaten wij de reden plaats geeven: eene beschuldiging is terstond geene waarheid, en een beschuldiger mag op zijn bloot zeggen niet geloofd worden. Ik zoude liever, zegt onze Autheur, met *Chr. Lupus* houden, te weeten, dat de gemelde beschuldiging hier op ziet: Dat *Pascal de II*, den Graaf van Vlaanderen ROBERTUS en deszelfs Krijgsvolk, door het belooven en aanbieden van groote Aflaaten, aangezet heeft, om de burgers van *Luik* en van *Kamerijk*, die den Paus in alles niet te wille waren, door de wapenen te temmen. Dit streed wel tegen de regels van Christelijke Liefde, tegen den Geest van 't Euangelium, en tegen de plichten van een Kerkoverste; maar het was nog geene vergiffenis zonder berouw, noch vrijheid geeven om allerlei zonden te bedrijven. Dan om weder te keeren tot *Bonifacius*; *Th. de Niem*, die eenigen tijd Beamptschrijver der Pauzen geweest is, kan geene woorden genoeg vinden, om de geldzucht en *Simonie* van dien Paus naar behooren te beschrijven. Onder anderen verhaalt hij, hoe deeze *Bonifacius*, niet vergenoegd met al het geld, op het Jubeljaar, dat in zijnen tijd gevierd was, bijna uit geheel *Europa* te *Rome* gebracht, een ander middel bedacht, om nog meer bij een te schraapen: namelijk, om aan hun, die geene gelegenheid gehad hadden om te *Rome* te komen, Aflaatsbrieven te doen aanbieden voor zo veel geld, als zij anders zouden verreisd hebben. Hier mede achtten zig de onnozele menschen gelukkig; als kunnende dus den Aflaat winnen, zonder de moeite van de reis te hebben uitgestaan; waar door, volgens 's mans zeggen, wel minder menschen, maar meerder geld te *Rome* kwam, zo dat 'er meer dan 100,000 Gl. uit ééne Provintie werden zamengevoerd. En wat behoeft men zig te verwonderen, over de mildheid der Menschen, als men in aanmerking neemt, dat de Gaarders, als hun de handen wel gestopt wer-

werden, de menfchen vertelden, dat zij alle magt om te binden en te ontbinden hadden, die (volgens hun zeggen) CHRISTUS aan PETRUS gegeeven had. Deeze Gaarders, door alle die ingezamelde fchatten rijk geworden zijnde, keerden als Vorsten naar *Rome*, daar eenigen, zo als zij best konden, den Paus rekening deeden; andere, die ontrouw bevonden werden, zette men op 's Pausen bevel gevangen; ftervende eenigen een kwaaden dood, anderen zig zelve te kort doende, wordende ook fommigen door 't Volk als Bedriegers in ftukken gehouwen. 't Is bekend, wat al Konstgreepen, om geld te krijgen, zijn in 't werk gefteld; wij achten het onnoodig, ze alle op te noemen. Het was niet alleen LUTHER, die 'er zig tegen verzette; maar een zeer verftandig Schrijver en Lid van de Roomfche Kerk (ARN. FERRON) zegt: dat de onbefchaamtheid der Aflaat-Preekers zo hoog gefteegen was, dat zij openlijk zeiden, dat het onmooglijk was, zonder die *Aflaaten*, de Hemelfche Erfenis te bekoomen. Hoe flegt zij het maakten, blijkt ten overvloede uit de befluiten van eenige Conciliën en Decreeten der Pauzen; als uit dat van *Lateraan*, onder *Innocentius den Derden*; dat van *Lyon*, onder *Innocentius den Vierden*; te *Vienne*, onder *Clemens den Vijfden*; welk laatfte van alle de Roomschgezinden verdient geleezen te worden; dit en de woorden van den Propheet *Jezaia* zullen hun ten klaarften overtuigen, dat zij hun geld geven voor dat geene, 't welk geen brood is.

Zie BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I. Deel, bl. 38. enz. DAPPER, *Befchrijving van Amfteldam*, bl. 139. MAIMBOURG, *Histoire du Lutheranisme*, p. 24. MIERIS, *Hist. der Graven*, I. Deel, fol. 97, II. Deel, fol. 52. KOK, *Amfterd. Eer en Opkomst, door de Hervorm.*, III. Boek, bl. 5. H. V. RHYN, *Aant. op de Oudh. van Groningen*, bl. 149 enz. *Taxa Cancelaria*, in 8vo.

AFSTAND, *der Utrechtfche Bisfchoppen* van al hun regt op *Holland*. Dit opfchrift doet ons duidelijk zien, dat de zaak wel waardig is, in 't kort verhaald te worden.

Na het ombrengen van Hertog *Godevaart van Lotharingen*, bekend bij den naam van *Goverd met de Bult*, werd het gebied over *Holland* en over de Abtdij van *Egmond*, door Bisfchop WIL-

WILLEM, aan wien het reeds te vooren, in het Jaar 1065, door Keizer HENDRIK onwettig geschonken was, aangenoomen. Het bleef, echter, niet lang in zijne magt, alzo hij, WILLEM van Gelre, den gezegden *Godevaart*, binnen den tijd van twee maanden, naar de eeuwigheid volgde. *Robbert de Fries* kreeg dus gelegenheid, om zijnen behuwd zoon, Graaf DIRK DEN V, in het bezit van die goederen te herstellen, die hem van zijnen Vader FLORIS DEN I, waren nagelaten. — Graaf DIRK, gesterkt met de magt van ROBBERT, en van alle de gevlugtte *Hollandsche* Edelen, die hem waren toegedaan, verzamelde met hun een schoone bende *Vlaamsche* Boogschutters, en kwam daarmede in *Holland*, 't welk toen zonder Opperhoofd, en vol verdeeldheid was. —— KOENRAAD zat op den Bisschoppelijken zetel; doch had nog geen tijd gehad, zig daarop te vestigen. DIRK, wetende dat al zijn hoop bestond in de vaardigheid, rukte, met al zijne magt, voor het sterke Slot *Tsselmonde*, gebouwd door Bisschop WILLEM, en waarvan de herkrijging en behoudenis van *Holland* afging. —— Aldaar ontmoette hij de magt van den Bisschop, die het Slot met mannenmoed verdedigde, doch, echter, geslagen werd. Van de vlugtenden, die op de hielen gevolgd werden, ontkwamen 'er veelen. GEERLACH, Graaf *van Zutphen*, helper van den Bisschop, sneuvelde met veele Edelen; doch de Bisschop begaf zig met de rest zijns Legers binnen het Slot.

Dit Slot lag tegen over den *Tssel*, en beschermde den mond dier Rivier. Het was wel voorzien van Volk en Oorlogsbehoeften. En, echter, belette dit den Graaf niet, om, in vervolg zijner overwinninge, het zelve aantetasten; hij bestormde het zo geweldig, dat de Bisschop wel haast begreep, dat hoe hij langer bestormd werd, hoe minder hoop van verdrag 'er voor hem overbleef. Dus vond hij geraaden, Graaf DIRK te laaten verzoeken, met hem in onderhandeling te treeden. Doch deeze, geen gevaar voorziende, vond zulks niet raadzaam; hij maakte Rekening, binnen weinige dagen meester van het Slot te zullen zijn. Dus sloeg hij den Bisschop alle onderhandelinge plat af, ten ware deeze, alle recht, welk de *Utrechtsche* Kerk, zo van ouds, als uit de gewaande gifte des Keizer, op *Holland* meende te hebben, met gestaafde Eeden, voor eeuwig afstond; en dat hij, Graaf DIRK, door den Bisschop hersteld werd in alle de Staaten,

wel

wel eer, door zijnen Vader FLORIS bezeeten. De Bisſchop, hoe hard dit ook ware, moest daarin bewilligen. Ook vorderde DIRK, dat het Slot ten gronde toe geſlegt moest worden.

De Graaf daar na met zegepraal in *Holland* komende, werd van ieder minzaam ontvangen; hij noemde zig, van dien tijd, dat aanmerklijk is, GRAAF VAN HOLLAND: wij zeggen *aanmerklijk*, om dat zijne voorzaaten den naam of tijtel van *Graaven van Friesland* gevoerd hebben; en ook, om dat men mag beſluiten, dat deze plegtige Afſtand van den Bisſchop daar toe geleegenheid gegeeven heeft, naardien de Heerlijkheid *Merwede*, en de aangeleegene Heerlijkheden, en ook de Groote *Zuid-Hollandſche Waard*, eigenlijk, ten dien tijde, HOLLAND genaamd werden: een naam, die zig naderhand, in ruimer betekenis, over het geheele landſchap dezer Provintie heeft uitgebreid.

ALKEMADE, *Munt der Graaven van Holland*, fol. 21, 22.

AFSTAND der Landen, door Vrouwe *Jacoba van Beijeren*, aan Hertog FILIPS van *Bourgondien:* een zeer gewigtig ſtuk in onze *Vaderlandſche Geſchiedenisſen;* doch ook een ſtuk van het grootſte nadeel. Want daar door werden de Landen, en bijzonder *Holland*, het eerst ontheven van de magt der gemijterde Kerkvoogden: doch, door dezen gedwongen afſtand, vervreemd van het Huis en Geſlacht der *Hollandſche Graaven*, en overgebracht onder het heerschzuchtig Juk van *Bourgondien*, waaruit het naderhand overging in het Huis van *Oostenrijk*, waardoor den Landen zo veel onheils is toegebragt.

JACOBA, na het doorſtaan van ontelbaare wederwaardigheden, moest ook nog ondergaan, dat zij, in het Jaar 1428, binnen *Gouda* zijnde, en geen kans ziende, het aanſtaande beleg te verduuren, genoodzaakt werd, met haaren Oom den Hertog in onderhandeling te treeden; waar toe FILIPS, die niets anders bedoelde, dan de Regeering van *Holland* meester te worden, ſpoedig gereed was. —— Doch hoe zeer hij hier na verlangde, wist hij, door overmagt, zijne Nichte te noodzaaken, 't geen haar het zwaarſte drukte, voor de vierdemaal, buiten toeſtemming des Hertogs, in geen Huwelijk te mogen treeden. Voor het overige kon zij niet meer dan den naam van *Gravinne* behouden, en ſlechts een gering deel in de begeeving der Ampten;

ten; blijvende den Hertog *Ruwaard* en naasten Erfgenaam der Landen. Op den 3den van Hooijmaand in 1428, werd dit verdrag getekend. Het eerste en zwaarste point van deeze overeenkomst werd verbroken, door haar huwelijk met *Frank van Borsselen*; waar op *Filips* niet zuimde, daar mede zijn voordeel te doen. Hij nam *Borsselen* gevangen, en dreigde haar, hem te zullen doen dooden. Zij, die alles ter Liefde van hem over had, maakte hier op met den Hertog een nieuw verbond, waar bij zij *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, in 't geheel en voor altoos, aan hem afstond: Waar door de gemelde landen, uit het huis van *Beijeren*, welk dezelve nu tachtig jaaren bezeeten had, overgingen in dat van *Bourgondien*. Zie verder de Art. JACOBA, FILIPS VAN BOURGONDIEN.

Chronijke der Graaven, enz.

AFSTAND van *Karel den Vden*, aan zijnen Zoon *Filips*; zie OVERDRAGT DER NEDERLANDEN.

AFZWEERING *van den Koning van Spanjen*. STRADA, in zijn verhaal van 's Lands geschiedenissen, tot dit gewigtig tijdstip genaderd zijnde, zegt: „ Nu moet ik een Schelmstuk verhaalen, welks vertelling ik tot nog toe als met een afschrikkend gemoed overgeslagen heb;" waarop dan zijn verhaal aldus volgt: „ In het begin des voorgaanden Jaars (1580) had de Vorst van *Oranje*, verbaasd door den voortgang der tegenwoordige zaaken, en bekommerd voor de toekomende, in eene lange reden, met de Staaten te *Antwerpen* van den Staat des Lands gesproken en gehandeld." „ Aangezien aan de zijde des Konings, de magt en 't gezag daaglijks toenam, dat zij, door de tollen van zo veel dag aan dag afvallende Steeden verminderd werden, verzwakt in krachten, om de nieuwe nederlage voortekoomen, of men moeste wederom met den Koning verzoenen, en de Heerschappij der Spanjaarden verdraagen, of indien de voorwaarden, die zij voorstellen voor vrije Volkeren, niet te lijden waren, gelijk in de Vredehandeling te *Keulen* (welke toen nog traaglijk werd voortgezet, dog met dien tijd een einde nam) te zien is, dat men te zijner tijd den band met zodanigen Heer moest afsnijden, die eene gehoorzaamheid van 't Volk afeischte, als van de zijnen, en met Oorlog behandelde als Vreemden. En dat men het Spaansch ge-

bied afgezwooren hebbende; een Vorst behoorde aan te neemen, door wiens tegenwoordigheid der Landen moed en magt mogt aangesprooken en verdedigd worden; en dat men niet lang behoefde te twijffelen, wie voor anderen mogt worden voorgesteld; aangezien na gemeene stemmen met *Alençon*, Broeder des Franschen Konings, gehandeld is, indien de Staaten gedwongen wierden om van Vorst te verwisselen, dat hij dien voor anderen zoude goed achten, en dat dit in de bijeenkomste der Keulsche Heeren, door brieven van de Staaten, voor den dag gebragt, bevestigt is. Hoewel indien daar al schoon geen gemeene onderhandeling en beloften tusschen beiden kwam, dat 'er nochthans veele dingen waren die als stemden, om hem voor anderen te houden. Dat daar toe nodigden de nabuurige krachten van Frankrijk, en des Konings, zonder twijffel na die zijde zullende toegetrokken worden, indien niet uit liefde tot zijn Broeder, altoos uit haat tegen de Spanjaarts, en zorge des Rijks, het welke daar aan geleegen is, dat *Alençon* elders worde opgehouden. Dat daar toe nodigde den bijstand der Koninginne van Engeland, dewelke het zij, zij als Huisvrouw van *Alençon* zal meenen, dat het haar in Nederland geldt, 't zij sij op den Koning van Spanje verbeten, de beroerten in *Ierland* onlangs door aanhitsing der Spanjaarden verwekt, met wederom beroerten in Nederland zal aanrechten, zal zoeken te wreken; dat daar toe nodigende de hoop, om de Walsche Landen weer in te krijgen; aangezien zij zelfs *Alençon*, nu van te vooren uit haar vrije wil tot een Voorstander der vrijheid verkooien hebben; zullende voor zo veel verstoorder Vijand vreezen, indien zij hem nu verachten. Ten laatsten, dat daar toe nodigden de imborst van den Jongeling, gelijk levendig tot Heerschen gebooren, alsso ook niet straf en hartnekkig, maar geneigd tot goeden raad, en bekwaam om te gebieden, en een gebieder te leiden." „ Te weten, dit laatste, (dus gaat hij voort) was na de wensch van *Oranje*, zullende heel en al heerschen, door de ijdele naam van anderen, daar hij ondertusschen overslöeg dat hij had het Prinsdom van *Oranje* in Frankrijk, uit Frankrijk een Vrouw, en daar door oude verbintenisse, dewelke hem, gantsch op zijn profijt ziende, te harder aanporden, om een Vorst uit Frankrijk te ontbieden. Deeze groote zaak door alle de Landschappen behandeld wordende, kon den Ko-

Koning (dus vervolgde hij) niet langer verdraagen de wederspannigheid van een Onderzaat, verbonden door zo veele verdiensten, door zijnen Vader den Keizer, en door hem zelven beweezen, heeft hem ten laatsten in Lentemaand, door een Plakaat tot *Utrecht* van den Vorst van *Parma* afgeleezen, en van daar, door Nederland afgekondigt, als een Verrader, en algemeene Vijand des Lands uitgebannen, en stelde tot vereering voor de Doodslagers, of haar Erfgenamen, vijfentwintig duizend Goudguldens." (Welke schenddaad des Konings, door deezen Jesuit, met eene toestemmende goedkeuring, zonder eenige de minste aanmerkinge van verontwaardiging, als ter betooninge van zijnen opzettelijken haat en partijdigheid, verhaald word.) Dan hier van zullen wij nader handelen, als wij van den Prinse zelfs spreeken. En na verder het vertrek van den Aartshertog *Matthias* verhaald te hebben, zegt hij: „ is goedgevonden 't geen in de bijeenkomst te *Antwerpen* besllooten was, buiten onder het Volk te brengen en te gebieden. En in den *Haag*, de *Hofplaats* van *Holland*, is 't verbod afgekondigd, in welke, om veele oorzaake daar bijeen geraapt, *Filips de Koning van Spanjen*, uit den naam der Vereenigde Landschappen, uitgeroepen werd van de *Heerschappij* vervallen te zijn; wordende terstond de Beeldtenissen des Konings overal weggenoomen; de Waapenen van boven neer geworpen; de Namen uitgeschrapt; de *Zegelringen* gebroken; en verboden hier namaals iets met den naam des *Konings* te Zegelen. En verder werd aan de Opzienders der Munt belast, dat geen Goud, Zilver en Koper met de *Koninklijke Waapenen* of *Naamen* zouden geslagen worden. Van de *Stadhouders* der Plaatzen, *Overheden* en *Krijgsoverstens*, is afgevorderd de Afzweering des *Konings*, en hun een nieuwe *Eed* belast, in den Naam der *Staaten*, schoon *Holland* en *Zeeland* werd toegelaaten, dat zij zouden zweeren in den Naam van *Oranje* en hunne *Landschappen*. En ten laatsten is aan ieder bevoolen, zo wel die Rechts- als Burgerampten hadden van den *Koning*, dat zij de Brieven daar van ter vernietiging zouden ten voorschijn brengen, en andere van de *Staaten* eischen." De meeste (zegt hij) schrikten voor de uitkomst van dat Toneel, en niet weinigen weigerden den openbaaren *Eed*, en trokken daarom na de zijde van den *Koning* en het Leger van *Parma*.

Dit verhaal van STRADA, dacht ons nodig, hier vooraf te laaten gaan, en dan de oorzaak van het gedrag van 's *Lands Staaten* nader uit hunne Afkondiging zelve te doen blijken, hoe wel het ook billijk zal zijn, een verhaal van anders denkende Schrijvers te doen volgen.

Reeds zedert eenige jaaren herwaards, was 'er in *Holland* geraadpleegd, en ook in *Zeeland*, over het verlaaten van 's Konings naam; doch eenige, zo *Hollandsche* als *Zeeuwsche* Steden, hier toe niet konnende besluiten, was 'er, van 's Prinsen zijde, weinig op aangedrongen, dewijl *Amsteldam* en *Haarlem*, als Steden van groot aanbelang, zig tot deezen gewigtigen stap niet wilden doen overhaasten. Maar zo ras dit geschied, en de Regeering van die beide steden verandert was, werd het point op nieuw ter vergadering in overweeging genomen. In Januarij van 't jaar 1580, sloeg men ter Dagvaart voor, om zijnen naam niet meer te gebruiken, maar voortaan regt te doen, van wegen zijne Doorluchtigheid en de Staaten, uit naam van de Hooge Overigheid en Graaflijkheid van *Holland*; waar toe, op den achtentwintigsten van Maart, eenparig besloten werd. Doch alzo men hoopte, dat de nader vereenigde gewesten, of de vergadering der Algemeene Staaten, tot dergelijk een besluit koomen zouden, stelde men de uitvoering nog eenigen tijd uit.

Ook werd 'er, in Maij des jaars 1581, ter algemeene Staatsvergaderinge, overwoogen, of men den Koning van *Spanje* niet voor vijand behoorde te verklaaren. Doch *Braband* en *Holland* zelf oordeelden toen, dat men, vóór de komst van ANJOU, zo verre niet behoorde te gaan. Nogthans verliepen 'er maar weinige dagen, of *Holland* besloot, op de Vergadering der algemeene Staaten te *Amsteldam*, nevens de andere Gewesten, het afzweeren te helpen bevorderen. Hier toe werd, op de algemeene vergadering der Staaten der Vereenigde Nederlanden, in den *Hage*, besflooten, en 't Plakaat op den 26sten van Julij gedagteekend. De Gemagtigden, tot dit gewigtig besluit, bestonden uit die van *Braband*, *Gelderland*, met *Zutphen*, *Vlaanderen*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Overijssel* en *Mechelen*; hoewel de afkondiging van 't Placaat niet alomme geschied is; ook maakten sommigen zwaarigheid in 't doen van den nieuwen Eed. Maar dewijl 'er, in dit en dergelijke gevallen, niets beter spreken

ken kan, dan de woorden van de Staaten zelve, doen wij het hier volgen:

PLACCAAT van de Staaten Generaal, waar bij de Koning van Spanje verklaard werd, vervallen te zyn van 't recht dat hij op de Nederlanden hadde, enz. enz. enz.

„ De Staaten Generaal der geunieerde Nederlanden, allen den gheene die deſe tegenwoordige ſullen ſien ofte hooren leſen, ſaluijt. Alſoo een iegelijk kennelijk is, dat een Prince van den Lande van Gode geſteld is hooft over zijne onderſaten, om dezelve te bewaaren ende te beſchermen van alle ongelijk, overlast ende geweld, gelijk een Herder tot bewaarenisſe van zijne Schapen. En dat de Onderſaten, niet en zijn geſchapen tot behoef van den Prince, om hem in alles, wat hij beveeld, weder het Goddelijk of Ongoddelijk recht is, onderdanigh te weſen, en als ſlaven te dienen: maar den Prince om der onderdaanen wille, ſonder dewelke hij geen Prince is, om dezelve, met recht en redenen te regeeren, voorteſtaan en lief te hebben, als een vader ſijne kinderen, ende een Herder ſijne ſchapen, die ſijn lijf ende leven ſet om dezelve te bewaaren. Ende ſo wanneer hij zulks niet en doet, maar in ſtede van ſijne Onderdaanen te beſchermen, deſelve zoekt te verdrukken, t'overlasten, hunne oude vrijheid, privilegien, ende oude herkomen te benemen, ende heur te gebieden, en te gebruiken als ſlaven, moet gehouden worden, niet als een Prince, maar als een Tijran ende voor ſulkxs na recht en redene mag ten minſte van zijne Onderſaten, met beſondere deliberatie van de Staten van de Lande voor geen Prince meer bekend, maar verlaten, ende een andere in ſijn ſteden, tot beſchermenisſe van hen lieden, voor Overhooft, ſonder misbruike gekoſen worden: Te meer zo wanneer de onderſaten, met ootmoedige vertooningen niet en hebben heuren voorſchreven Prince konnen vermurwen, noch van zijn Tijrannig opzet keeren, en alzo geen ander middel en hebben, om heur eigene, heur huijsvrouwen, kinderen, ende nakomelingen aangeboorne vrijheid (daar zij na de wet der Natuur goed en bloed ſchuldig voor zijn optezetten) te bewaaren en te beſchermen, gelijk tot di-

diverfche reijze, uit gelijke oorzaaken, in verfcheiden landen, en op diverfche tijden gefchied is, ende Exempelen genoeg bekend zijn: 't welk principaalijk in defe voorfchrevene Landen behoort plaats te hebben en ftand te grijpen, als die van alle tijden zijn geregeerd geweest, en ook hebben moeten geregeerd worden, navolgende den Eed, bij heure Prince, bij hunne aankomste gedaan na uitwijfen heurer Privilegien, Costumen, ende oude herkomen; hebbende ook meest alle de voorfchr. Landen haren Prince ontfangen op Conditien, Contracten, en Accoorden, dewelke brekende, ook naar recht den Prince van de Heerfchappij van de Lande is vervallen. Nu is 't alfo, dat den Koning van Spanje, naar 't overlijden, van hooger Memorie Keijzer Karel den Vijfden, van wien hij alle defe Nederlanden ontfangen hadde, vergetende de dienften, die fo zijn Heer Vader, als hij, van defe Landen ende Onderfaten derfelve hadden ontfangen, door de welke befonder de Koning van Spanje, zo loffelijke Victorie tegens zijne Vijanden verkregen hadde, dat zijn arm ende macht, alle de Waereld door, vermaard en ontzien wierd: vergetende ook de vermaaninge die de voorfchrevene Keizerlijke Majefteit, hem t'andere tijden ter Contrarie hadde gedaan, heeft dien van den Rade van Spanje, nevens hem wefende; (die naadien fij in deze Landen vermochten geen bevel te hebben van te Gouverneeren, of de Principale Staaten te bedienen, gelijk zij in de Koninkrijken Napels, Sicilien, tot Milanen, in de Indien, en andere Plaatzen onder des Konings geweld wezende, deden; kennende het meestendeel van hen den rijkdom en macht derzelve, hadden eenen nijd tegens de voorfchreve Landen en Vrijheid van dien in hun harte) gehoor en geloof gegeven, welken raad van Spanje, of t'eenige van de principale van dien, den voorfchreven Koning tot diverfche reizen, voor ogen gehouden hebben, dat voor zijn reputatie en Majefteit beter was, de voorfz. Landen van nieuw te Conquefteeren, om daar over vrijelijk en abfolutelijk te mogen beveelen ('t welk tijrannifeeren is na zijn believen) dan onder alfulke Conditien ende reftrictien (als hij hadde in 't overneemen van de heerfchappij van dezelve Landen moeten Zweeren) die te regeeren. Welke volgende den Koning federt alle middelen gezocht heeft, deze voorfz. Landen te brengen, uit heure oude Vrijheid in een flavernij, onder 't Gouverne-

nement van de Spanjaarden: hebbende eerst, onder 't dekſel van de Religie, willende in de principaalſte en magtigſte Steden ſtellen nieuwe Biſſchoppen, dezelve begiftende en doteerende met toevoering en incorporatie van de rijkſte Abdijen, ende hen bijzettende negen Kanonikken, die zouden weſen van hare Rade, waar af de drie ſouden bijzonderen last hebben over de Inquiſitie: door dewelke incorporatie deſelve Biſſchoppen (die zoude mogen geweest hebben, zo wel vreemdelingen als ingeboorene) zouden hebben gehad, d'Eerſte plaatze en ſtem in de vergaderinge van de Staaten van de voorz. Landen, ende geweest zijn Creaturen, ſtaande tot zijne beveelen ende devotie. Ende door de voorſ. toegevoegde Kanonniken de Spaanſche Inquiſitie ingebracht, dewelke in deeze landen, zo ſchrikkelijk ende Odieus, als de uiterſte ſlavernij, zelve geweest is, zo een ijgelijk is kennelijk; zo dat de Keizerlijke Majeſteit dezelve t'anderen tijden, de Landen, voorgeſlagen hebbende, door de Remonſtrantie, die men aan zijne Majeſteit, daar tegen gedaan heeft (toonende de affectie, die hij ſijne Onderſaten was toedragende) die heeft laten varen: Maar niettegenſtaande diverſche Remonſtrantien, zo bij particuliere Steden ende Provintien, als ook van eenige Principale Heeren van den Lande, namentlijk de Heeren *Montigny*, en den *Graven van Egmond*, (tot dien einden bij Conſente van de *Hertoginne van Parma*, toen ter tijd Regente over deze Landen, bij advijſe van den Rade van State en Generaliteit na Spanje, tot diſtincte reiſen gezonden) mondeling gedaan, ende, dat ook dezelve Koning van Spanje, dezelve mondeling goede hope gegeeven had, van, navolgende hen verzoek, daar inne te voorzien, heeft ter Contrarie korts daar na bij Brieven ſcherpelijk bevoolen de voorz. Biſſchoppen, op zijn indignatie, aerſtont te ontfangen, ende te ſtellen in de posſesſie van haare Bisdommen, ende geincorporeerde Abdijen de Inquiſitie te werk te ſtellen daar zij te vooren was, ende Ordonnantie van het Concilie van Trente (die in vele pointen Contrarieerden de Privilegien van den Lande) te achtervolgen. 't Welke gekomen zijnde ter ooren van de gemeinte, heeft met reden oorzaake gegeeven van een grote beroerte onder haar, ende een vermindering van de goede Affectie, die zij, als goede Onderdaanen, den Koning van Spanje ende zijne voorſaten altijd hadden toegedragen, bijzonder aanmerkende,

 dat

dat hij niet alleen en zocht te Tijrannifeeren, over hunne Perfoonen en goed, maar ook over hunne Concientien, waar van zij verftonden aan niemand dan aan Gode alleen gehouden te wefen rekening te geven ofte verantwoorden: Waar door, en uit medelijden van de voorfz. gemeente, de Principaalfte van den Adel van den Lande hebben in den Jare 1566 zekere Remonftrantie overgegeeven, verzoekende dat, om de gemeinte te ftillen, en alle oproer te verhoeden, zijne Majefteit zoude de voorfz. pointen, ende bijzonder nopens de rigoreufe pointen van onderzoekinge en ftraffe, om de Religie, willen verzoeten, daar mede toonende de liefde en affectie, die hij tot zijne Onderzaten, als een goedertierene Prince was toegedaan. Ende om het zelve al naarder en met meer Autoriteit, den voorfz. Koning te kennen te geeven, ende te vertoonen, hoe nodelijk het was voor 's Lands welvaaren, ende om 't zelve te houden in ruste, zulke nieuwigheden aftedoen, ende het rigeur van de Contraventie van den Plakaate op 't ftuk van de Religie gemaakt te verzoeten, ter begeerten van de voorfz. Gouvernante, Rade van State, en van de Staten Generaal, van alle de Landen, als Gezanten naar Spanje zijn gefchikt geweest de *Markgrave van Bergen*, en de voorfz. *Heer de Montignij*, in ftede van welke gehoor te geeven, ende te voorzien op de Inconvenienten, die men voorgehouden hadde, (die mids het uitftel van daar inne in tijds te remedieeren, fo de nood vereijste, alrede onder de gemeente meest in alle Landen begonnen waren hen te openbaaren) heeft door opruijng van de Spaanfche Raad, de Perfoonen, die de voorfz. Remonftrantie gedaan hadden, doen verklaaren voor Rebel, en fchuldig aan 't *Crimen Læfæ Majeftatis*, ende alzo ftrafbaar in Lijf en Goed. Hebbende daar en boven de voorfz. Heeren Gezanten namaals (meenende deze voorfz. Landen, door 't geweld van den *Hertog van Alba* geheel gebracht te hebben, onder zijn fubjectie ende Tijrannie) tegens alle gemeene rechten, ook onder de wreedfte en tijrannigfte Princen, altijd onverbreekelijk onderhouden, doen vangen, dooden en hunne goederen Confisqueeren. En alzo was 't dat meest de beroerten in deze Landen, door toedoen van de voorfz. Regente en haare adherenten, in 't voorfz. Jaar 1566 opgeftaan was, was geflist, ende vele, die de vrijheid des Lands voorftonden, verjaagt, en d'andere verdrukt, ende onder 't oog

ge-

gebracht, so dat de Koning geen oorzaake ter waereld meer hadde (zo openlijk de opgehoudene en geintercipieerde Brieven van den Ambassadeur van Spanje *Alana*, in Frankrijk wezende, aan de Hertoginne van *Parma*, doen ter tijd geschreven, dat uitwijzen) om te niete te mogen doen, alle des Lands privilegien, dat haarent wille bij Spanjaarden tijrannig te mogen gouverneeren, als de Indien, en nieuwe geconquesteerde Landen, heeft door ingeven van den Raad, van dezelve Spanjaarden (toonende de kleine affectie, die hij sijne goede Ondersaten, was toedragende, contrarie van 't gene hij hun, als hun Prince, als Beschermer en goed Herder schuldig was te doen) na deze Landen, om dezelve te overvallen, geschikt met grote Heirkracht den *Hertog van Alba*, vermaard van strafheid en crudeliteijt, een van de principaale Vijanden van dezelve Landen, vergezelschapt om als Raden, nevens hem te wezen perzoonen, van gelijker natuure ende humeuren. Ende al was 't so, dat hij hier in de Landen gekomen was, zonder slag of stoot, en met alle reverentie ende eere, is ontfangen van de arme Ingezetenen, die niet en verwachten, dan alle goedertierenheid ende Clementie, gelijk den Koning, hen dikwils met zijne Brieven geveinsdelijk hadde toegezeid: ja dat hij zelve van meening was te komen in Perzoon, om in alles tot genoegen van een ijgelijk order te stellen: hebbende ook ten tijde van 't vertrek van den *Hertog van Alba* na deeze Landen een vloot schepen in Spanje, om hem over te voeren, ende een in *Zeeland*, om hem te gemoete te komen, tot grote en Excessive kosten van den Lande, doen toeroepen, om zijne voorsz. Onderzaten te abuseeren, en te beter in 't net te brengen; heeft niet te min de voorsz. *Hertog van Alba*, terstond na zijne komste, wesende een Vreemdeling, en niet van den bloede des Konings, verklaart gehad, Commissie van den Koning te hebben, als Opperste Kapitein, en kort daarna van Gouverneur Generaal van den Lande, tegen de Privilegien en oude herkomen, Openbaarende genoeg zijn voornemen, heeft terstond de Principaalste Steden en Sloten, met Volk bezet, Kasteelen, sterktens in de principaalste ende machtigste Steden, om die te houden in Subjectie opgerecht: de principaalste Heeren, onder dekzel van hunnen raad van doen te hebben, ende te wille emploijeeren, in den dienst van den Lande, uit last van den Koning vriendelijk ontboden,

die hem gehoor gegeven hebben, doen vangen, tegens de Privilegien van Braband, daar zij gevangen waren gevoerd, voor hem zelve (niet wesende heure Competente Rechter) doen betichten: ten laatsten, sonder hem volkomelijk te hooren, ter dood veroordeeld, ende openbaarlijk en schandelijk doen dooden: de andere, beter kennisse van de geveinstheid der Spanjaarden hebbende, hen uit den Landen houdende, verklaart verbeurt te hebben Lijf ende Goed, voor zulks hun goed aanvaard, ende Geconfisceert, omdat de voorsz. arme Ingezetenen, hun niet en zouden, 't ware met heure sterkten, ofte Princen, die hunne Vrijheid, zouden mogen voorstaan, konnen ofte mogen, tegens 't Spaansch geweld behelpen: Behalven noch ontallijk andere Edelen, ende treffeli ke Borgers, die hij, zo om den hals gebracht en verjaagt heeft, om hunne Goederen te Confisqueeren. De Reste van de goede Ingezetene boven den Overlast, die sij in haar Vrouwen, Kinderen, ende goede Leden, door gemeene Spaansche Zoldaten, ten haare huizen in Guarnisoen leggende) travalieerende, met zo veele diversche Schattingen, so mids huer bedwingende te gelde, tot de bouwing van de nieuwe Kasteelen, ende Fortificatien van de Steden, tot haarer eigene onderdrukkinge, als met opbrenginge van de 100ste, 20ste en 10de penning, tot betaaling van de Krijgslieden, bij hem mede gebracht, als die hij hier te Lande lichten, om te imploijeeren tegens de Ingezetenen, en die geenen, die 's Lands Vrijheid met prijkel van haar lijfaventuur, op dat de voorz. Landzaten verarmt zijnde, geen middel ter waereld en zoude overblijven, om zijn voorneemen te beletten, en de Instructie, hem in Spanje gegeeven, van het Land te tracteeren, als van nieuws geconquesteert, te beter te volbrengen. Ten welken einde, hij ook begonnen heeft, in de principaalste plaatzen, d'ordre van de Justitie, naar de maniere van Spanje (direckt tegen de Privilegien van den Landen,) te veranderen, nieuwe Raden te stellen, en ten laatste zijnde buiten alle vrezen, zo hem dachte, eenen tiende Penning fortzelijk te willen oprechten, op de Koopmanschappen en handwerken, tot de gantsche bederfenis van den Lande, geheel op de Koopmanschappen en handwerken staande, niet tegenstaande menigvuldige Remonstrantien, bij elk Land, in 't Particulier, en ook bij alle gader in 't generaal hem ter Contrarie gedaan: 't welke hij ook met ge-

geweld zoude volbracht hebben, ten waare, dat door toedoen van mijn Heere de Prince van *Oranje* en andere Edelen, en goede Ingeboorene, bij den voorz. Hertog uit de Landen gebannen, Zijn Vorst. G. volgende, en meest in haaren dienst wezende, en andere Ingezetenen wel Geaffectioneerde, tot de Vrijheid van 't Vaderland Holland en Zeeland, kort daar na meest van hem afgevallen, en hun begeven, onder de bescherming van de gem. Heere Prince, tegens welke twee voorz. Landen, den voorz. Hertogen van *Alba*, gedurende zijn Gouvernement, en daarna den Groot Commandeur (die na hem, niet om te verbeteren, maar om dezelve voet van Tirannij bij bedekter middelen te vervolgen, de voorz. Koning van Spanje hier te Lande gezonden) hebben d'andere Landen, die zij met hun Guarnisoenen en opgerechte Kasteelen hielden onder Spaansche Subjectie, bedwongen, om hunne perzoonen, en al hun macht te gebruiken, om die te helpen ten onder te brengen, dies niet meer dezelve Landen, die sij, tot hunnen adsistentie, als te vooren Imploijeerende, verschoonende, dan of het hunne vijanden geweest waaren, latende de Spanjaarden, onder dekzel van gemuitineert te zijn, ten aanzien van de Groot Commandeur geweldiglijk in de Stad *Antwerpen* komen, daar zes weken lang, tot laste van de Borgeren, naa hun discretie keeren, en daarenboven tot betaaling van hunne geiste Soldij, de Borgeren dwingende, binnen korten tijd (om van 't geweld van dezelve Spanjaarden, ontslagen te wezen) 40,000 Guldens op te brengen; hebbende daarnaar de voorsz. Spaansche Soldaaten, meerder stoutigheid gebruikende, hen vervorderd de Stad van *Brussel*, in te neemen, voornemens zijnde, ten dien einde, de wapenen op te neemen, en in plaatze van de voorige Residentie van de Prince van den Landen, daar wezende, tot een Roofnest te houden, het welke haar niet gelukkende, hebbende de Stad *Aalst*, overweldigd, daarna de Stad van *Maastricht*, ende voorsz. Stad *Antwerpen* geweldig overvallen, gesaccageert, gepailleert, gemoord, gebrand, en zo getracteert, dat de tijrannigste en Cruelste vijanden, van den Landen, niet meer, of erger en zouden konnen doen, tot onuitspreekelijke schade, niet alleen van de arme Ingezetenen, maar ook meest van alle de natien van de Waereld, die aldaar hadden hun Koopmanschappen, en geld. —— En niet tegenstaande dat de voorsz. Spanjaarden, bij

bij den Raad van Staate (bij welke doen ter tijd vermids den dood van den Groot Commandeur 't Gouvernement van 't Land was, volgens last en Commisfie van den Koning van Spanje aanvaart) ten bijzijn van *Hironimo de Rhoda*, om heur overlast fortfe ende geweld, 't welk zij deeden, verklaard en aangekondigd voor vijanden van den Landen, heeft dezelve *Rhoda*, uit zijn Authoriteit, (of zo te Prefumeeren is, uit krachten van zekere geheime inftructie, die hij van Spanje hebben mochte) aangenomen, Hooft te wezen, van de Voorfz. Spanjaarden, en hunne Adherenten: en zonder aanzien van de voorz. Raad van Staten, te gebruiken den naam en Authoriteit van den Koning, te Conterfeiten zijne Zegelen, hem openbaar te dragen, als Gouverneur en Luitenant van den Koning; waardoor de Staten zijn genoodzaakt geweest, ten felven tijd met mijnen voorz. Heere Prince, ende de Staten van Holland en Zeeland, te Accordeeren, welk Accoord, bij den voorz. Raad van Staten, als Wettige Gouverneurs van den Lande, is geapprobeerd en goedgevonden geweest, om gelijkerhand, en eendrachtig, de Spanjaarden, als gemeene Lands vijanden te mogen aanvechten, en uit het Land te verdrijven, niet latende nochthans, als goede onderzaten binnen middeler tijden, bij diverfe Ootmoedige Remonftrantien, den Koning aantehouden, biddende, dat zijne Majefteit dog wilde regard neemen, op de troubelen ende Inconvenienten, die alrede in den Lande gefchied waaren, en apparent nog ftonden te gefchieden, de Spanjaarden, dog eindelijk uit den Landen te willen doen vertrekken, en te ftraffen die geene welke oorzaake geweest waren van 't faccageeren en bederven van zijne voornaamfte Steden, en andere onuitfprekelijke Overlasten, die zijne arme Onderzaten geleden hadden, tot vertroosting van den geene die 't overkomen was, en tot Exempel van anderen. Maar de Koning, al was 't dat hij met woorden hem geliet, of tegen zijn dank en wille hetzelve gefchied was, en dat hij van meening was te ftraffen, de Hoofden daaraf, en voortaan op de ruste van den Landen, met alle goedertierenheid (als een Prince toebehoord) te zullen order ftellen, heeft nochthans niet alleen geen Juftitie of ftraffe over dezelve, doen doen, maar ter Contrarie genoeg, met de daad, doen blijken, dat met zijn Confent, en voorgaande raad van Spanje, alles gefchied was, is bij opgehoudene brieven, korts

korts daarna, bevonden, dat aan *Rhoda* en andere Kapiteijnen (oorzaak van 't voorz. kwaad) bij den Koning zelve geschreven word, dat hij niet alleen hunne faiten goed vond, maar hun daar over prees, en beloofde te vergelden, bijzonder den voorz. *Rhoda*, als hem gedaan hebbende een zonderlinge dienst, gelijk hem ook tot zijnder wederkomste in Spanje en alle andere (zijnen Dienaars van de voorz. Tijrannije in deze Landen geweest hebbende) met der daad heeft bewezen. Heeft ook ten zelve tijden (meenende dies te meer de oogen van zijnen onderzaten te verblinden) den Koning in deeze landen gezonden, voor Gouverneur, zijnen Bastaard Broeder *Don Jan van Oostenrijk*, als wezende van zijnen bloede, die welke onder het Dekzel van goet te vinden ende te approbeeren, 't accoord gemaakt tot *Gend;* het toezeggen van de Staaten voor te staan, de Spanjaarden te doen vertrekken, en de Autheurs van de gewelden en disorders, in deeze voorz. Landen geschied te doen straffen, en de Order op de gemeijne ruste van den Landen, ende heure oude vrijheid, te stellen, sochte de Staten, ende Landschappen den eenen voor den ander na, te onder te brengen, zo korts, daarna, door de gehengenisse Gods (vijand van alle Tierannije) ontdekt is, door opgehouden ende geintercipieerde brieven, daar bij bleek, dat hij van den Koning last hadde, om hem te reguleeren, naar de Instructie ende het bescheijt, dat hem *Rhoda* zoude geven, tot meerder geveinstheid verbiedende, dat zij elkander niet zouden zien of spreken, ende dat hij hem tegens de Principaale zoude minnelijk gedragen, ende die zoeken te winnen, tot ter tijd, dat hij door hunne middelen ende assistentie Holland en Zeeland in zijn geweld mogt krijgen, om dan voorts met de andere te doen naar zijnen zin. Gelijk ook *Don Jan*, niettegenstaande hij de Pacificatie van *Gend*, en zeker Accoort, tusschen hem en de Staaten van alle de Landen, doe gemaakt, hadde solemneel in Presentie van alle de Staaten belooft en bezwooren, t'onderhouden; Contrarie van dien, alle middelen zocht, om de Duitsche Soldaten, die toen ter tijd, alle de principaalste sterktens en steden in bewaaring hadden, door middel van hunne Colonellen, die hij hadde tot zijnen wille, en devotie, met grote beloften te winnen, en daar door, die sterktens en steden, in zijne magt te krijgen, gelijk hij dan ook het meeste deel, alrede

ge-

gewonnen hadde, en de plaatze hield voor hem toegedaan, om door dien middel, die geene, die hem zouden willen zoek maken, om den Prinse van Oranje en die van Holland en Zeeland, den Oorlog aan te doen, daadelijk daar toe te dwingen, en dus een straffer en crueldér Inlandschen Oorlog, te verwekken, dan ooit te vooren geweest hadde: 't welke (gelijk dit gene dat geveinsdelijk ende tegens den meening uitwendig gehandeld word, niet lange kan bedekt blijven,) uitbrekende, eer hij volkomen zijne intentie geëxecuteerd hadde, heeft hem belet, dit niet na zijn voorneemen te konnen volbrengen, maar nochthans eenen nieuwen Oorlog in plaats van Vrede (daar hij bij zijne komste breed van opgaf) verwekt en noch duurende is. Alle het welke ons meer dan genoeg wettige oorzaake gegeven heeft, om den Koning van Spanje te verlaten, ende een ander machtig en goedertieren Prince, om de voorz. Landen te helpen, en te beschermen, en voor te staan te verzoeken, te meer dat in alzulke disordre, en overlast, de Landen meer dan 20 Jaaren van heuren Koning zijn verlaten geweest, en getracteert, niet als Onderdaanen, maar als vijanden, zij zoekende hun eigen Heer, door kracht van wapenen ten onder te brengen. Hebbende ook na de aflijvigheid van *Don Jan*, door de Baron *de Selles*, onder dekzel van eenige bekwame middelen van accoorden, genoeg verklaard, de Pacificatie van *Gend*, die *Don Jan*, uit zijnen naam bezwooren had, niet te willen advoueren, en alzo daaglijks zwaarder Conditien voorgeslagen. Des niettegenstaande hebben wij niet nagelaten, bij geschriften en ootmoedige Remonstrantien, met intercessie van de Principaalste Princen van 't Christenrijk, zonder ophouden te verzoeken, met den voorz. Koning te reconcileeren, en te accordeeren, hebbende ook laastmaal langen tijd onze gezanten gehad te *Keulen*, hoopende aldaar door tusschenspraak van de Keizerlijke Majesteid, en de Keurvorsten, die daarmede gemoeit waaren, te verkrijgen eene verzekerden paijs, met eenige gracelijke Vrijheid, bijzonder van de Religie (de Conschientie en Gode principaalijk rakende): maar hebben bevonden, dat wij, met dezelve Remonstrantien en handelingen, niets van den Koning, konde verwerven; maar dat dezelve handelingen en de Communicatien alleenlijk voorgeslagen wierden, en dienden om den Lande onderling in twist te brengen, en eene scheiding

tus-

tusschen dezelve te bewerken, om daar gemakkelijker, den een voor den ander ten onder te brengen, en het eerste voornemen tegen dezelven, met rigeur te werk te stellen, dat naderhand openbaar gebleken is, bij zeker Plakaat van Proscriptien, bij den Koning uitgegeven, bij den welken wij, en alle de Officieren en Ingezetenen, van de voorz. Landen, en haare partij volgende (om ons tot meerder desperatie te brengen, alomme odieus te maaken, de trafique en handelingen te beletten) verklaart worden voor Rebelle, en over sulx verbeurd te hebben lijf en goed; zettende daar en boven, op 't Lijf van de voorz. Heere Prince groote somme van Penningen: zo dat ganteselijk van alle middelen van reconsilatie wanhopende, en ook van alle andere remedie en secours verlaten wesende, hebben, volgens de Wet der Natuur, tot bescherming en bewaaring van onze en de Onderdaanen, Rechten, Privilegien, oude Herkomsten, en Vaderlandsche Vrijheden; van het Leven ende Eer van onze Vrouwen en Kinderen en nakomelingen, op dat zij niet zouden vallen in de Slavernije der Spanjaarden, verlatende met rechten den Koning van Spanjen, andere middelen bedwongen geweest voor te wenden, die wij tot ons meeste verzekeringe en bewaaringe, van onze Regten en Vrijheden en Privilegien voorz. hebben te raden gevonden.

„ *Doen te weten:* dat wij, 't geen voorsz. aangemerkt, ende door den uittersten nood, als te vooren gedrongen zijnde; bij gemeen accoord, deliberatien ende overdragen, den Koning van Spanjen verklaard hebben, ende verklaaren bij deezen *Ipso Jure*, vervallen van zijne Heerschappije, Gerechtigheden ende Ervenisse van de voorsz. Landen, en voortaan van geene meeninge te zijn, denzelven te kennen, in eenige zaaken, den Prince, zijne Hoogheid, Jurisdictie ende Domeinen, van deze voorsz. Landen rakende, sijnen naam als Overheer meer te gebruiken, of hij iemant toetelaten gebruikt te worden: Verklaarende ook, diensvolgens alle Officiers, Justiciers, smalle Heeren, Vassalen, ende andere Ingezetenen van den Lande, van wat Conditie en Kwaliteit die zijn, voortaan ontslagen van den Eed, die zij den Koning van Spanjen, als Heere van deze voorsz. Landen geweest hebbende, eenigzints mogen hebben gedaan, ofte in hem gehouden wesende. En aangemerkt uit oorzaaken voorsz. den meestendeel van de Geunieerde Landen, bij gemeen accoord, en consent van heure

re Leden, hebben hun begeven gehad, onder de Heerschappij, ende Gouvernement van den Doorluchtigen Prince den Hertog van *Anjou*, op zeekere Conditien ende Poincten, met zijne Hoogheid aangegaan en gesloten: dat ook zijne Doorluchtigheid, den Aartshertog *Matthias*, het Gouvernement Generaal van den Landen, in onzen handen heeft geresigneert, en bij ons is geaccepteert geweest, Ordonneeren en Beveelen allen Justiciers, Officiers en anderen, die 't zelve eenigzints aangaan en raaken mach, dat zij vooraan den Naam, Tijtel, groote en kleine Zegelen, Contra Zegelen en Cachetten van den Koning van Spanjen verlaten, en niet meer gebruiken: en dat in plaatze van dien, zo lange de Hoogheid van den voorsz. Hertog van *Anjou*, om noodelijke affaire, het welvaaren van deeze voorsz. Landen rakende, nogh van hier absent is (voor soo veele den Lande met den Hoogheid van den voorsz. Hertoge van *Anjou* gecontracteert hebbende aangaat,) ende anderzints, d'andere bij maniere van voorraad ende Provisie sullen aanneemen, ende gebruiken den Tijtel en Naam van 't Hoofd ende Land Raad, en midderlertijd dat het zelve Hoofd ende Raden volkomen en dadelijk genoemd, beschreven, en in de oeffening van hunnen staat, getreden zullen zijn, onze voorsz. namen. Wel verstaande, dat men in Holland en Zeeland, zal, als hier voormaals, gebruiken den naam van den Hoog geboorenen Vorst, den Prince van Oranje, en de Staten van de zelve Landen, tot der tijd, dat de voorsz. Land Raad, daadelijk zal zijn ingesteld, en zullen hun als dan reguleeren, agtervolgens de Consenten, bij hun lieden op den Landraad, ende Contracten „ met zijne Hoogheid aantegaan". En in plaatze van des voorsz. Konings Zegelen, men voorts gebruiken zal, onzen grooten Zegel en Cachetten, in zaken rakende de gemeene Regeeringen, daar toe den Landraad, volgens haare Instructie zal geauthoriseerd weezen; maar in zaken rakende de Politie, Administatie van Justitie: en de andere Particuliere, in elk Land in 't bijzonder, zal gebruikt worden, bij de Provinciaale ende andere Raden, den Namen, Tijtelen en Zegelen van de Landen respectivelijk, daar 't zelve te doen vald, zonder anders: alles op pene van Nulliteit, van Brieven, bescheiden Depechses, die Contrarie van 't geene voorsz. is, gedaan of gezegeld zullen wezen ende tot beter en zekerder volkoming, en efectuatie van 't

't voorſz. Hebben wij geordonneert en bevolen, ordonneeren, beveelen mits dezen; dat alle des Konings Zegelen, in deze voorſz. Landen weſende, terſtond na de Publicatie, gebracht zullen moeten worden, in handen van de Staten, van de reſpective Landen, of den genen die daar toe bij de Staaten zullen wezen gecommitteert en geauthoriſeert, op peenen van arbitrale Correctie. Ordonneeren en bevelen daar en boven dat voortaan, in geenerhande manieren, in de voorſz. Landen, zal geſlagen worden den Naam, Tijtel of Wapenen, van den voorſz. Koning van Spanje, maar al zulk ſlag en forme als zal worden geordonneert, tot eene nieuwe Goudene en Zilvere Penning met zijn gedeelte. Ordonneeren en beveelen insgelijks den Preſident, en andere Heeren van den Secreten Raade, midsgaders alle andere Canceliers, Preſidenten en Heeren, van den Raden Provintiaal en alle die Preſidenten of eerſte Rekenmeeſters, en die van alle de Rekenkameren, in de voorſz. Landen wezende, en alle andere Officiers en Juſticiers, dat zij (als heur voortaan ontſlagen houdende van den Eed, die zij den Koning van Spanjen, bij den aanvang hunner Commiſſie gedaan hebben) ſchuldig en gehouden zullen wezen in handen van de Staaten, waar onder zij behooren, of hunne Speciale Gecommitteerd te doen eenen nieuwen Eed, waar mede zij ons zweeren, getrouwigheid tegens den Koning van Spanjen, en alle zijne Aanhangers, naavolgende het Formulier, daar op bij de Generaale Staaten geraamd. En zal men de voorſz. Raden, Juſticiers en Officiers, gezeten onder de Landen, (met de Hoogh. van den Hertog van *Anjou*, gecontracteert hebbende van onzent wege) geven acten van Continuatie van hunne Officien, en dat bij maniere van Proviſie, tot de aankomſte van Zijne voorſz. Hoogh., in plaatze van nieuwe Commiſſien, inhoudende Caſſatie van hunne Actens. En de voorſz. Raden Juſticiers enz. enz., in die Landen, met de voorſz. Hoogheid niet gecontracteert hebbende, nieuwe Commiſſien onder onzen Naam en Zegelen, ten waren nochthans dat d'Impetranten van heure voorſz. eerſte Commiſſie wederſproken, en achterhaald wierden, van Contraventie der Privilegien enz. Ontbiedende voorts den Preſident, en den Luiden van den Secreten Raade, Cancelier van de Hertogdomme van Braband, ende Cancelier van de Furſtendomme Gelre en Graafſchap Zutphen; Preſident en Lui

den van den Rade in Vlaanderen, in Holland, Rentmeesteren enz. van beoosten en bewester Schelde in Zeeland. President en Raden in Friesland, den Schout van Mechelen, President en Raden van Utrecht, enz. enz. dat zij deze onze Ordonnantie Condigen en doen Uitroepen, door haar heele Jurisdictie, daar men gewoon is dergelijke afkondiging te doen, op dat niemant de Cause van Ignorantie Pretendeeren magh; ende dezelve doen onderhouden en achtervolgen, onverbreekelijk en zonder infractie, en daar toe rigoreuselijk bedwingende, die Overtreders in manieren, zonder verdrag of dissimulatie. Want wij tot welvaaren van den Landen, alzo hebben bevonden te behooren. Ende van des te doene, en wat daar aan kleeft, geven wij U, en elk die 't aangaan magh, volkomene macht, authorisatie en zonderling bevel. Des te Oorconde, hebben wij onzen Zegel daar aan doen hangen; gegeven in onze Vergadering in 's Gravenhage, XXVI. Junij 1581."

Op de plijke stont geschreven. Ter Ordonnantie van de voornoemde Staten, ende Getekend

J. van ASSELIERS.

Agenten; déezen naam draagen zekere Bedienden van den Staat. De *Agent* van Hunne Hoog Moog. heeft meest betrekking tot de Ministers der Buitenlandsche Mogendheden. Hij is de geleider der nieuwe Ambassadeurs; wanneer deeze eenige voorslagen gedaan hebben, wordt hun het antwoord daarop door den *Agent* ter hand gesteld. Een buitengewoon Gezant, in 's Hage gekoomen zijnde, wordt door den *Agent*, uit naam van Hunne Hoog Moogende, verwelkomd. Een der Residenten, (die mede door den *Agent* verwellekomt worden) openbaar gehoor verzoekende, wordt door hem in zijne Koets afgehaald, en in de Vergadering ingeleid. De buitenlandsche *Agenten* bekleden genoegzaam, schoon verschillende in naam, den post der Residenten, en hunne Daggelden worden ook, even als die der Residenten, bij den staat van Oorlog bepaald. De *Agenten* der Buitenlandsche Mogendheden konnen, aan den President van H. H. M. (na overlevering van hunne Schriftelijke Lastbrieven,) schriftelijke

te voorstellen inleveren, doch geene onderhandeling met de Afgevaardigden van den Staat houden.

Agge, was de Zoon van *Pieter van Wijkel*, een voornaam Heer in *Friesland*. Onder alle de oordeelen, welke dat Landschap, in 't Jaar 1421, drukten, was niet van de minste, de twisten tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers*; de eerstgenoemden waren, in alle gevallen, de onverzettelijksten en hevigsten. Eenige van hen, waaronder wijbe minnema en beinte rommerts, begaven zig onverhoeds naar 't Dorp *Wijkel* in *Gaasterland*, alwaar zij den Heer pieter van wijkel, Pastoor aldaar, met geweld uit de Pastorij rukten, en veele doodelijke wonden gaven. Dus zieltogende, voerden zij hem naar *Sondel*, voor het Slot (*Stins*) van zijnen Zoon agge, aan wien zij zijnen gevangenen Vader toonden, en eischten 't Huis van hem op; dreigende, bij weigering, zijnen Vader op 't oogenblik te zullen vermoorden.

Agge, deeze vertooning ziende, hadt bijna beslooten, zijnen Vijanden het Slot interuimen, om het leeven van zijnen Vader te behouden; doch de oude Man riep hem, met al zijne magt toe, zulks niet te doen, dewijl hij tog sterven moest. De Vijanden, dit hoorende, gaven hem terstond den doodsteek, in 't aanzien van agge, en vervolgden voorts hunnen weg. Om de bedenking voor te komen, welke zoude konnen ontstaan, op 't zeggen, dat Heer pieter Pastoor was, en een Zoon agge had, dient men te weeten, dat hij een Adelijk Persoon was, die veele jaaren gezach in 's Lands dienst gehad had, en meenigmaal, als *Gemagtigde*, verbonden met de *Groningers* gesloten had; en dat hij, waarschijnlijk, den Geestelijken Staat eerst omhelsd heeft, na dat hem deeze Zoon gebooren was; van hoedanigen aart ons meer voorbeelden zullen voorkoomen.

Agge, om den dood zijns Vaders te straffen, trok, na zijn slot wel bezet te hebben, buiten Lands, en bragt, in 't volgende Jaar, terwijl het water de meeste Velden in *Friesland* overstroomde, eenige benden vreemde knegten daar binnen, waarmede hij op wijbe minnema aanviel, hem het Leeven benam, en zijn Volk verjaagde. Hierop belegerden hille bonnema, edo kempis jongama van *Boosum*, en andere Heeren, de Schieringers toegedaan,

het Huis van AGGE te *Sondel*. Doch deeze onverzaagde Edelman deed zulk een geweldigen uitval op zijne vijanden, dat hij een groot deel sloeg, en de overigen verstrooide. JONGAMA zelf sneuvelde bij deeze gelegenheid, en werd in 't Klooster *Tabor* begraaven.

Doch hier mede was de haat niet verzoend: want, in het Jaar 1442, werdt het Huis van gemelden AGGE, door ROMMERT GABINGA en andere, belegerd, hij zelf, na een lang gevecht, overwonnen, zodanig gewond, dat zij hem voor dood lieten leggen. Naa den aftogt des Vijands, vonden AGGE's Vrienden hem, zwemmende in zijn bloed; zij namen hem op, hoewel half dood, en brachten hem, door uitzuiging zijner wonden, zo verre, dat hij biechte, 't Sacrament ontving, en hope van beterschap en leeven gaf. ROMMERT GABBINGA en zijn Zoon SIJTZE, verneemende dat hun doodvijand nog niet gestorven was, huurden eenen booswicht, die hem op zijn bedde vermoordde; bij het gemeene Volk veroorzaakte deeze euveldaad zeer veel nadeel voor de *Schieringers*.

Zie F. SJOERDS, *Friesche Jaarboeken*, V. Deel, bl. 69, 70, 71. SCHOTANUS, *Friesche Historien*, bl. 297, 308, 309.

AGGE *Donia*; zie DONIA (*Agge*.)

AGGE, *Abt* te *Hemelum*, en tevens, in 't Jaar 1480, Abt van het Klooster te *Staveren*, had een zwaar verschil met IGE en zijne broeders DOUWE en HARTMAN. De grond van deezen twist was, dat IGE, als voorstander van de *Schieringers*, het Convent van *Hemelum* veele Landen en Renten had ontweldigd, en dezelve veele Jaaren onder zig gehouden. De Abt AGGE, wetende, met waereldlijke magt niet tegen hun bestand te zijn, nam de toevlucht tot de Geestelijken. IGE en de zijnen, weinig acht op den ban geevende, bedienden zig van het zwaard. Aan het Klooster stond een sterk Huis, of *Spijker*, welk de Monniken, met behulp van eenige *Schieringers*, tegen GALAMA en zijnen aanhang hadden doen opbouwen. IGE, echter, verbitterd om den *Ban*, verzocht van JAN VAN EGMOND, Stadhouder in *Holland*, eenig Volk, dat hem terstond werd toegestaan; vergezeld van JUW JON-

GE-

GEMA, en andere *Vetkopers*, (die met de *Kabeljaauwschen* in Holland één lijn trokken) sloeg hij terstond het beleg om dit Huis, of *Spijker*. De Abt, in 't naauw zijnde, zocht hulp bij PIETER HARINXMA, die, zo spoedig mooglijk, eenige *Schieringers* bij een bracht, en naar *Hemelum* deed trekken; hier koomende, verstonden zij, dat zij vrugtelooze moeite deeden: vol van toorn moesten zij te rug trekken. Zo dra IGE de *Spijker* hadt bemagtigd, deed hij dien aanstonds tot den grond toe slegten. AGGE, dus harde partijen te bestrijden hebbende, en wel de zulke, die zig aan zijn Banvonnis niet bekreunden, nam, tot verdediging van zijne zaak, eenige Geldersche Krijgsknegten aan. Doch deeze waren nauwlijks tot hem overgekoomen, of de partijschap werd nog grooter; de *Vetkopers* wilden van geen verdrag hooren, of de Abt moest eerst zijne hulpbenden doen vertrekken.

GABBEMA, in zijn verhaal van *Leeuwaarden*, spreekt met kleinen lof van deezen Abt AGGE; hij beschrijft hem, onder anderen, als *fier en opgeblazen*, *trots op de magt zijns Kloosters*, *waanende*, (zegt hij) *dat ijder verpligt was op den wenk zijner oogen te gehoorzaamen*. Doch bij WINSEMIUS vindt men hem zo haatelijk niet afgeschilderd. Hij doet wel zien, dat de Abt zig buiten noodzaaklijkheid, in den twist der Landzaaten gemengd had; dog ook dat GALAMA een wrevel en twistziek man was, die zig nergens aan stoorde; dat AGGE in den haat der Monniken gevallen, en door hen, met de overgave van de *Spijker*, verraaden was, doordien hij, als Abt, al te streng was in het berispen en straffen van hun kwaad en ergerlijk leeven.

Zie GABBEMA, SCHOTTANUS *en* WINSEMIUS.

AGGEMA, wel eer een Adelijke *State*, in de Grietenij van *Wonseradeel*, een half uur van *Pinjum*, ten Zuid-Oosten, niet verre van 't Dorp *Witmaarsum*, of *Witmarsum*.

Zie Georg. *Woordenboek van Friesland*, bl. 119, BACHIENE, bl. 1334.

AGGEMA, (*Alef*) en niet *Agannia*, zo als deeze naam verkeerdelijk in de Sententien van ALVA gespeld wordt, was oorspronklijk

lijk uit een Friesch Adelijk Geslacht, dat, in vervolg van tijd, verbonden is geweest met de aanzienlijke huizen van *Aylva*, *Burmania*, *Goslinga*, *Harinxma*, *Starkenborg* en anderen, doch waar van, in deeze Eeuw, het mannelijk oir uitgestorven is. Alef hield zig aan de zijde der verbondene Edelen, en tekende met hun. Na het verdrag, met de Landvoogdesse, den 23sten van Oogstmaand gesloolen, werd hij aldaar, den 10den September 1568, door ALVA gebannen, met verbeurdverklaaring zijner goederen.

Zie *Sententien van Alva*, bl. 72. 127. enz. WINSEMIUS en SCHOTTANUS.

Agger, voorheen eene voorname Heerlijkheid in Zeeland, op 't Eiland *Zuidbeveland*, Bewesterschelde, welke, in 't Jaar 1532, nevens veele andere Landen en Dorpen, door 't Zeewater overstroomd en verzwolgen werd. De Heer *Jan van Reigersberg*, in wiens tijd zig dit toedroeg, spreekt van eene zeer schadelijke inbreuk in *Zuidbeveland*, in 1530, en nog schadelijker in 1532, op welken tijd aldaar, volgens een oud Zeeuwsch gedicht, 17 Dorpen drijvende bleeven. Doch hij voegt 'er bij, dat *Cruningen*, 't Wad *Inkelen-oord* en *Agger*, weder bedijkt zijn. Naderhand heeft dit zelfde onheil *Agger* op nieuw getroffen. Volgens *Smallegange*, zijn de groote en kleine *Agger*, in *Zuidbeveland*, beoosten *Tersike*, geleegen tusschen de *Zuidkreek* en *Cromvliet*, waaromtrent de scharen *Woondsrecht*, zedert 1552, overstroomd zijn; en in 't Register op zijn Werk, heeft hij AGGER, *groot* en *klein*, eene Heerlijkheid in 't verdronkene *Zuidbeveland*. 'Er zijn 'er die meenen, dat hier bij *Smallegange* een drukfout plaats heeft, en dat in de plaats van 1552, moest geleezen worden, zo als bij *Reigersberg*, 1532. Doch deeze dienden te hebben aangemerkt, dat de laatste zijn Kronijk met Privilegie van Keizer *Karel den V* heeft uitgegeeven in 1551, en met zijn schrijven is geëindigt in 1550; zo dat hij van 't ongeval van 1552 geene melding heeft konnen maken. GABBEMA, in zijne Watervloeden op dat jaar, den *Pontiaansvloed* beschrijvende, stemt hier mede over een; zonder, echter, te bepaalen, wat schade *Zeeland* daar door leed. In de beschrijving van den Tegenwoordigen staat van Zeeland, vind men den Grooten

en

en Kleinen *Agger* beschreeven, als twee Polders van of buiten 't Eiland *Zuid-Beveland*. 't Wapen van *Agger*, is een *zwarte klij* op een *gouden veld*.

Zie HALMA, en de daar bij aangehaalde Schrijvers, en ook ST. VAN ZEEL, bl. 108. 308. BACHIENE, *Geographie*, a 91.

AGGEUS van *Harinxma*; zie HARINXMA. (*Aggeus*)

AGILEUS, (*Hendrik*) een zeer sterke aanhanger van *Leicester*; waar door hij dan ook, schoon van geboorte een *Bosschenaar*, na de verandering der Regeering te *Utrecht*, in 1586; aldaar tot Raad en Procureur Generaal werd aangesteld. Het is bekend, welke oneenigheden alomme de *Leicestersche* Factie veroorzaakt hadde, bijzonder te *Utrecht*, alwaar de Edelen, bij aanhoudenheid, zig beklaagden over de verandering in de regeering gemaakt; deeze klagten hielden nog aan, zelfs na 't vertrek en den dood van *Leicester*. De Graaf van NIEUWENAAR gaf 'er den Algemeene Staaten kennis van, en de Leden der Stichtsche Regeering aan AGILEUS last, eenige dier Edelen te dagvaarden; doch eer zij verscheenen, vond hij raadzaamst, de wijk naar *Engeland* te neemen.

AGNES, (St.) wel eer een Convent van Adelijke Juffers, binnen *Groningen*.

Zie BOR, Boek XXI en XXIV.

AGNIETENDAAL, eertijds een Nonnen-klooster in *Braband*, nabij het dorp *Dommelen*. In eenige Kaarten vindt men 't aangeweezen, als of het nog in stand was; doch zedert den *Munsterschen Vrede* 1648, is het aangeslagen en op order van de Hooge Overigheid verkogt; de bewoonsters moesten haar verblijf elders zoeken. Nogthans hebben eenige zig daar onthouden tot het jaar 1715, wanneer zij genoodzaakt werden, zig bij haare Zusters, in het Stedeke *Weert*, te begeeven.

BACHIENE, *Geogr*. bl. 601.

AGNIETEN (St). *Klooster*, ook wel *Berg-Klooster* genaamd, om reden dat het wel eer op eenen *Berg*, anderhalf uur gaans van

Zwolle, gelegen was. Het werd bewoond van Reguliere Kanunniken, naar den Regel van ST. AUGUSTIJN. Zeer berugt is het geworden, door de inwooning van THOMAS à KEMPIS, die aldaar geschreeven heeft het alombekende Boeksken *van de Navolging Christi*, 't welk bijna in alle taalen en in ieders handen is, en van alle gezintheden met vrugt kan geleezen worden. Daarenboven heeft hij een Chronijk van dit Klooster geschreeven en in 't licht gebragt. Het Klooster is tot den grond toe verwoest; doch de heuvel of plaats, daar het gestaan heeft, word door de Roomschgezinden nog ijverig bezogt. Verscheidene andere Kloosters zijn 'er geweest, die deezen naam voerden, zo als uit de lijst daar van blijken zal. *Ibid.* bl. 69.

ACHTHOVEN, *Aghtienhoven*, enz. zie AGTHOVEN, enz.

AGRICOLA, (*Rudolphus*) leefde in de XV Eeuw, en was een man, die benevens WESSELUS GANSFORTIUS, onder alle de Geleerden van dien tijd, geen weerga had. Het dorp *Baflo*, in de *Groninger Ommelanden*, had de eer van zijne geboorteplaats te zijn, in 't jaar 1442. Van zijne eerste jeugd af aan toonde hij grooten lust voor de Boeken; en ook al vroeg openbaarde zig bij hem een schrander vernuft en vast geheugen. Op de schoolen streefde hij zijne makkers voor bij; niet alleen die gelijk met hem in jaaren waren, maar zelfs de oudere: zo dat zijne meesters hem altoos tot een voorbeeld van naarstigheid aanpreezen, en hem als een goeden voorganger stelden. Dus vorderde hij in weinig tijd zo verre, dat hij bekwaam gekeurd werd, om de Academie te betreeden, waar toe *Leuven* gekooren werd, daar hij zig ook spoedig met roem deed kennen. Al den tijd, welke hem van het beöeffenen van *Aristoteles* overschoot, besteedde hij aan *Cicero* en *Quintiliaan*: want toen begon men reeds eenen wansmaak voor het Monnikke-Latijn op te vatten; hij zelve was niet een van de minsten, die 'er zijn afkeer voor betoonde. Ook muntte hij uit in Filosophische zintwistingen; de tegenwerpingen onderzocht hij nauwkeurig, stelde dezelve in orde voor, en drong zijne bewijzen met kracht aan. In zijne jeugd maakte hij, door vlijtig leezen, zulke schrandere aanmerkingen op *Cicero* en *Quintiliaan*, dat zelfs zijne Meesters 'er zig over verwonderden. Dus beklom

hij,

hij, met roem, den trap van *Meester in de vrije Konsten.* Bij zijne geleerdheid sprak hij lieflijk *Fransch*, en had eene zonderlinge genegenheid voor de Zangkunst. Niet minder fraai schreef en schilderde hij. Om aan zijnen leerlust te voldoen, deedt hij eene reize naar *Frankrijk*, van daar naar *Italie*, om zig verder in de Welsprekenheid en Wijsbegeerte te oeffenen. Doch schoon hij zig aldaar gedroeg, niet als Onderwijzer, maar als Leerling, werden echter zommigen naaijverig op hem, en zelfs nijdig; zij konden niet verdraagen, dat de Lof der *Italianen* door een *Duitscher* zoude verdonkerd worden. Evenwel genoot hij, te *Ferrare*, de gunst van den Hertog HERCULES D'ESTE. Hij deed openbaare Redevoeringen: iets, het welk ERASMUS nooit had durven waagen, hoe zeer daartoe aangezocht. Offchoon AGRICOLA voortreffelijke Eerampten, aan Vorstelijke Hoven en in vrije Republieken, werden aangeboden, begeerde hij, echter, dezelve niet, op dat hij zijne studien te beter mogte voltrekken; hierom vertoefde hij niet lang op eene plaats, maar trok dan hier, dan daar, altoos eenige boeken met zig voerende, en andere van zijne vrienden leenende. Eindelijk zette hij zig neder in de *Paltz*, onthieldt zig te *Worms*, doch meest te *Heijdelberg*, daar hij, op begeerte van den Keurvorst FILIPS, geschreeven heeft, *Epitome de quatuor Monarchiis.* De studeerende Jeugd van dien tijd, zig bezig houdende met ijdel zintwisten, werd door hem vergast op heerlijke en bondige Redevoeringen. Dezulken, die met hun zintwisten niet wel voort konden, genooten zijne ondersteuning; doende hij, bij zodanige gelegenheden, eenige verhandelingen uit de schriften van *Aristoteles de Animalibus* verdeedigen; 't welk te aangenamer was, om dat, in dien tijd, die Boeken nog niet in 't Latijn vertaald, althans niet algemeen waren, en zeer weinigen de Griekfche taal verstonden. Ten laatsten wendde hij zijnen vlijt tot de kennisse der H. Schrift; en vermids hij zag dat de *Hebreeuwsche* taal daartoe zeer nodig was, zette hij zig, om die magtig te worden; door gebrek aan noodige hulpmiddelen in dien tijd, moest hem dit zeer moeilijk vallen. Na lang zoeken om onderrichting, vondt en verkreeg hij die van een geleerden Jood. Spoedig maakte hij zo groote vorderingen, dat hij, binnen weinige maanden, reeds eenige Psalmen in 't Latijn overbragt. Van dien tijd af aan werd hij genoegzaam geheel omgekeerd: hij

dacht op niets, dan op den Gekruisten JEZUS; zijne tong ſprak en zijne hand ſchreef van niets, dan van den VERLOSSER; en buiten dien begeerde hij, met PAULUS, niets te weten, dan CHRISTUS, die hem ook in 't kort tot zig nam. Want, van eene koorts aangetast, overleed hij den 28ſten October, 1485, (en dus lang vóór de Reformatie, waar van hij reeds een goeden ſmaak had) in den ouderdom van 42 Jaaren en twee maanden. In zijne jeugd was hij zinrijk en boertig; zijn kleeding was gemeen; zijne zeden waren wel niet boersch, doch ook niet Hofflijk; zo dat hij, bij anderen ter maaltijd zittende, in gedachten geraakt, wel eens met de ellebogen op de tafel ging leggen. Schoon niet afkeerig van de Vrouwen, heeft hij zich, echter, nooit in den Echt begeeven. Ook zocht hij met zijne ſchriften geenen roem te behaalen; hebbende weinig geſchreeven, en nog minder in druk gegeeven. Men vindt van hem eenige *Brieven*, *Gedichten*, *Oratien*, en eenige ſtukken van Vertaalingen uit het Grieksch in 't Latijn. Zijne ſchriften zijn bij een verzameld door *Alardus van Amſteldam*, in twee ſtukken, die eerst te *Keulen* gedrukt, en daarna te *Groningen* herdrukt zijn. ERASMUS getuigt van hem, dat men aan deeze zijde der *Alpiſche* Gebergten, in geleerdheid, nooit vermaarder man gevonden had; zijnde zeer ervaaren in 't *Grieksch* en *Latijn*; ongemeen kundig in de Poëzij, als een tweede VIRGILIUS, in ongebonde Stijl de tweede POLITIANUS; een zeer welſprekend *Redenaar*; een groot en ſcherpzinnig Filoſoof; een goed *Muzikant*, en treffelijk *Schrijver*. Onder een zijner afbeeldingen ſtaat: *Rudolphus Agricola, Baſlo Omlandus, in Academia Heidelbergenſi Profeſſor.* En onder eene andere in plaats van *Baſlo Omlandus*, zo als onder die van *Quenſtadius: Baſſci Omlandus.* HERMOLAUS BARBARUS, geleerd Patriarch te *Venetien*, ſchreef op hem een Grafſchrift of *Epitaphium*, 't welk de vermaarde VIGLIUS ZUICHEMIUS, door *Heidelberg* reizende, ter liefde van deezen zijnen Landgenoot, op zijn Grafzark deed uithouwen:

Epitaphium. Hermolai. Barbari Veneti. Patriarchæ.
Aquilegienſis. In. Obitium Rudolphi Agricolæ.
Friſii.

Invida clauſerunt hoc marmore fata Rudolphum

Agri-

Agricolam, Phrisii spemque decusque soli.
Scilicet hoc vivo meruit Germania laudis.
Quidquid habet Latium, Græcia quidquid habet.

Tollenti Anathema.

RODOLPHI. AGRICOLÆ. FRISII. MEMORIÆ.
POSUIT. VIGLIUS ZUICHEMUS.
OBIIT. ANNO MCCCCLXXXV. DIE XXVIII
OCTOBRIS. VIXIT.
ANNOS XLII. MENSES. II.

Relinquenti Benedictio.

Men moet het als iet zeer zonderlings aanmerken, dat *Baillet*, *Rolandus* en *Maresius* deezen AGRICOLA zeer hoog roemen, daar zij doorgaans de *Duitschers* (waar onder de *Friezen* toen mede gerekend werden) in kleine waarde houden. Doch men moet hier ook bijvoegen, dat de Lof van ERASMUS, hier boven vermeld, in den druk van *Aldus Manutius* niet gevonden wordt, als zijnde, op bevel van het Concilie van *Trenten*, daar uit geligt; zeker om geene andere redenen, dan om dat hij de dwaalingen van het Pausdom had ontdekt. *L. Guiciardijn*, schoon mede tot de *Roomsche* Kerk behoorende, noemt hem en zijnen vriend WESSELUS GANSFORTIUS, de *twee starren van Groningen*, *die Nederland en Duitschland verlicht hebben.*

Zie HALMA, en de daarbij aangewezene Schrijvers, als SCHOTANUS, BENTHEM, *Hollandsche School- en Kerkstaat.*

AGRICOLA, (*Julius*) een der vermaardste *Romeinen*, wiens Leven, door den niet min vermaarden TACITUS, beschreeven is. Zijn vader was JULIUS GRÆCINUS, een man van Raadsheerlijk gezag, en zijne moeder JULIA PROCILLA, beroemd om haare ongemeene kuischheid. AGRICOLA werd, om zijne groote verdiensten, tot de voornaamste Staatsampten gebruikt, en bijzonder in den krijg. TACITUS tekent, op 't 79 Jaar onzer tijdrekening aan, dat hij, met het puik der *Batavische* keurbenden, eerst *Mona* en daarna *Brittanie* overmeesterde; en dat de gemelde *Batavieren*, onder zijne aanvoering, in het volgende Jaar, de *Britten*, die met veel hevigheid op 't Leger van AGRICOLA waren aangevallen, een volkomene nederlaag toegebragt hadden.

Bij

Bij den aanval had de Veldheer drie Benden *Batavieren*, en twee der Jongere afgezonden, om hun het hoofd te bieden, en den flag aan te vangen; naar 't gebruik dier tijden, waren deeze in de konst des Oorlogs zonderling geoeffend; de Vijanden daarentegen, zo door onwetenheid als flegte wapenen, voerende kleine fchilden en groote zwaarden zonder punt, waren onbekwaam om tegen hun in een gedrongen gevecht te ftrijden. De *Batavieren* vongen dan, met hunnen gewonen ijver, den ftrijd aan, ftieten, met Leeuwenmoed, met hunne fchildpennen, de *Britten* in 't aangezicht; vóór 't naderen van den nacht, welke hunne overwinning bepaalde, waren reeds van de *Britten* 10,000 verflaagen, daar 'er, van de *Romeinen*, en derzelver medehelpers, flechts 340 gebleeven waren. Hier voor werd AGRICOLA, te *Rome*, een overheerlijke Zegepraal en Triumphftatie toebereid, die hij uit zedigheid weigerde, en des nachts binnen kwam. Doch hoe bemind en geacht hij ook ware bij GALBA en VESPASIANUS, en welke waardigheden hij ook bekleedde, kon hij, echter, den haat van DOMITIAAN niet ontgaan, die zo verre ging, dat men zegt, dat die de oorzaak van zijnen dood was.

Zie TACITUS, *Leven van Agricola. Zeden der Germannen.* CAP. XVII. XVIII. XXX. XXXVI. XXXVII. *Vaderl. Historie*, I. Deel, bl. 183. 185.

AGRIPPINA, de Gemalin van GERMANIKUS, was eene Vrouw van ongemeenen moed en dapperheid, die zelve meer dan eens het ampt van Veldheer heeft waargenomen. Het is bekend, dat men, onder de oude gebouwen hier te Land, een heeft gehad, naar haar genoemd, *Prætorium Agrippinæ*, of het *Hof van Agrippina.* Nogthans zijn 'er, die dit gebouw aan AGRIPPINA, de Gemalin van KLAUDIUS, toefchrijven; en wederom anderen die zeggen, dat de Vrouw van NERO, welke dien zelfden naam voerde, het zou gefticht hebben. Niet min verfchillende zijn de gedachten, over de plaats, daar dit gebouw geftaan heeft. De meesten houden daar voor *Roomburg*, bij *Leiden*; doch andere hebben daar voor genomen, en niet zonder redenen, *het Huis te Britten.* Zie BRITTEN (*Huis te*) en ROOMBURG.

Zie PARS, *Katwijkfche Oudheden*, en de daar bij aangehaalde Schrijvers, die over deeze zaken gefchreven hebben, en

bij-

bijzonder SCHRIVERIUS, JUNIUS en anderen, *Vaderlandsche Historie*, I. Deel, bl. 69.

AHA of *Aa*; wat dit woord, in de oude Duitsche taal, betekende, en welke Rivieren zo genoemd werden; zie AA, I. Deel.

AHREMBERG of *Aremberg*, zie LIGNE (*Johannes de*) *Graaf van Aremberg*.

AHUIS, (*Hendrik*) was eerst Vikaris van de Kathedrale Kerke te *Munster*; naderhand begaf hij zig, in 't jaar 1400, onder 't bestier van eenen *Æmilius*, den tweeden Regent van 't *Fraterhuis*, te *Deventer*. Doch in 't volgende jaar werd hij, door denzelven, weder naar *Munster* gezonden, alwaar hij, op zijn eigen Landgoed, een *Broeder-Konvent* stichtte, onder den naam van de *Springbron*. Hij voorzag het met groote inkomsten, en bestierde het in Persoon, tot het jaar 1439, wanneer hij, in den ouderdom van 70 Jaaren, overleed. Te vooren, op den 5 Jan. 1434, had hij het genoegen gehad, dat zijne stichting, door Paus MARTIJN DEN V, was goedgekeurd, terwijl hij, reeds Ao. 1401, den 15 October, van EUGENIUS DEN IV, verlof bekomen had om 'er eene Kerk te bouwen, die, 1439, tot eene Kollegiale Kerk verheven werd, en nog tegenwoordig, door de Broeders van 't Convent, bezeten word.

Zie *Oudh. van Deventer*, I. Deel, bl. 242.

AILARDUS, (*Focco*) voorheen Abt der Kloosters van den H. *Petrus* en *Paulus*, onder 't Bisdom van *Munster*, werd, in 't jaar 1408, op de algemeene klagten, wegens het slecht gedrag der Nonnen van de zwarte order van St. *Benedictus*, onder *Groningen* behoorende, volgens openbaare Bulle van Paus GREGORIUS, aangesteld tot bezigtiger van alle de Benedikteijner Kloosters in *Friesland*. De woorden, daar in vermeld, zijn onder anderen deeze: „ Ons is ter ooren gekoomen, dat 'er in de oor-
„ den van *Friesland* 22 Kloosters van St. *Benedictus* order staan,
„ die ten deele onder 't Bisdom van *Bremen*, en ten deele on-
„ der dat van *Utrecht* behooren: in welke Kloosters, als zij eerst

„ ge-

„ gesticht waren, en ook langen tijd daarna, alleenlijk Nonnen „ van de gemelde order plagten te woonen; maar door verloop „ van tijden is 't gebeurd dat 'er ook mansperzoonen, van de- „ zelfde order, bij de Nonnen van gemelde Kloosters, op wat „ wijze dat het zij, in groot getal gewoond hebben, en nog „ woonen; zo dat elf van die Kloosters geregeerd worden door „ Abten, twee door Priors en negen door Paters. In welke „ Kloosters alle Godsdienstigheid, mitsgaders de onderhouding „ van den regel, en de vreeze Gods, schier gantsch en al te niet „ gegaan is; de onkuischheid en bedorvenheid des Vleesches tus- „ schen gemelde Mansperzoonen en Nonnen, buiten veele ande- „ re ongeregeldheden en fouten, die 't schande zoude zijn te „ noemen, overal de overhand genoomen hebben, en van dag „ tot dag nog meer aangroeijen.

„ Want het is zo gelegen dat de Monniken, de Lekebroeders, „ en de gemelde Nonnen, in de voornoemde Kloosters, bij el- „ kander woonen. Ja, dat in sommige van die, welke hunne „ Prelaaten verlooren hebben, in plaatze van die, dikwijls men- „ schen van waereldlijken staat en waereldlijk leeven worden aan- „ genoomen, schoon in de waereld een onkuisch leeven geleid „ hebbende. De zodanige, die in de regels van gemelde order „ gantsch onkundig zijn, ontzien zig niet, zonder pauslijk ge- „ zag, in de regeering daar van in te dringen, zig zelven ver- „ volgens met groote roekloosheid den naam van Prelaat aante- „ matigen: En daar zij uit den waereldschen staat genomen zijn, „ zo is 't, dat zij hunne bijzitten, die zij in de waereld plagten te „ houden, en ook de kinderen, daar bij geteeld, ook in de „ Kloosters brengen, en daar openlijk opvoeden en onderhou- „ den. Bij alle die gruwelen ontzien zij zig niet, de Misse te „ doen en andere Kerkdiensten te verrigten.

„ Wat aangaat de Nonnen, die gaan zo dikmaal 't haar be- „ haagt buiten het Klooster, om waereldsche Gastmalen bij te „ woonen, en haare vrienden te bezoeken, enz.

„ Maar vooral, het geen te versoeijen is, gaan zij in den oogs- „ tijd met de Lekebroederen uit haare Kloosters, om het Koorn „ en Hooij te verzamelen; wanneer zij, zo lang als de oogst „ duurt, veele dagen op de velden en in de Beemden, onnut, „ op eene oneerbaare wijze doorbrengen.

„ Waar

„ Waar bij komt, dat veele van de Nonnen, met haare Pre-
„ laaten, en met Monniken Converseeren, Hoereeren, en in de
„ gemelde Kloosters, verscheide kinderen baaren, die zij bij de
„ Prelaaten, Monniken, Lekebroeders, op een hoerachtige en
„ heiligschendende wijze gewonnen hebben, welke naderhand tot
„ Monniken en Nonnen van deeze Kloosters worden aangeno-
„ men; ja, dat nog schandelijker is, sommige van die Nonnen,
„ alle moederlijke liefde vergetende, staapelen het eene kwaad
„ op het andere, en brengen somwijlen haare vrugt om 't leeven,
„ of dooden de kinderen, zo ras zij gebooren zijn, als hebben-
„ de alle vreeze Gods ter zijde gesteld, zodanig, dat zulke Non-
„ nen, indien zij waereldlijke Perzoonen waren, door den
„ waereldlijken Rechter, om haare misdaaden, tot eene wrede
„ en verdiende doodstraf zouden verweezen worden.

„ Daarenboven, schier alle Nonnen, (als of ieder van haar de
„ Dienstmaagd, of Huisvrouw der gemelde Mansperzoonen was)
„ maaken hunne bedden, wasschen hunne hoofden en kleederen,
„ kooken lekkere spijze voor hun, en brengen den meesten tijd
„ dag en nagt in slemperijen en dronkenschappen over, waar
„ door de onkuischheid en vuile begeerte des vleesches des te
„ vieriger wordt.

„ Onder dezelve Perzoonen gaan, buiten dit, meer andere
„ zwaare en ongeoorloofde misdrijven om." Dit alles wordt toe-
geschreven aan nalaatigheid der Bisschoppen in 't bezoeken van
hunne Kloosters; waar bij wij hier aanmerken, dat, om 't ge-
tal van 22 wel te verstaan, men die van Oost-Friesland, en die
van Noord-Holland, en ook die van de *Cistercie-Kloosters*, me-
de tellen moet, dewijl die van de *Benediktijner* Orde, in *Fries-
land*, op verre na dit getal niet konden haalen.

„ Hier om is 't (leest men in gemelde Bulle verder) dewijl ons
„ daar aan gelegen is, door de groote zucht, die wij voor ieders
„ zaligheid hebben, deeze ziekte, zo veel als de Allerhoogste
„ verleenen zal, door bekwaame middelen willende geneezen,
„ en daar bij begeerende, dat opgemelde Kloosters, door 't uit-
„ roeijen van dergelijke doornen en distelen, voortaan heilzame-
„ lijk en gelukkiglijk bestierd worden, dat wij op uwe behendig-
„ heid en vromigheid ten vollen in den Heere betrouwende, u
„ door den inhoud deezes, voor den tijd van vijf achter een vol-

„ gen-

„ gende Jaaren, tot Bezigtiger over de gemelde Kloosters aan-
„ ſtellen, en als zodanig bemagtigen; behoudens in alles ons
„ rechtgebied, en dat van onze nazaten de Pauzen van Romen,
„ met volle magt, om dezelve Kloosters, zo in de Hoofden als
„ Leeden, zo wel 't geestelijk als waereldlijk te bezigtigen, en
„ al wat gij vinden zult dat hervormd moet worden, te hervor-
„ men, en dat verbeterd moet worden, te verbeteren, enz. enz.
„ enz". ——

Zie *Oudheden en Geſtichten van Groningen, in de Aant.* bl. 175——181.

Ailva, of *Aijlva*, ook *Alua* genaamd, is een oud Adelijk Stamhuis, (Stins of Slot) in de *Frieſche* Grietenij *Ferwerderadeel*, onder 't Kwartier *Oostergoo*. De *Gelderſchen*, in hunne oorlogen tegen die Provintie, hebben dit huis afgebrand, ſchoon andere dit verbranden toeſchrijven aan den bewooner zelven van 't Adelijk Slot of Heerenhuis.

Ailva, een ander Slot in de Grietenij *Oost-Dongeradeel*, onder 't Kwartier *Oostergoo*.

Zie halma, op *Ailva*, winsemius, gabbema, *Verh. van Leeuwarden*, bl. 196. bachiene a 1288 – 1290. 1334. ferwerda en te water.

Ailva, (*Douwe van*) of *Aylva*, Grietman van *Westdongeradeel*, een man van groot gezag, vond zig, nevens andere Grietmannen, en bijzonder *Ernst van Ailva*, den Vader van deezen *Douwe*, om den haat van 't gemeen te ontgaan, voor een korten tijd genoodzaakt, het ſnoer der regeering los te laten: de reden daar van, zegt men, hier in beſtaan te hebben: De Algemeene Staaten hadden, zedert het jaar 1625, reeds gepoogd, de gemeene middelen in *Friesland*, bijna op den zelfden voet als in *Holland*, te doen invorderen, ten welken einde eene bezending derwaards gedaan werd. *Westergoo* en een gedeelte van *Oostergoo* ſtemden daar in; doch 't ſcheen onmooglijk, de Steden te beweegen: hierom werd beſlooten, de uitſpraak, voorheen hier op gedaan, bij voorraad te volgen. Om dit beſluit ten uitvoer te brengen, werd Graaf ernst kasimir, als Stadhouder van dat gewest, ge-

gemagtigd, de gemelde middelen, bij panding, met magt van Krijgsvolk, te vorderen en te doen betaalen. Terwijl, in April des jaars 1626, de Landdag gehouden werd, kwam het graauw te *Leeuwaarden* op de been, en viel den Grietman DOUWE met zo een hevige drift te lijve, dat hij zig nauwelijks in een huis verbergde, waarop de woede aanviel, en het zeker zou geplonderd hebben, zo het niet, door twee Vaandels Burger Schutters, ware beschermd geworden. De Landdag scheidde met verwarring. Graaf ERNST had wel orders bekomen, om de oproerige hoofden aantetasten en te doen straffen; doch hij, als een voorzichtig opperhoofd, zocht eerst, met alle behendigheid, meerder magt, dan de gewoone bezetting, binnen *Frieslands* Hoofdstad te brengen. De Burgerij, hier van de lucht hebbende, verscheen in de wapenen, en belette dit. Vervolgens dwongen zij den Stadhouder, de bezetting te doen ontwapenen, en beletten voorts het graauw de plondering van de naast bijgelegene Adelijke Huizen; hoewel het, op andere plaatzen en Dorpen, alwaar dit vuur spoedig oversloeg, voor de Ontvangers, zo wel niet afliep. 'Er was geen bedaaren aan de onzinnige gemeente, of men moest eene nieuwe schikking in de regeering maaken, die, in 't begin des Jaars 1627, werd vast gesteld; dog die, echter, niet lang stand hield. Bij deeze verandering vonden ERNST en DOUWE VAN AILVA, zig veiligheidshalve genoopt, voor een wijl tijds, 't bewind te staaken, dat zij en anderen, echter, naderhand, even gelijk zij het te vooren gehad hadden, hernamen. Het misnoegen op de Regeering hield aan, en scheen, in 't jaar 1635, van meerder gevolg te zullen zijn, doch werd andermaal, door de Regeerings verandering, gestild, gelijk wij zien zullen op 't *Art.* ROORDA. (*Abraham*)

Zie AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, I en II Deel; VAN DEN SANDE, *Nederl. Historien*, IX en XIII Boek.

AILVA. (*Ernst Sicco van*) Geduurende een geruimen tijd, had men, in *Friesland* en elders, verscheidene onderlinge verschillen gehad; met het jaar 1668 ontstond in die Provintie, een nieuwe onlust, namelijk over het recht om op den Landdag te verschijnen, waar over de Gedeputeerde Staaten zig het oordeel aanmatigden; doch, naar 't oordeel van sommigen, gingen zy te par-

tijdig te werk, als sluitende eenigen daar van uit, die men zeide, daar toe gerechtigd te zijn. De Gedeputeerde Staaten, die het anders verstonden, weerden uit hunne vergaderingen de zodanigen, die door *Oostergoo* en *Westergoo* gemagtigd waren om daar in te verschijnen, en bedienden zig daar toe van de bezetting van *Leeuwaarden*. Onder die oneenigheden verscheenen de afgezondenen der Algemeene Staaten te *Leeuwarden*, om te beproeven, of zij de Staaten van *Friesland*, door tusschenkomst van 't Stadhouderschap, en Kapitein en Admiraal-Generaalschap, tot eenigheid konden beweegen. Deeze, hier van kennis gekreegen hebbende, deeden 'er hunne Hoog Mog. verslag van, die wel hadden gewenscht, dat men 't geschil aan hunne beslissing had overgelaaten. Hier toe waaren de zwaksten, (die men de *Hollandsgezinden* noemde) wel geneigd; onder deeze bevondt zig ERNST SICCO VAN AILVA, Grietman van *Westdongeradeel*, KAREL ROORDA en andere. Doch de partijen namen zeer kwalijk, dat de afgevaardigden der algemeene Staaten zig met hunne huislijke zaaken bemoeiden: dus verbleef de zaak aan die van *Friesland*, zonder dat men weet hoe die naderhand bijgelegd is; alleen is 't bekend, dat de sterkste partij, die zig Prinsgezinden noemde, boven dreef, en de andere buiten 't bewind hield. AITZEMA, V en VI Deel.

AILVA, (*Hans Willem*, *Baron van*) Luitenant-Generaal der Vereenigde Nederlanden, Luitenant Admiraal van Friesland, Gouverneur van *Coeverden*, en de onderhoorige Forten, Colonel en Drossaard van Lieroort, was een dapper Held, die veel dienst aan den Staat deed, door zijn voorzichtig gedrag, kloek beleid, enz. en ook veel nadeel aan den Koning van *Frankrijk*, in den oorlog van 1672 tot 1678, als ook van 1689 tot 1697: waar door zijn naam, voor eeuwig, in 's Lands Jaarboeken, met lof zal gemeld worden. Hij was bij alle veldslagen en belegeringen, geduurende zijnen krijgsdienst, tegenwoordig geweest; gevende alomme bewijzen van zijne krijgskunde en dapperheid, en wel bijzonder in den slag van *Fleury* en elders. De Staat zou meerder dienst van hem genooten hebben, ware hij niet, door een onverwagten val, uit de waereld gerukt.

Hij voerde naamelijk het gebied in *Braband* over de Krijgsmagt van den Staat, welke, in 't jaar 1691, ter hulpe van Span-

je

J. Buys, inv. et delin. Rein.t Vinkeles, sculp. 1785

DOOD VAN H.W. BARON VAN AIJLVA.

je geschikt was. Te *Leuven* zijn Kwartier houdende, reed hij naar buiten ter Jagt; ongelukkig steigerde zyn Paard, en wierp hem ter aarde; waar door hij een buil in zijn hoofd kreeg, welke, in den beginne, van weinig belang werd geacht. Doch kort daar op vertoonde zig de zwarigheid: want het hoofd van binnen gekneusd zijnde, veroorzaakte dit de koorts, met zodanige toevallen, dat hij, binnen weinige dagen, overleed; in 't algemeen van ieder, doch van 't Krijgsvolk in 't bijzonder betreurd, als zijnde een van de beste Legerhoofden van dien tijd.

Wat zijn Persoon aangaat, hij was een groot Veldheer; gestreng en krijgshaftig van gelaat: zo dat hij onzachlijk was voor zijne vijanden, en zelfs voor die geenen, welke hem niet van nabij kenden. Bloodaarts vreesden hem. En, echter, moet men hem den lof geeven, dat hij, bij deeze uiterlijke vertooning van strafheid, zeer minzaam, heusch en zagtzinnig was; edelmoedig van gedrag; vrij van alle baatzucht en eigen belang; en te recht voor den behouder van *Friesland*, en, voor zo verre de nood vorderde, van 't gantsche Vaderland te achten, zo als de Gedenkschriften van dien tijd melden. Dit uitmuntend Legerhoofd werd, op die ongelukkige wijze, uit de waereld gerukt. Het Lijk, te *Brussel* gebalzemd, en voorts naar *Friesland* gevoerd, werd te *Holwert*, in 't Koor der Kerke, in 't Pronkgraf zijner Voorvaderen, begraven, waar van de Wapenschilden, Standaarts, Vaanen en andere veldheerlijke Gedenktekenen zijnen roem vereeuwen. De Heer HALMA heeft den roem zijner deugden, door dit onderstaande Grafschrift, mede vereeuwigd.

Een sprong van 't schigtig paard storte AILVA laas! in 't graf,
Dat dapper Heirhoofd in 't gebied der Zeven Staaten;
Onsterfelijk in Eer door zijnen Veldheers staf.
Want schoon hij 't Krijgsbewind op aarde heeft verlaaten,
Zijn deugd staat, als de Zon, alle eeuwen door ten prijk
Op duurzaam perkament met goud in 's Lands Kronijk.

Zie HALMA, op AILVA; VALKENIER. *Verw. Europa*, p. 547. 598. 793. SYLVIUS, *vervolg op Aitzema*, III Deel, 31 bl. fol. 51. (waar in men 's mans afbeelding vindt) MONTANUS *Lev. van Willem Hendrik*, bl. 357. *Romeinsche Adelaar*, II Deel, bl. 107.

AILVA. (*Hobbe, Baron van*) Opperstalmeester van zijne Hoogheid den Heere Prinse WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, en Drossaard van 't Graafschap *Buuren*, was een van 's Prinsen gemagtigden, ter vereffeninge van eenige zweevende geschillen, zedert 1722, over de Nalaatenschap van Koning WILLEM DEN DERDEN ontstaan, met zijne *Pruisfische Majesteit*; welke vereffening getekend werd den 14den van Maij, des jaars 1732, door 's Konings gevolmachtigden te *Berlijn*, en den 16den van Junij van het zelfde Jaar door gemelden Prins zelven, op 't Lusthuis te *Dieren*.

Vaderl. Hist. XIX Deel, bl. 94. enz. alwaar men het gemelde verdrag vinden kan. Zie bij ons, *Art.* WILLEM KAREL HENDRIK FRISO.

AILVA, (*Pieter van*) Zoon van PIETER VAN AILVA van *Hallum*; deeze had ter vrouwe RIGT ÆBINGA, welke overleed zonder Kinderen. Uit deszelfs Stamlijst blijkt de oudheid en Edelheid van zijn Geslacht, en tevens deszelfs luister, zo door uitmuntende Staatsmannen, als Krijgshelden, van de vroegste tijden af. Want schoon men, op die lijst, allereerst gemeld vind DOUWE en EPO, is het, echter, bekend, dat eenigen uit dit huis, reeds in de XI en XII Eeuw, in *Duitschland*, *Engeland*, *Schotland* en *Braband*, door hunne Krijgsverrigtingen, zig onsterflijk gemaakt hebben. Van zekeren EPO, als Kleinzoon van gemelden EPO, vindt men, op 't jaar 1456, melding gemaakt, in 't *Charterboek van Friesland*, I Deel, bl. 592; en bij *Winsemius* en *Schotanus*, op 't jaar 1500, wordt gemeld van eenen SJOERT VAN AILVA, als hoofd der Edelen, die zig tegen de *Saxische* partij verbonden had. Doch deeze kwam ongelukkig, met zijn huisgezin, om 't leven, in den watervloed, op den 26 September van 't jaar 1509, volgens gemelden *Schotanus*, bl. 532. Verder vind men genoemd eenen JOHAN AILVA, die lid was van de Staatsvergadering 1567; HESSEL VAN AILVA, verheven tot den rang van Baron des H. R. Rijks, en Kommandeur der Staatsche troepen in *Oost-Friesland*, en aldaar, in eenen opstand, den 21 April 1660, doorschoten; deszelfs Zoon, HANS WILLEM, *Baron van Ailva*, en bij onze tijden, HOBBE JESAIAS VAN AILVA, Luitenant Generaal en Gouverneur van *Maastricht*, wiens verdediging en an-

andere Krijgsdaden, binnen die Vesting hem zo gezien maakten, dat de Koning van *Frankrijk* hem twee metaalen Veldstukken deedt vereeren, met het opschrift: DONUM VIRTUTIS AILVÆ; „ Eeregift voor AILVA's dapperheid". Op last der Staaten van *Friesland*, zijn deeze Veldstukken, met welke, bij 's Mans leeven, het Gouvernement te *Maastricht* praalde, zedert voor de Hoofdwacht te *Leeuwaarden* geplaatst. Deeze Held overleed den 15den December 1772. Op den 3den Maij 1776 stierf HANS WILLEM, *Baron van Ailva, Heer van Hornhuizen, Kloosterhuizen* en *Kammingahuis*, Luitenant Generaal in dienst van den Staat, met den roem van een oud ervaren Krijgsman. PIETER, tot wien wij te rug keeren, onderging, nevens andere Edelen, het banvonnis van *Alba*; niet alleen om dat hij tot de verbondene Edelen behoorde, maar om dat hij een aanhangeling van den Vader des Vaderlands was: en hier in, als eene daad van eere volhardende, werden naderhand zijne goederen verbeurd verklaard. De dood, die hem te vroeg verraste, maakte een einde van zijne loffelijke poogingen voor de vrijheid.

WINSEMIUS, *Chronijk*, bl. 554. *Sententien van Alba*, bladz. 192. ——

AILVA, (*Watze van*) Broeder van den zo even genoemden PIETER, en van JELLE VAN AILVA, gehuwd aan GEMMA VAN BURMANIA; hij behoorde mede tot de verbondene Edelen, en werd daarom eerst te Antwerpen gedagvaard, doch niet verschijnende, op den 23sten December 1596 gebannen.

AILVA, (*Wijbrand van*) Zoon van RINCK, geteeld bij HIL of HIJLK ROORDA, was getrouwd met AUK GALAMA, onder Huwelijks voorwaarden, getekend op den 19den van Maart 1564. Hij verwekte bij dezelve een Zoon, THEUNIS VAN AILVA, die, voor dat hij, door zekeren KUIK, doorstoken werd, zig had in den egt begeeven met eene Dogter van den vermaarden BARTEL, of BARTHOLD ENTENS VAN MENTHEDA, en DORA VAN MARTENA. Na het gemelde ongeval, hertrouwde zijne Weduwe aan SJUK VAN BURMANIA, Grietman van *Wimbritzeradeel*. De Zuster van deezen WIJBRAND was gehuwd aan JAN BONGA, en daar door te sterker verbonden aan de partij der Edelen. Na den overgang

 van

van *Sneek* aan de zijde van *Oranje*, betoonde hij zig openlijk daar voor, bekleedde aldaar den aanzienlijken post van *Olderman*, en kreeg dus vergelding van geleeden Ballingschap en schade, door het vonnis van *Alba*.

De vermaarde GELLIUS SNECANUS zegt van hem, in een zijner vaerzen:

Hic pietatis amans Wibrandus ab Alua, qui tum
Exilio & vinclis tristia quæque tulit.
Sed ne cede malis, in Christo fortior ito:
Hunc si respicias mitius ista feres.

Na dat de berugte LEICESTER, door zijne doorsleepene geveinsdheid, veelen hadt weeten te verleiden en aftetrekken van de verschuldigde gehoorzaamheid aan de wettige hooge Overigheid, ja het gedrag der Staaten verdacht maakte, wierpen veelen, en wel in het bijzonder de Geestelijken, hun oog op Koningin ELIZABETH, om aan haar, (die men als de eenigste beschermster aanzag) de oppermoogenheid aantebieden. *Utrecht* was hier in voorgegaan, en de beruchte *Prouninck* bevlijtigde zig, om meer andere Landschappen te doen volgen. *Groningen* en *Friesland* helden mede reeds tot deeze gedachten; ten minsten de Predikanten, in de laatstgenoemde Provintie, gaven hier zo veel gehoor aan, dat zij, na 't houden van twee bijeenkomsten, tegen de vermaaning van Graave WILLEM LODEWIJK, die hun op 't ernstigste ried, zig met geene Staatszaaken, als zijnde buiten hun bestek, intelaaten, echter, op kosten der Kerke, eenen Leeraar naar *Engeland* zonden. Dewijl dit den weg baande, voor hun, die naar verandering haakten, was het oorzaak dat een groot getal andere Ingezetenen van dat gewest, en inzonderheid uit *Oostergoo*, te *Leeuwaarden*, van tijd tot tijd, bijeenkomsten hielden, en zeer onbedacht, zonder voorgaande zamenroeping van den Adel en de Eigenerfden, of volmagtigden ten Landsdage, twee gezanten verkooren, waar van deeze WIJBRAND AILVA de eene, en DOMINICUS RICHÆUS VAN POSTELLA de andere was, om, in naame der gemeene Volmagten van *Oostergoo*, en de Volmagten en Bondgenooten van *Westergoo*, de *Zevenwouden* en de *Steden*, aan gemelde Koninginne de *Hooge Overheid*

van

van Friesland aantebieden. De Hoofdaanleiders van dit onbezonnen en onbestaanbaar ontwerp waren HESSEL AISTMA en zyn Broeder en Zwager.

AILVA. (*Tjeert van*) Na dat de *Franschen*, met het eindigen van den Veldtogt, in het jaar 1744, onder den Marschalk DE MAILLEBOIS, een Leger aan den Beneden-Rhijn gezonden hadden, en het zelve eene groote oplettenheid, zo wel aan de Bondgenooten der Koninginne van Hongarijen veroorzaakt had; als bijzonder aan de Staaten der Nederlanden, zonden dezelve, behalven de verdere nodige maatregelen, den Graaf van WASSENAAR TWIKKEL aan den Keurvorst van *Keulen*, en den Baron van AILVA naar eenige andere *Duitsche* Hoven, met oogmerk om dezelve te bewegen, hunne gemaakte verbonden met het Huis *van Oostenrijk* te houden. En men moet tot hunnen lof zeggen, dat zij beiden zig van de aanbevolene Commissie, ten genoegen van hunne Hooge Zenders, gedragen hebben. TJEERT VAN AILVA, omtrent het jaar 1760 overleeden, was getrouwd met eene dogter van den Baron *Thoe Swartzenberg en Hohenlansberg*, Gouverneur van *Namen*; bij welke hij geene kinderen heeft verwekt. Van het geslagt der AILVA's zijnen nog eenigen in leeven, onder andere de twee beroemde Vaderlandsche Regenten SICCO DOUWE VAN AILVA en ERNST FRANS VAN AILVA, de eerste Grietman van *Westdongeradeel*, de andere van *Baarderadeel*.

Vaderl. Hist. XIX Deel, bl. 489, 490.

AIRE of *Arien*, een stedeke in de Provintie van *Artois*, met den tijtel van *Burg-graafschap*, behoorende aan den Prinse van *Robecq*, afkomstig uit den huize van *Montmorencij*, gelegen aan de Rivier de *Lije*, welke de stad, 3 uuren van *St. Omer*, in tweeën verdeelt. Nadat *Aire*, in 't jaar 1676, aan de *Franschen* was overgegaan, werd het door hun zeer versterkt, en bleef in hunne magt tot in 't jaar 1710, wanneer Prins *Eugenius* en *Marlborough*, als Bevelhebbers van 't Leger der Bondgenooten. zig daar van meester maakten. In het Jaar 1713, bij het sluiten van den *Utrechtschen Vrede*, is het weder aan Frankrijk afgestaan. Dit stedeke, schoon van weinig belang, heeft, echter,

ter, meermaalen, dan de Vaderlandsche Historie-schrijver aantekent, het lot des Oorlogs ondergaan: want in 't jaar 1641, werd het, door den *Franschen* Maarschalk de *Mailleraije*, den *Spaanschen* ontweldigd, hoewel het, in dat zelfde jaar, aan hun moest te rug gegeeven worden.

Tegenw. Staat der Oosterſ. Pruisſiſche en Franſche Nederl. bl. 48. *Vaderl. Hist.* XIV Deel, bl. 397. XVII. Deel, bl. 388. SCHEUR, *Nederl. Gebeurtenisſen*, I Deel, bl. 405 en 406. F. HALMA, *Leven van* J. W. FRISO.

AITONA, (*Markgraaf van*) voerde, na den Markgraaf van *St. Croix*, het bevel over het *Spaansche* Leger, terwijl Prins *Fredrik Hendrik*, in 't jaar 1633, den *Spanjaarden*, *Rijnberk*, als de eenigste en laatste stad, die zij aan den *Rhijn* nog bezet hielden, ontnam. Doch geduurende het beleg, was *Aitona* met zijn Leger naar den Maaskant getrokken, als of hij voorneemens was, *Venlo* of *Roermond* aantetasten, of over de Maas wilde trekken, om *Rijnberk* te ontzetten. *Fredrik Hendrik* deed alle poogingen om dit te voorkomen. Maar eer de afgezondene benden hem genaderd waren, had hij zig in *Stevenswaard*, een klein Eiland in de Maas, geworpen, alwaar de Graaf *van den Berg* een Slot had, waar omtrent altoos de onzijdigheid was in acht genomen. AITONA maakte 'er zig niet alleen meester van, maar deed het ook geregeld versterken, dewijl het hem den overtogt over de *Maaze* verzekerde. *Oranje* brak op van *Rijnberk*, en sloeg zig te *Boxtel* neder. AITONA volgde hem op de hielen, en zogt hem, meer door heen en weder te trekken te vermoeijen, dan een slag te wagen; waar toe de Staatschen echter zig zeer begeerig toonden. Het jaargetij verloopen zijnde, sloeg de Prins zig bij *Maastricht*, en AITONA bij *Hannuije* neder, in zulk eene legging, dat hij gantsch *Spaansch Braband* dekte. Na den dood van de *Infante* IZABELLA KLARA EUGENIA, was *Aitona* een der geenen, die door PHILIPS DEN IV, als Regenten tot het bestier der Nederlanden benoemd waren. 't Liep aan tot de maand Junij van het volgende jaar, eer de beide Legers weder te velde kwamen. ORANJE, onkundig van des vijands oogmerken, deed het Leger der Staaten omtrent *Nijmegen* bij een trekken. AITONA vertoonde den schijn, als of hij tot de belegering

ring van *Mastricht* geneegen was. Hij maakte zig meester van het Slot *Argenteau*, boven, en van een ander Slot beneeden die stad, en deed verder de toegangen rondsom dezelve bezetten; verder toonde hij, niet door geweld, maar door uithongering, zig daar van meester te willen maaken. Doch het beleg van *Breda*, 't welk ORANJE voorgaf te willen onderneemen deed den Markgraaf terstond het beleg opbreeken; hij legerde zig eerst te *Turnhout*, en naderhand te *Diest*. *Schenkeschans*, in het jaar 1635, door de *Spanjaarden*, bij verrasfing ingenomen zijnde, voerde hij, onder den Kardinaal *Infant van Spanje*, het bevel, tot dat hij, aan eene ziekte, ter dier plaatze overleed; de *Hertog van Lerma* volgde hem op in het bewind.

Leven van FREDRIK HENDRIK, II Deel,

AITZEMA, (*Foppius van*) Ridder, eerste Resident van den Staat der Vereenigde Nederlanden te *Hamburg*, Oom van den hier na te noemenen LIEUWE VAN AITZEMA. Van *Hamburg* werd hij, Ao. 1630, gezonden aan den Hertog van *Fridland*, en Grave van *Tilly*, om een verdrag van wederzijdsche onzijdigheid met die beiden te sluiten; doch zijne onderhandeling liep vrugtloos af. In dat zelfde jaar ontstonden eenige twisten tusschen de Deenen en de stad *Hamburg*, over eenen nieuwen tol, welken de Koning te *Glukstad* vorderde; de laatstgenoemde verzocht om de bemiddeling der Algemeene Staaten: deeze, belang hebbende in een vrijen vaart op de Elve, zonden AITZEMA naar *Denemarken*, om den Koning te beweegen den opgelegden tol weder aftesschaffen; maar dit was vruchteloos: dewijl de twisten, tusschen den Koning en gemelde Stad, reeds tot daadelijkheden waren gekoomen. In 1636 werd hij aan den Keizer te *Weenen* gezonden, om van hem te verzoeken eene stipte onzijdigheid in den Duitschen Oorlog, die de Staat, van zijnen kant, aanbood. Ook was hij, door de Koninginne van *Boheemen*, gelast, om haare zaaken aan het Hof van den Keizer te behartigen, gelijk hij ook, in 't geheim, van den Prins *Fredrik Hendrik* bevelen had ontvangen, om te onderstaan, of zijne Keizerlijke Majesteit dien Prins met het Graafschap *Meurs* zoude willen beleenen, en voorts verlof geeven, om zijne goe-

deren, onder 't Rijk geleegen, aan zijne vrouwelijke en mannelijke Erfgenamen, bij uiterften wil, te mogen nalaaten. AITZEMA fcheen in den beginne te zullen flagen: de onzijdigheid werd hem genoegzaam beloofd: ook fprak men van *Meurs*, ten gunste van den Prins, tot een Vorftendom te zullen verheffen. Doch de *Spaanfchen* en *Franfchen* ftaken een fpaak in 't wiel: zo dat AITZEMA niets verrigtte. Daar zijn 'er die zeggen, dat zijne reize nog een verder oogmerk hadt, dan om het Hof van *Weenen* te polzen. Geduurende zijn verblijf aldaar, werd hij, uit aanmerking van de diensten, door zijne voorzaten aan 't Rijk beweezen, van den Keizer tot Vrijheer van 't Rijk gekozen. Deeze zijne reize, en de daar op volgende ontvangene gunstbetooning, gaven aan *Frankrijk* groote ergernis: te meer, daar de Staaten, bij het laatstgeflooten verbond, beloofd hadden te zullen breeken. De Staaten bedienden zig van deezen argwaan, om AITZEMA, in het volgende jaar 1637, te rug te ontbieden, onder voorwendzel, dat hij zig van de befchuldiging, ten zijnen laste, zoude verantwoorden. Doch het waare oogmerk was, om van de gefteldheid van het Hof onderricht te zijn: en, om de zaak meerder fchijn te geeven, benoemde men Commisfarisfen om hem te ondervragen. Het verflag daar van behelsde, dat aan Commisfarisfen gebleeken was, hoe de geruchten, ten zijnen nadeele verfpreid, waren voortgekomen van eenen MENZELUS, Keizerlijken Commisfaris te *Hamburg*; waarop bij de Staaten verftaan werd, de verdediging van AITZEMA aanteneemen, met begeerte dat hij in zijne posten getrouw zoude volharden. Even te vooren was, bij de Staaten, befloten, eene bezending te doen aan de vergadering van den *Neder-Saxifchen Kreits*, en met een goedgevonden, den Heer AITZEMA daar toe aftezenden, om, ware 't mooglijk, de Leden van die vergadering tot eensgezindheid te beweegen. Door AITZEMA (zegt men) onderhielden de Staaten een heimelijk verftand met de Keizerlijken, om daar door tot eene afzonderlijke onderhandeling met *Spanje* te koomen; zommigen zelfs wilden hem geduurig aan dit Hof houden. Ook werd hij, in den zelfden zomer, met een geheime boodfchap, aan den Zweedfchen Kancelier, die zig te *Maagdenburg* bevond, gezonden. Hoe veel belangs men dus in zijnen dienst fcheen te ftellen, was hij,

ech-

echter, bij veelen gehaat. De Prins van *Oranje*, die hem beschouwde als oorzaak, dat zijne geheime zaaken ruchtbaar geworden, en daar door verijdeld waren, trachte al het kwaad daar van hem te wijten. De *Franschen*, die alle de gangen der *Zweeden* naspoorden, beschuldigden hem, dat hij den Keizer en *Spanje* meerder dienst deedt, dan den Staat. AITZEMA had, nevens anderen, en daar onder twee Heeren uit de Regeering van *Holland*, het Eiland *Ameland* van den Keizer ter leen ontvangen; dit werd met den naam van *Omkooping* bestempeld; en de gemelde Heeren geraakten daar door in grooten haat van 't gemeen. AITZEMA kreeg hier van, door brieven, te *Hamburg* kennis: Hij schreef daarop, den 26sten Maart, aan de Staaten, dat hij *Hamburg*, bij zijne komst, vervuld had gevonden met zeer kwaade betigtingen tegen zijn Perzoon; dat hij zig, den 19den Maart 1637, op weg had begeeven, om aan H. H. M. M. van zijne verrigtingen mondeling verslag te doen; dat hij te *Oldenburg* zijnde, als door een Mirakel, was onderricht, dat zijn Logement was gereed gemaakt op de Voorpoort in den *Haag*; dat men zeide, dat hij in twintig of dertig pointen den dood verdiend had; dat zijne zagtste straffe zoude zijn, in vier kwartieren gelegd te worden: verzoekende verders vrijgeleide, en, wegens zijne onpasselijkheid, eenig uitstel. De zaak van *Ameland*, die zo veel gerucht maakte, werd onderzocht, en daarin niets gevonden, dat met de eerlijkheid van een getrouw onderdaan streed; en ook niets diergeljks ten aanzien van de Heeren BEAUMONT en van WAVEREN, die, te gelijk met hem, beticht waren; deeze werden dus mede vrijgesproken. De Staaten besloten, den 15den April, Commissarissen naar *Hamburg* te zenden, met last om aan AITZEMA eenen Brief van H. H. M. M. over te leeveren, behelzende eene vermaaning en nodiging om in den *Haag* te koomen, en na de leezing hem te verzekeren van de achting, die H. H. M. M. voor hem hadden; en dat zij Commissarissen gekoomen waren tot zijne gerustitelling, met verzoek, dat hij ten spoedigsten met hen naar *Holland* wilde vertrekken; doch indien dit niet gelukte, dat zij als dan aan de regeering van *Hamburg* zig zouden vervoegen, en verzoeken, dat AITZEMA gevat, en nevens zijne papieren, aan hen zoude worden overgeleverd; en indien de Perzoon mogt wor-

worden geweigerd, dan te zien meester te worden van de papieren. AITZEMA, van deeze bezending te vooren verwittigd, nam de vlugt naar *Praag*, daar hem zijn groote ijver voor de Neutraliteit verweeten werd: men zeide dat hij zijn loon kreeg. Dus kon hij bijna nergens veilig zijn: in Frankrijk, Spanje, Zweeden en Engeland, was men op hem vergramd. De Koning van Denemarken hield hem voor den drijver van 't afschaffen van den *Glukftadfchen Tol*; om 't welk te bewerken, hij door de Staaten gelast geweest was. Die Vorst gaf hem, in een brief aan de Staaten, den ftekenden tijtel van *Baron van Ameland*. Zijne landgenooten de Friezen, waren het fterkfte op hem gebeeten: fchrijvende de Staaten van die Provintie aan H. H. M. M. dat men hun de pointen van zijne befchuldiging zoude toezenden: zij zouden intusfchen op zijne goederen procedeeren, bij aldien zijn Perzoon afweezig bleef. Men zond hun de ftukken: doch zij riepen telkens om andere, en om dat 'er niets met zekerheid in de bezwaaren gevonden werd, deeden zij ook niets. AITZEMA, dus zwervende, vlugtte van *Praag* naar *Weenen*, alwaar hij kort daarna overleed, en in de Kerk der Predikheeren, dewijl hij, zo men zeide, den Roomfchen Godsdienst had aangenoomen, begraven werd.

Vaderl. Hift. XI Deel, bladz. 121. 129. 140 en 241. AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, II Deel, fol. PUFFENDORF.

AITZEMA. (*Hesfel van*) In den benarden ftaat des Lands, geduurende den jaare 1584, waar in men genoegzaam gantfchelijk befloten had, de oppermogenheid aan den Koning van *Frankrijk* optedraagen, bevond hij zig, tot het doen van dien veruitzienden ftap, onder de Nederlandfche Gezanten, ten dien einde benoemd, wegens de Provintie Friesland, alwaar hij den rang van Prefident van 't Hof bekleedde. Wij zullen elders gelegenheid hebben, deeze gewigtige gebeurtenis, over welker te nietloopen men in dien tijd wel rouwig was, maar naderhand ftoffe had de Voorzienigheid te danken, in alle haare omftandigheden te verhaalen. Deeze handel dan, door de weigering des Konings, te niet geloopen zijnde, vonden de Staaten goed, op nieuws, over het zelfde point, met de Koninginne van Engeland in onderhande-

deling te treeden; ten welken einde, na genomen besluit, in 't volgend Jaar, onze AITZEMA, onder anderen, naar *Engeland* werd afgezonden. Die Vorstin, mede haare reden hebbende, om het aanvaarden der opperheerschappij van de hand te wijzen, zo wel als de altoosduurende bescherming, werden echter met deeze bezending, eenige voorwaarden tot stand gebracht, wegens 't verleenen van bijstand, welken de Engelschen zig duur genoeg wisten te doen betaalen. AITZEMA was, nevens NOORDWYK, VALKE en BUIS, te Londen gebleeven, en wisten de Koningin, naa het overgaan van *Antwerpen*, tot de vermeerdering van onderstand te beweegen. AITZEMA, nevens eenige anderen, de partij van *Leicester* te zeer toegedaan, werden uit den Raad van Staaten geweerd. Op 't Art. WYBRAND VAN AILVA hebben wij gezien, hoe de misnoegde Friezen bestaan hadden, op eigen gezag, de Opperheerschappij andermaal aan Koningin ELIZABETH aantebieden; hier dient nog bijgevoegd te worden, dat HESSEL AITZEMA, nevens zijnen Broeder en behuwd-Broeder, (als menschen, die meer haakten naar eene Koninglijke dan *Vrije Staats-Regeering*, om, door dien weg, 't beleid der Friesche Landzaaken wederom als voorheen gesteld te zien) als de voornaamste aanleiders en hoofden daar van beschouwd moeten worden. Deeze zaak, hoe gunstig bij de Koninginne aangemerkt, had voor hun een gantsch anderen keer, ten aanzien van der Staaten zijde. Want vooreerst erkenden de Staaten van Friesland hen niet als gemagtigde Afgezanten, en weigerden daarom den brief, door de Koninginne dezelve mede gegeeven, op den vollen Landdag te doen leezen; doch na dat *Leicester* weder te rug gekomen was, meenden AITZEMA en de zijnen, zeker spel te hebben; en om hun doel te treffen, hadden zij *Dudlij*, de reize naar *Friesland* in persoon, ten sterkste aangeraaden. Deeze dan, om hun aan de hand te gaan, had, met voorbijgaan van den Stadhouder en Gemagtigden der Staaten, aan de Grietenijen en Steden, uit *Medenblik*, geschreeven, dat zij eenen dagvaart beschrijven zouden, waarop hij wilde verschijnen. Doch, eer deeze Brief van uitwerking kon zijn, hadden de Gemagtigden der Staaten van *Friesland* den President AITZEMA eerst in zijn huis in bewaaring gesteld en naderhand van zijn ampt ontzet; en zonden verder eenen Brief aan *Leicester*, waar bij

bij hem vertoond werd, hoe 't alleen aan hun ſtond, eenen Landdag te beſchrijven, dien zij thans voor ondienstig oordeelden; verzoekende dus aan hem, die reize te ſtaaken, dewijl daar uit niet dan onrust te voorzien was. Deeze handelwijze gaf een verderen krak aan 't daalend gezag van *Leicester*. Nogthans ſchijnt AITZEMA naderhand wederom in 't bewind herſteld te zijn: want TE WATER meld ons, volgens bericht van den Heer *U. Burmania*, dat hij, op een reize, tot de Staatsvergadering te *Breda*, overleeden en aldaar begraven is.

Vaderl. Hiſt. VIII Deel, bl. 56. 95. 97—203. 242. 249. WINSEMIUS *Chronijk*, bl. 650—743 en 744. BOR, X Deel, 2de Boek, bl. 491. REYD, bl. 182. 183. 186. 240. GABBEMA, *Verhaal van Leeuwarden*, 583—587.

AITZEMA, (*Lieuwe van*) mede een *Friesch* Edelman, gebooren te *Dokkum*, in het Jaar 1600, uit het Huwelijk van *Meinardus Aitzema*, Burgemeester aldaar, en teffens Secretaris van de Admiraliteit, en *Catharina Epo van Jukema* tot *Sexbierum*, wiens Vader Burgemeester te *Franeker* was. Nauwelijks 16 jaaren oud, werden van deezen *Lieuwe* gedrukt de *Poëmata Juvenilia*, in 4to. *Valerius* maakt hier wel gewag van, doch zegt niet dat het zijn eigen werk was. Tot meerder Jaaren gekomen zijnde, werd hij Raad van de Hanſeſteden, en Reſident van dezelve in '*s Hage*; zijn Oom, FOPPIUS VAN AITZEMA, boven gemeld, hadt hem deeze waardigheid bezorgd. Ook heeft hij tweemaalen, ten behoeve van de Hanſeſteden, eene reize naar *Engeland* gedaan. Grooter en beroemder naam heeft hij verworven, door zijn Boek, genaamd *Saaken van Staat en Oorlog*, beginnende met den Jaare 1621, en eindigende met 1668. De eerſte uitgave van dit werk is gedrukt in 14 of 15 ſtukken, en, met den *Vredehandel* en *Herſtelde Leeuw*, tot 16 deelen in 4to uitgedijd. PARS, in zijnen Naamrol der *Bataviſche Schrijvers*, zegt dat deeze druk van de Liefhebbers meer begeerd wordt dan die in *folio*; om reden dat, in dien *tweeden druk*, veele aanmerkelijke zaaken zijn uitgelaten, of veranderd, vermids hij goedvond, zig naar den tijd te ſchikken. Doch dit beſtaat meer in de verbeelding dan wel in wezenlijkheid. Door

eene naauwkeurige vergelijking heb ik bevonden, dat de voornaamste verandering bestaat, in de beruchte zaak der Utrechtsche Predikanten, die, in 't jaar 1660, door order van de Staaten dier Provintie en de Regeering dier Stad, dezelve moesten ruimen, namelijk ABRAHAM VAN DER VELDE en JOHANNES TELING; (waar van de eerste, kort daarna, te *Middelburg*, en de andere te *Kampen* in Overijssel beroepen werd, alwaar zij beiden hun Leeven en dienst geëindigd hebben). Van deeze twee spreekt AITZEMA zeer voordeelig in den Eersten druk, en niet zeer gunstig van de Utrechtsche Regenten; maar in den tweeden druk is hij merkelijk van taal veranderd, en heeft de partij van de laatste gekoozen. Nog dient hier bij geweeten te worden, dat van den eersten druk jaarlijks één stuk uitkwam: zo dat de Schrijver, of geen genoegzaamen tijd, of te weinig oplettenheid, in 't nazien der proefbladen, gehad heeft; waardoor het werk in 4to met veele gebreken ten voorschijn gekoomen is, terwijl de tweede druk in Folio, met veel nauwkeurigheid uitgevoerd, dus meer in achting is. Daarenboven heeft men in de laatste uitgave, tot groot gemak van den Leezer, den korten inhoud der verhandelde zaaken, meest al op den kant bijgezet, met een volledig Register, 't welk met den *Vredehandel* en *Herstelde Leeuw*, het *zevende deel in Folio* uitmaakt. In 't Jaar 1693, maakte men, in de Rotterdamsche Boekzaal, bekend, dat een Hollander en beminnaar der Nederlandsche geschiedenissen voorneemens was, het groote werk van AITZEMA dermaate te bekorten, dat het maar één stuk in Folio zoude uitleveren. „ Na het einde van 't bestand (zegt die Schrijver) „ neemt de beroemde AITZEMA, opgevuld met stapels van gedenkschriften en oorspronkelijke bewijzen, *een arbeid op den* „ *Hals, die niemant als zulk een Atlas der Historieschrijvers* „ *past.* Doch dewijl (gaat hij voort) zo groot een werk, „ door de meenigte van ingelaste stukken (die wij voor de ziel „ van 't werk houden) tot overgroot beslag is uitgedegen, veelen onzer Batavieren te hoog in Prijs, of te lastig in 't door„ bladeren valt, heeft het mij goedgedacht, en de moeite waar„ dig, ten dienste mijner Landgenooten, een kort en bondig „ begrip, van alle de zaaken van Staat en Oorlog in en om„ trent de Vereenigde Nederlanden, met het uitgaan des gemel-

„ den

„ den bestands tot op *** op temaaken," enz. enz. Dan het is alleen bij dit bericht gebleeven, daar wij echter niet gelooven, dat onze Landgenooten veel bij te kort gekoomen zijn.

AITZEMA hadt, uit hoofde van zijne ampten, toegang bij de voornaamsten van onze Staatsbestierders van dien tijd, en kon dus zaaken ontwaar worden, daar andere onbewust van bleeven. Hier kwam bij, dat hij, door zijnen vlijt en vlugheid, zig meester van veele geheime schriften wist te maaken, van Acten, Resolutien, Beraatslaagingen, zo van de Staaten Generaal, als van de Staaten van Holland en Westfriesland, en andere Provintien. Zommigen denken, dat hij zelfs niet ontzien heeft, zig van onbehoorlijke middelen te bedienen, om dezelve magtig te worden; ja, dat verder gaat, hij is openbaar beschuldigd, van 'er meer dan eens kwaad gebruik van gemaakt te hebben. Want, toen, in 't Jaar 1670, eenige persoonen, in den *Haag*, over verboden verstandhouding gestraft werden, waaronder de voornaamste was ABRAHAM KEIZER, voorheen in dienst van AITZEMA, (die reeds den 23sten Februarij des voorigen jaars overleed,) welke KEIZER, volgens zijne Sententie, beleeden had: „ Dat AITZEMA daaglijks berigt plagt te krijgen, „ van 't geene ter Algemeene Staatsvergadering voorviel, al „ werd het zelfs niet in de Registers gebragt, uit den mond „ van BOOTSMA, die wegens Friesland, of uit die van de Heeren „ van Overijssel, namelijk PALLAND, die ter Generaliteit was „ afgevaardigd; en dat hij, KEIZER, en andere Klerken, hem „ bezorgden alle Brieven en stukken, die zij konden magtig „ worden", voegde hij 'er nog verder bij, dat AITZEMA gewoon was, briefwisseling en verstand te houden, met buitenlandsche Hoven, zelfs met *Engeland* en den *Bisschop van Munster*, ten tijde van den jongsten Oorlog, en ook zelfs „ met KROMWEL, met de Gezanten van *Spanje*, *Zweeden* en „ *Brandenburg*: hebbende hij zelfs zeker geheim besluit, wegens de verzamelplaats van 's Lands Vlooten, naar *Engeland* „ willen overzenden, 't welk hij, KEIZER, zoude belet hebben: en verder, dat AITZEMA, voor gemelde Briefwisseling, „ geduurende den Oorlog, 10 of 11000 guldens in 't Jaar, „ van 't Hof van *Engeland*, zoude getrokken hebben."

Doch hier bij dient men aan te merken, dat dit eene bekente-

tenis is van een *schelm*, die voor zijne schelmstukken gestraft is; dat hij dit zeide na den dood van AITZEMA, en dat hij zelf met den *Franschen* Ambassadeur POMPONE en anderen verstand hield. Hoe 't zij, men heeft AITZEMA een werk zien ten uitvoer brengen, dat men niet alleen als een Historie, maar ook als een Staatkundig Verhaalboek moet aanmerken. Behalven die onmisbaare verzameling van Staatzaaken, vervat zijn *Strijdende Leeuw* al het voorgevallene in de Jaaren 1621, 1622, 23, 24 en 25, in de Nederlanden. Zijn *Vredehandel* behelst een *Verhaal van den Munsterschen Vrede*, 1648, en de *Herstelde Leeuw*, het voorgevallene in de Jaaren 1650 en 1651.

Eenige, meer heethoofdige dan wel oordeelkundige beoordeelaars, beschuldigen hem geweest te zijn een Man geheel zonder Godsdienst: om reden dat hij niet spaarzaam geweest is, in de Leeraars der vastgestelde Kerke, nu en dan, hevig door te strijken. 't Is waar, dat openbaare spotters met den Godsdienst zig nooit meer verlustigen, dan met de Leeraars bespottelijk te zien maaken; en 't is teffens waar, dat AITZEMA, doorgaans, in zijne schriften weinig achting betoonde voor Mannen, die tot de Geestelijke order behoorden. Dan, 't zal nimmer waarheid worden, dat een Historieschrijver, de gebreken van eenigen uit die orde voorstellende, daarom een Ongodist, of een Man zonder Godsdienst zijn zal. Dat, echter, AITZEMA, aan zijne Pen wat al te vrijen loop gegeeven heeft, kan niemand ontkennen; en hij zelve schijnt 'er, op zijn doodbedde, berouw van gehad te hebben. Zie hier een geloofwaardig getuige van zijn Karakter, op 't einde zijns leevens, in de woorden van den *Haagschen* Predikant S. SIMONIDES, aan den Heer *Karel Roorda*. „ Het is „ zeker (zegt hij) dat groote mannen, die zig door hunne schrif„ ten vermaard maaken, aan veele oordeelen onderworpen zijn, „ en hunne gebreeken 't luitst uitgeschreeuwd worden: even ge„ lijk de Eclipsen der Hemelsche Lichamen van ieder worden „ waargenomen; en de misslagen eener Klok in de hoogte gehan„ gen, van ieder gehoord worden. Even zo min is het te ver„ wonderen, dat zodanige trekken, die eenige van mijne Orde, „ in 't werk van den Heer Resident, in geen al te gunstig licht „ plaatzen, niet weinig aanstoot gegeven hebben, en oorzaak „ zijn, dat na zijnen dood niet al te gunstig van hem door veele

„ gedacht word. Dan mij, na door eene Ziekte te zijn aange-
„ tast, ontbooden hebbende, na dat wij weinige weeken te
„ vooren kennis hadden gemaakt; zo onderhield ik hem, met
„ kracht van reeden naar tijdsomſtandigheid. Hij betoonde mij,
„ een verbrijzeld gemoed, met verzaaking van al 't Aardſche, ja
„ zelfs van zijne ſchriften, die hij voorheen, zo u bekend is,
„ zijne Kinderen pleeg te noemen, noemende die nu (*Opera*
„ *Putida & foetida*,) ſtinkende ſchriften, zig beklaagende den
„ tijd, daar aan ten kosten gelegt. Ik melde dit niet om dezel-
„ ve in verdenking te brengen, maar om aan te toonen, het be-
„ rouw dat hij had, over het geene 'er hem in mishaagde."

Niemand, echter, de Zaaken en Geſchriften van ons Vaderland maar eenigzins kundig, kan ontkennen, of AITZEMA heeft door dezelve aan zijne Landgenooten, zo in 't Historieele als Staatkundige, den grootſten dienst gedaan: want, wat heeft hij ons niet in ſtaat geſteld om over veele zaaken te oordeelen! wat heeft hij niet al tot onze kennisſe gebracht, daar wij, buiten zijnen arbeid, onkundig van zouden gebleeven zijn!

Dus dan gelaakt en gepreezen, nuttig en nadeelig geweest zijnde, betaalde hij den tol der natuur, in '*s Hage*, de gewoone plaats van zijn verblijf, den 23ſten Februarij 1669, in den ouderdom van 69 jaaren, hebbende bijna 40 Jaaren zijn Reſidentplaats bekleed. Zijn afbeelding gaat in Prent uit, en in '*s Hage* ziet men nog zijn Grafzerk, met een fraaij Graffchrift pronken. Zij, die hem waren toegedaan, zeggen, dat hij was, opregt, minzaam, gedienſtig en mildadig, van een ſchrandere Staatkunde, en geleerd in verſcheidene taalen en Wetenſchappen. Het is bekend, dat het Werk, handelende over de *Sijbillen*, van eenen ander, ſchoon denzelfden naam voerende, geſchreeven is.

Zie BAILE, Art. AITZEMA. PARS, bl. 113-118, 417. *Vaderlandſche Hiſtorie*, XIII Deel, bl. 357. *Hollandſche Mercurius*, 1670. bl. 41-43. *Brief van Simonides aan Roorda*.

AITSMA, (*Rink* of *Rienk*) Burgemeester der ſtad *Leeuwaarden*, en wegens *Friesland* gecommitteerde ter vergadering van Haare Hoog Mogende, was een der Rechteren van OLDENBARNEVELD, HOOGERBEETS en DE GROOT.

Zie BRANDT, *Hiſt. der Rechtspleeging*, 4to, bl. 167.

AKEN,

AKEN, (*Cornelis van*) was Predikant te *Delft*, en werd, Ao. 1679, te *Amsteldam* beroepen; dat, echter, geen voortgang had. Hij gaat in Prent uit, in zwarte konst, door *J. van Schaek*, en nog eens, insgelijks in zwarte konst, doch grooter, door *J. Verkolje*.

Zie CROESE, *Naamregister der Predikanten.*

AKENDAM, een bijzonder gerecht in de gemeene *Ambachtsheerlijkheid* van *Schooten*, onder het Baljuwschap van *Brederode*, thans naar derzelver gelegenheid en verdeelinge, onderscheiden in *Noord-* en *Zuid-Akendam*; hebbende te zaamen één Regtbank, bestaande uit den Schout, die aldaar teffens Secretaris en Bode is, met 3 Schepenen, twee uit *Noord-* en één uit *Zuid-Akendam*. De Ambachten van *Schooten*, *Akendam* en *Schotervlieland*, welke de Armen der drie gehugten gemeen onderhouden, hebben te zamen twee Arm-meesters, die door Schout en Schepenen van ieder gehugt bij beurten worden aangesteld. Deeze twee *Akendammen* leggen ruim een half uur gaans van elkander, benevens de *Ambachten* van *Hogerwoerd*, *Schooterbosch*, *Zaanen*, *Schooten* en *Schooter Vlieland*.

Zuid-Akendam, mede tusschen het *Spaarne* en den *Delft* gelegen, strekt zig genoegzaam tot aan de Stads Cingel van *Haarlem* ten Zuiden, en de *Ambachtsheerlijkheid* van *Hoogerwoerd* ten Noorden. In deezen Gerechtsban, ziet men, bijna 200 roeden buiten *Haarlem*, de nog weinige overblijfzels van 't huis te *Kleef*, ter rechter zijde van eenen weg, de *Kleverlaan* genaamd, die aan dit huis behoort. Zie verder de beschrijving hier van, onder 't Art. KLEEF. (*Huis te*)

Noord-Akendam legt tusschen *Schooten* en *Velzen*, ten Noorden; ten Oosten paalt het aan 't *Spaarenland* of *Spaarendam*, loopende langs den *Slaaperdijk*, van omtrent *Spaarendam* tot aan de *Zandpoort*, door het zelve heen.

Tegenwoordige Staat, VIII Deel, bl. 292 en 293.

AKELAKEN, (*Mr. Barthold van*) een geboorene *Dortenaar*, Raadsheer van Graaf *Lodewijk van Egmond*, maakte zig zeer vermaard, door zijne groote kennis in de Geslachtrekenkunde, en bijzonder die der Nederlanders. Door hem is geschreeven

 eene

eene Verhandeling over het *recht der Graaven van Egmond op Gelderland;* die, echter, voor zo verre mij bekend is, nooit gedrukt is. Hij stierf, volgens *van Baalen*, Ao. 1646.

Zie *Beschrijv. van Dordrecht.*

AKER, *(Lambert Klaasz)* gebooren te *Hoorn*, 1616, en overleeden 1690. Geduurende den tijd van 40 jaaren, was hij geweest Leeraar der *Oude Friesche Mennoniten*, eerst te *Hoorn*, en laatst te *Harlingen.* Zijne afbeelding is te vinden in H. SCHIJNN, *Hist. der Mennoniten*, 2de deel, bl. 432. door *P. Tanje;* zijnde, echter, een Copij van 't Origineel, 't welk, zonder naam van den meester, veel grooter in prent uitgaat.

AKERSDIJK, of *Vrouwenregt*, een *Ambacht* in *Delfsland*, behoorende, ten aanzien van 't hooge rechtsgebied, onder de *Heerlijkheid* of Abtdij van *Rhijnsburg*, paalt, ten Noorden, aan *Vrijenban;* ten Oosten aan *Berkel* en *Rodenrijs;* ten Zuiden aan *Schieveen;* en ten Westen aan *Ketel* en *Vrijenban.* De oorsprong van den naam AKERSDIJK is onbekend; die van *Vrouwenregt* word afgeleid uit den eigendom, die 'er de Abtdisse van *Rhijnsburg* van toekwam, waar van nog heden twee welgebooren Mannen, uit *Akersdijk*, in den Hoogen Vierschaar van *Rhijnsburg* te recht zitten. Het heeft in 't burgerlijke een Schout, die te gelijk Secretaris is. De grootte van dit Ambacht word gesteld op 377 Morgen en 89 Roeden Lands; en bij de laatste opneeming, was het getal der huizen 113; waarom de kleine gemeente van geen Kerk voorzien is.

Zie *Tegenw. Staat*, VI. Deel, bl. 600. BACHIENE, bl. 606.

AKERSTEE, een *Havezate* in *Overijssel*, nabij het Dorp *Batten*, een half uur van *Deventer*, Oostwaards van de Kerk aan de zogenaamde *Schijbeek.* BACHIENE, bl. 77.

AKERSLOOT, van ouds, zo men wil, het voornaamste of Hoofddorp van *Kennemerland*, een groot uur gaans ten zuiden van *Alkmaar* gelegen, digt aan het *Lange Meer*, langs welk het zig ter wederzijden uitstrekt; zijnde de *Woude* een Buurt en Polder, beoosten gemelde Meer geleegen. Ook behoort de droog-

drooggemaakte *Boekelmeer*, mede bij *Alkmaar*, voor een gedeelte tot de Banne dezes Dorps. en 't ander gedeelte tot die van *Heiloo*. Bij de laatste opneeming der Huizen, in 1749, was 't getal aldaar 185, en 2 Moolens, en de begrooting der Landerijen 1332 Morgen en 691 Roeden. De Kerk van dit Dorp is een fraaij gebouw, met een stevigen spitsen tooren voorzien. Ook hebben de Roomschgezinden aldaar een Statie. Van ouds was hier een aanzienlijke handel in zout en kaas, die thans genoegzaam vervallen is. De Ingezetenen geneeren zig dus tegenwoordig meest met den Landbouw en 't aankweeken van Aardvrugten; brengende den grond hier veele goede Asperfies voort. Oudtijds behoorde dit Dorp aan 't geslacht van *Akersloot*, waar van SOETEBOOM, op Ao. 1565, gewag maakt. Voorheen stondt hier een Adelijk slot, dat geheel verdweenen is. Dit geslacht uitgestorven zijnde, is *Akersloot* aan de Graaflijkheid vervallen, van welke het door de Regenten gekogt is, die het naderhand weder aan de stad *Alkmaar* hebben overgedragen. Volgens de Keuren van *Kennemerland*, hebben de Burgemeesters aldaar regt om een Schout aanteftellen. Het getal der Schepenen was 'er, reeds voor 1399, agt in getal. Daar zijn 'er, die dit Dorp noemen *Akkersloot*, de benaming afleidende van *Akker*; waarschijnlijker is *Akersloot* afgeleid van *Akers*, of *Ekels*, die hieromtrent in groote menigte aan de Eikeboomen plagten te groeijen. Bij 't droogmaken van de *Schermer Meer*, heeft men bevonden dat 'er veele van deeze boomen hebben gestaan; schoon de wapens van Steden of Dorpen tot geen vast bewijs van den naamsoorspronk strekken, zoude men 't gezegde uit het wapen, dat uit drie *Ekels* bestaat, konnen goedmaken. Graaf *Floris de derde*, in 't jaar 1180, met een groot deel Volks in *West-Friesland* gevallen zijnde, en de Dorpen *Winkel* en *Nieuwdorp* verbrand hebbende, vielen, twee jaaren daarna, de *Westfriezen* in *Kennemerland*, en wel in *Akersloot*; doch werden, door de *Kennemers*, zo wel ontvangen, dat zij met groot verlies te rug wijken moesten. Dat die van *Akersloot*, meest altoos getrouw en van veel belang voor de *Hollandsche* Graaven moeten geweest zijn, zou men mogen besluiten, uit de kwijtschelding van het gewoone Jaarlijkse *Schotgeld*, door *Floris den V*, voor den Jaaren 1277, 1278 en 1279 toegestaan, op dat zij nog dapperder

tegen de *Westfriezen* zouden ſtrijden. De Roomſchen, die, gelijk wij gezegd hebben, aldaar nog een Statie hebben, waren 'er, naar de grootte des Dorps, vóór de Reformatie, uit hoofde van de Parochie, zeer menigvuldig, en bijzonder bij de feestviering van *de Vinding van het H. Kruis*. Na de Hervorming was het eerst vereenigd met *Uitgeest* en *Limmen*; doch werd van 't eerſte geſcheiden Ao. 1584, en van 't laatſte 1598. De eerſte Predikant der Hervormden, dien wij gemeld vinden, was SIMON PAULUS, die aldaar in 1583 beroepen werd van *Schermerhorn*.

ZOETEBOOM, *Zaanl. Arcadia*, 4de Boek, bl. 400. LAMS, *Keuren en Handv. van Kennemerl.* bl. 27. MELIS STOKE in *Floris den derden*, 491. *Oudh. van Kennemerland*, 447. *Staat der Nederl.* VIII Deel, bl. 219. M. VERIS, *Alphabet*, 187. 271. SMIDS, *Schatkamer der N. Oudh.*

AKRUM; zie ACKRUM.

AKKERWOLDE; zie *Ackerwolde*, of *Ackerwoude*.

AKOIJ, een Dorp onder *Leerdam*; zie ACKOIJ.

ALAARD, *Adelaard*, doch meest bekend bij den naam van ALARDUS VAN AMSTELDAM, naar de plaats zijner geboorte. Hij was, in zijnen leeftijd, een zeer ervaaren man, en groot vriend van den reeds gemelden AGRICOLA, wiens ſchriften wij gezegd hebben, door hem verzameld en uitgegeeven te zijn. Anderen zeggen, dat hij zelfs eenige ſtukken uit de Griekſche in de Latijnſche taal heeft overgebragt; doch andere beweeren, dat hij de Griekſche taal niet magtig was. Men hield hem voor geen ongelukkig Digter, brengende daar toe bij zijn Lofdigt op KAREL DEN V. Ook begaf hij zig tot de beoeffening der *H. Schrift*, en was dus Digter, Filoſooph en Theologant of Priester. Behalven *Agricola* hield hij ook gemeenzaamen ommegang met *R. Tapper*, *J. Latomus*, *Coclinus*, *Nannius*, *Erasmus* en andere. De laatstgenoemde getuigde van hem, (doelende op zijne doofheid) dat het geen aan zijn gehoor ontbrak, door zijne tong vergoed werd; om welk gebrek, waar mede hij van der jeugd af aan behebd was, hem zijne makkers de *doove Ellert* noemden. Volgens

gens *Boxhorn* ſtierf hij 1543 of 1544, te *Leuven*. Voor zijn overlijden, maakte hij dit volgende Grafſchrift op zig zelven.

Tota tegit tellus, qui Tellus Tota vocatur:

Zinſpeelende dus op zijnen naam *Alard*, of *Al-aerd*, *Al-derde*, zeggende dus:

Al de aarde dekt hem, die Alaard was geheeten.

Welke regel, op zijn Grafzerk, in de Franciskaner Kerk, te *Leuven*, geſteld werd. Vóór zijn overlijden, gedacht hij aan zijne geboorteſtad, en maakte zijne Boeken aan 't Weeshuis aldaar. Bij *Guiciardijn* vind men de meeste zijner ſchriften opgeteld.

Zijn Afbeeldzel, dat zeer zeldzaam is, plaatst men onder de Nederlandſche Digters.

Zie HALMA, BOXHORN *Toneel*, BENTHEM, COMMELIJN, GUICIARDIJN, en WAGENAAR.

ALARDUS, *Alaardus*, zesde Abt van *Egmond*; zie ATHALARDUS.

ALANUS, gezegd *de la Roche van Rupe*, een Dominikaner Monnik, die in de XV Eeuw leefde. Zommigen houden hem voor een Duitſcher, anderen voor een Nederlander. Na veel verricht te hebben, tot inſtandhouding van den Roomſchen Godsdienst, ſtierf hij te *Zwolle*, den 14 Aug. 1474.

Zie VAL. *Biblioth. Belg.*

ALAANEN, of *Alaanen*; deeze waren de voornaamſte der *Scijthiſche* Volkeren, welke, volgens het getuigen van *A. Marcelinus*, de omliggende volken overwonnen, en den naam van *Alaanen* noodzaakten aanteneemen; hunne woonplaats was in Tartarijen, omtrent de Rivier de *Don* en 't *Meotisch Meer*. Na dat in 't Jaar 395. een der *Wandaalen*, *Stiliko* genaamd, het gezag van *Honorius*, door deszelfs broeder *Arcadius*, in handen geſteld was, was deeze, tot in den aanvang der vijfde Eeuwe, de Geeszel der *Gothen*, *Wandalen* en andere Volkeren; dan na dien tijd van ge-

drag veranderd zijnde, zette hij, door heimelijke afgezanten, de *Alanen*, *Sueven*, *Wandalen*, en andere Scijthische Volken op, om in Gallien te vallen, en de verheffing van hem, of zijnen Zoon noodzaaklijk te maaken; op het einde van het jaar 406 gingen deeze woeste Volken op weg, en trokken over den Rhijn in Gallien, overwonnen spoedig de Franken, toen met de Romeinen in verbond staande. *Stiliko* had vooraf zorge weten te draagen, dat de Romeinsche bezettelingen, die in de Gallische en Germanische bevestigde sterkten lagen, hunnen loop niet konden stuiten, dewijl hij dezelve daar uit geligt, en tegen de Westgotten had doen optrekken Dus liepen zij dan, zonder veel verhindering, gantsch Gallien af, verdelgende zelfs veele Steden op de kusten van het tegenwoordige Vlaanderen. Ons ontbreken zekere berichten van hun verwoesten en plonderen hier te lande, schoon men uit geloofwaardige Schrijvers van dien tijd besluiten mag, dat de *Wandaalen (Zwindels)* ook hier te Lande, met branden en plonderen, veele elenden hebben veroorzaakt, en dat de Landen, tusschen de *Alphische* en *Pijreneesche gebergten*, den *Oceaan* en den *Rhijn* gelegen, een prooij geworden waren van de *Quaden*, *Wandaalen*, *Sarmaten*, *Alanen*, *Gedipers*, *Herulers*, *Saxers*, *Burgondiers* en *Pannoniers*. Andere melden, in 't bijzonder, dat het gedeelte van Gallien, dat voorheen door de Saxers overvallen was, nu door de *Alanen* en *Wandaalen* verwoest werd. Welk lot mooglijk op een gedeelte der Landen aan den Rhijn gelegen, en thans tot *Gelderland* of *Holland* behoorende, gepast moet worden.

ALAND (N.) of *Alaud*, bekleedde, volgens de lijst der *Baljuwen van Zuid-Holland*, te vinden bij *Oudenhoven*, in zijne beschrijving van *Zuid-Holland*, en van *Balen*, *Beschrijving van Dordrecht*, dit Ampt in 't jaar 1304, of weinig te vooren: het gedrag dat de Heer *Wolfaard van Borsselen* voerde met Graaf *Jan den Tweeden*, oorzaak zijnde van zijn ongelukkig einde, gevolgd op de binnenlandsche beroerten, was teffens oorzaak van het slegt gedrag en omkomen van deezen *Aland*. Na dat Graaf *Jan*, onder bestier van *Borsselen*, Ao. 1298, na een eenjarig beleg, het slot *IJsselstein* in zijne magt gekreegen had, werden de gevangenen, uit zestien man bestaande, naar *Dordrecht* gevoerd,

voerd, om aldaar, volgens 't Lot, den dood of het Leeven te trekken, dewijl volgens verdrag bij de overgaave gemaakt, bepaald was, dat de helft daar van hunne mannelijke verdediging met den hals zoude moeten boeten. *Dordrecht* geraakte in oproer, dewijl aldaar veele gevangenen bewaard werden, waar van eenige schuldig en andere onschuldig waren. *Aland*, die *Borsselen* was toegedaan, reisde in zijn ampt als *Baljuw van Zuid-Holland* naar *Dordrecht*, verzoekende aldaar van de Magistraat om de gevangenen te mogen te recht stellen, op dat de schuldige gestraft, en de onschuldige vrij gelaaten werden. Hoe aanzienlijk dit ampt ook was (als zijnde de Baljuw van Zuid-Holland de eerste Officier van Holland, hebbende onder alle de overige der Provintie den eersten rang en plaats; wordende den Perzoon, die 't zelve bekleedt, door die van *Dordrecht*, genomineerd, mits aan de vereischten voldoende, als moetende van egten bedde zijn, een Poorter en Inwooner dier stad:) de Magistraat zeide nogthans dat niemant, dan zij eenig recht had om hunne gevangenen te recht te stellen; dat zij evenwel hem toestonden, benevens de andere Rechters te zitten en te stemmen, doch dat zij dit alleen toestonden voor deeze keer, zonder dat die gunst, in 't vervolg tot een recht zoude getrokken worden: waar op *Aland* hun plegtig beloofde, dat hij, volgens zijnen Eed, altoos de voorrechten der Stad *Dordrecht* zoude helpen handhaven, en dat zij hier door in 't minst niet verkort zouden worden. Intusschen, dat men met de zaak der gevangenen bezig was, komt *Wolfaart* met Graaf *Jan* in de Stad, trad terstond ter vergadering, vorderde de naamen der beschuldigden in geschrift, en alle de gevangenen in 's Graven hand, om daar mede naar goeddunken te handelen; de Rechters zeiden hier op, dat niemand een recht over dezelve had, dan zij, en dat de Baljuw zelf zoude moeten getuigen, dat hem geen plaats gegund was, dan op voorwaarde, dat hunne voorrechten geen inbreuk zouden lijden. Maar *Aland*, die zig diep in de gunste van *Borsselen* zocht te dringen, ontkende van eenige voorwaarden te weten; de Rechters, *Aland* zijn loogentaal in 't aangezicht verwijtende, beriepen zig op hunne voorregten van *Willem den tweeden*, en van Graaf *Floris*, en dat zij die tot het uiterste zouden verdedigen en handhaven. *Borsselen*, van toorn blakende, gaf voor, dat

 de

de oude voorregten op 's Graven wil kragteloos en nietig waren. Die van *Dordrecht* echter hun recht vasthoudende, vertrok *Borsselen* nevens Graaf *Jan* naar *Delft*, bevelende den Baljuw eenigen der Stads Overigheid voor 's Graven vierschaar te daagen. De standvastigste voorstanders, dus dag gesteld zijnde, trokken met *Aland* naar *Delft*. Aldaar werd heftig gedongen, zo voor de Hoogheid van den Graaf, als voor de vrijheid en het recht van die van *Dordrecht*. De laatste niet bukkende, werd door *Borsselen* en *Aland* besloten, de afgezondenen, tot een schrik voor de andere, in verzekering te neemen; doch twee van hun, met naame *Hendrik* en *Paulus*, wisten te ontkoomen en namen den weg naar *Dordrecht*. Welke vlugt voor *Borsselen* als een bewijs van schuldbekentenis gesteld werd, die de overige tragte te overreeden om zig naar 's Graven wil te schikken. Dan deeze beriepen zig als voorheen, op hunne Graaflijke Voorrechten, en op de voorwaarden door *Aland* zelven beëedigd. *Aland*, met woorden de waarheid niet konnende verkrachten, zeide, dat hij bereid was dit in een Kampvecht te beslissen. De Regters van *Delft* de zaak tot het uiterste gekoomen ziende, kwamen met een mannelijke redenvoering tusschen beiden, waar in zij de wettigheid der Voorrechten staafden, het katelijk gedrag van *Aland*, en de drift van *Borsselen* naar vereisch van zaaken met egte kleuren afschilderden. *Borsselen*, vrezende zijn gezag hier door benadeeld te zullen worden, gebood den *Delffschen* Rechter te zwijgen, en bande die van *Dordrecht* uit hunne Stad, op bevel van den Graaf (zo als hij zeide); dan ook deeze wisten zijne lagen te ontkoomen.

Hierna volgde het belèg van *Dordrecht*, waarvan wij, van die Stad sprekende, omstandiger verhaal zullen doen; hier dient echter gezegd, dat *Witte van Haamstede*, (hoewel tegen zijnen zin,) nevens *Klaas Kaas* en *Aland*, de Stad op bevel van den Graaf, en *Borsselen*, rondsom bezet hebben; nemende de eerste zijne plaats te *Putten*, de tweede te *Alblasserdam*, en de derde te *Slijdrecht*; deeze, *Borsselen* in zijne verraderij het meest zoekende te behaagen, versterkte zijnen post geweldig; en op eenen donkeren nacht een aanslag voorhebbende, ging hij met zijn Volk in Vaartuigen, en was reeds onder den Wal genaderd, wanneer hij ontdekt en genoodzaakt werd de vlugt te neemen.

Wei-

Weinig had het gefaald, of zij zouden hem zelven op 't Slot van *Slijdrecht* overrompeld hebben; dan hij ontging toen nog den dood voor een korten tijd. *Borsselen*, hoe te onvreden hier over, moest *Dordrecht*, om geen meerder schande te behaalen, verlaaten; (zie zijn verder wedervaaren, als ook zijn deerlijk omkomen, op 't Art. BORSSELEN). *Aland* schijnt hier van onkundig geweest te zijn: want deeze begaf zig op 't Huis te *Kraaijestein*; *Haamstede* en *Putten* deed men het gantsche beleg opbreeken. Die van *Dordrecht*, reeds den dood van *Borsselen* kundig, volgden vol moed *Aland*, welke zig eindelijk, op de genade en ongenade des Volks, moest overgeeven, en naauwlijks met vier Edellieden binnen de Poorten van *Dordrecht* gekomen was, of wierd van 't Graauw, nevens de vier bijhebbende Edellieden, en den Schout van *Dordrecht* deerlijk vermoord; hij onderging dus het loon zijner verraderij, bijna op dezelfde wijze als *Borsselen*. Bij VAN DE WALL, in deszelfs Handvesten van *Dordrecht*, I. Stuk, bl. 109. vindt men den Brief, waar bij *Jan van Henegouwen*, Graaf van Holland, de Dordrechtenaars den begaanen moord vergeeft, gedagteekend 12 September 1300, zijnde van den volgenden inhoud: „ WY *Jan* Graue van Henegouwen, „ van Holland. van Zeland ende Heere van Vriesland, maken „ cont, allen luden, dat Wij onzen lieuen ende getrouwen Schepenen, met, ende al ghemeenlike, den luden van onzer porte „ van Dordrecht, omme menighen trouwen dienst die si onsen „ vorders en ons dicke gedaan hebben ende ons noch doen sullen, quite ghescouden hebben ende verdragen van alder misdaet di si tieghens ons mesdeden ende mesdaen hebben, en „ dat si Aloude die haer baeliu was sine, ende sine helpere in „ hare porte vorseijt bederueden. Om dat wi willen dat si hier „ off vri ende quite bliuen, alse uan den misdaet tieghens de „ heerlichede van ons ende van onsen nacomelingen soe hebbe „ wij hem deze lettere ghegheuen, bezegelt met onse Zeghele „ uithanghende. Ghegheuen in 't Jaar ons Heer MCCC. ende „ des manendaeghs na onser Vrouwendach ter latere in de porte „ voerseijt."

Zie M. VOSSIUS, *Nederlandsche Jaarboeken*, bl. 233 en 241. OUDENHOVEN, *Beschrijv. van Zuid-Holland*, pag. 109 en 437.

ALARDIJN, (*Casparus*) gebooren te *Bremen*, door zijne Ouders van der Jeugd af aan tot den Predikdienst geschikt zijnde, studeerde eerst in de Stad zijner geboorte, en naderhand in de Nederlanden; met den ouderdom van 23 Jaaren werd hij beroepen te *Sluis* in Vlaanderen. De moeite, welke de beruchte *Koelman*, in die gemeente verwekt had, en de last van den dienst, voor zulke tedere schouderen te zwaar zijnde, deeden hem eenigen tijd aarzelen, om de gedaane beroeping te aanvaarden; dan die aangenomen hebbende, deed hij veel tot rust van die gemeente, en tevens veel tot nadeel van zijne gezondheid. Gelukkig voor hem, dat hij van daar naar *Wezel* beroepen wierd, om in de Nederduitsche Taal te prediken. In 't Jaar 1688 werd hij beroepen te *Arnhem*, alwaar hij 1692 overleed; zijn karakter wordt beschreven als vriendelijk, zagtmoedig, en zijn verstand zeer geoeffend; in 't doen zijner Leerredenen treffende en deftig. Hij liet drie Zoonen na, waarvan 'er een te *Haarlem* Predikant geweest is, als ook eenige gedrukte Leerredenen over de *Psalmen*.

ALBA, (*Ferdinand Alvarez de Toledo*, Hertog van) de Eerste van dien naam, werd in 't Jaar 1508, tot een straf van 't Menschdom gebooren, *van Garsias*, Hertog van *Alba*, en *Beatrix van Pimentel*, Dogter van den Grave van *Benevente*. Zijn Vader *Garsias* verloor als Admiraal van de Spaansche Vloot, twee Jaaren na de geboorte van deeze zijnen Zoon, het leeven, in den Afrikaanschen Oorlog. Na den dood van zijnen Vader werd *Ferdinand* door zijnen Grootvader opgevoed, die ook niets aan hem spaarde. Weinig leide hij hem echter tot de studien op, vreezende dat te veel vermoeijing van Letteren zijnen geest zoude stomp, en hem aan de Grandes van Spanje gelijk maken, die wel op hunne geleerdheid roemen, doch in ledigheid gaan kwijnen; hij voedde daar en tegen zijne neiging voor de Wapenen. Hij nog maar een Kind zijnde, vermaakte zig in de verhaalen der bloedigste Oorlogen, zonder dat hem de gevaaren verschrikten; en om dit vuur te meer te doen ontvonken, nam zijn Grootvader hem met zig in het Leger, waarover hij, als Veldheer tegen de Franschen, en tegen de Onderdaanen van den Koning van Navarre, gebood; hij deed hem in 't midden des Legers in den Wapenhandel onderwijzen. Zestien Jaaren oud

zijn-

zijnde, deed hij zijnen eersten Veldtocht, onder den *Conneſtabel* van Caſtilie, tegen de Franſchen; hij was dus tegenwoordig bij het beleg van *Fontarabie*. Men zegt, dat hij, hoe jong ook, veel toebracht tot de verovering dier Stad, en daarom tot Gouverneur van dezelve werd aangeſteld. Ao. 1527, verloor hij zijnen Opvoeder; in 't volgende jaar begaf hij zig in Huwelijk met *Maria Henriquez*, Dogter van Don *Diego*, Grave van *Alba d'Alisto*, en van deszelfs eerſte Gemalinne *Catharina van Toledo*. Deeze eenigen tijd verlatende, volgde hij Keizer *Karel den Vijfden* in 't jaar 1531 naar Hongarijen, alwaar die Vorst zig verzette tegen de voortgangen, die *Soliman* maakte. In Hongarijen gekoomen zijnde, verbond hij zig aan den Graaf *Nadasti*, van wien hij leerde al wat die groote Oorlogsman bekend was. *Soliman* van daar verdreven zijnde, keerde *Alba* met den Keizer weder naar Spanjen, bevlijtigende zig, geduurende zijn verblijf aldaar, in de opvoeding van zijnen Zoon *Fredrik de Toledo*, tot dat hij hem met zig nam, om deel te hebben aan de overwinning van *Tunis*, waarbij hij den Keizer verzelde, en zeer veel toebracht aan de Lauweren, die *Karel* aldaar behaalde. Weinig tijds daarna ondernam *Karel* het beleg van *Marſeille*, tegen den raad des Hertogs, welke *Lion*, rijker en welbewoonder, doch zwakker Stad, vooraf wilde in bezit neemen; zijnde zijne gedachten, dat men daar door *François den Eerſten* op willekeurige voorwaarden tot Vrede zoude konnen noodzaaken; doch ter dier tijd was zijn raad nog van dat belang niet, als naderhand. Hij moest dus gehoorzamen; trok met de Ruiterbende over de *Alpen*, en wierd ſpoedig door het gros van 't Leger gevolgd. Voor *Marſeille* gekoomen, onderzocht hij de ſterkte der Plaats, en men verhaalt, dat hij de onmooglijkheid der verovering terſtond zoude voorzegd hebben; ook deed hij nieuwe doch vrugteloze pogingen, om den Keizer het beleg afteraaden. Men kan 'er van zeggen, dat het beleg aangevangen, en met verlies van veel volk door ziekten, opgebroken werd; dat de Keizer daar door genoodzaakt werd, in wanorder naar *Italien*, en van daar naar *Spanjen* te keeren, na dat hij zijnen Vijand, die hem niet ſchroomde, te *Aiges-Mortes* gezien had. *Alba* bleef ſteeds bij hem. De Keizer beſloten hebbende naar Duitschland te gaan, alwaar de Hervorming van *Luther* het zeer beroerde, zo dat men voor

bur-

burgerlijke en bloedige Oorlogen beducht wierd, liet *Alba* in *Spanjen*, zo om dat hij vreesde voor eenige beweegingen van *Frankrijk*, als omdat hij nodig oordeelde, een Man als *Alba* bij zijnen Zoon *Filips* te ſtellen, aan wien *Karel*, bij zijn vertrek, bevel gaf, den raad van *Alba* zo hoog te achten; als zijn eigen bevel. De eerste onlusten in Duitschland ſpoedig geſtild zijnde, gaven aan Keizer *Karel* gelegenheid om den vermaarden toeleg op *Algiers* te onderneemen. De Hertog had niet alleen last om hem te verzellen, maar ook om alles tot dien tocht te doen vervaardigen. Onder *Karel den Vijfden* zullen wij gelegenheid hebben te zien, hoe ongelukkig deeze onderneeming ten einde liep, ſchoon van den kant des Hertogs niets verzuimd was. *François de Eerſte*, die ſtekende doorn voor den Grooten *Karel*, verklaarde hem, in 't Jaar 1542, den Oorlog. *Alba* werd daarop aangeſteld tot Veldheer over de Benden, die tegen de Franſchen geſchikt waren; hij hield *Catalonien* buiten overlast, bewaarde *Perpignan*, en verijdelde met weinig Volk, alle de aanſlagen van Frankrijk. Na die verrigting weder aan 't Hof gekoomen, trouwde hij zijnen Zoon *Fredrik de Toledo* uit aan de Dogter van den Hertog van *Cordua*. De Franſchen, hoe zeer het hoofd voor *Perpignan* geſtoten hebbende, behielden echter nog hunnen moed, en de Duitſche Vorsten ſcheenen tot een opſtand gereed. *Karel* beſloot andermaal naar Duitschland te gaan, latende de Regeering van Spanje aan *Filips*, en 't Opperbevel over de Krijgsmagt aan den Hertog van *Alba*; hij gaf hem de eerste plaats in alle de Raadsvergaderingen, en verpligtte *Filips* zijnen raad te volgen in alles. *Duitschland* meer en meer beroerd wordende, gebood hij *Alba* in *Vlaanderen* te koomen, daar hij hem Grootmeester van zijn Huis, en Veldoverſte van zijne Legers maakte. Hadden de Duitſche Vorsten, bij den aanvang van den Oorlog in *Duitschland*, zo veele misſlagen niet begaan, die zig *Alba* alle ten nutte maakte, zij zouden door hunne overmagt over den Keizer gezegevierd hebben, daar hij zig nu voor 't eindigen van den Veldtocht, ſterker dan zijne Vijanden, en zo veel ſterker, als hij in den aanvang zwakker geweest was, bevond. De Hertog van *Wirtenberg* alleen had geweigerd zig te onderwerpen; *Alba* kreeg bevel hem daar toe te noodzaaken: hij ſtelde met een ſterke Bende uitgeleezen Volk gantsch *Wirtenberg*

berg in vuur en vlam, en trok 'er een zeer grooten buit uit, waarmede hij het Leger Klederen en Geld verschafte, en niet alleen het achterstallige, maar zelfs eenige Maanden Soldij in voorraad betaalde. De Hertog van *Wirtenberg* hier door verslaagen, bood de onderwerping aan; *Karel* wees die af; *Alba*, meende men, moest hem die gunst doen genieten. De Keizer was voorneemens, het gemelde Hertogdom hem aantebieden, en deed het ook werkelijk; maar *Alba* wees die gunst van de hand, zeggende dat de Vorst eenen der Prinsen van 't Huis van *Oostenrijk* daar mede beleenen zoude; doch *Karel* hier toe ongenegen, bleef het, onder eenige voorwaarden, in de magt van den eersten Eigenaar. Gelijk deze onderwerping, was de Keizer ook aan *Alba* de zege bij den Veldslag voor *Mulberg* behaald verschuldigd. Voorzichtig had hij tot hier toe het gevegt gemijd; doch nu besloot hij, dat men de *Elve* moest overtrekken, aan welker overzijde zig de Hertog van *Saxen* verschanst had; hij was bijna de eerste om te Water te gaan, en 't Krijgsvolk aan te moedigen: Kortom, de Hertog van *Saxen* werd geslaagen en gevangen, en *Karel* in staat gesteld zijne Vijanden de Wet voorteschrijven.

De Vrede in *Duitschland* gemaakt zijnde, besloot de Keizer, zijnen Zoon *Filips* uit Spanje te doen koomen, en de Hertog werd met de zaaken des Rijks belast. *Filips* weder naar Spanje keerende, kreeg *Alba* last om hem te vergezellen; in *Spanje* gekomen zijnde, week hij op zijne Goederen, als niet wel overeen kunnende koomen met den aart van een Prins, die zo verwaand was als *Filips*, en hij zelf te trots om hem te vleijen. Spoedig werd hij van daar geroepen om zig met een aanzienlijke magt bij den Keizer te voegen, die zijne hulpe tegen *Maurits van Saxen* benodigd was. De Vorst zijne aankomst hoorende, zeide tegen de Groten en Krijgsoversten, die hem verzelden, hartelijk zuchtende: „ Gij lieden zijt de getrouwe „ medgezellen geweest van mijne vlugt voor *Maurits*, maar „ indien *Alba* daar geweest was, hij zoude het geweest zijn „ van mijne overwinninge." Na zijne komst de Vreede te *Passau* gesloten zijnde, keerde *Karel* al zijne magt tegen *Frankrijk*, en ondanks de raadgevinge des Hertogs, ondernam hij het beleg van *Metz*; maar na eene menigte vruchtelooze poogingen, waar in *Alba* alles deed, wat van een Man van moed

en

en kunde in den Oorlog verwagt en gevorderd kan worden, moest het beleg, met schande, opgebroken worden. Na den Winter te *Brussel* met den Keizer doorgebracht te hebben, keerde hij weder naar *Spanje*, om *Filips* naar *Engeland* te geleiden, tot voltrekking van zijn Huwelijk met *Maria*. Vervolgens het gebied in 't *Milaneesche* en *Napels* voerende, muntte hij daar in verscheidene gelegenheden uit. 'Er waren ten dien tijde aan 't Hof van *Filips* twee Partijen. De Hertog van *Alba* was aan 't hoofd van een van die; *Rodigez Mendez de Sylva*, Prins van *Eboli*, was het hoofd van de andere; de laatste was buigzaam, behendig, indringende, vleijende en welsprekende: hij had, indien de Historieschrijvers de waarheid zeggen, de gunst van den Koning *Filips* gewonnen, alleen door de liefde, die deeze Vorst voor deszels Gemalin had, en wier aanstotelijke zaamenleeving hij zorgvuldig onderhield. De wijze van ommegang met den Hertog was in tegendeel vrij standvastig, zonder vleijerije; zijn straffe en fiere aart was in geenen deele naar den smaak zijner vijanden, en mishaagde dikwils zelfs aan *Filips*. Den Hertog dus een gevreesd mededinger voor *Eboli* schijnende, bewerkte deeze, dat hij van de hand gezonden wierd. De Franschen maakten groote voortgangen in 't *Milaneesch*. *Eboli*, om zijne heerschzucht te vleijen, bewerkte dat het beleid van dien krijg hem werd opgedraagen: en dat hij Onderkoning van *Napels*, Gouverneur van 't *Milaneesch*, en Veldoverste der Krijgsbenden in *Italien* werd, met onbepaalder magt, dan iemand voorheen. Hij vond de zaaken aldaar zeer reddeloos; het geld, dat hem beloofd was, bleef door de kuiperije van den Prins van *Eboli* agter: de Duitschers geraakten aan het muiten, dus hij in dien Veldtocht weinig verrichtte. In zijne Algemeene Levensbeschrijving vind men zijne verdere bedrijven in die gewesten omstandig verhaald. Onderzoeken wij nog een weinig nader zijn gedrag in zaaken, waar in hij meester was, en die ons Land betreffen.

Bekend is 't uit de Geschiedenissen van Nederland, hoe in den Jaare 1539 de *Gentenaars* zig tegen de Gouvernante, Vrouw *Maria van Oostenrijk* en haaren raad, met hevigheid verzetteden, en aan 't muiten sloegen; zo dat de Keizer zig genoodzaakt vond, met groot gevaar, uit *Spanje*, door *Frankrijk*, naar Nederland te komen; dien Vorst aan *Alba* vraagende, welke straffe de

de *Gentenaars* hier over naar zijne gedachten verdiend hadden, gaf, naar zijne gewoone geaartheid, ten antwoord: dat het oproerig volk, en de geboorteſtad van den Vorst, verdiend had, tot den grond toe uitgeroeid te worden. *Karel de V*, verre van zo wreedaardig, en daar bij, even als alle andere menſchen, een natuurlijke zucht hebbende, voor de plaats waar in hij ter waereld gekomen was, vertoornde zig over dat antwoord, gebood hem op een toren te klimmen, om van daar de Stad te overzien, en vraagde hem daarna, hoe veel Spaanſche vellen 'er van noden zouden zijn, om zulk een grooten handſchoen (zinſpeelende op 't Franſche woord *Gand*) te maaken, en betoonde verder zijnen toorn tegen hem. Dan na den dood van *Karel den V*, die de Nederlanders altoos bemind had, boven andere zijner onderzaaten, en ook van hun, als een Vader, weder bemind werd, gebruikte ALBA al zijn gezag van wreedheid, bij Koning *Filips den tweeden*, en ſpoorde hem door zijne raadgeeving tot alle ſtrengheid aan. Het eerſte bewijs daar van werd gezien in den Jaare 1565. De Gereformeerden in *Frankrijk* op dien tijd zeer toeneemende, begon *Filips* te dugten, dat in *Nederland* mede zoude uitbarsten, dat geene, het welk nog door ſtrenge Plakaaten, en wreede ſtraffen in toom gehouden werd; want volgens COORNHERT, in zijne *wortel der Nederlandſche Beroerten*, zouden 'er, tot het jaar 1566, reeds over de 60000 menſchen, om 't Geloof omgebragt zijn, volgens de Extracten uit eenige Provintien. Waar tegen dan wierd goedgevonden, op raad van ALBA, een onderling verbond, tusſchen *Spanje* en *Frankrijk* te maaken, (dat zij 't heilig verbond noemden) om den Roomſchen Godsdienst vast te ſtellen, en alle andere Godsdiensten uitteroeijen.

Ter ſluiting van dit zogenaamd *heilig verbond*, trok de Gemalin van *Filips*, *Elizabeth de Valois*, naar Frankrijk, onder voorgeeven, dat die reize alleen geſchiedde om haare Moeder en Broeder te bezoeken. *Karel de tweede* en *Catharina de Medicis*, waren mede, ten dien einde, uit *Parijs* naar *Bajonne* vertrokken. Voor 't uitwendige vertoonde het zig, dat deeze aanzienlijke perſoonaadjen tot geen ander einde aldaar waren zaamgekomen, dan om zig te verlustigen. De looze *Catharina* wist hier onder bijzonder te veinzen; de meeste nachten ging zij, uit

het Hof van den Bisſchop, door een beſlotene Galderij, in 't naaſte huis, waarin zig haare dogter en de Hertog van ALBA bevonden; de laatſte geleidde de Koninginne *Elizabeth*, en had volkoomene magt van *Filips*, om met *Karel* en deszelfs Moeder te handelen: de gevolgen van deezen handel, hoe bedekt ook gehouden, heeft daarna niet alleen *Frankrijk*, maar ook *Nederland*, door het moorden en branden van duizenden onſchuldige ſlagtoffers, maar al te deerlijk ondervonden. ORANJE, welke zig, op dien tijd, als Gijzelaar voor den vrede, in *Frankrijk* bevond, wist het geheim van den Koning zelven afteperſſen, en beklaagde zig zeer over die voorgenoomene Wreedheden; gelijk men leest in zijne Apologie, bladz. 48. in 12vo.

De vermeetene wreedheid van ALBA ging als bij trappen voort; zelfs bleef de Zoon des Konings daar niet voor beveiligd. Hij bevlijtigde zig, nevens *Don Jan van Ooſtenrijk*, om FILIPS tegen KAREL, Erfprins van *Spanje*, op te ruijen, als of deeze voor hadde, zonder voorweeten des Konings, naar Nederland te trekken; welke aanblaazinge, bij den argdenkenden FILIPS, van die uitwerking was, dat het KAREL eerst de gevangenis, en naderhand den dood veroorzaakte. Zie hier een verhaal van zijne ontmoeting met gemelden Prins KAREL. ALBA, het werk der *Nederlanden* zodanig beſtookt hebbende, dat hij derwaards vertrekken zoude, en nu daar toe gereed ſtond, kwam hij, om den Prins de hand te kusſen. *Karel* greep hem met een toornig weezen aan, zeggende, dat niemand naar *Nederland* zoude gaan, dan hij. Den Hertog daarop geantwoord hebbende, dat hij alleen van zijnen Vader vooruitgezonden werd, om de beroerten in *Nederland* te ſtillen, als zullende het daar voor hem anders niet veilig zijn, werd hij in gramſchap ontſtoken, trok den Ponjaart uit, zeggende: *ik zal u eerst hier doorſteken.* De Hertog had den ſteek nauwlijks ontweeken, of hij zag den raazenden Jongeling weder op zig afkoomen, om hem een tweeden toe te brengen. Doch ALBA omvatte hem, biddende, dat hij tog geen geweld wilde gebruiken tegen zijnen ouden en getrouwen Dienaar, en hield aldus de kracht van den vuurigen Jongeling tegen, tot zo lange, dat door het ontſtane gerugt eenige oppasſers toeſchooten, die Prins KAREL in een ander vertrek bragten. Had deeze ſteek niet mislukt, ALBA zou, kort daarna, zo veel bloed in *Nederland* niet hebben doen ſtroomen. *Ne-*

Nederland, onder deeze bedrijven, meer en meer beroerd wordende, verzocht de Gouvernante, Hertoginne van PARMA, door verscheide Brieven, aan den Koning, om in Persoon herwaards te koomen, en door zijn gezag de beroerten, die zij niet langer meester was, te stillen; dat het Volk zijne komst voor eene weldaad zoude rekenen, in tegenoverstelling van die van zijnen bloedgierigen Dienaar. Veelen van de voornaamsten in *Spanje* raadden hem de reize aan. Paus PIUS echter, zocht hem, met schriftelijke en mondelijke berichten, door zijnen afgezant, daar toe te vermaanen; raadende hem, zig zelven gewaapend in *Nederland* te vertoonen, in de vaste onderstellinge, dat hij, door zijne tegenwoordigheid, de beroerten en geheime oogmerken onder den voet zoude werpen. Maar bijaldien hij, in zo hevig een kwaad, uitstel nam, of iemant van zijne Dienaars zond, dat hij dan zeer bevreesd was, dat *Nederland* van Godsdienst, en de Koning van *Nederland* zoude ontbloot worden. Men weet, hoe lange de Koning het Volk in onzekerheid hield, over zijne aanstaande reize; maakende dezelve alomme bekend, schoon hij, wat toestel 'er ook in schijn gemaakt werd, zulks nooit voorneemens was. En wie zoude ooit konnen gelooven, dat de Koning, zo regeerkundig als hij was, zoude willen verlaaten het hoofd en de sterkte zijner Staaten; te meer, daar in dien tijd de geruchten zig openbaarden van de oproeren onder de Mooren, in 't Koninkrijk *Granada*, en hij veel onrust opkropte wegens zijnen Zoon, dien hij geenzins met zig durfde neemen, uit vreeze dat hij voor de zaak der verbondene Edelen, die men geloofde dat hij heimelijk gunstig was, (gelijk hij ook betoonde, door zijne gemeenschap met de Nederlandsche Gezanten, den Markgrave VAN BERGEN, en den Veldheer VAN MONTIGNIJ) tot eenen voorspraak zou dienen. Hem in *Spanje* te laaten, om daar opstand te verwekken, was van geen minder gevaarlijk uitzicht. Doch FILIPS verborg deeze zwarigheden inwendig, en kweekte de hoop op zijn vertrek daaglijks aan, om alzo 't Volk van *Nederland*, zo veel hem mooglijk was, in toom te houden, en den Keizer MAXIMILIAAN (aan wiens uitspraak de *Nederlanders* zeiden, alles e willen verblijven,) voor zijnen goeden wil te bedanken, en

van de toerusting eenes Legers aftetrekken, om geene hulpe aan de Geuzen te bieden.

Een voorgewende derdendaagſche koorts, waar aan hij lang zukkelde, hielp tevens om de gewaande reis te doen vertragen, ſchoon het maaken van toerustingen zijnen gang ging. Den Koning geneezen zijnde, gaf voor, het vertrek te zullen verhaasten, dewijl het bedrog al te kennelijk werd. Door brieven van gemelde Gouvernante had hij bericht ontvangen, van den afval van eenige Steden, en dat gantsch *Nederland* gevaar liep, bijaldien hij niet ten ſpoedigſte beſloot over te koomen. De gramſchap en de ſpijt ſcheen alles tot verhaasting der reize toe te brengen: dus nu ieder, ja zelfs de *Nederlandſche* Gezanten, begonnen te denken, dat het ernst was. Echter was alles bedrog: want 't geen FILIPS nu ſcheen te doen aarzelen, was, dat MARGRETA teffens gemeld had, dat de verbondene Edelen beſlooten hadden, bijaldien de Koning gewapend in *Nederland* wilde komen, zo de roep ging, zij als dan hunnen eerbied zouden ter zijde ſtellen, en hem het inkomen in de Provintien, door kracht van wapenen, beletten. Schoon de Koning uitwendig hier mede lachte, kwelde het, echter, zijnen hoogmoed op 't gevoeligst.

De omſtandigheden, eindelijk, een beſluit van zijnent wegen vorderende, belastte hij, in de laatſte raadsvergadering, hierover in *Madrid* gehouden, dat men nauwkeurig zoude overweegen, wat in deezen geraden was; of het beter ware, gewapend dan ongewapend naar *Nederland* te gaan. Uit zijne Raadsheeren, als de voornaamſten des Rijks, waren hier toe bijeengeroepen, de Hertog VAN ALBA, de reeds gemelde Prins VAN EBOLI, de Kardinaal DIEGO SPINOSA, een man van geringe afkomſte, opgeklommen tot de waardigheid van Preſident van *Caſtilie*, en Opper-Inquiſiteur, waar door hij zo veel gezag aan 't Hof had, dat het volk hem den *Monarch van Spanje* noemde; verder GOMEZ FIGUEROA, Hertog *van Feria*; JEAN MANRIQUE DE LARA en ANTONIO DE TOLEDO, Prior van *Leon*; alle mannen van een vlug verſtand. De Hertog van FERIA was vriendelijk en zagtzinnig; MANRIQUE diepzinnig; TOLEDO ijverig voor de Religie; ALBA en EBOLI hebben wij reeds doen ken-

kennen, als den eerften fterk voor den oorlog, en den anderen voor den vrede. Buiten deeze verfcheenen 'er nog BERNARDO FRESNEDA, des Konings Biechtvader; ANTONIO PERES, Secretaris, en eenige andere, die allen wel den Koning getrouw waren, doch ieder de zaak naar hunne bevatting uitleiden. De Koning voegde zig bij hunne raadsvergadering: I. Om ALBA en EBOLI, die geftadig over hoop lagen, door zijn bijzijn, te temmen; II. Om, zo een van hun zijnen Zoon KAREL wilde voorflaan tot het doen der reize, deezen terftond den mond te fnoeren; te meer, dewijl den Koning bekend was, dat MANRIQUE 'er voor was, dat FILIPS het voorbeeld van Keizer TIBERIUS zoude volgen, en de buitenlandfche Oorlogen, door zijnen Zoon, doen eindigen. RUIJ GOMEZ, of EBOLI, dien wel de zin zijns meesters bekend was, vond, echter, niet goed, dat de *Nederlanden*, op eenige wijze, door Soldaaten gekweld zouden worden; zeggende „ dat het ontijdig was, een ftil en gehoorzaam „ Volk met wapenen te overvallen, en met eenen de nabuuri- „ ge Ketters, geneegen tot de hulpe van hunne medemakkers, „ gaande te maaken. Dat men inzonderheid behoorde te ver- „ mijden, den brand van een Inlandfchen oorlog, in zulk eene „ plaats, alwaar omtrent zijn, die geene, die hun voeden, „ en verre van die, om ze te beflisfen. Want dat 'er bij het „ burgerlijk verlies van Steden, Menfchen, Goederen, den Prin- „ fe ontnomen word, 't geene de overwonnenen verliezen; dat „ al het geene de Nederlanders, tot dien dag, misdaan hadden, „ nu reeds door de Vrouwe Gouvernante verbeterd was; en bij „ aldien 'er nog wat overig was, om te winnen, dat zulks be- „ kwaamer en gevoeglijker ware voor des Konings goedertieren- „ heid, en den aart der Nederlanders. Waar van Keizer KAREL „ DE V met waarheid gezegd hadde, dat 'er geen Volk was, „ als zij maar vaderlijk gehandeld werden, dat den naam van „ dienstbaarheid meerder vloekte en gewilliger onderging. Daar „ na op de Legerkosten komende, op 't gevaar, op 't kwaad „ nadenken van andere Prinfen, befloot hij, dat 'er, in *Neder-* „ *land*, niets zo verward fcheen te zijn, noch eenige knoop zo „ verward gelegd, die niet zonder 't Zwaard, in ftilte zoude „ konnen worden losgemaakt. En dat al het geene van buiten „ was, door den Koning van verre konde geftild worden, blij-

 „ ven-

„ vende zijn gezach in 't geheel, de tegenwoordigheid uitstel„ lende, die beter tot het uitterste gespaard diende." Deeze raad van EBOLI was de raad van hem, die het grootste gezag aan 't Hof had; wien de rust en vrede ter harten ging, en die niet anders bezorgde, dan dat de zaaken niet door oorlog in verdere verwarringe werden gebragt. Van 't zelfde gevoelen waren 's Konings Biechtvader FRESNEDA, ANTONIO PEREZ, die een afhangeling van EBOLI was, en de Hertog van FERIA, die, door eene redenvoering, de ondienstigheid van den oorlog mede aantoonde; zeggende:

„ Om eene ziekte te geneezen, (Loffelijke Majest.) behoeft men niet te twijfelen, dat 'er vooral zorge moet worden gedragen, om dezelve wel te kennen. Om dan acht te geeven op de ongelegenheid, waar mede *Nederland* tegenwoordig belemmert is, zo dient men vooraf daar van te kennen de waare oorzaak; en die moet zonder twijffel geweeten worden aan den schrik, waar in die landen gebracht zijn, door de invoering der Inquisitie en bloedige Plakaaten tegen de Ketters. De Nederlanders hebben die gevreesd, en vreezen die nu nog meerder dan ooit, dat zij door zodanige wegen zullen gedwongen worden in hunne Conscientien, en dat zij zullen te lijden hebben alle andere zwarigheid, en groote elende; die vreeze heeft hun doen vallen in deeze verbolgenheid, die wij ontwaar worden. Het is dan een dolligheid uit vreeze, daar *Nederland* mede geplaagt is, en die van eenige onrustige geesten gevoed word, om stoffe voor hunne nieuwe opinien te vinden. De voorstellinge van deeze stookt het vuur der beroerten aan, als dat meest behoorde gebluscht te worden. Indien de bloote naam van Inquisitie (als men 't zeggen mag) nog niets te werk gesteld, maar alleen in schaduw *Nederland* zo beroerd heeft, wat zal 'er dan van worden, als men hun met vreemd Krijgsvolk op den hals valt? Wat angst, wat schrik zullen zij niet krijgen? Het minste, dat zij vreezen zullen, zal, zonder twijffel, de Inquisitie zijn! Zij zullen gelooven, dat men in *Nederland* de Regeering van *Spanje* zal willen invoeren, hunne voorregten en privilegien vernietigen, hunne begaane misdaaden ten zwaarsten straffen, hunne vrijheden, door krijgsknechten, met voeten doen treden, en geheel onder de op te rechtene kasteelen begraven. Maar ge-

genomen dat 'er verstaan werd, een Leger herwaarts te zenden, wie verzekert U M. den veiligen weg? wie verzekert U M. het inkoomen? De schrik des volks verandert veeltijds in wanhoop, en als 'dan gebeurt, het geen vast gebeuren zal, dat uwe Nederlanders, door de wanhoop, zo verre zullen gedreeven worden, dat de Adel, niet meer schuilende onder verbintenisfen en verzoeken, en het gemeene Volk zig niet meerder beweegende tot ligte beroerte, maar door 't gantsche Land de *Vaan van algemeenen afval* oprechtende, een eenpaarigen tegenstand zullen doen, om den Koning of zijne Dienaars, door wapenen, 'er buiten te houden. En al eens gesteld, dat *Nederland* van zig zelven niet bekwaam of sterk genoeg was, zodanigen tegenstand te doen, zullen hunne Nabuuren, als benijdende de grootheid van Uwe Majesteit, wel in gebreke blijven, hun de behulpzaame hand te bieden? Wie onzer weet niet, wat schrik de *Spaansche* Wapenen, in *Nederland* overgebracht, zullen maken in *Duitschland*, *Frankrijk* en *Engeland?* Maar genomen, dat zij 'er inkoomen, dat het van dien kant niet kan belet worden, zijn wij daarom te meer verzekerd, dat 'er daar na geen beroerte in 't land ontstaan zal? Zonder twijffel zoude men tot veele straffen moeten koomen; in verscheidene opzichten met geweld het geweld versterken: En wat is het gevolg hier van, dan de wanhoop ten hoogsten top te voeren; de straf, hoe regtmaatig ook voor eenige, zal den naam dragen van *Tirannij*; de Kasteelen, Gevangenisfen en Garnizoenen dien van Werktuigen der Inquisitie: en dan losbarsten tot oproer en wapenen. Zie daar dan den brand des Oorlogs! En wie voorzegt ons, dat het dan tegen een vertoornd volk, dat voor zijne vrijheid strijd, zo gemakkelijk zal zijn het uittehouden, of ze te doen eindigen, als het nu nog is dit niet te beginnen? Voor hun zal de natuur strijden, met de sterke gelegenheid van de Zee, en de Rivieren. Zij zelve door wanhoop aangedreeven, zullen met hardnekkigheid vegten, ter bescherming van zig zelven, hunne Huisvrouwen, Kinderen, en Vrijheid! hun zal groote magt bijgebracht worden, door den rijkdom van hun eigen land, en nog meer door hunne nabuuren. Daarentegen wat zwaare oorlogskosten zal U M. niet te draagen hebben! Al wat tot hulpe toegezonden word, zal, van wegen den afstand, zeer langzaam overkoomen,

men, en dus kostbaar vallen. Men zal den weg een ander moeten afbeedelen, of afkoopen; en hoe veelen zullen dan nog verloopen, eer dat zij in *Nederland* zijn? De uitslag des oorlogs is onzeker, en het fortuin, dat zig, in andere gevallen, met een deel te vreden houd, begeert hier het geheel. Indien Uwe Majesteit al de overwinning behaalt, zo zal dezelve gehaald zijn met het bloed van Uw volk tegen dat van uwe Onderdaanen. Maar zo neen (dat God verhoede!) dan zal, met de Menschen, het Land verlooren gaan, en met het Land de Godsdienst; en dan, helaas! zal men zien, hoe veel voeglijker zagte dan scherpe middelen geweest zouden zijn. Ik raade Uwe Majesteit dan het eerste. Elke Provintie, elk Koningrijk heeft zijne bijzondere gesteldheid: en wie kan dat beter dan Uwe Majesteit weeten, voor wiens Scepter de waerelden schijnen gemaakt te zijn, en onder wiens heerschappij zo veele Volkeren van onderscheidene geaartheid bukken. *Spanje* moet dus geregeerd worden; de *Indiën* wederom anders; anders ook de Landen in *Italie*; en zo ook *Nederland*: even als alle de andere van Uw wijduitgebreid gebied. Maar ééne zaak is 'er, waar in zij allen moeten één zijn, namenlijk de Godsdienst; dan hier in moet de ijver voorzichtig bestierd worden, om in plaatze van eenigheid, geene scheuring te veroorzaaken, en daar door geheel en al te verliezen de gehoorzaamheid, die men aan de Kerk en aan Uwe Majesteit schuldig is. Wat heeft DON PEDRO DE TOLEDO niet al beproefd, om ten tijde van Uw Majesteits Vader, als Onderkoning van *Napels*, de Inquisitie in dat Rijk intevoeren? De Hoofdstad stond 'er tegen op, en zoude van 't gantsche Rijk spoedig gevolgd zijn, hadde hij de oorzaak des opstands niet uit den weg genomen. Laat dan de *Nederlanders* behouden de regeering van *Nederland*; laat al wat achterdenken kan veroorzaaken, worden weggenomen; zo van Inquisitie, vreemde krijgsknegten, als andere gevreesde middelen; de schrik voor deeze geweeken zijnde, zal hun doen bedaaren, en de beroerten weg neemen. Daar is geen twijffel aan; de ketterij zal in stilte worden te onder gebracht, en gemakkelijker dan met wapenen. Voorbeelden hier van heeft men in *Duitschland* en *Frankrijk*, daar men dezelve tegen de harde vervolging ziet aangroeijen. En daar in *Nederland* zeker zo veel misdaan is, dat de misdaaden

niet

niet geheel ongestraft kunnen blijven, laaten eenige, van hunne misdaaden overtuigd, strekken tot een voorbeeld van andere; doch men straffe nooit allen om de misdaad van veelen; en laat dit met matigheid geschieden, ten aanzien van de perzoonen, de plaatzen en tijden, daar zulks de minste verbittering kan veroorzaaken. Betoon, magtig Vorst en Koning, den rang, die U van uwe Onderdaanen onderscheid, in 't oeffenen van *Bermhartigheid*; want alle uwe andere deugden zijn gemeen, zelfs aan de allergemeensten."

Hier tegen bracht de Hertog van ALBA, volgens zijne gewoone geaartheid, deeze volgende Rede in, roepende om wraak en wapenen, en dat noch de Religie, noch 't gezag van den Koning, door andere middelen konde hersteld worden. Zie hier zijn Redevoering.

„ Om te beginnen (hoogmagtige Koning) daar de *Hertog* VAN FERIA 't gelaaten heeft, zo zegge ik, voor zo veel mij aangaat, met geen minder waare dan vrije woorden, dat het thans aan Uwe Majesteit niet meer staat om *Bermhartigheid* te gebruiken. Die deugd, U Maj. alleen toegeëigend, kwalijk besteed, komt beestachtig te verbasteren, in een snoode Slavernij; en zo veel zij, op de eene zijde, het Rijk behoudt, zo veel brengt zij, aan de andere zijde, verbastering en verwoesting toe. Hoe lang zoudt Gij nog wel verdraagen, dat de Nederlanders U Wetten voorschreeven, in plaats van die van U te ontvangen? Wat is 'er nu meer overig, als dat zij, die gestadig in den mond hebben, *niet minder vrij te zyn als onderworpen*, U ontrokken hebben alle gehoorzaamheid, en ook aan de H. Kerk? Wat heeft men met goeddoen dus verre uitgerigt, dan dat aan den Koning de gehoorzaamheid, en aan de Wederspannigen de vreeze benomen is? Eerst hebben zij verzocht, van de *Spaansche* Krijgsknegten ontslagen te zijn, en daar na 't zelve gedwongen; voorgeevende dat dit vereischte, om 't Volk in rust te houden. Zijn zij, hier in voldaan, daarna in rust gebleeven? Neen! Daarna begeerden zij zo veel te heviger en onbeschaamder het vertrek van den Kardinaal DE GRANVELLE, van de zijde der Gouvernante, en van het roer der zaaken, waar aan hij door Uwe Maj. gesteld was, en het recht hield. Zij hebben daarmede niet afgehouden, voor dat zij, door lastige verzoeken, faamrovende schriften, en alle zoort

van ſpotternije, hunnen zin kreegen. Zijn, door de ſchipbreuke van deezen eénen Man, de winden geſtild? In het minſte niet. Maar gelijk de moedwil ligtelijk groeit wanneer zij begint, zo is zulks een trap geweest, dat de Luiden, gerust in onze goedheid, tegen het verhoogen van de Prelaten, tegen 't vernieuwen van 's Keizers Plakkaten, tegen de geboden van 't Concilie van *Trenten*, tegen de Pausſelijke Inquiſiteurs, met Pasquillen en Schotſchriften opgeſtaan, verzochten met gewapende Bede, verſchrikkende met dreigementen de Gouvernante, met onbeſchaamde afzendinge van hunne Gezanten naar *Spanje*. Hierin was de bermhartigheid des Konings zo veel doende, dat hij, als een goedertieren Vader, deed matigen het geene beſlooten was; en aan de Gouvernante toeliet, (meer dan behoorde) onbehoorlijke zaken, die zij begeerden. Maar wat is van alle die toegevenheid gekoomen? Anders niet, dan dat zij hunnen zin krijgende, vergaten dat zij Onderdaanen waren, afſchuddende allen eerbied, en den afval van de eene Provintie hegtende aan dien van de andere. In maniere dat 'er niets meer overig is, dan dat men een tweede *Zwitſerſche Republiek* in NEDERLAND ziet oprechten, tegen Uwe Maj.; zo als de eerſte tegen Uw Majesteits Voorouders opgeworpen is: Of dat in plaatſe van eene tijranniſche heerſchappij der gemeente, ORANJE, EGMOND en andere ſmeders van die onbehoorlijke nieuwigheden, verdrukkende ten laatſten de vrijheid des volks, onder ſchijn van die voorteſtaan, de Provintien onder zig verdeélen zullen. Dus ſtaan tegenwoordig de zaaken in *Nederland*. En zal men dan nog ſpreeken van genade? Staat het wel aan U, om te laaten verlooren gaan voor de Kerk, het goed van zo veele Godvruchtigen, en zo veele rijke Landen van Uw Kroon? De Ketterij ſteekt aldaar met duizend ſchrikkelijke Godloosheden het hoofd op; en wordt Uw hoog gezag niet mede van alle kanten beſprongen, met verbonden, verzoeken, en duizend andere dingen van trouwloosheid? Daar is dan tot heden toe genoeg misdaan, onder 't gebruik van zagte middelen. En om de waarheid te zeggen, waar toe heeft dit oeffenen van geduld, en door de vingeren zien, anders gediend, dan om de beroerten te meer te doen aanwasſen, en de voornaamſten des te ſtouter te maaken? Of 't GODE behaagde, dat U Maj. zelfs naar *Nederland* konde trekken, dat zoude zonder twijffel een

groot

groot middel zijn, en daar van hebben wij een voorbeeld in Uw Maj. Vader, tegen de *Gentenaars*. Maar die Vorst, in Nederland gebooren, ja in de Stad *Gend* zelve, ſtrafte niet dan die Stad alleen, hebbende al 't Land van rondsomme in volkomene gehoorzaamheid gelaaten; en echter wilde hij van daar niet vertrekken, voor en aleer hij te *Gend* een ſterk Kasteel had doen opwerpen, en van alles wel doen voorzien. Zij berſten ook wel uit in klagten; zij beriepen zig, naar gewoonte, als op Beſchermgoden, op hunne Privilegien, noemende het Kasteel een *haatelijk Juk*. Doch te vergeefsch, dewijl het nodig was dat de *Gentenaars* hunnen oproerigen hals boogen onder zo een rechtvaardige Sterkte. Indien dan zijn Keizerlijke Majesteit meende, dat zijne tegenwoordigheid alleen niet genoeg was in die gelegenheid, hoe veel te minder moet zulks geoordeeld worden, van U Maj. die in plaats van eene Stad, nu een geheel Land in beroerte ziet. Waar bij komt, dat het van binnen met Ketterijen beſmet is, en van buiten alom gedreigd word. En ſchoon het nu ſchijnt, dat de wederſpannigen zig wat ſtil houden, zo verbergen zij niet minder het Oproer in hunnen boezem, dat zig haast weder openbaaren zal, als de vreeze voor wraak geweeken is. Nu genomen dat U Maj. de gelegenheid zo wel diende, om zelfs heene te trekken, zo moest het geſchieden om te gebieden; dat is gewapend, en na Uw vertrek daar Krijgsknegten laaten, tot behoud van Uw gezag, ſterke Kasteelen ſtigten zo als U Maj. Vader gedaan heeft. En buiten *Gend*, rechtigt U daar toe *Napels*. GODT gave, herzegge ik, dat gij zelve in Perſoon, met middelen, die Uwe hooge wijsheid zoude weeten te gebruiken, konde in die ongeregeldheden voorzien, die *Nederland* thans zeer kwellen. Maar daar andere groote noodzaaklijkheden U thans beletten in Perſoon te gaan, zo zoude mijn raad zijn, dat U Maj. zonder langer uitſtel, een Leger naar de Provintien zond, met zodanig Hoofd, als U Maj. daar toe bekwaamst zal oordeelen, om het zelve te geleiden. U Maj. hier toe beſluitende, wil ik noch aan den weg, noch aan de inkomst twijffelen. Van den Hertog van *Savoijen*, zo na U Maj. beſtaande, en die zo veel belang in U Maj. heeft, kan U Maj. zig veel belooven. Zo zal dan in 't uitgaan van *Italie*, het Leger door *Savoijen* trekken, even als door Uw eigen Land. En indien

het

het gelegener was door *Zwitzerland*, zo zullen zeer ligt de Catholijke Kantons, Uwe Bondgenoten, U dat gerief doen. Van daar komt men in *Bourgondien*; *Lotharingen* kan, noch zal U eenig belet doen. Dus zal het Leger komen op de Grenzen van *Luxemburg*, dat de deur van *Nederland* is. Van dien kant alleen, zoude iemant misschien durven denken, dezelve te sluiten voor uwe Wapenen; maar wie zoude het beginnen? Misschien de *Nederlander:* als of het even ligt was, een Leger op de been te brengen, als zamenrottingen te maaken; en als of het slegte Volk zo bekwaam en gereed was, om in eenen slag tegen geoeffend en welgewapend Krijgsvolk te vechten, als het geweest was tegen H. Beelden en Altaaren, die zij zo godloos geschonden hebben. Mogelijk zal men zeggen: nabuurige Vorsten zullen het doen. Brandt niet geheel *Frankrijk* in burgerlijken Oorlog? In *Engeland* zit een Vrouw aan 't roer; en wat staat 'er te duchten van *Duitschland*, verdeeld onder zo veele Prinsen, die onder elkander verdeeld en oneenig zijn, behalven dat Uwe zaak ook de haare zijn zal! De ongehoorzaamheid van 't Volk slaat gelijk op alle Prinsen. Wanneer is 'er ooit in Uw Rijk grooter magt en meerder rust geweest! De strijd bij het invoeren Uwer Wapenen is, of men die meerder zal eeren, dan vreezen; en ingekomen zijnde, zal naar mate van de misdaaden, de straf moeten zijn; indien daarna de dolligheid, die men zegt oorspronkelijk te zijn uit schrik, maar die inderdaad uit trouwloosheid voorkomt, kan overslaan tot wederspannigheid, om welke voortekomen men alles goeds van uwe Waapenen verwagten kan, tegen de hunne, daar aan uwe zijde het recht en de magt is gesteld, tegen een in haast opgeraapten hoop, bestaande uit het schuim van Volk, wederspannig tegen GOD en hunnen HEER! Toevoer en hulpe zal ook van dien zelven kant niet ontbreeken, als dezelve zoude benodigd zijn. Doch dit zal, naar mijn oordeel, niet eens nodig wezen, noch om de Wapenen te roeren, veel minder om 'er hulpe toe te behoeven. Met den geenen, die nu in *Nederland* zoude gaan, zal men de wederstrevigen eerder verplet zien, als gebooren worden; ja zelfs het zaad daar van zal uitgeroeid zijn en blijven, door middel van welbezette Kasteelen. En wat schoonder gelegenheid dan deeze, zoud gij ooit konnen krijgen, om een Leger in Nederland te brengen, en die Provintien tot een Wa-

Wapenplaats van Uwe andere Landen te maken, en door zijne gelegenheid, dat, om zo te fpreken, het ingewand van Europa is, de waare Kerk zo veel te meer te doen eeren met de hoogheid van Uwen Naam? Verfcheiden zijn zeker de Regeeringen, maar zij konnen niet verfchillend zijn in de Onderdanigheid, die zij haaren Opperheer fchuldig zijn. Met die wet worden de Onderdanen gebooren; en zo zij die breeken, doen zij zelve geweld, zonder geweld te lijden: en zo gaat het thans in *Nederland*, alwaar alle Goddelijke en Menfchelijke Wetten ten eenemaal met voeten worden getreeden; zo dat U Maj. geen geweld gebruikt, dan om 't geweld in toom te houden, en geene fcherpe, dan na dat zachte middelen alvoorens vergeefsch beproefd zijn."

Dus voer de Hertog uit, met een vergramd gemoed, tegen *Nederland*; welks bitterfte gevolgen deszelfs Bewoonders niet dan te treffend gefmaakt hebben. Zijn dreigend oordeel, komende van een ervaaren Krijgsman, woog fpoedig boven dat van andere, die den Oorlog weinig hadden gezien. Hij werd daarenboven onderfteund door den Kardinaal SPINOSA, die mede in een hevig gefprek klaagde, dat de Vierfchaar van de *H. Inquifitie* in NEDERLAND gefchonden was; waarin andere hem bijvielen. Maar de Hertog VAN FERIA, die ALBA nader in den bloede, dan in de vriendfchap beftond, en zagtzinniger van aart was, fprak hun tegen, nam het woord weder op, en zeide: „ Het is waar, dat, gelijk te vooren door mij gezegd is, *Nederland* een goed Geneesmiddel vordert; maar ik zegge als nog, dat men het zelve eerder diende te zoeken in het wel te behandelen, dan met de Wapenen. Het is eerlijker en roemwaardiger voor een Vorst, dat hij de ontftaane gefchillen, zonder moeijelijkheid, zelve flegt, en geen partij trekt; want het heeft niets om 't lijf, dat 'er voorgewend word, hoe uwe Maj. Vader de Stad *Gend* met de Wapenen heeft aangetast. De tegenftreving van ééne Stad was toen ligt te breken, dewijl geheel *Nederland* in gehoorzaamheid was. Maar nu waggelen bijna alle Provintien, en zullen dus eene gemeene zaak maaken, en in 't algemeen gevaar te zamen fpannen. Daar zijn tegenwoordig veele zaaken, die nu beletten zullen, welke toen medewerkten.

„ *Duitschland* ftond onder 't rijk des Keizers; men was in ver-

verbond met *Engeland*; en de *Franſchen* zelfs nodigden zijne Majeſteit tot den doortocht. Nu zijn de eerſte noch door recht van heerſchappij, noch door kragt van verbonden, aan ons verpligt, maar in tegendeel, uit kracht van verſchil in den Godsdienst, bereid en aangeſpoord door haat, ons allen tegenſtand te doen.

„ Dus zou mij 't raadzaamst dunken, dat men de wraak en de wapenen over 't hoofd ziende, eenige naar *Nederland* zond, om de gelegenheid der Provintien op te neemen, en daar van verſlag te doen; laatende intusſchen aan den tijd over, om de gemoederen in rust te brengen. 't Is ons belang niet, hun te leeren het oeffenen der wapenen, en die zij voorheen zo dikmaals voor ons aangegespt hebben, nu tegen ons te gebruiken."

De redenen, voor of tegen het gebruik der wapenen, van wederzijden ingebragt zijnde, wagtte ieder van hen het beſluit des Konings. Doch deeze achterhoudende van aart, hield zijne gedachten verborgen; en gaf een wenk aan deszelfs Biechtvader om zijne gedachten te uitten.

Deeze ſprak: „ Ik achte dat alle de raadſlagen, het ampt van een Christen in 't oog houdende, hun voornaame oogmerk moeten hebben op de geboden Gods, met onderwerpinge aan zijnen wil, alzo wij moeten gelooven, dat alle de Raadſlagen, die zonder dat fondament gehouden worden, en dat doel misſen, nimmer een goed einde bereiken. Ook dient men hier wel acht te geven, dat men zig zelven niet bedriege, en de zaaken verkeerd uitlegge, of daar aan, tegen de waarheid, een valſchen draai geeve, maakende van God, een weezen vol van Bermhartigheid, een God van wraake; want de opperſte voorzienigheid vernietigt den raad van dezulken menigmaal, als hij hun ſtraffen wil. Men moet (ging DE FRESNEDA voort) ook aan de eene zijde onderſcheiden, dat aan den Prins het Recht, of de Justitie ſtaat, welke hij verpligt is aan zijne onderdaanen te bewijzen; en, aan de andere zijde, wat hij heeft te doen aan zig zelven, om de driften van zijn gemoed te betoomen. De verſtandigſten houden met reden ſtaande, dat een Vorst het voorſchrift, waarnaar hij wil regeeren, behoort afteleiden uit het voorbeeld van den Opperſten Regeerder, en uit de wet der Natuur, veel krachtiger dan alle andere, welke ons leert, *een ander niet te doen, dat wij niet zouden willen dat aan ons geſchiede.*

„ Een

„ Een Vorst dient dan wel te letten, hoe God regeert, hem zo veel mooglijk te volgen, en wel op die wijze, dat hij handele, zo hij wenschte van God gehandeld te worden; op dat hij zal geoordeeld worden, zo hij andere geoordeeld heeft: die daar allernaast bijkomt, is zonder twijffel de beste Regeerder! Ik wil, echter, de zaaken van Staat zo niet vermengen, dat ik dezelve met die van de Godheid één ſtelle te zijn, om geen achterdenken te geeven, als of ik deeze verdorvene Eeuw wilde doen ſtemmen met den ouden tijd der onnozelheid: maar gelijk eene goede Regeering niet ſtrijdt tegen de Goddelijke wetten, dus moeten wij het eene met het andere zodanig vermengen, dat de Koning zijnen Throon en den Scepter vast houde, zonder noch geloof, noch geweeten te bevlekken. Men kan niet ontkennen, dat die van *Nederland* zeer zwaar misdaan hebben; maar noch bij Goddelijke, noch Menſchelijke wetten, moet volſtrekt op de misdaad de ſtraf volgen. Want zo dat doorging; dan zoude medelijden, bermhartigheid en vergevinge, zo onafſcheidbaar bij de Eeuwige Godheid, en zo noodzaaklijk voor een Koning, gantsch ijdel zijn. Dus moet men zo haastig niet tot de ſtraffen loopen; maar men dient wel te overleggen, of men met minder kosten, minder gevaar, door minzaamheid, de rust en volks zekerheid benevens die van den Staat kan verkrijgen: want hier door dat einde konnende bekomen, zal voorzeker de aangenaamſte vrede zijn. 't Zal ook misſchien niet ondienſtig zijn, wel te overleggen de oorzaaken, die wel ligtelijk de Dienaars van Uwe Majeſteit gegeeven hebben tot de misdaaden: niet dat ik verſtaa, dat men hun daarom laat verzekeren; maar om de ſtraffen, als minder rechtvaardig, te verminderen; hoewel een onderdaan verbonden is te dragen zijne Overheid, hem van God geſchonken, zelfs in hunne grootſte misſlagen, en hoe ſlegt zij ook zoude mogen zijn. Boven dit al, ſtaat ons acht te geeven, wie het zijn, die misdaan hebben, en als dan zullen wij bevinden, dat 'er tweederhande zoort van menſchen zijn; te weeten; eenige weinige Edelen, en veele van 't gemeene volk. Indien het *Valencien* niet ware, die ſpoedig haare ſtraf gehad heeft, wij weeten niet dat 'er eenige ſtad buiten deeze is. Letten wij op den voortgang, men zal ligt een kwaade genegenheid, maar geen bedrijven van groot gewicht, bevinden. Want, zonder het zamen-

menloopen en de ongeregeldheid van 't flegte zoort des Volks, die de Altaaren en Beelden braken, en onbezonnen 't land doorliepen, weeten wij niet dat 'er iets hevigs bestaan is: die misslagen, alle zaaken zonder fondament, zijn spoedig door Uwe M. Zuster, en hulpe der getrouwe onderdaanen, verbeeterd en gestraft; zo dat nu genoegzaam alles in vrede en gehoorzaamheid gebracht is. Dus gij geene wapenen, geene wraake benodigd zijt, en niet anders te verrigten hebt, dan door goedertierenheid de zaaken te houden in dien stand, waar in zij nu zijn, en door minzaamheid en goed bestier van de *Vrouwe Gouvernante*, te herstellen, het geen 'er nog aan mag haperen. Een goed Koning moet nimmer zijne Onderdaanen tergen, maar door een aanloklijk voorbeeld, als zijne vrienden, op 't sterkste aan hem verbinden, en zijne vijanden, (daar nooit een magtig Opperhoofd gebrek aan heeft,) tot zig trekken. Een Veldoverste, met een Leger, dat niet gering zijn kan, daar heen te zenden, kan niet geschieden, dan met groote kosten en moeite, en met den naam der *Spanjaarden* haatelijk te maaken; en door die nieuwigheden, die daar door te lande zullen veroorzaakt worden, zal de goeden en kwaaden, de vreedzaamen, zo wel als de onrustigen, eene vreeze worden aangejaagd, dat de ingevoerde wapenen wel tot een ander einde zullen geschikt zijn, en door die vreeze allen aangespoort, die men behoorde in rust te laaten. Zo ik mij niet bedriege, is *Nederland* opgepropt met volk, verre verwijderd van de slaafachtige denkbeelden der *Spanjaarden*; met een volk, jalours, sterk staande op hunne verkregene en dubbel verdiende voorrechten en vrijheden, en op die hun van Natuure toekomen en eigen zijn; met een volk, waar van men met zachtheid alles, en met strafheid niets kan verkrijgen. Op dit hun eigenaartig karakter, vordert de zaak, dat uwe Majesteit en zijne doorzichtige raadslieden voornamelijk acht geeven. Daarenboven, hoe zullen wij gelooven, dat *Duitschland*, *Frankrijk* en *Engeland*, opgehoopt met Ketters, en gezwoorene vijanden van *Spanje*, verneemende dat zodanig een Leger afkomt, ten nadeele van hunne nabuuren, zullen stilstaan, en niet denken, dat de nabuurige oorlog een algemeene brand is, dien elk verpligt zal zijn te helpen blusschen. En moeten wij tevens niet verzekerd zijn, dat de Edelen en gemeenen, die misdaan hebben, en, misschien,

schien, als berouw hebbende, stil zijn, al wat hun mogelijk is zullen bijeenbrengen, om het naderend Leger tegen te staan, en 't Inkomen beletten; en dus, door rechtmatige vreeze voor straffe, de nog in rust zijnde Provintien tot oproer aanstoken? Dus zal het, naar mijne gedachten, zo gemakkelijk niet zijn, hun te overvallen, als anderen wel voorgeeven: hoe gevaarlijk zal het zijn, de zaaken tot dien stand te brengen, als men der Steden voorrechten, zo men nu voorneemens is, vernietigt, en zig genoodzaakt vindt, *die* niet alleen te bevestigen, maar nog andere daar bij te voegen. Maar eens gesteld (dat echter ondoenlijk is) de tocht des Legers geschiedde met weinige kosten, en 't zelve trok zonder tegenstand de Landen in, wat zal 't dan nog zijn? Alle de steden, sterkten en plaatzen zijn gehoorzaam; de Adel, de Geestelijkheid, het volk zijn getrouw; waar zal de straf beginnen? De Edelen en Onedelen, ja allen die misdaan hebben, zullen die naar hunne Rechters en Beulen wachten? Neen, zij zullen vertrekken naar hunne nabuurige Broeders, en mede-Ketters. Dus, zo men den rechtvaardigen niet doet betaalen voor den Zondaar, dat men van Uwe Maj. niet wachten mag, zullen alle de kosten en moeite te vergeesfsch zijn. Zonder noodzaaklijkheid zal men maken van vrienden, neutraalen, van neutraalen, vijanden, van vijanden, hardnekkige oproermakers. U. M. heeft niet van noden, zijne onderdaanen te verschrikken, maar wel te verzekeren, dat zij tot voorstand van hunne voorrechten, huizen, vrouwen en kinderen, hun leeven niet in de waagschaal behoeven te stellen, zo als zij, als hun 't Leger nadert, zonder twijffel doen zullen. De oude ellende van *Spànje*, en mooglijk ook van *Frankrijk*, geeft ons dergelijke voorbeelden genoeg, wat één eenig Edelman, gestoord en vlugtende zijnde, doch binnens lands verstand houdende, een gevaarlijk instrument zij, om 't Vaderland in oproer te brengen; want het is een bekende zaak, dat die geene, die zig niet verzekerd houdt onder zijne eigene, zig zoekt te verzekeren onder vreemden. Dus, naar mijn oordeel, behoort U Maj. niet tot de wapenen te loopen, terwijl gij, buiten dien, uwe macht en hoogheid laat in dien staat, waar in zij is, dezelve kunt handhaven, zonder oorzaak te geeven dat veelen het land verlaaten, en tot andere overgaan. Maak hun, en vooral de oproerigen, door uwe goedheid

beschaamd; trek de gemoederen, door middel van Goedertierenheid, zo tot U, dat zij uwe macht wel eerbiedigen, maar nimmer vreezen.

„Behoeft een Perzoon, geschikt tot den Geestelijken staat, aan een Vorst als uwe Majesteit, te erinneren, dat het Zwaard, eens uitgetogen, niet zo gemakkelijk weder op te steken is. Dus dan smeeke ik U, om uwe Eere, en volks voordeel en behoud, nog eenige middelen van goedheid te werk te stellen; en die vruchteloos zijnde, zal het als dan nog tijd zijn, eenen anderen weg te kiezen: te meer, daar de zaaken 'er verre van afzijn, om wanhoopende te zijn, maar dan gevaar zullen loopen, zo spoedig gij U van uwe magt zoekt te bedienen. Ik voor mij geloove vast, dat zo Uwe Maj. geen hout onder dit vuur stookt, dat het, even als alle ligte stoffen, wel eene sterke flikkering geeven, van zelve uitdooven zal. Ook weet ik, dat alle deeze redenen te vergeefsch zijn, voor 't oordeel, voor de wijsheid en goede genegenheid van Uwe Maj.; dus ben ik ook verzekerd, dat Uwe Maj. al dat geene, dat gezegd is, zodanig zal doen uitvoeren, als 't beste zal dienstig zijn, voor den dienst van God, en het welvaaren uwer Kroone."

Niet weinig stond *Filips* verzet over de redeneeringen, waar mede de laatste hem zeer getroffen had, aangezien men zegt, dat hij groote achting voor FRESNEDA had. Maar het aanzienlijke gezag en de ervaarendheid van ALBA deeden hem, tusschen den raad des Hertogs en dien van zijnen Biechtvader, beide zo zeer verschillende, bijna besluiteloos zijn; waar bij nog kwam, de neiging van zijn eigen hart, welke meer voor den vrede, dan voor den oorlog was. Maar, even als in alle Raadsvergaderingen, hoe groot die ook weezen mogen, gemeenlijk gevolgd wordt dat geen, het welk door de meesten gestemd is, en dus de meeste stemmen voor den vrede waren, zo scheen het gevoelen van den Biechtvader, zo sterk aangedrongen, doorgang te zullen krijgen. Doch de invloed van den Hertog, nevens dat van den Kardinaal SPINOSA, vermogt zo veel, dat zij het besluit deeden staken: zo dat, op dien tijd, niets vastgesteld werd, dewijl, intusschen, de Raadsheeren elkander ieder hun gevoelen zochten smaakelijk te maaken, en te doen omhelzen. De drift, waar mede ALBA zo sterk ten oorlog raadde, ontstond eensdeels

om

om dat hij, als Veldoverste, zijn gezag, grootheid en voordeel beter konde doen gelden en staande houden, dan als Hoveling; waar toe hij genoegzaam verzekerd was, wel in staat te zullen zijn, als het bevel aan hem werd opgedragen: anderdeels, door den ouden haat, dien hij den Nederlanders, en bijzonder den Adel, toedroeg.

De Kardinaal SPINOSA, die, zo als wij gezegd hebben, een man van geringe afkomst was, en meer gewoon de beschuldigingen tegen de Ketters te hooren, en hen te helpen doemen, dan zaaken van Staat te behandelen, viel dus ligt den Hertog toe; de andere, die den vrede aanraadden, hadden mede hunne bijzondere inzichten. Men geloofde in 't algemeen, dat de Biechtvader het met een goed geweeten deed. Den Prinse VAN EBOLI was het te doen, om den Koning, bij wien hij alles vermocht, in *Spanje* te houden; en als zijn partij met het Leger werd afgezonden, had hij wel het voordeel, dat hij van 't Hof verwijderd was, maar ook al den last op zijnen hals. ALBA, daarentegen, wist zeker, dat, zo de Koning vertrok, hij als meester van de wapenen, ook meester in *Spanje* zoude zijn; en zo hij zelf het bevel mogt erlangen, wilde hij EBOLI gaarne al de grootheid aan het Hof laaten. Dus begeerde hij dan liefst, door het veld en de wapenen, van zijn partij gescheiden te zijn. De Hertog VAN FERIA betoonde zig tegen de wapenen, uit wangunst, als wel merkende, dat het bevel niet aan hem, maar aan ALBA zoude worden opgedraagen. Doch de doortrapte ALBA wist alle de geenen, die het hem misgunden, met loosheid, het net over het hoofd te haalen. Zig dekkende met de onnozelheid van SPINOSA, veinsde hij zig ziek, en gaf voor, naar rust te neigen, en dat de oorlog niet voegde met zijne jaaren; zeggende zelfs, dat hij 't laatste deel van zijn leeven Gode wilde opofferen. Des hij ieder in den waan bracht, dat al ging de oorlog voort, hij te rug zoude blijven; zelfs strooide hij uit, dat die tocht niemand beter zoude voegen, dan den Hertog VAN FERIA, die, min doorslepen dan ALBA, niet afkeerig scheen van 't Opperbevelhebberschap, en dus mede in den oorlog stemde. Dus veranderde de onberadene Raad, tot het aanneemen der wapenen tegen deeze Gewesten, tot smarte van Nederland, en nadeel van *Spanje*.

Zij dan genoegzaam allen één lijn trekkende, bepaalde de Ko-

ning wel haast zijn befluit, zeggende: Dat hij lang had voorgenomen, in Perzoon naar *Nederland* te trekken, en tegenwoordig, hoe veel daar tegen was ingebragt, nog niet veranderd was; maar dat hij niet zoude gaan, voor en aleer 'er voorafging een Opperhoofd met een Leger, niet om de gehoorzaamheid en rust van 't volk te ftooren, maar om dezelve, vóór zijne komst, in zekerheid te brengen. Doch dewijl de keuze van eenen Kapitein aan hem ftond, en de Hertog van ALBA de vermaardfte Krijgsman was van gantsch *Spanje*, ftelde hem zijn Maj. hun voor. De Hertog VAN FERIA, nog onder de misleiding van ALBA zijnde, en meenende dat hij dit zoude afwijzen, prees ten hoogften die keuze; doch deeze den post daarop aanneemende, deed aan FERIA zien, hoe listig hij hem bedrogen had.

Met de gedaane keuze, die zo zeer ten bederve van Land en Volk geftrekt heeft, verviel met een de reize des Konings, waar mede *Nederland* zo lange tusfchen hoop en vreeze geflingerd was. De gewaande vloot, die, ten dien einde, te *Biscaijen*, met zo veele kosten bijeen gebragt was, werd gefcheiden. Wel haast was ALBA gereed, nam met zig zijne beide Zoonen, DON FREDRIK, die zig, door zijn moorden en branden, waar in hij zijnen Vader niets toegaf, in *Nederland* zo berucht gemaakt heeft, en wiens naam alleen *Haarlem* en *Naarden*, op de bloote herdenking, nog doet beven, en DON FERDINAND DE TOLEDO. Hij ging te *Barcelona* te fcheep; van daar voorfpoedig te *Genua* gekomen zijnde, om verfterking van volk te ontvangen, trok hij door *Savoijen*, *Bourgondien*, *Lotharingen*, en voorts op *Luxemburg*.

De Hertogin VAN PARMA, binnen *Brusfel* verftaan hebbende, dat ALBA, in *Italie*, veel volk, gefchut, enz. terwijl hij zelve te *Milaan* aan de Koortfe lag, deed bij een brengen, gaf, bij herhaalde Brieven, den Koning op 't ernftigfte te kennen, dat zulks anders nergens toe konde ftrekken, dan om de bedaarde gemoederen weder in onrust te brengen; verders meldde zij aan FILIPS, dat het Land in vollen vrede was, de Godsdienst en gehoorzaamheid herfteld; dat 'er noch magt, noch krijgsvolk ontbrak, om den Staat, zo 't behoorde, in order te houden, en in de grootfte onderdanigheid te brengen, die men begeeren kon, door eene enkele komst van den Koning; en dat 'er, van de aan-

aankomst van een gevreesd Leger, niets te wachten was, dan zwaare en ontzachelijke kosten voor den Koning, en drukkende armoede voor 't Land; dat, op het eerste gerucht der wervinge, veele huisgezinnen, aanzienlijke Koop- en Ambachtslieden, vertrokken waren, en nog daaglijks vertrokken, en verder doen zouden, zo spoedig zij ontwaar werden, dat het Leger afkwam; dat de vaart, onder de wapenen, zoude stilstaan, en de Ingezetenen, echter, schattingen moeten opbrengen, tot onderhoud der Soldaaten, enz. Eenen brief, vervuld met deeze en andere klagten en ernstige smeekingen, deed de Gouvernante, op eene buitengewoone wijze, naar *Spanje* brengen, door GASPAR DE ROBLES, *Heer van Billy*, *Gouverneur van Philippeville*, opdat, door het gezag en aanzien van dien Bode, haar verzoek te meer ingang zoude vinden. Doch vergeefsch waren deeze heilzaame pogingen van MARGRETA: want zij deeden den Koning niets van zijn besluit veranderen; en men heeft meer dan eens in het karakter van FILIPS aangemerkt, dat hij altoos jaloers en agterdenkende scheen op zijne Veldoversten en Gouverneurs, als zij eenige vorderingen voor hem maakten; waar door hij hun dan, door gebrek aan geld en manschap, in verlegenheid liet; zodat hier door wel zijne zaaken te rug gingen, doch zij ook van de overwinning zig niet beroemen konden. Men behoeft niet te twijffelen, of FILIPS kon met geene goede oogen zien, dat zijne Zuster zig in haare brieven beroemde, den vrede hersteld te hebben, en dat zij magt genoeg bezat, dien te behouden; als vreezende, dat haar gezag hier door te hoog in top zoude klimmen. Hij antwoordde dus aan ROBLES, dat het Leger met geen ander oogmerk naar *Nederland* gezonden was, dan om den vrede te bevestigen. En dit was ook het bericht, dat de Gouvernante, uit naam des Konings, door den Prins van EBOLI kreeg. Ook had MARGRETA niet nagelaaten, aan den Hertog te schrijven, of hij het, dewijl hij nog in *Italie* was, niet meer geraden zoude oordeelen, om een gedeelte van zulk een magtig Leger aftedanken, dan de bevredigde Provintien, met ontijdige magt en kosten, te tergen; want zodanige remedie, als hij voor had, werd slimmer geacht dan de ziekte zelve. Doch ALBA, te zeer dorstende naar 't bloed der *Nederlanders*, ontschuldigde zig met den last des Konings. In plaatze van zijne magt te verminderen, vermeerderde hij de-

zelve zo veel mooglijk was. Uit *Savoijen* was hij door *Bourgondien* gereisd, en had zig aldaar versterkt met vier honderd paarden. Van daar in *Lotharingen*, en 't land van *Luxemburg* gekomen, voegde de Graaf VAN LODRON zig bij hem, met 3000 *Hoogduitsche* Voetknegten, en 300 Ruiters, welke hij in 's Konings dienst hield; dit deeden ook de Graven VAN SCHOUWENBURG en OVERSTEIN, met hunne *Duitsche* Regimenten en Paarden: hem werden daarenboven aangeboden, 12000 *Duitsche* Ruiters, waar van hij eenigen tot zig nam. Te *Luxemburg* gekomen, zond de Gouvernante aan hem, de Heeren VAN NOIRKARMES en BARLAIMONT, om zijne last- en bevelbrieven in te zien; waar aan hij, in eenige deelen, voldeed, en MAGRETA zig mede moest vergenoegen.

Met deezen stroom van vreemde krijgsknegten, kwam de Hertog in *Brabant*, en werd, op den 28sten van de maand Augustus des jaars 1567, door die van *Brussel*, met groote Triumph en eerbewijzing, ingehaald; weinig dagten zij, wat monster van wreedheid zij dus eere beweezen. Men zegt dat hij, door eenige *Nederlandsche* Heeren en Edelen, te *Luxemburg*, verwellekomd wordende, tot antwoord gaf: *Welkom of niet, ik ben 'er al;* en om die zelfde reden zeide hij van EGMOND, wanneer deeze aan kwam rijden: *Zie daar dien Grooten Ketter!* die dit, echter, uit eene Hollandsche eenvoudigheid, voor boert aannam. Binnen *Brussel* zijnde, begaf hij zig terstond naar de Gouvernante; en na haar de handen gekust te hebben, nam hij zijn verblijf in 't huis van den Graaf VAN KUILENBURG, laatende het Hof voor de Gouvernante. Den volgenden dag zond hij haar, ter leezinge, de Brieven des Konings, en verklaarde daar op gedeeltelijk zijnen last, die veel uitgebreider was, dan die van de Gouvernante: want hem was de magt gegeeven, alle de Gouverneurs van de Provintien en Steden af en aantestellen. Hij was Kapitein Generaal van alle de Fortresfen en Sterkten, en van al het Krijgsvolk, magt hebbende die te ontmantelen, te versterken, Kasteelen te doen bouwen, Krijgsvolk aanteneemen en aftedanken, naar goedvinden. Hij had volkomen magt over den Raad van Staate en dien der Finantien. In zo verre als hij goed vond, dat zijne magt bekend zoude zijn, deed hij dezelve in openbaaren druk uitgaan. De Gouvernante hem vraagende, of dezelve nog uitgebrei-

breider was, bekwaam tot antwoord, *ja*; doch dat hij als nog niet oorbaar vond, zulks te openbaaren. MARGRETA, die hem gantsch geen goed hart toedroeg, en, bij zijne eerste komst, zulks niet onduister had te kennen gegeeven, kreeg nog te meer afkeer van den trotschen ALBA, terwijl zij duidelijk zag, dat het bewind, welk men haar gelaaten had, meest bestond in schijn, en hij volkomen Meester was. ALBA had het bevel over de Ruiterije gegeeven aan zijnen Bastaard Zoon, DON FERNANDO; CHIAPINI VITELLI was Veldmarschalk; GABRIEL SERBELONNI Grootmeester van de Artillerij; en onder zijne andere volgers, als ROMERO, MONDRAGON, SANCHIO D'AVILLA en VERDUGO, waren de voornaamste ampten bij het Krijgsvolk verdeeld. Door deeze deed hij het volk rondsom binnen de voornaamste Steden leggen, en wel in zo engen omtrek, dat hij dezelve binnen drie dagen bij een brengen konde. Te *Brussel* lagen de Regimenten van *Lombardijen*; binnen *Gend* de *Spanjaarden*; en te *Antwerpen* de *Duitschen* onder LODRON; de *Waalen*, waarop hij geen vertrouwen stelde, had hij afgedankt. De eerste betooning van zijn gedrag, hoe hij voorneemens was te handelen, gaf hij aan die van *Gend*; eischende van de Magistraat de sleutelen der Stadspoorten, om die in handen der *Spanjaarden* te geven. De *Gentenaars* deeden hier over hun beklag aan den Graaf VAN EGMOND, als Gouverneur van *Vlaanderen*, begeerende van hem, dat hij, van hunnen 't wegen, aan den Hertog zoude verzoeken, hunne vrijheid te mogen behouden; de Graaf deedt dit bij Requeste, en mondeling, aan den Hertog. Maar wat was het antwoord? *Hij wilde doen, wat hem tot dienst van den Koning best geraaden dacht, en van niemant gemeestert noch berispt zijn.*

De Hertog, in wiens magt het was, over alle bedreevene zaaken onderzoek te doen, die te straffen of vrij te spreeken, had bij zig zelven voorgenomen, de straffe te beginnen aan eenigen der voornaamste *Nederlandsche* Heeren; deeze van kant zijnde, had het gemeene volk geen toevlugt meer. Om hen te gemakkelijker in 't net te lokken, gedroeg hij zig zeer geneegen tot hun; waar door hij eerst EGMOND, en daarna HOORN, en anderen tot zig trok. De eerste, waar van hij zig deed verzekeren, was JOHAN KASEMBROOT, Heer van *Backerzeele*, dien men hield voor den geheimen Raad van EGMOND. Op denzelf-

 den

den dag, zijnde den 9 Sept. beval hij, aan LODRON, om ANTONI VAN STRALEN, Burgemeester van *Antwerpen*, gevangen te neemen, en naar *Brusfel* te zenden. Geduurende deeze verrigting, had hij de voornaamfte Heeren des Lands, als EGMOND, HOORN, MANSVELT, AARSCHOT, ARENBERGH en BARLAIMONT, in 't Hof van *Kuilenburgh* bij een vergaderd, nevens zijnen Zoon FERDINAND, en de Markgraven VITELLI, SERBELLONI en IBERA. ALBA, om zeker te zijn van de gevangenneeming van VAN STRALEN en KASEMBROOT, verlengde de Raadsvergadering, onder voorwendzel van over de bouwing van 't Kasteel te *Antwerpen* te willen fpreeken; doch hij had de hegtenis der gemelde Heeren niet verftaan, of deed den Raad fcheiden. De andere vertrokken zijnde, werd EGMOND ter zijde geroepen, even als of men hem iets geheims wilde mededeelen. Hij dan, in een ander vertrek gekoomen, vond aldaar DON FREDRIK DE TOLEDO, die hem, uit 's Konings naam, aanzeide, dat hij zijn geweer moest afleggen, en zig gevangen geeven. Weinig baatte wederftand, zo van hem, als van den Graave VAN HOORN, aan wien dit in een ander vertrek gebeurde, naardien zij terftond van eene menigte *Spaanfche* Kapiteinen omringd werden. Even min hielp het, dat zij zig beriepen op hunne voorrechten als Ridders van 't Gulde Vlies, als dat zij aanboden, zig te zullen verdedigen. d'AVILA had, intusfchen, de wooning des Hertogs rondsom met gewapende mannen bezet, tot fchrik der gemeente, die hier niets van wist, noch begreep wat zulks te beduiden had. Groot was de verflagenheid, toen zij hier van onderrigt werd: men zeide, dat met deeze Edelen het gantfche Vaderland gevangen was, en roemde de voorzichtigheid van Prins WILLEM DEN EERSTEN, die zig bijtijds te zoek gemaakt had. De Hertog, op dat de Gouvernante niet te veel vertoornd zou worden, zond haar, op het fcheiden van den Raad, de Graven VAN MANSFELD en BARLAIMONT, om van 't gebeurde kennis te geeven, en hem tevens te ontfchuldigen, dat zulks, op bevel des Konings, tot na de uitvoering, was verborgen gehouden, om haar voor den haat des volks, dat zij moest regeeren, te bevrijden. Op 't Art. MARGRETA VAN PARMA zullen wij zien, hoe zij, uit onvergenoegdheid hier over, bij den Koning om haar ontflag aanhield. WILLEM DEN EERSTEN hem ontfnapt zijnde,

de, ſtorte ALBA zijnen wraak op deszelfs Zoon PHILIP WILLEM uit, doende hem, op eenen dertienjaarigen ouderdom, tegen alle rechten van de Academie van *Leuven*, van daar naar *Spanje* wegvoeren, daar hij, geduurende 28 Jaaren, gevangen gehouden werd. Ligt begrijpt men, welk een ſchrik dit in de gemoederen veroorzaakte; en men vindt hier op aangetekend, dat meer dan 20,000 menſchen vlugtende het land verlieten. Den 30ſten December des gemelden Jaars 1567, nam de Hertoginne VAN PARMA de reize en uittocht uit *Brusſel* aan, wordende zelfs door ALBA, die niemant liever dan haar zag vertrekken, tot op zekere hoogte, met alle ſtatie uitgeleid; waarop hij het bewind als Gouverneur Generaal aanvaardde. Terſtond werd de *Raad der beroerten*, door de Nederlanders de *Bloedraad* genaamd, aangeſteld: welke bedrijven en perſoonen deezen Rechtbank uitmaakten, zal, bij andere gelegenheden, nader door ons beſchreeven worden. Alleen moeten wij aanmerken, dat in dien Raad de zodanigen veroordeeld werden, als ſchuldig aan het *Crimen læſæ Majeſtatis, tam Divinæ, quam humanæ*, of, de misdaad van gekwetſte zo Godlyke als menschlijke Majeſteit, „ die de inleveraars en toeſtemmers waren van „ Requesten, tegen de nieuwe Bisſchoppen en de Inquiſitie; „ zij die de Predikanten hadden toegelaaten, onverſchillig door „ wat dwang of tijds gelegenheid, of die zulks niet met alle „ magt geweerd hadden; zij die de Kerkplondering begaan en „ niet belet hadden; 't zij door oogluiking, vreeze of verbaaſtheid; die zig durfden vermeten te zeggen, dat deeze Recht„ bank en Rechters zig moesten ſchikken naar de Handvesten „ en Privilegien des Lands." Hoe groot het aantal geworden zij van hun, die dus gedaagd en geſtraft werden, zo met den dood als verbeurd verklaaring hunner goederen, kan men opmaaken uit de geſlagene vonnisſen des Hertogs en zijner Raaden, bij een verzameld door den Heere J. MARCUS. Zie hier, wat de vermaarde Drosſaart HOOFT van deezen berugten Rechtbank zegt: „Wien, in alle gewesten, waggelde het hooft niet op den „ halze, daar men dus eenen voet van recht en rechtsvorderin„ ge volgde? Daar de zaaken van 't uitterſte belang, zonder „ aanſchouw van plaats, of hoven, daar zij onder gevallen wa„ ren, zonder uitvlugt, tot hooger beroep van vierſchaar, of

 „ na-

„ nader onderricht, bij twee of drie ſchurken, alle naar den „ mond van eenen *Vargas* ziende, geſlooten werden, enz. Voor dien zo gevaarlijken als gevreesden Rechtbank, werd de Doorluchtige Vorst en Heer, Prins WILLEM VAN ORANJE, nevens andere voornaame mannen, gedaagd. ORANJE, in plaatze van te verſchijnen, gaf zijne treffende eerste en allerzeldzaamſte *Apologie* in 't licht. In *Spanje* werden alle de Nederlanders, wier namen VARGAS daar heen gezonden had, door de Inquiſitie, voor Ketters verklaard, hunne vonnisſen door FILIPS bekragtigd, en door ALBA ten ſtrengſten uitgevoerd. Wij hebben, onder 't Art. ADOLPH VAN NASSAU, gezien, wat 'er voorviel bij den Veldſlag te *Heiligerlee*, op den 23ſten Maij des Jaars 1568; hier door was ALBA niet weinig vertoornd; en het gedrag van die geenen in *West-Vlaanderen*, die, om hunne woeste bedrijven, den naam van *Wilde Geuzen* verkreegen, ontſtak hem niet minder: hij zond tegen hun wel eenig gewapend volk, tot beſcherming der Geestelijken, die zij ſchandelijk handelden; doch dit had weinig gevolg voor hem. Op den 2den Junij van dat Jaar, deed hij de Sententien van Bannisſement en Confiscatie van Goederen, tegens ORANJE, LODEWIJK VAN NASSAU, ANTONIJ VAN LALAING, Grave *van Hoogſtraten*, FLORIS VAN PALLANT, Grave *van Kuilenburg*, Heer HENDRIK VAN BREDERODE, en Graaf WILLEM VAN DEN BERGH, afkondigen, en die geenen indagen, die ten lande uitgevlugt waren. Zijn wraakzwaard deed hij gevoelen aan de Edele Gebroeders, GIJSBERT en DIDERIK VAN BATENBURG, en 18 Edelen van rang, door dezelve te *Brusſel* op de Paardemarkt te doen onthalzen; zonder eenige acht te geeven op de voorbiddingen, zo van den Keizer en eenige Duitſche Vorsten, als van de Moeder der *Batenburgen*. (Zie BATENBURG.) Op den vijfden dier maand werd het vonnis tegen de Graven VAN EGMOND en HOORNE uitgevoerd, tot groote verwondering van alle verſtandigen, die van gedachten waren, dat de Hertog te ſtaatkundig zoude zijn, om de hand aan die Edelen te ſlaan, maar hunne ſtraffe zoude hebben opgeſchort tot de komst des Konings. Doch ALBA, verhit op wraak, en mooglijk wel weetende dat die anders nooit volgen zoude, deed de Nederlanders zidderen voor zijne onmenſchelijke wreedheid. (Zie EGMOND en HOORNE.) Na deeze verrichting, trok *hij*, met

met een groot deel volks, naar *Oost-Friesland*, tegen Graaf LODEWIJK VAN NASSAU, en behaalde, op den 21sten Julij, de overwinning bij *Jemminge*, meer door flaauwhartigheid van 't volk van NASSAU, dan door zijn eigen mannelijk strijden, dewijl de meeste van de Duitsche troupen haar geweer wegwierpen, latende zig uit opzet liever doodslaan, zonder zig te verweeren, dan dat zij tegenstand wilden bieden. Aan de zijde des Hertogs bleeven niet meer dan 70 man; terwijl, aan de zijde van Graave LODEWIJK, het verlies op 700 man begroot werd. Hier op volgde de eerste tocht van Prinse WILLEM VAN ORANJE over de Maaze, die, met een magtig Leger, in de maand September, in *Nederland* kwam; doch ALBA een openbaaren Veldslag schuwende, vond die Vorst, na dat hij, door zijnen togt over de Maas, zelfs in de oogen des Hertogs, wonderen bedreeven had, uit hoofde van gebrek aan geld en toevoer, zig genoodzaakt, door *Frankrijk* te rug te trekken. ALBA de handen daar door ruimer hebbende, begon op nieuw, met branden en blaaken, zijne wreede vervolging tegen de Onroomschen; om hun, aan de brandstapels, het spreken te beletten, deed hij hun de tong tusschen twee ijzers schroeven; en bedreef dus de wreedste folteringen, die ooit de snoodste dwingeland had uitgedacht. Onder alle deeze moorddaadige bedrijven, terwijl de Landzaten, Edelen en Onedelen; Roomschen en Onroomschen, in de grootste verslagenheid zaten, vermaakte hij zig, nevens zijne moordzieke *Spanjaarden*, zo binnen *Brussel* als elders, met Tournoij- en Renspelen, waarin zelfs eenige Nederlandsche Heeren een goed gelaat moesten toonen. Paus PIUS DE V, zijn genoegen over dit geweldige moorden willende betoonen, zond aan ALBA, door zijnen Legaat CAROLUS DE EBOLI, een kosbaar zwaard van goud, en eenen hoed met veele edele gesteenten omzet, die hem, den 26 Maij 1569, in de groote Kerk te *Brussel*, met veele staatelijkheid, werden behandigd. Het Volk, echter, liet niet na, hier op smadelijk uittevaaren. Onder alle de Beulen, die ALBA met zig uit *Spanje* gebracht had, was 'er geen erger dan JAN GROWELS, anders SPEL genaamd; deeze, door hem aangesteld tot Landdrost, of draager van de Roode Roede, na dat hij duizenden had doen omkomen, en ook bij de gevangenneeming en ombrenging der Graven van EGMOND en HOORN tegenwoordig

ge-

geweest was, had het, door geld- en bloedgierigheid, zo grof gemaakt, dat (volgens *Strada*) ALBA hem, om de meenigte zijner misdaaden, tot blijdschap des Volks, te *Brussel* deed opknoopen. Aan den galg hangende, werd dit volgende voor zijnen borst vast gemaakt: „ Dit is de Justitie, die zijne Excellentie wil, en gebied gedaan te worden, over deezen mensche, om de navolgende oorzaake: dat hij geld ontvangen en gratie gegeeven heeft „ aan de Rebellen, en aan andere grove zaaken schuldig zijnde: „ Om dat hij de onnozele geweld, en Executie gedaan heeft „ over zijnen Knegt, ende Dienaar, hebbende den rechter daar „ van verkeerd bericht gegeeven, en om dat hij onder dekzel „ van Justitie, heeft bedreeven onmatig geweld." Dit vonnis en de uitvoering daar van word voor de eenigste daad van rechtvaardigheid gehouden, die ALBA in Nederland heeft bedreven. De *Friesche* Doctor GEMMA, zo men wil, had dit reeds aan SPEL voorzegd.

De Staaten der Nederlanden vonden goed, om aan den Tiran, en den Paus, den schijn te vertoonen dat zij hem genegen waren, of wel om zijne strafheid een weinig tot bedaaren te brengen, hem aan te bieden 20,000 Ducaaten, voor den dienst, zo zij zeiden, welken hij aan 't Land had beweezen. Eerst weigerde hij dezelve, doch naderhand nam hij ze aan. Thans dacht hij veilig te zijn, door het ombrengen van zo veele Edelen en anderen, wier getal niet zonder schrik genoemd kan worden, door het verdrijven van ORANJE, en van duizenden met hem. Dus was nu zijne beezigheid, eenen Regeeringsform intevoeren, naar den smaak des Konings, dat is, volstrekt willekeurig, en zig van de bezitting der nog overgeblevenen, door het eischen van den tienden penning, meester te maaken. Doch wel voorziende, door aanhoudende strafheid, zijnen wil niet te konnen krijgen, ging hij over tot veinzerij, en maakte een begin daar van met de *afkondiging van een algemeen Pardon:* een middel van bedrog, waar mede de heerzuchtige FILIPS en de wreede ALBA zogten, dit Nederland aan Kluisters te leggen. Men zag, op den 17den Julij des Jaars 1570, te *Brussel* voor 't Stadhuis, op de groote markt, opgericht een pragtig toneel, met eenige trappen opgaande, geheel met rood laken bekleed; aan het bovenste der trappen was een Koninglijke Stoel geplaatst, bedekt met goud laken; op

deezen

deezen, als verbeeldende de plaats des Konings, ging de dwingland zitten, zig dus eenen rang aanmatigende, welken nooit Gouverneur noch Gouvernante genooten had. Een weinig lager dan dit monster in wreedheid, zaten, ter wederzijden van hem, twee der schoonste vrouwen van *Antwerpen*, om aan te duiden dat de strafheid nu verdweenen was, en liefde met genade plaats bij hem zouden vinden. Op de andere trappen zag men een menigte van Heeren. Aan zijne zijde stonden de Hellebardiers; de markt was rondom met Soldaaten bezet. De inhoud van 't Pardon, dat onder deeze vertooning werd afgekondigd, bestond hoofdzaaklijk in deeze Pointen: „ Overmids dat veele zig misgaan hadden, door slegtheid, vervoerd door invoering van „ nieuwigheid, en uitspoorigheid der jeugd, dan nu bereid zijnde zig te beteren: Zo is 't dat de Koning, verstaan hebbende „ de groote genade, die de Paus PIUS DE V gebruikt, door den „ schoot van gratien van de Moeder, de H. Roomsche Kerke, te „ openen, ook bewogen, door de genade en gratie, die hij „ daaglijks van God onzen Heere ontving, wiens goedertierenheid alle Prinsen behoorden na te volgen, zo wilde hij, volgens de zagtheid van zijnen aart en genegenheid zulks doen, „ en betoonen: Teffens acht neemende op de goede diensten, „ die de Subjecten en hunne voorzaten hem beweezen hadden. „ Zo heeft hij dan, uit groote liefde, met advijs van den Hertoge van ALBA, voorgenomen, alles te vergeeven, en zijne „ onderzaten eer met zagtheid dan strafheid te handelen, om „ geen verder oorzaak te zijn, van 't vlugten der Inwoonders."

Voorwaar, het was meer dan tijd voor FILIPS, wilde hij het land behouden, om met de daad te betoonen, dat hij met zagtheid had willen regeeren; doch niet in valschen schijn.

Verbeelden wij ons dien dwingland, zittende op een verheven Zetel, gevest op de lijken der vermoorde Edelen; van boven omgeeven met de ijsselijkste moord- en pijnigtuigen; houdende in de eene hand zijne ijzeren roede, en eenige van 's lands gescheurde voorrechtsbrieven, en in de andere eene ijzeren keten, waar aan de XVII Provintien, nevens een aantal weerlooze knielende Maagden, voor zijnen Zetel gesleept, om genade en recht smeekten. Hij, door den Duivel, met aanbieding van de Keizerlijke Kroon, tot hoogmoed aangespoord; verder, door den listigen

GRAN-

GRANVELLE, tot wraak opgehitst, die geholpen door VARGAS, en andere leden van den Bloedraad, hun best doen, om de gevangene Edelen, de BATENBURGEN, EGMOND, HOORN, KASEMBROOT, voor hem ſtaande, naar den Hals te dingen. Beſchouwt men *Bruſſel* en andere plaatzen, de Kerkers zijn opgepropt met onſchuldige gevangenen; de openbaare moordſchavotten beſproeid met ſtroomen van om wraak roepend bloed; de Achtbaare gehoorzaalen der Rechters veranderd in naare en doemenswaardige pijnkamers; de galgen overlaaden met onſchuldigen; de moordraderen alomme bezet; de boomen tot galgen bereid; ja zelfs den gezegenden Nederlandſchen grond als overdekt met de asſche der beenderen van verbrande Patriotten. Terwijl tot overmaat van ſmarte de getrouwſte Lands Vaderen, als ballingen moesten zwerven, om buitenlandſche hulpe te zoeken, ter afkeering van de verdere ijsſelijkheden; andere, wilden zij niet voor den gevloekten Bloedraad gedaagd worden, moesten als ſpraakloos, met den vinger op den mond, zitten, en aanzien dat het recht der burgeren, de voorrechten hunner Steden door dwingende kasteelen gekneld, ja zelfs Gods Heilig Woord verſcheurd en met voeten getreeden werd, niet ſlegts als niets waardig, maar als oorzaaken van de beroerten; den *Bijbel*, dat onſchatbaare geſchenk des Hemels, beſchouwen als erglijk, aangezien veele Leeken daar uit geleerd hadden, de onbeſtaanbaarheid der Geestelijkheid, en al wat aan *Romes* Kerkleer verknocht was, aantetoonen. De Handvesten en Privilegien, om dat zij als zo veele banden waren, waar door de heerschzuchtige FILIPS en de tiranniſche uitvoerder zijner beveelen eenigermaate verhinderd werden, waren als zo veele redenen, om eerst duizenden het land te doen ruimen, en nu weder zo te handelen, dat het verder van bewoonners mogt ontbloot worden. Volgens deeze ſchets, vind men, bij de verzamelaars der Nederlandſche Historieprenten, een fraaij Tafreel, door *van der Venne* vervaardigd, onder de benaming van de *Ellendige Staat der Nederlanden onder de Tiranni van Alba.* — Het Pardon werd dan alleen verleend aan de zodanigen, die binnen den tijd van twee maanden, na de afkondiging, berouw toonden; doende belofte van afzweering, herroeping, en weering van alle zogenaamde Ketterijen en dwaalingen; zig onderwerpende tot het doen en ontfangen van al-

alzulke Penitentien, als hun zouden worden opgelegd, door die geenen, die van den Paus daar toe zouden worden aangesteld; met uitsluiting van de Leeraars en Predikanten der Onroomschen, en die de Leeraars hadden ingevoerd en geherbergd, of hunne Predikatien bijgewoond; zij, die zig als Consistorianten, of Diaconen hadden laaten gebruiken; ook alle Brandstichters, Beeldstormers, verbreekers van Kloosters, Kerken, Beelden, Altaaren, of gewijde plaatzen: verder alle die geene, die reeds gebannen waren, daar onder mede gerekend alle de Inleveraars en Tekenaars van 't Request, met allen, die in den laatsten opstand de wapenen hadden aangenomen; alle Wethouders, Magistraaten, Raaden, Gouverneurs, enz. enz. die te slap in 't straffen der moedwilligen geweest waren; en eindelijk zij allen, die in eenige deelen de Ketters hadden aangehangen, ten ware zij zig nog in perzoon wilden ter purge stellen, of binnen de zes maanden, vergiffenis verzoeken. Dit durfde niemand onderneemen; en dus was het gantsche Pardon alleen een voorgewend middel, tot geen het minste wezenlijk nut; waarom veelen in dien tijd, het woord *Pardonam* veranderen in *Pandoram*, als een voorbereidzel tot alle Ellenden. Met dit alles is het zeker, dat sommigen uit de gemeenen het gewaagd hebben om te rug te keeren, die men ook de voordeelen van dat zogenaamd *Pardon* deed genieten, alzo ALBA hun zijner gramschap onwaardig keurde, of 'er de meervermogenden door dacht te verschalken.

In deeze gesteldheid van zaaken werd ALBA, die niet gebooren scheen, dan om schrik en vreeze aan te jaagen, van dag tot dag meer gehaat: te meer nu hij een volslagen eisch deed van den *Tienden*, *Twintigsten* en *Honderden* Penning: de Tiende voor altijd, van alle Koopmanschappen, zo menigmaal als die verkogt werden; de Twintigste voor altijd, van alle onroerende Goederen, zo dikmaals die in handen van eenen anderen bezitter overgingen; de Honderste eens, van de waarde van alle Goederen in de Nederlanden. 's Lands Ingezetenen boden den Hertog te vergeefs, tot afkoop van den *Tienden Penning*, twaalf millioenen; heimelijk beloofde hij aan de Staaten van *Henegouwen* en *Artois*, verschoond te zullen worden, mids zij daar in slegts bewilligden, om de andere Provintien dus over te haalen. *Holland* volgde in de toestemming, schoon *Amsteldam* 'er zig lang tegen verzette.

te. Die van *Utrecht* bleeven volstandiger dan alle de andere bij de weigering. ALBA dreigde *Amsteldam* met twee Kasteelen; in *Utrecht* zond hij twee Regimenten Soldaaten, die de Ingezeetenen weeklijks 2400 Guldens afdwongen, en veel moedwil bedreeven. De andere Landschappen volgden het voorbeeld van *Utrecht*, zelfs met herroeping van 't geene zij aan den Hertog reeds hadden toegezegd; alzo de belofte was geschied, onder voorwaarde, *indien alle de Landschappen bewilligden*; het geen thans, wegens *Utrechts* weigering, ontbrak. ALBA verleende hierom over hun het doemvonnis, en verklaarde, dat zij vervallen waren van alle hunne voorregten en vrijheden; dat hunne Stad, boven dien, verwoest en tot een Dorp zoude gemaakt worden. Doch hoe sterker hij drong, hoe meerder hij te rug ging: want Bakkers en Brouwers weigerden hunne bezigheden te verrichten, als de *Tiende Penning* moest betaald worden. ALBA, die zig zo gemakkelijk niet liet verzetten, deed, om den schrik 'er onder te brengen, te *Brussel* eenigen van de voornaamste Burgers bij nacht vatten, met bevel om hen, den volgenden dag, in de deuren van hunne huizen te doen ophangen. Doch dit tijdstip baarde den wonderlijksten ommekeer van zaaken: *den Briel* werd, op den eersten April 1572, ingenomen; en deeze beroemde dag word te recht opgemerkt, en met gouden letteren in 's Lands Jaarboeken aangetekend, dewijl daar op de grondslag van Neerlands Vrijheid gelegd is. Op dit inneemen van *den Briel*, volgde de Afval van verscheidene zo groote als kleine Steeden; de zaaken van ORANJE kreegen een gantsch andere gedaante. Graaf LODEWIJK VAN NASSAU nam, op den 24sten der volgende maand Maij, *Bergen in Henegouwen* in; dit trof ALBA geweldig; en hoe zeer het verlies van *den Briel* hem smerte, ging hem, echter, 't inneemen van *Bergen* nog meer ter harte. Om deeze wonde te geneezen, verzamelde hij veel Volks, en deed een opontbod van *Leenmannen*. Hij zond zijnen Zoon, Don FREDRIK, met bijna 4000 zo *Spanjaarden* als *Waalen*, en 400 Paarden van de benden van Ordonnantie, onder het beleid van NOIRKARMES, vooraf naar *Bergen*, om den toevoer te beletten; deeze legerden zig, in 't laatst van Junij, voor *Bergen*, en maakten eene schans bij 't Klooster *Bethlehem*; hij zelve, met een aantal van wel 28000 Mannen, de Stad genaderd zijnde, begroef zig

zig ongemeen ſterk voor dezelve. ORANJE nam intusſchen *Roermond*, *Leuven*, *Nivelle*, *Dendermonde*, *Mechelen* en andere Plaatzen in. Doch alle deeze voordeelen werden verijdeld, door de tijding van den *Parijſchen Moord*, aldaar gepleegd op den 24 Augustus. Die groote Vorst hier uit ontwaar wordende, dat men hem, met de hoop, die hij op *Frankrijk* ſtelde, misleid had, trok regelrecht op ALBA aan, om zijn geluk in een openbaaren Veldſlag te beproeven. Doch ALBA, ſchoon meer dan eens zo ſterk, weigerde hier toe te koomen; het gevolg hier van was, dat aan hem de Stad bij verdrag werd te rug gegeeven; waar op hij weder naar *Brusſel* keerde, en, in de Maand October, *Mechelen* herwon en ſchandelijk plonderde. In de volgende Maand moest *Zutphen* 't lot des Oorlogs lijden, op eene zeer geweldige wijze. Na deeze begaane moorderijen, vertrok Don FREDRIK naar *Naarden*, alwaar hij, in de Maand December, tegen Eed en belofte, alles liet ter neder ſlaan, wat hem te vooren kwam; maakende de gantſche Stad, ontbloot van bewoonderen, tot een puinhoop Toen moest *Haarlem* bukken; en na het bedrijven van alle deeze onmenſchelijke wreedheden, tragte ALBA nog, door Brieven en aanbieding van genade, alle de *Hollandſche* Steden weder onder zijn geweld te krijgen. Te veel hadden zij, tot haare ſmarte, ondervonden, hoe ontrouw hij aan zijn Woord en Eed was, en 't nakoomen van zijne beloften niets achtte; van hier ook dat zijn beleg voor *Alkmaar* mannelijk doorgeſtaan, en zijn Zoon met ſchande werd afgewezen. Terwijl deeze geesſel van *Nederland* zig te *Amſteldam* bevond (als de eenigſte Stad in Holland, die hem nog aankleefde), deed hij alle pogingen tot het uitrusten van een Vloot onder *Bosſu*, om daar mede gantsch *Noord-Holland* te overmeesteren; (zie 't ART. BOSSU) dit liep zeer rampſpoedig af, en was van dat gevolg, dat hij *Amſteldam*, met agterlating van veele ongelukkige Schuldeisſchers, ter ſluik ontvluchte: latende *Nederland*, dat hij, bij zijne komst, bijna in rust gevonden had, in een vollen Oorlog, die voor hem hoe langs hoe meer nadeelig begon te loopen: waarom hij ook den Koning om zijn ontſlag verzocht; verzwijgende, echter, de ſchande, die hem te wagten ſtond, en alleen voorwendende zijnen toeneemenden ouderdom, welke hem, volgens zijn voorgeeven, buiten ſtaat ſtelde, het bewind langer te dragen. Op dit,

en het aanhoudende verzoek der Staaten van *Utrecht*, benevens de klagten van andere, verkreeg hij het zelve kort daarna. Don LOUIS DE REQUESENS werd, in *Spanje*, in zijne plaats aangesteld. Vóór zijn vertrek zond hij derwaards veelé kisten, opgepropt met Geld en Goed der Nederlanders; laatende, schoon hij daar toe aanzienlijke sommen uit *Spanje* ontvangen had, het Krijgsvolk, nevens zijne eigen schulden, onbetaald. Zijn uittocht geschiedde uit *Brussel*, op den 2den December 1573, wordende hij vergezeld van zijnen Zoon Don FREDRIK, zijnen beminden VARGAS, en den Secretaris D'ARMENTEROS, en anderen van dat zoort. Op zijne terugreize, zegt men, bezogt hij, op de grenzen van *Duitschland*, den Graaf VAN KONINGSTEIN, bij wien hij zijne nagtrust nam, en aan dien Graaf, zijnde een Broeder van de Moeder van Prins WILLEM DEN EERSTEN., met roem verhaalde, dat hij, geduurende zijn zevenjaarig bestier, alleen door Beuls handen, 18000 Ketters en Rebellen had doen ombrengen, buiten die geenen, die hun leeven in den Oorlog gelaaten hadden, en de Burgers, die bij 't inneemen van Steden waren vermoord. Nogthans durfde de Bloedhond VARGAS zig naderhand nog vermeeten te zeggen, dat *Nederland*, door malle Bermhartigheid, verlooren ging. In 't begin van den Oorlog in *Nederland*, was ALBA zo bloeddorstig, dat hij in 't gevecht niemand wilde verschóond hebben, maar alles liet vermoorden, hangen of verdrinken, tot dat hij, door de wet van wedervergeldinge, eindelijk leerde beter naar krijgsgebruik te handelen.

Zeer vriendlijk werd hij, bij zijne komst, in *Spanje* ontvangen door Koning FILIPS, die hem, over zijne gruwzame handelwijze, in 't minste niet bestrafte; ten bewijze dat alles met 's Konings bewilliging geschied was. Maar niet lang daarna toonde FILIPS zich zeer vertoornd, over 't bedrijf en bedrog van Don FREDERIK (gepleegd met toestemming des Hertogs) aan zekere Staatjuffer der Koninginne, welke hij, onder belofte van een Huwelijk, tot zijne begeerte verleid hebbende, liet zitten, en zelve met een ander in het Huwelijk trad. ALBA werd hier om van 't Hof naar *Uzeda* gebannen, daar hij bleef, tot den aanvang van den Oorlog in *Portugal*, om welken te voeren FILIPS hem nodig had. Want zig niet willende vergenoegen met de uitspraak der aangestelde Rechters, die beslissen moesten, wie naa 't over-

lij-

lijden des Konings de naaste tot de Kroon van *Portugal* zoude zijn, bereide hij zig om dat rijk te Water en te Land aantetasten, verkoos tot hoofd des Legers den Hertog van ALBA, en ontbood hem ten dien einde van *Uzeda* te rug. De Hertog deed hierop weeten, zeer verwonderd te zijn, dat zijne Majesteit, om een Koninkrijk te veroveren, een gevangen Man benodigd was. Doch FILIPS kennende zijne bekwaamheid en moed, stoorde zig niet aan dit bits verwijt. ALBA begaf zig, op last des Konings, van *Uzeda* naar *Badajas*, een klein Dorp, tien mijlen van *Madrid*, alzo hij geen verlof verkreeg, aan 't Hof te mogen koomen; zelfs niet toen de Koning zijnen Zoon JACOB deed huldigen. FILIPS nam zelfs geenen raad met hem over den krijg, dan langen tijd daarna. Dus trok ALBA blindeling naar 't Leger, dat hij veel geringer vond dan hij gedacht had, zo door de straffen als door 't bedrog der Kapiteinen; hij verzocht derhalven aan FILIPS, om hem de oude Soldaten uit *Nederland* te zenden: schoon hem dit verzoek werd toegestaan, kwamen zii, echter, te laat. De Koning, twijffelende aan de uitspraak der gemelde Rechters ten zijnen voordeele, had zig mede bij het Leger gevoegd, en omsingelde, met ALBA, dien hij nu minzaam ontmoette genoegzaam geheel *Portugal*, eer de uitspraak kon gedaan worden. Weinig baatte het den *Portugeesen*, zig tegen de magt van *Spanje* te verzetten: noch hunne versterking, noch hunne krijgsknegten, veel min 't prediken der Monniken, die zig mede wapenden tegen de gehaate regeering der *Spanjaarden*, konde verhinderen, dat FILIPS de eene, en ALBA de andere Stad voor en na innamen. Na de overmeestering van 't geheele rijk, werd FILIPS DE II, in de maand November 1582, gekroond, en zijn Zoon tot Erfgenaam verklaard. Weinige dagen daarna, op den 12den December, overleed ALBA te *Lisbon*, de Hoofdstad van 't nieuw veroverde Rijk, aan een heete koorts, in den ouderdom van 77, of, zo anderen zeggen, van 74 jaaren; welk laatste waarschijnlijkst is. Zijne tijdgenooten beschrijven hem, als lang van postuur, van aangezicht vrij wel gemaakt, schoon niet bevallig; mager; holöogig en straf van gelaat. Zie hier hoe de Dichter J. NOMSZ, in den *eersten Zang* van zijnen *Willem den Eersten*, hem geschilderd heeft, daar hij hem beschouwt, als bevel van den Koning ontvangende om naar *Nederland* te trekken.

Tirannige Alba voelt, hoe doof tot vreugd en wroeging,
Voor 't eerst in 't ijzeren hart een trek van vergenoeging,
Daar 't ſtuursch van 't mager en loodverwig aangezigt
Een poos, voor 't uiten van een booze grimlach, zwicht,
En 't neevlig oog, voor 't licht in 't voorhoofd diep verſcholen,
Scheen, voor één oogenblik, ontvonkt door Helſche kolen,
Hij grijpt den grijzen baart, ten gordel uitgebreid,
Daar 't haïr der bovenlip zig ſchier tot de oogen ſpreid,
En zweert, met naar geloei, een' ſtier in gramſchap eigen,
Dat Philips zijn muitend volk niet vruchteloos zal dreigen,
Ja noemt zijn Konings last ten uiterſte aangenaam.
Zijn handen, uitgeteerd, vouwt hij met drift te ſaam',
En ſmeekt, om in zijn wraak op de eedlen niet te misſen,
Te veinzen, op dat nooit zijne offers 't vonnis gisſen.
Hij buigt zig, en vertrekt, en ſtraks ten togt gereed,
Schiet hij een Harnas aan, in 's afgronds vuur geſmeed,
En door een dolle moord aan Alvaas huis geſchonken,
Om, als een heiligdom, daar gruwzaam meê te pronken.
Hij zet den ſtalen helm, elk buiten hem te zwaar,
Slechts met één hand, vol drift op 't ijzeren ſtoppelhaïr,
En gord het zwaard op zij, dat eertijds 't bloed deed ſtromen
Des Afrikaans, ten gunst van 't kettermakend Romen:
Dat zwaard, een gift van hem, die, daar hij moord en doemt,
Zich Stedehouder van een God van liefde noemt!

Door langduurige ervarenheid was hij een groot krijgsman, doch meer loos, dan dapper of voorzichtig; zonder wederga wreed en bloedgierig; onverbiddelijk van gemoed; doortrapt in hoofſche ſtreeken en listen; eergierig en loos van aart; een gezworen vijand der Onroomſchen, en van allen die hem tegenſtonden; bemind, echter, van de Soldaaten, die hem hunnen goeden Vader noemden. Hoe groote genegenheid hem de Paus voormaals betoonde, konde deeze hem, echter, van zijnen zielenangst, op het ſterfbedde, niet ontheffen. Zeker *Portugeesch* Schrijver verhaalt, dat hij zijn einde ziende naderen, zijn geweten hem vreezelijk begon te kwellen, over zijne handelwijze, gehouden in het onderdrukte *Nederland*, dat hem nu met zwaaren angst voor oogen ſpeelde; Abſolutie, noch de vertroostingen zijns

Biecht-

Biechtvaders, konden hem bevredigen. Filips daar van verwittigd, deed hem ten fpoedigften weeten, „dat hij zig niet moest „ bekommeren, over het geene hij, door de Juftitie en 't Zwaard, „ verrigt had: vermits hij dat alles op zijne Ziele nam; maar „ het onmatig woeden met het Zwaard des Oorlogs, moest hij „ zelve verantwoorden." De eenigfte daad, daar men blijkbaare bewijzen van heeft, dat filips, in zijn beftier over de *Nederlanden*, zig aan geërgerd heeft, is de oprechting van 't *Metaalen Beeld*, ter vereeuwiginge van zijnen naam te *Antwerpen*, dewijl daar door de hoogmoed des Konings te veel beledigd was. Het voetftuk van dit Beeld ruste op drie trappen van blaauwen fteen; onder zijne voeten lag een Lichaam met twee hoofden, en vier armen; hebbende, in de eene hand, een toorts, in de andere een bijl, in de derde een knods, en in de vierde eenen gebroken vuisthamer, met een grijns of momaangezicht onder de zijde; om den hals eene tas, waaruit verfcheiden fborten van Slangen kroopen. In het Pedeftal of Voetftuk ftond eene Infcriptie, welke, naar de vertaaling van den grooten Drosfaart hooft, dit uitmaakt: „ *Aan Ferdinand Alvarez van Toledo, Hartoghe van Alba, Overfte in Nederlandt, voor „ Filips den tweeden Koning van Spanje, om dat hij, na het „ flisfen der muiterije, verdrijven der wederfpannigen, verzorgen van den Godsdienst, bouwen van 't Gerecht, de „ Vreede van't geweste gevredigd heeft, is dit opgerecht: aan „ den getrouwften Bewindsman des allerbesten Konings.*"

Ter rechter zijde zag men den dageraad (in 't Spaansch *Alba*) opgaan, verdrijvende Vledermuizen, Uilen en viervoetig Nachtgedierte; ook een Herder, die zijne Schaapen in het Veld dreef, met een Grieksch bijfchrift, betekenende, *de kwaad verdrijvende Dageraad.* Ter flinkerhand ftond een Altaar, met eene van daar opgaande Vlamme: wederzijds vertoonden zig Zegetekens en Krijgswerktuigen. Op het voorfte vierkant van het Altaar, las men in het Latijn deeze Nederduitfche betekenis: *den God onzer Vaderen*, en daar onder *Godvruchtigheid.* Beneden de voeten van alba ftond de naam van den Meester van dit werkftuk; *Jaques Jungeling.* Het was vervaardigd van eenige ftukken metaalen Gefchut, Graave lodewijk van nassau, in den flag van *Jemminge*, in *Oostvriesland*, ontnomen. Het Beeld

 was

was veel grooter dan ALBA zelve, ſchoon het anders zijne geſtalte zeer wel vertoonde. Het tweehoofdig lichaam onder zijne voeten, betekende den Adel en het Volk van *Nederland*, met uitſluiting der Geestelijkheid: want deeze twee had hij in zijne verbeelding al te ondergebracht, en daarop ſnoefde hij. De Hertog VAN AARSCHOT had het geluk bij hem bemind te zijn, zo dat zijne ſpotternijen hem niet onaangenaam waren, hoewel van dien aart, dat hij ze van anderen niet zoude gedoogd hebben. Deeze, het Beeld met opmerking beſchouwende, wierd gevraagd van ALBA, welke zijne gedachten waren? Hij antwoordde, dat de troniën onder zijne voeten zulk een grimmig gelaat toonden, dat zij wraak dreigden, zo zij hem konden ontworſtelen. Men hield dit als eene voorzegging, welke ook naderhand haare vervulling gehad heeft. Dit Pronkbeeld ſtond niet lang: de *Antwerpenaars* ademtocht bekoomen hebbende, vernielden het, in 1577, met het Kasteel, ſchoon het reeds door REQUESENS weggenomen, en in een hoek geſteld was. Na het vermorzeld te hebben, deeden zij van de brokken weder Geſchut gieten, zonder te weeten, dat REQUESENS het, op 's Konings bevel, dien het zeer in de oogen ſtak, had doen wegneemen. De Heer HOOFT zegt, in zijne *Nederlandſche Historien*, bij de Afbeeldinge van dit Praalbeeld, dat ARIAS MONTANUS zijnen Geest aan 't verzieren der Blazoenen te werk geſteld heeft, en, zo men acht, bij 't dubbelhoofdig lijf dat der twee Staaten getoond, en van Adel en Gemeente, ofte Steden verſtaan, hoewel anderen het op Prins WILLEM DEN EERSTEN, en Graaf LODEWIJK, of op EGMOND en HOORN geduid hebben. 't Was, leest men een weinig verder, een grouwel in 't oog der Landzaaten; 't werd benijd bij de *Spanjaards*; gelasterd van de Uitheemſchen: waarom de Nederlanders naderhand wel wenschten, dat het Beeld, tot ſchande der *Spaanſche* Regeering, hadde blijven ſtaan. De Prentverbeelding, die men bij HOOFT ziet, is eene onmiddelijke en echte afbeelding van het origineele. Nogthans dient hier te worden aangemerkt, dat men, bij de naauwkeurige BOR en HOOFT, in hunne Beſchrijvinge, ten aanzien van 't gedrochtelijke leggend Beeld, met twee hoofden en vier armen, zig ſchijnt te hebben vergist: want beiden getuigen, dat het in de eene hand eenen toorts, en in de andere een vuisthamer had; (BOR zegt,

zegt, naar waarheid, eenen *gebrooken Hamer*) doch liever een *geknakte ſteel*, dewijl het afgebrooken deel niet in de lucht hangen konde, zo als men 't kwalijk, in den ouden druk van BOR, ziet afgebeeld; dus vindt men 't ook bij HALMA, ſchoon wij in zijne aanmerking, die wij hier volgen, deeze berisping op BOR vinden. In de derde hand, vervolgen de Schrijvers, een *Knods*; in de vierde een *Bijl*. Doch waar vindt men, in de derde hand van ons Beeld, een Knods? Integendeel wordt, onder de ſlinkerhand van ALBA, als een vierkant langwerpige Brievekooker, (of wat men 'er beter van maaken kan,) gezien, die den Hertog als toegereikt of aangeboden wordt: veelligt verbeeldt het 's Lands Voorregts-Brieven, welke den Landzaaten, bij den Geweldenaar, (zo als wij gezien hebben) weinig te ſtade kwamen. Hoe nu deeze beroemde Schrijvers, in de verklaaringe van 't geene in de eene hand is gevat, dus hebben konnen mis zien en feilen, ſchijnt bijna onbegrijpelijk: gelijk dan ook de Knods met Punten bezet, als een *Morgenſtar*, (in het Krijgsgeweer bekend), onder de Slangentas, op den zelfden grond met het Momaangezicht legt, verre van daar dat het Monſterbeeld haar in de eene hand zoude hebben: waarſchijnlijk ter beduidenisſe, dat ALBA de dapperheid en kloekmoedigheid der *Nederlanden*, door zijne Krijgsmagt, zo verre had gedempt en te ondergebracht, dat hij die, nevens hun gezag en vrijheid, met al wat hun heilig was, onder zijne voeten vertrad. Aan de ooren van 't leggende Beeld hangen Bedelaars-Nappen, ter beſchimpinge der Nederlandſche Edelen, die het beruchte Smeekſchrift aan de Gouvernante hadden overgegeven.

ALBA had, omtrent dien zelfden tijd, als hij het Beeld deed oprechten, een Medailje laaten ſlaan, op welker eene zijde ſtond zijne afbeeldinge, met dit omſchrift: FERDINANDUS TOLETANUS ALBÆ DUX, BELG AE PRAEFECTUS; en aan de andere zijde een Leeuw, en twee Kraanen, die eenen toorts onderſteunden, met de woorden, DEO & REGI; om te toonen, dat hij, door zijne kloekmoedigheid, zorge en wakkerheid, den Roomſchen Godsdienst beſchermd, en het gezag des Konings herſteld had; dempende den opſtand der Nederlanders. Onder den voet ſtond *Vitæ Uſus*, *gebruik des Levens*. Zommigen hebben hem de weldaad aan *Friesland* toegekend, van het doen leggen der

Zeedijken, waar door die Provintie aan mindere overstroomingen werd bloot gesteld, dan in de vroegste tijden. Hij dwong (zeg men) alle de Ingezetenen aan dezelve te werken, of geld te geeven. De Edelen wilden 'er niet aan, voorgeevende altoos van diergelijke lasten vrij te zijn. ALBA zou hierop gezegd hebben: *Gaat, haalt uwe Vrijbrieven; legt die op strand, als de zee op zijn hevigste zijn zal: en indien deeze de golven kunnen keeren, zult gij vrijdom genieten, en anders, neffens anderen, moeten arbeiden, of betaalen.* 't Kan waar zijn, dat ALBA deeze taal gevoerd heeft, toen CASPAR ROBLES, als Stedehouder van *Friesland*, zijn verschil daar over met de *Friesche* Edelen, voor hem als algemeenen Stedehouder bracht. Doch de Eer van 't maken der gemelde dijken behoort aan ROBLES, en niet aan ALBA, zo als wij op 't Art. ROBLES zien zullen.

Wij vinden, onder de menigvuldige afbeeldzels van ALBA, een, en wel het laatste, door de kunstige hand van den beroemden J. HOUBRAKEN, om in de *Vaderl. Historie* en in dit ons *Vaderlandsch Woordenboek* te konnen geplaatst worden.

Zie STRADA *Nederl. Oorlogen*, I. Deel. THUANUS *Hist. Lib.* pag. 57—65. GROTIUS *Nederl. Jaarboeken*; AUBERIJ *Gedenkschriften*. BAUDART *Nassauwsche Oorlogen*. *'t Leven van* ALBA, I. en II. Deel. HALMA *op 't Art. Ferdinando, &c.* ULLOA *Leven van Karel den Vijfden*. HOOFT, BOR, REID *en andere; Amsterdams Eer en Opkomst*, en ook het zeldzaam stukje, getijteld: ALBA *Geessel der Nederlanden*.

ALBADA, (*Aggeus*) een vermaard Rechtsgeleerde te *Doornik*, was een der Nederlandsche Gezanten, op den vrugteloozen Vredehandel te *Keulen*, in 't jaar 1579. Zie VREDEHANDEL.

ALBADA, een adelijk geslacht in *Friesland*, waar van de eerste bekend is, onder den naam *Sicco Albada*, reeds in het Jaar 1407. Door Huwelijk heeft zich dit geslacht vermaagschapt aan verscheidene andere Edele familiën, als aan dat van *Bonninga*, *Siderda*, *Jongema*, *Regnalda*, *Roorda*, *Oekema*, *Decama*, *Poppinga*, *Heslinga*, *Galama*, *Harinxma*, *Donia*, *Hanckema*, *Mockema*, en *Douma*.

AL-

ALBADA van *Poppingawier*. Dit geslacht is eigenlijk oorsprongelijk uit dat van GALAMA van *Koudum*; door aangeërfde goederen, nam 't eerst den naam van HESLINGA aan, en naderhand dien van ALBADA; zijnde door Huwelijken daar aan vermaagschapt, gelijk het ook groote goederen daar door bekoomen heeft. De eerste, dien men vermeld vindt, was GALE HESLINGA VAN GALAMA, die, in 't jaar 1380, te *Poppingawier* leefde, en huwde aan *Jeldu Binnarda*; deszelfs nazaten hebben dit geslacht niet alleen voortgeplant, maar het ook met andere verbonden: als met die van *Hottinga* en *Harinxma*, *Sytsema*, *Roorda*, *Jaaria*, *Wijbranda*, *Wytsma*, *van Essen*, *Donia*, *Glins*, *Hobbema*, *Hottema*, *Eelcama*, *Basum*, *Soetelande*, *Bunninghausen*, *Beissel*, *Greismar* en *Camminga*.

ALBADA, een vervallen Slot, of Adelijk Huis, onder het kwartier *Westergoo*, in de Friesche Grietenij *Wimbritseradeel*, bij 't Dorp *Goinga*.

ALBERT, of *Aelbert*, *Albertus*, Hertog van *Saxen*, was eerst in dienst van den Roomsch' Keizer FREDRIK DEN DERDEN, en zijnen Zoon MAXIMILIAAN DEN EERSTEN, in hunne Oorlogen tegen de *Vlamingen*, en werd naderhand aangesteld tot *Gouverneur* of *Stadhouder* over *Holland*. Geduurende de binnenlandsche Beroerten, bekend onder den naam van *Kaas- en Brood-Spel*, kwam Hertog ALBERT, met een deel plonderend Krijgsvolk, derwaarts, onder voorgeven van de kwaadwilligen te zullen straffen: schoon naderhand bleek, dat het meest was om zijne beurs te maaken; doende zijne Soldaaten nog erger handelen dan de Boeren voorheen gedaan hadden. Hij liet hun *Noordwijk*, *Zandvoort*, *Velzen* en andere Dorpen plonderen; en, onder dat roven, plonderen, vrouweschenden en andere schandelijke bedrijven meer, voerde hen de Hertog tot voor de Poorten van *Haarlem*. Dit begon, in het Jaar 1492, na dat het *Kaas- en Broods-Volk* eens geslagen was, te verflauwen; (zie KAAS- EN BROOD-SPEL.) De Hertog, met eere binnen *Haarlem* ontvangen, na dat de Oproerigen gevlugt waren, deed de misdaad van eenigen door veelen betaalen: eene somme van 34000, of zo anderen zeggen, 27000 Gouden Andries-Guldens, was de onverzettelijke

 eisch,

eisch, welke in dien geldeloozen tijd moest opgebragt worden; ieder werd hoofd voor hoofd gefchat, en ter voldoeninge, moesten veele onfchuldigen hun zilverwerk op 't Stadhuis brengen: want deeze waren het, die betaalen moesten, dewijl, volgens een ftreng bevel van de Magiftraat, geene der fchuldigen in de Stad mochten geherbergd worden: hunne misdaad beftond hier in, dat fommige onrustigen de poorten opgebrooken, en den oproerigen hoop binnen gelaaten hadden. Hier door zakte de moed der overigen zo verre, dat zij om genade baden. ALBERT verleende hun dezelve, maar wel deegelijk ten koste van hunne beurs: hij deed het platte land van *West-Friesland* opbrengen 6000, de Stad *Alkmaar* 2600, *Hoorn* 1000, *Edam* 800, *Monnikendam* 400, *Medenblik* 300, *Texel* 100, *Wieringen* 300 *Gouden Andries Guldens*; waar van ieder ftuk, in dien tijd, deed 18 ftuivers, en in 1586, onder LEICESTER, 49 ftuiv., rijzende in 1597 tot 53 ftuiv., 1603 tot 55, 1606 tot 56, 1608 tot 53, en 1610 tot 59 ftuivers. Na het jaar 1619 werden de Gouden Andries Guldens, van 74 ftukken in een mark, in de muntzettinge niet meer gevonden.

Nog moesten, uit *Kennemerland*, voor den Hertog, binnen *Haarlem*, verfchijnen, 100 der voornaamfte opgezetenen: uit *Alkmaar* 25; van *Texel* 20; uit *Medenblik* 5; en uit *West-Friesland* 150. Zij alle moesten te zamen, blootshoofds en barrevoets, met een ftokje in de hand, en op hunne knieën, om vergeeving fmeeken, welke zij voor hun geld gekocht hadden; met uitfluiting van 100 perfoonen uit *West-Friesland*, 50 uit *Kennemerland*, en 15 burgers uit *Alkmaar*; houdende deeze Woekeraar aan zig, om op zijnen tijd, met hun naar welgevallen te handelen. Onder deeze waren nog niet begreepen, die bevonden zouden worden aan het openflaan der Poorten, en de berovinge der Huizen fchuldig geweest te zijn. Eene genadebewijzing, waarlijk, zo ftraf, als immer een wraakziek Vorst konde neemen: vooreerst ten aanzien van de wreede geldafperzinge en fmaadelijke fmeekinge om vergiffenis, zelfs door de onfchuldigen; en vervolgens wel inzonderheid, om dat niemand van deeze zogenaamde genade, hoe duur ook betaald, konde verzekerd zijn, vermids ieder onkundig was, wie onder het bepaalde getal begreepen was; want Hertog ALBERT had dit voor

zig

zig behouden, ſchoon het ligt te vermoeden was, dat zijne keuze zig zoude bepaalen tot hun, die het meest gegoed waren. *Enkhuizen*, welk zig buiten dit oproer had gehouden, was dus ook de eenigſte Stad, daar aan hij zig niet verrijken kon, gelijk op de Art. MAXIMILIAAN, *Roomſch Keizer en Graaf van Holland*; HOEKSCHEN EN KABELJAUWSCHEN; en inzonderheid KAAS- EN BROODSPEL, hier van omſtandig zal geſproken worden.

Hertog ALBERT, *Holland* dus, onder ſchijn van rechtsoeffeninge, geplonderd hebbende, hield geſtadig aan met den Keizer te verzoeken, dat de regeering van *Friesland* hem mogt worden aanbevolen; hij hoopte, op deeze verſche weide en vetten grond, voorſpoedig te grazen, en zig vet te mesten. De *Friezen*, die den naam hadden van oproerig te zijn, om dat zij zig van hunne vrijheden niet wilden laaten berooven, hadden lang bij MAXIMILIAAN in een haatelijk licht geſtaan, en waren, in zijne gedachten, reeds lang gevonnist, om door hem, of door eenen vreemde, onderworpen te worden; dus werden dan de verzoeken van ALBERT gemakkelijk toegeſtemd. Hij dus verheven, en door den Keizer tot Landvoogd over dat gewest aangeſteld, zond eenige gemagtigden naar *Friesland*, onder ſchijn van de ingezeetenen in hunne voorregten voorteſtaan en te beſchermen: doch hij zoude hier mede weinig hebben uitgevoerd, indien hem in *Friesland* de Landverderflijke factie der *Schieringers* en *Vetkoopers*, even als het *Kaas- en Brood-Spel* in *Holland*, de poorten niet geopend hadde. Te *Franeker* hield men een Landdag, en op denzelven liet hij, door zijne gemagtigden, gunſtige voorſlagen doen, om de gemelde partijſchappen, die het land zo lang gedrukt hadden, weg te neemen. De *Friezen*, die hem, uit zijne bedrijven in *Holland*, hadden leeren kennen, gaven ten antwoord, dat zij van hunne Vaderlijke voorrechten geen afſtand wilden doen, noch in den vorm van Regeering, die bij hun, lang vóór de tijden van KAREL DEN GROOTEN, plaats had gehad, verandering wilden gedoogen; en dus konden zij geene vreemde heerſchappij dulden. Zij vertrouwden ook dat Keizer MAXIMILIAAN van hun niets anders zoude begeeren, dan het geene hij van vrije volken wachten kon. ALBERT, niet gewoon tegenſtand te vinden, deed, in toorn, groote bedreigingen. Eenigen van hun, ſterker vervoerd door drift tot eigenbaat, dan ge-

gedreven door liefde voor de belangen van hun Vaderland, verwekten eene fcheuring, die hij zig ten nutte maakte. De verwarde handel tusfchen hem en de *Friezen* was van een zeer grooten naafleep; de Leezer kan deeze gefchillen, in de Chronijken van WINSEMIUS en SCHOTANUS, omftandig befchreeven vinden. Wij tekenen hier alleen aan, dat de *Schieringers* en *Vetkoopers*, in den uitterften nood gebracht, aan de listige voorflagen van ALBERT gehoor gaven, en hem tot befchermer aannamen. Dit zoude zo fpoedig niet gelukt zijn, indien de *Groningers* niet in *Friesland* al te deerlijk hadden huis gehouden. Doch twee van de voornaamfte hoofden der *Schieringers*, GOSLING JONGAMA en HERO HOTTINGA, porden ALBERT aan, om zijn volk in *Friesland* te zenden. ALBERT, den krijg gewoon, en weetende dat geweld door geweld niet kon worden gekeerd, paarde dit met list, door een uiterlijk bevel, om flegts eenige Ballingen in hun bezit te herftellen, en, zonder andere *Friezen* te moeijen, tegen de *Groningers* op te trekken, ten einde deeze te beteugelen. Zij werden hier door in flaap gewiegd; fchoon andere wel zagen waarop dit was toegelegd; doch deeze niets te zeggen hebbende, werden zij overftemd. Haat en nijd vertrouwden op eigen magt; een onderling gemaakt verbond, gepaard met drift en onverftand, dreef altoos boven; maar als 't op verdedigen aankwam, had de haat de overhand. De *Schieringers* hadden den doortogt aan eenige afgedankte benden geweigerd, die onder de hand foldij van den *Sax* trokken, en, onder fchijn van TJARCHO WALTA, een *Vetkooper*, op bevel van den Geldersman, in zijn Vaderland te willen brengen, in 't hart van *Friesland* gedrongen waren.

Deeze hadden aan de *Schieringers* wel verzekering gedaan, dat het op hun niet gemunt was, en dat het herftellen van WALTA flegts diende om de *Groningers*, hunne gemeene vijanden, tot reden te brengen. Maar de eene en de andere partij, van dien heimelijken toeleg kundig, antwoordden, dat zij van 't verbond niet mogten afflappen, en dat het houden van hun woord hun meer ter harte ging, dan 't kastijden van de *Groningers*; dus maanden zij die van *Leeuwaarden* en *Groningen* aan, tot het onderhouden van 't verbond, en toonden, hoe nodig het ware, de vreemden buiten 't Land te houden. Deeze befchouwden de

zaa-

zaaken met andere oogen, en meenden dat het hun niet gelden zoude, maar dat het alleen te doen was, om WALTA te herftellen: zo dat de *Schieringers* zig aan de plonderzugt der vreemde benden bloot ftelden. Aldus woedde de haat! Liever zagen zij hunne eigene nabuuren uitkleden, dan die hunne vrijheid verdedigen! Ja, EMMIUS getuigt, op 't jaar 1498, dat de *Groningers* hier toe onder de hand geld gaven, met oogmerk om de *Friezen*, dus verdrukt, hun te voet te doen vallen. Naderhand, echter, is al dat roven, plonderen, moorden en branden, op hunne eigen hoofden te huis gekomen: want, die van *Westergo* namen, op aanfpooring van JONGAMA en HOTTINGA, toevlugt tot ALBERT, wien zij de heerfchappij opdroegen. Hij, die niets dan dit gezocht had, lachte in zijnen vuist, en bewilligde niet, dan na fterk daar om gebeden te zijn, ten einde dus alles te kunnen bedingen. MAXIMILIAAN (eerst Graaf van *Holland* en *Zeeland*, enz. door Huwelijk met MARIA, Dogter van KAREL, *Hertog van Bourgondien*, en naa haaren dood als Voogd over hunnen onmondigen Zoon FILIPS) vond zig nu in ftaat, om hem, in 't jaar 1498, in 't bezit te doen ftellen. Nauwelijks was hij aangenomen, of hij zond Heer WILLEBRORD VAN SCHOMBURG, Ridder, zijnen Raad en Requestmeester; Heer WILLEM VAN. HARTIJS, Ridder, en anderen, met een goed aantal Soldaaten, naar *Sneek*, daar SCHOMBURG aan 't kwartier van *Westergoo* voordroeg, aan den Hertog ALBERT VAN SAXEN deeze volgende Artikelen intewilligen: I. Dat hij zou mogen bouwen Blokhuizen, Kasteelen en Sterkten, naar zijn welgevallen. II. Dat de *Friezem* hem, van alle Renten en Rechtgelden, den Honderdften Penning zouden geeven. III. Van elk ton bier *een ftuiver*. IV. Van alle Hoornbeesten, boven de 2 jaaren, *eene ouden Vlaamfchen ftuiver*. V. Van halve Leidfche Lakens, of van andere van gelijken prijs, *twee ftuivers*. VI. Van alle vreemde Bieren, 2 *ftuiv.* per vat; van Graanen, Zuijvel, Wijnen, enz. den 28ften *Penning*. Eene groote opfchudding veroorzaakte deeze belasting onder 's Lands Staaten; doch de moedwil der Soldaaten noodzaakte hun, alle die vorderingen in te willigen. Daarentegen gaf ALBERT hun eene tegenverzekering, met belofte om het Land en de daar in zijnde Geestelijke en Waereldlijke Perfoonen te zullen befchermen, tegen allen overlast, zo van buiten als van

bin-

binnen; de Inwoonders der Provintie niet te laten daagen tot het doen van eenige diensten, ten ware zij zulks vrijwillig aannamen; de Justitie behoorlijk te handhaven, den welvaart des Lands te beijveren; omtrent de sluizen, wateren, dammen en dijken geene belastingen meer in te brengen; alle hunne Privilegien in waarde te laaten. In den Revenzaalbrief van de Steden der Westerlanden, waar onder behoorden *Sneek*, *Franeker*, *Bolswaard*, *Workum* en *Slooten* beloofden zij daarentegen, hem en zijne Erven erflijk voor hunnen HEER aanteneemen: maar indien het mogt gebeuren, dat zij hem, of zijne Erven, niet langer begeerden, dan zouden zij alle de penningen, door hem of zijne nakomelingen verschooten, zo tot onderhoud der benodigde Soldaaten, als ter verbetering en herstelling der kadijken en kasteelen, enz. ten vollen moeten voldoen, voor dat zij hem, of de zijnen konden bedanken. En op dat hij en zijne Erven te beter den Prinselijken staat zouden konnen voeren, beloofden zij hem: I. Dat hij jaarlijks zoude trekken van ieder huis drie zwaare stuivers, die de 20 een gulden maaken. II. Van ieder Koe, Paard en Os, boven de twee jaaren, jaarlijks *één Vlaamschen stuiver*, de 30 vernieuwd tot een goudgulden. III. Van alle pachten der Ingezetenen jaarlijks den *Honderdsten Penning*. IV. Van ieder ton bier, in 't land gedronken, 4 *zwaare Stuivers*, te weeten, drie voor Hertog ALBERT en den vierden voor de Stad, daar 't gebruikt werd: behoudens dat de Prelaaten, Geestelijken, Heerschappen en Edelen, van den Excijs des Biers, dat binnen hunne huizen gedronken werd, zouden vrij zijn; van alle Wijnen de 20ste maat tot Excijs. V. Van een stuk Leidsch Wollen Laken, of een ander beter, *twee zwaare stuivers*, en van de mindere *één stuiver*. Toen ALBERT het dus met *Westergoo* eens was, moest *Oostergoo* vallen; zelfs *Groningen* bleef niet vrij. Dapper verweerden zig die van de *Zevenwolden*; maar *Leeuwaarden*, in den uittersten nood zijnde, moest het opgeeven, en wel haast volgden de andere Steden. Zommige beminnaars der oude Muntspecien bezitten nog geldstukken, welke Hertog ALBERT VAN SAXEN te *Sneek* heeft doen slaan; hebbende op de eene zijde zijn Wapen, met deeze woorden: *Albertus Dux Saxoniæ*, *Gubernator Phrisiæ*; op de andere, *Nummus Regis Romanorum*.

In 't jaar 1499, trok Hertog ALBERT naar *Meissen*, laatende

zij-

zijnen Zoon HENDRIK in *Friesland*, die zig, door kwaade Raadgevers, liet misleiden, om nieuwe Schattingen te eisschen. Op den 26sten September waren de *Friezen* gewoon, een Jaarlijkschen Vierdag te houden, ter gedachtenisse dat zij voorheen, op dien dag, bij *Staveren*, WILLEM DEN II, nevens eenige der zijnen, verslaagen hadden. (Zie WILLEM DEN TWEEDEN, Graaf van *Holland*.) Hertog ALBERT had hun die vrolijkheid op hooge straffe verbooden; de *Friesche Historieschrijvers* noemen dit verbod een Tirannischen handel, strekkende ter invoering van de uiterste Slavernij, tegen zijnen gedaanen Eed en belofte. Deeze en meer andere, ook meer dan Barbaarsche bedrijven der *Saxers*, veroorzaakten eenen nieuwen opstand onder de *Friezen*, die zo verre ging, dat zij zelfs Hertog HENDRIK binnen *Franeker* belegerden. De naam van *Vrije Friezen* was hun te dierbaar, dan dat zij het juk wilden draagen. Zij namen, uit de Kerken en Kloosters van het geheele Landschap, de Klokken en andere dingen, en zonden die naar *Groningen* ten onderpand, voor de vier begeerde stukken Geschuts. ALBERT kwam weder in *Friesland*, en ontzette zijnen Zoon. Deeze twisten duurden, onder hem en zijne Zoonen HENDRIK en GEORG, tot dat de Heerlijkheid *Friesland* aan Keizer KAREL DEN VIJFDEN kwam, die aldaar eene vaste Regeering oprichtte.

Hertog ALBERT was geen regeerende Hertog van *Saxen*, maar des regeerenden Hertogs jongste Zoon, die voor zijn Vaderlijk Erfdeel *Meissen* had bekomen. Keizer MAXIMILIAAN, als Voogd over zijnen Zoon FILIPS, had hem, (gelijk gezegd is) dewijl hij genoeg in *Oostenrijk* te doen had, tot Stadhouder over *Holland* aangesteld, en daarna tot Gouverneur van *Friesland*. Hij was loos en voorzichtig, ongemeen geldgierig, betrachtende boven alles, Geld te schraapen. *Holland* had hij tot op het gebeente uitgezogen, doch tevens een einde gemaakt aan den verderflijken *Hoekschen en Kabeljauwschen tweespalt*, als mede aan 't *Kaas- en Brood-Spel*. Maar dit geschiedde niet door een gematigd en verstandig bestier, maar door beroving van de bezittingen der Inwoonders, door het plonderen en vermoorden van de twistende partijen, zonder aanzien van schuldigen of onschuldigen, met straffen en pijnigingen, welke nooit te vooren in *Friesland* bekend waren. Hij deed, (bij voorbeeld) EVERT DRAGER, een Bur-

Burger van *Sneek*, en MENNO BONGER, om geringe misdrijven, gevangen zetten, en op de vreezelijkste en afschuwelijkste wijze, naar de manier der *Turken*, aan een paal levendig spitzen, en dus ellendig hun leeven eindigen. Onder de belegering van *Franeker*, in 't Jaar 1503, liet hij alle de *Friezen*, die in zijne handen vielen, een touw door den keel steeken, en daar aan ophangen, of sloeg hun ijzeren haaken in den hals, die aan de galgen waren vastgemaakt. (Die meer daar van begeert, leeze GABBEMA, *Verhaal van Leeuwaarden.*) Intusschen verdween zijn afgeperste geld, in den op nieuw verwekten Oorlog met de *Friezen*, die, volgens de berichten van sommigen, hem het leven kostte. De *Groningers* hadden aan de *Friezen* Geschut geleend; hierom was hij zo verbitterd, dat hij hunne Stad belegerde; doch door die van binnen zo gewond werd, dat hij 't leger deed opbreeken, en kort daarna stierf. Zo verhaalt het de *Oude Hollandsche Kronijk*; maar SCHOTANUS maakt van geen wonden gewag; hij zegt alleen, dat hij, na dat het verdrag door Bemiddelaars getroffen was, het beleg opbrak, kort daarna ziek werd, naar den *Dam*, en verder naar *Embden* werd gevoerd, en aldaar overleed. *Friesland* had hij aan zijnen Zoon HENDRIK afgestaan, en zijne andere Landen aan de overige Zoonen. De oudste, GEORG, die den *Friezen*, (na dat hij, volgens den wil van HENDRIK, *Friesland* beheerde) veel spel maakte, en hen beoorloogde, putte daar door zijne schatten zodanig uit, dat hij *Meissen* moest verpanden, zonder iets tot zijn voordeel te konnen verrigten. Dus moede of onmachtig geworden zijnde, en het niet langer wetende uittehouden, droeg hij *Friesland* aan Hertog FILIPS *van Bourgondien* op; bij welke gelegenheid hij zig met een diepe zucht ontvallen liet: *Es mag mir Friesland ein rechtes frestland sein, weil es mir meines mittel fast aufgefressen hat.* d. i. *Friesland mag mij een recht vreetland zijn, vermids het mij bijna mijne middelen heeft doen verteeren.* Na den dood van den Aartshertog SIGISMUND *van Oostenrijk*, die geene Kinderen naliet, was hij, op de volgende wijze, aan 't bewind over dit gewest gekoomen. In 't Jaar 1496 of 1497, vervielen de Landen des Aartshertogs aan zijnen Neef MAXIMILIAAN, Roomsch Keizer, die, om in 't bezit te geraaken, derwaards moest koomen. Zijn Zoon FILIPS, Hertog enz. Graaf

van

van *Holland*, nu Heer van *Friesland*, was wel gehuldigd in de Landen van zijnen Grootvader, dewijl zijne Moeder, Vrouwe MARIA, Erfdogter van KAREL DEN STOUTEN, overleden was; doch, in zijne Jonkheid, moest hij onder Voogdij van zijn gemelden Vader MAXIMILIAAN gesteld worden. Deeze in 't Rijk de handen vol hebbende, en *Nederland* met binnenlandsche beroerten geplaagd zijnde, moest de Keizer wel besluiten, het *Keizerrijk* zelf te bestieren, en in *Nederland* een Stedehouder in zijne plaats stellen. De keuze viel op deezen Hertog ALBERT *van Saxen*; hij werd tot algemeenen Landvoogd, Stadhouder, enz. over de Landen en Heerlijkheden van zijnen onmondigen Zoon FILIPS gesteld. Nadat deeze, veele Jaaren, het ampt van Gouverneur Generaal bekleed, veele groote zaaken verrigt, en dus, voor zijne Jaarwedde en verschooten penningen, eene groote Somme van FILIPS te eisschen had, dien het aan geld ontbrak, om hem te voldoen, werden hem, tot onderpand, eenige Sterkten en Kasteelen, als 't Slot te *Vilvoorden* in *Braband*, het klein Kasteel te *Sluis* in *Vlaanderen*, het Slot te *Woerden*, het Slot te *Loevestein*, het Slot te *Medenblik*, het Blokhuis te *Haarlem*, en ook het Blokhuis te *Zierikzee* in *Zeeland*, ingeruimd. Naderhand werd bewerkt, dat hij alle die vastigheden wederom afslaan, en tot vergoeding daar van zou bekoomen en behouden geheel *Friesland*, tot aan de *Lauwers*, om daar aan zijne schade te verhaalen. Dit Landschap werd dus ten prooi gegeeven, tot voldoening der *Graaflijke Schulden*. Op deeze wijze is hij, schoon tot weinig voordeel voor hem en zijne Kinderen, Eigenaar van *Friesland* geworden. Men zegt dat Hertog ALBERT, op zekeren tijd, met eenige Vorsten en Heeren aan Tafel zittende, wanneer ieder de gelegenheid van zijne Steden en Heerschappijen prees, met aanwijzing van de bijzonderheden daar in te vinden, zoude hebben geantwoord: Ik heb een Stad, daar drie verwonderenswaardige dingen in te vinden zijn: te weeten in *Leipzig*, alwaar men driederlei soort van Monniken heeft; de eerste hebben veel Koorn, en geene Akkers; de tweede veel Geld, en geene Inkomsten; de derde veele Kinderen, en geene echte Vrouwen. De eerste waaren de *Franciscaanen*, de tweede de *Dominicaanen*, en de derde de *Carmeliten*. Dus sprak men in *Saxen* van

de Geestelijkheid, reeds lang vóór den aanvang der Reformatie van LUTHER.

Zie GOUDH. *Chronijk*, p. 550, 551. MONTANUS, *Bijv. op Guiciardijn*, p. 190. ORTENS, *Nederl. Geschiedenissen*, p. 189, 195. BOXHORN, *Toneel van Holland*, p. 1, 24, 114. VELIUS, *Kronijk van Hoorn*, p. 85. HEEMSKERK, *Batavische Arkadia*, p. 270. BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, p. 38. WINSEMIUS, *Chronijk*, p. 345, 354. SCHRIVERIUS, *Graven van Holland*, p. 118, 120. SCHOTANUS, p. 338, 435, 470. GABBEMA, *Verh. van Leeuwaarden*, p. 129—244. N. DE CLERK, *Tooneel der Hertogen en Graven*, p. 97. VLIEGER, EULENB, MEISSEN, *Chronijk. Kerklijke Oudheden van Friesland*, III. Deel, p. 456—482. F. SJOERDS; LAMS, *Handvesten van Kennemerland*.

ALBERT, *Aelbert*, *Albertus*, enz. of hoe zijn naam anders mag worden uitgesprooken, was Hertog van *Beijeren*, Broeder van WILLEM DEN VIJFDEN, Graave van *Holland* en *Zeeland*, enz. Na dat WILLEM krankzinnig was geworden, en terwijl hij bijna 20, of, zo als andere willen, 30 Jaaren, opgesloten werd gehouden, tot zijnen dood toe, bestierde ALBERT deeze Landen (door aandrijving der *Hoekschen*, en met tegenzin der *Kabeljaauwschen*) als Voogd, Ruwaard of Stadhouder van *Henegouwen*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*. De eerste verbittering, die tegen hem ontstond, had zijnen oorsprong uit de afzetting van JAN VAN BLOEMENSTEIN, die, als hoofd der *Kabeljaauwschen*, Baljuw van *Kennemerland* was, en om dat in zijne plaats werd gesteld REINOUT VAN BREDERODE, een der voornaamste *Hoekschen*. Die van de *Kabeljaauwsche* partij werden hier over zo verbitterd, dat zij *'s Gravenhage* plonderden, en verscheiden Kasteelen in brand staken. Doch Hertog ALBERT bezette deeze woedende hoop binnen *Delft*, nam die Stad, in 't jaar 1358 en 59, stormenderhand in, en bragt hen dus tot ontzag. Zo ras hij als Ruwaard was aangenomen, deed EDUARD VAN GELDER op hem eenen gantsch onbillijken eisch: zo dat ALBERT, om hem voortekomen, in 1362, in zijn land trok. Spoedig werd hierop de

de Vrede getroffen, en tot bevestiging van dien, ALBERTS oudste Dogter, schoon nog zeer jong, aan den Zoon van EDUARD ter Vrouwe toegezegd. Anderen stellen deeze gebeurtenis zes jaaren laater. In 1366 toog Hertog ALBERT naar *Parijs*, om den Koning van *Frankrijk* te bezoeken; geduurende die reize, ontstond de argwaan tegen de *Adingens*, waar van wij 't gevolg, in den dood van Heer JAN VAN ADINGEN, reeds hier vooren, op 't Art. ADINGEN (*Jan van*) gezien hebben. Staande den twist tusschen de *Adingens* en den Hertog, werd hij, door gezanten van den Koning van *Engeland*, aangezocht, om met hem tegen *Frankrijk* in verbond te treeden; maar de Hertog wist zig buiten geschil te houden, en zogt liever wat anders, om zig werk te verschaffen; 't welk hij binnen 's lands geloofde aan te treffen. Onder het doorsnuffelen van 's Lands papieren, vond hij eenen *Schuldbrief*, waar bij bleek, dat JOHAN VAN DIEST, Bisschop van *Utrecht*, bekende, aan Graave WILLEM DEN GOEDEN, het Kasteel van *Vreedenburg*, of *Vreeland*, voor 32200 ponden verpand te hebben; zo verhaalt het VOSSIUS, schoon anderen maar van 32000 gewag maaken. ALBERT, straks het Slot hebbende doen opeischen van den tegenwoordigen Bisschop, JOHAN VAN VERNENBURG, gaf deeze daar op ten antwoord, dat de gezegde schuld al voorlang door JAN VAN ARKEL was afgedaan, met betaalinge daar van aan MARGRETA, Dogter van gemelden Graave WILLEM DEN GOEDEN, Broeder van den Eisscher, met de Intresten van dien, ter somma van 70,000 ponden. ALBERT, hier mede niet voldaan, deed hem zeggen, dat zo dit waar was, de Schuldbrief in handen van die van het *Sticht*, en niet in die der *Hollanders* zijn moest. Lang bleef dit geschil sleepende, geduurende hetwelke VERNENBURG stierf. In 't begin van 't bestier des Bisdoms, door ARNOUT VAN HOORN, zweegen de *Hollanders* stil; maar toen deeze ondernam, Sluizen aan *de Vaart*, of *Vreeswijk* te leggen, en die van *Dordrecht*, en inzonderheid de Heer van *Vianen*, hier over aan ALBERT klagtig vielen, vernieuwde hij zeer onverwacht zijnen eisch. Die van 't *Sticht*, om alle moeilijkheden voortekomen, deeden hem berichten, dat zij eenige persoonen met het geld zouden afzenden, zo als geschiedde. (De onbeschaamde onbillijkheid van Hertog ALBERT, bij en na het ontfangen der gezegde penningen, en de gevolgen

van dien, eener bijzondere opmerking waardig zijnde, worden omstandig verhaald, op 't Art. ARNOUDT DE TWEEDE, Bisschop van *Utrecht.*) Na deeze netelige omstandigheden, tusschen de *Hollanders* en *Stichtenaars*, veroorzaakt door de geldzucht van den Hertog, en den daar op gevolgden vrede, overleed WILLEM *de Onzinnige*. ALBERT, die dus lang de landen, als Ruwaard, bestierd had, werd, in 't Jaar 1389 of 1390, als Graaf gehuldigd, door de Edelen en Steden. Want het is zeker, dat Hertog WILLEM *de Onzinnige*, in 1389, te *Quesnoy* in *Henegouwen* overleeden is; schoon de oude Kronijkschrijvers hier omtrent veel verschillen; schrijvende den eenen 1377, den anderen 1379. Doch dewijl 'er nog brieven voor handen zijn, door ALBERT, als Ruwaard, in 't Jaar 1388 geteekend, en geene van dien tijd als Graaf te vinden, moet men besluiten, dat WILLEM DE V langer geleefd heeft: of men moest stellen, dat de Landzaten, na den dood van WILLEM, elf of twaalf jaaren gewagt hebben, met hem als Graaf te huldigen: waar voor geen de minste reden kan worden bijgebragt. Dit zij genoeg om het verschil der oude Schrijvers, met latere, die in de vijftiende eeuw geleefd hebben, weg te neemen, en zijnen dood te stellen op 't Jaar 1388. VELDENAAR (bl. 94.) stelt den vijfden dag van April van dat jaar; bij MATTH. in *'t IVde deel der Analecta*, p. 574. staat de 9de; en in de *Goudsche Chronijk* (bl. 112.) de 15de April. Wie hier nu, ten aanzien van den dag, gelijk hebbe, blijft mij onzeker; waarschijnlijk is het, dat men, naar den stijl van 't Hof, (volgens welken het jaar met Paaschen zijn aanvang neemt) 1388 voor 1389 neemen moet: want men vind een Brief van ALBERT, gegeeven den 30sten Januari, en eenen anderen den 20sten Augustus, (beide naar den stijl van 't Hof, dien hij altoos volgde) van 't Jaar 1388, waar in hij zig Ruwaard noemt. Zie SCHREVELIUS, *Beschr. van Haarlem*, bl. 14 en 239. Paaschen nu viel, in 't Jaar 1389, op den 18den April, tot welken dag toe men 1388 schreef, zo als VELDENAAR en de *Goudsche Chronijk* zullen gedaan hebben. 't Veiligste en zekerste is, dezulken, die niet lang na ALBERT geleefd hebben, te volgen, waarin ook groote Mannen, als VOSSIUS, BRANDT en WAGENAAR ons zijn voorgegaan. Want anders moet men in dezelfde ongelijkheid vallen, als de Heer REIGERSBERG, die den dood van WILLEM, in zijn *Chronijk*

van

van Zeeland, p. 134 en 135, ſtelt op den 15den April 1375, en de huldiging van ALBERT op 't Jaar 1390, zonder eenige pogingen van ALBERT aantetonen, die hij zeker, in dien tusſchentijd van 14 of 15 jaaren, zoude hebben te werk geſteld, om als Graaf te worden gerekend.

In den jaare 1388 dan gehuldigd zijnde, had hij, naar uiterlijken ſchijn, het land in rust konnen regeeren; indien hij niet, na den dood zijner Gemalin MARGRETA, zig tot een ontuchtig leeven overgegeeven had, met de dogter van Heere JAN VAN POELGEEST, waar van wij de gevolgen, op 't Art. ADELHEID VAN POELGEEST, gezien hebben, en op 't Art. WILLEM DE VI, Graave van *Oostervand*, verder zien zullen. Hier voegen wij 'er nog bij, om 's Graaven toorn en wraakzugt, over 't ombrengen van zijne Bijzit of Hoere te doen kennen, dat WILLEM VAN OOSTERVANT, 's Graaven Zoon, vrugteloos bij zijnen Vader hebbende aangehouden om genade voor die gevlugt waren, het hem niet genoeg was, dat zij gebannen, hunne goederen verbeurd verklaard, hunne Huizen, Kasteelen en Sloten vernield waren; maar tot overmaat van betooning zijner gramſchap, in 't jaar 1394, een Plakaat uitgaf, waarbij „ alle onderzaten van *Holland* en *Zee*-„ *land* vrijheid kregen, om die geene, die iemand binnen den „ lande vermoord hadden, te mogen doodſlaan, waar men hun „ mogt vinden, zonder tegen den Graave, of iemant anders, tot „ eenige betering gehouden te zijn." Deeze onbezonnene vrijgeeving ſtrekte nergens anders toe, dan om den begaanen moord van ADELHEID of ALYT VAN POELGEEST, op alle de *Hoekschgezinden*, ſchuldig of onſchuldig, zonder verantwoording, te doen wreken; waar van ook veelen hunner de gevolgen ſmaakten. Hoe verre deeze drift zig over de perzoonen, en over hunne goederen uitſtrekte, zal men zien op de Art. HODENPYL, DUIVENVOORDEN, ZANDHORST, HEEMSTEDE, WARMOND en PADDENPOEL, die allen bemagtigd en vernield werden.

In 't jaar 1396, of daar omtrent, als ALBERT bijna zijnen wraaklust gekoeld had, ondernam hij, den dood van WILLEM DEN VIERDEN op de *Friezen* te wreeken; of liever, hij zocht hun tot meerder onderwerping te brengen, dan zij hem begeerden te bewijzen. De *Friezen* hadden, na het ombrengen van Graave WILLEM DEN IV, in 't jaar 1345, zonder door de *Hol*-

landſche Graaven ontrust te zijn, hunne zo geliefde vrijheid genooten, onder hunne eigen regeeringe. WILLEM DE V had, geduurende zijn eigen beſtier, genoeg te doen gehad in *Holland*; ALBERT, als Ruwaard, ſcheen, behalven zijne Oorlogen met die van 't *Sticht*, meer naar den Vrede, dan naar den Oorlog te neigen, en had ook werk genoeg met de *Hoekſche* en *Kabeljaauwſche* twisten. Naar alle vermoeden zou hij op *Friesland* niet zijn aangevallen, indien zij zelve 'er geen grond toe geleid hadden; de twisten tusſchen de *Schieringers* en *Vetkopers* gaven daar aanleiding toe. UBBO EMMIUS verhaalt, dat zekere OKKO TEN BROEKE, of BROEKMEER, in 't jaar 1381, in een twist tegen andere Edelen te kort geſchoten zijnde, om ALBERT te bewegen, dat hij hem uit *Holland* hulp toezond, zijne goederen, die aan de overzijde van de *Eems*, in *Friesland* en *Groningerland*, gelegen waren, opdroeg, en weder van hem te leen ontving, en dat Graaf ALBERT, door hem omſtandig onderrigt zijnde van de zaaken in *Friesland*, van dien tijd af aan beſlooten had, in dat gewest zijne magt te vestigen; doch dat het aanliep tot in 't jaar 1395, eer hij met ernst zig hier toe gereed maakte, en zig van het voorwendzel bediende, om den dood van zijnen Oom WILLEM DEN IV te wreeken.

ALBERT deed den eerſten togt, met een aanzienlijke magt, in eigen Perzoon; maar, door 't verloopen van 't jaargetijde, verrichtte hij weinig. In *Engeland* en *Frankrijk*, verzamelde hij eene groote magt, over welke zijn Zoon, Graaf WILLEM VAN OOSTERVANT, mede het bevel voerde. JOH. VAN LEIDEN, in zijn *Chronijk*, zegt, echter, dat WILLEM, die, wegens den meergemelden moord van ALEID VAN POELGEEST, in zijns Vaders ongenade was gevallen, zig in *Frankrijk* onthield, en aldaar beſpot wordende, om dat hij den dood van gemelden WILLEM, zijnen Oudoom, zo lang ongewroken liet, zijnen Vader had aangeboden, dien togt tegen de *Friezen* bij te woonen, en dien hoon te wreeken, in de hoop van zijns Vaders gunst daar door te zullen herwinnen. VOSSIUS, daarentegen, zegt, dat op deezen tijd de Kristenen zig gereed maakten, tot eenen oorlog tegen den *Turk*, en dat de aanleider daar van was FILIPS VAN BOURGONDIEN, die, wegens de onzinnigheid van KAREL van *Frankrijk*, de Voogdije over hem bezat; als mede, dat WILLEM, begeerig zijnde, deel-

ge-

genoot van dien togt te zijn, dit voorneemen aan gemelden FILIPS, zijnen Schoonvader, bekend maakte, doch van hem ſchamper zoude zijn toegebeeten, dat hij liever den dood van zijnen Oudoom zoude wreken; dat hij, in grammen moede, over dit bits verwijt, uit *Frankrijk* naar den *Haag* getrokken, zijnen Vader het zelve had bekend gemaakt, en bij hem aanhield, den voorgenomenen oorlog tegen de *Turken* te mogen bijwoonen: (hier bij moet men aanmerken, dat VOSSIUS zegt, dat de verzoening tusſchen Vader en Zoon reeds voorheen getroffen was); doch dat ALBERT zig niet alleen onverſchillig, maar zelfs afkeerig van dien zogenaamden Heiligen Oorlog betoond had, en 'er niet veel goeds van voorſpelde: met verder betoog, dat niet de *Turken*, maar de *Friezen* hem beledigd hadden, wier wapenen hij vreesde: „ Onze wapenen (zoude hij gezegd hebben) zijn „ regtvaardig tegen een volk, dat langen tijd wederſpannig ge- „ weest, en nu door verbintenisſen nog trotſcher is, (ſchoon „ ook door oneenigheden gemakkelijker te overwinnen.) Schiet „ dan met mij de wapenen aan: laaten wij hun land verwoes- „ ten, hunne ſteden ſtormenderhand inneemen: dewijl zij, na „ den dood van uwen Oudoom, nog halſtarriger geworden zijn, „ ons gebied verſmaad hebbende, en hun land bezittende, als of „ het hun van rechtswegen toekwam. Hertog WILLEM van *Gelderland* achte het, echter, niet zo gemakkelijk dit te doen, als te zeggen; den Graave van LANKASTER, die in *Engeland* mede tot den optogt tegen de *Friezen* genodigd was, voerde hij te gemoete, „ dat aan deeze onderneeming zeer veel arbeid „ vast was. Dat *Friesland* was een land vol poelen, en door „ de menigte van water, dat daar door liep, van elkander werd „ geſneden, en onbruikbaar was voor een legermagt; dat veele „ der *Hollandſche* Graven daarop hunne magt verſpild, en tot „ hunne ſchade, dikmaals tot hunnen eigen ondergang, hun „ recht hadden gezocht te ſtaven. Dat het Volk moedig was, „ en niemand dan zig zelf beminde; dat de gelegenheid van „ het land hunnen moed deed zwellen; dat het bezwaarlijk „ was 'er aan te koomen, doordien het, van alle kanten, met „ de Zee, moerasſen, meiren en rivieren omzet lag; dat zijn „ Schoonvader ALBERT hem daar toe mede had aangezocht, maar „ dat hij niet gaan zoude: waarom hij hem dan ook aanried,

„ zijnen Neef, den Graaf VAN DERBY, niet derwaarts te zen-
„ den."

OOSTERVANT bewilligde, echter, in 't voorstel van zijnen Vader, en maakte zig tot de reis gereed. De toevoer uit *Holland* en *Zeeland*, naar *Friesland*, werd verboden; Krijgsvolk aangeworven, penningen verzameld, en alles aangebragt, wat tot eenen oorlog vereischt werd, die met het uitterste geweld zou gevoerd worden, aangezien eene ontelbaare menigte van ijver brandde, om den dood van WILLEM DEN IV te wreken. WILLEM VAN KRONENBURG en DANIEL VAN MERWEDE trokken van stad tot stad, om het volk ten oorlog aantespooren, en te *Enkhuizen*, als de algemeene bestemde zamelplaats, te verschijnen, alwaar men zeide dat 400 schepen gereed lagen. Aldaar vertoonden zig de *Engelschen* het eerst, kort daarna de *Henegouwers*, de *Hollanders* en *Zeeuwen*, en ten laatste de *Franschen*. De Graaf VAN SOLMS was over de *Duitsche* benden, die zig aldaar bevonden, gesteld; het getal der *Hollanders* beliep ruim 30,000 koppen; maakende de gantsche Heirschaar, bij de monstering, bijna vijfenvijftig duizend gewapende mannen uit. Eer men tegen de *Friezen* optoog, zoude, volgens de verhaalen van dien tijd, een twist, tusschen de *Engelschen* en *Hollanders*, bijna oorzaak van de vernielinge der Bondgenooten geweest zijn, zo niet WILLEM VAN OOSTERVANT zig als middelaar en scheidsman tusschen beiden gesteld had. De *Friezen*, tegen welke deeze groote magt bijeen gebragt was, zaten mede niet stil, maar weerden zig dapper, om alles bij een te brengen, wat tot bescherming van hunne vrijheid konde dienen. Zij hielden raad, hoe den krijg te voeren. Eenigen hielden het voor best, geenen openbaaren veldslag te waagen; anderen, dat men niets te doen had, dan slag te leveren. Een der *Friesche* Edelen, JUWO JUWINGA genaamd, (de Fransche Historieschrijver FROISSART noemt hem JEUVO JUINGO van *Bolswaard*) een man, in de zaaken des Oorlogs van dien tijd tot den hoogsten trap volleerd, was van oordeel, dat zij de *Hollanders* zonder verhindering zouden doen landen, en tegen de wel versterkte steden en kasteelen laaten optrekken, zig verlaatende op de goede gesteldheid des lands, waarin, naar zijne denkwijze, ALBERT en de zijnen zig zelven zouden dood loopen. Hoe verstandig, hoe wel overleid zijn raad ook zijn mogt, de min-

minsten vonden daar in behaagen: dus moest het besluit tot een mannelijken tegenstand genomen en te werk gesteld worden.

In allerijl werden 30000 Man bijeen geraapt, en in gelijke hoopen verdeeld zijnde, door gemelden JUWO JUWINGA, (die, om te toonen, dat zijn raad uit geene laffe vreeze was voortgekomen, het Harnas had aangetrokken,) gelegerd agter een Dijk, in de *Kuinder*, als de plaats daar men de Landing verwagtte. Dit Volk ontbrak het meer aan Wapenen, dan aan moed; weinigen waren van een Harnas voorzien, en de meesten gekleed in Lederen Kolders, of Rokken van grof Laken. ALBERT, van deezen slegten toestand verwittigd, deed vol moeds zijne magt te Scheep gaan, (dewijl het verbond, door de *Friezen*, met FREDRIK VAN BLANKENHEIM, Bisschop van *Utrecht*, gemaakt, hem belette hun te Land te naderen) op Zondag den 22 Augustus. De geheele Vloot, bestaande in 25 Schepen van *Zierikzee*, 150 van *Haarlem*, 45 van *Rotterdam*, 25 van *Schiedam*, 40 van *Gouda*, 25 van *Dordrecht*, 26 van *Alkmaar*, 25 van *Hoorn*, 10 van *Akersloot*, 50 van *Amsteldam*, behalven de groote Schepen; 26 van *Enkhuizen* en 22 van *Naarden*; makende te zamen een aantal van 469 Schepen, stak van *Enkhuizen* over nà de *Kuinder*, en landde aldaar, twee dagen laater, in 't gezicht der *Friezen*, die hen, uit hun Leger, 6000 Mannen tegenzonden; doch, na een hevig gevecht, en groot verlies aan wederzijden, werden de *Friezen* genoodzaakt te rug te wijken. Daags daar aan volgde een hevig gevecht, waarin de *Hollanders* de overwinning behaalden, en de *Friezen* op de vlugt dreevèn, schoon men wil dat 'er niet meer dan 50 van hun gevangen werden, alzo zij liever zig lieten doodslaan, dan, door gevangenis, hunne vrijheid ontneemen. Dit ging zo verre, dat geen Stad haare Burgers, of geen Vader zijnen Zoon wilde lossen, die zig had laaten gevangen neemen; zeggende, dat een gevangene den naam van *vrije Fries* onwaardig was. Na deeze behaalde overwinning, duurde het woeden den tijd van vijf achter een volgende weeken. Geduurende dien tijd onthield zig ALBERT in het *St. Odulfs Klooster* te *Stavoren*. Om den naderenden Winter, besloot hij naar *Enkhuizen* te rug te keeren, en het Leger aldaar te doen scheiden, zo als geschiedde, na de betaaling der hulpbenden, die nog voor den Winter na huis keerden.

ALBERT had zig, vóór zijn vertrek, door de *Friezen* en *Groningers*, naamelijk die geene, die tot de partij der *Vetkopers* behoorden, tot *Heer* doen aanneemen; zelfs had hij eenige schikkingen gemaakt omtrent 's Lands Regeering. Ook had hij het Lijk van Graaf WILLEM uit het *Oude-Klooster*, bij *Bolswaard*, doen ligten en met zig gevoerd. En hier mede meende hij den dood van zijnen Oom gewroken, en *Friesland* aan zijn gebied onderworpen te hebben.

Hoewel het eerste rijklijk geschied was, had hij ten aanzien van 't laatste zig grof verrekend. Want naauwlijks was 'er een Jaar verloopen, of hij vond zig genoopt, zig op nieuw tegen hen te wapenen, alzo de bezetting, die hij binnen *Stavoren* gelaten had, door de Burgerij overvallen en verdreven werd; dit geschiedde ook op andere plaatsen. De *Schieringers*, in *Groningerland*, staken mede het hoofd op, overvielen de *Hollandsche Bezettelingen* op het Steenhuis *Aitzum*, namen dezelve gevangen, en wierpen hun naderhand in het *Damster Diep*, alwaar zij allen verdronken.

Om aan deezen nieuwen opstand paalen te stellen, verzamelde Hertog ALBERT een ander Leger te *Enkhuizen*, 't welk, onder bevel van den Graave VAN OOSTERVANT, naar *Friesland* overstak, verzeld van JAN VAN ARKEL, JAN VAN BREDERODE, ARNOLD en EGMOND VAN IJSSELSTEIN en veele andere *Hollandsche Edelen*, die, het oproer gestild hebbende, in het Jaar 1399, naar *Holland* te rug keerden. In 't volgende Jaar begonnen de *Friezen*, binnen *Stavoren*, op nieuw zig te doen zien. ARNOLD, Heer van *Egmond* en *IJsselstein*, en Jonkheer WALRAVEN VAN BREDERODE, werden door ALBERT derwaards gezonden, om deeze nieuwe beroerten in den aanvang te smooren. Zij waren nauwelijks met hunne bijhebbende magt geland, of de *Friezen* braken het beleg voor *Stavoren* op, en verschansten zig in 't zogenaamde *Friesche* Doolhof *Molkweren*. BREDERODE, aan het hoofd der bezetting van *Stavoren*, overviel hun bij nacht; hij werd gekwetst en gevangen; doch zig de achteloosheid zijner wagteren ten nutte makende, ontvlugte hij weder.

Eenigen tijd daarna werd 'er een bestand, voor een bepaalden tijd, tusschen ALBERT en de *Friezen* en *Groningers* getroffen, waar mede de vijandlijkheden een einde namen. Onzeker is het, of

of de *Friezen*, geduurende dat bestand, hem voor Heer erkend hebben, maar zeker dat *Stavoren* de eenigste plaats was, waar in hij bezetting had: en ook dat zijne omstandigheden hem niet toelieten, hun verder te dwingen. Geduurende deezen oorlog waren 's lands geldmiddelen uitgeput, hij zelf genoodzaakt veele van zijne heerlijke goederen te verpanden, en zig zwaar in schulden te steken. Verscheiden aanzienlijke persoonen hadden, om hem te ondersteunen, hunne gereedste middelen tot geld gemaakt. De Steden hadden haare vermogens voor hem verspild, alzo hij mild was in 't schenken van wijd uitgestrekte *Voorrechten*. Eindelijk geraakte ieder buiten staat om meer geld op te schieten. Hier kwam bij, dat de *Friezen* een verbond met de *Engelschen*, onder Koning HENDRIK DEN VIERDEN, gemaakt hadden, terwijl ALBERT teffens verhinderd werd, door den krijg tegen den Heer VAN ARKEL, die hem, geduurende zijnen overigen leeftijd, bezig hield. Zie ARKEL (*Jan van*)

Hier van mogt hij het einde niet beleeven: want, na dat het Land eerst een tijd van zesenveertig jaaren door hem als *Ruwaard*, en naderhand als *Graaf* geregeerd was, overleed hij, in *'s Gravenhage*, op den 12den December in het jaar 1404, oud zijnde bijna 67 jaaren.

Bij zijne eerste Vrouw, MARGAREET, Dogter van Hertog LODEWIJK VAN BRIEG, in *Silezien*, had hij verwekt drie Zoonen: WILLEM VAN OOSTERVAND, die hem in de regeering volgde; ALBERT, aan wien hij eenige zijner Duitsche Staaten naliet; en JAN, verkoren Bisschop van *Luik*; en vier Dogters: KATHARINA, die met twee Hertogen van *Gelderland* was gehuwd geweest, schoon het met den eersten, EDUARD, bij den ondertrouw gebleven was, door den verraderlijken moord van de *Gulikers*; (zie EDUARD) en daar na met WILLEM, Hertog van *Gelder*, waar van wij hier voor aangemerkt hebben, dat hij hem den bijstand tegen de *Friezen* weigerde, en ook anderen afraadde; (zie WILLEM, Hertog van *Gelderland*;) MARGREET, die met JAN, Hertog van *Bourgondien*, is gehuwd geweest; en *twee* JOHANNA's, waar van de eene ook IDA bijgenaamd werd. De eerste werd de Gemalin van WENCELAUS, Koning van *Boheemen*, en Roomsch' Keizer: de tweede, of IDA, trouwde met Hertog ALBERT VAN OOSTENRIJK, en werd Moeder van dien Hertog ALBERT, die naderhand Roomsch

Kei-

Keizer werd. Bij zijne tweede Vrouwe MARGRETA, de oudste Dogter van ADOLPH, Grave van *Kleef*, die hij op een tamelijken ouderdom trouwde, verwekte hij geene kinderen. Men wil, dat hij haar, in 't jaar 1394, een treffelijk huis stigtte, buiten *Haarlem*, en naar haaren naam noemde het *Huis te Kleef*, alwaar zij zig, na zijn afsterven, onthield. Hij liet, behalven deeze, verscheiden natuurlijke Kinderen na: onder anderen, WILLEM DEN EERSTEN, Heer van *Schagen*; en Jonkheer ADRIAAN, welken HALMA onder de *Baljuwen van Zuid-Holland* stelt, doch die op de lijst daar van, bij OUDENHOVEN, niet te vinden is.

Wat zijn karakter aangaat, sommige roemen zijne Godsvrugt, bescheidenheid en rechtvaardigheid, zeer hoog; doch als men zijn gedrag onpartijdig nagaat, loopt, ten aanzien van het eerste, zijne Levenswijze met ALEID VAN POELGEEST zeer in 't oog; en niet minder de onrechtvaardige wraakoeffening over haaren dood. Zijne kloekmoedigheid kan ook de rechte proef in geenen deele doorstaan; meer dan één bewijs van lafhartigheid zoude daar tegen kunnen worden aangevoerd. Want zijne heldhaftige bedrijven bestonden voornamelijk in de belegering van *Delft*, en van eenige *Sloten*. Wat den oorlog tegen die van het *Sticht* betreft, hij was blijde dat die zo spoedig eindigde, aangezien hij denzelven onrechtvaardig had aangevangen. Den *Frieschen* oorlog zoude hij buiten zijnen Zoon niet hebben begonnen; en die met ARKEL viel bijkans geheel ten zijnen nadeele uit. Den loop der rechtspleeging tegen de moorders van ALEID stremde hij, door zijnen wraaklust onbezonnen den teugel te vieren. Hij gedoogde dat OTTO VAN ARKEL hem gewapend om vergiffenis vraagde. De Steden waren meester over hem, alzo dezelve zig zijne verlegenheid, door opschot van penningen, altoos wisten tot nut te maaken. En, voorwaar, zijne lafhartigheid wordt aangemerkt, als de voornaamste oorzaak van den reddeloozen staat zijns boedels bij zijn afsterven; zo dat zijne weduwe zig genoodzaakt vond, denzelven met den voet te schoppen. Zie MARGRETA VAN KLEEF.

Zie HALMA, *en daar bij* VOSSIUS, *Nederlandsche Jaarboeken*, XII, XIII en XIV. Boek. GOUDHOEVEN, *Kronijk*, p. 396, 398, 400, 401 en 417. SCHOTANUS, *Kronijk van Friesland*, p. 195 en 218. REIGERSBERG, *Kronijk van Zeeland*, bl. 131, 134 en 135. VELDENAAR, *Fasc. Temp.*,

Temp., p. 304 en 305. PONTANUS, *Gelderfche Gefchiedenisfen*, II. Deel, p. 146. BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, p. 13. WINSEMIUS, p. 200 — 218. U. EMMIUS; XVII. Boek, en *andere reeds gemeld*, als: *de Kronijk van* JAN VAN LEIJDEN, FROISSARD, *en verder* WAGENAAR, III. Deel. SMIT, *Schatkamer*, *op 't Art.* KLEEF, enz.

ALBERT, Graaf van *Nasfau*, Zoon van GEORG en van ANNA AMELIA VAN SAARBRUK, in 't jaar 1596, gebooren te *Dillenburg*, werd, in den Jaare 1626, in dienst der Republijk zijnde, door een musketkogel gedood.

ALBERT, Zoon van FILIPS, Graave van WEILBURG, en van ANNA, Dogter van Graave ALBERT VAN MANSVELD, Zuster van Prins WILLEM DEN EERSTEN, vereenigde de Heerlijkheid van *Saarbruk* met die van *Weilburg*, en overleed in 1616, nalatende een groot aantal Kinderen.

Zie HOFMAN, *Lexicon Univerfale*.

ALBERTUS, *de Zevende* van dien naam, onder de *Aartshertogen van Oostenrijk*, in de Nederlandfche Gefchiedenisfen bekend bij den naam van ALBERTUS VAN OOSTENRIJK, was een Zusters Zoon van Keizer MAXIMILIAAN DEN TWEEDEN, en werd, te *Nieuftad* in *Oostenrijk*, op den dertienden November des Jaars 1559, gebooren. Zijne opvoeding genoot hij onder het beftier van den vermaarden BUSBEK. In 1570 werd hij naar *Spanje* gezonden, alwaar hij, om zijn gedrag, bij den Koning zeer geliefd was. Tot den Geestelijken ftaat opgevoed zijnde, fchonk de *Paus* hem, in 1577, een der vakante *Kardinaals Hoeden*. In 1584 werd hij *Onderkoning* van *Portugal*, welken post hij bekleedde tot in het Jaar 1595, zijnde het Jaar te vooren aangefteld tot *Aartsbisfchop van Toledo*. Geduurende zijne Landvoogdije in *Portugal*, had hij zo veel genoegen gegeeven, dat Koning FILIPS hem bekwaam keurde tot het beftier der *Nederlanden*, werwaarts hij vertrok met 3000 *Spanjaarden*, die meest al onder de oude Regimenten geftoken werden, en voorzien waren van eene groote menigte ongemunt Zilver. Op den elfden der volgende

Maand

Maand deed hij zijne Intrede te *Brussel*, daar hem de Staaten, na 't vertoonen zijner lastbrieven, als Landvoogd aannamen. De Nederlanders vonden zig zeer misleid; zij meenden de *Spanjaarden* hier door kwijt te zullen raaken: want, schoon FUENTES en HARRA te rug ontboden werden, zagen zij eerlang, dat het opperbeleid des Oorlogs aan Don FRANCISCO DE MENDOZA, *Admirant van Arragon*, en verscheiden andere *Spanjaarden* van naam werd opgedraagen. ALBERTUS had zig, door zijne komst, bij de *Hollanders* en *Zeeuwen* getragt bemind te maken, en, op dat men iet goeds van hem verwachten zoude, met zig gebracht een groot aantal Nederlandsche Schippers en Schepen, wier ontslag hij bewerkt had; gelijk ook FILIPS WILLEM, oudsten Zoon van wijlen Prinse WILLEM DEN EERSTEN, die, geduurende den tijd van 28 Jaaren, in *Spanje* gevangen was geweest. Niet zonder reden was men bedugt, dat dit ontslag zoude strekken, 't zij ter bevordering van den Vrede, of ter verwekkinge van Tweedragt onder de vereenigde Staaten. In *Spanje* steunde men op zijne trouwe, om reden dat hij een voorstander van den *Roomschen* Godsdienst was; de Staaten hadden reden hem hier om te schuwen: want deze, hem schriftelijk geluk gewenscht hebbende over zijn ontslag, verklaarden hem te gelijk, dat de tegenwoordige Oorlog zijne komst op hunne Grenzen, zonder vrijgeleide, niet gedoogde; welk zij hem, bij betere gelegenheid, gaarne zouden doen geworden, alzo zij zig verzekerd hielden, dat hij, die zo veele Jaaren de *Spaansche* wreedheid beproefd had, niets tegen de Vrijheid van den *Staat* zoude onderneemen. FILIPS WILLEM, gelyk wy ter zijner plaatze zien zullen, hield zig genoegzaam buiten eenige bedrijven, dewijl hij zag dat bij geene der beide partijen een vast vertrouwen in hem gesteld werd.

De Kardinaal Aartshertog ALBERTUS vond zig gesterkt met een Leger van vijftien duizend Man, waar mede hij meende iets te konnen verrichten. Eerst wendde hij dan het oog naar *Frankrijk*, werwaards de Vereenigde Staaten, in het voorleeden Jaar, twee Regimenten Voetvolk, onder JUSTINUS VAN NASSAU, gezonden hadden. ALBERTUS belegerde *Calais* en *Ardes*, en overmeesterde dezelve; doch gebrek aan toevoer deed hem naar *Vlaanderen* te rug keeren. Van de *Spaansche* zijde zocht men hem te be-

beweegen tot het beleg van *Oostende;* doch MAURITS daar de lugt van krijgende, deed die Stad van alles zo wel voorzien, dat ALBERTUS besloot, dit tot nader gelegenheid uitteftellen. In de plaats van *Oostende*, onderstond hij derhalven *Hulst* te bemagtigen, waar van hij wist dat gedeeltelijk de veiligheid van *Braband* en *Vlaanderen* afhing; dit gelukte hem. MAURITS had, na de inneeming van *Hulst*, in 1591, de Graften aldaar wijder doen maaken, en van eenige Werken voorzien; de *Zeeuwen* hadden op zig genomen, die plaats verder te versterken; doch hun werd nagegeeven, dat zij meer voor 't Land dan voor de Stad gezorgd hadden; en 't bleek ook dat aan dezelve weinig verbetering geschied was. ALBERTUS bediende zig van eenen in den Krijg geoorloofden list: den Heere VAN RHONE gelast hebbende, over de *Schelde* in *Braband* te rukken, even als of het op *Breda* of *Bergen op den Zoom* gemunt was, lokte hij MAURITS met de meeste magt derwaarts. GEORGE, Graaf van *Solms*, was met eene sterke bezetting daar binnen gelaaten. ALBERT zond CLAUDE DE BARLOTTE, met eenige Manschap, tegen de Stad; het gelukte hem bij nacht over de Vaart te raaken, dewijl van de Staatsche zijde zeer slegt wacht gehouden werd; waar op de Aartshertog de Stad naderde. Graaf MAURITS toog mede derwaards, en stelde order binnen de Stad; doch was niet in staat de bemachtigde Plaatsen te herwinnen. Hij hield stand te *Kruiningen*, van waar hij veel Volks naar *Hulst* zond. ALBERT voerde het grof Geschut voor de Stad; de overwinning ging niet zeer gemakkelijk, alzo de tegenstand hevig was. Den zestienden Augustus waren de Belegeraars zo verre doorgedrongen, dat zij de Stad opeischten, waar op een mannelijk antwoord gegeeven werd. In plaats van te stormen, ondernamen de *Spanjaarden* de Stad te ondermijnen; welke onderneeming eene laffe vreeze bij de Belegerden veroorzaakte. De Graaf VAN SOLMS werd aangesproken om de Stad overtegeeven, die 'er 't oor naar leende, doch tegengehouden werd door eenen MATTHIJS HELD. Nogthans moest de Stad bukken, na dat de Aartshertog 'er 60 Bevelhebbers en 5000 Gemeenen voor verlooren had. Zeer gewigtig was het verlies dezer Stad, alzo men daar door de Brandschattingen over een gedeelte van *Vlaanderen* kwijt raakte. De *Zeeuwen* toonden zig ongenoegd op den Graave VAN SOLMS, dien zij meenden zig laf

te

te hebben gedraagen. Kort daarna ontnamen zij hem het bevel over hunne Regimenten, en verklaarden zijnen dienst niet meer te begeeren; doch na dat hij zig voor de Vereenigde Staaten verantwoord had, gaven deeze hem het bevel weder te rug, zonder dat zig de *Zeeuwen* daar tegen verzetteden. De beloofde onderstand uit *Spanje*, die te rug bleef, en de muiterij der *Hoogduitschen*, noodzaakten den Aartshertog, voor het loopende jaar 1596, den Veldtocht te staken; hij begaf zig naar *Brussel*, daar hij met toejuiching ontvangen werd. Het goed vooruitzicht, echter, van zijn bestier verdween kort daarna, en dit jaar liep ten einde, met het maaken van toebereidzelen tot den aanstaanden veldtocht aan wederzijden, die voor de Staaten beter scheen te zullen uitvallen, dan de voorgaande. De Aartshertog ontving als nog geen onderstand uit *Spanje*, en klaagde in een Brief (die gelukkig onderschept werd) dat zijne magt in 't beleg van *Hulst* grootelijks gesmolten was. De Staaten daarentegen hadden groote hoop op den bijstand, dien zij uit *Frankrijk* verwachtten. Nauwlijks had het jaar 1597 een aanvang genomen, of Prins MAURITS ligte 5000 knegten, en 800 paarden uit de bezettingen, en ondernam daar mede het vijandelijke leger, dat onder den Grave van VERAX, bij *Turnhout*, lag, en 4000 knegten en 500 paarden sterk was, aantetasten; het geen hem zo wel gelukte, dat 'er meer dan 2000 begraven, en 500 gevangen werden; onder de dooden bevond zig ook VERAX; van de zijde der Staaten zeide men dat niet meer dan 10 man in 't gevegt gesneuveld waren. De overgang van 't Kasteel van *Turnhout* volgde daags daar aan; wordende het lijk van VERAX, door MAURITS, aan den Aartshertog gezonden. ALBERTUS, verslagen over deeze nederlaag, en 't verlopen van het beste deel zijner krijgsknegten, ontving eenige vertroosting, door het verrassen van *Amiens*, door FERNANDES PORTOCARRERO. Midlerwijl was de Aartshertog ijverig bezig om zijne magt meer en meer te versterken; met geen minder ijver werd aan der Staaten zijde hier aan gearbeid. Met dit alles scheen het geluk hunner wapenen zig tot de overwinning bij *Turnhout*, in 't voorjaar, te bepaalen; de onderneemingen, om *Schenkenschans*, *Steenwijk* en *Nijmegen* te verrassen, liepen tot niet, en hunne Ruiterij, in *Gelderland* en *Braband* op voordeel uitgezonden, werd, aan verscheiden oorden, geslagen. Doch tegen

het

het najaar verkeerde de kans: de Aartshertog tragtte *Amiens*, dat door den Koning van *Frankrijk* weder belegerd was, te ontzetten, en had, ten dien einde, zijn Leger naar *Braband* gevoerd, en voor de onzen open veld gelaten: dus men niet zuimde, hier van gebruik te maaken. Prins MAURITS nam *Allem* en *Rhijnberk* in, overmeesterde daar naa *Meurs*, en deed *Grol* voor zijne magt bukken. Hij toog verders van daar naar *Brevoort*, dat hij stormenderhand veroverde. *Endschede* werd zo spoedig overgegeeven als 't opgeëischt was; waarop *Ootmarsum* en *Oldenzeel* volgden. Dit verricht hebbende, sloeg MAURITS het beleg voor *Lingen*, dat zig mede aan hem moest overgeeven. Aldus triumpheerde der Staaten Veldheer, terwijl de *Spanjaarden* in de Nederlanden niets van aanbelang verrichtten; zij ondernamen wel eenige bedekte aanslagen, maar werden, door de waakzaamheid der Staaten, alom verijdeld, waartoe de muiterij van het *Spaansche* Krijgsvolk mede niet weinig toebracht: want hier door werd de staat der *Spaansche* Nederlanden ten uitersten verward, terwijl de Steden, hoe zeer hun toegedaan, schroomden bezetting in te neemen; ja, ALBERTUS zelf moest zien dat hem, te *Venlo*, de intocht met de zijnen geweigerd werd. Deeze tegenspoed der wapenen noodzaakte de *Spanjaarden*, liever list dan geweld te gebruiken. Alle voorslagen van vrede van de hand geweezen zijnde, had men eene nieuwe vinding bedacht, om de Nederlanden het net over 't hoofd te haalen; men kreeg hier berigt, dat FILIPS zijne oudste Dogter IZABELLA KLARA EUGENIA verloofd had aan den Aartshertog ALBERTUS, die den geestelijken staat zoude afleggen, en *Bourgondien* met de *Nederlanden* tot eene huwelijksgift ontvangen. Hier door dacht men den haat tegen de Heerschappij van *Spanje* afteweeren; doch de schrandere Nederlandsche Staatsmannen waren zo ligt niet te verschalken; zij begreepen spoedig de veinzerij, die hier onder verborgen was, en zig naderhand openbaarde. Zij beslooten daarom, den oorlog aan te houden, en zonden, ter aanmaaning van dien, met den aanvang van 't jaar 1589, hunne gezanten naar *Frankrijk* en *Engeland*. 't Eenigste voordeel, dat *Spanje* hier mede behaalde, was, de vrede met *Frankrijk*, welke te *Vervins* gesloten werd; de Staaten, daarentegen, slooten een nieuw verbond met *Engeland*. Kort na het sluiten van den vrede tusschen *Spanje* en

Frankrijk, ontving men, hier te lande, de Brieven van de *Overdracht der Nederlanden aan de Infante*; waar uit men de oogmerken van FILIPS klaar befpeurde: want in dezelve was uitdrukkelijk bepaald, dat deeze landen weder aan de Kroon moesten vervallen, indien de gehuwden geene Kinderen verwekten, of 'er mannelijke of vrouwelijke nazaten ontbraken. ALBERTUS, de langst levende zijnde, zou Landvoogd blijven; en de landen mogten, buiten bewilliging van *Spanje*, nimmer verdeeld noch vervreemd worden. Indien eene Vrouw aan 't bezit van dezelve kwam, zou men haar aan eenen der Koningen van *Spanje*, of zijne Erfgenaamen, ten Huwelijk befteden. Ook zouden de Nederlandfche Vorsten hunne Kinderen niet mogen uithuwelijken, dan met bewilliging des Konings. Zo ijverig was men om aan een valsch oogmerk een goeden fchijn te geeven: te fchandelijker, voorwaar, daar men wist dat zij de verfoeienswaardigfte middelen te baat genomen hadden, om dit Huwelijk onvrugtbaar te doen zijn. — Schrandere Staatkundigen van dien tijd verzuimden niet hier op aantemerken, dat de Koning, onder dien dekmantel, niet kon nalaaten, zijne magt te buiten te gaan; dat Keizer KAREL DE V dit niet gedaan had aan zijnen naasten mannelijken Erfgenaam, dan in de volle vergadering, met *toeftemming* der Staaten; maar dat FILIPS dit deed, bij eenen enkelen brief aan zijne Dogter, zonder bewilliging of toeftemming der Staaten. IZABELLA zond, intusfchen, haare volmagt aan haaren aanftaanden Gemaal, om de Heerfchappij in haaren naam te aanvaarden. ALBERTUS vond het niet geraaden, zulks aan eene volle vergadering, maar alleen aan eenige Afgezondenen der Staaten kenbaar te maaken; en om dat hij voor den opftand van eenige misnoegden vreesde, had hij *Brusfel* overlaaden met Krijgsvolk. In eene aanfpraak, die RICHARDOT, in zijnen naam, deed, werden alle de onheilen, den Staat overgekomen, toegefchreeven aan de afwezenheid van den Vorst.

De gemagtigden der Staaten, voor wien de Raadsheer MAAS het woord voerde, deeden hem hulde, onder beding, dat aan de Staaten, binnen den tijd van drie Maanden, bewijs zoude worden gegeeven van de voltrekking zijns Huwelijks; dat hij zelf, vóór de Maand Maij van het volgende Jaar, uit *Spanje* zou te rug koomen; dat geduurende zijn afzijn, de *Stadhouders*

en

en *Krijgsoverſten* niets nieuws zouden mogen ondernemen, en dat, intusſchen, het bewind der Regeeringe, aan eenen *Landvoogd*, hem in den bloede beſtaande, zou in handen geſteld worden: doch dat men het doen der Eeden, in alle gewesten, eerst zoude vorderen, na de teragkomst van hem en zijne Gemalin. Nog in 't zelfde Jaar gaf de Aartshertog, door Brieven, kennis aan de Staaten van *Holland*, *Zeeland* en andere Bondgenooten, van zijn Huwelijk, en het daar uit volgend recht op de *Nederlanden*; hun te gelijk verzekering doende van zijne geneigtheid tot Vrede, en van den last, dien hij, tot de handeling daar over, had afgevaardigd; welke, nogthans, om wettige redenen, van de hand werden geweezen. Inmiddels had de Aartshertog zijnen Oom, den Kardinaal ANDREAS, uit den *Elzas* ontboden, en aan hem, geduurende zijn afwezen, de Regeering der *Nederlanden* opgedraagen; waarop hij zelf naar *Spanje* reisde. In Augustus van 't volgende Jaar keerde hij met zijne Gemalinne te rug, en vond het Land in ſlegter ſtaat, dan hij het gelaaten had. De Kardinaal ANDREAS was in twist met ARRAGON; de Soldaaten riepen om geld; de *Spaanſche Nederlanden* waren verarmd, 's Konings middelen uitgeput, en de Aartshertog, verre van in ſtaat te zijn deeze ongemakken te konnen herſtellen, bragt nieuwe ſtof tot ongenoegen mede. Men vorderde van de Staaten zwaare beden, en de huldiging werd, van tijd tot tijd, uitgeſteld, alzo *Braband* het weigerde, en ſterk aandrong op 't verzenden van het vreemde Krijgsvolk, het vernietigen der Kasteelen, en andere zaaken, te vooren beloofd. Maar IZABELLA, ſchoon aan ALBERTUS, zo als wij gezien hebben, volmagt gezonden hebbende, verklaarde nu, dat zulks buiten haare kennis geſchied was, en toonde zig zeer onvergenoegd over dat gedrag. Eindelijk geſchiedde de Inhuldiging; de Echtgenooten werden voor *Hertogen*, *Graaven* en *Eigenaars* der bijzondere Gewesten aangenomen, op het laatst van 't Jaar 1599. In 't begin van 1600, deeden de Staaten, hunne Krijgsmagt bijeen gebracht hebbende, door den Graaf VAN SOLMS dezelve geleide. Na dat hij eenige *Spaanſche* Steden, die door den Vijand verlaaten waren, bezet had, trok hij voort tot *St. Andries-Schans*, vermeesterde dezelve met een derde deel des Legers, en ſloeg voorts den weg in naar *Nieuwpoort*, alwaar hij, door Prins MAU-

zits, met de twee overige deelen gevolgd werd; wordende voorts, in allerijl, alles gereed gemaakt, om die Stad aantetasten. De Aartshertog, door een gantsch Leger, met een uitmuntend Veldheer aan 't hoofd, al te onzagt gewekt, verzamelde, in het beste en rijkste deel zijner gewesten, zijne Legermagt; hier met bedreigingen, daar met smeekingen de onwillige Krijgsknegten tot hunnen pligt aanzettende. Men verzekert dat hij, door IZABELLA, ondersteund werd, met bijvoeging, dat zij, wijzende op haare Oorçieraaden, zoude gezegd hebben, *dat zij liever al haare Vorstelijke pracht wilde missen, dan dulden dat de Soldaat, die zijnen plicht betrachtte, onbetaald zou blijven.* Het Volk hier door aangemoedigd, trok, vol vuur, met den Aartshertog aan het hoofd, ten getale van 10,000 Knegten, en 1600. Paarden, naar *Nieuwpoort*, met zulk een zonderlingen spoed, dat 'er eene groote verbaasdheid door verwekt werd in 't Leger van MAURITS; waar door de zaak der Staaten in grooter gevaar raakte, dan zij in langen tijd geweest was. Doch onze Held, ondersteund door 's Hemels bijstand, deed wonderen in den daarop volgenden Slag. De altoos moedige MAURITS had zijn Leger in die orde geschaard, dat al wat bij hem was, moest helpen overwinnen, of sterven: schoon men ook den Aartshertog de eere moet geeven, dat hij alles verrichtte wat geschieden konde. De volkomene overwinning bleef, echter, aan der Staaten zijde. (Een omstandig verhaal daar van, vind men onder 't Art. VELDSLAG BIJ NIEUWPOORT.) ALBERTUS, dus hevig geslagen, verrigtte, in dat Jaar, niets verder van eenig belang. Maar, in 't Jaar 1603, door eenige *Spanjaards* en *Italiaanen* versterkt ziinde, ondernam hij, na lang beraad, het beleg voor *Oostende*, 't welk drie Jaaren duurde, eer hij 'er meester van werd. De groote schatten en de menigte Volk, hier mede verspild, verzwakten hem zodanig, dat hij daarna niets van gewicht meer konde onderneemen; (zie OOSTENDE) maar een *Twaalfjaarig* bestand nodig had, om eenigzins adem te haalen. (Zie verder op 't Art. BESTAND.) Wij moeten hier nog aanmerken, dat hij tot zo verre vernederd was, dat hij, benevens de *Spanjaarden*, de *Vereenigde Nederlanden* voor een *vrijen Staat* moest erkennen. Van toen af aan bragt de Aartshertog zijn leven in vrede door: want hoewel 'er, over verscheiden *Artikelen van het Be-*

Bestand, nog eenige twijffelingen ontstonden, werden, echter, dezelve volkomen onderhouden. Nadat het zelve geëindigd was, en toen de Staaten, hoe gaarne de Aartshertog zulks begeerde, in den vreede niet konden bewilligen, rustte hij zich wel sterk ten Oorlog toe, maar stierf, zonder Erfgenamen na te laten, te *Brussel*, op den twaalfden Julij van het Jaar 1621. Doorgaans heeft hij den lof gehad van Verstandig, Waakzaam en Godvruchtig. Wat aangaat zijn staan naar de Keizerlijke waardigheid, daar van is niets met zekerheid te zeggen, schoon zijn ongenoemde *Fransche Levensbeschrijver* daar van veel ophef maakt. Deeze Levensbeschrijving, of Historie van den Aartshertog ALBERTUS, draagt in 't *Fransch* den tijtel: *Histoire de l'Archiduc* ALBERT, *Gouverneur General & puis Prince Souverain de la Belgique;* gedrukt te *Keulen*, in 't Jaar 1693. Het Werk is verdeeld in vijf Boeken, bestaande, buiten de Opdracht en Voorreden, 381 bladzijden. Mijns wetens is het nooit in het Nederduitsch overgebracht; daar men niets bij verlooren heeft, dewijl het geheele Boek niet een éénige bijzondere omstandigheid vermeld, die men, buiten hetzelve, niet weet. Buiten andere afbeeldzels van hem, heeft men ook die van HOUBRAKEN.

Zie VAN MEETEREN; BOR; DE GROOT; VAN LOON, *Ned. Penningk. Nassauf. Oorlogen; Nassauf. Lauwerkrans*, enz.

ALBERT DE EERSTE, van dien naam, uit het Huis van *Oostenrijk*, en oudste Zoon van Keizer RUDOLPH DEN EERSTEN, beklom, na eene menigte moeilijkheden, en bijzonder met Keizer ADOLPH VAN NASSAU, na deszelfs ombrenging, den *Roomschen* Rijkszetel. Naauwlijks zat hij op den Throon van zijnen Vader, of 'er ontstonden, meest door zijn toedoen, veele onlusten in *Duitschland;* zo dat de Keurvorsten in bedenking namen, om hem weder aftezetten. Het was bij deeze gelegenheid, dat Graaf JAN VAN HOLLAND, in *Zeeland*, in 't Jaar 1299, stierf, in de kragt zijns Levens, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn. Dewijl hij geene Erfgenamen naliet, moesten zijne Landen, naar rechten, aan zijnen Oom, Graaf JAN VAN HENEGOUWEN, vervallen, uit kracht zijner geboorte, dewijl hij de Zoon was van Gravin ADELHEIDE. Doch toen nu JAN het bezit van de

beide Graaffchappen wilde aanvaarden; matigde de Keizer zig het zelve aan, en gebood aan gemelden Graave, het te ontruimen, en aan hem over te geeven. Men ftond verbaasd over het gedrag van den Keizer; te meer, als hij fcheen, met geweld zig te willen meester maaken, en, ten dien einde, met een Leger te *Keulen* kwam. Maar de gezamenlijke Keurvorsten verfchaften hem zo veel werks, dat hij van zijne eifchen moest afzien.

Om alle de duifterheden hier van op te helderen, zullen wij het verhaal, zo als het, door den Heer WAGENAAR, in 't III Deel zijner *Vaderlandfche Historie*, word opgegeeven, hier nederftellen, en het met dat van andere geloofwaardige Schrijvers vergelijken. Men leest aldaar, bl. 40. „ Dat de eerfte zorg van „ Graaf JAN DEN TWEEDEN, liep over het verzoenen of bedwingen van alle, die deel aan den dood van Graave FLORIS gehad, of Heere WOLFERTS zijde gehouden hadden. *Zeeland* „ was nog vol van deeze foort van misnoegden, enz. Niet lang „ hier na, vervoegde JAN VAN RENESSE, die federt dat hij, door „ toedoen van Heere WOLFERD, gebannen geweest was, buiten „ 's Lands gezworven had, dog na WOLFERDS dood te rug gekeerd was, zig bij Graave JAN DEN TWEEDEN, aanbiedende, wegens den aanflag tegen Graaf FLORIS, waar mede hij, „ door GERARD VAN VELZEN, betigt was, volkomen te willen „ zuiveren, en borg voor zijn goed gedrag te willen ftellen; 't „ zij dit hem ernst was of niet, de Graaf gaf bevel om een „ fchriftelijken borgtogt op te ftellen; doch toen dit gefchied „ was, kon RENESSE geene borgen vinden: waar op de onderhandeling werd afgebrooken. RENESSE begaf zig naar *Zeeland*, „ en aldaar met VAN BORSELEN zamenfpannende, verwekte hij „ eenen gevaarlijken opftand, welke binnen korten tijd grooten „ aanhang kreeg.

„ De Graaf had, op de eerfte tijding hier van, wel eenig „ volk op de been gebragt, met het welk hij naar *Zierikzee* „ overgeftoken was, dog de magt van RENESSE overtrof de zijne verre; zo dat hij niets onderneemen durfde. Uitgenomen „ van *Zierikzee*, maakte RENESSE zig eerlang meester van gantsch „ *Schouwen*, alwaar zijne goederen gelegen waren. De Graaf „ ontbood hier op een Vloot uit *Holland*, die, onder 't geleide „ van den Heere van REIMERSWAALE en van GUY VAN HENEGOU-

„ WEN,

„ WEN, in *Walcheren* landen moest; doch een schielijke don-
„ derbuij verstrooide de Vloot, die den misnoegde *Zeeuwen* ge-
„ deeltelijk in handen viel. GUY zelf werd, bij deeze gelegen-
„ heid, gevangen genomen, doch kort daarna uitgewisseld tegen
„ de Zoonen van Heere WOLFERD, die Graaf JAN, van wegen
„ den Koning van *Frankrijk*, eenigen tijd in hegtenis gehouden
„ had.

„ KAREL VAN VALOIS, Broeder van FILIPS DEN SCHOONEN,
„ voerde, omtrent deezen tijd, een voorspoedigen Krijg in
„ *Vlaanderen*, en belette de *Vlamingen*, hunne vrienden in
„ *Zeeland* te ondersteunen. Dit gaf Graave JAN, die anders,
„ door 't verlies zijner Vlooten, zeer in 't naauw gebragt zoude
„ geweest zijn, voor eenigen tijd, wat ruimte, terwijl RENES-
„ SE's aanhang voor 't keeren van den kans des oorlogs bedugt
„ was. Beide partijen namen derhalven gereedelijk de bemidde-
„ ling aan, die hun, door VALOIS, uit zijns Broeders naam, aan-
„ geboden was. Eerlang werd het geschil, tusschen Graaf JAN
„ en RENESSE, aan de uitspraak van Koning FILIPS verbleven.
„ Tegen *St. Jans Misse*, zijnde den vierentwintigsten van Junij,
„ moesten partijen te *Biervliet* Borgen of Gijzelaars leveren,
„ voor de onderhouding van 't Bestand, welk, tot dien tijd toe,
„ geslooten was. De Graaf deed dit: doch RENESSE bleef in
„ gebreke. 't Bestand tot op de helft van Augustus verlengd zijn-
„ de, handelde men middelerwijl over den vrede. RENESSE,
„ vermoedende of bemerkende, dat de Koning te zeer naar
„ 's Graaven zijde helde, brak de overeenkomst af, en keerde
„ wederom herwaards. —

„ Terwijl de onderhandeling nog duurde, deed de Graaf zijn
„ best, om het getal zijner Partijen te verminderen. Omtrent
„ het midden van Julij, floot hij een verbond van vriendschap
„ en onderlinge bescherming met JAN DEN II, Hertog van
„ *Lotharingen* en *Braband*: die deel aan den aanslag tegen
„ Graaf FLORIS gehad hebbende, ten zelven tijde beloofde,
„ voor de rust van de ziele des vermoorden eenige bedevaarten,
„ en andere soorten van boete, te zullen doen. Ook bewerkte
„ Hertog JAN een onderling verdrag, tusschen Graave JAN ter
„ eener, en JAN, Heere van *Kuik*, en JAN, Heere van *Heus-*

„ *den*, ter andere zijde: bij het welk de Partijen zig verbon-
„ den, elkanderen geene fchade te zullen toebrengen.

„ Renesse, intusfchen naar alle kanten uitziende, om zijnen „ aanhang te fterken, haalde ieder over, die eenig deel had aan „ den aanflag tegen Graaf floris. Floris van borsselen, die „ den Graave reeds hulde had gedaan en zijne Klederen droeg, „ was nu een der eerften, die renesse toe en hem afvielen. „ Renesse had voor, Graaf jan van 't Graaflijk bewind over „ *Holland* en *Zeeland* te ontzetten; en vervoegde zig, om dit „ uit te voeren, bij den Keizer ten Hove; voorgeevende, dat „ het *Graaffchap als een Leen des Rijks met het affterven van* „ *Graaf Jan den Iften aan 't Rijk vervallen was, en door* „ *Jan den IIden onwettelijk beheerd werd.* Hier bijvoegende „ hoe de Keizer, (toen albert of albrecht *van Oostenrijk*,) „ zig, met een magtig Leger, gemakkelijk konde verzekeren „ van het Graaffchap, aangezien de Edelen en Steden gereed „ ftonden om hem toe te vallen, zo dra hij zig hier te lande „ vertoonde. Kortom, hij wist zijnen voorflag den Keizer zo „ fmaakelijk te maaken, dat deeze een befluit nam, om zig in 't „ bezit van *Holland* en *Zeeland* te ftellen." Wij vinden, bij den Historiefchrijver wagenaar, deeze volgende aanmerking: „ Renesse's voorgeeven, dat het Graaffchap aan het Rijk ver- „ vallen was, *zou grond gehad hebben*, indien men het als een „ *kwaad leen*, dat alleen op de mannelijke nakomelingen van „ den bezitter verfterven kon, moest aanmerken." (een gezegde, waar door hij bewijst, de Leenroerigheid aan het rijk te erkennen.) „ Doch wanneer men het voor een goed rijksleen „ hield, welk op den naasten erfgenaam, 't zij vrouw of man, „ verftierf, gelijk het doorgaans aangemerkt is, moest zijn voor- „ geven, als ongegrond verworpen, en jan de II voor wettigen „ Bezitter van 't Graaffchap gehouden worden. Ondertusfchen „ kon renesse met eenigen fchijn worden geweerd, alzo men „ nog geen voorbeeld had van 't verfterven van 't Graaflijk be- „ wind op iemand, die uit eenen zijtak, langs eene vrouwe, „ gefproten was. —

„ Keizer albrecht, die zig reeds vleide met de hoop, van „ *Holland* en *Zeeland* wel haast voor zijne overmacht te zien

„ bui-

„ buigen, vond zig, echter, in deeze verwachting bedrogen.
„ Terwijl hij te *Keulen* een Leger verzamelde, had hij heimelijke brieven aan de *Hollandsche* en *Zeeuwsche* Steden afgevaardigd, in welke hij van dien toeleg kennis gaf. Eenige deezer Brieven werden Graave JAN in handen gesteld, die terstond daar op, door gantsch *Holland*, een Heirvaart deed beschrijven, en een aanzienlijk Leger van Edelen en Poorters op de been bragt. De Keizer kwam met zijne magt, in Augustus, te *Nieuwmegen;* alwaar hij den Graaf dagvaarde, onder belofte van vrijgeleide. Doch deeze, onderricht dat 's Keizers Leger zo talrijk niet was als het zijne, schroomde niet, te *Gorichem*, alwaar hij de zamelplaats had gehouden, scheep te gaan, en den Waalstroom op naar *Nieuwmegen* te stevenen. Naar maate dat hij naderde, week de Keizer, die dus tot aan *Kraanenburg* afzakte. De Graaf ontscheepte zijn volk bij *Nieuwmegen*, en zoude voortgetrokken hebben, indien WIGBALD, Aartsbisschop van *Keulen*, tusschen beiden tredende, geen verdrag had bewerkt: waar bij Keizer ALBRECHT beloofde, te rug te zullen keeren, en Graaf JAN in 't gerust bezit zijner landen laaten: mids hij dezelve van den Keizer ter Leen ontving; gelijk geschiedde." Dit Verbond werd gesloten op den vijftienden Augustus.

Zie hier het gantsche verhaal in zijn geheel, meest overeenkomende met het geen men bij MELIS STOKE, van vs. 238—368 leest: uitgenomen het geene WAGENAAR zegt, uit het *zevende* Boek van deezen Schrijver te melden, doch aldaar door ons niet gevonden wordt; namelijk, van dat *verbond*, dat, *tusschen hen gemaakt was, en waar bij Graaf Jan, in de bezitting 'er van zoude blijven, mids die van dezelve te Leen ontvangende.* Dat dit, echter, een zeer groote misslag is, blijkt ten klaarsten; voor eerst, dewijl dit niet te vinden is, of men moet het willen haalen uit de Aantekeningen van ALKEMADE op MELIS, die door zijn Ed. niet aangehaald zijn. Dewijl wij, op 't Art. van de Leenen en Leenroerigheid, over derzelver bestaanbaarheid of onbestaanbaarheid, en in hoe verre het eerste plaats heeft gehad in dit geval, moeten handelen, zullen wij hier alleen zeggen, dat wij geen het geringste bewijs vinden, dat DIRK DE EERSTE, als *Graaf van Holland*, zijne goederen van de *Frankische* Ko-

ningen te Leen gekregen heeft; uitgenomen eenige, daar hij alleen het bestier over had. Even weinig zeker dunkt het ons, ja ontbloot van allen grond, dat Graaf JAN ooit met de Rijksleenen bekleed is geworden. Want al het geene VAN LOON in deeze zaak bijbrengt, bestaat, volgens zijne eigen woorden, bl. 85, alleen in bedenking, Onderzoeken wij nu dat *Verbond*, of *Verdrag*, het geen de Heer WAGENAAR opzettelijk zegt, gesloten te zijn op den vijftienden Augustus, zo moeten wij ons erinneren, dat WAGENAAR zelfs uit MELIS heeft gezegd, dat, hoe meer Graaf JAN *Nieuwmegen* naderde, hoe de Keizer meer agterwaarts trok, en dat de Graaf zijn Volk zoude ontscheept hebben, indien niet WIGBALD, Aartsbisschop van *Keulen*, tusschen beiden tredende, een Verdrag bewerkt had. WIGBALD is, derhalven, de rechte man, die weten moest en weten kon, waar in het Verbond bestond; en deeze is onze eenige getuige niet: de Bisschop van *Bazel* was neffens hem aan de zijde van ALBERT; en JAN, Hertog van *Braband*, nevens GODEVAART, Heer van *Aarschot* en *Virson*, aan de zijde van JAN *van Henegouwen*. Zie hier nu derzelver uitdrukkelijke bevestiging, welke een onwankelbaaren grond van zekerheid oplevert:

„ Allen, die deezen Brief zullen zien en hooren; wij *Jan*, „ *bij de genade Gods*, *Hertog van Lotryk*, *van Braband en* „ *van Limburg*, en wij *Godevaard van Braband*, *Heer van* „ *Aarschot en van Virson*, doen kond; hoe de hooge en *Edele man*, *Jan*, *Graaf van Henegouwe*, van Holland en van „ Zeeland, en Heer van Friesland, zig onderworpen heeft aan „ 't zeggen van de Eerwaardige Vaders in onzen Heere, mijn „ Heer *W. by Gods genade Aartsbisschop van Keulen*, en *P.* „ *Bisschop van Bazel*, en van ons, wegens de oneenigheden, „ die daar ontstaan waren, tusschen den uitmuntenden Vorst „ *Aelbrecht*, door Gods genade verkooren Koning der Romeinen. Overzulks *verklaaren* wij niets te weeten noch te zeggen, dan van een Huwelijk tusschen *Jan*, zijnen oudsten „ Zoon, en de Dochter van onzen Heer Koning voornoemd: „ Item van eenig uitgelegd *Geleide Geld*, zo bij den eenen als „ bij den anderen uitgelegd en verschooten, gelijk nader daar „ van blijken bij 't *Compromis*, hier op gedaan. In Oirkonde „ heeft ijder van ons dit met zijn Zegel bevestigd. Gege-

„ ven

„ ven des Zaterdaags voor half August, in 't jaar der genade
„ MCCC."

Dus luid een handschrift, gemaakt en gegeeven van wederzijdsche Gevolmagtigden. De twee Bisschoppen, bezorgd voor de Eere des Keizers, hadden zig vrijwillig naar *'t Hollandsche* Leger begeeven. Graaf JAN, hunne aankomst vernomen hebbende, verzocht den gemelden Hertog en Heere GODEVAARD, om met hun te spreken, en vervolgens eenige overeenkomst te treffen, (doch geenzins smekende of verzoekender wijze, om het Leen te mogen behouden), maar op zulke voorwaarden, als hij hun schriftelijk overleverde. Dus hadden zij, gelijk in alle Compromissen, een bepaalden, maar de Bisschoppen, in tegendeel, een onbepaalden last, om te handelen zo als zij best konden. Dat de vreeze van den Keizer groot was, kan men ook opmaken uit zijne verhaasting; want den 10den Aug. kwam Graaf JAN in 't gezigt van *Nymeegen*; den 13den gaf hij zijn *Compromis*, en ontving daar tegen de gemelde verklaaring, en, volgens STOKE, was, op den 15den, alles reeds bevredigd.

Wie ziet dus niet ten allerklaarsten, dat hier van geen *Leen*, maar van een *Huwelyk* en *uitgeschoten geld* gewag gemaakt word; hoewel het ons onbekend is, wat hier over gesproken mag zijn; dan, het zij ons genoeg te weeten, welke zaak bij het Compromis bepaald was. Met reden moest men verwagten, dat een man als de Heer WAGENAAR, in 't *Charterboek*, II. Deel, pag. 12, zoude hebben gezien, dat, in het daar uit bijgebragte getuigschrift, de *Brabanders* Graaf JAN, niet alleen noemden *Graaf van Henegouven*, maar ook van *Holland* en *Zeeland*, en Heer van *Friesland*. Dit nu leezende, behoorde hem zo wel als ons te zijn gebleeken, op de allerovertuigendste wijze, dat 'er, op den 13den Aug. geen verschil meer was over het Graafschap van *Holland*, dewijl dat op den 10den reeds afgedaan was, in 't zelfde oogenblik dat ALBERT, op 't eerste gezigt van Graave JAN, de vlugt nam.

Wij achten de waarheid deezer geschiedenisse te klaar, dan dat wij, volgens veeler gewoonte, blindelings de misslagen van WAGENAAR zouden volgen. Zie verder SCHRIVERIUS, in de *Toetssteen op de Goudsche Chronijk*, bl. 267. en zijn *Chronijk der Graven van Holland*, in 4to. VOSSIUS, *Nederlandsche Jaarboe-*

boeken, bl. 260. die mede opzettelijk ontkent, dat de oude MELIS, die in dien tijd leefde en schreef, daar iets van wist; VAN HEMERT, *Graven van Holland*, bl. 205. en boven allen de onschatbaare aantekeningen van den Heere B. HUIDEKOOPER, op den gemelden MELIS STOKE, die hier alles beslisfen, in 't III. Deel, bl. 22, 23 en 24, en verder bl. 527 en 528 enz. Tot slot voegen wij hier bij, de woorden, Graave JAN DEN TWEEDEN, door LANGENDIJK, in den mond geleid,

„ Ik heb, beroemde Vorst, geen vrijgelelj begeerd,
„ En 't vroomste volk vergaard, op dat gij werd geëerd,
„ Indien gij u als vriend en Bondgenoot wilt draagen;
„ Doch zo ge uw achting door een vijandschap wilt wagen,
„ Koome ik u vroeg genoeg, en toone u met mijn magt,
„ Hoe weinig Holland hier het *Duitsche Leenrecht* acht.
LANGENDYK, *Graven van Holland*, bl. 150.

ALBERT *Byling*, een man, die zig, zo in zijn leven, als met zijnen dood, ten tijde van Vrouwe JACOBA VAN BEIJEREN, beroemd gemaakt, en den naam van den *Hollandschen Regulus* verkregen heeft. Als de zaaken deezer Vorstinne reeds zo verre waren te rug gelopen, dat Hertog JAN VAN BRABAND tot Graaf van *Holland* en *Zeeland* gehuldigd was, poogde zij sommige Steden en Kasteelen weder magtig te worden. FLORIS VAN KYFHOEK, of KIEFHOEK, werd, ten dien einde, met eenig volk, naar *Schoonhoven* gezonden, om dat te bemagtigen; het geen ook, door verstandhouding met eenige *Schoonhovensche* Burgers, wel haast verricht werd. Maar het Slot, waar in zig bevonden de Hoofdmannen WILLEM COSTER, (of mogelijk beter, WILLEM VAN DEN COULSTER) en ALBERT BYLING, bood, zes weeken lang, dapperen tegenstand; tot dat zij, door hongersnood gedwongen, met de bezetting, uit 50 man bestaande, onder beding van levensbehoud, deezen ALBERT alleen uitgezonderd, zig overgaven; hij moest, ter goedkeuring van Vrouwe JACOBA, gevangen blijven. ALBERT verzocht ontslag voor een Maand, ten einde zijne vrienden te bezoeken; KIJFHOEK vergunde het hem, onder voorwaarde van, na verloop van dien tijd, te zullen terug komen; tot ieders verwondering, hield die dappere man zijn woord. Hij stel-

ſtelde zig in 's vijands handen, ſchoon hij te vooren wist, het met den dood te moeten bekoopen, zo als ook gebeurde. KIJFHOEK liet hem, dien zelfden nagt, levendig, op de Molenwerf, in de aarde begraaven. Omdat ALBERT, wegens zijn gedrag, van ieder een bemind werd, durfde men het vonnis niet in 't openbaar en bij dag volvoeren. M. VOSSIUS, in zijne *Jaarboeken*, bl. 644. zegt hier van: „ Had KIJHOEK de geheugenis van dit ſnode ſtuk ten zelven dage met een konnen begraven, dan zoude zijn deugd bij de nakomelingen niet bezwalkt zijn; maar nu hij zijne getrouwheid aan JACOBA betoond en zijne overwinningen, met die vuile daad beſmet heeft, zal BEYLING eeuwig met eere leven, en hij daarentegen in vervloekinge bij de nakomelingen zijn." Deeze ſchandelijke daad gebeurde in 1424.

Zie HALMA; GOUDHOEVEN, fol. 449. en VOSSIUS.

ALBERT *Janszoon*, of *Janſonius Albert*, een Karmeliter Monnik, geboortig van *Haarlem*, naar de gelegenheid van dien tijd tamelijk geleerd, ſchreef *Commentarien* over *Petrus Lombardus*, gezegd *Magister Sententiarum*, en eenige andere *Tractaten*: dog daar is weinig van gedrukt; hij overleed te *Leuven*, in 't Jaar 1496.

Zie HALMA; BOXHORN, *Toneel van Holland*.

ALBERTUS VAN AREMBERGH; zie *Arembergh (Alb.)*

ALBERTUS HOTTENUS; zie *Hottenus (Alb.)*

ALBERTUS JOACHIMI; zie *Joachimi (Alb.)*

ALBERTUS SONK; zie *Sonk (Alb.)*

ALBERTINA AGNES, Dogter van Prinſe FREDRIK HENDRIK *van Oranje* en van AMELIA VAN SOLMS, gebooren den 26 April 1634. Zij was, uit dit Huwelijk, de derde Dogter, en het vijfde Kind, even als alle de andere, van haare vroegſte Jeugd af aan, in alle Christelijke Deugden opgevoed, en droeg, in rijpere Jaaren, den roem weg van eene verſtandige Prinſesſe te zijn. Deeze Vorſtin, bij alle haare aanminnige hoedanigheden, een bevallig

lig gelaat hebbende, verloor haaren doorluchtigen Vader, in 't Jaar 1647, en in 1650 haaren eenigen Broeder WILLEM DEN TWEEDEN. Dus geraakte zij, op den Ouderdom van 17 Jaaren, onder de Voogdije van de Vorstin haare Moeder. Op den tweeden van de Maand Maïj 1652, voltrok zij, te *Kleef*, den Echt met WILLEM FREDRIK, Graave van *Nassau*, Stadhouder der Provintie *Friesland*, en leefde met denzelven den tijd van twaalf Jaaren, vijf Maanden en eenige daagen. Na het verlies van dien heldhaftigen Gemaal, op den 21 October 1664, door de gevolgen van een allerongelukkigsten Pistoolschoot, waar mede hij, onvoorziens, zeven dagen te vooren, te *Leeuwaarden*, zig zelven gekwetst had, bleef zij weduw met drie Kinderen, als: AMELIA, gebooren den 5 December 1654; HENDRIK CASIMIR, Stadhouder van *Friesland*, gebooren den 18 Januarij 1657, en SOPHIA WILHELMINA, gebooren in 't Jaar 1664. Deeze Prinsesse besteedde al haaren vlijt aan de Opvoeding van deeze Kinderen, tot dat de nood des Vaderlands haar uit deeze stille bezigheid rukte. *Holland* werd, van alle kanten te gelijk, door *Engeland*, *Frankrijk*, *Keulen* en *Munster* overvallen; zij gaf haaren Zoon, op verzoek der Staaten van *Friesland*, nog maar 15 Jaaren oud, om zijn leeven voor het Vaderland te waagen; zij zelve spaarde niets om 's Lands Krijgsmagt aan te moedigen. Onder het vermaak van haare Kinderen in Jaaren te zien toeneemen, gevoelde zij de smarte, het afsterven van haare nog eenige Dogter AMELIA, in 1693, en van haaren Zoon, in 1696, te moeten ondervinden. Op den 28 Junij van dat Jaar, betaalde zij zelve aan de Natuure den laatsten Tol, in *Friesland* op het *Oranje-Woud*, en werd, zonder eenige pracht, te *Leeuwaarden* begraven.

Zie H. A. STEENBERGEN, *Lijkreden op* ALBERTINA AGNES.

ALBERTOMA, (*Albertus*) werd gebooren te *Groningen*, op den 23 November 1644. Hij oeffende zig, van der Jeugd af aan, in de Studien der H. Godgeleerdheid, en werd eerst Predikant te *Appingadam*, 1683 te *Emden*, en daarna te *Groningen*, alwaar hij in 1720 overleed. Men ziet van hem nog, te *Emden*, op Gouden en Zilveren Medailjes, geslagen ter gelegenheid van het Hondert-Jaarig Jubilé van het Collegie der Heeren veertigen, in het Jaar 1689 gevierd, dit Opschrift;

Te-

Teder was op Frieslands zoom,
Emdens wiege bij den ftroom,
Maar als God haar heeft beftraald,
Met zijn licht dat nimmer daald;
Klom zij, als Gods Stad omhoog,
Zelfs haare Vijanden in 't oog:
Als een Moeder in haar fchoot,
Borg zij Ballingen in den nood,
Hollands toevlugt, Brabandsch fchuil
Afgods ondergang en kuil,
Neerlandsch fleutel, Duitschlands flot,
Emden blijft getrouw aan Godt.

ALBERTSBERG of *Albrechtsberg*, was, voorheen, bij *Haarlem*, een voornaam Slot, of, zo als LEEGWATER zegt, het Hof en de Schatkamer der Graaven van *Holland*, in dien oord. Aldaar hebben zij hunne Handvesten en opene Brieven gegeven. Naar allen fchijn moet de ftigting daar van worden toegefchreven aan FLORIS DEN TWEEDEN, bijgenaamd DEN VETTEN, die in de gefchiedenisfen zo bekend is, en geregeerd heeft, van 't Jaar 1091 tot 1122. Uit eene zeer oude Chronijk is op te maken, dat het niet later kan gebouwd zijn: want daar in word verhaald, dat Graaf DIRK, te weeten *de Zesde*, een Broeder had, dien men *den Zwarten* noemde; deeze beide waren Zoonen van FLORIS DEN VETTEN. FLORIS verzette zig tegen zijnen Broeder DIRK, omtrent het Jaar 1132, zo dat hij *Holland* ruimde, naar *Friesland* trok, den Landzaaten bijftand verleende, met hun voor *Alkmaar* kwam, die Stad verbrandde, en verder een geheel Jaar met de *Kennemers* oorloogde, doordien veelen van het gemeene Volk hem toevielen. Deeze FLORIS DE ZWARTE, (bij HALMA ftaat verkeerdelijk DE VETTE) volgens dien *Chronijkfchrijver*, leidde, in eenen dag, al het Land daaromtrent in koolen, zelfs mede tot Graave DIRKS Wooning, te *Albrechtsberg* en *Haarlem* toe. Doch dat dit Slot naderhand bewoond is, en gevolglijk herbouwd, blijkt genoegzaam daar uit, dat Graaf FLORIS DE VIJDE, in de Jaaren 1284, 1288 en 1292, verfcheidene Brieven en Handvesten aldaar bezegeld heeft: gelijk ook naderhand JAN

DE

DE TWEEDE, in 1303. Dit *Albrechtsberg* in *Kennemerland*, hoewel meermaal herbouwd, is, echter, door den tyd vergaan.

Zie HALMA, *en zijne aangehaalde Schrijvers.*

SMIT, in zijn *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, geeft 'er de Afbeelding van, zo als het zig vertoonde, Ao. 1706, uitmakende een oud en nieuw zamenstel. Want in den middelsten muur bevond hij den Ingang gemaakt tot het Woonhuis, en in den slinker vleugel van eenen gemeenen dikken muur, de deur om in den Bogaard te gaan; en aan de regter zijde 't Kapelletje van *S. Petronell.* Doch ROCHMAN, zegt hij, *tekende de ruïne van dit Huis, uit de Bogaart op zij, beter als ik, die het van vooren op de plaats afschetste.* Dat dit Huis der Graaven Hof en Schatkamer geweest is, (zegt hij verder) hebben de bewoonders van 't vertimmerde gebouw naderhand willen aantoonen uit de woorden, die zij, in den Bogaard, op hardsteen gesteld hebben.

HIC QUONDAM
HOLLANDIÆ
CURIA:

d. i. *Hier was eertyds het Hof van Holland.*

De Schrijver van 't vervolg op gemelde *Schatkamer*, voegt 'er, uit BOXHORN, *Toneel van Holland*, bij: Tusschen *Haarlem* en *Alkmaar*, is een berg of hooge plaats, tot eere van den H. *Adelbertus* gewijd, gemenelijk gezegd *Alberts-berg*, daar de Graaf, als Heer van *Kennemerland*, begroet werd, met een staatelijke vergadering des Volks en des Adels. Tot slot zegt hij, uit de aantekeningen van PARS, in zijne *Katwyksche Oudheden*, dat dit Huis gestaan heeft, digt bij een tak des Rhijns, welke daar voor bij liep.

Van dit huis *Albertsberg*, was de Heer ALBERTUS LIPPERT, in den jaare 1750, bezitter. Het heeft thans weinig aanzien; dog, wegens deszelfs voorigen luister, draagt de onderhoorige landstreek als nog den naam van *Albrechtsberg*, en ook *Bloemendaal.*

daal. Het is het Noordelijkste van drie zamengevoegde Ambachten, in de Baljuagie van *Brederode*, tusschen *Tetrode* en *Velzen*; ten Oosten heeft het *Zuid-Akendam*, *Hoogerwoord*, *Schooten* en *Zaanen*. Dit *Albertsberg* of *Bloemendaal*, zo als het, in de gemeene benaaming, beter bekend is, heeft een Kerkje, onder welk ook die van *Tetrode* en *Overveen* behooren, 't welk in 't jaar 1633 volbouwd, en 't eerste is, waar van men aldaar gemeld vindt; schoon 't denkelijk zij, dat, in voorige tijden, de zogenaamde Kapelle van *Petronella*, ter oeffeninge van den Godsdienst, zal gebruikt zijn, waar in, nog voor weinige Jaaren, ééns 's jaars dienst plagt gedaan te worden, maar thans niet meer. Men mag van dit Kerkje van *Bloemendaal* zeggen, dat deszelfs Bouworde bevallig en deftig is; uit het midden des Daks rijst een achtkant Torentje, met een dergelijk spits gedekt; het Kerkhof daar rondom is met geboomte beplant, en strekt tot sieraad van deezen aangenaamen oord, waarin men veele aanzienlijke Lustplaatzen, en schoone Lijnwaat- en Gaaren-Bleekerijen vindt.

In 't Jaar 1722 is *Tetrode* of *Overveen*, *Albrechtsberg* of *Bloemendaal* en *Vogelenzang*, aan de Stad *Haarlem* verkocht, voor 3100 Guldens; uit welk recht van aankoop en eigendom, Burgemeesteren dier Stad aldaar een Sterf- en Ambachtsheer aanstellen. De Regeering van het zelve bestaat uit een Schout en Secretaris, met vijf Schepenen. Dit Ambagt is ook zeer bekend, van vroeger tijden af, in de Kerklijke Historie van *Nederland*, door het prediken van P. GABRIEL en JAN ARENDS, in den Jaare 1566, voor eene schaare van niet minder dan 5000 Menschen. Zie verder OVERVEEN.

Zie VAN DER HOUVE; SMIT; PARS; *Handvesten; Staat der Nederlanden*, VIII. Deel, pag. 215 en 286. BRANDT, *Reformatie.*

ALBINUS, *(Bernard)* een der beroemdste Mannen van deeze Eeuw, in de Geneeskunde, en de vermaardste onder de Hoogleeraaren van de *Leidsche* Academie, was een Naneef van den Grooten ALBINUS. BERNARD werd den zevenden Januarij in het Jaar 1653, te *Dessau*, gebooren, in welke Stad zijn Vader, CHRISTOPHORUS ALBINUS, het Burgemeesterschap bekleedde. Zo

zwak als in zijne eerste Jeugd zijn lichaamsgestalte was, zo groot waren zijne Zielsvermogens. Zijn Vader besloot, om die reden, hem in zijn Huis, door bekwaame Mannen, te doen onderwijzen, en, tot meerder krachten gekomen, naar de Schoole te *Dessau* te zenden. Van daar volgde hij zijnen Leermeester HENDRIK ALLERS naar *Bremen*, alwaar hij zig in de Wijsbegeerte en Natuurkunde oeffende. Van *Bremen* vertrok hij naar *Leiden*, en genoot aldaar het Geneeskundig onderwijs van K. DRELINCOURT, KRAANEN en SCHAGT, wien hij vervolgens in grootheid evenaarde. In 1676 keerde hij te rug naar *Dessau*, en deed vervolgens eene reize door de *Nederlanden*, *Braband* en *Frankrijk*, alwaar hij een grooten schat van geleerdheid verzamelde, en, over *Lotharingen*, in *Duitschland* te rug kwam. In 1680 werd hij, te *Frankfort aan den Oder*, tot Hoogleeraar in de Geneeskunde beroepen, in het volgende Jaar aldaar tot Stads Doctor aangesteld, en vervolgens Lijfarts en Geheim-Raad van den *Keurvorst van Brandenburg*. Dit Ampt, tot in 1688, wanneer die Vorst stierf, bekleed hebbende, aanvaardde hij het wederom te *Frankfort*. In 1694 werd hem, door de Curatooren der Academie van *Groningen*, de waardigheid van *Provintiaal Doctor* en *Hoogleeraar* in de *Geneeskonst* aangeboden, op eene Jaarwedde van 1200 Guldens; doch, op aanhoudend verzoek des toenmaaligen Keurvorsts van *Brandenburg*, sloeg hij dit aanbod af, en werd daar voor, van dien Keurvorst, (naderhand Koning van *Pruissen*,) rijkelijk begiftigd. Naderhand, echter, behaagde het dien Vorst, op het ernstig verzoek van den Heere Graave van WASSENAAR, als bestierder van *Leidens* Hooge-School, ALBINUS vrijheid te geeven om met zijn Huisgezin naar *Holland* te vertrekken, beschenkende hem, bij die gelegenheid, met een Gouden Penning, versierd met 's Konings Beeltenis. In het Jaar 1702 aanvaardde hij, te *Leiden*, met eene openbaare Redevoering, zijnen post, welken hij aldaar, geduurende den tijd van 19 Jaaren, met allen lof bekleed heeft. Hij stierf op den 7 September 1721, oud zijnde 68 Jaaren en 8 Maanden. In 1696 had ALBINUS zig in den Echt begeeven, met SUSANNA CATHARINA, Dogter van THOMAS SIGFRIED RINGS, Hoogleeraar in de Rechten te *Frankfort aan den Oder*. Uit dit Huwelijk zijn voortgekomen elf Kinderen, vier Zoonen en zeven Dochters. Een zijner

Zoo-

Zoonen was BERNARD SIGFRIED ALBINUS, mede Gewoon Hoogleeraar in de Geneeskonst te *Leiden*; en een andere Zoon Buitengewoon Hoogleeraar in dezelfde Wetenschap te *Utrecht*. Onder 's Mans Schriften munten uit, *de Corpusculis in sanguine contentis; de Tarantulæ mira: de sacro Freisenwaldensium fonte.*

Zie H. BOERHAVI *Oratio Acad. de Vita & Obitu B. Albini.*

ALBLAS, een Graft of Grift, welke, door de Sluis van *Alblasserdam*, aan de *Merwe* gehegt is. Zij schijnt haaren naam ontleend te hebben van het Hoofd-Dorp *Alblas*, zo als alle, in den Polder liggende Landen, tusschen de *Lek* en de *Merwe*, den naam van *Alblasserwaard* dragen.

ALBLAS, een Dorp van dien naam, in de gemelde *Waard*, in *Zuid-Holland*, onder *Dordrecht* geleegen. Veelen zijn van gedachten, of dit, veelligt, is, het *Tablas*, voorkomende in de vermaarde Tafelen van PEUTINGERUS, vermids hij deeze Landstreek onder de laagste plaatzen van *Batavia* gesteld heeft; en de *Alblasserwaard* aan overstroomingen, door inbreuk der Dijken, zeer onderworpen is. Reeds in 't Jaar 1064, vindt men van dit Dorp gewag gemaakt, in een open Brief van Keizer HENDRIK DEN VIERDEN, en ook verscheidene maalen bij MELIS STOKE. In later tijd heeft het zijne bijzondere Heeren gehad, die ook den naam van ALBLAS gevoerd hebben. Volgens de aantekeningen van JACOB VAN DER EIJK, is KORNELIS VAN DER MIJLE, in 1645, Heer van *Alblas* geweest; en, volgens OUDENHOVEN, was, in 1654, Ridder ADRIAAN VAN DER MIJLE, Heer van *Alblas*, *Bleskensgrave* en andere Dorpen. Doch in latere tijden, en wel in 1749, behoorde het aan den Hoog Edelen Heere FREDRIK, Baron *van der Does*, Erf-Water-Graaf van 't nieuwe Waterschap van de *Neder-Alblasserwaard*. Dit Dorp, het welk een fraai Kerkje heeft, met een spits Torentje voorzien, bevat in zig, volgens de Lijst der Quohieren, 1421 Morgens en 550 Roeden Lands, met 114 Huizen en één Koorn-Molen.

ALBLASSERDAM, is mede een Dorp en Heerlijkheid, in de gemelde *Waard*, ten Oosten *Alblas*, ten Zuiden de *Merwe*, ten

Noorden *Nieuw-Lekkerland*, en ten Westen *Sprinten*, ſpringende, over de *Merwe*, tot in het *Oude Verlande Diep* van *Riedenkerk*. Het Dorp is een der aanzienlijkſten in de geheele *Waard*, niet alleen door de grootheid, als beſtaande in 246 Huizen en één Koorn-Molen, maar ook in fraaiheid der Gebouwen. Het bezit het voorregt van eene ſchoone Haven en Sluis, waarbij het gemeene Landshuis van Dijk-Graaf en Hoog-Heemraden van de *Graaf* en *Alblas* in *Nederwaard* ſtaat. De Kerk van dit Dorp en Ambacht plagt te ſtaan in *Blokweer*, het geen nu in de *Merwe* verdronken is; doch de tegenwoordige ſtaat binnensdijks, voorzien van een Toren met een achtkanten ſpits. Jaarlijks wordt hier, op den 25 Julij, een vrije Paardemarkt gehouden. Voorheen ſtond ook in dit Ambacht een oud aanzienlijk Gebouw, waar van de grondſlagen nog heden uit het water oprijzen. Men heeft hier, onder andere Heeren-Huizen, thans nog het Huis te *Souburg*, aldus genaamd naar deszelfs Stichter, NICOLAAS SOUBURG, Heer van *Alblas*; het is een aanzienlijk gebouw.

ALBLASSERWAARD, (*de*) is eene Bedijking en Hoog-Heemraadſchap, groot 21340 morgens Lands, in *Zuid-Holland*, tusſchen de Rivieren de *Lek* en de *Merwe* geleegen. Deeze *Waard* wordt aldus genaamd, naar het water de *Alblas*, het welk, even als de *Giesen*, weleer daar in bedijkt is. Men weet met geen zekerheid, wanneer de eerſte bedijking geſchied is; want in de vroegſte Handvesten, die daar van gevonden worden, (welke zijn, die van Graaf FLORIS DEN V, in 1277) wordt geene melding gemaakt van de eerſte bedijking, noch van het aanleggen der Dijken, maar wel van het ſchouwen van dezelve. Hier uit blijkt, echter, dat deeze Waard, bij de eerſte bedijking, niet zo groot geweest is, als na dat de gemelde Landen daar in getrokken waren; en ook, dat dezelve, in dien tijd, bij dezen naam nog niet bekend waren. Want zij worden, in gemelde Handvest, *de Landen tusſchen de Lek en den Donk* genaamd; wederom in een andere, van ALBRECHT VAN BEIJEREN, van 't Jaar 1360, *de Landen tusſchen de Lek en de Merwe*; en in eene van nog later tijd, dragen zij den zelfden naam. Dus blijft de naamsoorſprong zeker, zo als wij zeiden, van het water de *Alblas*, 't welk daar

me-

mede in bedijkt is. De bedijking word gesteld geschied te zijn in 1365. In een Handvest van ALBERT VAN BEIJEREN, word zij, op 't Jaar 1442, uitdrukkelijk *Alblasserwaard* genaamd; schoon in de Handvesten van de *Alblasserwaard*, 1213 staat. — Wat de gesteltenis des Lands in deeze *Waard* aanbelangt, de kundige BEVERWIJK zegt, dat de grond van de Rivier *de Merwe*, op veele plaatzen, hoger is, dan de *Waard* zelve: veele Landerijen (zegt hij) zijn 'er, die naauwlijks één voet hooger dan het Polderwater beschouwd worden; zo dat de Polders geduurig met kracht van Watermolens, die op de Waterschappen uitmaalen, moeten droog gehouden, en 't water, door de Sluizen, welke in den Dijk leggen, worden weggevoerd. — Wil men deze gesteltenis nader kennen, men hoore wat de bewooners, als de beste getuigen, daar van zeggen, in hun Smeekschrift van 1726, aan de Staten van *Holland* en *West-Friesland*, ter gelegenheid van den zwaaren Watervloed, bij hun geleden. Zij betuigen, dat deeze Landen van zeer slegten aart en geringe waardij zijn, en uit veele schraale Hooijlanden bestaan; dat zij met Hermoes en ander kwaad bezet, en in 't bijzonder, door den watervloed van het jaar 1709, merkelijk vermagerd zijn. Niet tegenstaande deezen schraalen grond, en gevaarlijken toestand, wegens gestadige inbreuken, is de geheele *Waard* zeer Volkrijk, en word greetig bewoond, indien dezelve maar een geruimen tijd van Overstrooming bevrijd blijve. Mend vind 'er weinige of geene Zaaijlanden, maar veele Weij- en Henniplanden, of Wilge-Boomen, waar van Hoepelen gemaakt worden.

Dus vereisschen deeze laage Landen zeer zwaare Dijken, om dezelve te beschermen tegen de Overstroomingen, welke meest door de *Lek* en *Merwe* voortkomen. De *Waard* legt, daarom, in eenen gemeenen dijkring met de vijf Heeren-Landen, zijnde *Arkel*, *Vianen*, *Hagestein*, *Everdingen* en *Leerdam*: hoewel dezelve veeltijds, door bijzondere behamingen, als bijzondere Dijken, worden aangemerkt; gelijk, bij voorbeeld, de *Hogendijk*; de *Souwendijk* en de *Diefdijk*. Volgens de beschrijving in de Handvesten, p. 13. word de eerste daar gemeld als éen Buitendijk, welke de *Waard* voor 't buitenwater bewaart. Om die reden is deze Dijk zeer hoog en zwaar, beginnende van den *Schelluindersloot*, en liggende door *Hardinxveld*, *Giessendam*, *Slydrecht*,

drecht, *Papendrecht*, *Alblasserdam*, *Nieuwlekkerland*, *Streefkerk*, *Gelkenes*, *Graveland*, *Langerak*, *Tienhoven* en *Ameiden*, tot aan den tweeden Dijk, die aanvangt, alwaar de Eerste eindigt. Dezelve loopt door het Land tot aan de Schotdeuren, bij het Land van *Arkel*; een gedeelte van deezen heeft ook den naam van *Bazendijk*, namelijk van *Meerkerk*, voorbij de Schotdeuren, tot aan den *Arkelschendam*. De Derde, of *Diefdijk*, is hoger op boven *Leerdam* gelegd; *Leerdam*, *Vianen*, met hunne Landen, *Arkel* boven den *Souwendijk*, *Haagestein*, *Everstein* en *Zijderveld*, ten getale van 11407 Morgens, zijn hier door in Dijk gebracht. Deeze Dijk, die de *Alblasserwaard* als in eenen ring bevat, sluit daar buiten de Graafschappen *Kuilemburg* en *Buuren*, met alle de bovenlanden, tot aan 't *Pandersche Gat*.

Een Dijk van die buitengewoone hoogte en breedte, zo als 'er geene, in de binnenlanden van de Nederlandsche Provintien, gevonden wordt, is, door die van de *Alblasserwaard*, en de gemelde vijf Heeren-Landen, gelegd tot een *Slaper*, om het Opperwater van de *Over-* en *Neder-Betuwe* daar door te keeren; en in deezen opzichte is dezelve, als een hooge voormuur voor de *Waard*, van ongemeenen dienst; doch, ten aanzien van 't Land van *Kuilenburg*, zeer nadeelig. Van het nadeel, welk dezelve daar aan toebrengt, zegt men, is de naam van *Diefdijk* oorspronkelijk. Dewijl de Graaf van *Kuilemburg*, volgens accoord met die van de *Alblasserwaard* gemaakt, eenig voordeel bekomen had, tegen den zin der Ingezetenen van zijn Graafschap, zeiden zij, dat de Graaf hun voordeel had geschonden, dewijl hunne Landen, eindigende tegen den *Diefdijk*, zeer in prijs verminderden, om reden dat dezelve, door overlast van water, gestadig door molens zig moesten ontlasten. (Zie de gemelde Handv. p. 177 en 211.) De Dijk besloeg, volgens eene meeting, in den Jaare 1677, in de lengte, 2426 Roeden. De nette tijd, wanneer dezelve gelegd is, kan niet wel bepaald worden; doch 'er zijn redenen, welke doen denken, dat het tusschen de Jaaren 1284 en 1304 geschied zal zijn. Tot behoud van de Landen, is hij van zo groot aanbelang, dat de Staten van *Holland*, in den jaare 1587, op de klagten van Dijkgraaf en Heemraden van deze *Waard*, en van 't Land van *Arkel*, wegens hun-

hunne onmagt, 20000 guldens inwilligden, om dien te verzwaaren. Te liever besloot men hier toe, om dat gerekend werd, dat *Holland*, bij een onvoorzienen Inbraak, wel 70,000 guldens jaarlijks, zo aan verpondigen, als andere middelen, missen zoude.

Betreffende het bestier dezer Dijken, hoewel zij, in veele opzigten, onder een gemeenen Dijkschouw en Keuringe staan, dient men, echter, hier bij in aanmerking te neemen, dat zij, in andere opzigten, onder het bestier van verscheidene *Dijkgraaf-* en *Hoogheemraadschappen* staan. Het blijkt, uit de reeds gemelde Handvesten van Graave FLORIS DEN VIJFDEN, van 't Jaar 1277, dat zij toen reeds zijn aangesteld, en dus vóór den tijd, dat de *Waard*, in haare volle uitgestrektheid, bedijkt was. Die het Ampt van Dijkgraaf waarneemt, draagt daarin den naam van *Beschouwer* of *Bezorger der Dijken*, met het recht van aanstelling van dertien *Heemraaden*. Doch in eene latere Handvest, van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, van 1375, vindt men den naam van *Dijkgraaf*. In 1483 werd, door MAXIMILIAAN en PHILIPS, het getal van *Heemraaden* tot óp acht verminderd; drie van dezelve moesten woonen binnen *Dordrecht*, en vijf binnen de *Waard*. Maar in den Jaare 1661, herstelden de Staaten van *Holland* en *West-Friesland*, bij eene nieuwe schikking, welke nog stand houd, het voorige getal van 13 Heemraaden; voegende, bij hun en den Dijkgraaf, een *Penningmeester*, onder voorwaarde, dat ieder dezer Heemraaden niet minder dan 12 Morgen Lands in de *Waard* moest bezitten. Onder dezelfde bepaling staat ook de Penningmeester, of Secretaris. De Dijkgraaf moet 20 Morgen Lands hebben, en een Poorter van *Dordrecht* zijn. Bij het openvallen van deeze waardigheid, leveren Burgemeesteren van *Dordrecht* een drietal aan Hunne Edele Groot Mogende, die hier uit het recht van verkiezen en aanstellen hebben.

Dijkgraaf en Hoogheemraaden van de *Alblasserwaard* hebben 't bestier en gezag over dezelve, en over de Dijken, onder derzelver distrikt geleegen. De gewoone Schouwing geschied driemaalen in 't Jaar: de *eerste* in de maand Meij; de *tweede* in Junij; de *derde* in October. De gewoone Rekening word gedaan te *Dordrecht*, Woensdags na belooken Paasch. Met de Collegien van Dijkgraaf en Hoog-Heemraaden van de vijf Heeren Lan-

 den,

den, hebben zij, daarenboven, een gemeen bestier over den *Diefdijk*, alwaar die van de *Alblasserwaard* een Gemeen Landshuis hebben, onder den naam van 't *Dordrechtsche Huis*, 't welk, in tijd van nood, een bekwaam verblijf is.

Ten aanzien van de Sluizen, en het bestier der Uitwateringen, is de *Waard* verdeeld in de *Over-* en *Nederwaard*, met derzelver Waterschappen, onderscheiden in de Oude en Nieuwe Waterschappen. In de *Overwaard* is niet meer dan één Collegie, 't welk het bestier over dezelve heeft. Hertog ALBERT VAN BEIJEREN verleende aan hetzelve, in 't Jaar 1365, de eerste Handvesten. Zijn Bewaarder of Regter voerde, in lateren tijd, den naam van *Watergraaf*. Deze post plagt erffelijk te zijn in het Huis van BREDERODE; (zie WATERGRAAF.)

In de *Nederwaard* zijn twee Waterschappen, dat van de *Graaf* en *Alblas*, en het nieuwe *Waterschap*. Ieder heeft zijn Collegie, als ook de bestiering over de Uitwateringen, de Kaden, Molens en andere Werken, die in dit District moeten onderhouden, en uit den gemeenen omslag betaald worden. Aan de gemagtigden van de Dorpen *Giessen*, *Slijdrecht*, *Alblasserdam*, *Alblas*, *Bleskensgraaf*, *Hofwegen*, *Molenaarsgraaf*, *Blokland* en *Wijngaarden* met *Ruigbroek*, wordt Jaarlijks daar van, binnen *Dordrecht*, Rekening gedaan. Het Waterschap van de *Graaf* en *Alblas*, ook wel het oude Waterschap genaamd, loopt, volgens Handvest van Graave WILLEM VAN HENEGOUWEN, in 1322, van den *Vuilendam* tot *Alblasserdam*, en van daar tot de diepte van de *Merwe* toe. Het nieuwe Waterschap, volgens Handvest van ALBERT VAN BEIJEREN, opgericht in 1391, strekte zig uit, van den *Alblas*, door den *Blokweer* en *Nieuw Lekkerland*, tot de diepte van de *Lek*, beneden dat van *Overwaard*. Niettegenstaande alle deze wijze maatregelen van de vroegste tijden af, zijn 'er, echter, weinige Landstreken in *Holland*, die de elende van geduchte en vernielende Overstroomingen zo meenigmaal en hevig ondergaan hebben, als deeze *Alblasserwaard*. Aan veelderhande oorzaaken wordt dit toegeschreven, doch wel voornaamelijk aan de gestadige doorbraaken in de *Opper-* en *Neder-Betuwe*, waardoor het water den *Diefdijk* overweldigt, dien doet doorbreken of overstroomt. Menigmaal deed de zwaare Regen, of menigvuldig smeltende Sneeuw, het afkoomend Opperwater

tot

tot over de Dijken loopen, en dezelve, in geen vasten grond leggende, opligten en wegdrijven. Niet minder schadelijk is ook het opkroppen van het Ys in dezelve, het welk veelmaals, in korten tijd, een geheelen Ysdam maakt, en het afkoomende Water noodzaakt, eenen nieuwen loop te zoeken: vooral wanneer de gezette Ysdammen niet spoedig los raken, of, voor een enkele keer, de hooge Zeevloeden den afloop van boven beletten. Zie hier eene korte aantekening der tijden, wanneer deze rampen de *Alblasserwaard* hebben getroffen.

Ao. 1458.	30 December.	Ao. 1573.	Januarij.
1470.	1 November.	1595.	— Maart.
1530.	5 November.	1598.	of 1599.
1532.	1 November.	1658.	30 December.
1552.	14 en 15 November.	1663.	26 Januarij.
1565.	22 Maart.	1709.	19 Maart.
1570.	1 November.	1726.	— Januarij.
1571.	11 Februarij.	1740.	—

Zo verderflijk was, inzonderheid, de laatste, dat Hunne Edele Groot Mogende zig genoopt vonden, van tijd tot tijd, in het begin des Jaars 1741, aan de noodlijdenden in de *Alblasserwaard*, in het Land van *Arkel*, binnen de Stad en het Land van *Heusden*, aan die van *Woudrichem*, en het Land van *Altena*, als mede aan die van *Heukelum*, voor de meest drukkende noodwendigheden, toeteftaan een Somme van 18860 Guldens.

Tot slot van dit Art. voegen wij hier bij, eene Lijst der Ambachten, Heerlijkheden, enz. gelegen in deze *Waard*, welke wij, ieder op hunne behoorlijke plaats, nader zullen beschrijven: *Slijdrecht*, en daar onder *Naaldwijk*, *Lokhorst* en *Niemandsvriend*; *Alblas*; *Alblasserdam*; *Nieuw-Lekkerland*; *Streefkerk*, of *Streefland*; *Molenaarsgraaf*; *Brandwijk* en *Gijbenland*; *Bleskens Graaf*; *Giessen Oudekerk* en *Giessendam*; *Nieupoort*; *Liesveld*; *Gelkenes*; *Ammers*; *Graveland*; *Achterland* en *Peulwijk*; *Otteland*; *Peursum*; *Papendrecht* en *Matena*; *Wijngaarden* en *Ruigbroek*; *Giessen-Nieuwkerk*; *Hofwegen*; *Slingeland*; *Nederblokland*; *Goudriaan*; *Noordeloos*; *Hardinxveld*.

Zie verder DE HANDVESTEN, PRIVILEGIEN, KEUREN, enz. *aangaande de Dijkregten van de* ALBLASSERWAARD, tweede Druk van Ao. 1720. THIELE, *Schouwburg der Gerichten, enz.* Mr. JACOB VAN VECHOVEN, *de Noodlijdende Alblasserwaard*, bl. 131. J. VAN OUDENHOVEN, *Ingebrooken Alblasserwaard*, tweede Druk, 1741, bl. 283. J. VAN OUDENHOVEN, *Zuidholland*, bl. 281, 282 en 352. KEMP, *Beschrijving van Gornichem*, bl. 58, 347 en 352. HOOFT, *Nederlandsche Historien*, bl. 1178. GABBEMA, *Watervloeden; Oudheden van Zuidholland*, bl. 170 en 186.

ALBLAS (*Kornelis Willemsz. van*) werd, in 1533, Deken van het Kapittel te *Dordrecht*, en overleed Ao. 1540.

ALBOUT, een voornaam geslacht in *West-Friesland*, waar van de laatste mannelijke afstammelingen zijn gestorven, in of omtrent het Jaar 1540. Volgens de geloofwaardigste berichten, waren zij afkomstig uit een van de vijf Edele Geslachten, die *West-Friesland* wel eer bezeten hadden, voor dat de Graaven van *Holland* daar mede begiftigd werden. Doch D. VELIUS was van gedachte, dat de ALBOUTEN afkomstig waren van een der Broeders van den *Utrechtschen* Bisschop ADELBOLD. Zeker is het, dat dit geslacht van zeer ouden stamme was, en zig altoos als Mannen van een Adelijke afkomste gedragen hebben. Van Ridder JOOST ALBOUT en zijnen Broeder GERRIT, vindt men aangetekend, dat zij even als anderen van dien naam, de aanzienlijkste waardigheden binnen *Hoorn* met roem bekleed hebben, en tevens, door hun vermogen, in groot aanzien geweest zijn. GERRIT, die in zijn leeven, meermaalen, Burgemeester, Schout en Kastelein van de *Zeeburg* was, staat nog afgeschilderd aan de Noordzijde van de Kerk, in het laatste Glas, ten Oosten, (door hem zelfs gegeeven) knielende in vollen Harnas, met den Helm voor hem leggende, en daar nevens zijn naam en Wapen, en daar onder die van zijne Huisvrouw. Deze Heer GERRIT, die overleed 1517, liet na eenen Zoon, ALBERT, dien men, voor de derde en laatste maal, op de naamlijst der *Hoornsche* Burgemeesteren van het Jaar 1534 gesteld vindt. Hij overleed in dit Jaar, nalaatende eene Dogter, die, hoewel van onechte Geboorte, bij gebrek aan andere Erfgenamen,

men, door hem wettig gemaakt, geadopteerd, en naderhand ten Huwelijk gegeeven werd aan ADRIAAN WIN, een Man, even zo berugt door zijnen overgrooten rijkdom, als daar op volgende armoede; waar van wij dit volgende hier bijvoegen. Van hem word naar waarheid verhaald, dat hij, behalven Huizen en Renten, enz. voorheen in eigendom bezat honderd vijf en twintig Morgens van het beste Land, dat in *Noord-Holland* te vinden was, als een der grootfte Vorften leefde, en ongemeen hoogmoedig was; waar van ten bewijze ftrekte een Glas in een zijner Speelhuisjes, (dat 'er, zo als VELIUS zegt, ten zijnen tijde nog te zien was,) waar op ftond een Man op een moedig Paard, met een Valk op de Hand, en daar onder dit tweeregelig Versje:

Ik mag rijden, ik mag vliegen, ik mag gaan:
Ik behoef niemant ten dienst te ftaan;

willende daar mede te kennen geeven, dat, volgens het fpreekwoord van dien tijd, geen Zee hem te hoog konde gaan. Dan, dit leerde hem en zijnen tijdgenooten de onbeftendigheid der aardfche rijkdommen: want zijne onachtzaamheid, verkeerde mildheid, en kwaad beftier van zaaken, bracht hem tot die Armoede, dat hij van niemant een Brood te borge konde krijgen, en eindelijk in den allergrootften kommer ftierf, in een Schuur van zekeren Huisman, die voorheen zijn Pachter geweest was.

Zie VELIUS, *Kronijk van Hoorn.*

ALBRANTSWAARD, en KIJVELANDEN, een hooge Heerlijkheid, in het Land van *Putten*, tusfchen *Rhoon* en *Portugal*, aan de *Oude Maaze.* Volgens de oude Quohieren bevattede zij 368 gemeten en 135 roeden; waar bij naderhand nog 66 gemeten en 150 roeden gevoegd zijn: dus derzelver uitgeftrektheid nu gerekend wordt op 434 gemeten en 285 roeden Lands. Volgens de laatfte opneeming was het getal der Huizen 26. In het Ambacht van *Albrantswaard* geene Kerk zijnde, behoort deeze Gemeente onder *Portugal.* JOZINA MARIA DE BIJE, Douariere DE SCHAK, Vrouwe van *Stoutenburg*, had, voor eenige Jaaren, deze Heerlijkheid ook onder haare bezittingen.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Chronijk*, I. Deel, fol. 106.

AL-

ALBRECHT *van Saxen, van Beijeren, van Oostenrijk.* Zie ALBERT.

ALBRUG, (*K. van*) vind men gemeld op de Lijst der ondertekenaars van 't Verbond der Edelen, zonder dat men iet anders met zekerheid van hem melden kan. Even onzeker is het, of hij dezelfde geweest zy, die elders KRISPIJN van ZELTBRUGGE of ZALTBRUGGE genoemd word.

Zie BOR, VI. Boek, bl. 166. WAGENAAR, XI. Deel. bl. 67.

ALCKEMADE; zie ALKEMADE.

ALDEGILDUS; zie ADGILLUS.

ALDEGONDE, (*Sint*) eene Maagd in *Henegouwen*, welke leefde in de zevende Eeuw, zijnde eene Dogter van WALDBERT, Prins van het Bloed der *Frankische* Koningen, en van BARTILDA. Zij werd in *Henegouwen* gebooren, in het Jaar 630. Altoos afkeerig van het Huwelijk zijnde, nam zij, in 661, het Geestelijk gewaad aan, uit handen van AMAND, Bisschop van *Maastricht*, en van AUBERT, Bisschop van *Kamerijk.* Naderhand reisde zij naar *Maubeuge*, stichtte aldaar een Klooster, waar in zij veele Nonnen verzamelde, en stierf, den 30 Januarij 684, welke dag, tot haare nagedachtenis, nog gevierd wordt.

Zie *haar Leven, beschreven door* HEUGEBAUD, *Monnik van Amand.*

ALDEGONDE, (ST.) een zeer oud en magtig geslacht van de Graaven van dien naam, te *St. Omer* in *Artois*, welk Graafschap één gedeelte van die Stad, met de Burggraafschappen van *Wisque* en *Aquin*, daar bij gelegen, nevens de Burggraafschappen en Baronnijen van *Noirkarmes*, *Trindasque* en andere Dorpen, in zig bevat. De Heeren uit dit geslacht hebben de aanzienlijkste Ampten in Nederland bekleed, en zig vermaagschapt aan de aanzienlijkste Familien, zo als uit de volgende Lijst blijken zal.

PIETER VAN ST. ALDEGONDE, Ridder, trouwde ISABELLA VAN BLONDEL, Vrouwe van *Genetz*, enz. uit den Huize van NOIJERS, Graave van *Soighy*; welk Huis, reeds in het jaar 1160, in *Frankrijk* voor een der voornaamste werd gehouden. Uit dit Huwelijk werd verwekt:

NI-

NICOLAAS VAN ST. ALDEGONDE, Ridder; deeze huwde HONORINE VAN MOMMERENCIJ, (uit den Huize der Prinsen en Hertogen van dien naam) Dogter van JOHAN VAN MOMMERENCIJ, en van GONDELLA DE GAND, gezegd VILAIN, uit den Huize van ISEGHEIM, die twee Dogters nalieten.

JOHAN VAN ST. ALDEGONDE, Ridder, werd, van Raad van Staate en Groot-Kamerheer van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, Gouverneur en Hoog-Baljuw van de Stad en Kanselerij van *Kasal.* Hij trouwde MARIA VAN RUDEMPRÉ, uit den Huize van dien naam, en van *Everbergen.* Voorheen was zij de Weduwe van den Graave VAN ROGGENDORFF, Groot-Marschalk van *Oostenrijk.* De oudste Dogter, MARGRETA VAN ST. ALDEGONDE, trouwde met JOHANNES VAN PRAAD, Ridder, Heer van *Blaasveld*, Gouverneur der Stad *Arien*, in *Artois.* De tweede trad in huwelijk met HALEWIJN, Ridder, Heere der Stad *Comines* in *Vlaanderen*; uit welk Huwelijk is voortgekomen JAN VAN HALEWIJN, die een Dogter heeft nagelaaten, welke getrouwd is met den Hertog van CROIJ en van AARSCHOT, Prinse van *Chimay* en *Portian*, Ridder van 't *Gulden Vlies*, van wien ook slechts ééne Dogter is nagebleven, die alle de Heerlijkheden, aan haaren Man, KAREL VAN LIGNE, Grave van *Aremberg*, overgebragt heeft, en van wien alle de volgende Graven van *Aremberg* en *Oirschot* oorspronklijk zijn. Deeze JOHAN heeft nagelaten één Zoon en twee Dogters.

FILIPS VAN ST. ALDEGONDE, Heere van *Noirkarmes*, Burgemeester van *Wisque* en *Aquin*, werd Edelman van Keizer KAREL DEN VIJFDEN; Commandeur van de Ridder-Orde van *Alcantara*; Generaal van de Legers; Gouverneur, Kapitein-Generaal van de Provintie van *Henegouwen*, en der Steden en Kasteelen van *Kamerijk*, *St. Omer*, *Doornik* en *Valencyn*; welke twee laatste Plaatzen hij bemagtigd had, gelijk hij naderhand dezelve onder de heerschappij van FILIPS bracht, met *Maastricht*, *'s Hertogenbosch*, *Vianen*, *Amsteldam*, *Haarlem*, *Leiden*, *Delft*, en genoegzaam geheel *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland.* Vervolgens werd NOIRKARMES Kapitein van de Edele Lijfwacht, Raad van Staate, Opperste Finantie-Raad, Plenipotentiaris tot het veranderen der Regeeringe van *Vlaanderen.* Hij overleed te *Utrecht*, in 1574, aan de wonden, die hij in 't beleg aldaar bekoomen had. Hij had ter Vrouwe gehad BONA VAN LANOY, eene

zeer

zeer rijke Erfgenaame van den Baron van MAINGOVAL, Seneschal van het Land van *Oostervand*. Haar Vaders broeder was de groote KAREL VAN LANOY, Prins van *Sulome*, Ridder van 't *Gulden Vlies*, Generaal van 's Konings Legers, dezelfde, aan wien FRANÇOIS DE EERSTE, Koning van *Frankrijk*, zig gevangen gaf, in den vermaarden slag by *Pavie*. De oudste Dogter van JOHAN, en Zuster van FILIPS, ANNA genaamd, was de Gemalin van EUSTACHIUS DE FIENNES, Marquis van *Longueval*, Graave van *Bucquoy*, Opperften Generaal der Keizerlijke Legers, enz. Uit welken Egt zijn voortgekomen de Graaf VAN LUMBRES, de Graaf VAN FIENNES, Marquis van *Mastaing*, en andere. De tweede Dogter, MARIA, trouwde met JOHAN VAN HOORN, Graave van *Boucignies*, van wien de Graaf VAN HOORNE afstamde.

Deze FILIPS VAN ST. ALDEGONDE, Heer van *Noirkarmes*, onder welken naam hij, in de Nederlandsche Geschiedenissen, meest bekend is, liet na twee Zoonen en ééne Dogter.

MAXIMILIAAN, de oudste Zoon, was Graaf van *St. Aldegonde* en *Genets*; Seneschal van *Oostervand*; Burggraaf van *Wisque* en *Aquin*; Baron van *Noirkarmes* en *Maingoval*; Heer van de Stad *Gosselies*; Ridder van 't *Gulden Vlies*; Gouverneur, Kapitein Generaal van de Provintie van *Namen*, *Artois*, de Steden *Doornik* en *St. Omer*; Opperhofmeester van den Aartshertog ALBERTUS en de Infante ISABELLA; Raad van Staate; Kapitein van de Lijfwacht des Konings. Hij had ter Vrouwe ALEXANDRINA VAN NOYELLES, Vrouwe van *Cerbuge* en *Tubise*, Dogter van den Graave van dien Naam, Gouverneur van *Limburg*, en Opperste Finantie Raad der *Nederlanden*. De tweede,

L'ARMORALDUS, werd Colonel van een Regiment *Waalen*, in dienst van het Huis van *Oostenrijk*; met welk Regiment hij zig, neffens den Prins VAN PARMA, bij het ontzet van *Parijs*, in 1590, bevond.

De Dogter, JOHANNA, was de Gemalin van JOHAN VAN SOOS, Baron van *Haisne*, en heeft nagelaaten den Baron van dien naam, teffens Graaf van *Vostin*, Generaal, Gouverneur van *Oudenaarden*.

L'ARMORALDUS DE TWEEDE, Graaf van *St. Aldegonde*, werd gehouden voor een van de magtigste en rijkste Heeren van gantsch *Nederland*; hij bezat zeer veele uitgestrekte goederen. Zijne Gemalin

malin was AGNES VAN DAVEREN, gesproten uit het Souveraine Huis der Graaven van *Dammarten*, *Ponthieu* en *Boulogne*; welk Huis de eere gehad heeft, Koninginnen voort te brengen. Gemelde Graaf liet na vijf Dogters, die van hem alle de groote goederen geërfd hebben. De oudste, ISABELLA CLARA, huwde aan den Zoon van den Graave VAN GENNETSZ, en werd naderhand de derde Gravin van *St. Aldegonde*. Van hun bleef na één Zoon, en ééne Dogter, die vervolgens de vierde en vijfde Graaf en Gravin werden. Beide zijn zonder Kinderen overleeden. De tweede Dogter,

ANNA VAN ST. ALDEGONDE, werd Kanonikesse te *Nivelle*, Vrouwe van *Spij*, *Boisseigneur*, *Isaak Ophain*, *Beaugrenier* in *Henegouwen*. Zij begaf zig in 't Huwelijk met JOSEPHUS VAN MALLIJ MAMEZ, Baron van *Ableghem*, Heere van *Cahem*, *Lampernesse*, *Rie*, *Wisque*, *Nelle*, *Morkan*, *Wignacour*, enz. enz. Deze hebben, onder andere Kinderen, nagelaten, MARIA VAN MALLIJ MAMEZ, van Moeders zijde de zesde Gravin van *St. Aldegonde*; zij was de Egtgenoote van JOHANNES FRANÇISCUS, Grave van *la Tour*, Ridder, Heere van *Seger Cappelle* en van *Torie*, die de Zoon was van CORNELIUS en van ADRIANA VAN ASPEREN en VEUREN; de laatste was afkomstig uit den Souverainen Huize van de magtige en doorluchtige Heeren VAN ARKEL, van welke de laatste heeft nagelaten MARIA VAN ARKEL, Erfgenaame van de Hertogdommen *Gelderland*, *Gulik* en het Graafschap *Zutphen*, die zij aan haaren Zoon Hertog ARNOUT VAN GELDER gebracht heeft. Deeze Gravin liet na twee Zoonen en ééne Dogter.

ALEXANDER, Graaf van *la Tour*, (de zevende van *St. Aldegonde*) Baron van *Noirkarmes*; Burggraaf van *Wisque* en *Aquien*; Heer van *Seger Cappelle*; Colonel te Paerd, in dienst van zijne Keizerlijke Majesteit, in den jaare 1723. Hij had in Huwelijk BEATRIX HARTOPP, van een Adelijk geslacht in *Engeland*.

FERDINAND DE LA TOUR, Ridder, Colonel van een Regiment *Waalen*, in dienst des Konings van *Spanje*, is, in 't jaar 1714, binnen *Pompelona*, de Hoofdstad van *Navarre*, overleden.

MARIA DE LA TOUR, eerste Hofdame van de Keurvorstinne van de *Paltz*, begifitigd met de Order van de Keizerinne, is aan dat Hof, Ao. 1708, overleeden.

De

De derde Dogter van Graave L'ARMORALDUS en ST. ALDEGONDE, was MARIA, en had in Huwelijk den Marquis van BOURNONVILLE, Gouverneur van *Oudenaarden*; uit welk Huwelijk gesproten zijn de Marquis VAN BOURNONVILLE en andere.

De vierde trouwde met den Graaf VAN ANBAPES, Gouverneur van *Dendermonde*; deeze stierf zonder Kinderen, even als de vijfde Dogter.

De Graaf VAN GENNETZ, jonste Broeder, was Gouverneur van de Stad *Bines*, en trouwde met de Gravinne VAN OOINES; bij haar verwekte hij vier Zoonen en éene Dogter.

I. Den Graaf VAN GENNETZ, die nagelaten heeft een Zoon, die hem opvolgde.

II. Den Baron VAN ROSIMBOIS, die verwekt heeft den Heer van ST. ALDEGONDE, te *Doornik*.

III. Den Graaf VAN NOIRKARMES, Generaal in dienst van den Keizer, gesneuveld in den slag tegen de *Turken*.

IV. Den Baron VAN RIULET, die naliet den Ridder van ST. ALDEGONDE, welke in 1710 sneuvelde.

V. *N. N.* VAN ST. ALDEGONDE, getrouwd met een Ridder, naderhand Marquis VAN BEUCHIN, (geleegen bij *Rysel*,) heeft nagelaten vier Zoonen en vier Dogters, die meest allen, in dienst van den Keizer en van den Koning van *Spanje*, aanzienlijke Ampten bekleed hebben, of aan Mannen van naam, door den Echt, verbonden zijn geweest.

† ALDEGONDE, (*Philips van Marnix*, *Heer van St.*) een Man van het grootste belang, geduurende den tijd der *Nederlandsche* beroerten, gebooren uit een Edel en Doorlugtig *Savooisch* Geslacht, woonende, in 1538, te *Brussel*. Zijne Geleerdheid toont ons duidelijk, dat hij, van der Jeugd af aan, zig ernstig op de beoeffening der Taalen en Wetenschappen moet hebben toegelegd, voornamelijk op de Rechtsgeleerdheid. En wat aangaat de kennis der Godgeleerdheid, met aankleeving van den Hervormden Godsdienst, daar toe was bij hem al vroeg de grond gelegd; zijnde hij zelfs te *Geneve*, door den grooten CALVIJN, daarin onderwezen. Den loop zijner letteroeffeningen, aan die en andere Hoogeschoolen, voleindigd hebbende, keerde hij terug in Nederland. De hevige vervolging tegen de belijders van een zui-

't Geslachtwapen van MARNIX vinde ik, vóór zijne *Bijenkorf*, op de tijtelplaat, en onder zijn beeldtenis, na de opdragt van zijn vertaald *Tafereel der Religie-verschillen*, bestaan te hebben in *een schuinschen of dwarsbalk*, of *band met twee starren*; en hier mede stemt overeen J. LE CHARPENTIER, in zijne *Histoire Genealogique des Pais bas, ou Histoire de Cambray & du Cambresis*, Vol. I. Part. III. p. 767. „ Elle étoit *d'azur a la bande d'argent, accostée de* „ 2 *etoiles d'or*". In het *supplement aux Nobilaire des Pays bas & de Bourgogne* a Louvain, wordt het, pag. 53. nog eenigzins uitgebreider opgegeeven, als zijnde: „ *d'azur a la bande d'argent, accostée de deux* „ *etoiles d'or*; *Cimier*, *une Licoine issante* —— d'argent, la coine & le coin d'or. —— Het wapen van ST. ALDEGONDE, als zijnde deszelfs beschrijving hier zo zeer niet nodig, kan men aantreffen bij LE CARPENTIER, Vol. I. Part. III. p. 69.

1. CHARLES LEVIJN, Heer van *St. Aldegonde*.
2. ALIX LEVIJN.

verden Godsdienst, (waar van hij een sterk ijveraar en voorstander was) door de *Spaansche* Inquisitie-Beulen, bracht hem, om niet, met veelen, door onmatigen ijver, in de handen dier Moordenaars te vallen, in de noodzaaklijkheid om een veiliger verblijf te zoeken, met het wijs vooruitzigt, om, bij meerder kalmte, zijn Vaderland van grooter dienst te kunnen zijn. Dit verblijf vond hij in den *Paltz*, alwaar zijne bekwaamheid hem den aanzienlijken Tijtel van Kerkelijken Geheimraad verwierf. Daar zijn 'er die vast stellen, dat MARNIX de eerste proeve van zijne bekwaamheid, bij zijne terugkomst in Nederland, heeft aan den dag gelegd, met het opstellen van 't vermaarde verzoekschrift, bekend onder den naam van 't *Compromis*, of verbond der Edelen, in den Jaare 1566, aan de Hertoginne VAN PARMA, door de Edelen overgegeven. Dit schijnt ook met de waarheid over een te koomen, en meer dan ééne reden doet gelooven, dat de beroemde DIRK VOLKERTZ KOORNHERT hem hier toe de hand geboden heeft. Ten minsten achte ik in staat te zijn te kunnen bewijzen, dat deeze verscheidene afschriften daar van vervaardigd heeft. Doch hier van zullen wij uitvoeriger handelen, als wij tot het Verbond zelve zullen gekomen zijn. Ons is niet onbekend, dat zijne terugkomst uit den *Paltz*, door zommigen, gesteld word in het jaar 1572; doch dit wordt tegengesproken, niet alleen door zijne ondertekening van het gemelde Verbond, maar nog meer door het zeggen van STRADA, „ dat MARNIX, in het „ Jaar 1566, door BREDERODE werd aangesteld tot Ontvanger Ge„ neraal van die Penningen, welke de *Antwerpsche* en andere „ Kooplieden bij een zouden brengen voor de Edelen, om zig „ tegen den Koning te wapenen;" en verder door het belang, dat Prins WILLEM DE EERSTE, reeds in het Jaar 1572, in zijne diensten stelde, waar door hij dan ook zeer hoog in de gunst van dien Vorst stond. Hij verscheen, als gevolmagtigde van gemelden Vorst, op de eerste vergadering der Edelen te *Dordrecht*, alwaar hij, op den 18 Julij, zijnen Lastbrief aan de vergaderde Staaten overgaf; doende tevens eene mannelijke aanspraak aan dezelve, waarbij hij hun besluit, over 't verlaten van de zijde van ALBA, en het verkiezen van die van ORANJE, ten hoogsten prees. Hij toonde aan, hoe ORANJE al het zijne, tot voorstand van 's Lands Vrijheden, had opgezet; hij verhaalde, hoe die Vorst

wederom een Leger bij een gebragt, aan de Krijgsknegten eene Maand Soldij op hand gegeeven, en verzekering voor nog twee volgende had toegezegd, eer zij zouden behoeven te Veld te gaan; hij ging voort met te verzoeken, dat de Steden, aldaar vergaderd, de betaaling der eerste Maand, ter somme van honderd duizend Kroonen, op zig mogten neemen; en de vereischte verzekering voor de twee volgende doen: in welk verzoek terstond bewilligd werd. In dat zelfde Jaar, als de Regeering van *Haarlem*, aan den Prins, van den toestand haarer Stad, kennis had gegeven; kwam ALDEGONDE, op den 8 December, daar binnen, met last van zijne Doorlugtigheid, om de Heeren van de Wet te veranderen. Daags daar aan verscheen MARNIX op de Doele; alwaar de gantsche Burgerij vergaderd was. Deeze stelde hij voor, met welk eene liefde voor het Vaderland de Prins bezield was; wat het oogmerk zijner Commissie was, namelijk (zo als wij gezegd habben) om de Heeren van de Wet te veranderen: niet, zo als kwaadwilligen voorgaven, om de Privilegien te verminderen, of de Burgers te benadeelen, maar alleen om de Stad te verzekeren; vermaanende daarom ernstig de Hoofden van de Schutterij, dat ieder de stemmen van zijn onderhoorig Volk getrouwelijk zoude opneemen, om te verkiezen 4 Burgemeesteren, veertien Scheepenen, en twintig Raaden, voor het volgende Jaar; dat zij de naamen derzelve op Billjetten zouden stellen, en die leveren aan het Huis van den Heere PIETER KIES, alwaar MARNIX zijnen intrek had genomen. Op den 12den der gezegde Maand, geschiedde de voorgenoomene verandering; tot nieuwe Heeren van de Wet werden aangesteld, als Burgemeesters, KLAAS VAN DER LAAN, Jonker JAN VAN VLIET, GERARD STUIVER en PIETER KIES; tot Schepenen, WILLEM ADRIAANSZ, JACOB VAN HEUSDEN, CORNELIS RIJKEN, PIETER BAAL, KLAAS MATTHEUSZ, KLAAS IJSBRANDSZ en MATTHEUS AUGUSTIJNSZ.

Naderhand werd hij, door ORANJE, tot Bevelhebber over *Delft*, *Rotterdam* en *Schiedam* aangesteld. In deezen Post gebeurde hem een toeval, waarin het gantsche Land belang had, en 't welk den Prins, wiens lieveling hij was, zeer ter harte ging. TOLEDO, het beleg van *Alkmaar* opgebroken hebbende, sloeg den weg in naar *Leiden*; derwaarts trekkende, maakte hij zig meester van de sterke Schans te *Maaslandsluis*. In de verdediging daar van

GEVANGENEEMING VAN F. VAN MARNIX, HEER VAN St. ALDEGONDE.

viel ALDEGONDE in handen der *Spanjaarden*, die hem als hunnen gevangene naar *Utrecht*, op het Kasteel *Vreedenburg*, voerden. ORANJE gaf spoedig blijken van het belang, dat hij in zijn persoon stelde; schrijvende aan SONOI, dat hij even eens met den gevangenen Graave VAN BOSSU moest handelen, als de Vijand met den Heere van ST. ALDEGONDE deed. Hij zat een geruimen tijd te *Utrecht*, tot dat, in het Jaar 1574, de overgave van *Middelburg*, en het edelmoedig gedrag van den braven MONDRAGON, hem tot het middel van zijn ontslag diende. Geduurende den tijd dat ALDEGONDE zig in zijne gevangenis bevond, waren 'er eenige voorslagen van Vrede gedaan, waar over hij zijne gedachten aan ORANJE, door Brieven, had medegedeeld; ook werd hij onder Borgtocht ontslagen, om mondeling met den Vorst daar over te raadplegen; waar mede CHAMPAGNIE weinig dank behaalde, terwijl de Vredehandel zonder eenig gevolg ten einde liep. In dit zelfde Jaar verkreeg hij zijn volkomen ontslag, doordien MONDRAGON op de vervulling van het te *Middelburg* gemaakte Accoord aanhield. Kort daar na deed hij eene reize naar *Heidelberg*, en elders in *Duitschland*, en bracht van daar met zig de eerste Hoogleeraars der *Leidsche* Academie.

De afgebrokene Vredehandel werd, in het volgende Jaar 1575, te *Breda* hervat; onder de gemagtigden, wegens 's Lands Edelen, bevond zig de Heer van ST. ALDEGONDE. Doch deeze onderneeming was even vrugteloos: zo dat de Staaten, in die benaauwde tijden, alom hulp moesten zoeken. Tot dat einde zond de Prins, JUNIUS en ALDEGONDE naar *Frankrijk*, om te beproeven, of men daar eenigen onderstand zoude konnen bekoomen. Schoon dit oogmerk niet bereikt werd, was de reize, echter, van die uitwerking, dat Koningin ELISABETH daar door tot andere gedachten werd gebragt, en de handeling in haar Rijk op nieuw deed aanvangen. De Staaten benoemden den Advocaat BUIS, en Doctor FRANÇOIS MAALZON, tot Afgezanten, en voegden, als hoofd van het Gezantschap, daar bij den Heer van ST. ALDEGONDE, die aan Haare Majesteit, mids eenen krachtdadigen onderstand verleenende, onder voorwaarden nader te beraamen, de Opperheerschappij aanbooden. Maar dit werd hier van de hand gewezen, en dus wendden de Staaten het oog andermaal naar *Frankrijk*. ALDEGONDE, in 1576, in *Holland* te rug gekeerd, bevond

 zig,

zig, in het volgende Jaar, met RIJHOVEN, in de *Gendsche* onlusten; zie Art. AARSCHOT. Meer eere behaalde hij, in het Jaar 1578, door zijn Gezantschap op den Rijksdag te *Worms*. MARNIX, als hoofd van deeze bezending, geschied om de genegenheid der *Duitsche* Vorsten te winnen, deed aldaar, op den zevenden Maij, eene zeer sierlijke Redevoering, in de *Latijnsche Taal*, waar in hij, met levendige verwen, afmaalde, de Ellende, welke de *Nederlanders*, onder ALBA, REQUESENS en Don JAN, geleden hadden. Doch dit had geen ander gevolg, dan dat de Stenden een besluit namen, om hunnen vlijt, ter bemiddeling van den Vrede, op nieuw te besteden; en dat zijne Redevoering in het licht gegeven, en door den Nederlandschen Dichter, BAPTISTA HOWERT, in Dichtmaat gebracht en gedrukt werd. Strekte dit hem tot eere, niet minder verdiende hij lof, van wegens zijne gemaatigde begrippen, in het stuk van den Godsdienst. Elk kundig Leezer weet het onderscheid der Staatkundige en Godsdienstige begrippen van Prins WILLEM DEN EERSTEN, en hoe lofwaardig die Vorst, ten aanzien van de laatste, omtrent de Doopsgezinden gedacht en gehandeld heeft. Hier ter plaatze behooren wij te bekennen, dat ALDEGONDE's gevoelen niet alleen met dat van ORANJE gestrookt heeft, maar dat hij dien Vorst den woeligen aart van sommige Geestelijken, in een lang gesprek, heeft voorgehouden en aangedrongen; en uit een Brief, over dat onderwerp geschreven, aan CASPARUS HEIDANUS, blijkt ons, hoe verre ORANJE's en ALDEGONDE's verdraagzaame begrippen van de hunne verschilden. Nogthans was hij daarom niet minder getrouw aan de belangen van den Staat en van den Godsdienst, waar van hij blijken gaf met den spoed, dien hij maakte, om op zijne reizen de Staaten te berichten, wegens de ontdekking, die hij gedaan had, met opzicht tot den aanslag, dien Don JAN voor had, om zig van *Amsteldam* meester te maaken.

Na dat de Staaten dezer Gewesten het besluit genomen hadden, tot de Afzweering van den Koning van *Spanje*, beslooten zij, den Hertog VAN ANJOU de bescherming der Landen op te dragen. MARNIX was hier wederom een der voornaamste gemagtigden, ter volvoeringe van dit besluit; het verhandelde en geslootene, bij deze gelegenheid, zal, op het Art. ANJOU, gemeld wor-

worden; gelijk ook zijn gedrag met gemelden Hertog, te *Antwerpen*, in het Jaar 1583; als mede de angst der Staaten, wegens het veranderlijk gevoelen van *Vlaanderen*. Hier alleen berichten wij, dat ALDEGONDE, die door ORANJE Burgemeester was gemaakt, in 't Jaar 1584, bij verrasfing zig van *Antwerpen* meester had zoeken te maken, hoewel zijn toeleg, door een *Waalsch* Hopman, met wien hij verstand hield, ontdekt was geworden, en dus te niet liep; wordende hij zelfs, met merkelijk verlies, te rug gedreven. Wat zijn gedrag, geduurende het daarop volgende beleg van *Antwerpen*, betreft, wij achten best, in het vervolg, deswegen zijne eigen verdeediging voorteftellen. Dus konnen wij overgaan tot het Jaar 1590, waarin hij wederom de waardigheid van Gezant der Algemeene Staaten aan 't *Fransche* Hof bekleedde. Bij zijne terug komst, werden hem 800 ponden toegelegd, voor het geene hij, wegens de agterstallen van zijne Wedde, tot den Jaare 1582, te vorderen had. In 1594 werd hij, door de Algemeene Staaten, op eene Wedde van vier en twintig honderd Guldens, en drie honderd Guldens voor Huishuur, aangesteld, om den Bijbel uit het Hebreeuwsch op nieuw te vertaalen; doch met zijnen dood, die voorviel op het einde van 1598, is deze arbeid blijven steeken.

ALDEGONDE was, buiten tegenspraak, een van de grootste Mannen in de zestiende Eeuw, die zeer veele Vrienden, doch geen minder aantal Vijanden had. Doch eer wij zijne Karakterschets voltooijen, zal het voegzaam zijn, hem, door zijne eigen verdeeding, te laaten spreeken; te meer, om dat dit stuk zeer zeldzaam voorkomt, en dus bij weinigen bekend is. Het voert tot Tijtel: *Ontschuldinghe, gesteld antwoordischer wijze, door* PHILIPS VAN MARNIX, *Heere van* St. Aldegonde, *op eene schimpschrift, uitgegeeven in zijn afwezen, zonder name des* Autheurs *ende* Drukkers, *door een seker Vrijgeest, sig geevende den naam van* EEN DUITSCH EDELMAN, *en noemende zijn voorseyd Boexken* Preservatief *oft* Tegengift, enz. *in 't welke de eere der Dienaeren, ende des ampt des Goddeliken woorts, sohendelijk wordt gesmadet; toegeschreven aan de Heeren Staaten Generaal, enz. enz.* uit het Fransch overgezet, door *R. C. B.*, gedrukt te *Leiden* bij *Jan Paedts*, Ao. 1597. in 8vo, groot 139 bladz.

ALDEGONDE zegt, dat geduurende zijn laatste Gezantschap naar *Frankrijk*, en wel terwijl hij handelde voor Prins MAURITS, om hem het Prinsdom van *Oranje* te doen geworden, (dus in het Jaar 1590,) hem, door eenigen zijner Vrienden, was toegezonden, het gemelde Boek of Schotschrift. De redenen van beschuldiging zijn genomen en bij een geraapt uit een geschrift, door ALDEGONDE, in zijne Jeugd, opgesteld, en naderhand, op aanhouden zijner Vrienden, in het licht gegeven, ter aantooning van de schadelijkheid der Secten, bekend onder den naam van *David Joristen*, *Nicolaïsten*, en andere bekende Geestdrijvers. (Omtrent de Jaare 1597 of 1598, moet hij dit Boek hebben in 't licht gegeeven.) Al het kwaad van deeze spoorlooze Menschen, word, door deezen gewaanden Edelman, in die manier op MARNIX toegepast, als of hij zelve de Leermeester van DAVID JORIS geweest was; haatelijkheden, die door MARNIX, bij wijze van Retorsie, dien Schrijver wederom worden toegezonden.

Op het gezegde, dat MARNIX zoude zijn een Uitheemsche Bourgijon, antwoord hij: dat het om het even zoude zijn, in wat Landstreek hij geboortig was, indien hij een Vreemdeling ware; dat hij, wel is waar, eenige Maagschap in *Bourgondien* had, doch dat hij die ook had in *Duitschland*, *Italie*, en mooglijk wel in *Poolen*; dan wat hem aangaat, hem onbewust was, dat iemant zijner Voorouderen in die Landen (waarom hij, echter, niet te minder zoude zijn) gebooren was, maar dat hij is voortgekomen en opgebracht, even als zijn Vader, in deeze Landen; dat, buiten zijn Grootvader en deszelfs Voorzaten, die uit *Savoyen* afkomstig waren, alle zijne Vooruders gebooren *Nederlanders* waren. Zo als hij de ongegrondheid dier beschuldiging doet vervallen, zo wederlegt hij ook die van Eergierigheid, Wreedheid en Wraakzugtigheid, enz. zeggende bl. 15. „ *wat aangaat den* „ *naam van Eergierigheid*: Ik mag met ruimte zeggen, dat al„ hoewel ik veele eerlijke Officien en Ampten bekleed heb, deze„ ve mij nooit zijn aangekomen door Requesten of verzoeken „ van opgemaakte Vrienden; in tegendeel, zijn mij dezelve altoos „ opgedrongen, en veele andere door mij van de hand gewee„ zen, en wel laatstmaal, als men mij de zaaken van *Vlaande*„ *ren* en *Antwerpen* wilde doen onderwinden: wanneer de *Raad*

„ van

„ *van Staate* met de Broeders des Konings gescheiden was, vergramde zig zijne Princelijke *Excellentie* op mij, zeggende, „ dat hadde ik het bevel over *Brugge* aangenoomen, ik veele „ ongevallen had konnen voorkoomen; en toen ik weigerende „ was het bevel over *Antwerpen*, herhaalde de Vorst verscheidene maalen, dat hij als dan de Stad voor verlooren hield."

Verder beroept hij zig op het getuigenis van veelen nog in leven, aan wien hij Brieven had geschreeven, om ontslag van den dienst des Lands, zijnde dus lang, op bevel van ORANJE, in dezelve gebleeven, onder anderen op den Predikant JOHAN TAFFIN.

Op bl. 17. verdeedigt zig ALDEGONDE tegen het bezwaar, welk men hem te laste had geleid, als of, om zijne misdaaden, de *Staaten* hem hun gebied ontzegt hadden! waar op hij antwoordt, dat die beschuldiging hem tot eere strekt, aangezien, niettegenstaande dit verbod, niet alleen hem vergund was, binnen deeze Landen te koomen; maar dat hij zelfs nader tot hun geroepen was, den tijd van twaalf jaaren met hun verkeerd had; en alle geheimen aan hem waren medegedeeld; dat hij tot eerlijke bedieningen gebruikt was, en genoegzaam onderhoud ontvangen had, ten bewijze van hun gunste. Op bl. 18. zegt hij, dat de Brieven van de *Staaten van Zeeland* geene andere bezwaaren inhielden, dan loopende geruchten, door zijne Vijanden uitgestrooid: waar voor niemand opkwam, zo ras hij zig ter verantwoording stelde; verder, dat de *Heeren Staaten* alleen tot oogmerk hadden, dat hij, om deeze loopende gerugten, in die verwarde tijden, voor eene wijl zig zou absenteeren, aangezien aan die zelve *Staaten* ten vollen gebleeken was, hoe valschelijk hem was nagegeeven, dat hij belet had het leezen der Brieven van de Koninginne van *Engeland*, binnen *Antwerpen*; welk valsch uitstrooisel van dat gevolg was geweest, dat sommige Soldaaten zo zeer op hem verbitterd waren, dat zij hem den dood zwooren; hoewel hij was in staat geweest, de *Heeren Staaten*, de *Koningin* en het *Volk* van de valschheid van dien te overtuigen; voegende tot slot van deeze reden daar bij, dat het de gemelde *Staaten* aan geene middelen zoude hebben ontbrooken, en veel min aan de magt, om hem te doen straffen, zo hij schuldig was geweest, en dat hij als dan ook de stoutheid niet zoude gehad hebben, zig in hunne handen te geeven.

Op bl. 20. wederlegt hij de beschuldiging van wanhoop, welke bij hem zoude zijn ontstaan, eerst over den dood van Prinse WILLEM DEN EERSTEN, en naderhand over het vooryal of verlies van den *Couwesteinschen Dijk*. ALDEGONDE erkent zijne smarte, nevens veele duizenden, over het verlies van gemelden Prinse; maar niet dat hij of andere daar door tot wanhoop zouden gebracht zijn; betoogende, ten dien einde, dat zo de wanhoop plaats gegreepen had, hij met die van *Antwerpen*, het uiteinde van den *Couwensteinschen Dijk*, geen tijdverloop van twaalf Maanden met geduld zou hebben afgewacht; dat zij niet, terstond op het berigt van den begaanen Moord aan zijne *Excellentie*, het beleg van *Lillo* zouden te rug gedreven, noch de staketzels des Vijands verbrooken, zijne Schepen bestormd, of hem eenige zijner sterkten afgenomen hebben. „ Veel „ min zouden wij (zegt hij) zo stoutelijk, veele van de voor- „ naamsten der Stad, om hunnen Vrede met den Vijand te maken, „ gevangen genomen en op boeten gezet hebben. Nog bij den „ Hertog van *Parma*, bij het maken van 't accoord zo sterk „ gedreven hebben, om de Kerk te behouden, en de voorrechten „ ten der Burgeren te bewaren; om te zwijgen van den bijstand, „ dien wij te *Brussel*, *Mechelen*, *Gendt*, *Aalst* en elders zon- „ den;" beroepende zig verder op het getuigenis van die van *Antwerpen*, of hij ooit eenige blijken van wankelmoedigheid, veel min van wanhoope gegeeven had.

Op den zelfden voet wederlegt hij zijnen beschuldiger, bl. 22, 23, 24 en 25, ten aanzien van de ongerustheid zijner conscientie.

Op bl. 26. zijne verdeediging, ten aanzien van de overgave van *Antwerpen*, aanvangende, zegt hij: „ wie die de Politie en „ Regeeringswijze dier Stad kundig is, ziet niet hoe zeer het te- „ gen de waarheid aanloopt, dat het aan mij zoude gestaan heb- „ ben, die overtegeeven of te behouden, of met den Vijand na „ mijne wil, over Vrede te handelen. Dan om de onkundige „ daar mede van te onderrichten, zo dient, dat *Antwerpen* een „ Stad is vol gewapende Burgers, waarin bijna een twaalftal Col- „ legien zijn, zonder welker goeddunken niets van belang wordt „ verhandeld, dat aldaar geen gewapende Overheid is, die de „ Burgerij in toom kan houden, en nimmer gewoon één Mensch

„ al-

„ alleen toetelaten tot eenige handeling van aanbelang, veel minder wegens de overgaaf van de Stad aan den Vijand, of het maaken van Vrede met denzelven. Schoon het aan een ieder daar woonende, bekend is, dat ik meer met geweld dan magt, mij gesteld heb tegen al die geene, die lang te vooren den Cancelier van *Braband* hadden met Requesten aangeloopen, om te handelen met den Vijand, zeggende dat 'er gantsch geen ontzet voor handen was: dat ik het geweest ben, die de Overheid raadde hun gevangen te zetten, groote boeten aftevorderen, die men tot Stads nooddruft besteden zoude; niettegenstaande zij, die dit onderwonden, de voornaamste en rijkste der Stad waren.

„ En wanneer, na het mislukken van den aanslag op den *Couwensteinschen Dijk*, eenige zelfs van de Regeerders der Stad, ziende den ellendigen toestand, naar verdrag begonden te neigen, zo stelde ik mij daar weder tegen, met hulpe van eenige onverzaagde lieden, geduurende omtrent den tijd van zes Weeken, niet tegenstaande alle overtuiging, tegenwerping, en vermaaningen van mijnen Eed, die zij mij voorhielden: Ten laatsten dan ziende dat het met ons gedaan was, en dat de Contributien geheel ontbraken, dat de kwaadwillige onder de gemeente begonden vergadering te maken, tot oproer strekkende, roepende op de volle Markt om Vrede, versmadende de magt der Overheid, verlossende de Gevangenen, de Colonellen te dreigen, ja oproer te verwekken, wapenende zig in den nacht. In het eerste stelde ik mij tegen deze moetwilligheid, met zulk een moed en standvastigheid, dat mij de Overigheid openlijk bedankte, als hebbende door mijn bijweezen zonder eenige magt van Wapenen, de beginzelen van zeer gevaarlijke beroertens gestild; maar eindelijk, wetende dat de Buik geen Ooren heeft, en dat deeze remedien bij langheid des tijds, door den nood des Volks, dat geene toom heeft dan haar eigen wil, kragteloos worden, nam ik raad met drie of vier van de onvertzaagste, gekoozen uit de Collegien, zo van de Overigheid als Colonellen, hen voorhoudende dat het uiterste remedie om langer tegen te houden, was, dat men de Stad van eene groote hoop onnutte monden voor den krijg zoude ontlasten; maar dat het, om geen oproer onder

 „ een

„ een Volk dat zig daadelijk geport voelde, te verwekken, noo-
„ dig waare eerst te beproeven, met de Luikenaars en andere
„ die men voor Landlopers mochte houden, of daar men eenig
„ vermoeden van had: Maar hier was 't dat wij te rug getrok-
„ ken werden, als merkende dat de banden van ontzag tegen de
„ Overheid gebrooken werden, en den toom geheel los was.
„ Want niet alleen de Gilden, die de Poorten bewaarden, maar
„ zelfs eenige van de Kapiteinen en Colonellen, die de ijverigste
„ scheenen te zijn, verhinderden dit voornemen door hun eene
„ der Poorten weder in te laten, die wij langs de andere hadden
„ laten uitgaan, dus wij de Stad niet mooglijk waren langer te
„ houden; en doe was het eerst dat ik, met het goeddunken der
„ geenen die ik voor de beste hield, toestond, dat men het in
„ den *Hoogen Raad* zoude afspreeken, die terstond resolveerde,
„ en ons met alle vlijt zulks deed verstaan.

„ Om echter de zaak sleepende te houden, zo vonden wij raad-
„ zaamst, dat men, alvorens in eenig verdrag te treeden, zoude
„ zien met den Hertog van *Parma* te handelen, over eene ge-
„ neraale Vrede voor alle de Nederlanden; in hoop de *Staaten*
„ inmiddels gelegenheid mochten vinden ons hulpe toe te zen-
„ den, of haaren stand te verzeekeren. Dus hier uit blijkt, dat
„ de beschuldiging, mij hier over te lasten gelegd, valsch is; zo
„ als de nog levende konnen verantwoorden.

„ *Wat aangaat de Vredemakinge, die meede gezegd word*
„ *van mijn maakzel te zijn:* Hier op dient, dat wij met ons
„ twee en twintigen gezonden waren tot die Handeling, en had-
„ den ons onderricht van punt tot punt, in geschrifte, ons door
„ den *Raad* ter hand gesteld, die dezelve getekend hadden, en
„ ook doen teekenen door alle de hoofden der Ambachten en
„ Collegien, voor dat wij de Stad uittrokken, zo dat het niet
„ in onze magt stond, 'er iets bij of af te doen.

„ *Dan hier op word verder gezegd, dat ik 'er de eerste Au-*
„ *theur van ben geweest, en mij dus liet beweegen in Persoon*
„ *mede te gaan:* Waarop ik antwoorde, dat dit wel gezegd,
„ maar niet beweezen is; dan al beweezen zijnde, zoude het
„ zelve mij niet tot oneere gestrekt hebben, wijl op den inhoud
„ der stukken niets te zeggen valt, en dat die alle zeer ten
„ voordeele van de Kerke van *Antwerpen* en van gantsch *Ne-*

„ *der-*

„ *derland* waren; en dat ik in Perfoon 'er zelve geweest ben, „ daar op zegge ik, dat ik om den welftand van de Stad mij „ gaarne hadde willen opofferen, waar toe mij twee zaaken „ noodzaakten; als eerst, de Overigheid en Gemeenten, die „ ik Eed gedaan hadde, mij daar toe grootelijks porrende, die „ mij aanfpoorende zeiden, dat ik de gereedelijkfte voorwaarde „ zoude konnen bedingen, (en dadelijk hadde ik hier ook ee- „ nige gelegenheid toe,) door eenen van mijne maagfchap, die „ bij den Hertog was, en die ik ook met een te verftaan gaf, „ dat wij nog voor zeven of agt Maanden geproviandeerd wa- „ ren. Zo dat *Richardot* twee dagen daar na in de Stad komen- „ de, onzen nood ziende, zeide, nooit zijn leven meer bedro- „ gen geweest te zijn. Het tweede was, dat ik hier door toe- „ gang tot den Hertog van *Parma* hoopte te hebben, om hem „ de zaak der Religie aan te beveelen, en te beproeven of „ men hem van de genegenheid der Spanjaarden zoude konnen „ aftrekken. Tot dit een en ander verrigtte ik zo veel, dat hij „ zelfs bekende en aan den Koning fchreef, dat 'er geen ander „ middel was om alle oproer te ftillen, dan het toelaten van „ beide Religien, en goede verzekering te geeven; ook is het „ kennelijk dat hij na dien tijd nooit meer zo hard dan te voo- „ ren geweest is, en waar door de Hertog zelve in haat der „ Spanjaarden geraakte."

Wat verder (bl. 31.) belangt de befchuldiging van *den merkelijken dienst, dien hij den Hertog deede, en zelfs niet afliet in gemeenzaame zamenfpreekingen den lof van Parma te verbreiden*; daar op zegt hij: „ Het is dan als de laatfte nood ons „ drong, de voorwaarden van den Overwinnaar aan te neemen, „ waartoe, door Brief op Brief, door de Stads overigheid wer- „ den aangefpoord, en bevoolen tot het accoord te haasten, of „ dat anders de Stad in groot verderf zoude vervallen: en dus „ verbond mij den *Raad* en mijne pligt, haar alles over te dra- „ gen al wat in het verhandelen voorging: Dus ik op ieder punt „ van onze Inftructie, de zwarigheden die van wederzijden „ voorgekoomen waren, hun hadde voorgedragen. Het vervolg „ dan van mijn verhaal, bracht mij tot het punt van wantrou- „ wen, die de Gezanten des Hertogs hadden vooral gepoogd te „ weeren, ons verhoogende de deugd van hunnen Prince, en

„ ver-

„ verhaalende de sterkste onderhoudingen zijner beloften, die hij „ in alle zijne daaden ende voorige handelingen hadde doen blij„ ken, om ons daar toetebrengen, dat wij zijne woorden be„ hoorden te gelooven, waar van ik geen getrouw overdragt „ doen konde, zonder de disputen die wij gehad hadden, te „ verhaalen, en den grond der verzekeringe, die zij wilden dat „ wij namen, mede bij te brengen, alwaar men dan ook nood„ zaaklijk de deugden dezes Prince, door hun ons zeer aange„ prezen, moesten verhaalen, ende haar zeggen, dat zo wij „ een enkel bewijs van zijne gebrokene beloften konden bijbren„ gen, dat zij dan niet begeerden dat men haar ooit weder ge„ loof zoude geeven. Dit aldus in zodanige vergaderingen „ voorgedragen, en door de geheele Stad verstrooid, werd ge„ nomen en uitgeleid van veele, als of het geene ik uit den „ mond der Gezanten des Hertogs van *Parma* verhaald hadde, „ mijne gedachten waren geweest, zo dat al de Waereld van dee„ ze maare vol was, dat ik den lof des Hertogs tot in den der„ den Hemel hadde doen klinken, ja dat eenige Predikanten, „ (zelfs van die zonder welker toestemming ik niets verhandeld „ had) mij straffe berispingen kwamen doen, even als of ik „ mijne Religie en geloof verzaakt had. Waarop ik als een „ Mensch zijnde, in gramschap antwoordde, dat zij ongelijk „ hadden mij op die manier te lasteren, aangezien ik niets ge„ daan had, buiten den last die mij was opgedwongen, en dat „ geene, zelfs de meeste hoop van hun, goed en nodig na „ tijdsomstandigheid gedagt hadden; dan ziende, niet tegen„ staande ik haar voldaan hadde, deeze maare genoegzaam de „ gantsche Stad doorliep, en dat een groot deel mijner Vijanden, „ naar Holland trekkende, hier hunnen roem op droegen, ten „ nadeele van mijnen goeden naam; ik bekenne hier door, door „ drift vervoerd te zijn, zo dat ik in mijne verontschuldiging, „ zonder te bedenken dat ik uit den naam onzer Vijanden (als „ gezegd is) verhaald hadde, slegtelijk beweerde, dat het niet „ kwalijk gedaan was, te prijzen het geene prijsbaar is, en „ bracht ook bij veele goede hoedanigheden, waar meede den „ Hertog begaafd was. Waar toe mij, niet alleen de onwaardig„ heid der lasteringen, maar ook den nood des tijds, om dat ik „ mij, nevens de geheele Stad, onder zijn gebied gebracht zag,

„ nood-

„ noodzaakte: Hoewel ik nogthans met de waarheid kan betuigen, dat ik nog een ander uitzicht hadde, te weten, dat ik altijd van die meening ben geweest, datter niets gevaarlijker tot een Stads behoud, in beroerde en benaauwde tijden is, dan zijnen Vijand te verachten. Veele waren 'er die de Gemeente wijsmaakten, dat bij *Parma* noch raad, noch wijsheid, noch eenig vernuft in krijgszaaken te vinden was, waar tegen de *Staaten* echter zelve genoodzaakt werden te voorzien. Na mijne terugkomste in *Zeeland*, heeft men mij niet veel van den Hertog goed nog kwaad hooren spreeken, dan alleen wanneer ik van de *Heeren Staaten*, daar over gevraagd werd, en als dan antwoordde het geene ik meende met de waarheid over een te koomen. En dit is het wat den Lof des Hertogs aangaat, en waar over men mij zo hard heeft willen beschuldigen, enz.

„ Wat betreft *de beschuldiging, dat ik tot eene algemeene Vrede geraaden heb.*

„ Mijne brieven (zegt hij bl. 34.) die ik hier op aan den Heer van *Meerkerke* schreef, zijn nog in wezen, en uit die, zal men nooit anders vinden, dan dat mijne meening was, wel en rijpelijk de magt en middelen, die wij hadden, en den bijstant die wij mochten verwachtten, wel te overweegen. Ik raadde de wapenen te stellen voor de vrede, als zijnde veel eerlijker in vrijdom te sterven, dan met schande in slavernij te leeven: maar dat het ten dien einde nodig was, de middelen te werk te stellen, maar zo wij daarentegen, door gebrek van middelen, gedwongen werden, met den vijand in onderhandeling te treden, (wijl men toen noch geen bericht had, van het verdrag met Engeland), dat men zig vooral aan ons behoorde te spiegelen, voorzichtig te zijn, en vooral zig te hoeden, dat niet de eene stad voor den ander om vrede zoude moeten wenschen, dewijl dit het gantsche bederf van den staat zoude zijn; maar dat de wijsheid der Staaten vorderde, een algemeen verdrag voor 't gantsche land te bewerken, alzo men als dan veel voordeeliger voorwaarden zoude konnen bedingen. Hier toe en nergens anders strekten mijne Brieven; en schoon men daarop zeer geschimpt heeft met valsche overdraginge, zo ben ik echter,

„ zon-

„ zonder te veranderen, daar bij gebleeven, tot zo lange, dat
„ ik het accoord met Engeland verslaan heb; gelijk ik doe aan
„ *Richardot* zeide, nu niet te konnen raaden, dan om den oor-
„ log voortte zetten, tot zo lange het God zoude behaagen, ons
„ uit de Tirannij der Spanjaarden te verlossen."

Bij deeze beschuldiging werd gevoegd, dat ALDEGONDE *tot die algemeene vrede niet geraden had, dan om des te beter aan zijn eigen goed te koomen, en zulks voor het bederf en verlies te dekken.* Waar op hij, bl. 36 enz. antwoordt: „ Dat het
„ een ieder kennelijk is, hoe hij niet om zijn eigen belang,
„ maar om de nood van de stad heeft moeten bukken, en dat
„ uit de voorverhaalde gelegenheid van de stad, genoeg geble-
„ ken is, hoe weinig hij als gemeen edelman, zonder andere
„ rang en tijtel, dan die van eerste Burgemeester, zonder eenig
„ ander gezag, dan dat die van de stad hem uit haaren goede
„ wille hadden opgedraagen, zonder een soldij-trekkende Zoldaat
„ in de stad te hebben, zonder eenig middel van Geld of Am-
„ monitie, dan dat de Burgeren zelfs wilden uitreiken, daar op
„ eigen magt kon verrigten. Als men daar bijvoegt, dat de
„ stad, zo te water als te land, van drie legers bezet zijnde,
„ geleid door een magtig, wijs en overwinnend opperhoofd,
„ Stedehouder van een magtig Koning, van alle kanten van
„ vijanden omringd, en van vijandelijke steden, en met alle te-
„ genspoed benaauwd, en dat in zo een groote nood, dat daags
„ naa het overgeeven van 't accoord, een groot deel van de
„ aanzienlijkste Burgers genoodzaakt waren den vijand te voet
„ te vallen, en hem te smeken, dat hij de Mechelse Schepen,
„ die daar omtrent lagen, in de stad wilde laaten komen, om
„ eenige verversching van brood in haare nood te krijgen: 't
„ welk de voorschreven Hertog van Parma ziende, dat het lee-
„ ven van eene groote menigte anders gevaar liep, gaarne toe-
„ stond, niet tegenstaande onze Guarnisoenen, die in de sterk-
„ tens rondsom lagen, nog niet vertrokken waren; te vrede
„ zijnde, dat zij van de Contributie-Penningen, den burgeren
„ bij wijze van rantzoen opgelegd, betaald werden, op dat zij
„ mochten vertrekken, waar op dan naderhand het accoord,
„ zo als het aan de waereld bekend is, voltrokken werd."

Aangaande het kwaad béleid, dat ALDEGONDE *in zijn be-*

stier

ftier zonde gevoerd hebben: „ Ik zoude hem de Stads Ordon-
„ nantie (zegt hij bl. 39) hier op konnen voorftellen, waar uit
„ te zien is, dat aldaar een Collegie gefteld was om toezicht
„ over des ftads Proviand te hebben, als van 's gelijken een an-
„ der voor de Ammonitie van Oorlog, zonder dat het aan mij
„ ftond in het eene of andere zonder haar goeddunken, of wil-
„ le iets te ordonneeren. Echter was door mij, op een verga-
„ dering van 't eerst gemelde Collegie, wel hoogelijk aanbevoo-
„ len, meerder koorn, tegen den aanftaanden nood op te koo-
„ pen, de rijke opleggende een meenigte te koopen, een ijder
„ na zijn vermogen, al na dat zij bij de Overigheid zouden ge-
„ fchat worden, op voorwaarden dat de Overigheid het van hun
„ zoude afneemen, met een eerlijke en beftaanbaare winste.
„ Doch welke voorflag bij den Hoogen Raad echter geen ingang
„ vond. Men zond dan, in plaatze van dit, twee Commisfa-
„ risfen naar Holland, om daar het benodigde te koopen; hoe
„ klaar ziet men hier uit, dat ik, in 't belegerde Antwerpen,
„ geene magt hadde befchikkingen te maaken, over 't geene
„ deezen in Holland en Zeeland moeften verrigten: En echter
„ had ik, volgens zijn zeggen, *aldaar volkomen macht, en
„ konde doen wat ik wilde:* dan (bl. 40.) hij hadde mij eerst
„ moeten leeren, door wat magt, list of konstftreeken ik zo
„ een willekeurig gezag, zou hebben konnen verkrijgen, in een
„ ftad, ten uiterften jaloers op haare vrijheid, voorzien met
„ fchoone wetten en vrijheden, Collegien en Gildens, die alle
„ voor haare vrijdom waakten. . . . .

„ Is 't niet gebleken in verfcheidene voorflagen, hoe de
„ Raad mij te keer ging, in de middelen om de ftad te voorzien,
„ en boven al in de groote zwarigheden die ik had, om te ver-
„ krijgen, dat men toeliet, dat de fleutelen der Poorten in een
„ Koffer gefloten werden, waar van een fleutel in de handen
„ der Gilden, en een ander in mijne bewaaringe bleef, het welk
„ mij tot driemaal door den hoogen Raad geweigerd werd; dit,
„ dunkt mij, bewijst klaar, dat ik geen volkomene magt had,
„ maar in alle gewichtige zaaken, 't goeddunken van den Raad
„ moest volgen." . . . .

Bladz. 42. wordt eene befchuldiging van een anderen aart wederlegd, hier in beftaande, *dat hij, ziende met het haaken naar*

vre-

vrede niet te vorderen, nu de vervolging in 't werk stelde, om in den dienst van Spanje te volharden, en zig op een ondankbaar volk te wreeken. Welke beschuldiging is getrokken uit het Boek hier vooren gemeld, en waarbij, 14 jaaren na de overgave van *Antwerpen*, aangetoond was de schadelijkheid der Vrijgeesten, en inzonderheid der zulken, die dreven, dat de H. Schrift, in zig vervattende de Boeken des O. en N. Testaments, Gods woord niet was, noch ook de Toetsteen of Richtsnoer der leeringen, maar dat men tot eens ieders geest en ingeevinge zijn toevlugt neemen moet, dat zij noemen *Inwendig Woord*, enz. even als of de uitgaave van dit geschrift iets gemeen hadde met de overgave van Antwerpen, en of de dienst van den Koning van Spanje daar in bestond, en het verderf des Lands 'er aan hing, dat men onder ons geen Vrijgeesten of bespotters van Gods Woord gedoogde, of toeliet, daar ieder Nederlander altoos geoordeeld heeft, dat het welvaaren en de voorspoed des Lands, en dus in tegenoverstelling het nadeel van den vijand, geleegen was en bestond in de vereeniging en zuiverheid van den Godsdienst, en dat alle de Inwoonders zig gezamentlijk bevlijtigden, om de eere Gods voor te staan en te bevorderen, en dus geene Vrijgeesten, geene openbaare Godloozen, noch verachters van zijn woord, onder ons te dulden, enz. ——

Hier op volgt *de zwaare en onverdraaglijke beschuldiging van Aldegonde, dat hij uit den gemeenen dienst gezet is*, enz.

„ Wat gelijkenisse heeft dit zeggen, dat men mij uit de ge-
„ meene Lands dienste heeft gesslooten? zegt de Verdediger
„ (bl. 43.) daar al de Waereld genoegzaam weet, dat ik als
„ gebooren *Brabander*, nooit in *Holland* ofte in *Zeeland*
„ ben in dienst geweest, dan alleen in zo verre, als wijlen
„ mijnen Heere de Prince van *Oranje*, mij, bij wijze van
„ Leeninge, hadde verkregen van wijlen mijnen Meester Zij-
„ ne Keurvorstelijke genade, *Paltsgraave*, *Hertog van Bei-*
„ *jeren*, enz. in wiens dienst ik mij, straks naa mijn vertrek
„ uit de *Nederlanden*, begeven had; dus ben ik dan wel
„ zijn Excellentie gevolgd, doch niet als Lidmaat der *Staa-*
„ *ten* deezer Landen van *Holland* en *Zeeland*, of om mij ee-
„ nige handelingen der gemeene zaaken aantetrekken, maar

„ als

„ als zijn eigen Dienaar en Uitvoerder van zijne bevelen: Eerst
„ om den Keurvorst te believen, en ten tweeden om dat ik zag
„ dat de Prins zig aan 't behoud en welvaaren der Kerke ver-
„ bonden had. Indien ik dan in gemeene zaaken, het zij on-
„ der bevel, of op den naam van mijne Heeren de *Staaten*, of
„ anders, gebruikt ben geweest, is het geweest met zijn ver-
„ zoek en om aan het bevel van mijnen Meester, (die mij be-
„ volen had hem te gehoorzamen,) te voldoen. En wanneer
„ ik na het Overlijden ziiner *Keurvorstelijke Genade*, en ook
„ na het vertrek van des *Konings Broeder*, geduurig mijn af-
„ scheid verzochte, begeerende stil voor mij zelven te leeven,
„ behaagde het zijne Excellentie, mij dat te vergunnen, maar
„ op voorwaarden, dat, zo menigmaal hij mij zoude ontbieden,
„ en in alles wat hij mij zoude opleggen, ik mij geredelijk
„ zoude laten gebruiken, dat ik beloofde te doen. En op dee-
„ ze voorwaarde was het dat hij mij eerst na *Brugge* wilde
„ afveerdigen, mij het gebied over de Stad en dat daar toe be-
„ hoorde geevende, ('t welke door mijne ziekte, en door hun,
„ die met den Hertog van *Aarschot* raad hielden, belet werd,)
„ en daar na zond hij mij naar *Antwerpen*, dat hij, in dien
„ tijd als verlooren achtte, en wel voornamenlijk om de ver-
„ scheidenheid van Gezintens die zig daar binnen bevonden, en
„ alwaar men zig niet had ontzien, moetwil tegen zijn Persoon
„ te pleegen, onder voorwendzel dat hij de *Franschen* was toe-
„ gedaan: Aldaar stelde hij mij in den Raad van *Braband*, en
„ kort daarna tot Overste van de Stad, onder den naam van eer-
„ ste Burgermeester, wijl ik duidelijk betoond had den staat van
„ Markgraaf niet te willen aanneemen. Neemt men mijne zen-
„ ding naar *Frankrijk*, om aan den overleedenen Koning om
„ bijstand te smeeken, voor verwijdering van zijn Persoon, dat
„ omtrent een Maand of zes Weeken voor zijnen dood geschied-
„ de, ik zal hem dit gewonnen geeven, maar beroepen mij
„ daarentegen op den ijver van zijne Excellentie, betoond, om
„ mij van *Antwerpen* te *Delft* te doen koomen, onder voor-
„ wendzel van den Doop ziins Zoons bij te woonen. En al-
„ waar den Vorst mij ziin Herte en Geheimen geheel openbaar-
„ de in gemeenzaame gesprekken, en ook wat hij van deeze af-
„ zending verwachte. Op welke tijd mij meerder eere en gun-

„ ſte betoond wierd, dan ooit te vooren. Alle de Leden van „ Staat is het bewust, hoe ik na den dood van den Prins, mij, „ volgens çigen begeerten, van alle openbaare bedieningen ont- „ houden heb, en niemant is 'er die kan zeggen, dat ik ooit, „ door wat middel ook, naar eenig Ampt geſtaan hebbe, veel „ min dat ik van iemant verſtoten ben: hebbende mijn groot- „ ſte vermaak gevonden in op het Land in mijne eenigheid te „ leeven, tot zo lange de *Staaten* goeddachten mij weder naar „ *Leiden* te beroepen, om mij in een post, waar toe mijne ge- „ negenheid meest ſtrekte, te gebruiken.

„ Wat de verdere lasteringen aangaat, als dat ik de Katolij- „ ken en Wederdoopers uit de Steden van *Braband* en *Vlaan-* „ *deren* zoude verjaagd hebben, belastende hen met enkele „ Briefjes, binnen vier en twintig uuren die te ruimen. Hier „ van kan niemand getuigen dat dit in *Braband* geſchied is, „ dan alleen, na dat men dezelve verſcheidene reizen in *Artois* „ en *Henegouwen* gezien had, waar door die van *Braband* en „ *Vlaanderen* zo oproerig werden, dat het niet mooglijk was, „ hun langer in bedwang te houden, zo als te *Antwerpen* op „ den dag des *Hemelvaarts* gebleeken is. En wie is het on- „ bekend, dat ik geen magt noch wil hadde om dit te doen: „ en verder wat haat ik mij bij die van *Artois* en *Henegouwen* „ op den hals haalde, om dat ik 'er mij tegen ſtelde: Hoe die „ van de Religie mij lasterden, om dat ik beweerde dat men de „ Roomschgezinden in vrijheid behoorde te laten, zonder de „ Geestelijken nog in het plegen van hunnen Godsdienst, nog in „ het bezit hunner Goederen eenigzints te moeijen, waar door „ ik mij zelve bij die van *Gendt*, bijna in gevaar bragt van het „ leven te verliezen. En dat ik de ſchalkheden van de Herto- „ ginne van *Parma*, die hij zegt dat mijne Meeſtereſſe geweest „ is, begunſtigd heb, vereischt geen antwoord, dewijl ik nooit „ in haaren dienst geweest ben, nooit aan haar Hof verkeerd „ heb, en mij de meeste tijd van haar bewind buiten 's Lands „ heb onthouden; En nog minder die, dat ik zoude geleerd „ hebben, dat men de Ketters moeste ombrengen; En in het „ geheel geene dat ik tot de Secte van *David Joris* of andere „ zoude behooren, dewijl een Ketter te zijn, en te leeren de „ Ketters te dooden, zig zelven genoeg wederlegt."

Dus

Dus verre (tot bl. 40.) de zaken van zijne Amptsbedieningen en perſoneele bedrijven verdedigd hebbende, betoogt ALDEGONDE verder, dat hij, die zig den naam van *Duitsch Edelman* geeft, zig alleen van zijnen naam bedient, om onder de beſchuldiging, hem ten laste geleid, de Staaten van den Lande, zo in hun Politiek als Kerklijk beſtier, te lasteren, met oogmerk om beide de fondamenten, zo van het Kerk- als Staatsbeſtier, ware het moogelijk, te ondermijnen. Hij gaat dus voort, tot aan het einde van zijne verdediging, dezelve beide, doch bijzonder die van de Kerk en eenige Godgeleerde Leerſtellingen, en voornaamlijk, die gevonden worden in zijn boek, waaruit wij gezegd hebben dat de beſchuldigingen geraapt zijn, te verdedigen.

Bij BOR leezen wij, dat ALDEGONDE, zonder hem echter te noemen, deeze zijne ontſchuldiging heeft opgeſteld tegen JONKER EMMERIJ VAN LIER, *Gouverneur van de Willemſtad*, dien hij als den Schrijver van het Boekske (genaamd *Tegengift*) verdagt gehouden heeft, en doen voorkoomen, onder de benaming van *Duitsch Edelman.* ALDEGONDE kort daar na overlijdende, kon gemelde EMMERIJ goedvinden, zo tot verantwoording van zijne Eere, als van die zijner voorzaaten, in de *Franſche* taal in druk uitgegeven: *Defenſie ofte verdediging, van Emmerij, enz. tegens 't geene wijlen mijn Heere van St. Aldegonde gelieft heeft uitteſtrooijen, zo bij monde als bij zeeker Boekske, geintituleert: Apologytycque Antwoorde, tot nadeel van zijne Eere en die van zijne Voorzaten.* In het Jaar 1599 zag deeze Verdeediging het licht, bij *Albert Hendriks.* BOR gaf ons de Vertaaling daar van, en wij achten het niet ondienſtig, ten betere verſtande van de zaak, de zelve hier te laaten volgen.

„ *Aan Mijne Heeren de Staaten Generaal der ver-*
„ *eenigde Nederlandſche Provintien.*

MIJNE HEEREN!

„ Mij gedenkt, dat ik op eenige tijden de Geleerden heb hooren citeeren eenen *Ammianus Marcellinus;* zeggende, dat den Keizer *Juliaan d'Apoſtaat*, hoe wel een ſlegt Mensch, zo als zijnen toenaam medebrengt, niet min zeldzame deugden hadde,

de, en voornaamenlijk de Justitie betreffende, waar van zij onder anderen een Exempel bijbragten, dat een Redenaar zoude bij gebrek van getuigen hebben uitgeroepen: *Wie zal ooit schuldig zijn o Keizer, indien het ontkennen genoeg is.* Waarop *Juliaan* zoude hebben geantwoord, *Wie zal ooit onschuldig zijn, indien het beschuldigen genoeg is.* Voorwaar een treffelijke spreuk, en hoewel zij met Gulde Letteren mooglijk niet geschreven is in de Kamer van de Eerwaardige Vergadering, de waare woonplaats der Gerechtigheid, nochtans hebt gijlieden genoeg doen blijken dat dezelve zo in uwe herten gedrukt is, dat uwe Vijanden daar door genoodzaakt zijn, U geloof te geven. Hierom, mijne Heeren! is 't, dat ik met te meerder vertrouwen mijn toevlugt neemen durf tot UE. H. om haar voortedragen de Defensie die ik rechts en eers halve gedwonge ben te doen, tegens de Propoosten, die het, wijlen mijnen Heere van *St. Aldegonde* goedgedacht heeft te publiceeren, niet alleen bij geschrifte, maar ook bij monde, tot oneere zo van mijne Voorzaten, als van mij, onder den tijtel van zeker Boekske, onlangs uitgegeeven onder den naam van *Ontschuldiging, enz.* Maar ziet hier, alrede zal ik bejegend worden met tweederhande oordeelen, bij de geene die dit lezen zullen; den eene zal zig verwonderen tot belachens wordens toe, om dat ik een Man van andere Profesfie mij bemoeije de Penne te handelen, voornamenlijk tegens zulk een Perzonadie; en ten tweeden, dat het niet en voegdt dat ik mij kante tegen een die overleden is, en die zig niet meer kan verantwoorden: En ik bekenne dat (op 't eerste aanzien) geen van beiden in hunne oordeelen mis zijn, want mijn onbekwaamheid is mij genoeg bekend, dewijl ik nooit hier in ben onderwezen, en ook is mij bekend, dat de Kristelijke zedigheid vorderd, met vrede te laaten, die in de Aarde rusten. Maar als men mijn zaak van de andere zijde zal willen beschouwen, en inzien de rechtvaardige oorzaken die mij dringen, dan zal men mij verschoonen en prijzen, dat ik na mijn klein vermogen, mij verstout heb, om te doen iet dat iemant met eere niet vermag natelaten: Dan dit smert mij, dat het God behaagd heeft, hem uit de Waereld te roepen, eer ik hier mede konde vaerdig zijn. En egter was ik zeker, dat het geene waar mede

hij

hij mij gelasterd heeft, met hem niet begraven was, en dus zoude ik mij en de mijne ongelijk gedaan hebben, als ik om die reden gezweegen had; behalven dit alles, ben ik niet voornemens iets te zeggen uit bitterheid, nog ten nadeele van den naam en achting van den overledene, te minder, om dat ik altoos gedacht hadde van *Aldegonde*, dat hij mijn Vriend was! En hoe zoude ik dit konnen doen, daar zo veele met achting van hem gesprooken hebben? Mijn verantwoording berust dan alleen in de verdeediging van de Eere van mij en mijne Voorzaaten, die het hem gelust heeft te bekladden, dat ik voornamenlijk toeschrijve meer aan misleiding, dan aan kwaade wil, waarom ik ook den overledenen deeze misslag gaarne vergeeve. Daarom ik het ook niet nodig achte van stuk tot stuk te repeteeren nog te wederleggen, de redenen, door hem in zijne ontschuldiging voortgebragt, hoewel dat hij onze naam daar bij verzwegen heeft, zo is het echter door mondelinge redeneeringen te veel bekend, dat hij mij gehouden heeft voor den Autheur van het gemelde *Tegengift*, en ik dus ben de *Duitsche Edelman*, in zijn geschrift aangevallen. Hier van zoude ik hem met goede redenen van het tegendeel hebben konnen overtuigen, indien hij voor de publiekmaking van zijn Boekje had konnen goedvinden mij te berigten, zo als hij van oude Vriendschapswegen, door Brieven of anders had konnen en behooren te doen, enz."

„ Wat apparentie is 'er dat ik Boeken zoude maken? Bijaldien dat men 't misschien geladen heeft op mijnen Brief, die mij geheugd voor eenige Jaaren geschreeven te hebben aan een mijner Vrienden, om onder ons in het familaire, (gelijk wel meer geschied) te bedisputeeren, de kwestie, of men de Ketters met den dood behoorde te straffen; waar van ik bekenne dat ik bij beslote Brieven heb staande gehouden, op gronden steunende, dat mij bekend is, dat zelfs de voornaamste Leeraars der Kerke in dispuut staan, en de zaake hier over op dit stuk gantsch niet eens zijn; ja ik kan zeggen, dat ik de eere gehad hebbe van tegenwoordig te wezen, daar over een volle tafel, wijlen mijnen Heere den Prince Hoogl. Ghed. dezelve Opinie bedisputeerd heeft tegens mijn Heere van *St. Aldegonde*, die niet onbewust konde zijn, hoe deeze wijze van fors rigeur, die hij voorgeeft dat niet ontvangen zoude worden bij U H. H., die tot nog toe genoeg heb-

hebben doen blijken door uwe wijze moderatie, hoe zeer dat uwe herten vervreemd zijn van alle rigeur in deeze deelen.

„ Nu, latende dit point vaaren, wilde ik wel weten wat hij wil zeggen, met deeze woorden, *dat mijne voorzaten gevlucht zijn geweest in eenigen hoek van Duitschland, ofte van Zwitzerland, om aldaar hun Libertijnschap te drijven.* Voorwaar gelijk hij altoos geacht is geweest voor een Edelman, niet min wijs dan geleerd, hadde ik regt om hier in, met reden meerder bescheidenheid van hem te vorderen, want aan hem heeft niet onbewust kunnen zijn, dat aan de gantsche Waereld bekend was; namenlijk dat mijne voorzaten geweest zijn Edellieden, niet van de minste van Braband, en die zedert eenige honderd jaaren herwaards, de Eere gehad hebben, van zodanig geacht te worden, dat het niet vereischt, daar van veel te zeggen, dewijl ik nooit veel hebbe geacht den Adel, als zij van de Deugd ontaart was, en dus zal ik niets zeggen van hunne kwaliteiten, en honorable alliantien, zo in *Braband*, *Vlaanderen* en het Land van *Luik*, nog van de groote Ampten, waar toe zij onder de voornaamsten geëmploijeerd zijn geweest. Zo dat ik wel stijf en sterk durf zeggen, dat hunnen Adel is vergezeld geweest (zo goed als eenige andere,) met deugd en Godvrucht, waar van de publieke monumenten, magnifique sepultuuren en liberaale pieuse gestichten, na den tijd waar in zij leefden, en voornamelijk van het *Jacobiner Klooster* te *Antwerpen*, genoegzame getuigenisse geeven. Ja dat zij geenzints zijn gesprooten van die geene, die voor Bedelaars en Rabauwen gemeriteert hebben, gerekend te worden, nog onder die geene, die men zeit dat verjaagd en gebannen zijn. Want wie weet niet dat de Stad van *Antwerpen*, ten tijde dat zij in haar voornaamste fleur was, ondersteund is geweest als met drie pilaaren, bij drie van mijne Voorzaten, te weten mijnen Grootvader ende zijne twee Broeders, waar van de een was *Markgraaf*, den andere *Amptman*, en den derde *eerste Burgermeester*, en dat alle op één tijd! Dit immers waren geen Ampten die aan Boeven gegeeven worden. En even zo min kan daar mede betigt worden mijnen Oom, eenige Broeder van mijnen Vader, die hij wel zal gekend hebben, en die zig bij Keizer *Karel den Vijfden* zo gedragen heeft, dat hij de eere had van te zijn een van deszelfs ordinaire Raden van Oorlog,

Ka-

Kapitein van een Compagnie, en Luitenant van 't Gouvernement van *Luxemburg*, hebbende ter Vrouwe de Gravinne van *Manderfcheit*, Weduwe van den Grave *van Ifenburg*. Indien dan de Heer *van Aldegonde*, fchrijvende misfchien geleerder dan ik, begrijpen kan, met het woord *Voorzaten* te kennen te willen geven mijne Voorouders, en dat zij den geenen zijn op wien hij 't geladen heeft, dan voele ik mij daar van heftig geraakt met een misnoegen; niet zonder verwondering, hoe dat hem in den zin gekomen is, daar van zo een vilain verhaal te doen, en vermaak te vinden van te fpotten met het onverdiend fortuin van wijlen mijnen goeden Vader, daar hem de Christen pligt leerde hem te beklaagen; verre zij 't van daar, dat ik loochenen zoude, dat het God behaagd heeft, van hem te kiezen onder die geene die om de vervolging in 1546. het Land moeften ruimen, dat hij gewillig deed om de ftrafheid der Plakaaten te ontwijken, in afftand te doen van Vaderland, Vrienden, Rang, Haave en Goederen, die zo als kenbaar is, niet gering waren, nemende den weg naar *Straatsburg*: dat, dan niemand mij zegge, wie deeze *Libertijn* is, die om dezelve te drijven, (d. i. te zeggen, gelijk ik geloove, die in zijn Confcientie niet en vraagd, na God noch Mensch) zig in die Extremiteit zoude hebben begeeven. Maar de Heer van *St. Aldegonde*, indien hij nog leefde, zoude gedwongen zijn te belijden, 't geene hij had konnen weten en verftaan bij lieden binnen *Straatsburg*, hebbende aldaar de wijze Magiftraat, mijnen Vader met alle Eere en Vriendfchap ontvangen in 't recht van Borgerfchap, en of hij aldaar andere blijken gegeven heeft dan van Deugd en Eere, waar door hem aldaar zijn opgedragen posten, die men niet weet, dat voor of na aan Vreemdelingen gegeeven zijn; ook dit, dat hij wierd beroepen tot Meefter van den Raad, of in hunne taal *Mayfter des Raaths*, als meede hoe hij daar in achting geleeft heeft, den tijd van twintig Jaaren, en zijn Huis gehouden heeft als een open Hof voor alle eerlijke Vluchtelingen, tot zo lange hij aldaar overleden is; hebbende altoos geleeft in een waarachtig Christelijk geloof, met welke roem hij ten graave gebragt is. En zo 'er zijn mogten, die hier aan wilden twijffelen, vragen en onderzoeken het daar ter plaatfe, dat de naafte weg is, en dan durve ik alles ten pande zetten, als men niet zal bevinden dat hij

aldaar geleeft heeft, in zo groote achting, als de Heer van *St. Aldegonde* in zijn eigen Vaderland. Dit dan waar zijnde, hoe kan 'er dan gezegd worden *dat hij is gevlugt in een hoek van Duitschland, om daar Vrijgeesterij te drijven.* Eene uitvoerige Acte van Atteſtatie van de Magiſtraat der gemelde Stad, onder ons berustende, kan dit al vernietigen, en den mond van alle Lasteraars ſtoppen. Het is dan geen reden, dat eene zo rechtvaardige zaak, (om welke ten deele Uw E. zo kloekmoedig gevoerd hebben, deze zo langduurigen als zwaaren Oorlog, te weten de affchaffing der Rigoreuze Plakaaten) een Edelman zo veele Jaaren na zijn dood, tot verwijt zoude ſtrekken: Van zo eenen Vader, beken ik (God lof) eenen Zoon te zijn, die zig bevlijtigd heeft mij op te voeden in de vreeze Gods, en zo veel hem mooglijk was mij ingeplant de betrachting der Deugd, en daar van hebbe ik zo veel vrugt gehad, dat ik (zonder roem te ſpreeken) kan zeggen, dat mijn gedrag aangenaam is geweest bij alle Menſchen van aanzien, en zonderling bij wijlen den Heere Prince, hoogloffelijker gedagtenis, die mij de gunſte bewees, van onder het getal zijner Domeſtique Edellieden te doen behooren, en mij eenige Jaaren daar na te bevorderen tot den ſtaat van Eſcuijer; en hoewel dat ik de Jongſte was, nochtans zo kan ik zeggen, dat hij mij dikwils waardig geacht heeft om mij te emploijeeren in commisſien en reizen, zeer honorabel voor mij en voor alle andere die zelfs ouder waren, of langer in zijnen dienst geweest hadden, tot dat het hem behaagde tot noch meerder bewijs van achting mij te vereeren met het Gouvernement van de Eilanden en Fortresſe van de *Clundert* en *Willemſtad.* Wien is onbekend de voorzichtigheid en 't wijs oordeel van zijne Excellentie, en hoe ſcherpziende hij was, in 't kiezen van hun die hij tot zijnen dienst gebruikte: Bijaldien ik dan waare afkomſtig geweest van die geene die van dat alloi waren als de Heer van *St. Aldegonde* beſchrijft, of dat ik zelve van die zoort geweest was, zoude dan zulk een hoogwijze Vorst mij tot die Ampten verwaardigd hebben? Hier te zeggen hoe ik mij zedert vijftien jaaren gedraagen heb in mijn Ampt als Gouverneur, hebbe ik liever dat andere als ik zelve getuigen; dan hier van ben ik zeker, dat Uwe H. M. nooit zijn ter ooren gekoomen eenige klag-

klagten van die geene, die onder mij geſtaan hebben, of dat ik in de post, mij aanbetrouwd, ben nalatig geweest. Ook ben ik niet van meening hier veel te zeggen van mijne ſtandvastigheid in verſcheidene inwendige beroerten, waar mede deeze Staat op andere tijden is gekweld, dewijl ik niet meer gedaan heb, dan mijne ſchuldige plicht, dan hier voor hebbe ik mij bevlijtigd, te behouden den naam van een eerlijk Man. Dus kan ik mij niet erinneren, wat fondament of occaſie mijn Heer van *St. Aldegonde* gehad mag hebben om mij te taxeeren, met ik weet niet wat dingen, als hij zegt, *de Mantel omkeeren als 'er kwestie is van uitteſtaan het minſte prijkel, dat zou mogen voorvallen.* Maar wat is dat te zeggen, *de Mantel te keeren?* ontrouw en een verrader te zijn! Voorwaar hier op rijzen mij de haairen te bergen. Is 'er wel iemand in de Waereld zo ſtout die zoude durven zeggen, dat, door mij of de mijne ooit eenig vermoeden tot diergelijke denkbeelden gegeeven was! Ik bid U, mijne Heeren, zoude 't mooglijk zijn, dat Gijlieden daar van de minſte gedachten had! Ik ben verzekerd van *Neen:* en dus zijn alle deeze beſchuldigingen uitgeſpoogen uit overmaat van drift: Maar ik danke God, die mij altoos zo beſtierd heeft; dog indien het hem behaagd had, dat ik daar toe zo veel ſtoffe gegeeven had, als het ſchijnt dat *Aldegonde* gedaan heeft bij zijne discourſen op 't beleid van *Antwerpen*, en zijne Brieven, geſchreeven aan zijne Vrienden, (niet dat ik hem beſchuldige of ontſchuldige, dewijl mij de onderſcheide oordeelen daar van niet onbekend zijn) ik geloove dat hij niet zoude hebben nagelaten eene verklaring te geven, van het Mantel omkeeren; ja zij, die zijne redenen en ſchriften, die hij, geduurende zijne ballingſchap openbaar gemaakt heeft, zullen willen vergelijken met zijne ſterke opinien, nopens de vervolgingen, onlangs verklaard, zullen ook met goed recht konnen vragen, of dat niet genoemd word een witte Mantel, zonder vlakke en ſmette, in eene roode, met Menſchenbloed bezoeteld, te veranderen, indien niet in effect, ten minſte in verbeelding: Dan mijn zaak niet zijnde te disputeeren, en deeze kwestie zo zwaar als ſchadelijk zijnde, wil ik mij in dezelve ook niet inlaten, om daar mede afte keeren, de ſtreeken die *Aldegonde* mij en de mijnen heeft toegebracht, ſchoon hij mij als een groot *Ecces* en *Crime* voorwerpt, zekere Alliantie

 hei-

heimelijk in ons huis gemaakt. Voorwaar is dat niet wel een groot Schelmstuk? Dan het was 'er een, wat schuld heb ik aan het geen voor dertig Jaaren geschied is, wanneer ik dertien of veertien Jaaren oud was, en men mij in geene zaak raad vroeg? Is mijn geslacht het eerste, waar in een onegaale alliantie geschied is? En wie kan zig verzekerd houden, dat niet t'avond of morgen zulks in het zijne geschieden zal. Ja maar de Geallieerde was van eene andere Religie dan *Aldegonde* goedkeurdt, en of dit alzo waare, moet of kan ik voor gedaane zaken verantwoorden, even als of men de Alliantien, of vermaagschapping tusschen lieden van onderscheidene Religien, verbonden waare te haaten, ten faveure van zijne andere vermaagschapping; indien dit doorgaat, waarom zoude men dan ook niet mogen besluiten, dat de Heer van *St. Aldegonde* van den Roomschen Godsdienst geweest was, daar het bekend is, dat zijn Moeder, Broeder en Zuster, zeer ijverig voor dien Godsdienst waaren. Wie is 'er, die in deeze Eeuwe, alzo verward met denkbeelden, en vruchtbaar in Sektens, als onvruchtbaar in Godzaligheid en Liefde, niet en heeft Vader of Moeder, of andere Maagschap, van andere Godsdienstige begrippen? zonder dat men daarom eene uitsluiting moet maken, uit de natuurlijke Wet, en christelijke Liefde. Weet men niet dat het geloove een gaave Gods is, en dat het niet en staat aan iemands wil, te loopen, maar aan de barmhertigheid Gods: Wat mij aangaat, ik ben daar in onverschillend, en danke God met een ootmoedig herte, voor de genade aan mij beweezen, door mij den weg der waarheid te hebben leeren kennen, zeer wel wetende, dat 'er geene weg van Zaligheid en is, dan door zijne barmhertigheid, en de eenige verdiensten van onzen Heiland, die, voor onze Zonden, aan het kruis den dood gesmaakt heeft; belijdende voorts van stuk tot stuk, uit een oprecht hart, zonder eenige veinzing ofte dubbelzinnigheid, ofte bewimpeling, (om zijne woorden te gebruiken) al het geene vervat is, in de XII. Artikelen des Geloofs; volgende de Catholijke Belijdenisse, die de Kerke Gods, van alle oudheid her, daar van gedaan heeft, en noch hedendaagsch doet. Dat het dan UE. E. en al de Waereld behaage te oordeelen, van mijn zaak en van die van mijne Ouders en Voorouders, waar van ik de waarheid hier boven verhaald heb, en of ik niet genoodzaakt

was

was zulks te doen. Zeker is het dat ik wel gewenscht hadde, dat de Heer van *Aldegonde*, in ruste gelaaten had die geenen, die zig in hun leven wel zouden gewroken hebben, van die geene, die zig onderſtaan hadden, hunnen naam, of achting te verkorten. En om niet te vervallen in zijne fouten, of UE. E. langer op te houden met het leezen van deeze mijne ongeleerde redenen, bidde ik UE. E., dat indien UE. E. door een vooroordeel gefondeerd op de Schriften en mondelinge Propoosten van Wijlen den Heer van *St. Aldegonde*, tegen mij opgevat hadden andere opinien, dan die vereist worden in een Edelman van Eere: UE. E. die gelieve uit te wiſſchen uit uwe gedachteniſſe, en mij liever te beoordeelen uit de vaerdige wille die ik hebbe van te volharden, U lieden ootmoedige en getrouwe dienſten te doen; biddende Godt UE. E. meer en meer te zegenen, en zijnen gratie te vermeerderen, om zijn werk te bevorderen, ende mij, in 't weinige dat ik ben, van Ulieden al mijn leven daar in te dienen."

Wij vinden geene de minſte reden van twijffeling aan de echtheid van deeze verdediging van *Jonker Emmerij*. En dus achten wij daar mede te toonen, dat wij, als onpartijdigen, de Eer van den eenen zo wel vermelden als die van den anderen; en dat deeze geſchiedenis ons leert, hoe een al te groote drift, om zig te verdedigen, ſomtijds zelfs groote Mannen deerlijk kan doen mistasten. Wij twijffelen geenzins, (en dit zijn wij aan 't karakter van ALDEGONDE verſchuldigd) dat ware deeze verdediging bij zijn leven ten voorſchijn gekoomen, of hij zoude de zijne, ten opzigte van den Perzoon, wederroepen hebben, zo ras hem de deugdelijkheid van zijne mistasting gebleeken was: overeenkomſtig het gedrag van waarlijk groote Mannen, die zig nooit ſchaamden, hunne misſlagen te erkennen. Dat waarlijk de Heer van ST. ALDEGONDE eèn van de grootſte Mannen der zestiende Eeuwe was, zo als hier vooren gezègd is, zal niemand tegenſpreeken. Zijne diensten aan het Vaderland bewezen, (hoe ook verduiſterd) zijn daar van de bondigſte bewijzen. Hij was een geoeffend Staatsman; een bedreeven en ſchrander Rechtsgeleerde; een ervaren Theologant; een groot Taalkundige, en in dien tijd geen ongelukkig Dichter, en ſomtijds zeer geestig. Om geen verhaal te doen van zijne Godgeleerde Schriften, waarin eene ver-

verhevene en gezonde Zedekunde doorstraalt, dient hier gezegd te worden, dat zijne berijming van *Davids Psalmen*, uit het Hebreeuwsch in 't Nederduitsch, ten proeve kan strekken, van het geen wij van zijne Dichtkunde zeiden. Zijn *Roomsche Bijenkorf* wijst zijne bekwaamheid aan in de konst van schertzen. Ten slot voegen wij hier bij, dat men vindt aangetekend, dat hij veel vermaak vond in het danzen, en deeze uitspanning, als niet onbestaanbaar met de Godsdienstigheid eens Christens, heeft getragt te verdedigen.

Menigvuldig zijn de afbeeldingen van deezen beroemden Man: men vindt die door *Vailjant*, *H. Hondius*, *H. de Barij*, *de Gein*, *Houbraken* en anderen.

De Tafel van het Geslacht van PHILIPS VAN MARNIX hier tegen over, is, met de verbeteringen, overgenomen, uit 's MANS LEVEN uitgegeeven door het Leidsche Konstgenootschap, KUNST WORDT DOOR ARBEID VERKREEGEN.

Zie DE GROOT, *Jaarboeken*, fol. 99. VAN MEETEREN, *Ned. Historie*, fol. 86-93 en 240. HOOFT, *Ned. Historie*, fol. 340. BOR, XXXVI. Boek, fol. 60-63, enz.

ALDEGONDE, (*'t Slot van*) anders bekend bij den naam van *Westersouburg*, is gelegen op 't Eiland *Walcheren*, in *Zeeland*, tusschen *Middelburg* en *Vlissingen*. Het was, van vroege tijden af, een zeer vast gebouw, van zwaare steenen, uit het water opgehaald, voorzien met twee Torens. ALDEGONDE, van wien wij zo even gesproken hebben, hield zijn verblijf een geruimen tijd op het zelve, na de overgaaf van *Antwerpen* aan PARMA; deed het naar zijnen naam noemen, en vervaardigde op het zelve zijne *Psalmberijming*. Na zijnen dood verkogt zijne Weduwe het aan de Stad *Middelburg*; hier door veranderde de naam van *Aldegonde* in dien van *Westersouburg*. Zie SMALLEGANGE, *Chr. van Zeeland*; GARGON, *Walchersche Arkadia*.

ALDEKERK, geleegen onder het Kwartier van *Roermond*. Wanneer, in het Jaar 1574, het geheele Hertogdom *Gelder* en 't Graafschap *Zutphen* eene schatting van 75000 Guldens moesten opbrengen, werd het Kwartier van *Roermond*, met een der vier gedeelten van het Graafschap daarbij, gesteld op 19075 Guldens;

bij

bij welken omſlag over de zes verdeelingen van dit Kwartier, het Drostampt *Gelder* (bevattende *Aldekerk*, *Nijekerk* met derzelver Buurten, *Wetter*, *Kevelaar*, *Capellen* en *Viert*, en de Heerlijkheid *Pont*,) kwam te ſtaan op 3156 Guldens, 16 Stuiv. en 2 Penn. *Aldekerk*, met deszelfs Buurſchappen, moest daar in draagen 2104 Guldens, 12 Stuiv. en 8 Penn. In den Jaare 1672, deelde *Aldekerk* rijkelijk in den balddaadigen moedwil der *Franſche* Soldaaten.

ALDENGAARDE, of *Oldegaarde*, eene Havezate, behoorende aan den Baron VAN DONGEN, in 't landſchap *Drenthe*, nabij het Dorp *Entinge* geleegen.

ALDERHEILIGE VLOED. Zie WATERVLOEDEN.

ALDERSMA, of *Allerſma*, een adelijk huis, in de Provintie *Groningen*, nabij het Dorp *Ezinge*.

ALDRINGA, een Adelijk Huis bij *Niekerk*, in de Provintie *Groningen*, behoorende aan het geſlachte van dien naam.
Zie BACHIENE, *Geogr. der Nederlanden*, bl. 238.

ALDRINGA, een ander geſticht van den zelfden naam, in deeze Provintie.

ALEM, of *Aalhem*, onder welke benaming 'er reeds iets van gezegd is, is gelegen aan de *Maaze*, drie uuren benoorden *'s Hertogenbosch*; het is een kleine Heerlijkheid, behoorende aan de Abtdije van *St. Geertruid*, in het Land van *Luik*. Dit Dorp heeft zijn bijzonderen Dingbank, beſtaande uit een Schout en zeven Schepenen, die door den Abt van *St. Geertruid* worden aangeſteld. De geduurige overſtroomingen der *Maaze* hebben dit Dorp veel doen lijden, alzo daar door, binnen weinige Jaaren, een tamelijke groote Kerk en de beste Huizen weggeſpoeld zijn. Veele Inwooners, wier Huizen groot gevaar liepen van het zelfde noodlot te ondergaan, werden hier door genoodzaakt, dezelve af te breken, en dieper Landwaarts in te bouwen. In 1718, of 1719, is 'er, voor de *Gere-*

reformeerden, een nieuw Kerkje gebouwd, welk, aan het einde des Dorps, digt aan den Dijk staat. Bij het opgraven van de grondslagen der oude Kerk, aan den oever van de *Maaze*, ontdekte men een Kist van gehouwen blaauwen Steen, die men niet konde openen. Door de Arbeidslieden, die reeds in verbeelding eenen grooten schat gevonden hadden, werd zij aan stukken geslagen; doch zij vonden 'er niets in, dan het overschot van een verteerd Lichaam. Het gantsche Dorp bestaat uit 51 Huizen, bedragende in de Bede *f* 153:17:12; in de Verpondinge *f* 602:1:6; in de gemeene Middelen *f* 369:8:6. Den 21 Augustus 1768 trof dit Dorp, met eenige andere nabij gelegene, een zwaar Onweder, onder het verrigten van den namiddag Godsdienst. De Blixem sloeg, onder anderen, in de Kerk, die, in een oogenblik, vervuld werd met vuurstraalen, welke heen en weder vloogen, en spaanders van de Balken en Planken deeden nedervallen; doende wijders de zeldzaamste uitwerkingen, waar van men immer gehoord had; zonder, echter, den Leeraar, of zijne Toehoorders, (uitgezonderd twee, die ligt gekwetst werden) te beschadigen. De Heer J. F. MARTINET achtte dit verschijnzel zo veel opmerkinge waardig, dat hij, volgens de opgaave van den Heere S. REUCHENIUS, Predikant dezes Dorps, aan de Hollandsche Maatschappij te *Haarlem* daar van wel een verhaal heeft willen mededeelen. Men kan dit bericht vinden in de Verhandelingen der Maatschappije, Deel XIV. Zie ook BACHIENE, *Geogr. der Nederlanden*, bl. 77 en 676.

ALEID. Zie ADELHEID en ADELHEIDE, en verscheiden van dien naam.

ALEN, (*Jan van*) een zeer beroemd Schilder; zie van hem HOUBRAKEN, *Leven der Nederl. Konst-Schilders*, III. Deel.

ALENÇON, (*François de Valois, Hertog van*) ook Hertog van ANJOU, en Broeder van HENDRIK DEN DERDEN, Koning van *Frankrijk*. In den gevaarlijken toestand der *Nederlanden*, weeten wij dat eenigen, die ORANJE min gunstig waren, zonder voorkennis der overige Provintien, den Aartshertog MATTHIAS VAN OOSTENRIJK, tot Gouverneur Generaal, hebben ingeroepen, na dat

F. DE VALOIS,
Hertog van Alençon.

J. Buys, inv. et delin. Rein. Vinkeles, sculps.

dat deeze Vorst, zonder eenige magt van Volk, in 't Land gekomen was, en dus ook weinig kon verrichten. In dezen toestand bood ALENÇON, haakende naar het Opperbevel, zijne hulp aan. Hij kwam indedaad, met een goed aantal Volk, op de Grenzen, en bracht den *Spaanschen* eenig nadeel toe. Hij bewerkte hier door zo veel, dat de *Staaten* hem den tijtel van *Beschermer der Nederlandsche Vrijheid* opdroegen: onder de belofte of toezegging, dat zo zij zig ooit geperst vonden, om van Heer te veranderen, zij hem, voor en boven alle anderen, hier toe waardig keuren en verkiezen zouden. Deeze beloften werden hem gedaan in 1578. Terstond hierop verzocht hij eenige Steden, tot verzekering voor zijn Persoon, en veilige plaatsen voor de zieken en gekwetsten. De Staaten hadden hem gaarne *Queshoij*, *Landrechij* en *Beauvois* overgegeven; maar de Ingezetenen begeerden geene moedwillige *Franschen* in te neemen, alzo zij, ten platten Lande, met plonderen en andere spoorloosheden, reeds vrij wat kwaads bedreeven hadden. Deeze weigering verdroot hem niet alleen, maar hij nam dezelve zeer euvel. Verder verzocht hij dat de Staaten twee Persoonen in zijnen Raad wilden zenden, en daar en tegen twee van hem in den hunnen ontfangen; het welk men beleefdelijk van de hand wees. *Nederland* werd, in dien tijd, van twee zijden even sterk gezocht; ieder deed zijn best om de een den anderen den voet te ligten. Toen dit mislukte, poogden zij ieder een stuk van haaren rok te rooven. Koningin ELISABETH, weinig behaagen hebbende in dezen handel met ALENÇON, waarschuwde de Staaten ernstig, hem geene Steden of Fortresfen in te ruimen; daar bij voegende, dat hij, onder schijn van hulpe, zig zou zoeken Meester te maken. De uitkomst heeft ook geleerd, dat de argwaan van deeze Staatkundige Vorstin niet ongegrond was. ALENÇON dus ziende dat de Staaten niet voornemens waren hem vaste Steden in te ruimen, en dat veele hem ongeneegen bleeven, om dat hij een Deelgenoot van den *Parijschen Bruiloft* was, en ook om dat hij de misnoegde Staaten gestijft had, nam zijn affcheid, en keerde weder naar *Frankrijk*, doch niet zonder door zijnen Gezant ESPRUNAUX, beleefde dreigementen te laten doen. Toen, echter, scheen de gemelde Koningin voor ALENÇON te zijn;

althans verweet zij den Staaten hunne ondankbaarheid tegen hem; waar op deze hem eenig genoegen tragtten te geeven, biedende hem de Stad *Aalst* en eenige andere voordeelen aan. Dan, zijne fierheid was geraakt, en hij vertrok met zijn Volk. In het Jaar 1579, hield hij op nieuw aan, om een verdrag te sluiten; men vleide hem met eenige glimpige redenen, waar door hij wel uitgesteld, doch zijne hoop tevens gevoed werd. Intusschen handelden eenige Steden, tegen den wil der Staaten en den raad van den Prins van ORANJE, afzonderlijk met ALENÇON, en namen ook *Fransch* Volk in. Hierop volgde de beroemde handeling der Staaten, waar van de uitwerking bekend is, onder den naam van de *Unie van Utrecht.* Sommige Provintien waren wel ALENÇON toegedaan, hopende op den bijstand van zijnen Broeder, Koning HENDRIK DEN DERDEN; maar zij, die meer doorzicht hadden, waren tegen hem. Doch de nood brak de wet der reden. *Vlaanderen* besloot allereerst hem tot Heer aanteneemen: *Braband*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* volgden; wordende de laatste Provintie, door den afval van *Groningen*, hier toe genoodzaakt. *Gelderland* en *Utrecht* hielden lang tegen, en volhardden in hunnen afkeer; maar de nood dwong ook deze; *Overijssel*, echter, stemde nooit. De Soldaten, geen Geld krijgende, weigerden te vechten. De Steden wilden geene bezetting inneemen. De Staaten hadden geen ontzag; het Krijgsvolk was zonder tucht; alom krielde het van heimelijke *Spaanschgezinden*, die het Land weder aan den Koning wilden brengen. Veele Grooten waren van die zelfde gedachten; en daar en boven ontbrak het aan een goed Veldheer. Want ORANJE, hoe groot ook, kon niet raaden in den Raad, en gebieden in 't Veld. In het Jaar 1580, vertrokken de Gezanten van *Braband*, *Vlaanderen*, *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* naar *Frankrijk*, daar zij, van den Hertog van ALENÇON, met blijdschap werden ontfangen; hij beloofde alles wat hij bezat, bij den vereenigden Staat te willen opzetten, de Provinciën bij haare Privilegien te beschermen, en met alle goedertierenheid te zullen regeeren. De Onderhandelingen met hem geschiedden in het Kasteel *Plessis la Tour.* Men bragt eenige dagen toe met het beraamen der Artikelen, die op den 19 September 1580 gesloten, en bekragtigd werden, na dat de Afzweering des Konings

van *Spanje* gefchied was. Het verdrag zelve beftond in deeze navolgende Pointen.

I. De Staaten kiezen en beroepen den Hertog van ALENÇON, of ANJOU, (wij zullen in het vervolg reden geven, waarom wij den naam van ALENÇON, en niet die van ANJOU gekoozen hebben) tot Vorst der *Nederlanden*, op zulk een Tijtel, en met zulke Hoogheden, als de voorige Landsheeren gehad hadden, mids de gemaakte verbindtenisfen met den Keizer, *Frankrijk*, *Engeland*, *Deenemarke* en anderen, zo verre zij niet nadeelig zyn aan dit verdrag, in hun geheel blijven.

II. 's Hertogs wettige Mannelijke Erfgenamen zullen hem opvolgen, mids de *Staaten* de keuze van eenen derzelven aan zig behouden.

III. In geval van minderjaarigheid des Nazaats, houden de *Staaten* de Regeering aan zig, ook de Voogdijfchap over den Minderjaarigen, tot zijne volle twintig Jaaren toe; ten ware de Hertog, of zijne Erven, daar in anders voorzien hadden, bij goeddunken der Staaten, die ook, bij gebrek aan den Hertog en zijne Erven, eenen anderen Heer zullen mogen kiezen.

IV. Zijne Hoogheid wordt in het bezit gefteld van 's Lands Domeinen, die men bevrijden zal van Perfonelijke fchulden, mids hij die doet bedienen door inboorlingen; en ingevalle zij niet mogten toereiken tot zijne Hofhouding, zullen de Staaten hem daar en boven allen redelijk genoegen geven.

V. De Hertog zal alle vrijheden en voorrechten handhaven, ook de *Utrechtfche Vereeniging*, zo verre zij dit verdrag niet benadeelen.

VI. En alles wat door den Aartshertog *Matthias*, en door de Algemeene en Bijzondere *Staaten*, geflooten en gebeurd is.

VII. Eens Jaars ten minften, zal hij de Algemeene *Staaten* bijeenroepen, om order te ftellen op 's Lands welvaart, zullende de *Staaten* daar en boven, zo dikwijls als zij zullen goedvinden, mogen zamen komen, volgens de oude voorrechten.

VIII. Zijne Hoogheid zal zijne woonfteede houden in de *Nederlanden*, en bij nood vertrekkende, eenen Landzaat in zijne plaats ftellen, op bewilliging der *Staaten*.

IX. De Raadslieden van Staate, door den Hertog te gebrui-

ken, zullen inboorlingen des Lands moeten zijn, uitgezonderd een of twee Franfchen, den Staaten aangenaam.

X. De Hertog in de *Nederlanden* zijnde, zal de voornaamfte Ampten van zijn Huis aan inboorlingen geeven, en tot zijne Edellieden meest Nederlanders kiezen.

XI. Tot Stadhouders en andere voornaame Amptenaars in de Landfchappen, zullen de Landfchappen drie Perfoonen benoemen, uit welke de Hertog de verkiezing doen zal.

XII. Hij zal de Geloofsvreede en den Godsdienst onderhouden, in den tegenwoordigen ftaat.

XIII. *Holland* en *Zeeland* zullen, in 't ftuk van den Godsdienst en anderzints, blijven gelijk zij tegenwoordig zijn; doch in 't ftuk der Munte, Oorlogen, Schatting, Voorregten tusfchen Landen en Steden, zullen zij zig onderwerpen aan *Zijne Hoogheid* en de *Algemeene Staaten*, naar 't luiden der Verdragen, gemaakt of nog te maken bij gemeen goeddunken der *Algemeene Staaten*, volgens de oude gewoonten en voorregten.

XIV. De Hertog zal niet gehengen, dat iemand, in of buiten zijn Huis, om den Godsdienst onderzogt of gemoeid worde.

XV. Ook zal hij bevorderen, dat de Koning van *Frankrijk* den *Staaten* bijftand verleene, tegen den Koning van *Spanje*, en andere hunner Vijanden.

XVI. En na dat hij in 't bezit der Landen gefteld zal zijn, zal hij te wege brengen, dat *Frankrijk* en hij, met gemeen beraad, oorloogen tegen de aanvallen van dat Rijk of van deeze Landen, welke nochtans der Kroone van *Frankrijk* nimmer zullen worden ingelijfd.

XVII. Men zal Engeland, Deenemarken, Portugal, Zweden, Schotland, Navarre, de Duitfche Vorften, de Hanzé Steden en andere verzoeken, tot een nieuw of naauwer Verbond met de Nederlanden.

XVIII. De Hertog zal den krijg voeren met zijne eigen, of zijns Broeders middelen, waarbij de Staaten Jaarlijks 24 Tonnen fchats zullen voegen, uit welke fomme de nodige bezettingen, en 't Krijgsvolk van het Land, in de eerfte plaats, zullen moeten worden betaald.

XIX. Zijne Hoogheid zal een Legerhoofd aanftellen, met goed-

goedvinden der Staaten, en eenen Overfte over de Franfche Troepen, naar hun genoegen.

XX. Hij zal geene Plaatzen met Franfchen bezetten, buiten verlof van de *Staaten des Lands*; de inboorlingen zal hij inlegering bezorgen, met goedvinden van den *Raad van Staaten*.

XXI. De bijzondere *Staaten* zullen bekwaame Plaatzen fchikken, tot ververfching en winterlegering voor het Volk van Oorlog.

XXII. De uitheemfche Krijgslieden, Franfchen zo wel als andere, zullen het Land ruimen, zo dra de *Algemeene Staaten* zulks van zijne Hoogheid begeeren.

XXIII. De Hertog zal geen verdrag met den Koning van *Spanje* aangaan, dan bij bewilliging der Landen, die hem hebben aangenomen; ook met geene andere Mogendheden, ten nadeele van de Landen, of van dit verdrag.

XXIV. Tot welke men, echter, de afgeweekene Landen zal ontfangen.

XXV. Zullende de Hertog, met zulke Plaatzen, die in of buiten de *Nederlanden* met geweld veroverd mogten worden, handelen moeten, volgens goedvinden der Staaten.

XXVI. De Hertog en zijne Nazaten, zullen den Eed op dit verdrag moeten doen aan de *Algemeene Staaten*, en aan die van ieder Landfchap: en zo hij, of de zijnen, het zelve zullen te buiten gaan, zullen de *Staaten* met 'er daad ontflagen zijn van alle gehoorzaamheid, eed en getrouwigheid, eenen anderen Vorst mogen aanneemen, of zulks in hunne zaaken voorzien, als zij als dan zullen geraden vinden.

XXVII. Eindelijk zullen de Hertog en de Landen een middel beramen, om den Aartshertog *Matthias*, die, herwaards geroepen zijnde, zig getrouwlijk van zijne beloften gekweeten heeft, genoegen te geeven.

Onder deeze punten was gefteld, dat zij waren ingewilligd, met beding, dat de Hertog fchrift zoude verwerven van zijnen Broeder; waar bij verklaard werd, dat het XV en XVI Art. van dit Verdrag van zijnen kant ftond te worden nagekomen, wanneer men het Verdrag, zonder verandering, opmaken en verlijden zoude. Ook behield zijn Hoogheid het regt aan zig, om in Perfoon, ter vergadering der *Staaten*, het II, III, IX en XVIII

Art. van het Verdrag in nader beraad te neemen; mids het aan de *Staaten* ſtond, daarop zulke ordre te ſtellen, als zij goeddachten. Nog verklaarde hij, dat men het VI Art. had laaten doorgaan, op de verzekering der Gezanten, dat 'er niets van belang verordend, of verleend ware, en dat men op het X Art. nadere aanwijzinge zoude doen, wie voor de voornaamſte Amptenaars te houden waren. Eindelijk, dat de *Staaten*, onder het XXV Art. niet begreepen, 't geene het regt des Oorlogs aanging, als 't welk zij aan den Hertog en zijnen Krijgsraad geheel overlieten.

J. DE AUXERRE, in *Hendrik den Derden*, zegt, dat dit eene al te naauwe bepaaling was, om van een *Franschman* naauwkeurig gehouden te worden; en volgens BIZOT, in zijne *Medaillische Historie*, gaven de voorwaarden van 't Verdrag aan den Hertog pragtige Tijtels, maar ſtelden de *Staaten* tot Souverainen; zij behielden, bij gevolg, al 't gezag aan den Prinſe van ORANJE, het *primum mobile* der Bondgenoten. Dus werd de Hertog van ALENÇON Heer der Nederlanden; dat is, over de Provintien, die in zijne aanneeming bewilligd hadden, en boven genoemd zijn. Naderhand ontdektte men, dat de *Hollanders* en *Zeeuwen* niet rond genoeg gehandeld hadden: want of wel hunne Gedeputeerden, nevens die van de andere Provintien, den Eed afleiden, zij hadden, echter, van den Hertog, heimelijk, een *renvers* ontvangen, dat zij hem in zekere ſtukken of pointen erkennen zouden, en voorts van onder de Regeering van ORANJE zouden blijven, ſchoon zij, kort te vooren, het Oppergebied over deze beide Provintien, geduurende zijn leven, hem hadden aangeboden, waar van, echter, de Opdracht is achtergebleven; (zie WILLEM DEN EERSTEN) eene handelwijze, die naderhand veel mistrouwen en kwade gevolgen tusſchen de Provintien heeft veroorzaakt. Zie hier over onzen *Vaderlandſchen Historieſchrijver*. Wij hebben gezegd dat *Holland* en *Zeeland*, nevens de anderen, wel geſtemd hadden tot de verkiezing; maar zij weigerden, nevens *Utrecht*, hem te huldigen, verklaarende daar toe van hunne Meesters niet gelast te zijn.

Aan ORANJE was reeds, door die van *Holland* en *Zeeland*, in 't Jaar 1576, de Hooge Overheid, geduurende den Oorlog, over hunne Provintien opgedragen. De voornaamſte reden, waarom

hij

hij den Tijtel 'er nog niet van gevoerd had, was, om dat de Koning van *Spanje* nog als Heer gekend werd, en voornaame Steden nog zijne zijde hielden; als mede, dat na het fluiten der *Unie van Utrecht*, tusfchen den Prins en de Staaten, eenige onlust gereezen was. Men befloot dan, op een grooten dagvaart, ten dien einde in den *Haag* befchreven, dat men den Prinfe de Regeering behoorde aantebieden, onder zulk een naam, als hem best behagen zoude, en hem den handel met ANJOU te vertrouwen, mids hij den raad van die van de nadere vereeniginge innam. De meeste Leden fchikten zig, de een na den anderen, tot dit befluit; en men vond goed het zelve geheim te houden; waar toe de Leden der vergaderinge, onder welke ook vier van *Zeeland* waren, zig bij handtekening verpligtten.

De Prins zelf, hoe zeer hij den handel met ALENÇON voortzette, was geenzins voorneemens, hem de oppermagt over *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* op te dragen; en 't blijkt niet duister, dat eenige Edelen en de Gemagtigden van weinige Steden van dit oogmerk van den Prinfe zijn onderregt geweest. [Een *Uittrekzel* uit een Almanak van CASPER VAN VOSBERGEN, gefchreven met de hand van den Historiefchrijver HOOFT, leert mij (zegt de Heer WAGENAAR) *dat de Heeren van* ASPEREN, BUIS, KANT *en* VAN DER MIJLEN, *de eenigfte waren, die dit geheim in Holland wisten.*] Hierom deeden zij, ter Staatsvergaderinge, befluiten, dat men den Prinfe den handel met ALENÇON behoorde te betrouwen. Dewijl men, ten dezen tijde, in *Holland* begreep, dat de Landen uitheemfche hulpe noodig hadden, en men vreesde, of FILIPS, na het eindigen van den krijg in *Portugal*, alle zijne magt tegen de *Nederlanden* wenden zoude, ftemde men hier ligtelijk in den handel met ALENÇON, waar mede de andere Provintien, buiten *Holland* en *Zeeland*, niet zouden hebben konnen voortgaan. Zij, die de geheime oogmerken zijner Doorluchtigheid kenden, wisten wel, dat hij de vereischte zorge draagen zoude, om de Gewesten, over welke hem reeds de hooge Overigheid was opgedragen, niet aan 't gebied van ALENÇON te onderwerpen. Uit het voorgemelde Verdrag bleek ook, zo dra het ter Staatsvergaderinge gelezen werd, dat men voor *Holland* en *Zeeland* iets bijzonders bedongen had.

Volgens 't XIII Art. moesten *Holland* en *Zeeland*, ZO TEN OPZIGTE VAN DEN GODSDIENST, ALS ANDERZINS, *blijven gelijk zij waren:* 't welk te wege bragt, dat het ligtelijk ter Staatsvergaderinge werd goedgekeurd. Zelfs bewilligde men in het geene in 't zelfde lid werd verklaard, dat de twee gewesten, in 't stuk der Munte, Oorlog, Belasting en Voorregten van Landen en Steden, zig onderwerpen zouden aan den Hertog en aan de Algemeene Staaten, op de verzekering, dat zijne Doorluchtigheid zorge gedragen had, dat *Holland* en *Zeeland*, bij dit voorbeding, niet zouden benadeeld worden. Voorts stemden die van *Holland*, zedert, uitdrukkelijk in 't beëedigen van 't verdrag van *Bourdeaux*, in hunnen naam.

De onbepaalde uitdrukkingen, zo even gemeld, *zo ten opzigte van den Godsdienst*, *als anderzins*, bevatteden duister, het geen zijne Doorluchtigheid duidelijker, in eene geheime onderhandeling, tusschen den Heer VAN ALDEGONDE en den Hertog VAN ALENÇON, had weeten te bedingen. Dit ANDERZINS sloeg voornamelijk op de Hooge Overigheid van *Holland* en *Zeeland*, die den Prinse reeds was opgedragen, en welke hij den Hertog niet begeerde afteftaan; ook op het regt, om den Prinse nog grooter gezag te geeven, welk deeze twee Gewesten, zo als men zeide, bedongen hadden bij de *Gendsche* bevrediging. ALENÇON, bewogen door ALDEGONDE, die hier toe mondeling gelast was van ORANJE, had den Prinse, bij twee bijzondere *Reversaalen*, gelijk men ze noemde, beloofd, deeze verklaring te laten gelden; doch de gantsche handeling bleef geheim, zelfs voor veele gemagtigden ter Staatsvergaderinge. Het openbaaren van dezelve zou te groot een wantrouwen verwekt hebben in de andere Gewesten, en hen in 't vermoeden gebracht, dat *Holland* en *Zeeland* de vereeniging met de overige Bondgenoten verlaten wilden.

Dus stonden de zaaken tusschen den Prins en de drie Landschappen, toen ALENÇON in de *Nederlanden* kwam. De *Reversalen*, door hem den Prinse ter hand gesteld, voldeeden, opzichtelijk tot *Holland* en *Zeeland*, zo sommigen melden, zijne Doorluchtigheid niet. 't Was dan geen wonder, dat de gemagtigden dezer Landschappen geenen last ontvingen om hem te zweeren. Het heimelijk berichtschrift van die van *Holland* hield al-leen

leen in, dat zij hem beleefdheidshalven moesten gaan begroeten, en wel met zulk een klein getal als doenlijk was; voorts ter Algemeene Staatsvergaderinge niets anders verrigten, dan hooren en zien. Zij kweeten zig ook getrouwelijk van deezen last, en weigerden, nevens die van *Zeeland* en *Utrecht*, heusſchelijk, den Eed van inhuldiginge aan den Hertog te doen, zo als reeds gezegd is. — Eer wij een verhaal geeven van de verrichtingen van ALENÇON, zullen wij de verdere hier bij voorgevallene zaaken melden, en dan een kleinen terugſtap doen.

De Vrienden van ORANJE hadden, intusſchen, alle hunne vermogens te werk geſteld, om het ſtuk der Opdragt aan zijne Doorluchtigheid zijn volle beſlag te doen bekoomen. Doch telkens deeden 'er zig zwarigheden op, die het werk vertraagden; de aanſlag van JAN JAUREGIE (1582) te *Antwerpen*, op 't leven van den Prins, veroorzaakte merkelijke verandering. Want zo ras de Prins gewond was, en men voor zijnen dood vreesde, werden de Gemagtigden van *Holland*, en waarſchijnlijk ook die van *Zeeland* en *Utrecht*, ſterk aangezet om ALENÇON te huldigen. Doch zij wisten dit zeer behendig af te kaatzen, voorwendende dat zij vooraf hier van verſlag zouden moeten doen, en dat de Staaten vervolgens op deeze zaak zouden moeten beſchreeven worden. ALENÇON had, van tijd tot tijd, geäarzeld, het geëischte *Renverſaal* den Prinſe te behandigen, en ſcheen 'er nu nog minder toe geneegen. Maar na dat zijne Doorluchtigheid herſteld was, veranderde hij van gedagten; en dat hij ORANJE genoegen gegeven heeft, is op te maken uit een Brief van den Prins aan de Staaten van *Holland*, van den 26 Maij, waarin hij meldt „ Dat de Hertog niet van voorneemen was zig het be„ wind dier Landen aantetrekken, welke tot hier toe onder het „ bewind des Prinſen geſtaan hadden, maar dezelve aan het ge„ bied van hem te laaten; dat hij hierom voorhad, de hooge „ Overigheid, hem optedragen, te gebruiken, en 's Lands Do„ meinen, die den Hertog hem ook overliet, te aanvaarden." Het *Renverſaal*, door ALENÇON gegeeven, behelsde, *dat hij de Staaten van Holland, Zeeland en Utrecht, indien hunne Gemagtigden, nevens de andere, hem zweeren wilden, niet verſtond verder te verpligten, dan tot eendragt in den krijg, in 't opbrengen van hun aandeel tot de kosten van dien, in 't ſtuk der*

 Mun-

Munte, *en in het onderling handhaven van de rechten en vrijheden en gewoonten der Landschappen.* Op deezen voet drong de Prins de Staaten der drie Gewesten, om den Hertog den Eed te doen: waar toe die van *Holland* en *Zeeland* besloten; doch *Utrecht* bleef bij de weigering.

De Hertog VAN ALENÇON zig nu tot de Regeering beginnende te schikken, had van den Prinse van ORANJE, ESPINOI en andere Leden van den Raad van Staate, opening verzogt van den staat des Lands; waarop hem deeze Heeren bij geschrift vertoonden, „ hoe het hier haperde aan goede order in het Burgerlijke bestier, in de Rechtspleeging, en in de Krijgtugt, die niet te „ vinden was, zo men geen behoorlijken voorraad had van gereede penningen, om welke te bekoomen, zij verscheidene „ middelen aan de hand gaven. Voorts was hun raad, dat men „ 's Lands Troepen verzamelde, en om hier toe in staat te zijn, „ de Landschappen noodzaakte, hunne aandeelen in de jongst „ ingewilligde lasten te doen opbrengen; ook oordeelden zij, dat „ men de Krijgslieden, die nog veele agterstallen te vorderen „ hadden, bij verdrag moest zien te paaijen. De Leden van den „ Raad van Staate, die van den geheimen Raad, en van de Geldmiddelen, behoorde men, om misbruik voor te koomen, „ jaarlijks hunne wedden te voldoen, uit de inkomsten der Geestelijke Goederen, of van elders, tot het minste nadeel der „ Gemeente; ten ware de Staaten besluiten wilden tot vermeerdering der Vorstelijke inkomsten, op dat men uit dezelve de „ Amptenaaren voldeed. Tot betere vordering der Rechtspleeging moest men de grootheid van *Mechelen* weder oprechten, „ of het getal der Leden van den Geheimen Raad vermeerderen." Zo ras de Hertog dit geschrift ontvangen had, werd, met goedvinden der Staaten, eenige verandering in de Regeering gemaakt, en in *Holland*, op dit tijdstip, de *Hooge Raad* ingesteld, op naam van den Prinse VAN ORANJE. (Zie HOLLAND.) HALMA verhaalt verder, dat ALENÇON, in de Maand Augustus, in de *Nederlanden* gekoomen was; *Camerijk* en 't Slot *Cambresis*, welke door de *Spanjaarden* belegerd waren, ontzette, en daar mede zijne Krijgsverrichtingen van het Jaar 1581 beslooten werden; waarna hij weder naar *Frankrijk* trok, aangezien zijn Leger, dat meest uit vrijwillige *Fransche* Edelen bestond, den

den hertred begeerde, en hij andere inzichten had. Uit *Frankrijk* ſtak hij over naar *Engeland*, om de Koningin van dat Rijk ten Huwelijk te verzoeken; die hem wel een goed gelaat toonde, maar, even als andere, om den tuin leidde. Hem wordt nagegeven, dat hij, van zijnen kant, meer tot oogmerk had, dat Rijk te veroveren, dan het hart der Koninginne te winnen. De Aartshertog MATTHIAS was intusſchen te rug getrokken, zijnde hier toe ſterk gedrongen, door zijnen Broeder den Keizer RUDOLPH.

Bij de terugkomst van ALENÇON, in het volgende Jaar, was zijne belofte aan de Staaten grooter dan men verwacht had; maar deeze belofte werd gevolgd van eenen eisch van meer Geld: zo dat de Staaten, in plaats van de bij 't verdrag bepaalde vier en twintig tonnen Gouds Jaarlijks, hem eene verhooging tot veertig tonnen binnen 't Jaar moesten toeſtaan; onder beding dat hij de Soldaaten betaalen, de onkosten van het Geſchut, den Voorraad, en al wat tot het voeren van den Oorlog behoorde, voldoen, en de beſoldiging der Krijgsoverſten en andere hooge Amptenaaren, uit zijne middelen verſchaffen zou. Kort daar na werd de eisch van Geld vernieuwd; en vermids het Jaar reeds te verre verloopen was, zoude hij, in 't Voorjaar, zulk een magtig Leger te Veld brengen, dat hij een Veldſlag wagen konde; tot welke onderneeming hem de Staaten der Provintien, in de volgende Maanden Maart, April, Maij en Junij, boven de 400000 Guldens, nog meer geld moesten toeſtaan. Men zoude hem dan nog 600,000, en 1600 Guldens daar boven, tot onderhoud van zijn Tafel, ieder Jaar verſchaffen, mids hij daar uit den Raad van Staate en de geheime Raaden betaalen zoude. Intusſchen kwam uit *Frankrijk* in 't geheel geen Geld, noch uit 's Hertogs middelen, noch uit 's Konings Schatkist. In deezen toeſtand van zaken was het, dat ORANJE, te *Antwerpen*, gekwetst werd. Deeze daad verbaasde den Hertog niet weinig, dewijl hij niet zonder grond vreesde, dat men hem en de zijnen zoude verdacht houden; veelen waren 'er, inderdaad, die een kwaad vermoeden hadden, om dat ORANJE, bij het ontvangen van den ſchoot, door *Franſche* Edellieden vergezeld was, en zij den Moorder voort om 't leven bragten. Doch Prins of Graaf MAURITS, den daader doen-

de onderzoeken, had *Spaansche* munt en geschrift bij hem gevonden, waaruit genoeg bleek, van wien hij besteld was.

Behalven dit, werd de Staat met nog zwaarder onheil gedreigd, door den nieuwen Heer. De *Artikelen*, tusschen hem en den Staat beraamd, kwamen ter kennisse van de *Fransche* Edelen; deeze waren ten hoogsten misnoegd, door dien zij daarbij buiten alle ampten van den Staat gesloten waren, daar zij zig verbeeld hadden rijklijk van voorzien te zullen worden. Dus stookten zij den jongen Hertog op, die van natuure Staatzuchtig was, en jaloersch over de eere, die ORANJE meer dan hij genoot. Zij verweeten hem dat ORANJE en de Staaten al het gezag hadden, en men hem niets achte. Hij klaagde, in de vergadering der Staaten Generaal, over de geringheid van zijn gezag, en gaf te kennen, indien men voor had, op dien voet met hem voortegaan, het hem onmooglijk was het Land te beschermen. Dog ziende dat de Staaten niet voorneemens waren iets in het verdrag te veranderen, voer hij voort met de uitvoering van zijnen besloten toeleg, om zig volstrekt Meester en Souverein te maken. Op den 4 en 5 Januarij 1583, oude stijl, kwamen 3000 *Zwitzers*, op des Hertogs bestellinge, over *Frankrijk*, herwaarts en voor *Antwerpen*, over de *Schelde*, aan de *Brabandsche* zijde; kort te vooren was 't geheele *Fransche* Leger, uit *Vlaanderen*, naar *Braband* gevoerd, onder schijn van iet groots tegen de *Spanjaarden* te zullen onderneemen. Op goed vertrouwen ging dit Volk, naar hunnen zin, in en uit *Antwerpen*: zo dat 'er zig, ter zelver tijd, tusschen de 4 en 5000 *Zwitzers* binnen de genoemde Stad bevonden. In 't geheel werd deswegen geen erg opgevat, voor dat een *Franschman*, vermomd, in het Burgerwagthuis trad, en hun waarschuwde, wel op hunne hoede te zijn, vermids 'er iet kwaads tegen hun gesmeed was. PETRUS VILLARS, een verdreeven *Fransch* Predikant, toen Raad van den Prins VAN ORANJE, een wijs en bij uitstek doorzichtig Man, bekend als de Schrijver van 's Vorsten *Apologie*, had ook iets ontdekt, en 'er den Magistraat van onderrigt. Daarop werden de wachten verdubbeld, en Lantaarnen voor alle Huizen gehangen: teffens gaf men aan ALENÇON te kennen, zig niet te moeten belgen, dat men dus voor de Stad *Antwerpen* zorgde, in zulk een beroer-

toerden tijd. Geveinsdelijk prees hij hunne zorge, met vermaaning daar mede voort te gaan. Nogthans begeerde hij 's nagts eene der Poorten geopend te hebben; 't geen hem heuschlijk geweigerd werd: hier door voorkwam men, dat de Stad in dien nacht overvallen werd. Daags daar aan voer hij, met hevige woorden, uit tegen den Burgemeester ALOSTANUS, en verweet hem, dat men zijne Edellieden onbeleefd in hunne Kamer overvallen had; (dit zag, ongetwijfeld, daarop, dat de Magistraat bevel gegeeven had alle de Herbergen te doorzoeken) dat men aanslagen tegen hem bedacht, en de Burgers ophitste om de zijnen te overvallen. De Burgemeester hierop geantwoord hebbende, dat 'er niets dan goede wacht gehouden was, ten dienste van hem en ter verzekering van de Stad, veinsde hij zig te vrede, en verzocht dien Heer, alle zaken te willen afdoen daar misverstand uit mogt verstaan. Onder schijn van eene algemeene monstering, deed hij uitroepen, dat alle de Krijgsknegten zig buiten de Stad in 't Leger vervoegen zouden: ook week hij zelf uit *Antwerpen*; schoon het eigenlijk oogmerk was, met de gantsche magt weder binnen te komen. Alle zijne Edelen hadden zich te Paard binnen de Stad begeeven, om zijne Hoogheid naar buiten te vergezellen. Bij de *Kipdorperpoort* stonden eenige Paarden der *Franschen*, om hem naar 't Leger te geleiden. Tusschen twaalf en één uur, wanneer de wacht op 't zwakste was, naderde hij de gemelde Poort, door welke eerst de lijfwacht *Zwitzers* binnen trok, stellende zig op beide zijden der *Steenbrugge*: hen volgde de Hertog VAN ALENÇON, met een grooten train van Edelen en Officieren. De Graaf VAN ROCHEPOT, een der voorsten, hield stil op den Brug, klaagende dat hij aan zijn been gekwetst was. De Kolonel der Burgerij, VIERENDEEL genaamd, bood, door een Serjeant, hem beleefdelijk aan, in het Wachthuis te toeven, tot dat 'er een Wondheeler was gehaald; maar hij werd aanstonds door ROCHEPOT doorstoken. (HOOFT en VAN METEREN zeggen, dat dit ongeluk den Serjeant KEIZER, die hem het aanbod gedaan had, trof, en dat VIERENDEEL daar na doorstoken werd) De zijnen vielen ijlings op de wacht aan, die zij ombrachten of verjaagden: zo dat ALENÇON meester van de Poort werd, en met zeventien Vaandels *Franschen*, behalven nog eenige Speerruiters, bin-

binnen trok. Thans hoorde men den Hertog roepen: *Marchez, marchez, mes enfans, & ne piliez point: Rukt aan, rukt aan, mijne kinderen, en plondert niet!* Terstond verspreidden zig de binnen getrokkenen langs den Wal naar de *Roode* en *Keizers Poorten*, maakten zig meester van 't geschut, en keerden het naar binnen. Een ander deel begaf zig binnen de Stad op den *Wijngaardbrug*, en wederom een ander voorbij de *Beurs*. De roep was: *Ville est gaignée, vive la Messe, tuez, tuez;* „ De Stad is gewonnen, leve de Misse; slaat dood, slaat dood!" Schoon MEZERAIJ hier over in zijn verhaal zeer kort is, zegt hij, echter, het voornaamste, en meldt ook dezen uitroep. Om des te meer schrik te verwekken, staken zij, omtrent de Poort, twee Huizen, (HOOFT schrijft één Huis) in brand. Bij den nieuwen Brug vonden zij den eersten tegenstand van eenige weinigen der Burgeren, die hen zo lang ophielden, tot dat 'er meer in de Wapenen kwamen; deeze, hier bijeen geschaard, deeden de *Franschen* keeren, en de vlugt naar de Poort neemen, daar zij elkanderen dood drongen, om buiten te raaken. De vlugtenden moesten over de dooden klimmen, maar werden meest allen van de Burgers doorschoten. Men verhaalt, dat de Poort zo vol lijken van Menschen en doode Paarden lag, dat men dezelve niet konde sluiten, voor dat zij weggeruimd waren: de overige werden bijna allen verslagen. ROCHEPOT, dien wij voor den aanvanger van dit Treurspel moeten houden, bleef, in den aanvang, op den Brug staan, om het Volk te driftiger te doen binnen trekken; maar ziende dat zij sneller te rug keerden dan zij waren ingedrongen, werd hij zo woedende, dat hij wel tien of twaalf met eigen hand doorstak, om de overigen te doen stand houden; doch vrugteloos. De twee volgende dagen had men werks genoeg met de dooden te begraven, welker getal begroot werd op 1538, waar onder bijna 100 Burgers waren, en 250 voorname *Fransche* Edelen. MEZERAIJ zegt, dat de Hertog 1500 der zijnen, daar onder 300 Edelen, dood op de plaats, en 2000 in de Stad gevangen of opgesloten liet.

De voorzichtigheid van den Magistraat was oorzaak van 't behoud der Stad: want zij hadden, op zwaare straffen, de Burgers verboden naar buiten te gaan, om de voorgewende monstering te zien; 't welk anders zekerlijk door een verbaazend aantal zou ge-

geschied zijn. ALENÇON even buiten de Stad het getier van binnen-hoorende, zeide tot eenigen zijner bijhebbende Heeren: „ 4000 „ van de mijnen zijn binnen *Antwerpen*; de Stad is mijne:" waar aan, echter, eenigen twijffelden. Hij kort daar na eenigen van de Borstweering ziende vallen, herhaalde: „ Daar hebt gij „ nu de zekerheid; het gespuis (bedoelende de Burgers) werpt „ zig van de muuren af." Zijne Vleijers vervrolijkten hem; maar andere, scherper ziende, zeiden: „ De *Antwerpenaars* „ draagen zulke groote Lobben niet als deeze Springers." Ook werd hij het wel haast door 't Geschut gewaar, dat weder naar buiten gekeerd, hem de leuze gaf om den moed te laten vallen, en noodzaakte, zig buiten het bereik te begeeven. Op den zelfden tijd had hij een dergelijken aanslag op andere der voornaamste Steden van *Vlaanderen* te werk gesteld. Te *Brugge* mislukte het hem, dewijl het verraad, even voor den aanslag, ruchtbaar werd. Te *Dendermonde* en *Dijxmuiden* was 't *Fransche* Garnizoen sterker dan de Burgerij. In de laatstgenoemde Plaats werden 250 Burgers, door de *Franschen*, in koelen bloede vermoord: eerst 50, zonder eenigen tegenweer, en twee dagen daar na nog 200, zonder de minste reden gegeeven te hebben. Te *Duinkerken* werden de *Franschen* meester; maar te *Oostende* en *Nieuwpoort* dreven hun de Burgers uit. ALENÇON zijnen aanslag dus verijdeld ziende, schreef Brieven aan de *Staaten Generaal*, aan den Prinse VAN ORANJE, en aan den Magistraat van *Antwerpen*, bijna alle van denzelfden inhoud, dien men geheel bij HOOFT lezen kan. MEZERAIJ heeft zig met dit kort begrip vergenoegt. „ Hij (ALENÇON) brengt hen in geheugen, „ (zegt hij) alle zijne diensten, voorts den smaad, en de harde „ handelingen hem aangedaan; vergrootende dezelve boven maten; verder dat de onwaardigheden, aan hem dien dag bewezen, 't geduld der zijnen te zeer getergd, en deze op„ schuddinge veroorzaakt hadden, waar over hij een ongemeen on„ genoegen gevoelde; dat hij zijnen goeden wil, door zo veele „ daden betoond, nog niet veranderd had; dat hij hen daar van „ had willen verwittigen, hen biddende, hun laatste besluit aan „ hem te willen bekend maken, ten einde hij het zijne naar hun„ ne antwoorden konde richten." Zijne klagten bestonden voornamelijk hierin, dat hij het Oppergezag geheel in handen van

an-

anderen zag; verzoekende verder, dat hem zijne Meubilen, e eenige gevangene *Franschen*, uit *Antwerpen*, zouden worde toegezonden. Maar, hoe handtastelijk was het, dat de smaad hem dien dag toegebracht, en het voorgewende ongeduld va de zijnen, een kwalijk bedagte logen was, daar de toeleg op ze veele Steden tijd van beraad en overleg vereischt had? ORANJE, noch die van *Antwerpen*, gaven eenig antwoord, maar namen, met de *Staaten Generaal*, in overleg, wat hier op te doen stond: die hem dan ook minzaam antwoordden, vermits zij zig door, of van wegen de *Spaanschen*, in de ongelegenheid bevonden, van zig niet vrij te durven uiten.

ALENÇON had zig, na 't mislukken van zijnen aanslag, met zijne nog overige benden, 10,000 man sterk, naar 't Kasteel van *Bergen* begeeven, indien niet met berouw, ten minsten met schaamte, zegt MEZERAIJ. Der *Staaten* Brief hield in, dat hij ('t bedroefde hun) zulken grooten onwil tegen hen en 't Land had opgevat; zij wisten, hem 'er geene oorzaak toe gegeeven te hebben; baden, dewijl hij met hun in gesprek begeerde te koomen, vrij geleide voor hunne Gezanten. Het verheugde den Hertog niet weinig, nog gehoor te krijgen en zo minzaam bejegend te worden. Hij schreef spoedig, tot wederantwoord, dat het hem verblijde, dat men met hem in onderhandeling treden wilde, verzekerende hun, tot alle redelijke middelen genegen te zijn; maar dat het vrij geleide smaakte naar een onbetamelik wantrouwen van Onderdaanen aan hunnen Prins, of ontstond uit vreeze dat hem het voorige aangedaane leed nog in den krop stak. Hij verzocht hen te geloven, dat hij alles vergeeven had; men zou dus op zijn woord koomen; hij wilde de eerste zijn, om hen te beschermen, indien iemand hen mocht beledigen, enz. ALENÇON, ter gemelde plaatze, gebrek aan leeftocht hebbende, vertrok met zijn Leger, in een kommerlijken staat, naar *Vilvorden*, alwaar de Staatsche Gezanten bij hem kwamen.

Hij begon dezelfde klagten als vooren, dat hem geen genoegzaam gezag, en anderen te veel bewind gegeven werd. De billijkheid vorderde, dat men hem afvraagde, en bij aantoonde, wie de geenen waren, die hem in zijn gezag beledigden? Doch hier toe wilde hij niet komen, maar gaf eenige Artikelen op,

op, strijdende tegen het gemaakt verdrag, (zo hij zeide) en daar mede moesten zij vertrekken. Intusschen klonk de schande van zijn misdrijf niet alleen door *Nederland*, maar door de gantsche Christenheid. Het mislukken van den aanslag baarde aan het *Fransche* Hof eene groote verslagenheid, en Koning HENDRIK DE DERDE, Broeder van ALENÇON, zond FRANÇOIS DU PONT, Heer van *Mirambeau*, als zijnde een Protestant, naar de *Nederlanden*, om de zaak ten beste te schikken. Hij deed zijnen plicht, en droeg aan de *Staaten Generaal* voor, dat zijn Koning hem in groote verslagenheid had afgevaardigd, alzo hij nog geen regte kennis had van de waare geschapenheid, en ook niet van de oorzaak van het voorgevallene; hen biddende dat zij geliefden, ter geneezing van deeze kwaal, een zacht hulpmiddel te gebruiken, zonder den Hertog, die te vooren alle zijne middelen zo mild bij hen opgezet, en zijn Persoon gewaagd had, te verstooten, om eenen begaanen misslag, dien men niet aan de kwade geaartheid van Zijne Hoogheid, maar aan een al te haastige verrukking van gramschap moest toeschrijven. MIRAMBEAU gebruikte nog veele andere woorden, om des Konings genegenheid voor den Staat in top te vijzelen; tevens zeggende dat hij gezonden was om 't gemoed van ALENÇON, zo dat verstoord mogt zijn, te bevreedigen. Hij werd als Ambassadeur hoffelijk bedankt; ook weigerden de Staaten niet, den Koning als bemiddelaar te erkennen; en doordien de raad van ORANJE was, den handel met ALENÇON te hervatten, en Koningin ELISABETH 'er sterk op aandrong, werd 'er een provisioneel verdrag getroffen. Hij, echter, vertrok naar *Frankrijk*, ten deele door schaamte gedreeven; doch meest, om dat hij ligt zag, dat de harten der Nederlanders van hem vervreemd waren; en ook, om dat hij zig niet wel begon te gevoelen. Koning HENDRIK had hem, eer hij vertrok, aan zijn Hof ontboden; „ doch hij (zegt MEZERAIJ) zocht „ alle redenen en voorwendzels, om daar niet te verschijnen. „ Zijne daad had zijn aangezigt met zo veele schaamte bedekt, „ dat hij 't gezicht van de gantsche Waereld ontvlood, zwer- „ vende van plaats tot plaats, gelijk een die niet wel bij zijne „ zinnen is; zelfs schuwde hij de tegenwoordigheid van zijne „ Moeder, die hem zocht; en dus bracht hij de drie laatste „ Maanden van 't Jaar 1583 door."

In-

Intusschen zond hij Gezanten uit *Frankrijk*, met aanbod van groote hulp, en verzoek om Gezanten naar *Parijs* te zenden, om 't verdrag te hervatten. Ook werd 'er, in het Jaar 1584, op nieuws eene onderhandeling begonnen; maar zijn dood brak alles af, na eene korte en ongelukkige regeering. — Schoon wij dit Art. hier mede zouden kunnen eindigen, oordeelen wij, echter, gewag te moeten maken van eenige bedenkingen over zijn doen, en of hij niet voornemens geweest zij, de *Nederlanden* aan *Spanje* te brengen. Zij, die van deeze gedachten zijn, vinden veel grond in een Brief, door zijne Moeder aan hem geschreeven, en die onder zijne papieren gevonden is, en wel in deeze woorden, die daar in voorkomen: *Replantez la Religion Catholique dans Anvers, & je me fais forte que vous vous marierez avec l'Infante d'Espagne*; „ *Herplant den Catholijken* „ *Godsdienst binnen Antwerpen, en ik maak mij sterk dat gij* „ *met de Infante van Spanje trouwen zult.*" HOOFT voegt hier bij, uit de schriften van den Heere DU PLESSIS VAN MARLIJ, dat de Koning van *Spanje* den Hertog VAN ALENÇON (of ANJOU), in 't Jaar 1582, toen hij Heer van de *Nederlanden* was, door een *Italiaan*, deed aanbieden het Opperhoofdmanschap tegen de Onroomschen, en dat voor hem zoude zijn al wat hij zou veroveren, te beginnen met een Koninkrijk, (vermoedelijk *Engeland*) dat hem meer waardig zijn en minder kosten zoude dan de *Nederlanden*. De zelfde DU PLESSIS verhaalt, dat ALENÇON dispensatie van den Paus had, om zig te mogen schikken naar den zin der *Nederlanden*, om dus, bij kanskeering, den *Roomschen* Godsdienst aldaar te herstellen. Ook is 't kenbaar, dat, terwijl hij, om de *Nederlanders* te bedriegen, naar *Engeland* trok, en in schijn de Koningin ELISABETH ten huwelijk verzocht, met ernst naar de Infante van *Spanje*, IZABELLA KLARA, trachtte. Zo van het een als van het ander gaf hij blijken, toen hij, na de mislukking zijner onderneming, uit *Duinkerken* naar *Frankrijk* trekkende, die Stad voor het *Spaansche* Volk deed inruimen. Op de Aardbeeving, die gevoeld werd, toen men hem als Heer aannam, merkten sommigen aan, dat deeze nieuwe Heer het gantsche Land zoude doen daveren. Ook is 'er aangemerkt, dat toen hij, op den dag der *Fransche furie*, uit *Antwerpen* wilde rijden, en op zijn Lijfpaard klimmen, het zelve zo

danig

danig achter uitsloeg, dat hij, met alle hulp van zijne Edelen en Lijfknechts, het geen meester kon worden, en genoodzaakt was een ander te laten komen, 't welk ook zo zwaar struikelde, zo als hij uit *St. Michiels Klooster* reed, dat hij bijna ter neder stortte, en zijn Mantel hem ontviel. Weinige dagen voor het werkstellig maken van den aanslag, ging hij met ROCHEPOT en zijne grootste Gunstelingen, in alle Huizen der Juweliers, in schijn om eenige Juweelen te koopen, doende zig alle de kostbaarheden vertoonen, met oogmerk om te weeten, waar de grootste buit te haalen was. Toen hij, naa de mislukking van zijnen toeleg, zig uit *Antwerpen* wegmaakte, en zijn Leger aan alles gebrek leed, moest hij over de Rivier de *Dijle* trekken, en, bij gebrek van Schepen, te voet daar door waden, om dat hij, (zo volgde hem de tegenspoed) zijn Paard niet betrouwde, en, zeer nabij hem, de Hertog VAN MONTPENSIER van het zijne geworpen werd. Ook vindt men aangetekend, dat hij, zedert dien tijd, bijna nooit gezond is geweest. Zijn dood was vreeslijk; dezelve viel voor den 10 Junij 1584, in het een en dertigste jaar zijns ouderdoms. Uit alle de openingen zijns Lichaams, geene uitgezonderd, vloeide bloed, even als of alle zijne aderen geborsten waren; het zelfde was ook zijnen Broeder, Koning KAREL, wedervaaren. Sommigen hielden dit voor eene zonderlinge straffe Gods over deeze twee Vorsten, aanleggers van den verfoeilijken *Parijschen* Moord; anderen schrijven het toe aan vergift, dat hem, niet zonder voorkennisse zijner Moeder, zoude ingegeeven zijn. Ook vind men van hem gemeld, dat hij, op 't laatst van zijn leven, tot zig zelven kwam, berouw van zijne zonden had, geen vertrouwen dan in het bloed van CHRISTUS stelde, en Priester noch Monnik bij zig gedoogde. De meergemelde MEZERAIJ zegt, dat de Longzugt hem geheel overwonnen had; dat hij, op den 20 Junij 1584, den geest gaf. „ *Veele*, zegt hij, „ *verbeeldden zig dat zijn dood niet natuurlijk was. Zijn* „ *einde, dat Godvrugtig en Christelijk was, wischte uit, den* „ *laster van ongestadigheid, en die van geenen Godsdienst te* „ *hebben, daar meede hij onregtvaardig gelasterd was. Hij* „ *voerde met zig in 't Graf de tranen der ongelukkigen, die* „ *hem in den Oorlog der Nederlanden hadden bijgestaan:* „ *want hij storf, schuldig drie honderd duizent Rijksdaalers,*

„ *en de Koning wilde 'er liever tweemaal honderd duizent aan* „ *zijnen Uitvaart verkwisten, dan één voor zijne schulden be-* „ *taalen.*" Wat zijne gestalte betreft, hij was kort, doch gezet; bruin van hair en oogen; een aanzicht, dat bol, opgezwollen en bijna mismaakt was, zo door de veelheid van diepe pokputten, als door de wanstallige grootte van zijnen neus. Hij was veranderlijk van aart, nu te streng, dan te medelijdend; grootmoedig en teffens lafhartig; zeer schaamachtig als zijne misdaaden ontdekt werden, die hij, zonder overleg en met groote drift, aanvong; welspreekend; staatzuchtig en onrustig; zeer sterk uitwaazemende aan zijn aangezicht, zo dat hij het gestadig moest afwisschen. Toen hij, in schijn, de Koningin ELISABETH ten Huwelijk verzogt, en men meende dat het ernst was, werd die Vorstin, door eene van haare Hofdames, gevraagd, hoe zij behaagen konde scheppen in zulk een lelijk Mensch? Die vindingrijke Koningin antwoordde hierop: „ Ik laat mij „ met zijne schoonheid vergenoegen, zo als hij zig doet met „ mijnen ouderdom van agt en veertig Jaaren." MEZERAIJ verhaalt, in zijn tweede Deel, bl. 522 en 530, dat de zaak van het Huwelijk zo verre gekoomen was, dat ELISABETH aan hem eenen Ring op Trouw gegeeven had; maar dat haare Hofdames zo veel uitwerkten, dat zij dien te rug vorderde. Doch elders bekent hij, dat ELISABETH geveinsd handelde, om reden van staat en belang, om hem Heer van de *Nederlanden* te doen worden; niet ter liefde van hem, maar uit vreeze voor den Koning van *Spanje:* schoon haar, in den aanvang, de onderhandeling der *Staaten* met ALENÇON zeer tegenstond.

Men heeft verscheidene afbeeldingen van ALENÇON, of ANJOU.

Zie HALMA, op het Art. FRANÇOIS DE VALOIS, *Hertog van Alençon en Anjou*; REID, *Nederl. Oorlogen*, fol. 32, 40, 45, 46, 47, 56, enz. VAN MEETEREN, fol. 151, 152, 187, 200, enz. HOOFT, fol. 570, 575, 745, 774, 776, 793, 814, enz. TH. GALEZIN, *Hist. de Europ.* Lib. I. BOR, XIII. Boek, fol. 131. XVI. Boek, XVII. Boek, enz. GROTIUS; BIZOT, *Ned. Hist.*, p. 39. MEZERAIJ; WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, VI. en VII. Deel.

ALEN-

ALENDORP, weleer een Riddermatig goed, in 't *Sticht van Utrecht*, onder het gerecht van *Kleuten*, nabij de *Meern*. Tegenwoordig is het niet meer dan eene Landhoeve, groot 40 of 50 Morgen.

Het geslacht, waar aan dit goed weleer behoorde, of deszelfs naam van ontleend had, schreef zig ALENDORP, ALLENDORP en ALLENDORF. De eerste, dien men als Heer hier van vermeld vind, was HENDRIK VAN ALENDORP, in 't Jaar 1321. Deeze droeg, met zijne Vrouw ELISABETH, in 1327, aan den Proost van *Oudmunster* te *Utrecht* op, de helft der Koorn-Tienden van dit goed, doch niet de smalle Tienden.

Hij liet na een Zoon, JACOB genaamd, uit wiens Huwelijk, schoon onbekend met wie, mede nableef een Zoon, JAN VAN ALENDORP, Heer van *Blijenburg*, die als Ridderknaap, Ao. 1374, vermeld word, en in 1375 als Schepen te *Utrecht*. Zijne Vrouw ALEIDEN stierf 1390, en hij 1393, nalatende drie Kinderen: JAN, die overleeden is in 't Jaar 1402; LIJSBET, gehuuwd aan JACOB LIJEBOORD; en WILLEM VAN ALENDORP, Heer van *Blijenburg*. Zedert het Jaar 1391 tot 1431, vindt men deezen op de Regeeringslijsten van *Utrecht*, als Schepen, Burgemeester en Raad dier Stad. (Zie Eerste Deel der *Utrechtsche Jaarboeken*, van BURMAN.) In het Jaar 1407, gaf hij, bij Renversaal, aan den Deken en het Kapittel van *Utrecht*, eene Huizing, welke zijne Voorzaaten, bij aanwijzing daar van, 150 Jaaren en langer bezeten hadden. Hij stierf Ao. 1433, nalatende, bij zijne Vrouw MACHTELD, ééne Dogter; en bij de tweede LUBBERT BOLLEN MET DE ROOZEN, vijf Kinderen, als: I. MACHTELD, II. LUBBERT, III. EGBERT, IV. MARIA en V. HEYLWICH.

LUBBERT VAN ALENDORP, Heer van *Blijenburg* en *Abelschoten*, in het Jaar 1434, vermeld als Calenderbroeder, 1441 als Schepen, 1455 als Raad van *Utrecht*, en in het laatste Jaar als medepligtige aan een Opstand, in die Stad ontstaan, om dat de gemeene Stads Gilden, de Weiden, (in 1433 verkogt) weder tot zig wilden neemen: nevens eene menigte anderen, werd hij hierom van zijn Burgerschap ontzet; en twee Jaaren later, zijne tweede Vrouw, GEERTRUID GRAWERT, voor den tijd van een half Jaar, nevens andere, de Stad ontzegd, zonder dat, bij uitspraake van het vonnis, hun eenige misdaad werd te laste ge-

 legd,

legd, alleen meldende dat zulks geschiedde om *besten wil.* Uit zijn eerste Huwelijk, met ELISABETH FREIS VAN DOLRE, liet hij, bij zijn overlijden, in het Jaar 1468, na, drie Zoonen en eene Dochter: I. WILLEM; II. MACHTELD; III. MARTINUS, Vicaris te *Utrecht*, en IV. HENDRIK.

WILLEM, die Heer van *Bleyenburg* en *Abelschoten*, en tevens Kastelein te *Duurstede* was, trouwde met HILLEGOND VAN BAAREN, stierf 1460, en liet een Zoon na, LUBBERT genaamd. MACHTELD trouwde met JAN VAN ZEVENDER, uit den huize VAN ARKEL. HENDRIK was gehuwd aan KUNIGUND VAN KRONENBURG, en stierf 1499, nalatende eenen Zoon, VINCENT geheeten.

LUBBERT VAN ALENDORP, WILLEMS oudste Zoon, Heer van voornoemde plaatzen, beschreven onder de Ridderschap en Edelen van *Utrecht*, en meermaalen Schepen, Burgemeester en Raad, had, in zijn eerste Huwelijk, tot Vrouwe, JOHANNA DE GRUITER, en daarna HADEWICH VAN HUCHTENBROEK, bij welke hij eene Dogter naliet, HILLEGONDA, die naderhand in huwelijk trad met JOHAN VAN ABCOUDE VAN WIJK.

HENDRIK, WILLEMS vierde kind, Drossaart van *Buuren*, had, zo als gezegd is, éénen Zoon, VINCENT VAN ALENDORP, nagelaten; deeze had tot Echtgenoote WALBURG, Gravin VAN NIEUWENAAR, bij welke hij vier Kinderen verwekte, als 1. JOHAN, 2. GODARD, jong gestorven, 3. HERMAN, mede vroeg overleeden, en 4 MAGDALENA, die getrouwd is geweest met CHRISTOFFEL VAN EGMOND VAN IJSSELSTEIN, Gouverneur van *Heusden*, *Venlo* en *Geertruydenborg*; hij stierf, als Overste, in dienst van Koning HENDRIK DEN IV van *Frankrijk*, in 1583, veele Kinderen nalatende.

JOHAN VAN ALENDORP was Drossaard van *Buuren*, Raad en Hofmeester van WILLEM DEN I, Prinse van *Oranje*, met wien hij, Ao. 1567, naar *Duitschland* trok. Hij trouwde MARGRETA, Gravinne VAN HAININ VAN WOMBREGIES, en liet haar, 1569, Weduwe met vier Kinderen: als 1. ADOLF; 2. WALBURG, die getrouwd is geweest aan MATTHIEU DE SAUGE, Kolonel in dienst deezer Landen; 3. WILLEM, Proost van *St. Pieters Kerke*, te *Utrecht*; en 4. LOUISA, die de Echtgenoote werd van PHILIP DE GONNES, Majoor in dienst van den Staat.

ADOLF VAN ALENDORP, in 1595 Proost van *St. Pieters Kerke*, te

te *Utrecht*, daarna Overste Luitenant in dienst van den Staat en Gouverneur van *Schenkenschans*, had tot Vrouwe ELIZABETH PITHAN; bij haar verwekte hij 5 Kinderen, en stierf 1628. Zijn oudste Zoon en Dogter, WILLEM en MAGDALENA, zijn beide jong gestorven. Zijn tweede Zoon, JOHAN FREDRIK, die Kapitein van de Infanterij was, trouwde, 1640, met CORNELIA DE REGTEREN VAN HEMERT, en won bij haar 3 Kinderen. Het vierde Kind was MARIA, die gehuwd is geweest aan ROELOF KETEL VAN HAKFORT, en heeft mede Kinderen nagelaaten. Het vijfde was ADOLF, die insgelijks Kapitein van de Infanterij was, en ten huwelijk had zijne volle Nicht, THOMULINA PITHAN, bij welke hij vier kinderen verwekte.

De Kinderen van JOHAN FREDRIK, waren: 1. MAGDALENA ELISABETH, die zig in den Echt begaf met LAURENS DU BOIS; 2. MARIA MARGRETA, gehuwd aan YSBRAND VAN DER DOES, die verwekt hebben twee Dogters; en 3. JOHAN ADOLF VAN ALENDORP, Heer van 't *Gein* en *Oude Gein*, gebooren 1657; hij was Kanunnik in 't Kapittel van *St. Maria*, te *Utrecht*; hij trouwde aldaar, in 1690, met MARIA MECHTELD CROOCK; deeze, geene Kinderen hebbende, namen tot zig zijn Zusters Zoon, JOHAN ADOLF DU BOIS DE CHAILLOU, onder voorwaarde, dat hij en zijne nakomelingen zouden aanneemen, den naam en het wapen van ALENDORP. JOHAN ADOLFS Kinderen waren: 1. ADOLF, Kapitein, die trouwde N. N.; 2. THOMAS FREDRIK, mede Kapitein; 3. WALBURG MARGRETA, gehuwd, Ao. 1706, aan JOHAN VAN WEEDE, Heere van *Weede*, enz; en 4. MAGDALENA LOUISA, die, 1746, ongehuwd overleeden is.

Het wapen van *Alendorp*, is een schild met een zilveren grond, en daar op zwarte Leeuwen koppen, met roode tongen, en roode met goud gemengde Hertoglijke kroonen.

ALEMANNEN. CLUVERIUS, in zijn *Germ. Ant. Lib. III. cap.* 4. p. 515, zegt, dat zij in 't eerst woonden tusschen den *Rhijn* en den *Donauw*, doch naderhand zich verder hebben uitgestrekt. Een ander oud Schrijver meldt, dat zij uit allerlei volkeren zijn zamengevloeid, het welk hunnen naam zou te kennen geeven. Omtrent het jaar 214, na de geboorte van CHRISTUS, vindt men gemeld, dat zij door ANTONINUS, den zoon van SEVERUS, aan

den *Mainstroom* beoorloogd zijnde, hem dwongen, den vrede van hun voor geld te koopen. Dan, Ao. 337, werden zij door JULIAAN geslagen, als zij bij *Argentoratum* gelegerd waren; echter niet zonder groote slachting onder de *Romeinen* te hebben aangericht, die hun ook geen meester zouden geworden zijn, zo niet de *Batavieren* hen kragtdadig ondersteund hadden. Zij en andere *Germanische* Volkeren vereenigden zig met de *Friezen* en *Saxers*, tot het doen van een inval in 't Rijk van KLOVIS, welke verbintenis bevestigd werd, in 't jaar 466. De inval geschiedde met 'er daad; doch zij werden, volgens de aantekening van Schrijvers van dien tijd, zo wel ontvangen en verslaagen, dat dit moedig volk zig aan hem moest onderwerpen, zonder dat daar bij gemeld word, hoe het met de *Friezen* en *Saxers* afliep.

WAGEN. *Vad. Hist.* I Deel, bl. 197, 257, en 307.

ALEN; (*Jan van*) van deezen Kunstenaar vindt men eene beschrijving, bij HOUBRAKEN, in zijnen *Schouburg der Nederl. Konstschilders*, in 't III. Deel.

ALENSON, (*Hans*) was Leeraar onder de *Mennoniten*, eerst te *Delft*, en daar na te *Haarlem*: zonder dat men vind aangeweezen den tijd, wanneer hij gebooren of gestorven is. Eenige van zijne schriften, die meest in twistredenen bestonden, zijn gedrukt tusschen de jaaren 1626 en 1630.

SCHIJN, *Hist. der Menn.* III. Deel, bl. 129.

ALEUSEN, of *Aloijsen*, was weleer een Ambacht in de Groote Zuid-Hollandsche Waard, groot 1074 morgen; paalende, ten Oosten aan *Almsvoet*, ten Zuiden ten halve *Mase*, ten Westen aan *Kruiskerken*, en ten Noorden aan *de Graaf*. Ter plaatze daar de Molensteen gezonken is, word, in den zomer, de scheiding nog gezien van de steekvisscherij van CORNELIS JANSZ VAN NOORDEN en die van *Aleusen*, welke met de hoofden daar tot elkander koomen. De Visscherij van *Aleusen* word door de *Staaten van Holland* verpacht.

Zie VAN DER EIJK, *Handv. van Zuid-Holl.* bl. 35.

ALEID,

ALEIJD. Van verscheiden Vrouwen, die deezen naam voerden, hebben wij reeds, op het Art. ADELHEID, gehandeld. Hier verdient nog gemeld te worden, hoe eene Vrouw van dien naam, doch van slegten staat en bedrijven, het schandelijk voorneemen had, om, in den jaare 1588, te *Enkhuizen*, 's Lands Schepen in brand te steeken: dit heeft haaren naam, tot haare schande, doen vereeuwigen. De voornaamste aanvoerders tot dit boos opzet worden gezegd geweest te zijn: KOENRAAD REINIERSZ van *Gotha*, en ALEID LUCAS, dus genaamd naar haaren man, die nevens haar gevangen werd. De Schout, ter dier tijd LUITGE SIEUWERTSZ, bragt tegen haar in, dat zij van dit voorneemen niet alleen was kundig geweest, maar ook haaren man LUCAS daar toe had aangeraden. Na gedane bekentenis, werd zij verwezen, om door stads dienaars, met een schip op de borst, de stad te worden rond geleid, en voor den tijd van twaalf jaaren gebannen. Dit vonnis werd aan haar ten uitvoer gebragt, op den 6 Julij van het gemelde Jaar 1588. BRANDT, die dit verhaalt, uit het *Crimineele Sententie-boek* der stad *Enkhuizen*, maakt geene melding van de vonnissen van andere, die hier aan deel hadden.

BRANDT en CENTEN, *Hist. van Enkhuizen*, I. Deel, bl. 250.

ALEIJD LEIJSTINGH, dus geheeten naar den toenaam van haaren man, die, in 't Jaar 1534, een welgezeten burger in *Amsteldam* was, had eerst den naam van Godsdienstig te zijn; doch, meer door dwaasheid vervoerd, dan door waare kennis geleid, verliet zij haaren man op een listige wijze, en begaf zig naar *Munster*, alwaar zij, door de betoverende Geestvervoering, welke in die stad heerschte, man, vrienden, vaderland en godsdienst vergat. Na zig, eenigen tijd, van 't Huwelijk onthouden te hebben, uit voorwendzel dat zij onvruchtbaar was, trad zij, met eenen *Fries*, in een zogenaamd tweede Huwelijk, laatende haaren eersten man haare dwaasheid betreuren.

BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 114.

ALFEN, of ALPHEN, een zeer vermaaklijk Dorp in *Holland*, geleegen onder *Rhijnland*, het welk zijne Rechtspleeging houd

te *Leyden*. Dit Dorp is van een zeer hoogen ouderdom, en staat, in de vermaarde *Tafelen* van PEUTINGERUS, bekend bij den naam van *Castra Albiniana*, zo veel zeggende, als *de Albiniaansche Schans*, of *Legering*. Anderen noemen het *Alpheni Castra*, of *de Legerstee van Alphenus*, waar van dit *Alfen* den naam zoude hebben behouden; zelfs bij de naauwkeurigste naspoorders heeft dit gevoelen veel schijn. Uit den beroemden *Romeinschen* Historieschrijver TACITUS (die kort na 's HEILANDS *Hemelvaart* leefde) is het bekend, dat ALPHENUS VARUS Overste van der *Batavieren* Legioen geweest is, en daar na Overste van de Lijfschutbenden. Ook is het ten vollen zeker, uit de oude Historieschrijvers, dat de *Romeinen*, zo hier als elders, aan den *Rhijn*, veele *Castra* of *Legerplaatzen*, en daar bij veele *Burgten* of *Vestingen*, gehad hebben. Dat eene der laatsten bij dit *Alfen* geweest is, blijkt uit den ouden Steen, bij onzer Vaderen tijd aldaar in het graven gevonden. De meeste letters, die weleêr op denzelven geleezen werden, waren door den tijd vergaan. Echter kon men duidelijk genoeg zien, LEG. IN. klaar aanwijzende, dat aldaar *het eerste Legioen gelegen had*. Vermids nu ALPHENUS VARUS Overste van der *Batavieren* Legioen was, is 't zeer waarschijnlijk, dat hij aldaar zijne inlegering gehad, en deeze plaats naar hem den naam van *Alphen* (*Castra Albiniana*, of *Alpheni Legerplaats*) bekoomen en behouden heeft; ook vloeit de naam en naamsoorsprong veel beter en natuurlijker van ALPHENUS, dan van ALBINUS, van wien sommigen dien willen afleiden.

ALTING spreekt 'er dus van: „ *Albiniana* is een plaats op 't Eiland der *Batavieren*, (tusschen *Rhijn* en *Waal*) 10,000 schreden boven *Leiden*, daar die naam ook nog verminkt, beklijft in *Alfen*, dat nu een Dorp is, aleer zeer gering, en geen woonstede van eene Batavische benaaminge, maar alleen eene Legerplaats van de eene of de andere Keurbende, of van eenige vleugels of troepen, die nog naar *Zanten* getrokken, nog in de Steden, nog in de Dorpen, nog in de Schansfen, tot bezettinge gelegt waren, gelijk TACITUS met een voorbeeld toont, dat bij de oude *Romeinen* in gebruik was; doch dat van dezelve alleen in de Reistafelen, hoewel niet met zo veel woorden, gewaagd wordt. In 't bijschrift van ANTONINUS Reistafel staat,

Albimanis of *Albinianis;* in de Kaart van PEUTINGER, is *Albimanis* of *Albamanis:* want in *Albimanis* of *Albamanis* staat kwalijk in 't eerste *ni* voor een *m.* Of nu *Albinianis* of *Albanianis* recht is, valt zo ligt niet te bepaalen, vermids de naam van den Man onbekend is. Echter valt 'er geen twijffel over, dat 'er *Castra* (eene *Legerplaats*) onder verstaan wordt, en geenzints *Aqua* (*Water*) het zij zuurbron, warme, of zoute baden, zo als 'er in deeze gewesten niet zijn.

„ *Albiniana*, of *Albaniana*, is dieshalven in 't meervouwd, in den eersten naamval, anders dan VALESIUS wilde: *Albinianæ*, of *Albanianæ*, is door den slegten druk van ANTONINUS Reistafel misleid, in zijn uitmuntend werk *Notitia Galliæ* genoemd. Ook zijn zij kwalijk te verdragen, die beweeren om *Alpheniana* te schrijven, als was 't van ALPHEUS VARUS, wel een Overste van Legerplaatzen, daar ook de benden der *Batavieren* bij waren; maar onder de *Lingonen* (*Langres Z. O. in Champagne*) verre, naar 't verhaal van TACITUS, van den *Rhijn* af: te weeten, die Menschen hebben de twee voortreffelijke gedenkstukken, de Reistafel van ANTONINUS, en die van AUGUSTUS, liever willen verminkt verklaaren, dan het oude *Romeinsche* woord erkennen, dat door den *Bataafschen* mond verbasterd is; daar het echter gemeen is, ook zelf in klaar Duitsch, de *B* te veranderen in *F:* als Albis *elb*, *elf*; *kalb*, *kalf*; enz."

Van CLODIUS ALBINUS vermeld CAPITOLINUS, dat hij, door COMMODUS gezonden, *Walschland* (*Gallia*) inhebbende, de *Friezen*, over den *Rhijn* gekomen, verdreven heeft; zo dat hij eene Legerplaats aan deeze Rivier konde gehad hebben, die zekerlijk *Albiniana* moest heeten; dog dit lust mij niet (zegt HALMA) om te beweeren of te bestrijden.

Dat het oude *Albiniana* het tegenwoordig *Alfen* is, vindt men in den *Blaffert* van de goederen der *Utrechtsche* Kerke, alwaar het *Alfna* genoemd word; welke benaming zeer oud, althans niet nieuwer dan de Elfde Eeuw is. In dit *Alfen* is WILHELMUS HEDA geboortig. *Alfen* heeft Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Woerden* en *Over-Rhijnland*.

Zie daar alles, wat de Heer HALMA dienstig heeft geoordeeld, van dit dorp te melden; doch dit voldoet geenzins aan ons Ontwerp, dewijl het alleen loopt over den naamsoorsprong, waarin

zn alleen de Oudheidkundigen zullen genoegen vinden. Van elders moeten wij, derhalven, dit Artikel aanvullen. Dan alvoorens hier toe over te gaan, volgen wij, het geen HALMA goedgevonden heeft, uit PLEMPER aantetekenen, om het bijzondere van die beschrijving te doen kennen, en daar mede te voldoen aan het Letterkundige gedeelte van ons Plan.

„ Hoedanig, en waar van daan de Heer PETRUS PLEMPER, (zegt HALMA) in zijne Beschrijving van de Heerlijkheid en het Dorp *Alfen*, in 't Jaar 1714. in 8vo uitgegeven, deezes naams oorsprongk afleidt, en hoe verre hij hieromtrent van onze boven aangewezene Schrijvers afwijkt, zullen wij hier, met zijne eigen woorden, voordragen, zo als zij op bl. 52, 53, 54, 55, 62, 63, 64 en 65 gevonden worden, overslaande ten deele de ingelaste redenen des Schrijvers, tusschen de 55 en 62 bl., als te ver van de Landstreken van *Alfen* afdwaalende; echter konnen wij den grondsteun niet voorbijgaan, daar hij zijn gevoelen omtrent deezen naam (bij hem doorgaans *Alphen*, naar de Latijnsche woordvoeging, gespeld) op vestigt. Onze Volkplantingen (zegt hij, p. 55.) zijn opgeschoten uit Asie, het broeinest aller Menschen, en aldaar wonderlijk vermenigvuldigd, naar andere deelen des Aardkloots afgezakt, en veelligt ook in deeze Noordsche gewesten zig wijdt en zijdt verspreidende. „ Al wat (vervolgt hij, p. 59.) beneden *Nimwegen* lag, werd van ouds *Neder-Saxen* genaamd. *Holland* en *Vriesland* niet alleen, maar al dat aan de Zee paalde, van *Oostland* af tot aan de *Schelde* toe, die in het Fransche Graafschap *Vermandois*, omtrend de Abtdij van *St. Martijn* zijn begin neemende, bij *Zeeland* met twee monden den Oçeaan kiest. Zij noemden de Bewoonders van over den *Donau*, tot de Noordzee toe, in het algemeen *Rhijnlanders*. Deeze luiden, *Japhets* afkomelingen, gelijk elk bekend is, hebben hier gehuisvest onder verscheidene benamingen. Op hunne heirvaard wederstond hun eene schakeling van ontoegangklijke Bergen, in een Land, weerzijds door de Zee, namelijk de *Adriatische* en *Tijrenische*, bespoeld, en met een vijftal van geweldige Rivieren verzelt. Dat Landschap nu noemden zij, wegens ziine gedaante en uitgebreidheid, *Vitalia*, nu *Italien*, en de Gebergten, daar zij met malkanderen op, in, en omtrent bleven woonen, waanende dat zij den tocht nooit verder kon-

konden doorzetten, *Alphen*, in hunne taal, en volgens de eerste Hebreeuwsche Letter *Aleph*, de hoogste. Echter door den nood der menigte gedrongen, en zig elders moetende begeven, zogten en vonden zij de Heirbaan, zetten het over en herwaards aan." Hierop telt de Schrijver (p. 60 en 61.) van de *Scijthen*, of *Kelten*, als die eerst den voet over de *Alphische Gebergten* gezet hebben, hunne verscheidene benamingen op, en daalt van daar op de *Katten*, die de Zeegaten en Rivieren bewoonden. *Al dat Heidensch mengelmoesch* (vervolgt hij) *dat willens en onwillens, en uit menigerlei oorzaaken, zig hierom heene bergden, ingekomen, uitgedreven, en malkanderen godsjammerlijk geplaagt en verjaagd hebbende, is onder den naam van Batavieren in de Waereld bekend geworden*". Doch laat ons weer te rug keeren tot bl. 52, om te zien, wat de Schrijver op deeze onderstellinge van den naamsoorsprong van *Alphen* ons oplevert.

„ Voor Liefhebbers (zegt hij) van Oudheden, en inzonder„ heid, volgens ons voorneemen, is het onderzoekens waardig, „ daar Steden en Dorpen, op aller gronden hunnen naamsoor„ spronk zo duidelijk zoeken te berekenen, hoe dog deeze Heer„ lijkheid aan die van *Alphen* gekomen is." Hierop zegt hij verder, naar zijn eigen stijl en taal, voornamelijk de stelling van onzen eersten Schrijver, reeds van den Heere *Alting* gewraakt, op de volgende wijze dwarsboomende: „ De Reis„ kaart der Veldheeren van ANTONINUS, door KOENRAAD PEUTIN„ GER geschetst, noemt *Alphen*, *Albinianus*. Elders *Albinia„ na Castra*, en met meer waarschijnlijkheid, *Alpheni Castra*, „ bij ons, om evenwigt van redenen, den *Burg*, het *Oorlogs „ Magazijn*, de *Heir*, *Legerstede* der Romeinen hier te *Al„ phen*, dat eeuwen te vooren dien naam al had gedragen. Maar „ hier van daan uit eenen *Albinus* of *Alphenus*, als Roomsche „ Krijgshoofden, op deezen bodem met hunne Legioenen, de „ benaming *Alphen* af te leiden, dat is ons oordeels bedwelmt, „ en verlegen in de donkerheid van die tijden, volslagen misge„ tast. Doch niet onaardig misgetast en wel bedacht, want de „ klank kitteld onze ooren met een soort van gelijkluidendheid, „ maar voldingt de zaak niet. En zeker nooit had een Roomsch „ Overste de eere, die ergens voor een poos in bezetting lag,

„ om

„ om aan de plaats zijnen naam te geven. Alzo min als eenig
„ Slotvoogd, den Burg die hij met Krijgsvolk bewaarde, maar
„ hij kreeg 'er de zijnen van. Men slaat het oog op *Leiden*,
„ *Altena*, *Gorkum*, *Gouda*, *Heusden*, *Medenblik*, *Schoonhoven*,
„ *Woerden*. Want behalven dat hier taal nog teken, steen
„ nog penning van te vinden is, zo plagten de Romeinsche Kasteelen,
„ hier te Lande den naam te haalen van hunne gelegenheid,
„ als *Rijnsburg* en *Voorburg* op 't Marktveld van HADRIANUS;
„ van Stichters, als die trotse timmeragie *Roomburg*, 't
„ Veldpaleis van AGRIPPINA; van Herbouwers, als 't Slot te *Niemeegen*,
„ 't Zeekasteel *Brittenburg*, en veele anderen; ook
„ zien we op een steen te *Roomburg* gedolven, dat LUC. SEPTIM.
„ SEVERUS, en MAR. AUREL. ANTONIN, onder VAL. PUDENS, 's Keizers
„ Stadhouder, en 't beleid van CECELIUS BATO, Hopman,
„ dat vervallen Wapenhuis, van de vijftiende Keurbende hebben
„ doen herbouwen. Een te *Rhijnburg*, met *Leg. Inf.*
„ *Germ.* de Legioenen van Nederduitschland. Een te *Voorburg*,
„ die L. LUCRETIUS FAUSTMANUS, uit de Palatijnsche Wijk te
„ *Rome*, en Hoofdman over Hondert, van 't eerste Legioen,
„ Anno 180 ter gedachtenis daar leiden. Een te *Alphen*, met
„ LEG IN, van 't eerste Legioen 't Minervische. Maar hier,
„ noch nergens word gerept van eenigen Overste, die naamgever
„ was. Wij kennen ALBINUS, den tijdgenoot van ALPHEUS, die
„ een harde plaag der *Jooden*, en na PORCIUS FESTUS, Landvoogd
„ in *Judea* was; als geen andere dan de befaamde Koning
„ AGRIPPA zijnde. ALBINUS, Bewindhebber van *Mauritanien*,
„ dien de Mooren, door CLUVIUS RUFUS opgeruit, hebben omgebragt.
„ ALBINUS, Ao. 195. onder Keizer MARC. DID. SEVERUS
„ JULIANUS, in 't Havenrijk *Brittanje* muitende, door LUCIUS
„ PERTINAX, vijf Jaaren daar na, en omtrent vier eer hij
„ den Throon beklom, werd overwonnen, gedood, en met Wijf
„ en Kinderen in de *Rhone* gesmeten. Ons komen noch anderen
„ van dien naam voor, maar niemand in de Nederlanden. Wij
„ kennen ALPHENUS, gelijk uitvoerig betoogd zal worden, en
„ zodanig, dat men heen en wederloopende, om het werk eenige
„ schijnbaarheid, of in een vorm, daar van te gieten, en geen
„ ander spoor, als dat van ALBINUS of ALPHENUS vinden kan, den
„ regten weg mis is."

Wel-

Welke bijzondere Oudheden en wetenswaardige zaaken, in en omtrent de Heerlijkheid *Alfen*, in deeze naauwkeurige afschetzing, voor komen, als van Sloten en Kasteelen in haare nabijheid gebouwd, zullen wij onder ieders eigen naam aantekenen. Op de 97 bladzijde, zegt de Schrijver; *hoe, en wanneer en door wien het Dorp Alfen een vast gegroeid lichaam is geworden, dat 's onzeker;* welke onzekerheid hij, niet zonder reden, wijt aan het luttel en flegt gebruik der penne, in de onwetende onbeschaafde Eeuwen, vóór het vinden der Drukkonst; daar hij dan ook eene tamelijke lange tusschenrede, wegens 't verlies van de onwaardeerlijke Oudheids-schatten veeler Gedenkschriften, inlascht. *Tegenwoordig* (zegt hij, op de 99ste bl.) *begrijpt de ommekreits dezer Heerlijkheid, op de nieuwe meeting*, 2287 *morgen landts, die mild van Gras en Klaver, op allerhande wijzen, beweid en bezaaid worden.* Ten Zuiden (vervolgt hij, op de 103, 107, en 108 bl. daar wij alle de tusschenredenen overslaan) *loopt Alphen tot binnen de brug van Zwammerdam toe, verliest daar, met zijne Beemden, Hazardswoude en grenst zo verre op de westzijde aan Boskoop. Beoosten bezoomd het den kronkelenden Rhijnstroom. De Landzijde is afgedeeld in zes verscheidene polders, als de Riedveldse, Saner, Grootwesterse, Nesse, Rijnveldse en Steektse. Het leit* (vinden wij bl. 131.) *tusschen zijne Grenspaalen, twee uuren gaans in de lengte uitgestrekt, langs voortreffelijke wandelpaden en rijdwegen.* Dit dacht HALMA genoeg, hier van aangetoond te hebben. Wij voegen 'er bij, dat indien de Lezer belust zij, de verdere schilderachtige beschriiving te weten, hij dezelve kan vinden in het werkje van den Heere PLEMPER, waar in 't oog zig teffens verlustigen kan, door vier fraaije afbeeldingen, vervaardigd door den kundigen F. BLEISWIJK, verbeeldende: I. *Een gezicht van Alphen;* II. *Het Hof;* III. *De Oude* en IV. *De Nieuwe Kerk.* Men vindt hier van een geestig Uittrekzel, in een der Boekzaalen van P. RABUS.

OUDAAN, in zijne *Roomsche Mogenheid*, schijnt van oordeel, dat *Alfen* een Bergplaats der Romeinen en Batavieren is geweest, om reden dat aldaar, in 't omspitten van den grond van een ouden Burg, veele *Romeinsche* Gedenkpenningen, ook harde verzengde en half verbrande Turf, gevonden is: zie bl. 18. Om de gelegenheid van *Alfen* beter te kennen, dan hier boven is aange-

gewezen, dient men aan te merken, dat deeze Ambachtsheerlijkheid, ten Noorden en Oosten, paalt aan den *Rhijn*, die met een bogt langs derzelver grondgebied loopt, en verder belend aan de Hooge Heerlijkheden van *Hazardswoude*, *Boskoop* en *Zwammerdam*, in welke laatste het Rechtsgebied van *Alfen* zig uitstrekt, tot binnen den Brug van het Dorp van dien naam, schoon het eigenlijke Dorp alleen legt ten Zuiden van den *Rhijn*: want al wat men doorgaans daar onder verstaat, behoort onder de Ambachtsheerlijkheden van *Aarlanderveen*, of *Oudshoorn*. Onder *Alfen* behoort mede *Rietveld*, zijnde een streek Land van 234 morgen, strekkende, van bij den hoogen *Rhijndijk* af, agter een Polder, die den naam voert van *Alferhoorn*, tot aan *Hazardswoude*. Deeze streek bestond voorheen uit een hollen moerassigen grond, dien men gewoon was een *sodse* te noemen, geene vrugten voortbrengende, en die zo week was, dat men 'er een stok van 12 voeten kon laten inglijen, zonder nog den vasten grond te ontdekken. Door het geduurig aanhogen van den grond, is dezelve doorgaans zo vast geworden, dat 'er goed gras groeit.

Dit Land, zegt men, is afkomstig van JACOB KOPPIER, die Heer van *Kalslagen* en *'t Rietveld* in *Alfen* geweest is; voor *Alfen* en *Rietveld*, vindt men, volgens de opneeming van 1632, 2644 morgen en 41 Roeden Lands, en 136 Huizen; het geheel, met het schoutsampt, pondgeld, enz. was eerst getaxeert op 7505 Guldens, 12 stuivers en 10 penningen. Doch in de opneeming van 1732, vindt men een getal van 315 huizen, en 10 zo Kalkovens als Pannebakkerijen, met twee Molens; waar uit blijkt, dat *Alfen*, in die 100 Jaaren, merkelijk is toegenomen: dit's aan de bekoorlijke legging der Landstreeke kan dit worden toegeschreeven; en verder aan de uitbreiding van de neering en Handwerken. Want, behalven de nabijgelegene Kalkovens, Steen- en Pannebakkerijen, levert daarenboven het Dorp overvloed van Boter en Kaas. Ook worden hier allerhande zoorten van Tabakspijpen gemaakt. De welvaart van *Alfen* word ook zeer bevorderd, door den doortocht, die hier dagelijks is, zo van groote als kleine vaartuigen, van *Haarlem*, *Leiden*, *Amsteldam*, en elders, langs den Rhijn, naar *Gouda* en *Utrecht* afzakkende, behalven de menigte van reizigers, die hier doorvaaren,

ren, met de gewoone trekschuiten. Na de verdieping van den Rhijn, in den jaare 1670 geschied, is dit nog merklijk vermeerderd, dewijl, te vooren, geheele vlooten van vaartuigen voor den brug moesten blijven leggen. De gelegenheid deezer plaatze doet hier zeer veele posten, met brieven, van veele steden, zamen komen: ten welken einde een algemeen Postcomptoir, aan deeze plaats, is opgericht, het welke eertijds onder *Oudshoorn* was. Wat de Historie van dit Dorp aangaat: op 't Jaar 1426 vind men aangetekend, volgens WAGEN. *Vad. Hist.* III. Deel, dat op den *Alfenschen Dijk*, Gravin JACOBA, in een gevecht tegen haaren Neef, Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, de overwinning behaalde; anderen verhaalen, hoe de *Spanjaarden* zig aldaar, in 1580, gedraagen hebben. Nog meer is het berucht geworden, door de bedrijven der *Franschen*, in den winter van 't jaar 1672. De verzameling van 't Staatsche Leger geschiedde aldaar in 't volgende jaar. Zijne Hoogheid, de Prins van *Oranje*, den laatsten dag des gemelden Jaars 1672, daar komende, vond dit en andere daar omstreeks leggende Dorpen, van bewoonders en roerende goederen, genoegzaam ontledigd; waarop, bij Plakaat van den 1 Jan. 1673, werd afgekondigd, dat de goede Ingezetenen van de Dorpen *Alfen*, *Oudshoorn*, enz. aan deeze zijde van de Oude en Nieuwe Vaart, als mede de Schouten, Schepenen, Secretarissen, enz. zig wederom zouden hebben te begeeven, binnen de voorzeide Dorpen, om aldaar hunne Functien, Neeringen en Ambachten waar te neemen als vooren; neemende zijne Hoogheid de Ingezetenen en hunne goederen, in zijne bijzondere Protectie. Hierop keerden alle de ingezeetenen te rug. Buiten deeze rampen van den Oorlog, heeft *Alfen* nog andere, als van Brand en diergelijke, moeten ondergaan. In 't jaar 1619 geraakte bijna het gantsche Dorp, en daar onder de Oude Kerk, die weleer aan BONIFACIUS gewijd was, in de assche; deeze hevige brand nam zijnen aanvang in een Oliemoolen, en vloeg van daar over op de rietdaken. In 1716, op den 15den Sept. ontstond 'er weder een felle brand in een Grutterij, die, benevens nog 25 nabuurige huizen, geheel verteerde. Soortgelijke rampen, als mede zwaare overstroomingen, heeft het vervolgens eens en andermaal ondergaan.

On-

Onder de Gebouwen van *Alfen* is eerst aanmerkelijk de *Nieuwe Kerk*, welke met een klein, doch fierlijk fpits toorentje, een uur- en flagwerk voorzien is. Deeze Kerk is een fraai en groot gebouw, pronkende met koperen kroonen, en andere daar toe vereischte fieraden. Ook is aldaar eene *Roomfche* Kerk. De plaats, daar de rechtsoeffening gehouden word, is de Herberg, daar *St. Joris*, en ook 't *Hof van Holland* uithangt. De Waag ftaat aan den Rhijnbrug, op den grond van *Aarlanderveen*, doch behoort, volgens een uitfpraak van 1660, aan de Heeren van *Alfen*, die dezelve aldaar konnen laaten ftaan, of verplaatzen, naar welgevallen. Onder het Rechtsgebied van *Alfen* behooren 't *Huis te Leeuwen*; de *Burgt* of *hooge Burgt*; het Hof te *Alfen*, van ouds *Oud-Kalfslagen*, en 't huis te *Langerode*. Ook legt in deeze Heerlijkheid de *Goudfche Sluis*, waar van, op dat bijzonder Art. melding zal gemaakt worden. In 1745, werd deeze Ambachtsheerlijkheid, door den Heer JACOB VAN DER MEER, wiens Vader, Grootvader, en Overgrootvader dezelve bezeten hadden, verkocht aan KATARINA DE WILDE, Weduwe van ABRAM JOSUA BRAKONIER, Predikant te *Utrecht*, voor de fomme van *acht en vyftig duizend Guldens*. Naderhand is zij weder door verkoop overgegaan, aan den Heer THEOD. DE SMETH, Oud-Schepen der Stad *Amfterdam*. Van de oude Heeren van *Alfen* vinden wij niets anders aangetekend, dan dat de Heer HUGE VAN KRALINGEN, die, in 't jaar 1230, Baljuw van *Holland* was, de Stamheer van dit Huis geweest is; dat verfcheidene van hun de Graven gediend hebben, tot in het jaar 1484; en dat dit Huis, op of omtrent dien tijd, is uitgeftorven, voerende het wapen, nu nog aan 't dorp eigen, namelijk een zwarte ftar met agt ftraalpunten op een zilveren veld.

Lijst der Taxatien, MSS. *Handvesten van Rhijnland*. *Staat der Nederlanden*, VI. Deel; BACHIENE *Nieuwe Geographie*. II. Deel, 2de ftuk, pag. 564.

ALFEN; een ander dorp van dien naam, gelegen aan de *Maaze*, omtrent een vierendeel uur gaans beneden *Maas-Bommel*. De Gereformeerde Gemeente aldaar wordt door de Predikanten van *Maas-Bommel* bediend. Voorts zijn ons, wegens dit Dorp, geene bijzonderheden gebleeken, dan dat het, meer dan eens, last

last geleden heeft door Overstroomingen, en nog laatst in de maand Februarij des jaars 1757, wanneer 'er verscheiden gaten in den dijk scheurden; waar door het Ampt tusschen *Maas* en *Waal*, en bijna 't geheel rijk van *Nijmegen*, werd onder Water gezet.

Staat der Nederlanden, III. Deel, bladz. 277. *N. N. Jaarb.* bladz. 287.

ALFEN, of ALPHEN, (*Willem van*) Secretaris in de Hoven van *Holland*, zeer bekend door het schrijven van zijn *Formulierboek*, behelzende de meeste schriftuuren, die dagelijks in de Practijk van gebruik zijn, en gebezigd worden, onder den Tijtel van PAPEGAAIJ; het is verscheiden maalen in 4to herdrukt, eerst in één, en naderhand in twee deelen. Deeze beroemde Schrijver was gebooren te *Leiden*, in het Jaar 1608, uit een oud aanzienlijk Burgemeesterlijk geslacht, en werd, den 20 Sept. 1631, tot het gemelde Ampt aangesteld, in de plaats van Mr. PIETER HOFLAND; hij bediende het geduurende den tijd van 53 Jaaren, met achting en lof, en deed daar van afstand, in 1684, ten behoeve van zijnen Schoonzoon, den Heere en Mr. PIETER VAN HURK.

Zie VAN LEEUWEN, *Bat. Illust.*

ALFEN, (*H. van*) zie ALPHEN (*H.*).

ALFEN, (*Kors Jansz van*) was, in het Jaar 1622, een der zamengezworenen tegen het leven van Prinse MAURITS. De Heer WAGENAAR zegt, dat hij een Haringkoper te *Rotterdam* was. Wij zullen elders gelegenheid hebben, hier van omstandiger te spreeken.

Zie *Vaderlandsche Historie*, X. Deel, bl. 451.

ALFHEIM, het welk, in het Testament van WILLEBRORD, *Alphein* genaamd word, en hedendaags bekend is, onder den naam van *Alfen*, is gelegen in de Baronij van *Breda*, en een gedeelte van het Hertogdom van *Braband*, zijnde een zeer oud en middelmatig Dorp, nabij den *Dongerstroom*, tusschen de Dorpen *Baarle*, *Haarn*, *Gilse* en *Goirle*. Den 20 Juny 712, schonk ENGELBERT, een *Frankisch* Edelman, dit *Alfen* of *Alfheim* aan den genoemden WILLEBRORD, Abt van *Epternach*, volgens den

Giftbrief, gegeven te *Silburg*, veele Jaaren in de gemelde Abtdij bewaard, en door den geleerden Baron LE ROIJ in 't licht gegeven. In 't Jaar 726, maakte WILLEBRORD dit goed aan de gemelde Abtdij, 't welk vervolgens door de Abten, in 1157, voor een Jaarlijksche Schatting, aan 't Klooster *Tongerloo* werd opgedragen. In 't Jaar 1100, heeft Heer HENDRIK VAN BREDA de *Tempelheeren* hier mede, en ook met *Brake*, beschonken. In 1280 schonken ARNOLD VAN LEUVEN en ELISABETH, Heer en Vrouw van *Breda*, zestig bunderen, zo Bosch, Heij als Zaaijland, alhier gelegen, aan gemelde Tempelheeren. FILIPS VAN LIEDERKERKE, Heer van *Ulpenhout* en *Alfen*, heeft, vervolgens, in 1308, ten overstaan van RASO DEN TWEEDEN, Heere van *Breda*, en Heere SEGER VAN LIEDERKERKE, zijne ouder Broeders, die van *Tongerloo* kwijtgescholden eenige lasten op hunne Hoeven, geleegen in *Nieuwland*, onder andere voorwaarden, ook op deeze, dat zij, zo als zij voorheen verpligt waren, zo dikmaals de Heeren van dit *Alfen* eenen heirtocht deeden, een opgehoopten Wagen met Brood zouden zenden. Daarenboven, beschonk hij de Abtdij met het Bosch van *Stocht*, bij *Alfen* gelegen. Dan, in de laatere tijden, zijn alle deeze Goederen aan de Baronnij van *Breda* gehegt. Dit Dorp heeft meer dan eens gedeeld in de rampen des Oorlogs, en bijzonder in 1542, wanneer het, door de Krijgsbende van den woesten MAARTEN VAN ROSSUM, werd afgebrand. BACHIENE, in zijne *Geographie der Nederlanden*, V. Deel, bl. 775 en 77. bepaalt de ligging op drie en een half uur van *Breda*, en stelt het getal der Ingezetenen, in Ao. 1742, in 't geheel op 104.

Zie *'t Testament van* WILLEBRORD, *in 't* BATAVIA SACRA, I. Deel, bl. 93. J. LE ROIJ *Notit. Bredaasch Cronijkje.*

ALFRICUS, Bisschop van *Utrecht*; zie ADELBRICUS.

ALFVOET, bij anderen *Alsvoet*, doch te onregt, alzo het moet zijn *Almsvoet*, voorheen een Dorp in de groote Zuid-Hollandsche Waard; zie ALMSVOET.

ALIDA of ALEID; zie ADELHEID.

ALGID, ook ADGILD; zie ADGILLUS.

ALGEMEENE STAATEN, is eene *vergadering van gevolmagtigde Afgevaardigden, uit zeven Oppermagtige en naauw verbondene Landschappen, tot het waarneemen en handhaven van het gemeene belang der Bondgenooten.* Wij zeggen *zeven Oppermagtige*, om dat men de VEREENIGDE NEDERLANDEN niet moet aanmerken als verscheidene Landschappen, staande onder *ééne Oppermacht*, zo als verscheiden Uit- en Inlandschen zig t' onrecht verbeelden; onderstellende voorts, dat de *Oppermacht der Algemeene Staaten* in dit aanzienlijk Lichaam zoude geplaatst zijn; daar, in tegendeel, de *Oppermacht* of *Souvereiniteit* van ieder Landschap op zig zelve bestaat. Ook zijn de *Algemeene Staaten* niet het eerste en voornaamste Lid van Staat, zo als men, in 't zogenaamde, *Publiek Gebed*, en andere Schriften van dien tijd, verkeerd gesteld vind. WAGENAAR, in zijne *Vaderlandsche Historie*, VIII. Deel, bl. 335. tekent de geschillen aan, die 'er ontstaan zijn over het aanmaatigen van dit gezag door de *Algemeene Staaten*, bij den dood van WILLEM DEN EERSTEN. Zelfs Mannen van naam hebben gefeild, in het beschrijven van 't gezag deezer *Afgevaardigden*, zo als, op 't Art. AMBASSADEURS, zal getoond worden.

De vergadering der *Algemeene Staaten*, kwam, in de eerste opkomst van *deezen Vereenigden Staat*, niet bij een, dan wanneer zij daar toe in het bijzonder beschreven werd; het welk, onder de laatste Graaflijke Regeering, zeer zeldzaam geschiedde, dewijl PHILIPS DE TWEEDE, om zijne onbepaalde heerschzucht te voldoen, dit genoegzaam geheel verbood. Ten tijde van LEICESTER's Landvoogdijschap, stond het bijeen roepen van die Vergaderinge aan den *Raad van Staate*, die toen, om het roer der Regeeringe naar eigen zinnelijkheid te wenden, de *Algemeene Staaten*, meestijds, onbeschreven liet; welk gedrag van deezen Dwingeland den Staat ten hoogsten mishaagde. Zij vertrokken, op den 15 Maij 1588, om die rede, van *Delft* naar den *Haag*, om hun misnoegen te kennen te geeven; begeerende, even als ze te vooren (1585), te *Middelburg*, daar na te *Utrecht*, en sedert te *Delft* waren vergaderd geweest, wederom bijeen te koomen. Nogthans was 'er, verscheiden Jaaren daarna, nog geene vaste Vergadering der *Algemeene Staaten* bepaald, zo als men in het gemelde *Publiek Gebed* aangehaald

 vindt.

vindt. Zekerder is het, dat de Afgevaardigden hunne Vergaderingen of Bijeenkomsten, van tijd tot tijd, hebben afgebroken, en wel tot in het Jaar 1593. Zedert dien tijd, of in het gemelde Jaar, heeft die Vergadering, allengskens, de gedaante van eene altooszittende Raadsvergadering aangenoomen, onder den naam van de *Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden*, welke zij vertoonen; zijnde, door de *Staaten van Holland*, in den *Haage*, aan hen het recht van Grondgebruik verleend. En offchoon, aan de *Afgevaardigden der Algemeene Staaten*, bij alle openbaare gelegenheden, de voorrang gegeeven word, moet men, echter, niet denken, dat die van *Holland* iets het minste van 't Oppergezag, of de eere daar aan verknocht, afstaan, die hun alleen in hunne Provintie toekomt. Het getal deezer Afgevaardigden is niet bepaald; elke Provintie mag, naar goedvinden, het getal vermeerderen of verminderen, mids zij de onkosten, daar op loopende, draage. Maar hoe groot het getal ook zij, zij hebben te zamen niet meer dan ééne ftem; en dus zijn 'er, in het geheel, zo veele ftemmen als Provintien, namelijk *zeven*, hoewel het getal der Afgevaardigden in deeze Vergadering meestal tusfchen de *veertig* en *vijftig* beloopt.

De plaats, alwaar deeze luisterrijke vergadering haare bijeenkomften houd, is, op het oude Hof der *Hollandfche* Graaven, in eene lange Kamer, voorzien met drie Deuren, en verfierd met de beeltenisfen der vijf Stadhouderen; het vertrek heeft gemeenfchap met de zogenaamde Treves-Kamer. In deeze vergaderzaal ftaat eene lange Tafel, met een groen Kleed overdekt, en omringd met Stoelen zonder armen, mede met groen Laken overtrokken, uitgezonderd die des Stadhouders, die met groen Fluweel bekleed, en met konftig gefneedene armen verfierd is. De rang der zittinge is die der Provintien, hebbende aan het hoofd den Stadhouder.

De tijd der bijeenkomften is onafgebrooken, dat is, gedurende het gantfche Jaar, zonder Vacantien te houden; koomende zelfs de leden des Zondags buitengewoon bijeen, doorgaans des morgens om elf uuren, of zo als de Prefident goedvind de vergadering te beleggen. Ieder Provintie is op haare beurt, voor eene week, de voorzittende; wordende de Prefidentsplaats bekleed door den eerften in den rang haarer Afgevaardigden: bij aan-

aanvaard dien post des Zondag 's nachts om twaalf uuren, tot agt dagen daarna op 't zelfde uur. Die deze waardigheid bekleed, ontvangt de Brieven van de buitenlandsche Staatsdienaaren, (Ministers) de Memorien der vreemde Afgezanten, de Verzoekschriften van bijzondere Persoonen of Collegien, en meer andere schriftelijke Vertoogen, die hij aan de Leden der vergaderinge, door den Griffier, doet voorleezen. De Provintien, of liever de Leden der vergaderinge, worden hier op verzogt, zig gereed te maaken tot het geeven van hunne stemmen: dit, met de grootste vrijheid van gevoelen, verricht zijnde, besluit de Voorzitter met de meerderheid, uitgenomen in zaaken, die éénpaarigheid van stemmen eischen, als van Oorlog en Vrede, Belastingen, en andere zaken; en ingevalle door de meerderheid, in dergelijke gevallen, word doorgedrongen, handelt men tegen de grondwetten van den Lande; en behouden dan ook de overstemden het recht van Protesteering, en recht van Eisch, om hun gedaan Protest te doen aantekenen. Indien, evenwel, het gevoelen, bij de meerderheid van stemmen uitgebragt, met dat der voorzittende Provintie strijdt, of de President, om deeze of geene redenen, zwaarigheid maakt om te besluiten, heeft hij vrijheid, zijne plaats te verlaaten, en dezelve afteftaan aan den President van de volgende week, of nog vroeger, aan den geenen, die geene zwaarigheid maakt, het besluit op te maaken; welke dan ook het beslootene uitspreekt, en in de Registers van Staat doet aantekenen.

Indien 'er zaaken voorhanden zijn, waaromtrent men, bij meerderheid, door den President, in de week zijner voorzittinge, niet kan tot een besluit komen, kan hij zijne plaats aan eenen zijner mede Afgevaardigden afstaan; en zo deze weigerig is, het besluit ten uitvoer te brengen, of liever, de zaak te doen besluiten, gaat de rang van voorzitting tot eene andere Provintie over; 't welk eene spoediger afdoening van zaaken geeft, dan wel anders. Langzamer gaan de Algemeene Staaten te werk, in zaaken van meerder belang, en waar toe de algemeene toestemming vereischt wordt: welke langduurigheid van besluit ook doorgaans van de grootste en beste zekerheid, tot welzijn van Land en Volk, vergezeld gaat, en aan de Ingezeetenen meestal de grootste stoffe van goedkeuring geeft. Deeze langzaame raadsbesluiten moeten toegeschreeven worden aan de bepaalingen der Afge-

gevaardigden, die, eer zij tot gewigtige zaaken konnen stemmen, het goedvinden hunner Zenders moeten afwachten, 't welk aan hen niet wordt bekend gemaakt, voor en aleer de Staaten hunner Provintie beschreeven, vergaderd en algemeen tot een besluit gekoomen zijn: het welk, zo als men ligt begrijpt, veel tijd vereischt. Dit in 't oog houdende, ziet men hoe onbezonnen veeltijds de drift is van veele Landzaaten, als hun belang, 't zij wettig of onwettig, een spoedig besluit begeert; nog onbezonnener is dusdanig eene begeerte, als men, daar en boven, in aanmerking neemt, dat 'er in de Provintien zijn zes en vijftig Steden, welker toestemming, benevens die der Ridderschap en verdere Leden van Staat, vereischt word. Behalven de vertraaging der besluiten van den *Staat*, hier uit noodzaaklijk ontstaande, ziet men, nog boven dit alles, niet zelden, dat de uitheemsche Staatsdienaars zig deeze vertraaging weeten ten nutte te maaken, met bij deeze of geene Leden te bewerken, dat men nog langer draale, of tot genoegen van hunne Meesters besluite; het geen veelmaals 's Lands Vaderen kragtig belet om tot besluit te kunnen koomen.

De waare bepaaling van de magt der *Algemeene Staaten*, kan gevoeglijk onder de volgende hoofden gebragt worden:

I. Zij konnen Vrede maaken, noch Oorlog aanvangen, zonder de algemeene toestemming der bijzondere Provintien.

II. Zonder die zelfde algemeene toestemming, konnen zij geen Krijgsvolk werven, of schatting heffen.

III. Met de verbintenissen tusschen den Staat en Uitheemsche Mogendheden, en zaaken van dergelijk aanbelang, is het eveneens geleegen.

IV. De Algemeene Staaten mogen Wetten maaken, die tot nut der Vereenigde Landen strekken; doch dezelve zijn van geene kracht, dan in die Provintien, die dezelve hebben aangenomen. Ten voorbeelde kan strekken, het vermaarde Dordsche Sijnode, dat in *Friesland* niet is aangenomen.

V. De Wetten en Vastctellingen, die met algemeene goedkeuring der bijzondere Provintien gemaakt zijn, konnen door de Algemeene Staaten niet wederom verbroken worden.

VI. De Staaten der bijzondere Provintien hebben sommige voorrechten uitdrukkelijk aan zig behouden.

On-

Onaangezien deeze bepaalingen van hun gezag, is dit luisterrijk Lichaam, in veele opzigten, uitsteekend. Want, I. word op hunnen naam over Vrede en Oorlog gehandeld. II. De Kapitein-Generaal, en mindere Krijgsbevelhebbers, doen den Eed aan de Algemeene Staaten. III. In tijden van Oorlog zenden zij, uit hunne Vergadering, of uit den Raad van Staate, eenige Afgevaardigden te Velde, die, nevens de Legerhoofden, raadpleegen, en de Oppermagt der zeven Landen in het Leger verbeelden, zonder welker toestemming de Stadhouder, als Kapitein-Generaal, geen slag leveren, geene plaats belegeren, noch eenige onderneeming van belang doen kan. Deeze Afgevaardigden te Velde genieten, ieder, zeventig Guldens daags; voor hunne verblijfsplaats staat een Lijfwacht te voet en te paard, en uitgaande, worden zij met Piek en Vaandel begroet. IV. Op naam der Algemeene Staaten, word een algemeen Veldheer of Kapitein-Generaal aangesteld; zelfs beweerden (volgens AITZEMA) de Staaten van *Holland*, dat men, tot de aanstelling van eenen Veld-Marschalk, niet koomen kon, dan met toestemming van alle de bijzondere Provintien. V. In tijden van Oorlog bezorgen zij de Brieven van vrijwaaringe. VI. Worden door hun geregeld, de rechten op de uitgaande en inkoomende Goederen. VII. Zonden de Algemeene Staaten voorheen hunne Afgevaardigden in de Vergaderingen der Oost- en Westindische Maatschappijen, ter opneeming van de Jaarlijksche Rekeningen; doch dewijl dit veele kosten aan die Maatschappijen veroorzaakte, verzochten en verkreegen dezelve, in het Jaar 1728, vrijheid om jaarlijks hunne Afgevaardigden naar den *Haag* te zenden, om hunne Rekeningen, met Gecommitteerden van hunne Hoogmoogenden, te sluiten. Ook bezorgen zij, ten VIII. verscheiden zaaken, de Munt betreffende; als het verkiezen van den Generaalen Muntmeester, en het regelen van de waarde van het Geld. IX. Word het aandeel der algemeene Lasten, van ieder Provintie, door de Ontvangers van de Generaliteit ingevorderd. Ook worden, ten X. de geschillen, die somtijds onder de Provintien ontstaan, meestijds door de Algemeene Staaten, bij weege van bemiddelinge, en in der minne, afgedaan; doch niet, dan na alvoorens door partijen 'er toe verzogt te zijn, en zonder daar in eenig gezag te gebruiken, of te mogen gebruiken. Een bewijs van onmin;

daar door ontſtaan, vindt men aangetekend onder 't Art. ERNST SICCO VAN AILVA. XI. In de aangewonnen Landen, buiten de zeven Provintien, hebben de Algemeene Staaten de opperſte Magt, en uit hoofde van die, ſtellen zij 'er de Overheden der Steden en Bevelhebbers der ſterke Plaatzen aan; ook begeeven zij 'er veele aanzienlijke Ampten. Ook berust bij hun, ten XII. de magt tot het benoemen van verſcheiden bijzondere kommisſiën, uit de Leden hunner vergadering: ſommigen wegens Buitenlandſche zaaken; anderen over de Geldmiddelen; anderen om over Zeezaken te handelen; en wederom anderen, om de voorſlagen van Vreemde Mogendheden te hooren en te overweegen. Deze kommisſiën beſtaan uit negen Perſoonen: één uit ieder Provintie, benevens den Raadpenſionaris van *Holland*, en den Griffier der Algemeene Staaten, die beide alle de kommisſiën bijwoonen, en daarin een beſlisſende ſtem hebben. De Afgevaardigde wegens *Gelderland* zit in deeze kommisſiën altijd voor. En eindelijk, ten XIII, zijn de Algemeene Staaten uitvoerders van de meeste Plakaaten, die zij, ten nutte van 't gemeen, gemaakt hebben; iets, 't welk aan deeze Vergadering geen kleinen luister bijzet. De Plakaaten, als wetten, gedrukt op bevel der Algemeene Staaten, worden door dezelven aan de bijzondere Provintien gezonden, met verzoek, die te doen afkondigen; waar na zij, voor de Ingezeetenen, eene verbindende kracht bezitten.

Allerluisterrijkst vertoont zig het aanzien en gezag van H. H. M., in het aanſtellen en ontvangen van Gezanten, en andere openbaare Staatsdienaaren. Schoon de *Algemeene Staaten* de Afgezanten benoemen en afzenden, behoort men, echter, in aanmerking te neemen, dat zulks niet willekeurig, maar op voorſtel van bijzondere Provintien geſchiedt; hebbende die van *Holland*, door den tijd, het voorrecht gehad om den Algemeenen Staaten een Ambasſadeur aan het *Franſche* Hof, en die van *Zeeland*, gewoonlijk, een naar *Engeland*, voor te ſtellen: ſchoon men ook voorbeelden vind, dat andere Provintien *Holland* dit voorrecht misgund hebben; (zie AITZEMA, in het XXXV. Boek.) Dus worden ook, door de *Algemeene Staaten*, ter bevordering van den Koophandel, Agenten en Conſuls in de Buitenlandſche Koopſteden aangeſteld. Zij regelen de wedden van alle deeze Staatsbedienden, en beſtieren al wat buiten 's Lands, tot eere

van

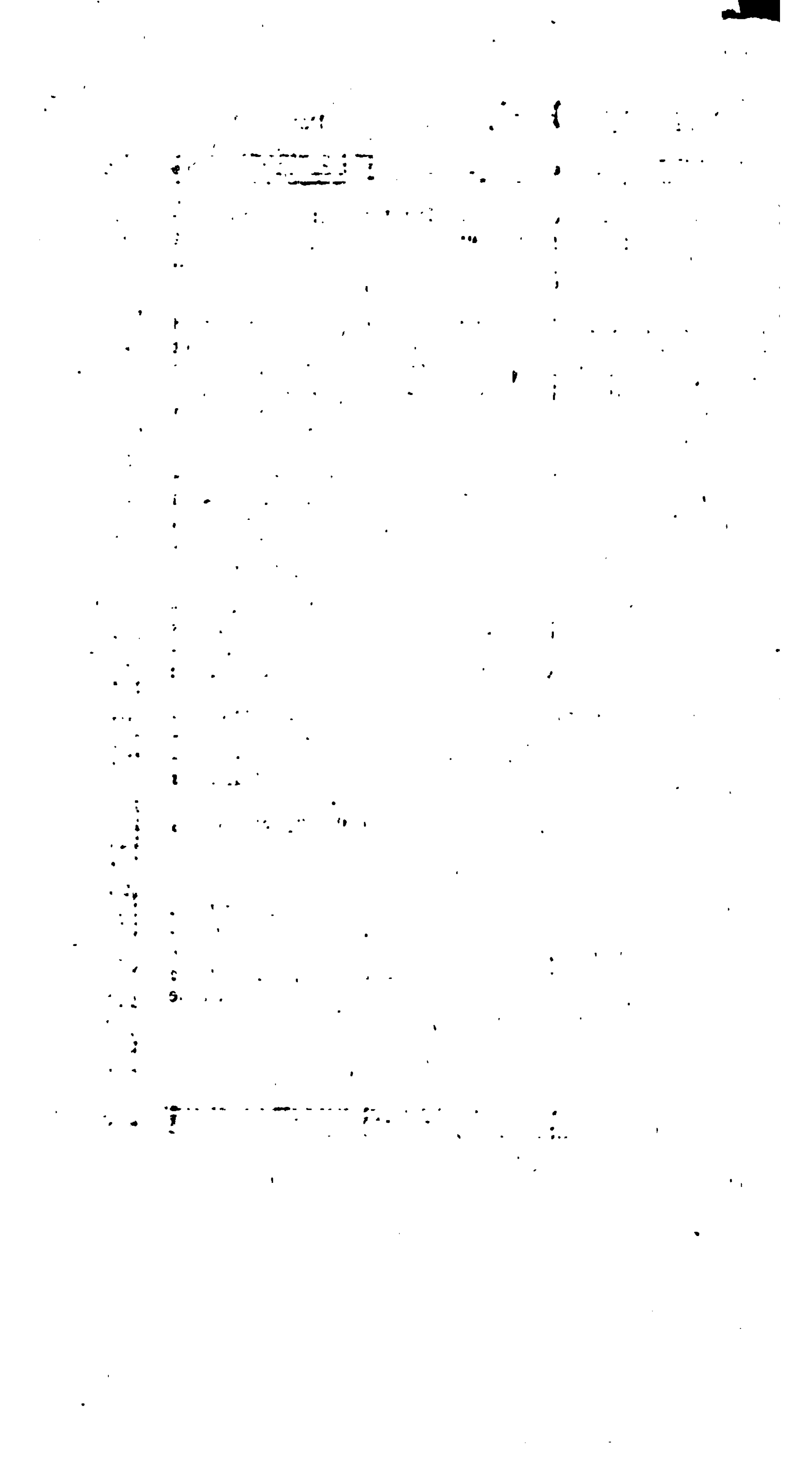
van den *Staat* ſtrekt. (Zie verder AMBASSADEURS en AGENTEN.)

Gewoonlijk heeft deeze Republiek een Ambasſadeur aan 't Hof van *Frankrijk*; een extraordinaris Envoyé en Plenipotentiaris aan dat van *Spanje*, en een Agent van den Koophandel te *Madrid*; een Ambasſadeur te *Conſtantinopole*; een extraordinaris Envoijé aan 't Hof van *Weenen*; een extraordinaris Envoijé en Plenipotentiaris aan dat van *Groot-Brittannie*, en een Agent van den Staat te *Londen*; een Minister aan 't Hof van *Portugal*; een extraordinaris Envoijé aan dat van *Zweeden*; een extraordinaris Envoijé en Plenipotentiaris aan 't Hof van *Berlijn*; een Minister Plenipotentiaris aan 't Hof van *Warſchouw*; een Minister aan 't Hof van *Saxen*; een extraordinaris Envoijé bij de drie Geestelijke Keurvorsten, mitsgaders bij de *Opper-* en *Nederrijnſche* en *Westphaalſche* Kreitzen; een Minister te *Keulen*; een extraordinaris Envoijé aan 't Hof van *Petersburg*; een Minister op de Rijksvergadering te *Regensburg*; een extraordinaris Envoijé aan 't Hof van *Denemarken*; een Legations Secretaris te *Frankfort aan den Main*; een Gedeputeerde van den Staat te *Brusſel*; een Minister bij den *Neder-Saxiſchen* Kreits te *Hamburg*; een Commisſaris te *Elſeneur*; een Commisſaris te *Dantzig*; een in het Graafſchap *Cornwal*, op de Kust van *Monsbaij* en *Devon*, in *Engeland*; een Konſul te *Lisbon*; een te *Cadix*, *Port St. Marta*, *Port Roial*; een te *Gibraltar*; een te *Sevilie*; een in de *Corunha*, waarneemende het Conſulaat in 't Rijk van *Gallicie*; een te *Port Mahon*; een te *Cagliari*; een te *Mallaga*, en de Havens op de Kust van *Granada*; een te *Murcia*, *Alicanten* en *Grenada*; een in *Gallicie* en *Asturie*; een te *Barcelona*; een te *Trieste*; een te *Genua*; een te *Livorno*; een Conſul-Generaal in het Rijk van *Napels*; een Conſul op *Maltha*; een te *Salonica*; een te *Venetie*; een te *Smirna*; een Conſul-Generaal in den Kerklijken Staat te *Rome*; een in de Provintien langs de Zee, behoorende tot het Keizerrijk van *Marokko*, te *Tetuan*; een te *Aleppo*, op de *Sijriſche* Kust, en over 't Eiland *Cijprus*; een Conſul te *Algiers*; een te *Tunis*; een te *Tripoli*; een te *Salée*; een te *Bergen* in *Noorweegen*; een op de Eilanden van *Xanten*; een op de *Canariſche* Eilanden; een te *Mesſina*, en een te *Palermo* in *Sicilie*; een in *Egijpte*,

vereischt de algemeene toestemming, en de punten, waar over gehandeld zal worden, moeten in orde gebragt, en in de Brieven van beschrijving gemeld worden. Zo lang zodanige Vergadering duurt, is dezelve in magt boven die der *Algemeene Staaten*, hoewel de daar op Afgevaardigden niets kunnen besluiten, zonder de toestemming hunner Provintien. Maar al wat op dezelve besloten wordt, houdt men voor eene Grondwet van den Staat. In 't geeven der stemmen, en in de wijze van Voorzitting, word dezelfde orde waargenomen, als in de gewoone Vergaderingen der Staaten. Gelijk door de gewoone Vergadering der Staaten, de oppermagt van de Staaten der zeven Vereenigde Landschappen luisterrijk vertoond wordt, dus zag men een nog veel aanzienlijker vertooning van die zelfde oppermagt, in de *Groote Vergadering* van het Jaar 1651.

ALIZO, volgens DIO CASSIUS, en anderen, eene vermaarde Rivier, die door sommigen voor den *IJssel* genomen wordt. In vroegere dagen was 'er mede een Kasteel van deezen naam, 't welk aan den Oever van den Vloed *Alizo* stond; hoewel eenigen ontkennen, dat 'er een Kasteel *Alizo* geweest is. Maar deeze tegenspraak van XIJLANDER, in zijne aantekeningen op DIO, vervalt, als men het verhaal van VELLEJUS PATERCULUS aanneemt, die, met duidelijke woorden, verhaalt, dat te ALIZO, of op *Alizo*, de *Romeinen*, door een ontelbaar getal *Germaanen*, belegerd werden, en zig zelven, door hunnen moed, eenen weg midden door de Vijanden baanden. Men houdt het voor zeker, dat 'er een Kasteel geweest is, het welk deezen naam voerde; doch men blijft onkundig, waar deszelfs eigenlijke standplaats was. TACITUS spreekt van een Kasteel *Alizo*, dat, volgens zijne aanwijzing, aan den Rhijnstroom stond; en dit is het, waar van wij PATERCULUS hebben hooren gewag maaken. JUNIUS is van gedachten, dat het te *Wezel*, aan den mond van de *Lippe*, was. Nader aan de waarheid komt het zeggen van VERTUTIUS, die het plaatst te *Issenburg*. Laat mij hier nog bijvoegen, dat men, in de geleerde aantekeningen van SCHECKIUS op VELLEJUS, leest, hoe B. RHENANUS, *Alsheim* voor *Alizo* houdt. Volgens DIO (in de woorden van ORTELIUS) is *Alizo* een Vloed, door VERTUTIUS, de *Oude IJssel* genaamd. PTOLEMEUS zegt: *Alusium* was een

Stad

THEODOOR ROEST, *van Alkemade*, gebooren
Maart, in het Jaar 1751, trouwde in het Jaar
in het Jaar 1676, uit het huwelijk van *Jan*
quois, stierf op de Hofstede *Duinvlied*, bij *P*
tende *Denis Adriaan*, *Jacob Theodoor*, en *Ge*

I. *Denis Adriaan Roest*, *van Alkemade*,
trouwde op de Hofstede het Klooster, te
Maria Blesen, gebooren den 3 Octob
Lannoy. Zij lieten na:

1. *Geertruid Roest*, *van Alkemade*
trouwd den 8 Februarij, in het J
Vrijheer der Stede *Grevenmache*
Niederdoven: uit dit huwelijk zi
2. *Arnoud Roest*, *van Alkemade*,
trouwde den 15 Februarij, in het
ren den 30 Maij, in het Jaar 1
Agnes Michel, uit welk huwelijk

Theodoor Roest, *van Alke*

3. *Catharina Anna Maria Jacoba*
ber, in het Jaar 1758, stierf on
Jaar 1781.

, gebooren
het Jaar
van *Jan*
lied, bij
oor, en Ge

Alkemade,
Klooster, te
3 Octob

Alkemade,
, in het J
venmache
iwelijk zi
temade,
j, in het
et Jaar 1
huwelijk

an Alke

Jacoba
tierf on

I. TAF

Het Geslacht van ROEST, thans ROEST *van Alkema*
alwaar het, onder de oude en Adelijke Geslachten
weest. Men vindt bij verscheidene Historieschrijvers,
BEKA, in Godfried, pag. 54, bij M. STOKE in FLOR.
Hist. II. Deel, pag. 262, gemeld dat onder andere
tegen de *Friezen*, onder Graaf FLORIS den derden, ve
dat de goederen van dit Geslachte, ten tijde der Re
dienst, dien zij aankleefden, geconfisqueert zijn gewor

MARTINUS ROEST, *van Alkemade*, Schildknaap,
GERARD ROEST, die te *Alkmaar* in het Jaar 1529 ov
in het Familiegraf, waarop de wapenen van ROEST zij
GERARD had in huwelijk, *Hildegonda van Wittens*

I. ROELOF ROEST, *van Alkemade*, die
II. ADRIAAN ROEST, *van Alkemade*, g
was *Alida Meynarts Benninck*, en l

1. ALIDA ROEST, *van Alkemad*
2. JAN ROEST, *van Alkemade*
van Diemen,

a. *Adriaan Jan Roest*
Torenburg, bij welke

an
ner.
ema
Jer
Jaar
Pyl
van
het
munt
Ver
het
Adria
van E

A F

en

Alkema *ver.*
Geslachten, *ma*
hrijvers,
in FLOR
er ander *Jer*
erden, ve
e der Re
ijn gewon Jaar
Pyl,
dknaap,
1529 ove *van*
ROEST zij
Wittend het
munt
ade, die Vere
made, het
ck, en Adria

Alkemad
kemade
E

Roest,
ij welke

II. GE

HE

FLORIS VAN ALKEMADE, Ridder, werd, Ao. 1421, door de *Friesen* verslagen. H.de, en gehuwd aan ELISABETH, Dochter van He

1. FLORIS, zijn Leenvolger.	2. WILLEM VAN ALKEMADE, Ridder, Rechtsgel. en Raad in *'s Hage*, stierf in hoogen ouderdom, zonder Kinderen, Ao. 1473.	3. JA... T... RVINA m... KEMADE, Ki... Ao. 1408, ... ENGELBERT ...GEN, Ridd... verleed Ao. ...tende Kin...

FLORIS VAN ALKEMADE, Heer van ... waar bij hij vier Kinderen verwekte:

1. FLORIS, die volgt.	2. HENRI... *St. U...* *Leiden...*

FLORIS VAN ALKEMADE, stierf zon...n JAN VAN SWIETEN, Heer van *Opmeer*.

Vrouwe MACHTELD VAN ALKEMAD... DEN COULSTER, Schildknaap, Thesaurier van *D...* waar van de naam nog heden in weezen is.

Het Wapen van *Alkemade* is, een k

G E S

H E

HENDRIK VAN ALKEMADE, verkrde genaamd, 't welk naderhand te Leen gehouden v

I. FLORIS en II. IJSBRAND, die den Heere VAN WATERLAND, en won daar bij v

I. WILLEM, gehuuwd aan LIJS Vrouw van FLORIS VAN ALKE stierf in het Jaar 1487. | 4. ARENT.

FLORIS, Zoon van HENDRIK, liet na:

HENDRIK, Ridder, van wien twee Zo loor

DIRK, HENDRIKS tweeden Zoon, die

I. FLORIS en II. HENDRIK; de oude N. VAN EGMOND, en daar by eene Dochte

FLORIS, had tot Vrouwe de Dochter v

I. JAN, die volgt. II. SIMON, die, o die aan *Holland* kwam. Hij zeer oud zijn gezien worden, en liet een Zoon na, HENDRIK,

JAN, had ter Vrouwe IDA, Dochter van

I. IJSBRAND, die volgt. II. JAN VA het Wapen van *Alkemade*, was gehuwd aan C. JAN VAN DORP, en bij haar vier Zoonen.

1. SIMON, die een eigen Huis gesticht heeft, *St. Barbera Klooster*, te *Leiden*.

2. HUGO VAN D WAART, en naamd, die en teelde d en HUGO, P BEATRIX en aan Heer JA en liet Kinde van den Hee

FLORIS, zonder Kinderen gestorven

IJSBRAND, was eerst gehuwd aan ALIJ Erfdochter van *Velsen*; zij leefden te samen in he

I. HENDRIK, Land-Commandeur v

II. JAN VAN ALKEMADE, Priester

III. FLORIS VAN ALKEMADE, Ric

IV. STEVENTJE, had ten Man N. K

V. WILLEM VAN ALKEMADE.

Stad aan den *Rhijn*. De aangeweezene benaaming van den *Ouden Ysfel* heeft gelegenheid gegeeven tot het denkbeeld, dat, misſchien, dit Kasteel *Alizo*, de zelfde plaats geweest is, met de Stad *Doesburg*. Na deeze gedachten, die allen even ongegrond zijn, zeggen wij dat het Kasteel *Alizo* aan den *Rhijn* niet kan geſtaan hebben, om reden dat de geloofwaardige TACITUS ons leert, dat GERMANICUS, in den Oorlog tegen de *Germaanen*, het gantſche Land, tusſchen den *Rhijn* en het Kasteel *Alizo*, met nieuwe Dijken en Grensſcheidingen had doen verſterken; gevolglijk waren de *Rhijn* en de *Alizo* van elkander geleegen. Even zo min konnen *Weezel*, *IJsſenlburg* noch *Alsheim* voor dit Kasteel genomen worden, dewijl de Vloeden *Alizo* en *Lippe*, bij die plaatzen, niet in elkander loopen; daar VELLEJUS bepaaldelijk zegt, dat het gemélde Kasteel, bij de zaamenvloeijing van die Rivieren, ſtond; om deeze redenen, kan men 'er ook *Doesburg* niet voor houden. — Dus meenen wij, uit het bijgebrachte, aangetoond te hebben, dat de *IJsſel* en de *Alizo* twee onderſcheidene Rivieren zijn; waar uit verder volgt, dat het Stedeken *Aliſum*, daar PTOLEMEUS van meld, 't welk, volgens hem, aan den *Rhijn* gelegen heeft, een ander is geweest, dan dat waar van wij hier ſpreeken. De Leezer kan verder, bij CLUVERIUS, en in de *Monumenta Paderbornenſia* zien, dat het Dorp *Elzen*, bij den zamenloop aan de Rivieren de *Lip* en de *Alme* geleegen, de rechte plaats is, daar dit Kasteel *Alizo* eertijds plagt te ſtaan, zo als men daar ook beweezen vind, dat de Vloed de *Alm*, welke aldaar in de *Lip* loopt, geen andere is dan de OUDE ALIZO.

ALKEMADE, een oud Adelijk Ridderlijk geſlacht in *Holland*, welks Oudheid wij uit de nevensgaande Geſlacht-Tafels aanwijzen.

ALKEMADE. Het rechte en aloude Stamhuis der Ridderen van dien naam, zo vermaard in 's Lands Geſchiedenisſen, legt in 't Oosteinde van het Dorp *Warmont*, in *Rhijnland*, niet verre van dat van *Abſpoel*. Ter onderſcheidinge van het ander *Alkemade* of *Oud Poelgeest*, word dit doorgaans *Oud-Alkemade* genaamd. De tijd van deszelfs ſtichting is onzeker. Doch uit

uit de *Eerste* nevensstaande Tafel blijkt, dat HENDRIK 't zelve reeds van zijnen Broeder FLORIS verkreeg in het Jaar 1320. Dit oude Gebouw, waar van dit Geslacht zijnen naam ontleent, reeds voor lang vergaan zijnde, is 'er een ander op deszelfs plaats gesticht, liggende rondom in 't Water, met een fraaien Valbrug, een ruim Voorhof, en twee zeskante Toorentjes op de hoeken; de Huizing bestaat uit twee ouderwetsche Gevels, zijnde, in laatere Jaaren, daarop een aartig achtkantig Koepeltje gesteld. Lang is dit Huis bezeten door de Afstammelingen van dit Geslacht; in 1725, behoorde het nog aan Heere FLORIS VAN ALKEMADE, *Floris Zoon*, Heere van *Manegem* en *Oud-Alkemade*.

Zie VAN LEEUWEN, *Batavia Ill.* G. GORIS, *Delices de la Campagne*, bij wien men de afbeelding vindt, zo als 't beschreven is in de Inleiding tot de Keuren van *Rhijnland*, N. 35. in 4to, door J. LAMSVELT in 't Koper gebracht.

ALKEMADE, of OUD POELGEEST, gelegen in de Ambachts-Heerlijkheid van *Oestgeest*, waar van het Ridderlijk Geslacht der POELGEESTEN den naam gevoerd heeft. Reeds in het Jaar 800, vindt men dit Huis op de Lijst der Kerklijke goederen van *Utrecht* vermeld, als behoorende aan de Kerk van *St. Maarten*. FLORIS VAN ALKEMADE, *Floris Zoon*, Ridder, dien wij als den tienden op de Geslacht-Tafel gemeld hebben, zonder Kinderen, in 1511, overleeden zijnde, zijn, volgens daar op gedaane aanwijzing, deeze Adelijke Goederen, door middel van 't Huwelijk van Vrouwe MACHTELD VAN ALKEMADE met Heer IJSBRAND VAN DEN COULSTER, onder voorwaarde van den naam en het Wapen van *Alkemade* te moeten voeren, in zijn geslacht overgegaan. Heer WILLEM VAN COULSTER, of KOULSTER, van ALKEMADE, zonder mannelijke nazaaten overleden zijnde, zijn zij, door 't Huwelijk van deszelfs kleindochter, MARGRETA VAN KUILENBORCH met FILIPS VAN HAMALE en MONCHAUX, in 't land van *Luik*, eerst in 't Geslacht van HAMALE gekoomen, en daar na in bezitting geraakt van CONSTANTIJN DE SOHIER DE VERMANDOIS, Ridder, Baron des H. R. Rijks, Vrijheer van *Warmenhuizen*, *Krabbendam*, Heer van *Oud-Poelgeest*. Nog laater is daar van eigenaar geworden de zo zeer vermaarde Heer HERMAN BOERHAVE,

VE, die den Tuin met allerhande uit- en inlandsche gewassen deed voorzien. Na 's mans overlijden wierd daar mede verlijd de Heer Graaf FREDRIK THOMS, in huwelijk hebbende des Hoogleeraars eenige Dogter MARIA BOERHAVE.

Ibid. VAN LEEUWEN, bl. 35. en JUNIUS, Cap. 8.

ALKEMADE. De Heerlijkheid van dien naam, mede aan dat geslacht behoorende, is gelegen in *Rhijnland*, ten N. de *Leidsche* Meer; ten O. de *Kagermeer*, zig ten Z. strekkende langs de Heerlijkheden *Eijsselijkerwoude* en *Hoogmade*, en ten W. aan die van *Warmont*, en de *Vrije Boukhorst*. Zij wordt begroot op 2609 Morgen, 133 Roeden Lands; waar van, echter, door de Meer, zo veel afgespoeld is, dat 's Lands Staaten, in 1729, en nog laater, eenen evenredigen afslag in de verponding moesten toestaan. In dezelve vindt men eenige Veenen, die, echter, wederom moeten worden drooggemaakt. Ook behooren onder deeze Heerlijkheid verscheidene Dorpen en Gehugten, als *de Kaag*, *de Aa*, *de Rijpwetering* en *Oudewetering*; zijnde allen de eigendom van Heere JACOB BARON VAN WASSENAAR, Heer van *Vrijenhoek*, Hoofdingelande van *Rhijnland*, enz.

VAN LEEUWEN, ibid. BACHIENE *Geographie*, A. 611.

ALKEMADE. (*Hendrik van*) Van deezen vinden wij eene Afbeelding, op blads grootte, in 't koper gebracht door *J. de Visscher*. Uit het omschrift blijkt, dat hij geweest is een Roomsch Priester, den 7 Novemb. 1680, binnen *Amsteldam*, overleeden, in den ouderdom van 67 jaaren. Het wapen, dat onder het afbeeldzel staat, doet ons denken, dat hij uit het geslacht der ALKEMADEN afkomstig was.

ALKEMADE, (*Walterus van*) een gebooren *Amsteldammer*, was, in 1656, Priester van de Jezuiten order, te *Naarden*.

Historie van 't Bisdom Utrecht, II Deel, bl. 372.

ALKEMADE, (*Kornelis van*) mede geteld onder de tekenaars van 't vermaarde verbond der Edelen, in 1565; doch verkeerdelijk; en WAGENAAR is naderhand overtuigd geworden, dat hier bij hem moet geleezen worden ASSENDELFT. Zodat men door deezen

zen K. VAN ALKEMADE moet verstaan, eenen, die 1562, Pensionaris van *Dordrecht*, en twee jaaren laater van *Haarlem* was. Dus kan hij, schoon niet op de Geslachtlijst vermeld, echter tot de verbonden Edelen behoord hebben.

Zie WAGENAAR, VI deel, bl. 125.

ALKEMADE, (*Cornelis van*) een der ijverigste kenners en naspoorders der Nederlandsche Oudheden, wiens lettervruchten, bij de Nakomelingen, altoos 's mans nagedachtenis zullen doen eerbiedigen. Onder het waarneemen van een ampt van groote bezigheid, besteedde hij den overschietenden tijd tot het zamenstellen der navolgende Boeken en Geschriften. Terwijl hij *Eerste Kommies ten Komtoire der Convooijen en Licenten te Rotterdam* was, welk ampt hij, meer om eer dan om voordeel, bediende, bragt hij, in 1699, in het licht, *Behandeling van 't Kamprecht*; behelzende de Aaloude en opperste Regtsvergadering voor den Hove van Holland, onder de eerste Graaven; mitsgaders den oorsprong, voortgang, en 't einde van 't kampen en duëleeren; zijnde dit laatste, als een noodzaaklijk bijvoegzel tot het eerste, door deszelfs Schoonzoon, den Heer en Mr. P. VAN DER SCHELLING, bij de derde uitgaave, 1740, bijgevoegd, in 8vo. Onder het Art. KAMPRECHT zullen wij den inhoud en de nuttigheid van dit Werk nader doen zien; hier zij het genoeg, aangemerkt te hebben, dat deeze derde Uitgaave, naa 's mans overlijden geschied, meer dan een derde verbeterd is. Buiten de *Tijtelprent*, welke ons *een algemeene Kampplaats, met alle haare Ceremonien* vertoont, is de eerste Prent, in 't werk voorkomende, eene afbeelding *van de loting der Kampvechters*; de tweede, *de wijze hoe het Kampveld met krijt werd afgeperkt*; de derde, *de Eed en bezweering der Kampers*; de vierde, *de aanvang des Gevechts*; de vijfde, *de straffe van den overwonnenen*; de zesde, *de manier van Uitdaging, op den Kroningdach der Koningen van Engeland in dat Rijk voorheen in gebruik*; de zevende, *een Afbeelding van een Kampgevecht, in bijzijn van Keizer Karel den Vden*, 31 *Dec.* 1522. *te Valladolit*: bestaande deeze derde uitgave, buiten het voorwerk en register, 490 bladzijden.

Hierna volgt de Rijm-Chronijk van den alouden MELIS STOKE, in

in klein folio, onder den Tijtel: HOLLANDSCHE JAARBOEKEN, OF RIJM-KRONIJK VAN MELIS STOKE; *Behelzende de Geschiedenissen des Lands onder de Prinsen van 't eerste Huis, tot den jaare 1337. Met de Afbeeldingen van alle de Hollandsche Graaven, geschetst naar de Aloude Schilderijen, der Karmeliten te Haarlem, nevens verscheide Egte Bijlagen, betreffende den waaren toestand der geschillen, tusschen Graaf Floris den Vden en de Hollandse Edelen. Mitsgaders de Beeldenisse van den Heer Gerard van Velsen. En andere oude Fraaijigheden, nooit te vooren in 't ligt gebragt. Alles met noodige uitleggingen opgehelderd*, door CORNELIS VAN ALKEMADE, *te Leijden*, 1699, groot 263 Bladzijden. Op 't Art. van STOKE (M.) zullen wij verpligt zijn, nader verslag te geeven, zo van zijn Persoon, als van den inhoud van de afbeeldzels der Graaven, die in geene andere uitgaave voorkomen, en verder van de egte Bijlaagen. Wat aangaat de afbeeldzels, hier toe bedienen wij ons liefst van 's mans eigen woorden, te vinden in zijn VOORBERICHT, bl. 6. alwaar hij zegt:

„ Het voornaamste en noodigste deel van ons berigt, betrof „ de afbeeldingen onzer Hollandsche Graven, die tot een zonderling sieraad in dit Werk ten Schouwtooneele worden opgevoerd, daar de voorgaande drukken van ontbloot waren; „ een Werk van zo veel noodzaaklijkheid, dat wij daar mede „ stil staan, nog ons zelven voldoen konden, dan met de volvoeringe van dien.

„ Het is zeer opmerklijk, dat alle voorige eeuwen schuldig „ zijn aan het verwaarloozen van de afbeeldingen, of schilderijen der Princen, en der verwonderinge waardig, dat, nog „ de *Egmonder Monniken*, die anders alles toebragten wat ter „ onsterfelijkheid en luister dezer Princen, (hare zonderlinge „ Weldoenders, en daar haar Schoorsteen bij uitnemenheid af „ rookte) konde bedagt werden; nog eenige der Edelen of Steden van *Holland*, zorge gedragen hebben, voor de bewaaringe en vereenwiging dezer zoo noodzaaklijke fraaijigheden. „ En ten waare de *Karmeliter Monnikken*, of *Lieve Vrouwe Broeders* binnen *Haarlem*, wier Klooster in den Jaare 1249 gebouwd „ is van Heer SIMON VAN HAARLEM, Ridder, gesprooten uit de „ aloude en magtige Edelen van die naam, die 'er uit Gods-

„ dienstige inzigten zijn eigen Huis en Hof, staande in de groo-
„ te Houtstraat, toe ten besten gaf, zulks bezorgd hadde, de
„ Nakomeling waaren altoos ontbloot gebleven van de waare en
„ echte schetsen der loffelijke gedaante onzer Graven."

„ Men mag ter dezer gelegenheid niet voorbijgaan, te ge-
„ denken aan de weldaad, niet alleen, die dit Klooster verdien-
„ de in haare zorg en naarstigheid, en te gelyk ook in de kos-
„ ten, die zij boven andere aangewend en gedragen hebben,
„ omtrent de afbeeldingen deezer zeldzaamheden, maar ook aan
„ de wakkere Mannen, die dit Klooster wel eer uitleeverden,
„ die hun werk maakten van 's Lands geschiedenissen te beschrij-
„ ven; onder welke uitblonk *Jan Gerbrandse van Leiden*, Prior
„ van dit *Haarlems* Klooster, enz."

„ Het zijn deeze Monnikken, die alle de *Graven van Hol-
„ land*, van DIRK DEN EERSTEN af, tot VROUW MARIA toe, op
„ de Muur van haar Klooster-Kerk getrouwelijk hebben doen
„ schilderen met Waterverwe, (alzo de Olijverf ten dien tijde
„ onbekend, en niet eerder dan in den Jaare 1410, van eenen
„ JAN VAN EIJK uitgevonden is) maar deeze met den tijd door
„ vogtigheid, en afbrijzeling van de Muur, en onduurzaamheid
„ der Waterverwe verdonkerd, zijn de Monnikken genoodzaakt
„ geworden deeze Muur te doen beschieten met Wagenschot,
„ en om te beeter te duuren, de afbeeldzels der Princen op het
„ Hout, en met Olijverwe, die nu bekend en in gebruik geko-
„ men was, te doen herschilderen. En deeze zijn 't, die na
„ dat de eerste vergaan waren, alleen als echte stukken overig
„ zijn gebleeven, tot in 't laatst van de vijftiende Eeuw, wan-
„ neer de onbesuisde woede der Beeldestormers, nevens alle
„ Klooster en Kerk-Sieraaden, ook deeze Heiligdommen ten
„ eenemaal zouden hebben vermorzeld en verplet, indien niet de
„ omzichtige voorzorg der Heeren Burgemeesteren in die droe-
„ vige tijden zulks hadde voorgekomen, met dezelve uit dat
„ Klooster te doen verplaatzen op 't Stadhuis, en alzo de Ra-
„ zernij en Schendzugt van 't woedende Grauw ontweldigt, enz.

„ Deeze tweede of tweederleij schildering, veroorzaakte eene
„ kleine bedenklijkheid, bij den Schilder en Glasschrijver WIL-
„ LEM THIBAUT, die wij in 't voorbijgaan kortelijk genoodzaakt
„ zijn weg te nemen. De zaak (zegt ALKEMADE verder) ver-
„ haalt

„ haaldt ons *Michael Vosmerus*, welkes vertaalde woorden al-
„ dus luiden:

“ De onagtzame en ruwe Eeuw had de netgelijkende afbeel-
“ dingen der meeste Princen van Batavie (van een bekwame
“ grootte door verscheidene van de vermaardste Schilders eertijds
“ te *Haarlem*, in de Gallerije van het *Karmeliter Klooster*,
“ aan de buitenste muur van de Kerk, die na het zuiden strekt,
“ afgemaald, en zeer naauwkeurig geschilderd,) tot een groo-
“ ter sieraad van de herboude Gallerij (zoo 't haar toen toe-
“ scheen) met planken overtrokken, en de muuren met wage-
“ schot bekleed, waarop naderhand (de eerste versmaad zijnde)
“ alle de Graven, als met eene streek naar des Schilders goed-
“ dunken, geschilderd wierden. Deeze eindelijk, ten tijde van
“ de belegering, door de bezettelingen afgerukt, en de planken
“ afgebroken zijnde, vertoonden de ontbloote muuren, aan de
“ Nakomelingen, een schat van eerwaardige Oudheid, te wee-
“ ten, de waare gedaanten en gewaden van haare Vorsten, ten
“ deele geschonden, op aanwijzingen van *Willem Thibaut*, Burger
“ van *Haarlem*, die dezelve, wel en getrouwelijk afgeteikend,
“ de eeuwigheid heeft wedergegeeven, op dat zij ('t welk door
“ de brand in de Stad bijna geschied was) de rampen der tijden,
“ in 't toekomende niet onderworpen zouden zijn.„

„ Deeze dingen (zegt *Alkemade*) schrijft VOSMEER, op het
„ bloot bevestigen van *Willem Thibaut*; doch of hij hier in
„ volkomen geloof verdient, zulks zoude met groote redenen
„ mogen werden in twijffel getrokken. Want, behalven dat hij
„ in dit verhaal alleen is, en van niemand (ons weetens) ge-
„ volgd werd, zoo zijn 'er verscheidene omstandigheden, die
„ 't verhaal van dezen enkelen getuige zeer verdagt maken.
„ Indien men lette dat de eerste Schilderijen, op de Kerkmuur
„ met waterverwe zijn gedaan, volgens zijn eigene bekentenis-
„ se, ('t geen voor zo verre de waarheid is) en dat deeze,
„ gelijk alle gepleisterde muuren, uit haaren aart vochtig en
„ brokkelig zijn, zo volgt onvermijdelijk, dat zij onbekwaam
„ zijn, omme de Beeltenissen, vooral die van waterverwe,
„ onbestaanbaar tegen alle vogten, zo lange te bewaren, dat
„ zij een eenige Eeuw de zigtbaare en volkoomen onderken-
„ nelijke li fsgestalte, van de hoofden tot de voeten toe, on-

„ geschonden bewaren konnen; ja al waare het, dat, tegens „ den aard aller muuren en waterverwen zulks eenigzins moog- „ lijk was, of geweest ware, zo is, uit dit zijn verhaal zelfs „ af te nemen, dat zij in vroeger tijden zoodaanig verdonkerd „ en geschonden waren geworden, dat de Monnikken, om de „ afbeeldingen der Graven niet te verliezen, zig veeleer ge- „ noodzaakt vonden, de geheele muur met planken te doen „ bekleeden, en alzo te doen herschilderen, om door dat mid- „ del het vogt, de verbrijzeling der muur, en de vergangklijk- „ heid der verwe voortekomen, en alzoo de nieuwe Schilde- „ rijen te doen vereeuwen."

Dit achten wij genoeg, ter overtuiginge van die geenen, die de echtheid der afbeeldingen van de *Hollandsche* Graven en Gravinnen in twijffel trekken, en om andere, die geheel onkundig zijn, hoe dezelve ten voorschijn zijn gekoomen, daar van eenig denkbeeld te geeven. Ik bediene mij te geruster, van dit verhaal van ALKEMADE, om reden dat het de proef van het schrander oordeel van den vermaarden Dichter P. LANGENDYK heeft konnen doorstaan, die 's Mans verhaal, in de *Voorreden* van zijne *Jaardichten van de Graven van Holland*, heeft ingelast. — ALKEMADE vervolgt aldus: „ Wij in tegen- „ deel, (de afkeuring van *Thibaut* in het oog houdende) doen „ hervoordkomen, de afbeeldingen onzer Princen (liever ge- „ bruikte ik hier het woord Graaven) zo als tot deezen dag „ toe, dezelve op de Klooster Paneelen, gevonden en op 't „ Stadhuis te Haarlem gezien worden; stukken, bij gebreke „ van oudere of zelfs van hare tijden, enkel en alleen in de „ waereld, en bij alle liefhebbers in zulk een hooge achting, „ dat zij die stad niet doorreizen, ten zij deze Eerwaarde „ Oudheden begroet, en met veel genoegen beschouwd, te „ hebben.

„ Deeze zijn 't die wij, niet zonder zorg en arbeid, in 't „ koper hebben doen brengen; een lot, dat zij voor de eerste „ reize genieten, hoewel ze 't vroeger waardig waren, en die „ wij de reikhalzende Liefhebbers naar diergelijke Oudheden „ niet opdringen, op 't bloot bevestigen dat zij in deze gestalte „ gevonden zijn, maar welke wij de waereld aanwijzen, op dat „ zij ooggetuigen van onze goede trouwe zijn, en te gelijk het

„ ver-

„ vermaak genieten in de befpiegelinge van die Beelden en „ Lichamen, zelfs.

„ Wij zeggen voor de eerfte reize: want alle de Afdrukzelfs onzer Graven, die op eenige Glazen en in eenige tijdboeken en befchrijvingen dezer Landen gevonden worden, „ zijn alle getroffen na de Aftekeningen van gemelden *Willem* „ *Thibaut*, die dezelve voor zijn eerfte konst en proefftuk op „ glas fchilderde, waar mede tot op dezen dag, 't groot vertrek van de voorfte Doele binnen *Leiden* pronkt. Daarna zijn „ dezelve door *H. Goltizius* verkleind in 't koper gebragt, en „ door *Ch. Plantijn* te Antwerpen 1578, in 't werk van *Vosmeer* over de Hollandfche Graven, en 1584 binnen Leiden, „ in 't werk van *Barlandus*, in druk uitgegeeven. Als mede „ door *P. Galleus* te Antwerpen in 't jaar 1588. En in laater „ tijden heeft de Heer *P. Schriverius*, met ongemeene kosten „ en onnavolglijke konst, de Bortsbeelden der Graven op zeer „ groote bladen door VISSCHER in 't koper doen brengen." (Van deeze bezit ik een ftel, fchoon kleinder, echter niet minder fraaij, door J. MEIJSENS te *Antwerpen*, 1662, in 't koper gebracht, vermeerderd met ALBERTUS en IZABELLA KLARA EUGENIA). Na eene tekening van minder waarde, die ALKEMADE van deeze Borstbeelden maakt, gaat hij voort, en zegt:

„ Dus befchouwt men (van de zijne fpreekende) in 't algemeen, dat alle Graven, die in den oorlog gefneuveld, en op „ 't bedde van eer geftorven zijn, vertoond worden, met haare uitgetogene en opgehevene flag-zwaarden, en in 't Harnas als ftrijdende; integendeel die op haar Bedde een natuurlijke dood ondergingen, ziet men, let men op haare Zwaarden, die nevens haar uitgetogen ftaan." Men ziet verder bij hem, of bij gemelden LANGENDYK, op ieder Graaf in 't bijzonder, wat de *Karmeliten* met de verfchillende afbeeldingen beduold hebben. Wat verder de afbeeldingen van die Graaven aangaat, die na de tijden van MELIS STOOKE geleefd hebben. en ook die van GERARD VAN VELSEN; ALKEMADE verzekert, dat zij echt zijn. Daar wij het tegendeel niet konnen aantoonen, vinden wij ons verpligt, hem te gelooven. In de afbeelding van de Kist, waar in het Ingewand van Graave FLORIS DEN VIJFDEN begraven is, vind men eenig onderfcheid tusfchen deeze afbeelding

ding en die van EIKELENBERG, *Alkmaar en zijne geschiedenissen*, bl. 96. in 410, daar wij geen gewag van zouden maken, ware 'er niet een wezenlijk verschil in de dagtelling; bij ALKEMADE ziet men 12den IVNY, en bij den anderen ANo. 1296 de XXVII YUNY; zekerder is die van EIKELENBERG, om reden dat 27 Junij de dag is, waar op Graaf FLORIS werd omgebracht.

Wat aangaat de echte stukken, betrekkelijk tot den moord van gemelden Graave FLORIS; dezelve zijn: 1. *Het verhaal van Wilhelmus Procurator van Egmond.* 2. Van *Mattheus van Westmunster*, gezegd *Florilegus.* 3. *Jan Gerbrandsz van Leiden.* 4. *Jan van der Beeke.* 5. *Wernerus van Roelvink.* 6. *Jacobus Meijerus.* 7. *Hadrianus Barlandus.* 8. *Reinier Snojus.* 9. *P. Schriverius*, in zijn *Oud-Batavia.* 10. *'t Oude Goudsche Chronijkje.* 11. *M. Vossius.* 12. *Verbond van Graven Jan van Avennes* en *Jan van Holland*, *met de voornaamste Steden van Holland en Zeeland.* 13. *Historij Lied van Graaf Floris en Gerard van Velsen.* 14. *Een ander Lied van Graaf Floris en Gerard van Velsen.*

De bijvoegzelen en verklaaring der Onduitsche woorden, waar aan de Heer VAN ALKEMADE zo veel vlijt besteed heeft, vonden doorgaans goedkeuring; doch in later tijd zijn in dezelve, indien de Heer B. HUIDEKOPER, met zijne vernieuwde uitgaave van MELIS STOKE, altoos het regt aan zijne zijde heeft, groote misslagen aangetoond; waar over wij niet zullen oordeelen.

Ten derden, gaf hij in het licht den MUNTSPIEGEL der Graaven *van Holland*, *enz.* in klein folio, gedrukt te *Delft*, in 't Jaar 1700. Na de Opdragt van dit Werk aan den Heer en Mr. JAN DE WIT, toen ter tijd *Geheimschrijver der Stad Dordrecht. enz. enz.* volgt een *Voorberigt*, waar in de Heer ALKEMADE, onder andere, zegt: *De eerste die deeze Hollandsche Munten naauwkeurig en met groote naarstigheid vergaderd, in 't licht gaf, was* ERASMUS VAN HOUWELINGEN, *lofwaardig Burger der Stad* Dordrecht, *in zeeker klein Boekje, bij hem genoemd* de Wegwijzer der Chronijken, *eerst gedrukt te* Leiden *in* 1509, *en daar na te* Rotterdam *in* 1627; *waarin hij de oude Hollandsche Graaflijke Munten vertoond, en te gelijk in de laatstgemelde druk, de Leevens der Graaven kortelijk meede beschrijft,* begin-

beginnende met Graaf Dirk den Zeevenden, *Zoon van Graaf* Floris den Derden, *die tot nog toe gehouden is, als de eerste, die eenige Hollandsche Munten zoude geslaagen hebben, en eindigende met het Huis van* Bourgondien, *dus gebrekkig in het vertoonen van zoo veele heerlijke weetens- noodige en beschouwenswaardige Goude en Zilvere Penningen der volgende Graaven, enz. enz.*

„ Dit bewoog ons (zegt hij verder) zijn loffelijk spoor te volgen, en zijne Penningen in een volmaakter stand, voornamelijk omtrent de Letteren en Omschriften (die hij alle met hedendaagsche Letterteekenen heeft doen afmaalen, waar mede wij oordeelen dat de getrouwheid en de grijze oudheid verkort is), te vertoonen, in derzelver waare gedaante, en dezelve met en nevens onze bijgevoegde Penningen, als naar het Leeven afteschetzen; inzonderheid ook met het mangel en 't gebrek aan de Graaflijke Muntpenningen van het groote en heerschzugtige Huis van *Bourgondien*, (daar *van Houwelingen* zijn werk gestaakt heeft) ten vollen en verder te vervolgen, tot het einde der regeering; zo dat dit werk wel de helft vermeerderd en de rang der Graaven in hunne Munten voluit gevolgd is. En zo men daar bij in acht neemt, dat dit werk mede in zig bevat eene *korte beschrijving der Prinselijke Leevensbedrijven*, van den eersten tot den laatsten Graaf toe, kan men dit te recht den naam geeven van eene *Historie der Hollandsche Graaven.*" Ook maakt de Schrijver, in 't gemelde voorbericht, gewag van het recht en de voorrechten, door de *Hollandsche* Graaven, ten aanzien van de Munten, verkreegen; echter met die voorwaarde, dat de bepaaling van 't gehalt en den loopenden prijs, verbleef aan het gezag en de goedkeuring van de *Staaten*, bij wien dit als een deel van de opperste magt berustte, en door dezelve, zelfs onder de Heerschzugtigste Vorsten, altoos is vastgehouden.

Volgens het hier vooren gezegde, is dan de eerste Graaflijke Munt, die van FLORIS DEN DERDEN, en de laatste, die van FILIPS DEN TWEEDEN, waar van wij, op het Art. MUNTEN DER GRAAVEN EN BISSCHOPPEN, nader berigt zullen doen. Gemelde Werk beslaat, behalven het Voorberigt en Register, 192 bladzijden, en daarenboven eene zeer fraaije Tijtelprent, welke, buiten gedach-

te sieraaden, 't gantsche Muntweezen vertoont, met vier en veertig plaaten, waar op de Graaflijke Munten afgebeeld zijn.

Hierop volgt een boek van minder vertooning, doch van geen geringer nuttigheid, voerende ten Tijtel: *Inleiding tot het Ceremonieel der Begraafnisfen, en der Wapenkunde, uit deszelfs oorspronklijkheid aangeweezen en opgeheldert*, in 8vo, te *Delft*, Ao. 1713, groot 266 bladzijden. „ Deeze Verhandeling (zegt de Schrijver, in zijn Voorberigt) strekke alleen tot eene Inleidinge, of schets, voor hun die meerder tijd en lust hebben, om uit het overschot der Vaderlandsche Oudheden, den Landgenoot meerder ligts wegens de plegtigheden en gebruiken te verschaffen. En zij (zegt hij verder) die de kennis van gebruiken en plegtigheeden der Voorouderen van klein gewigt achten, missen grootvelijk, en toonen van hun eigen Vaderland te ontaarten." Dit werk is verdeeld in XX. Hoofddeelen, als: 1. *Het veragten van den dood, en de zugt om op 't bedde van eer te sterven.* 2. *Aart en oorsprong der Voorrang.* 3. *Lijkbehandeling voor de Begraavenis.* 4. *Oorsprong der Begraavenisfen.* 5. *Lijkpligten der Romeinen en Batavieren.* 6. *Oorsprong van den rang op dezelve.* 7. *Rang der Maagschap.* 8. *Voorrang van den Echtgenoot.* 9. *Die der Mannen voor de Vrouwen.* In welk negende Hoofdeel men, op bl. 99. enz. eene beschrijving vind van den rang en order, gehouden bij de Lijkstaatie van Vrouw *Maria van Bourgonje*, te *Brugge*, op den tweeden April in het Jaar 1482. 10. *Voorbeelden van eenige Begraavenisfen, en den rang van dien, als die van Hertog* Filips van Bourgondien, *Ao.* 1467, *van Prins* Fredrik Hendrik, *te Delft den* 10 *Maij* 1647, *die van den Admiraal* de Ruiter, *binnen Amsteldam*, *en andere.* 11. *Voorrang in den Godsdienst.* 12. *Beschrijving van 't Rouwgewaad* 13. *'t Paard van den Overleedenen op de Begraavenisfen.* 14. *Doodmaalen, Armegiften op de Uitvaard en Zielgebeeden.* 15. *Wapenschilden van den overleedenen.* 16. *Tomben en verscheidenheid van dien.* 17. *Grafschriften, en derzelver verscheidenheid.* 18. *Het recht om Beelden te hebben.* 19. *Begraafplaatzen der oude Hollanders.* 20. *De Grafschenders en hunne straf.* Wat aangaat de Prentverbeeldingen, men vindt daar in, buiten de Tijtelprent, een

Zegel

Zegel van MAXIMILIAAN en MARIA; afbeelding van een Praalgraf voor den Heere HUGO DE GROOT, zo als men 't zelve, in 's Mans leevensbeschrijving in 't groot, vindt afgebeeld; en eindelijk *eene schets van de Grafsteeden der oude Hollanders.*

Hierop volgen *de Nederlandsche Displegtigheden, enz.* in 3 deelen, met platen. Dit werk, waar aan ALKEMADE niets meer verrigt heeft, dan 'er het ontwerp van te maaken, om het te doen dienen tot een vervolg of tweede deel van 't zo even gemelde, is ter uitvoer gebracht door deszelfs Schoonzoon, den meergemelden Heer en Mr. P. VAN DER SCHELLING, wien daar van dus de eer toekomt. Wij spaaren, derhalven, ook ons berigt daar van, tot dat wij zijn Persoon, in de rangschikking van dit werk, ontmoeten.

Ondertusschen kunnen wij niet nalaaten, melding te maaken van ALKEMADES *Jonker Fransen Oorlog*, of *Rotterdamse Heldendaden, onder de Stadvoogdij van den Jongen Heer Frans van Brederode*, met egte, meest ongedrukte bewijzen bekragtigd. In dit werk, 't welk in 8vo, buiten de bijlagen, 288 bladzijden beslaat, vond onze kundige Schrijver goed, een verhaal mede te deelen, van het geen, geduurende de Jaaren 1488 en 1489, in den befaamden twist der *Hoekschen en Kabeljaauwschen*, in en omtrent *Rotterdam*, is voorgevallen. In deeze, voor den Lande zo langduurige als schadelijke verdeeldheid, vond hij, in 't gemelde tijdstip, ruime stoffe, zijne Leezers met weetenswaardige zaaken bezig te houden, voorgevallen in de ten dien tijde onsterke Stad. Dit verhaal zegt hij, zamengesteld te hebben, uit de aantekeningen en handschriften, van een toenmaals leevenden naauwkeurigen aanteekenaar.

De oprechte Schrijver (zegt hij) was van dit alles ten volle bewust, als die om niemants wille schreef, dan om der waarheid alleen; en ook een kort bericht van zig zelven, dat is, van zijn leeven en kerkelijke bediening geeft. Hij getuigt dat hij een *Rotterdammer* was. Hij wil niet dat de glans van zijn Priesterschap, welk hem, als Leeraar in de Hoofdkerk van *Rotterdam*, behoorde, eenig geloof zal verdienen, of doen vinden. Zijn verhaal is slegts eene daaglijksche aantekening, van 't geen hij gehoord en gezien heeft, en waar mede hij zig alleen heeft bezig gehouden.

Deeze Schrijver was, Heer WILLEM VAN DER SLUIS, Priester van *St. Laurens Kerk*, volgens zijn eigen zeggen, geboren binnen *Rotterdam*, in 't Jaar 1453; zijn Vader was JACOB VAN DER SLUIS, die, als een Man van moed, de Wapenen beminnende, zijnen tijd in de *Vlaamsche* Oorlogen heeft doorgebracht, en in het Jaar 1468 is overleden. Mr. SIMON VAN DER SLUIS was zijns Vaders Broeder, een Man van groot verstand en vermaardheid; die, na het waarneemen van verscheidene bedieningen van mindere waardigheid, met hoogere Ampten bekleed, en, door Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, tot deszelfs geheimen Raad, en teffens tot Lijf-Arts werd aangesteld. In 1474 werd hij, door KAREL, Hertog van *Bourgondien*, in plaats van GIJSBERT VAN BREDERODE, tot Domproost van *Utrecht* benoemd. Aangaande deezen Heer WILLEM VAN DER SLUIS, die, na zijns Vaders overlijden, dien vermaarden man tot zijnen Voogd had, op den ouderdom van dertien Jaaren was hij gezonden in 't Klooster der *Regulieren*, buiten de Stad *Gouda*; welk Klooster mede tot het Leerschool van den vermaarden ERASMUS gestrekt heeft. Aldaar versleet hij den tijd van agt Jaaren; den ouderdom van 29 Jaaren bereikt hebbende, (in 1482) werd hij tot Priester in zijn Vaderlijke Stad aangenoomen, in de *St. Sebastiaans Kapel*, (staande toen ter tijd in de *Lombartstraat*, op den hoek van de *Meent*) en bleef aldaar tot den ouderdom van 47 Jaaren. In 't Jaar 1500 zag men hem tot den gezegden hoogsten Kerkelijken staat gevorderd.

's Mans aanteekeningen zijn dus de bronnen, waar uit wij dit verhaal ontleenen; waar door wij hem kennen, zo als hij hier is voorgesteld; dit vermeerdert de geloofwaardigheid van het verhaal, 't welk, door de bewijsstukken, die ALKEMADE 'er heeft bijgevoegd, en door zijnen ijver in 't nasporen van 's Lands geschiedenissen, nog nader word bevestigd. Met recht beklaagt hij zig, dat de brand van *Batestein* en *Vianen*, ons van het afbeeldzel van den Held van dit onderwerp beroofd heeft. Niet min aanmerkenswaardig is, het hier agter gevoegde Toneelspel, van het *Beroerde Schiedam*, waar in de bedrijven van den moedigen Held mede worden afgeschetst (zie van deezen FRANS VAN BREDERODE, op 't Art. van de Heeren van BREDERODE.) De Bijlagen en Bewijzen, hier toe dienende, zijn: *A. Handvest van*

de

de Magistraat bestellingen van Rotterdam. B. *Confiscatie van alle de Goederen der Rotterdammers te* Gouda, *ten voordeele van den Heer* JACOB CATS. C. *Parate Executie tegen de Stad* Haarlem. D. *Sauvegarde van* Frans van Brederode. E. *De MSS. Beschrijving der Stad* Schoonhoven, *en de Resolutie van de Vroedschap, tot het houden van een ommegang en dankdag.* F. *Extract uit de Stads Rekening van* Gouda. G. *Getuigenis van de Ommegang tot* Schiedam, *over haar verlossinge van den aanslag op die Stad door* FRANS VAN BREDERODE. H. *Zoone tusschen den Heer* VAN BREDERODE, *en den Heer* VAN MONTFOORD. I. *Accoord wegens 't overgeeven der Stad* Woerden. K. *Sententie van de Hoven van Holland, waarbij aan den Heer* VAN SPANGEN *vergoedinge wordt toegewezen, over de schaden, zijn Slot aangedaan, in Jonker Fransen's Oorlogstijd.* L. *Uitspraak tusschen de Steden* Delft *en* Rotterdam, *ten grooten deele betreffende Jonker Fransen Oorlog.* M. *Affchriften van twee oude Tafelen, hangende in den Trans van de Hoofdkerk.* N. *Brief tot bewijs van de Blokhuizen te* Delft, *in deezen Oorlogstijd opgeslagen.* Dit werk eindigt met het gemelde Toneelspel. Buiten de Tijtelplaat, is het voorzien met een platten grond van *Rotterdam*, zo als het was 1488.

In zijnen klimmenden ouderdom ondernam ALKEMADE een nog uitgebreider werk, namelijk: de BESCHRIJVING VAN DE STAD BRIELLE EN DEN LANDE VAN VOORN, behelzende: I. *De Beschrijving zelf van de Stad Brielle en de Lande van Voorn.* II. *De Historie, Genealogie en Sucfessie van de Heeren en Vrouwen van Voorn, Burggraven en Burggravinnen van Zeeland.* III. *De politike Regeering, nevens de Regten, Herkomen, Costumen, mitsgaders de Rechtspleeging en manier van Procedeeren, in 't Civiele en Crimineele, lang voor en omtrent 't Jaar* MCCCC. *in de Stad Brielle en 't Land van Voorn, in gebruik geweest zijn*, volgens 't MSS. van JAN MATHIJZE. IV. *De Privilegien, Octrooijen, Ordonnantien, Reglementen, Keuren, Sententien van de Hoven van Justitie, Contracten, Bedijkingen, en andere voornaame Chartres en stukken betreffende de Stad Brielle en de Landen van Voorn; mitsgaders de Privilegien, Keuren, enz. der Steden en Vrije Heerlijkheid van Heenvliet; met eenige hoofddeelen, bijvoegzelen en aanteekeningen*

keningen vermeerderd, *door Mr.* P. VAN DER SCHELLING, in folio, te *Rotterdam* 1729, in twee deelen, buiten 't Voorwerk en de Registers, 682 bladzijden.

In de inleidinge zegt hij: „ De Stads voortreffelijke Regeering (aan welke hij 't ook, als de naaste daar toe zijnde, heeft opgedragen) heeft wel eer op verscheide tijden het vooruitzigt gehad en toeleg gemaakt, om de bijna versleetene, verlooren en zoekgeraakte dierbaare bewijzen en bescheiden, haarer Stads gerechtigheden, Privilegien, Regten, Domeinen, Vrijdommen, Contracten en andere Charters en Archiven, voor verderen ondergang te hoeden, en derzelver behoudenis te onderstennen, en tot dien einde de tezoek geraakte Brieven, enz., te doen opspooren uit de hoolen van vergetelheid, en in 't ligt te zetten, op dat zij de Regeerderen, de Stedelingen en Ingezetenen, tot dat nut, waar voor zij gegeeven zijn, zouden mogen dienen: En hoewel deeze onderneemingen niet zonder tijd en arbeid, nog voor zo veel het vermogen bereiken kon, zonder vrugt waren in het werk gesteld, zo heeft na verloop van tijden, dezelve Regeering, op dat deszelfs pogingen en uitvoeringen niet wederom verduisterd en te niet gebragt werden, bij eenpaarig Raadsbesluit konnen goedvinden, om de overblijfzels van voorige Verzamelingen, en waar het mooglijk de Historien van haar Stad en Land te zaamen te stellen, en door den druk openbaar te maken," enz.

„ Dus hebben dan de Heeren Burgemeesteren, en Vroedschappen der Stad *Brielle*, na verscheidene overweegingen, van tijd tot tijd op het tapijt gebragt, eindelijk met eenpaarigheid van stemmen goedgevonden, en beslooten om alle de Privilegien enz. te doen verzamelen, onderzoeken en in staat te brengen, om gedrukt te worden. En (zegt ALKEMADE verder) hebben voorts Haar Ed. Gr. Agtb. ingevolge haare voorsz. Resolutien, mij het verzoek laten doen, om daar toe de hand te bieden, ten einde dezelve haar goed oogmerk in dezen mogten bereiken."

„ En hoe wel 't mij niet onbewust was, dat onder mijne verzamelingen van verscheide Jaaren, veele stukken waren, die aan het heilzaam oogmerk zouden konnen dienstig zijn. En overtuigd van de redelijkheid van 't voorsz verzoek, en zelfs

zelfs genegen, om, zo verre het mijn tijd en vermogen mogte toelaaten, te voldoen: Zoo meende ik egter reden te hebben, om te vreezen, dat mijne hooge jaaren, en de bezigheden van mijne bedieningen oorzaak mogten zijn, dat mijne magt en tijd zig zoo verre niet zoude uitstrekken, als mijne goede en dienstveerdige wil. Om egter, 't geen in mijn vermogen, was te doen, heb ik Haar Ed. Groot Agtb. doen vertoonen, dat ik voornemens was om eenigzints te voldoen aan Haar Ed. voorsz. oogmerk, het geen ik sedert veele Jaaren des aangaande verzameld, en reeds opgesteld had, hun aantebieden, meenende dat dit gevoegd bij die stukken, onder Haar Ed. berustende, eenigzints tot Haar Ed. oogmerk zoude konnen strekken, met verzoek dat Haar Ed. Gr. Agtb. zig daar mede geliefden te vergenoegen, aangezien mijn ouderdom geen werk van meer omslag en tijd scheen ten einde te zullen brengen."

„Waarop bij Haar Ed. Groot Agtb., na de deliberatien, met eenpaarigheid van alle de presente Leden, den 9 November 1727 geresolveerd zijnde, om bij Haare Resolutie van den 14 October deszelven Jaars te persisteeren, en op 't voorsz. verzoek aan te houden, ten einde het werk hoe eer hoe liever mogt gedrukt worden; en mij daar van, door daar toe gemagtigden kennis gegeven zijnde, met bijgevoegde betuiginge, dat Haar Ed. Groot Agtb. hoopten en wenschten, dat mijne Jaaren, niet tegenstaande dezelve hoog mogten zijn, dit werk mogten toelaten te volbrengen, en zo niet, *onverhoopt en indien het den Hemel mogte behagen, terwijl het bewuste werk onder handen mogt zijn, mijn leven te eindigen, dat* Haar Ed. Groot Agtb. *dat vertrouwen in mijn Schoonzoon Mr.* P. van der Schelling *hadden, dat die dan nog in staat zoude zijn het te suppleren en te volvoeren.* Zoo heb ik mij eindelijk laten bewegen, om de Resolutie van Haar Ed. Groot Agtb. zoo verre mij vorder mooglijk was, ten spoedigsten in 't werk te stellen, en te doen nakomen."

Dus ziet men hier de bron, waar uit dit werk ten voorschijn gekomen is; 't welk ter Eere van de Regeeringe van de Stad *Brielle*, en den Lande van *Voorn* zal strekken, zo lang waare Vaderlandsche Historieliefde en achting voor nuttige weetenschap-

pen,

pen, in Nederland zullen bloeien. De inhoud is genoegzaam te zien uit den opgegevenen tijtel. De Plaat van den *Briel*, en de Kaart van den Lande van Oost-Zuid en West-*Voorn*, zijn in 't zelve meer tot nut, dan voor sieraad geplaatst. Wat de Aantekeningen van den Geleerden Heer en Mr. P. VAN DER SCHELLING betreft, bij de Beschrijving van den *Brielle* en de Landen van *Voorn*, daar van zullen wij, bij gelegenheid, nader spreeken.

Wat verder deeze onze ijverige Schrijver heeft toegebracht tot de tweede en derde veel verbeterde uitgaven van A. PARS, *Katwijksche Oudheden*, is te zien in de Voorreden van dat werk, en doorgaans in 't werk zelve, als mede uit aangehaalde Brieven, tusschen PARS en ALKEMADE, daar over gewisseld. Zie hier wat PARS zelve 'er van getuigt. „ De Hr. KORNELIS VAN ALKEMADE (zegt hij) *voornaam Verzamelaar van alles wat tot de liefhebberij* (verstaa de Nederlandsche Oudheeden) *behoort, gemeenzaam eertijds met den Hr.* JOACHIM OUDAAN, *naarstig onderzoeker in 't bijzonder van de oude Lands Handvesten, Brieven der Graven, Opzoeker, uitlegger, en konstig Aftekenaar met de pen van de Hollandsche Graavelijke Munten, die mij uit de* Boekzaal (Naamrol van Batavische Schrijvers) *eerst hebbende leeren kennen, zedert op de ernstigste manier met onvermoeide Brieven te wisselen en Boeken toe te zenden, heeft gelieven voort te drijven.* Doch onder dezen arbeid, werd hij, op den 12 Maij 1737, door den dood van zijnen werkzaamen post afgelost, in den ouderdom van 83 Jaaren en éénen dag. Met voordacht hebben wij hier geene melding gemaakt van zijnen twist met den Heer G. VAN LOON, wegens de ontdekking van de nu bekende onegte *Rijm Kroniek* van KLAAS KOLYN. Van deezen twist, door meergemelden Hr. VAN DER SCHELLING ruchtbaar gemaakt, zal, bij een ander gelegenheid, gesproken worden. Of 's Mans afbeelding in prent uitgaa, kan ik met geene zekerheid zeggen; maar wel dat 'er eene tekening van in wezen zijn moet; ten bewijze daar van strekken deeze volgende Dichtregelen van CL. BRUIN, te vinden voor den derden Druk van het *Kampregt*, op het vertoonen van eene andere afbeelding van den zelven; welk Bijschrift dus luidt:

Zie

Zie ALKEMADES schets en wezen op Papier,
Batavia draagd roem op deezen *Batavier*,
Die altoos onvermoeid in d' Oudheên na te speuren,
Tragt door zijn kunst, en pen de waarheid op te beuren,
En 's Lands Kronijken te verbet'ren door zijn vlijt,
Zijn geest en naam zij dus aan d'Eeuwigheid gewijd!

1718.

ALKMAAR. Zonder gewag te maaken van alle de beuzeltaal der oudheid, over den naamsoorsprong van deeze Stad, konnen wij, met geloofwaardige Schrijvers, zeggen, dat dezelve ontleend is van de meenigte der omgeleegene Meiren, van welke men, volgens den ouden staat des Lands, meer dan dertig zoude konnen optellen; de Stad was van rondsomme daar mede omringd: en van daar werd afgeleid de naam *Almeer*, als of men had willen zeggen, 't is *Al-meir*, of, *alles* wat men ziet is *Meir*. In deeze gedachten worden wij nog meer bevestigd, als men nagaat hoe deeze laage landen met Water bedekt waren. Hier om dan werd het, van ouds *Alc-meer*, of ook *Allekmeer*, dat is *Lekmeer*, genaamd, zijnde, voortijds, in de oude Landtaal *A.* een lidwoord, voor de zelfdstandige naamwoorden gebruiklijk, waar voor, in vervolg van tijd, het woordeke *een* is ingevoerd. Dus plagt men in vroegere tijden te zeggen *a man*, *a paard*, in de plaats van *een man*, *een paard*, en zo ook *a Lekmeer* voor *een Lekmeer*. Ook leest men, in eenige oude Brieven, *Alecmoer*, mede veranderd in *Alkmaar*, schoon eigentlijk *maar*, van *mare* of *meir* afkomstig is.

Onzekerder is de oudheid deezer Stad. Weinig dienst zouden wij den Leezer doen, met al het fabelachtige van ADGILLES, of van nog vroeger tijd, van nieuws weder op te disschen. Liever willen wij, met de vlijtigste naspoorders, ronduit bekennen, van deszelfs allereerste aanbegin niets te kunnen bepaalen. In de *Blaffert van de Kerkelijke bestiering van Utrecht*, vindt men dat *Alkmaar*, al voor 't Jaar 866, aan de *St. Maartens Kerk te Utrecht* zou behoord hebben; doch onder de Regeering van Graaf FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, in het Jaar 1130, was *Alkmaar* nog een open vlek, van weinig inwoonders voorzien. En wanneer, in 't Jaar 1255, 't Slot *Toorenburg* gebouwd werd, was

was deeze Stad nog zonder eenige de minste Vestingwerken; doch echter, door Meeren en zwaar Houtgewas, als met een vasten Wal omheind en beveiligd.

Wat aangaat deszelfs gelegenheid, veel geschil is hier over onder de Schrijvers; plaatzende den eenen het op den *West-Frieschen*, den anderen op *Kennemerlandschen* Bodem. Het laatste vindt meest geloof, om reden dat men, in de geschiedenisfen, niet zal vinden, dat de *Kennemers* ooit, maar de *West Friezen* altoos, *Alkmaar* beschadigd hebben. Ook blijkt het niet, dat de Stad, voor 't Jaar 1300, van de *Kennemers* kwalijk behandeld is, of dat die Stedelingen zig met de *West-Friezen*, ten nadeele, of tot oproer, tegen de Graaven van *Holland* verbonden hebben: maar in tegendeel is het altoos een Burgt voor hun geweest: 't welk ook de reden was, dat het gemelde Slot *Toorenburg* gebouwd werd. Dan hier uit spruit een vraag, die wij verpligt zijn te onderzoeken, namelijk hoe het bijkoome, indien *Alkmaar* aan *Kennemerlandschen* bodem behoord hebbe, dat het naderhand daar van afgescheiden, en aan *West-Friesland* toegeschreven is. In 't verhaal der *Alkmaarsche Geschiedenisfen* zullen wij zien, wat moeite de Graaven WILLEM en FLORIS gehad hebben, om de *West-Friezen* te beteugelen. Het bouwen van 't reeds gemelde Slot *Toorenburg*, en naderhand *Nieuwenburg* en *Middelburg*, diende hier toe. Doch waar het hier op aankomt, was, het maken van eenen Nieuwen Weg, de *Monnikke Weg* genaamd, van *Toorenburg* bij *Alkmaar* af, tot aan *Oudorp*, waar door men *Kennemerland* aan *West-Friesland* hegtte, en dus den *Alkmaarder bodem* aan den *Oudorper Geest*. Om, egter, meer bepaald te spreeken, zou men konnen zeggen, dat *Alkmaar*, op de Grens- of Landscheiding, tusschen *Kennemerland* en *West-Friesland* legt, en tot 't Jaar 1288 tot *Kennemerland*, maar zedert tot *West-Friesland* behoort heeft. In deeze Landstreek ontmoet men verscheiden Zandbulten of hoogten, bekend bij den naam van *Geest*. Op zo een hoogen *Geest* legt *Alkmaar*, ten deele naar 't Westen, en ten Oosten in eene laagte, op eenige kleine Eilandjes, in eene lankwerpig vierkante gedaante, in de uiterste netheid.

Wat de grootte dezer Stad betreft, het is zeker dat zij, even als meest alle andere, van geringe beginzelen is opgekoomen

men. De duisterheid van den oorspronk der meeste Steden, mag men toeschrijven aan de waarschijnlijkheid, dat de eerste Bewoonders der Vlekken, door den tijd tot Dorpen, en van Dorpen tot Steden aangewassen, het geringste soort van Menschen waren, die naauwelijks een vast verblijf hadden. Wij hebben reeds gezegd, dat *Alkmaar*, in het Jaar 1130, nog maar een open vlek, en van weinige Bewoonderen voorzien was. Volgens de gedachten van EIKELENBERG, werden 'er, in 1166, niet meer dan 80 weerbaare Mannen gevonden; en in 't Jaar 1412, bestond de Schutterij uit niet meer dan zestig Persoonen. Doch met het einde van die Eeuw, telde men reeds bij de vijftien honderd Poorters, en vier honderd tachtig schatbaare Huizen. In 1515 en 1517 waren 'er zeventien honderd en vierentachtig Haardsteeden: hoewel anderen, en ORLERS, dezelve stellen op agt honderd negenentachtig. Volgens eene onder mij berustende geschreevene Lijst der Quohieren, had *Alkmaar*, in 1632, omtrent twee duizend agt honderd en tweeëntagtig Huizen, en betaalde, met het Schouts-Ampt daar onder, *f* 14267: 10: 14. In 't Jaar 1708, werd 'er, van twee duizend zes honderd vierëntwintig Huizen, verponding betaald. Dan in het begin dezer Eeuwe bevond men, dat de voorspoed der Stad weder was afgenomen, dewijl 'er, in 1739, voor verponding betaald werd *f* 11437:10:12, en dus *f* 2830:0:2. minder dan in het Jaar 1632. Naar gelange van de eerste vermeerdering van Huizen, is ook de Stad, van tijd tot tijd, vergroot. Onzeker is, echter, de tijd, wanneer het voor de eerste en tweede maal geschied is; schoon de tweede, volgens R. DE HOOGE, in zijn *Spiegel van Staat*, zou geschied zijn in 1522. De derde vindt men gemeld 1572, en drie Jaaren daar na voor de vierde maal. De geheele uitgestrektheid der Stad beslaat 383 vierkante *Rhijnlandsche* Roeden, en langs de Stads vesten een duizend en een en twintig Roeden, bevattende een aantal van ruim 15000 Inwoonders.

De sterkte van *Alkmaar* bestond, in vroegere tijden, in de menigte van omleggende Meiren. De Stad naderhand in aanzien toegenomen, en deze verdeediging, door het droogmaaken van veele laage Landen, weggenomen zijnde, is zij met fraaije aarden Wallen en Muuren omgeeven; van welke laatste, echter, nog maar een klein stuk overig is. De Stad heeft zeven Poorten, als:

I. *De Nieuwlander Poort*, gemaakt 1572. II. *De Boom Poort*, 1581. III. *De Geester Poort*, 1589. IV. *'t Waterpoortje*, 1595. V. *De Friesche Poort*, 1617. VI. *De Kennemer Poort*, en VII. *De Schermer Poort*, beide gebouwd in 1632.

Onder de Geestelijke Gebouwen binnen deze Stad munt uit, de *Groote* of *St. Laurens Kerk*, die, als men de verdichtzels der Oudheid gelooven mag, op de grondslagen van eene Heidensche Kapel gesticht is. Zekerder gaat het, dat dezelve, volgens een opschrift, welk nog in de Kerk hangt, gebouwd werd in 't Jaar 800. De tegenwoordige Kerk, die met eenen fraaijen Toren pronkt, is in 't Jaar 1470 begonnen, en vijf Jaaren daar na voltooid, op het grondwerk van twee Kerken, *St. Laurens* en *St. Matthias*; de verzwakking van deze twee maakte den herbouw noodzaaklijk: te meer, daar de twee gemelde, in 1468, door 't instorten van den Toren van die van *St. Laurens*, op den 29 October, (welke van die hoogte was, dat hij tot een Baak in Zee verstrekte) veel geleeden hadden. De grootte van 't Gebouw, 't welk nu maar tot ééne Kerk was aangelegd, deed de gantsche voltooijing lang aanhouden; zij werd eerst eenige Jaaren daar na ingewijd, en, in 't Jaar 1511, met een fraai Orgel versierd, dat, in 't Jaar 1645, merkelijk verbeterd is. Van de Tombe van Graave FLORIS DEN VIJFDEN hebben wij reeds gesprooken, op 't Art. ALKEMADE, en daar bij aangetoond den misslag op de Prentverbeelding, in zijne *Jaarboeken* of *Rijm Kronijk* van M. STOKE. De daar geplaatste aanteekening kan ook dienen ter verbetering van het gezegde in den *Tegenwoordigen Staat der Nederlanden*, V. Deel, bl. 388, alwaar men leest *den* 12 *Junij*, het welk zijn moet *den* 27 *Junij*.

De tweede Kerk draagt den naam van de *Kapel*, waarschijnlijk gesticht in 1443, en aan de *H. Maagd* en *St. Jan* toegewijd; omtrent het Jaar 1536, werd dezelve merklijk verbeterd. Het Koor dezer Kerk schijnt, in 1540, volbouwd geweest te zijn, schoon reeds voorheen, in het Jaar 1507, een groot gedeelte dezer Kapel afgebroken en vernieuwd was. Van het onheil, in 1760, door een onvoorzienen Brand ontstaan, zullen wij in het vervolg nader spreeken.

Zedert het Jaar 1645, hebben de *Lutherschen* hier mede eene fraaije Kerk gestigt; welke vrijheid zij met veele moeite ver-

verkregen. Die der *Remonstranten* was eerst een houten Gebouw; doch is, in 't Jaar 1658, fraai van steen hermaakt. De *Doopsgezinden* hebben hier twee Kerken. De *Roomschgezinden* oeffenen hunnen Godsdienst, in vier zeer bekwaame en daar toe geschikte Vergaderplaatzen.

De andere Gebouwen, uit Godsdienstige oogmerken, ter ondersteuning der Noodlijdenden, geschikt, zijn: I. *Het Mannen en Vrouwen Gasthuis*, waar nevens het *Pesthuis* gebouwd is, staande achter het *Stadhuis*, in de *Gasthuisstraat.* Ao. 1589, werd het *Mannen Gasthuis* met dat der *Vrouwen* vereenigd, draagende van ouds den naam van het *St. Elisabeth Gasthuis.* In de zestiende Eeuw werd het mede tot een *Weeshuis* gebruikt; en zedert 1614, is het met eenige Vertrekken vergroot, die door Kostkoopers bewoond worden. Het gemelde *Pesthuis* is, in het Jaar 1607, merklijk vergroot, en heeft een zeer fraai aanzien.

Het *Huis-Armenhuis*, dienende tevens voor een *Tugthuis*, heeft verscheidene veranderingen ondergaan. De arme Kinderen werden, 1684, toen men besloot het te vernietigen, in het *Weeshuis* overgebragt; echter is het naderhand wederom tot een *Tugthuis* bekwaam gemaakt.

Het Gebouw, dat wel eer voor een *Bagijne-Hof* diende, is, in het Jaar 1576, tot een *Weeshuis* bekwaam gemaakt, doch in onderscheiding van het *Aalmoesseniershuis.* Buiten deze zijn 'er verscheiden *Hofjes:* I. dat van MARGRETA SPLINTERS, Weduwe JUTFAAS. II. Van HELENA VAN OOSTVOORN. III. Van PIETER KLAASZOON PALING en JOSUA FOREEST. IV. Van JOHAN VAN NORDING. V. Het *Huis van Zessen.* VI. Van MARRIJTJE JACOBS VAN HOORN. VII. Van Juffrouw VAN BIJLEVELD. En VIII. Van LAURENS VAN OOSTHOORN. Het merkwaardigste van dezelve, is dat, het welk gestigt is uit de Nalatenschap van den Heer GERRIT WILDERMAN, en volbouwd in het Jaar 1715, geschikt tot vier en twintig Wooningen voor Vrouwen, uit alle Gezinten, *Gereformeerden*, *Remonstranten*; *Vlaamsche*, *Waterlandsche* en *Friesche Doopsgezinden*, *Lutherschen* en *Roomschen.*

Vóór de Hervorming, waren binnen deze Stad mede eenige Kloosters; het *Oude Bagijne Hof* hebben wij reeds gezegd tot een *Wees-* en *Tugthuis* veranderd te zijn. Het *Midden Bagijne-Hof*

is in 't *Vrouwen Gasthuis*, en het *Jonge Bagijne-Hof* in 't *Weeshuis* en de *Latijnsche School* veranderd. Deze drie Kloosters behoorden tot den derden regel van *St. Françiscus*. Ter plaatse daar men nu de *Geester Poort* ziet, was een *Klarissen Klooster*; en weleer stond, op de *Nieuwe Markt*, het *Witte Bagijne Hof*, en op het *Monniken Erf* een Klooster van *Minnebroeders*.

DE WAERELDLIJKE GEBOUWEN zijn: I. *'t Stadhuis*, zijnde een heerlijk Gebouw, pronkende met een fraaijen Toren, gesticht in den Jaare 1509, op dezelfde plaats daar het *Oude Raadhuis* gestaan had, dat is, op de *Langestraat*. Het werd, in 1520, volbouwd, schoon, van tijd tot tijd, merklijk verbeterd.

II. *De Waag*, die, in het Jaar 1563, na 't vergrooten van de Markt, werd begonnen, was in 1582 voltrokken, en werd, in 1597, met een Toren versierd.

III. Het *Prinsen-Hof*, ook wel het *Hooge-Huis* genaamd, is, volgens het algemeene gezegde, in 1595, door het Geslacht van TEILINGEN, gebouwd.

IV. Het *Ammonitie* of *Waapenhuis*, werd, in 't Jaar 1606, van eene Kerk der voorgemelde *Minnebroederen*, hier toe bekwaam gemaakt.

V. *De Oude* en *Nieuwe Doelen*; de *Oude* was, met het *Stadhuis*, in 1509, te gelijk aangevangen, schoon hier ter plaatse lang voorheen al eene *Doele* geweest was.

VI. Aan de *Nieuwe Doelen*, werd, door Koning FILIPS DEN TWEEDEN, in het Jaar 1561, de eerste Steen gelegd, zo als VAN DER WOUDEN verhaalt. Dan hij moest geweeten hebben, dat FILIPS toen in *Spanje*, en niet in *Alkmaar* was.

VII. Het *Hof van Sonoij*, voorheen dat der *Witte Zusteren*, door armoede vervallen zijnde, werd het, met verlof van den Bisschop van *Haarlem*, aan de Stad verkocht, vervolgens aan Jonker DIDERIK VAN SONOIJ; door dezen aan Mr. WILLEM BARDESIUS, wiens Zoon het eindelijk weder verkocht aan Jonker ENGELBERT RAMP. Toen werd de Boomgaard aan bijzondere Persoonen overgedragen, en met Burgerhuizen bezet. Een gedeelte des Hofs, na verloop van tijd, door koop wederom aan de Stad gekoomen zijnde, werd aangelegd tot de *Nieuwe Markt*,

en

en de ingang tot eene gemeene Straat, de *Heere Straat* genaamd. De laatste verkoop van het overige gedeelte des Hofs geschiedde voor 900 Guldens.

VIII. Het *Stads Accijnshuis*, een net Gebouw, met een sierlijk Torentje pronkende.

IX. De *Bank van Leening*, en

X. De *Vleeschhal*, zijn mede aanzienlijke Gebouwen. Wijders is deeze Stad met ruime Marktplaatzen en eene schoone Haven voorzien.

De REGEERING van *Alkmaar* bestaat uit *vierëntwintig Vroedschappen*, *één Schout*, *vier Burgemeesteren* en *zeven Scheepenen*, *twee Secretarisfen* en *één Thesaurier*.

Voor dat men den naam van *Vroedschappen* of *Raaden* gemeld vind, wordt in de Stads Archiven gewag gemaakt van *zestien Hoofdmannen* en *negen Deekens*, die, volgens Handvest van Vrouw JACOBA, van den 11 April 1426, de Jaarlijksche verkiezing van Burgemeesteren en Scheepenen moesten doen, en ook gekend worden, in het veranderen of verbeeteren van de oude Keuren. De eerste maal, dat men, met zekerheid, den naam van Vroedschappen gemeld vind, is in een Handvest van FILIPS, Hertog van *Bourgondien*, van den 16 Maart 1450, waarin gesproken wordt van 't verschil, dat ontstaan was, *tusschen de gemeene Rijkdom en die van de Vroedschap der Stad*, en daar bij vastgesteld, dat *Alkmaar* voortaan zou geregeerd worden door *eenëndertig Persoonen*. Doch deeze werden nu eens vermeerderd, en dan weder verminderd. FILIPS DE SCHOONE bragt het getal der *Raaden* op *veertig*, die de Jaarlijksche benoeming van *Burgemeesters*, *Scheepenen* en *Thesauriers* hadden, doch de verkiezing, die hun, bij voorige Handvesten, mede toegestaan was, aan den *Schout* moesten overlaaten. KAREL DE VIJFDE verminderde, in het Jaar 1528, het getal tot op *zestien* Persoonen, en bragt het, in 1530, weder op *vierëntwintig*; verminderende de Stads Voorregten daar door geweldig, dewijl hij de eerste, door zijne Kommissarissen, deed aanstellen, en gebood, dat het, in vervolg van tijd, door hem zelven, of door den Stadhouder van *Holland*, Jaarlijks, uit een dubbel getal, zou moeten geschieden. Van dit voorregt, van eigene verkie-

zing tot *Vroedschap* door de *Vroedschap*, bleef *Alkmaar* verstooken tot den 15 Maart 1650, wanneer haar dit Octrooi, door de *Staaten van Holland* en *West-Friesland*, weder gegeeven, en het getal der Raaden bepaald werd op vierentwintig.

Men vindt 'er die gelooven, dat het Rechter- of Schoutsampt, voorheen, door gifte, aan de Abtdij van *Egmond* zoude behoord hebben; dan dit is niet waarschijnelijk, om reden dat men geene bewijzen vindt, dat de Abten van die Abtdij zig van dat voorregt bediend hebben; het welk zij, indien zulks waar was, voor zeker niet veronagtzaamd zouden hebben. Ook vindt men geen bewijs van tegenspraak van hen, toen het Schoutsampt, in de Jaaren 1407, 1483 en 1520, van wegen de Graaflijkheid, verpacht werd; welke verpachting, op 't eerstgemelde Jaar, opbragt zestien Ponden, dertien Schellingen en vier Grooten. In het Jaar 1493, verloor *Alkmaar*, volgens het wreede vonnis van Hertog ALBERT VAN SAXEN, alle zijne Voorregten, en ook dit, het Schoutsämpt betreffende, zo als eenigen meenen; doch het vervolg van Stads geschiedenissen zal ons doen zien, dat dit wreede vonnis niet ten uitvoer gebragt is, en ook dat *Alkmaar* zijn Stederecht niet verlooren heeft. In het Jaar 1504, werd het Schoutsämpt verpagt voor 187 Guldens, gelijk ook in het Jaar 1507. In vervolg van tijd is het bekleed, uit naam en last der Staaten van *Holland*, door verkiezing uit eene benoeming van drie Persoonen.

Onder de Schrijvers is mede eenig geschil, over den tijd, wanneer Burgemeesteren in *Alkmaar* zijn aangesteld. Men vindt 'er die beweeren, dat deeze Stad, in het Jaar 1405, daar van nog onvoorzien was, om reden dat in een verbandbrief, tusschen Hertog JAN VAN BEIJEREN en de Stad, alleen gewag gemaakt wordt van *Schout*, *Scheepenen* en *Raaden*. Dan ter wederlegging hier van dient, dat 'er nog een Handvest voorhanden is, van Hertog ALBERT, van den 4 October 1389, door welke die van Koning WILLEM, van 1254, vernieuwd werd, waar in de naam van *Burgemeester*, schoon in 't enkel getal, gemeld wordt. Uit eene Handvest van Gravin JACOBA, van den 11 April 1426, is kennelijk, dat hun getal toen uit drie bestond; welk getal stand heeft gehouden tot na het Jaar 1581, wanneer dezelve gevolmach-

tigd

tigd werden, door de Vroedschap, tot het verzoeken van Octroij, om hun getal met een vierden te vermeerderen; dat, echter, eerst in 1588 werd toegestaan.

Schepenen zijn zeker van ouder aanstelling dan *Burgemeesteren*, en wel zo oud als 'er eenige Regeering heeft plaats gehad. Denklijk is hun getal, in vroegere tijden, minder dan zeven geweest, schoon ons, tot nog toe, daar van geen volkomen bewijs is voorgekoomen.

Van twee *Thesauriers* vindt men, zedert de vroegste tijden, gewag gemaakt, en aangeteekend, dat hunne wedde, in 't Jaar 1508, voor ieder beliep een somma van zes pond, van veertig grooten het pond, en in 1533, voor ieder twaalf Guldens. In 1537 vindt men het op agttien Gl. gesteld; en toen, in 1588, het getal van Burgemeesteren tot vier gebracht werd, is dit Ampt tot één Persoon bepaald.

Het eerste GRAAFLIJKE VOORRECHT, aan *Alkmaar* verleend, dat ons te vooren komt, is het geen Koning WILLEM, den 4 Julij 1254, te *Leiden* gaf; de *Vrijheid van Tollen*, als van 't *Dordsche Stapelrecht*, van den Tol van *Woudrichem* en *Heusden*, en van 't *Zijper Sluisgeld*, munt onder dezelve uit. Het tweede, is dat van 't Jaar 1328, waar bij *Alkmaar* gemaakt of gesteld werd tot de Hoofdstad van NOORD-HOLLAND en WEST-FRIESLAND. De bovenstaande Handvesten van Graaf WILLEM, werden, geduurende deszelfs krankzinnigheid, door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, in 1357, bevestigd, waar onder ook die van 1339, behelzende de Vrijheid van drie vrije Jaarmarkten, zo als men zien kan uit de bevestiging van den 11 Maij 1355, en de nadere bekragtiging van die allen, in 1361 en 1379. Zij werden, in 1396, ontheven van Dijkslasten op den *Schaderdam*, maar, den 2 November 1399, daarentegen gelast, de Graaven met vijf Riemen ten dienst te zijn; waarin, echter, eenig voorrecht was opgeslooten, aangezien voorheen tien Riemen tot hunnen last waren geweest. In het Jaar 1414, verkreeg de Stad de Vrijheid, waar bij Burgemeesteren gemagtigd werden, tot het bezegelen van Brieven en Verbanden; men zie die van den 19 Februarij van dat Jaar, onder handtekening van Graaf WILLEM DEN ZESDEN. In 1420 slooten de Steden *Alkmaar*, *Oudewater* en *Delft* eene Conventie, waarbij aan derzelver Burgers, als eigene Ingeboo-

renen, over en weder het Burgerrecht vergund werd; welke Conventie nog heden stand houdt. Op den 11 April 1426, werd hun, door Vrouw JACOBA, vrijheid verleend, tot het verkiezen van drie Burgemeesteren en zeven Scheepenen, uit de zodanigen, die drie Jaaren Poorters geweest waren.

Van FILIPS, Hertog van *Bourgondien*, verkreeg *Alkmaar*, in 't Jaar 1435, een *Gunstbrief*, tot vrijspreeking van achterstallige Schulden, die de stad, volgens vonnis van 1426, schuldig was. Onder deeze heerschzuchtige Regeering, heeft de stad verscheiden Voorregten verlooren, doch dezelve naderhand te rug ontvangen, bij *Restitutie Privilegie*, getekend den 23 Januarij 1455, en naderhand, door den Aartshertog MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK, in 1478, bevestigd: gelijk reeds, in de Jaaren 1376 en 1415, geschied was, wanneer *Alkmaar* door hem onder de *stemmende Steden* erkend werd. Zelfs geeft BOOMKAMP verscheidene echte bewijzen op, bl. 12 en 39, dat *Alkmaar* zijn Stederecht, zelfs onder Hertog ALBRECHT VAN SAXEN, in 't Jaar 1402, behouden heeft. De Stad werd, in 1523, uitneemend bevoorrecht, door Keizer KAREL, als mede in 1528, om haar weder op haar verhaal te doen koomen van het nadeel, door de *Gelderschen* toegebracht.

In 1563 werd *Alkmaar*, buiten andere Voorrechten, met dat van 't houden van eene Jaarlijksche *Paardemarkt* beschonken; en in 1575 verkreeg de Stad, van FILIPS DEN TWEEDEN, in eeuwige Erfpagt, de *Visscherij* te *Rustenburg*, in de Banne van *Ursum*, als ook het *Lubbert sluiske*, in dezelfde Banne geleegen. In 1573 verleende Prins WILLEM DE EERSTE de vrijheid, om alle Timmeringen en Neeringen, tot op zes honderd Roeden buiten de Stads Gragten, te weeren; nog verscheidene Artikelen werden in dat zelfde Jaar, op een den Vorst toegezonden Smeekschrift, toegestaan. Ook verkreegen de *Alkmaarders* van gemelden Prinse, op naam van FILIPS DEN TWEEDEN, de vrijheid tot het houden van twee Jaarlijksche Leermarkten. Wanneer zij, in 't Jaar 1581, voor eenige Jaaren, kwijtschelding van de pagt der Waage verzocht hadden, werden zij, volgens Handvest van den Prinse en de Staaten van *Holland*, op den 13 Julij van dat Jaar, in vergelding van hunne getrouwe diensten, den Vaderlande beweezen, met de gantsche inkomst der Waage begunstigd.

Op

Op 't Jaar 1588 hebben wij gezien, dat zij Vrijheid bekwamen, om het getal hunner Burgemeesteren tot op vier te vermeerderen. Desgelijks werden zij, in 1592, op den 9 Maij, bij de Ridderschap, Edelen en Steden van *Holland* en *West-Friesland*, begiftigd met een Handvest, zeer ten voordeele van de goederen der Weezen. Alle deze Voorrechten, Handvesten en Privilegien, hebben niet weinig toegebracht, tot luister en aanwas van deze aanzienlijke Stad, en haaren Koophandel.

Beschouwen wij nu nog, met weinige woorden, *Alkmaars* GILDEN EN SCHUTTERIJ.

Wat de *Gilden* betreft, deze moeten, te *Alkmaar*, niet alleen zeer oud, maar de Hoofden, of Bestierders, in vroegere dagen, aldaar in groot aanzien geweest zijn: want in het reeds gemelde Handvest van Vrouw JACOBA, van den 11 April 1426, werd aan de zestien Hoofdmannen, nevens de Dekens der negen Gilden, de verkiezing van drie Burgemeesteren en zeven Schepenen overgelaaten; het geen, in laatere tijden, aan de Vroedschappen belast en toegestaan is. Men kan, echter, met geene zekerheid bepaalen, wie deze negen geweest zijn, dewijl wij niet meer dan zeven genoemd vinden. Wanneer, in 't Jaar 1500, te *Alkmaar* het Stadhuis zou verbeterd worden, booden de Kerkmeesters van de *Parochie Kerk*, in naam derzelve Kerke, aan, tot verkrijging van de daar toe benoodigde Penningen, zekere Renten te verkoopen, mids men, bij de Reparatien, in 't gezegde Stadhuis, maakte een *Halle*, of Verkoopplaats van zekere Goederen, waarop ieder Gild in de Stad zijn Jaarlijkschen Feest- en Hoogtijd zou mogen houden; het geen nader zal blijken, wezenlijk geschied te zijn. Op den 26 Junij 1506, werd, ten voordeele van het *St. Nicolaas* of *Kruideniers Gild*, strengelijk, aan allen, die buiten dat Gild waren, verboden, geene van die Waaren langs de Straaten, of bij kleine Maat, te verkopen. Dit Gild, zegt BOOMKAMP, was, in 't Jaar 1613, nog in stand, doch is nu geheel vervallen. Zeer veele van de Stads oude Archiven zijn verduisterd, door de rampen van den Oorlog. Ja, gemelde BOOMKAMP tekent aan, dat de *Gelderschen*, in 't Jaar 1517, aldaar zo slegt hadden huis gehouden, dat bij hun vertrek de kamer van Burgemeesteren, ter hoogte van een knie, met gescheurde Papieren gevuld lag; en dat onder die onschul-

dige brieven, mede was geweest de Gildebrief van het *St. Pieters* of *Visschers Gilde;* waar voor de Gildebroeders, op den 5 September 1519, een nieuwen brief verzochten en verkreegen. Volgens Consent van Keizer KAREL DEN VIJFDEN en *Regeerders der Stad*, werd aldaar, in 1532, een *Chirurgijns Gild* opgericht, en aan dat Collegie, in de *Lombartstraat*, een aanzienlijk gebouw toegestaan. Op dien tijd, een weinig vroeger of laater, werd, bij de Regeering der Stad, de Gildebrief van het *Scheepmaakers Gild* bezegeld. BOOMKAMP stelt dit geschied te zijn in 1521; doch, volgens eenige geschreevene berichten, zou men dit omtrent het Jaar 1552 moeten stellen; gelijk dat der *Kleeremaakers* in 't Jaar 1553 opgericht was; 't welk ons doet zien, dat hier meer Gilden waren als wij boven hebben gemeld. In het Jaar 1555 vond de Vroedschap goed, dat de Gilden hunne Maaltijden, even als voorheen, op 't Stadhuis zouden houden; doch onder die bepaaling, dat, indien hunne Feestdagen invielen op Heilige dagen, zij wagten zouden, tot de hooge Mis gedaan was. In 't Jaar 1561 maakte, echter, de Vroedschap een Nieuwe Keur, waar bij dit hun verbooden werd, en ten dien einde, eene plaats in het School aangeweezen. Maar ook dit schijnt zig niet geschikt te hebben: want in 't vervolg werd besflooten, zeker Huis, op de Nieuwe Sloot, ten gebruik der Gilden te bouwen.

In dat benaauwde tijdstip voor Nederland, dat is, in den Jaare 1566, waren Burgemeesteren van *Alkmaar*, niet zonder reden, beducht voor den gehaaten Beeldenstorm. Om alle onheil, zo veel mooglijk, voor te koomen, en bijzonder in de *Parochie Kerk*, vonden Hun Ed. Agtb. geraden, met goedkeuring van den Bisschop van *Haarlem*, alle de Hoofden der Gilden bij zig te ontbieden, en hen te beveelen, alle de Altaaren en Beelden voorzichtig en zonder letzel afteneemen en zorgvuldig te bewaaren. Doch deze voorzorge, hoe wijs ook, was niet in staat, de woede van 't Gemeen te beteugelen; de Kerksieraaden werden vernield. In de *Parochie Kerk* stond het Hoofd-Altaar van de *H. Maagd*, van het *H. Kruis*, van de *zeeven Weeën*, van *St. Cosmus*, van *St. Anna*, van *St. Joseph*, van *St. Huibert* en van de *Nood-Gods*. Na dat deze onzinnige woede geëindigd was, werden, zo hier als elders, volgens Plakaat

van

van de Vrouwe Gouvernante, op den 24 Maij 1567, de Gilden gelast, de Altaaren in de Kerken te herstellen, en over te geeven eene nette lijst van alle derzelver versierselen.

Naa de groote Staatsverandering in 1572, en ter ondersteuning van ORANJE, na dat die Vorst aangenomen, en ALBA voor Vijand was verklaard, werden ook de inkomsten der Gilden gebruikt. Als ijverige medewerkers ten nutte der gemeene zaak, verdienden zij ook allen lof. In het bijzonder maakte zig in deze Stad beroemd dat van 't *St. Eloij*, of het *Smits Gild.* Met de *Bierdraagers*, haalden zij, geduurende het beleg, uit de Abtdij van *Egmond*, een Brouwketel, Horologie, met de Klokken, en zekere bakken, tot Stads behoef; nevens hunne Vrouwen genieten zij hierom het voorregt, bij derzelver begraafenissen, vrij beluid te worden. Behalven deze, moet hier geweest zijn zeker *Papen Gild*, wiens goederen en Inkoomsten, in het Jaar 1573, werden toegestaan tot gebruik en onderhoud der Schoolen, zonder die echter, te mogen verkoopen of belasten.

De SCHUTTERIJ dezer Stad bestond, in 't Jaar 1413, uit zestig Mannen, aan welke, ten dien tijde, het recht van de Wijntap, het Quakelbord en Klosbaan ontnoomen, en aan de Waag gebracht werd, mids ieder Schutter daar voor Jaarlijks één Gulden genoot. In het Jaar 1556, bestonden die van de *Kruisboge* en *Handbus* ieder uit honderd en twaalf Man: volgens de Ordonnantie voor dezelve, van het Jaar 1650, stonden zij onder twee Kapiteinen, Luitenants en Vaandragers. Zij waren verdeeld in Rotten, elk Rot van tien, twaalf, dertien, of meer of minder Persoonen, ieder onder zijnen Rotmeester. In 't Jaar 1572 werd hen bevolen, met zijdgeweer zig over dag te wapenen; welk bevel men vindt in de Handvesten van *Alkmaar*, van bl. 509-550. Tegenwoordig heeft men 'er vier Kompagniën, ieder van 200 Man, waar van de regeerende Burgemeesters altoos Kolonellen zijn. Zij bevinden zig in eenen staat, dat zij voor geene der welgewapende *Nederlandsche* Schutterijen behoeven te wijken.

De eerste bewooners van *Alkmaar* waren Visschers; 't welk te waarschijnlijker is, als men in aanmerking neemt, de veelheid van wateren, waar mede het Vlek, bij den eersten opbouw, omgeeven was. Men zou, zegt EIKELENBERG, (doelende op de belasting van de Tienden der Vischnetten, die zij, aan de *St. Maartens*

tens Kerk te *Utrecht*, moesten opbrengen) de Visscherijen niet in aanmerking genomen hebben, zo die niet van Opgezeetenen waren geoeffend geweest. Dan na dat de *Alkmaarder-Geest* tot eenen vruchtbaaren grond gemaakt was, hebben zij zig ook op den Land- en Akkerbouw toegelegd. Onder de Voorrechten hebben wij gezien, hoe deze Stad, door WILLEM DEN VIERDEN, om de andere Voorrechtsbrieven niet te herhaalen, beschonken werd met de Vrijheid van drie Jaarmarkten; waarbij den *Vlamingers*, *Brabanders* en anderen werd toegestaan, derwaards vrij ter Markt te gaan, en van daar te rug te keeren. Al vroeg was dus de toeleg, om *Alkmaar* tot een Handelplaats te maaken; waar toe deszelfs gelegenheid zeer geschikt was, zijnde het Voormeir een gereede Haaven, gemeen met de Zee, en bevaarbaar voor Koopmans schepen, welke men, in dien tijd, gebruikte om allerleije Waaren van en naar de Dorpen te voeren.

De gemelde Handvesten van Vrouw JACOBA, waren, echter, de eerste niet, tot bevordering van den Koophandel. Het graaven van een nieuwen Vaart, van *Egmond* naar de Stad, diende hier toe reeds in 't Jaar 1370, schoon Heer ARENT VAN EGMOND daar mede, mooglijk, meer het voordeel van *Egmond*, dan dat van *Alkmaar* bedoelde. In 1377 was deze Stad reeds met het recht eener Jaarmarkt beschonken. Van meer aanbelang waren de voorrechten, haar verleend en bevestigd door KAREL DEN VIJFDEN, Aó. 1527. Ook vindt men, onder de Vroedschaps-Resolutien, eene van den 27 Maij 1550; waar bij beslooten was, om aan eenen TIJS ZIJBERTS VAN WARMENHUIZEN, drie honderd Keizers Guldens te geeven, om daar mede een begin te maaken met de neering der Draperij, mits hij, binnen drie Jaaren, leverde drie honderd Lakens; waar uit blijkt, dat deze Fabrijk, door Stads kasse, in bloei gebracht is, met zodanig een gevolg, dat reeds in 't volgende Jaar bijzondere Fabrijkmeesters werden aangesteld. Om dien handel nog meer voort te zetten, had men gemaakt vier onderscheidene Looden of Stempels, welke aan de Lakenen gehangen werden. Op de eerste, las men, rondom den *Alkmaarschen Burgt*, de letteren ALKMAER, en daar onder 1553; op de tweede, zo groot als de eerste, dat is, als een Ducaton, waren, rond om een *Burgt*, op een Schild geplaatst, deze woorden, SIGILLUM: PANORV DE ALCMAER I HOGL. willende, bij verkoo-

korting, in het Latijn uitdrukken, dezen Nederduitschen zin, *Stempel der Lakenen van Alkmaar in Alkmaar.* De derde, er grootte van een Gulden, schijnt ouder, om de bijzondere letter; in het midden daar van ziet men alleen den naam Alc-mar/ en rondom deze woorden: Segel Pannorum; de Alcma; 't welk het zelfde te kennen geeft. De vierde had de grootte van een Schelling, hebbende, in 't midden, een eenvoudig *Burgje*, met de zelfde letters als de laatste.

De *Raamen*, of die Gragt, welke heden nog den naam draagt, toont duidelijk den vorigen bloeij en staat van den *Alkmaarschen* Lakenhandel. Thans is 'er niet meer van overig, als eene vergadering, welke de Lakenwinkeliers nog somtijds, met die van andere Steden van Zuid- en Noord-Holland, houden, en de Jaarlijksche aanstelling van twee Waradijns, door de Regeering. Onder de Voorrechten hebben wij reeds melding gemaakt, hoe zij, van FILIPS DEN TWEEDEN, de Visscherij te *Rustenburg*, in het Jaar 1571, in eeuwige pacht verkreegen; dat zij hier om hadden aangehouden, geschiedde om dat het voordeelig voor hunnen handel was.

In het Jaar 1595, werd, binnen deze Stad, door eenen PASQUIR LAMMERTIJN, de konst uitgevonden, om door trekwerk allerlei Beelden, Historien, Veldslagen, enz. in het Linnen te weeven, waarop hem, van de Staaten Generaal, voor eenige Jaaren, een uitsluitend Octroij verleend is. De KOOPHANDEL in 't algemeen beschouwd, bestaat hoofdzaaklijk in Graanen en Kaas; van welke laatste, een bijna ongelooflijk getal van ponden, op ieder Marktdag, te koop gebracht wordt; somtijds meer dan drie maal honderd duizend ponden op éénen dag: zo dat het, in dit opzicht, niet zeer vreemd was, dat ALBA de Hollanders in hunne Boter en Melk dreigde te verdrinken. Niet minder voorzien de *Alkmaarders* de omleggende Plaatzen, uit hunne Voorraadschuuren, van veele nooddruftigheden, als Bier, Gort, Vlas, Linnen, Gaarn en andere goederen.

Van het ZEGEL en WAPEN der Stad, spreekt EIKLENBERG dus: „ De nette afbeelding van het oudste Zegel, dat mij is ter hand „ gekomen, is, zo als het gedrukt is geweest op een Brief, „ door Burgemeesteren, Schepenen en Raaden der Stad *Alk-*

„ *maar*,

„ *maar*, op den veertienden dag van April, des Jaars veertien „ honderd negenëndertig, geschreven aan die van *Abbekerk*, „ zijnde 't kopere Signet, daar 't mede gedrukt is, nog voor- „ handen." Dat nu de Steden, al vóór den Jaare 1439, een Zegel hebben gebruikt, is wel zeker, (zegt hij) en bewijst zulks nader uit een verhaal van het jaar 1299, behelzende de herzegeling en vernieuwing der Keuren te *Alkmaar* en *Haarlem*, door JAN VAN AVENNES, als Voogd over den onmondigen Graaf; en dat zij, lang vóór 't gemelde Jaar 1439, zig van 't zelfde Zegelmerk bediend hebben, komt hem meer dan overwaarschijnlijk voor. Dus zoude ook, volgens eene bij hem aanneemelijke gisfing, de oorsprong van het STADS WAPEN, (zijnde een *Zilveren Burgt*, *op een bloedrood Veld*) tot of omtrent den tijd van Koning WILLEM, en den bouw van 't Slot *Toorenberg*, kunnen gebragt worden. Hoe zeer hij dit, voorzichtigheids halven, als eene gisfing opgeeft, gaat dezelve, echter, meer met waarschijnlijkheid gepaard, dan die, welke VAN DER WOUDE, in zijn Kronijk, van nog oudere Wapens opgeeft. Het bovengemelde Zegel, dat voorheen van Koper gemaakt was, werd in, 1582, volgens Resolutie van de *Vroedschap*, veranderd, vergroot en van Zilver gewerkt, weegende, volgens BOOMKAMP, tien lood min twee engels, en kostende zestig Guldens aan fatzoen.

ALKMAAR heeft veele voornaame Mannen voortgebragt: als, in het Jaar 1500, PETRUS NANNIUS; 1522, Mr. PIETER VAN FORREEST; 1571, ADRIAAN METIUS; 1572, CORNELIS DREBBEL, JAN ARENDSZ, Mr. DIRK VAN FORREEST, JOHANNES RUFIUS, NANNING VAN FORREEST, PANCRAS VAN CASTRICUM, JACOB METIUS, JOHAN DE KATER of CATERUS, van welk wij, ieder in 't bijzonder, op humne behoorlijke plaats, zullen spreeken; even eens zijn wij ook voorneemens te doen,

Van de *Ridderlijke* en *Adelijke Huizen*, *Kasteelen* en *Dorpen*, *Heerlijkheden*, *Baljuwschappen*, waar mede ALKMAAR voorheen, en nog in deszelfs omtrek versierd is geweest: als, *'t Kasteel Verona*, *van Egmond*, *van Nieuburg*, *Toorenburg*, *Middelburg*, *'t Huis Renesse*, *'t Kasteel Enigenburg*, *'t Huis te Krevel*, *te Koulster*, *Raaphorst*, *Banjaart*, *te Riedwijk*, *Akkersloot*, *Echtrop*, *Castricum*, *ter Mije*, *te Boekkel*, *IJspelaar*, *'t Kasteel van Schagen*, *'t Huis Egelenburg*, *te Koek*,

Kro-

nenburg, *Schoorl*, *te Lede*, *Meerenstein*, *Egmond op Zee*, *Riningom*, *Egmond op de Hoef*, *Schagen enz.*, *Haringhuizen*, *Barsingerhorn*, *Barg* en *Colhorn*, *Zuidscharwoude*, *Noordscharwoude*, *Broek*, *St. Pancras*, *Koedijk*, *Rijp*, *Graft*, *Schermerhorn*, *Zuidschermer*, *Graftdijk*, *Ursum*, *Oudorp*, *Nierop enz.*, *De Rijp*, *Valcoog*, *Limme*, *Akkersloot*, *Heiloo*, *Wimmenum*, *Camp en Groet*, *Petten*, *Absteede*, *Huisduinen*, *Veenhuizen*, *Oude en Nieuw Haringkarspel*, *Westhuisen*, *Warmenhuizen*, *Krabbendam*, *Bergen*, *Backum*, *enz.* waar van eenige aan de Stad en onder derzelver rechtsgebied behooren; strekkende mede tot geen gering sieraad deszelfs zindelijk aangelegde HOUT.

In het jaar 1285, den 14 December, werd deeze Stad, met de omleggende oorden, door eenen geweldigen Storm, en daarop volgenden hoogen Watervloed, zeer zwaar beschadigd. Zwaarder, echter, was het noodlot, veroorzaakt door een ongelukkigen Brand, in het jaar 1328; en niet minder de rampen, in 't jaar 1426, en die van 1492. Zeer geweldig hebben de *Gelderschen*, in den jaare 1517, deeze Stad aangetast, en, geduurende een agtdaagsche plondering, in de uiterste armoede gebragt. In 1529, nam aldaar de uitvoering van Keizer KARELS Bloedplakaaten eenen aanvang; en, in 1570, baarde de bekende *Alderheiligen-Vloed*, in den omtrek van deeze Stad, jammerlijke verwoestingen.

Om de dapperheid der Soldaaten, bij het beleg van deeze Stad, te beloonen, beloofde de Regeering hun nieuwe Klederen te zullen geeven; doch het ontbrak aan de magt, aangezien 'er geen voorraad voor handen was, van voldoende waardije, en eene vergoeding met gereed geld ondoenlijk: weshalven de Vroedschap een besluit nam, om *Tinnen Munt*, *met Stads Merk*, te doen slaan, onder voorwaarde dat men, na het opbreeken van 't beleg, dezelve tegen goed geld zoude inwisselen; hier mede zou men aan de beloften, in de plaats van Klederen, voldoen, en de Burgerij, die dit geld van de Krijgsknechten moesten aanneemen, schadeloos houden. Op deezen voorslag muntte men, den 29 September 1573, voor tien duizend en vijf honderd Guldens aan Tinnen stukken, van de daar op gestelde waarde van dertig Stuivers. 'Er zijn Schrijvers, die getuigen, dat ieder gemeen Soldaat zes, en dub-

dubbeld besoldigden *twaalf* zodanige stukken hadden ontvangen, de Hoofdmannen naar evenredigheid gerekend. Dus zouden 'er zeven duizend stukken geslagen zijn; en de agt honderd Soldaaten ieder *zes* genietende, bedroeg zulks één duizend agt honderd stukken; zo dat 'er nog twee duizend twee honderd, voor de dubbeld besoldigden en Opper-Officieren, overschooten.

Behalven deeze Daalders, noemt P. J. VISSER nog kwarten of vierendeelen, die, tot voldoeninge van Stormsoldij, aan de Soldaaten gegeeven zijn. Ook zegt VAN DER WOUDE, dat 'er, voor tien duizend Guldens, Tinnen Penningen, van dertien Stuivers, geslagen zijn; en VAN LOON maakt melding van Penningen van dertig, dertien, en zes Stuivers.

Veel is 'er, over deezen stempel der *Noodmunten*, geschreven, doch met weinig naauwkeurigheid: zo dat men niet geen zekerheid kan oordeelen, wat *Noodmunten* waren, en welke daar onder niet behoorden. Zie hier eene beschrijving van die geene, welke men acht echt te zijn.

De *eerste*, die van een beter soort van Tin is, dan de *tweede*, draagt het Wapen van de Stad; en uit het omschrift blijkt, dat het Stads Zegel daar toe gebruikt is; dus men, met den Heer VAN LOON, zoude mogen oordeelen, dat men, uit gebrek aan stempel, het Stads Zegel tot de Munte gebruikt heeft; 't welk te meer grond vindt, als men aanmerkt, dat daags na het besluit, hier toe genomen, reeds de uitdeeling aan de Krijgsknechten geschiedde. In het midden van den stempel ziet men een *Burgt*, en daar om, ten deele met oude Letters, *Sigillum de Alcmar.* Uit de oudheid dier Letteren is ook ligt te besluiten, dat dit Zegel al voor lang gesneden was; en om de grootte en fijnheid der stoffe, houd men deze voor echt, die aan de agterzijde gantsch blind zijn. Deze uitdeeling verwekte, onder de Soldaaten, zo veel ongenoegen, dat het naauwlijks was te stillen.

De *tweede* heeft een enkelen *Burgt*, staande, aan de eene zijde, het getal 7, en aan de andere zijde 3, te zamen 73 uitdrukkende; deze zou voor de waarde van dertien stuivers uitgegeeven zijn, en is, van achteren, ook blind.

De *derde*, die men bij BOOMKAMP vind afgebeeld, en, volgens zijne gedaane aanwijzing, daar voor verkocht is, kan, volgens zijn onderzoek, daar niet voor erkend, maar moet voor een gang-

gangbaare zilveren Muntſpecie van zes ſtuivers gehouden worden.

De *vierde*, die ons daarop vertoond wordt, heeft, aan de eene zijde, een *Burgt*, en boven de letter *A*; ſtaande ter wederzijden den Burgt, 1573, en aan de andere zijde het zelfde jaartal, onder de letter *A*, en daar boven, *VI:* ten bewijze dat dit een *zes-ſtuiver ſtuk* geweest is. ALKEMADE en VAN LOON vertoonen deeze munt, als of dezelve van papier was geweest, ſchoon de laatſte zegt, dat zij van Tin geſlagen was. (Zie II. Deel, pag. 167.)

De *vijfde*, die ons, ter gemelde plaatze, vertoond word, was, door den gemelden ALKEMADE; aan zijnen Vriend EIKELENBERG gezonden, en mede onder de *Noodmunten* van *Alkmaar* gerekend. Op dezelve ziet men een enkelen *Burgt*, met de letters *AL*. Deeze zijn het, die de grootſte naſpoorders der *Nederlandſche Nood-* en *Stedemunten* voor de echte houden. ALKEMADE en VAN LOON hebben, met zekerheid, niet meer kunnen aanwijzen, zo als wij ook bekennen geen meer te weeten.

In den jaare 1575, op den 22 Januarij, leed *Alkmaar* wederom een geweldigen ſchok: want, na dat de ſtormen des Oorlogs van haare muuren ſcheenen geweeken te zijn, werd zij, door een woedenden ſtorm uit het Zuiden en Zuid-Oosten, beloopen, zo dat de *Huigensdijk* en *Galgendijk*, bij *Oudorp*, doorbraken, bij *Geestmerambacht*, onderliepen, verſcheiden Huizen, ja alle Molens, op één na, om verre waaiden. Ook brak het *Hondsbosch* door, waar door de *Frieſche Dijk*, bij *St. Maarten*, mede groote ſchade leed. Niet minder trof haar de felle ſtorm uit den Noord-Westen, op den 15 Augustus 1597, waar door de nieuwe bedijking van de *Zijpe* doorbrak. Te zwaarder was in dien tijd deeze ſchade, om dat de Landerijen, in *Noord-Holland*, zeer ſchaars werden, door de menigte der Binnemeeren; en verſcheiden Huislieden genoodzaakt waren, zig naar *Groningerland* en elders te begeeven. Om deeze onheilen verder, door menſchelijke poogingen, voortekoomen, verzocht de *Alkmaarſche* Burger, ADRIAAN MAARTENSZOON COETENBURG, van de Hooge Overigheid, vrijheid ter bedijkinge van zekere gronden, gelegen buiten den *West-Frieſchen Zeedijk*, Benoord-Oosten den *Slijker-*

Dijk, de *Wieringer-Waard* genaamd; zijnde, egter, deeze bedijking eerst begonnen in het jaar 1608.

Op den 6 Julij 1653, ontstonden geweldige beroerten onder deeze anders vreedzaame Burgerij; zij werden aangevangen door een hoop Jongens en Wijven, die de gantsche Stad scheenen het onderste boven te willen keeren, hoewel het meest gemunt was op het Huis van den Burgemeester ZEEMAN, dien men, ten onregte, verdagt hield, als of hij den vijand Touw, Hennip en andere Oorlogs- en Scheepsbehoeften had toegezonden; en, voorwaar, deeze beroerte konde niet zonder moeite gestild worden.

Den 20 Augustus in het Jaar 1760, even na den middag, ontdekte men een geweldigen rook en vlamme, die het Dak van de Kapel of kleine Kerk uitsloeg. De hoogte der plaatze, daar de brand was, en de sterke Weste Wind, maakten de hulpmiddelen, die men spoedig aanwendde, in zo verre vrugteloos, dat men, na een uur tijds, de geheele Kerk, van boven, in vuur en vlam zag. Het bovenwerk dus onhoudbaar zijnde, zorgde men voor de naast belendende Huizen; waarin men gelukkig ook slaagde, terwijl tevens de wind bedaarde, en de brandende Toren ter nederstortte, die ten deele in de Gragt, en ten deele in de Kerk viel. Kort daar na geraakte al wat in de Kerk was, in volle vlam; zo dat van dezelve niets overig bleef, dan een klein gedeelte van het dak en der muuren. Door dit ongeval verloor *Alkmaar* een van haare sierlijkste Gebouwen. De oorzaak daar van, zo als doorgaans, is onbekend gebleeven. Burgemeesteren vernieuwden daarna wel de voorige Brandkeuren; doch dit, hoe nodig, herstelde noch ontdekte het ongeval.

De KERKLIJKE GESCHIEDENISSEN van *Alkmaar* zijn zeer aanmerkelijk, als zijnde deeze de eerste Stad, alwaar de Leere der *Hervormden* heeft plaats gekreegen. Wij houden, met anderen, het verhaal van VAN DER WOUDE, wegens de stichting van eenen Afgods Tempel, voor een fabel, om reden dat de geloofwaardigste Schrijvers der Oudheid, als M. STOKE, VELDENAAR, BEKA noch HEDA, 'er iets van gewagen; wij gelooven, echter, dat daar ter plaatze, vóór de komst van WILLEBRORD, of eenen zijner medgezellen, de Afgodendienst, zo wel als op andere plaatzen, zal

in gebruik geweest zijn: ten minsten als men voor waarheid blijft gelooven, dat het eerste Kerkje, onder den naam van *St. Laurens*, aldaar reeds in 't Jaar 860 voltrokken was.

Van dien tijd af aan is het dan ook, dat men den aanvang van den Christen Godsdienst stellen kan. Onder de beschrijving der Gebouwen is reeds gezegd, hoe deeze vergroot, en andere tot Godsdienstige oogmerken daar bij gevoegd zijn. De eerste Pastoor, welken de Geleerde Schrijver der Kerklijke Oudheden noemt, is NICOLAAS VAN HOOGWOUDE; hij plaatst hem op 't Jaar 1477; waar uit ik besluit, dat, door de rampen, die wij reeds vermeld hebben, dit gedeelte van der Stads geschiedenissen mede zeer verduisterd is. Het vervolg, egter, zal ons doen zien, dat men, hier ter plaatze, mede zeer ijverig geweest is, om den Roomschen Godsdienst, ware 't mooglijk, in stand te houden. En de tegenwoordige Kerkstaat dier Gezinte doet ons zien, dat men, met het invoeren der Hervorming, door een zagter en liefderijker Geest gedreeven werd, dan de *Roomsche* Kerk: want men vindt aldaar nog *vier Statien*, welke, door twee Waereldlijke en twee geordende *Priesters*, één *Predikheer*, en één *Minderbroeder*, aan welke laatste nog een *Kappelaan* is toegevoegd, bediend worden.

Dat het licht der Hervorminge hier, al vroeg, zijne straalen moet geschooten hebben, blijkt, dewijl men, al in 't Jaar 1529, vind, dat 'er, om de Bloedplakaten van Keizer KAREL DEN VIJFDEN te handhaven, een vonnis werd uitgesproken, over eenen LAMBERT DIRKSZ., die bekende, onweetend, *Herdoopers* geherbergd te hebben, zonder 'er den Officier kennis van te geeven. Zijn vonnis was, om den eersten Zondag in Februarij eene Procesie te doen, blootshoofds en barrevoets, met een brandende Kaars in de hand, en vervolgens, alle Zondagen, tusschen dien tijd en Paasch, devotelijk de Misse te hooren, op straffe van anders voor een Jaar gebannen te worden. Ook werden aldaar, 1537, op den 6 Februarij en 24 Junij, op bekentenis van herdoopt te zijn, verdronken, GEURT, JAN MIKKERS Dogter, en onthalsd CLAAS CORNELISZ, uit de *Beverwijk*. In 1539, op den 17 Junij, werd MAARTEN LUIJKERS VAN BEVEREN, uit *Vlaanderen* geboortig, als zijnde een Herdooper, onthoofd, het Lichaam op een Rad gezet, en zijne Goederen verbeurd verklaard. Ten zelfden dage werden ELSGEN

VAN WEZEL en MARIJTJE DAVIDS Dogter, van *Leiden*, en TRIJN JANSZ VAN DULMEN, uit *Munster*, verdronken, en haare Goederen verbeurd verklaard, dewijl zij beleden hadden, herdoopt te zijn, en niet te houden of te gelooven aan de Sakramenten des H. Altaars, of de inzettingen van de H. Kerke. Dus sprak men, in dien tijd, van allen, die de stellingen der *Roomsche* Kerke, in 't stuk van het H. Nagtmaal en de Kerkplegtigheden, verlieten. Nog zonderlinger was het vonnis van den 13 Februarij des volgenden Jaars, waarbij CATRIJN JAKOBS VAN MUNSTER, wier bekentenis inhield, dat zij, in haare Jeugd herdoopt was, en dat haar Man of Voogd herdoopten had geherbergd, zonder dat zij zulks had aangegeeven, door Schepenen gevonnisd werd, zes Jaaren binnen de vrijheid van *Alkmaar* gebannen te blijven; op verbeurte van Lijf en Goed, en van stonden aan te gaan in de Parochie-Kerk, voor 't Sacrament, met een brandende Wasch Kaars, van een half pond, in haare hand, en die aldaar te laaten, God te bidden om vergiffenis, van het geen zij, tegen Hem en den Keizer, misdaan had, en verder, op den eersten dag daarna, of bij de eerste vergadering, te komen voor Schout, Burgemeesteren en Schepenen, eenpaarig op 't Stadhuis vergaderd zijnde, om ook aldaar de Justitie om vergiffenis te bidden; eindelijk alle Vrijdagen, een Jaar lang, op haare knieën, in de Parochie-Kerk, de Misse te hooren, en dat onder bewijs van twee getuigen; op straffe van gegeesseld te worden, zoo meenigmaal zij geen Misse gehoord had.

Zwaarder waren de straffen, in dit zelfde Jaar en 't volgende (1541), te werk gesteld, aan GERBRAND GABSZ VAN DE SCHELLENO, en aan STIJNTJE JAN MEKKENS, Weduwe, en GRIET JACOBS VAN LANGENDIJK, waar van de eerste, om dat hij herdoopt was, op den 16 April, onthoofd, en de andere, om dat zij, willens en weetens, herdoopten geherbergd hadden, verdronken en haare Goederen verbeurd verklaard werden; zo als mede geschiedde, den 7 Februarij in 't gemelde Jaar 1541, aan GRIETJE FRANSZ Dogter, van *Alkmaar*, die mede herdoopt was.

Den 23 Januarij 1744, werd Mr. HENRIK RUS VARKEN, op bekentenis van herdoopt te zijn, onthoofd, en zijne Goederen verbeurd verklaard; doch om dat hij beleed, dat hem zulks leed was, zijn Lighaam de Aarde gegund.

Den

Den eersten April volgden zes vonnissen van minder aanbelang, als het hooren van de Misse, enz. uitgesproken, om reden dat zij van de *Roomsche* Kerk waren afgeweeken.

Men bediende zig doorgaans van den gehaatten naam van *Herdoopers* of *Wederdoopers*, ten aanzien van meest allen, die van de Leer der *Roomsche* Kerke afweeken, dewijl het gedrag der oproerige Wederdoopers een afkeer bij Onderzaaten en Overheden verwekte, en de laatste dus de straffe, met minder gevaar van oproer, konden doen uitvoeren.

De geleerde Kerklijke Historieschrijver BRANDT, maakt reeds, doch te vroeg, gewag van CORNELIS KOOLTUIN, als of deeze toen al de Hervorming gepredikt had. Schoon de aanvang daar van onbekend is, behoort men, echter, in het Jaar 1558 eerst melding van hem te maaken. Even ongegrond is het zeggen van SCHOOKIUS, ten aanzien van P. NANNIUS, als of deeze daar aan mede de hand zoude geleend hebben, en van LAURENS ZAS, die, als Pastoor van *Alkmaar*, wel de Leermeester van KOOLTUIN was, maar nooit, als een Kerkhervormer, voor de waarheid is uitgekoomen.

Hier zoude het de plaats zijn, om van C. KOOLTUIN omstandig melding te maken; doch daar wij, op een bijzonder Art. onder zijnen naam, van hem zullen moeten gewagen, zullen wij hier alleen eenige proeven, uit zijnen Brief aan *Timotheus*, op den 10 Januarij 1559 geschreeven, bijbrengen. In den zelven zegt hij, hoe hij, in het eerste jaar van zijn Priesterschap, in zijn geboortestad *Alkmaar*, (zonder, echter, het Jaar te noemen; dat evenwel niet lang vóór dien tijd moet geweest zijn: want de *Schrijver van de Nederlandsche Kerklijke Oudheden* zegt, dat hij te *Alkmaar*, omtrent het Jaar 1558, tot Priester is aangesteld,) reeds, door Brief op Brief, van M. DUNCAN was vermaand, met zijne nieuwe Leer op te houden; hoe hij, naar *Enkhuizen* verplaatst zijnde, spoedig bij R. TAPPER werd aangeklaagd, verdagvaard en den Kerker niet zoude ontkoomen zijn, zo niet de *Enkhuizers* ernstig om zijne loslating gebeeden hadden; dat hij, voortgaande de waarheid te prediken, op nieuw, niet zonder valschheid beschuldigd is geworden; dat hij, op raad van TAPPER, afliet van prediken, doch niet nalatende in 't geheim zijnen post waartenecmen, op nieuw

beschuldigd en gedagvaard werd; dat hij weder naar *Alkmaar* trok, onderwijzende daar de Kinderen, en nu en dan een Leerrede doende; hoe hij 'er, in plaatse van LAURENS ZAS, Pastoor geworden, en naauwlijks twee Leerredenen gedaan hebbende, zig genoodzaakt vond, naar *Embden* te vlugten; hoe verder, op den 7 Februarij des gemelden Jaars 1559, aldaar, van 's Konings wegen, zijne Goederen verbeurd en aangeslagen waren, en ook, om zijne Lutherij, (zoo als men 't noemde) van zijne eigen Moeder onterfd werd. (Zie verder C. KOOLTUIN.) Hier merken wij alleen nog van hem aan, dat G. VAN SPAAN, als hij, in zijne Beschrijving van *Rotterdam* zegt, dat deeze C. KOOLTUIN de eerste *Gereformeerde* Predikatie in *Rotterdam* deed, den 14 November 1572, deezen Man niet kan bedoeld hebben, dewijl hij reeds in 1567 overleeden was.

KOOLTUIN dus het land hebbende moeten ruimen, was daarom de zugt voor de gezuiverde Leere niet geheel verbannen; de invoering van de besluiten van 't *Concilie van Trenten*, noch het aanstellen der nieuwe Bisschoppen, was daar toe bekwaam. De duidelijkste bewijzen daar van zag men, in het Jaar 1566, wanneer JAN ARENDSZ, van *Alkmaar*, de eerste openbaare Preek buiten *Hoorn* deed, hoe sterk ook EGBERT HUIK, een *Amsteldammer*, welke de *Alkmaarsche* Pastorij, voor 500 Guldens Jaarlijks, gehuurd had, ter voorkoming van zijne schade, zig daar tegen verzette. (Zie verder JAN ARENDSZ.) Men vind insgelijks gewag gemaakt van eene samenspraak over den Godsdienst, gehouden in de Herberg *'t Gulde Vlies*, tusschen deezen JAN ARENDSZ, REINIER KANT, en nog een derden, met Heer JAN HOOG EN LAAG, Priester, KLAAS PIETERS en JAN LAP, Proost van *Haarlem*; welk gesprek, om den grooten toeloop van Volk, door de Regeerders moest gestuit worden. Echter verhinderde dit niet de openbaare Preek van gemelden ARENDSZ, op den 21 *Julij*, buiten de Stad, zo min als die van daags daar aan volgende door PIETER GABRIEL; welke Predikatien, in 't laatst der gezegde Maand, eerst in de Lijnbaan buiten de Stad, en daar na in een Schuur, gehouden werden. Gemelde EGBERT HUIK werd door drift hier tegen zodanig bevangen, dat hij krankzinnig werd en te *Amsteldam* in 't Dolhuis zijn leven eindigde. De preeken geschiedde vervolgens door ALBERT GERRITSZOON en

PIE-

PIETER CORNELISZOON, welken laatsten men, op 't Register der *Alkmaarsche* Predikanten, als den eersten gemeld vind; hij word aldaar gezegd, in 1564 beroepen, en in 1608 Emeritus geworden te zijn; doch, vóór 't Jaar 1666, vinde ik van zijnen naam, veel min van zijne bediening, niets gemeld, als dat hij een Leerling van KOOLTUIN zoude geweest zijn. Allerwaarschijnlijkst is het, dat hij, nevens JAN ARENDSZ, eerst in 1572 wettig beroepen is, wijl 'er, in dat Jaar, eerst Octrooi toe verleend werd, en aan hun, in het volgende Jaar, betaald de somme van 30 Guldens Ampt-Geld.

Op den eersten September kwam, schoon tegen 't verbod der Gouvernante, de Heer VAN BREDERODE, met zijne Huisvrouw en twee Zusters, in 't gevolg van zijne Excellentie den Heere Prinse VAN ORANJE, met eenige Paarden binnen *Alkmaar*. Daags daar aan werd, aan den Heer VAN BREDERODE, door zekere Personen een Request overgegeeven, behelzende het verzoek om de Kerk der *Minderbroeders* tot gebruik te mogen hebben, voor de *Gereformeerden*; doch het antwoord was, dat zulks niet in zijne magt was, alzo 't *Regalia* waren. Het gemelde aanzeinlijk gezelschap vertrok des nademiddags ter Stad uit, wanneer de gehaate Beeldestorm aanving. In de *Sententien* en *Indagingen* des Hertogs VAN ALBA, door den Heer J. MARCUS bijeengezameld, vinden wij, op bl. 335—340, onder anderen gemeld, dat DIRK VAN MAERTTENESSEN, *van Schagen*, inwoonder van *Alkmaar*, een der aanvoerders was van dat woest bedrijf: weshalven hij, zo om dit, als om 't werven van Volk, op den 13 November 1568, bij vonnis van den Hove, in '*s Hage* gevierendeeld werd. Ook zijn, in 't opgemelde Jaar 1568, uit naam van ALBA, te *Alkmaar* ingedaagd, PIETER CORNELISZ, GROOTE PHILIP en andere, tot veertig in getal. (Zie gemelde Sententien, bl. 21, 70 tot 72, 118. enz.)

De Regeering der Stad, alle vermogens inspannende, om den Roomschen Godsdienst in stand te houden, verzocht, in 't volgende Jaar, aan den Bisschop van *Haarlem*, zeer ernstig, om een goed en bekwaam Pastoor, aan wien zij, boven het gewoone inkoomen, beloofde een somme van 200 Guldens Jaarlijks; het geen toegestaan werd. En zo ik mij niet bedriege, was het EILARD DIRKS, van *Waterland*, een Man van Ouden Adel, en

toen Pastoor te *Velzen*, die thans werd aangesteld, en naderhand, den 11 December 1573, als een groot voorstander van zijnen Godsdienst, nevens DAVID LEENDERTS, is omgebracht. Van deezen EILARD DIRKS vindt men eenige bijzonderheden, in 't *Batavia Sacra*, II. Deel, bl. 417. ALBA, om den strik van het geweeten te sterker te doen knellen, deed alomme afkondigen, dat, als het Misbrood, of de H. Olij, ter berichting van de Zieken, over straat gedragen werd, op ieders gelaat gelet, en de oneerbiedigheid gestraft moest worden. Dan, met dit en veele andere Tirannische bedrijven, maakte hij den Roomschen-Kerkdienst meer en meer gehaat.

Zeer streng handelde, in het Jaar 1570, *Mr.* AUGUSTIJN VAN TEILINGEN, Schout der Stad *Alkmaar*, met hun, die, wegens verandering in den Godsdienst, bij hem verdacht waren; men zou een voorbeeld konnen aanwijzen, in 't geval van WILLEM WOUTERSZ VAN BUUREN, die van herdooperij beschuldigd was.

Schoon deeze Stad, in den aanvang van 't Jaar van 1572, nog onder den ijzeren duim van ALBA gekneld was, nam, echter, de Hervorming zo zeer toe, dat de handelingen van een Sijnode, eerst te *Embden* en naderhand te *Edam* gehouden, aldaar nader bevestigd werden. Op den 28 Junij, nadat *Alkmaar* aan de zijde van *Oranje* was overgegaan, stelde de Prins aldaar tot zijnen Luitenant Gouverneur Jonkheer DIRK VAN SONOIJ. In de Instructie, hem ter hand gesteld, was hem vooral belast, te zorgen dat het Woord Gods aldaar verkondigd werd, zonder, nogthans, te gedoogen dat die van den Roomschen Godsdienst eenige overlast geschiedde, of daar in belet werden. Doch, hoe heilzaam 's Vorsten bevelen waren, de uitvoering beantwoordde niet aan dezelve: vooral moesten het de Geestelijken ontgelden. Men denke niet dat P. OPMEER, in zijn *Catholijk Martelaars Boek*, II. Deel, bl. 19-31, alwaar hij van *Alkmaarder* Geestelijken schrijft, de zaaken vergroot heeft: neen; te deerlijk handelde het Krijgsvolk van SONOIJ, onder bevel van den door hem aangestelden Gouverneur WILLEM MOSTERT; het zig, als 't ware, tot eene eere rekenende, de *Spaanschen* in wreedheid te evenaaren, sleepte hij DANIEL ARENDONK, JAN VAN NAARDEN, CORNELIS VAN DIEST, LODEWIJK VOETS, ADRIAAN VAN DER GOUDE en ENGELBERT TERBORGT, naar *Enkhuizen*, daar zij werden opgehangen. En hoe

hoe gelukkig zou men zig mogen noemen, indien dit het eenigste misdrijf van die tijden ware, en men, van der Hervormden zijde, zig kon beroemen, geen wraak met wraak vergolden te hebben! Nogthans moet men, in dit geval, niet alleen de Lands en Stads Regeering, maar ook SONOIJ het recht doen, dat deeze handelwijze der verbitterde Soldaten tegen hunnen wil geschiedde. De geloofwaardige BRANDT verhaalt, berichten gezien te hebben, dat deeze *Alkmaarsche* Monniken, uit weerwraak van eenen gehangenen Trompetter van SONOIJ, die gezonden was om eenigen zijner Gevangenen te lossen, waren opgehangen. Hoe het zij, op de Art. SONOIJ en van LUMEIJ, GRAAVE VAN DER MARK, zal men zien, met welken afkeer de Staaten hunne misdrijven beschouwd hebben. Laaten wij hier nog bijvoegen, dat deeze mishandeling der Monniken gepaard ging met de verdelging van hunne verblijfplaatzen, die, bijna tot den grond toe gesloopt werden.

Geduurende den tijd des belegs, en wel op Vrijdag den 28 Augustus 1573, overleed zeer Godvrugtig, de tweede der *Alkmaarsche* Predikanten, JAN ARENDS, van wien wij nader, op 't bijzonder Art. zullen moeten spreeken.

Wij hebben reeds gewag gemaakt van eenen EILARD DIRKS VAN WATERLAND, als van een Priester van ouden Adel, en wel eer Pastoor te *Velzen.* Deeze had zig, geduurende den tijd des Belegs, schuil gehouden, en was, volgens zijn eigen zeggen, geduurende 37 weeken, niet onder den blooten Hemel geweest. Op den 5 September, werd hij ontdekt, in 't huis van eenen, genaamd de *Kransbakker*, in de *Langestraat*, die ook, nevens zijne Vrouw en dogter, in hegtenis genomen werd; als ook Priester DAVID LEENAERTS; den Lof van den eersten vindt men bij OPMEER, II. Deel, bl. 172. zeer breed uitgemeeten. Van den tweeden verhaalt hij, bl. 199 en 200. dat de Gouverneur CABELJAUW, die zig dagglijks deed vinden bij de gravers, die de sterkten opmaakten, gebood, dat men gemelden DAVID LEENERTS, bij geval daar wandelende, zoude aangrijpen en gevangen zetten, omdat zijn buurman aan hem bekend gemaakt had, dat hij een Priester was, die zeer ijverig tegen de *Calvinisten* had uitgevaaren. Zij zaten tot den 11 December, schoon OPMEER hunnen dood bepaalt op den derden van die maand. Volgens

gens zijn verhaal, zouden de Gereformeerde Predikanten, meermaalen, met den eerst genoemden EILARD hebben geredentwist, en hem, bij CABELJAUW en ZONNENBERGH, aangeklaagd en beschuldigd, als een die van kant moest; 't geen hun werd toegestaan; doch dat men EILARD, om aan zijne goederen te komen, die men zeide dat veele waren, overbracht ten huize van den Provoost, en zijne vrijheid beloofde, zo hij nog 300 Guldens voor rantzoen wilde opschieten, boven de 200, die hij reeds gegeeven had, 't welk hij aannam, en daar op des avonds een ruimer maaltijd nam, dan hij gewoon was; Dat des nachts om twee uuren, de Provoost aan hem en LEENERTS, die in dezelfde kamer sliep, na hun opgewekt te hebben, aanzeide, dat zij zig ter dood moesten bereiden, dewijl dit hun laatste nagt was; Dat LEENERTS daar op groot misbaar maakte, maar van EILARD getroost werd, die wel gemoed, zijnen gouden Ring van den Vinger trok, en aan de dienstmaagd van 't huis, voor haare oppassing zedert eenige dagen, tot een geschenk gaf; Dat, na vergeefsche aanspraak der Predikanten, de Gerechtsdienaars kwamen, en de gevangenen naar den Steenbrug leidden, van welken men, langs de *Langestraat*, op de Groote Kerk ziet; aldaar zoude EILARD de burgers te vergeefsch tot hulp geroepen hebben, dewijl 'er niemand kwam, dan een oud wijf, die al scheldende haar spinnewiel verliet; 's morgens om zes uuren, werd eerst EILARD (na dat hij den 30sten Psalm had opgezegd) en daar na LEENERTS opgehangen. Tegen den avond werden de Lijken, op een wagen, naar het Kerkhof gevoerd, en na van hunne kleederen ontbloot te zijn, in een graazige weide begraven. Schoon men niet in staat is van hun misdrijf verslag te geeven, is het, echter, te vermoeden, dat zij zig aan 't een of ander zullen hebben schuldig gemaakt, behalven den ijver voor den *Roomschen* Godsdienst, waar van wij gezegd hebben, dat in 't tweede Deel van 't Latijnsche *Batavia Sacra*, fol. 417, gewag gemaakt word: hoewel ook, aan den anderen kant, de uitvoering van het vonnis, eer het nog dag was, ons reden geeft te denken, dat zij beide, en bijzonder EILARTS, zeer van de hunnen moeten bemind geweest zijn.

Op den 11 April 1575, werd, binnen deeze Stad, een Sijno-

node door Gereformeerde Predikanten van 't Noorderkwartier gehouden, waarop over de Leere, Orde en Welstand der Kerke gehandeld, en eenige geschillen tusschen de Predikanten beslist werden. Volgens het verhaal van BOR, zou SONOIJ als Voorzitter daarbij tegenwoordig geweest zijn, om door zijn gezag de handelingen te bestieren; dan hij genoodzaakt zijnde, zig naar *'t Barndegat* te begeeven, werd zijn plaats vervangen door FILIP CORNELISZOON, Burgemeester der Stad.

Op het Jaar 1578 tekent BRANDT aan, dat DIRK VOLKERTSE COORNHERT zijne klachten, over de *Hoornsche* en *Alkmaarsche* Predikanten, voor de Staaten bracht, als wordende van hen op den Predikstoel uitgemaakt, voor *een Ketter, Libertijn* of *Vrijgeest; waar* op hij ten antwoord kreeg, *dat, als hij zig in alle stilheid en getrouwheid als andere onderzaten wilde gedragen, en, zonder goedkeuring der Staaten, aangaande de Religie niets uitgeeven, als dan het recht der Gendsche Vrede zoude genieten, en volgens dien bevrijd zijn van alle gevaarlijkheden, verongelijkingen en overlast;* zie verder 't Art. D. V. COORNHERT. Op 't Art. TACO SIJBRANDS zal men zien, wat deel de Klassis van *Alkmaar* gehad hebbe, in 't beroep van hem te *Medemblik*, waar toe zij hem ernstig hadden aangepreezen.

Van de *Alkmaarsche* Predikanten, vindt men EVERHARDUS GEESTERANUS onder die geene, die, nevens den Hoogleeraar SARAVIA, in den Jaare 1587, in 's *Hage* ontboden waren, om, met anderen, over eenige punten, raakende den welstand van Land en Kerk, te raadpleegen. Schoon hun, door de Gemachtigden der Staaten, gezegd was, dat de oeffening der andere Gezinten, als die der Papisten, Doopers, enz. niet kon geweerd worden, brachten, echter, die van de Klassis van *Alkmaar*, op een *Sijnode* tot hunnent gehouden, de volgende Vragen op het tapijt: *Eerst*, of men een Kind, waar van de Vader tegenwoordig was, en weigerde de hem voorgestelde vraagpunten te beantwoorden, zoude doopen? Waarop het antwoord was ja, dat men zulks doen zoude, uit kragt van 't verbond Gods. *Ten tweeden*, of het niet noodig ware, eenige groote zamenkomsten van jonge lieden, die met den Gebede begonnen, en met Dankzeggingen eindigden, te beletten? Waarop 't antwoord was, dat, daar dezelve nog niet waren, zoude men die niet toelaten, en daar zij

wa-

waren, zoude de Kerkenraad, door zachte middelen, dezelve zoeken te vernietigen. Hoe ijverig men zig, hier ter Stede, tegen de Leere der Wederdoopers verzette, bleek in 't Jaar 1592, in eene Zamenspraak tusschen de Predikanten, en eenen PIETER CORNELISZ. een Leeraar der *Mennoniten*, welke zamenspraaken de Magistraat geraden vond te doen eindigen.

In het volgende Jaar verzocht de Hoogleeraar BONAVENTURA VULCANUS de Magistraat, om haare goedkeuringe, wegens de uitgaave der Werken van PETRUS NANNIUS; doch de Wethouders, overwegende, dat NANNIUS niet kon worden aangemerkt als een Man, die den Protestantschen Godsdienst was toegedaan geweest, en daar en tegen zijnen ijver en waakzaamheid openlijk had doen blijken, vorderden zij alvoorens eene Naamlijst van 's Mans schriften; welke eisch als de reden kan worden aangemerkt, dat zij als nog verstrooid zijn. Niet minder ijverig betoonden zig, in dat zelfde Jaar, de Kerklijken, wordende, op de Sijnode aldaar, de *Hoornsche* Predikant CORNELIS WIGGERS, om zijne gevoelens over de Eeuwige Voorschikking, Erfzonde, enz. in zijn Ampt geschorst. Zie CORNELIS WIGGERS.

Op eene volgende Sijnode, in 1598, werd TACO SIJBRANTS, wiens naam wij hier vooren gemeld hebben, te *Alkmaar*, alwaar hij bekende, overeen te stemmen in gevoelen met MELANCHTON en DUIFHUIS, of die van de *St. Jacobs* Kerke te *Utrecht*, bij dat gevoelen gelaten, en in zijnen dienst in vrede bevestigd.

De twisten, die, in de Nederlandsche Kerk, een aanvang hadden genomen, over de ondertekening van *de 37 Artikelen der Nederlandsche Geloofsbelijdenisse en Catechismus*, en waar tegen gemelde TACO SIJBRANTS en CORNELIS WIGGERS zig mede aangekant hadden, van tijd tot tijd heviger wordende, begeerden de Kerklijken eene Nationaale Sijnode. De Staaten bewilligden hier in, mids beide geschriften daar bij zouden worden herzien: eene bepaaling, in welke het grootste deel der Gereformeerde Predikanten weigerde te berusten. In den jaare 1608, nam men, in de Klasfis van *Alkmaar*. ook deeze zaak bij de hand, en verzette 'er zig tegen het besluit der Staaten. De eerste strubbeling, hier openbaar veroorzaakt, geschiedde door de weigering van WILHELMUS LOMANNUS, om die beide geschriften te onderteekenen, en door de Klasfis, die, buiten dat, hem als Predikant te *Haring-*

ringhuizen weigerde te erkennen. LOMANNUS bragt zijn bezwaar in aan den Heer *van Schagen*, als Heer van gemelde Dorp. De Kerkelijken, of de Klasfis, vermaand zijnde, hem, als Predikant van *Haringhuizen*, zijnen dienst te laaten waarneemen, weigerden zulks, om dat LOMANNUS, (zo als zij zeiden) het recht der Kerke nu benadeeld had, nog meer dan te vooren. De weigering van LOMANNUS, aan 't nieuw opgestelde formulier van toestemming, en verbintenisse aan de Belijdenis en Catechismus, werd gevolgd door nog drie andere: ADRIAAN VAN RAAPHORST, JAN EVERTSZ VAN VELZEN en ANDREAS VOLKERS. Deeze, door de Klasfis gewaarschuwd, dat men hun in den dienst schorzen zoude, brachten hunne klachten voor de *Heeren Staaten van Holland en West-Friesland*; op welke klachten de Staaten aan de Klasfis van *Alkmaar* gebooden, LOMANNUS in zijnen dienst te stellen, en de drie andere ongemoeid te laaten; hun verder beveelende, van alle verging van onderteekening van 't nader gemaakte formulier zig te onthouden, en het aan de Staaten overtezenden. De Klasfis (zegt het *Historisch Verhaal van Alkmaar*) weigerde den Brief der Staaten, hun door de drie gemelde Predikanten ter hand gesteld, niet alleen te leezen, maar wilde ook VENATOR, Predikant te *Alkmaar*, noodzaaken, het Formulier te teekenen; maar de weigering van deezen had ten gevolge, dat de Misfive der Staaten door de Klasfis geleezen werd. VENATOR, de ondertekening weigerende, werd mede in zijnen dienst geschorst; het geen, na eenig beraad, door de Vroedschap afgekeurd werd, die begeerde dat hij, bij voorraad, in zijnen dienst zoude volharden. De Predikanten PETRUS CORNELIUS en CORNELIUS HILLENIUS, nevens eenige Ouderlingen, beslooten hierop, tegen de Burgemeesteren, Scheepenen en Vroedschappen een Protest te laaten aantekenen; 't geen door een ander lid der Klasfis gevolgd werd, op den 10 December des Jaars 1608. Het volledig verhaal van deeze zaaken zal men vinden op 't Art. ADOLPH VENATOR.

Het geschil bleef te *Alkmaar* niet onder de Kerkelijken. Sommigen van de Wethouderschap, hun toegedaan, zochten de zaak sleepende te houden, op hoope van, bij de gewoone Jaarlijksche verandering, iets tot hun voordeel te zullen bewerken; doch de twisten veranderden in merklijke beroerten. Met de verandering

ring der Regeering kwamen 'er eenigen op 't Kussen, waar over het grootste deel der Burgerij groot misnoegen betoonde. Men had, zeiden zij, tegen Stads voorrechten, Vader en Zoon, en Zwagers in de Vroedschap gedrongen; andere stookten hier onder, dat men de Stad met Soldaten zoude voorzien, om deeze Nieuwelingen kracht bij te zetten. De Burgers, aan deeze losse geruchten geloof geevende, liepen te Wapen, en bezetteden de Posten. De Vroedschappen waren mede onderling verdeeld; ieder keerde zig, om zijne partij den kans af te zien, op 't spoedigste tot de Staaten. Deeze, de ontstelde gemoederen niet konnende bevredigen, zonden Gemachtigden derwaarts, met bevel, om de Burgers het geweer te doen afleggen, alle de Magistraaten en Vroedschappen te ontslaan van Eed en Dienst; andere goede vreedzame Persoonen tot Vroedschappen in hunne plaatzen te kiezen; aan deeze te belasten de benoeming van een dubbeld getal, tot Burgemeesteren en Scheepenen, uit welke de gemagtigden een enkel getal zouden kiezen. Deeze verandering geschiedde op den 22 Februarij 1610. Hoe het met VENATOR en HILLENIUS afliep, zal op het Art. van den eerstgenoemden gezegd worden.

Andermaal gebeurde hier, uit oorzaake van Kerkelijke beroerten, verandering in de Regeering. Op den 8 October 1618, was reeds de Lijfwacht van Prins MAURITS binnen *Alkmaar* gekoomen; volgende Zijn Hoogheid den tienden derzelfde Maand, verzeld van omtrent honderd Wagens, van welke eenigen der voorsten omtrent honderd Muskettiers voerden. De Schutterij was in de Wapenen, doch het Stadhuis door 's Prinsen Lijfwacht bezet. Ook stond een Vaandel *Schotten*, dat aldaar in bezetting lag, in 't geweer. De Prins, den elfden in de Vroedschap verscheenen zijnde, die toen uit zeven en twintig Leden bestond, ontsloeg hen allen van Eed en Dienst, en stelde eene nieuwe Vroedschap van vier en twintig Persoonen aan, onder welke slegts agt van de ouden waren; en verder nieuwe Burgemeesteren en Schepenen. Zekerlijk was deeze verandering gesprooten uit het advis, door de afgedankte Regeering, op het houden van de Nationale Sijnode, gegeeven, waar bij zij verklaard had, *te zullen te vrede zijn, te komen tot de Nationaale Sijnode, zo die kon gehouden worden met behoudenisse van de Vrijheden en Gerech-*

rechtigheden des Lands, en aangeleid tot vereeniging, zonder eenigen dwang, overeenkomstig 't geschrift van de Heeren Edelen. Zij toonden dus, meer den Remonstranten, dan den Contra-Remonstranten toegedaan te zijn.

Maar de Hekken nu verhangen zijnde, geraakten aldaar de Remonstranten in 't onderspit. Deeze, of liever 't Graauw (om mij van de woorden van den Heer WAGENAAR te bedienen) 't welk hun toegedaan was, en met moeite verdroeg, dat de Predikanten van hun gevoelen alomme geschorst werden, of buiten bediening geraakten, veroorzaakten aldaar, terwijl de Sijnode gehouden werd, merkelijke beweeging. In de Maand Maart des Jaars 1619, overweldigden zij de Kerk, braken de Klasfis kist open, en scheurden het Klasfis boek aan stukken. Zeker Contra-Remonstrant werd door hen geweldig aangetast, op een Schuifkar gezet, en spottelijk herom gevoerd. Aan alle welke bedrijven, de Remonstrantsche Predikant JOHAN EVERTSZOON GEESTERANUS, volgens BRANDT, onschuldig werd bevonden.

Die heillooze twisten, zedert geëindigd zijnde, geraakte ook de Kerk van *Alkmaar* in vrede; wordende de Hervormde Gemeente aldaar bedieud door vier Predikanten, tien Ouderlingen en twaalf Diaconen. 't Leed, echter, niet lang, of 'er ontstonden wederom onlusten, van welke wij, als behoorende tot de Kerkelijke zaaken, tot slot van ons berigt van dezelve, nog een kort verslag moeten doen.

Het blijkt niet, dat de *Lutherschen*, vóór het Jaar 1638, te *Alkmaar*, geregelde Godsdienstöeffening gehad hebben; tot dien tijd toe, kwamen zij in stilte bij een, en hoorden, bij voorkomende gelegenheid, eenen hunner Leeraaren. De Wethouders zogten deeze bijeenkomsten te beletten, en verbooden dezelve meer dan eens, dog vrugteloos; weshalven de Regeering de vergaderplaats, in 't Jaar 1641, genoegzaam geheel deed slegten. Een hoop Soldaaten, die, met stillen trom, intusschen, de wacht gehouden hadden, brandden, toen het werk verricht was, gelijkerhand los, even als of zij eene groote overwinning bevochten hadden, en trokken naar 't Stadhuis, alwaar verscheiden tonnen Bier, tot belooning van deezen Heldenmoed, ten beste lagen. Verre van daar, dat dit onedelmoedig bedrijf, en het dreigen van Ballingschap, de *Luther-*

schen

schen van 't oeffenen van hunnen Godsdienst zoude hebben afgeschrikt, waren zij van oordeel, daar in te moeten volharden, ter eere van God en tot behoud der zielen, zonder dat men hun van eenige stoutheid kon beschuldigen. Op den 14 Augustus van 't gemelde Jaar, kwam de Schout hunne *Vergadering* stooren. Hoe veel reden zouden zij niet gehad hebben; hem de tijden en oogmerken van Prins WILLEM te erinneren? Zij vingen, zeer bezadigd, aan eene nieuwe Kerk te bouwen; en men vindt niet, dat zij, na de voltrekking van dezelve, in het Jaar 1645, meer gemoeid zijn. Deeze Kerk is thans een deftig gebouw, en nog in dien zelfden staat, waar in dezelve, in 1692, gebouwd werd. Die Gemeente word door één Predikant bediend.

Talrijker zijn aldaar de *Remonstranten*, die 'er meede één aanzienlijke Kerk hebben, benevens twee Predikanten: en zo ook de *Doopsgezinden*, aan wien twee Kerken zijn toegestaan.

Wat nu voorts aangaat de *Waereldlijke Geschiedenisfen*; men vindt aangeteekend dat in 't Jaar 924, deeze Stad, door de *Friezen*, welke Graaf DIRK DE TWEEDE, in 't voorige jaar, meende bedwongen te hebben, overrompeld en verbrand werd. In 1073 had zig Hertog GODEFRIED, of GOVERT MET DEN BULT, binnen *Alkmaar* begeven; hij werd daar in, door de *West-Friezen*, geduurende den tijd van negen weeken, zo gestreng belegerd, dat het met hem tot het uiterste zoude gekoomen zijn, ware hij niet, door Bisschop WILLEM, op zijn verzoek, ontzet.

In den Jaare 1132, werd de Stad, andermaal, door de *West-Friezen*, geplonderd; dan nog feller door de *Friezen* aangevallen, in 't Jaar 1166, wanneer zij uit weerwraak, door de *West-Friezen*, na een kort beleg, overmeesterd, geplonderd en verbrand is; drie Jaaren daarna, onderging zij, van nieuws, het zelfde lot.

Rampzaliger gevolg voor deeze Stad, had haare eenzijdigheid voor Vrouwe JACOBA VAN BEIJEREN, die zig met ernst had toegeleid, om *Alkmaar* en de *Kennemers* op haare zijde te brengen, en door die hulp *Haarlem* te bemachtigen. Naauwlijks vertoonde zig de Gravin aldaar in Persoon, in het Jaar 1426, of eenige *Kennemers*, *Waterlanders*, en *Westfriezen*

trok-

II. D! pl. IV.

J. Buys, inv. et delin. Rein! Vinkeles sculp. 1785.

WOEDE VAN HET KAAS EN BROODS VOLK TE ALKMAAR.

trokken, met een aanzienlijk getal, op, om *Haarlem* te belegeren. Doch deeze onderneeming, zo als meest alle andere van JACOBA, liep ongelukkig ten einde; dus moesten de *Kennemers*, en te gelijk met deeze ook *Alkmaar*, de wraak van Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, op 't strengst bezuuren; tot straffe werd hun opgeleid, Poorten, Muuren en Vestingen te sloopen, zonder voortaan Stads recht te mogen gebruiken; de verwoeste Sloten *Nieuwburg* en *Middelburg* wederom in den voorigen staat te herstellen, en daarenboven de boete van *agt duizend Kroonen* te dragen, te betaalen binnen zes Maanden. Onder de Voorrechten deezer Stad hebben wij reeds aangetekend, hoe dezelve, eenige Jaaren hier na, door gemelden Hertog FILIPS, van het achterstallige deezer boete, enz werd vrijgesprooken.

Niet minder gevaarlijk stond het met de *Alkmaarders* in het Jaar 1591, wanneer het *Kaas* en *Broods Volk* daar binnen trok; die van *Schagen* en andere *Kennemers*, vielen eerst aan op het Huis van KLAAS KORF, den Rentmeester, die door zijne schraapzucht zeer in den haat des Volks was; de eerste woede trof zijnen Dienaar, dien zij doodsloegen: en was KORF, tot zijn geluk, niet van huis geweest, hem zoude geen beter lot getroffen hebben; zij zig derhalven aan den Meester niet konnende wreeken, zo moesten zijne Goederen het ontgelden, die alle vernield werden. Zelfs groeide deeze oproerige hoop, door het toeschieten van eenige *Alkmaarders*. *Haarlem* zond eenige gemagtigden, om de oproerigen tot bedaaren te brengen; de redenen, door hen aangevoerd, herstelden wel eenigzints den vrede, doch het muitend volk bleef der Burgerije op den hals hangen. De Stadhouder, JAN VAN EGMOND, maakte zig in 't volgende jaar gereed, om het van daar te doen vertrekken; doch, zijne magt te gering zijnde, moest hij zien, dat zij zelfs *Haarlem* innamen; het welk de Hertog van *Saxen* hun gevoelig betaald zette, zo als wij reeds onder 't Art. ALBERT VAN SAXEN hebben gemeld.

CHRISTIAAN DE TWEEDE, Koning van *Denemarken*, zig, in het jaar 1529, vleiende, van nieuws in zijn rijk hersteld te zullen worden, na dat hij hier lang zijn verblijf gehouden had, deed eenige Schepen in *Zeeland* gereed maaken, welker uitloopen, op verzoek der *Hollandsche* steden, door de Gouvernante, in 't Jaar 1531, belet werd. Men vreesde ook zeer kwaade gevol-

gen, uit de vermeedering van het volk, welk hij, in *Oostvriesland*, in zijnen dienst zogt te krijgen. De Keizer zelf, die zig ten dien tijde in de Nederlanden bevond, ontzeide hem zijn verzoek van Schepen te mogen huuren, om de bijeengezamelde magt over te voeren. CHRISTIAAN, dus voor 't hoofd gestooten, ondernam een inval in *Holland*, toen van krijgsvolk geheel ontbloot. Zonder van dien stroopenden tocht hier een volkomen verslag te doen, bepaalen wij ons tot *Alkmaar*, en zeggen, dat de Koning, aan het hoofd van 3000 man, naar het toen onbemuurde *Alkmaar* trok, terwijl de overigen zijner plonderaars zig in den *Haag* en om *Delft* bezig hielden. De Koning en de zijnen vertoefden, binnen deez onbemuurde stad, den tijd van vijf dagen, en verrichtten aldaar zo veel kwaads, dat de Regeering de schade op *agt of negen duizend guldens* begrootte: voorwaar, een aanmerkelijke somme in dien tijd. Breder vind men de rampen der stad, hier door veroorzaakt, in een Request der *Alkmaarders*, aan Keizer KAREL DEN V. Zie BOOMKAMP, bl. 74.

Hoe weinig bericht men ook vinde, bij de *Nederlandsche* Historieschrijvers, dat *Alkmaar* aan 't begin der *Nederlandsche* beroerten zijn aandeel heeft gehad, loopen 'er, echter, zaaken te zamen, waar uit men veilig besluiten mag, dat 'er, onder de bewooners van *Alkmaar*, al vroeg, zig mannen bevonden hebben, die naar de gulden vrijheid haakten. De uitvoering der Bloedplakaaten had, zo wel daar als elders, een afkeer voor Romes kerkleer verwekt; gelijk ook de Sententie van *Alba*, uitgesprooken over eenige *Alkmaarders*, in 't jaar 1566, welke, met andere *Noord-Hollanders*, zig verbonden hadden, om aan den Prinse VAN ORANJE, als hij in *Holland* komen zoude, *Alkmaar* en *Hoorn* te doen overgeeven. Doch 's Lands Geschiedenissen leeren ons, dat, door de magt van BOSSU, de aanslag te niet liep, en *Alkmaar* nog aan de *Spaansche* zijde bleef, tot in het jaar der vrijheid 1572, wanneer het, na den heugelijken ommekeer, nevens andere *Noord-Hollandsche* Steden, zig onder het Stadhouderschap van ORANJE begaf.

Nimmer, echter, was men in *Alkmaar*, en in gantsch *Holland*, voor deeze stad meer beducht, dan naa het overgaan van *Haarlem*, in 't jaar 1573. ORANJE was de eerste, die voor het aanstaande beleg zijne vreeze toonde. Jonkheer JACOB KABBEL-

JAUW

JAUW was, door den Prins, met eenig volk derwaarts gezonden; doch men weigerde hem binnen te laaten. Hij onthield zig te *Heilo* en te *Egmond*; doch, op de aannadering des vijands, begaf hij zig onder de stad. De reden, waarom men hem weigerde binnen te komen, was een geschil tusschen de Regeering en de Burgerij. Eindelijk werden KABBELJAUW en RUIKHAVER binnen gelaaten, en op het Raadhuis gebracht. Zonder de mannelijke taal des laatstgemelden, zoude het, naar alle waarschijnlijkheid, tot geen spoedig besluit gekomen zijn; doch op 's mans aandrang, viel hem de Burgemeester FLORIS VAN TEILINGEN toe, zeggende, gezind te zijn, met den Prins en de Burgers te leeven en te sterven. Dus snellijk van het Stadhuis gaande, streest hij, als alleen alles op zig neemende, met een deel Burgers, naar de *Friesche* Poort, die hij deed open slaan, en 's Prinsen volk intrekken; en van daar de *Kennemerpoort* weder uit, om de *Spanjaarden*, die toen nog maar 2000 knegten en 300 paarden sterk waren, en de voorstad reeds hadden ingenomen, van daar te verdrijven. Zo dra dit gelukt was, werd dezelve terstond in brand gestoken. Op den 12den van Augustus was reeds de stad belegerd, waar van de Heeren FORREST en VISSER naauwkeurige verhaalen gegeeven hebben, welke door den meergemelden BOOMKAMP gevolgd zijn. Ook moest hij gantsch onkundig in onze Geschiedenissen zijn, dien het onbekend is, hoe mannelijk de *Alkmaarders*, ter hunner onsterfelijke eere, zig gedragen hebben, en, alle menschelijke hulp van ontzet ontbreckende, Gods Almacht zig daar in krachtdadig betoonde, om de trotsche magt der *Spanjaarden* te fnuiken; waar van, op den 8sten October, den dag, waar op *Don* FREDERIK DE TOLEDO genoodzaakt was, het beleg op te breeken, nog jaarlijks een plegtige Dankdag gehouden wordt.

In 't Jaar 1574 werden de *Alkmaarders*, op nieuws door de onderneemingen van *Don* LOUIS DE REQUESENS, ontrust; doch de gevolgen daar van waren van weinig aanbelang. Eenige Jaaren laater zag men de *Alkmaarders* in beweeging, schoon in een gerusten staat leevende, namelijk, in 't jaar 1588, ter plegtige Inhaaling van den Graave VAN LEICESTER, waar bij de Huislieden van 't Noorderkwartier, als onkundig van zijne geaartheid en verderflijke oogmerken, op het ijverigste als om strijd uitmuntten.

Het gebeurde in *Alkmaar*, in den jaare 1610, en de gevolgen daar van, zijn reeds door ons, onder de *Kerkelijke Geschiedenisfen* van deeze ſtad, vermeld.

Dus gaan wij over tot het jaar 1650. In den loop der algemeene Geſchiedenisfen van *Holland* zullen wij verſlag moeten geeven, van de geſchillen, tusſchen zijne Hoogheid Prins WILLEM DEN II en eenige *Hollandſche* Steden, over de afdanking van 't Krijgsvolk; en op het Art. AARTSBERGEN kan de Leezer reeds een verhaal vinden, van de bezending, ten dien einde aan de ſteden gedaan: welke bezending, gemelden Prins aan het hoofd hebbende, met luister ontvangen werd, doch ſlechts een algemeen antwoord bekwam.

De bekommering, die, in 't Jaar 1653, in eenige ſteden ontſtond, eensdeels door de ongelukkige Zeeſlagen van dien tijd, en anderdeels, om dat men in de meeste dacht, dat 'er iets, ten nadeele van 't Huis van *Oranje*, gebrouwen werd, bracht het gemeen hier, zo wel als elders, op de been. Eerst ſmeet het graauw de glazen in aan 't Huis van zekeren Touwſlager, ZEEMAN genaamd, dien men, ſchoon ten onrechte, nagaf, touwerk aan den vijand geleverd te hebben; de verdere baldaadigheid, echter, werd door de Ruiterij belet. Doch, op den 9den van Julij, trok een hoop wijven, onder het geleide van eene GRIET PIETSCHEER, die zeide Kapitein te zijn, en van ALIJD DE TURFVULSTER, die een Vaandel droeg, naar den Lijnbaan van gemelden ZEEMAN, en vernielde daar alles, wat zij vonden. De Schutterij hier op in de wapenen gekomen, bracht dezen woesten hoop ſpoedig tot bedaaren. Door de uitbanning van eenigen, werd de ſtad weder in rust gebragt. In 't volgende jaar, beſlooten die van *Alkmaar*, met *Haarlem* en andere ſteden, *dat men, ten opzichte van de* ACTE VAN SECLUSIE, *aan de andere gewesten behoorde opening te doen, en dat zij zich aan den Eed van geheimhouding niet langer verbonden hielden; dat ook de gevorderde Acte niet kon worden verleend, dan met kwetzing van de vrijheid en eere van den Staat, die door de Voorouders van den tegenwoordigen Prinſe van Oranje gegrondvest was: waarom zij 'er geenzints in konden bewilligen;* ſtellende zij zig dus tegen het zogenaamd *Eeuwig Edikt.*

Niets is ons verder van aanbelang voorgekomen, in de Geſchie-

schiedenis van *Alkmaar*, in de voorgaande Eeuw, noch in 't begin van de tegenwoordige. De groote Staatsverandering, die wij beleefd hebben, en ginds en elders zo veele beweegingen veroorzaakt had, verwekte binnen deeze stad weinig moeite; wordende aldaar, op den 1sten van Maij 1747, de Heer Prins WILLEM DE IV, met eenpaarige stemmen, tot Stadhouder verklaard. In 't volgende Jaar 1748, verwekte die geest van onrust, die alomme de steden beroerde, alhier geenen moedwil. 's Prinsen Gemagtigden verscheenen 'er echter; waarop de Wethouderschap, terstond de ingezetenen, bij openbaare afkondiging, deed nodigen, om 't geen zij te zeggen mogten hebben, Hunne Edele Mogenden, op eene betamelijke wijze, voor te dragen. Doch de Gemagtigden bleeven 'er verscheiden dagen toeven, zonder dat eenige Burgers klagten tegen hunne Overheden inbrachten; alleen verscheenen 'er eenigen, die eenige nieuwe Gildekeuren verzogten. De Gemagtigden keerden hier op naar 's *Hage*, en 't liep aan tot den 21sten der maand Maij, eer zij te *Alkmaar* te rug keerden, om 'er de Regeering te veranderen. *Agt* leden van de Vroedschap bleeven van hunne Ampten ontstoken; hoewel, eerlang, *één* derzelve, door Zijne Doorl. Hoogheid, wederom tot *Burgemeester* gekozen werd. Men moet, bij dit verhaal, de Wethouderschap de eere geeven, van te melden, dat Zijne Hoogheid, bij de afkondiging van deeze buitengewoone verandering, verklaarde: *dat niet het misnoegen der Burgerij een oorzaak dier verandering was; maar wel 's Prinsen toeleg om de steden te brengen in zulk eene orde en Regeering, dat daar door derzelver rust en voorspoed mocht bevestigd worden.*

De menigvuldige bezigheden van wijlen Zijne Doorluchtige Hoogheid, hadden hem verhinderd, deeze Stad met zijne tegenwoordigheid te vereeren; doch, den 16 Junij van 't Jaar 1754, verscheen aldaar wijlen Haare Koninglijke Hoogheid, met derzelver Vorstelijke Kinderen, welke aldaar, met allen luister, ontvangen werden, onder 't losfen van het Geschut, en andere Vreugdetekenen: de gantsche Burgerij was in de Wapenen, en geleidde het Hoog aanzienlijk Gezelschap, door opgeregte Eerepoorten, tot aan de groote Kerk, alwaar het, door de *Wet-*

houders, werd verwelkomd, en binnen geleid. In de Kerk vertoefden dezelve bijna drie kwartier uurs; en na het gebruiken van eenige ververschingen, trok de Vrouwe Gouvernante met de Vorstelijke Kinderen, langzaam door de Stad, door gemelde Eerepoorten, en werd, van de gewapende Schutterij en paradeerende Wacht, de *Schermer-Poort* uitgeleid. Had dus *Alkmaar* de eere niet kunnen genieten, van den overleedenen Stadhouder binnen zijne muuren te zien, het verlustigde zig nu in 't aanschouwen van deszelfs Vorstelijke Weduwe en Kinderen.

Men vindt van deeze Stad, in de *Steede-Boeken van* BLAAUW, *eene Beschrijving van* SIERIK SIERSMA. Verder een *Kronijk der Stad Alkmaar*, in 8vo, waar achter gevoegd zijn *Stads Handvesten en Privilegien. Kronijk, door* C. VAN DER WOUDE, in 4to, met fraaije Prentverbeeldingen van RADERMAKER. SCHAGEN, *Alkmaars Lof.* FORREEST en VISSER, *Beschrijvingen van 't Beleg.* EIKELENBERG, *Alkmaar en zijne Geschiedenissen, vervolgt door* BOOMKAMP, beiden in 4to, met pl. (waar van wij, onder 't Letterkundig gedeelte, op de bijzondere Art. verslag zullen geeven.) *Historisch Verhaal van Alkmaar, op naam en last van de Regeering*, 1610 *in druk gegeven.* BOOMKAMP, *Alkmaarsch Steederecht*, in 4to.

ALLAMONT, (*Eugenius Albertus d'*) Heer van *Melandrij*, *Sart*, *Blaignij*, enz. de vijfde Bisschop van *Roermond*, en daar na, door Paus ALEXANDER DEN ZEVENDEN, aangesteld tot Apostolischen Vicaris van 't Bisdom van *'s Hertogenbosch*; welk Ampt hij, van het Jaar 1662 tot 1666, met grooten lof, wegens zijne uitmuntende bekwaamheden, bekleedde. Door de *Staaten van Holland* werd hem, zelfs in zijn plechtgewaad, alle eere en achting beweezen. In het laatst gemelde Jaar tot Bisschop van *Gend* aangesteld zijnde, stelde hij zijn Vicariaat in handen van den Paus. Onze EUGENIUS ALBERTUS was de tweede Zoon van JAN, Baron *d'Allamont*, een edelmoedig' en dapper' Krijgsman; van moeders zijde was hij afkomstig van de beroemde Graaven van *Merode* en *Waroux*, die bij de Prinsen van den Lande in

zulk

zulk een achting was, dat zij deezen EUGENIUS ALBERTUS, als den Zoon van AGNES, uit hunnen naam ten Doop hebben laaten houden, en na hunnen naam noemen.

Na dat EUGENIUS ALBERTUS zijne Studien in de Filosophie en Rechten, te *Leuven*, voleindigd had, verkreeg hij, in het Jaar 1653, eene Prebende in de Cathedrale Kerk van *St. Lambert* te *Luik*; en werd het Jaar daar aan Priester.

Voorts tot Bisschop van *Roermonde* verkoozen zijnde, werd hij, te *Mechelen*, in de *Groote Kerk*, met veel pracht, op den 24 Augustus 1659, ingewijd, door ANDRIES CREUSEN, Aartsbisschop van *Mechelen*, ten overstaan van JAN VAN WACHTENDONK, Bisschop van *Namen*, en ZACHARIAS DE METZ, Bisschop van *Tralles*, en Apostolischen Vicaris der *Nederlanden*.

In 't Jaar 1666 vertrok hij naar *Gend*, als de negende Bisschop. Ter verrigting van eenige zaaken, naar *Spanje* gereisd zijnde, overleed hij aldaar, op den 28 Augustus 1673; zijn lighaam en ingewand werden te *Madrid* begraaven, maar zijn hart overgevoerd naar zijne Cathedrale Kerk, waar in hij reeds een marmeren Tombe voor zig had laaten oprichten. Bij dezelve vind men tweederleie Grafschriften ter zijner eere; het eene op de Tombe zelve, en het andere boven den Grafzerk. Wij zullen alleen de Nederduitsche vertaaling van het eerstgemelde opgeeven, luidende aldus:

TER EERE GODS.

EUGENIUS ALBERTUS D'ALLAMONT,

Graaf van Brandeville, Heer van Melanderij, enz.
Uit eenen Edelen stand, Kannunnik der Cathedrale
Kerke van Luik, verkoozen tot vijfden Bisschop
van Roermonde, daar naa, bij 't openstaan
van den Bisschoppelijken Stoel, Generaal Vicaris van 't Bisdom van
's Hertogenbosch.
Eindelijk de IX. Bisschop van Gend.
Heeft, als die den dood steeds voor oogen hieldt, zig
in zijn leeven, dit Graf toebereid.
De konst en waarde heeft hij 'er bijgevoegd, op dat
het zoude verstrekken tot een Sieraad, niet voor
zig, maar voor zijne Kerke.

Leer Wandelaar,
Dat gij, om niet van den Dood verrast te worden,
denzelven steeds voor oogen houdt.

Op den Grafzerk, ziet men de Wapens van zijn Vaderlijk en Moederlijk Geslacht, zijnde de *eerste* deeze: ALLAMONT, PAVANT, GUSTINE, FIQUEMONT, LENONCOURT, HURUNCON, CHOSBUIL, ROIJE; de andere, MERODE, WARFUSÈ, THINANT, GHISTELLIS, HARCHIES, WISSOCQ, LIEDENKERKE en VAN DER GRACHT. Vader ANTONIE D'AUBREMONT, Doctor in de Theologie te *Leuven*, deed op hem (wiens spreuk was: *Zijt geduldig)* den 14 Januarij 1674, eene deftige Lijkrede.

ALLART, (*Hendrik*) Schepen te *Leeuwaarden*, was, nevens veele anderen, genoodzaakt uit de Stad te wijken, om zwaarder onheil te ontgaan. Hij voegde zig toen, misschien, bij zijne Stadgenooten, die de wijk naar *Groningen* namen, met den toeleg om zig van die Stad te verzekeren. Zijn Stamgenoot, UBIUS ALLART, gaf mede doorslaande blijken van zijne liefde voor het Vaderland, schoon deeze alleen als Tekenaar van 't Verbond bekend is.

ALLER, een oud Adelijk goed, een weinig Zuid-Oostwaards van het hier onder gemelde *Ouden Aller*; zijnde dit een oud Heeren Huis, staande in een drooge Graft.

ALLER, of den OUDEN ALLER, een Riddermatig Huis op de *Veluwe*, in *Gelderland*, één mijl van *Putten* en van de *Zuider Zee*. Het tegenwoordige is een modern deftig Gebouw, leggende rondsom in een graft, over welke men, met een Steenen Brug, toegang heeft, die in 't Jaar 1723 aangelegd is. Ook heeft dit Huis nog eene breede buitengraft, welke, langs den kant, met sierlijke Boomen beplant is. Het is begerechtigd met een Leenkamer, waar van eenige Leenen afhangen; een bewijs, dat het voorheen aan een Adelijk geslacht heeft behoord. Duidelijk kan men zien, dat dit Huis op de Grondvesten van een oud Kasteel gebouwd is.

ALLERHUIZEN. Dus was, volgens een Handvest van Bisschop HENDRIK, in 't Jaar 1265, de naam van een Huis omtrent *Amersfoort*, het welk de oudheid des tijds, te gelijk met den naam, vernietigd heeft.

Zie ALTING, *Not. Germ. Inf.* p. 11.

ALLERSMA; zie ALDERSMA.

ALLERTSZ, (*Andries*) een der beroemdste *Leijdenaaren*, geduurende het strenge beleg dier Stad, welke den gewigtigen post van Kolonel en Kapitein over de Burgers en Soldaten aanvaard had, en die, in een uitval, met vijf en twintig of dertig Man, dapper strijdende, met drie of vier Soldaten, het leeven liet.

Zie, BOR, VII. Boek, fol. 22.

ALLEUZEN; zie ALEUSEN of *Aloeysen*.

ALLINGAWIER, een der zeven en twintig Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Wonseradeel*, in 't Kwartier van *Westergo*, behoorende in het Kerkelijk bestier onder de Klassis van *Bolswaard* en *Workum*, en word bediend door den Predikant van *Exmorra*, dat met dit Dorp gecombineerd is; het heeft 22, en *Exmorra* 24 stemmen. Voor een landdorp, heeft de Kerk van *Allingawier* een bij uitsteekendheid zwaaren toren, hoedanig men, ten platten lande, zelden aantreft; zie WINSEMIUS.

ALM, een Riviertje, weleer stroomende in de groote Zuid-Hollandsche Waart, daar *Alm*, *op Alm*, *ut Alm*, *Almkerk*, *Almstein*, *Almvoet*, hunne naamen van ontleenden; even als *Eemkerk*, *Eemstein*, van de Rivier de *Eems*; zie HALMA.

ALMARI, *Almere*, *Alchmere*, een naam, verkeerdelijk aan *Alkmaar* gegeeven. Zekerder verstaat men hier door de *Haarlemmer Meer*, waarin een Eilandje, de *Vennep* genaamd, nog den naam van een oude Stroom, *Vennepa*, welke bij *Almere* geplaatst wordt, bewaart. Het is bekend, hoe, in de oude schriften, van een Stroom of Water *Almere* gewaagd wordt. De geleerde MENSO ALTING zegt daar van: 'ALMERE is ook een Kerk,

die van Keizer OTTO DEN GROOTEN, in het Jaar 948, hier het Koninklijke recht van Visscherij, met de opkomsten, *Coggeschuldt* genoemd, bekoomen heeft; zijnde een soort van Tol, geleid op de Scheepen, die de groote Zee bevaaren: welke Scheepen, ten tijde van MELIS STOKE, *Coggen* genoemd wierden. Naderhand maakt gemelde Keizer hier melding van, in een Handvest van 't Jaar 953. De *Blaffert* der Kerkelijke Goederen van *Utrecht*, doet daar bij, de tienden der Zegens of Netten, en wijst de plaats aan, nevens de Watering de *Vennip*; dat zig in 't *Haarlemmer Meer* stort. En dit is de grond der bedenking, waar door deeze Meer, bij de Ouden, *Almeere* genoemd is; ten minste een groot deel daar van. Andere verhaalen, dat ROLLO *de Noorman* bij het water *Almere* stond, als hij *Radboud*, die aan de *Walcherschen* hulp wilde toebrengen, verdreven had; en aldaar de moedige *Friezen*, na dat die weder op hem aanvielen, deerlijk havende.

Zie ALTING, p. 11. HEDA, *in* BALDRIK *en* OCHHALD. *Oudheid van Amstelland*, bl. 316.

ALMELO, eertijds eene aanzienlijke Stad, in de Provintie van *Overijssel*, in het Landschap *Twenth*, welke, in den Oorlog met *Spanje*, zo veel geleden heeft, dat zij van eene Stad in een Vlek veranderd is; waarom het, in 't Jaar 1672, door de *Munstenschen* en *Franschen* zeer gemakkelijk bemagtigd werd. Dit thans openleggend Steedje, gelegen langs een Beek, komende van *Oldenzeel*, en die twee mijlen van daar in de *Vijdre* valt, is zeer wel bewoond en bebouwd. De oudheid van *Almelo* blijkt uit een Handvest van HENDRIK, Bisschop van *Utrecht*, van 1260, waarin van deeze plaats reeds gewag gemaakt word.

Tegenwoordig is het nog eene Hooge en Vrije Heerlijkheid, en de eenigste van dien aart, die in deeze Provintie gevonden wordt, behoorende aan 't geslacht der Graaven van RECHTEREN. De geleerde BACHIENE geeft ons een bericht van eenig verschil, in onze dagen, over 't bezit dezer Heerlijkheid ontstaan; hier is geleegen:

„ Graave *Adolf Filip Zeger van Rechteren*, tot *Almelo*, had bij zijne Gemalinne, eene gebboorene Gravinne van *Isenburg* en *Martenborn*, verwekt twee Kinderen.

L

I. Eenen Zoon, *Fredrik Reinhard Burchard Rudolf* genaamd, welke in zijne Jeugd, in *'s Hage* aan de Kinderziekte overleed.

En II. eene Dogter, *Sophia Carolina Florentina* genaamd, die eerst ten Gemaal had Heer *Johan Everhard Adolf*, Graave van *Rechteren*, *Limpurg* tot *Rechteren*; uit welk Huwelijk voortkwamen drie Zoonen: 1. *Joachim Adolf*, Kapitein in 't Regiment Voetvolk van den Heere Prinse van *Nasfau Weilburg*. 2. *Fredrik Lodewijk Christiaan*, Kapitein in 't Regiment-Dragonders van Prins *Fredrik van Hessen Kassel*. En 3. *Fredrik Reinhard Burchard Rudolf*, Vaandrig in het Regiment Hollandsche Gardes te Voet.

Gemelde Graave van *Limpurg* tot *Rechteren*, in het Jaar 1754 overleeden zijnde, is zijne Weduwe in het Jaar 1758 hertrouwd met Graaf *Johan Reinhard Burchard Rudolf*, oudsten Zoon van den Graaf *Fredrik Willem van Rechteren* tot *Noord Deurningen*, die de tweede Broeder was van Graaf *Adolf Filip Zeger van Rechteren* tot *Almelo*; deeze den 4den November 1771 overleeden zijnde, zo stelde zig deszelfs eenige overgebleevene Dogter, Gravinne *Sophia*, terstond in 't bezit der Heerlijkheden *Almelo* en *Vriesevéen*. Dan hier tegen verzetten zig met alle magt de Graaf *Reinhard Burchard Rutger van Rechteren* tot *Gramsbergen* en *August Hendrik Christiaan van Rechteren* tot *Rhaan*, vermeenende dat gemelde Gravinne daar toe niet gerechtigt was, uit krachte van zeeker eeuwigduurend *Fidei Commis*, door haaren Grootvader, Grave *Adolf Hendrik van Rechteren* tot *Almelo*, voorheen staande 't Huwelijk van zijnen Zoon vastgesteld; waarbij de Vrouwelijke afstammelingen, van de opvolging uitgesloten wierden, zo lang als 'er Mannelijke afstammelingen zouden overig zijn. De Gravinne van *Rechteren*, daar en tegen grondde haar recht op de *Huwelijksche Voorwaarden*, (die na de Overijsselsche Wetten, alle andere verbintenissen te niet doen) namelijk die van haar eigen Ouders; in welke Graaf *Adolf Henrik van Rechteren* tot *Almelo*, (dezelve die daarna 't gemelde *Fidei Commis* gemaakt heeft,) de opvolging plegtiglijk belooft aan de Kinderen, (zonder bepaaling van Mannelijke of Vrouwelijke) van zijnen Zoon Graaf *Adolf Filip Zeger*, te verwekken bij deszelfs Gemalinne, de voornoemde Gravinne van *Izenburg*

Ma-

Marienhorn; zijnde dit den grond des verschils, waar over de Proceduuren zo mij bericht is nog hangen."

Zuidwaards van het Vlek legt een fraai Kasteel, het *Huis te Almelo* genaamd, waarop de Graaflijke Familie haar verblijf houdt. De Inwooners hebben, voor een groot gedeelte, hun bestaan van het Linnenweeven en bleeken; veele van hun zijn gewoon, niet alleen in de andere Provintien, maar in verre Landen te reizen. Roomschgezinden vind men aldaar in het geheel niet; maar te talrijker is de Hervormde Gemeente, die door twee Predikanten bediend wordt; ook zijn aldaar veele Doopsgezinden, die 'er hunne Kerk en Leeraar hebben. De Regeering van deeze Plaats bestaat uit vier Burgemeesteren, benevens één Secretaris en twaalf Gemeenslieden.

Ten Noorden van *Almelo* lag eertijds een Klooster, dat aan de *H. Catharina* gewijd was, en bewoond werd door Geestelijke Dogters, die naar den derden regel van de Orde van ST. FRANCISCUS leefden, en onder het zogenaamde Kapittel van *Utrecht* stonden. Dit Klooster had zijn begin genomen, op het einde der dertiende Eeuw. Op de plaats, daar het naderhand stond, is het eerst gebragt in het Jaar 1407, wanneer JOHAN HILBING, toen Pastoor van *Almelo*, vrijheid kreeg van BEATRIX VAN ALMELO, en haaren Zoon EGBERT, den grond in Erfpacht te geeven aan Broeder JOHAN VAN UMMEN, Overste van *St. Jans Kamp*, welke dien naderhand aan de gemelde Nonnen overgaf, welke, in 1409, onder het bestier van ALEIDIS HELBING stonden. Deeze overgifte wierd, in 1414, door Bisschop FREDRIK van *Utrecht*, goedgekeurd.

Ten tijde van de Abtdisse PAULA KNOOPS, in 1665, werd de grond, met de Gebouwen, aan den Heer van *Almelo* gegeeven, die, van de steenen, zijn nabuurig Heeren-Huis en Paardenstal deed metzelen. Aan de Nonnen, die het, ten getale van agt en twintig, nog bewoonden, werd, door den Ridderstand, een somme van 12000 Guldens toegezegd. De verdreevene Nonnen plaatsten zich, in 't gemelde Jaar 1665, op 't *Glaan*, dicht aan *Twenth*, en noemden zulks *Mariaas vlugt naar Egipte*.

Zie *Oudheden van 't Bisdom Deventer*, II. Deel, bladz. 310—313, enz.

ALME,

ALMA, (*Eilard van*) geboortig in *Friesland*, werd, door eigen oeffening, een zeer ervaaren Man in de *Griekſche* en *Latijnſche* Taalen; en had ook den roem van een bekwaam Dichter te zijn; waar van men zijn *Latijnsch* Dichtwerk, *den Reuzenſtrijd*, tot bewijs bijbrengt; welk Dichtſtuk, een Jaar na zijn overlijden, in 4to gedrukt werd, onder den Tijtel *Bellum Gigantum*, enz. in 1587. Hij werd met een Lijkdicht vereerd, door LUDOLF VAN DEVENTER, voerende tot opſchrift: *Memoriæ & Honori Præſtantisſimi Poëtæ* EILARDI *ab* ALMA.

Zie *Suffridi Petri Deſcript. Friſiæ.*

ALMAREZ, (*Judocus van*) van geboorte een *Brabander*, uit het Dorp *Londerzeel*, was zo ijverig voor den Godsdienst, dat hij daar voor alles verliet, den Monnikskap aannam, en in 't Klooster der *Franciscaners* ging. Daar na werd hij Priester, en bediende de Kerk te *Zepteren*, en eindelijk Biechtvader van 't Nonnenklooster te *Steijnaart*. Zijnen overigen tijd beſteedde hij aan Godgeleerde Studien, en 't ſchrijven van Boeken, die men bij ZWEERTIUS, in zijn *Athenæ Belgicæ* vindt opgenoemd.

ALMELOVEEN, (*Theodorus Janſonius van*) werd gebooren, den 24 Julij 1657, ten tijde dat zijn Vader, JOHANNES VAN ALMELOVEEN, Predikant te *Zegveld* en *Mijdrecht* was. Zijne Moeder was MARIA JANSONIUS; deeze liet geene Mannelijke Erfgenaamen naa: waarom zijn naam door zijne Neeven werd aangenomen. Na dat THEODORUS, in de laage Schoolen, door bekwaame Meesters, onderweezen was, vertrok hij, 1676, naar *Utrecht*, alwaar hij het onderwijs genoot van den vermaarden GRÆVIUS, DE VRIES, LEUSDEN, VALLAN en MUNNIKS. In 1680 werd hij Doctor in de *Geneeskonst*, waarna hij zig te *Amſteldam*, ter oeffening van die Wetenſchap, nederzette. In 1687 begaf hij zig in den Echt, met ALETTA CATHARINA IMMERZEEL, wier Vader de Burgemeesterlijke waardigheid te *Gouda* bekleedde, werwaards hij zig ter woon begaf, maakende aldaar een grooten naam, door het uitgeeven van verſcheiden Boeken. In 't Jaar 1697, werd hij te *Harderwijk* tot Hoogleeraar, in de *Griekſche* Taal en Historien, beroepen, en in 1702 in de Geneeskonst, met welke waardigheid bekleed, hij, in het Jaar 1712, te *Amſteldam* overleed,

leed, nalaatende een menigte Schriften. Alle de Uitgaaven van QUINTILIANUS had hij aan de Academie te *Utrecht*, en zijne andere Boeken, die zeer veelen waren, aan Heer HENDRIK VAN SIJPESTEIN, bij uiterften wille, vermaakt.

Zie L. VAN BENTHEM, *in zijne Nederl. Schoolen Kerkftaat*, die eene optelling doet van 's Mans Schriften, welke hij te *Gouda* in 't licht gebracht had, II. Deel, IV. Hoofdft. bl. 444 en 445.

ALMELOVEEN. (*Johannes ab*) Van deezen bezit ik een zeldzaam afbeeldzel, in zwarte Konst, door J. ALMELOVEEN; doch heb van hem niets anders konnen vinden.

ALMEN, een Gerechtsbank, onder 't Schoutsampt van *Zutphen*. Toen, in het Jaar 1574, op gantsch *Gelderland* en *Zutphen*, een belasting geleid werd van 75000 Guldens, werd het kwartier van *Zutphen* (een der vier kwartieren van 't Vorftendom,) op 14476 Guldens gefchat. Tot deeze fomme moest het Schoutsampt van *Zutphen*, eene der zeven verdeelingen van het gemelde Kwartier, opbrengen 1773 Guldens, 12 ftuivers en $2\frac{1}{2}$ penningen; waar in *Almen* en *Gorzelen* te zamen werden belast met 664 Gl. 19 ft. $2\frac{1}{2}$ penn. Dus verre HALMA. Wij voegen hier bij, dat *Almen* geleegen is aan den *Berkel*, een groot half uur boven *Zutphen*; het is een zeer klein Dorp, alwaar een Gereformeerde Kerk en Predikant is. In deszelfs omtrek vindt men een Adelijk Huis, *Eeze* genaamd, van welke beide twee fraaije gezichten, naar DE BEIJER, door SPILMAN, in 't Koper gebracht zijn.

Zie RIJ, *Woordenboek der Aardr.* VAN DER HOUVE, *Handv. Kronijk; Staat der Nederl.*, III. Deel, bl. 290.

ALMENUM. HALMA en veele oude Schrijvers verhaalen, van dit *Friesche* Dorp, waar aan *Harlingen* zijnen oorfpronk zoude verfchuldigd zijn, veel beuzeltaal, welke wij met ftilzwijgen voorbijgaan; alleen aanmerkende, dat uit hoofde van het affpoelen der ftad *Harlingen*, aan den Zeekant, dezelve tot zo verre oostwaard naar *Almenum* is uitgezet, dat de Parochie Kerk van dit dorp binnen de ftads wallen getrokken is, en nu de ftads Hoofdkerk is, dragende nog den naam van de Dom van *Almenum*.

num. Men wil dat deeze Kerk nog aan dit dorp behoort; dit is zeker, dat de Eigenërfden, als zij iets bij ftemmen moeten befliisfen, in dezelve vergaderen, bedraagende deszelfs ftemmen 14 in getal; zie verder HARLINGEN.

ALMERS, een Adelijk huis in de Provintie *Groningen*, in de nabuurfchap van 't Dorp *Uithuizen*.

ALMKERK, een dorp in 't Drostämpt *Altena*, onder het Steedje *Woudrichem* of *Workum*, hebbende op zig zelfs een Kerk, die voorheen een groot gebouw was, en Predikant, ftaande onder de Klasfis van *Gornichem*. Men zegt dat dit Dorp, het welk zeer volkrijk is, zijnen naam van de Rivier den *Alm* heeft. Nabij *Almkerk* legt de *Altenaafche Heuvel*, welke, in de overftrooming van 1740, een bekwaame wijkplaats voor menfchen en beesten was. De Ambachtsheer van dit Dorp was, in 1774, de Heer en Mr. ALBERT FABRICIUS, Raad en Schepen der ftad *Haarlem*.

ALMKERK, voorheen een Dorp in de groote *Zuid-Hollandfche Waard*, doch benevens veele andere, door den meergenoemden Watervloed van 1421, verflonden, waar van eenige naderhand het hoofd weder boven water hebben geftoken. Volgens oude verhaalen, zou Bisfchop SWIBERTUS, een nazaat van WILLEBRORDUS, hier allereerst de Heidenen gedoopt, en tot het Christen geloof gebragt hebben. Ook was aldaar, in laater tijd, door eenen REINOUT MINNEBODEN, een Klooster van Reguliere Kanunniken gefticht, het welk, om gemelde overftrooming, naar *Zwijndrecht* zoude verplaatst zijn.

Zie VAN DER HOUVE, *Handv. Kronijk*; *Oude Holl. Chronijk*; BALEN, *Befchrijving van Dordrecht*, bl. 693. *Oudh. van Zuid Holland*, bl. 222.

ALMONDE, mede weleer eene Ambachtsheerlijkheid, in gemelde *Zuid-Hollandfche Waard*, die ook het zelfde noodlot, als *Almkerk* en andere, heeft ondergaan. Zij lag ten Oosten van *Hoekenesfe*, ten Zuiden van *Drimmelen*, ten Westen van *Dubbelmonde*, en ten Noorden ter *Halve Maaze*, tegen den mond der

Ri-

Rivier den *Alm*, en had de grootte van 1291 Morgen. Deez Heerlijkheid, naderhand het hoofd weder opgestoken hebbende, heeft de eer gehad, dat Prins FREDRIK HENDRIK daar mede is re lijd geweest.

Zie HALMA, volgens KEMP, p. 217; GOUDHOEVEN, *fol.* 15; VAN LEEUWEN, fol. 183; VAN DER EIJK *Handv. van Zuid Holland*, bl. 44.

ALMONDE. Van dit aloud geslacht ziet men, bij GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, de Lijsten; doch beiden zeer gebrekkig: want elders vind ik melding gemaakt van twee bijzondere Heeren van ALMONDE, die den voornaam van HENDRIK droegen; de eene had eene Dogter BETALDA, die gehuwd was aan Heer PIETER VAN LEDEN, welke leefde in 't Jaar 1368; de andere, eene Dogter ADRIANA, die ten Man hadde GERRIT VAN DER LAAN, Zoon van den *Haarlemschen* Burgemeester NICOLAAS VAN DER LAAN, in 1578. Ook nog van eenen anderen, vereenigd met het aanzienlijk geslacht der MEERMANNEN. Van welke beide, bij opgemelde Schrijvers, geen gewag gemaakt word. Veiligst oordeelden wij het hierom, de *Geslachttafels* uit te stellen, tot dat ons iet volledigers ter hand gesteld worde.

ALMONDE, (*Jacob van*) Hoog-Heemraad van *Delft en Schieland*, Stadhouder der Leenen van *Lek en Polaanen*, was eigenaar van de Hofstede *Wena*, in *Maasland*, en van *Altena*, buiten *Delft*. Hij had ter Vrouwe CATHARINA EVERSOIJK. Hij was Raad in den Hove van *Holland*, zedert het jaar 1478 tot in 1505, wanneer hij overleed.

ALMONDE, (*Abraham van*) gesprooten uit het aloud geslacht van dien naam, werd, op zijn vaderlijk slot, *Altona*, bij *Delft*, gebooren. Zijn Vader was JOHANNES ALMONDE, gehuwd aan PETRONELLA VAN DER WERVEN, afkomstig uit het Edel geslacht van dien naam. De Vader van JOHANNES ALMONDE was de Zoon van JACOBUS ALMONDE, die, in zijn leeven, *President van 't Hof van Holland* was. Deez ABRAHAM VAN ALMONDE, zijne letteroffeningen voleindigd hebbende, werd geroepen tot verscheiden aanzienlijke Ampten. Dikmaals vindt men zijnen naam op de lijst der

der Burgemeesteren van *Delft*, als mede op die der Hoog-Heemraden van *Delfland*; ook bekleedde hij den rang van lid in 't Kollegie der Staaten van *Holland*, als Raad ter Admiraliteit te *Rotterdam*, en met geen minder roem, in 1592, den aanzienlijken titel van Curator der *Leidsche* Academie, welke waardigheid ook onder 's mans afbeelding staat. Om zijne *Hollandsche* zedigheid en oprechtheid werd hij van elk bemind, en daalde met dien roem ten grave, in 't jaar 1594.

ALMA *Academiæ Leidensis*; waar in ook 's mans afbeelding staat, naderhand bij van der AA in fol. uitgegeven. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.* bl. 845.

ALMONDE, (*Philips van*) L. Admiraal van *Holland en West-friesland*, werd, in den *Briel*, in 't jaar 1646, uit een aanzienlijk en bekend geslacht gebooren. De Vice-Admiraal WITTE WITTEZOON, in 't jaar 1658 in den *Zond* gesneuveld, was zijn Oom. In 't jaar 1665 werd hij, na alvoorens vier jaaren de Zee bebouwd, en verscheiden proeven van dapperheid en bekwaamheid gegeeven te hebben, Luitenant op het schip van Kapitein KLEIDIJK, die mede zijn Oom was, en een man, wiens nagedachtenis lof verdient, om reden dat hij, daar anderen hunnen plicht schandelijk verwaarloosden, zig als een man van Eer en Moed betoonde, wiens voorbeeld door ALMONDE gevolgd werd. Want geduurende de Ziekte van zijnen Oom, was hem het scheepsbestier aanbevolen, en gedroeg hij zig zodanig, dat het hem tot hooger bevordering strekte, en hij vervolgens Kapitein werd op 't schip *Dordrecht*, voorheen door gemelden KLEIBERG gekommandeerd. Kort daarna werd hij, met dit en nog 10 andere schepen, tot herstelling van geleedene rampen, en geneezing der zieken, naar de Havens van den Staat opgezonden.

In 't volgende jaar 1668, in den beroemden Zeeslag van den 11, 12, 13 en 14 Junij, voerde hij het zelfde schip, en was daar mede onder het eerste Esquader van den Luitenant Admiraal DE RUITER. Tot zijnen Lof behoeft niets anders gezegd te worden, dan dat zijn gedrag zijne jaaren te boven streefde. Onder 't Artikel ZEESLAGEN zullen wij nader aanwijzen, welk een gevoelige neep den *Engelschen* daar bij werd toegebracht, die

nog sterker zou geweest zijn, zo niet een zwaare mist de *Hollanders* belet had, hunne vijanden te vervolgen. ALMONDE deelde in den lof, daar bij behaald. In de verdere Zeeslagen, in dat Jaar voorgevallen, was hij zig zelven altoos gelijk, in beleid en dapperheid, ten behoude van 't Vaderland, schoon alle de ondernemingen niet even gelukkig slaagden; welke, echter, dubbel vergoed werden, in 't volgende jaar, met dien gloririjken togt en landing op *Chattam*, waar door *Engeland*, als verbaasd, den vrede te *Breda* kwam sluiten.

In 't noodlottig jaar 1672, vond ALMONDE, nevens andere dappere Mannen, dubbele stoffe om te toonen, hoedanig een geest hem bezielde. Hij voerde het schip *Wassenaar*, met zestig stukken geschut, en bemand met 290 zo Matroozen als Soldaaten; met deeze verrigtte hij eene daad, die den naam van dapper verdiende. In den vermaarden Zeeslag van den 7den *Junij*, waar aan de vrijheid van Nederland grootendeels hing, waren, in 't hevigste van 't gevecht, vijf *Engelsche* schepen van de blaauwe Vlag te loefwaart boven den Admiraal DE RUITER geraakt, die, met twee Branders, de vertooning maakten, op hem te willen afkoomen: ALMONDE alleen, met nog één Snaauw, hield zig zeer nabij agter hem, terwijl de andere Schepen verder afgescheiden waren. De Branders zetteden het op DE RUITER aan; doch onze Held plaatste zig tusschen dien Zeeheld, en de Branders. DE RUITER zou dezelve op zijn geschut hebben moeten ontvangen, naardien beide zijne sloepen in den grond, of aan stukken geschooten waren: ALMONDE zocht hun aftekeeren; doch wat moeite hij, met zijn geschut en sloep, ook deed, kon hij, evenwel, niet beletten, dat de eene Brander in zijn Bezaans wand vast raakte, zo dat hij voor verlooren gerekend werd: zijn moed en arbeidzaamheid, echter, die hem zijn wand deeden kappen, verlosten hem van den Brander, die toen achterom drijvende, vrugteloos door eigen vuur verteerde. De tweede Brander, dit ziende, liep agter DE RUITER om; waar door hij van het dreigende gevaar verlost werd.

In de maand September des jaars 1673, werd ALMONDE Kommandeur van eene vloot, voor *Goeree* leggende, en in de maand October Schout bij Nacht, voor 't Collegie ter Admiraliteit van *Rotterdam*. Na dat, in 't jaar 1676, de Admiraal DE RUITER, om-

omtrent *Palermo*, gesneuveld, en de tijding daar van, door den Predikant WESTHOVIUS, in 't Vaderland gebracht was, ontving onze Schout bij Nacht ALMONDE last van den Staat, om terstond, over Land, naar *Napels* te reizen, werwaards de Vloot, met het Lijk van den Admiraal, gekeerd was, aldaar het bevel over de Vloot te aanvaarden, en twee Schepen, met het gemelde Lijk, op te zenden; welke order, echter, naderhand, veranderd werd.

ALMONDE kwam, op den vierden September, te *Napels*, en gaf aan de Kapiteinen bevel, zig van alles ten spoedigsten te voorzien, om zee te konnen kiezen, en de Vloot, die derwaarts kwam, te gemoet te zeilen. Doch, op den vierden October, onder zeil gegaan, en, den 3den der volgende maand, in de Baaij van *Cadix* gekoomen zijnde, ontving hij order, met de vloot, naar 't Vaderland te keeren. Den agttienden daar aan volgende stak hij, diensvolgens, in Zee, en kwam, met het Lijk van DE RUITER, den tienden December, voor 't Vaderland. Weer en wind beletteden het binnenloopen, en noodzaakten hem, na de Havens van *Engeland* over te steeken, alwaar hij moest blijven leggen, tot in de maand Januarij van het volgende jaar: niet vóór den 30sten dier maand kwam hij op de Ree van *Hellevoetsluis* voor anker. In het zelfde jaar, bracht ALMONDE niet weinig toe tot de zege, door C. TROMP, op de *Zweedsche* magt behaald, waar door zij *Denemarke* buiten gevaar stelden. Beroemd maakte zig onze Zeevoogd door den tocht naar *Engeland*, met den Prins *van Oranje*, in 't jaar 1688. Grooter roem, nogthans, behaalde hij, in den slag tegen en ten nadeele van den *Franschen* Vlootvoogd TOURVILLE, op de hoogte van Kaap *La Hogue*, in 't jaar 1692, waar van de gelukkige uitkomst aan ALMONDES oordeel en goed beleid wordt toegeschreeven. Want, in den Krijgsraad der *Engelsche* en *Nederlandsche* Vlooten, goedgevonden zijnde, dat de Admiraal RUSSEL eene Expresse zou afzenden, ten einde de laatste bevelen der Koninginne te vraagen, stelde ALMONDE voor, midlerwijl naar de *Fransche* kust over te steeken. RUSSEL bewilligde in dien voorslag, en deed de Vloot nog dien eigen nademiddag onder zeil gaan. Daags daar aan hadden zij 't geluk, den gemelden Admiraal TOURVILLE zodanig te slaan, dat *Frankrijks* zeemagt, door 't verbranden van 12 haarer

kloekste schepen, vernield, de overige uit zee gejaagd werden, en onze vlooten de Heerschappij op zee behielden. Van zo veel gewicht was deeze slag, dat men rekent, zedert den zeeslag, door DON JAN, bij *Lepante*, in 't jaar 1571, aan de *Turken* gelevert, geen groter overwinning, op éénen dag, bevochten te zijn. Uit de gevangenen verstond men, dat de Koning, door drie onderscheidene vaartuigen, aan TOURVILLE order gezonden had, om met de vloot naar *Brest* te zeilen, en zig in geen gevecht met den vijand in te laaten. De gelukkige uitslag van dien zeetogt zou gemist hebben, ware niet de raad van ALMONDE opgevolgd.

Niet minder lof en eer heeft deeze Zeeheld behaald, in de zo befaamde togten, naar de *Fransche* en *Spaansche* Kusten, inzonderheid in de verovering en vernieling van de *Spaansche West-Indische* Vloot, in *Vigos*; als ook van de *Fransche* Esquaders aldaar, onder den Heer DE CHATEAURENAUD, van welken men in de Vloot met zekerheid onderricht was, dat hij te *Vigos* was ingelopen. Schoon de *Engelsche* Admiraal ROOKE, nevens de meeste *Engelsche* en *Nederlandsche* Vlag-Officieren, om dat het saisoen te verre verlopen was, aandrongen op het gevaar, om op die gevreesde Kust, in de Maand October, de *Spaansche* en *Fransche* Vloten aantetasten, bragt, echter, de Admiraal ALMONDE in 't midden, dat hij, nu vier en twintig Jaaren geleden, aldaar geweest was, en men 'er niet meer, dan elders, te vreezen hadde; ook bewees hij de mogelijkheid der onderneeminge. Zijn voorstel vond ingang; en de gelukkige uitkomst diende hem tot geen kleine eere. Zedert is zijn naam door gantsch *Europa* beroemd geworden.

Men vindt aangetekend, dat hij, door het donderen van het Geschut, in zeker gevecht, de scherpheid van het gehoor zo verre verlooren had, dat men hem onder de hardhoorenden reekenen moest. Voorts wordt hij beschreeven, als beleefd en minzaam van aart, eerlijk en manhaftig, doch teffens bezadigd van gemoed; en dat hij nog grooter blijken van zijne dapperheid zoude gegeeven hebben, ten minsten terwijl hij Luitenant-Admiraal was, hadde men hem vergund, met magtiger Vlooten in Zee te gaan. Maar de Staatkunde van dien tijd scheen het veiliger te agten, met kleine smaldeelen elkanderen afbreuk te doen, dan met groo-

tere

tere Vlooten de ganfche macht op de bruisfchende Wateren te waagen. Zijn leeven, dat altoos als roemruchtig zal herdacht worden, heeft hij, die zo veelmaal den dood als in den mond gelopen had, in zijn Vaderland, met een vreedzaam fterven, geëindigd, den 6 Januarij 1711, op zijne Hofftede *Haaswijk*, bij *Oestgeest*, in den ouderdom van 66 Jaaren en 10 dagen.

In de *Katharina Kerk* van den *Briel*, is naderhand, door de Wel Edele Heeren, PIETER en WILLEM, Zoonen van den Wel Ed. Heere JACOB VAN ALMONDE, ter eere van hun Vaders Broeder, onzen PHILIPS VAN ALMONDE, eene heerlijke Graftombe opgerigt, afgefcheiden met een IJzeren Hek. Deeze Tombe verbeeldt een zeer fierlijken en konftig gehouwen Grafnaald, van fraai geäderd en verfcheidenlijk gekleurd Marmer, boven op den top van welken vertoond word het Wapen, Schild en Bord des Admiraals, met zwart Fluweel van binnen bekleed, gelijk het Wapen van deezen Held ook gezien wordt in wit Marmer, in een cirkel, uitftekende even boven den zwarten Steen van het opfchrift; zijnde van boven overdekt met een zeer groote Zeefchulp, met haare randen naar boven uitfteekende, omringd met eenige Vaandels, Kanon, enz. boven welke verfierfels, met de tanden naar om hoog zig verheffende, uitkomt een *Neptunus Drietand*, van wit Marmer gemaakt.

In gemelden zwarten Steen leest men, met gouden Letteren:

MEMORIÆ ÆTERNÆ
Nobilisfimi & Fortisfimi viri,
PHILIPPI VAN ALMONDE,
Holl. & Westvr. Archithalasfi;

Qui Prudentia rei navalis & militaris, confilio, & virtute, præclarisfimorum Imperatorum Gloriam æquavit, & post gravisfimos, terra mariq. labores exhaustos, & multa, pro Libertate & splendore Patriæ, fortisfime & felicisfime pugnata, prælia, Fatalem diem, vi morbi oppresfus, obiit in fecesfu Haesvicano, A. D. VI. *idus Januarii anni* 1711. *cum vixisset annos* 66. *dies* 10.

PETR. ET GULIELM. VAN ALMONDE,
JAC. F. F.

Patruo, optime merito, pietatis causa, in Patria civitate,
H. M. F. C.

Zie BRANDT, *Leven van de Ruiter*, op verscheiden plaatzen; ALKÉMADE, *Beschrijving van den Briel*, bl. 54 en 55.

ALMSTEIN; deezen naam voerde, vóór den meergemelden Watervloed van 1421, in de *Groote Zuidhollandsche Waard*, een aanzienlijk Slot en Dorp, het welk, nevens meer andere, den naam ontleende naar de Rivier *den Alm*; het Dorp bevatte een omtrek van 1814 Morgen.

Zie GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN.

ALMSVOET, ook wel *Alsvoet* of *Alfvoet* genaamd, was mede een Dorp in bovengemelde *Zuidhollandsche Waard*, en, even als andere, vergaan in 1421. Het had in 't Oosten 't Ambacht; in 't Zuid-Oosten de Rivier *den Alm*; ten Zuiden de *Oude Maas*; ten Westen *Aleusen*; en ten Noorden de *Graaf*. Deszelfs grootte was 1142 Morgens; en schoon het geheel verzand legt, worden de scheidingen daar van nog gekend, door de streek Visscherijen van *Almsvoet*, dewelke met den kop komt ter halver *Maase*, omtrent de streek van *Hoekenes*, daar een Molensteen gezonken is, ten einde van 't Z. O. Ten Z. van dit Ambacht placht de *Alm*, komende uit het Land van dien naam, te loopen in de *Oude Maase*, omtrent 290 roeden Westwaards *Leendert Vassen*-streek, alwaar die Rivier eindigt en haaren naam verliest; van hier heeft dit Ambacht den naam van *Almsvoet* gekreegen.

Zie VAN DER EIJK, *Handv. van Zuid-Holland*, bl. 85.

ALOUD, Baljuw van Zuid-Holland; zie ALAND.

ALPHEN, een zeer aanzienlijk Dorp in *Rhijnland*; zie ALFEN.

ALPHEN. Dat het Geslacht van VAN ALPHEN, in oude tijden, zo in

Bra-

Brabant en Gelderland als wel inzonderheid in Holland, is bekend geweest, bewijzen, niet alleen de oude Geschiedboeken en Chronijken; maar ook de Origineele Charters en Brieven, door de Hertogen en Graven dier Landen uitgegeven, en in derzelver Staatsregisters geregistreerd, in dewelken men verscheide Heeren van dit Geslacht ontmoet. —— Het is zeker, dat dit Geslacht van ALPHEN, even als de nagenoemde oude Hollandsche Geslachten; naamlijk, van WATERINGEN; van MOERDRECHT; van STARRENBURG; en van WITTELNOORT; aan het zeer aanzienlijk Geslacht van CRALINGEN, het welk reeds bij de eerste Hollandsche Graven, die voor de Graven uit het Huis van Henegouwen in deze Landen geheerscht hebben, in grote achting was, zijnen oorsprong verschuldigd is; als zijnde ook dit Geslacht van ALPHEN, gelijk de voorgemelde vier andere Geslachten uit een jonger Zoon van dat Huis van CRALINGEN gesprooten. Waarom dan ook, gelijk het Wapen van het Huis van CRALINGEN is een *Roode Sterre met acht hoeken op een Veld van Goud*; en het zelve door de jonger Zoonen uit dat Huis, die van tijd tot tijd de Hoofden van hunnen Stam of Geslacht zijn geworden, telkens in de kleuren is veranderd; alzo door den genen, die het Hoofd van dezen Stam of Geslacht van ALPHEN werd, is aangenomen tot zijn Wapen een *Zwarte Sterre met acht hoeken op een Veld van Zilver*; zo als dit dan mede vervolgens altijd het Wapen van 't Geslacht van ALPHEN zonder enige verandering is gebleven tot op den huidigen dag. —— Uit dit Huis van CRALINGEN nu ontmoet men Heer DIRK VAN CRALINGEN, Ridder, die ten wijve had Agnes van Naaltwijk Heeren Huigen dochter; en zich bevond onder het geleide van den Hollandschen Graaf Floris den III, nevens des Graven jongsten Zoon, Heer Willem van Holland, en enige andere Edelen en Ridders, wanneer deze Graaf, in het begin van den jare 1189, den Keizer Frederik den Eersten, bijgenaamd Barbarossa, op zijnen Kruistocht na het Heilige Land verzelde; doch van daar, na het afsterven van dien Graaf, in het jaar 1192, te gelijk met Heer Willem van Holland en enigen anderen, wederom in Holland te rug kwam: En had deze Heer DIRK VAN CRALINGEN, reeds voor zijn gezegd vertrek uit Holland, geteeld twee Zoonen, HUGO en DIRK, welker oudste Heer HUGO VAN CRALINGEN, Ridder, meermaals in 's Lands Geschiedboeken ver-

vermeld, in den jare 1250. door Graaf Floris den IV. tot Baillu van Holland werd aangesteld; en Vader was van Heer HUGO VAN CRALINGEN, Ridder, in de jare 1280. voorkomende; en Grootvader van Heer DIRK VAN CRALINGEN, die in het beleg voor Kamerijk, het welk Graaf Willem de IV., de laatste Graaf van Holland uit het Huis van Henegouwen, in het jaar 1339. ondernam en genoodzaakt werd vruchteloos optebreeken, ongelukkiglijk sneuvelde; na bij zijne Vrouwe Lijsbeth van Hodenpijl Heeren Aernds dochter verwekt te hebben twee Zoonen WILLEM en OETZIER, van dewelken OETZIER VAN CRALINGEN, zonder mannelijk oir natelaten, is overleden; terwijl men Heer WILLEM VAN CRALINGEN op 't jaar 1374. in de Historien ontmoet; als mede in 't jaar 1390. bij de Hoog-Heemraden van Rhijnland; en 'er ook als nog voor handen is een Pergamentenbrief, houdende verdeeling en scheiding tusschen de welgemelde Heeren Broeders, WILLEM en OETZIER VAN CRALINGEN, zo wel van de *Vaderlijke* goederen, als van de *Moederlijke* goederen; en nog van de goederen, hen aangekomen van Heer ARENT VAN HODENPIJL, hunnen Grootvader; alle welke goederen zij Heeren Broeders tot op dien tijd hadden in 't gemeen bezeeten; zijnde deze Brief van den laatsten dag van Maij des jaars 1364. en bezegeld met een Groenen Wasschen Zegel (houdende het Wapenschild van den Huize van CRALINGEN met dit omschrift: S. WILLEMS. VAN. CRALINGHEN. RIDDER.) aan een dubbelen franchijnen staarte uithangende; en heeft deze Heer WILLEM VAN CRALINGEN door zijnen oudsten zoon GILLIS VAN CRALINGEN dezen Stam voortgeplant tot op DOMINICUS VAN CRALINGEN, die het laatste Mans oir van dezen Stam was, en in den jare 1540, zonder kinderen natelaten, is overleden.

De andere of jongste Zoon van Heer DIRK VAN CRALINGEN en Agnes van Naaltwijk, even als zijnen Vader DIRK genaamd, die, den naam van CRALINGEN latende, den naam van ALPHEN, naar de Hem te beurt gevallen goederen, op die zelfde wijze als zulks te voren door andere jonger Zoonen uit dat zelfde Huis was geschied, heeft aangenoomen, en is dus geworden het Hoofd van den Stam, en 't Geslacht van ALPHEN. Deze Heer DIRK VAN ALPHEN nu was al vroeg en nog jong zijnde, wegens zijn zeer groot verstand en dapperheid, geraakt in gunst van den Graaf Otto van

Gel-

Gelderland, in die dagen zeer naauw verbonden met den Hollandschen Graaf Dirk den VII.; gelijk men Hem dan ook vindt genoemd onder de Edelen, die, als Getuigen, tegenwoordig waren bij het sluiten van het Tractaat van Vrede en Vriendschap tusschen Hendrik Hertog van Lotharingen en Brabant, en Otto Graaf van Gelderland, gesloten bij Leuven in de maand November van den jare 1203.

Verscheide afkomelingen van dezen Heer DIRK VAN ALPHEN nu vindt men, zo bij de Historieschrijvers als in de oude Charters en Lands-Registers van tijd tot tijd vermeld, uit het welk men van het vorig aanzien van dit oud Geslacht mag oordeelen.

Dus ontmoet men al vroeg in de Veertiende Eeuw onder de Hollandsche Edelen Heer FLORIS VAN ALPHEN, die, Graaf Willem van Henegouwen, den vierden Hollandschen Graaf van dien naam, en ook den laatsten uit dat Huis, dienende, in de maand September des jaars 1345, wanneer het Legér van dien Hollandschen Graaf, waarmede Hij omtrent Staveren in Friesland was geland, door de Friezen bijna geheel werd verslagen, te gelijk met een groot getal andere Edelen, en den hooggemelden Graaf zelven, het leven verloor. Ook wordt deszelfs Zoon, insgelijks (als zijn gesneuvelden Vader) genaamd Heer FLORIS VAN ALPHEN, in den jare 1363. gevonden als Hoog-Heemraad van Rhijnland, en tevens Hertog Albrecht van Beijeren, die, vermits de krankzinnigheid van zijnen Heer Broeder, den Hollandschen Graaf Willem den V., tot Ruwaard en Voogd over dit zijn Graafschap was aangesteld; dienende met twee paarden: Gelijk nog die zelfde Heer, bij enen door Hem op den 17 October des jaars 1376. gegeven en met zijnen aan enen franchijnen staarte uithangende Zegel van Groenen Wassche bekrachtigden Brief, zich verbindt aan de Hertoginne van Brabant, dat Hij aan Haar zal doen goede rekening en bewijs van alle hare goederen, die aan Hem, van Haarentwegen, door Heer Diderik van Hodenpijl zijn overgeleverd en ter zijner beheering toevertrouwd, en zulks ten allen tijde en plaatse, waar die Vrouwe Hertoginne zulks zoude verlangen: En deze Heer FLORIS VAN ALPHEN heeft, in of nabij de Stad Leijden, zijn woonplaats

plaats gehad, naardien de Burgers dier Stad, wanneer in den jare 1381. tusschen enige Hollandsche Edelen en dezelve Burgers een hevig geschil was ontstaan, onder hunne banier zijnde opgetrokken, het Huis van dezen Heer FLORIS VAN ALPHEN hebben bestormd, om in het zelve enige Edelen, en onder dezen ook Heer DIRK VAN ALPHEN, dezen Heeren FLORIS Neeve, dewelken zij meenden zich aldaar te hebben verborgen, op te zoeken en uit het Huis te haalen, ten einde alle dezelven aan hunne woede opteofferen.

Ook vindt men, dat Hertog Albrecht van Beijeren, als Graaf van Holland, de Erven van Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON VAN OUDENBURCH ontheft van alle boeten en breuken, door den voornoemden Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON, ter zake van het verzuim der Leenverheffing van alle zodanige goederen, als zijn Heer Vader CLAES VAN ALPHEN VAN OUDENBURCH van de Graaflijkheid van Holland had te leen gehouden; en welke goederen Hij Heer DIRK CLAESZOON VAN ALPHEN had blijven bezitten, zonder daar van het Verlij te verzoeken, zo als Hij te doen schuldig was; tegen den Hertog, als Graaf van Holland, begaan: en ook, dat hooggemelde Hertog wijders allen den Erven van den voorpoemden Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON met deszelfs nagelaten goederen vrijelijk laat geworden en handelen naar hun believen, vermits alle dezelve Erven den Hertog wegens alle die goederen hebben voldaan; uitwijzens daar van zijnde 's Hertogen Opene Brieven van den 25 Maij des jaars 1392. —— Gelijk dan nog, dat die Hertog, ten zelfden dage, aan Heer DIRK VAN ALPHEN HUIGENZOON, enen der Erven en Naastbestaanden van 's Vaders zijde van den voorgemelden Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON, overgeeft en opdraagt, als een Vrij eigen goed, zodanige Landen, Huizen, en alles wat tot dezelven behoort, gelegen in den Ambachte van Monster in de nabijheid der aldaar zijnde Capelle, zo als al het zelve te voren door den Heer CLAES VAN ALPHEN VAN OUDENBURCH en zijn Zoon Heer DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON, beiden hier voren gemeld, was bezeten en van de Graaflijkheid van Holland te Leen gehouden geweest; terwijl insgelijks deze Heer DIRK VAN ALPHEN HUIGENZOON, voor deze overgifte en opdragt in vollen vrijen eigendom, den Hertog ook ten vollen,

len heeft betaald en genoeg gedaan: 't welk die hooggemelde Hertog zelfs erkent bij zijne Opene Brieven, gegeven in den Hage op den gezegden 25. dag van Maij des jaars 1392.

Als mede, dat die zelfde Hertog Albrecht van Beijeren aan den Heer DIRK VAN ALPHEN DANIELSZOON, in vrijen eigendom geeft enige Veengronden, gelegen in den Wildenveen van 's Hertogen Wildernissen van den Haarlemerhout, om daar mede te doen en handelen naar zijn vrijen will en welgevallen; in gevolge van den deswegens verleenden Brief van den 22 April 1396. —— Gelijk nog, dat die hooggemelde Hertog dien zelfden Heer DIRK VAN ALPHEN DANIELSZOON verlijdt met alle zodanige goederen, gelegen in den Ambachte van Lisse, dewelken door doode van Heer Jan Nagel aan den Hertog waren vervallen, om dezelven van Hem tot enen rechten Erfleen te houden; uitwijzens den daar van uitgegeven Leenbrief van den 20 Augustij des jaars 1399. —— Van deze nu hier voorgemelde Heeren FLORIS VAN ALPHEN; DIRK VAN ALPHEN FLORIS NEEVE; DIRK VAN ALPHEN CLAESZOON; DIRK VAN ALPHEN HUIGENZOON; en DIRK VAN ALPHEN DANIELSZOON; zijn geene Mannelijke Nazaaten bekend: gelijk ook niet van Heer ARNALD VAN ALPHEN, dewelke in den jare 1410., onder de regeering van Reijnald den IV., Hertog van Gulik en Gelre en Graaf van Zutphen, was Maarschalk van Gelderland, blijkens dezen 's Hertogen Brief van den 24 Februarij 1410.

Nog ontmoet men Heer PIETER VAN ALPHEN, wiens zoon WILLEM VAN ALPHEN de Vader was van JAN en DIRK VAN ALPHEN, welker eerstgemelde, hebbende zijne wettige Landsvrouwe, Vrouwe Jacoba van Beijeren, als Gravinne van Holland, gediend tegen haren Oom, Hertog Jan van Beijeren, en als zodanig het Huis te Poelgeest, nabij Leijden gelegen, verdeedigd; echter naderhand van dien zelfden Hertog, op den 1 April 1421, Brieven van Kwijtschelding heeft verkregen: terwijl de laatstgemelde ook van dien Hertog, bij zijne Opene Brieven van den 21 Junij 1422, andere merkwaardige gunstbewijzen heeft ontvangen. —— Verdere Afkomelingen van dezen Heer PIETER VAN ALPHEN zijn 'er niet gevonden; doch wel drie Broeders, als: DIRK; DANIEL; en JAN VAN ALPHEN. —— Van deze drie Broeders nu had de eerstgemelde Heer DIRK VAN ALPHEN een Zoon, insgelijks genaamd DIRK, die Vader was van JAN VAN ALPHEN, welke beiden, Vader

en

en Zoon, voorkomen in de Brieven van Verlij van zekere Leengoederen, gelegen in de Ambachten van Monster en Loosduinen, door Hertog Willem van Beijeren, den VI. van dien naam als Graaf van Holland, aan Claas van Ruven tot enen rechten Leen overgedragen, uitwijzens die Brieven op den 8 Maart. des jaars 1414. S. C. uitgegeven. —— Ook van dezen Heer DIRK VAN ALPHEN zijn geene meerdere Afkomelingen overgebleven. —— Zo was ook de andere Broeder, te weten Heer DANIEL VAN ALPHEN, Vader van Heer DIDERIK VAN ALPHEN, ter wiens gunste de hooggemelde Hertog Willem van Beijeren zekere Woninge, Landen en toebehoren, welken Hij van de Graaflijkheid van Holland ter Leen hield, van deze Leenroerigheid onthefte en tot vrije eigen goederen verklaarde, bij zijne Opene Brieven van den 13 Maij 1416.; terwijl verders, na zijn dood, Vrouwe Margriete van Bourgondien, Douariere van Willem den VI, Hertog van Beijeren, Graaf van Holland, zijnen Zoon JAN VAN ALPHEN, verlijdt met alle zodanige goederen, als Hem van zijnen Vader Heer DIDERIK VAN ALPHEN waren opgekomen en van de Graven van Holland te leen gehouden geweest; naar luid der Origineele Leenbrieven, gegeven op den Huize van Teijlingen, *op den* 15 Junij des jaars 1430. —— En is deze Heer JAN VAN ALPHEN, zonder mannelijk oir natelaaten, overleden.

Betreffende nu den derden Broeder, van den voorgemelden Heer PIETER VAN ALPHEN, naamlijk; Heer JAN VAN ALPHEN; van Dezen vindt men, dat Hij, in den jare 1405. en vervolgens, Hertog Willem van Beijeren, den VI. Hollandschen Graaf van dien naam, aan wien Hij altijd, ook reeds bij 't leven van Hertog Albrecht, naauw was verbonden geweest, in den Oorlog tegen Heer Jan van Arkel en zijne Helperen, heeft gediend; en dat ook die zelfde Hertog bij zijne Opene Brieven, gegeven te Haarlem op den 25 Januarij des gemelden jaars 1405. S. C. heeft geconfirmeerd en bevestigd zekere Douarie en Lijftocht, door Hem reeds te voren aan zijne Echtgenoote, Vrouwe Lijsbeth van Teijlingen, gegeven en besprooken, om dezelve te genieten haar leven lang geduurende: gelijk dan ook nog verder deze Heer JAN VAN ALPHEN voorkomt als een afgevaardigde Bode van des gemelden Hertogs eenigste nagelatene Dochter en Erfgenaame Vrouwe Jacoba van Beijeren, Gravinne van Holland, in een Vonnisbrief, ge-

gegeven bij Vredemaakers van Vroon ten behoeve van hooggemelde Vrouwe Gravinne, en bezegeld door den Schout en van wegen die zelfde Vredemakers van Vroon op den 23 Februarij van den jare 1418. En welke hooggemelde Vrouwe insgelijks, nevens haren Heer Gemaal, Hertog Johan van Brabant, bij derzelver Brieven van den 22 December deszelfden jaars 1418., aan dezen Heer JAN VAN ALPHEN verpanden zekere Landen, geheeten de Polleweijde en gelegen binnen den banne van Vroon en der vrijheid van Alkmaar, (in den voorgenoemden Vonnisbrief gedeeltelijk vermeld) en zulks tot verzekering van ene somme van CXX. goude Hollandsche Schilden, welken deze hooggemelde Persoonen bekenden aan Hem, Heer JAN VAN ALPHEN, schuldig te zijn, en beloofden Hem en zijne Erven, of recht verkrijgende, met die zelfde Landen te zullen laten handelen naar zijn welgevallen, tot dat Zij die opgemelde schuld geheel en al zouden hebben voldaan en gekweeten: en is insgelijks die zelfde Heer JAN VAN ALPHEN, nevens eenige andere Heeren Edelen uit Holland, &c. tegenwoordig geweest bij den op den 13 Februarij 1419. gemaakten Zoen tusschen hooggemelden Heer Hertog en zijne Gemaalinne, ter eenre; en Hertog Jan van Beijeren, Oom van hooggemelde Vrouwe Jacoba, ter andere zijde; ten dien dage, door tusschenkomst van den Hertog van Bourgondien, te Woudrichem gesloten. ——— Deze Heer JAN VAN ALPHEN had zes Zoonen; naamlijk: 1. DANIEL; 2. DAMAS; 3. ELBERT; 4. DIRK; 5. ROELOF; en 6. JAN VAN ALPHEN.

1. De Heer DANIEL VAN ALPHEN werd door Vrouwe Margriete van Bourgondien, Douariere van Holland, verlijdt met alle de Leengoederen, welken wijlen zijn Heer Vader ten zijnen behoeve had nagelaten, uitwijzens de daar van nog voor handen zijnde Pergamente Leenbrief, gegeven te Kaijnoit op den 26 Maij 1435. en welke Leenbrief vervolgens op den 14 Februarij 1442. S. C. door Heer Willem van Lalaing Heer van Binguicourt, als Stadhouder van Holland, uit den naam en van wegen Hertog Philips van Bourgondien, als Graaf van Holland, werd goedgekeurd, bevestigd en op nieuw verleeden: terwijl deze Heer DANIEL VAN ALPHEN, om den nood en elende, waar in het Land zich toen bevond, zo door de hevig woedende binnenlandsche onlusten, als door de zwaare beden, door den Hertog van den Lande gevor-

vorderd, tot welker opbrenging de Ingezetenen volstrektelijk buiten staat waren; te gemoet te komen, op den 25 Januarij van den jare 1446. S. C., enigen zijner goederen, waar mede Hij voor omtrent vier jaren was verlijdt geworden, wederom ter Graaflijkheids Leenkamer overbragt en ten behoeve van den Hertog afstond; zo als het bewijs daar van nog voor handen is. Vervolgens heeft hooggemelde Hertog bekrachtigd zekere Douarie en Lijftocht, welke Vrouwe Juliane van Wairde aan haren Gemaal, dezen Heere DANIEL VAN ALPHEN, reeds te voren had gegeven en gemaakt; blijkende de daar van zijnde Perkamente-Brieven van den 5 Maij des jaars 1449., in welk jaar die zelfde Heer DANIEL VAN ALPHEN, het Schoutsampt van Lisse heeft bediend en waargenomen, uitwijzens een daar van als nog voor handen zijnde Perkamente Brief, gegeven op den 18 Maij 1449., hebbende onder uithangen aan enen door de plieke gestoken franchijnen staarte in Groenen Wassche met zijn Wapen en Naam gedrukt Zegel. —— Deze Heer DANIEL VAN ALPHEN JANSZOON is, zonder mannelijk oir natelaten, overleden.

2. De Heer DAMIS VAN ALPHEN, die volgt.

3. Heer ELBERT VAN ALPHEN is geweest Vrijheer van Hoenpell; en Geheime Raad van Arnold van Egmond, Hertog van Gelre en van Gulik, Graaf van Zutphen; blijkens dezen 's Hertogen Brief van den 3 Maart 1443. —— Ook deze Heer is zonder mannelijk oir overleden.

4. DIRK VAN ALPHEN was in den jare 1423. onder de Welgeboren Mannen van Lisse, volgens de daar van nog voor handen zijnde Bescheiden van den 15 Maij des gezegden jaars. —— En is deze Heer ongehuwd overleden.

5. Van ROELOF VAN ALPHEN vinden wij niets bijzonders; dan alléén, dat Hij een Zoon, genaamd DANIEL VAN ALPHEN heeft gewonnen, welke door Hertog Maximiliaan van Oostenrijk en Vrouwe Maria van Bourgondien, zijne Gemaalinne, als Graaf van Holland, is verlijdt met enige Landerijen, gelegen onder den Ambachte van Lisse, genaamd: De Spekken; ingevolge van den daar van zijnde Leenbrief van den 7 Augustj des jaars 1479. — Deze Heer DANIEL VAN ALPHEN ROELOFSZOON is insgelijks ongehuwd gestorven.

6. Dus is ook van JAN VAN ALPHEN weinig meer bekend, dan dat

dat Hij heeft gehad een Zoon, genaamd: DIRK VAN ALPHEN, die, eerst te Leijden hebbende gewoond, vervolgens zijn woonplaats heeft overgebragt na Gouda, en aldaar, oud en ziekelijk zijnde, voor Schepenen dier Stad op den 10 Augustj 1479. heeft verleeden zekere Volmagt op drie zijner goede Vrienden en Bekenden, te Leijden woonachtig, ten einde dezelve zijne Vrienden, voor hem en in zijnen naam, alle zijne zaaken wilden vereffenen, redden en zijne vaste goederen verkoopen; als ook verders dezelven, verkoft zijnde, in zijnen naame aan de Kopers transporteeren en overdraagen: gelijk zulks alles dan ook, in gevolge der als nog voor handen zijnde bewijzen, is geschied. —— Ook van dezen DIRK JANSZOON VAN ALPHEN zijn geene Kinderen overgebleeven. —— Doch geheel anders is het gelegen met Heer DAMAS VAN ALPHEN, den tweeden, hier boven vermelden, Zoon van Heer JAN VAN ALPHEN en Vrouwe Lijsbeth van Teijlingen, van wien wij nu nader zullen spreeken, en wiens Afkomelingen nog tot op dezen dag worden gevonden.

Heer DAMAS VAN ALPHEN nu, die ten wijve had Jacquelina van Montfoort Heeren Corstiaan's dochter, wordt gevonden in 's Lands Chronijken voor en in den jare 1420., als tot de Hoeksgezinden behorende; en is ook in dat zelfde jaar, bij 't begin der tegen de Kabbeljauwsgezinden ondernomene vijandlijkheden, in de kracht zijns levens, en terwijl zijn Heer Vader nog in leven was, ongelukkiglijk gesneuveld; nalaatende twee Zoonen; CORSTIAAN en DIRK VAN ALPHEN.

1. CORSTIAAN VAN ALPHEN, die volgt.

2. DIRK VAN ALPHEN heeft te Leijden gewoond; en is aldaar getrouwd met Anna Paidse Pieters dochter; bij dewelke Hij heeft gewonnen en nagelaten een Zoon, insgelijks DIRK genaamd; en welke DIRK DIRKSZOON VAN ALPHEN is geweest Veertig-Raad der Stad Leijden van den jare 1481. tot in den jare 1501.; gelijk Hij ook aldaar te meermaalen het ampt van Schepen heeft bediend; en is te Leijden in den jare 1501. kinderloos overleden.

CORSTIAAN VAN ALPHEN nu, de oudste Zoon van Heer DAMAS VAN ALPHEN en Vrouwe Jacquelina van Montfoort, wordt in 's Lands Historien reeds vermeld op den jare 1430. Hij is getrouwd geweest met Lutgard van Sweten: en heeft nagelaten een Zoon, genaamd: DA-

DANIEL VAN ALPHEN, die ten wijve had Adelheide van Swieten Heeren Simon Frederiks zoon's dochter. Deze Heer DANIEL VAN ALPHEN was één der zes-en-vijftig Hollandsche Edelen, welken, op den 21 Julij van den jare 1468., den Hertog Karel van Bourgondien, als Graaf van Holland; nevens de Gedeputeerden der Hollandsche en Westfriesche Steden, in 's Gravenhage ontvangen en gehuldigd hebben: Men vindt Hem ook vermeld als Meesterknaap der Houtvesterij van Holland in de jaren 1468 en 1489. Hij heeft, bij zijn overlijden, nagelaten drie Zoonen: 1. WILLEM; 2. DIRK; en 3. JAN VAN ALPHEN.

1. Heer WILLEM VAN ALPHEN, Ridder, van wien in ene oude, nog ongedrukte, Hollandsche Chronijk op den jare 1473. met roem wordt gesprooken, is getrouwd geweest met Sijbilla van Vliet Heeren Gerrits dochter. Hij stierf in 't jaar 1494, zonder mannelijk oir na te laten.

2. DIRK VAN ALPHEN, die volgt.

3. JAN VAN ALPHEN, die, in 't jaar 1482. den Hertog Maximiliaan van Oostenrijk, als Vader en Voogd van zijnen minderjarigen Zoon Philips den II. Graaf van Holland, als Kapitein op de Vaart tegen die van Utrecht, diende; en getrouwd was met Josijna van Nijvelt Bartholomees dochter; is, in den jare 1485, in 's Gravenhage gevangen gehouden wordende, insgelijks zonder mannelijk oir natelaten, gestorven.

DIRK VAN ALPHEN nu, de tweede Zoon van Heer DANIEL VAN ALPHEN en Adelheide van Swieten, is geweest een oprecht en getrouw Boezemvriend van Heer Reinoud van Brederode, die in den jare 1473. stierf; en heeft ten wijve gehad Jolende van Nertich. Ook deze Heer werd vervolgens, bij de Inlandsche en Burgerlijke troublen en oorlogen, in den jare 1477 te Vianen met enige andere Edelen gevangen genomen en tot op zijn dood, welke enige jaren daar naa voorviel, gehouden. — Door deze en andere akelige gebeurtenissen dier verwarde tijden zijn verscheide aanzienlijke Hollandsche Familien, en onder dezen ook die van ALPHEN, geruineerd, verstrooid, en tot een minderen stand gebragt geworden. Deze DIRK VAN ALPHEN HEERE DANIELSZOON liet, bij zijn overlijden, na éénen Zoon, genaamd:

DANIEL VAN ALPHEN, die getrouwd is geweest met Margaretha

tha Simons-dochter van Zijl; en zich vervolgens, zo ter zake van het gevangen neemen en houden van zijn Heer Vader, als om verdere bittere vervolgingen, waar aan als toen sommige Familien waren blootgesteld, te ontgaan; uit Holland, na het overlijden van zijn Heer Vader; en na dat Hij mede alvorens door den dood van zijne Echtgenoote was beroofd geworden; heeft geretireerd en naderhand te Keulen gewoond. Hij heeft insgelijks maar éénen Zoon nagelaten, wiens naam was

SIMON VAN ALPHEN, die te Keulen enigen koophandel heeft gevoerd, en aldaar is getrouwd geweest met Catharina Metschaerdt Pieters-dochter, die Hem éénen Zoon, genaamd: PIETER VAN ALPHEN, heeft gebaard en tevens het leven afgelegd.

Deze PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN heeft, na dat zijn Vader was aflijvig geworden, het besluit genomen, om de matige vermogens, Hem van zijne Ouders opgekomen, tot het voeren van enen meerder uitgebreiden handel aan te leggen, waar toe Hij, door wijlen zijnen Vader, die (zo als gezegd is) zich te Keulen insgelijks reeds met het voeren van enige negotie had bezig gehouden, ook was opgevoed; en, vermits Hij zeer wel begreep, dat, tot het bereiken van zijn oogmerk, veel beter gelegenheid was te Antwerpen, welke Stad in die dagen was de voornaamste Koopstad der Nederlanden, alwaar allerlei handel in veel groter bloei, dan wel te Keulen, was; zo heeft Hij zich met ter woon begeven na Antwerpen, in welke aanzienlijke Stad ook geen onvoordeelige handel, geduurende verscheide jaren, door Hem werd gedreeven; tot dat Hij in de maand November des jaars 1576, wanneer het muitende Spaansche Krijgsvolk die Stad had bemagtigd en aldaar onmenschelijke verwoestingen, zo met verschriklijke brandstichtingen, als met moorden en rooven, aangerecht; zich ook door de roofzieke klaauwen der woedende Soldaten van alle zijne bezittingen zag ontzet, zo dat Hem genoegzaam niets was overgebleeven, dan alléén zijn eerlijk en deugdzaam hart, 't welk hier uit met vollen luister doorstraalde, dat Hij, voorziende, uit het geen de nabuurige plaatsen was overgekomen, het kwaad, dat zeer waarschijnlijk ook deze schoone Koopstad dreigde; een zeer aanzienlijke schat van Juweelen, welken aan Hem, toen reeds enen zeer uitgebreiden handel in allerhande koopmanschappen doende; misschien niet lang, voor dit dezer toen bloei-

ende Koopstad overgekomen ongeval; door enigen zijner Buitenlandsche Correspondenten, om (des, mogelijk) daar mede voor hun een zeer voordeeligen handel te doen; waren toevertrouwd; en welke kostbaare panden, als zijner getrouwe zorg aanbevoolen, Hij oordeelde boven alles te moeten bewaaren; heeft te saamen gepakt en met alle zorgvuldigheid bij den anderen gebonden; dezelven alzoo in een put geworpen, en op die wijze aan des baldaadigen Soldaats roofzugt onttrokken. Dit toch verrichtte Hij alles in 't verborgen en op de allergeheimste wijze; ook zelfs buiten weeten van zijne Kinderen, terwijl Hij zijne Echtgenoote alléén ene medegetuigen van dit geheim had gemaakt, op dat deze, indien Hij ongelukkiglijk mogte omkoomen, zulks naderhand konde openbaaren, daar en zo als het noodig was. Wanneer Hij nu dit verschriklijk onweder geheel en al, niet alléén uit Antwerpen maar ook uit gansch Brabant, zag geweeken, zo dat verder deswegens geene de minste vreeze meerder was overgebleven, zo heeft deze brave PIETER SIMONS VAN ALPHEN, daar Hij (gelijk ook veele anderen zijner Medeburgeren) van alle zijne goederen geheel en al was beroofd; echter geöordeeld verpligt te zijn, om den opgemelden kostbaaren schat, zijnen Buitenlandsche Vrienden toebehoorende en zijner bewaaring alléénlijk toevertrouwd, wederom uit den verborgen schuilplaats voor den dag te brengen: waarom Hij dan, op dat zulks toch ook in het geheim mogte geschieden, zich des nachts in dien opgemelden put heeft begeeven en alzo, met het uiterste gevaar zijns levens, deze kostelijke koopwaaren, door zijne getrouwe zorg alléén in veiligheid bewaard gebleeven, daar uit gehaald, en dezelven alken vervolgens aan hunne vorige rechte Eigenaars wederom ter hand gesteld. Hij ondervond ook wederom deze zijne trouw aan gene ondankbaren te hebben betoond, naar dien deze zijne Correspondenten, dus op het onverwachtst hunne kostbaarheden, door de zo zeldzaame trouw van dezen deugdzaamen Man te rug bekomende, door deze zonderlinge edelmoedigheid als in verwondering werden weggerukt en opgetogen; van zuivere liefde tot weezenlijke weldadigheid blaakten; en poogden op alle mogelijke wijzen 's mans wonderbaare eerlijkheid met spreekende en allezins doorstraalende preuven van ene oprechte erkentenis te beantwoorden, en op de mildadigste wijze te vergelden: waarom Zij Hem, uit ei-

eige beweeging, door hunne vermogens zodanige middelen verschaften, die Hem overvloediglijk in staat stelden, om op nieuw koophandel te drijven, waar door Hij, met Gods genadenrijken bijstand, in zodanigen gelukkigen toestand is geraakt, dat Hij niet alleen voor zich en zijn Huisgezin op eene eerlijke wijze een behoorlijk en onbekrompen bestaan heeft konnen gewinnen; maar zelfs, door zijne onvermoeide naarstigheid en noeste vlijt, allengskens tot die vermogens, welken Hij te voren had bezeeten; ja zelfs tot meerder bezittingen; geraaken. Van deze merkwaardige gebeurtenis berust als nog het oude Getuigschrift onder de Nazaten van dezen Man; terwijl daar aan ook met den verdienden lof is gedacht door wijlen den Hooggeleerden Heere Arnoldus Drakenborch in Oratione Funebri, publice dicta a. d. 25 Februarii 1743. in obitum Celeberrimi ac plurimum Venerandi HIERONYMI SIMONS VAN ALPHEN, SS. Th. Doct. & in Academia Trajectina Professoris Ordinarii; van welken beroemden Man straks nader zal worden gesprooken. Deze hier voren gemelde PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN heeft, geduurende zijnen meesten leeftijd, volgende de in die dagen al meest gebruikelijke eenvoudige gewoonte, zijn Geslachtnaam VAN ALPHEN achtergelaaten en zich zelven dus doorgaans genaamd PIETER SIMONS, waar door het gebeurd is, dat ook zijn jongste Zoon, genaamd: CORNELIS (van wien straks nader) zich steeds deed noemen CORNELIS SIMONS; terwijl echter dezes Afkomelingen, op dat zij niet geheel mogten vervreemden van het oud aanzienlijk Geslacht, waar aan zij hunnen oorsprong verschuldigd waren; wel den naam van SIMONS, bij den welken zij reeds bekend waren, hebben behouden; doch ook tevens hunnen Geslachtnaam VAN ALPHEN daar bij gevoegd; en zich dus SIMONS VAN ALPHEN doen noemen; tot dat eindelijk door de latere Afkomelingen, sedert ruim LXX jaren, de naam van SIMONS is geheel achter gelaten; zo als zulks straks nader zal worden aangetoond. Onze PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN nu, zijnde Koopman te Antwerpen, is aldaar getrouwd met Anna Cornelisdochter Hauwaert, die Hem aldaar twee Zoonen heeft gebaard, met welke Vrouw Hij ook, naderhand zijn woonplaats veranderd en dezelve na Holland overgebragt hebbende, te Leijden heeft gewoond, alwaar vervolgens deze zijne Vrouw is gestorven en begraven; gelijk ook Hij, schoon te Rotterdam in een zeer hogen

onderdom gestorven zijnde, mede aldaar bij zijne Vrouw, doch enige jaren later, is begraven geworden. — De twee Zoonen, aan onzen PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN uit Anna Cornelisdochter Hauwaert geboren, waren genaamd: SIMON VAN ALPHEN, en CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN, welke beiden in 't vervolg ook twee eige Zusters uit het in Brabant niet onbekend geweest zijnde Geslacht van Manaart tot hunne Vrouwen hebben gehad; en ook beiden zijn geworden de Stamvaders van twee Takken van het oude Geslacht van ALPHEN, het welk door hen is voortgeplant, zo dat uit deze beide Takken thans nog enige weinige wettige Mannelijke Descendenten in leven zijn, die allen straks zullen worden gemeld: terwijl alle andere Persoonen, welken, zo in Holland, of Brabant, of Gelderland, als elders, worden gevonden, die denzelfden naam van ALPHEN voeren, (hoedaanigen er sommigen zijn) en alhier niet worden vermeld; tot *dit oude* aanzienlijke Geslacht, waar van wij hier den echten Geslachtboom opgeven, niet behooren; immers niet door wettige geboorten daar uit zijn voortgesprooten. — Wij zullen nu eerst spreeken van SIMON, als den eersten of oudsten Zoon van onzen voornoemden PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN, en van zijne Mannelijke Descendenten (want, de Vrouwelijke Afkomelingen zal men hier ook vervolgens, even als hier boven in deze zelfde Geslachtlijst, stilzwijgende pasfeeren; naardien de Dochters door hare Huwelijken in andere Geslachten overgaan; en dus, volgens 't bekende zeggen van Ulpianus, *Mulier familiæ suæ, & caput, & finis est*;) tot op dezen tegenwoordigen tijd: en vervolgens, dezen Tak afgehandeld hebbende, tot dien van CORNELIS SIMONS, als den tweeden of jongsten Zoon van den gemelden PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN, overgaan.

I. SIMON VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Elisabeth Manaart, tweede Dochter van Hieronijmus Manaart, een zeer geacht Koopman te Antwerpen. Hij heeft gewoond en koophandel gedreeven te Leijden, en is ook aldaar op den 10 Junij 1592 overleden; nalatende twee Zoonen; te weeten: 1. JAN en 2. DANIEL VAN ALPHEN.

1. JAN VAN ALPHEN, die getrouwd is geweest met Geertruid Paulus-dochter Buis, heeft insgelijks te Leijden gewoond, en is aldaar overleden in den jare 1678 in den zeer hogen ouderdom van

omtrent honderd jaren; hebbende geteeld vijf Zoonen: a. WILLEM; b. SIMON; c. JAN; d. BARTHOLOMEUS, en e. PAULUS VAN ALPHEN.

a. WILLEM VAN ALPHEN is geweest Secretaris van den Hove van Holland, Zeeland en Friesland, in 's Gravenhage, federt den 20 September 1631. tot den 27 September 1684., wanneer Hij daar van afstand deed ten behoeve van zijn Schoonzoon Mr. Pieter van Hurck, die met eene zijner Dochteren, genaamd: ANGELA VAN ALPHEN; was getrouwd. Hij heeft het bij allen, die de Rechtsgeleerde Practijk voor de respective Hoven van Justitie in Holland oefenen, zeer bekende en nog ten deezen tijde niet ongeächte Formulierboek, zo van allerhande Requesten, Mandamenten, Conclusien; als van andere Memorien, Advertissementen van Rechten, en soortgelijke Schrifturen, genaamd: PAPEGAY: te saamen gesteld en uitgegeven, het welk verscheide maalen is herdrukt, en nog hedendaags in ieders handen wordt gevonden. Deze waardige Man, van wien onder anderen ook gesproken wordt in het Groot Algemeen Woordenboek van D. van Hoogstraten & J. L. Schuer, heeft twee Vrouwen gehad en bij dezelve verscheide Kinderen, waar onder drie Zoonen, gewonnen; te weeten; bij zijne eerste Vrouwe Catharina Doublet, éénen Zoon, JAN VAN ALPHEN, van wien de Moeder in het Kraambedde is overleden; en die zelfs ook slechts enige weinige maanden geleefd heeft: en bij zijne tweede Judith van Clevestein, twee Zoonen; welker oudste, genaamd: JAN ARNOLDUS VAN ALPHEN, op den 13 Junij 1665. in een Zeeslag tegen onze trouwlooze Nabuuren, de Engelschen, zijn leven ten dienste van het Vaderland, in den ouderdom van omtrent XXII. jaren, en ongehuwd, verloor; terwijl dezes Broeder SEBASTIAAN VAN ALPHEN alleenlijk den ouderdom van twee maanden heeft bereikt. Dus is deze brave Man, zonder Mannelijk oir natelaaten, in de maand Junij van den jare 1691, in den ouderdom van bijna LXXXIII jaren overleden.

b. SIMON VAN ALPHEN is geweest Raad en Fiscaal van Nederlands Indien te Batavia, en had ten wijve Johanna Hendriksen Weduwe van den Capitein van Aelst; bij dewelke Hij een Zoon, genaamd: ANTONIJ VAN ALPHEN; heeft geteeld, dewelke ongehuwd is overleden; en dus is ook uit dezen geen Mannelijk oir nagebleeven.

c. JAN VAN ALPHEN is geweest Opperkoopman in dienst der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie op Amboina, en getrouwd met Eva Greveraets, en heeft, bij zijn overlijden, nagelaten éénen Zoon, mede als zijn Vader en Grootvader, genaamd: JAN VAN ALPHEN, die geweest is Solliciteur-Militair in 's Gravenhage, en getrouwd met Elizabeth ten Haar; en, bij zijn overlijden, voorgevallen in October 1684, heeft nagelaten éénen Zoon, al mede genaamd: A. JAN VAN ALPHEN; en ook ene zwangere Weduwe, uit dewelke, vijf maanden na zijn's Vaders dood, werd geboren een tweede Zoon: genaamd: B. WILLEM JAN VAN ALPHEN. — A. JAN VAN ALPHEN is, even als zijn Vader, geweest Solliciteur-Militair in 's Gravenhage, en heeft bij zijn eerste Vrouw, Adriana Petronella Bollandt, geteeld drie Zoonen: WILLEM; OTTO FREDERIK; en JAN ENGELBERT VAN ALPHEN; welke laatste in zijn eerste jeugd is gestorven; en bij zijne tweede Vrouw, genaamd; Maria van der Haar, éénen Zoon, genaamd: BONIFACIUS VAN ALPHEN; dewelke maar weinige maanden heeft geleefd. Wijders is deze JAN VAN ALPHEN op den 14 April 1759. in den ouderdom van LXXXIII. jaren overleden te Leijden, werwaards Hij, sedert weinige jaren voor zijn dood, zijne woonplaats had overgebragt. Hij liet na deze twee straks gemelde Zoonen: WILLEM; en OTTO FREDERIK VAN ALPHEN: van welken de oudste, WILLEM VAN ALPHEN, insgelijks Solliciteur-Militair in 's Gravenhage en getrouwd met Anna Maria Scheurleer, aldaar, zonder Kinderen natelaten, is overleden; en de jongste, OTTO FREDERIK VAN ALPHEN, zich begeeven hebbende na Parimaribo in de Colonie Suriname, is aldaar getrouwd met Johanna Catharina van Leeuwaarden, en mede kinderloos, gestorven. — B. WILLEM JAN VAN ALPHEN is geweest Notaris en Procureur in 's Gravenhage, wiens eerste Vrouw was Maria van Kern; welke overleden zijnde, hertrouwde Hij met Cornelia van den Berg; en stierf aldaar in den jare 1746, zonder Mannelijk oir natelaten.

d. BARTHOLOMEUS VAN ALPHEN is te Leijden, ongehuwd, overleden.

e. Doch PAULUS VAN ALPHEN, die ook te Leijden heeft gewoond, is aldaar getrouwd met Maria Constant, welken, te samen geene kinderen geteeld hebbende, mede aldaar zijn overleden. —

Zo

Zo dat er van dezen hier voorgemelden JAN VAN ALPHEN EN GEERTRUID BUIS thans geen Mannelijk oir in Leven is.

2. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Raad in de Vroedschap; vervolgens Schepen; en daar na Burgemeester der Stad Leijden; mitsgaders Ontfanger van des Gemeene Lands Middelen over Leijden en Rhijnland; Hij had ten wijve Maria Dirk Gerritszoon's dochter van Hoogeveen, bij dewelke Hij heeft geteeld en ook, bij zijn overlijden; voorgevallen op den 11. October 1692., nagelaten vijf Zoonen; met naamen: α. SIMON; β. GERRIT; γ. JOHANNES; δ. DANIEL; ε. en PIETER VAN ALPHEN. Van welken, ieder bijzonder, wij de Mannelijke Descendenten zullen melden.

α. SIMON VAN ALPHEN is geweest Veertig in Rade der Stad Leijden; mitsgaders Ontfanger van des Gemeene Lands Middelen over Leijden en Rhijnland; en gestorven op den 23 October 1669. Hij was tweemaal getrouwd geweest; de eerstemaal met Susanna Elias-dochter van Ceulen, dewelke Hem éénen Zoon, genaamd: A. DANIEL VAN ALPHEN: gebaard hebbende, in het kraambedde stierf; en de tweedemaal met Magdalena de Hertogh van Orsmael, uit dewelke Hij nog vier Zoons heeft gezien; te weeten: B. JAN; SIMON, die maar twee maanden heeft geleefd; C. SIMON; en D. DIRK VAN ALPHEN. ——— A. DANIEL VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Geertruid Triglandius; Hij was Raad in de Vroedschap, vervolgens Schepen; en daar na Burgemeester der Stad Leijden; alwaar Hij ook tweemaal de driejaarige commissie van Hoofd-Officier heeft waargenomen; en eindelijk, in den ouderdom van LXXIII jaren, op den 28 Junij 1711., zonder Mannelijk oir na te laten, is overleden. ——— B. JAN VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Anna Swanevelt Weduwe van Mr. Cornelis van der Meer. Hij was Hoofdman, of Capitein, van de Schutterij der Stad Leijden, alwaar Hij in den jare 1680., kinderloos, is overleden. ——— C. SIMON VAN ALPHEN is op den 15 April 1730. te Delft in den ouderdom van LXXX. jaren, ongehuwd, overleden; doch te Leijden begraven. ——— D. DIRK VAN ALPHEN is, gedurende XX jaren, geweest Hoofdman, of Capitein, van de Schutterij der Stad Leijden; mitsgaders Schout van den Banne van Stompwijk, Wilsveen, Tedingerbroek, en den Leijdschendam; en op den 12 November 1701., insgelijks ongehuwd, overleden.

β. Gerrit van alphen was eerst Onder-Secretaris (dien men thans noemt Secretaris van de Rekenkamer) en vervolgens Griffier der Stad Leijden; en getrouwd met Maria Cornelisdochter van Dorp, bij dewelke Hij gewonnen heeft drie Zoonen, waar van 'er twee, beiden genaamd, cornelis van alphen; in hunne eerste jeugd zijn overleden, en de overgebleven en door Hem bij zijn overlijden, voorgevallen op den 25 December 1662., nagelaten Zoon was genaamd: daniel van alphen, die geweest is Raad in de Vroedschap; vervolgens Schepen; en daar na Burgemeester der Stad Leijden, alwaar Hij op den 12 November 1725., in den ouderdom van LXXIII jaren, ongehuwd, is overleden.

γ. Johannes van alphen was Commis bij zijn Broeder simon, den Ontfanger van des Gemeene Lands Middelen over Leijden en Rhijnland (zo straks sub Litt. *α*. gemeld) en getrouwd met Catharina Abrahamsdochter Commelin; en is te Leijden, in het jaar 1655., zeer onverwacht aan een heete pestkoorts overleden; nalatende éénen Zoon, genaamd: abraham van alphen, die te Leijden is geweest Raad in de Vroedschap; vervolgens Schepen; daar na Burgemeester; als ook Hoofd-Officier dier Stad; en getrouwd met zijne volle Nichte, maria gerritsdochter van alphen. Hij stierf aldaar den 27 October 1721. zonder kinderen natelaten.

δ. Daniel van alphen, die volgt.

ε. Pieter van alphen is te Batavia in Nederlands Oost-Indien getrouwd geweest met Helena de Sterke, en aldaar, zonder kinderen geteeld te hebben, overleden.

Daniel van alphen (zo straks sub Litt. *δ*. vermeld) is eerst geweest Secretaris van den Banne van Stompwijk, Wilsveen, Tedingerbroek en den Leijdschendam; daar na Secretaris van de Weeskamer der Stad Leijden; en vervolgens, zijn oudsten Broeder simon van alphen (van wien straks sub Litt. *α*. is gemeld) overleden zijnde, geworden Raad in de Vroedschap; daar na Schepen; wijders Burgemeester dier Stad. Hij is tweemaal getrouwd geweest. Zijne eerste Vrouw was Cornelia Foijtsdochter van Sijp, bij dewelke Hij éénen Zoon verwekte, genaamd: daniel van alphen, die maar weinige dagen leefde. Wijders is Hij, deze zijne eerste Vrouw Hem door den dood ontrukt zijnde, hertrouwd met Tanneke Johannes dochter-Derramout, uit

de-

dewelke Hem, onder meer kinderen, werden geboren vier Zoonen, welker één slechts drie à vier uuren heeft geleefd, terwijl Hij de drie andere Zoonen, met naamen: A. DANIEL; B. JAN; en C. SIMON VAN ALPHEN, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 31. Julij 1673., heeft achtergelaaten. En dezer Mannelijke Descendenten zullen hier vervolgens, ieder in 't bijzonder, worden opgenoemd.

A. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Raad in de Vroedschap; vervolgens Schepen; en daar na Burgemeester der Stad Leijden. Hij trouwde zijne Nichte, Geertruid van der Maarsche, wier Vader Pieter van der Maarsche, Griffier der Stad Leijden, ten Vrouwe had Geertruid Cornelis-dochter van Dorp, Zuster der Vrouwe van zijns Vaders Broeder Gerrit van Alphen, (straks sub Litt. β. vermeld) welker Vaderlijke Grootmoeder was Clara, vierde dochter van Hieronijmus Manaart, en Zuster van Elisabeth Manaart, Vrouw van zijnen Overgrootvader SIMON VAN ALPHEN; (zo als wij straks sub No. I. hebben gezien) als ook Zuster van Johanna Manaart, Vrouw van CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN; Broeder van dezen zijnen Overgrootvader, gelijk men hier onder sub No. II. zal zien. Bij deze zijne Vrouw gewan Hij vijf Zoonen, van dewelken één, genaamd: DANIEL, en twee, beiden genaamd: PIETER, slechts weinige dagen hebben geleefd: terwijl de twee anderen, met naamen, *a.* DANIEL en *b.* PIETER VAN ALPHEN, beiden zijn getrouwd geweest en kinderen hebben nagelaten, zo als wij straks sub Litt. *a.* en *b.* zien zullen. Deze wakkere Man was zeer ervaaren in de Latijnsche en Grieksche Taalen; als ook in de Oudheden en Historien, zo van die, als van andere Volkeren; daar bij een groot Rechtsgeleerde, zo der Romeinsche als der Vaderlandsche Rechten; en voegde bij zijne ongemeene kunde in de oudere en latere Geschiedenissen dezer Landen, en in de wettige Voorrechten en Gerechtigheden des Vrijen Volks en der Steden, ook eene uitmuntende Vrijheids- en Vaderlandsliefde, gepaard met een doorschrander oordeel; minzaame nederigheid; en vriendelijke deftigheid; zo dat Hij onder de niet weinige sieraaden der Magistraatspersoonen, op welken de Stad Leijden steeds heeft mogen roemen, te recht mag worden geteld. Niet zelden heeft Hij ook de rechten des Volks, des geheelen Vaderlands, en ook bijzonder der Stad Leijden, geduurende den tijd van LII. jaren, in de welken Hij is geweest Lid der Vroed-

schap van die Stad, manmoedig en mét klem van redenen, tegen allen onwettigen aanval, zo bij monde als bij geschrifte, verdedigd; waarom ook de loflijke Regeering dier Stad Hem in den jare 1706., toen Hij met de waardigheid van Eersten en Presideerenden Schepen was bekleed, ten blijke harer erkentenis voor zijne der Stad beweezene uitneemende diensten, heeft vereerd met een bijzonder geschenk, zijnde een zilver vergulde Bokaal met zijn deksel, fraai gewerkt en pronkende met het gekroonde Wapenschild der Stad, ten wederzijden gehouden wordende door twee staande Leeuwen; nevens ene gelijke zilver-verguldе Soucoupe, waar op geplaatst is deze volgende inscriptie:

Do: D: V: Alphen, D: F:

Qui populi leges, et jura tuere Senatus,
Dum fluit ingenua pagina Scripta manu,
Munera tu Batava, judex licet, accipe dextra,
Quæ dedit hæc, debet plus tua Leijda, tibi.

Welk dichtstukje, op last der ten dien tijde regeerende Burgemeesteren dier Stad, door hunnen Secretaris, den zoetvloeijenden Dichter, Mr. Johan van Groenendijk, is vervaardigd: en wordt dit Geschenk nog ten huidigen dage, als een waardig en dierbaar *Monumentum Familiæ*, onder dezes braven Mans Nakomelingen getrouwelijk bewaard. Deze waardige Man stierf te Leijden op den 10 Julij des jaars 1733. in het LXXXIIIe jaar zijns ouderdoms.

a. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Secretaris der Vierschaar van 's Lands Universiteit te Leijden, en tevens Ontfanger van den Reëlen Honderdsten Penning of der Heele Extraordinaire Verponding aldaar; vervolgens Onder-Secretaris (thans genaamd Secretaris van de Rekenkamer) en daar na Griffier dier Stad: Hij trouwde met Sara Nicolaasdochter van Banchem; die Hem vier Zoonen heeft gebaard, van dewelken één, genaamd: NICOLAAS, slechts eenige maanden; en de andere, genaamd: ABRAHAM, alleenlijk weinige minuten, geleefd hebben: Hij heeft bij zijn overlijden, voorgevallen op den 25 April 1727., nog twee

Zoo-

Zoonen, met naamen: 1. DANIEL; en 2. NICOLAAS VAN ALPHEN, achtergelaten.

1. DANIEL VAN ALPHEN is geboren den 7 November 1713. en getrouwd den 19 November 1742. met Eleonora Bonenfant, geboren den 24 Maart 1721. Zij is een dochter van Pieter Anthonij Bonenfant, Zoone Jans ex Judith Lobel; en van Johanna Ghijs dochter Adriaans ex Eleonora van Roijen. Hij werd in 't jaar 1734. aangesteld tot Commissaris van de Huwelijksche Zaken der Stad Leijden; vervolgens in 't jaar 1742, verkooren tot Veertig in Raade; in 't jaar 1747. tot Weesmeester; en in 't jaar 1748. tot Schepen van dezelve Stad; en verders in 't jaar 1749., afstand doende van zijn Raads- en Schepens-plaats, tot Griffier dier Stad: van welken dienst Hij, na zijn voorafgaand verzoek, bij Resolutie der Groote Vroedschap van den 9 November 1778; met behoud van den eertitel, is ontslagen. Hij en gemelde zijne Huisvrouwe hebben geene kinderen geteeld; doch genieten als nog op heden, den 14 Junij 1785., door Gods zonderlinge goedheid, een gezeegenden ouderdom onder het genot van allen wenschelijken welstand. Hij, die Lid is van verscheide Geleerde Genootschappen, is de Schrijver van zeker Tractaatje nopens der Overheden Recht in het Kerkelijke, het welke, gevoegd bij enen herdruk van ene andere Verhandeling, voerende den titel: *Het Predikampt en 't Recht der Kerke, bepaald naar de Regelen van Gods Woord, en de gronden van onze Reformatie*: voor meerder, dan een eeuw, te weten, in den jare 1660., door den zeer beroemden Heere Lambert van Velthuijsen voor 't eerst in 't licht gegeven; door Hem (doch, zonder melding van zijn naam) in den jare 1755. onder den titel van *het Recht der Overheden over Kerkelijke Persoonen en Zaaken in twee Verhandelingen voorgesteld en verdedigd*; te Leijden is gedaan drukken en uitgegeven; en is vervolgens dit gezegde Tractaatje andermaal, (de vorige uitgave reeds geheel uitverkocht zijnde) door den Schrijver merkelijk vermeerderd; in een geschikter orde gebragt, en met een Voorrede, waar in Hij de Historie en het Oogwit van dit zijn Geschrift der Waereld mededeelt; voorzien, in het volgende jaar 1756. (doch wederom zonder naamsmelding) te Leijden in 't licht gekomen, onder dezen titel: *Het Recht der*

Over-

Overheden omtrent Kerkelijke Bedieningen. Ook heeft deze Man de *Beschrijving der Stad Leijden*, waar van het Eerste Deel uit de onvermoeide hand van den wakkeren Heer Frans van Mieris in den jare 1762. te voorschijn kwam; en de uitgave van het Tweede Deel geheel achterbleef, vermits die Heer van Mieris, dat Tweede Deel nog niet hebbende afgewerkt, in het volgende jaar overleed; verder voltooid, zo dat het zelve Deel, waar van men bijnaa de helft aan dezen Heer DANIEL VAN ALPHEN te danken heeft, ook in den jare 1770. het licht zag; voorzien met de nodige Bladwijzers op die beide Deelen; als ook van een zeer ampel Voorbericht, waar in Hij zeer veele bijzonderheden, zo nopens de Voorouders; als nopens den Persoon van den Heere van Mieris en zijne uitgegeven Werken, verzeld van enige andere merkwaardigheden, der waereld mededeelt. Gelijk dan nog deze zelfde Heer, die, schoon reeds hoog bejaard, thans nog zijn ledigen tijd geheel aan zijne geliefkoosde Letteröefeningen besteedt, in den jare 1784. de opgemelde *Beschrijving der Stad Leijden* met een Derde Deel, behelzende verscheide aanmerkelijke Bijvoegzels, heeft vermeerderd; en men eerstdaags nog een Vierde Deel, behelzende gelijkaartige Bijvoegzels, van 's Mans vlijt te gemoet ziet; terwijl men van het opgemelde Derde Deel een zeer goed en nuttig Uittrekzel in het Zevende Deel der Algemeene Vaderlandsche Letter-Oefeningen aantreft. Men heeft mede nog op meerder andere goede Voortbrengzels van dezes weldenkenden en Vrijheidlievenden Mans noeste vlijt, ten nutte en bevordering van de Vrijheid en het welzijn onzes Vaderlands, te hoopen, indien het den goeden God behaage, Hem in zijnen ouderdom genadiglijk te ondersteunen met alle daar toe nodige vermogens, en nog veele dagen, verzeld van allen wenschelijken welstand, genoegen, en zegeningen naar Ziel en Lighaam, tot zijnen tegenwoordigen, reeds verre gevorderden, leeftijd toe te doen. Dit, en al wat Hem nodig is voor tijd en eeuwigheid, geve Hem de alléén goede God in Zijne gunste!

2. NICOLAAS AAN ALPHEN werd geboren den 21 Maij 1716. en trouwde den 23 October 1753. met Johanna Bonenfant, geboren den 30 December 1725., die een volle Zuster is van de zo even (sub. N. 1.) gemelde Vrouwe van zijnen genoemden Broeder. Hij werd in 't jaar 1748. aangesteld tot Regent van het Weeshuis

der

der Stad Leijden; en in 't jaar 1749. verkooren tot Veertig in Raade dier Stad in plaatse van zijnen gemelden, van die waardigheid afstand gedaan hebbende, Broeder; en vervolgens in het jaar 1757. tot Schepen; en verders in 't jaar 1767. tot Burgemeester: Ook heeft Hij tweemaal de driejaarige bediening van Hoofd-Officier der zelve Stad waargenomen. Hij is op den 12 Januarij 1784., zonder ook kinderen uit zijne Huisvrouwe te hebben verwekt, zeer subiet als in één ogenblik, door den dood weggerukt.

b. PIETER VAN ALPHEN is geweest een niet ongeacht Koopman te Amsterdam en aldaar getrouwd met Sara Maria Nicolaasdochter van de Capelle, bij dewelke Hij heeft verwekt vijf Zoonen; met naamen: DANIEL; JAN ISAAC; PIETER; ABRAHAM en JACOB VAN ALPHEN; van dewelken PIETER; en JACOB, in hunne vroege kindsheid zijn overleden; en JAN ISAAC in het XXVste jaar zijns levens, en nog bij het leven zijns Vaders, is aflijvig geworden. Zo dat 'er, bij dezes Mans overlijden, voorgevallen op den 6 September 1773. in het LXXXIe zijns ouderdoms, alleenlijk deze twee Zoons; 1. DANIEL, en 2. ABRAHAM VAN ALPHEN zijn overgebleven.

1. DANIEL VAN ALPHEN, geboren den 25 Augustj des jaars 1722. is Advocaat te Leijden, geniet op heden nog een gewenschten welstand, en is tot nog toe ongehuwd.

2. ABRAHAM VAN ALPHEN, geboren den 1 September 1729., is mede op heden nog zeer welvaarend, en insgelijks tot nog toe ongehuwd. Hij werd in den jare 1755. aangesteld tot Hoofdman, of Capitein, van de Schutterij der Stad Leijden; daar na in den jare 1761. verkoozen tot Veertig in Raade; en vervolgens in het jaar 1765. tot Schepen dier Stad: en is dus als nog een niet onwaardig Lid van de Vroedschap der Stad Leijden.

B. JAN VAN ALPHEN is geweest een zeer kundig niet ongeacht Rechtsgeleerde en Practizeerend Advocaat voor de Respective Hoven van Justitie in Holland; en trouwde in 's Gravenhage, alwaar Hij zijn woonplaats had gevestigd, met Wilhelmina Bort, oudste dochter van den zeer beroemden Rechtgeleerden Mr. Pieter Bort, genoeg bekend door zijne zeer geleerde en wel doorwrochte Werken, welke allen, als nog, bij allen Rechtskundigen in de hoogste achting zijn. Alle deze Werken van Mr. Pieter

ter Bort heeft deze Heer Mr. JOHAN VAN ALPHEN te saamen in één Deel in Folio uitgegeven in den jare 1631., en daar voor geplaatst ene breedvoerige, zeer geleerde, en alléén waare en zuivere Vrijheids- en Vaderlands-liefde ademende Voorrede, in dewelke Hij de aloude Oppermagt en Souverainiteit der Heeren Staaten van Holland en West-Friesland ten klaarsten betoogd en tegen alle aanvallen verdedigd heeft. Hij overleed den 6 Maart 1709., nalaatende twee Zoonen; met naamen: *a.* DANIEL; en *b.* GERRIT VAN ALPHEN.

a. DANIEL VAN ALPHEN is geweest Commis ter Secretarij van Holland in 's Gravenhage, en aldaar getrouwd met Maria Magtilda Selhoff, die Hem drie Zoonen heeft gebaard, welker jongste, genaamd: PIETER DAVID VAN ALPHEN, alleenlijk den ouderdom van tien jaaren bereikte, toen Hij afstijvig werd: terwijl Hij de twee oudsten, met naamen: 1. JAN DANIEL; en 2. WILLEM BAREND VAN ALPHEN; bij zijn overlijden, voorgevallen op den 18 Maart van den jare 1760, heeft achtergelaten.

1. JAN DANIEL VAN ALPHEN is geweest Clerk ter Finantie van Holland, en op den 28 Juny 1775, in 's Gravenhage, ongehuwd, overleden.

2. WILLEM BAREND VAN ALPHEN is getrouwd geweest met Petronella Montauban, dochter van Mr. Nicolaas Montauban, Raad en Pensionaris der Stad Rotterdam; bij dewelke Hij geene kinderen heeft verwekt. Hij is geweest Colonel van de Infanterie in dienst van deze Republiek; mitsgaders Raad in den Hogen Krijgsraad der Vereënigde Nederlanden, ten dien tijde in 's Gravenhage resideerende; en overleed aldaar den 26 Junij 1782.

b. GERRIT VAN ALPHEN is geweest Schout van Zoeterwoude; en op den 24 November 1769, ongehuwd, te Leijden overleden.

C. SIMON VAN ALPHEN is eerst geweest Secretaris van Zoeterwoude; en daar na aangesteld tot Secretaris van de Weeskamer der Stad Leijden, van welk ampt Hij, ter zake van zijnen hogen ouderdom, in den jare 1733. afstand deed. Hij is getrouwd geweest met Anna de Moor, bij dewelke Hij éénen Zoon, genaamd: DANIEL VAN ALPHEN, heeft verwekt, en, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 12 November 1736, in het LXXXIIIe jaar zijns ouderdoms nagelaten. —— En deze Zoon DANIEL VAN AL-

PHEN

PHEN is geweest Boelhuismeester; mitsgaders Hoofdman, of Capitein, der Schutterij van de Stad Leijden. Dezes eerste Vrouw is geweest Sara Broedelet, bij dewelke Hij een Zoon, genaamd: DANIEL VAN ALPHEN, gewan: en, deze zijne Vrouw Hem door den dood ontrukt zijnde, is Hij daar na hertrouwd met Anna Magdalena Carelsdochter de Moor; dewelke Hem geen Mannelijk Oir heeft gebaard. Hij heeft dan, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 26 Februarij 1751, nagelaten zijn opgemelden Zoon, DANIEL VAN ALPHEN, die, Onderkoopman in dienst der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie zijnde, te Batavia, in den jare 1755, ongehuwd, is overleden. —— Hier mede nu den eenen der twee Takken, waar in dit oude Geslacht door de twee Broeders, SIMON en CORNELIS, beide Zoonen van PIETER SIMONSZOON VAN ALPHEN, (hier voren breeder omschreeven) in hunner beide zijdsche Mannelijke Afkomelingen is voortgeplant sedert enige eeuwen, tot op dezen tegenwoordigen tijd en dus, nog overgebleeven; in het beschrijven der Mannelijke Afkomelingen van SIMON hebbende afgehandeld; zal ik nu overgaan tot den anderen Tak, en ook de Mannelijke Afkomelingen van CORNELIS, op die zelfde wijze, alhier opgeven.

II. CORNELIS VAN ALPHEN, die (zo als men hier voren, daar wij van zijnen Vader spraken, reeds heeft aangetekend) doorgaans zich CORNELIS SIMONS, met achterlating van zijnen Geslachtnaam VAN ALPHEN, door zijne Descendenten vervolgens wederom aangenomen; deed noemen, is getrouwd geweest met Johanna Manaart, vijfde en jongste Dochter van den Antwerpsche Koopman Hieronijmus Manaart en Zuster van zijn Broeders, SIMON VAN ALPHEN, Vrouwe, zo als men hier voren, daar wij sub N. I. van den zelven hebben gesproken, mag zien. Deze, (schoon zijn Vader en Broeder hunne woonplaats na Holland hadden overgebragt) eenigen tijd te Bremen; vervolgens te Keulen, (alwaar Hij zijne Vrouw, die, vermits zij, den Gereformeerden Godsdienst omhelsd hebbende, zich ook daarom te Antwerpen niet zeker achtede, zich mede na Keulen had begeven, trouwde) als ook naderhand te Frankfort aan den Maijn, gewoond en eenigen koophandel gedreven hebbende; heeft eindelijk, en wel in het laatst van de Zestiende Eeuw, zijn vaste woonplaats genomen in de Nieuwe-Stad-Hanau, dewelke als toen eerst werd gesticht door verscheiden van de aanzienlijkste

Ne-

Nederlandsche Kooplieden, dewelken in den jare 1597. met den Graaf Philips Lodewijk van Hanau, die getrouwd was met Catharina Belgica, Dochter van Prins Willem den Eersten van Oranje; zekere Capitulatie aangingen; niet alleen in opzigt van het bouwen van die Stad; maar ook in opzigt van het bestier aldaar voor het toekomende, met betrekking zo van het Kerkelijke als van het Burgerlijke, in welke beide punten zeer grote en aanzienlijke Voorrechten voor de Ingezeetenen dezer Nieuwe Stad, en zulks wel voor eeuwig, werden bedongen. Hij is in deze Nieuwe-Stad-Hanau in den jare 1632, in het LXXIVe jaar zijns ouderdoms, overleden, nalatende zijne mede hoogbejaarde Weduwe, dewelke Hem vijf Zoonen had gebaard, van welken de jongste, genaamd: MELCHIOR, met zijnen Broeder, die weinig uuren na de geboorte, ongedoopt, overleed, te gelijk geboren, maar acht maanden heeft geleefd; en de derde, genaamd CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN, in het XXIIe jaar zijns levens, ongehuwd, en bij het leven van zijn Vader, is aflijvig geworden. Dus zijn, bij zijn overlijden, alleen overgebleeven zijne twee oudste Zoonen; met naamen: 1. SIMON; en 2. HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN.

1. SIMON SIMONS VAN ALPHEN, geboren te Keulen in den jare 1593, is getrouwd geweest met Susanna Abrahams-dochter Baek; en, deze Vrouwe Hem door den dood ontrukt zijnde, is Hij hertrouwd met Elisabeth Nosemans; na welker overlijden, Hij tot ene derde Vrouwe nam Elisabeth Rhodin, dewelke Hem nog enige jaren heeft overleefd. Bij zijne eerste Vrouw gewan Hij drie Zoonen; met naamen: CORNELIS; ABRAHAM; en SIMON SIMONS VAN ALPHEN, van welken de twee jongsten in hunne eerste jeugd zijn overleden. Uit zijne tweede Vrouw heeft Hij geen Mannelijk oir gewonnen; en bij zijne derde Vrouw heeft Hij geene kinderen geteeld. Hij is geweest, geduurende XXXII. jaren, Raad der Nieuwe-Stad-Hanau; en overleed aldaar in het LXXXe. jaar zijns levens op den 27 Januarij des jaars 1669., nalatende alleenlijk zijn eerstgeboren Zoon CORNELIS SIMONS VAN ALPHEN, die geweest is Raad en Burgemeester der Nieuwe-Stad-Hanau, getrouwd met Maria Graauw; en wijders aldaar in den jare 1690., in den ouderdom van LXX. jaren, kinderloos, overleden.

2. Hie-

2. HIERONIJMUIS SIMONS VAN ALPHEN werd te Keulen, even als zijn Broeder SIMON, terwijl zijn Vader aldaar nog woonde; doch die, weinig tijds daar na, zijn woonplaats na Frankfort aan den Maijn overbragt, (zo als men straks aantekende) in den jare 1595. geboren. Hij is vervolgens in de Nieuwe-Stad-Hanau geweest een braaf en zeer geacht Koopman. Hij trouwde met Ida Gerards dochter Courhase, geboortig van Worms, bij dewelke Hij verwekte twee Zoonen; te weeten: HIERONIJMUS, en GERRIT SIMONS VAN ALPHEN, welken ook door Hem, bij zijn overlijden, voorgevallen in de Nieuwe-Stad-Hanau op den 26 November van 't jaar 1641., terwijl zij beiden nog zeer jong waren, werden achtergelaten. —— Van deze twee Zoonen is de jongste, genaamd: GERRIT SIMONS VAN ALPHEN, geboren den 23 December 1633.; op den 5. Maart 1674. te Batavia in Nederlands Oost-Indien, ongehuwd, overleden. —— Doch, de oudste Zoon, genaamd; HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN, geboren den 17 Junij 1632., heeft zich vervolgens in de Nieuwe-Stad-Hanau, onder het opzigt zijner wakkere Moeder, dewelke haren Echtgenoot omtrent XXII. jaren overleefde; en van zijnen braven Oom SIMON SIMONS VAN ALPHEN, die zijnen jonger Broeder XXVIII. jaren overleefd heeft, tot den Koophandel, met een allerprijslijksten iever en lust, bekwaam gemaakt, en den zelven ook aldaar met veel roem en geen gering voordeel geöeffend. Hij trouwde aldaar, op den 4 Maart 1658., met Catharina van der Cruijce, gesprooten uit een, in Vlaanderen en Brabant eertijds genoeg bekend, aanzienlijk geslacht; doch, welker sommigen, mede ter zake in die Landen als toen tegens de Gereformeerden hevig woedende vervolgingen, genoodzaakt werden hun Vaderland te verlaten en hunne woonplaats elders, alwaar zij met hunne Geloofsgenooten hunnen Godsdienst gerustelijk en vrijelijk mogten oefenen, te vestigen. Onder dezen was dan ook dezer Catharina's Grootvader Henrik van der Cruijce, die zich toen in de nieuwlijks gesticht wordende Stad Hanau metter woon nederzette, en aldaar, op zijn overlijden, achterliet één Zoon, even als zijn Vader genaamd: Henrik van der Cruijce, die, geduurende XLVIII. jaren, is geweest Raad en Burgemeester van de gemelde zijne Geboorte-Stad, en de Vader was van de gemelde Catharina van der Cruijce: dewelke haren Man, onzen HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN,

die insgelijks Raad der gezegde Nieuwe-Stad-Hanau is geweest, en aldaar op den 15 September 1692. is overleeden; heeft gebaard éénen dooden Zoon; en dan nog drie Zoonen; te weeten: HIERONIJMUS; HENDRIK; en DANIEL SIMONS VAN ALPHEN, dewelken ook hunne deftige en godvruchtige Ouders hebben overleefd. — Van deze drie Broeders is de jongste, genaamd: DANIEL SIMONS VAN ALPHEN, op den 16 April 1708. in het XXXIII. jaars zijns levens, ongehuwd, te Nieuw-Hanau gestorven. —— Doch, van de twee andere Broeders; naamlijk: א. HIERONIJMUS; en ב. HENDRIK SIMONS VAN ALPHEN, en hunner beiden Mannelijke Descendenten, zullen wij vervolgens nu afzonderlijk spreeken: naa dat men alhier met een enkel woord zal hebben vermeld, dat deze twee Gebroeders zijn geweest de laatsten, dewelken den naam van SIMONS; door hunnen Overgrootvader, zo als hier voren reeds is aangetekend, aangenoomen en gevoerd; en door hunnen Grootvader en Vader behouden met bijvoeging van den Geslachtnaam VAN ALPHEN; ook hebben gebruikt, zo dat dezelve naam SIMONS door dezer beider Gebroeders Afkomelingen geheel is, en als nog wordt, achtergelaten.

א. HIERONIJMUS SIMONS VAN ALPHEN werd geboren op den 25 Maij 1665. Hij is geweest een zeer waardig Euangeliedienaar eerst in het, nabij de Stad Leijden gelegen, vermakelijk Dorp Warmond; vervolgens te Zutphen; daar na te Amsterdam; en laatstelijk Hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid aan Utrechts Hoogeschool, aan dewelke Hij, zo door zijne grote geleerdheid, als door zijne voortreflijke gaaven en uitmuntende deugden; in al het welk men Hem, als zijnde geweest in deze dagen een Eerste Flonkerster aan den Euangelieschen Kerkhemel, steeds heeft aantemerken; geen geringen luister heeft bijgezet en zeer veel nuts, ten dienste en opbouw der Euangeliekerk, toegebragt: zo dat Utrecht zich in volgende tijden steeds op dezen groten Man zal mogen verheffen. Ook zal dit alles der latere Nakomelingschap uit zijne nagelatene wel doorwrochte Schriften, welken Hij der Christelijke Kerk heeft medegedeeld, bestendig blijken. Men heeft van dezen groten Godgeleerden (behalven enige kleine Verhandelingen; als: *de Usu Accentuum*; en anderen; en ook enige gedrukte Latijnsche en Nederduitsche Redevoeringen) de volgende Werken: *Oeconomia Catechesis Palatinæ. Specimina Analytica in Epistolas Pauli quinque, ratione ordinis temporis, quo scriptæ sunt, priores; in*

in duos tomos divisa. Specimen Analijticum in Epistolam Pauli ad Ephesios. bij welken men mag voegen *Fasciculi quatuor Tabularum Analijticarum:* met zijne bewilliging, en bij zijn leven, door zijns Broeders Zoon HERMAN VAN ALPHEN, van wien wij straks zullen spreeken, uitgegeven. Nog: *De in* XVI. *Leerredenen vervatte Verklaring van den* CXI. *Psalm. De Verklaring van Daniels* IX. *Hoofdstuk; met de daar achtergevoegde Geschiedkundige Bijlaagen. Verklaring van Paulus tweeden Brief aan de Corinthers. Verklaring van Paulus eersten Brief aan de Gemeente te Thessalonica. Verklaring van den eersten Algemeenen Zendbrief van den Apostel Petrus:* en wijders *Prophetische Bijlaagen tot den gemelden eersten Brief van Petrus.* Waar bij nog komen: *Verklaring van Paulus eersten Brief aan de Corinthers;* en *Verklaringen en Aanmerkingen over enige Psalmen; en over het Lied van Moses:* welke twee laatstgemelde stukken uit 's Mans nagelatene Schriften, na zijnen dood, zijn in 't licht gegeven. In alle welke Werken niet alleen 's Mans grote geleerdheid in allerhande Wetenschappen, welker kennis tot het behoorlijk en verstandig verklaaren der Godgewijde Schriften hoogstnodig, ja volstrekt onontbeerlijk, is, ten klaarsten doorstraalt; maar ook tevens zijn allerschranderst oordeel en zonderlinge begaafdheid in het ontleden van het Heilig Bijbel-Woord; waarom ook de zeer geleerde en oordeelkundige Henricus Stochius aan dezen voortreflijken Man dit getuigenis geeft; dat *Hij waarlijk in het Werk der Bijbelsche Ontleedkunde uitmunt, en voor niemand te wijken heeft.* —— Deze brave Man is driemaal getrouwd geweest, en heeft zijne drie Vrouwen overleefd. Zijne eerste Vrouw was Judith Pietersdochter van der Maarsche, zijne Nichte en Zuster der Vrouwe van zijnen Neef DANIEL VAN ALPHEN, Zoone Daniels ex. Tanneke Derramout, van wiens Vrouwe, en haar bloedverwantschap met dit Geslacht, wij hier voren sub N°. I. Litt. A. gesproken hebben. Deze zijne eerste Vrouwe Hem door den dood, na dat Zij, weinige dagen te voren, van haren eenigsten Zoon, HIERONIJMUS genaamd, die maar weinige uuren geleefd heeft, was verlost, op den 19 Maij 1696. in het kraambedde ontrukt zijnde; is Hij op den 18 Maart 1698. hertrouwd met Martina Jansdochter Biler, dewelke Hem vier Zoonen; met naamen: HIERONIJMUS: JOHAN; HENDRIK; en JOHAN VAN ALPHEN; heeft gebaard, van welken de

tweede en derde in hunne kindsheid zijn overleden, terwijl de oudste en jongste hunnen Vader hebben overleefd. Ook deze tweede Vrouw verloor Hij op het alleronverwachtst, wanneer Hij met dezelve een aangenaam reistogtje, geduurende de Academische Zomervacantie, na zijne Vaderstad Nieuw-Hanau, om aldaar zijn eenigsten Broeder en nog levende Zusters, en alle derzelver Huisgezinnen, te bezoeken; en verders door de Keur-Paltzische Landen, om naar den verdrukten staat der in die Landen zich bevindende Hervormde Christelijke Kerken van naabij te verneemen en de voornaamsten derzelven, naardien deze allen Hem zeer ter harte gingen, in oogenschijn te neemen; gedaan hebbende; zich, op zijne t'huiswaards reize na Utrecht, reeds te Keulen bevond; alwaar Zij, door een zeer hevig toeval aangetast zijnde, ook door een schielijken dood, op den 10 September 1719., werd weggerukt; en is haar Lijk mede aldaar begraaven. Vervolgens is Hij andermaal, in den jare 1721., hertrouwd met Vrouwe Cornelia Jacobsdochter van der Toght, Weduwe van den Heer Caspar van Roijen, in zijn leven Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad Utrecht, welke Hem, na ene negenjarige echtverbintenis, insgelijks op den 9 Augustij 1730. door den dood ontrukt werd. Deze brave Man, van wien en zijne waare godvrucht; treflijke hoedanigheden; schrander oordeel; grote geleerdheid; en alle Christelijke Deugden; men zien kan kortelijk de Kerkelijke Redevoering van den Heer Professor Albertus Voget, ter gelegenheid van dezes Mans afsterven te Utrecht gedaan; en breedvoeriger de hier voren reeds aangehaalde Oratio Funebris in obitum Hieronijmi Simons van Alphen, door den Heer Professor Arnoldus Drakenborch in de Latijnsche taal uitgesproken; is eindelijk te Utrecht, op den 7 November van den jare 1742., in het LXXVIII. jaar zijns ouderdoms, overleden, en dus, schoon hoog bejaard, echter nog veel te vroeg voor onze Hervormde Kerk, welker bloei en heil Hij, op alle wijzen en in alle oorden der Waereld, met alle zijne vermoogens steeds heeft bevorderd; en ook voor de Utrechtsche Hoogeschool, aan dewelke Hij steeds tot een eerste sieraad verstrekte. Zijne twee nagelaten Zoonen, Hem (als straks gemeld) uit zijn tweede Huwelijk geboren, waren α. HIERONIJMUS; en β. JOHAN VAN ALPHEN.

α. HIERONIJMUS VAN ALPHEN werd geboren den 9 Maij des jaars 1700. Hij is geweest een getrouw en veel geacht Euangeliedienaar eerst te Nieuw-Loosdrecht; vervolgens te Leeuwaarden; en laatst te Amsterdam. Geduurende zijnen Euangeliedienst te Leeuwaarden, trouwde Hij met Judith Anna Huber, die een Dochter was van Herman Huber, Lid der Gedeputeerde Staaten van Friesland; en Kleindochter van den wijdberoemden Rechtsgeleerden Ulricus Huber; doch heeft bij deze zijne Vrouwe geene Kinderen geteeld. Hij heeft ons, behalven ene Latijnsche Verhandeling *de Terra Chadrach & Damasco*, nagelaten zijne uitgebreide en weldoorwrochte *Verklaringen van het* XXIV. & XXV. *Hoofdstukken des Euangeliums van Mattheus*; in dewelken 's Mans oordeelkundige geleerdheid allezins doorstraalt. Waarschijnlijk zoude de geleerde Waereld nog meerder goede vruchten van zijnen vlijt ten nutte der Christelijke Kerk hebben gezien, indien Hij niet, geduurende enige jaren voor zijnen dood, ware bezocht geworden met zware ziekten en ongemakken, en daar uit gevolgde lammigheid en veelerhande het lighaam en den geest verteerende kwaalen, waar aan Hij een geruimen tijd heeft gekwijnd, tot dat eindelijk de dood van dit zijn elendig aardsche leven op den 20 April 1758. een einde maakte.

β. JOHAN VAN ALPHEN werd geboren den 24 Maart 1710. Hij is geweest Raad in de Vroedschap en Schepen der Stad Gouda; en was op den 19 October 1745. getrouwd met zijne Nichte Wilhelmina Lucia van Alphen, Dochter van DANIEL JANSZOON VAN ALPHEN ex Maria Magtilda Selhoff, van wien hier voren sub N°. I. Litt. B. *a*. is gesprooken. Hij heeft bij deze zijne Vrouwe geteeld drie Zoonen; met naamen: HIERONIJMUS; DANIEL; en MATTHEUS CORNELIS VAN ALPHEN; welker jongste slechts omtrent éénе maand heeft geleefd; en de tweede ook jong, in het vijfde jaar zijns levens, is overleden: terwijl de oudste, naamlijk: HIERONIJMUS VAN ALPHEN, geboren den 8 Augustj 1746., zijnen Vader, die op den 17 Januarii 1750. is aflijvig geworden; tot op dezen dag, den 14 Junij 1785., overleeft en enen gewenschten welstand geniet. Hij is thans Procureur Generaal van den Edelen Hove Provinciaal van Utrecht. Hij trouwde te Utrecht met Johanna Maria van Goens, die

Hem drie Zoonen; met naamen: JOHAN; DANIEL; en HIERONYMUS VAN ALPHEN, heeft gebaard, en ook, bij haar overlijden, naagelaten; en welke drie Zoonen, tot op heden, in het genot van ene goede gezondheid, tot vreugde van hunnen Vader, in het leven zijn en in de vreeze des Heeren opwassen. Deze zijne Echtgenoote Hem door den dood ontrukt zijnde, heeft Hij zich op den 8 Maij 1781. andermaal in den Echt begeven met Catharina Geertruid van Valkenburg, dochter van Mattheus Willem van Valkenburg, Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad Haerlem, en Hoog-Heemraad van Rhijnland; enz. uit wier vruchtbaren schoot, welke Hem reeds twee Kinderen, éénen Zoon en éénc Dochter, doch beiden dood geboren, heeft gegeven; Hij van Gods goede hand nog meerder waarde Huwelijkspanden wenscht te ontvangen. Aan de noeste vlijt van dezen wakkeren Man, die Lid is van verscheide geleerde Genootschappen, is men, behalven verscheide zeer fraaije en godvruchtige Dichtstukken, verschuldigd ene *Verhandeling over den Eed der Utrechtsche Bisschoppen, genaamd den Eed met zeven Stolen:* dewelke gevonden wordt in het Tweede Deel der Werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leijden. Ook: *Eenige Leerstukken van den Protestantschen Godsdienst verdeedigd*; welk stuk door Hem in den jare 1775. is uitgegeven en voornaamlijk ingericht tegen J. A. Eberhard's nieuwe Apologie voor Socrates, in het Hoogduitsch geschreven en in het Nederduitsch overgebragt en aldus in het jaar 1773. uitgegeven. Nog: *Theorie derschoone Kunsten en Wetenschappen*; door Hem grotendeels overgenomen uit het Hoogduitsch van F. J. Riedel; en met veele Bijvoegsels, Aantekeningen, enz. vermeerderd; in twee Deelen. Als meede: *Dichtkundige Verhandelingen.* Men heeft ook nog meerder nuttige vruchten van dezes waardigen Mans arbeidzaamen Geest, ter bevordering van alle aangenaame en den Geest beschavende, en dus tot welzijn van het Menschdom strekkende, Wetenschappen, te verwachten, indien het den goeden God behaage, om zijne dagen, daar Hij thans in de kracht van zijn leven is, tot in enen gezegenden ouderdom uitterekken, en Hem met alle de daar toe nodige vermogens naar Ziel en Lighaam te begenadigen, en allerleije rampen en onheilen van Hem en zijn Huis gunstiglijk afteweeren. Dit, en

en al wat Hem nodig is voor tijd en eeuwigheid, geve Hem de alleen goede God in Zijne gunste!

ℶ. HENDRIK SIMONS VAN ALPHEN, werd geboren den 27 December 1671. Hij is geweest een voornaam Koopman in zijne Vaderstad Nieuw-Hanau; ook Raad en Burgemeester dier Stad; mitsgaders Colonel van de Burgerij, het welk aldaar een zeer aanzienlijk Ampt is, zo dat Hij, die het zelve bekleedt, altijd tevens is een Lid van den Stads Raad en een zeer groten invloed op den Krijgsraad der Burgerij heeft, en dus ook op de gemoederen der geheele Burgerij, die steeds op Hem ziet, als op den voornaamsten Voorstander en Bewaarder van alle de Voorrechten en Privilegien der Stad en Burgerije, uit krachte van hare met den Graaf aangegane Capitulatie, zo in het Kerkelijke als in het Burgerlijke, toekomende. Hij is ook te gelijk geweest Commercie-Raad van den Heer Graaf van Hanau; en, geduurende zijn ganfche leven, wegens zijne kunde, oprechtheid, trouw, en andere voortreflijke hoedanigheden; zeer gezien niet alléén, maar zelfs bemind, zo bij den Grave Johan Reinhard, den laatsten Mannelijken Afkomeling van het zeer oude en aanzienlijke Graaflijke Huis van Hanau, met wiens dood, voorgevallen in den jare 1736., dit Huis is uitgestorven; als bij den Prince Wilhelm, Landgrave te Hessen, den eersten Grave van Hanau uit het Doorluchtige Huis van Hessen-Cassel, aan welk Vorstelijk Huis dit schoone Graafschap Hanau, uit krachte van een tusschen die twee aanzienlijke Huizen, voor omtrent een Eeuw, gesloten Verdrag van onderlinge opvolging, wanneer in één dier beide Huizen het Mannelijk Oir mogte ontbreeken; als toen is te beurt gevallen. ——— Onze brave HENDRIK SIMONS VAN ALPHEN is tweemaal getrouwd geweest; eerst met Susanna van Asten, welke Hem vijf Zoonen heeft gebaard, welker jongste is dood geboren, wanneer ook de Moeder in het kraambedde is overleden: terwijl ook de vier andere Zoonen, met naamen: HIERONIMUS; HENDRIK; HENDRIK; en JACOB; allen slechts enige weinige maanden hebben geleefd. Van deze zijne Echtgenote dus beroofd zijnde, is Hij op den 30 Junij 1707. hertrouwd met Sara Jacoba van de Wall, die een dochter was van Henrik van de Wall, Raad en Burgemeester der Nieuwe-Stad Hanau, bij dewelke Hij zeven Zoonen heeft geteeld,

 wel-

welker jongste, genaamd: JAN JACOB, in het vierde jaar zijns levens is gestorven: terwijl Hij, bij zijn overlijden, voorgevallen op den 12 Februarij 1740., zijne zes andere Zoonen; met namen: α. HENDRIK; β. HERMAN; γ. HIERONIJMUS; δ. ISAAC; ε. FRANS; en ζ. JOHAN VAN ALPHEN, heeft achtergelaten.

α. HENDRIK VAN ALPHEN werd geboren den 21 April 1708. Hij is geweest een Koopman te Amsterdam; en aldaar getrouwd met Margareta Cornelia van Petersom, uit dewelke Hem drie Zoonen zijn geboren, van dewelken twee in hunne eerste jeugd zijn gestorven. Hij stierf op den 18 Maij 1764. nalatende dien éénen, Hem overgebleeven Zoon, genaamd: JOHAN VAN ALPHEN, die thans insgelijks is een deftig Koopman en Solliciteur-Militair te Amsterdam. Hij is getrouwd met N. van Nooten; bij dewelke Hij heeft verwekt eenen, nog in leven zijnde, Zoon, genaamd naar zijnen Grootvader: HENDRIK VAN ALPHEN.

β. HERMAN VAN ALPHEN werd geboren den 22 Julij 1712. Hij is geweest een getrouw Euangeliedienaar, eerst te Ottoland en Nederblokland; daarna te Asperen; vervolgens te Montfoort; en laatstelijk Hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid; als ook in de Kerkelijke Historien; en tevens in de Hebreeuwsche en Grieksche Taalen en Oudheden; aan de Illustre Schoole van het Graafschap Hanau; mitsgaders Consistoriaal-Raad van de Hoog-Achtbare en Hoog-Eerwaarde Gereformeerde Consistorie des zelven Graafschaps. Hij is op den 28 October 1748. getrouwd met Maria van Musschenbroek, dochter van den alom beroemden Leijdschen Professor Pieter van Musschenbroek; bij de welke Hij éénen Zoon, genaamd: HENDRIK; heeft verwekt, doch die maar weinige dagen geleefd heeft. Men heeft van Hem, behalven zijne Inaugurale Oratie *de Hæreditate Mundi Terræque Piis Novi Testamenti promissa, quamque ii ex parte jam adierunt et adhuc adituri sunt*: ook ene *Ontleedende Verklaaring van het achtste Hoofdstuk der Spreuken Salomons.* Hij is op den 25 Januarij 1767. te Nieuw-Hanau, zonder Mannelijk Oir na te laten, overleden.

γ. HIERONIJMUS VAN ALPHEN werd geboren den 8 Julij 1714. Hij is geweest een Koopman in de Nieuwe-Stad-Hanau; en trouwde den 20 November 1738. met Susanna Abrahams dochter van der Lähr, die Hem drie Zoonen heeft gebaard, welker twee in hun-

hunne eerste jeugd, en de derde, insgelijks HIERONIJMUS VAN ALPHEN, genaamd, niet lang voor zijn Vader, ongehuwd; zijn afslijvig geworden. Hij is, dus zonder Mannelijk Oir natelaten, in den jare 1777. te Nieuw-Hanau overleden.

δ. ISAAC VAN ALPHEN werd geboren den 5 Maij 1716. Hij is nog op den huidigen dag een geächt Koopman te Rotterdam; mitsgaders Raad in de Vroedschap en thans regeerend Burgemeester dier Stad; alwaar Hij ook het Schepensampt met lof heeft waargenomen: Ook is Hij bekleed geweest met de waardigheid van Hoofd-Officier van die Stad; als mede met die van Baillu en Dijkgraaf van Schieland. Hij trouwde, de eerstemaal op den 30 Augustj 1741., met Elisabeth Cossart, die Hem éénen Zoon, met name: HENDRIK, baarde; doch dezelve heeft maar drie maanden geleefd. Deze zijne Echtgenote Hem door den dood ontrukt zijnde, hertrouwde Hij op den 17 Januarij 1747. met Joanna Martens, bij dewelke Hij geen Mannelijk Oir heeft geteeld. Vervolgens is Hij, ook deze zijne tweede Echtgenoote aflijvig geworden zijnde, in den jare 1767. ten derdenmaale getrouwd met zijne volle Nichte, Catharina Maria de Ruever Weduwe van Mr. Jan Jacob Ram, Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad Utrecht. Zij is ene dochter van Mr. Arent Albert de Ruever, Raad en Burgemeester der Stad Utrecht en van Susanna Maria van de Wall, die een volle Zuster was van Sara Jacoba van de Wall, tweede Vrouw van zijnen Vader, uit dewelke Hij is geboren. Hij heeft bij deze zijne derde Vrouw geteeld éénen Zoon, genaamd: ISAAC JACOB VAN ALPHEN, die nog heden, onder het genot van enen goeden welstand, tot vreugde zijner Ouderen in leven is en in alle Christelijke deugden opwast.

ε. FRANS VAN ALPHEN werd geboren den 9 Maart 1718. Hij is geweest een voornaam Koopman te Frankfort aan den Maijn, alwaar Hij in de maand Januarij 1746. trouwde met Catharina Sophia Gontard, bij dewelke Hij geene Kinderen heeft geteeld; en is, dus kinderloos, aldaar in den jare 1770. overleden.

ζ. JOHAN VAN ALPHEN werd geboren den 24 Maart 1720. Hij is thans nog op heden een niet ongeächt Doctor in de Medicijnen, niet zonder roem te Amsterdam practizeerend; zijnde tevens Stads Doctor; als ook Regent van het Aalmoesseniers-Weeshuis

aldaar. Hij trouwde aldaar met Maria Pietersdochter van Tarelinck, uit dewelke Hem twee Zoonen werden geboren; met naamen: HENDRIK PIETER; en JOHAN; welker jongste slechts eenige maanden heeft geleefd; terwijl de oudste Zoon, HENDRIK PIETER VAN ALPHEN, geboren in de maand Julij 1755., in de maand Januarij 1776. werd aangesteld tot Secretaris der Stad Amsterdam; welk aanzienlijk Ampt Hij niet lang heeft mogen bekleeden, naardien Hij, weinige maanden na die aanstelling, naamlijk op den 20 September van dat zelfde jaar, en dus in het XXIIe jaar zijns levens, na ene korte, doch zeer hevige, ziekte, tot grote droefheid van zijne beide Ouders, ongehuwd, door den dood werd weggerukt. Vervolgens is ook dezes Mans Echtgenoote, op den 1 November 1783., zonder Kinderen natelaten, overleden: En is Hij in de maand December van het volgende jaar 1784. hertrouwd met zijne volle Nichte, Johanna Wijnanda de Ruever, eenigste Zuster der tegenwoordige Huisvrouwe van zijnen, zo straks sub Litt. J. genoemden, Broeder ISAAC VAN ALPHEN. En met deze zijne Vrouwe, bij dewelke Hij niet heeft geteeld, leeft Hij nog op heden in een stillen en vergenoegden Echt.

Uit MS. GENEALOGISCHE *Aantekeningen.*

Uit deze vorenstaande echte Geslachtlijst mag men zien, en ook voor zeker stellen, dat 'er althans, heden den 14 Junij 1785., van alle de Mannelijke Afkomelingen, welken uit dit zeer oude Geslacht van ALPHEN, nu reeds sedert meer dan vijf eeuwen, bij wettigen geboorte, gesproten zijn, nog maar in levenden lijve zijn deze volgende Twaalf Personen van de Mannelijke Sexe: als:

Te *Leijden*:

Mr. DANIEL VAN ALPHEN DANIELSZOON, Oud-Raad, Schepen en Griffier.

Mr. DANIEL VAN ALPHEN PIETERSZOON, Advocaat.

Mr. ABRAHAM VAN ALPHEN, Raad en Oud Schepen.

Te *Utrecht*:

Mr. HIERONIJMUS VAN ALPHEN, Procureur-Generaal voor den Edelen Hove Provinciaal 's Lands van Utrecht.

be-

benevens zijne nog drie jonge Zoons: JOHAN, DANIEL en HIERONIJMUS } VAN ALPHEN.

Te *Rotterdam:*

ISAAC VAN ALPHEN, Raad en Regeerend Burgemeester.
benevens zijn nog jonge Zoon: ISAAC JACOB VAN ALPHEN.

En te *Amsterdam:*

Dr. JOHAN VAN ALPHEN, Stads-Medicinæ-Doctor en Regent van het Aalmoesseniers-Weeshuis.

JOHAN HENDRIKSZOON VAN ALPHEN, Koopman en Solliciteur-Militair: benevens zijn nog jonge Zoon: HENDRIK VAN ALPHEN.

En dat dus alle anderen, welken den naam VAN ALPHEN voeren, niet tot dit oude Geslacht behooren.

De onbetwistbare echtheid dezer vorenstaande Aantekeningen toont ten duidelijksten aan den misslag van den Heer PIETER PLEMPER, wanneer Hij, in zijne *Beschrijving van de Heerlijkheid en het Dorp Alphen aan den Rijn*, op pag. 145. zegt, dat de *Geslachtboom van Alphen, bij het ontbreeken van mannelijke takken, door de bijl des' tijds uitgeroeid is.* en, (schoon hij gelegenheid genoeg gehad heeft, om, zulks gezocht hebbende, beter onderrichting te erlangen) in deze abusive opgave, zal gevolgd hebben 't geen door Mr. SIMON VAN LEEUWEN in zijne *Batavia Illustrata* op pag. 924. & 925. wegens het Geslacht van CRALINGEN en verscheide andere Geslachten, van jonger Broeders uit dat Huis van CRALINGEN gesproten, en onder de welken zich ook dit Geslacht van ALPHEN bevindt, te voren reeds was aangetekend; zo als het zelve, genoegzaam woordelijk, door Hem was overgenomen uit de *Bijvoegzels van* WILLEM VAN GOUTHOEVEN op de *Oude Chronijk en Historien van Holland*; pag. 161. —— Dus schrijft dikmaals de eene Geschiedschrijver den anderen uit, zonder enig onderzoek naar de waarheid der verhaalde gebeurtenis te doen; en op die wijze worden de misslagen, door den eersten begaan, van hand tot hand voortgezet; alom voor ene ontegenspreeklijke waarheid gehouden, en genoegzaam vereeuwigd. — Op die zelfde wijze is ook de Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden*; D. VI. pag. 260.

in

in dien zelfden voorgemelden misslag gevallen; waar omtrent Hij echter nog minder te verontschuldigen was, dan de vorigen, aangezien Hij uit de Lijkoratie van den Heer Professor Arnoldus Drakenborch, in den jare 1743. (en dus drie jaren voor de uitgave van dat gemelde Deel) ter gelegenheid van het afsterven van den Hoog-Eerwaardigen Heere Professor Hieronijmus Simons van Alphen, te Utrecht gedaan en in openbaaren druk uitgegeven, genoeg had konnen zien, dat nog geenzins de Mannelijke Descendenten aan dit Geslacht ontbraken: Ook heeft deze Schrijver in het volgende Deel pag. 575. zijnen misslag erkend en zijn vorig gezegde openlijk herroepen. ——— Maar, nog veel onvergeeflijker is geweest de misslag van den Heer TAKO SIBELIUS, Predikant te Alphen, (doch in later tijd te Gouda) wanneer Hij, in zijne *Kerkelijke Leerrede over Jesaia* XXIII. 8. *Bij gelegenheid der plegtige Inhuldiging van den Wel-Edelen Gestrengen Heere Theodorus de Smeth, als Ambagtsheer van Alphen. Uitgesprooken op den 22 October* 1766. en in dat zelfde jaar door Hem in openbaren druk uitgegeven; bij ene verregaande onoplettendheid het zelfde, 't geen bij de hier voren gemelde Schrijvers nopens het Geslacht der Heeren VAN ALPHEN, als reeds uitgestorven, was gezegd, wederom op pag. 30. van die Leerrede herhaalt, en zulks met genoegzaam de eige woorden, welken door den voornoemden Schrijver van den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden* in het gezegde Zesde Deel pag. 260. waren gebruikt en door den Heer *Sibelius* daar uit (zo als 't blijkt) zijn overgenomen, niet alléén zonder enig nader onderzoek; maar zelfs zonder (door ene zeer grote onachtzaamheid) te letten op het geen in het Zevende Deel van dat Werk was gezegd, en door dien Schrijver als ene *Nadere Verbetering* van het voorgaande Deel opgegeven. Gelijk dan ook de Schrijvers der *Nieuwe Vaderlandsche Letter-Oefeningen;* D. I. Stuk I., bij hunne Recensie der opgemelde *Kerkelijke Leerreden*, op pag. 19. den voornoemden Heer SIBELIUS over deze zijne onnaaukeurigheid in 't vriendelijke berispen: en de Heer SIBELIUS zelve naderhand in de *Boekzaal der Geleerde Waereld* voor de maand Julij 1767, op pag. 100 en 101. deze zijne vergisfing niet alléén heeft erkend; maar ook tevens, bij de bekendmaaking van dezelve, dit zijn vorig ten dezen opzigte abusivelijk gezegde openlijk herroepen, met verzoek, dat men

zij-

zijne daar bij opgegevene verbetering voor *ingelascht* in zijne voornoemde Leerrede geliefde te houden.

Volgens medegedeelde Berichten.

ALSTEN. Dus noemt VAN DER HOUVEN, in zijn *Handvest Kronijk*, verkeerdelijk, een Dorp in de *Meijerij van den Bosch*, wiens eigenlijke naam *Alten* is.

ALSTEDIUS, (*Johan Hendrik*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Wijsbegeerte aan de Hooge School te *Herborn*, heeft zig, door verscheiden Schriften, beroemd gemaakt. Hij werd, in het Jaar 1618, benevens JOHAN BIJSTERVELD, Hofprediker te *Siegen*, en in naam der *Wetterausche* en *Nassausche* Godgeleerden, op de *Dordrechtsche Kerkvergadering* gezonden, alwaar hij, nevens zijnen Amptgenoot, op den 17 Januarij 1619, in de vier en dertigste zitting ontvangen, en tusschen die van *Geneve* en *Zwitzerland* geplaatst werd.

JOH. HALES, in zijnen dertigsten Brief aan DUDLIJ CARLETON, op den 29 Januarij N. S. zegt: „ in de avond-Sessie wierd het „ point van de *Verwerping*, *scholastijk* en geleerdelijk verhandeld door ALSTEDIUS, een van de Professooren uit de *Palts*; „ zijne reden was de bekwaamste van alle die geene, die ik nog „ gehoord heb." Uit andere Schriften van dien tijd is hij bekend voor een hevig Voorstander van de *onweerstaanbaare Genade*. In de vijf en tagtigste Sessie van gemelde Sijnode, deed hij zig, op den zelfden dag, op welken de Remonstranten hunne verklaaring van het derde, vierde en vijfde Artikel overgaven, door een breedvoerig vertoog, uitmunten, besteedende al zijnen vlijt, om de gronden der *Contra-Remonstranten*, in de tien bewijsredenen op de *Haagsche Conferentie* ingebracht, vast te maken, tegen alle de tegenwerpingen der Remonstranten, welke hij voor *Pelagiaanen* en Godslasteraars hield; zeggende, onder andere, dat het woord *wederstaanbaar* was uitgevonden door Menschen, die een naam begeerden te maaken.

Aanmerkenswaardig is het antwoord, 't welk, uit een Dagregister van POPPIUS, bij G. BRANDT, op 's Mans Rekening gesteld word. BRANDT verhaalt dit als iets, 't welk bijzonder naar zijn smaak was; hierin bestaande: „ dat ALSTEDIUS, op den 26 April „ 1619, weinige dagen na dat men het Formulier van de Ver„ werping en de harde manier van spreeken in de Sijnode had af-

„ ge-

„ gedaan, door POPPIUS en J. NÆRANUS, beide Remonstranten, „ op straat ontmoet werd, en dat zij aan hem gevraagd hebben„ de, hoe verre de *Sijnode* de zaak al gebracht hadde, en hoe „ de Sijnodaale Mannen zig gedraagen hadden in 't stellen van de „ Canons, nopens die grove pointen, daar zig al de Waereld „ aan stiet?" ALSTEDE zoude hebben geantwoord: *dat men in dezelve het gevoelen van Piscator en andere wel zoude veroordeeld hebben, zo men niet gevreesd hadde, dat daar door de Vorsten en Republieken tegen malkander zouden worden opgehitst.* Anderen stellen dit en meer andere zaaken, in 't verhaal van POPPIUS, bezijden de waarheid; want, zeggen zij: het zou den grooten naam van ALSTEDE, in de geleerde Waereld, weinig eer hebben aangedaan, indien hij zig zelven, bij zijne partijen, als een Huurling der Staatkunde had bekend gemaakt. Zijne *Latijnsche* Werken zijn menigvuldig. Hij stierf te *Alba Juliæ*, in 't Jaar 1638, oud vijftig jaaren.

BAIJLE, *Dictionaire*; BRANDT, *Hist. der Reform.* III. Deel. *Brieven van* HALES, bl. 117 en 231.

ALSTEIN, (*Johan Gozewijn Eberhard*) wiens Vader mede een Leeraar der Hervormden is geweest, was eerst Predikant in *Brandenburg*; in 't Jaar 1719 werd hij te *Amsteldam* beroepen, in de plaats van C. STRESO, en bekleedde dien post tot 1740, wanneer hij, op den 25 Maij, overleed, nalatende zijne Weduwe HENRIETTA CHARLOTTA PHEIFFERIN, (welke op den 4 December 1757 stierf) en eene Dogter. Hij heeft des bekenden NEANDERS *Liederen* met eene *Voorreden* en eenige *Gezangen* verrijkt. Ook vindt men van hem een aanprijzend Voorberigt, voor P. JANSEN's Werk, *de Rijkdom van Gods goedertierenheid* genaamd. 's Mans afbeelding is, door P. ENDLICH, in 't Koper gebracht.

Zie CROESE, *Kerkl. Register.*

ALTENA, weleer een Adelijke Hofstede, in het Baljuwschap van *Delfsland*, digt onder de Stads Vesten, buiten de *Schol Poort* geleegen. Dit huis werd, in der tijd, bezeten bij het Edel geslacht van ALMONDE; als den eersten Bezitter daar van vindt men gemeld Heer JACOB VAN ALMONDE, waar van wij reeds gesproken hebben. Deeze zonder mannelijk oir stervende,

werd

werd zijne eerste Dogter, MARIA VAN ALMONDE, Vrouwe van *Altena*, en bracht het, door haar Huwelijk met den Heer GEORGE DE BIJE, Thesaurier-Generaal der Vereenigde Nederlanden, en eersten Rekenmeester in *'s Hage*, in 't Geslacht van *de Bije* over.

Opdat dit Huis niet tot een verblijf voor de *Spanjaarden* zou dienen, werd het, in de *Nederlandsche* beroerten, afgebrooken en verbrand; doch in beter en latere tijden, is het, door den gemelden Thesaurier DE BIJE, weder opgebouwd, en lang in een aanzienlijken staat onderhouden. In vervolg van tijd heeft het die vernedering ondergaan, dat het tot een *Herberg* verhuurd is, waar toe het nog dient.

Zie BLEISWIJK, *Beschrijving van Delft*, I. Deel; GOUDHOEVEN; VAN LEEUWEN; JUNII *Batavia*.

ALTENA, (*'t Land van*) wordt, ten Noorden, gescheiden van het Land van *Arkel*, door de Rivier de *Merwe*. Ten Noord-Westen heeft het de *Maas*, die hier tusschen de Landen van *Altena* en de *Bommelerwaard* heen stroomt, bevattende omtrent 7700 Morgens Land. Veel verschil is 'er onder de Schrijvers, over den naamsoorsprong. Men vindt 'er, die het, volgens de oude benaming, *Haltna*, *Haltena* of *Holtena*, willen afleiden van de Houtrijkheid, welke, in vroeger tijd, alhier plaats had. Andere leiden den naam af van het Kasteel *Al-te-na*, waar van, in het volgende Art. zal gemeld worden; het laatste zouden wij het liefst aanneemen. In den Jaare 1672, als de *Franschen Bommel* en de *Bommelerwaard* in hunne magt hadden, en *Woudrichem* en *Gorichem* opeischten, werd, om hun af te keeren, het Land van *Altena* gedeeltelijk onder Water gezet, en voor eenigen tijd daar onder gehouden. Deeze ramp werd spoedig hersteld, dewijl het Land zo geleegen is, dat het eerder hoog dan laag mag genoemd worden, en zodanig gesteld, dat de Polders, bij overstroominge, zonder behulp van Watermolens, weder droog loopen.

Hoe groot dit voordeel ook zijn moge, was het hier, nogtans, bij het einde van het Jaar 1740, deerlijk gesteld. Door harde stormwinden en zwaare plasregenen, waren de *Lek*, de *Maas* en *Merwe* boven gewoonte gezwollen; dit veroorzaakte zo eene sterke persing van Water tegen de Dijken, dat veele daar voor be-

bezweeken; de doorbraak van den *Maasdijk*, bij *Heddikhuizen*, veranderde 't Land van *Altena* in eene bijna openbaare Zee, waar door zwaare schade aan Huizen, Beesten, enz. veroorzaakt werd: in het barste saisoen des Jaars, was de *Altenaasche* Heuvel de eenigste bergplaats voor Vee en Goederen. Het maken van hulpgaten, om het Water elders te ontlasten, was van veel nut in die bekommering, terwijl het digtmaaken van 't gat bij *Heddikhuizen*, door gebrek aan materialen, veel tegenspoed had, en niet kon worden aangevangen, vóór het midden van Februarij in het volgende Jaar. Na dat men, in Maart, dit gat gestopt had, kwam 'er, in April, eene nieuwe ramp bij, dewijl het gat bij *Werkendam*, op den 29 dier Maand, weder inbrak. Ter verligting van de Noodlijdenden, bewilligde het Kollegie van Gecommitteerde Raaden in een onderstand van 20000 Guldens, en nog naderhand 31000 Guldens, tot herstel der Dijken.

De Regeering van 't Land of de Landen van *Altena*, heeft, ten aanzien van het Hooge of Crimineele Rechtsgebied, veel gemeenschap met die van *Woudrichem*; ten aanzien van het middelbaare, heeft ieder Rechtbank, in de Ambachten, zijnen bijzonderen Schout, Scheepenen en Secretaris. Het bestier der Dijken en Sluizen staat aan Dijkgraven en Hoog-Heemraaden.

Het Land van *Altena* bevat, buiten de Stad *Woudrichem*, de volgende Ambachts-Heerlijkheid, met derzelver Dorpen en gehuchten; *Sleeswijk*, *Almkerk*, *Emminkhoven* met *Waardhuizen*, *Uitwijk*, *Op en Neder Andel*, *Giesen* en *Rijswijk*, 't Slot *Loevestein* en *de Hil*.

Zie BOXHORN, *Toneel der Steden*; GOUDHOEVEN, *Kronijk*; KEMP, *Beschrijving van Gorinchem*.

ALTENA, een Slot van dien naam, ook wel OUTENA, was gebouwd op den Heuvel, van welken wij, in het voorige Artikel, hebben melding gemaakt, en waarop, in het Jaar 1740, de eenigste bergplaats was. In 's Lands Geschiedenissen is het vermaard geworden, om dat het tot eene schuilplaats strekte, voor de Edelen, die mede schuldig waren aan den moord van ALIJD VAN POELGEEST: waarom het, in 't Jaar 1393, door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, streng belegerd, en, na een hardnekkigen tegenstand,

aan

aan hem overgegeeven en verwoest werd; hebbende de verslinding des tijds het nog overgebleevene vernield.

ALTENA; de Heerlijkheid van dien naam, bevat in zig het Land, hier boven beschreven, en was eertijds een Leen van de Graaven van *Kleef*, tot dat zij, in het Jaar 1332, door Graaf WILLEM DEN GOEDEN, van Graave DIRK VAN KLEEF, gekogt werd. De eigenlijke Heerlijkheid heeft, (volgens GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN) al zedert het Jaar 1185, aan de Heeren VAN HOORN (naderhand Graaven) behoord; waar uit men besluit, dat de Heeren of Graaven VAN HOORN Leenmannen waren, of altijd geweest zijn, van de *Hollandsche* Graaven, sedert dat Heer WILLEM VAN HOORN de Erfdochter des Heeren VAN ALTENA trouwde. Bij de opgemelde Schrijvers, en bij VAN BALEN, in zijne *Beschrijving van Dort*, leest men: „ In het Jaar 1290, heeft *Dirk*, „ Grave van *Kleef*, in '*s Haage*, aan zijnen Neef, Grave *Floris* „ *van Holland*, overgegeeven de Heerlijkheid van *Heusden* en „ *Altena*, met het Slot en de Stede *Woudrichem*." De Heerlijkheid van *Heusden* was dus een heerlijk Leen van *Holland*, en JAN DE ZEVENTIENDE een Leenman van Graave FLORIS.

Heer WILLEM VAN HOORN trouwde, omtrent het Jaar 1310, Vrouwe ODA, Erfdochter van Heere KLAAS VAN PUTTEN en STRIJEN, in *Holland*. Drie Dogters won hij bij dezelve; de eerste was genoemd JOHANNA VAN HOORN, van Moeders zijde Vrouwe van *Putten* en *Strijen*, en van Vaders zijde Vrouwe van *Gaasbeek*; haar Man was Heer JACOB VAN ABCOUDE en WIJK. De tweede huwde aan JAN VAN HEUKELOM; de derde, Vrouw ODA, werd de Gemalin van Heere JAN VAN POLANEN VAN DER LEK. Heer WILLEM VAN HOORN hertrouwde, na den dood van ODA, aan de Dogter van den Graave van *Kleef*, en won daar bij twee Zoonen, GERARD VAN HOORN en ALTENA, die zonder Kinderen, in den slag voor *Stavoren*, sneuvelden. (Zie verder de Geslachtlijst van de Graaven VAN HOORN, tot op FILIP VAN MONTMORENCIJ, Graaf VAN HOORN en Heer VAN ALTENA, ter plaatze daar van hem en zijnen dood, in 1568, gesprooken zal worden.)

De gemelde FILIP VAN MONTMORENCIJ, had, bij Testament, zijne goederen gemaakt aan zijne Gemalinne, Vrouwe WALBURG VAN

NIEUWENAAR. ALBA, weet men, verklaarde dezelve voor verbeurd; doch door de Gendsche bevrediging kwamen zij weder aan Vrouwe WALBURG. Vóór haar overlijden, in 't jaar 1600, had zij het steedje *Woudrichem*, en de Heerlijkheid *Altena*, aan de Staaten van *Holland* verkocht, voor 90,000 guldens. Aldus is het land van *Altena*, eertijds een Leen, een Domein van *Holland* geworden.

Men zie GOUDHOEVEN; VAN LEEUWEN; VAN BALEN; VAN MEETEREN; BOR en anderen; als ook VOSSIUS.

ALTENA, een kasteel, op den oever van de Zuiderzee, en dus genaamd, omdat het lag op de grenzen, en als op den neus, tot een breidel voor de *Hollanders* en *Stichtschen*. Het was gebouwd door Hertog KAREL VAN GELDER; wel eer voerde het ook den naam van *Hulkestein*. In 't jaar 1517, werd het, door FELIX, Bastaard van *Oostenrijk*, ingenomen, die de torens en wallen lieed springen. Zedert werd het wel weder hersteld, doch daarna geheel afgebroken, en, van deszelfs bouwstoffen, het huis *Pannekoek* of der *Pannekoeken*, binnen de Vest *Neij-Kerk*, opgemaakt.

Gemelde Hertog KAREL had voorgenomen, van dit *Altena* of *Hulkestein*, door de *Arcker-meinte* en de *Holcker meinte* Erven, eene graft te doen graven, die in den Rhijn, omtrent *Wageningen*, uitkoomen, en den naam van den *Ouden Rhijn* zou voeren. Door veele voorkomende verhinderingen, is hij in dit voorneemen gestuit. Zie ARKER-GEMEENTE.

Zie BRUGMAN, *Beschr. voor de Chronijk van* SCHRIVERIUS; SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*, bl. 107 en 108.

ALTENA, een oud adelijk Huis, hebbende twee gemeene naast elkander staande geevels, met een van ter zijden; en een groot voorhof, rondom van een ruimen vijver omsingeld, en een torenswijze voorburg, met een fraaijen ophaalbrug, gelegen in *Braband*, in 't Dorp *Kotnich*, in een gedeelte van de Meijerij van *Rije*, in 't kwartier van *Antwerpen*. Voorheen behoorde het aan den Baron VAN ST. LAURENT TEN HOVE. Van wy-

wegen het Edel Geslacht van DESPEMEREAULX; werd het aangemerkt als een Leen van de Heerlijkheid *Bauterſem*.

Zie LE ROIJ, *Verheerlijkt Braband*, *fol.* 79. alwaar men ook de afbeelding van 't zelve vind.

ALTEFORST, ook wel *Oud-Voorst*, een klein Dorpje, in 't Ampt, tusſchen *Maas* en *Waal*, omtrent een uur gaans van *Appeltkern*, midden in een ſchoon weiland gelegen. De Predikant van dit dorp bedient ook de Gemeente van *Horſſen*.

ALTRUM, *Aldrum*, een Dekenſchap in *Friesland*; zie ARUM.

ALTERAS, (*Laurens Jacobsz*) bekleedde, voor de Provintie *Zeeland*, den rang van Vice-Admiraal, op de vloot, die, in 't jaar 1607, onder bevel van den Hollandſchen Admiraal JACOB VAN HEEMSKERK, in den vermaarden ſlag voor *Gibraltar*, tegen de *Spanjaarden*, de overwinning behaalde. ALTERAS voerde het ſchip *de Roode Leeuw*, en was van den Admiraal gelast, om den Vice-Admiraal der *Spaanſchen* aan te tasten. De wind hem belettende, deezen aan boord te komen, oeffende hij zijne magt tegen een ander gedeelte der Vijandelijke Vloot, ſchoot twee Gallioenen geheel reddeloos, en ontramponeerde verſcheiden andere. Na den roemruchtigen dood van den Admiraal HEEMSKERK, ſtelden die van de Staatſche Vloot ALTERAS in deszelfs plaats; en, op het Schip van den geſneuvelden Admiraal, deszelfs geweezen Kapitein, PIETER WILLEMSZ VERHOEF, tot Vice-Admiraal. Vervolgens maakten zij de behoorlijke ſchikking, om den Vijand alle mooglijke afbreuk te doen; het minder gedeelte der Vloot zeilde, onder VERHOEF, naar de *Vlaamſche Eilanden*, onthoudende zig ALTERAS omtrent de Kusten van *Portugal*, daar hij, niet zonder voordeel, kruiste, tot op den tijd van 't opöntbod.

's Mans lof, bij de bovengemelde gebeurtenis, vind men herdagt, in zekere aanmerkenswaardige Deductie van de *Heeren Staaten van Zeeland*, nopens den rang der Vlag-Officieren, in het Jaar 1666, aan die van *Holland* toegezonden. Om de waarde der *Zeeuwſche* Zeehelden te betoogen, merkten de Staaten

aan, hoe ALTERAS, als de tweede in de Vloot, hier boven gemeld, in 't Opperbevel was opgevolgd, de aangevangen onderneeming op *Gibralter*, nevens den Zeeslag, loffelijk volvoerd, en de Vloot, zegepraalende, in het Vaderland gebragt had.

Schoon aan ALTERAS, door de Vlootelingen, het Opperbevel als Admiraal was opgedragen, schijnt hij, nogthans, geenen hooger rang van den Staat verkreegen te hebben, om reden dat men hem naderhand nog, als Vice-Admiraal, onder den *Hollandschen* Admiraal JOACHIM HENDRIK SWARTENHOND, tegen de *Spaanschen* in de Middellandsche Zee heeft gezonden: bij welke gelegenheid hij, midden in het gevecht, agter op de Campanje staande, kloekmoedig strijdende, omtrend *Kaap Molle*, op den 16 October 1622, uit het Schip van den *Spaanschen* Schout bij Nacht, met twee Kogels, zodanig getroffen werd, dat hij dood ter neder viel.

Zie E. VAN METEREN, *Nederl. Historie*, fol. 564; WAGENAAR, IV. Deel. *Notulen van Zeeland*, 1666. *Leven der Zeehelden*; LE RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 119 en 120.

ALTING, een van ouds vermaard Geslacht, 't welk veele beroemde Mannen heeft voortgebracht, en oorspronkelijk is uit het Vlek *Annen*, in *Drenthe*, reeds bekend zedert het Jaar 1309.

Zie hier een Lijst dier vermaarde Mannen.

MENSO ALTING, gebooren 1325, overleeden in hoogen ouderdom, op zijn Hoeve in *Drenthe*, was Geheim-Raad van REINOLD DEN DERDEN VAN NASSAU, Hertog van *Gelder*, en liet een Zoon na.

Een andere, van deezen naam, stierf in 1454, en had mede een Zoon, EGBERTUS genaamd, die ook weder een Zoon naliet, MENZO ALTING; deeze werd gebooren 1476, en was zeer beroemd onder de zijnen. In het Jaar 1520, werd hij, door de *Drentenaars*, tot Gijzelaar gegeeven aan KAREL, Hertog van *Gelder*, en overleed den 6 Maij 1526, nalatende twee Zoonen:

I. EGBERTUS, die Secretaris te *Groningen* was, en Afgezant aan 't Hof van *Brussel*. Deeze had een Zoon, JOACHIMUS, die bekend was voor een zeer geleerd Man. Hij was Burgemeester, toen de *Spanjaarden* van voor *Groningen* weggejaagd werden, en

en overleed Kinderloos, in 1625. Zijn lof is breedvoerig vermeld, door den Hoogleeraar MAKDOWELL, in eene Lijkrede op hem.

II. RUDOLPH, Broeder van EGBERTUS, gebooren 1513, werd Schout te *Eelde*, in *Drenthe*, en naderhand gezwoorene in *Groningen*; hij overleed den 16 Junij 1589, hebbende twee Zoonen:

1. EVERHARD, een beroemd Rechtsgeleerde en Agent wegens *Oostfriesland*.

2. MENSO, die gebooren werd te *Eelde*, den 9 November 1541, en overleed 1612. Hij was die beroemde Leeraar, waar van, in een volgend Art. zal gesproken worden, en liet na zeven Zoonen, als: 1. BASILIUS, 2. DANIEL, 3. HENDRIK, 4. JOHANNES, 5. RUDOLF, 6. PAULUS en 7. MENSO.

De 1ste, BASILIUS, werd Raadsheer te *Emden*, en Afgezant bij de Staaten; hij had eenen Zoon, GERARDUS, Hoofdrichter in *Oostfriesland*, en liet na BASILIUS, Agent in Nederland, en Amptman van de Emder Heerlijkheid, *Groot* en *Klein Borsum*, die in 1622 overleed.

2. DANIEL, die eerst Secretaris, daarna Burgemeester te *Emden*, Agent bij de Staaten, en Onderteekenaar van het *Oosthuizer Verdrag*, in 1611, was; hij overleed 1618.

3. HENDRIK; deeze liet twee Zoonen na, en eene Dogter, zijnde vier zijner Kinderen vóór hem gestorven: I. JACOB, Hoogleeraar te *Groningen*, van wien meer hier na; deeze had verscheiden Kinderen, en daar onder GERARDUS, van wien gebooren is MENSO ALTING. II. MENSO, Broeder van JACOB, werd Raadsheer te *Groningen*, en stierf 1678. Van hem zijn twee Zoonen nagebleeven:

a. JACOB, Secretaris van 't Gerecht te *Selwert*, en gezwoorene te *Groningen*, die overleed in 1621, en naliet een Zoon MENSO.

b. THOMAS, Broeder van JACOB, was Advocaat-Fiscaal te *Groningen*, en had mede een Zoon MENSO.

4. JOHANNES, werd Raad en Rentmeester van den Keurvorst van de *Paltz*.

5. RUDOLPH, Raadsheer te *Emden*.

6. PAULUS, Predikant in de *Paltz*.

7. MENSO, eerst Major, en daarna Kapitein te *Emden*, die naliet

ALTING eene Lijkrede op Graaf JOHAN. Nadat Prins MAURITS en Graaf WILLEM, in den jaare 1594, *Groningen* bemagtigd hadden, werd ALTING verzogt, den Godsdienst der Hervormden aldaar te helpen bevorderen; hij deed 'er, den 17 Julij, de eerste Predikatie, SIBRANDUS LUBBERTUS en MARTINUS LIJDIUS de twee volgende. Hoe groot een dienst ALTING hier mede verrichtte, hij behaalde 'er, echter, grooten ondank mede. Graaf EDZARD DE DERDE, die de Lutherschen sterk was toegedaan, wilde ALTING van zijnen dienst ontzetten, om dat hij, buiten zijne toestemming, naar *Groningen* was gegaan; doch die van *Emden* weigerden hier aan te gehoorzaamen. Hij bleef dan aldaar. Graaf ENNO, in het Jaar 1599, overleeden zijnde, deed ALTING eene Inhuldigingsrede voor Graaf ENNO DEN DERDEN. Onder de Regeering van deezen Graave, werd onzen ALTING veel moeite verschaft, bijzonder door den Cancelier TOMAS FRANZIUS, tegen wien hij, echter, de leere der Hervormden handhaafde, tot aan zijn dood, welke voorviel op den 7 October 1612, wanneer hij bijna den Ouderdom van 71 Jaaren bereikt had. Als iets aanmerklijks mogen wij hier aanteekenen, dat hij, elf dagen vóór zijn dood, op de Kerklijke vergadering afscheid nam van alle de Broederen van den *Cœtus*, en betuigde dat hij zijn einde voelde naderen: drie daagen voor zijn overlijden deed hij zijne laatste Leerreden. Op zijnen sterfdag waren twee zijner Zoonen in gevaar, van op de Haarlemmer Meer om te komen. Zijn Graf, in de Groote Kerk te *Emden*, pronkt met een fraai *Latijnsch* Grafschrift; waar van wij de Nederduitsche vertaaling hier doen volgen.

Aan den allerbesten zeer Godvruchtigen en beroemdsten Man,
MENSO ALTING,
Waarlijk uitmuntenden Godgeleerde,
die Christus, met de Kerke te weiden
te Drimstein, Heidelberg en Embden,
XLV. *jaaren getrouwlijk gediend heeft*,
voornaamlijk in deeze Emder Kerke,
Over welke hij XXXVII *jaaren is geweest:*
Bij de naburen hier te Lande,
En bij anderen van veel verdienste,
Voortreffelijk in alle gemoedsgaven,

En daarom bij alle goeden bemind en geëerd
Hebben deezen steen, onder welken zijne overblijfzelen,
de opstanding verwachtende, rusten,
Aan den allerliefsten Man de Huisvrouw
MARIA EPISCOPIA,
En aan den allerbemindsten vader de
kinderen treurende
toegewijd.
Op aarde heeft hij geleeft LXX *jaaren*
X *maanden* XXVI *dagen;*
In 't Huwelijk met dezelfde Huisvrouwe
Maria, XLI *jaaren* XI *dagen.*
Hij is ten Hemel gegaan, in 't jaar der
Christen tijdrekening MDCXII, *den*
VII *October.*
Voor wien als zijnen allergetrouwsten vriend,
dit Graffchrift treurende geschreeven heeft,
Zijn vriend UBBO EMMIUS.

ALTING, (*Hendrik*) de derde Zoon van den gemelden beroemden MENSO ALTING, gebooren te *Emden*, den 17 Februarij des jaars 1583. Van jongs af werd hij tot den Predikdienst gewijd, en dus vroeg ter schoole gezonden, eerst te *Groningen*, daarna in *Duitschland*. In de jaaren 1602 en 1603 onthield hij zig te *Herborn*, alwaar hij zo veel opgang maakte, onder den beroemden PISCATOR, en andere, dat hij vrijheid kreeg om onderwijs te geeven in de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid. Eerlang maakte hij zig vaardig om naar *Zwitzerland* en *Frankrijk* te reizen; doch hij werd aangesteld als Leermeester van drie jonge Graaven, die, met den Keurprins van *de Palts*, te *Sedan* studeerden; hij vong dit ampt aan in 't jaar 1605. Eenige omstandigheden tusschen den Hertog VAN BOUILLON en Koning HENDRIK DEN IV, waren oorzaak, dat de gemelde Graaven, van *Sedan*, zig naar *Heildelberg* begaven, werwaarts ALTING hen verzelde, en alwaar hem de vrijheid werd gegeeven, behalven het opgedraagen onderwijs, eenige Lessen in de Historien en Geographie te geeven aan den Keurprins, wiens Leermeester hij, in 't jaar 1608, werd. Met deezen vertrok hij weder naar *Sedan*, en bleef aldaar tot in 1610;

 ook

ook verzelde hij hem, in 1612, naar *Engeland*, alwaar onze ALTING zig bij de geleerden bekend maakte, en zelfs de eere had, met Koning JACOBUS te spreeken. Na de Huwelijks voltrekking van den Keurvorst, met de dochter des Konings, vertrok ALTING, in 1613, met zijnen ouden leerling, naar *Heidelberg*; in dat zelfde jaar werd hij aldaar Doctor en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid. In 't jaar 1618, zo berucht voor Nedeland, werd hij, nevens twee andere mannen, wegens de *Paltz*, op de *Dordsche Kerkvergadering* gezonden, alwaar hij zig zodanig gedroeg, dat zelfs de grootste tegenstanders van die vergadering niets ten zijnen nadeele konden inbrengen. Het *Doctoraat in de Godgeleerdheid*, dat men, in die twistzieke tijden, te *Leiden* had laaten uitsterven, werd daar weder hersteld; ALTING maakte Professor POLIJANDER, plechtiglijk, *Licentiaat*, en SCHULTETUS promoveerde hem tot Doctor. ALTING ontving zeker veel hoop op bevordering, bij zijne terugkomste te *Heidelberg*. De *Boheemsche* onlusten bragten de Kroon aan den Keurvorst; maar dit goede begin werd van deerlijke rampen gevolgd, en *Heidelberg*, door TILLIJ, in de maand September van het jaar 1622, stormenderhand ingenomen. Hij pleegde aldaar de gruwelijkste wreedheden, die men bedenken kan: al wat een verkeerde drift van Godsdienst den onbandigen Soldaat kan ingeeven, werd aldaar bedreeven. ALTING ontkwam, als door een wonderwerk, hunne woede, waar van de omstandigheden deeze zijn. Hij bevond zig op zijn Boekvertrek; als hij vernam, dat de stad ingenomen en geplonderd werd, grendelde hij straks zijn deur, en begaf zig tot het gebed. Een van zijn vrienden, vergezeld van twee Soldaaten, kwam hem berigten, dat hij zig, door de achterdeur, bij den Kanselier begeven zoude, wiens huis onder de bescherming van een goede wagt was, om reden dat TILLY de daar zijnde Papieren wilde doen bewaaren; de Luitenant Kolonel van 't Regiment van *Hohenzollern* bewaakte dit huis: *Met dit geweer* (zeide hij,) *heb ik heden tien mannen gedood, en Doctor* ALTING *zoude haast de elfde zijn, wist ik waar hij zig verborgen had. Wie zijt gij?* vroeg hij aan den man zelfs: ALTING was niet zo zeer ontzet op deeze vraag, of wist dat hij terstond moest antwoorden: *Ik ben Regent geweest* (zeide hij) *in 't Kollegie der wijsheid*; (in 't jaar 1616 was hem het bestier daar van opgedragen:) Waarop de Luitenant be-

beloofde; hem te zullen beschermen. Daags daar aan namen de *Jesuiten* dit Huis in bezit, en deeden den Luitenant zo spoedig vertrekken, dat hij geen tijd had, om aan den Regent, noch aan het Kollegie der Wijsheid te denken. Dus bevond hij zig in de magt der *Jesuiten*; doch was hun, op een Vliering, ontvlugt. Tot zijn geluk, werd een Kok van 't Keurvorstelijke Hof (door den Graaf VAN TILLIJ gebruikt in deszelfs Keuken,) in dit huis van den Kanselier geplaatst. Deeze man voedde hem heimelijk op die Vliering, en gaf hem zelf gelegenheid om te zien, hoe het tot zijnent gesteld was, onder geleide van drie *Beijersche* Soldaaten. ALTING vond zijn huis in groote wanorde, en zijn Boekvertrek in de magt van een Kapitein, die hem spotswijze vrijheid gaf, zulk een Boek te neemen als hem goeddacht. Hij weigerde deeze aanbieding en zeide, dat zo hem die dingen toekwamen, hij wenschte dat God hem langer in het bezit van dezelve zoude laaten, dan deszelfs eerste meester geweest was. Duizenden gevaaren stond hij door in zijn wederkeeren; na drie dagen, gaf TILLY hem verlof om te vertrekken. Hij begaf zig naar *Schondorf* bij zijn Huisgezin, dat hij, reeds zedert eenigen tijd, naar *Heilbron* gezonden had, en had aldaar een kommerlijk verblijf, geduurende eenige maanden, dewijl de *Luthersche* Kerkdienaars opzettelijk het gehaatte Leerstuk der *Onverdraagzaamheid* oeffenden. In 't Jaar 1623, week hij naar *Emden*, en ging van daar, in *'s Hage*, den ongelukkigen Koning van *Boheemen* begroeten. Deeze Vorst hield hem bij zig ter onderwijzing van zijnen oudsten zoon, willende niet dat hij zig aan *Emden*, als Predikant, noch aan *Franeker* als Hoogleeraar verbond; en het was niet zonder moeite, dat hij hem, in 't jaar 1626, toestond, het Hoogleeraarampt te *Groningen* aanteneemen, waar van hij bezit nam, op den 16 Junij 1627, en 't welk hij bekleedde tot aan zijnen dood. De Staaten des Gewests, aan wier uitspraak hij de zaak had gelaaten, wilden niet bewilligen in zijn vertrek naar *Leiden*, waarheen hij, in den Jaare 1633, beroepen was. Ook was hij, in 't jaar 1634, wel geneegen, om de Hooge School van *Heidelberg*, en de Kerken van den *Paltz* te herstellen, en, ten dien einde, onder duizenden gevaaren, tot *Frankfort* gekomen; maar de Veldslag bij *Nördelingen*, door de Keizerschen gewonnen, deed die onderneeming mislukken; door verscheidene omwegen moest hij,

hij, naar *Groningen*, te rug keeren. Naauwlijks was hij hier in rust herfteld, of hij werd gefolterd door zwaare ziekten, en bijzonder door eene onoverwinnelijke droefgeestigheid, hem bijgebleeven zedert den dood van zijne dochter, die in 1639 overleed. De derden-daagfche koorts veranderde, met het jaar 1641, in een *Slaapzugt*; deeze was naauwliiks te bovengekomen, of hij verloor, in 1643, zijne Huisvrouwe; welke flag hem wel haast, op den 5 Augustus des jaars 1644, mede ten grave rukte.

ALTING heeft den naam van een man van verdiensten nagelaten. Zijne nageblevene Boeken zijn getuigen van zijn verftand en naarftigheid. Jaarlijks bezocht hij den Koning van *Boheemen*, en onderzocht de Letteroeffeningen zijner Kinderen. IJverig was hij, in 't verzamelen van penningen voor de verdrukte Kerken in *Duitschland*, en bijzonder voor die van *den Paltz*. Hij was een medebeftierder der Genootfchappen in *Engeland*, en had het eerfte opzicht over de Almoesfen van LODEWIJK DE GEER. Wij zouden te verre uitweiden, indien wij gewag maakten van het deel, dat hij had, aan de overziening van den Bijbel, die te *Leiden* gefchiedde, en van zijne verrichtingen te *Steinfort*, tegen de *Socinianen*; tot het *eerfte* had hij medegewrocht: van 't *tweede* lag de last alleen op zijne Schouderen. Van zijne nagebleevene Zoonen, was de oudfte Hoogleeraar in de Rechten te *Deventer*, en van den tweeden zal in 't volgende Art. gefproken worden. Zijne Boeken vindt men aangeweezen, bij BAIJLE, en in het *Leven der Groninger Profesfcoren, in 't jaar* 1654 *in fol.* gedrukt, waar in men ook zijne Afbeelding, door LAMSWEERDE in 't koper gebracht, vindt.

ALTING, (*Jacob*) zoon van den bovengemelden, werd gebooren, in 't jaar 1618, te *Heidelberg*, terwijl zijn Vader te *Dordrecht* op de Sijnode was. Uit het voorgaande Levensverhaal, is ligt op te maaken, dat zijne eerfte jeugd met groote zorg en moeite verzeld was, en tot geene rust kwam, voor dat zijn Vader het Hoogleeraarfchap te *Groningen* had aangevangen; wanneer hij den ouderdom van negen Jaaren bereikte. Met vrucht vorderde hij in zijne Letteroeffeningen aldaar. In 't jaar 1638 vertrok hij naar *Emden*, ter voldoening van zijne zucht voor de *Oosterfche taalen*,

len, en voornamelijk om het onderwijs te genieten van den toen vermaarden *Rabbi* GUMPERT BEN ABRAHAM.

In 't Jaar 1640 reisde hij naar *Engeland*, en maakte zig aldaar als een der grootste mannen bekend; hij predikte, en werd 'er, als Priester in de *Anglikaansche Kerk*, door den vermaarden PRIDEAUX, aangenoomen. In zijn besluit, om aldaar zijn leeven te eindigen, kwam verandering, door de beroeping tot Hoogleeraar in de *Hebreeuwsche* taal, te *Groningen*, waarin hij bevestigd werd, den 13 Januarij 1643, en dus nog geduurende het leeven van zijnen Vader; te gelijk met SAMUEL DESMARETS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, mede ter plaatsvulling van GOMARUS, die deeze beide Posten bekleed had. De tijtels en bedieningen van ALTING vermeerderden door den tijd. In 1645 werd hij Doctor in de Filosophie; in 1647, Academie-Prediker; in 1667, Doctor en Professor in de Theologie. De Keurvorst van *den Paltz* bewees hem, in de jaaren 1651 en 1661, groote eer, hem verscheidene maalen aanzoekende om aldaar de plaats van *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid* te aanvaarden.

Hij geraakte met S. DESMARETS, zijnen Amptgenoot te *Groningen*, in verschil; bij Mannen, die zo veel van elkander verschillden, was dit niet te verwonderen: want niet alleen hadden zij een onderscheidene leerwijze, maar ook verschillende grondregelen. ALTING hield zig, volgens zijns Vaders leerrant, aan de Schriftuur, zonder eenig inmengzel van schoolsche Godgeleerdheid; hij begaf zig in de loopbaan van eere, en haastte zig om daar in voorttegaan; ontbreekende hem verstand, noch geleerdheid, om het geene hij stelde, staande te houden. De eerste lessen, die hij over den Catechismus gaf, hadden zo veel toeloop, dat hij, zijne Kamer daar toe te klein zijnde, zig van de Academische gehoorplaats moest bedienen. De meeste vreemde Studenten had hij aan zijn zijde. Zijn Amptgenoot was gewoon, zig van onderscheidingen en van de Leerwijze der Schoolgeleerden te bedienen: hij was vol vuur; zijn naam had reeds veel gerucht gemaakt; hij gaf veele Boeken uit; de Proponenten omhelsden zijnen leerrant, om daar door te eerder tot bevordering te geraaken. Dus waren 'er middelen genoeg om twist te verwekken, offchoon hunne onderscheiden gemoedsgesteldheid daar toe niet medewerkte. ALTING had

had magtige tegenstreevers te bestrijden: de meerderheid van stemmen, en het gezag des Oudertdoms waren aan de zijde van zijn partij, die, buiten dat, middelen had om al de Waereld tegen hem op te hitzen, en met een onverwinnelijk vooroordeel te wapenen; zeggende dat hij een uitvinder van nieuwigheden was; een Man, die de gewijde paalen te buiten ging; kortom, hij ontwierp de beschuldiging van XXXI. dwaalstellingen, welke hij ALTING ten laste leide.

De Opzienders der Academie zonden, buiten weeten van partijen, het geschrift van den beschuldiger, met het antwoord des beschuldigden, aan de Godgeleerden te *Leiden*, met verzoek van derzelver uitspraak ter beslissing. Deeze gaven een merkmaardig oordeel. Zij spraaken ALTING vrij van Ketterij, doch laakten zijne onvoorzichtigheid, in het smeeden van nieuwe onderstellingen; van de andere zijde oordeelden zij, dat DESMARETS zeer gebrekkig was geweest in het oeffenen van zedigheid en broederliefde. Verre was het van daar, dat de laatste met deeze uitspraak te vreden was; de aanbieding van stilzwijgenheid wees hij van de hand, en vorderde dat het geschil door Kerkenraaden, Klasfen en Sijnoden zoude worden onderzocht. Doch de Overigheid voorkwam dit met alle magt, verbiedende, voor of tegen het Oordeel der Faculteit van *Leiden*, te schrijven; waar door dan ook het schrijven van DESMARETS achter bleef. Van meerder gevolg zoude dit geschil geweest zijn, hadde de dood hem niet belet, zijne beroeping naar *Leiden* te aanvaarden. Op zijn sterfbedde werd een soort van verzoening gemaakt. ALTING was genoodzaakt, zig te beklagen, dat men hem misleid had, en had geene rust, schoon zijn tegenstreever tot zwijgen was gebragt. De Kerkelijken morden geduurig tegen hem, over het geen zij nieuwigheden noemden; maar de Waereldlijke magt hield den duim op de Consistoriale en Sijnodale stemmen, dreigende de tegenstrevers van hunne bevelen met eene opschorsing van hunnen dienst. Onder dit alles was ALTING, geduurende de drie laatste Jaaren van zijn leeven, met geduurige ziekten bezet, en werd, den 20 Augustus 1679, uit het leeven gerukt. Vóór zijn Godvruchtig overlijden, verzocht hij aan zijnen Neeve, MENSO ALTING, die Burgemeester te *Groningen* was, de uitgave van alle zijne Werken te willen bezorgen. Doch dit geschied-

fchiedde eerst eenige Jaaren na zijnen dood, onder het opzicht van Doctor BALTHAZAR BEKKER, te *Amsteldam*, 1687, in vijf stukken in folio.

Op den ouderdom van dertig Jaaren, had hij zig in den Echt begeeven, waar in hij acht Kinderen verwekte; doch van deeze waren, bij zijn overlijden, maar drie overig; waar van de een Geneesmeester, de ander Advocaat was, en de derde zig tot den Krijgsdienst had begeeven. De eerste en de laatste stierven kort na hunnen Vader. Het Leven is hem te kort geweest, om zijn oogmerk te bereiken, namentlijk om te schrijven eene verantwoording van zijne Leere, en een bericht van zijn leven, zedert zijn Hoogleeraarschap. Hij was de Leerstellingen van COCCEJUS ijverig toegedaan en daarom in haat bij hen, die anders dachten, die zelfs niet schroomden, hem een *halven Jood* te noemen.

Hij werd begraaven in de *Groninger* Academie Kerk, in het Graf van zijnen Vader, welke hem, met stervende lippen, dit volgende Grafschrift gedicteerd had, en het geen hij op een steen had doen houwen.

HENRICI ALTING,
S. Theol. Profess.
Sepulchrum Familiare,
in quo
Sub spe beatæ in Christo
Resurrectionis
Deposuit
Uxorem Charissimam,
SUSANNAM BELLIER.
An MDCXLIII. *d.* XIX. *Octob.*
Filiamq. Primogenitam
MARIAM ALTING
An MDCXXXIX. *d.* VII. *Octob.*
Et corporis sui exuvias
Deponi voluit.
Factum An MDCXLIV.
d. XXX. *Augusti.*

Zij-

Zijne Schriften zijn gemeld in 't Leeven der *Groninger* Professoren, en door VAN BENTHEM: bij de eerstgenoemde vindt men zijne afbeelding.

Zie *Neerlands School en Kerkstaat*, II. Deel, bl. 127.

ALTING, (*Menso*) Zoon van MENSO, en Neef van den bovenstaanden JACOB ALTING, aan wien deeze de bezorging van de Uitgave zijner schriften verzocht had. Hij was Burgemeester te *Groningen*, en een Man van groote bekwaamheid; hij overleed aldaar den 2 Augustus van 't Jaar 1713, in den Ouderdom van 76 Jaaren. Van hem heeft men eene gewijde Chronologie, en eenen Wegwijzer, bekend onder den naam van de *Tafel* of *Reiskaart van Peutinger*, en ook eene uitneemende beschrijving van de *Nederlanden*, reeds dikmaals door ons aangehaald, onder den naam van *Notitia Germaniæ Inferioris*, vertoond in vijf kaarten en aanteekeningen over alle de plaatzen in dezelve, zo wel in *Griekſche* als *Latijnſche* schriften vermeld. Een arbeid, waarlijk, die door niemant kon worden ondernomen, dan door een Man als deezen, die in de kennis der Aardrijksbeschrijvinge, en de Geschiedenissen der *Grieken* en *Romeinen*, doorleerd was.

De vijf Kaarten, die door den Heer ALTING hier toe bereid waren, vertoonen: de *eerste* een ontwerp of beschrijving van het oude *Germanie*, of *Nederduitschland*, met aanwijzing van kwalijk vertoonde Plaatzen. De *tweede*, die van 't Land der *Batavieren* en *Friezen*, aan deeze en geene zijde van den *Rhijn*, zo als het thans onder de Republijk behoort. De *derde* verbeeld het Land, zo der *Batavieren* als van anderen, zo als het hedendaags gesteld is, doch alleen aan deeze zijde van den *Rhijn*. De *vierde*, het Eiland en vaste Land der *Batavieren*; en de *vijfde*, het oude Land der *Friezen*.

De aanteekeningen, daar op gemaakt, dienende tot verklaringe van de Ouden, zijn door den Heer ALTING, gemakshalve, volgens order van 't *A. B. C.* geschikt, en van dien aart, als wij 'er reeds eenige hebben medegedeeld. Dit werk is voorheen te *Amsteldam*, bij de WETSTEINS, in 't Jaar 1697, in fol. in vijftig bladen, buiten de Tijtelplaat, gedrukt.

Zie *Memoires de Trevoux*, *Fevrier*, 1714.

AL-

ALTING. Van hun, die deezen naam voerden, vind men nog bekend eenen BERNHARD, die Proponent werd te *Eelde*, in *Drenthe*, 1731; en ALBERT, die Predikant werd te *Schipluide*, 1734, en 1742 te *Slijdrecht*.

ALTIUS. Verscheiden mannen van deezen naam hebben het Leeraarampt, in de Hervormde Kerk in Nederland, van tijd tot tijd, waargenoomen en met lof bediend. In het Dorp *Breukelen* leeft nog een Emeritus-Predikant van dien naam, voormaals Leeraar aldaar onder de Hervormden.

ALVA, (*Pieter van*) die, in de *Spaansche* bezittingen in *America*, zig zeer berugt heeft gemaakt, door vervolgingen, uit verkeerde grondbeginzelen van den Godsdienst, keerde weder in Europa, en onthield zig langen tijd in de Nederlanden, alwaar hij, ten dienste der Roomsche Kerk, verscheiden Boeken vervaardigde, en in 1667 overleed. Zie N. ANTON, *Bibl. Hisp.*

ALVERINGEN, (*Josua van*) Ridder, Heer van *Hofwegen*, Zoon van ZEGER, Heere van HOFWEGEN, en Rekenmeester in *'s Hage*, wordt gesteld onder de *Hollandsche* Edelen, die, van 1540 tot 1549, beschreven werden, volgens GOUDHOEVEN; schoon VAN LEEUWEN zegt dat hij in 1544 gestorven is, en gewag maakt van eene Dochter van hem, die gehuwd was met DIRK VAN DER DOES, Ridder, gesneuveld in 't beleg voor *Haarlem*; 1573.

JOSUA, die, volgens VAN LEEUWEN, bl. 686, niet geregtigd was, om ter dagvaart beschreeven te worden, was daarom geen minder voorstander der Vrijheid, waar van hij blijken gaf, zo door 't aanvaarden en tekenen van 't *Verbond*, als door de middelen, die hij, ter voortzetting van het zelve, te *St. Truijen*, hielp bekragtigen; en verder door de ondertekening van 't *Smeekschrift* aan den Koning, met belofte van 500 Kroonen, waartoe hij teffens ook anderen in *'s Hage* en elders aanmoedigde. Hier door werd het Banvonnis van ALBA, op den 17 Maij 1568, tegen hem verleend, met verbeurdverklaaring van alle zijne Goederen. Dit benam hem wel die goederen, en, wat meer is, zijne Vrijheid, doch niet zijnen ijver voor de goede zaak. Dit wierd hem

beloond, door de aanstelling tot Bevelhebber van *Hoorn*; 't welk hem te meer gehaat maakte bij de vervolgers. In 't Jaar 1574 onthield zig deeze edele Banneling, in 't geheim, te *Antwerpen*, in 't Huis van den Griffier MARTINI, met oogmerk om den aanslag op die Stad, voor ORANJE, te begunstigen. Op dit pas werd 'er, op bevel van den Landvoogd, eene huiszoeking gedaan; de Griffier spoede zig naar Huis, toen de order gegeeven werd, en gaf 'er kennis van aan zijne Echtgenoote. Deeze Vrouw, gehard in tegenspoeden, verbergt den Heer VAN HOFWEGEN in een Tafelkas, waarop eenigen van de zoekers, die hem nergens konden ontdekken, eenige oogenblikken daarna, een schrift ontwierpen, waar in zij honderd Guldens op zijn lijf stelden. Ligt vermoed men, dat hij, na hun vertrek, zig aldaar niet lang ophield, maar zig weder naar *Hoorn* begaf, alwaar hij, 1576, overleed, zonder Kinderen natelaten. Indien de verbeurdverklaaring zijner Goederen geen plaats gehad hadde, zouden zij gekomen zijn op zijnen Broeder SAMUEL.

ALVERINGEN. (*Samuel van*) Deeze was Schout van *Mechelen*, en had ter Vrouwe MARIA VAN DER AA; Kinderen, uit dit Huwelijk voortgekomen, vindt men niet gemeld.

Zie VAN LEEUWEN, bl. 1074; BOR, XIII. Boek; TE WATER, II. Deel, bl. 152.

ALWA, (*Sievert*) een Friesch Edelman, wien ongelukkig omkoomen WORP VAN TABOR verhaalt, met deeze woorden: „ In 't „ Jaar voorsz. (1509) op ten XXVI Septembris, isser soe groeter „ tempeest ende wint geweest dat die Seedijcken om Frijsland „ sint ingebroecken, ende dat water is met sulcken cracht ende „ gewelt oever alle Seedijcken gevallen, men sorgden dat geheel „ Frijsland solden hebben verdronken. Want daer veel menschen „ en beesten verdroncken en veel huizen dreven wech, daer veel „ menschen catten en honden opsaten. Kisten, trijsoren en bedden en andere roerlijcke goederen, dreven zonder geal wech, „ nae die wolden toe, alsoe dat die scade niet en was toe verdijeren, die toen in Frijsland geschiede in menschen, huijsen „ en beesten. In deese storm hadde *Sijvert Alwa* sijn dienaars

„ uit-

„ uitgefonden, om ſijn beesten in toe haelen, ende nae is ſelven „ haer oock toe hulpe gekoomen, ende als ſij arbeiden, om die „ beesten in toe brengen, ſoe is dat water haer ſoe geweldich „ toegecomen, dat die voorſz. *Sijvert Alwa*, met vier Menſchen „ verdronken is."

Zie *zijn geſchrevene Chronijk.*

